

ครูบาเจ้าศรีวิชัย

สิริชีวประวัติ
วัตรปฏิบัติ
หลักธรรมคำสอน และ มงคลบารมี

สมาคมชาวลำพูน

จัดพิมพ์เผยแพร่

เล่ม

๑

ครูบาเจ้าศรีวิชัย

หมายเลข ISBN 978-616-93082-0-1

เจ้าของลิขสิทธิ์ และจัดพิมพ์โดย

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร)
เลขที่ ๑/๘๑๖ ซอย ๖๐ ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๑๗ ตำบลคูคต
อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
โทรศัพท์ : ๐-๒๕๓๒-๓๖๓๗-๘
โทรสาร : ๐-๒๕๓๒-๓๕๖๕
อีเมล์ admin@index.co.th

พิมพ์ครั้งที่ ๑ (เดือน มิถุนายน ๒๕๖๑)
จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด
เป็นหนังสือชุดเข้ากล่อง ชุดละ ๓ เล่ม

เล่มที่ ๑ ชื่อ ครูบาเจ้าศรีวิชัย : สิริชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ หลักธรรมคำสอน และมงคลบารมี

เล่มที่ ๒ ชื่อ ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำพูน และเชียงใหม่

เล่มที่ ๓ ชื่อ ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย

พิมพ์ที่
พี.พี.เค.การพิมพ์
๑/๑๐๕-๑๐๖ ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๖ แขวงคลองถนน เขตสายไหม กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทรศัพท์ : ๐-๒๙๗๑-๐๐๕๖, ๐-๒๙๗๑-๐๐๕๘ โทรสาร : ๐-๒๕๒๑-๔๐๗๕
อีเมล์ : panutda_pk@hotmail.com

สมาคมชาวลำพูน

สมาคมชาวลำพูน ได้จดทะเบียนก่อตั้งครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ณ กรุงเทพมหานคร โดย **นายแพทย์วิมล โนตานนท์ คุณนวลสวาท เปาโรหิตย์ (ลังการ์พินธุ์)** อดีตนางสาวถิ่นไทยงาม ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ และ **คุณบุญศิริ พรรณพิพัฒน์** มีคณะกรรมการบริหารงานพร้อมทั้งการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและการกุศลต่าง ๆ มาทุกปี รับสมาชิกเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งผู้เริ่มก่อตั้ง บางท่านได้ถึงแก่กรรมลง ส่วนคุณนวลสวาท เปาโรหิตย์ ได้ย้ายภูมิลำเนาไปอยู่จังหวัดเชียงใหม่ จึงมอบกิจกรรมของสมาคมฯ ให้แก่ **อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์** ผู้อำนวยการโรงเรียนเบญจมบพิตร (ในขณะนั้น) ช่วยดูแลสานงานต่อไป อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์ ได้ทำหน้าที่เสมือนนายกสมาคมชาวลำพูนในการประสานงานกับทางสมาคมชาวเหนือสมาคมต่าง ๆ ของจังหวัดภาคเหนือ องค์กร มูลนิธิ ตลอดมา ได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณีล้านนาในเทศกาลต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในกรุงเทพมหานคร เป็นประจำทุกปี

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ **อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์** ได้มีโอกาสพบกับ **ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน** กรรมการผู้จัดการ บริษัท อินเด็กซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล กรุ๊ป จำกัด มีความเห็นตรงกันที่จะร่วมฟื้นฟูสมาคมชาวลำพูนขึ้นมาใหม่ ให้มีระบบการบริหารอย่างถูกต้องและจดทะเบียนอย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้น ในวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ชาวลำพูนที่มีจิตอาสาจำนวน ๓๐ คน ได้มาร่วมประชุมเพื่อก่อตั้งสมาคมชาวลำพูน ณ บริษัท อินเด็กซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล กรุ๊ป จำกัด และมีมติเลือก **อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์** ทำหน้าที่นายกสมาคม มีการพิจารณาเกี่ยวกับการจัดตั้งสมาคมฯ และคณะกรรมการต่าง ๆ ได้มีการจัดประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรกในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ณ คุ้มหลวงลำพูน รีสอร์ท จ.นครนายก โดยได้รับความเอื้อเฟื้อสถานที่พักจาก **ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน** ในที่ประชุมดังกล่าว กรรมการและสมาชิกได้เสนอความคิดเห็นและหลักการหลากหลายแนวทางทั้งการบริหารสมาคมและการเลือกตั้งนายกสมาคม โดย**อาจารย์เมืองชัย ทาเจริญศักดิ์** เป็นประธานและผลการเลือกตั้งมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ **ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน เป็นนายกสมาคมชาวลำพูน**

สมาคมชาวลำพูนภายใต้การบริหารงานของ **ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ได้วางรูปแบบให้เป็นระบบระเบียบที่เป็นมาตรฐาน ได้จัดทำข้อบังคับของสมาคมฯ ให้ถูกต้องตามกฎหมาย จัดตั้งคณะกรรมการออกเป็น ๓ ฝ่าย**ได้แก่ คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารในส่วนกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการประสานงาน จังหวัดลำพูน และได้จัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวลำพูนพร้อมทั้งวางแผนการจัดกิจกรรมตามโครงการนั้น ๆ ตลอดปี จนทำให้ชื่อเสียงของสมาคมชาวลำพูนเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับของประชาชนและสังคมเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ สมาคมฯ ได้มอบเกียรติบัตรให้แก่ **อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์** ผู้ซึ่งได้เสียสละช่วยเหลือสมาคมฯ มาโดยตลอดเป็นเวลากว่า ๒๐ ปี แม้ยังไม่ได้จดทะเบียนสมาคมอย่างถูกต้องก็ตาม แต่ท่านได้บริหารสมาคมทำคุณประโยชน์เพื่อสมาคมและชาวลำพูนอย่างเข้มแข็ง สมาคมชาวลำพูนจึงมอบเกียรติบัตรให้ท่านเป็นนายกกิตติมศักดิ์สมาคมชาวลำพูนตลอดไปและตลอดกาล

ด้านการจัดกิจกรรมตามโครงการเป็นประจำทุกปี ดังนี้

๑. **กิจกรรมเทิดไท้วงศ์จักรี** ได้แก่

◆ การบันทึกเทปโทรทัศน์กล่าวอาเศียรวาท เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ๕ ธันวามหาราช ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ กองทัพบกช่อง ๕ และช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์

◆ การบันทึกเทปโทรทัศน์กล่าวอาเศียรวาท เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาท ๑๒ สิงหา มหาราชินี ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ กองทัพบกช่อง ๕ และสถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์

◆ การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเทิดพระเกียรติราชวงศ์จักรี

๒. **กิจกรรมสามัคคีในหมู่เฮา** ได้แก่

ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความรักความสามัคคี ได้แก่

◆ การจัดขบวนแห่สงกรานต์ร่วมกับเทศบาลเมืองลำพูน

◆ การสรงน้ำ พระเถระผู้ใหญ่ ของจังหวัดลำพูน

◆ การร่วมจัดพิธีรดน้ำดำหัว ครูอาจารย์อาวุโส โรงเรียนจักรคำคณาทร โรงเรียนเมธีวุฒิกร โรงเรียนส่วนบุญโญปถัมภ์และอื่น ๆ

◆ การจัดพิธีรดน้ำดำหัว ผู้อาวุโสของสมาคมชาวลำพูน และไปร่วมพิธีที่สมาคมชาวเหนือและองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องจัดขึ้น

◆ การสนับสนุนการจัดงานสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวล้านนาของกลุ่มต่าง ๆ อาทิเช่น

- ❋ การจัดขบวนแห่ในงานตานก๋วยสลากย้อม ณ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร
- ❋ การจัดขบวนแห่ในงานตานก๋วยสลาก ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร และ วัดวชิรธรรมสาธิต กรุงเทพมหานคร
- ❋ การจัดขบวนแห่ในงานตานก๋วยสลาก ที่องค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจัดขึ้น
- ❋ การสนับสนุนการจัดงานเพื่อหารายได้ เป็นสาธารณกุศลของสมาคมชาวเหนือและสมาคมจังหวัดต่าง ๆ ภาคเหนือ

๓. **กิจกรรมช่วยเหลือชาวลำพูน** ได้แก่

◆ การมอบรางวัล **"คนดีศรีลำพูน"** เพื่อยกย่องบุคคลผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดลำพูน สร้างคุณความดีในด้านต่าง ๆ ให้สังคมโดยไม่หวังผลตอบแทน และมีผลงานยาวนานเป็นที่ประจักษ์

ต่อสังคม โดยสมาคมชาวลำพูนได้มอบโล่เชิดชูเกียรติ ผู้บำเพ็ญประโยชน์สนับสนุนกิจกรรมเพื่อความดี เพื่อการกุศล และเพื่อชาวลำพูนด้วยดีตลอดระยะเวลาอันยาวนาน แก่ที่ปรึกษา และกรรมการบริหารสมาคมชาวลำพูน และได้มอบรางวัลคนดีศรีลำพูนในสาขาต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๙ เป็นจำนวน ๔๑ คน ถือเป็นการเชิดชูคนดี ช่วยเผยแพร่ความดีให้เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมสืบไป

◆ การมอบทุนการศึกษา แก่นักเรียน นักศึกษา และตั้งกองทุน เพื่อการศึกษาให้โรงเรียนจักรคำคณาทร โรงเรียนส่วนบุญโญปถัมป์ โรงเรียนเมธีวุฒิกร ในนาม “นิธิสมาคมชาวลำพูน”

◆ การปล่อยปลาลงในกระชัง หน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย เมื่อปลาโตแล้วจะปล่อยลงสู่แม่น้ำกวงต่อไป เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เพื่อการอนุรักษ์ขยายพันธุ์ และเพื่อส่งเสริมกิจการการท่องเที่ยวหน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย

◆ การมอบอุปกรณ์กีฬา แก่นักเรียน และมอบเครื่องอุปโภค บริโภค แก่นักเรียน และผู้ปกครองในจังหวัดลำพูนในรอบปีต่าง ๆ

◆ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยในจังหวัดลำพูนและทั่วไปในโอกาสต่าง ๆ

◆ การปลูกต้นสักทอง จำนวน ๑๐,๐๐๐ ต้น ในพื้นที่อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

◆ การสนับสนุนกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของจังหวัดลำพูนเป็นประจำทุกปี

◆ การสร้างศาลาอเนกประสงค์มอบแก่ชุมชน

◆ การช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติตามโอกาสสมควร

๔. กิจกรรมสร้างผลบุญทั่วถิ่นไทย ได้แก่

◆ การทอดถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดพระพุทธบาทตากผ้า พ.ศ. ๒๕๕๐ และวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร พ.ศ. ๒๕๕๑

◆ การทอดถวายผ้าป่าสามัคคี ๙ วัด ในจังหวัดลำพูนเป็นประจำทุกปี

◆ การบริจาคเครื่องมือแพทย์ แก่โรงพยาบาลเวียงหนองล่อง

◆ การจัดทำหนังสือ “**ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนา ศรีหริภุญชัย**” และหนังสือ “**ครูบาเจ้าศรีวิชัย : สิริชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ หลักธรรมคำสอน และมงคลบารมี**” หนังสือ “**ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำพูน เชียงใหม่**” หนังสือ “**ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย**”

๕. กิจกรรมมีน้ำใจเอื้ออาทร ได้แก่

◆ การส่งผู้แทนสมาคมฯ ไปร่วมพิธีและงานต่าง ๆ ในครอบครัวสมาชิก และสมาคมหรือองค์กร หรือ หน่วยงานอื่น ๆ ที่สำคัญและเกี่ยวข้อง

◆ การบริจาคทรัพย์ และร่วมกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อน ผู้ตกทุกข์ได้ยาก

๖. กิจกรรมอื่น ๆ

ใน พ.ศ. ๒๕๕๗ สมาคมชาวลำพูน ได้สร้างสิ่งที่มีความหมาย และมีความสำคัญสำหรับจังหวัดลำพูน คือ การจัดทำ ซีดีเพลง “ลำพูนรำลึก” ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานเจ้าแม่จามเทวี สลากย้อมตลอดจนความเป็นธรรมชาติของถิ่นไทยงาม เพื่อการเผยแพร่ประเพณีล้านนาและการท่องเที่ยวเมืองลำพูน รวม ๒๐ เพลง

ทำเนียบนายกสมาคมชาวลำพูน

อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์ นายกกิตติมศักดิ์สมาคมชาวลำพูน
สมัยที่ ๑ นางนวลสวาท ลังการ์พินธุ์ ปี ๒๕๑๘-๒๕๒๖
สมัยที่ ๒ อาจารย์วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์ ปี ๒๕๒๖-๒๕๔๖
สมัยที่ ๓ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ปี ๒๕๔๗-๒๕๔๘
สมัยที่ ๔ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน พฤษภาคม ๒๕๔๘-เมษายน ๒๕๕๐
สมัยที่ ๕ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน พฤษภาคม ๒๕๕๐-เมษายน ๒๕๕๒
สมัยที่ ๖ นายไพรัตน์ นาคะป่า พฤษภาคม ๒๕๕๒-เมษายน ๒๕๕๔
สมัยที่ ๗ นางจินดา นิธิปิติกาญจน์ พฤษภาคม ๒๕๕๔-เมษายน ๒๕๕๖
สมัยที่ ๘ นางจินดา นิธิปิติกาญจน์ พฤษภาคม ๒๕๕๖-เมษายน ๒๕๕๘
สมัยที่ ๙ ดร.กฤษฎาภรณ์ รุจิธำรงกุล พฤษภาคม ๒๕๕๘-เมษายน ๒๕๖๐
สมัยที่ ๑๐ ดร.อัญมณี วงศ์กาสิทธิ์ พฤษภาคม ๒๕๖๐-เมษายน ๒๕๖๒

สถานที่ติดต่อ

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร)
เลขที่ ๑/๘๑๖ ซอย ๖๐ ถนนพหลโยธิน หมู่ที่ ๑๗ ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๓๐
โทรศัพท์ ๐-๒๕๓๒-๓๖๓๗-๘
โทรสาร ๐-๒๕๓๒-๓๕๖๕

สมาคมชาวลำพูน (จังหวัดลำพูน)
ร้านดีแทคช้อป (ตรงข้ามไปรษณีย์ ลำพูน)
๔๙ ถนนอินทยงยศ หมู่ที่ ๑ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๓-๕๑๑-๕๖๕, ๐๕๓-๕๓๗-๕๔๐
โทรสาร ๐๕๓-๕๑๐-๔๐๒

คำนำ
สมาคมชาวลำพูน
การพิมพ์ครั้งที่ ๑

พระญามังรายได้รวมแคว้นหิรัญนครเงินยาง (อดีตเคยเป็นที่ตั้งของแคว้นโยนกนาคนคร) และแคว้นหริภุญไชย ให้รวมเป็นอาณาจักรเดียวกัน หลังจากนั้นได้สร้างนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ สถาปนาเป็นอาณาจักรล้านนา (เดิมเรียกลานนา) หมายถึงบริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ปัจจุบันประกอบด้วย ๘ จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน และพะเยา เคยมีอาณาบริเวณขยายไปถึงพื้นที่รัฐฉานของสหภาพพม่าในปัจจุบันบางส่วน

คำว่า “ล้านนา” หรือ “ลานนา” หลักฐานทางประวัติศาสตร์เดิมเคยใช้คำว่า ลานนา มาก่อน ดังเช่นคำนำและคำอธิบายในการจัดพิมพ์หนังสือ “จามเทวีวงศ์ พงศาวดารหริปุญไชย” ครั้งที่ ๑ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ถวายพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้พิมพ์ในงานศพ เจ้าทิพเนตร อินทวโรสสุริยวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ โปรดนิยมใช้คำว่า “ประเทศลานนาไทย”

ภายหลังนักวิชาการค้นพบหลักฐานเพิ่มเติมว่า “ล้านนา” เป็นเมืองที่คู่กับ “ล้านช้าง” อีกทั้งความนิยมในการเรียกพื้นที่โล่งในภาคเหนือจะใช้คำว่า “ข่วง” ไม่ใช่ “ลาน” ประกอบกับ โคลงนิราศหริภุญไชย ที่รจนาในสมัยพระเมืองแก้วเมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ ระบุชื่ออาณาจักรนี้ว่า “ศรีทศลักษ์เกษตร” (ทศ=สิบ, ลักษ/ลักข=แสน/เกษตร=นา สิบแสนหมายถึง ล้าน) ทำให้จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า ล้านนา อย่างไรก็ดี ปัจจุบันสามารถใช้ได้ทั้งล้านนา และ ลานนา ความหมายอาจต่างกันบ้าง แต่ไม่มีผลเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและสาระสำคัญทางประวัติศาสตร์แต่อย่างใด

อนึ่ง ปัจจุบันนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนามีฉันทานุมัติให้ใช้คำว่า “พระญา” แทน “พญา” เนื่องจาก “พระญา” เป็นคำดั้งเดิมที่พบในเอกสาร ตำนานและจารึกโบราณ ส่วนคำว่า “พญา” นั้นในยุคหลังๆ มักพบว่าใช้กับระดับขุนนาง อีกทั้งชาวล้านนาไม่เคยเรียกคำนำหน้ากษัตริย์ว่า “พระเจ้า” เหมือนทางภาคกลาง

พระญามังรายทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา มีเชียงใหม่หรือ “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” เป็นราชธานี มีพระรัชทายาทสืบราชวงศ์เป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านนาอย่างเป็นอิสระติดต่อกันมาเป็นระยะเวลา ๒๖๒ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๑๐๑ อาณาจักรล้านนาตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของพม่า เป็นเวลานาน ๒๑๖ ปี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๑๗ พระเจ้าตากสินมหาราชร่วมกับพระญาจ่าบ้าน เจ้าเมืองเชียงใหม่ และพระญากาวิละ เจ้าเมืองลำปาง ได้ช่วยกันขับไล่พม่าออกจากแผ่นดินล้านนา รวมล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้เริ่มฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ โปรดให้พระญากาวิละ เจ้าเมืองลำปาง ขึ้นเป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ นับเป็นปฐมวงศ์แห่งระบบเจ้าผู้ครองนคร มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช มีศักดิ์เสมอเจ้าผู้ครองนครเวียงจันท์

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ เชียงใหม่เปลี่ยนสถานะจากประเทศราชมาเป็นส่วนหนึ่งของมณฑลพายัพ กระทั่งได้เปลี่ยนเป็นจังหวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ ได้แผ่ขยายเข้ามาผ่านสายรามัญวงศ์แห่งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นมายังอาณาจักรล้านนาในสมัยพระญาลิไทของสุโขทัย หรือตรงกับสมัยพระญากือนากษัตริย์เชียงใหม่ ทำให้เกิดนิกายเฉพาะขึ้นเรียกว่า “นิกายสวนดอก” หรือ “นิกายเชียงใหม่” เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๔

ต่อมาอาณาจักรล้านนาได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับลังกาทวีปโดยตรง พระสงฆ์ในอาณาจักรล้านนาได้ไปศึกษาในลังกาทวีปเป็นจำนวนมาก เมื่อกลับมาได้ก่อตั้งนิกายลังกาใหม่ชื่อ “นิกายป่าแดง” เมื่อมีนิกายสายลังกาวงศ์ในล้านนาขึ้นถึง ๒ นิกาย ทำให้พระภิกษุต้องแข่งขันกันนำความรู้ด้านภาษาบาลีมาแต่งเป็นหนังสือบาลีปกรณ์ไว้มากมาย เฉพาะที่มีฉบับอยู่ในหอสมุดพระนคร (หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร) ในปัจจุบันมีจำนวน ๑๖ คัมภีร์ เช่น มังคลัตถทีปนี จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

หนังสือจำนวน ๔ เล่มที่นับว่ามีความสำคัญยิ่งจวบจนสมัยปัจจุบัน ได้แก่

๑. เรื่องรัตนพิมพวงศ์ ว่าด้วยตำนานพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต แต่งโดย พระพรหมราชปัญญา (พ.ศ. ๑๙๗๒)

๒. เรื่องจามเทวีวงศ์ ว่าด้วยตำนานเมืองหริภุญไชย แต่งโดย พระโพธิรังสี สมัยพระญาสามฝั่งแกน ภิกษุรูปนี้ยังได้แต่เรื่อง สิหิงคนิทานว่าด้วยตำนานพุทธสิหิงค์อีกด้วย

๓. เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์ (ชินกาลมาลินี) ว่าด้วยตำนานพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศล้านนา แต่งโดย พระรัตนปัญญาเถระ สมัยพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๖๐)

๔. เรื่องมังคลัตถทีปนี (รวมทั้งเวสสันตรทีปนี และจักวาฬทีปนี) แต่งโดย พระสิริมังคลาจารย์

พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงที่สุดในสมัยพระญาติโลกราช กษัตริย์ลำดับที่ ๙ แห่งเมืองเชียงใหม่ ได้จัดทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นครั้งที่ ๘ ของโลก หรือครั้งแรกบนแผ่นดินสยาม เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ สืบมาจนถึงยุคของพระราชปนัดดาของพระองค์ คือพระเมืองแก้ว ระหว่างที่ทรงครองราชย์คือ พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๖๐ ได้เกิดผลงานด้านวรรณคดีบาลีปกรณ์ของพระสงฆ์ในอาณาจักรล้านนาอย่างโดดเด่น ชัดเจนยิ่งกว่าอาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยาเสียอีก

ครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ ในช่วงที่อาณาจักรล้านนามีสถานะเป็นประเทศราชของอาณาจักรสยาม ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถิ่นกำเนิดของท่านปัจจุบันเรียกว่า บ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในยุคสมัยก่อนเป็นถิ่นทุรกันดาร การเดินทางมีเฉพาะทางเท้าและทางเกวียนเท่านั้น ก่อนดำรงเพศบรรพชิตถูกหล่อหลอมในสภาวะแวดล้อมดังเช่นคนในชนบททั่วไปหลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ได้ศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นมรดกตกทอดทางพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาช้านานเกือบ ๔๐๐ ปี ท่านมีนามตอนอุปสมบทว่า **“พระสีวิไชยา”** ต่อมาภาษาไทยกลางเขียนเป็น “พระศรีวิชัย”

ทางราชการได้กำหนดนามพระสงฆ์ มีคำว่า “พระ” นำหน้า และฉายาตามหลัง ยกเว้นพระที่สอบเปรียญธรรมได้ มีคำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อ สำหรับพระครูสัญญาบัตร และพระราชาคณะใช้

พระราชทินนามตามชั้นสมณศักดิ์ แต่เป็นที่สังเกตว่า แทนที่จะใช้นามว่า พระศรีวิชัย สิวิชโย กลับใช้คำว่า พระศรีวิชัย ในภาษาราชการนั้น หากไม่มีฉายาต่อท้าย อาจทำให้เข้าใจผิดได้ว่าเป็นพระราชทินนามพระราชาคณะชั้นสามัญ

พระศรีวิชัย ได้รับสมัญญานามจากชาวล้านนาว่า **ครูบาศรีวิชัย** และ **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย"** ต่อมา ซึ่งเป็นนามยกย่องสูงกว่าครูบาทั่วไป ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลายเป็นนักบุญ หรือตนบุญ (สำเนียงล้านนาอ่านว่า "ต๋นบุญ") ที่สถิตอยู่ในหัวใจของชาวล้านนาทุกคน คำว่า นักบุญ ต๋นบุญ มิได้หมายถึงผู้วิเศษ หรือผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แต่อย่างใด แต่หมายถึง ผู้อุดมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา มีคนเลื่อมใสศรัทธา แม้แต่คนที่ไม่เคยนับถือพระพุทธศาสนามาก่อน ยังน้อมตนเข้ามาเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่าน เพราะท่านมีศีลาจารวัตรต้องกับความคาดหวังของหมู่ชนทั่วไป ต่างพากันเกิดศรัทธาปสาทะ พากันยกย่องท่านให้สูงกว่าพระที่ตนได้พบเห็นเป็นประจำ ด้วยเหตุที่พระทั่วไปเป็นพระที่มีความสามารถเฉพาะในการประกอบพิธีกรรมสนองตอบศรัทธาทางศาสนาของชาวบ้านได้เท่านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับพระทั่วไป ในจุดนี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงดูโดดเด่นกว่าพระทั้งหลายในขณะนั้น

ในพระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์ที่คนในโลก ผู้ถือเอาคุณสมบัติต่าง ๆ กัน เป็นเครื่องวัดในการที่ทำให้เกิดความเลื่อมใส เรียกว่า ประมาณ หรือ ปมาณิก มี ๔ ประการ

ประการแรก รูปประมาณ ผู้ถือประมาณในรูป บุคคลมองเห็นรูปร่างสวยงาม ทรวดทรงดี อวัยวะสมส่วน ท่าทางสง่า สมบูรณ์พร้อม จึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

ประการที่สอง โฆษประมาณ ผู้ถือประมาณในเสียง บุคคลที่ได้ยินได้ฟัง เสียงสรรเสริญเกียรติคุณ หรือเสียงพูดจาไพเราะ จึงชอบใจเลื่อมใสที่จะนับถือ

ประการที่สาม ลูขประมาณ ผู้ถือเอาประมาณในความคร่ำ หรือเศร้าหมอง บุคคลมองเห็นการกระทำคร่ำเครียดเป็นทุกรกิริยา ประพฤติตนเคร่งครัดขัดเกลาจึงชอบใจเลื่อมใส น้อมใจที่จะเชื่อถือ

ประการที่สี่ ธรรมประมาณ ผู้ถือเอาประมาณในธรรม บุคคลพิจารณาด้วยปัญญาเห็นสารธรรมหรือการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จึงชอบใจเลื่อมใส

บุคคล ๓ พวกแรก ยังมีทางพลาดได้มาก โดยอาจเกิดความใคร่เข้าครอบงำ ชักพาไปด้วยความหลง ถูกพัดวนเวียนติดกับรูปกายภายนอก ไม่รู้จักคนที่ตนมองได้อย่างแท้จริง อาจไม่เข้าถึงสาระส่วนผู้ถือ "ธรรมประมาณ" ข้อที่ ๔ จึงจะรู้ชัดคนที่ตนมองอย่างแท้จริงไม่ถูกพัดพาไป เข้าถึงธรรมโดยปราศจากสิ่งครอบคลุม (พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต ป.ธ.๙) พระสุตตันตปิฎก อังคุตฺตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อ ๖๕ หน้า ๙๓)

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีคุณสมบัติครบถ้วนตามประมาณ ๔ หรือ ปมาณิก ๔ ประการดังกล่าวเพียงใดหรือไม่ ถ้าได้อ่านหนังสือเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัยชุดนี้แล้ว จะวินิจฉัยได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะความสมบูรณ์ตาม ๓ ประการขั้นต้น ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน แต่ข้อ ๔ เรื่องธรรมประมาณ คือ ประมาณในธรรม ท่านมีอยู่ครบถ้วนบริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา โดยปราศจากข้อกังขาใด ๆ ทั้งสิ้น ท่านปัญญานันทภิกขุ (ปั่น ปทุมุตฺตโร) กล่าวไว้ในหนังสือของ ส.สุภาภา (๒๔๙๙) ว่า **"พระศรีวิชัย คือพระแท้ของพระพุทธเจ้า"**

พระวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต ขณะจำพรรษาอยู่ ณ วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวยกย่องว่า **"พระศรีวิชัย คือพระโพธิสัตว์มาเกิด"** คำว่า พระโพธิสัตว์ หมายถึง ผู้ที่จะตรัสรู้ภายภาคหน้า การประพฤติปฏิบัติ หรือ ปฏิปทาของท่านบริสุทธิ์ไม่มัวหมองด่างพร้อย ไม่มีมายาสาไถย ไม่เจือปนด้วยไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง สิ่งลุ่มหลงงมงายใด ๆ มีความมักน้อยสันโดษ มีความรู้สึกตัวว่าเป็นสมณะสูง ไม่ส่งเสริมพิธีกรรมใด ๆ ที่ขัดกับคำสอนของพระพุทธเจ้า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงปฏิรูปการปกครองประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ โดยเฉพาะการปกครองตามหัวเมืองต่างๆ ให้ยกเลิกประเทศราชล้านนา เป็นมณฑลพายัพ เปลี่ยนหัวเมืองต่างๆ เป็นมณฑลทั่วประเทศ รวมทั้งหมด ๑๘ มณฑล การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค เป็นการปฏิรูปตอนที่ ๓ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๘ จนถึง พ.ศ. ๒๔๕๓

ส่วนด้านศาสนจักร พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ นับว่าเป็นการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ครั้งยิ่งใหญ่ขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลักการใหญ่ที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป คือ พระสงฆ์เริ่มมีบทบาท ได้รับอำนาจให้ปกครองกันเองโดยตรง มีอิสระมากกว่าสมัยก่อนเป็นอันมาก

การประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฯ ในปีแรกเพียง ๑๖ มณฑล ยกเว้นมณฑลอุดรธานี และมณฑลพายัพ สาเหตุที่มิได้ประกาศใช้มณฑลอุดรธานี เนื่องจากดินแดนในแถบนั้นใกล้ชิดสนิทสนมกับลาว (ประเทศราชของอาณาจักรสยาม) อย่างยิ่งมาแต่เดิม ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมของล้านช้างอยู่ค่อนข้างมาก เห็นควรให้มีการจัดการเล่าเรียนเสียก่อน จึงจัดปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติฯ ได้ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ.๑๒๗) จึงประกาศใช้บังคับ

สำหรับมณฑลพายัพ มิได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ ได้ทันในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้มีการปรับปรุงนานถึง ๑๐ ปี จึงประกาศใช้จริงๆ ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ปลายรัชกาลที่ ๖ เนื่องจากคณะสงฆ์เดิมที่อยู่ในแว่นแคว้นล้านนา มีวัตรปฏิบัติแตกต่างอย่างมากกับพระสงฆ์ในภาคกลาง ตลอดจนภาษาและตัวหนังสือที่จารึกลงในคัมภีร์ต่างๆ ทั่วมณฑลพายัพที่ได้สั่งสมกันมานาน จนมีความมั่นคงแข็งแรงเป็นตัวของตัวเอง ไม่แพ้พระพุทธศาสนาในภาคกลางหรือภาคใต้ การปฏิรูปโดยใช้เจ้าคณะมณฑลพายัพซึ่งเป็นพระภิกษุจากภาคกลางจึงไม่เป็นที่ยอมรับ อาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมาภายหลัง

แม้ยังอยู่ในช่วงผ่อนผันการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฯ ในมณฑลพายัพ มิให้บังคับใช้เต็มรูปแบบ แต่ก็ยังมีเหตุการณ์เกินความคาดหมายบังเกิดขึ้น นั่นคือความไม่เข้าใจกันระหว่างการบริหารคณะสงฆ์แบบดั้งเดิมของมณฑลพายัพและการบริหารคณะสงฆ์ที่ประกาศใช้ใหม่ พระสังฆาธิการท้องถิ่น ผู้รับช่วงอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคตามระเบียบใหม่ ขาดวิจารณญาณในการใช้อำนาจนั้น ไม่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่รู้จักใช้ศักยภาพของพระในท้องถิ่นเช่น “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” ในการเป็นผู้นำมวลชนให้เป็นประโยชน์ ทำให้พระดีอย่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกลายเป็นพระดื้อรั้นในสายตาของพระสงฆ์ผู้ปกครองระบบใหม่ จนเป็นเหตุให้ท่านถูกกล่าวหานำไปสอบสวนตามลำดับเหตุการณ์ที่ลุกลาม ตั้งแต่ที่อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ และกรุงเทพฯ จำนวน ๖ ครั้ง รวม ๖ อธิกรณ์ ลุกลามเป็นเรื่องใหญ่โต เกือบจะเกิดพลังมวลชนเคียดแค้นลุกฮือต่อต้านคณะสงฆ์ฝ่ายบริหาร ผลการสอบสวนอธิกรณ์ทั้ง ๖ ครั้ง บางครั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสอบอธิกรณ์ด้วยพระองค์เอง และทรงวินิจฉัยว่า **“พระศรีวิชัยไม่มีความผิด”** หลุดพ้นจากข้อหาทุกข้อในที่สุด เหตุการณ์ทั้งหลายจึงยุติลง

ผลการค้นคว้าร่วมกับกลุ่มงานจดหมายเหตุ ศูนย์สารสนเทศ สำนักราชเลขาธิการ ปรากฏเอกสารจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีความเชื่อมโยงกับราชสำนัก ดังนี้

เอกสารฉบับแรก

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ขณะจำพรรษาอยู่ ณ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๗ ตอนปลาย ได้มีลิขิตลงวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๘ ถวายพระพรไปยัง พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์

ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กรุงเทพฯ ความว่า ตั้งแต่บำเพ็ญพระกุศลในพระพุทธศาสนา มีการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถาน โบราณวัตถุ ตามจังหวัดและอำเภอต่างๆ ในพระราชอาณาจักรสยาม เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ตลอดจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นเวลา ๑๔ ปีเศษ ปูชนียถาวรที่ได้ปฏิสังขรณ์ก่อสร้างไว้ได้สำเร็จ และได้ทำการฉลองทำบุญไปเสร็จแล้ว ดังบัญชีรายละเอียดของการปฏิสังขรณ์ (บัญชีจัดทำเฉพาะระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๘) และจำนวนเงินที่ได้ใช้จ่ายหมดเปลืองในการนี้ ได้ถวายพร้อมหนังสือด้วยแล้ว ขอถวายพระพรมายังพระองค์ผู้ทรงเป็นประธานในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อัครศาสนูปถัมภก ขอได้ทรงอนุโมทนาในส่วนพระกุศลซึ่งได้บำเพ็ญทานมานานแล้วในการฉลองและทำบุญบรรดาปูชนียสถานอันได้ปฏิสังขรณ์ก่อสร้างขึ้นร่วมด้วยเทอญ ขอพระองค์พร้อมด้วยคณะผู้สำเร็จราชการ จงทรงได้รับผลานิสงส์อันแรงกล้าในการบำเพ็ญทานนี้ พร้อมด้วยความเจริญรุ่งเรือง ประกอบด้วย อายุ วรรณะ สุข พละ เพื่อเป็นกำลังของประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญให้สถิตสถาวรยิ่งๆ ขึ้นเสมอเทอญ ขอถวายพระพร ลงนาม พระศรีวิชัย (อักษรล้านนา)

จำนวนเงินที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมด้วยบรรดาสานุศิษย์ทั้งปวงและเจ้านาย ข้าราชการบ้านเมือง ทายก ทายิกาทั่วไป (ทายก หมายถึงผู้ให้ชาย, ทายิกา หมายถึงผู้ให้หญิง) ได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุตามจังหวัดต่างๆ ในพระราชอาณาจักรสยาม เริ่มตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๔ ตลอดถึงพุทธศักราช ๒๔๗๘ รวมรายจ่ายทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑,๐๐๕,๗๓๔ รูเปีย ๑๘ สตางค์ สำหรับจำนวนทายกทายิกาที่ได้ร่วมกันขุด และบุกเบิกดินในการทำถนนขึ้นบนดอยสุเทพ ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ จำนวนชาย ๖๗,๘๑๘ คน จำนวนหญิง ๕๐,๔๘๖ คน

ราชเลขานุการในพระองค์ มีหนังสือที่ ๓๑๐/๒๔๗๘ ลงวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๘ นมัสการมายัง พระศรีวิชัย ความว่า ตามลิขิตถวายพระพรไปยัง ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงวันที่ ๘ เดือนตุลาคมนี้ ถวายพระกุศลในการบำเพ็ญการกุศลในพระพุทธศาสนา มีการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ ตามจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักรสยาม ดังบัญชีรายชื่อที่ส่งไปด้วยนั้น คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทราบแล้ว ขออนุโมทนาในส่วนสาธารณประโยชน์นี้ด้วย ลงนามแทนโดย ผู้ช่วยราชเลขานุการในพระองค์

เอกสารฉบับที่สอง

หนังสือกระทรวงศึกษาธิการที่ ว.๓๘๐๗/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๙ ถึง เลขาธิการพระราชวัง ความว่า **พระเทพเวที** (สมเด็จพระพุฒาจารย์ – อาจ อาสภมหาเถระ) เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ รายงานว่า คณะกรรมการจัดการศพพระศรีวิชัย จังหวัดลำพูน จะได้ทำการฌาปนกิจศพพระศรีวิชัย เริ่มงานตั้งแต่วันที่ ๘ ถึงวันที่ ๒๒ เดือนนี้ รวม ๑๕ วัน วันที่ ๒๒ เป็นวันประชุมเพลิง ณ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน พระศรีวิชัยรูปนี้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นพระมีชื่อเสียง เป็นที่เคารพของประชาชนชาวภาคเหนือเป็นจำนวนมากมาย ได้ชักชวนประชาชนให้ก่อสร้างถาววัตถุไว้เป็นสมบัติของชาติและศาสนาหลายแห่ง เช่น โบสถ์วิหาร สะพาน และถนนหลวง ในการฌาปนกิจศพคราวนี้ คณะกรรมการจัดการศพดำริไว้ว่า ถ้าเงินเหลือจากการใช้จ่าย จักได้ดำเนินการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิงซึ่งพระศรีวิชัยดำริค้างไว้ และในการนี้ เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ จะได้ไปร่วมงานด้วย กำหนดเดินทางจากกรุงเทพฯ ณ วันที่ ๑๘ เดือนนี้ ท่านเห็นว่า การฌาปนกิจคราวนี้ ควรจัดให้เป็นเกียรติ เพื่อเป็นการสนองคุณงามความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคณะสงฆ์และประชาชนภาคเหนือ จึงขอพระราชทานหีบเพลิงเป็นพิเศษ พร้อมทั้งไตรจีวรสำหรับบังสุกุลด้วย กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว เห็นเป็นการสมควรอย่างยิ่ง และได้นำความถวายพระธรรมปาโมกข์ ผู้รักษาการแทนสังฆนายก

เห็นชอบด้วยแล้ว จึงขอพระราชทานหีบเพลิงแก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ ส่วนไตรจีวรกระทรวงศึกษาขอรับจัดถวายตามที่เจ้าคณะตรวจการภาคเสนอมา ขอให้สำนักพระราชวังดำเนินการขอพระราชทานหีบเพลิงรายนี้ให้สำเร็จไปด้วยดี

เลขาธิการพระราชวังมีหนังสือที่ ๔๗๐/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๔๘๙ ถึง ราชเลขานุการในพระองค์ เรื่อง ขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ ความว่า สำนักพระราชวังพิจารณาแล้วเห็นพ้องด้วยกับความเห็นของกระทรวงศึกษาธิการ ขอได้โปรดนำขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงกราบฝ่าละอองธุลีพระบาท การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

สำนักราชเลขานุการในพระองค์ มีหนังสือที่ ว. ๓๗๓/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๘๙ ถึงเลขาธิการพระราชวัง ความว่า ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงพระดำริเห็นชอบด้วย โปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดหีบเพลิงไปพระราชทานพระศรีวิชัยเป็นพิเศษได้ (ตามใบนำกราบบังคมทูลพระกรุณา) ได้พระราชทานพระราชกระแสลงพระปรมาภิไธยว่า “จัดให้เป็นพิเศษ” เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๙

เอกสารกลุ่มที่สาม เป็นข่าวพระราชกรณียกิจปีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดบ้านปาง

เมื่อวันพุธที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๘ เวลา ๑๑.๔๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงขับรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนราชสุดา และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ จากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ไปทรงนมัสการพระ ณ วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และทรงเยี่ยมราษฎร

เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ เวลา ๐๘.๑๕ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่ง จากพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ไปยังกองบิน ๔๑ เพื่อประทับเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงยกช่อฟ้ามณฑปสถูปอนุสาวรีย์พระครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ วัดบ้านปาง ตำบลวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นบริเวณที่สร้างมณฑปครอบสถูปอนุสาวรีย์ฯ นั้น เป็นสถานที่มรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในโอกาสนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระดำเนินทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์บริขารของครูบาเจ้าศรีวิชัย สมควรแก่เวลาจึงประทับเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินไปยังท่าอากาศยานเชียงใหม่ เพื่อประทับเครื่องบินพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินทางกลับกรุงเทพมหานคร

เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๗ เวลา ๑๕.๓๑ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ไปทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทรงยกฉัตรทองคำพิพิธภัณฑ์ และทรงเชิญป้ายพิพิธภัณฑ์พระครูบาศรีวิชัย ณ วัดบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) โดยความริเริ่มของ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ประธานคณะที่ปรึกษาสมาคม ประธานกรรมการและกรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท อินเด็กซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล กรุ๊ป จำกัด ผู้มีศรัทธาปสาทะเลื่อมใสครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแรงกล้า ได้ปรารภในที่ประชุม เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๕ ว่า กาลเวลาที่ผ่านมานับตั้งแต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มรณภาพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ จนถึงปัจจุบัน (๒๕๕๕) เป็นเวลา ๗๓ ปีแล้ว ประชาชนในภาคเหนือยังมีความเคารพบูชาอย่างไม่เสื่อมคลายและนับวันจะเพิ่มขึ้น แม้จะเป็นคนรุ่นหลัง เคยได้ยินได้ฟังเสียงเล่าต่อ ๆ กันมาเกี่ยวกับคุณงามความดี ปฏิปทาแนวทางประพฤติปฏิบัติ บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ตลอดจนการบำเพ็ญศาสนประโยชน์ก่อสร้างบูรณะวัดวาอาราม ศาสนสถานเป็นจำนวนมากมาย เป็นผู้นำในการก่อสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ

ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร โดยมิได้ใช้งบประมาณของทางราชการ เสร็จสิ้นภายใน ๖ เดือน ทำให้เกิดความกระตือรือร้นอยากรู้เรื่องเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการได้สัมผัสกับอนุสาวรีย์รูปเหมือนที่ออกแบบโดย ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อดีตคณบดีคณะจิตรกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ประดิษฐาน ณ จุดเริ่มต้นทางขึ้นถนนไปดอยสุเทพ เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ

อนึ่ง เรื่องราวเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้มีหนังสือ สิ่งพิมพ์ จัดพิมพ์เผยแพร่ทั้งทางภาคเหนือและกรุงเทพมหานครเป็นอันมาก สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้มีวิทยานิพนธ์ขั้นมหาบัณฑิตเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัยหลายเล่ม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยสถาบันวิจัยสังคม ได้จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องในโอกาสสมโภช ๗๐๐ ปี เมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๕๓๙) มีการประชุม สัมมนาทางวิชาการ มีกิจกรรม การจัดตั้งมูลนิธิ สถาบัน ที่เกี่ยวโยงกับครูบาเจ้าศรีวิชัยในภาคเหนือ โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนเป็นอันมาก เป็นการตื่นตัวอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ได้แจ้งต่อสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ว่า มีความประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นหนังสือเชิงวิชาการเกี่ยวกับชีวประวัติส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับผลงานในด้านการก่อสร้าง การบูรณะซ่อมแซมวัด และศาสนสถานที่ปล่อยให้รกร้างมาเป็นเวลาร่วมร้อยปี มีจำนวนประมาณ ๒๐๐ แห่งหรือมากกว่านั้นในเขตภาคเหนือ เป็นการย้อนรอยหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์สำหรับอนุชนรุ่นหลัง เมื่อจัดพิมพ์แล้ว จะได้แจกจ่ายแก่สถาบันการศึกษา นักวิชาการ พระสงฆ์ และพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ ตลอดจนผู้สนใจทั่วไป โดย ดร.ชัยณรงค์ฯ รับจะจัดหาเงินทุนการจัดทำต้นฉบับและการจัดพิมพ์ สมาคมฯ รับทราบด้วยความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งและอนุโมทนาในกุศลจิตครั้งนี้ แต่มีข้อห่วงใยในประเด็นที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในการก่อสร้างและบูรณะของวัดและสถานที่ต่าง ๆ ว่าจะกระทำได้ไม่ง่ายนัก เนื่องจากเวลาล่วงเลยมาร่วม ๘๐ กว่าปี มีพระสงฆ์และฆราวาสที่จะให้ข้อมูลคงมีน้อยมาก ดร.ชัยณรงค์ฯ แจ้งว่าจะขอความร่วมมือทางกระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งการดำเนินการต่อมาได้รับความร่วมมือจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม และผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นอย่างดียิ่ง แต่ก็ไม่สามารถรวบรวมข้อมูลข่าวสารของวัดต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ได้เชิญข้าราชการบำนาญชั้นผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมเป็นที่ปรึกษา เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้แก่ **พลเอก สุนัย สัมปัตตะวนิช** ท่านเคยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการหน่วยสงครามพิเศษ เคยคลุกคลีกับประชาชนในภาคเหนือมาก่อน ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย มีศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ท่านต่อมา คือ **พลเอก ธรรมรัชต์ เจริญกุล** ผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้าเช่นเดียวกัน และ **ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ** อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน ปัจจุบันเป็นกรรมการมูลนิธิครูบาเจ้าศรีวิชัย จังหวัดลำพูน เคยเป็นประธานก่อสร้างรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย ประดิษฐานบนยอดเขาวัดดอยติ อำเภอเมืองลำพูน ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน พร้อมทั้งคณะที่ปรึกษาทั้ง ๓ ท่าน ได้เดินทางไปสำรวจหาข้อมูลตามวัดต่าง ๆ เกือบทุกแห่งด้วยตนเอง โดยเฉพาะพลเอก สุนัย สัมปัตตะวณิช ได้เริ่มสำรวจตรวจสอบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๖

เพื่อให้การจัดทำหนังสือ มีหลักฐานยืนยันความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลและเป็นลิขสิทธิ์ของสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) โดยแท้จริง สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) และคณะที่ปรึกษาจึงได้ตกลงทำสัญญาจ้าง **ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ** อดีตข้าราชการสำนักราชเลขาธิการ กรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งเคยศึกษาด้านโบราณคดีระดับปริญญาตรีและโท จากมหาวิทยาลัยศิลปากร ปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยโลซานน์ สมาพันธรัฐสวิส ปัจจุบันเป็นนักวิชาการอิสระ

เป็นนักคิดนักเขียนคนสำคัญ และเป็นอาจารย์พิเศษให้แก่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์ลำปาง และสถานศึกษาอีกหลายแห่งในภาคเหนือ โดยให้จัดตั้งทีมงานและร่วมกันเป็นคณะสำรวจตรวจสอบข้อมูล และเป็นคณะบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับ ตรวจสอบความถูกต้องของการจัดทำต้นฉบับของฝ่ายศิลปกรรม ออกแบบรูปเล่มและพิสูจน์อักษรให้เรียบร้อยก่อนการจัดพิมพ์

คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือ และคณะวิจัยของ ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ ได้ร่วมมือในการทำงานอย่างแข็งขัน ในการรวบรวมเอกสารข้อมูล ออกพื้นที่ตรวจสอบตามวัดต่าง ๆ ในจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา เชียงราย แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย จนผลงานเป็นที่พอใจสำเร็จเป็นหนังสือตามที่ปรากฏ ๓ เล่มในชุดนี้ ส่วนเอกสารที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และพระบรมราชวงศ์ที่ขาดความชัดเจน ก็ได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักราชเลขาธิการด้วยดียิ่ง

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ขอกราบนมัสการ ขอบพระคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร กรรมการมหาเถรสมาคม ที่พระคุณเจ้าโปรดเมตตารับเป็นองค์ประธานที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต ตลอดจนพระสังฆาธิการชั้นผู้ใหญ่ ได้แก่ เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ ภาค ๖ และภาค ๗ ซึ่งคลุมพื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบนทั้งหมด รวมทั้งเจ้าอาวาสวัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ยินดีให้แนะนำปรึกษาในการจัดทำหนังสือครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณะที่ปรึกษาฝ่ายฆราวาส และ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ประธานคณะที่ปรึกษาสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ที่ได้ริเริ่มและจัดหาทุนเพื่อสนับสนุนในการจัดพิมพ์ และขอขอบคุณทุกท่านที่ร่วมบริจาคสมทบ รวมทั้ง ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ บรรณาธิการและคณะนักวิจัยเป็นอย่างสูงที่ทำให้การจัดทำหนังสือครั้งนี้เป็นผลสำเร็จ

อนึ่ง การจัดพิมพ์หนังสือชุด “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” นี้ ใน ๑ ชุดได้จัดพิมพ์เป็นจำนวน ๓ เล่มเข้ากล่อง

เล่มที่ ๑ ใช้ชื่อว่า **“ครูบาเจ้าศรีวิชัย : สิริชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ หลักธรรมคำสอน และมงคลบารมี”**

เล่มที่ ๒ ใช้ชื่อว่า **“ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำพูน เชียงใหม่”**

เล่มที่ ๓ ใช้ชื่อว่า **“ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย”**

การจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้ สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ได้ร่วมกับ พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดดอยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ในการจัดหาเงินทุนเพื่อจัดพิมพ์ โดยได้เริ่มการจัดทำหนังสือนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ กระทั่งสำเร็จเสร็จสมบูรณ์เป็นรูปเล่มในปี พ.ศ. ๒๕๖๑ รวมระยะเวลาการจัดทำถึง ๖ ปี อันเป็นวาระพิเศษหรือศักราชที่ครบรอบ **“๑๔๐ ปีชาตกาลของครูบาเจ้าศรีวิชัย”** ซึ่งสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ถือว่าเป็นมงคลยิ่ง

หวังว่าหนังสือชุดนี้จะอำนวยประโยชน์ต่อการสืบค้นรอยบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยและเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในรอยบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัยแก่ผู้อ่านได้อย่างลุ่มลึกตามสมควร หากมีข้อบกพร่องหรือมีข้อทักท้วงด้วยประการใด ๆ สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ขอน้อมรับด้วยความเต็มใจยิ่ง

สมาคมชาวลำพูน

คณะกรรมการจัดทำหนังสือ

คณะที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต

๑. สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ ป.ธ.๙)	กรรมการมหาเถรสมาคม วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร **องค์ประธานที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต**
๒. พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙)	กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร
๓. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปวง ธมฺมปญฺโญ ป.ธ.๕)	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖ วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา
๔. พระพรหมโมลี (สุชาติ ธมฺมรตโน ป.ธ.๙)	กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะภาค ๕ วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร
๕. พระพรหมเสนาบดี (พิมพ์ ญาณวีโร ป.ธ. ๗, M.A.)	เจ้าคณะภาค ๗ วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร
๖. พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทสฺสโน ป.ธ.๖)	เจ้าคณะภาค ๖ วัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย
๗. พระธรรมเสนานุวัตร (บำรุง ฐานุตฺตโร ป.ธ.๗)	รองเจ้าคณะภาค ๕ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก
๘. พระธรรมเสนาบดี (ธงชัย สุวณฺณสิริ ป.ธ.๗)	รองเจ้าคณะภาค ๗ วัดพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
๙. พระเทพโกศล (สังวาลย์ พุรหฺมวณฺโณ ป.ธ.๖, M.A.)	ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่
๑๐. พระเทพปริยัติ (สะอาด ขนฺติโก ป.ธ.๗)	เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดโพธารามมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่
๑๑. พระเทพสิทธินายก (ชื่น ปญฺญาธโร ป.ธ.๖)	เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงราย
๑๒. พระเทพรัตนนายก (จำรัส ทตฺตสิริ ป.ธ.๗)	เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน
๑๓. พระเทพสิทธาคม วิ. (สาย กิตฺติปาโล)	เจ้าคณะจังหวัดตาก วัดท่าไม้แดง จังหวัดตาก
๑๔. พระราชปัญญาภรณ์ (สิงห์คำ ชยวโส ป.ธ.๙)	รองเจ้าคณะภาค ๖ วัดนางชี กรุงเทพมหานคร
๑๕. พระราชวรมุนี (พล อาภากโร ป.ธ.๙, Ph.D)	รองเจ้าคณะภาค ๖ วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพมหานคร
๑๖. พระราชจินดานายก (คำอ้าย สิริธมฺโม)	เจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดพระเจดีย์ซาวหลัง จังหวัดลำปาง
๑๗. พระราชเขมากร (ประยุทธ ภูริทตฺโต ป.ธ.๙)	เจ้าคณะจังหวัดแพร่ วัดพระบาทมิ่งเมือง จังหวัดแพร่
๑๘. พระราชวิมลเมธี (บุญโรจน์ จนฺทปญฺโญ ป.ธ.๙)	เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม จังหวัดสุโขทัย
๑๙. พระราชปริยัติ (สายัน อรินฺทโม ป.ธ.๙)	เจ้าคณะจังหวัดพะเยา วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา
๒๐. พระสุมณฑ์ศาสนกิตติ์ (อนันต์ จนฺทาโภ ป.ธ.๔)	เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

คณะที่ปรึกษาฝ่ายฆราวาส

๑. นายวีระ โรจน์พจนรัตน์	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
๒. นายสด แดงเอียด	ที่ปรึกษาสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
๓. พลตำรวจโท ดร. ระพีพัฒน์ ปาละวงศ์	อดีตผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ
๔. พันตำรวจโท พงศ์พร พราหมณ์เสน่ห์	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๕. ดร.วิเชียร รุจิธำรงกุล	ที่ปรึกษาสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
๖. นายณรงค์ อ่อนสะอาด	อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน
๗. นางสาวชวนคิด ณ ลำพูน	กรรมการมูลนิธิสถาบันครูบาเจ้าศรีวิชัย จังหวัดเชียงใหม่
๘. นายอุบลพันธุ์ ขันชะนึก	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่
๙. นางอุไรวรรณ์ เหลืองสกุล	อดีตนักวิชาการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย
๑๐. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ	คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๑ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๒. อาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	อาจารย์ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๑๓. อาจารย์ ดร.อนุกูล ศิริพันธุ์	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง
๑๔. นายพงษ์เทพ มนัสตรง	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
๑๕. อาจารย์ วิสิทธิ์ คำปันศักดิ์	นายกกิตติมศักดิ์สมาคมชาวลำพูน
๑๖. นายไพรัตน์ นาคะป่า	อดีตนายกสมาคมชาวลำพูน
๑๗. นางจินดา นิธิปิติกาญจน์	อดีตนายกสมาคมชาวลำพูน
๑๘. ดร.กฤษฎาภรณ์ รุจิธำรงกุล	อดีตนายกสมาคมชาวลำพูน
๑๙. ดร.อัญมณี วงศ์กาสิทธิ์	นายกสมาคมชาวลำพูน

คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือ

ดร. ชัยณรงค์ ณ ลำพูน	ประธานคณะกรรมการฯ
พันตรี บัญชา ชัยปฏิยุทธ	กรรมการ
ดร. ดิเรก ก้อนกลีบ	กรรมการ
พลเอก สุนัย สัมปัตตะวนิช	กรรมการ
พลเอก ธรรมรัชต์ เจริญกุล	กรรมการ
ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวยุภาภรณ์ นิรัญศิลป์	ผู้ช่วยเลขานุการ
นางชญาภา เนตรสุวรรณ	ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะบรรณาธิการ

ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ	หัวหน้าคณะบรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์	นายภูเดช แสนสา
นายนเรนทร์ ปัญญาภู	นายศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี
นายอัฐพนธ์ บรรจงวุฒิ	นางสาวอรพิน สร้อยญาณะ
นายวิชิต เสนางาม	นางสาวสุวิมล จันทะระ

ฝ่ายศิลปกรรม ออกแบบรูปเล่ม และ พิสูจน์อักษร

นายปรัชญา วุฒิธำรง	นางสาววิภาวรรณ ไทยถานันดร์

สัมโมทนียกถา
เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นพระมหาเถระ ผู้เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวล้านนาและประชาชนทั่วไป นับตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่ ตราบจนถึงปัจจุบัน แม้จะมรณภาพมาเป็นเวลากว่า ๘๐ ปีแล้ว ความศรัทธาก็มิได้เสื่อมถอยลงแต่ประการใด นับวันมีแต่จะเพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะท่านเป็นพระสุปฏิบัติ ปฏิบัติดีตามพระธรรมวินัย มีศีลาจารวัตรที่งดงาม อีกทั้งยังเป็นพระนักพัฒนาสำคัญรูปหนึ่งที่มากไปด้วยบุญบารมี เมื่อคิดการสิ่งใดอันจะเป็นประโยชน์แก่สังคม ประชาชน ประเทศชาติและพระศาสนา ก็สามารถทำให้สำเร็จได้โดยง่าย เพราะอาศัยกุศลเจตนาและความตั้งใจจริง ที่จะสืบสานพระปณิธานแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอันที่จะช่วยเผยแผ่พระศาสนา ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลาย จนได้รับการขนานนามว่า **"นักบุญแห่งล้านนา"**

ครูบาเจ้าศรีวิชัย พรั่งพร้อมด้วยคุณสมบัติมากหลาย อีกทั้งได้สร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอเนกอนันต์ ท่านจึงชื่อว่าเป็น **"สังฆโสภณ ผู้ยังหมู่สงฆ์ให้งดงาม"** สมดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ในสังฆโสภณสูตรว่า **"บุคคลใด เป็นผู้ฉลาดและกล้าหาญ เป็นผู้สดับมากและทรงจำมากเป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรมบุคคลเช่นนั้นนั่นเรียกว่าสังฆโสภณผู้ยังหมู่ให้งาม"**

ในการที่สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ได้รวบรวมและจัดทำหนังสือชุด **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย"** ขึ้นเพื่อเป็นการเทิดทูนและยกย่องพระคุณของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ถือเป็นการเชิดชูปูชนียบุคคล บุคคลที่ควรบูชา ย่อมประสบสิ่งที่เป็นมิ่งมงคลแก่ชีวิต

ในที่สุดนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงอำนวยอวยพรให้ท่านผู้มีส่วนร่วมในบุญกุศลครั้งนี้ จงประสบความเจริญรุ่งเรืองด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตลอดกาลเป็นนิตย์เทอญ

(พระวิสุทธิวงศาจารย์)
เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
กรรมการมหาเถรสมาคม
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

คำนิยม
ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗

คำนิยมนี้ หมายความถึงข้อความที่แสดงถึงความนิยมยินดี ซึ่งส่งเสริมคำพูดให้หนังสือที่นักปราชญ์หรือบัณฑิตคิดหรือเขียนขึ้นมา ทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งนั้นๆ **อุปมาเหมือนทองคำ** เมื่อคนไม่รู้จักทองคำ เขาก็ย่อมไม่สนใจ เขาย่อมรู้จักว่าเป็นของธรรมดา เมื่อเราแนะนำเขาว่าสิ่งนี้คือทองคำ ชาวโลกถือเอาว่าเป็นของมีค่าในโลกนี้ เขาย่อมรู้จัก ย่อมมีความสนใจในสิ่งนั้น **จริยธรรมและคุณธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยก็เหมือนกัน ท่านเป็นสาวกรูปหนึ่งขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ท่านบังเกิดขึ้นในโลก ทั้งเป็นบุคคลที่ทำตนให้เป็นสาวกสุปฏิปันโน คือ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

สำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นท่านมีศีลาจารวัตรอันดีงามอย่างนี้ เป็นบุคคลผู้ปลูกศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ชาวล้านนา เป็นผู้สร้างศาสนวัตถุหลายอย่างที่เราเห็นได้ประจักษ์ในปัจจุบัน เช่น ๑. วิหารหลวงวัดพระสิงห์ ๒. ทางขึ้นดอยสุเทพ ๓. วิหารพระเจ้าตนหลวงวัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ๔. วัดบ้านปาง เป็นต้น และที่อื่นๆ อีกมากมาย **ไม่ว่าท่านประสงค์จะทำสิ่งใด สิ่งเหล่านั้นล้วนแต่สำเร็จได้ตามความประสงค์ของท่าน นี้เป็นเพราะท่านมีศีลาจารวัตรดีงาม** เราท่านทั้งหลายย่อมจะรู้จักคุณของท่านครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างลึกซึ้งขึ้นไปอีก ซึ่งจะมีพรรณนาไว้มากหลายในหนังสือฉบับนี้

อิมินา กตปุญฺเญน ด้วยอานุภาพแห่งบุญที่คณะกรรมการผู้ดำเนินการจัดทำหนังสือเล่มนี้ ได้คิดได้กระทำให้เป็นไป ขอให้สิ่งที่ท่านทั้งหลายตั้งใจชอบ ประกอบด้วยธรรม ขอให้สิ่งนั้นจงสำเร็จสมดั่งมโนมัย ความปรารถนาของเราและความปรารถนาของท่านทั้งหลายมีด้วยประการฉันใด ความปรารถนาอันมีมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ เป็นต้นเหล่านั้น จงพลันสำเร็จตามมโนปณิธานของท่านทั้งหลายทุกประการ เทอญ ฯ

(พระพรหมมงคล)
ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร

สัมโมทนียกถา
เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา **นักบุญหรือครูบาต้นแบบแห่งเมืองลี้ จังหวัดลำพูน** ได้อุทิศชีวิตมอบกายถวายเป็นพุทธบูชา จนเป็นที่ประทับใจและเชื่อถือศรัทธาของประชาชน จนยอมรับว่าเป็นบุคคลมหัศจรรย์ เป็นผู้นำแห่งจิตวิญญาณ สำหรับผู้ต้องการบุญและสร้างบารมี

สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือ โดยเฉพาะ **ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน พร้อมครอบครัว และกัลยาณมิตร ถือว่าเป็นผู้มีศรัทธาแรงกล้าในการเผยแพร่ผลงานและบันทึกเป็นประวัติศาสตร์ ถวายเป็นเถรบูชา แสดงออกซึ่งกตัญญูกตเวทิตาต่อองค์ครูบาเจ้าศรีวิชัย** พระผู้สร้างคุณูปการแก่ประเทศชาติบ้านเมือง และพระพุทธศาสนาอย่างมากมาย และจะช่วยกันผลักดันให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย พระมหาเถระชาวล้านนา จังหวัดลำพูน ได้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ให้เกียรติคุณบารมีธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยปรากฏสู่สายตาชาวโลกอย่างกว้างขวางตลอดไป

จึงขออนุโมทนาบุญกุศลต่อ ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน และคณะเป็นอย่างยิ่งที่ได้เสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อประโยชน์แก่มหาชน ขอผลานิสงส์แห่งการนี้จงสัมฤทธิ์ต่อท่านและคณะดังปรารถนาจงทุกประการ

ขอเจริญพร

(พระเทพรัตนนายก)
เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร

คำปรารภ
องคมนตรี

ครูบาเจ้าศรีวิชัยคือพระผู้ประเสริฐ เป็นที่เคารพยกย่องของชาวล้านนาและชาวไทยทั่วประเทศว่า เป็นบุคคลผู้มีความเสียสละอย่างสูงสุด เสียสละทั้งแรงกาย แรงใจ ทุ่มเทสติปัญญา เพื่อพัฒนางานพระพุทธศาสนาด้วยความมุ่งมั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ในด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะตามวัดต่าง ๆ ทั่วล้านนา

วัตรปฏิบัติตามแนวทางสายครูบาเจ้าศรีวิชัยเช่นนี้ ถือเป็นกุศโลบายในการรักษาสมดุลขององค์ประกอบพระพุทธศาสนาซึ่งมีแกนหลักอยู่ ๕ ด้านคือ *ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ* สองด้านสุดท้ายนี้ถือเป็นเครื่องส่งเสริมยึดโยงจรรโลงจิตใจให้ฝักใฝ่ในธรรมได้ประการหนึ่ง

ดังที่ทราบกันดีว่า อานิสงส์ของการสร้างวิหาร หรือการให้ทานด้วยวิหารนั้นจัดอยู่ในประเภท *"อาวาสทาน"* อันประกอบด้วยอาคารพุทธสถานที่อยู่ภายในวัด เช่น วิหาร หอไตร โบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ ฯลฯ อาวาสทานนี้ถือเป็นอิสระกว่าทานทั้งปวงในฝ่ายพระสูตร ตรงกันข้ามกับ *"จีวรทาน"* ถือเป็นทานอันประเสริฐในฝ่ายพระวินัย บุคคลใดถวายอาวาสทานแด่สงฆ์ สมเด็จพระศาสดาจารย์ตรัสว่า

"บุคคลนั้นได้ชื่อว่าให้ซึ่งอายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณอันประเสริฐ ผู้ให้วิหารนั้นจักได้เสวยยิ่งซึ่งบริโภคสมบัติทั้งหลายอันเป็นที่รื่นรมย์ใจในภพชาติทั้งปวง"

สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้หาใช่ตัวแทนความเจริญทางวัตถุไม่ หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของการสถาปนาหลักยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ชุมชนในสังคมที่ห่างไกลวัดวาอาราม อีกทั้งยังเป็นการเดินตามรอยพระบาทของพระบรมศาสดาด้วยความศรัทธาอย่างสูงสุด

โดยเฉพาะบทบาทของครูบาเจ้าศรีวิชัยในด้านการนำผู้คนจากทั่วทุกสารทิศช่วยกันสร้างทางขึ้นดอยสุเทพผลงานชิ้นเอกอุ ระยะทางจากตอนล่างไปถึงพระธาตุดอยสุเทพ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ก่อสร้างวัดไว้เป็นความหมายเชิงสัญลักษณ์จำนวน ๔ แห่ง เรียงรายอยู่ริมทางตั้งแต่จุดเริ่มของถนนไปจนถึงยอดดอยสุเทพ ได้แก่ วัดศรีโสดา วัดสกิทาคามี (วัดผาลาด) วัดอนาคามี และวัดอรหันตา (วัดพระธาตุดอยสุเทพ) เพื่อจะสื่อความหมายถึงขั้นตอนแห่งการบรรลุธรรมจากขั้นโสดาบันจนถึงการบรรลุอรหัตผล อันเป็นเป้าหมายสู่การพ้นทุกข์เข้าพระนิพพาน ยอดปรารถนาอันสูงสุดของพุทธศาสนิกชน

คุณูปการอันใหญ่หลวงของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นมากเกินจะคณานับ แม้ว่าตัวท่านจะลับลาโลกนี้ไปแล้วนานหลายทศวรรษ แต่นามและความดีของท่านยังคงจารึกอยู่กลางหัวใจคนล้านนาอย่างไม่มีวันลืมเลือน

ขอแสดงความยินดีและอนุโมทนาต่อสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ที่ทุ่มเทความพยายามในการที่จะสืบค้นประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยในทุก ๆ มิติ อย่างรอบด้าน เปิดมุมมองใหม่ในการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเป็นระบบระเบียบด้วยหลักฐานข้อมูลที่น่าสนใจ **สมเกียรติภูมิและทรงคุณค่าต่อการยกย่อง เชิดชู บุคคลผู้ที่ชาวล้านนาให้ความเคารพอย่างสูงสุดผู้มีนามว่า "ครูบาเจ้าศรีวิชัย"**

(นายพลากร สุวรรณรัฐ)
องคมนตรี

คำนิยม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นอกจากจะเป็นนักบุญแห่งล้านนาแล้ว ยังเป็นปูชนียบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักพัฒนา เนื่องจากท่านได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ เช่น การก่อสร้างและบูรณะวัด พระอาราม ศาสนสถาน โบราณสถาน รวมกว่า ๒๐๐ แห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้นำชาวบ้านร่วมแรงและงบประมาณในการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร ซึ่งไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการ ปัจจุบันพุทธศาสนิกชนได้สักการะกราบไหว้รำลึกถึงพระคุณและคุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมนำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน

หนังสือ “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” ชุดนี้ เป็นหนังสือที่มีคุณค่ายิ่ง เพราะนอกจากจะได้ถ่ายทอดคุณงามความดีและอัตชีวประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว **ยังเป็นหนังสือวิชาการด้านประวัติศาสตร์ล้านนาที่มีการรวบรวมข้อมูลและหลักฐานจากหลากหลายแหล่ง มีการชำระเหตุการณ์ประวัติศาสตร์** ชื่อบุคคล สถานที่ ซึ่งนักเรียน นักศึกษา จะนำข้อมูลไปสังเคราะห์ต่อยอดในการศึกษาวิจัยทางวิชาการประวัติศาสตร์ด้านต่าง ๆ อาทิ พุทธศาสนา ความเชื่อ ประเพณี สังคม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ชาติไทย

ในนามกระทรวงวัฒนธรรม กระผมขอขอบคุณสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) และหน่วยงานที่สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือชุด “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” และขอชื่นชมคณะกองบรรณาธิการที่ร่วมใจกันทำให้หนังสือเล่มนี้เป็นข้อมูลสำคัญของชาติไทยปรากฏต่อสายตาท่านผู้อ่าน และเกิดประโยชน์ต่อวงการศึกษาหลายด้าน

(นายวีระ โรจน์พจนรัตน์)
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

คำนิยม
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี พ.ศ. ๑๘๐๐ นับถึงปีนี้ (พ.ศ. ๒๕๖๐) ก็เป็นระยะเวลาถึง ๗๖๐ ปี การสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้อาศัยพระสงฆ์เป็นหลัก ซึ่งพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ เป็นพระสุปฏิบัติเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาคือความเชื่อและปสาทะคือความเลื่อมใส ที่พวกเราได้รู้จักและได้มีโอกาสได้กราบไหว้และบูชามีหลายรูป มีทุกภาคของประเทศ โดยภาคใต้ก็มีหลวงปู่ทวด หรือสมเด็จเจ้าพะโคะ วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) จังหวัดปัตตานี ภาคกลางก็มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร และภาคเหนือมี **ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน อายุ ๖๐ ปีเศษ มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๒๑-๒๔๘๒** ทั้ง ๔ รูปนี้เป็นพระมหาเถระมีข้อวัตรปฏิบัติที่งดงาม มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส

ท่านครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา เป็นพระมหาเถระที่พุทธบริษัทให้ความเคารพศรัทธาอย่างสูง **โดยเฉพาะพี่น้องภาคเหนือหรือชาวล้านนาไม่มีใครที่ไม่รู้จักครูบาเจ้าศรีวิชัย** เพราะท่านเป็นพระนักพัฒนา ได้สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อศาสนจักรและอาณาจักรไว้มากมาย พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพรหมมังคลาจารย์ หรือหลวงพ่อปัญญานันทะ ได้กล่าวยกย่องว่า *“พระศรีวิชัย คือพระแท้ของพระพุทธเจ้า”* และหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้กล่าวยกย่องว่า *“พระศรีวิชัย คือพระโพธิสัตว์มาเกิด”* **นับว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นต้นแบบ เป็นแบบอย่าง และเป็นทิฏฐานุคติให้แก่พุทธบริษัทอย่างแท้จริง**

เป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่**สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) อันเป็นจังหวัดที่เป็นมาตุภูมิของครูบาเจ้าศรีวิชัย** ซึ่งมี ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน อดีตนายกสมาคมชาวลำพูน ได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือชุด “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” ขึ้น เพื่อยกย่องเชิดชูครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้รู้และปฏิบัติตามวัตรปฏิบัติของท่าน โดยได้รวบรวมประวัติและผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ในหนังสือชุดนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพุทธบริษัทและผู้ที่สนใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในนามสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอแสดงความชื่นชมยินดีกับสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ขอให้การจัดพิมพ์หนังสือชุด “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” ด้วยเจตนาที่เป็นมหากุศล ซึ่งเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลข้อที่ว่าการมีส่วนร่วมครั้งนี้ ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

พันตำรวจโท

(พงศ์พร พราหมณ์เสน่ห์)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

คำนิยม
อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับการยกย่องจากศรัทธามหาชนชาวล้านนาว่าเป็น **"นักบุญแห่งล้านนาไทย"** และจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็น**สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ ว่า "เป็นพระอ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง..."** และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ **สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๔ ว่า "เป็นภิกษุที่ดีมากและได้รักษาสัญญาเป็นอันดีจนตลอดชนม์ชีพของท่าน..."** และสมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก **สมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๙ ว่า "นับเป็นบุญของฉันเหมือนกันที่ได้มีโอกาสพบนักบุญองค์นั้น"** และนอกจากนั้นท่านปัญญานันทภิกขุแห่งวัดชลประทานรังสฤษดิ์ ยังยกย่องว่า **"เป็นพระแท้ของพระพุทธเจ้า ชีวิตท่านเป็นอยู่เพื่องานอันเป็นสาธารณะถ่ายเดียว"**

แต่ตลอดชีวิตสมณเพศในระยะเวลาเกือบ ๓๐ ปี ของครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับต้องอธิกรณ์ถึง ๖ ครั้ง ทั้งถูกกักขังและรอนแรมลงไปรับการสอบสวนจากคณะสงฆ์ชั้นสูงสุดที่กรุงเทพฯ ถึง ๒ ครั้ง และพ้นมลทินในที่สุด ก่อนมรณภาพเพียง ๓ ปี โดยมูลเหตุสำคัญเกิดจากการที่ในช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น อาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองประเทศราชอยู่ภายใต้การปกครองของสยามประเทศระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๔๔๒ และเปลี่ยนฐานะเป็นการปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๗๕ และ**รัฐบาลสยามได้ทำการปฏิรูปคณะสงฆ์ทั่วประเทศให้เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) โดยรวมศูนย์อำนาจไปขึ้นกับมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัตินี้ มีผลต่อสงฆ์ทั่วประเทศให้ปฏิบัติตาม และให้ยกเลิกจารีตดั้งเดิมของท้องถิ่น**หากขัดกับพระราชบัญญัติ ในขณะที่กุศโลบายสำคัญอย่างหนึ่งในการปฏิรูปศาสนาด้วยการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คือ *การส่งเสริมให้พระภิกษุในแต่ละท้องถิ่น ได้เข้าไปศึกษาพระปริยัติธรรมต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และถวายสมณศักดิ์เมื่อกลับไปปกครองคณะสงฆ์ท้องถิ่นของตน จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพสังคมล้านนาในช่วงชีวิตครูบาเจ้าศรีวิชัยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๑ – ๒๔๘๒ เป็นสังคมช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัฒนธรรมล้านนาไปสู่สังคมที่เป็นระบบระเบียบเดียวกันกับกรุงเทพฯ ทำให้เกิดเรื่องความไม่เข้ากันระหว่างการใช้ระเบียบสงฆ์ดั้งเดิมและแบบใหม่*

โดยในกรณี**ครูบาสมณะ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ก่อนมรณภาพท่านได้แต่งตั้งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถปกครองสงฆ์สืบไปตามจารีตเดิม ทว่าทางคณะสงฆ์ส่วนกลางได้แต่งตั้งพระครูมหารัตนากร เป็นเจ้าคณะแขวงลี้ขึ้นแทนครูบาสมณะที่มรณภาพ อำนาจในการเป็นอุปัชฌาย์ของท่านทั้งสองจึงซ้อนทับกันอยู่** ส่วนบรรยากาศทางสังคมที่ผู้คนจำนวนมากตื่นตัวในความเป็นประชาธิปไตย ทำให้บทบาททางสังคมของครูบาเจ้าศรีวิชัยขยายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคณะสงฆ์ส่วนกลาง ดังที่ปรากฏในหนังสือซึ่งเจ้าคณะมณฑลพายัพมีไปถึงอธิบดีกรมธรรมการ กระทรวงธรรมการ ว่า *"...ย่อมทำให้ชาวพื้นเมืองเห็นว่าพระศรีวิชัยมีอำนาจยิ่งกว่าคณะสงฆ์ จนมีคำพูดขึ้นว่า อีก ๔ ปีข้างหน้า พวกพระครูจะถูกล่องลงใต้*

*พระศรีวิชัยจะว่าที่แทนเจ้าคณะทั่วไปในพื้นที่พายัพ...”*ซึ่งทั้งนี้เหตุการณ์ความขัดแย้งได้ยุติลง **เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยลงชื่อยินยอม ว่าจะปฏิบัติตามกฎหมายคณะสงฆ์ส่วนกลาง**

พระธรรมราชานุวัตร อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ได้แจกแจงถึงสาเหตุไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ว่า **สมัยนั้นเป็นสมัยที่นำระบอบใหม่มาใช้แทนระบอบเก่า ย่อมมีการขัดกันขึ้นบ้าง**แม้ในชนที่เจริญแล้ว ยิ่งในชนที่ยังไม่เจริญ ยังยึดมั่นในของเก่าก็ยิ่งถูกขัดขวางมาก **สมัยนั้นถึงกับบางคนมีความเห็นว่า คณะสงฆ์นำเอาลัทธิศาสนาอื่นมาลบล้างพระพุทธศาสนา ท้องถิ่นก็มี โดยที่ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายที่อยู่ใต้บริหารก็ยังไม่เข้าใจซาบซึ้งในระบอบใหม่** เมื่อเบื้องบนสั่งมาอย่างไร ฝ่ายบริหารเบื้องล่างก็ทำตามโดยต่างก็หาเข้าใจในเรื่องนั้นดีพอไม่ แม้ระบอบนั้นจะดีแสนดี ถ้าขาดความเข้าใจเสียแล้วก็อาจจะถูกหาว่าเป็นของเสียก็ได้ และแม้ท่านจะมองว่าของใหม่เป็นของดี ของเก่าเป็นของไม่ดี อย่างไรก็ตาม ท่านก็ทิ้งคำลงท้ายไว้อย่างน่าสนใจว่า *“...อยากให้เหตุแห่งความขัดแย้งเป็นเพียงประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกไว้ ขอให้เรื่องเช่นนี้ผ่านไปเสีย เหลือแต่คุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยเท่านั้น”*

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักถูกขนานนามว่า **“ต๋นบุญ” (ตนบุญ) โดยเป็นบรรพชิตที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษ กล่าวคือมีความเคร่งครัดในศีลาจารวัตร มีความสามารถในการสร้างผลงานด้านศาสนกิจให้สำเร็จลุล่วง ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ทุกกลุ่มชน สามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจผู้คนทุกหมู่เหล่า โดยแม้ในวิกฤตการณ์ต้องอธิกรณ์เกือบ ๓๐ ปีชีวิตในสมณเพศ** ท่านยังใช้**วิกฤตเป็นโอกาสในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนาโดยการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ในล้านนามากกว่า ๑๐๐ วัด**

การบำเพ็ญบารมีเช่นนี้ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับการยกย่องว่าเป็น **“นักบุญแห่งล้านนาไทย”** และในฐานะที่ท่านถือกำเนิดในจังหวัดลำพูนจึงได้รับการยกย่องจากชาวลำพูนว่าเป็น **“นักบุญแห่งล้านนาไทย ศรีหริภุญชัย”** ดังนั้นการที่**สมาคมชาวลำพูนโดย ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน** ประธานที่ปรึกษาสมาคมและคณะ**ได้จัดให้มีการตรวจสอบและรวบรวมหลักฐานทุกด้านที่เกี่ยวพันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย** จัดพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน และเก็บรวบรวมหลักฐานไว้เป็นสมบัติของแผ่นดินที่พิพิธภัณฑ์ของมูลนิธิครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งที่ลำพูน และเชียงใหม่ จึงเป็นคุณูปการยิ่งต่อการเชิดชูครูบาเจ้าศรีวิชัย

ในฐานะอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน จึงขอผลานิสงส์แห่งการนี้จงพลันสำเร็จและ**อำนวยสุขสถาพรแด่ทุกท่านที่จัดทำ และทุกท่านที่ได้อ่านและศึกษาเรื่องราวแห่งครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย ศรีหริภุญชัย ทุกประการเทอญ**

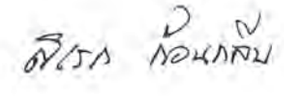

ดร. ดิเรก ก้อนกลีบ
อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน

บรรณาธิการแถลง

การจัดทำต้นฉบับหนังสือเรื่อง **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย"** ชุดนี้ ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจาก ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน ด้วยการประสานผ่าน พันตรีบัญชา ชัยปฏิยุทธ ในนามของคณะกรรมการที่ปรึกษา สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ให้ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ ในฐานะหัวหน้าคณะนักวิจัย ซึ่งมีผู้ร่วมทีมงานที่เป็นทั้งนักวิจัยหลักและผู้ช่วยนักวิจัย ประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ อาจารย์ภูเดช แสนสา นายนเรนทร์ ปัญญาภู นายศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี นายอัฐพนธ์ บรรจงวุฒิ นางสาวอรพิน สร้อยญาณะ นายวิชิต เสนางาม และนางสาวสุวิมล จันทะระ โดยหนังสือชุดนี้แยกเป็น ๓ เล่ม แบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วนหลัก ๆ ได้แก่

เล่มที่ ๑ นำเสนอเรื่อง**สิริชีวประวัติ วัตรปฏิบัติ หลักธรรมคำสอน และมงคลบารมี** เล่มแรกนี้แบ่งออกเป็น ๓ บท บทที่ ๑ ว่าด้วยสิริชีวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย นับแต่ชาติกำเนิดจนถึงมรณภาพ บทที่ ๒ ว่าด้วย วัตรปฏิบัติ และหลักธรรมคำสอน บทที่ ๓ ว่าด้วย มงคลบารมี บทนี้จำแนกแยกย่อยออกไปเป็นเรื่อง **กู่บรรจุอัฐิ อนุสาวรีย์ สารูป สหธรรมิก และศิษยานุศิษย์ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย**

การเรียบเรียงหนังสือเล่มแรกนี้ ข้าพเจ้าและคณะทำงานเริ่มศึกษาวิจัยด้วยการรวบรวมหนังสือและเอกสารที่มีผู้เขียนถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ทุกประเภทมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ใหม่ทั้งหมดอีกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารชั้นต้นที่เขียนขึ้นร่วมสมัยกับยุคที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตเป็นหลัก ประกอบกับการใช้เอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ที่ลงเรื่องราวของครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมด้วยบทสัมภาษณ์ที่ได้มาจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

หลังจากที่ข้าพเจ้าและคณะทำงานได้ลงพื้นที่สำรวจสถานที่ที่เกี่ยวเนื่องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยทั่วทุกจังหวัดในล้านนา ได้สัมภาษณ์บุคคล ได้ตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารประเภทตำนาน บันทึก เอกสารโต้ตอบจำนวนมากแล้ว ข้าพเจ้าได้นำข้อมูลชุดใหม่ที่เรียบเรียงนั้นมาเข้าสู่เวทีประชุมแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างเข้มข้นระหว่างคณะนักวิจัยกับคณะผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญจากหลายภาคส่วนหลายครั้งหลายคราว เพื่อให้เกิดความรอบคอบและรัดกุมในด้านการระบุปีศักราช รวมถึงนามเฉพาะของบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ต่าง ๆ

ปัญหาที่พบในการวิจัยครั้งนี้คือ หนังสือที่เขียนประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ผ่านมาแม้จะมีจำนวนมาก แต่กลับพบว่าเนื้อหาหลายตอนมิได้สอดคล้องเป็นเอกฉันท์ไปในทางเดียวกัน ไม่ว่าเรื่องศักราชปีที่ท่านกำเนิด วันเดือนปีที่มรณะ เชื้อสายชาติพันธุ์บรรพบุรุษของครูบาเจ้าศรีวิชัย จำนวนวัดที่ก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ ฯลฯ ล้วนแต่เป็นปริศนาหรือเป็นโจทย์ที่ทำให้คณะทำงานต้องใช้เวลาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในเรื่องปลีกย่อยทั้งหมดนั้นอย่างละเอียดลออ

อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบข้อมูลใหม่หลายประเด็น อาทิเช่น การไขปริศนาเรื่องศักราชปีเกิดที่สับสนระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๐ กับ ๒๔๒๑ การค้นพบคำตอบเรื่องวันมรณภาพระหว่างวันที่ ๒๐, ๒๑ กุมภาพันธ์ กับวันที่ ๒๒ มีนาคม พระอุปัชฌาย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยตอนบรรพชาเป็นสามเณร นามของพระกรรมวาจารย์ตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบท คร่าว (กวีนิพนธ์ล้านนา) ว่าด้วยการเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางไปวัดจามเทวีในปี ๒๔๘๙ ซึ่งต้องแวะพักตามวัดต่าง ๆ เอกสารสำคัญที่

พระเทพเวที (อาจ อาสภมหาเถระ) ขอพระราชทานเพลิงศพให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย เอกสารการประชุมรัฐสภาเรื่องสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ขอให้รัฐบาลส่งแพทย์ผู้เชี่ยวชาญรักษาอาการอาพาธให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย เอกสารโต้ตอบระหว่างศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี กับหลวงศรีประกาศและผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ว่าด้วยการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยระหว่างปี ๒๔๙๙ ถึง ๒๕๐๖ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลทั้งหมดนี้ยังไม่เคยได้รับการเผยแพร่ตีพิมพ์ในเอกสารเล่มใดมาก่อน

ส่วนหนังสือเล่มที่ ๒ และเล่มที่ ๓ เป็นเรื่องการ**ตามรอยการปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุ จังหวัดต่างๆ ประกอบด้วย จังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย** คณะนักวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้งสิ้นจำนวนไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ วัด แต่สามารถคัดกรองเฉพาะวัดที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนในทางใดทางหนึ่งว่าเป็นผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแท้จริง โดยในแต่ละจังหวัดได้จัดเรียงแยกประเภทของวัดเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่กลุ่มแรก ปรากฏรายชื่อวัดในบัญชีที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยลงลายเซ็นจัดทำขึ้นเองในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๘ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่ผู้สำเร็จราชการในพระองค์ (ดังรายละเอียดได้กล่าวถึงแล้วในคำนำของสมาคมชาวลำพูน) กลุ่มที่สอง คือกลุ่มวัดที่พบหลักฐานลายลักษณ์มีการบันทึกในคัมภีร์ใบลาน ปั๊บสา จารึกบนแผ่นปูน แผ่นไม้ เก็บรักษาตามวัดต่างๆ และกลุ่มสุดท้ายคือ วิเคราะห์จากรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมสำหรับวัดที่เหลืออีกประมาณ ๖๐ กว่าแห่ง ซึ่งข้อมูลยังคลุมเครือหรือไม่มีหลักฐานชัดเจนมากพอก็มิได้ตัดทิ้ง แต่ได้รวบรวมจัดทำหมายเหตุเป็นข้อสังเกตไว้ในภาคผนวก เผื่อว่ามีผู้สนใจนำไปใช้ศึกษาค้นคว้าต่อยอดในอนาคต

การเรียบเรียงข้อมูลวัดแต่ละแห่ง คณะนักวิจัยทำการศึกษาทั้งประวัติความเป็นมาของวัด รายนามเจ้าอาวาสจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ควบคู่ไปกับการศึกษาที่เน้นผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยและคณะศิษยานุศิษย์ในวัดนั้นๆ เป็นการเฉพาะเจาะจง ว่ายังมีร่องรอยอะไรหลงเหลืออยู่บ้าง เสนาสนะหลังไหนเป็นฝีมือดั้งเดิม หลังไหนได้รับการซ่อมแซมใหม่ หลังไหนรื้อไปแล้ว ฯลฯ ด้วยการเปรียบเทียบภาพถ่ายปัจจุบันกับภาพถ่ายเก่า ในส่วนนี้ได้วิเคราะห์เรื่องรูปแบบศิลปกรรม ผังอาคาร ฝีมือช่าง รสนิยม บทบาทของสล่า (นายช่าง) การเลือกสรรวัสดุ การใช้สัญลักษณ์ขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เช่น รูปเสือ นกยูง ลายดอกสับปะรด ฯลฯ พร้อมกันนี้ได้จัดทำแผนที่และแผนผังอาคารระบุพิกัดสถานที่ตั้งของวัด กับเสนาสนะที่เป็นผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการตามรอยจาริกแสวงบุญของสาธุชน

วัตถุประสงค์หลักของการที่สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) มอบหมายให้คณะนักวิจัยเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ นอกเหนือไปจากการเก็บรวบรวมและชำระสะสางข้อมูลในทุกๆ มิติที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยเพื่อเรียบเรียงขึ้นใหม่คล้ายเป็น **“สารานุกรมสืบค้นเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัย”** อย่างละเอียดแล้วนั้น ยังมีจุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อให้ข้อมูลนี้กระจายเผยแพร่ไปสู่ผู้อ่านทุกระดับชั้นในวงกว้างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ได้จำเพาะเจาะจงเฉพาะสถาบันการศึกษาหรือกลุ่มนักวิชาการเท่านั้น คณะทำงานจึงได้ลงความเห็นว่า การอ้างอิงด้วยการใส่เชิงอรรถท้ายหน้าหรือท้ายบทนั้น อาจทำให้งานเขียนมีลักษณะเป็นงานวิชาการที่ดูยุ่งยากและซับซ้อนเกินไปสำหรับประชาชนวงกว้าง จึงได้รวบรวมหลักฐานที่ใช้อ้างอิงทั้งหมดใส่ไว้ที่ท้ายเล่มในรูปแบบบรรณานุกรม ในขณะเดียวกัน ทุกตอนในแต่ละบทที่มีการอ้างอิงถึงแหล่งข้อมูลสำคัญที่ได้มา คณะนักวิจัยได้เขียนอธิบายไว้เบื้องต้นว่าได้ข้อมูลมาจากเอกสารเล่มไหนหรือจากการสัมภาษณ์ใครก่อนแล้วทุกครั้ง

ในส่วนของภาพประกอบ จำนวนมากกว่า ๙๐ เปอร์เซ็นต์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือชุดนี้ เป็นผลงานการถ่ายภาพของคณะนักวิจัย ซึ่งทำในนามของสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ส่วนที่เหลืออีก ๑๐ เปอร์เซ็นต์นั้น มีทั้งภาพถ่ายเก่าครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ได้รับการเผยแพร่ต่อ ๆ กันมาตามสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์อยู่แล้ว และมีทั้งการได้รับความอนุเคราะห์เพิ่มเติมจากเครือข่ายในพื้นที่ที่คณะนักวิจัยได้ประสานงาน

ข้าพเจ้าขอนมัสการกราบขอบพระคุณพระเถรานุเถระทุกรูปที่กรุณาอนุเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียด กอปรด้วย พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล จังหวัดพะเยา พระครูนิวิฐธรรมโชติ เจ้าอาวาสวัดจามเทวี พระครูสิริสุตาภิมณฑ์ (Ph.D) เจ้าคณะอำเภอทุ่งหัวช้าง วัดห้วยห้าง พระครูปริยัติรังสรรค์ (รังสรรค์ ธีรวฑฺฒโน ป.ธ.๔, พธ.บ., รป.ม.) เจ้าอาวาส วัดบ้านโฮ่งหลวง พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชย พระวิชยุทธ อินฺทปญฺโญ วัดทาดอนชัย พระสกล ฐานวโร เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง และพระคุณเจ้าทุกรูปที่มิอาจเอ่ยนามได้หมดในที่นี้

ในส่วนของฆราวาสนั้น ขอขอบคุณ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำหนังสือของสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ที่ข้าพเจ้าได้เข้ามาร่วมทีมงานและร่วมทำงานกันมาอย่างเข้มแข็งตลอดระยะเวลา ๓-๔ ปีที่ผ่านมา กอปรด้วย ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน พันตรี บัญชา ชัยปฏิยุทธ ดร. ดิเรก ก้อนกลีบ พลเอก สุนัย สัมปัตตะวนิช พลเอก ธรรมรัชต์ เจริญกุล เจ้าป้าชวนคิด ณ ลำพูน คุณยุภาภรณ์ นิรัญศิลป์ และคุณชญาภา เนตรสุวรรณ

นอกจากนี้ยังขอขอบคุณผู้มีส่วนช่วยเหลือในการให้คำแนะนำด้านข้อมูล อนุเคราะห์หลักฐานเอกสารชั้นต้น ช่วยปริวรรตตัวอักขระธัมม์ล้านนา แลกเปลี่ยนมุมมององค์ความรู้ รวมทั้งเอื้อเฟื้อด้านการประสานงาน นำทางลงสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ร่วมกับคณะนักวิจัย ประกอบด้วย คุณอินสนธิ์ วงค์สาม คุณประสงค์ ปัญญาเพชร ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช คุณศรีเลา เกษพรหม คุณวรชาติ มีชูบท ศาสตราจารย์ ดร.แคทเทอรีน บาววี คุณชัดชาญ เอกชัยพัฒนกุล คุณศิริพร ภาณุรัตน์ คุณเบญจวรรณ พลประเสริฐ พันโทสุวรรณ สุวรรณจักร์ ว่าที่ร้อยเอก ดร.อัครินทร์ พงษ์พันธ์เดชา เรือเอก เหมันต สีหศักกพงศ์ สุนทร คุณชัยวุฒิ ไชยชนะ คุณวิฐูร บัวแดง คุณไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ดร.สุวิภา จำปาวัลย์ ดร.อินทนันท์ จันปวนหาร คุณณัฐพงศ์ ดวงแก้ว คุณดิเรก อินจันทร์ คุณยงยุทธ ส่งเกษมสุข คุณภัทระ ฉลาดแพทย์ คุณบุญวรรณี วิริยะ คุณจักรพงษ์ ปงกันคำ คุณจิรกาล สุพรรณรัตน์ คุณบัญญัติ ยะวัน คุณเทอดศักดิ์ จันเสวี คุณมงคล ประกอบการ คุณวาริต แจ่มใส คุณนริศ จรัสจรรยาวงศ์ คุณเกริก อัครชิโนเรศ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิลักษณ์ ศรีป่าซาง คุณมานพ กาบเป็ง คุณอนันตชัย นิมมานเหมินท์ คุณนัฐกรณ์ ไชยชนะ คุณบารเมศ วรรณสัย และผู้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในทุก ๆ ด้านอีกจำนวนมาก ซึ่งมิอาจกล่าวรายนามได้ครบถ้วน ที่มีส่วนรังสรรค์ให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จสมดั่งเจตนาในการดำริจัดพิมพ์ของสมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร)

ท้ายที่สุดนี้ หากจะมีสิ่งหนึ่งประการใดที่อาจผิดพลาด ขาดความสมบูรณ์ ข้าพเจ้าในฐานะบรรณาธิการ ขอน้อมรับคำติชมแก้ไขนั้นไว้ทุกประการ

ดร. เพ็ญสุภา สุขคตะ
บรรณาธิการ

สารบัญเล่มที่ ๑ ๑

หน้า

สัมโมทนียกถา คำนิยม คำปรารภ และคำนำ **๗ - ๒๗**
สัมโมทนียกถา เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ๑๗
คำนิยม ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ ๑๘
สัมโมทนียกถา เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ๑๙
คำปรารภ องคมนตรี ๒๐
คำนิยม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม ๒๑
คำนิยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๒๒
คำนิยม อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน ๒๓
บรรณาธิการแถลง ๒๕

บทนำ : บริบทที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา **๓๗ - ๖๑**
นามครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๘**
ลายมือชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓๘
นามอื่นที่ปรากฏในเอกสาร ๓๙
สมัญญาและความหมายของ "ครูบา" **๓๗**
ที่มาของคำว่า "ครูบา" ๓๙
คำว่า "ครูบา" เริ่มใช้ครั้งแรกสมัยใด ๔๐
"ครูบา" ในล้านนาและเชียงตุง ๔๒
การยกย่องครูบาเจ้าศรีวิชัยในสมัญญาอื่นๆ **๔๓**
ครูบาเจ้า ๔๓
ครูบาหลวง ๔๓
ครูบาต๋นบุญ หรือนักบุญแห่งล้านนา ๔๔
ครูบาศีลธรรม ๔๔

สภาพสังคมล้านนาในช่วงชีวิตครูบาเจ้าศรีวิชัย (พ.ศ. ๒๔๒๑ - ๒๔๘๑) **๔๔**
ด้านการเมืองการปกครอง **๔๕**
ยุคประเทศราช ๔๕
ยุคมณฑลเทศาภิบาล ๔๕
ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ๔๖
ด้านเศรษฐกิจ **๔๗**
ผลกระทบจากระบบพ่อค้าวัวต่าง ๔๗
ผลกระทบจากระบบพ่อค้าชาวจีน ๔๗
รูเปีย (รูปี) : เงินตราที่ใช้ในสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัย ๔๘
ด้านการศาสนา **๔๗**
ระบบการปกครองคณะสงฆ์ล้านนาแบบดั้งเดิม ๔๙
ระบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๕๐
ความขัดแย้งเรื่องระเบียบปฏิบัติระหว่างฝ่ายจารีตเก่ากับใหม่ ๕๒
ภาพรวมความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์ท้องถิ่นกับคณะสงฆ์สยาม ๕๔

หน้า

งานเขียนเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย **๕๕**
งานเขียนเชิงประวัติ **๕๕**
งานเขียนร่วมสมัยกับครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ ๕๕
งานเขียนภายหลัง พ.ศ. ๒๔๘๒ เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพแล้ว ๕๘
งานเขียนเชิงวิเคราะห์ **๕๗**

บทที่ ๑ : สิริชีวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย **๖๓ - ๒๒๓**
ปฐมบทแห่งเพศบรรพชิต **๖๔**
ชาติกำเนิด **๖๕**
ต้นตระกูล “หมื่นผาบ” เชื้อสายกะเหรี่ยงแดง ๖๕
ฤกษ์กำเนิด ดาวสวาติ ๖๙
เหตุอัศจรรย์วันกำเนิด ๗๐
วันเวลาที่กำเนิดระบุพุทธศักราช ๒๔๒๐ และ ๒๔๒๑ ๗๑
ระบบการนับศักราช ๗๑
ระบบการเปลี่ยนวันขึ้นศักราชใหม่ของสยาม ๗๓
ตารางการนับเดือนระหว่างภาคกลาง ภาคเหนือ และปฏิทินสากล ๗๔
ตารางการเทียบชื่อเรียกปี ๑๒ นักษัตร ระหว่างภาคกลางกับล้านนา และพระธาตุประจำปีเกิด ๗๔
อรรถาธิบาย เงื่อนงำของการระบุพุทธศักราช ๒๔๒๐ ๗๕
ที่ฝังรกครูบาเจ้าศรีวิชัย : หมู่ ๑ หรือหมู่ ๑๓ ๗๖
อุปนิสัยวัยเยาว์ มีใจเมตตากรุณา ๗๙
ชีวิตในสมณเพศ **๘๐**
ครูบาขัตติยะ อาจารย์คนแรกในชีวิต ๘๐
ครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง พระอุปัชฌาย์ ๘๑
ครูบาปัญโญ วิชโย พระกรรมวาจาจารย์ ๘๓
เส้นทางกัมมัฏฐาน ฝากตัวกับครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถระ ๘๔
ครูบาอุปละ พระผู้เปลี่ยนเส้นทางชีวิต ๘๖
สู่สำนักปฏิบัติธรรม ครูบาโปธา และครูบาเมธา ๘๗
พระบูรพาจารย์สายอรัญวาสี ๑๔ รูป ๘๗
วัดบ้านปาง ปฐมารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย **๙๑**
ศักราชที่สร้างวัด ๙๑
จากคามวาสีสู่อรัญวาสี ๙๑
จากวัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง สู่วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง ๙๒
กำแพงหินก่อล้อม ๙๔
ตามรอยสัญลักษณ์เมื่อครั้งพุทธกาล ๙๕
รูปลักษณ์ การครองผ้า และเครื่องบริขาร **๙๖**
รูปลักษณ์ **๙๖**
พระเจ้าค่าคิง ฮอยปะต๊ะ และฮอยหัตต๊ะ ๙๖
การเจาะหู ๙๙

หน้า

การครองผ้า : นุ่งห่มจีวรแบบ "รัดอก" **๙๗**
เครื่องบริขาร **๑๐๑**
ลูกประคำ : เครื่องมือประกอบการนั่งกัมมัฏฐาน ๑๐๑
พัดใบตาล ๑๐๒
พัดขนหางนกยูง ๑๐๔
ไม้เท้า ๑๐๗

การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์เป็นเหตุให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ **๑๐๘**
เหตุแห่งการต้องอธิกรณ์ **๑๐๙**
ความหมายของคำว่าอธิกรณ์ **๑๐๙**
การสถาปนาธรรมยุติกนิกายจากสยามสู่ล้านนา **๑๐๙**
ใหม่กับเก่า ไม่สอดคล้องกัน **๑๑๐**
การต้องอธิกรณ์ ๖ ครั้ง **๑๑๕**
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๕๓ (อายุ ๓๒ ปี) **๑๑๕**
ความชอบธรรมในการเป็นพระอุปัชฌาย์ ๑๑๕
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๓ (อายุ ๓๒ ปี) **๑๑๘**
กักตัวที่วัดชัยมงคล จังหวัดลำพูน ๑๑๘
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๕๕ (อายุ ๓๒ - ๓๔ ปี) **๑๑๙**
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๕๕ (อายุ ๓๔ ปี) **๑๒๑**
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๓ (อายุ ๔๒ ปี) **๑๒๒**
ผีบุญหรือตนบุญ? ๑๒๒
ความหวาดหวั่นของคณะสงฆ์ลำพูน ๑๒๒
สามเหตุการณ์สำคัญก่อนการเดินทาง ๑๒๓
ยาตราบารมี ๕ วัน ๔ คืน ๘ วัด ๑๒๔
กักตัวไว้ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดลำพูน ๑๒๕
กักตัวไว้ที่วัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่ ๑๒๘
หลวงอนุสารสุนทร และพญาคำวิจิตรธุระราษฎร์ ๑๒๙
พระมหานายกขึ้นมาดูแลการสอบนักธรรม ๑๓๑
กักตัวไว้ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ๑๓๒
คณะวินัยธร ล้วนพระราชาคณะรูปสำคัญ ๑๓๔
หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ลงข่าวครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑๓๖
พระมหาสมณสาส์น ๑๓๘
เรื่องการชำระอธิกรณ์ ๑๓๙
๘ ข้อกล่าวหาครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑๓๙
คำวินิจฉัยของ ๓ คณะกรรมการชำระคดี ๑๔๐
คำวินิจฉัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ๑๔๐
พระที่อ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง ๑๔๑

หน้า

ปริศนาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ๑๔๒
เพราะเป็นครูบาเจ้าศรีวิชัย เรื่องอธิกรณ์จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่ ๑๔๔
กลับจากกรุงเทพฯ มาอยู่ที่วัดเกตการาม จังหวัดเชียงใหม่ ๑๔๔
รับพระราชทานเหรียญมหาสมณุตมาภิเศก ๑๔๕
ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๗๙ (อายุ ๕๗-๕๘ ปี) **๑๔๕**
ข้อหาเป็นอุปัชฌาย์เถื่อน ๑๔๖
วัดที่ไม่ขึ้นกับคณะสงฆ์ ๑๔๘
ข้อหาผลิตใบสุทธิใช้เอง ๑๔๙
ข้อหาบูรณะวัดโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของรูปแบบดั้งเดิม ๑๕๐
ชาวอยุธยาขอให้ช่วยบูรณะวิหารวัดมงคลบพิตร ๑๕๓
ไต่สวนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ ๑๕๔
บวชสามครั้ง สึกสามครา อำลาผ้ากาสาวพัสตร์สีเหลือง ๑๕๖
แถลงการณ์คณะสงฆ์ ๓ ฉบับ ๑๕๗
บังคับให้พระภิกษุสามเณรลาสิกขา ๑๕๘
ศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกดำเนินคดี ๑๕๙
ครูบาเจ้าศรีวิชัยลงนามยินยอม ๑๖๒
สรุปตารางการต้องอธิกรณ์ทั้ง ๖ ครั้ง ๑๖๖

การสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ **๑๖๗**
มูลเหตุแห่งการสร้างถนน ๑๖๙
ครูบาเถิ้มโสภา ผู้จุดประกายการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ ๑๗๐
หลวงศรีประกาศ รับนโยบายจากหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ๑๗๑
ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนยันและกำหนดวันลงจอบแรก ๑๗๒
คำแนะนำให้แก้ไขฤกษ์ของครูบาเถิ้ม ๑๗๒
เนื้อหาในใบฎีกาบอกบุญ ๑๗๒
ใครเป็นผู้ลงจอบแรก ๑๗๓
ความสัมพันธ์ระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ๑๗๔
บุคคลผู้มาช่วยงานสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ๑๗๘
กลุ่มพระภิกษุสามเณร ๑๗๘
กลุ่มชาวเขาและชาวบ้าน ๑๘๑
กลุ่มคหบดีพ่อค้า ๑๘๓
กลุ่มขุนนางข้าราชการ ๑๘๕
ตารางจำนวนบุคคลผู้ร่วมสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ๑๘๗
บัญชีวัสดุที่ใช้ในการสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ ๑๘๘
พิธีเปิดถนนขึ้นดอยสุเทพ ๑๘๙
๔ วัดสำคัญ ๔ ขั้นอริยบุคคล ๑๙๐
ครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิเสธสร้างสะพานข้ามห้วยแก้ว “ราชอุทิศ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๘” ๑๙๓
พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาสร้างสะพาน ๑๙๔
ครูบาเจ้าศรีวิชัยลั่นวาจา “ไม่มาเชียงใหม่ เว้นแต่น้ำปิงจะไหลกลับ” ๑๙๖

หน้า

อาพาธและมรณภาพ **๑๗๘**
อนุสรณ์สถาน ๓ ชิ้นสุดท้ายระหว่างอาพาธ **๑๗๙**
วัดบ้านปางและวัดจามเทวี ๑๙๙
ลงจอบสุดท้าย สะพานข้ามแม่น้ำปิง ๒๐๐
รักษาตัวที่วัดจามเทวีและวัดบ้านปาง **๒๐๑**
พระศรีวรานุรักษ์ ต่อสู้ในสภาขอแพทย์รักษาครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒๐๒
ประสงค์กลับไปมรณภาพที่วัดบ้านปาง ๒๐๓
นายแพทย์ อี.ซี.คอร์ท มาตรวจรักษา ๒๐๔
การมรณภาพ **๒๐๔**
สถานที่มรณภาพ ๒๐๔
ครูบาตา วัดศรีลังกา สวดธรรม ๔ ผูก ๒๐๕
คำสั่งสุดท้ายก่อนสิ้นลมปราณ ๒๐๕
นัยจากบันทึกสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ๒๐๖
ไขปริศนาวันเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ๒๐๗
การเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑๐ วัด ๑๘ คืน **๒๐๙**
การเคลื่อนศพจากวัดบ้านปางมายังวัดจามเทวี ๒๐๙
การตั้งศพ **๒๑๔**
ตั้งศพที่สะพานศรีวิชัย ๒๑๔
ตั้งศพวัดจามเทวี ๖ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๓ – ๒๔๘๙) ๒๑๕
การพระราชทานเพลิงศพ **๒๑๗**
การจัดทำเหรียญและหนังสือระดมทุน ๒๑๗
ขอพระราชทานหีบเพลิง ๒๑๘
บุคคลที่มาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพ ๒๑๙
ขั้นตอนการพระราชทานเพลิงศพ ๒๒๐
เมรุและปราสาทศพ ๒๒๐
โกศ ๒๒๑
ตาลปัตรและตู้ยาสังเค็ด ๒๒๒
เผา ๒ ครั้ง ถึงปัจจุบันคือเผาหลอกกับเผาจริง ๒๒๓
บทที่ ๒ : วัตรปฏิบัติและหลักธรรมคำสอน **๒๒๔**
วัตรปฏิบัติ **๒๒๕**
ครูบาเจ้าศรีวิชัยในทัศนะของสมเด็จพระสังฆราช และพระมหาเถระ **๒๒๖**
“เป็นพระอ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง” ๒๒๖
“เป็นภิกษุที่ดีมาก และได้รักษาสัญญาเป็นอันดีตลอดชนม์ชีพของท่าน” ๒๒๖
“นับว่าเป็นบุญของฉันเหมือนกัน ที่ได้มีโอกาสพบนักบุญองค์นั้น” ๒๒๖
“เป็นผู้มากด้วยขันติธรรมโดยแท้ เป็นเราคงทำไม่ได้อย่างท่าน” ๒๒๗
“มีใจเด็ดเดี่ยว มีสัจจะ พูดจริงทำจริง” ๒๒๗
“พระของประชาชน พระแท้ของพระพุทธเจ้า” ๒๒๘

หน้า

มโนปณิธาน ปรารถนาพระโพธิญาณ **๒๒๗**
เส้นทางสู่การเป็นโพธิสัตว์ **๒๒๙**
ตั้งมั่นในพุทธภูมิธรรม ๔ ประการ ๒๒๙
บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ ๒๓๐
อัธยาศัย ๖ ประการ ๒๓๑
จริยธรรม ๑๐ ประการ ๒๓๑
คุณสมบัติ ๓ ข้อใหญ่ ๒๓๑
มหาปณิธาน ๔ ประการ ๒๓๑
ถือธุดงควัตร ๑๓ **๒๓๒**
ธุดงควัตร หมวดที่ ๑ จีวรปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยการครองผ้า ๒๓๒
ธุดงควัตร หมวดที่ ๒ ปิณฑิปาตปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยการบิณฑบาตและการฉันภัตตาหาร ๒๓๓
ธุดงควัตร หมวดที่ ๓ เสนาสนปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยเสนาสนะ ๒๓๗
ธุดงควัตร หมวดที่ ๔ ว่าด้วยความเพียร ๒๓๗
คำขอสมาทานเอาครองวัตร **๒๓๗**
การจารคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา **๒๓๗**
ตารางรายชื่อหมวดธรรมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจาร ณ วัดพระสิงห์ และวัดบ้านปาง **๒๔๐**
หมวดที่ ๑ พระวินัยทั้ง ๕ ๒๔๐
หมวดที่ ๒ นิกายทั้ง ๕ ๒๔๑
หมวดที่ ๓ อภิธรรม ๗ คัมภีร์ ๒๔๒
หมวดที่ ๔ บารมี ๒๔๒
หมวดที่ ๕ สุตฺตสงฺคหะ ๒๔๒
หมวดที่ ๖ สมันตปาสาทิกา ๒๔๒
หมวดที่ ๗ วิสุทธิมรรค ๒๔๒
หมวดที่ ๘ ธรรมสวนะชาดก ๒๔๓
หมวดที่ ๙ ธรรมที่คัดไว้เป็นกับและเป็นผูก ๒๔๔
หมวดที่ ๑๐ สัททาทั้ง ๘ ๒๔๔
หมวดที่ ๑๑ กัมมวาจา ๒๔๕
หมวดที่ ๑๒ ธรรมบท นิบาต ๒๔๕
หมวดที่ ๑๓ สิกขาทั้ง ๕ ๒๔๕
หมวดที่ ๑๔ มหาวรรค ๒๔๕
หมวดที่ ๑๕ ธรรมตำนาน และชาดก ๒๔๖

แนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน **๒๔๗**
กัมมัฏฐานรอม **๒๕๐**
คำกล่าวภาวนา **๒๕๐**
คำโยขันดอก **๒๕๑**
คำขอปีติ **๒๕๒**

หน้า

กัมมัฏฐานล้านนา **๒๕๓**
สมถกัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๕๔**
การภาวนานับลูกประคำและการเดินจงกรม ๒๕๔
อนุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๖
พุทธานุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๗
ธัมมานุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๗
สังฆานุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๗
สีลานุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๘
กายคตานุสติกัมมัฏฐาน ๒๕๘
คำภาวนาเมตตาตนเอง ๒๕๙
พรหมวิหารกัมมัฏฐาน ๔ ๒๕๙
อรูปกัมมัฏฐาน (อรูปพรหม ๔) ๒๖๐
วิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๖๐**
ภาวนาวิปัสสนา (ปัญญาธุระปฏิปทา) ๒๖๑
ปัญญาทิฏฐิวิสุทธิวิปัสสนา ๒๖๑
กังขาวิตรณวิสุทธิวิปัสสนา ๒๖๑
ภาวนาไตรลักษณ์วิปัสสนา ๒๖๒
จาก “โคตรภูญาณ” ถึง “การเข้านิโรธสมาบัติ” ๒๖๒

คำไหว้ คาถา และตำรายา **๒๖๕**
คำไหว้ **๒๖๖**
คำไหว้ที่แต่งขึ้นเพื่อนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๖๖**
คำไหว้ดั้งเดิม ๒๖๖
คำไหว้มาตรฐาน (คำไหว้ใหม่) ๒๖๖
คำไหว้ (คำนมัสการ) ครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บำเพ็ญ ระวิน ๒๖๖
คำไหว้ (คำนมัสการ) ครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ๒๖๗
คำไหว้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๖๗**
อิติปิโส ยอดแห่งคำไหว้ทั้งปวง ๒๖๗
พุทโธมังคละ และคาถา ๔ วัคค์ ๒๖๘
คำไหว้บารมี ๙ ชั้น ๒๖๙
คำไหว้คุณ ๒๗๑
คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ ๒๗๑
คำไหว้มหาชัยปากะโร ๒๗๓
คาถา **๒๗๕**
คาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้าง ๒๗๕
ตำรายา **๒๗๖**

หน้า

หลักธรรมคำสอน **๒๗๘**
ธรรมอานิสงส์ศีล **๒๗๙**
เนื้อหาของหนังสือ “ธรรมอานิสงส์ศีล” ๒๘๐
สาระธรรมจากวัจนะ **๒๘๖**
ยึดมั่นใน “ปาราชิก ๔” และ “ปาริสุทธิศีล ๔” ๒๘๖
บาตรใบเดียว ๒๘๗
กระบอกเต็มใบ ๒๘๘
ผุยสตางค์ ๒๘๘
เทวดานางฟ้าจะมาช่วย ๒๘๘
ทำบุญตามเจตนา ๒๘๙
ต้นแบบผ้าป่า “ตานต้อด” ๒๘๙
มองวิกฤติเป็นโอกาส ๒๙๐
ไม่มีเครื่องราง มีแต่น้ำมนต์ ๒๙๑
กำแพงหิน : ขันติ สมาธิ อนิจลักษณ์ ๒๙๒
อย่านำสรีระสังขารของท่านเข้าไปในวัด ๒๙๒

บทที่ ๓ มงคลบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๗๓**
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย **๒๗๔**
การแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุในกู่และสารูป ๒๙๕
รายนามกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒๙๖
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำพูน **๒๗๘**
วัดจามเทวี ๒๙๘
วัดดอยติ ๓๐๒
วัดบ้านปาง ๓๐๒
วัดบ้านโฮ่งหลวง ๓๐๖
วัดห้วยกาน ๓๐๘
สำนักสงฆ์พระธาตุโมลีศรีวิชัย ๓๐๘
สำนักสงฆ์พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี ๓๐๙
ดอยง้ม ๓๑๐
วัดดอนตอง ๓๑๒
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่ **๓๑๒**
วัดสวนดอก ๓๑๒
วัดหมื่นสาร ๓๑๓
วัดเชียงมั่น ๓๑๔
วัดหนองป่าครั่ง ๓๑๕
วัดศรีดอนไชย ๓๑๖
วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร ๓๑๖
อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุที่แท่นเสาอโศกจำลอง ๓๑๗
วัดท่าจำปี ๓๑๗

หน้า

วัดพระบาทยั้งหวีด ๓๑๘
วัดวาลุการาม ๓๑๘
วัดพระธาตุดอยกู่ ๓๑๙
วัดข้าวแท่นน้อย ๓๒๐
วัดพระพุทธบาทสี่รอย ๓๒๑
วัดพระธาตุกลางใจเมือง ๓๒๑
ถ้ำเมืองออน ๓๒๒
วัดศรีดอนมูล ๓๒๓
วัดพระนอนแม่ปูคา ๓๒๓
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำปาง ๓๒๔
วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ๓๒๔
วัดพระบาท ๓๒๗
วัดพระธาตุดอยน้อย ๓๒๗
วัดพระธาตุดอยซาง ๓๒๗
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดเชียงราย ๓๒๘
วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง ๓๒๘
วัดศาลาเชิงดอย ๓๒๘
วัดเจริญเมือง ๓๒๙
วัดป่าสักเหนือ ๓๓๐
วัดดอยกู่ ๓๓๑
วัดศรีชุมประชา (วัดป่าแดด) ๓๓๒
วัดป่าบงหลวง ๓๓๒
วัดแม่พริก ๓๓๔
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดพะเยา ๓๓๕
วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง) ๓๓๕
วัดพระธาตุจอมทอง ๓๓๖
วัดโพธาราม (วัดศรีถ้อย) ๓๓๗
วัดศรีเมืองมูล ๓๓๗
วัดดอนตัน ๓๓๙
วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล ๓๓๙
สำนักสงฆ์พระธาตุศรีรัตนสุดาราม ๓๔๐
วัดบุญโยชน์ ๓๔๑
วัดพระธาตุภูขวาง ๓๔๑
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดแพร่ ๓๔๑
วัดพระธาตุช่อแฮ ๓๔๑
กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ๓๔๒
วัดน้ำฮู (วัดน้ำออกรู) ๓๔๒
วัดทุ่งโป่ง ๓๔๓

หน้า

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดสุโขทัย **๓๔๓**
วัดกลางดง ๓๔๓
ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเรื่องอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๔๔**

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๔๕**
อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ **๓๔๗**
ลำดับการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓๔๗
การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงแรก ๓๔๗
การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงที่สอง ๓๕๑
การจัดสร้างแท่นฐานอนุสาวรีย์ประดิษฐานรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓๕๔
พิธีวางศิลาฤกษ์ฐานอนุสาวรีย์ และฉลองสมโภชอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓๕๖
อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดดอยติ **๓๕๗**
อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแม่เจดีย์ **๓๕๙**
อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ **๓๖๑**
สารูป ภาพถ่าย และภาพวาด ครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๖๓**
สารูป (รูปเหมือน) ครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๖๔**
ภาพถ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๘๔**
ภาพวาดครูบาเจ้าศรีวิชัย **๓๘๕**

สหธรรมิก และศิษยานุศิษย์ **๓๘๗**
สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง" **๓๗๐**
ครูบาเถิ้ม (โสภา โสภโณ) วัดแสนฝาง ๓๙๑
ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย วัดประตูป่า ๓๙๔
ครูบาอภิชัย (พระอธิการใจ๋ อภิชโย) วัดป่าตาล ๓๙๕
ครูบาธรรมชัย (ครูบาใจ) วัดหนองข่วง ๓๙๖
ครูบาชัยยะลังกา (ครูบาก๋า) วัดบ้านฮั่ว ๓๙๖
ครูบานันตา นนฺโท วัดทุ่งม่านใต้-บ่อหิน ๓๙๗
ครูบาพุทธิมา วัดก้อจอก ๓๙๗
ครูบาอุปละ (กล่ำ อุปโล) วัดยั้งเมิน ๓๙๘
ครูบาศรีวิชัย สิริวิชโย วัดแม่ขะจาน ๓๙๙
ครูบาศรีวิชัยน้อย วัดร้องแหย่ง ๓๙๙
ครูบาดวงทิพย์ นนฺโท วัดสันป่ายาง ๓๙๙
ครูบาเป็ง อินฺทวิชโย (ครูบาอินต๊ะ) วัดเขาแก้วปินหวาน ๔๐๐
ครูบาเมธาวี (ครูบาเมธา) วัดดอกเอื้อง ๔๐๐
ครูบาอินทวงศ์ อินฺทวโส วัดอินทขิล ๔๐๐
ครูบายศ ธนญฺชโย วัดห้วยกาน ๔๐๐
พระครูปัญญาวรวัตร (ครูบาผาผ่า) วัดผาผ่า ๔๐๐
พระครูสัทธาภิรัตน์ (ครูบาอิ่นแก้ว อภิชโย) วัดกาสา ๔๐๑
ครูบาแก้ว กาวิชโย วัดท่าตอน ๔๐๑

หน้า

สมเด็จพระอรัญวาสี พระปี้หลวง วัดป่าปง เมืองยอง ๔๐๑
ครูบาสิทธิวัง วัดอักโขชัยคีรี ๔๐๒
ครูบายาสลี ธรรมสร (เจ้าอธิการทองสุข ธมฺมสโร) วัดทุ่งคา ๔๐๒
ครูบากาบ อภิวโส (ครูบาอภิวงค์ และครูบาดวง สุวณฺโณ (ครูบาสุพรรณ) วัดต้นโชค ๔๐๓
พระครูวรรณรังสี (ครูบาจันทร์ โชติโก) วัดศรีดอนไชย ๔๐๓

ลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้ ๔๐๔

ครูบาอภิชัยขาวปี วัดพระพุทธบาทผาหนาม ๔๐๕
ครูบาทองสุข ธมฺมสโร (หนานทองสุข คุณารักษ์) วัดบ้านปาง ๔๐๗
ครูบาหน่อคำ (พ่อหนานหน่อคำ) ชาวอำเภอดอยสะเก็ด ๔๐๘
ครูบาคำอ้าย (พ่อหนานอ้าย) ชาวอำเภอดอยสะเก็ด ๔๐๘
ครูบาแสง (พ่อหนานแสง แก้วเรือน) ชาวบ้านปาง ๔๐๘
ครูบาสิระสา (พ่อหนานสีลา) จากบ้านแม่หว่าง ๔๐๘
ครูบากัญจนะ (พ่อหนานกั๋น) วัดเจริญเมือง ๔๐๙
ครูบาสุริยา สุริโย และครูบาไชยา ๔๑๑
ครูบาสุริยะ สุริโย วัดดอยจอมแจ้ง ๔๑๑
ครูบาพรหม พฺรหฺมมาโร วัดทาดอยคำ ๔๑๑
ครูบาเหลา อินฺทวโส วัดแม่ตืน ๔๑๑
ครูบาก้อน อุตฺตโม วัดแม่พริกบน ๔๑๑
ครูบาโสภา โสภโณ (ครูบาเบ้า) วัดถวาย ๔๑๒
พระอธิการอ้าย อินฺโท (ครูบาอ้าย) วัดบ้านสันป่าหนาด ๔๑๒
พระครูศรีธรรมภาชน์ (น้อย ชยาลงกาโร) วัดศรีสุพรรณ ๔๑๓
พระครูปลัดบุญทึม พฺรหฺมเสโน (ครูบาทึม) วัดจามเทวี ๔๑๓
ครูบาขาวคำปัน ธมฺมเสโน (ผ้าขาวคำปัน) วัดหัวขัว ๔๑๔
ครูบาตา คนฺธวโส วัดผาลาด ๔๑๕
ครูบาหล้า ญาณวชิโร วัดแม่เทย ๔๑๖
ครูบาสาร อินฺทสาโร วัดใหม่หลวง ๔๑๖
ครูบาพรหมา อารามน้ำดิบห้วยส้ม ๔๑๗
ครูบาโอ๋ คมฺภิโร วัดแม่ขนิลเหนือ (วัดทองศิริ) ๔๑๗
ครูบาดวงดี คนฺธวโส วัดทาดอยแช่ ๔๑๗
พระครูวุฒิญาณพิศิษฏ์ (ครูบายาวิลาศ หรือ วิลาศ วุฑฺฒิญาโณ) วัดต้นหนุน ๔๑๘
ครูบาเดง และ ครูบาหลวงแข้งแคระ วัดทุ่งหัวช้าง ๔๑๘
ครูบาทองอินทร์ วัดแม่นาเรือ ๔๑๘
พระครูโสภิตสารญาณ (ครูบาใจมา ญาณสาโร) วัดทุ่งจำลอง ๔๑๙
ครูบาอภิชัย อภิชโย และครูบาสุธัม สุธมฺโม วัดพระธาตุจอมคีรี ๔๑๙
ครูบาคำหล้า สำโร วัดห้วยขุนสวด (สังวราราม) ๔๑๙
พระครูสุนันท์รัตนคุณ (ครูบาจันทร์แก้ว สุนนฺโท) วัดศรีบุญชู-วังไฮ ๔๒๐
ครูบาปวน เหมวณฺโณ วัดห้วยกาน ๔๒๐
ครูบาแก้วมูล ญาณวุฑฺฒิ วัดลี ๔๒๐
ครูบาแก้ว จนฺทวโส (พ่อหนานหลวงแก้ว วงศยา) วัดกอค่า ๔๒๑

หน้า

ครูบาจันตา (จันทิบ วิลาโส หรือพ่อหนานต๋ำ ฝั้นกาศ) วัดสบเมย ๔๒๑
ครูบาเมือง พุทธสโร (ตุ๊พ่อเมือง) วัดบ้านปาง ๔๒๑
พ่ออุ๊ย พ่อน้อย พ่อหนานต่าง ๆ ๔๒๒
ศิษยานุศิษย์ในเส้นทางขบวนยาตราบารมี ๔๒๔

ลูกศิษย์ที่มาขอปวารณาฝากตัวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ๔๒๖

พระครูศีลาภรณ์พิมล (ครูบามหาวงค์ หรือ ครูบาบุญมา สีลาภิรโต) วัดบ้านโฮ่งหลวง ๔๒๗
ครูบาติ๊บ อุบาลี วัดผาปังหลวง ๔๒๘
พระครูสมานจันทคุณ (ครูบาหล้า จนฺโท หรือหลวงปู่หล้า ตาทิพย์) วัดป่าตึง ๔๒๘
ครูบาชุ่ม โพธิโก วัดวังมุย (วัดชัยมงคล) ๔๒๙
ครูบาแก้ว คนฺธวโส วัดศรีโคมคำ ๔๓๐
พระครูสิงหวิชัย (ครูบาสิงห์ สิริวิชโย) วัดฟ้าฮ่าม ๔๓๑
ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน วัดวาลุการาม (วัดป่าแงะ) ๔๓๑
พระมงคลวิสุต (ครูบาดวงดี สุภทฺโท) วัดท่าจำปี ๔๓๒
ครูบาศรีนวล ญาณสิริ วัดเจริญเมือง ๔๓๓
พระครูมงคลคุณาทร (ครูบาคำปัน นนฺทิโย) วัดหม้อคำตวง ๔๓๔
ครูบาบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ วัดร้องขุ้ม ๔๓๔
ครูบาคำหล้า เตชปญฺโญ วัดป่าลาน ๔๓๕
พระครูวิเศษสารคุณ (ครูบาคำอ้าย อินฺทวโส) วัดบุญเรือง ๔๓๖
พระครูถาวรศีลคุณ (ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโธ) วัดวังทอง ๔๓๖
ครูบาสม โอภาโส วัดศาลาโป่งกวาว ๔๓๗
ผ้าขาวดวงตา (พ่อหนานดวงต๋ำ ปัญญาเจริญ) วัดดอยน้อย ๔๓๘
พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ๔๓๙
พระครูสังวรญาณ (ครูบาสังวร อุปาลี) วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน ๔๔๑
ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย วัดทุ่งหลวง ๔๔๒
พระครูศรีรัตโนทัย (ครูบาศรี ธมฺมชโย) วัดป่ากว๋าว ๔๔๓
พระครูวุฒิธรรมคุณ (ครูบาธรรมธิ ธมฺมธโร) วัดสันป่าตึง ๔๔๓
ครูบาจีนา (จันทา จนฺทุปฺปโม) วัดท่าข้ามใต้ (วัดชัยชนะ) ๔๔๓
พระครูนิวิฐศีลคุณ (ครูบาบุญมี คนฺธิโย) วัดนาเบี้ย ๔๔๓
พระครูมงคลพิบูล (ครูบาบุดดา อินฺทวณฺโณ) วัดหนองบัวคำ ๔๔๔
พระครูอดุลปุญญาภิรม (ครูบาผัด ปุณฺญกาโม) ๔๔๔
พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) วัดพระธาตุศรีจอมทอง ๔๔๕

บรรณานุกรมเล่มที่ ๑ ๔๔๘

การจัดพิมพ์หนังสือ “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” และ รายชื่อผู้ร่วมเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์หนังสือ “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” ๔๖๕

วัดบ้านปาง
ปฐมารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย

บทนำ

บริบทที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

บทนำ : บริบทที่เกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

นามครูบาเจ้าศรีวิชัย
ลายมือชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัย

จากเอกสารบันทึกประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย พบการเขียนชื่อและฉายาของท่านแตกต่างกันไป มีทั้งที่ท่านเป็นผู้เขียนหรือให้ผู้อื่นเขียนแล้วท่านลงนามกำกับ ดังนี้

◉ หนังสือ *“ธรรมอานิสงส์ศีล”* พิมพ์แจกในงานฉลองวิหารหลวงวัดสวนดอก พ.ศ. ๒๔๗๔ ใช้คำว่า **“พระสีวิไชย”**

◉ หนังสือ *“กัมมัฏฐานรอม”* พิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่อคราวที่ท่านจำพรรษาอยู่วัดพระสิงห์ ใช้คำว่า **“พระสีวิชัยยาชนะภิกขุ”**

◉ ลายมือชื่อที่ลงนามในหนังสือให้คำมั่นต่อคณะสงฆ์ที่พระนคร เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๙ เขียนเป็นอักษรธัมม์ล้านนาว่า **“พระสีวิไชยา ชะนะ”**

◉ ลายมือชื่อที่ลงนามในหนังสือถวายพระราชกุศล แด่ผู้สำเร็จราชการในพระองค์ ระหว่างวันที่ ๘ – ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ใช้คำว่า **“พสีวิไชย”** ตัว “พ” ไม่มี “ระ” ทั้งหมดเขียนด้วยลายมือเป็นอักษรธัมม์ล้านนา

◉ จดหมายที่ท่านมีไปถึงพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาทั้ง ๖ ฉบับ ใน พ.ศ. ๒๔๖๕ พร้อมตำนานคร่าวเมื่อคราวจะไปบูรณะวิหารพระเจ้าตนหลวง ใช้คำว่า **“พระเชยยภิกขุ” “พระชัยาภิกขุ”**

◉ ตราประทับรูปเสือ ใช้คำว่า **“ครูบาสีวิไชชน(ะ)” และ “พระศรีวิชัยชะนะ”**

◉ แผ่นไม้จารึกที่วัดพระธาตุดอยผาตั้ง (วัดม่อนธาตุ) อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ใช้คำว่า **“ครูบาศรีวิชยาชนะ”** ซึ่งแปลกออกไปอีก

ตราประทับประจำตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ใช้ออกใบสุทธิเวลาทำการอุปสมบทและบรรพชาให้ภิกษุสามเณร ทำเป็นรูปเสืออยู่ในวงรูปไข่ตอนกลาง มีตัวอักษรเขียนชื่อท่าน ๕ ภาษา ได้แก่ ภาษาล้านนา เขียนด้วยอักษรธัมม์ว่า “ครูบาสีวิไชชน (ชะนะ), ภาษาไทยกลางเขียนว่า “พระศรีวิชัยชะนะ”, ภาษาพม่าเขียนว่า “ซีวิชายช่ะน่ะสะหย่าด่อ” (สะหย่าด่อ หรือศยาดอ หมายถึงปราชญ์-ผู้รู้-พระอาจารย์), ภาษาอังกฤษเขียนว่า Pra Srivichai Chana และภาษาจีน เขียนเป็นภาษาโบราณ เวลาอ่านออกสำเนียงแต้จิ๋วได้ว่า “พะ สี วุย (มิก) ไจ ช่า น่า”

อาจารย์เกริก อัครชิโนเรศ ปราชญ์ล้านนาด้านภาษาศาสตร์และประวัติศาสตร์ตั้งข้อสังเกตว่าลายมือเขียนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ท่านเขียนด้วยตัวเองนั้นจะใช้ว่า **“สีวิไชยา”** เสมอ สามารถแยกได้เป็น ๒ คำ ประกอบด้วย “สีวิ” + “ไชยา” คำว่า “สีวิ” ภาษาล้านนามาจากคำว่า ‘สีพี’ คือ นครสีพีของพระเวสสันดร สมาสกับ “ไชยา” หมายถึง ‘ไชยชนะของพระเจ้ากรุงสีพี’ เป็นการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบคุณธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยกับพระโพธิสัตว์เวสสันดร แต่เมื่อมีการติดต่อกับทางสยามแล้ว คำว่าสีวิไชยาจึงถูกเปลี่ยนเป็น ‘ศรีวิชัย สิริวิชโย’ ตามแนวคิดการ

เทียบศัพท์ของคนภาคกลาง ซึ่งทฤษฎีของอาจารย์เกริกเป็นเรื่องที่มีความน่าสนใจยิ่ง ต้องช่วยกันศึกษาค้นคว้าต่อไป

นามอื่นที่ปรากฏในเอกสาร

ส่วนในเอกสารที่มีผู้อื่นเขียนถึงท่าน ก็เขียนนามแตกต่างกันไปทั้งที่เป็นอักษรธัมม์ล้านนาและเป็นอักษรไทยภาคกลาง อาทิ

◉ ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง ของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ ใช้ **"พระสีวิไชย(า)"**

◉ ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารใช้คำว่า **"พระศรีวิชัย"**

◉ คร่าวซอเรื่องตำนานแลสร้างวัดสวนดอก นครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔ ใช้คำว่า **"สีวิชฺยพรฺ (สีวิไชยพระ)"**

◉ ใบลานวัดร้องอ้อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ปรากฏปี พ.ศ. เขียน **"สิวิเชยฺโยภิกขุ (สิวิเชยยเจ้าภิกขุ)"**

◉ พระครูศรีวิราชวชิรปัญญา เขียนในจดหมายเชิญหลายฉบับ นิมนต์ให้มาเป็นประธานสร้างวัดพระเจ้าตนหลวงว่า **"ตุ๊เจ้าสีวิไจย"** บางฉบับเขียน **"ท่านพระสีวิไจยเจ้าตนบุญ"** หรือ **"เจ้าตนบุญพระมหาศรีวิไชย"**

◉ ตำนานวัดสวนดอก พ.ศ. ๒๔๗๔ เขียน **สฺรีวิชฺยา (สรีวิไชยา)** กับ **ครูบาสีวิไชยเจ้า**

◉ จารึกแผ่นสุพรรณบัฏ บนเจดีย์บริวารประจำด้านทิศตะวันตกของวัดสวนดอก ระบุ จ.ศ. ๑๒๙๓ พ.ศ. ๒๔๗๔ เขียน **สวาธุศรูบาเจ้าสีวิไชย**

◉ เอกสารทางราชการจากกรุงเทพฯ ซึ่งออกในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นต้นมา ใช้คำว่า **"พระศรีวิชัย"** ทั้งสิ้น

การเขียนชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอักษรธัมม์ล้านนาที่มีความแตกต่างกันนั้น **ดร.ชัปปะ ปิ่นเงิน** นักภาษาโบราณให้ความคิดเห็นว่า

"...ความสับสนในเรื่องของการใช้ภาษาบาลีและสันสกฤตของคำว่า ศรี (ศฺรี น. ศรี, ภาคย์, สัมฤทธิ) ที่เป็นภาษาสันสกฤต และคำว่า สิริ (สิริ อิตฺ ศรี, โชค) ที่เป็นภาษาบาลี เกิดจากอักษรไทยที่ใช้กันในสมัยนั้นเมื่อนำมาบันทึกแทนอักษรธัมม์ล้านนา คำว่า ศรี พบว่านิยมใช้ สี สิ สรี มากกว่า เพื่อรักษาเสียง [สี] ไว้..."

ด้วยเหตุนี้ ชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยที่พบในเอกสารและแผ่นจารึกจึงมีความแตกต่างหลากหลายมาก ทั้ง พระศรีวิชัย, พระศรีวิชัยชะนะ, พระศรีวิไชยาชนะ, ศรีวิชัยยาชนะภิกขุ, สวาธุศรูบาเจ้าสีวิไชย, พระสีวิไชย, สรีวิไชยา, พระเชยยภิกขุ, พระชัยาภิกขุ, ตุ๊เจ้าไชยา, ครูบาไชยา, ครูบาสีวิไชยเจ้า, ครูบาสีวิไจย และมหาเถรสีวิไชยาชนะ ฯลฯ

สรุปได้ว่า หลักฐานจากเอกสารใบลาน จารึกต่าง ๆ พบการสะกดคำว่า **"ศรีวิชัย/ไชย"** ทั้งสองแบบ ซึ่ง "ชัย" พบน้อยกว่า "ไชย" แต่เนื่องจากปัจจุบันนี้การสะกดแบบ "ศรีวิชัย" ได้กลายเป็นคำนิยมรู้จักในวงกว้างไปแล้ว เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะคนในยุคก่อนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเขียนตัวสะกดตามต้นฉบับที่ถูกต้อง แต่ยึดเอาเสียงอ่านเป็นหลักมากกว่า ***ดังนั้นในหนังสือเล่มนี้จึงอนุโลมใช้ "ศรีวิชัย" เป็นหลักแทนที่จะใช้ "ศรีวิไชย"***

สมัญญาและความหมายของ "ครูบา"

ที่มาของคำว่า "ครูบา"

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย วิเคราะห์คำ **"ครูบา"** ว่าเป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า **"ครุปิ อาจริโย"** ต่อมานำมารวมกันเป็น **"ครุปาจริโย"** คือเป็นทั้งครูและทั้งอาจารย์ ภายหลังตัดคำเอามาเฉพาะตอนต้นเป็น "ครุปา" เพี้ยนเป็น "ครูบา"

ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช เสนอที่มาของคำนี้ไว้อีกมุมหนึ่งว่า น่าจะกร่อนเสียงมาจากคำว่า **"คุรุปาทะ"** มาจากคำสองคำคือ "คุรุ" (ครู) และ "ปาทะ" (เท้า) หมายถึงการไหว้ลงที่เท้าของครู อธิบายเพิ่มเติมถึงวัฒนธรรมการไหว้เท้าผู้ใหญ่นี้ว่า น่าจะมาพร้อมกับพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทผสมกับนิกายมหายานลัทธิวัชรยาน ในยุคที่พระนางจามเทวีนำขึ้นมาสู่หริภุญไชย สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ซึ่งการนิยมใช้ศัพท์นี้เป็นที่แพร่หลายในอินเดียสมัยราชวงศ์ปาละ อันเป็นระยะเวลาที่พุทธศาสนานิกายมหายานลัทธิวัชรยานรุ่งเรือง

ทั้งนี้ทั้งนั้นลัทธิภักดีและการนับถือศาสนาด้วยแรงศรัทธามีอิทธิพลสูงในสังคมอินเดียเหนือขณะนั้น มีการยกย่องเทิดทูนพระเจ้า เจ้านาย ครูผู้สั่งสอนไว้ในระดับสูงเหนือเศียรเกล้าของผู้ศรัทธาที่มีค่าเทียบเท่าฝุ่นธุลีใต้ฝ่าเท้าของท่านเหล่านั้น จึงเอาคำว่า “ปาทะ” หรือ “ปทะ” (บาท/บาทา ที่แปลว่าเท้า) มาเติมท้ายชื่อเรียก อาทิ ชื่อนักบุญพุทธฝ่ายวัชรยาน ได้แก่ กาณปาทะ กาณธิปาทะ สันติปาทะ เป็นต้น หรือชื่อนักบุญอินเดีย ได้แก่ เคาตฆะปาทะ เป็นต้น ต่อมาเมื่อทิเบตรับเอานิกายวัชรยานไป จึงออกเสียงเพี้ยนไปจาก “ปาทะ” หรือ “ปทะ” กลายเป็น “ปะ” ดังปรากฏชื่อนักบุญทิเบต ได้แก่ มารปะ มิสาเรปะ เรจุงปะ กรรมปะ เป็นต้น ในกรณีคนไทยก็มีที่ใช้คำเรียกผู้ใหญ่ พระเถระ เจ้านาย ว่า ใต้เท้าบ้าง ฝ่าบาทบ้าง บาทเจ้าบ้าง (ข้า) บาทเจ้าบ้าง

ดังนั้นเมื่อจะเรียกชื่อพระศรีวิชัยด้วยความเคารพนอบน้อมตามอย่างระบบภาษาบาลีสันสกฤตจึงเป็น พระศรีวิชัยคุรุปาทะ เมื่อเป็นระบบภาษาไทยจึงเป็น ครุปาทะศรีวิชัย หรือครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่นเอง

ข้อสันนิษฐานนี้ เป็นไปตามระบอบการปกครองสงฆ์แบบหัวหมวดอุโบสถของทางล้านนาโบราณ ที่เน้นวิถีการเคารพผู้เป็นครูบาอาจารย์และพระอุปัชฌาย์อย่างสูง (สัทธิวิหาริกและอันเตวาสิก)

คำว่า “ครูบา” เริ่มใช้ครั้งแรกสมัยใด

คำว่า “ครูบา” ไม่เคยปรากฏในเอกสารโบราณของล้านนาสมัยราชวงศ์มังรายระหว่าง พ.ศ. ๑๘๓๙-๒๑๐๑ มาก่อน แต่เริ่มพบการใช้คำนี้อย่างเป็นรูปธรรมในช่วงที่ล้านนาตกอยู่ภายใต้การปกครองพม่า ราว ๓๐๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้เอง และเริ่มพบการใช้คำว่า “ครูบา” อย่างแพร่หลายแล้วในช่วงหลังจากที่พระญากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง หรือตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การเรียกพระสงฆ์ในล้านนา นอกจากคำว่า “ครูบา” ยังมีคำเรียกอื่นอีก เช่น “พระขนาน” (ขนานมาจากคำว่า “แพขนาน” สะท้อนภาพการอุปสมบทของพระภิกษุในสมัยก่อน ต้องเดินลงไปทำพิธีบวชกลางน้ำบนแพขนาน แบบ “อุทกสีมา” คือใช้น้ำเป็นมณฑลสีมาล้อมรอบ คำว่า “ขนาน” ยังเป็นต้นกำเนิดของคำว่า “หนาน” ในภาคเหนือ ใช้เรียกผู้ชายที่เคยผ่านการอุปสมบทมาแล้ว) ต่อมา “พระขนาน” เริ่มเปลี่ยนเป็น “ทุขนาน” หรือตัดขนานออกไปเหลือแค่ “ทุ” (สามารถเขียนอีกแบบว่า “ธุ” เวลาอ่านออกเสียง “ตุ๊”) “สวาธุ” “มหาสาธุ” เป็นต้น

ชัยวุฒิ ไชยชนะ นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านคัมภีร์ใบลานล้านนา ทำการศึกษาที่มาของคำว่า “ครูบา” และคำว่า “ธุ” ได้ข้อมูลดังนี้

คำว่า “ธุ” ปรากฏในใบลานฉบับที่เก่าที่สุด (ตามที่พบหลักฐานในขณะนี้) จารเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๙ (จ.ศ. ๑๐๔๘) กล่าวว่า

*“จุฬสักกะราชะได้ ๑๐๔๘ ตัว ปีรวายยี สร้างแล...คุณณารัสสะภิกขุริขิตังแล ปลางเมื่ออยู่ปฏิบัติ **สาธุ**เจ้าหลวงอะนันไชยวัดห้างสัตขุนน้ำธันนั้นแล”*

ถอดความได้ว่า “จุลศักราชได้ ๑๐๔๘ (พ.ศ. ๒๒๒๙) ปีขาล สร้างแล... คุณณารัสสะภิกขุ ลิขิต (เขียน) ปางเมื่ออยู่ปฏิบัติ **สาธุเจ้าหลวง**อนันไชย วัดห้างฉัตร ขุนน้ำท่านนั้นแล”

ทั้งนี้ ให้สังเกตเริ่มมีคำว่า “สาธุเจ้าหลวง” แล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๒๙ เป็นอย่างน้อย

ส่วนคำว่า **“ครูบา”** พบในใบลานผูกที่จารเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๕๗ กล่าวว่า

*“จุฬสักราชได้๑๐๗๖ตัวในปีกาบสง้า(มะเมีย) ข้าน้อยเขียนค้ำชู**ครูบาอัจฉะริยะเจ้า** ข้าขอเป็นอุปนิไสยไปต่อรอดนิพพานแด่”*

และใบลานอีกผูกหนึ่งที่จารเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๖๕ กล่าวว่า

*“ขัตติยะรัสสะภิกขุหากริจฉะนา (รจนา) ในปีเต่ายี สักราชได้ ๑๐๘๔ ตัว....ข้าเขียนปลาง (ปาง) เมื่ออยู่ปฏิบัติ**ครูบาเจ้า**ป่าหินแล ข้าขอหื้อเกิดร่วมพระอริยะเมตไตรยเจ้าแด่เทอะ”*

ถือเป็นการพบคำว่า “ครูบา” เป็นครั้งแรกๆ เมื่อกล่าวถึง “ครูบาเจ้าป่าหิน” ในที่นี้หมายถึง **“พระมหาเกสรปัญโญ”** หรือรู้จักกันในนาม **“ครูบามหาป่า”**

แห่งสำนักวัดไหล่หินหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

นอกจากนี้ มีใบลานบางแผ่น พบทั้งคำว่า “สาธุหลวง” และ “ครูบา” ในแผ่นเดียวกัน ดังเช่นใบลานที่จาร ปี พ.ศ. ๒๒๖๖ เขียนว่า

*“**สาธุหลวงเจ้า**อาทิตวังโส เป็นทายะกะ หื้อ **พระขนาน**สิริวุฒิ ค้ำชูสร้างไว้ค้ำสาสนาพระโคตมะเจ้า ตราบต่อเท้า ๕๐๐๐ วะสาแล”* และ *“สร้างยามเมื่ออยู่ปฏิบัติกับด้วย**ครูบาอาจารย์เจ้า** ยังวัดดาวดึงสรีวุฒิยางครกวันนั้นแล”*

จากหลักฐานทั้งหมดนี้ ชัยวุฒิ ไชยชนะ ได้ข้อสรุปจากการวิเคราะห์ว่า **“ครูบา” เป็นคำเรียกย่อ มาจากคำว่า “ครูบาอาจริยะเจ้า”** บางครั้งเขียนเป็น **“ครูบาอัจฉะริยะเจ้า”** หรือ **“ครูบาอาจารย์เจ้า”** ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเรียกพระสงฆ์ล้านนาในทางยกย่องใหม่ โดยเปลี่ยนจากคำว่า “พระ” เป็น “สาธุ” หรือ “ทุ”

พระสงฆ์ผู้เป็น “สาธุ” เมื่อมีตำแหน่งเป็นเจ้าวัด จะเรียกว่า “สาธุหลวง” หรือ “ทุหลวง” และเมื่อมีบทบาทเป็นครูสอนศิษย์ด้วย ก็ได้รับการเรียกว่า “สาธุหลวงครู” กล่าวคือ เป็น “ครูบาอาจารย์” **ตัดคำเรียกเหลือแค่ “ครูบา” ทั้งนี้ เหตุที่เรียกย่อ และตัดคำว่า “อาจารย์” ออกไป เพราะไม่อยากให้ซ้ำซ้อนตรงกับอาจารย์ที่เป็นฆราวาส**

ครูบามหาป่าเกสรปัญโญ สังกัดนิกายใด ทำไมจึงมีการใช้คำว่า “ครูบา” กับท่านเป็นครั้งแรก ชัยวุฒิ ไชยชนะ ศึกษาต่อไปจนได้คำตอบว่า ในวงการสงฆ์ล้านนาก่อนการเกิดความศรัทธาต่อ “ครูบามหาป่าไหล่หิน” รูปนี้นั้น สังคมมีความระส่ำระสาย เกิดการแตกนิกายแยกย่อยออกถึง ๔ สาย เป็นช่วงที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า บ้านเมืองวุ่นวายจากสงคราม ดังนั้นเมื่อถึงยุคครูบามหาป่าเกสรปัญโญ ผู้สามารถสานสัมพันธ์รวมสายพระสงฆ์ที่แตกกระจายคนละทิศคนละนิกายให้รวมเป็นหนึ่งเดียวได้ ทั้งสายบ้าน สายป่า สายชาติพันธุ์ต่าง ๆ พระเถระทั้งหลายจึงพร้อมใจกันยกย่องให้ท่านเป็น “ครูบาอาจารย์” โดยเรียกนามย่อว่า “ครูบา”

จากกรณีศึกษาบทบาทของครูบามหาป่าเกสรปัญโญ ทำให้ทราบว่าความเป็น “ครูบา” นั้น จะต้องใช้เรียกพระสงฆ์ผู้มีองค์ประกอบดังนี้คือ **การเป็นผู้ทรงความรู้** สามารถเขียนอ่านภาษาล้านนา คำสอนบทสวด **มีวัตรคลองปฏิบัติที่เคร่งครัด และมีสภาวะความเป็นผู้นำ ดังนั้น สถานภาพของครูบาจึงไม่เกี่ยวข้องกับอายุ หรือชาติกำเนิด**

การค้นพบคำว่า “ครูบา” ครั้งแรกในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของล้านนา ถือว่าเริ่มจากเอกสารที่วัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จากนั้นค่อย ๆ พบหลักฐานคำว่า “ครูบา” แพร่กระจายไปสู่เมืองต่าง ๆ ได้แก่ เชียงแสน เชียงตุง แพร่ เถิน ลำพูน เชียงใหม่ ฯลฯ ความสำเร็จในการปลุกจิตสำนึกเชิงเชื้อชาตินิยม (กลาย ๆ) ของครูบามหาป่าเกสรปัญโญในยุคที่ชาวล้านนาต้องการปลดแอกให้เป็นอิสระจากพม่า ทำให้มีสาธุชนผนวกเข้าร่วมขบวนการทั่วทุกหนแห่ง เป็นนัยหรือสัญลักษณ์ของการรวมตัวต่อต้านอิทธิพลพม่าแบบแยบยล ความเคลื่อนไหวในเชิงเรียกร้องเสรีภาพผ่านกระบวนการทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบ “ครูบา” นี้เกิดขึ้นเป็นระลอก ๆ และสำเร็จได้ในที่สุด

นอกจากนี้ กระบวนการสถาปนาความเป็นครูบาในยุคแรก ยังมีการสร้างอัตลักษณ์ด้วยอักขระล้านนาสมัยใหม่ คือการหันไปใช้ตัว “อักษรไทนิเทศ”

รูปเหมือนปูนปั้นครูบามหาป่าเกสรปัญโญ วัดไหล่หิน

(คือเป็นอักษรฝักขามประยุกต์ ที่มีความแตกต่างจากอักษรธัมม์ล้านนาหรือตั๋วเมือง) และวรรณกรรมคำขับประเภทที่เรียกว่า “คร่าว” (ภาษาล้านนาออกเสียงว่า “ค่าว”) ผลงานสำคัญคือ ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม และวรรณกรรมทำนายเกี่ยวกับพญาธรรมิกราชมาเกิดใหม่ และความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์

บทบาทของ “ครูบา” มีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นในยุคฟื้นฟูล้านนาสมัยราชวงศ์เชื้อเจ้าเจ็ดตน (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นต้นมา) ส่งผลให้คำว่า ราชครู สมเด็จ สามี มหาเถร ที่เคยใช้กันมาแต่เดิม กลายเป็นคำโบราณที่ลดค่าลง หากจะให้มีความหมายต้องเติมคำว่าครูบานำหน้า เช่น ครูบาราชครู ครูบาสมเด็จ ครูบามหาเถร ครูบามหาป่า ถึงสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๑๓) ได้ยกเลิกคำโบราณเหล่านั้นทั้งหมดเหลือเฉพาะครูบา เช่น ครูบาอุตมะ วัดเชียงหมั้น ครูบาพรหมสละ วัดผ้าขาว ครูบาปัญญา วัดแสนเมืองมา หัวข่วง เป็นอธิบดีสงฆ์ เป็นต้น

“ครูบา” ในล้านนาและเชียงตุง

พระครูธีรสุตพจน์ (พระมหาสง่า ธีรสัวโร, ดร.) เจ้าอาวาสวัดผาลาด (สกทาคามี) อธิบายว่า **การสถาปนาตำแหน่ง “ครูบา” ในวงการสงฆ์ล้านนานั้นเคยมีอยู่จริง เรียกว่า พิธีเถราภิเษกยกยอสมณศักดิ์ครูบา** โดยมีหลักฐานการประกอบพิธีรดน้ำมุรธาครั้งสุดท้ายให้แก่ครูบาหลวงวัดฝายหิน (พระอไภยสารทะสังฆปาโมกข์) นครเชียงใหม่ หลังจากนั้นเมื่อระบบสงฆ์ล้านนาถูกบริหารจัดการให้รวมศูนย์อยู่ที่กรุงเทพมหานคร พิธีการสถาปนาครูบาอย่างเป็นทางการจึงยกเลิกไป

เหลือแต่เพียงคำเรียก “ครูบา” ที่ไม่ใช่ตำแหน่งอย่างเป็นทางการอีกต่อไป สำหรับผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นครูบา มักมีประเพณีสรงน้ำ หรือรดน้ำให้แก่ครูบารูปนั้น แต่ประเพณีนี้ก็แทบหายไปจากล้านนาแล้วนับแต่ยุคของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทว่ายังถือปฏิบัติกันอยู่ในเมืองยอง และเมืองเชียงตุง รัฐฉาน ในประเทศพม่า ยังคงมีประเพณีเถราภิเษกยกยอครูบาด้วยการสรงน้ำสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีลำดับชั้นของพระสงฆ์ผู้จะเข้ารับการแต่งตั้งอยู่ ๔ ระดับ ดังนี้

๑. สมเด็จพระอาชญาธรรม เป็นตำแหน่งสูงสุดในคณะสงฆ์ มีอายุ ๗๐ ปี และมีพรรษา ๕๐ ขึ้นไป

๒. ครูบา เป็นตำแหน่งของสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ มีอายุ ๔๐ และมีพรรษา ๒๐ ขึ้นไป

๓. สวามี เป็นตำแหน่งของสงฆ์ผู้อุดมด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มีอายุ ๓๕ และมีพรรษา ๑๕ ขึ้นไป

๔. สวาทิ เป็นตำแหน่งของสงฆ์ผู้ทรงศีล สมาธิ ปัญญา มีอายุ ๓๐ และมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป

เห็นได้ว่าเชียงตุงและเมืองยองในรัฐฉาน เป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับล้านนา รับอิทธิพลการเรียกขานพระภิกษุผู้เป็นเสมือนดังปราชญ์ผู้ปราดเปรื่องว่า “ครูบา” ไปจากล้านนาตั้งแต่เมื่อราว ๓ ศตวรรษก่อน ยุคที่ครูบามหาป่าเกสรปัญโญ ได้จาริกแสวงบุญขึ้นไปเผยแผ่ธรรมยังดินแดนเชียงตุง คำเทศนาและวัตรปฏิบัติของท่านเป็นที่เลื่อมใสต่อเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงอย่างมาก จนถึงขนาดที่ว่าหลังจากที่ครูบามหาป่าเกสรปัญโญลากลับเมืองลำปางแล้ว แต่เจ้าฟ้าองค์นั้นยังพยายามติดตามหาสำนักสงฆ์ของครูบามหาป่าเกสรปัญโญด้วยการดั้นด้นเดินทางจากเชียงตุงมายังวัดไหล่หิน ลำปาง ด้วยศรัทธาอันแรงกล้า

พุทธศาสนาในเมืองเชียงตุงไม่ได้ถูกจัดระเบียบโดยรัฐบาลพม่า ดังนั้นเชียงตุงสามารถนำคำว่า “ครูบา” ไปจัดเป็นสมณศักดิ์ระดับหนึ่งตามระบบพื้นเมือง โดยถวายให้กับพระเถระผู้ทรงธรรม มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปี พรรษา ๒๐ ขึ้นไป เช่น ครูบาแสงหล้า วัดพระธาตุสายเมือง ครูบาวัดหัวข่วง เจ้าคณะเมืองยอง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ความเป็นครูบาในแต่ละพื้นที่จึงถูกกำหนดคำนิยามไว้แตกต่างกัน ในบางพื้นที่นั้นความเป็นครูบาหมายถึงความเป็นเจ้าอาวาส ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ด้วยอายุหรือภูมิความรู้

การที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการยกย่องจากผู้คนทั่วทั้งล้านนาให้เป็น “ครูบา” ทั้ง ๆ ที่พิธีเถราภิเษกยกยอครูบาได้ยกเลิกไปแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นว่า **“ครูบา” เป็นคำที่ชาวล้านนายังคงใช้เรียกพระภิกษุสงฆ์ที่เลือกสรรแล้วว่าควรแก่การนับถืออย่างแท้จริง**

กล่าวคือ เป็นพระเถรานุเถระผู้ทรงคุณ ทรงพระไตรปิฎก เชี่ยวชาญทั้งในด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทรงภูมิรู้ ภูมิฐาน เป็นผู้หนักแน่นในพระพุทธศาสนา มีศีลาจารวัตรเรียบร้อย เป็นผู้มักน้อยสันโดษ สมาทานธุดงควัตร มั่นคงอยู่ในพระธรรมวินัย จนเป็นที่เลื่อมใสของชาวบ้านทั่วไป หรือมีคุณสมบัติพิเศษอื่นๆ ในการทำงานเพื่อพระศาสนา เป็นที่พึ่งของประชาชนได้ จะมีสมณศักดิ์หรือไม่ก็ตาม หากขึ้นชื่อว่าครูบาแล้ว เป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นพระภิกษุที่มีบารมี และเป็นผู้มีราตรีนาน

การมีราตรีนาน เดิมเชื่อกันว่าต้องถูกกำหนดไว้ที่อายุ ๖๐ ปี และพรรษา ๔๐ ขึ้นไป **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง** กวีล้านนา อาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่ เป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องครูบาศรีวิชัยศึกษาผู้หนึ่ง มีความคิดเห็นว่าเงื่อนไขของความเป็นครูบาต้องมี ๓ ประการ คือ เป็นพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษามาก ต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตลอดอายุการบวช และสร้างสิ่งดีงามกับพระศาสนา ด้วยเหตุนี้แล้วพระสงฆ์ที่มีพรรษามากแต่การปฏิบัติไม่งดงามก็ไม่เรียกครูบา ยิ่งพระสงฆ์ที่พรรษาน้อย ยังหวั่นไหวอยู่กับชีวิต ก็จะไม่เรียกครูบาอย่างเด็ดขาด

ในทัศนะของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง “ครูบา” จึงเป็นคำนำหน้าเฉพาะพระสงฆ์บางรูปเท่านั้น ซึ่งพระภิกษุทั่วๆ ไปไม่ควรนำไปใช้อย่างพร่ำเพรื่อ หรือแต่งตั้งตัวเองเป็นครูบา ทว่า ในระยะเวลาไม่เกิน ๒๐ ปีมานี้ ในเขตภาคเหนือตอนบนกลับปรากฏว่า มีพระภิกษุหนุ่มๆ พรรษายังไม่พ้นนิสัยมุตตกะ (๓ พรรษาแห่งการบวช) ได้สถาปนาตนเองขึ้นเป็นครูบากันอย่างแพร่หลาย

การยกย่องครูบาเจ้าศรีวิชัยในสมัญญาอื่นๆ

ครูบาเจ้า

นอกจากคำว่าครูบาแล้ว ยังพบคำเรียก “ครูบาเจ้า” ที่ใช้เรียกพระศรีวิชัยอีกด้วย *พระครูอดุลสีลกิตติ์ (ประพัฒน์ ฐานวุฑฺโฒ) เจ้าอาวาสวัดธาตุคำ* อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ความคิดเห็นว่า **ครูบาเจ้า หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมทุกอย่างเหมือนครูบา แต่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าหัวหมวดอุโบสถตามระบบการปกครองพระพุทธศาสนาในล้านนาแบบเดิม** บางรูปอาจสืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองนคร จากพระบรมวงศานุวงศ์ก็ได้

นอกจากนี้*พระครูวิสุทธิธรรมโฆสิต (สัมพันธ์ สิริธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดปงชัย* ลำพูน ยังพบว่า **“ครูบาเจ้า” ใช้เรียกพระภิกษุที่มีบุญบารมีสูงได้ด้วยเช่นกัน แม้ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงใดๆ** ดังที่ใช้เรียก**“ครูบาเจ้าศรีวิชัย”** นั่นเอง

การเรียกพระภิกษุล้านนาว่าครูบาขณะเมื่อมีชีวิตอยู่นั้น สามารถพบเห็นได้อยู่เสมอในวัฒนธรรมล้านนา ทว่าการใช้คำว่าครูบาเจ้านั้น ในอดีตพบไม่บ่อยนัก เป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงการเคารพยกย่องพระศรีวิชัยเหนือพระสงฆ์รูปอื่น

หลักฐานที่ใช้ยืนยันว่าชาวล้านนาได้เรียกพระศรีวิชัยว่า “ครูบาเจ้า” มีมาแล้วตั้งแต่อย่างน้อยในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่อท่านอายุ ๔๐ ปี พรรษา ๑๙ เป็นข้อความบนแผ่นจารึกไม้สีแดง เดิมอยู่ในวิหารวัดแม่ตืน ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ต่อมาเก็บรักษาในกุฏิเจ้าอาวาส ข้อความเขียนด้วยอักษรธัมม์ล้านนา อาจารย์ภูเดช แสนสา อาจารย์ประจำหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา ภาควิชาสังคมและวัฒนธรรมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปริวรรตถอดความได้ดังนี้

*“วัดแม่ทืน **ครูบาเจ้า**สีวิไชยาชนะ เปนเค้าได้คิดจัดการก่อส้าง ขึ้นเมื่อพุทธสักกราชได้ ๒๔๖๑ จุลสกราชได้ ๑๒๘๐ตัว ปีกัดเม็ด เดือน ๘ เพง เมงวันสุก”*

ครูบาหลวง

คำว่า “ครูบาหลวง” หรือ “ตุ๊เจ้าหลวงที่ดี” ก็เป็นคำอีกกลุ่มหนึ่งที่ใช้เรียกเฉพาะครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแพร่หลายอีกเช่นกัน ทั้งๆ ที่ท่านไม่มีสมณศักดิ์ใดๆ ทางโลก (แต่ชาวบ้านยกย่องท่านเทียบได้กับการเรียก ครูบาหลวงวัดฝายหิน ผู้เป็นสังฆราชาแห่งเชียงใหม่) นัยเป็นการยกย่องว่าเป็นครูบาของครูบา

ทั้งปวง จากการลงพื้นที่วิจัยพบว่าชุมชนหลายอำเภอ อาทิ ชาวลี้ แม่ทา ทุ่งหัวช้าง เสริมงาม รวมถึงชาวอำเภอพาน แม่ใจ ฯลฯ ล้วนเรียกท่านว่า **ครูบาหลวง** ด้วยเช่นเดียวกัน

ทั้งสองคำนี้ คือ ครูบาเจ้า และครูบาหลวง พบว่ามีการใช้เรียกแทนกัน เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน อีกทั้งเป็นคำเรียกจากฝ่ายคณะสงฆ์ล้านนาและชาวล้านนาทั่วไป ที่มีนัยของการยกพระศรีวิชัยให้อยู่เหนือพระสงฆ์รูปอื่นๆ นั่นเอง

ครูบาต๋นบุญ หรือนักบุญแห่งล้านนา

"ครูบาต๋นบุญ" หรือภาษาเขียนใช้ "ตนบุญ" (หมายถึงผู้มีบุญ) ภาษาภาคกลางเรียกว่า "นักบุญ" อันเป็นสมัญญาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการเพรียกขานมานานเกือบศตวรรษว่าเป็น "นักบุญแห่งล้านนา"

เมื่อเปรียบเทียบคำว่า "ต๋นบุญ" กับธรรมเนียมการขนานนามพระสงฆ์ในเชียงตุง พบว่านอกเหนือจากตำแหน่งที่เป็นทางการ ทั้ง ๔ นั้นแล้ว ปรากฏว่าที่เชียงตุงยังมีตำแหน่งทางสังคมอีกตำแหน่งหนึ่ง ที่อยู่ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของปวงชน ไม่เฉพาะบ้านหรือเมืองใดเมืองหนึ่ง นั่นคือตำแหน่ง **"เจ้าหน่อต๋นบุญ"** จะใช้เรียกขานพระภิกษุ-สามเณรผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบมาตลอดอายุการบวช คำว่า "เจ้าหน่อต๋นบุญ" จึงเทียบได้กับอีกฉายาหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักถูกขนานนามว่า "ต๋นบุญ" หรือ "ครูบาต๋นบุญ" ด้วยเช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่อง "ต๋นบุญ" ของชาวล้านนาถือเป็นอุดมการณ์ทางศาสนาอันยิ่งใหญ่ ได้รับการสืบทอดมาจากพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เข้ามาผสมผสานกับคติพุทธเถรวาทของพื้นเมือง ที่มีความเชื่อว่าศาสนาพุทธจะเสื่อมลงในช่วงระยะเวลา ๕,๐๐๐ ปี แต่จะมี "ต๋นบุญ"ปรากฏขึ้นมาช่วยกอบกู้พระพุทธศาสนาในยามที่บ้านเมืองเกิดวิกฤติทุกข์เข็ญ เนื่องจาก "ต๋นบุญ" ผู้นั้นเคยได้รับการพยากรณ์จากอดีตพุทธเจ้ามาก่อนแล้ว และในชาตินี้ "ต๋นบุญ" จะถือกำเนิดเป็นบรรพชิตที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษ กล่าวคือมีความเคร่งครัดในศีลาจารวัตร มีความสามารถในการสร้างผลงานด้านศาสนกิจให้สำเร็จลุล่วง ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ทุกกลุ่มชน สามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจผู้คนทุกหมู่เหล่า ซึ่งการบำเพ็ญบารมีเช่นนี้ก็เพื่อจะไปเกิดเป็นพระโพธิสัตว์หรือพระพุทธเจ้าในอนาคต (พระศรีอาริยเมตไตรยในภัทรกัปนี้ หรืออนาคตพุทธเจ้าองค์อื่นๆ ในกัปหน้า) เพื่อช่วยเหลือเวไนยสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ในห้วงวัฏสงสารต่อไป

ครูบาศีลธรรม

ที่มาของ "ครูบาศีลธรรม" พบว่าในเมืองเชียงตุงยังคงมีการเรียกสามเณรบางรูปผู้มีวัตรปฏิบัติเรียบร้อย มีอากัปกิริยาสงบเสงี่ยมสำรวม ถือศีลกินเจมาโดยตลอด ไม่ซุกซนเหมือนเณรน้อยทั่วๆ ไป จึงเป็นที่เคารพรักของชาวเชียงตุงว่า "สามเณรศีลมั่น" และหากสามเณรรูปนั้นยังยืนหยัดมั่นคงในศีลอันบริสุทธิ์อยู่จนถึงเป็นพระภิกษุ ก็จะเรียกว่า "ตุ๊เจ้าศีลธรรม"

"ครูบาศีลธรรม" เป็นอีกนามหนึ่งที่ชาวล้านนาใช้เรียกขานครูบาเจ้าศรีวิชัย เหตุที่ท่านตั้งใจประพฤติดีไม่หวั่นไหว เคร่งครัดรักษาศีลปฏิบัติธรรม และไม่รู้จักเบื่อที่จะเทศนาสั่งสอนเรื่องศีลเรื่องธรรม ความยึดมั่นในศีลธรรมของท่านถึงขั้นตั้งสัจจาธิษฐานว่า ขอเป็นพระโพธิสัตว์ หรือขอบำเพ็ญบารมีช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ ขอเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต เช่นนี้แล้วหากเปรียบกับบริบทของทางเชียงตุง ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นทั้ง "เจ้าหน่อต๋นบุญ" และ "ตุ๊เจ้าศีลธรรม" ในเวลาเดียวกัน

ทั้งนี้ในบางพื้นที่อาจมีชื่อเรียกขานท่านในนามอื่นที่แตกต่างกันออกไป เช่นที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เรียกท่านว่า **"ครูบาทันใจ"** หรือ **"ตุ๊เจ้าตันใจ๋"** เนื่องจากท่านเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จ ใช้เวลาก่อสร้างเสนาสนะเสร็จในเวลาอันรวดเร็ว เป็นต้น

สภาพสังคมล้านนาในช่วงชีวิตครูบาเจ้าศรีวิชัย (พ.ศ. ๒๔๒๑ - ๒๔๘๑)

พุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นสมัยแห่งการหลอมรวมวัฒนธรรมล้านนาเข้าเป็นหนึ่งเดียวกับสยามภายใต้นโยบายการสร้างสยามรัฐให้เป็นปึกแผ่น โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงเทพฯ ช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นยุคสมัยแห่งการปะทะสังสรรค์ทางสังคมของผู้คนสอง

แผ่นดิน อ่อนโยนบ้าง เข้มข้นบ้างตามสถานการณ์

ท่ามกลางสภาวะแห่งการประสมประสานนี่เอง บนแผ่นดินล้านนาได้เกิดมีพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีลทรงธรรมขึ้นรูปหนึ่ง ผู้เป็นสาวกแห่งพระพุทธเจ้าอย่างจริงแท้ ผู้คนทั่วล้านนาต่างสรรเสริญ ยกย่องท่านขึ้นเป็นตนบุญบ้าง ผู้วิเศษบ้าง ครูบาบ้าง ครูบาเจ้าบ้าง ด้วยเพราะท่านมีสุปฏิปันตาทิคุณ ถือวัตรปฏิบัติเคร่งครัด ไม่ฉันเนื้อสัตว์ เดินจงกรม นั่งอบรมภาวนา เจริญพระกัมมัฏฐานจนเสื่อที่รองนั่งขาดไปเป็นผืนๆ มีเมตตาสูง และทำคุณประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาตลอดจนสังคมไทยไว้อเนกอนันต์ ผู้คนมากมายต่างน้อมใจอุปถัมภ์อุปัฏฐาก ช่วยท่านทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์สังฆิกเสนาสนะ (*"สังฆิกเสนาสนะ"* หรือ *"เสนาสังฆิกะ"* หมายถึงสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับหมู่บ้าน) ในพุทธศาสนาตามที่ท่านตั้งปรารถนา ปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในแผ่นดินไทย

สงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบรูปดังกล่าว มีนามว่า **"พระศรีวิชัย สิริวิชโย"** หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย"** ผู้มีชีวิตในช่วงคาบเกี่ยวกับการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๕

ปฏิปทาอันงดงามและคุณงามความดีอเนกอนันต์ที่ทำไว้กับพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ยากจะลืมเลือนไปจากความทรงจำของชาวล้านนาตลอดถึงประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะด้านถาวรวัตถุนับว่ามีมากที่สุด ส่วนในด้านเผยแผ่ธรรม ท่านก็ได้เพิ่มความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่ชาวล้านนาออกไปให้กว้างขวางอย่างหาที่สุดไม่ได้ จึงไม่เป็นที่แปลกใจที่ท่านจะได้รับการยกย่องสรรเสริญจากพระเถรานุเถระ ตลอดจนกลุ่มเจ้านายและฆราวาสทั่วไป แม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๑ (เป็นการนับตามปฏิทินโบราณ หากนับตามปฏิทินสมัยใหม่คือ พ.ศ. ๒๔๘๒) นับถึงปัจจุบัน นานเกือบ ๘๐ ปีแล้ว ทว่าคุณงามความดีของท่านก็ยังเป็นที่เลื่องลืออยู่เสมอ และจะไม่เสื่อมคลายลงกระทั่งในอนาคตกาลก็ตามที

มรดกที่ท่านแสดงเป็นตัวอย่างให้เห็น เป็นเรื่องที่คนรุ่นหลังควรสืบสานปฏิบัติตาม ทั้งการเป็นผู้รักษาระเบียบวินัยในข้อวัตรปฏิบัติ การมีจิตใจมุ่งมั่นช่วยเหลือผู้อื่น การสร้างสรรค์งานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย ตามอย่างคุณธรรมของพระโพธิสัตว์แห่งศรีวิชัยภิกษุ

ด้านการเมืองการปกครอง

ยุคประเทศราช

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ ขณะนั้นล้านนาอยู่ภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม ในฐานะประเทศราช (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๗-๒๔๔๒) ซึ่งมีนัยว่ากลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือยังคงมีสถานะและบทบาทสำคัญในสังคมล้านนา ทั้งทางเศรษฐกิจ หรือการควบคุมในส่วนวัฒนธรรมจารีตประเพณีท้องถิ่น ผู้คนในล้านนายังคงใช้ชีวิตตามวิถีเจ้ากับนาย เป็นช่วงเวลาที่ยังมีความเข้มข้นของวัฒนธรรมท้องถิ่นสูง

ยุคมณฑลเทศาภิบาล

เริ่มขึ้นหลังจากช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้อุปสมบท ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ แล้ว มีบทบาทในการเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านปางเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงระบบการจัดการปกครองใหม่ในล้านนา เปลี่ยนจากฐานะของประเทศราชเป็นการปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๒-๒๔๗๕)

เวลานั้นอำนาจที่กลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือครองอยู่แต่เดิม ได้ถูกลิดรอนลงไปมาก แม้แต่ข้าหลวงใหญ่ที่ทางกรุงเทพฯ ส่งมาเป็นผู้ปกครองเมืองในล้านนาก็ยังมีอำนาจสูงกว่าเจ้าผู้ครองนครเดิม และเป็นอำนาจที่ชอบธรรมถูกต้องตามกฎหมายสยาม ต่อมามีการออกกฎให้บรรดาเจ้าผู้ครองนครและขุนนางล้านนาทั้งหมดต้องได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกรุงเทพฯ ไม่นานนักจึงมีการยกเลิกตำแหน่งเจ้านายล้านนา ยกเลิกตำแหน่งเจ้าขัน ๕ ใบ และในที่สุด เมื่อย่างเข้า พ.ศ. ๒๔๕๒ การบริหารทางการคลังและการศาลของล้านนาก็ถูกควบคุม จึงกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๔๔๕ ไปแล้ว ลักษณะเฉพาะท้องถิ่นของล้านนาได้สลายลง

ทั้งนี้การเข้ามาจัดระเบียบการเมืองการปกครองของสยาม ส่งผลให้เจ้านายฝ่ายเหนือบางกลุ่ม เกิดความไม่พอใจ โดยแสดงท่าที ๒ ลักษณะ คือ

๑. แสดงการต่อต้านวัฒนธรรมสยามโดยตรง ดังกรณีกบฏเงี้ยวเมืองแพร่ที่มีกลุ่มเจ้านายให้การสนับสนุนเบื้องหลัง

๒. แสดงการปฏิเสธวัฒนธรรมสยามด้วยการฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนาที่ถูกลิดรอนขึ้นมาใหม่ อาทิ การรักษาแบบแผนชีวิตชนชั้นเจ้านายล้านนาไว้ ท่ามกลางวัฒนธรรมสยามของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อเข้าไปประทับ ณ พระตำหนักสวนฝรั่งกังไส พระราชวังสวนดุสิต กรุงเทพฯ หรือแม้กระทั่งการร่วมบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ก็เป็นการแสวงหาตัวตนของชนชั้นปกครองของล้านนาด้วยเช่นกัน

ยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

ในช่วงบั้นปลายชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม โดยคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ จากการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และพระราชทานฉบับถาวรเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ อำนาจของกษัตริย์สยามลดลง เกิดมีนายกรัฐมนตรีและผู้แทนราษฎรขึ้น จนได้กลายมาเป็นผู้มีบทบาททางการเมืองไทยในระยะต่อมา

อย่างไรก็ตาม ขณะที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปนั้น เกิดมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ระหว่างกลุ่มเจ้านายเดิมกับคณะราษฎรและภายในคณะราษฎรเอง เห็นได้จากการเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ (สมุดปกเหลือง) ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ดร. ปรีดี พนมยงค์) ทำให้เกิดเหตุการณ์รัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖

ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ สร้างความวุ่นวายและเป็นเงื่อนไขให้รัฐบาล พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. ๒๔๗๖ – ๒๔๘๑) มีลักษณะการบริหารแบบประนีประนอมหรือค่อยเป็นค่อยไป มีการวางรากฐานสังคมไทยใหม่ ทั้งทางการศึกษาที่มีการตั้งโรงเรียน ให้ประชาชนมีการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ มีโรงงานเกิดขึ้นมากมาย ในระยะเวลานี้ มีการพัฒนาถนนหนทาง ชลประทาน และอื่นๆ ที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑ – ๒๔๘๗) เกิดการรณรงค์ความคิดชาตินิยม ให้มีจิตสำนึกร่วมกันของคนในชาติที่จะสร้างให้ประเทศไทยมีความยิ่งใหญ่ ปรับเปลี่ยนทำนองและเนื้อเพลงชาติไทย รณรงค์ให้ชาวไทยช่วยกันสร้างชาติใหม่ให้เข้มแข็งในระดับสากล สร้างสำนึกความเป็นไทย ทั้งหมดถูกกระทำผ่านสื่อต่างๆ ทั้งการแสดงละครเวที บทเพลง วรรณกรรม หนังสือพิมพ์ เป็นต้น

ต่อมาเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น และสิ้นสุดลงใน พ.ศ. ๒๔๘๘ เข้าสู่การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา

การเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในช่วงเวลานี้ ทำให้ผู้คนในสังคมทั้งประเทศเกิดความตื่นตัวในเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ ผู้แทนราษฎรในท้องถิ่น อาทิ เชียงใหม่มีหลวงศรีประกาศ (ฉันท์ วิชยาภัย) ลำพูนมีเจ้าหนานบุญมี ตุงคนาคร เป็นต้น เข้าไปทำหน้าที่ในรัฐสภาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖ หลังจากนั้นอีก ๔ ปีเชียงใหม่เป็นยุคของพระศรีวรานุรักษ์ (ศรี บุญเฉลียว) ผู้มีบทบาทในการเรียกร้องต่อที่ประชุมรัฐสภาให้มีการส่งแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจากส่วนกลางมารักษาอาการอาพาธของครูบาเจ้าศรีวิชัย

นอกจากอำนาจผู้แทนราษฎรในท้องถิ่นจะเพิ่มมากขึ้นแล้ว อำนาจสงฆ์ท้องถิ่นก็ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นด้วยเป็นเงาคู่ขนาน บทบาททางศาสนาของพระภิกษุในธรรมยุติกนิกาย ซึ่งเคยเป็นหลักในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการศาสนาให้เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งประเทศ ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ก็ชะงักงัน ในกรณีครูบาเจ้า

ศรีวิชัยที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามอย่างกว้างขวางมาก่อนหน้านี้ ในช่วงนั้นได้มีการออกใบสุทธิแทนการใช้ใบสุทธิที่ออกให้จากคณะสงฆ์ส่วนกลาง และมีผู้ศรัทธานิยมเข้ามาบรรพชาอุปสมบทกับท่านเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

บรรยากาศทางสังคมที่ผู้คนจำนวนมากตื่นตัวในความเป็นประชาธิปไตย ทำให้บทบาททางสังคมของครูบาเจ้าศรีวิชัยขยายเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความหวาดระแวงของคณะสงฆ์ส่วนกลางดังที่ปรากฏในหนังสือซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ปลด กิตฺติโสภโณ) เจ้าคณะมณฑลพายัพ มีไปถึงอธิบดีกรมธรรมการ กระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๘ ว่า

"...ย่อมทำให้ชาวพื้นเมืองเห็นว่า พระศรีวิชัยมีอำนาจยิ่งกว่าคณะสงฆ์ จนมีคำพูดขึ้นว่า อีก ๔ ปีข้างหน้า พวกพระครูจะถูกล่องลงใต้ พระศรีวิชัยจะว่าที่แทนเจ้าคณะทั่วไปในพื้นที่พายัพ..."

ทั้งนี้เหตุการณ์ความขัดแย้งได้ยุติลง เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยลงชื่อยินยอม ว่าจะปฏิบัติตามกฎหมายคณะสงฆ์ส่วนกลาง

ด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบจากระบบพ่อค้าวัวต่าง

ภาพเศรษฐกิจล้านนาในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น เป็นเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตแบบยังชีพ บทบาททางเศรษฐกิจในระยะเวลานั้น ขึ้นอยู่กับพ่อค้าวัวต่างเป็นสำคัญ พ่อค้าเหล่านี้มักเป็นชาวจีนฮ่อ ไทใหญ่ และพม่า ที่เดินทางติดต่อค้าขายกันระหว่างล้านนากับจีนและมะละแหม่งในพม่า โดยใช้แนวเทือกเขาตะนาวศรีเป็นเส้นทางค้าขายจากพม่าสู่ล้านนา

ชุมชนการค้าสำคัญที่ปรากฏตามแนวเส้นทางนี้ ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เมืองตื่น (ปัจจุบันคืออำเภอแม่ตื่น อำเภอม่อนจอง ในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่) ฮอด จอมทอง สันป่าตอง ลี้ บ้านโฮ่ง แม่ทา ป่าซาง ลำพูน ข้างล่างลงไปก็เป็นเมืองตาก บางส่วนทางทิศตะวันออกของลี้ คือ ลำปาง จนถึงเกาะคา ภายหลังเขตชุมชนการค้าของพ่อค้าวัวต่าง ได้กลายเป็นเขตความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้คนที่คอยอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย ตลอดถึงครูบาอภิชัยขาวปี ศิษย์คนสำคัญ

วัสดุก่อสร้างจากการค้าขายในระบบพ่อค้าวัวต่าง ที่ส่งผลกระทบต่องานศิลปสถาปัตยกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ มีความนิยมในการใช้ไม้สักทองแกะสลักองค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนต่างๆ และการใช้กระจกจีน หรือกระจกตะกั่วประดับฉากหลังของไม้แกะสลักบนแผงหน้าบันพระวิหาร และกระจกอีกประเภทที่ในศัพท์ช่างเรียกว่าแก้วอังวะ หรือกระจกหุงเป่าสีที่นำเข้าจากเมืองอังวะ และมัณฑะเลย์ รวมทั้งการค้าขายยางรัก ทองคำเปลว แผ่นทองจังโก ซึ่งส่วนมากนำเข้าจากพม่า และสิบสองปันนาในจีน

ผลกระทบจากระบบพ่อค้าชาวจีน

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นต้นมา ได้เกิดกลุ่มผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจกลุ่มใหม่ขึ้นมาแทนพ่อค้าวัวต่าง มีพ่อค้าชาวอังกฤษซึ่งทำการค้าไม้สักระหว่างพม่ากับกรุงเทพฯ และกลุ่มพ่อค้าชาวจีน เป็นต้น

สำหรับพ่อค้าชาวจีนกลุ่มใหม่กลุ่มนี้ได้เดินทางขึ้นมาจากกรุงเทพฯ ตามแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาค้าขายในย่านท่าเรือต่างๆ ของเมืองในล้านนา อาทิ เมืองท่าอิฐ จังหวัดอุตรดิตถ์ เมืองระแหง จังหวัดตาก ย่านตลาดเก่ากองต้า เมืองลำปาง ย่านอำเภอปากบ่อง (ปัจจุบันคืออำเภอป่าซาง เวียงหนองล่อง และส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านโฮ่ง) จังหวัดลำพูน ย่านวัดเกต จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น พ่อค้าวานิชกลุ่มนี้เพิ่มปริมาณขึ้นภายหลังการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๖๔ การเข้ามาทำการค้าของพวกเขาได้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจล้านนาจากการผลิตแบบพออยู่พอกินเป็นทุนนิยม

พ่อค้าชาวจีนเติบโตอย่างรวดเร็วด้วยการเป็นเจ้าภาษีนายอากร และขยายบทบาทในสังคมมากขึ้น โดยเข้ามาเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจร่วมกับกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ อาทิ ร่วมลงทุนด้วยกันในการสร้างเหมืองฝาย เข้าไปในพื้นที่บุกเบิกใหม่เพื่อเปิดที่ดินใหม่ให้ชาวนาซื้อหรือเช่า โดยตนเป็นคนออกเงินให้กู้ยืม ภายหลังบทบาททางเศรษฐกิจของกลุ่มนี้มีเหนือกว่ากลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือ ส่วนชาวบ้านถูกดึงเข้ามาสู่

การผลิตเพื่อขาย (ทุนนิยม) ในฐานะแรงงานราคาถูกภายใต้การควบคุมทางการค้าของพ่อค้าชาวจีน

พ่อค้าชาวจีนจึงเป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ช่วยอุปถัมภ์ค้ำชูครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยเฉพาะเรื่องการก่อสร้างวัดวาอาราม ความสัมพันธ์ของพ่อค้าชาวจีนกับครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ไม่ได้มาจากความเชื่อความศรัทธาเหมือนกลุ่มชาวนาหรือชาวเขาที่ศรัทธาครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะตนบุญ แต่เป็นการมองเห็นความสามารถของครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะบุคคลที่สร้างพลังศรัทธาต่อมวลชนด้านสาธารณประโยชน์ อันอาจนำความสำเร็จมาสู่งานที่ตนดำเนินกิจการร่วมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ โดยไม่ต้องอาศัยฐานะชาติกำเนิดเหมือนเจ้านายฝ่ายเหนือ หรืออาศัยตำแหน่งราชการบังคับเกณฑ์แรงงานแต่อย่างใด

ความเปลี่ยนแปลงในด้านวัสดุก่อสร้างจากการค้าขายในระบบพ่อค้าชาวจีน ที่ส่งผลกระทบต่องานศิลปสถาปัตยกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ มีความนิยมในการใช้กระจกสีแผ่นบางประเภทใหม่ซึ่งต้องฝังลงในเนื้อปูน ผลิตจากโรงงานทางภาคกลาง สั่งขึ้นมาทางรถไฟ ใช้แทนที่กระจกจีนแบบพื้นเมือง (จีนหมายถึงตะกั่ว) รวมไปถึงการใช้คานและเสาแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก การฉาบผนังอาคารด้วยปูนซีเมนต์แทนที่การใช้ปูนตำปูนหมักหรือที่เรียกว่าปูนเมืองเหมือนเมื่อครั้งอดีต

รูเปีย (รูปี) : เงินตราที่ใช้ในสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัย

ในเอกสารที่เขียนถึงประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยเกี่ยวกับการก่อสร้างเสนาสนะตามวัดวาอารามต่างๆ พบบัญชีรายการเงินที่ใช้ในการก่อสร้าง มีหน่วยนับหนึ่งที่ใช้ปะปนกับเงินบาทจากทางสยาม เรียกว่า “รูเปีย” (Rupiah) หรือที่คนไทยรู้จักในนามว่า “รูปี” อันเป็นระบบเงินที่ใช้ในล้านนาสมัยรัชกาลที่ ๕ – ๗ ตามบันทึกการเดินทางมาอุษาคเนย์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของ “เรจินัลด์ เลอ เมย์” (Réginald Le May) เจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษผู้สนใจงานโบราณคดีพม่า ระบุว่าเป็นระบบเงินที่รัฐบาลอังกฤษผลิตขึ้นมาใช้เฉพาะในดินแดนอาณานิคมของอังกฤษ มีอินเดีย พม่า และมาเลเซีย เป็นต้น

ภายหลังเงินรูเปียกลับเป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในภาคเหนือ และภาคใต้ของสยาม (อาจมีบ้างในภาคอีสาน) คนภาคเหนือเรียกเงินชนิดนี้ว่าเงินแถบ และเงินรูเปีย ส่วนภาคใต้เรียกว่า เงินรูเปีย ความนิยมในเงินรูเปียเกิดขึ้น เพราะเป็นเงินเหรียญที่มีขนาดและน้ำหนักได้มาตรฐาน อีกทั้งมีปริมาณมากสะดวกต่อการขนส่ง

ในภาคเหนือ เงินรูเปียถูกจ่ายเป็นค่าจ้างให้กับแรงงานของบริษัทสัมปทานป่าไม้ แม้รัฐบาลสยามจะพยายามนำเงินบาทมาใช้ในล้านนาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๔๑ แต่ก็ไม่เป็นที่นิยม ทว่าเมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่แล้ว ระบบเศรษฐกิจทางเหนือจึงได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนขึ้น เศรษฐกิจของหัวเมืองทางเหนือได้เชื่อมโยงเข้ากับเศรษฐกิจส่วนกลางของประเทศไทย เงินรูเปียของอังกฤษจึงค่อยๆ ถูกลดบทบาทลงเรื่อยๆ ยิ่งเมื่อประเทศไทยมีการผลิตเหรียญกษาปณ์ขึ้นได้เป็นปริมาณสูงแล้ว ประกอบกับค่าเงินรูเปียที่ลดลง จึงทำให้ผู้คนหันมานิยมเงินบาทแทน

อันที่จริงเหรียญเงินรูปี (Rupee) ของอินเดียได้ผลิตขึ้นใช้แล้วตั้งแต่สมัยพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักรเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๔๐ (พ.ศ. ๒๓๘๓) แต่ในสังคมล้านนา เหรียญเงินที่ใช้จ่ายกันในยุคครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น เป็นเงินรูเปีย ไม่ใช่รูปี เงินรูเปียมี ๒ รุ่น คือ รุ่นแรกเป็นเหรียญที่ผลิตในสมัยพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ ๗ (King Edward VII ค.ศ. ๑๙๐๓ – ๑๙๑๐) รุ่นที่สองเป็นเหรียญสมัยพระเจ้ายอร์ชที่ ๕ (King George V ค.ศ. ๑๙๑๑ – ๑๙๓๖) แต่พวกแรงงานรับจ้างส่วน

ใหญ่ไม่นิยมใช้เหรียญพระเจ้ายอร์ช ยกเว้นแรงงานขมุที่ใช้ทั้งสองแบบ ทั้งนี้อัตราแลกเปลี่ยนของเงินรูเปียกับเงินบาทนั้น ก่อน พ.ศ. ๒๔๖๔ เงิน ๑ รูเปีย หรือ ๑ แถบ มีค่าเท่ากับ ๗๕ ถึง ๘๐ สตางค์ แต่หลังจาก พ.ศ. ๒๔๖๔ แล้ว ค่าเงินรูเปียลดลงเหลือเพียง ๑ รูเปีย เท่ากับ ๖๒.๕ สตางค์

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านแถววัดบ้านปาง ผู้เป็นทายาทของศิษยานุศิษย์ที่มีอายุร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้เล่าว่า ทุกครั้งก่อนที่จะมีการก่อสร้างวัด พระหนุ่มเณรน้อยมักแย่งกันทำหน้าที่ “ต้มสตางค์” ด้วยการเอาเหรียญเงินสองสกุล คือเงินรูเปียและเงินบาท (ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกว่า “สตางค์แดง”) มาใส่ในกระทะใบใหญ่ต้มน้ำให้เดือด แล้วใส่ขมิ้นส้มป่อยลงไปด้วย ด้วยเหตุผลสองประการ

ประการแรก เนื่องมาจากเงินที่ได้รับบริจาคทั้งหมดนั้น อยู่ในลักษณะของเงินเหรียญที่ถูกห่อพันด้วยกระดาษสา (คล้ายกระดาษว่าวหรือกระดาษย่นหลากสี) ทากาวแปะห้อยย้อยระย้าติดมารอบเสลี่ยงคานหามก็ดี หรือต้นครัวทาน ต้นผ้าป่าบอกบุญก็ดี เป็นการป้องกันไม่ให้เงินหลุด ซึ่งแห่ไปตามท้องถนนต่าง ๆ ทั่วทุกตรอกซอกซอยของแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นจึงนำเงินห่อกระดาษสีมากองรวมไว้ที่วัด การนั่งแกะกระดาษสีเหล่านั้นทีละเหรียญเป็นเรื่องยุ่งยากเปล่าเปลืองเวลา ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงได้สั่งให้ลูกศิษย์ใช้วิธี “ต้มสตางค์” เพื่อให้กระดาษสีหลุดลอกออกไปก่อน

ประการที่สอง ครูบาเจ้าศรีวิชัยบอกแก่ศิษยานุศิษย์ว่า เงินบุญทั้งหมดนี้ ก่อนที่จะนำไปซื้อวัสดุอุปกรณ์สำหรับการก่อสร้าง หรือใช้เป็นค่าจ้างค่าแรงงานใด ๆ ก็ตาม ควรเป็นเงินที่สะอาดปราศมลทิน เพราะได้รับการบริจาคมาจากศรัทธาอันบริสุทธิ์ ไม่ควรให้เงินอยู่ในสภาพเลอะเทอะหมองมัว

ด้านการศาสนา

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ล้านนาแบบดั้งเดิม

ในช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย รัฐบาลสยามได้ทำการปฏิรูปคณะสงฆ์ทั่วประเทศให้เป็นหนึ่งเดียวด้วยการออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ โดยรวมศูนย์อำนาจไปขึ้นกับมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัตินี้ มีผลต่อสงฆ์ทั่วประเทศให้ปฏิบัติตาม และให้ยกเลิกจารีตดั้งเดิมของท้องถิ่นหากขัดกับพระราชบัญญัติ

ระบบสงฆ์ดั้งเดิมในล้านนา เป็นระบบที่ให้ความสำคัญกับ “หัวหมวดอุโบสถ” หรือ “หัวหมวดวัด” มีลักษณะเป็นไปในระบบอุปัชฌาย์ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ เรียก **“สัทธิวิหาริก-อันเตวาสิก”** *(สัทธิวิหาริกคือเน้นการเคารพพระอุปัชฌาย์ ส่วนอันเตวาสิกคือเน้นการเคารพอาจารย์ผู้สอน)*

การปกครองคณะสงฆ์ตามประเพณีท้องถิ่นล้านนาจะมีความอิสระและยืดหยุ่นในการปกครองสูง แม้จะมีตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดในแต่ละเมือง คือ สังฆราชา และมีพระผู้ช่วยอีกคณะหนึ่งไม่เกิน ๖ รูป คอยช่วยวินิจฉัยชี้ขาดในคดีทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมวินัย

ในเมืองลำพูน เดิมมีการปกครองสงฆ์ด้วยระบบสังฆราชาท้องถิ่น **มีครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถรวัดสันต้นธงเป็นสังฆประมุขแห่งเมืองลำพูน** พร้อมด้วยคณะพระผู้ช่วยที่ได้รับมอบหมายให้ดูแล **“หัวหมวดอุโบสถ”** ในแต่ละแขวง *(เอกสารที่วัดสันต้นธงเขียนคำลงท้ายว่า ‘มหาเถระ’ ตามเสียงอ่านของชาวล้านนา แต่งานวิจัยชิ้นนี้ขอใช้คำว่า ‘มหาเถร’ ตามมาตรฐานระบบชื่อสมณศักดิ์ของสงฆ์)*

เกี่ยวกับประวัติของครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร (พ.ศ. ๒๓๗๔ – ๒๔๕๔) นี้ ชาวบ้านเรียกย่อ ๆ กันว่า “ครูบาสมเด็จ” มีนามเดิมว่า “อุ้ย” เป็นชาวบ้านบ่อแฮ้ว ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วัดที่บวชนั้นระบุไว้สองแนวทาง บ้างว่าบวชที่วัดบ่อแฮ้ว (กมลธัชยาราม) ต่อมาย้ายไปจำพรรษาที่วัดสันต้นธง บ้างก็ว่าบวชที่วัดสันต้นธง ซึ่งทั้งสองวัดตั้งอยู่ไม่ไกลกัน มีฉายาว่า **“วชิรปัญญา”** โดยมี “ครูบากิตติ กิตฺติปญฺโญ” เจ้าอาวาสวัดสันต้นธงรูปแรกเป็นพระอุปัชฌาย์ให้

พระวชิรปัญญาเดินทางไปศึกษาวิชากัมมัฏฐาน บาลีไวยากรณ์ อักขรวิธี มูลกัจจายน์ ปรมัตถ์ คัมภีร์สมัญญาภิธาน (ว่าด้วยการเขียน การอ่าน สระ และพยัญชนะ เรียกโดยรวมว่า “สัททาทั้งแปด”) กับ

“ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร” หรือครูบาเฒ่าวัดสูงเม่น เมืองแพร่

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากสำนักวัดสูงเม่นแล้ว พระวชิรปัญญาได้กลับมาเปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรมที่วัดสันต้นธง (ไม่ระบุศักราชว่าเริ่มเปิดปีไหน) สำนักเรียนแห่งนี้ต้องเปิดการเรียนการสอนถึง ๓ รอบต่อวัน จึงจะสามารถรองรับปริมาณความต้องการของพระภิกษุสามเณรได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งตอนกลางคืนยังต้องอบรมสั่งสอนสนทนาธรรมกับศรัทธาผู้เฒ่าผู้แก่อีกด้วย

ด้วยความโดดเด่นในการปฏิบัติภารกิจด้านศาสนาอย่างเยี่ยมยอด มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส จนกิตติศัพท์เลื่องลือไปทั่วภาคเหนือ ว่าเป็นพระผู้รอบรู้ยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน มีมุขปาฐะเล่าสืบต่อกันมาว่า ครั้งหนึ่งเจ้าดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนลำดับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๑๘-๒๔๓๑) กำลังเตรียมจะประหารนักโทษรายหนึ่ง โดยขบวนนักโทษประหารกำลังเคลื่อนผ่านหน้าวัดสันต้นธง มีเสียงฆ้องตีเป็นสัญญาณบอกเหตุ พระวชิรปัญญา ได้ออกมายืนหน้าวัดขวางขบวน พลางขอบิณฑบาตชีวิตนักโทษผู้นั้นจากเจ้าผู้ครองนครลำพูน

เหตุการณ์นี้ทำให้เจ้าดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวของพระวชิรปัญญาขึ้นมา จนกล่าวว่า เป็นพระผู้มี “จาตุปาริสุทธิศีล” สมเป็นสาวกของพระบรมศาสดา เจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ จึงได้ถวายตำแหน่งสังฆประมุขแห่งเมืองลำพูนแด่พระวชิรปัญญา ในสมณศักดิ์ “ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร”

คณะสังฆราชาเมืองลำพูนที่ได้รับแต่งตั้งโดยเจ้าผู้ครองนครลำพูน ไม่พบหลักฐานรายชื่อด้านลายลักษณ์อย่างเป็นทางการผิดกับของทางจังหวัดเชียงใหม่ อย่างไรก็ดี งานวิจัยชิ้นนี้พยายามประมวลรวบรวมรายชื่อพระภิกษุรูปสำคัญขณะนั้นที่เชื่อว่าน่าจะมีบทบาทสูงในระดับผู้ช่วยสังฆราชา ได้ดังนี้

๑. **ครูบาเมธา** หรือที่เรียกกันว่า **“ครูบาสังฆราช”** วัดดอยครั่ง อำเภอแม่ทา สันนิษฐานว่าเป็นรองสังฆประมุข ดูแลวัดในเขตนครลำพูน (อันหมายถึงอำเภอเมือง อำเภอแม่ทา และอำเภอบ้านธิ ในปัจจุบัน)

๒. **ครูบาสมณะ** วัดบ้านโฮ่งหลวง ระบุชัดว่าเป็นเจ้าคณะหัวหมวดลี้ ดูแลวัดในเขตพื้นที่แถบอำเภอลี้ ทุ่งหัวช้าง และบ้านโฮ่ง (ในอดีตอำเภอทุ่งหัวช้างยังเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอลี้ สำหรับบ้านโฮ่ง ก่อนจะยกฐานะเป็นอำเภอบ้านโฮ่ง เคยแยกพื้นที่ออกเป็นสองส่วน ตอนบนขึ้นกับอำเภอปากบ่อง ตอนล่างขึ้นกับอำเภอลี้) มีวัดในปกครอง ๔๔ วัด เทียบได้กับตำแหน่งของเจ้าคณะแขวงลี้ในยุคถัดมา

๓. **ครูบาปัญญา** วัดสันกำแพงงาม (ปัจจุบันเรียกวัดสันกำแพง ตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง) ระบุว่าเป็นเจ้าคณะหัวหมวดปากบ่อง (ในอดีตหมายถึงอำเภอป่าซาง รวมอำเภอเวียงหนองล่อง และส่วนบนของอำเภอบ้านโฮ่ง) มีวัดในปกครอง ๔๒ วัด

นอกจากนี้ ได้มีการแต่งตั้งเจ้าอธิการระดับเจ้าคณะหมวดอีก ๔ รูป ได้แก่

๑. ครูบาปัญญา (ธรรมปัญญา) วัดเมืองยู้ (ปัจจุบันคือ วัดศรีเมืองยู้)

๒. ครูบาคันธา คนฺธาโร วัดอัฏฐารส (ปัจจุบันคือ คณะอัฏฐารส วัดพระธาตุหริภุญชัย)

๓. ครูบาคันธวงษ์ วัดพระยืน

๔. ครูบาศิริ วัดธงสัจจะ

หมายเหตุ เมื่อตรวจสอบทำเนียบชื่ออดีตเจ้าอาวาสของวัดธงสัจจะแล้ว ไม่ปรากฏชื่อของครูบาศิริ พบแต่ชื่อ ครูบาสมเด็จ (พ.ศ.๒๓๗๔-๒๓๙๕), พระอธิการแสน (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๑๐), พระอธิการปัญญาไชยเจริญ (พ.ศ. ๒๔๑๐-๒๔๑๕), พระอธิการอิ่นแก้ว ชื่นชม (พ.ศ. ๒๔๑๕-๒๔๑๙) และพระอธิการแสน (พ.ศ. ๒๔๑๙-๒๔๙๕) ดังนั้น จึงไม่แน่ใจว่าครูบาศิริหมายถึงพระรูปใด

อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถระ หรือ “ครูบาสมเด็จ” คือประมุขสงฆ์ลำพูนรูปสุดท้ายตามการแต่งตั้งของจารีตล้านนา ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงสมณศักดิ์ใหม่โดยฝ่ายสยาม

ระบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง

กุศโลบายสำคัญอย่างหนึ่งในการปฏิรูปศาสนาด้วยการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) คือการส่งเสริมให้

พระภิกษุในแต่ละท้องถิ่น ได้เข้าไปศึกษาพระปริยัติธรรมต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ จากนั้นมีการถวายสมณศักดิ์เมื่อกลับไปปกครองคณะสงฆ์ท้องถิ่นของตน

กรณีความเปลี่ยนแปลงในล้านนา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคัคณางคยุคล กรมหลวงพิชิตปรีชากร ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ ได้สนับสนุนพระมหาคำปิง คนฺธสาโร วัดหัวข่วง (วัดแสนเมืองมา) เข้าไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ โดยให้อุปสมบทใหม่เปลี่ยนจากมหานิกายเป็นธรรมยุติกนิกาย เมื่อจบเปรียญ ๔ ประโยค จึงให้กลับเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๔๓๙ ประจำอยู่วัดหอธรรม (ส่วนหนึ่งของวัดเจดีย์หลวง) ภายหลังท่านได้รับการแต่งตั้งเป็น “พระนพีสีพิศาลคุณ” มีหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเชียงใหม่ให้เป็นไปตามระเบียบส่วนกลาง เดิมท่านจำพรรษาที่วัดเชียงมั่น ก่อนจะย้ายมาวัดเจดีย์หลวง โดยมีวัดศรีมุงเมือง ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด เป็นสาขาของนิกายใหม่นี้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๙ ต่อมาวัดเจดีย์หลวงก็กลายเป็นสถานศึกษาของคณะธรรมยุตในที่สุด

ภายหลังจากนโยบายส่งพระสงฆ์พื้นเมืองไปศึกษาที่ส่วนกลาง และมอบตำแหน่งให้กลับมาปกครองบ้านเมืองเดิมแล้ว ส่วนกลางยังได้มีนโยบายส่งพระสงฆ์ของคณะธรรมยุตจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นมาเผยแผ่ศาสนาแถบล้านนาในเวลาต่อมาอีกด้วย อาทิ พ.ศ. ๒๔๗๐ ส่งพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ชาวอุบลราชธานี อดีตเจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาสัก เจ้าคณะมณฑลอีสาน มาประจำที่วัดเจดีย์หลวง เป็นต้น เหตุการณ์ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในช่วงขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย กำลังดำเนินงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ในล้านนา

ในกรณีของเมืองลำพูน ปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ตรงกับยุคเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๙ คือเจ้าอินทยงยศโชติ หลังจากที่มีการปฏิรูปวงการสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรสยาม ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ฝ่ายสยามเริ่มค่อย ๆ ทยอยแต่งตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์ให้พระสงฆ์ล้านนาปกครองตามลำดับอย่างเป็นทางการ ปรากฏหลักฐานลายลักษณ์ในประกาศราชกิจจานุเบกษา ดังนี้

๑. แต่งตั้ง “พระญาณรังษี” แห่งวัดสันต้นธง เป็น **“พระครูญาณมงคล”** ตำแหน่ง “เจ้าคณะเมืองนครลำพูน” ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ (สันนิษฐานว่า “พระญาณรังษี” น่าจะเป็นอีกสมณศักดิ์หนึ่งที่เป็นทางการตามอย่างสยาม ของ **“ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร”** ซึ่งเป็นสมณศักดิ์แบบพื้นเมือง เนื่องจากตามประวัติวัดสันต้นธง ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๕๔) เห็นได้ว่าตำแหน่ง “เจ้าคณะเมืองนครลำพูน” (คือตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในปัจจุบัน) เข้ามาแทนที่ตำแหน่ง “สังฆประมุขจังหวัด” เดิม

๒. เลื่อน “พระครูศีลวิลาศ” (เดิมคือครูบาปัญญา หรือพระธรรมปัญญา ซึ่งเคยเป็นเจ้าคณะหมวด) วัดบ้านยู้ รองเจ้าคณะเมืองนครลำพูน ขึ้นเป็น **“พระครูญาณมงคล”** เจ้าคณะเมืองนครลำพูน แทนที่พระครูญาณมงคล วัดสันต้นธง ในปลายปี ๒๔๕๑ เดียวกันนั้น

ข้อควรวิเคราะห์ หากเชื่อว่า พระญาณรังษี วัดสันต้นธง เป็นรูปเดียวกันกับ ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร ก็พบว่าท่านยังไม่มรณภาพในปี ๒๔๕๑ แต่มรณภาพ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทั้งนี้มีผู้กล่าวกันว่า ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร ปฏิเสธสมณศักดิ์ชั้นพระครูของทางสยาม คือไม่ได้เดินทางมารับพระราชทานสัญญาบัตร จึงอาจเป็นไปได้ว่าเมื่อครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร ไม่รับตำแหน่งเจ้าคณะเมืองนครลำพูนทำให้ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ ปีเดียวกันนั้น จึงได้มีการประกาศราชกิจจานุเบกษาใหม่แต่งตั้งพระครูศีลวิลาศขึ้นเป็นพระครูญาณมงคล ตำแหน่ง “เจ้าคณะเมืองนครลำพูน” แทน

สรุป รายนามเจ้าคณะเมืองนครลำพูนและเจ้าคณะแขวง ที่ได้รับสมณศักดิ์จากสยามในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ ชุดใหม่ (หลังจากที่ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร หรือ “พระญาณรังษี” ปฏิเสธสมณศักดิ์ “พระครูญาณมงคล”) จึงประกอบด้วย

๑. **พระครูญาณมงคล** (เดิมคือ พระครูศีลวิลาศ, ครูบาธรรมปัญญา) วัดบ้านยู้ เจ้าคณะเมืองนครลำพูน (ตำแหน่งสูงสุดในจังหวัดลำพูนช่วงแรกนี้มีสมณศักดิ์เป็นแค่ “เจ้าคณะเมืองนครลำพูน” ยัง

ไม่มีระดับสังฆปาโมกข์ เหมือนกับจังหวัดใหญ่ ๆ เช่น เชียงใหม่ หรือน่าน)

๒. **พระครูมหาศีลวงษ์** (เดิมคือ ครูบาคันธวงษ์ หมายเหตุเอกสารฝ่ายล้านนาใช้ "วงศ์" แต่ในราชกิจจานุเบกษาใช้ "วงษ์") วัดพระยืน เป็น "เจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน" ทำหน้าที่ในลำดับรองจากเจ้าคณะเมืองนครลำพูน (ในยุคนั้นยังไม่มีตำแหน่ง "รองเจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน")

๓. **พระครูธรรมวงษ์** (เดิมคือ ครูบาปัญญา) วัดสันกำแพงงาม เป็น "เจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน" ต่อมาเป็น "เจ้าคณะแขวงปากบ่อง" (หรือปัจจุบันเรียกเจ้าคณะอำเภอป่าซาง)

ความขัดแย้งเรื่องระเบียบปฏิบัติระหว่างฝ่ายจารีตเก่ากับใหม่

เมื่อเจ้าคณะเมืองนครลำพูนถึงแก่มรณภาพ ได้มีการเลื่อนเจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน ขึ้นเป็นเจ้าคณะเมืองนครลำพูนรูปใหม่แทนสืบต่อกันมาอีกหลายรูป ดังนี้

ปี ๒๔๕๕ พระครูญาณมงคล วัดบ้านยู้ เจ้าคณะเมืองนครลำพูนอาพาธ ได้มีประกาศราชกิจจานุเบกษา แต่งตั้ง

๑. พระครูมหาศีลวงษ์ วัดพระยืน เจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน ขึ้นเป็น "รองเจ้าคณะเมืองนครลำพูน" (รั้งตำแหน่งเจ้าคณะเมืองนครลำพูน) ที่ **พระครูศีลวิลาศ** ทำหน้าที่รักษาการแทนเจ้าคณะเมืองนครลำพูน (พระครูญาณมงคล วัดบ้านยู้) ซึ่งอาพาธหนัก

๒. พระครูอภิไชย (คำปวน อภิชโย สกุลเดิม ธนาขันธรรม) วัดเหมืองง่า ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะแขวงเมืองนครลำพูน ที่ **พระครูมหาศีลวงษ์** (ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้นเป็นพระครูญาณมงคล เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ต่อจากพระครูญาณมงคล วัดมหาวัน)

๓. พระมหาอินทร์ เจ้าอาวาสวัดลี้หลวง เป็นเจ้าคณะแขวงลี้ ที่ **พระครูมหารัตนากร**

ปี ๒๔๕๗ พระครูญาณมงคล (ธรรมปัญญา) วัดบ้านยู้ ที่สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะเมืองนครลำพูน ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๗ และพระครูศีลวิลาศ วัดพระยืน รั้งตำแหน่งเจ้าคณะเมืองนครลำพูน ยังไม่ทันได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็นเจ้าคณะเมืองนครลำพูนอย่างเป็นทางการ ก็ถึงแก่มรณภาพในปี ๒๔๕๘

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๕๘ มหาเถรสมาคมจึงได้แต่งตั้ง พระญาณวิไชย (ฟู ญาณวิชโย) วัดมหาวัน (ในราชกิจจานุเบกษาเขียน วัดมหาวรรณ์) ขึ้นเป็นพระราชาคณะ นามว่า **พระครูญาณมงคล** สกลหริภุญชยคณาจารย์ สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน แทน (ต่อมาคำว่าพระครูญาณมงคล จะเหลือเพียงแค่ **พระญาณมงคล** เท่านั้น)

กรณีของ **"พระมหาอินทร์"** ที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นเป็น **"พระครูมหารัตนากร"** เจ้าคณะแขวงลี้ นั้น เดิมท่านชื่อไพบูลย์ เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๖ วัดลี้หลวง ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า "มหาอินทร์" อนึ่ง คำว่า "มหา" นั้น เป็นคำสมณศักดิ์ใช้นำหน้าชื่อพระภิกษุที่สอบไล่ได้ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยคตามการศึกษาแบบส่วนกลาง ไม่ปรากฏในวัฒนธรรมสงฆ์ล้านนาโบราณ

พระมหาอินทร์เป็นพระสงฆ์เมืองลำพูนที่ถูกส่งไปศึกษาเล่าเรียนในกรุงเทพฯ ก่อนกลับมารับตำแหน่งปกครองสงฆ์ในท้องที่ เช่นเดียวกับพระนพีสีพิศาลคุณ (พระมหาคำปิง) ในสายธรรมยุติกนิกายของเชียงใหม่ และในยุคที่พระมหาอินทร์เป็นเจ้าอาวาสนั้น วัดลี้หลวงก็ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๙

ส่วน **ครูบาสมณะ** ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ก่อนมรณภาพ**ท่านได้แต่งตั้งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถปกครองสงฆ์สืบไปตามจารีตเดิม ทว่าทางคณะสงฆ์ส่วนกลางได้แต่งตั้งพระครูมหารัตนากร เป็นเจ้าคณะแขวงลี้ขึ้นแทนครูบาสมณะที่มรณภาพ อำนาจในการเป็นอุปัชฌาย์ของท่านทั้งสองจึงซ้อนทับกัน**

พระครูมหารัตนากร ลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะแขวงลี้ เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๔๖๗ เนื่องจากทุพพลภาพ และมรณภาพเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๒

ในกรณีจังหวัดเชียงใหม่ก็เช่นกัน ก่อนหน้านี้ **พระสังฆราชาองค์ที่ ๑ เมืองเชียงใหม่** หรือ**ปฐม**

เอื้อเฟื้อภาพและคำบรรยายโดย เฟสบุ๊ก "บุญตา แอนติก"
ภาพพระราชาคณะฝ่ายปกครองมณฑลพายัพ ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ที่วัดเชตวัน เชียงใหม่
แถวนั่งจากซ้ายไปขวา
๑. พระธรรมจินดานายก (ทิ้ง ไชยเทโพ) วัดบุญวาทย์วิหาร เจ้าคณะจังหวัดลำปาง
๒. พระอภัยสารทะนพีสี (ก้อนแก้ว อินฺทจกฺโก) วัดเชตวัน เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๓. พระเทพมุนี (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เจ้าคณะมณฑลพายัพ
๔. พระชยานันทมุนี (วงศ์ กิตฺติวโส) วัดพระธาตุช้างค้ำ เจ้าคณะจังหวัดน่าน
๕. พระมหาเมธังกร (พรหม พฺรหฺมเทโว) วัดเมธังกราวาส (วัดน้ำคือ) เจ้าคณะจังหวัดแพร่
แถวยืนจากซ้ายไปขวา
๑. พระครูเมธังกรญาณ (ป๊อก ธมฺมปญฺโญ) วัดพระสิงห์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย
๒. พระครูญาณลังการ์ (อุทธา อภิวโส) วัดทุ่งยู รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่
๓. พระญาณมงคล (ฟู ญาณวิชโย) วัดมหาวัน เจ้าคณะจังหวัดลำพูน
๔. พระครูวิริยมงคล (ลือ) วัดกลางทุ่ง เจ้าคณะจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สังฆนายก คือ**ครูบาหลวง วัดฝายหิน (โสภาภิกขุ หรืออุ่นเรือน โสภโณ)** ชาวบ้านนิยมเรียกว่า **"ครูบาหลวง"** หรือ **"ครูบาฝายหิน"** เป็นพระสังฆราชาเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๔๙ แต่งตั้งโดยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ ถือเป็นตัวแทนสงฆ์พื้นเมืองในเชียงใหม่

ในขณะที่พระนพีสีพิศาลคุณ วัดเจดีย์หลวง เป็นตัวแทนสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯ สองขั้วอำนาจจึงกระทบกระทั่งกัน พระนพีสีพิศาลคุณมีความไม่พอใจในครูบาฝายหิน ระบุว่าครูบาฝายหินยุยงสงฆ์ท้องถิ่นให้กระด้างกระเดื่อง ไม่ให้ความร่วมมือในการจัดการศึกษาแบบใหม่ หรือการตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยในวัด จึงเกิดเป็นกรณี *"จะไหว้ตุ๊บ้านหรือตุ๊ป่า"* (ตุ๊ หมายถึงพระ) โดยตุ๊บ้าน คือ พระนพีสีพิศาลคุณ ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากกรุงเทพฯ และตุ๊ป่า หมายถึงครูบาฝายหินที่ชาวล้านนาให้ความเคารพนับถือ พระนพีสีพิศาลคุณจึงได้ทำหนังสือกราบทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ขณะนั้น

ความบาดหมางนี้ยุติลง เมื่อทางกรุงเทพฯ ประนีประนอมแต่งตั้งให้ครูบาหลวงฝายหิน เป็นเจ้า

คณะใหญ่มหานิกายนครเชียงใหม่ ในนามพระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์ ย้ายจากวัดฝายหินมาจำพรรษาอยู่ที่วัดเชียงยืน ประกาศเมื่อวันฉัตรมงคล พ.ศ. ๒๔๔๙ (ราชกิจจานุเบกษาเขียน อไภยสารทะ แต่ต่อมาเมื่อสมณศักดิ์นี้ได้ถวายให้พระรูปอื่นต่อ ๆ มาพบว่าเขียนเปลี่ยนไปเป็น อภัยสารทะ)

ภายหลังเหตุการณ์นี้ พระนพีสีพิศาลคุณจึงได้ลาสิกขาไปอยู่นครเชียงตุงตลอดชีวิต

การที่ส่วนกลางแต่งตั้งครูบาหลวงฝายหินสายมหานิกาย ให้เป็นเจ้าคณะเมืองเชียงใหม่แทนที่จะมอบตำแหน่งนี้ให้พระนพีสีพิศาลคุณ ปรากฏเหตุผลในเอกสารจดหมายเหตุ (กจช., รัชกาลที่ ๕ ศ ๑๐.ก/๒๑) เรื่องนามพระราชาคณะ พระครูเมืองเชียงใหม่ มณฑลพายัพ (๗ กันยายน ร.ศ. ๑๒๐ – ๔ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕) ประกาศหมวดที่ ๑ ว่าด้วยการคณะสงฆ์ว่า

"...ในเมืองนครเชียงใหม่จะจัดตั้งพระครูเจ้าคณะแขวงตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์นั้นยังไม่ได้ เพราะสงฆ์ที่ได้รับตำแหน่งฐานันดรจากผู้ครองแต่เดิม ๆ ก็ยังมีอยู่พร้อมกัน แล้วก็ได้จัดระเบียบคณะสงฆ์ไว้เป็นหมวด ๆ บังคับว่ากล่าวตามจารีตประเพณีพื้นบ้านพื้นเมืองมาช้านาน ครั้นจะแก้ไขให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติเป็นอันขัดข้องจึงจำต้องจัดคลุม ๆ อนุโลมตามประเพณีของเดิมพอให้เป็นหมวดหมู่ไว้ก่อน..."

ภาพรวมความขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์ท้องถิ่นกับคณะสงฆ์สยาม

ในเรื่องความไม่เข้ากันระหว่างการใช้ระเบียบสงฆ์ดั้งเดิมและใหม่นี้ **พระธรรมราชานุวัตร** (ฟู อตฺตสิโว) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ได้แจกแจงถึงสาเหตุไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ว่ามี ๓ ประการ คือ

๑. สมัยนั้นเป็นสมัยที่นำระบอบใหม่มาใช้แทนระบอบเก่า ย่อมมีการขัดกันขึ้นบ้างแม้ในชนที่เจริญแล้ว ยิ่งในชนที่ยังไม่เจริญ ยังยึดมั่นในของเก่าก็ยิ่งถูกขัดขวางมาก สมัยนั้นถึงกับบางคนมีความเห็นว่าคณะสงฆ์นำเอาลัทธิศาสนาอื่นมาลบล้างพระพุทธศาสนา (ท้องถิ่น) ก็มี

๒. ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายที่อยู่ใต้บริหารยังไม่เข้าใจซาบซึ้งในระบอบใหม่ เมื่อเบื้องบนสั่งมาอย่างไร ฝ่ายบริหารเบื้องล่างก็ทำตามโดยต่างก็หาเข้าใจในเรื่องนั้นดีพอไม่ แม้ระบอบนั้นจะดีแสนดี ถ้าขาดความเข้าใจเสียแล้วก็อาจจะถูกหาว่าเป็นของเสียก็ได้

๓. เป็นกรรมของโลกฝ่ายหนึ่ง ที่ฝ่ายใต้บริหารมักจะมองฝ่ายบริหารไปในแง่ร้าย เช่นเดียวกับผู้ผ่านประตูมักจะมองผู้เฝ้าประตูไปในแง่เป็นปฏิปักษ์

แม้ท่านจะมองว่าของใหม่เป็นของดี ของเก่าเป็นของไม่ดี อย่างไรก็ตาม ท่านก็ทิ้งคำลงท้ายไว้อย่างน่าสนใจว่า

"...อยากให้เหตุแห่งความขัดแย้งเป็นเพียงประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกไว้ ขอให้เรื่องเช่นนี้ผ่านไปเสีย เหลือแต่คุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยเท่านั้น จึงนับได้ว่า ท้ายที่สุด คุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ท่านกระทำไว้สามารถเอาชนะความขัดแย้งของบุคคลทั้งสองฝ่ายลงได้ อย่างไม่มีข้อสงสัย..."

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพสังคมล้านนาในช่วงชีวิตครูบาเจ้าศรีวิชัย (พ.ศ. ๒๔๒๑ – ๒๔๘๑) เป็นสังคมช่วงเปลี่ยนผ่านจากวัฒนธรรมล้านนาไปสู่สังคมที่เป็นระบบระเบียบเดียวกันกับกรุงเทพฯ

ด้านการเมือง การปกครองมีการลดทอนอำนาจของกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือลง ส่งผลให้มีการต่อต้านวัฒนธรรมสยามในวงกว้าง และมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมล้านนาขึ้นมาใหม่ ส่วนหนึ่งแสดงออกผ่านการร่วมสนับสนุนการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามทำให้ผู้คนล้านนาเกิดความตื่นตัวด้านประชาธิปไตย

ด้านเศรษฐกิจ เปลี่ยนรูปแบบการค้าใหม่จากระบบพ่อค้าวัวต่างเป็นระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่มีพ่อค้าชาวจีนซึ่งอพยพขึ้นมาจากกรุงเทพฯ แทน การร่วมสนับสนุนการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามของครูบาเจ้าศรีวิชัยของกลุ่มพ่อค้าชาวจีน ก็เป็นความพยายามต่อการสร้างจุดยืนในสังคมล้านนาให้กับตนเอง

ด้านศาสนา มีความขัดแย้งกันระหว่างสงฆ์

ล้านนากลุ่มดั้งเดิมกับสงฆ์ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรุงเทพฯ เกิดกรณีจะไหว้ตุ๊บ้านหรือตุ๊ป่าขึ้นเป็นกรณีแรก ก่อนลุกลามเป็นกรณีของครูบาเจ้าศรีวิชัยต่อไป

งานเขียนเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

เรื่องประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย มีผู้ประพันธ์ไว้เป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๖ ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ถึงปัจจุบันก็ยังมีผู้ประพันธ์และนิยมอ่านเรื่องราวของท่านอยู่มิได้ขาด ผลิตซ้ำอยู่เป็นระยะ ๆ มากกว่า ๒๐๐ ชื่อเรื่อง ต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานกว่า ๙๐ ปี ทั้งนี้ทั้งนั้นงานเขียนส่วนใหญ่เขียนขึ้นด้วยแรงศรัทธาปสาทะที่มีต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเครื่องผลักดัน

สามารถจัดแบ่งรูปแบบการเขียนประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็น ๒ กลุ่มกว้าง ๆ ได้แก่ งานเขียนเชิงประวัติ และงานเขียนเชิงวิเคราะห์

งานเขียนเชิงประวัติ

งานเขียนร่วมสมัยกับครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่

งานเขียนในกลุ่มนี้มีไม่มากนัก ส่วนมากเป็นเอกสารจากคัมภีร์ใบลานที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา และมักเขียนเป็นคำคร่าว ด้วยภาษาล้านนา กระทั่งมีการแปลหรือปริวรรตถอดความเป็นภาษาไทยในภายหลัง ประกอบด้วย

๑. **“ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง”** ของ **พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ** เจ้าอาวาสวัดพันตอง จังหวัดเชียงใหม่

ถือเป็นงานเขียนชิ้นแรกสุด ที่บันทึกประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่งระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓-๒๔๖๖ พิมพ์เป็นอักษรธัมม์ล้านนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม โดยโรงพิมพ์อุปโยคิน เล่าถึงประวัติช่วงต้นของครูบาเจ้าศรีวิชัยกระทั่งมาถึงช่วงบูรณปฏิสังขรณ์วิหารวัดศรีโคมคำ โดยอาศัยเนื้อเรื่องใน **“ตำนานวัดพระเจ้าตนหลวง เรื่องสร้างวิหารของครูบาสีวิไชย”** แต่งโดย **“พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์”** (นามนี้ปรากฏในเอกสารทุกเล่ม ยกเว้นในหนังสือ “สารประวัติครูบาศรีวิชัยฯ” ของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ใช้ **“พญาคำวิจิตรธุรการ”**) ผู้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปกรุงเทพฯ ในคราวต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ เป็นข้อมูลส่วนหนึ่ง

คำว่า “คร่าว” ภาษาล้านนาอ่านเสียง “ค่าว” (ตามกฎแห่งการเลื่อนเสียงในภาษาล้านนา หากต้องการให้ออกเสียง “ค่าว” ต้องเขียน “คร่าว” เพราะหากเขียน “ค่าว” ต้องออกเสียงเป็น “ก้าว”) เป็นรูปแบบคำประพันธ์ล้านนาประเภทหนึ่งที่ลักษณะละม้ายก้ำกึ่งระหว่างกลอนและร่ายของทางภาคกลาง ส่วนคำว่า “ซอ” หมายถึงการขับลำนำกวีด้วยลีลาและจังหวะในรูปแบบหนึ่ง อาจเรียกว่า “ซอคร่าว” หรือ “คร่าวซอ” ก็ได้

ทั้ง “ซอคร่าวเชียงแสนฯ” และ “ตำนานวัดพระเจ้าตนหลวงฯ” อาจารย์**สิงฆะ วรรณสัย** ได้ปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางระหว่างปี ๒๕๑๙-๒๕๒๐ โดยได้ต้นฉบับมาจากคัมภีร์ใบลานที่ **พระครูจันทสมานคุณ (ครูบาหล้า ตาทิพย์)** วัดป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้คัดลอกจารไว้ ต่อมาอาจารย์สิงฆะได้นำงานทั้งสองชิ้นนั้นไปตีพิมพ์พร้อมกับข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ท่านประพันธ์ขึ้นเองอีกส่วนหนึ่ง รวมงานทั้งสามชิ้นในหนังสือชื่อ **“สารประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย”** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒

พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ (สุนฺทโรภิกขุ) เกิดปี พ.ศ. ๒๔๐๔ เป็นชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ด้วยเหตุนี้บทกวีที่เขียนด้วยคร่าวชิ้นนี้จึงใช้ทำนองซอแบบเชียงแสน อันเป็นรูปแบบการซอที่ผู้ประพันธ์คุ้นเคย) เดิมชื่อบุญมาบิดาชื่อคัมภีระ มารดาชื่อเที่ยง เคยบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อลาสิกขาแล้วจึงถูกเรียกตามแบบชาวเชียงแสนว่า “ใหม่บุญมา” คำว่า “ใหม่” เหมือนคำว่า “น้อย” ในภาษาล้านนาแถบเมืองอื่น ๆ ที่ใช้เรียกนำหน้าชื่อผู้เคยบวชเณรมาก่อน

ครอบครัวของใหม่บุญมาอพยพจากเชียงแสนมาอยู่ที่เชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ใหม่บุญมาเป็นผู้มีอุปนิสัยชอบแต่งคร่าวซอ รับจ้างเขียนคร่าวเป็นประจำจนมีชื่อเสียงเลื่องลือทั่วเชียงใหม่ ได้เป็นที่โปรดปรานของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้แต่งบทละครบทร้องต่าง ๆ จนเป็นที่พอพระทัย ได้รับแต่งตั้งให้เป็น “ท้าวสุนทรพจนกิจ”

รองอำมาตย์เอก เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส)

พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ

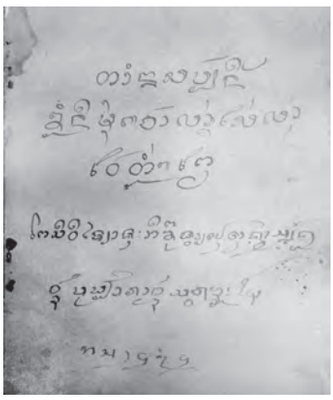

หน้าปกต้นฉบับหนังสือคร่าวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ

ผลงานของท้าวสุนทรพจนกิจนอกเหนือไปจาก “ซอคร่าวเชียงแสนฯ” ชิ้นนี้แล้ว ยังมี ซอพระลอเดินดง บทละครเรื่องน้อยไจยา นางแว่นแก้ว ซอยิ้น เป็นคำร้องรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อครั้งเสด็จเชียงใหม่ในงานสมโภชช้างเผือก พระเศวตคชเดชน์ดิลก ฯลฯ

“ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง” มีความยาว ๑๒ ตอน จำนวน ๖๖๐ บท โดยในขณะที่แต่งนั้นท้าวสุนทรพจนกิจได้สละเพศฆราวาส กล่าวคือชีวิตบั้นปลายได้อุปสมบทอีกครั้ง เป็นเจ้าอาวาสวัดพันตอง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ถือเป็นงานนิพนธ์ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยเพียงไม่กี่ชิ้นที่แต่งขึ้นในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ แต่ด้วยเหตุที่ท้าวสุนทรพจนกิจทำงานกวีรับใช้พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทำให้ไม่มีโอกาสติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยตนเอง การแต่งจึงต้องอาศัยข้อมูลจากผู้อื่น คือ พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์ (คนมักเรียกชื่อย่อท่านว่า “พญาคำ”) ผู้ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง พญาคำได้เรียบเรียงประวัติและกิจกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้อย่างละเอียด หลังจากนั้นจึงมอบให้พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ แต่งตามบันทึกนั้น

เนื้อหาในคำประพันธ์ลำดับเรื่องราวตั้งแต่บทไหว้พระรัตนตรัย ยอคุณความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่าท่านคงทำบุญด้วยน้ำผึ้ง จึงมีลาภสักการะคล้ายกับพระสีวลี แต่ไม่สนใจในเงินทอง ต้องการมุ่งไปสู่พระนิพพานมากกว่า เล่าเรื่องตั้งแต่กำเนิด สนใจในวิปัสสนากัมมัฏฐาน ถูกฟ้องร้องโดนคดีจนพ้นผิด เมื่อเดินทางกลับมาจากกรุงเทพฯ เริ่มดำเนินการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ จำนวนมาก เป็นเอกสารที่ให้รายละเอียดของชื่อวัด ศักราช และจำนวนเงินค่าใช้จ่าย แต่เนื้อหาจบลงในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ หลังสิ้นภารกิจการบูรณะวิหารวัดพระเจ้าตนหลวงเสร็จแล้วเท่านั้น พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๐ สิริอายุได้ ๗๖ ปี

๒. **“ประวัติท่านพระสีวิไชย วัดบ้านพาง”** ของ **รองอำมาตย์เอก เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส)** *หมายเหตุ นามของท่านมีการเขียนหลายแบบ คือมีทั้ง สุริยวงศ์ สุริยะวงศ์ สุริยวงษ์ และสุริยะวงษ์*

งานเขียนชิ้นนี้ เป็นการรวบรวมเรื่องราวของครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งแต่กำเนิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ มาจนกระทั่งการบูรณะหอไตรวัดพระสิงห์เสร็จสิ้น ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เป็นหนังสือด้วยตัวอักษรธัมม์ล้านนา และอักษรไทยภาคกลาง เป็นงานเขียนที่แพร่หลายนิยมกันในสังคมล้านนา

รองอำมาตย์เอก เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) เป็นโอรสเจ้าน้อยกาวิละ เจ้านายในราชสกุลเชียงตุง (เขมรัฐ) ที่อพยพมาอยู่เชียงใหม่ กับเจ้าหญิงจันทน์หอม ณ เชียงใหม่ เจ้าสุริยวงศ์รับราชการในสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๘ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔ - ๒๔๕๒) เป็นผู้ที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญหลายด้าน เป็นกวีที่ฝีปากเยี่ยม ทั้งเป็นนายช่างเอกที่มีความชำนาญสูงยิ่งในการแกะสลัก ผลงานช่างของท่านคือ แท่นแก้วพระพุทธรูป

และสัตตภัณฑ์ (เชิงเทียน ๗ เล่ม) ในพระวิหารวัดสำเภา เชียงใหม่ ด้านราชการงานปกครอง เป็นนายกองตระเวนด่านชายแดนด้านตะวันตก เขตแม่ฮ่องสอน ขุนยวม ซึ่งมีโจรผู้ร้ายชุกชุม จนเป็นที่เกรงขามต่อทั้งคนไทยและคนต่างชาติ สมรสกับเจ้านางสุคันธา ณ เชียงใหม่ ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นสกุล **"สิโรรส"**

ผลงานของท่านมีดังนี้ คร่าวซอเรื่อง หงส์หิน, มหาชาตินครกัณฑ์สมัยใหม่ ชาวบ้านเรียกว่า นครเจ้าสุริยะ หรือ นครสมัย ฯลฯ

เนื้อหาหนังสือ **"ประวัติท่านพระสีวิไชย วัดบ้านพาง"** ของเจ้าสุริยวงศ์ ได้กลายเป็นต้นแบบให้มีการจารในคัมภีร์ใบลานคัดลอกต่อ ๆ กันมาหลายฉบับเท่าที่พบในบัญชีรายชื่อจากคลังข้อมูลที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถ่ายสำเนาไมโครฟิล์มเก็บไว้ในแล้วมีดังนี้

ตำนานครูบาศรีวิชัย วัดข้าวแท่นน้อย ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗ ที่ท้ายใบลานเป็นประวัติการก่อสร้างวัดข้าวแท่นน้อย จารใบลานโดยพระอธิการสิงห์คำ ปญฺโญ ถอดความปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางโดย พ่อหนานตา สุนันต๊ะพันธ์

ตำนานพระศรีวิชัยเจ้าภิกขุ วัดร้องอ้อ ตำบลสันผีเสื้อ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานครูบาศรีวิชัย วัดทุ่งข้าวตอก ตำบลหนองแหย่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานครูบาศรีวิชัย วัดแม่โจ้ ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพระศรีวิชัย วัดสันป่าสัก ตำบลหนองจ๊อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานพระศรีวิชัยเจ้าภิกขุ วัดท่ากระดาษ ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานมหาเถรศรีวิชัย วัดชมภูหลวง ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จ.ศ.๑๒๙๑ พ.ศ.๒๔๗๒

ตำนานพระศรีวิชัยเจ้าภิกขุ จารโดยพระดวงดี อินฺทสโม ใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นฉบับที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ปริวรรตไว้ในชื่อ **"ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร"** เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗

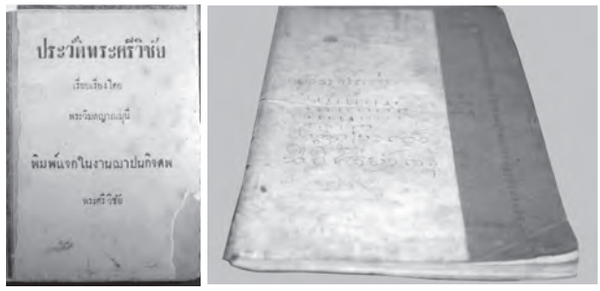

หนังสือ "ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย บ้านปาง" เขียนเป็นอักษรธัมม์ล้านนา เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง เขียนเป็นคร่าวเช่นกันแต่คนละสำนวนกับพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ

เมื่อปริวรรตแล้วก็กลายเป็นหนังสือที่ผู้คนนิยมนำไปอ้างอิงมากที่สุดเล่มหนึ่งในปัจจุบัน

๓. **"ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร และตำนานวัดสวนดอก"** รศ. สมหมาย เปรมจิตต์ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้รวมงานปริวรรตสองเล่มเข้าด้วยกัน ได้แก่ "ตำนานพระศรีวิชัยเจ้าภิกขุ" จารโดยพระดวงดี อินฺทสโม ใน พ.ศ. ๒๔๙๒ เนื้อหา ๘๓ หน้าลาน และ "ตำนานวัดสวนดอกไม้เมืองเชียงใหม่" มี ๓๘ หน้าลาน จาร ๕ บรรทัดเหมือนกันทั้งสองฉบับ เป็นงานเชิงวิชาการที่มีการทำเชิงอรรถท้ายหน้าอธิบายความเห็นและคำศัพท์ภาษาบาลีแทรกเป็นระยะ ๆ

๔. **"ประวัติพระศรีวิชัย"** ของ **พระวิมลญาณมุนี** (มหาสุดใจ ญาณวุฑฺฒิ ป.ธ. ๔) วัดพระธาตุหริภุญชัย เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

งานเขียนที่อธิบายปรากฏการณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยตามมุมมองของฝ่ายคณะสงฆ์กรุงเทพฯ ชี้แจงให้เหตุผลในการกระทำของฝ่ายคณะสงฆ์ล้านนาที่ได้รับการแต่งตั้งจากส่วนกลาง ตั้งแต่ปี ๒๔๗๔ จนถึงการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัยในปี ๒๔๘๑ มีเนื้อหาบางส่วนที่ไม่ปรากฏในหนังสือเล่มอื่น ด้วยเหตุที่ผู้แต่งเป็นสงฆ์ฝ่ายตรงข้ามกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ไม่ได้ยกย่องครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นตนบุญเหมือนเอกสารฝ่ายเหนือเล่มอื่น ๆ เป็นหนังสือพิมพ์แจกในงานบำเพ็ญกุศลศพครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ (นับตามปฏิทินโบราณ หากเป็นปฏิทินสมัยใหม่จะตรงกับปี ๒๔๘๓) หลังจากเก็บศพครบหนึ่งปี แต่ยังไม่ใช่งานพระราชทานเพลิงศพ แจกพร้อมเหรียญที่ระลึก ปัจจุบันเป็นหนังสือหายากเล่มหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมี “ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย บ้านปาง” แต่งโดย พ่อหนานแสง แก้วเรือน ชาวบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ต้นฉบับเป็นอักษรธัมม์ล้านนา เขียนเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๙ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตและกลับมาอยู่ที่ลำพูน ยังไม่เป็นที่เผยแพร่ในวงกว้าง เพิ่งได้รับการอ่านและปริวรรตโดย ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๕๙ แต่เอกสารตั้งแต่ตอนกลางจนถึงตอนท้ายสูญหายไป

งานเขียนภายหลัง พ.ศ. ๒๔๘๒ เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพแล้ว

งานของสง่า สุภาภา หรือ นามปากกา ส.สุภาภา (๒๔๘๘), หิรัญ สุภาสนาภิวัฒน์ (๒๕๐๖), สงวน โชติสุขรัตน์ (๒๕๐๖), สิงฆะ วรรณสัย (๒๕๒๒), ศิวะ รณชิต (๒๕๒๑), พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม (๒๕๓๗ ถึง ๒๕๖๐), อุดม รุ่งเรืองศรี (๒๕๔๒), วิลักษณ์ ศรีป่าซาง (๒๕๔๕), จรัส โฆษณานันท์ (๒๕๔๙), สายธาร ศรัทธาธรรม (๒๕๔๙), ธ.ธรรมรักษ์ (ไม่ระบุปีที่พิมพ์), บุรี รัตนา (ไม่ระบุปีที่พิมพ์) เป็นต้น

งานเขียนเหล่านี้ ล้วนมีเนื้อหาหลักที่คล้ายคลึงกัน ส่วนใหญ่ใช้งานคร่าวซอของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ และงานเขียนของเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) เป็นข้อมูลหลัก ประกอบรวมกับเอกสารทางราชการ หนังสือพิมพ์ที่ลงเรื่องราวของครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๗ ในส่วนเนื้อหาเพิ่มเติมอาจมีการสร้างสีสันของหนังสือ และอารมณ์ร่วมของผู้แต่งที่แทรกไว้เป็นระยะ ๆ กลุ่มนี้มีความหลากหลาย บ้างมีบทสัมภาษณ์ เรื่องเล่าพิสดาร ปาฏิหาริย์ เรื่องนิมิต ความคิดเห็น และความรู้สึกของผู้เขียน ตัวอย่างงานบางชิ้นมีดังนี้

๑. **“ชีวิตและงานของครูบาเจ้าศรีวิชัย”** ของ สง่า สุภาภา (ส. สุภาภา)

เขียนปี ๒๔๘๘ เป็นงานเขียนที่กลายเป็นต้นแบบให้กับงานเขียนเล่มหลัง ๆ มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิดชูบูชาครูบาเจ้าศรีวิชัย สำนวนคล้ายนวนิยายอ่านสนุก เลือกที่จะแสดงเหตุผลในด้านที่ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้ถูกกระทำ เรียบเรียงข้อเท็จจริงจากงานเขียนของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ และเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) ทั้งการสัมภาษณ์บุคคลผู้ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ หลวงศรีประกาศ

๒. **“ประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญของลานนาไทย”** โดย **สงวน โชติสุขรัตน์**

พิมพ์เป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ สงวน โชติสุขรัตน์ เป็นนักประวัติศาสตร์ล้านนาผู้ล่วงลับ ได้สร้างผลงานการค้นคว้าไว้หลายเรื่องด้วยกัน ในส่วนที่เกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องคนดีเมืองเหนือ โดยได้เขียนประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งแต่เกิดจนมรณภาพ ในตอนท้ายเรื่อง กล่าวถึงผลงานที่มีผู้เขียนถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย จำนวน ๑๓ เรื่องด้วยกัน ๔ เล่มในจำนวนนั้นคือผลงานของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) พระวิมลญาณมุนี และ ส.สุภาภา ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ได้แก่

ประวัติพระศรีวิชัยยาชะนะ หรือตุ๊เจ้าศีลธรรม แต่งโดย บุญส่ง เพชระบูรณิน พิมพ์ภาษาไทย เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๒

ประวัติครูบาศรีวิชัย โดย หิรัญ สุภาสนาภิวัฒน์ พิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๖

ประวัติครูบาศรีวิชัย โดย พระกองคำ ธมฺมรตฺตโน วัดบ้านปาง (ไม่ระบุปีที่พิมพ์)

ประวัติครูบาศรีวิชัย โดย ประเวช เชมนะสิริ พิมพ์ใน “ศรีประกาศอนุสรณ์”

ครูบาศรีวิชัย โดย คงเดช ธรรมสุภา ตีพิมพ์ในนิตยสารโยนก และนิตยสารลำพูน

ครูบาศรีวิชัย โดย ชุ่ม ณ บางช้าง ตีพิมพ์ในอนุสาร อ.ส.ท.

ครูบาศรีวิชัยที่ข้าพเจ้ารู้จัก โดย ธนวันต์ จาตุประยูร ตีพิมพ์ใน น.ส.พ.พิมพ์ไทย ฉบับภาคเหนือ

รายชื่อหนังสือหรือบทความทั้งหมดได้รับการกล่าวอ้างอิงโดย สงวน โชติสุขรัตน์ ว่าเป็นผลงานที่กล่าวถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ตีพิมพ์มาก่อน พ.ศ. ๒๕๐๖

๓. **“สารประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย”** งานค้นคว้าของสิงฆะ วรรณสัย

อาจารย์สิงฆะวรรณสัยปราชญ์ล้านนาผู้ล่วงลับ ได้เขียนประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย จากประสบการณ์

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม หรือ ครูบาอานันท์ ผู้มีปฏิปทาตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นผู้สร้างพิพิธภัณฑ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง

ตรงเมื่อครั้งยังเป็นสามเณร ได้มีโอกาสไต่ถามครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยตนเองหลายเรื่อง นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์ **"พ่อน้อยสิงห์คำ อิ่นมา"** ผู้เป็นบุตรของนางอวน พี่สาวครูบาเจ้าศรีวิชัย พ่อน้อยสิงห์คำเป็นหลานที่ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปตามวัดต่าง ๆ

๔. **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย นักบุญแห่งลานนา ศรีหริภุญชัย"** งานเขียนของ **พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา** หรือที่เรียกกันว่า **"ครูบาอานันท์"** เริ่มพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๓๗ ภายใต้ชื่อ *"ประวัติพระครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย นักบุญแห่งล้านนาไทย"* ต่อมาใช้ว่า *"มหัศจรรย์พระครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย นักบุญแห่งลานนาไทย"* ปี ๒๕๕๘ สมาคมชาวลำพูน (กรุงเทพมหานคร) ได้นำมาจัดพิมพ์ใหม่พร้อมปรับปรุงภาษาและข้อมูลใหม่เป็นครั้งที่ ๙ ในชื่อ **"ครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย นักบุญแห่งลานนา ศรีหริภุญชัย"**

ครูบาอานันท์ใช้งานเขียนของ ส. สุภาภา เป็นเค้าโครงหลัก อาศัยหลักฐานที่ค้นพบใหม่ในช่วงที่ท่านเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านปางมาเสริม ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญหลายคนที่เคยอยู่ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ประกอบกับความศรัทธาส่วนตัว ในช่วงเวลานั้นท่านจึงดั้นด้นสืบเสาะค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการลงพื้นที่วัดต่าง ๆ ตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัยไปทั่วทั้ง ๙ จังหวัด ได้แก่ ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ตาก และสุโขทัย นอกเหนือจากงานเขียนเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว ครูบาอานันท์ยังได้จัดสร้างพิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย หนังสือของท่านเขียนด้วยสำนวนอ่านสนุกมีชีวิตชีวา มีการอิงหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพุทธประวัติแทรกเป็นช่วง ๆ ถือเป็นงานเขียนประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ได้รับการผลิตซ้ำตีพิมพ์เผยแพร่ในวงกว้างมากที่สุด มีข้อมูลที่น่าสนใจเพราะเปิดมุมมองใหม่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ บุกเบิกเรื่องการรวบรวมรายชื่อกู่อัฐิที่กระจัดกระจายตามสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งรายชื่อวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ กล่าวโดยรวมเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาครอบคลุมชีวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยครบถ้วนเกือบทุกด้านมากที่สุดเล่มหนึ่ง

งานเขียนเชิงวิเคราะห์

ได้แก่ งานของ รศ.สมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๔๕) รศ.ดร.ธเนศวร์ เจริญเมือง (๒๕๕๓) รศ.อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (๒๕๕๖ ซึ่งเน้นเรื่องประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในชุมชน) ดร.เพ็ญสุภา สุขคตะ (๒๕๕๖) เป็นต้น รวมถึงงานวิทยานิพนธ์ของนักศึกษามหาบัณฑิตในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ งานเขียนที่สำคัญในหมวดนี้ได้แก่

๑. **วิทยานิพนธ์เรื่อง "ครูบาศรีวิชัย ตนบุญแห่งล้านนา พ.ศ. ๒๔๒๑-๒๔๘๑"** ของ **โสภา ชานะมูล** (๒๕๓๔) ศึกษาประวัติและบทบาทของครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะ "ตนบุญ" ต่อกิจวัตรการฟื้นฟูศาสนาในล้านนา อธิบายความเป็นครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะผู้มีบุญที่เกิดขึ้นในสังคมล้านนา โดยมีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก ๒ ประการ

ประการแรก สภาพพื้นฐานทางสังคมในระยะเวลานั้น ได้แก่ คติความเชื่อของชาวบ้านที่ผูกพันอยู่กับเรื่องบุญกรรมและอำนาจเหนือธรรมชาติ การประกอบพิธีกรรมและประเพณี เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากสภาพความทุกข์ต่าง ๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ในชาตินี้และสะสมบุญไว้ในชาติหน้า สะท้อนภาพความสัมพันธ์ของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมล้านนา ที่ดำรงอยู่ท่ามกลางจารีตซึ่งสั่งสมสืบทอดมาในอดีต

ประการที่สอง การจัดระเบียบการปกครองสงฆ์แบบใหม่ ที่มีผลกระทบโดยตรงต่อฐานะตนบุญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ก่อให้เกิดกระแสต่อต้านขึ้นในหมู่สงฆ์และชาวล้านนา โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ สะท้อนภาพความขัดแย้งในวงการคณะสงฆ์ไทย อันเป็นที่มาแห่งการต้องอธิกรณ์

วิทยานิพนธ์ของโสภา ชานะมูล เล่มนี้ถือเป็นงานวิจัยแนว “ครูบาเจ้าศรีวิชัยศึกษา” ชิ้นบุกเบิกที่เป็นประหนึ่ง “ตำรา” หรือ “คัมภีร์เหล็ก” ชิ้นสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่ง ยังคงได้รับการกล่าวขานถึงในแวดวงวิชาการสืบมาจนทุกวันนี้

๒. วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๘๑ ของ **ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ** (เขียนปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ต่อมาเป็น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)

งานชิ้นนี้เป็นงานวิจัยชิ้นแรก ที่ได้วิเคราะห์รูปแบบวิหารซึ่งสร้างโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานสงฆ์ โดยหยิบยกตัวอย่างวัด ๑๖ แห่งมาเป็นกรณีศึกษา จากนั้นแบ่งวิหารออกเป็นประเภทต่างๆ มีการวิเคราะห์ถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเลือกรูปแบบวิหารแต่ละแห่ง ประกอบด้วย ทุนทรัพย์ กำลังคน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่

รวมทั้งมีการตั้งข้อสังเกตว่า วิหารเหล่านี้ยังคงรักษาสัดส่วนและโครงสร้างอาคารแบบล้านนาที่เรียกว่าโครงสร้างแบบขื่อม้าตั่งไหม แม้จะมีการเปลี่ยนวัสดุและเทคนิคการก่อสร้างให้เป็นอย่างสมัยใหม่ แต่ในแง่บวกคือมีผลทำให้อาคารกว้างขวางใหญ่โตขึ้น รองรับสาธุชนได้มากกว่าเดิม สมกับเจตนารมณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทั้งส่วนการประดับตกแต่งครูบาเจ้าศรีวิชัยยังเป็นผู้บุกเบิกในการนำลวดลายแบบรัตนโกสินทร์มาผสมกับศิลปกรรมพื้นถิ่นของล้านนา

ถือเป็นงานวิจัยชิ้นสำคัญยิ่ง เนื่องจากนำเสนอประเด็นที่ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นทั้งสถาปนิก ศิลปิน และสล่า ผู้มีอัจฉริยภาพในการรังสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ เป็นผู้นำแห่งโลกศิลปสถาปัตยกรรมล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ในกลุ่มนี้ยังมีงานวิจัยชิ้นอื่นๆ อีก อาทิเช่น

◉ **พระอธิการสง่า วชิรญาโณ** วัดชัยสถิตย์ เชียงใหม่ (๒๕๕๕) ศึกษา *“บทบาทครูบาเจ้าศรีวิชัยในกระบวนการสร้างและบูรณะสังฆิกเสนาสนะของวัดในจังหวัดเชียงใหม่”*

◉ **พระครูวิสุทธิธรรมโฆสิต** วัดปงชัย ลำพูน (๒๕๕๕) ศึกษา *“ความเป็นครูบาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน”*

◉ **พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร** วัดศรีดอนไชย เชียงใหม่ (๒๕๕๗) ศึกษาเรื่อง *“การสร้างสรรค์วรรณกรรม บทซอประวัติพระสงฆ์ในล้านนา”* เป็นมุมมองที่มีต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบารูปอื่นๆ ที่ร่วมสมัยกัน ผ่านวรรณกรรมคร่าวซอ

◉ **พระปลัดเชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน** วัดชยาลังการ์ เชียงใหม่ (๒๕๕๗) เรื่อง *“๔๒ พรรษา ใต้ร่มกาสาวพัสตร์ครูบาเจ้าศรีวิชัย”* มีความพยายามค้นหาหลักฐานด้านลายลักษณ์จากเอกสารต้นฉบับชิ้นแปลกใหม่ที่เก็บรักษาใน หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร มาเผยแพร่เพิ่มมากขึ้นกว่างานวิจัยชิ้นอื่นๆ

◉ **ศรันย์ ทองปาน** (๒๕๕๘) เขียนบทความเรื่อง *“ครูบาศรีวิชัย : ศรัทธา อภินิหาร การเมือง”* ในนิตยสารสารคดี มีความลุ่มลึกและมุมมองที่แหลมคมด้วยสายตาของนักวิชาการด้านโบราณคดี ในฐานะคนที่อยู่นอกแผ่นดินล้านนา

◉ **รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน** (๒๕๕๘) เขียนเรื่อง *“ครูบาศรีวิชัย : พระอริยสงฆ์แห่งความสำเร็จ”* ศึกษางานของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย และงานของครูบาอานันท์อย่างละเอียด กับหนังสืออื่นๆ อีกหลายเล่ม นำมาวิเคราะห์ประมวลตีความใหม่ พร้อมกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลจำนวนมากเชิงลึก เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่มีความตั้งใจทำงานสูงมาก

◉ **ศาสตราจารย์ ดร.แคทเทอรีน บาวี** (Professor Dr. Catherine Baowie) จากภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา (๒๕๖๐) กำลังเตรียมนำเสนอผลงานวิจัยเล่มล่าสุดเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่เน้นเรื่องมิติการเมืองการปกครองและผลกระทบจากการปฏิรูปศาสนาในล้านนา

นอกจากนี้ ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา พบว่ามีงานวิจัยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ ทั้งในรูปแบบวิทยานิพนธ์และทั้งในรูปแบบบทความตามนิตยสาร วารสาร โดยนักวิชาการรุ่นใหม่ อาทิ จิระชาติ สันต๊ะยศ พิสิษฏ์ นาสี และณัฐพงศ์ ดวงแก้ว ที่นำเสนอมุมมองต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะผู้สร้างแรงบันดาลใจหรือเป็น “ต้นแบบครูบาคติใหม่” ให้แก่ครูบาในล้านนายุคปัจจุบัน คู่ขนานไปกับงานวิจัยในเชิงวิพากษ์รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ได้สร้างนวัตกรรมแปลกใหม่จนกลายเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางสังคม อันมีผลเกี่ยวเนื่องมาจากมิติทางการเมืองและเศรษฐกิจ ได้แก่ งานวิจัยของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญคณิต อาวรณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ เป็นต้น

สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนไม่น้อย ที่กำลังทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยในมิติต่าง ๆ ด้วยจุดประสงค์ที่แตกต่างกันไป อาทิเช่น มูลนิธิสถาบันครูบาเจ้าศรีวิชัย จังหวัดเชียงใหม่ ระดมสรรพกำลังเหล่านักวิชาการทำการรวบรวมสืบค้นหลักฐานที่เกี่ยวเนื่องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งหมด เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลสำหรับจัดตั้งหอจดหมายเหตุ หรือองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูนก็มีนโยบายจัดทำหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น เพื่อให้สถานศึกษาทั่วทุกแห่งในจังหวัดลำพูนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ◉

"วัดคอยผาตั้งนี้ ตามพุทธตำนวาย (ทำนาย) ว่าเป็นที่ประจุพุทธเกสาธาตุเจ้าแห่งหนึ่งแล อยู่มานานต่อนาน ก็ชำรุดหยวดพังลง ต่อมาเถิงกาลพุทธศักราช ๒๔๗๒ มีครูบาศรีวิชยาชนะพร้อมด้วยศรัทธาทายกทั้งหลายสร้างขึ้น จนสำเร็จดีงาม บัดนี้จึงว่าวัดครูบาศรีวิชยาชนะแล"

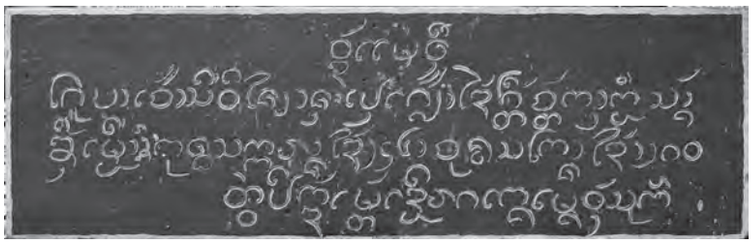

แผ่นไม้จารึกที่วัดแม่คืนพบหลักฐานคำว่า "ครูบาเจ้า"

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา

บทที่ ๑
สิริชีวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย

ปฐมบทแห่งเพศบรรพชิต
การเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์เป็นเหตุให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์
การสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ
อาพาธและมรณภาพ

ปฐมบทแห่งเพศบรรพชิต

ชาติกำเนิด

ชีวิตในสมณเพศ

วัดบ้านปาง ปฐมารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย

รูปลักษณ์ การครองผ้า และเครื่องบริขาร

ปฐมบทแห่งเพศบรรพชิต

ชาติกำเนิด

ต้นตระกูล "หมื่นผาบ" เชื้อสายกะเหรี่ยงแดง

บิดาครูบาเจ้าศรีวิชัยชื่อ **"ควาย"** มารดาชื่อ **"อุสา"** นายควายนั้นเป็นลูกของ **"นายอ้าย"** ซึ่งเป็นลูกเขยของ **"หมื่นผาบ"** *คำว่า "ผาบ" เป็นภาษาล้านนา หมายถึง "ปราบ"* ในภาษาไทยกลาง ตำแหน่งที่มีคำว่า "ปราบ" มักแต่งตั้งให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับคาถาอาคมมีความแกร่งกล้าคงกระพันชาตรี ไม่ว่าจะเป็นนักรบแม่ทัพเช่น "พญาปราบสงคราม" (หรือ "พญาผาบ" ในเหตุการณ์การเป็นแกนนำลุกขึ้นต่อสู้การเก็บภาษีเอาเปรียบคนพื้นเมืองที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๓๒)

ส่วน "หมื่นผาบ" เป็นตำแหน่งของ **"หมอคล้องช้าง"** ตั้งให้โดย**เจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ (เจ้าน้อยดาวเรือง) เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๗** (พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๔๓๑) หมื่นผาบมีนามเดิมว่า "มาต่า" เป็นน้องชายของเจ้าเมืองยางแดง เจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ให้หมื่นผาบตั้งหลักแหล่งอาศัยอยู่แถววัดสันป่ายางหลวงอำเภอเมืองลำพูน เนื่องจากบริเวณบ้านสันป่ายางหลวงนี้ เป็นเขตที่เจ้าหลวงลำพูนยกให้เป็นที่อยู่อาศัยของคนต่างถิ่นที่มาช่วยงานในคุ้มเสมอมา

จริงเท็จอย่างไรที่กล่าวว่า **เชื้อชาติของต้นตระกูลครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นชาวกะเหรี่ยงแดง (ยางแดง)** ไม่ว่าในงานเขียนของ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม และพระปลัดเชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน ที่ต่างยืนยันว่า

"...ต้นตระกูลคือหมื่นผาบ ภรรยาชื่อนางมอย เป็นชาวกะเหรี่ยงแดง..."

หรือคำให้สัมภาษณ์ของ "นายคำ คำอ้าย" ชาวบ้านปาง อายุ ๙๔ ปี (๒๕๕๗) ว่า *"หมื่นผาบเป็นยางแดง"*

การปรากฏกลุ่มชนชาติพันธุ์ชาว "ยางแดง" ที่มีการอ้างว่าเป็นบรรพบุรุษของครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำพูนนั้น อาจเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของบรรดานักวิชาการด้านชาติพันธุ์วรรณาว่า ยางแดงเข้ามาตั้งถิ่นฐานในลำพูนได้อย่างไรและตั้งแต่เมื่อไหร่

ภาพซ้าย
เจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๗ มีเชื้อสายยางแดง ผู้อุปถัมภ์หมื่นผาบ บรรพบุรุษครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพขวา
วัดสันป่ายางหลวง เป็นบริเวณที่ตั้งชุมชนซึ่งเจ้าหลวงลำพูนมอบให้บุคคลที่รับใช้คุ้มหลวงอาศัยอยู่ในละแวกนี้

ในเมื่อปัจจุบันนี้ ประชากรชาวกะเหรี่ยงในเชียงใหม่-ลำพูนเกือบทุกพื้นที่ล้วนเป็น**ยางขาว**หรือยุคหลังนิยมเรียก “ปกาเกอะญอ” (ปะกากะยอ) แทน ประกอบด้วย ๒ กลุ่ม คือ “กะเหรี่ยงสกอว์” กับ “กะเหรี่ยงโปว์” (โพล่ว) แทบทั้งสิ้น ดูเหมือนไม่มีชาวกะเหรี่ยงแดงมาตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่เลย อีกทั้งกะเหรี่ยงแดงเองก็เป็นกลุ่มชนที่มีอาณาจักรยิ่งใหญ่เป็นของตนเอง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในรัฐกะเรนี หรือรัฐกะเหรี่ยงแดง ในเขตประเทศพม่า

การศึกษาเรื่องเชื้อสาย “ยางแดง” ของหมื่นผาบ จึงจำเป็นต้องเข้าใจเรื่องสายสัมพันธ์ของเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ กับชาติพันธุ์ “ยางแดง” ก่อน เรื่องนี้ อาจารย์ภูเดช แสนสา อธิบายว่า เนื่องจากเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ เองก็มีเชื้อสายยางแดงมาตั้งแต่กำเนิดผ่านสายเลือดฝ่ายมารดา เจ้าแม่ของท่านคือ เจ้านางโก๊ะ (เจ้านางกั๊วะ) เป็นธิดาของเจ้าฟ้าเมืองกันตรวดี หรือเมืองยางแดง (สำเนียงกะเหรี่ยงออกเสียงว่าเมืองลอยก่อ) ที่เสกสมรสกับเจ้าหลวงไชยลังกาพิศาลโสภาคยคุณ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๓๙๐-๒๔๑๔)

ปี พ.ศ. ๒๓๙๕ ในยุคที่เจ้าหลวงไชยลังกาพิศาลโสภาคยคุณ ยังเป็นเจ้าผู้ครองนครลำพูนอยู่นั้น ได้เกิด “สงครามเชียงตุง” ขึ้น ขณะนั้น “เจ้าน้อยดาวเรือง” (ต่อมาคือเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์) อายุ ๒๖ ปี ได้รับมอบหมายจากพระบิดาให้ยกทัพลำพูน ๕๐๐ คน ไปตีเมืองเชียงตุง ตามพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินสยาม (ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔) ไปพร้อมเจ้าหนานสองเมืองกับเจ้าน้อยบุญเป็ง ในระหว่างที่คุมทัพนั้นเอง มีนักรบเผ่ายางแดงจากเมืองกันตรวดี เข้าร่วมสมทบด้วย เมื่อตอนยกทัพกลับ เจ้าน้อยดาวเรืองรู้สึกถูกชะตากับชาวยางแดงนายหนึ่ง จึงชักชวนให้มาอาศัยอยู่ในลำพูนด้วยกัน ยางแดงผู้นั้นมีนามว่า “มาต่า” ต่อมาคือ “หมื่นผาบ” โดยให้มาทำหน้าที่เป็นหมอคล้องช้าง

มีการยืนยันถึงข้อมูลเรื่องเชื้อสายกะเหรี่ยงของครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏในเอกสารกรมราชเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี เลขที่ สร.๐๒๐๒.๘/๒๐ โดยปี พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลได้ส่ง**พระยาสุริยานุวัตร** (เกิดบุนนาค ๒๔๐๕-๒๔๗๙) อดีตองคมนตรีในสมัยรัชกาลที่ ๗ และภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ท่านดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาอาวุโสของรัฐบาลคณะราษฎรขึ้นมาศึกษาความเป็นไปของสภาพสังคมเมืองเหนือ ในฐานะที่ท่านเป็นเพื่อนเก่าของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย คือเจ้าแก้วนวรัฐ วัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อดูทีท่าของเจ้านายฝ่ายเหนือที่มีต่อรัฐบาลระบอบใหม่ พระยาสุริยานุวัตรได้เขียนรายงานเสนอต่อพระยา

มโนปกรณ์นิติธาดานายกรัฐมนตรี ตามหนังสือลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ว่า

"....ในเมืองเชียงใหม่ ข้าพเจ้าสืบถามดูได้ความชัดเจนว่า พระราชชายาเธอ (เจ้าดารารัศมี) และเจ้าแก้วนวรัฐ เป็นผู้ที่มีอำนาจที่ราษฎรนับถือมาก

แต่คนสำคัญที่มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าเจ้านายทั้งสิ้นในเมืองเชียงใหม่นั้น มีเถรรูปหนึ่งชื่อ ***"ตุ๊เจ้าศรีวิไชย"*** *เป็นเจ้าคณะวัด (พระ)สิงห์* ***เชื้อกะเหรี่ยง ตำบลบ้านปาง*** *แขวงเมืองนครลำปาง (ข้อมูลในส่วนนี้คลาดเคลื่อนน่าจะพิมพ์ผิด ในความเป็นจริงคือนครลำพูน) คนนับถือทั้งเมืองตลอดจนถึงเชียงตุง จะว่าอะไรหรือปรารถนาอะไรคงสำเร็จทั้งสิ้น เถรองค์นี้ถือพุทธศาสนาเคร่งครัดมาก มีฉันอาหารวันละมื้อ และไม่ฉันอาหารเนื้อสัตว์ เป็นต้น..."*

พระยาสุริยานุวัตร ที่ปรึกษารัฐบาลคณะราษฎร เขียนรายงานเรื่องบทบาทของครูบาเจ้าศรีวิชัยต่อชาวล้านนา

เห็นได้ว่าข้อมูลเกี่ยวกับการมีเชื้อสายกะเหรี่ยงของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นที่รับรู้กันทั่วไปอย่างกว้างขวางในสังคมล้านนา ณ ห้วงเวลาร่วมสมัยกับที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่

เมื่อนายอ้าย (ลูกเขยของหมื่นผาบ) ไปคล้องช้างกับหมื่นผาบที่บ้านปาง เมืองลี้ นายอ้ายได้จับจองที่นาซึ่งเดิมเป็นบึงโคลนที่แรดมาอาศัยหมกโคลนอยู่ เรียกภาษาพื้นถิ่นว่า "ป้อดแฮด" (แฮด คือ แรด) เป็นที่ทำกิน (ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดบ้านปางปัจจุบัน) ขณะนั้นบ้านปางมีลำธารไหลผ่าน คือ ห้วยแม่ปาง มีราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่ประมาณ ๒๐ หลังคาเรือน ชาวบ้านทำไร่ทำนาและหาของป่าเป็นหลัก ปัจจุบันบ้านปางอยู่ในเขตการปกครองตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีบ้านเรือนราว ๔๐๐ กว่าหลังคาเรือน และมีการตั้งศาลหมื่นผาบ (ปู่ทวดของครูบาเจ้าศรีวิชัย)ในบริเวณป่าใหญ่ด้านหลังวัดบ้านปางทางทิศตะวันตก

อนึ่ง คำว่า "บ้านปาง" มีการสันนิษฐานที่มาของชื่อไว้สองนัย นัยแรก อธิบายว่าหมายถึง "ปางช้าง" สถานที่เลี้ยงช้างและฝึกช้างของหมื่นผาบให้แก่เจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ เรื่อยมาจนถึงปางช้างของบริษัทบอร์เนียวเบอร์มาในยุคสัมปทานป่าไม้ และอีกนัยหนึ่ง เป็นชื่อเฉพาะของลำน้ำสายหนึ่งที่ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำลี้ชื่อ "ห้วยแม่ปาง"

นายอ้ายนั้นมีภรรยา ๒ คน คนที่ชื่อน้อย (ลูกสาวของหมื่นผาบ) เป็นแม่ของนายควาย ต่อมานายควายได้แต่งงานกับนางอุสา ผู้เป็นมารดาของครูบาเจ้าศรีวิชัย บ้างก็ว่าเป็นชาวเชียงใหม่ บ้างก็ว่าเป็นบุตรสาวของ**พ่อหนานไชยา (ไจยา) ชาวเมืองลี้**

ภาพซ้าย
แม่หลวงอวน (พี่สาวครูบาเจ้าศรีวิชัย) กับสามี พ่อหลวงอิ่น อิ่นมา

ภาพขวา
พ่อน้อยบุญศรี (อุ้ยสี แสนอุ่น) หลานชายของครูบาเจ้าศรีวิชัย

เรื่องนี้นายคำ คำอ้าย ยืนยันว่า นางอุสาเป็นคนบ้านปาง โดยกำเนิด ทั้งยังไล่เรียงลำดับญาติพี่น้องของนางอุสาให้ฟังว่า มีด้วยกัน ๔ คน คือ ย่าสา ย่ามูล ย่าบุก และย่าหล้า หมายความว่า นางอุสาหรือย่าสาเป็นลูกสาวคนโต ส่วนบรรพชนรุ่นถัดขึ้นไปจากนางอุสาไม่สามารถสืบค้นได้

พี่น้องทางฝ่ายบิดาของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ นายควาย ต่อมาถูกเรียกว่า “หนานฝาย” หมายถึงผู้นำเหมืองฝาย (ระบบชลประทานในการนำน้ำเข้านา) มีด้วยกัน ๖ คน คือ ย่าแว่น ปู่แก้ว ปู่คำ ปู่ควาย ปู่เกี๋ยง และปู่แดง นายควายหรือปู่ควายเป็นหลานชายคนกลางของหมื่นผาบ ด้วยเหตุนี้เมื่อได้สัมภาษณ์ชาวบ้านที่วัดบ้านปางทั้งหญิงชายหลายคน ล้วนให้ข้อมูลไปในทางเดียวกันว่า ทั้งพ่อและแม่ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นชาวพื้นถิ่นที่บ้านปาง

จากการศึกษาจึงสามารถเขียนสาแหรกตระกูลฝ่ายบิดา-มารดาของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ดังนี้

สาแหรกต้นตระกูลครูบาเจ้าศรีวิชัย ทวด “หมื่นผาบ” หมอคล้องช้างเชื้อสายยางแดง

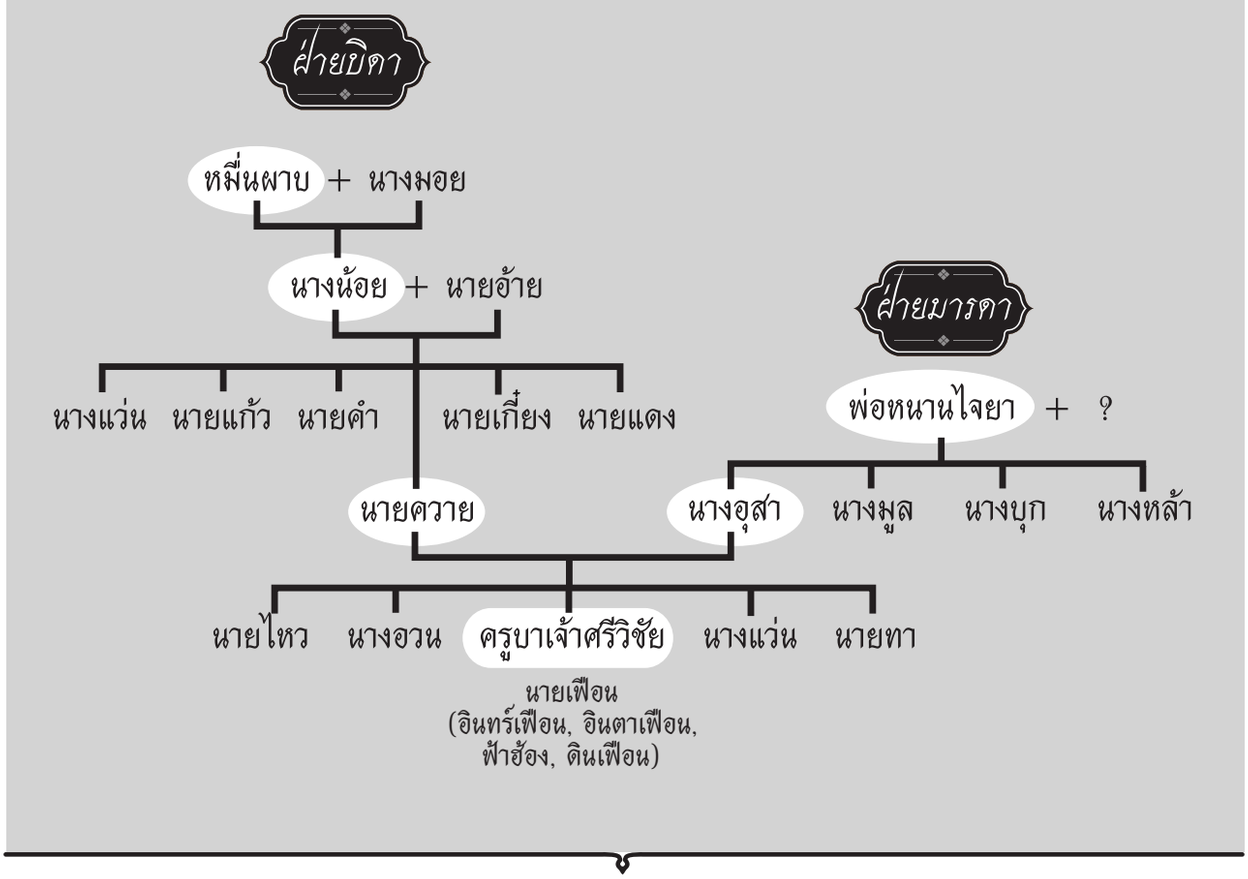

ฤกษ์กำเนิด ดาวสวาติ

ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความสำคัญต่อเรื่องฤกษ์ยามมากเป็นพิเศษ ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวล้านนามีความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์มาแต่โบราณกาลแล้ว โดยถือว่าเป็นแขนงวิชาความรู้ในหมวด “สุจริตวิชา” ประเภทหนึ่ง เหมือนกับวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ไม่ได้ทำให้ศาสนาเสื่อมเสีย และมีความแตกต่างไปจากไสยศาสตร์โดยสิ้นเชิง ความเชื่อนี้สืบทอดมาจนถึงยุคครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อท่านจะประกอบการบุญการกุศลใด ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ท่านมักดูฤกษ์ยามที่เป็นมงคลควบคู่กันไปด้วยเสมอ ยกตัวอย่างที่พบอยู่เนืองนิตย์ได้แก่เหตุการณ์การ **“ผายเบี้ย”** (เสี่ยงทายเหรียญในช่องตาราง) ของท่านก่อนที่จะตัดสินใจเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ

ชัยวุฒิ ไชยชนะ อธิบายถึงมูลเหตุที่ชาวล้านนาจำเป็นต้องดู “ฤกษ์ผานาที” อยู่เสมอ ๆ ว่า สืบเนื่องมาจากการทำนายฤดูกาลในแต่ละปีที่เป็นภูมิปัญญาสืบทอดมาจากคนสมัยก่อนนั่นเอง ทำให้สามารถรู้ล่วงหน้าได้ว่าช่วงเวลาไหน สถานที่ใดมีฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ เพราะย่อมมีผลกระทบต่อพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านที่ส่วนหนึ่งต้องอุทิศแรงงานไปช่วยก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ดังนั้นเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมีแผนจะไปสร้างหรือบูรณะโบราณสถานแห่งใดก็ตาม ท่านจึงจำเป็นจะต้องกำหนดรู้ให้ได้ว่าระยะเวลาช่วงนั้น ๆ ณ สถานที่แต่ละแห่ง มีข้อจำกัดอะไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจว่าควรทำหรือไม่ เมื่อทำแล้วเกิดผลดีหรือผลเสียมากกว่ากัน

เวลาตกฟากของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ในหลักฐานชั้นต้นไม่ได้เขียนไว้ชัดเจน แต่ในหลักฐานชั้นรองที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัย มักระบุว่าเกิดในเวลาช่วงใกล้ค่ำ อาทิ

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุว่า

“...เกิดเมื่ออาทิตย์คล้อยต่ำลง...” ประมาณ ๑๘.๐๐-๑๙.๐๐ นาฬิกา

หรือ ศาสตราจารย์ ดร. อุดม รุ่งเรืองศรี ระบุว่า *“...เกิดเมื่อพลบค่ำ...”* เป็นต้น

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร (ดอกบัวแก้ว) กวีล้านนาและอดีตนักวิชาการด้านภาษาโบราณสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้คำนวณ “ฤกษ์กำเนิด” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตามตำราโหราศาสตร์ล้านนา ซึ่งเป็นการพยากรณ์ทางจันทรคติ ใช้เดือนเกิด ข้างขึ้น-ข้างแรม มาคำนวณ เป็นวิธีทำนายจากดาวฤกษ์ ๒๗ ดวง หรือ ๒๗ กลุ่มดาว ทำให้ทราบว่า

ฤกษ์กำเนิดของครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ในฤกษ์ที่ ๑๕ ตรงกับ **“ดาวสวาติ”** หรือสวัสติ ดาวประจำในฤกษ์นี้ของไทยภาคกลางเรียกกันเป็นหลายอย่าง เช่น ดาวช้างพัง บ้างเรียกดาวกระออมน้ำ หรือดาวพวงแก้ว มีทั้งหมด ๕ ดวง ส่วนล้านนาเรียกว่า ดาวไต้ไฟน้อย มี ๒ ดวง เรียงกันเป็นเส้นตรงจากบนลงล่าง แต่บางตำราเรียกว่า ดาวไซ มี ๗ ดวง สำหรับดาราศาสตร์สากลเรียกว่า ดาว Alpha – Bootes ในกลุ่มดาวคนเลี้ยงสัตว์ มีความสว่างมากกว่าดวงอาทิตย์ ๑๑๕ เท่า อยู่ห่างจากโลก ๓๕๐ ล้านกิโลเมตร คำทำนายมีดังนี้

“บุคคลหญิง – ชายใดเกิดมาในฤกษ์นี้ ในวัยเยาว์จะพลัดพรากจากพ่อแม่ไปยังต่างประเทศ เขตแคว้นแดนอื่นหรือจากบ้านของตนไปอยู่ที่อื่น ***ให้ระมัดระวังเรื่องอาหารการกินเป็นพิเศษ*** *เพราะอาจจะเกิดอันตรายได้ มิเช่นนั้นอาจจะตายเพราะโภชนาหาร รวมทั้งการเดินทางในแม่น้ำ ลำคลอง มหาสมุทร อาจจะตายตกน้ำได้ หากเป็นหญิงให้ระวังเรื่องการคลอดลูก และจะกินสิ่งใดก็ควรระมัดระวังให้ดีด้วย”*

ฤกษ์กำเนิดดังกล่าวพบว่าตรงกับความเป็นจริงอยู่สองส่วน ข้อแรก คือวิถีชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องเดินทางห่างไกลพลัดพรากจากถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอนอยู่ตลอดเวลา และข้อที่สอง เกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยแพ้เนื้อสัตว์ทำให้ต้องฉันอาหารแบบมังสวิรัติตลอดชีวิต

ปัญหาเรื่องการฉันภัตตาหารของครูบาเจ้าศรีวิชัยปรากฏชัดในช่วงที่ท่านมาบูรณะวิหารวัดพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยาในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ท่านเห็นว่างานนี้เป็นงานบุญใหญ่ จึงตั้งอธิษฐานจิตอย่างแรงกล้าเพื่อเพิ่มบุญบารมีว่าจะ *“งดฉันข้าว หรืออาหารที่สุกด้วยไฟ จะฉันแค่ผลหมากรากไม้แทนข้าว”*

ขะโยม (อุบาสก) คนหนึ่งชื่อ “นายคำ พิลึก” ชาวบ้านห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง ที่ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยมาตั้งแต่จังหวัดลำพูน จึงได้ขุดเอาหัวกลอยมาถวาย ปรากฏว่าเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยฉันไปสักครู่ใหญ่เกิดอาเจียนและถ่ายอย่างรุนแรง จนแทบจะเอาชีวิตไม่รอด **พระยาประเทศอุดรทิศ (เจ้าน้อยมหาไชยศีติสาร) เจ้าเมืองพะเยา** พอทราบข่าวจึงรีบมาเยี่ยมและขอนิมนต์ให้ท่านฉันภัตตาหารตามปกติ

เหตุอัศจรรย์วันกำเนิด

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน รวมทั้งสิ้น ๕ คน ท่านเป็นคนกลาง รายชื่อพี่น้องมีดังนี้ นายไหว (อินทร์ไหว-เสียชีวิตตั้งแต่ยังเยาว์) นางอวน (แม่หลวงอวน สมรสกับพ่อหลวงอิ่นอิ่นมา) นายอินทร์เฟือน/ อินตาเฟือน/ ดินเฟือน/ ดินไหว หรือฟ้าฮ้อง (นามทั้งหมดคือครูบาเจ้าศรีวิชัย) นางแว่น และนายทา

ใน “ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง” กล่าวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อแรกเกิดชื่อ **“ดินเฟือน ดินไหว”** ดังนี้

“ญาติวงศ์ท่านไธ้ ใส่นามหื้อเหมือน ชื่อนายดินเฟือน ดินไหวว่าอั้น”

เหตุที่บิดามารดาตั้งชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า “อินทร์เฟือน” /อินตาเฟือน/ ดินเฟือน/ ดินไหว หรือ “ฟ้าฮ้อง” นั้น เพราะ**ท่านเกิดในวันที่ฝนตกหนัก ฟ้าร้องฟ้าแลบ แผ่นดินไหว ทั้งนี้คำว่า “เฟือน” ในพจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ หมายถึง “กระเทือน สนั่น ไหว ทำให้หวั่นไหว”**

คำว่า ***อินทร์เฟือน*** **หมายถึงผู้ที่เกิดมาเป็นผู้ทำให้พระอินทร์หวั่นไหว ส่วนดินเฟือนก็หมายถึงเป็นผู้ทำให้แผ่นดินกระเทือน บิดามารดาท่านตั้งตรงตามนิมิตตอนท่านเกิด**

ซอคร่าวเชียงแสนฯ พรรณนาเหตุการณ์ตอนแรกเกิดว่า

*“ทสมาเส ปริปุณณะ ครบไคว่ถ้วนสิบเดือน ประสูติลูกรัก เป็นชายสมเหมือน **เมทนีเฟือน ฟ้าร้อง** มิ่งก้อง โกลาหล มี่นันชู่ห้อง นทีนองปั่นพื้น เสียงสัทท์ ดอยคระคริ้น เป็นหมอกขึ้นมุงบน มหาเมฆะ หลั่งลงสะสน ฝนลมทวย เมื่อวันเกิดเจ้า...”*

พบคำว่า *“เมทนีเฟือน ฟ้าร้อง”* เมทนีหมายถึง แผ่นดิน

บทกวีของ **อังคาร กัลยาณพงศ์** กวีซีไรต์และศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ผู้ล่วงลับ **แต่งกวีนิพนธ์สดุดีครูบาเจ้าศรีวิชัย**ไว้เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๑ มองเห็นภาพบรรยากาศวิปริตแปรปรวนเมื่อท่านถือกำเนิดได้ชัดเจนดังว่า

“โอมเปรี้ยง กัมปนาทสนั่นก้อง
คือฟ้าร้องเรียกหล้ามาเห็นสมัย
จุติเทพลงเทิดรัตนไตร
สะเทือนไหวแว่นแคว้นแผ่นดินคำ
บ้านปางแม่ตืนที่ลี้นี้
คือปถพีสุภประเสริฐเลิศล้ำ
เป็นอู่แก้วครูบาเจ้าศรีวิชัยนำ
ธรรมทิพย์มางำใจธรณี
ฟ้าร้องคือฟ้าเรียกทุกฟ้า
ทุกหล้ามาดูผู้วิสิทธิ์วิเศษศรี
จุติหล้าล้านนาแดนคนดี
ลี้คือหลีกลี้หนอธรรมพาล...”

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร กวีล้านนา ได้รจนาจินตกวีนิพนธ์ในหนังสือเรื่อง **“ไหว้สาครูบาศรีวิชัย”** ในบทที่ชื่อว่า **“อินตาเฟือน ฟากฟ้าร้อง”** เป็นโคลงสี่สุภาพจำนวน ๔ บทดังนี้

ดินไหวฟากฟ้าป่วน ไปมา
ทิพย์อาสน์องค์อินทรา แท่นสะท้าน
เปรี้ยงฟาดวิชชุลดา ดังสนั่น
ลมแกว่งทุกกิ่งก้าน เกลื่อนพ้นใบพฤกษา

วาระกำเนิดเนื้อ สมโณ
ชินบุตรบรมพุทโธ ท่านไท้
พรหมอินทร์เทพอักโข คารวะ
ยมส่งสัญญาณไซร้ ประสูติแก้วกลางนา

"อินตาเฟือน" เอ่ยอ้าง อุตมา
นามชื่อทารกา กึกก้อง
ลูกรักแม่อุสสา มหิงสะ พ่อเอย
บ้างเรียก "อ้ายฟ้าร้อง" ลั่นห้วงอัมพเร
เทวัญนบกราบไหว้ วันทนีย์
โพธิสัตว์บารมี มากล้น
บาดาลนรกภูตผี พรายกระซิบ
โสฬสนรกานต์ก้น กระทะรู้สะเทือนถึง

การตั้งชื่อบุคคลตามปรากฏการณ์ตอนที่เด็กถือกำเนิดพบบ่อยครั้งในวัฒนธรรมล้านนา อาทิ ในเวลากำเนิด *พระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์* หรือครูบาหลวงฝายหิน เจ้าคณะใหญ่นครเชียงใหม่รูปที่หนึ่งนั้น เล่ากันว่า ฝูงวัวควายที่ชาวบ้านปล่อยไปหากินตามป่าตามดอย ไม่มีเจ้าของคอยดูแลเอาใจใส่พากันหวนกลับเข้าบ้านหมดทุกตัว โดยไม่มีใครต้อนจากปรากฏการณ์นี้ ท่านจึงได้รับการตั้งชื่อว่า "ควาย"

หรือในกรณีของ*ครูบาผาผ่า* (พระครูปัญญาวรวัตร) นักบุญแห่งแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก็ถือกำเนิดขณะที่มารดากำลังออกไปทำสวน จึงมีชื่อว่า "สวน" หรือ "อินสวน" เป็นต้น

บุคคลสำคัญพระองค์หนึ่งผู้มีพระชนมายุร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาแพ) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐ ผู้ตัดสินคดีต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ ให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อปี ๒๔๖๓ **ก็สมภพในวันที่ฝนตกหนักมากราวกับฟ้ารั่ว "เหมือนพญานาคให้น้ำ" ด้วยเหตุนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานนามว่า *"พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ"***

อนึ่ง **ปรากฏการณ์แผ่นดินไหว มีคำอธิบายในทางพุทธศาสนาตามโลกสมมติ ปรากฏอยู่ใน มหาปรินิพพานสูตร พระไตรปิฎก**เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๑๑๗ และ**ภูมิจาลสูตร** พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ข้อที่ ๗๐ หน้า ๓๗๖-๓๗๘ สามารถสรุปเหตุการณ์ได้ว่า

"ในคราวที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กุฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลีได้ตรัสแก่พระอานนท์ เป็นเวลา ๓ เดือนล่วงหน้า ว่าในวันที่พระองค์จะปลงพระชนมายุสังขารเสด็จดับขันธปรินิพพาน จะเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ โดยทรงอรรถาธิบายว่า การที่มหาปฐวีธาตุจะเกิดอาการสั่นไหวขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญหลัก ๆ อาทิ พระโพธิสัตว์จุติจากชั้นดุสิต มีสติสัมปชัญญะลงสู่ครรภ์พระมารดา พระโพธิสัตว์ประสูติ หรือการที่พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระตถาคตแสดงธรรม พระตถาคตปลงอายุสังขาร และปรินิพพาน ฯลฯ"

วันเวลาที่กำเนิดระบุพุทธศักราช ๒๔๒๐ และ ๒๔๒๑

ปีเกิดครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นปรากฏในเอกสารแตกต่างกัน **คือพบทั้งปีพุทธศักราช ๒๔๒๐ และ ๒๔๒๑**

งานเขียนของเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) ระบุว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดวันอังคารที่ ๑๑ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ (เดือน ๗ ใต้) คือเดือนมิถุนายน จ.ศ. ๑๒๔๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๑ ปีขาล** เช่นเดียวกับที่พระวิมลญาณมุนีบันทึกไว้

แต่หากเรายึดตามที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจารในท้ายคัมภีร์ใบลานด้วยตัวท่านเองทุกผูกแล้ว ก็จะพบว่าท่านได้ระบุว่าเกิดในปีพุทธศักราช ๒๔๒๐ (ซึ่งพิจารณาแบบผิวเผินแล้วอาจไม่สอดคล้องกับ จ.ศ. ๑๒๔๐) เนื่องจากเมื่อยึดการคำนวณตามปฏิทินร้อยปีในปัจจุบัน จ.ศ. ๑๒๔๐ จะตรงกับพุทธศักราช ๒๔๒๑

อนึ่ง ก่อนจะวิเคราะห์เรื่องปีเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย จำเป็นที่จะต้องเข้าใจระบบศักราชต่าง ๆ ในยุคสมัยช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยเสียก่อน เนื่องจากมีการใช้ศักราชกันหลายรูปแบบ สามารถอธิบายให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นได้ดังนี้

ระบบการนับศักราช

๑. **ระบบมหาศักราช** ใช้ตัวย่อว่า ม.ศ. เดิมนั้นศิลาจารึกบนแผ่นดินสยามทุกหลักในยุคทวารวดี ศรีวิชัย รวมทั้งที่ปรากฏในอักษรมอญโบราณสมัยหริภุญไชย ของทางภาคเหนือ **ล้วนแต่ใช้ "มหาศักราช" มาก่อนทั้งสิ้น** จุดกำเนิดของมหาศักราชนั้น มีขึ้นครั้งแรกใน

สมัยของ **“พระเจ้ากนิษกะ”** ผู้เป็นมหาราชปกครองแว่นแคว้นแถบเอเชียกลางและสามารถยึดครองอินเดียตอนเหนือได้ทั้งหมด ตรงกับ **พ.ศ. ๖๒๑** (ยุคนั้นไม่มีใครนิยมใช้พุทธศักราชแต่อย่างใด) **พระเจ้ากนิษกะจึงกำหนดเอา “รัชศักราช” หรือปีที่พระองค์ครองราชย์มาเริ่ม**ใช้นับปีบันทึกเหตุการณ์ จนกลาย**เป็นระบบ “มหาศักราช”** ที่มีอิทธิพลปกคลุมประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วดินแดนอุษาคเนย์

ดังนั้น หากพบตัวเลขในจารึกรุ่นโบราณบนแผ่นดินสยาม ไม่ว่าเขียนด้วยอักษรขอม มอญ หรือตัวอักษรปัลลวะ และหลังปัลลวะ ล้วนหมายถึงมหาศักราชทั้งสิ้น **หากอยากทราบปีพุทธศักราชจะต้องเอาตัวเลข ๖๒๑ เข้าไปบวกเพิ่ม**

๒. **ระบบจุลศักราช ใช้ตัวย่อว่า จ.ศ.** นิยมใช้ในวัฒนธรรมล้านนา เป็นศักราชที่ปรากฏบ่อยที่สุดในเอกสารที่กล่าวถึงประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย ความเป็นมาของระบบจุลศักราชมีดังนี้ พบว่ามีการใช้จุลศักราชมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีเกษตร (พยู) ซึ่งเป็นรัฐโบราณรัฐแรกบนแผ่นดินพม่า (ร่วมสมัยกับอาณาจักรหริภุญไชย) ***จารึกจุลศักราชที่เก่าสุดตรงกับ จ.ศ. ๓๕ หรือตรงกับ พ.ศ. ๑๒๑๖*** อาณาจักรศรีเกษตรเป็นอาณาจักรแห่งแรกที่ปฏิเสธการใช้ “มหาศักราช” ตามอย่างพุทธมหายานของพระเจ้ากนิษกะ ต่อมา **พระเจ้าอนิรุทธมหาราชแห่งอาณาจักรพุกามได้เจริญขึ้นแทนที่อาณาจักรศรีเกษตร ได้รับเอาระบบจุลศักราชมาใช้ มีการประกาศศักราชใหม่อย่างเป็นทางการอันตรงกับ พ.ศ. ๑๑๘๑**

สำหรับอาณาจักรสุโขทัยรับอิทธิพลระบบจุลศักราชจากวัฒนธรรมมอญ-พม่า ภายใต้ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทสายรามัญวงศ์ไปใช้ตั้งแต่เริ่มรู้จักการเขียนลายสือไท ทำให้เมื่อพระญากือนากษัตริย์ล้านนาได้อาราธนาพระสุมนเถระจากสุโขทัยมาสถาปนาลัทธิลังกาวงศ์ สายรามัญวงศ์ในล้านนา **พระสุมนเถระได้นำระบบการใช้จุลศักราชมาเขียนในศิลาจารึกที่วัดพระยืน จังหวัดลำพูน เป็นครั้งแรก ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๑๒** และจากนั้นชาวล้านนาก็ใช้ระบบจุลศักราชแทนที่มหาศักราชสืบต่อกันมา

ในขณะที่ราชสำนักอยุธยาแม้จะมีการรับอักขระจากสุโขทัยไปพัฒนาต่อ แต่กลับยังคงใช้มหาศักราชตามแบบพุทธมหายานดั้งเดิมเพิ่งจะเปลี่ยนมาใช้ระบบจุลศักราช เมื่อมีการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๑๑๒ อยุธยาจำต้องรับอิทธิพลระบบจุลศักราชจากพม่ามาใช้

ด้วยเหตุนี้ ***หากจะแปลงจุลศักราชมาเป็นพุทธศักราช ต้องนำเอาตัวเลข ๑๑๘๑ ไปบวกเพิ่มด้วยเสมอ เนื่องจากจุลศักราชห่างจากพุทธศักราชเป็นเวลา ๑๑๘๑ ปี***

๓. **ระบบรัตนโกสินทร์ศก ใช้อักษรย่อว่า ร.ศ.** เริ่มใช้ครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงประกาศตั้งรัตนโกสินทร์ศกแทนระบบจุลศักราชที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลที่ ๕ ทรงประกาศย้อนหลังกลับไปให้ใช้ ร.ศ. แทน จ.ศ. กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ โดย**กำหนดให้** ***ร.ศ. ๑ ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๒๕ อันเป็นปีสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ดังนั้นหากต้องการแปลงระบบรัตนโกสินทร์ศกมาเป็นพุทธศักราช ให้นำเลข ๒๓๒๔ ไปบวก***

๔. **ระบบพุทธศักราช ใช้อักษรย่อว่า พ.ศ.** แม้จะเคยมีผู้พยายามนำมาใช้บ้างเมื่อครั้งอดีต ในหลายประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็ไม่มีประเทศใดยอมรับศักราชนี้อย่างเป็นทางการจนกระทั่งวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๕ (ตรงกับ ร.ศ.๑๓๑) ในสมัยของ**พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ประกาศให้ใช้พุทธศักราชแทนรัตนโกสินทร์ศกของทางสยาม และแทนจุลศักราชของทางภาคเหนือ**

เอกสารในล้านนาทุกชิ้น ทั้งบนแผ่นจารึกและในคัมภีร์ใบลาน พับสา (ปั๊บสา คล้ายสมุดข่อย) หากเขียนขึ้นก่อน พ.ศ. ๒๔๕๕ ย่อมเขียนด้วยระบบจุลศักราชทั้งสิ้น และแม้ว่าหลังจาก พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่กำหนดให้ใช้พุทธศักราชแล้ว *ชาวล้านนาก็ยังคงใช้ระบบจุลศักราช**เรื่อยมาอีกนานกว่า ๗ ทศวรรษ จนกระทั่งเลิกใช้ระบบจุลศักราชอย่างเด็ดขาดราวปี พ.ศ. ๒๕๒๐***

ย้อนกลับมาพิจารณาเรื่องศักราชปีเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย หากยึดตามปฏิทินร้อยปีในปัจจุบัน เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดในปี จ.ศ.๑๒๔๐ มีวิธีคำนวณให้นำเอาเลข ๑๑๘๑ ไปบวกกับจุลศักราช ก็จะเป็น พุทธศักราช ๒๔๒๑ และโดยประการสำคัญ เมื่อได้ศึกษาจากปฏิทินร้อยปีแล้วพบว่าในปีพ.ศ.๒๔๒๐วันที่ ๑๑ มิถุนายน จะตรงกับวันจันทร์ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๘ ปีฉลูเป็นปีอธิกมาสมีเดือน ๘ สองหน

ส่วนในปี พ.ศ. ๒๔๒๑ วันที่ ๑๑ มิถุนายน จะตรงกับวันอังคารขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๗ ปีขาล และเมื่อเป็นที่ทราบแน่ชัดแล้วว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดปีขาลเพราะท่านยืนยันด้วยตัวท่านเองว่าเกิดในปีเบิกยีจุลศักราช๑๒๔๐และเมื่อไปบูรณะวัดวาอารามที่ใดก็จะสร้างรูปเสือเป็นสัญลักษณ์ของปีขาลไว้เสมอ ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดปีขาล วันอังคารที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๑

ระบบการเปลี่ยนวันขึ้นศักราชใหม่ของสยาม

นายแพทย์จิรวัฒน์ อุตตมะกุล ผู้เขียนเรื่องเหตุการณ์ในรัชกาลที่ ๕ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงการนับวันขึ้นศักราชใหม่ในสยามอยู่หลายยุคสมัย พอสรุปได้ว่า **มีอย่างน้อย ๔ ระยะด้วยกัน**

๑. จารีตประเพณีไทยโบราณ**ใช้วันแรม ๑ ค่ำเดือนอ้าย** (หมายถึงเดือน ๑ ของทางภาคกลาง ตรงกับ**ธันวาคม**) เป็นวันขึ้นปีใหม่

๒. ต่อมาจารีตเดิมได้เปลี่ยนไปตามคติพราหมณ์ซึ่งกำหนดให้ใช้วันตามจันทรคติ **ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๕** (หมายถึงเดือน ๕ ของทางภาคกลาง ตรงกับ**เมษายน**) ของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่

๓. ถึง จ.ศ. ๑๒๕๑ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๒ สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ตามแบบปฏิทินสุริยคติ โดยถือเอา**วันที่ ๑ เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ พร้อมประกาศตั้งรัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) แทนจุลศักราช**

๔. สมัยรัชกาลที่ ๘ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ **ได้ประกาศใช้วันที่ ๑ มกราคมเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตามจารีตประเพณีไทยแต่เดิมและเพื่อให้สอดรับกับสากล** โดย*กำหนดให้วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นวันขึ้นปีใหม่ปีสุดท้ายตามระบบเดิม เป็นเหตุให้ใน พ.ศ. ๒๔๘๓ จึงมีเพียง ๙ เดือนเท่านั้น* คือนับตั้งแต่ วันที่ ๑ เมษายน ไปถึงวันที่ ๓๑ ธันวาคม ต่อมาวันที่ ๑ มกราคม จึงเริ่มต้น พ.ศ. ๒๔๘๔

ระบบพุทธศักราชที่ใช้ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นระบบที่นับเอาวันที่ ๑ เมษายน (แต่ทางปฏิทินล้านนาอาจกำหนดก่อนหน้านั้นเล็กน้อย เป็นราวกลางหรือปลายเดือนมีนาคม ขึ้นอยู่กับการโคจรของข้างขึ้นข้างแรมทางจันทรคติ) เป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่ ต่างออกไปจากปัจจุบันที่ยึดถือวันเปลี่ยนศักราชตามระบบสากล คือวันที่ ๑ มกราคม **จึงทำให้เอกสารโบราณก่อน พ.ศ. ๒๔๘๔ ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม จึงเป็นเดือนที่มีปัญหาในการระบุปี เพราะยังคงเป็นช่วงที่ใช้ศักราชเก่าอยู่** *ดังนั้น ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๔ หากต้องการให้เกิดความเข้าใจตามระบบการนับศักราชอย่างในปัจจุบัน จำเป็นต้องนับบวกเพิ่มขึ้นไปอีก ๑ ปี ครั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นมาจึงสามารถนับปีตามปกติได้*

อาทิ ในเอกสารของ ส. สุภาภา บันทึกว่า ขบวนแห่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางมาวัดจามเทวีเพื่อรักษาตัวในช่วงท้ายชีวิต เกิดขึ้นในเดือนสิงหาคม แรม ๕ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๘๑ ต่อมาในเดือนมกราคม แรม ๕ ค่ำ พ.ศ. ๒๔๘๑ อาการท่านทรุดหนัก จะสังเกตว่าการบันทึกเรื่องราวในเดือนมกราคม ยังคงใช้ศักราชเดิมเช่นเดียวกับที่บันทึกในเดือนสิงหาคม จึงอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสนได้ ดังนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเขียนหมายเหตุในวงเล็บต่อท้ายไว้สำหรับบางกรณีที่สำคัญ

อนึ่ง การนับเดือนของทางล้านนา ก็มีความแตกต่างจากทางภาคกลาง โดยทางล้านนาจะนับเดือนเร็วกว่าภาคกลาง ๒ เดือน ดังตารางเปรียบเทียบให้เห็นนี้

ตารางการนับเดือนระหว่างภาคกลาง ภาคเหนือ และปฏิทินสากล

เดือนภาคกลาง	เดือนภาคเหนือ	เดือนตามปฏิทินสากล	เดือนเรียกตามภาษาบาลีสันสกฤต
๕	๗	เมษายน	จิตร
๖	๘	พฤษภาคม	วิสาข
๗	๙	มิถุนายน	เชษฐ
๘	๑๐	กรกฎาคม	อาสาฬห
๙	๑๑	สิงหาคม	ศราวณ
๑๐	๑๒	กันยายน	ภัทรบท
๑๑	เกี๋ยง/เจียง	ตุลาคม	อัศวยุช
๑๒	ยี่	พฤศจิกายน	กัตติก
อ้าย	๓	ธันวาคม	มิคสิร
ยี่	๔	มกราคม	บุษย
๓	๕	กุมภาพันธ์	มาฆ
๔	๖	มีนาคม	ผลคุณ

เช่นเดียวกับชื่อเรียกปี ๑๒ นักษัตร ทางล้านนาก็มีชื่อเฉพาะที่แตกต่างไปจากภาคกลาง อีกทั้งยังมีความเชื่อเรื่องการบูชาพระธาตุประจำปีเกิดอีกด้วย

ตารางการเทียบชื่อเรียกปี ๑๒ นักษัตร ระหว่างภาคกลางกับล้านนา และพระธาตุประจำปีเกิด

ปีของทางภาคกลาง	ปีของทางล้านนา	พระธาตุประจำปีเกิด
ชวด	ปีไจ้	พระธาตุศรีจอมทอง
ฉลู	ปีเป้า	พระธาตุลำปางหลวง
ขาล	ปียี	พระธาตุช่อแฮ
เถาะ	ปีเหม้า	พระธาตุแช่แห้ง
มะโรง	ปีสี	พระพุทธสิหิงค์ วัดพระสิงห์
มะเส็ง	ปีไส้	ต้นศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา (วัดเจ็ดยอด)
มะเมีย	ปีสะง้า	พระธาตุดอยตุง (ชเวดากอง)
มะแม	ปีเม็ด	พระธาตุดอยสุเทพ
วอก	ปีสัน	พระธาตุพนม
ระกา	ปีเล้า	พระธาตุหริภุญไชย
จอ	ปีเส็ด	พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณี
กุน	ปีไก๊ หรือปีกุญ (ย่อมาจาก “กุญชร” ใช้สัญลักษณ์รูปช้าง ไม่ใช้หมูแบบภาคกลาง)	พระธาตุดอยตุง

อรรถาธิบาย เงื่อนงำของการระบุพุทธศักราช ๒๔๒๐

การที่**เอกสารบางชิ้นระบุปีเกิดครูบาเจ้าศรีวิชัยว่าเป็น พ.ศ. ๒๔๒๐ เนื่องจากยึดตามหลักฐานชั้นต้นที่ปรากฏตอนท้ายคัมภีร์ใบลาน** อาทิเช่น เอกสารเรื่อง “อุสสาบารส” ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจารด้วยตัวท่านเอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ณ วัดพระสิงห์ ว่า

“ตนข้าพระสีวิไชย ภิกขุ เกิดมาปีเบิกยี จุลสักราช ๑๒๔๐ ตัว พุทธศักราช ๒๔๒๐”

ในหนังสือ “ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง” ของ**พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจกล่าวไว้ว่า**

“...เมื่อวันเกิดเจ้า เชฏฐมาสา คือว่าเดือนเก้า สิบสองค่ำแรมทัดนั้น อังคารำ แม่นหมั้นชี้ชั้น จับถูกอั้นวันดี ได้ฤกษ์ฟ้า สง่าราสี เป็นปีเบิกยี รังสีบ่เส้า เมื่อพุทธศก ฉนำขวบเข้า **สองพันมีสี่ร้อยซาวปีเต็ม** บ่หยุดหย่อนคล้อย...”

คร่าวซอของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ ไม่เพียงแต่ระบุว่าปี พ.ศ. ๒๔๒๐ เท่านั้น แต่ยังบอกว่า **เกิดวันแรม ๑๒ ค่ำ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ขัดแย้งกับเอกสารอื่น ล้วนระบุว่า ขึ้น ๑๑ ค่ำ**

จารึกที่ฐานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง และในงานเขียนของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดวันอังคารที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๐ ขึ้น ๑๑ ค่ำ

ชัยวุฒิ ไชยชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านคัมภีร์ใบลานล้านนา ตั้งข้อสังเกตว่า เหตุไรใบลานทุกผูกที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเขียนขึ้นถวายวัดพระสิงห์ก็ดี วัดบ้านปางก็ดี ท่านมักระบุชัดว่าเกิด **“ปีเบิกยี (ปีขาล) จ.ศ. ๑๒๔๐ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๐”** ทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่เมื่อเทียบกับความรู้ชุดปัจจุบันแล้ว การแปลงจุลศักราชเป็นพุทธศักราชต้องนำเอาเลข ๑๑๘๑ ไปบวก ดังนั้นผลที่ได้ควรต้องเป็นปี พ.ศ. ๒๔๒๑ และยังเห็นว่าคนรุ่นหลังไม่ควรนำชุดวาทกรรมความรู้เรื่องการนับวันเดือนปีแบบมาตรฐานปัจจุบัน ไปเปลี่ยนแปลงปีศักราชชาตกาลของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้เป็นปี พ.ศ. ๒๔๒๑ ด้วยการลงความเห็นว่า ผู้จารใบลานคงคำนวณศักราชผิด หรือเกิดความสับสนระหว่างเลข ๑ กับเลข ๐ ขณะจาร แต่ควรเข้าใจว่า การนับวันเดือนปีแบบล้านนาโบราณนั้นมีหลายสูตร หรือหลายทฤษฎี เนื่องจากคนในอดีตศิษย์ต่างบ้านอาจารย์ต่างวัด ในแผ่นดินล้านนามีโหราจารย์ปะปนกันจากหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งชาวไทโยน ไทลื้อ ไทขึน ลัวะ มอญ พม่า กะเหรี่ยง เป็นต้น ต่างมีวิธีคำนวณปฏิทินเป็นของตัวเอง จะชี้ว่าใครผิดใครถูกไม่ได้

ทั้งนี้ ในท้ายใบลานหรือธัมม์พระเจ้ามักกล่าวสอนเสมอว่า *“ใครแปลงคำไม่มีให้มี ตายไปจะเป็นเปรต”* ถ้อยคำดังกล่าว เป็นข้อเตือนใจไม่ให้เกิดการต่อเติมเสริมแต่งข้อความใหม่โดยคนรุ่นหลัง ทั้งนี้ ผู้สนใจสามารถศึกษารายละเอียดวิธีคำนวณเพิ่มเติมได้ในใบลานที่มีการบันทึกเกี่ยวกับการเสียเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๐๑ ให้กับพระเจ้าบุเรงนอง ฉบับที่จารในสมัยพม่าปกครองระบุว่า เดือน ๘ แต่ฉบับของพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุเดือน ๗ เพราะเป็นช่วงเปลี่ยนจุลศักราช

จากการศึกษาเรื่องนี้อย่างละเอียด ชัยวุฒิ ไชยชนะ อธิบายว่าการนับวันเดือนปีของล้านนา **หากนับแบบทฤษฎีของทางเชียงแสน** เดือน ๙ ปถมะ (เดือนเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย) จะตรงกับเดือน ๘ ของเชียงใหม่ ซึ่งหากปีถัดไปนั้น คือ พ.ศ. ๒๔๒๑ เป็นปีอธิกมาส ดังที่เรียกกันว่า “เดือน ๑๐ มี ๒ หน” แล้วไซร้ เดือน ๗ ของปี พ.ศ. ๒๔๒๐ จะมาเร็วขึ้นกว่าปกติ เพราะเป็นการทดวันในช่วง ๓ ปีก่อนที่เคยมีอธิกมาสรอบหนึ่งมาแล้ว ทำให้เดือน ๗ ยังไม่อยู่ในช่วงเปลี่ยนจุลศักราช แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนตัวเปิ้งหรือนักษัตรจากฉลูมาเป็นขาลแล้วก็ตาม ปีใหม่จึงอยู่ในช่วงเดือน ๘ ของการนับแบบเชียงใหม่ หรือเดือน ๙ ปถมะแบบเชียงแสน

ชัยวุฒิ ไชยชนะ เห็นว่าการที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยระบุว่าท่านเกิดปี พ.ศ. ๒๔๒๐ นั้นถูกต้องแล้ว เพราะปีนั้นเป็นปีพิเศษ สำหรับเดือนมิถุนายนยังถือว่าไม่ได้เริ่มปี พ.ศ. ๒๔๒๑ (ตามสูตรโหราเชียงแสน) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจและพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ฉะนั้น หากยึดตามที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจารใบลานทุกผูกด้วยตัวท่านเองแล้ว จึงย่อมเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดในปีเบิกยีหรือปีขาล พุทธศักราช ๒๔๒๐

อนึ่ง ควรพึงทำความเข้าใจด้วยว่า เมื่อกล่าวถึง “เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๒๐ ซึ่งระบุในเอกสารของครูบาเจ้าศรีวิชัย” นั้น ย่อมหมายถึงเป็นการนับต่อเนื่องจากเดือนเมษายน ท้ายปี พ.ศ. ๒๔๒๐ แล้วพ่วงเอาเดือนพฤษภาคม และมิถุนายนของปี ๒๔๒๑ ตามไปด้วย (ซึ่งหากนับแบบปีปกติย่อมเป็นเดือนมิถุนายน ปี ๒๔๒๑ นั่นเอง) หาใช่เป็นการนับเอาเดือนมิถุนายนจริง ๆ ของปี พ.ศ. ๒๔๒๐ ไม่ (ซึ่งอยู่ในช่วงต้นปี) มิเช่นนั้นแล้ว หากไปยึดเอาเดือนมิถุนายน (จริง ๆ) ของปี ๒๔๒๐ มานับย่อมตรงกับปีฉลู

ข้อควรสังเกตในที่นี้คือ การที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยระบุในคัมภีร์ใบลานทุกผูกว่า ท่านเกิดเดือน ๙ จ.ศ. ๑๒๔๐ (แต่) ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๐ นั้น ควรตั้งคำถามเป็นอย่างยิ่งว่า **ด้วยเหตุผลใดครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงยึดถือฤกษ์กำเนิดตามสูตรโหราศาสตร์เชียงแสน** (ไม่ถือตามโหราศาสตร์เชียงใหม่-ลำพูน) เรื่องนี้น่าจะสามารถอธิบายโดยเชื่อมโยงไปถึงปราชญ์ใหญ่คนสำคัญท่านหนึ่งที่คอยติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ นั่นคือ “พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ” ผู้มีชาติกำเนิดเป็นชาวเชียงแสน และน่าจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการคำนวณฤกษ์ยามการเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ ให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยในช่วงระยะเวลาหนึ่งเนื่องจากเราไม่เคยพบหลักฐานการจารคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ระบุปีเกิด พ.ศ. ๒๔๒๐ ในฉบับที่เก่าไปกว่าปี พ.ศ. ๒๔๖๙ หรือช่วงเวลาก่อนที่จะได้รู้จักกับพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจแต่อย่างใดเลย

ที่ฝังรกครูบาเจ้าศรีวิชัย : หมู่ ๑ หรือ หมู่ ๑๓

สำหรับสถานที่เกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อสัมภาษณ์คนในหมู่บ้านบ้านปางแล้ว **มีความเห็นแตกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งว่าอยู่ที่หมู่ ๑ ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดบ้านปาง บริเวณที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม สร้างเสาพระเจ้าอโศกในปัจจุบัน อีกส่วนหนึ่งว่าอยู่ที่หมู่ ๑๓ ทางทิศตะวันออกของวัดบ้านปาง** ทั้งนี้เนื่องมาจากในอดีตหมู่บ้านบ้านปางยังไม่ได้แบ่งแยกออกเป็นหลายหมู่เหมือนในปัจจุบัน (ปัจจุบันมี ๓ หมู่ ได้แก่ หมู่ ๑, หมู่ ๙ และหมู่ ๑๓)

กลุ่มคนที่เชื่อว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยถือกำเนิดที่หมู่ ๑ นั้น ประกอบด้วย**พระสกล ฐานวโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปปัจจุบัน** (ย้ายมาจากวัดแม่จ๋อง เป็นลูกชายของนายสิงห์คำ อิ่นมา) **กับนายสี แสนอุ่น** (ซึ่งในงานวิจัยเล่มนี้จะขอเรียกว่า ‘พ่ออุ๊ยสี’ หรือ ‘อุ๊ยสี’ คำว่า ‘อุ๊ย’ ภาษาล้านนาเมื่อนำไปใช้เรียกเพศชายหมายถึงปู่หรือตา ผู้สูงอายุ ปัจจุบันพ่ออุ๊ยสีเสียชีวิตแล้ว สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗ เมื่อพ่ออุ๊ยสีอายุ ๙๘ ปี) **ทั้งสองมีศักดิ์เป็นหลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย**

พระสกล ฐานวโร เล่าถึงที่มาของความเชื่อที่แตกต่างกันของชาวบ้านว่า เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ครั้งอดีตแล้ว โดยแม่หลวงอวน ผู้เป็นย่าของตน ระบุว่าบ้านเดิมของตระกูลอยู่ที่หมู่ ๑ ส่วนแม่อุ๊ยเฮือนแก้ว บุคคลที่มีชีวิตร่วมสมัยกับแม่หลวงอวน กลับระบุว่าบ้านเดิมอยู่ที่หมู่ ๑๓ ด้วยเหตุนี้พระสกล ฐานวโร จึง **เลือกเชื่อตามแม่หลวงอวน เพราะเป็นพี่สาวแท้ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย**

กลุ่มคนที่เชื่อว่าบ้านครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ที่หมู่ ๑๓ นั้น ประกอบด้วยพระเกรียงศักดิ์ โชติธมฺโม (ตุ๊หล้า) อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง และชุมชนที่อาศัยในหมู่ ๑๓ โดยกล่าวว่าหมู่ ๑ นั้นเป็นเพียงที่พักอาศัย ไม่ใช่ที่เกิดที่ตัดสายรกฝังไว้ ยุคที่พระเกรียงศักดิ์ เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง พยายามซื้อที่ดินหมู่ ๑๓ จำนวน ๓ งาน ในราคาตารางวาละ ๑,๐๐๐ บาท เพื่อจะพัฒนาเป็นอนุสรณ์สถาน พร้อมเตรียมโครงการสร้างบ้านครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่ยังไม่ทันได้เริ่มโครงการท่านได้ย้ายออกจากวัดบ้านปางไปก่อน (ปัจจุบันจำพรรษาอยู่ที่สำนักสงฆ์พระธาตุตีนนก อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน)

มูลเหตุที่เชื่อเช่นนี้เนื่องมาจาก พระบุญ ผู้จำพรรษาที่วัดบ้านปางก่อน พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้อธิบายถึงกลางเส้นทางระหว่างถนนที่ขึ้นมาสู่ตอนบนของวัดบ้านปาง ว่ามีหินก้อนหนึ่งเป็นรอยด่างรูปเท้า พระบุญเชื่อว่าเป็นรอยเท้าที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงบั้นปลายชีวิต มายืนเพื่อมองดูไปยังทิศทางที่ตั้งบ้านเกิดของท่าน ปัจจุบันหินก้อนนั้นปรากฏอยู่ที่เชิงเขาทางขึ้นวัดบ้านปางด้านซ้ายมือ มีศาลาก่อด้วยศิลาแลงครอบไว้โดยแม่ชีคำปุย ไชยวงศ์ จังหวัดพะเยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖

อำเภอลี้ได้จัดสร้างบ้านจำลอง ณ บริเวณสถานที่เกิดครูบาเจ้าศรีวิชัย หลังวัดบ้านปาง

ณ จุดนี้ เมื่อมองกลับลงไปด้านล่าง สิ่งที่เห็นคือทัศนียภาพของหมู่ ๑๓ เห็นสถานที่ซึ่งเป็นวัดบ้านปางโบราณซึ่งถูกปรับไถพื้นที่แล้ว ด้วยเหตุนี้ ทำให้บางท่านจึงคล้อยตามคำบอกเล่าของพระบุญว่า สถานที่เกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย ต้องเป็นหมู่ ๑๓ ไม่ใช่หมู่ ๑

เมื่อลงสำรวจพื้นที่ทั้งสองหมู่บ้าน ณ หมู่ ๑๓ พบว่าปัจจุบันเป็นสวนลำไย มีต้นพิกุลใหญ่ (ภาษาถิ่นเหนือเรียกต้นแก้ว) ที่เล่ากันว่าเป็นที่ฝังรกของครูบาเจ้าศรีวิชัย อยู่ด้านหลังของบ้านอดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านปาง ทั้งยังมีศาลเพียงตาเล็กๆ ที่ใต้ต้นแก้วนั้น ซึ่งชาวบ้านมักมาบนบานศาลกล่าวอยู่เสมอ ครั้นเมื่อสอบถามถึงเรื่องก้อนหินที่มีรอยด่างคล้ายรอยเท้าครูบาเจ้าศรีวิชัยกับ พระสกล ฐานวโร ท่านว่า

“เมื่อเฮาเด็กๆ หินก้อนนั้นบ่มีความหมายอะหยังเลย พ่อเฮา (สิงห์คำ อิ่นมา) ว่าเป็นที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปถ่ายเป็นประจำ”

และเมื่อถามถึงต้นพิกุลใหญ่อันเป็นที่ฝังรกครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งยังคงมีอยู่ที่หมู่ ๑๓ แต่ไม่ปรากฏที่หมู่ ๑ พระสกล ฐานวโร ให้ข้อมูลว่า บริเวณหมู่ ๑ เดิมมีต้นพิกุลใหญ่เช่นกันแต่ถูกโค่นลงเสียก่อนหน้านี้แล้ว บริเวณนั้นนอกจากไม้พิกุลแล้ว ยังมีต้นจำปาใหญ่ซึ่งตอนจัดสร้างพิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปางโดยพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้มีการตัดต้นจำปานำมาแกะสลักเป็นบานประตูของอาคารพิพิธภัณฑ์ เมื่อพิจารณาจากชื่อเรียกสถานที่ปัจจุบันแล้ว พื้นที่หมู่ ๑๓ ถูกเรียกว่า “บ้านใน” เป็นที่อยู่

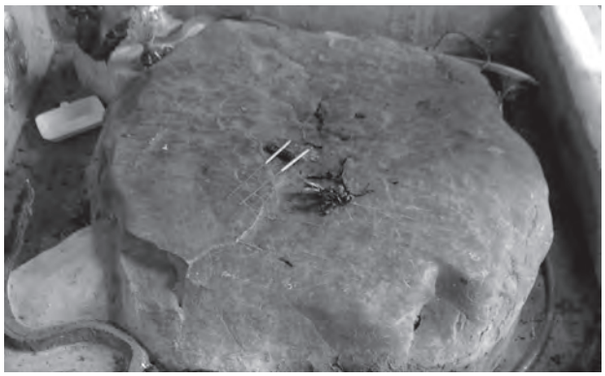

ภาพบน : **รอยเท้าค่างบนก้อนหินที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักไปยืนเหยียบอยู่เสมอ**

ภาพล่าง : **ศาลาเดินจงกรมศิลาแลง ที่มีรอยเท้าค่างข้างใน ตั้งอยู่ด้านซ้ายของทางขึ้นวัดบ้านปาง**

ดั้งเดิมของชาวบ้านปาง มีบ้านเรือนอยู่หนาแน่น ส่วนพื้นที่หมู่ ๑ เรียกว่า “ในดง” เป็นพื้นที่ป่าใหญ่หลังภูเขาที่ตั้งวัดบ้านปาง สภาพปัจจุบันยังเป็นป่า โดยส่วนหนึ่งถูกปรับเป็นสวนลำไย ถัดออกมาอีกระยะหนึ่งจึงมีบ้านเรือนผู้คนหนาแน่น

จากหนังสือ “สารประวัติครูบาศรีวิชัย” ของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย บันทึกไว้ว่าเมื่อต้นตระกูลครูบาเจ้าศรีวิชัยมาคล้องช้างที่บ้านปาง ได้จับจองที่นาซึ่งเดิมเป็นบึงโคลนที่แรดมาอาศัยหมกโคลนอยู่บริเวณหน้าวัดบ้านปางด้านทิศตะวันออก เป็นที่นาของหมื่นผาบทั้งสิ้น ทั้งจากคำให้สัมภาษณ์ของนายคำคำอ้าย ที่ให้ข้อมูลว่า

“ในสมัยที่ตนเป็นเด็ก ผู้คนอาศัยกันอยู่บริเวณบ้านใน มีประมาณ ๒๐ หลังคาเรือน ส่วนบริเวณที่เรียกว่าในดงนั้นเป็นป่าใหญ่ ไม่มีคนอยู่อาศัย”

ปัจจุบันพื้นที่ในดง หมู่ ๑ ถูกสร้างให้เป็นสถานที่ระลึกถึงถิ่นที่กำเนิดครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยความเห็นชอบของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ด้วยการทำสมาธิแล้วกำหนดเอาไม้วาวัดโดยรอบบริเวณ ทำให้สามารถระบุจุดศูนย์กลาง ตรงเสาหินแกรนิตที่เลียนแบบเสาพระเจ้าอโศกของอินเดียตกแต่งหัวเสาเป็นรูปเสือหันหลังชนกัน ๔ ตัว เสาแท่งนั้นจารึกประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นภาษาล้านนา ภาษาไทยกลาง ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ออกแบบโดย ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช มีพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ครอบครัวอุบาสิกากวงเม้ง แซ่เล้า เป็นผู้อุปถัมภ์ฝ่ายฆราวาส บริจาคเงินจำนวน ๗,๙๕๐,๐๐๐ บาท ซื้อที่ดิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท และค่าก่อสร้างเสาพระเจ้าอโศกกับลานภูมิทัศน์รวม ๑,๗๕๐,๐๐๐ บาท โดยพร้อมกันนั้นยังซื้อถนนตัดตรงขึ้นสู่หน้าวัดบ้านปาง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท และสร้างหอครูบาเจ้าศรีวิชัย ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาทด้วย ต่อมาในปี ๒๕๕๘ อำเภอลี้ยังได้รับงบประมาณสำหรับจัดสร้างอาคารบ้านเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ บริเวณใกล้กับเสาอโศก ในหมู่ ๑ เพิ่มเติมทำให้เกิดความสมบูรณ์ของสถานที่เกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัยมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี สถานที่ทั้งสอง คงเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งคู่ เนื่องจากมีเรื่องเล่าภายในชุมชน โดย นายอุดมชัย สากอน เลขานุการวัดบ้านปางว่า

“ครั้งหนึ่งครอบครัวครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ย้ายบ้าน เพราะที่บ้านเก่าของท่าน มีคนขึ้นไปเก็บใบพลูแล้วตกลงมาเสียชีวิต ครอบครัวท่านจึงย้ายไปอยู่ที่ใหม่ ดังนั้นบ้านเดิมของครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ จึงต้องเป็นที่ฝังรกท่าน”

บริเวณที่เชื่อกันว่าเป็นบ้านเกิดครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาอานันท์ ได้มาสร้างเสาอโศก มีรูปเสือ ๔ ตัวเป็นจุดสังเกตไว้

อุปนิสัยวัยเยาว์ มีใจเมตตากรุณา

ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยเล่าตรงกันทุกเล่มถึงอุปนิสัยเมื่อครั้งวัยเยาว์ **ในเชิงเป็นผู้มีบุญญาธิการมาเกิด เนื่องจากเป็นเด็กที่มีความเมตตากรุณาสูง** ดังเช่น เมื่อบิดามารดาไปเที่ยวได้นก หนู ปู หอย กุ้ง และเหนี้ยว (ภาษาพื้นเมืองหมายถึงไข่แมลงปอที่ขังอยู่ตามท้องนา) เป็นต้น เอามากักขังไว้เพื่อจะฆ่าเป็นอาหาร ท่านเห็นก็ลักเอาไปปล่อยให้พ้นจากความตาย ดังที่ปรากฏใน ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ว่า

"....บังเกิดด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ด้วยกุศลบุญสมภารที่กุมารผู้นั้นได้กระทำมาในอเนกชาติปางก่อน หากบันดาลหื้อเป็นไปดังนี้ ด้วยบ่มีผู้ใดสั่งสอนแนะนำ หากรู้ด้วยใจตนเอง เป็นสัตบุรุษผู้มีบุญสมภารอันประเสริฐมากนักแล..."

นอกจากนี้ อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ยังได้สอบถามพ่อน้อยสิงห์คำ อิ่นมา หลานครูบาเจ้าศรีวิชัย ถึงอุปนิสัยวัยเยาว์ของท่านว่าเป็นอย่างไร พ่อน้อยสิงห์คำตอบว่า

"ครูบาเล่าให้ฟังว่า เมื่อท่านเป็นเด็กๆ วัยรุ่นอยู่นั้น ท่านชอบดนตรี เช่น ขลุ่ย และซึง ชอบบรรเลงอยู่เสมอ ยิ่งกว่านั้นท่านชอบขับลำนำจ๊อย หรือซอตามแบบของล้านนา ... ไม่ได้ยึดเอาเหล้าเป็นปัจจัยแห่งความสุข"

ภาพชีวิตวัยเยาว์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เติบโตมาในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีเสียงนก บทเพลง กวี และดนตรีเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ เป็นผู้มีจิตใจอ่อนไหวอ่อนโยน มีคุณธรรมเมตตาธรรมต่อเพื่อนร่วมโลก ◉

ต้นพิกุลที่หมู่ ๑๓ บางท่านเชื่อว่าเป็นจุดฝังรกครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการตั้งศาลบูชา

ชีวิตในสมณเพศ

ครูบาขัตติยะ อาจารย์คนแรกในชีวิต

ข้อมูลจากเอกสารหลายเล่มกล่าวตรงกันว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เมื่อมีอายุได้ ๑๘ ปี** *มูลเหตุจูงใจที่ทำให้บรรพชา มาจากความเชื่อของสังคมไทยที่ว่าผู้ชายควรผ่านการบวชเรียนเพื่อจะได้มีวิชาทางธรรมมากำกับชีวิตทางโลก และเป็นเพราะครูบาเจ้าศรีวิชัยตระหนักในความทุกข์ยากที่ต้องเกิดมาเป็นมนุษย์อันมีกรรมเก่าเป็นพื้นฐาน จึงปรารถนาที่จะพ้นทุกข์เพื่อตัดกรรมนั้น* ทำให้ได้ขออนุญาตบิดามารดาไปฝากตัวเป็น**ศิษย์ ภาษาล้านนาเรียก "ขะโยม"** อยู่กับ "ครูบาขัตติยะ" ที่วัดบ้านปาง

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ให้รายละเอียดว่าชาวบ้านเรียก **"ครูบาขัตติยะ"** ว่า **"ตุ๊เจ้าขัติ"** หรือ **"ครูบาแข้งแคระ"** (ภาษาถิ่นเหนือออกเสียง แข้งแคะ) **เนื่องจากมีขาลีบเดินกระโผลกกระเผลก** ชาวบ้านปางเล่าว่าสาเหตุที่ท่านขาพิการข้างหนึ่งนั้น ไม่ได้เป็นมาแต่กำเนิดหากแต่ถูกพรานป่ายิงขณะเดินธุดงค์ด้วย ผู้ที่ยิงนั้นเข้าใจว่าท่านเป็นเสือที่โผล่ออกมาจากป่า

ครูบาขัตติยะไม่ใช่คนพื้นเพดั้งเดิมที่ลี้ แต่ลงมาจากทางป่าซาง-บ้านโฮ่งกล่าวกันว่าเดินธุดงค์มาถึงบ้านปางช่วงเทศกาลปีใหม่เมือง พ.ศ. ๒๔๓๘ ชาวบ้านจึงนิมนต์ให้ท่านจำพรรษาในหมู่บ้าน เนื่องจากย่านนี้มีวัดน้อยและมีพระน้อย ชาวบ้านช่วยกันสร้างกุฏิ และวิหารชั่วคราวถวาย เรียกชื่อวัดว่า "บ้านปาง" ซึ่งอันที่จริงวัดบ้านปางไม่ได้เป็นวัดใหม่ แต่มีร่องรอยซากโบราณสถานร้าง ที่สร้างมาตั้งแต่สมัยล้านนาแล้ว (วัดบ้านปางแห่งเดิม เคยอยู่ข้างล่างกลางหมู่บ้านปัจจุบันบริเวณนี้ไม่มีวัดแล้ว)

ช่วงนั้นเองที่ครูบาขัตติยะได้พบกับ "อินตาเฟือน" (ครูบาเจ้าศรีวิชัย) ซึ่งเลี้ยงควายอยู่ในทุ่ง จึงชักชวนให้เข้ามาเรียนสูตรธรรม และเครื่องบรรพชากรรมกับท่าน จากนั้น *"เมื่อพ้นพรรษาแล้วก็บวชเณร"*

การจัดการบรรพชาเป็นสามเณรให้ มิได้หมายความว่าครูบาขัตติยะต้องเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ด้วยเสมอไป เนื่องจากช่วงนั้นตุ๊เจ้าขัติมิได้รับการแต่งตั้งให้มีสิทธิ์เป็นพระอุปัชฌาย์แต่อย่างใด

ข้อมูลจากเอกสารรุ่นเก่าที่แต่งร่วมสมัยกับช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่อย่างน้อยสองเล่มระบุชัดเจนว่า **"ครูบาสมณะ" คือพระอุปัชฌาย์ตอนอินตาเฟือนบรรพชาเป็นสามเณร**

เล่มแรกเรื่อง "ประวัติท่านพระสีวิไชย วัดบ้านพาง" ของเจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สิโรรส) กับอีกเล่ม คือ "ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร" ฉบับที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปริวรรต ทั้งสองเล่มนี้ระบุตรงกันว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง** โดยหลัง

จากที่บรรพชาเสร็จแล้วก็กลับมาฝากตัวอยู่กับครูบาขัตติยะต่ออีก

"...ได้วัสสาหนึ่ง ก็ได้บวชเป็นสามเณร ครูบาสมณะวัดบ้านโฮ่งหลวงเป็นพระอุปัชฌาย์..."

เมื่อวิเคราะห์ตามธรรมเนียมการบรรพชาอุปสมบทของชาวล้านนาแต่ครั้งอดีตแล้ว ผู้ที่จะเป็นอุปัชฌาย์ได้ จะต้องเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถ และในขณะนั้นครูบาสมณะเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถบ้านโฮ่ง (ดูแลเขตพื้นที่ครอบคลุมทั่วอำเภอลี้ บ้านโฮ่ง ทุ่งหัวช้าง) **ตามธรรมเนียมสงฆ์ล้านนา ท่านจึงเป็นพระอุปัชฌาย์ที่มีความชอบธรรม ด้วยเหตุนี้เมื่อจะบรรพชาสามเณรให้กับอินตาเฟือน ครูบาขัตติยะย่อมพาไปหาครูบาสมณะวัดบ้านโฮ่งหลวง** แต่หลังจากบรรพชาแล้ว เณรอินตาเฟือน ก็ยังคงศึกษาเล่าเรียนอยู่กับครูบาขัตติยะตามเดิมที่วัดบ้านปาง

บั้นปลายชีวิตของครูบาขัตติยะ มีผู้เขียนถึงกันน้อยมากกล่าวแต่เพียงสั้นๆว่าท่านได้ลาสิกขาเพศไปและไม่ได้ย้อนกลับมาบ้านปางอีก ในหนังสือของพระอานันท์ พุทฺธมฺโม ระบุว่า

"ท่านเข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำกลางป่า ต่อมาไม่นานก็ถึงแก่มรณภาพ..."

ภายหลังมีบันทึกในทำนองเดียวกันว่า ตุ๊เจ้าขัติได้ไปจำพรรษาที่วัดอื่น ไม่นานก็มรณภาพ ปรากฏในใบลานประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับวัดข้าวแท่นน้อย ว่า *"...ส่วนครูบาขัติเจ้าอธิการก็หนีไปเสีย บ่ปอเมินนานก็พิลาไลไปเสีย..."*

งานเขียนของ ส.สุภาภาระบุว่า *"...จะเป็นด้วยเหตุใดไม่ปรากฏ พระอธิการวัดบ้านปางได้หนีจากบ้านปางเข้าไปอาศัยอยู่ในถ้ำกลางป่า ต่อมาไม่นานอาจารย์ก็ถึงแก่มรณภาพ..."*

หนังสือของ นพคุณ ตันติกุล กล่าวว่า *"...ออกรุกขมูลไปจากวัด และไม่กลับคืนมา..."* เป็นการอธิบายเรื่องการหนีว่าไปปฏิบัติกัมมัฏฐานในป่าจนมรณภาพ

มีหลักฐานที่พอจะยืนยันได้ว่า ราวปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ครูบาขัตติยะน่าจะลาสิกขาบทไปแล้ว เนื่องจากปรากฏชื่อของ **"ครูบาคำปัน"** มาเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านปางแทน (คงในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น)

ใบลานที่วัดบ้านปางผูกหนึ่ง ชัยวุฒิ ไชยชนะ ได้ปริวรรตถอดความว่า

*"สระเด็จแล้วยามงาย เจ้าที่ไหว้เหย ภิกขุลิกขิตตะอัตตะโน เขียนปางเมื่ออยู่วัดบ้านพาง วันนั้นแล ปางเมื่อปฏิบัติ**สวาธุเจ้าคำพัน** วันนั้นแล สักราชได้ ๑๒๖๑ ตัว ปีกัดไค้ แลเน้อ เดือน ๕ ออก ๑๐ ค่ำ พร่ำว่าได้วันอังคาร"*

จากข้อความดังกล่าวนี้ระบุถึงจุลศักราช ๑๒๖๑ อันตรงกับพุทธศักราช ๒๔๔๒ แสดงให้เห็นว่าปีนั้นมีเจ้าอาวาสชื่อ **"สวาธุเจ้าคำปัน"** แล้ว ไม่ใช่ครูบาขัตติยะอีกต่อไป

ครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง พระอุปัชฌาย์

ครูบาสมณะ (สม สมโณ) **มีนามเต็มว่า "ครูบาสมณะคามวาสีมหาเถร"** ชื่อเล่น "ตุ้ย" เพราะท่านมีรูปร่างอ้วนท้วม ข้อมูลจากพระครูปริยัติรังสรรค์ (รังสรรค์ ธีรวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงรูปปัจจุบัน บันทึกไว้ว่า คนละแวกบ้านโฮ่งนิยมเรียกติดปากว่า "ครูบาตุ้ย" ท่านเกิด พ.ศ. ๒๓๙๓ เป็นบุตรของพ่อหนานอุด และแม่เฮือน ชาวบ้านโฮ่งหลวง เด็กชายสมบรรพชาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ และอุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓ ณ วัดบ้านโฮ่งหลวง ได้ฉายา "สมโณ" เรียนกัมมัฏฐาน บาลีมูลกัจจายน์ สัททะบาลีไวยากรณ์ กับครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร วัดสันต้นธง ลำพูน ซึ่งสืบสายมาจากครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น เมืองแพร่

ต่อมาได้เป็น**เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง** ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๓ – ๒๔๕๓ และ**เป็นเจ้าหัวหมวดแคว้นบ้านโฮ่ง** ชื่อของวัดบ้านโฮ่งหลวง ตามเอกสารโบราณเขียนชื่อเดิมว่า **"วัดมหาสังฆารามสะหรีบุญเรืองบ้านโห้งเหนือ"** นามนี้ต่อมาเป็นต้นแบบให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยน้อมนำไปตั้งเป็นชื่อเต็มของวัดบ้านปางที่ท่านสร้างใหม่ว่า "วัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง" และเปลี่ยนเป็น "วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง" ในเวลาต่อมา

ครูบาสมณะ เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งตอนบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ครูบาสมณะได้เป็นผู้ตั้งนามฉายาให้

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งแต่เมื่อครั้งบรรพชาเป็นสามเณร ว่า "สีวิไชยา" แต่ต่อมาภายหลังจากมรณภาพไปแล้ว จึงนิยมเขียนใหม่ว่า "สิริวิชโย" แปลว่า "ผู้ชนะอย่างหมดจด"

อนึ่ง ธรรมเนียมการบรรพชาอุปสมบทในสังคมล้านนาโบราณ พบว่ามีการตั้งฉายาให้ผู้บวชตั้งแต่เป็นสามเณรแล้ว ตัวอย่างเช่น เมื่อ*ขุนเปาเปรมประชา* หนึ่งในผู้ศรัทธาครูบาเจ้าศรีวิชัย ชาวสันกำแพง ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบวกเป็ด ได้รับฉายาว่า *"คุณวิลาศ"* (อ่านแบบบาลีว่า คุ-นะ-วิ-ลาด) มีพระครูเตชะ วัดสันต้นแหน ตำบลแม่คือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระอุปัชฌาย์

หรือเมื่อ อุ๊ยสี แสนอุ่น บรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ได้รับฉายาว่า *"สุริยว์โส"* ดังถ้อยคำที่ปรากฏบนใบลาน (ขนาดกว้าง ๒.๑ เซนติเมตร ยาว ๑๐๖ เซนติเมตร) ซึ่ง อุ๊ยสี แสนอุ่น เก็บรักษาไว้ ใช้อักษรธัมม์ล้านนาในการจาร ปริวรรตโดย พระศุภชัย ชยสุโภ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ดังนี้

*"ศรี สวัสดี มังคลวุฒิโชตกศาสนา ปัพพชาลัทโธ **สุริยว์โส** นามภิเธยุโย จุลศักราชได้ ๑๒๙๓ ตัวปีร้วงเม็ด เดือนสิบ ประถมะ แรม ๓ ค่ำ เม็งวัน ๕ (พฤหัสบดี) ไทยร้วงไส้ (มะเส็ง) ติตถี (ดิถี) ๘ ตัว อ้ายสีก็ได้เอาตัวตนเข้ามาสู่ศาสนา มีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเค้าพร้อมกับด้วยพระสังฆคณะเจ้าชุองค์ๆ จึงยกบัญญัติชื่อแถมใหม่ ใส่ชื่อเจ้าตนน้อยว่า สุริยวังโส สามเณโร อายุ วัณโณ สุขัง พลัง"*

นอกจากนี้ใบลาน (ขนาดกว้าง ๔ เซนติเมตร ยาว ๙๐ เซนติเมตร) ซึ่งเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง เป็นบันทึกการบรรพชา**นายพี**เป็นสามเณร ก็มีการตั้งฉายาให้ว่า **ธมฺมสานว์โส** ปริวรรตโดย นายศรีเลา เกษพรหม ว่า

*"สรีสวัสดี โชตกพุทธศาสนา ทายาโทโสภิตะ ตติสรณาคมนะ ทสสีละ ปักขะทารัทโท อะยัง ธัมมะสานวิลาโส สามเณโร บัดนี้ นายพีก็ได้เอาตนตัวเข้าสู่พุทธศาสนา หมายมีครูบาเจ้าศรีวิชัยชนะเป็นเค้าพร้อมกับพระสังฆเจ้าทั้งหลายยกขึ้นสู่การปัพพชากรรม บวชเป็นสามเณรแล้ว ก็ได้ยกชื่อขึ้นใหม่ ใส่ชื่อว่า **ธัมมสานวังโส สามเณโร** ว่าอั้นแล บวชขึ้นเมื่อปีร้วงเล้า เดือน..... ค่ำ พร่ำว่าได้วัน.....พุทธศักราชได้ ๒๔๗๖ จุลศักราช ๑๒๙๕ สำนักวัดพระสิงห์หลวงกลางเวียงนพบุรี นครเชียงใหม่"*

รศ. สมหมาย เปรมจิตต์ ผู้ปริวรรตตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ให้ข้อสังเกตในการตั้งชื่อฉายาให้สามเณรว่า เป็นธรรมเนียมภิกษุลังกามาแต่โบราณ นอกจากนี้ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ยังให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า เป็นธรรมเนียม**ของพระภิกษุชาวทิเบตเช่นกัน** โดยให้เหตุผลว่า**เมื่อได้เอาตัวตนเข้ามาสู่ศาสนาแล้ว เสมือนเป็นการเกิดใหม่ จึงจำเป็นต้องมีชื่อใหม่ด้วย แต่ปัจจุบันไม่มีการตั้งฉายาให้สามเณรในประเทศไทยแล้ว**

ภายหลังจากบรรพชาเป็นสามเณรได้ ๓ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอายุ ๒๑ ปี ได้ทำการอุปสมบทเป็นพระภิกษุกับครูบาสมณะที่อุโบสถวัดบ้านโฮ่งหลวง ยังคงใช้ฉายาเดิมว่า "สีวิไชยา" หรือ **"สีวิไชยาชนะภิกขุ"**

คร่าวซอประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจระบุว่า วันที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำการอุปสมบทตรงกับวันศุกร์ เป็นวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๙ เหนือ (เดือน ๗ กลาง) คือราวเดือนมิถุนายนอันเป็นเดือนเกิดของท่าน ดังบทกวีที่ว่า

"คันเถิงอายุ ซาวเอ็ดเป็นเกณฑ์
เถิงเดือนเก้าเพ็ง วันศุกร์บ่เส้า
อุปสมบท เป็นภิกขุเจ้า
อยู่อารามเก่าละ"

เมื่อคำนวณตามปฏิทินสุริยคติแล้ว จะตรงกับวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๒

ชัยวุฒิ ไชยชนะ ได้เพิ่มเติมข้อมูลที่ปริวรรตจากใบลานอักษรธัมม์ล้านนา เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับครูบาสมณะ ดังนี้

"ได้ไปเรียนสมถะกัมมะฐานวิปัสสนาธุระที่ครูบาสุมณะ วัดบ้านห้ง ริมน้ำแม่ลี้ถั่งแห่งคังคา (คงคา-แม่น้ำ) เรียนมูลสิกขาปฏิโมกอันเป็นบัญญัติแห่งพระไตรโลกชื่อพระวินัยธัมม์ เล่าเรียนเพียรจำตั้งแต่ทะสะธุตังคะวัตร กัมมะฐาน ๙๐ ทัด อันเป็นคลองพระนิพพาน ร่ำเรียนได้แล้วท่านก็มาพ่ำเพ็ง

อุโบสถวัดบ้านโฮ่งหลวง และพระประธานสมัยล้านนาที่ใช้ประกอบพิธีอุปสมบทครูบาเจ้าศรีวิชัย

(บำเพ็ญ) กัมมะฐานตามคลองโอวาท บ่ได้ประมาทผวนแผ (ปรวนแปร) ซ้ำได้ไปเรียนพระกัมมะฐานที่ ***ครูบาเจ้าดอยแท****แหมเล่า อันเป็นคลองปฏิบัติแต่เก่าสืบสาย ก็เลยบ่ฉันมัจฉะมังสาชิ้นเนื้อ อยู่ป่า...”*

ข้อความที่ยกมานี้แสดงให้ทราบถึงชื่อผู้เป็นครูบาอาจารย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย มีครูบาสมณะวัดบ้านห้าง (เขียนแบบภาษาล้านนาโบราณว่า‘โห้ง’-เขียนแบบภาคกลางภายหลังกลายเป็น ‘โฮ่ง’) และ**ครูบาดอยแต หมายถึงครูบาอุปละ** สำนักดอยแต นอกจากนี้ยังระบุถึง**การฉันมังสวิรัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ได้เริ่มขึ้นในช่วงเวลานี้แล้วเช่นกัน มิใช่เริ่มเมื่ออายุ ๒๖ เหมือนกับเอกสารเล่มอื่นๆ**

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูบาสมณะกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เห็นได้จากบันทึกในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะวัดต่างๆ ในจังหวัดลำพูน ว่าท่านมักจะแวะเวียนมาเยี่ยมกราบนมัสการพระอุปัชฌาย์รูปนี้เสมอ ครูบาสมณะเป็นที่เคารพของชาวบ้านในบ้านโฮ่งและบริเวณใกล้เคียงอย่างมาก ท่านมรณภาพ พ.ศ. ๒๔๕๓ อายุได้ ๖๐ ปี ๔๐ พรรษา ในงานฌาปนกิจศพครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็นกำลังหลักในการจัดงาน และนำอัฐิมาบรรจุไว้ที่ด้านหลังอุโบสถฟากตะวันออกของถนนทางหลวงสาย ๑๐๖ ปัจจุบันมีการย้ายอัฐิมาอยู่ภายในวัดบ้านโฮ่งหลวงฟากตะวันตก

ก่อนมรณภาพครูบาสมณะได้แต่งตั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเจ้าหัวหมวดปกครองแทนท่าน ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็รับปฏิบัติตาม จากการที่ได้รับแต่งตั้งครั้งนี้ตามสายปกครองแบบจารีตถือว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสามารถเป็นเจ้าอธิการอุปัชฌาย์ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดบ้านโฮ่งหลวงกับวัดบ้านปางคงสืบต่อเรื่อยมา เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงรูปถัดมา คือ ครูบาไชยา (พ.ศ. ๒๔๕๓–๒๔๖๑) ผู้มีอาวุโสสูงกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย และยังได้ปฏิบัติกัมมัฏฐานร่วมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง และพระครูศีลาภรณ์พิมล หรือมหาวงศ์ภิกขุ (พ.ศ. ๒๔๖๑–๒๕๑๗) ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะกิ่งอำเภอบ้านโฮ่ง

ครูบาปัญโญ วิชโย พระกรรมวาจาจารย์

เอกสารที่เขียนถึงประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกฉบับ ไม่ปรากฏนามของพระคู่สวด ซึ่งประกอบด้วยพระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุสาวนาจารย์ แต่อย่างใดเลย กระทั่งจากการลงศึกษาวิจัยวัดในเขตพื้นที่อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่ วัดหนองป่าตึง วัดทุ่งหัวช้าง และวัดดอนแก้ว ได้ข้อมูลตรงกันว่า **“ครูบาปัญโญ วิชโย” เจ้าอาวาสรูปแรกแห่งวัดหนองป่าตึงผู้นี้คือ“พระกรรมวาจาจารย์” ของครูบาเจ้าศรีวิชัยตอนอุปสมบทที่วัดบ้านโฮ่งหลวง**

ครูบาปัญโญ มีถิ่นกำเนิดแถบวัดทาขุมเงิน ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน แต่เนื่องจากมารดาของท่านได้อพยพหนีภัยแล้งมาหาที่

ทำกินใหม่ ย้ายมาอาศัยอยู่ที่บ้านหนองป่าตึง อำเภอทุ่งหัวช้าง ใกล้กับวัดหนองป่าตึง มีภูเขาที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระบาทสี่รอย” อยู่ห่างจากวัดประมาณ ๔-๕ กิโลเมตร เดินเท้าต่ออีก ๓๐ นาทีมี “พระอารามป่า” เป็นถิ่นที่ครูบาปัญโญ และครูบาเจ้าศรีวิชัย นิยมไปนั่งวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยกันบ่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ ถูกข้อกล่าวหาในช่วงแรก ๆ ครูบาปัญโญได้ “ปลีกวิเวก” หลบไปจำพรรษาอยู่บนยอดเขาพระบาทสี่รอยเป็นระยะเวลานานหลายเดือน ทั้ง ๆ ที่ป่าแห่งนี้ในอดีตเป็นดงเสือเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับครูบาปัญโญ ยังปรากฏในแผ่นไม้จารึกที่วัดเขาแก้วปินหวาน บ้านสองแคว ตำบลเถินบุรี อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง กล่าวถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยได้กราบนิมนต์ให้ครูบาปัญโญช่วยเป็นธุระรับผิดชอบก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัดเขาแก้วปินหวานแทน

การที่ครูบาปัญโญยินดีรับภาระดูแลการก่อสร้างวัดในเขตเมืองเถินแทนครูบาเจ้าศรีวิชัยผู้เป็นลูกศิษย์นี้ ก็เพราะตัวท่านเป็นสหธรรมิกกับ “ครูบาเป็ง อินฺทวิชโย” (ครูบาอินต๊ะ) ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดเขาแก้วปินหวานรูปแรกด้วยนั่นเอง คือต่างไปมาหาสู่กันเป็นประจำอยู่แล้ว ชาวเถินเองก็ให้ความเคารพนับถือครูบาปัญโญอย่างมาก ไม่ต่างไปจากที่เคารพครูบาอินต๊ะ เห็นได้จากการปั้นรูปเหมือนของครูบาทั้งสองไว้เคียงข้างกันที่วัดเขาแก้วปินหวาน

ตรงกับคำสัมภาษณ์ของชาวทุ่งหัวช้างที่บอกว่าเส้นทางชีวิตของครูบาปัญโญจะเวียนวนอยู่เพียง ๓ แห่งเท่านั้นคือ

“บางครั้งก็กลับไปเยี่ยมญาติที่ทาขุมเงิน บางครั้งก็ไปธุดงค์แถบเมืองเถินเป็นเวลานาน นัยว่ามีพระสหายธรรมอยู่ที่นั่นรูปหนึ่ง (หมายถึงครูบาอินต๊ะ) ส่วนเวลาที่เหลือทั้งหมดจะอยู่วัดหนองป่าตึงกับบนดอยพระบาทสี่รอยเท่านั้น ไม่ปรากฏว่าท่านชอบเดินทางไปที่อื่น”

ครูบาปัญโญมรณภาพเมื่ออายุ ๙๐ ปลาย ๆ ก่อนหน้าที่จะมีการสร้างสถานีตำรวจภูธรอำเภอทุ่งหัวช้าง เคยมีการตั้งเมรุศพครูบาปัญโญไว้บริเวณนั้น (ฝั่งตรงข้ามกับวัดหนองป่าตึง)

สมัยที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิต ทุกครั้งเมื่อเดินทางกลับจากการไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามทั่วภาคเหนือคืนสู่วัดบ้านปางคราวใด ท่านจะต้องแวะมากราบ อุปัฏฐาก และดำหัวครูบาปัญโญเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปีใหม่เมืองทุกปีไม่เคยขาด ภาพที่ชาวบ้านมองเห็นคือ ครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิบัติต่อครูบาปัญโญอย่างอ่อนน้อม ประหนึ่งเป็นพระผู้ใหญ่รูปที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความเคารพอย่างสูงสุด

อนึ่ง ในส่วนของพระคู่สวดอีกรูปในฐานะ “พระอนุสาวนาจารย์” ซึ่งต้องทำหน้าที่คู่กับพระกรรมวาจาจารย์ ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทนั้น ยังไม่พบหลักฐานแน่ชัดนักว่าคือครูบารูปใด แต่พระครูปริยัติรังสรรค์ (พระมหารังสรรค์ ธีรวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง กำลังศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อยู่ โดยตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นไว้ก่อนว่า อาจเป็น “ครูบาไชยา” (ไจยา) แห่งวัดบ้านโฮ่งหลวงก็เป็นได้ เนื่องจากครูบาไชยาเป็นพระผู้ใหญ่อีกรูปหนึ่งที่มีบทบาทในการช่วยครูบาสมณะประกอบพิธีบรรพชาอุปสมบทในฐานะเป็นพระคู่สวดให้กับพระภิกษุสามเณร ในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกับครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนหลายรูป

เส้นทางกัมมัฏฐาน ฝากตัวกับครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร

ในประกาศราชกิจจานุเบกษาพบข้อความว่ามีการมอบสมณศักดิ์ถวายแด่ “พระญาณรังษี” (จะหมายถึง ‘ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร’ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ‘ครูบาสมเด็จ’ วัดสันต้นธงหรือไม่?) ให้เป็น **“พระครูญาณมงคล” เจ้าคณะเมืองนครลำพูน** (ต่อมาคือตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลำพูน) **รูปแรก**

ตามประวัติของครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร ระบุว่าท่านปฏิเสธสมณศักดิ์ชั้น “พระครู” ตามระบบใหม่ ยืนหยัดในความเป็น “พระล้านนาพื้นเมือง” จวบมรณภาพ ***ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถรจึงเป็นสังฆประมุของค์สุดท้ายในระบบสงฆ์ล้านนาแบบจารีต***

นอกเหนือจาก ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถรที่ได้รับการแต่งตั้งโดยเจ้าหลวงดาราดิเรกรัตน์ไพโรจน์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์ที่ ๗ แล้ว ยัง

ปรากฏนามของพระสงฆ์ล้านนาซึ่งมีอายุร่วมสมัยกับท่านที่ได้รับสมณศักดิ์พร้อมกันอีก ๓ รูป ได้แก่ พระราชครูวัดดอยติ ครูบาสังฆราชวัดดอยครั่ง และครูบาสวามีวัดสะดือเมือง (ปัจจุบันมีฐานะเป็นคณะสะดือเมืองวัดพระธาตุหริภุญชัย)

ในยุคนั้น ไม่ใช่ว่ามีแต่เพียงสำนักวัดสันต้นธงของครูบาสมเด็จเท่านั้นที่เปิดการเรียนการสอนสำหรับพระภิกษุสามเณร ที่เชียงใหม่ก็มีสำนักวัดฝายหิน ของครูบาหลวงโสภา ที่แพร่เองก็มีสำนักของครูบาวงษ์ วัดพระบาท (ปัจจุบันรวมกับวัดมิ่งเมือง กลายเป็นวัดพระบาทมิ่งเมือง) เป็นลูกศิษย์ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถรโดยตรงด้วยซ้ำ

แต่เหตุที่สำนักวัดสันต้นธง กลายเป็นแหล่งดึงดูดพระหนุ่มเณรน้อยจากทั่วทุกสารทิศให้มาแสวงหาความรู้ ไม่เฉพาะแต่ชาวลำพูนเท่านั้น ทั้งจากเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน ตาก พะเยา ต่างหลั่งไหลมาขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ครูบาสมเด็จจนล้นกุฏิ เป็นผลสืบเนื่องมาจากมูลเหตุที่ชาวล้านนายุคนั้นยังไม่นิยมสยามนั่นเอง โดยเฉพาะที่เมืองลำปางกับเมืองน่านเดิมเคยนิยมส่งพระภิกษุสามเณรมาเรียนที่เมืองแพร่มาก

ตามข้อมูลที่ปรากฏในบันทึกใบลาน ที่ชัยวุฒิ ไชยชนะ ได้ศึกษาค้นคว้า พบว่าทางเมืองลำปาง มี **พระครูวัดพิชัย**ผู้ซึ่งน่าจะมีอำนาจเชิงการเมืองมาก มักบังคับพระภิกษุสามเณรให้มาเรียนที่เมืองแพร่ ซึ่งพระภิกษุรูปหนึ่งต้องอาศัยอำนาจขอบารมีจากเจ้าหลวงบุญวาทย์วงษ์มานิตช่วยพูดกับพระครูวัดพิชัย เพื่อให้รอดพ้นจากการส่งตัวไปเรียนที่เมืองแพร่ ได้สำเร็จ แล้วย้ายไปเรียนที่สำนักวัดสันต้นธงเมืองลำพูนแทน ภิกษุหนุ่มรูปนั้นได้บันทึกความคับข้องใจในใบลานเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยยกย่องครูบาสมเด็จวัดสันต้นธงมาก ว่าสามารถเล่าเรื่องการเรียนอักขระวิธีทางบาลี อย่างสนุกสนาน เรียกว่าถึงพริกถึงขิงเลยทีเดียว

“ตัวครูบาสมเด็จนั้น ทางส่วนกลางมายกยอให้เป็น “พระครู” ท่านไม่เอาเด็ดขาด เพราะไม่ได้เป็นพระเพียงแค่ขอชาวบ้านกิน” (น่าจะเป็นการเขียนเหน็บตำแหน่งพระครูทั้งหลายที่มีการรับค่านิตยภัต)

เมื่อเปรียบเทียบกับบรรยากาศหลังยุคครูบา

ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น

กัญจนะอรัญวาสีมหาเถร แห่งสำนักวัดสูงเม่น ครูบาวงษ์ วัดพระบาท กลับยอมรับตำแหน่ง “พระครู” ของสยาม (แสดงถึงการประนีประนอม) มูลเหตุนี้ทำให้พระภิกษุสามเณรที่ลำปางหลายรูประบุว่า *“ขอเป็นศิษย์ครูบาสมเด็จวัดสันต้นธงดีกว่ามาเมืองแพร่”*

กรณีครูบาเจ้าศรีวิชัย หลังจากที่ได้ทำการอุปสมบทแล้ว ท่านได้กลับไปอยู่วัดบ้านปางเป็นเวลา ๑ ปี ครูบาขัตติยะ ได้สอนวิชาไสยศาสตร์ เวทมนตร์คาถา ตามจารีตประเพณีของผู้ชายล้านนา ให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยเห็นว่า

“เป็นของดีของวิเศษที่จะนำความสุขความเจริญมาให้ เพราะวิชาประเภทนี้เป็นวิชาที่สามารถนำติดตัวออกไปสู่โลกฆราวาสได้”

เป็นเหตุให้ “พระนวกะศรีวิชัย” ได้สักหมึกดำที่ขาทั้ง ๒ ข้าง ในทำนองอยู่ยงคงกระพัน และจากนั้นได้เดินทางไปพบครูบาสมณะ พระอุปัชฌาย์ เพื่อขอลาสิกขาในวัย ๒๒ ปี หลังจากที่อุปสมบทมาได้เพียง ๑ พรรษา แต่ครูบาสมณะกลับเห็นว่า

“พระศรีวิชัยยังไม่ทันได้พบกัลยาณมิตรและกัลยาณธรรม จึงร้อนวิชา ฝักใฝ่แต่เรื่องราวทางโลก”

เหตุการณ์นี้น่าจะเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญในชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย เพราะปรากฏว่า นอกจากครูบาสมณะจะไม่อนุญาตให้ลาสิกขาแล้ว ท่านยัง

ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร วัดสันต้นธง

ได้พาครูบาเจ้าศรีวิชัยไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับ “ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร” ผู้เป็นสังฆประมุขแห่งนครลำพูนอีกด้วย เพื่อจะได้เรียนกัมมัฏฐานอย่างเข้มข้นโดยตรงจากเจ้าสำนักวัดสันต้นธงต้นแบบที่สืบสายมาจาก “ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร” วัดสูงเม่น เมืองแพร่ ผู้มีชื่อเสียง

แต่ด้วยเหตุที่วัดสันต้นธงเป็นสำนักเรียนที่เต็มไปด้วยพระนักการศึกษามาเรียนจนแน่นขนัด ครูบาสมเด็จจึงฝากครูบาสมณะว่า ขอให้ส่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปศึกษากับ “ครูบาอุปละ” ผู้เป็นลูกศิษย์ของท่านอีกรูปหนึ่งที่สำนักวัดดอยแตแทน

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มณี พยอมยงค์ บันทึกไว้ว่า นับจากสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร วัดสันต้นธงแล้ว ได้มีศิษย์ไปตั้งสำนักวิปัสสนาธุระที่วัดทาดอยครั่ง ต่อมาได้แยกไปตั้งที่วัดดอยแต ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมืองลำพูน ชื่อเสียงของ**วัดทาดอยครั่งและวัดดอยแตเป็นที่รู้จักกันในระยะนั้นว่า เป็นสำนักที่มีความโดดเด่นในด้านการเรียนการสอนกัมมัฏฐาน ซึ่งทั้งสองสำนักนี้เป็นสถานศึกษาบ่มเพาะองค์ความรู้ให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย**

ครูบาอุปละ พระผู้เปลี่ยนเส้นทางชีวิต

การศึกษาประวัติของ**ครูบาอุปละ** ผู้มีนามเดิมว่า “อุบล” (หมายถึงดอกบัว) **เจ้าสำนักวัดดอยแต ผู้สอนกัมมัฏฐานให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเวลา ๑ ปี ในระหว่างปลาย พ.ศ. ๒๔๔๒ ถึงราวปลาย พ.ศ. ๒๔๔๓** นั้น ได้มาจากการสัมภาษณ์พ่ออุ๊ยศรีนวล สมจิต อายุ ๙๓ ปี (๒๕๕๘) ชาวบ้านเหมืองจี้ใหม่ ซึ่งเป็นผู้ทันเห็นครูบาเจ้าศรีวิชัย ในสมัยที่พ่ออุ๊ยเป็นสามเณร

พ่ออุ๊ยศรีนวล บอกว่าครูบาอุปละ เป็นชาวบ้านดอยแตโดยกำเนิด บ้านดอยแตนี้เดิมอยู่ในเขตตำบลทาทุ่งแฝง อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน แต่ปัจจุบันตัดแบ่งเขตการปกครองใหม่ย้ายมาขึ้นสังกัดในเขตตำบลเหมืองจี้แทน ก่อนจะมาเป็นเจ้าสำนักวัดดอยแตนั้น ครูบาอุปละเคยจำพรรษาอยู่ที่วัดกู่ละมักหรือวัดรมณียาราม ตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนมาก่อนวัดกู่ละมักตั้งอยู่ใกล้กับวัดสันต้นธงมาก แสดงว่าหลังจากที่ครูบาอุปละไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาสมเด็จวัดสันต้นธงแล้วนั้น ครูบาอุปละได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดกู่ละมักช่วงหนึ่ง แต่ไม่ใช่ในฐานะเจ้าอาวาส เป็นแค่พระลูกวัดรูปหนึ่งเท่านั้น หลังจากนั้นได้ลาครูบาสมเด็จวัดสันต้นธงไปปลีกวิเวกเพื่อปฏิบัติกัมมัฏฐานในเขตอรัญวาสี

ครูบาอุปละมรณภาพที่บนสำนักวัดดอยแตนั้นเอง แต่ศักราชใดไม่ได้บันทึกไว้ ศรัทธาลากปราสาท

รูปสมมติครูบาอุปละทำด้วยปูนปั้น อยู่ที่วัดพระธาตุดอยแต

ศพลงมาฌาปนกิจที่สุสานวัดบ้านแป้นหลวง (ตั้งอยู่ตรงข้ามกับคริสตจักรบ้านแป้น) พ่ออุ๊ยศรีนวลเล่าว่า **งานศพของครูบาอุปละ ยังได้พบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมาร่วมงานในพิธีพร้อมกับขบวนศิษยานุศิษย์ผู้ติดตามนับได้กว่า ๕๐๐** รูป/คน

ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยศึกษากัมมัฏฐานกับครูบาอุปละนั้น บรรยากาศของความเป็นวัดป่าที่สำนักดอยแต เต็มไปด้วยความสงัดวิเวก **การเรียนการสอนเน้นการปฏิบัติกัมมัฏฐานควบคู่กับศาสตร์ความรู้บาลีไวยากรณ์ อักขรวิธี มูลกัจจายน์ ปรมัตถ์ คัมภีร์สมัญญาภิธาน เรียกโดยรวมว่า "สัททาทั้งแปด" กับวิชา "สุตเสียง" (สูตรเสียง-สำเหนียกเสียงของสรรพสัตว์)**

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาอภิธรรม กล่าวกันว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยฝึกจิตจนสำเร็จโคตรภูญาณ

หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสำเร็จการศึกษาวิชาอภิธรรมจากสำนักวัดดอยแตแล้ว ได้กราบลาครูบาอุปละ ไปศึกษาต่อ ณ อีกสองสำนัก คือ สำนักวัดดอยครั่ง และสำนักวัดดอยคำ (ในอดีตยังไม่มีการเติมคำว่า "ทา" นำหน้าวัดในเขตอำเภอแม่ทา เนื่องจากอำเภอแม่ทายังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเมืองลำพูน) ซึ่งถือว่าเป็นเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมบนยอดเขาในเขตแม่ทาที่มีชื่อเสียงโด่งดังทัดเทียมกันทุกสำนัก ถึงขนาดที่ได้รับฉายาว่าเป็น "สำนักเชตวันแห่งล้านนา"

สู่สำนักปฏิบัติธรรมของ ครูบาโปธา และครูบาเมธา

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความมุ่งมั่นที่จะเดินทางต่อสู่ทิศเหนือขึ้นไปยังอีกสองสำนักในเขตแม่ทา ซึ่งตั้งอยู่บนภูเขาขนาดย่อมๆ ตั้งแต่บริเวณตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง ขึ้นไปยังตำบลทาขุมเงิน ตำบลทากาศ และตำบลทาทุ่งหลวง ในเขตอำเภอแม่ทา กล่าวคือเริ่มตั้งแต่ดอยกุศล ดอยแต ดอยครั่ง ดอยคำ ดอยแช่ (ดอยแจ้) ถ้ำจอมธรรม (อ่านแบบภาษายองว่า ม่อนจำธรรม) คาบเกี่ยวไปยังดอยม่อนช้าง (พระบาทตากผ้า) ในเขตอำเภอป่าซาง ดอยเหล่านี้ ชาวล้านนาในยุคร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัยเรียกกันว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเป็นสถานที่ปฏิบัติกัมมัฏฐานของพระป่า พระธุดงค์

เมื่อกราบลาครูบาอุปละแล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยในวัย ๒๓ ย่าง ๒๔ ปี ได้ไป**ฝากตัวเป็นศิษย์ขอเรียนกัมมัฏฐานเพิ่มเติมกับ "ครูบาโปธา" ซึ่งคนทั่วไปรู้จักกันดีในอีกนามหนึ่งว่า "ครูบาสังฆราช"** อันเป็นตำแหน่งรองลงมาจากครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถระ สังฆประมุขสูงสุดในจังหวัดลำพูน

พระอธิการไพฑูรย์ จิตฺตโสภโณ เจ้าอาวาสวัดทาดอยครั่งรูปปัจจุบัน เล่าถึง**ครูบาสังฆราชวัดทาดอยครั่งว่า มีนามเดิมว่า "โปธา" ได้สอนกัมมัฏฐานแก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นระยะเวลา ๓ เดือน เน้นวิชา "การเดินจงกรม" และ "การนับลูกประคำ ๑๐๘ เม็ด"** หลังจากสอนวิชาให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ไม่นาน ปี ๒๔๔๔ ครูบาสังฆราชก็ถึงแก่มรณภาพอดี

จากนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงไปกราบฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับ "ครูบาเมธา" แห่งสำนักวัดดอยคำ ซึ่งในอดีตเรียก "สุวรรณบรรพต" บางตำนานเรียกว่า "เวฬุสุวรรณาราม" (หมายถึงป่าไผ่บนเขาดอยคำ) บ้างก็เรียก "ดอยคำจอมสวรรค์" ปัจจุบันคือวัดทาดอยคำ อยู่ที่หมู่ ๑๓ ตำบลทากาศเหนือ อำเภอแม่ทา

ครูบาเมธาเป็นเจ้าอาวาสสำนักดอยคำรูปที่สองต่อจาก**ครูบาพรหม ปัญญา** ผู้บุกเบิกวัดพระครูบรรพตขันตยานุยุต เจ้าอาวาสวัดทาดอยคำรูปปัจจุบัน เล่าว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เรียนการอ่านธรรมใบลานชิ้นสำคัญกับครูบาเมธา ที่ชื่อว่า "อานิสงส์สีลสัมปทา" ซึ่งต่อมาครูบาเจ้าศรีวิชัยได้น้อมนำไปเป็นธรรมะประจำตัว เวลามีโอกาสเทศนาที่ไหนก็มักเทศน์เรื่อง "อานิสงส์ศีล"** อีกทั้งท่านยังได้เขียนหนังสือเรื่อง ***"ธรรมอานิสงส์ศีล"*** ขึ้นด้วยเล่มหนึ่ง

หลังจากที่ได้เรียนวิชาอานิสงส์ศีลกับครูบาเมธา ที่สำนักวัดดอยคำ เสร็จสิ้นแล้ว **ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาฝึกวิปัสสนาเพิ่มเติมอย่างเข้มข้นกับครูบาสมณะวัดบ้านโฮ่งหลวงอีกรอบ** ก่อนจะเดินทางกลับคืนสู่วัดบ้านปาง

พระบูรพาจารย์สายอรัญวาสี ๑๔ รูป

ครูบาอภิชัยขาวปี ลูกศิษย์รูปสำคัญของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บันทึกไว้ในหนังสือชื่อ "ตำนานมูลศาสนา" (คนละเล่มกับตำนานมูลศาสนายุคล้านนา

อนุสาวรีย์ "พระสิริมังคลาจารย์" หน้าพุทธสถานเชียงใหม่

ที่รจนาโดยพระพุทธพุกามในพุทธศตวรรษที่ ๒๐) กล่าวถึง "ครูบาสายป่าอรัญวาสีจำนวน ๑๔ รูป" ที่เป็นประหนึ่ง "พระบูรพาจารย์" ของครูบาเจ้าศรีวิชัยและของตัวครูบาอภิชัยขาวปีเอง โดยเขียนว่า

*"ที่นี้ อภิชัยขาวปี๋ จักกล่าวสืบวงศา ครูบาเจ้าต๋นเป็นครูล่วงแล้วต่อจาก**พระญาณคัมภีร์** (๑) ภิกษุต่อไป ต่อนั้นมา **พระญาณรังษี** (๒) วัดป่าแดงเชียงใหม่สืบมาบัดนั้น **ครูบามหามังคลาจารย์** (๓) วัดตำหนักสืบมา บัดนั้น**ครูบาญาณมงคล** (๔) วัดเจตุพนสืบมา **ครูบาเกสรปัญโญ** (๕) วัดดอยดั้ง สืบมา ต่อนั้นมา **ครูบาสามีวัดฉางข้าวน้อย** (๖) ต้นยางสืบมา ถัดนั้น **ครูบากางเป็ด** (๗) ต๋นเป็นลูกศิษย์ ถัดนั้น**ครูบาพุทธวงศ์** (๘) วัดสันต้นธง สืบมา ถัดนั้น**ครูบาสมเด็จสังฆราช** (๙) วัดดอยครั่งสืบมา ถัดนั้น **ครูบาอุปปละ** (๑๐) วัดตี๋นดอย พระนอนสืบมา **ครูบาปัญญา** (๑๑) วัดลี้หลวง สืบมา **ครูบาผาหิน** (๑๒) เชียงใหม่ สืบมา ถัดนั้น **ครูบาคัมภีร์** (๑๓) วัดดอยแต สืบมา ถัดนั้น **ครูบาศรีวิชัย** (๑๔) วัดบ้านปาง สืบมา ถัดนั้น ครูบาเจ้าอภิชัยขาวปี๋ สืบมา นับภิกขุ สามเณร ที่เรียนธรรมต่อจากพระญาณคัมภีร์ นับตั้งแต่เมืองศรีอยุธยา ขึ้นมาเถิงเชียงใหม่ ลำดับเถิงเจียงตุ๋ง นับเป็นร้อย ๆ แต่มีชื่อบ่อผากฏ (ปรากฏ) ที่มีชื่อผากฏก็มี ๑๔ ต๋น เท่านี้"*

มีข้อสังเกตว่ารายนามพระบูรพาจารย์ ที่ครูบาอภิชัยขาวปีระบุมาแบบรวม ๆ นี้ ไม่มีคำอธิบายต่อท้ายว่าแต่ละรูปมีชีวิตอยู่ในช่วงศักราชใด หรือวัดที่ระบุนามนั้นตั้งอยู่ในจังหวัดใดอีกทั้งบางนามสะกดชื่อพระมหาเถระรวมทั้งชื่อวัดนั้น เมื่อตรวจสอบกับหลักฐานยุคปัจจุบันพบว่าคลาดเคลื่อนไม่ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้ชำระสะสางนามและชื่อวัดใหม่ให้ถูกต้องง่ายต่อความเข้าใจ ดังนี้

๑. หมายถึง *"พระมหาญาณคัมภีร์"* แห่งวัดป่าแดงหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้บุกเบิกพระพุทธศาสนา "นิกายป่าแดง" สมัยพระญาแสนเมืองมา เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๗๓

๒. หมายถึง *"พระมหาญาณรังษี"* เจ้าอาวาสลำดับที่ ๖ แห่งวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไปอุปสมบทและศึกษาธรรมะมาจากเมืองพุกาม ได้รับการสนับสนุนโดยพระญาสามฝั่งแกน พ.ศ. ๑๙๗๗-๑๙๘๔

๓. หมายถึง *"พระสิริมังคลาจารย์"* แห่งวัดตำหนัก (สวนขวัญ) ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดสวนดอก ลำดับที่ ๑๕ ตรงกับสมัยพระเมืองแก้วและพระเมืองเกษเกล้า พ.ศ. ๒๐๖๘-๒๐๗๘ พระสิริมังคลาจารย์ เป็นปราชญ์ผู้มีความแตกฉานในการรจนาบาลีปกรณ์ชิ้นสำคัญ เช่น เวสสันตรทีปนี จักกวาฬทีปนี มังคลัตถทีปนี และสังขยาปกาสกฎีกา

๔. หมายถึง *"พระมหาญาณมงคล"* แห่งวัดเชตุพน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์แก่พระเจ้าติโลกราชในคราวทรงผนวชที่วัดป่าแดงเมื่อ พ.ศ. ๑๙๙๕

๕. หมายถึง *"ครูบามหาป่าเกสรปัญโญ"* แห่งวัดไหล่หินหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง พระภิกษุรูปนี้ได้กล่าวถึงแล้วในบทนำ ว่าเป็นผู้ฟื้นฟูพระนิกายต่าง ๆ ที่แตกแยกกันในยุคภายใต้การปกครองของพม่าให้รวมเป็นหนึ่งดียว อันทำให้เกิดที่มาของคำเรียกว่า "ครูบา" อย่างเป็นรูปธรรมครั้งแรกในแผ่นดิน

สถูปอัฐิครูบาคางเป็ด วัดฉางข้าวน้อยใต้ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

พระครูพุทธิวงศ์ธาดา วัดฉางข้าวน้อยเหนือ

ล้านนา ตามประวัติกล่าวว่าครูบามหาป่าเกสรปัญโญ บรรพชาเป็นสามเณรที่หริภุญไชย (หมายถึงจังหวัดลำพูน) เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๘๑ งานวิจัยของ โสภา ชานะมูล ระบุว่าท่านอุปสมบทที่วัดป่าซางดอยเฮือง หรือวัดดอยดั้งในลำพูน แต่จากการศึกษาคัมภีร์ใบลานของ ชัยวุฒิ ไชยชนะ พบว่าวัดที่ครูบามหาป่าเกสรปัญโญมาฝากตัวเป็นลูกศิษย์นั้น ปัจจุบันคือวัดป่าซางงาม (แสดงว่านามเดิมของวัดป่าซางงามคือ วัดป่าซางดอยเฮือง หรือดอยดั้ง) บทบาทของครูบามหาป่าเกสรปัญโญถือเป็นพระภิกษุในสายอรัญวาสีที่มีความสำคัญยิ่งในช่วงที่ล้านนาถูกปกครองโดยพม่า ท่านได้เดินธุดงค์ไปเผยแผ่พุทธศาสนาถึงเมืองเชียงตุง ทำหน้าที่เก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานที่กระจัดกระจายตามวัดร้างทั่วล้านนามารักษาไว้ที่วัดไหล่หินหลวง และเป็นต้นแบบของความนิยมการใช้คำว่า “ครูบาในล้านนา”

๖. คำว่า *“ครูบาสามีวัดฉางข้าวน้อยต้นยาง”* ไม่ทราบว่าหมายถึงพระรูปใดแน่ชัดนัก เพราะโดยปกติคำว่า “สามี” หรือ “สวามี” เป็นตำแหน่งคำนำหน้าของพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่ ไม่ใช่ฉายาเฉพาะ

๗. หมายถึง *“ครูบากางเป็ด (คางเป็ด)”* วัดฉางข้าวน้อย นามจริง “ครูบาคันธา เรวฺจจ” ผู้เดินธุดงค์มาจากเมืองยอง สร้างวัดฉางข้าวน้อย (ทั้งใต้-เหนือ) พ.ศ. ๒๓๕๐-๒๓๙๓

๘. คำว่า *“ครูบาพุทธวงศ์วัดสันต้นธง”* เกิดความสับสนว่าหมายถึงรูปใด เพราะที่วัดฉางข้าวน้อยเหนือ มีเจ้าอาวาสลำดับที่ ๕ (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๐-๒๔๘๒) นามว่า “พระครูพุทธิวงศ์ธาดา” ซึ่งมีบทบาทในการนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดร้างต่าง ๆ ในเขตป่าซางจำนวนหลายแห่ง แต่การที่ระบุว่า “วัดสันต้นธง” ก็อาจจะหมายถึง “ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญา” ก็เป็นได้ แม้ในทำเนียบนามเจ้าอาวาสวัดสันต้นธง จะไม่ปรากฏนามของครูบาพุทธวงศ์ และแทบเป็นไปไม่ได้ หากไม่มีครูบาสมเด็จในกลุ่มพระบูรพาจารย์

๙. หมายถึง *“สมเด็จสังฆราชดอยครั่ง”* หรือครูบาโปธา เจ้าอาวาสวัดทาดอยครั่ง ผู้เป็นพระอาจารย์สอนวิชาการเดินจงกรมและการฝึกกัมมัฏฐานด้วยการนับประคำ ๑๐๘ ให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย

๑๐. หมายถึง *“ครูบาอุปละ อุปลวณฺโณ”* เจ้าอาวาสวัดตีนดอยรูปแรก (ใกล้วัดพระนอนม่อนช้างตำบลมะกอก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน) ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๕๐

๑๑. หมายถึง *“ครูบาปัญญา”* เจ้าอาวาสลำดับที่ ๒ วัดลี้หลวง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

๑๒. หมายถึง *“ครูบาหลวงวัดฝายหิน”* ต่อมาคือพระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์ วัดเชียงยืน

๑๓. *"ครูบาคัมภีร์"* วัดดอยแต ถือเป็นเรื่องน่าประหลาดใจ เพราะเมื่อกล่าวถึงวัดดอยแต กลับไม่ใช่นามของ "ครูบาอุปละ" พระอาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐานแก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยตรง แต่กลับกลายเป็นครูบาคัมภีระ ซึ่งไม่มีนามนี้ในประวัติวัดดอยแต

๑๔. ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง

ในสายนี้รูปสุดท้ายคือ ครูบาอภิชัยขาวปี วัดพระพุทธบาทผาหนาม ผู้บันทึกข้อความ

ข้อควรวิเคราะห์มีดังนี้ พระบูรพาจารย์ทั้ง ๑๔ รูป (หรืออาจจะเหลือแค่ ๑๓ รูป หากหมายเลข ๖ ไม่มีความหมาย นับรวมกับหมายเลข ๗ คืออาจหมายถึงครูบากางเป็ดแห่งวัดฉางข้าวน้อยรูปเดียวกัน) ที่ครูบาอภิชัยขาวปีอ้างว่าท่านสืบสายมานี้ เป็นการรับรู้ข้อมูลสืบต่อกันมาได้อย่างไร เนื่องจากพบว่ามีการระบุนามพระมหาเถระยุคล้านนาตั้งแต่เมื่อ ๕๐๐ ปีก่อน ทั้งจากนิกายป่าแดงและทั้งนิกายสวนดอกปะปนกัน และต่อมาเมื่อยุคที่ล้านนาเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้วก็มิอาจระบุแบ่งแยกการสืบสายนิกายป่าแดงหรือสวนดอกได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอีกเลย เหลือแต่เพียงนิกายที่ยึดถือตามกลุ่มชาติพันธุ์ หรือตามสถานที่ เช่น นิกายยอง นิกายม่าน นิกายเชียงตุง นิกายเชียงใหม่ ฯลฯ

เนื่องจากการบันทึกของครูบาอภิชัยขาวปีนั้นไม่ได้ระบุศักราช และไม่ได้เรียงตามลำดับอาวุโส อาทิ พระมหาญาณมงคล วัดเชตุพนสมัยพระเจ้าติโลกราชควรมาก่อนพระสิริมังคลาจารย์ สมัยพระเมืองแก้ว หรือสมเด็จสังฆราชดอยครั่ง ควรมาก่อนพระครูพุทธิวงศ์ธาดา (หากเชื่อว่าหมายถึงพระครูที่วัดฉางข้าวน้อยไม่ใช่วัดสันต้นธงตามระบุ) ในขณะเดียวกันก็จะเห็นว่าไม่มีการระบุถึงพระบูรพาจารย์รูปสำคัญ อาทิ ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร แห่งวัดสูงเม่นเมืองแพร่ ทั้ง ๆ ที่เป็นบรมครูของ "ครูบาสมเด็จวัดสันต้นธง" สายตรง รวมทั้งไม่มี "ครูบาสมณะ" วัดบ้านโฮ่งหลวง ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย

เกี่ยวกับการอ้างรายชื่อพระบูรพาจารย์จำนวน ๑๔ รูป ของครูบาอภิชัยขาวปีในที่นี้ นักวิชาการได้ตั้งคำถามมากมายหลายข้อ ได้แก่

๑. รายชื่อที่อ้างมาทั้งหมดนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยรับรู้หรือรองรับข้อเท็จจริงว่าได้สืบสายปฏิบัติธรรมในแนวทางของพระมหาเถระแต่ละรูปตามความเข้าใจของครูบาอภิชัยขาวปีด้วยหรือไม่ หากครูบาอภิชัยขาวปีบันทึกตามคำบอกเล่าของครูบาเจ้าศรีวิชัยจริง ก็ถือว่าเป็นข้อมูลที่น่าสนใจยิ่ง เหตุเพราะมีการสืบสาวราวเรื่องไปถึงบุคคลที่ยิ่งใหญ่ในยุคอดีตอันรุ่งเรืองของล้านนาตั้งแต่เมื่อ ๕๐๐ ปีก่อน แสดงถึงภูมิรู้และความสนใจในประวัติศาสตร์พุทธศาสนายุคล้านนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย (หรือครูบาอภิชัยขาวปีเอง) อย่างเจาะลึก

ครูบาทั้ง ๔ สายครูบาพรหมา วัดพระพุทธบาทตากผ้า ซึ่งปฏิบัติกัมมัฏฐานในแนวทางที่แตกต่างจากสายของครูบาอภิชัยขาวปี

๒. ครูบาอภิชัยขาวปีเขียนตำนานมูลศาสนาในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่าน หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพค่อนข้างนานแล้ว และเป็นห้วงเวลาที่ครูบาอภิชัยขาวปีกำลังเกิดความขัดแย้งไม่ยอมรับแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐานของสายพระสุพรหมญาณเถร (ครูบาพรหมา) แห่งวัดพระพุทธบาทตากผ้าโดยอ้างว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ขัดแย้งกับประเพณีดั้งเดิมของล้านนา เหตุเพราะไปรับเอาแนวทางมาจากสยามมากเกินไป จนเกิดวิกฤต "ศาสนาสองห้อง" ผศ.ดร.ขวัญชีวัน บัวแดง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ศึกษาเรื่องอัตชีวประวัติครูบาอภิชัยขาวปีอย่างลึกซึ้ง ให้ความเห็นว่า

บางทีการอ้างอิงดึงเอาพระบูรพาจารย์ ๑๔ รูป ของครูบาอภิชัยขาวปีมานั้น ***อาจทำไปเพื่อใช้เป็นเครื่องมือยกสถานะของตน "ต่อสู้" กับสายครูบาพรหมา เพื่อให้เห็นว่าเส้นทางธรรมของครูบาอภิชัยขาวปีนั้นมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยาวไกลกว่าก็เป็นได้*** ◉

วัดบ้านปาง ปฐมารามของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ศักราชที่สร้างวัด

ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารระบุว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างวัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง ในจุลศักราช ๑๒๖๖ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ปีรวงเป้า (หมายถึงปีฉลู) เดือน ๓ เหนือ แรม ๑ ค่ำ เช่นเดียวกับใบลานประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับวัดข้าวแท่นน้อย และหนังสือของ ส.สุภาภา

ทั้งนี้เมื่อตรวจสอบจากปฏิทินร้อยปีแล้ว พบว่า พ.ศ. ๒๔๔๗ ตรงกับปีสีหรือปีมะโรง ไม่ใช่ปีรวงเป้าหรือปีฉลูตามที่บันทึกไว้ หากเป็นปีฉลูต้องย้อนกลับไป ๓ ปี ย่อมตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔ และเมื่อตรวจสอบเดือน ๓ เหนือ คือเดือนธันวาคม แรม ๑ ค่ำ ก็จะตรงกับ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔

ทว่า ประเด็นศักราชการสร้างวัดบ้านปางนั้นไม่ควรยึดถือเอาแค่ปีฉลูเพียงอย่างเดียว หากควรพิจารณาประกอบกับเหตุการณ์อื่นๆ ด้วยดังนี้

๑. ปีที่ครูบาขัตติยะ เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง (วัดเดิมที่หมู่บ้านด้านล่าง) ลาออกจากการเป็นเจ้าอาวาสของวัดคือปีไหน เมื่อไหร่ ซึ่งกรณีนี้ไม่เป็นที่รับรู้แต่อย่างใด

๒. ช่วงเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องเดินทางไปศึกษาวิชากัมมัฏฐานตามสำนักเรียนต่างๆหลังจากอุปสมบทเป็นระยะเวลาประมาณ ๒-๓ ปี จึงกลับมาที่บ้านปางอีกครั้งราวปี พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๔๖

๓. จากคร่าวซอของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจระบุว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างวัดบ้านปางหลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วได้ ๔ พรรษา

“เป็นพระแล้ว ได้สี่วัสสา หันว่าอาราม อยู่จำใกล้บ้าน”

ดังนั้นเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทปี ๒๔๔๒ เมื่อนับบวกไปอีก ๔ ปี ก็จะตรงกับปี ๒๔๔๖ ดังนั้นศักราชที่เริ่มสร้างวัดบ้านปางจึงเป็นเรื่องที่หาข้อสรุปได้ยาก แต่พอคะเนได้คร่าวๆ ว่าอยู่ประมาณระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๖ ถึงไม่เกินปี พ.ศ. ๒๔๔๗ (แม้ปีฉลูจะตรงกับปี ๒๔๔๔ ก็ตาม แต่เป็นช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังศึกษาเล่าเรียนวิชากัมมัฏฐานอยู่) ดังนั้นการระบุจุลศักราช ๑๒๖๖ ว่าตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๗ นั้นน่าจะถูกต้องแล้ว (แม้จะตรงกับปีมะโรงก็ตาม)

จากคามวาสีสู่อรัญวาสี

เมื่อกลับมาอยู่วัดบ้านปางหลังจากเรียนกัมมัฏฐานแล้ว ครูบาขัตติยะได้ออกจากวัดไปแล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยกับสหธรรมิกที่วัดบ้านปางอีกรูปหนึ่งซึ่งบวชมาด้วยกันตั้งแต่ยังเป็นสามเณรคือ“พระธรรมชัย ธมฺมชโย” (นามเดิมอินปั๋น) **เห็นว่าวัดที่พวกตนจำพรรษาอยู่ เป็นคามาวาสตั้งอยู่ในแหล่งชุมชน ไม่สะดวกต่อการปฏิบัติธรรม** จึงได้ชวนกันไปหาสถานที่สงบเพื่อปลีกวิเวก พบที่เหมาะสมอยู่บนภูเขาทางทิศ

เหนือของวัดบ้านปาง (เดิม) เนื่องจากในอดีตวัดทางล้านนามีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาลมาก บางวัดได้รับพื้นที่ทุ่งนาป่าเขาด้วย เป็นการหยาดน้ำหมายทานเขตวัดไว้

ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาขออนุญาตอาจารย์เจ้าหัวหมวด คือครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง ในการย้ายวัดจากคามาวาสไปสร้างอรัญญาวาสบนภูเขาบ้านปาง เมื่อครูบาสมณะอนุญาต ท่านจึงแต่งข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนขึ้นไปบนเขาเพื่อทำการสักการบูชาเสี่ยงทายยังบุญญานุภาพแห่งตนที่จะได้บำเพ็ญเมตตาภาวนา รุ่งเช้าจึงเห็นนิมิตเป็นเครื่องบอกลาง ว่ามี **พระจันทร์ดวงหนึ่งปรากฏออกจากกลีบเมฆ ส่องสว่างเหมือนพระจันทร์เต็มดวงในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ** นิมิตนี้เป็นลางบอกเหตุการณ์ที่ดี การทำนายนิมิตอยู่ในหัวข้อการภาวนาเพ่งดูบุญตนเอง ในกัมมัฏฐานรอมของครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่า

“จักภาวนาเชื่อบุญให้รู้ว่ามีบุญควรทรงกัมมัฏฐานอันใดจา ให้ภาวนากัมมัฏฐาน ว่าดั่งนี้ “ภูอัคคะคุรังอังคุ ภูอังคะปุรังอังคุ” (พระครูปริยัติรังสรรค์อธิบายเพิ่มเติมว่า ภาษาล้านนาออกเสียงว่า **“พุอังกะกุลังอังกุ”** ปัจจุบันทางวัดบ้านโฮ่งหลวงยังใช้เป็นคำภาวนาเขียนเทียนบูชา และชาวลำพูนใช้เป็นคาถาไหว้พระรอดหลวงอยู่)

บริกรรมดั่งนี้ไปเรื่อย ๆ ให้นับลูกประคำไปด้วย ให้ได้ ๑๐๘ ลูกประคำ การภาวนาให้มีใจเลื่อมใสแท้อย่าขุ่นมัว หากรู้ได้ผล ให้ตั้งสัจจะอธิษฐานเอานิมิตเถิด ถ้าเห็นต้นดอกและคะตึกกุฏี วิหารหอโรง เจดีย์ก็ดี หัน(เห็น)รูปพระเจ้า พระธรรมก็ดี ก็แม่นของเราได้สร้างมาแท้แล ถ้าหากเห็นแสงอาทิตย์พระจันทร์อย่างนี้ ก็เพราะบุญสมภารเราแก่กล้าแท้แล...”

จากวัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง สู่วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง

เมื่อได้นิมิตแล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงได้ชักชวนภิกษุสามเณรศรัทธาญาติโยมทั้งหลายสร้างวัดอรัญญาวาสขึ้น เมื่อแรกสร้างเรียกว่า **“วัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง”** ต่อมาเปลี่ยนอีกครั้งเป็น **“วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง”** รับคติการตั้งชื่อมาจากวัดบ้านโฮ่งหลวง ที่มีชื่อเต็มว่า **“วัดมหาสังฆารามสะหรีบุญเรืองบ้านโห้งเหนือ”** อัน

ลวดลายปูนปั้นสมัยล้านนาที่เคยประดับสถูปร้างองค์เดิมของวัดบ้านปาง เป็นหลักฐานสำคัญว่าบริเวณนี้เคยเป็นวัดเก่ามาก่อน

พระเจ้าทองทิพย์ พระพุทธรูปล้านนาแบบสิงห์ ๑ ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยค้นพบใต้พื้นดินที่วัดร้างบ้านปาง ในขณะก่อสร้างวัดใหม่

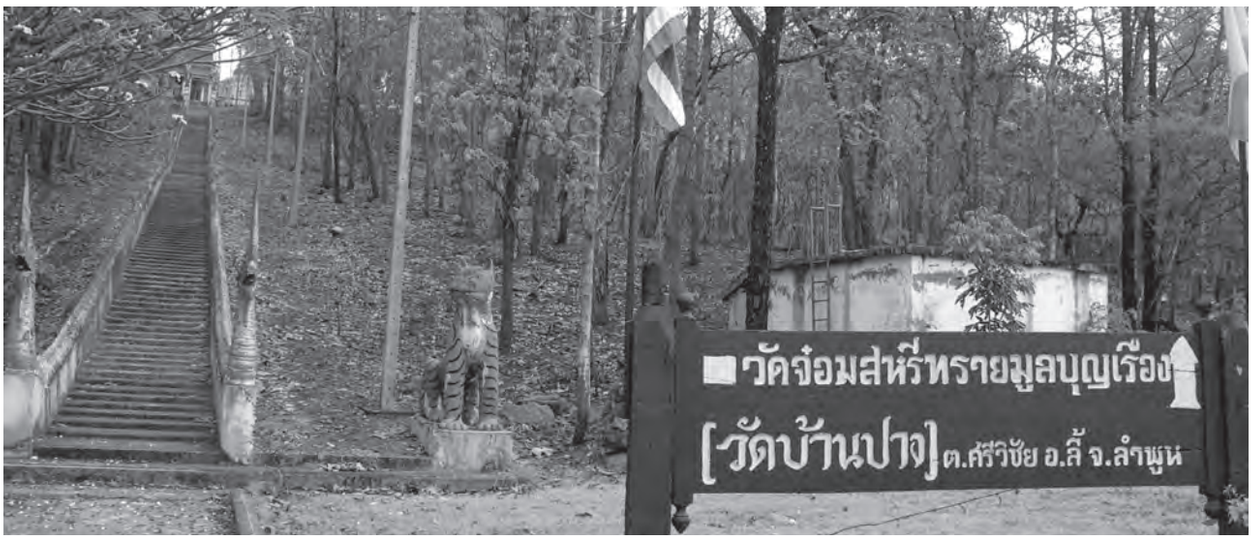

วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง (วัดบ้านปาง) บันไดนาคทางทิศเหนือ

เป็นวัดที่ท่านอุปสมบท ต่อมานิยมเรียกสั้นๆ ตามชื่อหมู่บ้านว่า "วัดบ้านปาง"

ในขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังปรับพื้นที่เพื่อสร้างวัดบ้านปางบนเนินเขานั้น ท่านได้พบปูนปั้นประดับยอดสถูปหลังเก่าสมัยล้านนา กับพระเจ้าทองทิพย์ เป็นพระพุทธรูปสำริดสมัยล้านนารูปแบบสิงห์ ๑ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพระพุทธรูปประจำตัวองค์หนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย (ปัจจุบันประดิษฐานที่ศาลาอเนกประสงค์ของวัดบ้านปาง)

เกี่ยวกับชื่ออย่างเป็นทางการของวัดบ้านปาง ซึ่งมีถึง ๒ ชื่อนั้น สามารถอธิบายได้ว่า

๑. ชื่อ**"วัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง"**เป็นชื่อเก่าดั้งเดิมที่เรียกกันตั้งแต่ครั้งแรกสร้าง การตั้งชื่อเช่นนี้ ชัยวุฒิ ไชยชนะ ได้อธิบายว่าสามารถแยกพิจารณาได้เป็น ๕ คำ

คำแรก ศรี หรือ สะหลี เพราะมีการปลูกต้นโพธิ์

คำที่สอง ดอน เป็นการบ่งบอกทำเลที่ตั้งว่าอยู่บนภูเขา

คำที่สาม ไชย เป็นชัยชนะ หรือนามย่อของคำว่า "สีวิไชย"

คำที่สี่ ทรายมูล เป็นสถานที่เกิดแห่งนาบุญข่วงทรายคือข่วงแก้วทั้งสาม หรือทะเลสีทันดรรอบเขาพระสุเมรุ

คำที่ห้า บุญเรือง หมายความว่า เนกขัมมะบารมีได้รุ่งเรืองบังเกิดขึ้นตรงนี้แล้ว

๒. พบว่ามีการเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น **"วัดจอมสะหรีทรายมูลบุญเรือง"** โดยเริ่มพบชื่อนี้ครั้งแรกแทนชื่อเดิมในใบลานที่จารออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นต้นมา ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาอยู่วัดพระสิงห์และมีชื่อเสียงโด่งดังมากแล้ว การเปลี่ยนคำว่า "ศรีดอนไชย" มาเป็น "จอมศรี" (จอมสะหรี) นั้น สันนิษฐานได้สองแนวทาง

แนวทางแรก คำว่า "ศรีดอนไชย" อาจเป็นชื่อที่ไปพ้องกับวัดศรีดอนไชย ที่ทุ่งช้างคลาน วัดที่กักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ในช่วงต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ อันเป็นวัดที่ทำให้ท่านต้องมลทิน

กุฏิครึ่งไม้ครึ่งปูนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง

กำแพงหิน (หินก่อล้อม) มีทั้งหมด ๔ ชั้น
หมายถึงเส้นทางสู่อริยสัจ ๔

ต้นไม้ในวัดบ้านปางมีต้นไผ่ ต้นตาล สาละ มะม่วง ต้นรัง

แนวทางที่สอง **คำว่า "จอม" รวมทั้ง "ศรี" ถือเป็นมงคลนามอย่างสูงสุด พบว่าวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์จำนวนมากนั้น มักมีชื่อนำหน้าว่า "จอม" หรือ "ศรี" อยู่ก่อนแล้ว** เช่น จอมทอง จอมแจ้ง จอมไคร้ จอมรุ่ง ศรีค้ำ ศรีบุญเรือง ศรีถ้อย ฯลฯ นอกจากนี้แล้วยังพบว่า**เมื่อบูรณะวัดต่างๆ เสร็จ ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักมีการเปลี่ยนชื่อหรือเฉลิมนามใหม่ให้แก่วัดนั้นๆด้วยการใช้คำว่าจอมหรือคำว่า ศรี ขึ้นต้นอีกด้วย** เช่น จอมคีรี (ที่ไชยปราการ) จอมคีรีศรีปิงขอก (ที่ท่าตอน) ศรีโสดา เป็นต้น

กำแพงหินก่อล้อม

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างวัดเสร็จ ก็ก่อกำแพงรอบวัดด้วยการนำก้อนหินมาเรียงซ้อนกัน เชื่อว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยน่าจะได้ต้นแบบการก่อกำแพงหินไปจากวัดพระธาตุดอยแต

นายสุชาติ ธรรมป๊อก อายุ ๗๓ ปี (สัมภาษณ์ ปี ๒๕๕๗) มัคนายกวัดบ้านปาง ได้อธิบายว่า **หินที่ใช้ก่อกำแพงนั้นมาจากการปรับพื้นที่บนดอยให้เรียบ เพราะบนดอยมีก้อนหินจำนวนมาก เมื่อปรับแล้วก็นำก้อนหินมาเรียงกันเป็นกำแพง**

ใบลานประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับวัดข้าวแท่นน้อยเขียนไว้ว่า

"...ก็ไปเก็บหินต๋ม บนดอยนั้นมาก่อเป็นก๋ำแปงล้อม ๔ ด้าน..."

โดยนายสุชาติบอกว่า หินเหล่านี้ก่อสร้างโดยแรงงานชาวกะเหรี่ยงที่เข้ามาช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างวัด วิธีการก่อคือนำหินขนาดใหญ่เรียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นแนวตั้ง ๒ แถว เว้นระยะห่างตรงกลางไว้เล็กน้อย เพื่อจะเป็นช่องสำหรับใส่หินก้อนเล็กๆ ถมลงไปจนแน่น จากนั้นจึงใช้หินก้อนใหญ่ค่อยๆ ปิดทับด้านบนให้สูงขึ้นสักสองสามก้อน ด้วยโครงสร้างดังกล่าวจึงทำให้กำแพงตั้งอยู่ได้ โดยปราศจากการใช้วัสดุยึด

อย่างไรก็ดี มีผู้กล่าวว่าอาจจะมีการใช้ใบสักคั่นระหว่างหินแต่ละก้อนเพื่อให้ปลวกก่อรัง และอาศัยดินจากรังปลวกเป็นตัวประสานก้อนหินด้วยเช่นกัน

เมื่อสมัยที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เดินทางมาบูรณะวัดบ้านปางใน พ.ศ. ๒๕๓๑ นั้น กำแพงหิน

ที่ก่อสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยมีสภาพพังทลายลงไปมาก มีร่องรอยกำแพงหินเฉพาะเขตพุทธาวาส ยาวไปล้อมกุฏิเจ้าอาวาสเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กำแพงหินที่สร้างในสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเหลือไม่มากนัก และเมื่อมีการบูรณะวัดบ้านปาง ได้ซ่อมกำแพงเก่า และก่อกำแพงใหม่เพิ่มเติม

ในช่วงที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม กำลังบูรณะกำแพงหินนั้น มีพระภิกษุรูปหนึ่งชื่อ **พระนิกร วงค์ฝั้น** เป็นคนบ้านปางโดยกำเนิด เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงร่วมกับพระภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ ช่วยกันขนหินก่อกำแพงในเวลาค่ำเพราะอากาศเย็น **ไม่ได้ใช้รถเข็นรถลากแต่อย่างใด ใช้วิธีแบกหินอุ้มหินเอา เช่นเดียวกับสมัยที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อกำแพง** ดังที่ปรากฏในใบลานประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับวัดข้าวแท่นน้อย ว่า

"...ก็บ่ได้ใจ้ (ใช้) รถล้อเกวี๋ยนยัวยานขนส่งจ้วย (ช่วย) แย่งใดอย่างหนึ่งสักอัน ท่านก็แบกก็อุ้มเอามาด้วยต๋น (หิน) ก้อนเต้าหมากฟักหม่นก็มี เท่าลำต๋านก็มี..." หมายความว่าหินแต่ละก้อนที่อุ้มมานั้นมีขนาดใหญ่เท่าฟักเขียว หรือลำต้นตาล

ภายหลังพระนิกรมรณภาพเพราะตรากตรำทำงานหนักจนเกินกำลัง ประกอบกับการเป็นโรคงูสวัดในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๖ กำแพงหินที่ล้อมบริเวณวัดเลยลงมาถึงเชิงเขาตรงบันไดทางขึ้นหน้าวัดด้านทิศเหนือ จึงเป็นผลงานของพระนิกรรูปดังกล่าว

คร่าวซอประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ พรรณนาว่า

"ก่อปราการ กำแพงเรียบร้อย
ล้อมรอบด้วยสิลา
เป็นหลายเขื่อนชั้น พิลึกหึกหนา
พหุชนา มาแปลงแต่งสร้าง
เป็นที่รโห ใหญ่โตขวางกว้าง
ราบเพียงงามคระคริ้น..."

หนานอินถา จันทร์พรม ปราชญ์ท้องถิ่นชาวบ้านปาง (พ.ศ. ๒๕๖๐ อายุ ๗๘ ปี) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่ากำแพงหินที่ล้อมวัดบ้านปางทั้งหมด ครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งใจสร้างไว้ถึง ๔ ชั้น ชั้นแรก เป็นแนวรั้วชั้นนอกสุดกำหนดขอบเขตอาราม รั้วชั้นที่สอง กั้นระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส รั้วชั้นที่สาม เป็นกำแพงแก้วล้อมเขตวิสุงคามสีมา และชั้นในสุด เป็นกำแพงกั้นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เฉพาะเขตพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า "ข่วงแก้ว" การทำกำแพงหินทั้งสี่ชั้นนี้ มีความหมายถึงเส้นทางการบรรลุธรรม ๔ ขั้น จากโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหันต์ ซึ่งจะพบแนวคิดนี้อีกครั้งตอนสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ

ตามรอยสัญลักษณ์เมื่อครั้งพุทธกาล

แนวคิดในการสร้างวัดบ้านปางให้ร่มรื่นมีสภาพเป็นธรรมชาติแบบอรัญวาสี หรือวัดสำหรับการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน **นอกจากจะไม่ทำลายธรรมชาติแล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังให้ปลูกต้นไม้ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาไว้มากมาย** ได้แก่

ให้ปลูกต้นมะม่วงไว้ในบริเวณวัด เป็นสัญลักษณ์ของสวนอัมพวัน ซึ่งตามพุทธประวัตินั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้สร้างสังฆารามถวายแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสวนมะม่วงของตน

อีกด้านหนึ่งให้**ปลูกต้นไผ่เป็นทิวแถวให้เหมือนเวฬุวันมหาวิหาร พระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา** ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารได้กัลปนาพื้นที่อุทยานสร้างถวายแด่พระพุทธองค์

รอบบริเวณวัดมี**ต้นไม้รัง** (เหมือนสาละอินเดีย ไม่ใช่สาละลังกาที่มีดอกไม้เป็นช่อสวย) **เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเหมือนสวนลุมพินีวัน อันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ** ที่แคว้นสักกะ **และต้นรังคู่ยังปรากฏอีกครั้งในพุทธประวัติที่ป่าสาละวัน** (สาลวโนทยานของพระเจ้ามัลละ)**สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพาน**

รายรอบบริเวณวัดยังได้**ปลูกต้นตาลเพิ่มอีกมากมาย ล้วนเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวโยงกับครั้งพุทธกาลทั้งสิ้น**

ความศรัทธาที่ชาวอำเภอลี้และชาวละแวกใกล้เคียงแถบตอนล่างของจังหวัดเชียงใหม่และลำปางมีต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยได้แผ่กิตติศัพท์ไปอย่างกว้างขวาง ทำให้วัดป่าแห่งนี้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว สิ่งของเครื่องใช้ปัจจัย ๔ ไม่มีขาดแคลน แล้วยังได้แบ่งปันให้ทานแก่คนยากจนที่มาขอพึ่งบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกด้วย ◉

รูปลักษณ์ การครองผ้า และเครื่องบริขาร

รูปลักษณ์

พระเจ้าค่าคิง ฮอยปะต๊ะ และฮอยหัตต๊ะ

หลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้อธิบายความเป็นครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนบุคลิกลักษณะภายนอกได้ดีทั้งในเรื่องการนุ่งห่ม และอิริยาบถต่าง ๆ คือ ภาพถ่ายของท่าน **ภาพเก่าที่สุดเป็นภาพถ่ายที่วัดศรีดอนไชย** จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ในช่วงต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๖๒ – ๒๔๖๓) ก่อนที่ท่านจะถูกส่งตัวไปกรุงเทพฯ และ**ภาพสุดท้ายมีทั้งที่วัดจามเทวี และวัดบ้านปาง** ระหว่างพ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๑ ขณะอาพาธด้วยโรคริดสีดวงทวาร

จากภาพถ่ายทั้งหมดนั้นพบว่า**ท่านมีรูปร่างค่อนข้างผอมบาง ใบหน้าอย่างชาวเหนือ วงหน้ายาวรี หน้าผากกว้าง ใบหูยาว ส่วนบนของใบหูกางออกจากศีรษะมากเนื่องจากการเจาะหูแบบธรรมเนียมล้านนาโบราณ คิ้วโค้ง ดวงตาได้รูปไม่เล็กไม่ใหญ่ ริมฝีปากหนา ทั้งบนและล่างมักเม้มเป็นเส้นตรง มีร่องแก้มชัดเจน มีลายสักขา**

ความสูงประมาณ ๑๖๘-๑๗๐ เซนติเมตร ได้จากการวัด “พระเจ้าค่าคิง” (ภาษาล้านนาโบราณนิยมเขียนว่า “ค่าติง”) ซึ่งประดิษฐานในวิหารหลวงวัดสวนดอก ที่ท่านสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ มีความสูงใกล้เคียงกับพระพุทธรูปค่าคิงอีกหนึ่งคู่ภายในวิหารวัดพระนอนขอนม่วง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ สูงประมาณ ๑๗๐ เซนติเมตร นอกจากนี้ยังพบพระเจ้าค่าคิงที่วัดพระนอนแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุดอยเต่าคำ อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง และอีกหลาย ๆ แห่ง

คำว่า “พระเจ้าค่าคิง” แยกอธิบายได้ว่า **“พระเจ้า” หมายถึงพระพุทธรูป** (สังเกตว่าคำนำหน้าสำหรับกษัตริย์ล้านนานั้นไม่เรียก ‘พระเจ้า’ แต่เรียกว่า ‘พระญา’ แทน เพราะสงวนคำว่าพระเจ้าไว้ใช้เรียกพระพุทธรูปเท่านั้น), **“ค่า” แปลว่า “เท่ากับ”, “คิง” หมายถึง “ตัวตน”** แปลความโดยรวม **พระเจ้าค่าคิง หมายถึง พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นให้มีความสูงเท่ากับตัวของผู้สร้าง**

พระเจ้าค่าคิงมีธรรมเนียมการสร้างมานานแล้วตั้งแต่สมัยหริภุญไชย โดยพระนางจามเทวีสร้างไว้ที่วัดกู่ละมัก สืบต่อมาจนถึงสมัยของพระญามังราย พบพระเจ้าค่าคิงในอุโบสถวัดคานคอด (อ่าน“กาละก้อด”) หรือวัดพระเจ้าเม็งราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คำว่า “ค่าคิง” ยังได้ถูกใช้เรียกเครื่องบูชาของชาวล้านนาอีกด้วย เช่น ตุงค่าคิง และ เทียนค่าคิง

ส่วนฝ่ามือของครูบาเจ้าศรีวิชัยยาวประมาณ ๑๙.๒ เซนติเมตร ฝ่าเท้าซ้ายยาวประมาณเกือบ ๒๔ เซนติเมตร ฝ่าเท้าขวายาว ๒๓ เซนติเมตร

วัดจากรอยฝ่ามือฝ่าเท้าที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพซ้าย
พระเจ้าค่าคิง (องค์ยืนปางเปิดโลกด้านหลัง) สูงเท่ากับความสูงครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดสวนดอก
ภาพกลาง
พระเจ้าค่าคิงสร้างโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ปางประทานอภัย วัดพระนอนขอนม่วง
ภาพขวา
พระเจ้าค่าคิงสร้างโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นปางรำพึง ในวิหารวัดพระนอนแม่ปูคา

ประทับครั้งแรกบนแผ่นปูนซีเมนต์ในวิหารวัดพระนอนขอนม่วง และประทับบนผืนผ้าที่วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งต่อมาทางวัดได้นำไปหล่อแผ่นปูน พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม จำลองจากวัดศรีโคมคำไปไว้ที่วัดบ้านปางอีกหนึ่งแผ่น พบว่ามีขนาดใกล้เคียงกับรอยฝ่ามือที่ประทับไว้บนผ้ายันต์สีขาวในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง คือประมาณ ๑๙ เซนติเมตร เป็นรอยฝ่ามือที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยประทับไว้โดยลูกศิษย์ได้เขียนลายเส้นโดยรอบ การเขียนเส้นรอบฝ่ามือฝ่าเท้านี้ ทางล้านนาเรียก “มอก” ผ้ายันต์บางผืนมีทั้งรอยฝ่ามือกับฝ่าเท้า

ฮอยปะต๊ะ และฮอยหัตต๊ะ รอยมือ-รอยเท้า จากวัดบ้านปาง *(ภาพซ้าย)* และวัดพระนอนขอนม่วง *(ภาพขวา)*

"มอก" ภาพวาดลายเส้นรอบนอกรอยมือรอยเท้าครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดศรีเมืองมูล พะเยา

รอยมือรอยเท้าครูบาเจ้าศรีวิชัยประทับบนผ้าขาว ที่วัดคอยติ

รอยเท้า ภาษาล้านนาเรียกว่า “ฮอยปะต๊ะ” มาจากคำว่า “ปาทะ” หรือ “บาท” ที่แปลว่า “เท้า” ส่วน “หัตถะ” ที่แปลว่า “มือ” เรียก “ฮอยหัตต๊ะ”

วัฒนธรรมการประทับรอยฝ่ามือฝ่าเท้าของผู้ที่เคารพนั้น ปรากฏในล้านนาโบราณ มีผ้าจำนวนหนึ่งที่แสดงรอยฝ่าเท้าของบิดามารดา ซึ่งผู้เป็นบุตรได้ทำเก็บรักษาไว้บูชา **โดยใช้ขมิ้นทาที่ฝ่าเท้าบิดามารดาก่อนให้ท่านประทับลงบนผ้าขาว แล้วจึงค่อยเขียนลายเส้นรอบนอก เก็บไว้คุ้มกันตน**

การประทับรอยเท้าของพระภิกษุมีที่มาจากการเดินตามรอยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อมูลจาก “ลักขณสูตร ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ในพระสุตันตปิฎก” กล่าวว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี (ฝ่าเท้าเรียบเสมอกัน) พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักรทรงกลมอยู่ตรงกลาง

ในอรรถกถาปุณโณวาทสูตร มีการกล่าวถึงการกดรอยประทับพระบาทของพระพุทธองค์ คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่แต่งในดินแดนไทย ก็มักกล่าวถึง

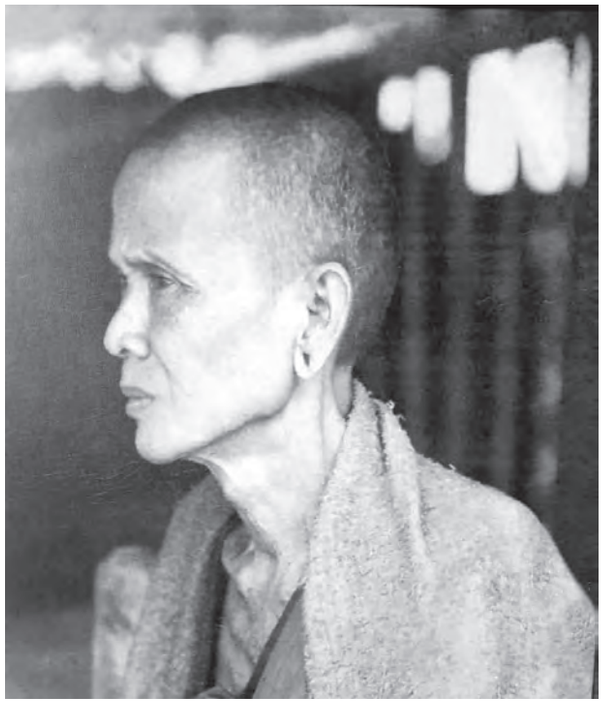

ภาพการเจาะใบหูของครูบาเจ้าศรีวิชัย แสดงถึงธรรมเนียมผู้ชายล้านนาในอดีต ภาพได้มาจากวัดพระนอนแม่ปูคา

ภาพการเจาะหูของชายชาวล้านนา ภาพลายเส้นจากการบันทึกของ คาร์ล บอค ที่มาเห็นภาพวิถีชีวิตผู้คนในสมัยรัชกาลที่ ๕

การเสด็จมายังแว่นแคว้นต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ ปรากฏในตำนานพระเจ้าเลียบโลกของล้านนา **โดยแนวคิดดังกล่าวยังฝังรากลึกลงมาถึงสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย** รอยประทับเท้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยแสดงให้เห็นถึงต้นตอของคติดั้งเดิมต่อการบูชารอยเท้าบุคคลศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเคารพอย่างสูงสุด ซึ่งมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมอินเดียโบราณ

การเจาะหู

ปรากฏในภาพอย่างชัดเจน ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเจาะหู การเจาะหูนี้ มีมาตั้งแต่ก่อนบรรพชาเป็นสามเณร ด้วยเป็นธรรมเนียมชาวล้านนาในสมัยโบราณทั้งชายและหญิง

เอกสารชาวต่างชาติที่เข้ามาในล้านนาเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งร่วมสมัยกับยุคที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ อย่างเช่น คาร์ล บอค นักสำรวจภูมิศาสตร์ชาวนอร์เวย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Temple and Elephants : The Narrative of a Journey of Exploration Through Upper Siam and Laos ว่า

“ธรรมเนียมการเจาะหูเป็นที่แพร่หลายมากในหมู่ชาวเหนือทุกเพศ ทุกวัย และมักเจาะกันแต่เล็ก โดยเอาไม้แหลมเสียบไว้แล้วค่อย ๆ ทำให้รูที่เจาะไว้กว้างออกโดยวิธีเพิ่มชิ้นไม้ งาช้าง โลหะ ใบไม้ม้วนกลม ๆ หรือของใช้อื่น ๆ ที่ใกล้มือจนกระทั่งรูนั้นกว้างพอใส่ต่างหูได้ ต่างหูทำด้วยแผ่นทองกว้างเกินกว่าหนึ่งนิ้วเล็กน้อย ค่อย ๆ ม้วนให้เป็นรูปทรงกระบอก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณครึ่งนิ้ว แล้วเอาด้ายเส้นเล็ก ๆ ผูกให้ม้วนทองอยู่ตัว แล้วเอาสอดไว้ในหูที่กว้างขึ้นพอใส่ได้...

... การดึงใบหูให้ยาน การทัดดอกไม้ บุหรี่ และของอื่น ๆ ไว้ที่หู ทำให้ใบหูส่วนบนกางออกไปจากศีรษะมาก และทำให้หูของพวกชาวเมืองที่ใหญ่อยู่แล้วดูใหญ่ขึ้นไปอีก แต่เขาก็ถือกันว่าคนหูใหญ่นั้นอายุยืนและเป็นที่พออกพอใจกันมาก...”

ด้วยเหตุนี้ ใบหูของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงดูมีขนาดใหญ่ และกางออกไปจากส่วนบนศีรษะมาก เนื่องจากน้ำหนักของวัตถุที่ใส่ไว้ในรูที่เจาะนั่นเอง และรอยที่เจาะหูก็มีความยาวมาก

การครองผ้า : นุ่งห่มจีวรแบบ “รัดอก”

ภาพต่าง ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัยมากกว่า ๔๐ ภาพ มีลักษณะบางประการร่วมกัน อาทิ การนุ่งห่มจีวรเรียบร้อย ห้อยลูกประคำ ถือไม้เท้า กำพัดใบตาล หรือพัดขนหางนกยูง ภาพลักษณ์เช่นนี้ ดูคล้ายกับพระสงฆ์โบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่บ้าง แต่ต่างออกไปจากภูมิภาคอื่นของประเทศไทย

ครูบาเจ้าศรีวิชัย กับการครองผ้าแบบจีวรรัดอก มีผ้าองคพันธ์ ภาพถ่ายที่วัดศรีโคมคำ พะเยา ปี ๒๔๖๕ - ๒๔๖๖

รูปแบบการนุ่งห่มจีวรที่ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยของท่านนั้น เรียกกันในปัจจุบันว่า "การห่มดอง" อันเป็นการครองจีวรเป็นปริมณฑล คือ ห่มครบไตรจีวร (นุ่งสบง ทรงจีวร ซ้อนสังฆาฏิ) **ด้วยการพับจีวรเป็นทบแล้วคลี่ทาบมาที่บ่าชั้นหนึ่งก่อน แล้วจึงนำผ้าสังฆาฏิซึ่งพับเป็นผืนยาวมาพาดไหล่ด้านซ้าย ใช้ผ้าอีกผืนรัดที่อก เรียกการนุ่งห่มแบบนี้ว่า "รัดอก" หรือ "มัดอก"**

การนุ่งห่มลักษณะนี้ มีมานานแล้วในล้านนา ตั้งแต่ก่อนสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นการครองผ้าที่สืบมาจากลังกา ดังที่พบในใบลานโอวาทานุสาสนี วรคำสอนราชครูวัดสวนดอก ปริวรรตโดย นายศรีเลา เกษพรหม สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังว่า

"...ภิกขุภาวะแต๊ พึงนุ่งหื้อด้วยผ้าย้อมฝาดสิ่งเดียว หื้อนุ่งกลม งมรอดชุกล้ำ นุ่งผ้าสบงนั้นภายบนหื้อหุ้มสะดือ ภายลุ่มหื้อล้ำหมากบ้าหัวเข่าลง ๘ นิ้วมือขวาง หื้อตีนผ้าสบงเพียงกันหื้อดี เป็นดั่งปากเด็ง (ระฆัง) และบอกไม้อันสินเพียงนั้น นุ่งผ้าจีวรลังกานั้น ภายบนก็หื้อหุ้มศอกและดูกด้ามมีดกล้ำซ้าย ตางลุ่มหื้อเพียงตีนผ้าสบง แล้วใส่ผ้าป้าดหน้าหลัง หื้อคาดผ้ากุมพลลุ่มต้นนม ๔ นิ้วมือขวาง จิ่งจักแม่นครองสรมแล มัดที่เอวนั้นบ่แม่น ผิดคลองเสียแล..."

ในประวัติพระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์ หรือครูบาหลวงวัดฝายหิน ปฐมสังฆนายกของล้านนา กล่าวถึงการนุ่งผ้าแบบมัดอกนี้ไว้ว่า

"...พระภิกษุสงฆ์สามเณรสวดมนต์สูตรต่าง ๆ เพื่อเจริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณและพระสังฆคุณ นั่งเป็นระเบียบตามอายุพรรษกาล มีปริมณฑลการนุ่งห่ม "มัดอก" ตามแบบสังฆบูรพาจารย์แต่ก่อนมา..."

และภาพถ่ายของพระอไภยสารทะเองที่พบก็ห่มจีวรลักษณะนี้เช่นกัน

นอกจากนี้ยังพบในใบลานเรื่องเครื่องบวช-เครื่องเปกข์ (บางครั้งเขียน เป๊ก, เป็กข์) วัดพันอ้น ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เกี่ยวกับการครองผ้าจีวร (ผ้าลังกา) ว่า

"...การนุ่งผ้าสบงนั้น ให้เอาหน้าผ้าออกด้านนอกแล้วนุ่งให้เลยหัวเข่าลงมา ๘ นิ้ว รัดด้วยผ้ารัดประคดเอวก่อนจึงครองผ้าที่เหลือ คือผ้าอังสะ จากนั้นให้ห่มจีวรคลุมไหล่ซ้ายปิดกระดูกไหปลาร้าให้มิด จัดชายผ้าจีวรลงมาให้เสมอกันกับชายผ้าสบง พาดผ้าสังฆาฏิที่ไหล่ซ้าย โดยจัดให้ชายผ้าสังฆาฏิทางด้านหน้าห้อยลงสั้นกว่าทางด้านหลัง แล้วคาดผ้ารัดอกห่างจากราวนม ๔ นิ้ว..."

ทั้งนี้ในบางภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย จีวรที่ห่มคลุมไหล่ซ้ายจะไม่ปิดไปถึงกระดูกไหปลาร้า แต่เพียงปิดราวนมเท่านั้น บางภาพพบผ้าคลุมไหล่อีกผืนหนึ่งซ้อนทับด้านบน อาทิ ภาพถ่ายที่วัดศรีดอนไชย พ.ศ. ๒๔๖๓ หรือภาพถ่ายที่วัดเบญจมบพิตร พ.ศ. ๒๔๖๓ บางภาพก็มีผ้าบนตักอีกผืนหนึ่ง (วัดศรีดอนไชย) เป็นต้น

การนุ่งห่มผ้ามัดอกยุคก่อนครูบาเจ้าศรีวิชัย และครูบาหลวงวัดฝายหินเท่าที่สืบค้นได้ ปรากฏที่สำนักวัดดอยแต ในช่วง พ.ศ. ๒๓๐๐ ต้น ๆ ก่อนหน้าที่ครูบาอุปละจะขึ้นมาจำพรรษานั้น วัดดอยแตเคยเป็นนิวาสถานของพระธุดงค์๓รูปที่เดินทางมาจากเชียงตุง กอปรด้วย **ครูบาวังสะ ครูบาญาณะ และครูบาปัญญาศีลธรรม** โดยเป็นพระสังกัดนิกายยางควง (ยางกวง)

คำว่า **"นิกายยางกวง"** หมายถึงนิกายพระพุทธศาสนานิกายหนึ่งที่สืบสายมาจาก "นิกายสวนดอก" มีต้นกำเนิดในเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรืองราว ๖๐๐ ปีก่อน แล้วขึ้นไปเผยแผ่ในเมืองเชียงตุง พอถึงเชียงตุงไม่เรียกว่านิกายสวนดอก แต่เรียกว่านิกายยางกวงแทน ซึ่ง**นิกายสวนดอก (ยางกวง) นี้ มีรูปแบบ "การครองผ้าจีวร" ในลักษณะที่มีการรัดอก คล้องประคำ ถือไม้เท้า และถือพัดใบตาล อันเป็นต้นแบบสำหรับการแต่งกายของครูบาอุปละสืบเนื่องมาจนถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย**

แต่พระธุดงค์จากนิกายยางกวง ๓ รูปที่เข้ามาสู่สำนักวัดดอยแตในช่วงก่อนครูบาอุปละนั้น น่าจะมีการผสมผสานแนวทางคำสอนกับนิกายป่าแดงในเชียงตุงมาแล้วชั้นหนึ่ง เห็นได้จากในเอกสารตำนานมูลศาสนาของครูบาอภิชัยขาวปี ที่กล่าวยืนยันว่าตัวท่านและอาจารย์ของท่าน (ครูบาเจ้าศรีวิชัย) เป็นศาสนทายาทที่สืบสายมาจากนิกายป่าแดงของ "พระมหาญาณคัมภีร์" แห่งสำนักวัดป่าแดงเชียงใหม่

อนึ่ง นิกายสวนดอก เป็นลัทธิลังกาวงศ์สายรามัญวงศ์ ที่ผ่านขึ้นมาทางสุโขทัย ในขณะที่นิกาย

ป่าแดง เป็นลังกาวงศ์สายตรง ทั้งสองนิกายนี้มีความขัดแย้งกัน เป็นคู่ปฏิปักษ์กันอย่างรุนแรง ถึงขนาดว่าหากกษัตริย์ล้านนาโปรดปรานนิกายใด ก็มักจะขับอีกนิกายหนึ่งให้ออกไปนอกราชอาณาจักรล้านนา ทั้งนิกายสวนดอก และนิกายป่าแดง ต่างเคยถูกกษัตริย์ล้านนาผลัดกันขับออกไปจากเชียงใหม่มาแล้วทั้งสิ้น จนเกิดเป็นนิกายยางกวง (สวนดอก) กับนิกายป่าแดงในเมืองเชียงตุง

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ หลังจากที่พระญากาวิละฟื้นเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จากพม่าได้แล้ว พบว่าพระภิกษุหลายรูปจากเชียงตุงทั้งนิกายยางกวงและนิกายป่าแดง ได้ธุดงค์จาริกมาปักหลักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนาอีกครั้ง แต่ไม่นิยมเรียกนิกายของตนว่าสวนดอก (ยางกวง) หรือป่าแดงเหมือนครั้งอดีตอีกต่อไป เพราะเมื่อมีการผสมผสานกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ก็จะเรียกนิกายตามชื่อชุมชนนั้น ๆ อาทิ นิกายยอง นิกายยาง นิกายม่าน นิกายขึน นิกายเงี้ยว ฯลฯ

อันที่จริง ลำพังครูบาเจ้าศรีวิชัยเองนั้น ไม่พบหลักฐานการประกาศตัวว่าท่านให้ความสนใจต่อนิกายใดเหนือกว่านิกายใด ไม่ว่าสวนดอกหรือป่าแดง *พบแต่เพียงบันทึกของลูกศิษย์คือครูบาอภิชัยขาวปีเท่านั้น ที่ยืนยันว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสืบสายมาจาก “พระมหาญาณคัมภีร์” ต้นวงศ์ในสายนิกายป่าแดง*

หลักฐานที่ทำให้เราทราบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยค่อนข้างผูกพันกับนิกายป่าแดงอย่างมากมายนั้น ก็เพราะได้พบว่า วัดจำนวนครึ่งหนึ่งของทั้งหมดที่ท่านเลือกไปบูรณปฏิสังขรณ์ ล้วนเป็นวัดสายป่าแดงที่ “พระมหาญาณคัมภีร์” ต้นสำนักนิกายป่าแดงยุคล้านนาเคยไปวางรากฐานมาแล้วทั้งสิ้น โดยเฉพาะในกลุ่มลำปางตอนเหนือ แถวแจ้ห่ม เมืองปาน วังเหนือ ขึ้นไปจนถึงพะเยา แม่ใจ และเมืองพาน จังหวัดเชียงราย ฯลฯ

แต่ในขณะเดียวกัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังตามรอยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่พระญากือนา กษัตริย์ล้านนาองค์ที่ ๖ ผู้เป็นต้นกำเนิดนิกายสวนดอก ทรงสถาปนาจำนวนมากอีกด้วย ได้แก่ วัดสวนดอก วัดพระสิงห์ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระธาตุดอยคำ วัดกลางใจเมืองพร้าว วัดพระธาตุดอยตุง วัดพระธาตุสบฝาง เป็นต้น

อันเป็นภาพ**สะท้อนถึงบทบาทของ “นักประสานประโยชน์ชั้นเยี่ยม” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่พยายามรวบรวมนิกายต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน** เฉกเช่นเมื่อครั้งอดีตที่ครูบามหาป่าเกสรปัญโญ วัดไหล่หินหลวงเคยกระทำไว้เป็นแบบอย่าง

เกี่ยวกับสีของจีวรนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยห่มจีวรสีกรักออกแดงน้ำตาล ที่สำนักวัดดอยแตของครูบาอุปละ ยังเหลือต้นขนุน ต้นยอป่า (ต้นตาเสือป่า) อยู่ พระครูสุตสารประสิทธิ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยแตกล่าวว่า **สมัยที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาฝึกวิชากัมมัฏฐานกับครูบาอุปละ ท่านจะนำเอาเปลือกขนุนสับละเอียด เอาผ้าที่บังสุกุลมาจากศพไปต้มย้อมกับลูกยอป่า แล้วนำมาตัดเย็บเป็นจีวร ตามอย่างประเพณีดั้งเดิมที่ทำสืบต่อจากยุคพุทธกาลทุกประการ**

เครื่องบริขาร

ในบรรดาเครื่องบริขารแบบพระภิกษุทั่วไปนั้น **สิ่งที่โดดเด่นมากเป็นพิเศษของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีดังนี้ ลูกประคำ พัดใบตาล พัดขนนกยูง บาตร และไม้เท้า**

ลูกประคำ : เครื่องมือประกอบการนั่งกัมมัฏฐาน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอยู่อรัญวาสี มุ่งฝึกฝนกัมมัฏฐาน ด้วยเหตุนี้ภาพที่ท่านถ่ายจำนวนหนึ่ง จึงเป็นภาพแสดงรูปแบบการนั่งกัมมัฏฐาน ปรากฏมีการห้อยลูกประคำอยู่

วิธีการใช้ลูกประคำ (ภาษาล้านนาเรียก “ตกหมากนับ” หรือ “ตกลูกบะนับ” บ้างเรียก “ตกประคำ”) ตามแบบครูบาเจ้าศรีวิชัย คือยกมือขวาที่จับลูกประคำขึ้นเสมออก แสดงท่าหมุนลูกประคำเข้าหาตัว มือซ้ายวางหงายบนตัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง อธิบายว่า **ลูกประคำ หรือ สร้อยหมากนับนี้ เป็นเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนา ใช้เพื่อนับจำนวนคาบหรือครั้งในการภาวนา จึงเป็นบริขารที่สำคัญซึ่งผู้บวชจะต้องมี** โดยเมื่อบรรพชาอุปสมบทแล้ว พระอุปัชฌาย์จะมอบลูกประคำให้ พร้อมบอกวิธีใช้ ลูกประคำในความเข้าใจของพระสงฆ์ล้านนาโบราณ จึงมิใช่เครื่องประดับหรือเครื่องราง

แท่นกลึงลูกประคำของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

ของขลังอย่างที่คนปัจจุบันเข้าใจ ลูกประคำมีหลายประเภท ทั้งทำจากเมล็ดผลไม้ กระดูก งา เขา ไม้ ด้ายถัก

สำหรับลูกประคำของคนไทยโบราณนั้น ระบุว่าใช้ว่านมงคล ๑๐๘ มาบดผสมเครื่องยาจินดามณี โยงยึดด้วยรักหรือปูน แล้วจึงเจาะรูตรงกลาง เอาแผ่นเงินหรือแผ่นทองที่ลงอักขระม้วนเป็นตะกรุดเสียบเข้าไปเป็นแกนกลางสำหรับร้อยเชือกที่ทำจากด้าย เจ็ดสีควั่นปั่นปลายให้ฟูและถักเป็นพู่ให้สวยงาม แต่ต่อมาวัสดุในการทำลูกประคำ เปลี่ยนเป็นผงใบลาน เผาคลุกรัก ปัจจุบันใช้ทั้งไม้จันทน์ และพลาสติก

ในการสัมภาษณ์ พระทองสุข สิริวิชโย (ครูบามหาทองสุข) อดีตเจ้าอาวาสวัดบวกครกน้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๕๗) ผู้ล่วงลับ ทำให้ทราบว่าลูกประคำโบราณที่เป็นต้นตำรับตามสายครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งท่านพบในพับสาใบลานนั้น เรียก **“ลูกประคำสรีพันต้น”**

สรี หรือสะหลี คือต้นศรีมหาโพธิ์ หมายถึงเป็นลูกประคำที่ทำจากใบโพธิ์จำนวนมาก ได้ตำนานมาจากพระพม่า มีวิธีการทำดังนี้ นำใบโพธิ์ไม่กำหนดว่าต้องได้จากที่ไหนมาตากแห้ง จากนั้นเผาไฟจนเป็นเถ้า **เอาเถ้าใบโพธิ์ผสมกับเถ้าเกสรดอกไม้ที่ร่วงหล่นจากพานของญาติโยมซึ่งนำมาบูชาพระ นำดินจากสังเวชนียสถานของพระพุทธเจ้า และผงใบลาน นำมาผสมให้เข้ากันโดยใช้รักเป็นตัวประสาน จะได้ “รักสมุก”** จากนั้นก็ปั้นให้กลม ใช้ม้วนตะกั่วจีนที่ลงอักขระแล้วเสียบลงกลางลูกประคำเพื่อทำเป็นท่อสำหรับร้อยเชือก นำมาเรียงในกระบอกไม้ไผ่ประเภทไม้เฮียะที่ผ่าครึ่ง นำไม้ไผ่อีกครึ่งปิดทับลงไป เคลื่อนกลึงไปมาให้ลูกประคำมีลักษณะกลมแบนเสมอกันเพื่อความสะดวกในการใช้งาน ส่วนไส้ข้างในที่เหมือนกับเจาะรู เป็นเพราะวางแกนโลหะประเภททองเหลือง ทองแดง ดีบุก ขณะที่ทำจะต้องจารอักขระหัวใจคาถา ๑๐๘ แต่ละเม็ดฝังลงไปด้วย เมื่อเสร็จแล้วจึงร้อยด้วยเชือกที่ควั่นด้วยสาวพรหมจารี คือถือว่าไม่มีมลทิน โดยความยาวเมื่อสวมแล้ว ปลายพู่ลูกประคำต้องอยู่เพียงสะดือ ไม่ ปรากฏการทำลูกประคำลักษณะนี้ในปัจจุบันแล้ว

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เล่าว่า **ลูกประคำของครูบาเจ้าศรีวิชัยทำจากกะลามะพร้าวตาเดียว** ตอนที่ท่านมรณภาพ **ครูบาตา คนฺธวโส** วัดศรีลังกา อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เป็นผู้กลึงถวาย ท่านยังเป็นผู้เทศน์ธรรมจักรให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยฟังก่อนจะมรณภาพ ทั้งลูกประคำกะลาตามะพร้าวเดียว ทั้งชื่อครูบาตา และเนื้อหาในธรรมจักรกัปปวัตนสูตร ล้วนเกี่ยวข้องกับคำว่า “ดวงตา” มีนัยหมายถึง การมองเห็นธรรม การบรรลุธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย

พัดใบตาล

อีกหนึ่งอัตลักษณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือการถือพัดหรือตาลปัตร เป็นประจำอีกด้วย พัดที่ท่านถือหลักๆ นั้นมี ๒ ชนิด คือ**ทำจากใบตาล** และ **ทำจากขนหางนกยูง** และอาจมีบ้างที่ทำจากใบกก ซึ่งเป็นวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่นของบางพื้นที่คือกว๊านพะเยา

พัดใบตาลและพัดขนหางนกยูงเป็นสองในสามของพัดที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตให้พระภิกษุใช้ได้ อีกชนิดหนึ่งที่ทรงอนุญาตคือพัดทำด้วยเปลือกไม้ **แต่ไม่อนุญาตพัดที่ทำจากขนจามรี** ปรากฏเรื่องนี้ใน พระไตรปิฎกฉบับประชาชน เล่ม ๗ ชื่อจุลวัคค์ เรื่องนางวิสาขาถวายของใช้

พัดใบตาลของครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนใหญ่ด้ามสั้นต่อกับตัวพัดที่มีรูปกลมมนทางด้านข้าง ขอบพัดถูกเย็บเรียบร้อย มีส่วนน้อยที่ต่อด้ามตอนกลางพัดใน

ลักษณะเดียวกับพัดขนหางนกยูง จากภาพถ่ายหมู่พระสงฆ์และฆราวาสเมื่อครั้งที่ท่านสร้างถนนขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ พ.ศ. ๒๔๗๘ นั้น ครูบาอภิชัยขาวปี ลูกศิษย์คนสำคัญของท่านที่นั่งด้านหน้า ก็ถือพัดใบตาลและไม้เท้า ปัจจุบันพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ทางภาคเหนือ อาทิ พระพรหมมงคล วิ. (หลวงปู่ทอง) วัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ก็ยังคงถือพัดใบตาลอยู่เช่นกัน

การถือพัดใบตาลนี้เป็นธรรมเนียมที่พระสงฆ์ล้านนาใช้สืบต่อกันมาจากลังกาแต่สมัยโบราณ เช่นเดียวกับการห่มจีวรแบบห่มดองมัดอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานความเห็นไว้ นำมาพิมพ์ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๓๒ เรื่องที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๓ หน้า ๑ – ๑๐ ว่า ความคิดในการให้พระสงฆ์ถือตาลปัตรคงมาจากลังกา ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ – ๑๗ เพราะพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ เป็นที่เลื่อมใสทั้งใน พม่า ไทย ลาว และกัมพูชา ด้วยเหตุนี้ นอกจากพระสงฆ์ในล้านนาแล้ว ปัจจุบันจึงยังเห็นภาพพระสงฆ์พม่าและศรีลังกาใช้พัดใบตาลด้วยเช่นกัน

พระสงฆ์ล้านนาใช้พัดใบตาลเป็นของอเนกประสงค์ เพื่อบังแดด พัดรำเพยลม และบังหน้าเมื่อสวดในสมันตปาสาทิกา อันเป็นอรรถกถาขยายความวินัยปิฎก ภาค ๑ เรียบเรียงโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเมื่อปี ๒๕๕๐ หน้า ๖๙ กล่าวถึงเรื่องการใช้พัดบังหน้าไว้ว่า ในการทำปฐมสังคายนา ที่ประชุมสงฆ์มีการซักถามและตอบกล่าวแก้ข้อธรรมและข้อวินัย โดยพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ตอบจะต้องขึ้นไปนั่งบนธรรมาสน์ท่ามกลางพระสงฆ์ที่มาประชุม และถือพัดบังหน้าตลอดเวลาที่ชี้แจงข้อธรรมข้อวินัย

ธรรมเนียมการถือพัดใบตาลของภิกษุล้านนาในอดีต พบว่าในช่วงพรรษาแรกที่บวชไปจนถึงก่อน ๓๐ พรรษา (จำนวนปีที่บวช) จะใช้ตาลปัตรใบตาล เมื่อครบ ๓๐ พรรษาขึ้นไป ถือว่ามีตำแหน่งเป็นครูบาหลวงจะเปลี่ยนจากพัดใบตาล มาเป็นพัดขนหางนกยูง ธรรมเนียมนี้เป็นคติดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาในกลุ่มวัฒนธรรมไทลื้อ ไทขืน ไทใหญ่ มอญ ม่าน ฯลฯ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ถือพัดใบตาลขนาดใหญ่ถ่ายที่วัดบ้านปาง

หุ่นขี้ผึ้งจำลองครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถือพัดขนหางนกยูง หน้าวัดศรีโสดา

อานิสงส์การถวายพัด ทั้งพัดใบตาลและพัดขนหางนกยูง ปรากฏหลักฐานในเรื่อง “อานิสงส์ ๔๖ ประการในการถวายสิ่งของ” ซึ่งกล่าวโดยพระปิลินทวัจฉเถระ หนึ่งในพระอรหันต์ ๘๐ รูปหรือเอตทัคคะ ที่ได้รับยกย่องจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในด้าน **“เป็นที่รักที่ชอบใจของเหล่าเทวดา ภิกษุ ภิกษุณี และคฤหัสถ์ทั้งปวง”** พระปิลินทวัจฉเถระได้กล่าวถึง**บุญที่กระทำไว้ในชาติหนึ่งว่าเกิดจากการถวายสิ่งของ ๔๖ ประการ เนื่องด้วยผลแห่งทานเหล่านั้นทำให้ท่านไม่รู้จักทุคติเลยทุกภพทุกชาติ** ตัวอย่างของอานิสงส์แห่งทาน ประกอบด้วย การถวายร่ม การถวายผ้า การถวายมีด การถวายเข็ม **การถวายพัดใบตาล รวมถึงการถวายพัดขนปีกนกยูง**และแส้จามรด้วย ตามที่ระบุว่า

“การที่ข้าพเจ้าถวายพัดขนปีกนกยูงและแส้จามรในหมู่สงฆ์ ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีกิเลสสงบระงับ แล้วอยู่อย่างผู้ไม่มีกิเลสยั่วยวน สามารถตัดกิเลสเครื่องผูกพันไป อยู่อย่างไม่มีอาสวะ อยู่อย่างอิสระ”

ส่วนการถวายพัดใบตาล จะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๔ ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑ คือ

“...ย่อมไม่รู้สึกหนาว ๑ ร้อน ๑ ความเร่าร้อนไม่มีแก่เรา ๑ ไม่รู้สึกความกระวนกระวาย ๑ ไม่รู้สึกความเดือดร้อนจิตของเรา ๑ เราดับไฟ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และไฟทั้งปวงได้แล้ว เพราะผลอันหลั่งออกแห่งกรรมนั้นของเรา...”

พัดขนหางนกยูง

พัดที่ทำจากขนหางนกยูง พบในภาพถ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ขณะท่านต้องอธิกรณ์พำนักที่วัดเบญจมบพิตร เป็นพัดที่มีด้ามยาว และต่อด้ามขึ้นตรงกลาง ขนหางนกยูงถูกจัดวางเป็นแผงส่วนปลายแผ่ขึ้นด้านบนและออกไปด้านข้าง ส่วนก้านของขนหางนกยูงถูกรวบไว้ในตอนกลางยึดติดเข้ากับด้าม พัดในบางภาพ ก็เป็นพัดขนหางนกยูงตัวเมียที่มีสีขาว

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เล่าว่าพัดขนหางนกยูงของครูบาเจ้าศรีวิชัย ส่วนหัวพัดที่ปิดรอยต่อระหว่างก้านขนหางนกยูงกับด้ามนั้น ด้านหนึ่งแกะรูปนกยูงรำแพนอยู่ด้านหน้า อีกด้านแกะรูปเสือยกหางขดเป็นเลขเก้า ที่แกะเป็นรูปเสือเพราะเป็นสัญลักษณ์ปีเกิด และเล่าว่าท่านได้มอบพัดขนหางนกยูงอันหนึ่งให้แก่ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน วัดป่าแงะวาลุการาม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อีกส่วนหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง เป็นพัดขนหางนกยูงที่ท่านใช้เมื่อตอนสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ พ.ศ. ๒๔๗๘ และอันที่ประดิษฐ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๙

พัดขนหางนกยูงด้ามที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้ก่อนมรณภาพ ได้มอบให้ครูบาชุ่ม โพธิโก วัดชัยมงคล (วังมุย) ตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เก็บรักษาไว้ ซึ่งอยู่ในสภาพชำรุด และต่อมาเมื่อครูบาชุ่มมรณภาพได้มีศิษยานุศิษย์นำเศษขนนกยูงเหล่านั้นไปจัดทำเหรียญที่ระลึกครูบา

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีพัดขนหางนกยูงอยู่หลายเล่ม เล่มสำคัญที่สุดคือเล่มที่ได้รับมอบจากครูบาสมณะวัดบ้านโฮ่งหลวง ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าหัวหมวดบ้านโฮ่ง ก่อนมรณภาพครูบาสมณะได้มอบตำแหน่งเจ้าหัวหมวดอุโบสถให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นการสืบทอดตามประเพณีโบราณล้านนา สันนิษฐานว่าการสืบทอดนี้ คงใช้พัดขนหางนกยูงเป็นสัญลักษณ์นั่นเอง

ปัจจุบันพัดขนหางนกยูงของครูบาสมณะที่มอบให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บรักษาไว้พร้อมกับไม้เท้าที่วัดหัวขัว อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบต่อให้ครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาอภิชัยขาวปีมอบต่อให้ครูบาขาวคำปัน (ผ้าขาวคำปัน) เมื่อครูบาขาวคำปันเสียชีวิต ชาวกะเหรี่ยงที่วัดหัวขัวจึงนำเก็บรักษาไว้ในกุฏิไม้ของวัด

ในอดีตศรัทธาชาวล้านนาได้ถวายทั้งพัดใบตาลและพัดขนหางนกยูงให้กับครูบาเจ้าศรีวิชัยในโอกาสและวาระต่างกันไป เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้ไประยะหนึ่ง มีผู้มาถวายเล่มใหม่ ท่านจึงมอบพัดที่ท่านถือแต่เดิมให้กับลูกศิษย์คนใกล้ชิด เมื่อศรัทธาถวายท่านแล้ว ท่านก็ใช้อยู่พักหนึ่ง ก่อนที่เจ้าศรัทธาคนเดิมจะมาขอบูชาคืนก็มี พัดใบตาลและพัดขนหางนกยูงนี้มีนัยแตกต่างกันอยู่บ้างของการใช้ในพื้นที่ล้านนา เพราะพบว่ามีเพียงครูบาเจ้าศรีวิชัยเท่านั้นที่ถือพัดขนหางนกยูง ไม่พบว่ามีลูกศิษย์คนใดนำพัดขนหางนกยูงไปใช้งานอีก

ถือกันว่า นกยูงคือพระโพธิสัตว์ เป็นที่มาของการสวด “คาถานกยูงทอง” หรือบทสวดสาธยายมนต์ “โมรปริตร” ที่ขึ้นต้นว่า “อุเทตะยัง จักขุมา” และขั้นตอนสุดท้ายของการเบิกเนตรพระพุทธรูป จะใช้น้ำมันจันทน์หอมทาไปที่พระเนตรของพระพุทธรูป แล้วจะใช้ตาลปัตรหางนกยูง พัดไปพัดมาที่ดวงตา ในขณะที่คณะสงฆ์ก็จะสวดคาถาเบิกเนตร

ในวัฒนธรรมล้านนาและสิบสองปันนา พัดขนหางนกยูงใช้ประกอบพิธีกรรมเบิกเนตรพระพุทธรูปที่เพิ่งสร้างเสร็จใหม่หรือบูรณะใหม่ภายในพระอุโบสถหรือพระวิหาร เป็นไปได้ว่า**ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างวัดวาอารามจำนวนมาก ต้องประกอบพิธีเบิกพระเนตร**

พัดขนหางนกยูงของครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บรักษาที่คณะเชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย

พัดใบกกมีรูปเสือ ที่วัดลี พะเยา

พัดขนหางนกยูงถ่ายที่วัดพระธาตุช่อแฮ ทำแฉกรัศมีคาว

ของพระพุทธรูปบ่อยๆ มีความจำเป็นต้องถือพัดขนหางนกยูงไว้ใช้งานตลอดเวลา นอกจากนี้ปัจจุบันวัดหลายแห่งยังใช้พัดขนหางนกยูงทำไม้กวาดหยากไย่พระพุทธรูปอีกด้วย

อนึ่ง **เมื่อครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ ได้มีผู้นำนกยูงหนึ่งคู่มาถวายให้แด่ท่าน จากนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยก็เลี้ยงไว้ที่บริเวณหลังวัดบ้านปางนกยูงค่อยๆ ขยายพันธุ์จากหนึ่งคู่เป็นสิบตัว ร้อยตัว**

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถือพัดคำรงธรรมทำขึ้นฉลอง ๖๐ พรรษา สมเด็จกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ที่วัดเจ็ดยอด เชียงใหม่

พันตัว ต่อมาศิษยานุศิษย์จึงนำขนที่นกยูงสลัดร่วงนั้นมาประดิษฐ์เป็นพัดถวายแด่ท่านจำนวนหลายเล่ม ท่านจึงใช้พัดขนหางนกยูงแทนที่พัดใบตาลขนาดใหญ่ **หลังจากที่มรณภาพไป นกยูงเหล่านี้ก็เป็นที่รับรู้กันในหมู่ชุมชนบ้านปางว่าเป็นนกยูงของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทำให้เกิดการอนุรักษ์สืบต่อมา**

พัดขนหางนกยูงได้กลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่สำคัญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในเชิงเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ นอกเหนือไปจากการปรากฏพัดขนหางนกยูงแล้ว รูปนกยูงยังพบอยู่ตามหน้าบันวิหาร และกรอบซุ้มประตูหน้าต่างในงานศิลปสถาปัตยกรรมหลายแห่งที่สร้างและบูรณะโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย

เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๙ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำพัดขนหางนกยูงของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นำไปทำมณฑปไม้แกะสลักกับอ้ายสล่าแดง (คำว่า “สล่า” อ่าน “สะหล่า” ภาษาล้านนาหมายถึง “ช่าง”) อำเภอสันป่าตอง เชียงใหม่ ทำพิธีมอบคืนคณะเชียงยันวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน เนื่องจากครั้งหนึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัย เคยจำพรรษา ณ คณะเชียงยัน อยู่นานระหว่างปี ๒๔๖๓-๒๔๗๙ พัดเล่มนี้เคยอยู่ในกุฏิพระธรรมโมลี คณะเชียงยัน ค้นพบโดยพระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวี ที่ตู้เก็บของในกุฏิเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๕๗ พระอานนท์ได้ขออนุญาตเจ้าคณะเชียงยันนำขนนกยูงใส่ให้เต็มด้ามแล้วถวายคืน เมื่อพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้ทราบเรื่องพัดนี้ จึงทำตู้ใส่พัดเพื่อถวายเป็นสังฆบูชา

นเรนทร์ ปัญญาภู ทำการศึกษาเรื่องพัดของครูบาเจ้าศรีวิชัย อธิบายว่า พัดขนหางนกยูงที่คณะเชียงยันเล่มนี้ มีขึ้นช่วงหลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาจากการไปบูรณะวิหารหลวงวัดพระเจ้าตนหลวงเมืองพะเยามาแล้ว เนื่องจากในภาพถ่ายของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระเจ้าตนหลวงไม่มีการถือพัดขนหางนกยูง แต่ถือพัดใบตาลเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ทำให้ลูกศิษย์ในเขตพะเยาและเชียงรายนิยมถือพัดใบตาลตามท่านกันมาก

นเรนทร์ ปัญญาภู ยังกล่าวต่อว่า มีพัดของครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกเล่มหนึ่งที่ได้รับการถวายจากศรัทธาชาวพะเยาขณะที่อยู่วัดพระเจ้าตนหลวง พัดเล่มนี้ทำ

ขึ้นเป็นพิเศษจากวัสดุใบกก ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเดินทางกลับเชียงใหม่ลำพูนได้มอบพัดใบกกให้กับครูบาแก้ว (เขื่อนแก้ว คนฺธว์โส) ผู้ดูแลวัดพระเจ้าตนหลวง ครูบาแก้วจึงนำมาไว้ที่วัดลี ปัจจุบันจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เวียงพยาว วัดลี

ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณะพระธาตุช่อแฮนั้น ชาวเมืองแพร่ได้ถวายพัดขนหางนกยูง แด่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเล่มหนึ่ง พัดนี้ทำจากขนนกยูงเส้นเล็กละเอียดมาก ไม่มีรูปเสือและนกยูงตรงกลาง แต่เป็นรูปดาวรัศมีเป็นแฉก ๆ แทน

นอกจากนี้แล้ว อาจมีภาพพัดรูปแบบแปลก ๆ ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถือในบางครั้งบางคราว อาทิ พัดของคณะราษฎร และพัดดำรงธรรม ประเภทหลังนี้คือพัดรองที่ถวายแด่พระเถรานุเถระในคราวฉลองพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นพัดที่ออกแบบโดยสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยถือพัดดำรงธรรมที่วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือสาส์นสมเด็จเล่มที่ ๑๖ แต่ไม่ทราบที่มาของพัดเล่มนั้นแน่ชัดนัก เป็นไปได้ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับมอบจากสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพโดยตรงที่วัดพระบรมธาตุดอยเกิ้ง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๔ (หรือนับแบบปัจจุบันคือ ๒๔๖๕ นั่นเอง) เพราะเป็นเหตุการณ์เพียงครั้งเดียวที่ท่านทั้งสองมีโอกาสได้พบกัน

ไม้เท้า

พระมหาทองสุข สิริวิชโย กล่าวว่าไม้เท้า เป็นคติที่ใช้สำหรับครูบาในล้านนาสายอรัญวาสี จำเป็นต้องมีสำหรับการทำพิธีกรรมพิจารณาผ้าห่อศพ (ผ้าบังสุกุล) เมื่อพระป่าได้รับนิมนต์ให้ไปดึงผ้าบังสุกุล พระป่าต้องใช้ไม้เท้ายั้งไว้ให้ศพคลี่ผ้าออกมา

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เล่าว่า **ไม้เท้าอันแรกของครูบาเจ้าศรีวิชัยทำจากแก่นไม้มะขามแดง หัวไม้เท้าสวมด้วยเหล็กตะบันหมาก ภายหลังมอบให้ครูบาอภิชัยขาวปี** ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง

น่าสังเกตว่าที่ปลายไม้เท้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีเหล็กตีแบน หรือไม่ก็เป็นง่ามสองง่าม ทำขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการดึงเอาผ้าจากซากศพ เมื่อพิจารณาศพโดยใช้ง่ามนั้นเกี่ยวเข้ากับผ้า บิดแล้วหมุนให้ผ้าหลุดจากศพ ส่วนไม้เท้าที่ท่านถือตอนสร้างทางขึ้นดอยสุเทพนั้น เป็นไม้เท้าปลายแหลม ใช้สำหรับแทงใบไม้แห้งและปักค้ำยันช่วยพยุงตัวเวลาเดินขึ้นลงเขา

ทั้งนี้ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๒ ระบุถึงอานิสงส์การถวายไม้เท้า ว่ามี ๕ ประการ คือ เป็นผู้มีบุตรมาก เป็นผู้ไม่มีความสะดุ้งกลัว เป็นผู้ได้รับการคุ้มครองโดยการอารักขาทั้งปวง ใคร ๆ ข่มไม่ได้ทุกเมื่อ ไม่รู้จักความพลั้งพลาดและเป็นผู้มีใจไม่ฟุ้งซ่าน

ทั้งพัดใบตาล พัดขนหางนกยูง และไม้เท้าล้วนเป็นเครื่องบริขารที่ภิกษุสมัยพุทธกาลต้องใช้ทั้งสิ้น ซึ่งมีทั้งหมด ๔๖ ชนิด ตามที่ปรากฏเรื่องราวอานิสงส์ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๒ แต่ไม่มีลูกประคำ ของเหล่านี้คงสืบทอดต่อกันมาในพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์ด้วย และคงสืบต่อมาทางล้านนาในภายหลัง

ส่วนลูกประคำที่ไม่พบในบริขาร ๔๖ ชนิด สมัยพุทธกาล เนื่องด้วยลูกประคำเป็นสิ่งของที่ใช้งานเฉพาะในการปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบล้านนาและอีสาน เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องเฉพาะถิ่น พระสงฆ์ล้านนาอาจรับมาจากพระสงฆ์ลังกาหรือพม่าที่มีรูปแบบการปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างเดียวกันก็ได้ ◉

การเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ เป็นเหตุให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์

เหตุแห่งการต้องอธิกรณ์

การต้องอธิกรณ์ ๖ ครั้ง

เหตุแห่งการต้องอธิกรณ์

ความหมายของคำว่าอธิกรณ์

คำว่า **“อธิกรณ์”** หมายถึง **โทษ คดี เรื่องราว ปัญหา ความยุ่งยาก กิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ที่คณะสงฆ์ต้องจัดการสะสาง ดำเนินการทำให้สงบ หรือเป็นไปด้วยดี** ปกติเป็นคำที่ใช้กับพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องคดี เรียก “ต้องอธิกรณ์” รายละเอียดปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เล่ม ๖ ภาค ๑

อธิบายให้เข้าใจง่ายได้ว่า “ต้องอธิกรณ์” หมายถึง การถูกกล่าวโทษ จึงต้องนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาโดยคณะสงฆ์ผู้มีอำนาจ

ในงานเขียนเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย พบคำว่า “ต้องอธิกรณ์” ในหนังสือของพระวิมลญาณมุนี (๒๔๘๒) เป็นเล่มแรก ๆ ส่วนเอกสารฝ่ายเมืองเหนือที่ร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ยังไม่ยอมรับคำ “ต้องอธิกรณ์” ว่าเป็นคำที่เหมาะสมกับพฤติเหตุของครูบาเจ้าศรีวิชัยแต่อย่างใด อาทิ เจ้าสุริยวงศ์ สิโรรส (๒๔๗๒) หรือ ส. สุภาภา (๒๔๙๙) ใช้คำว่า ***“ถูกจับไปไต่สวน”*** บ้างก็ใช้คำว่า ***“ต้องโทษกรรม”*** คำเหล่านี้บ่งบอกนัยของการยืนอยู่ข้างฝ่ายผู้ถูกกระทำ คือ ครูบาเจ้าศรีวิชัย

ต่อมาคำว่า “ต้องอธิกรณ์” เริ่มใช้กันแพร่หลายมากขึ้นในงานเขียนระยะหลัง เริ่มจากวิทยานิพนธ์ของโสภา ชานะมูล (๒๕๓๔), พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ในการพิมพ์ครั้งหลัง ๆ หรือพระปลัดเชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน (๒๕๕๗) เป็นต้น

การต้องอธิกรณ์หลายครั้งของครูบาเจ้าศรีวิชัย มักสืบเนื่องมาจากการเป็นพระอุปัชฌาย์ กระทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรโดยไม่ได้รับการแต่งตั้งบ้าง การขัดคำสั่งเจ้าคณะแขวงหรือเจ้าคณะจังหวัด ไม่ให้ความร่วมมือในสิ่งต่างๆ บ้าง ข้อกล่าวหาทำนองนี้มีมาเป็นระยะ ๆ กระทั่งหนที่รุนแรงกว่าครั้งใดคือระหว่างปี ๒๔๖๒-๒๔๖๓ และปี ๒๔๗๘-๒๔๗๙

มูลเหตุแห่งการต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย มีที่มาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ในล้านนา เนื่องจากได้เกิดนิกายใหม่ขึ้นมา มีรายละเอียดดังนี้

การสถาปนาธรรมยุติกนิกายจากสยามสู่ล้านนา

ธรรมยุติกนิกายเริ่มก่อตั้งโดย **“พระวชิรญาณ”** หรือ **“วชิรญาโณภิกขุ”** (สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทวาวงศ์ฯ ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔) ขณะทรงเสด็จธุดงค์อยู่ที่เมืองเพชรบุรี พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระรามัญรูปหนึ่งนาม **“พระซาย พุทธวโส”** (ต่อมาได้รับสมณศักดิ์เป็น **“พระสุเมธมุนี”**) ผู้มีวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย จึงทรงน้อมรับเอาแนวปฏิบัติแบบรามัญมาใช้ ต่อมา พ.ศ. ๒๓๖๘ พระองค์ทรงอุปสมบทใหม่ตามแบบรามัญนิกาย ด้วยทรงทำ *“ทัฬหีกรรม”* (ทฬฺหกมฺม แปลว่าการกระทำซ้ำให้มั่นคงขึ้น) ณ นทีสีมา หรือการบวชในแพขนานกลางลำน้ำ และทรงตั้ง **“ธรรมยุติกนิกาย”** ซึ่งแปลว่า **“คณะสงฆ์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัย”** ขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๖ แล้วเสด็จมาประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร

พร้อมกันนั้นทรงสถาปนา **“พระปญฺญาคโม”** (พระองค์เจ้าฤกษ์ พระโอรสลำดับที่ ๑๘ ในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ผู้เป็นพระราชโอรสลำดับที่ ๗ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑) ขึ้นเป็น “กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธุ์ ธรรมยุติกนิกายิกสังฆมัธยมบวรนิเวศาทิคณะ” ตำแหน่ง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงนุ่งขาวห่มขาวทุกวันโกนวันศีล

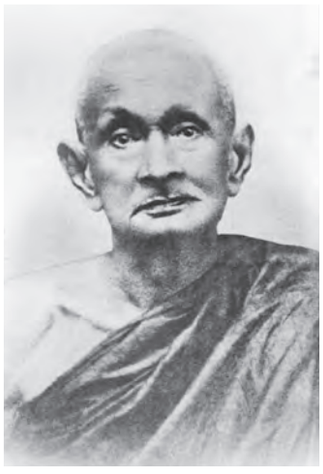

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์สมเด็จพระสังฆราช พระองค์แรกในนิกายธรรมยุต

พระนพีสีพิศาลคุณ พระภิกษุรูปแรกของเชียงใหม่ในนิกายธรรมยุต

พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ ผู้ชวนสามเณรคำปิงไปศึกษาที่วัดราชาธิวาส นิกายธรรมยุต

“เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต” พระองค์แรก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปี ๒๓๙๔ ซึ่งต่อมาทรงดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็น **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๘** ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี ๒๔๓๔

ในช่วงต้นชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตรงกับสมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ กำลังรวบรวมแว่นแคว้นต่างๆ ของสยามเข้าเป็นหนึ่งเดียว อยู่ระหว่างการปฏิรูปประเทศเพื่อรับมือกับลัทธิล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก

ในการที่จะปฏิรูปคณะสงฆ์และฟื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้มีความถูกต้องและเข้มงวดตามพุทธบัญญัติ ทำให้เป็นหนึ่งเดียวทั่วทั้งสยามประเทศ รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดให้ตรา **พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕)** ขึ้น โดยให้อยู่ในความรับผิดชอบของ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๑๐** พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ นี้ ใช้สืบต่อกันมากระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๘ จึงมีการประกาศใช้ *“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔”* แทน ส่วนที่ใช้ในปัจจุบันคือ *“พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕”*

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อันที่จริงถูก**ตั้งขึ้นมาเพื่อยกฐานะคณะธรรมยุต ให้เป็นนิกายที่ถูกต้องตามกฎหมาย** ทำให้มีการแบ่งแยกเรียกนิกายคณะสงฆ์ใหม่ว่า **“ธรรมยุติกนิกาย”** อันมีความหมายว่า **ผู้ประกอบด้วยธรรม ชอบด้วยธรรม หรือยุติตามธรรม** มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร และเรียก**กลุ่มพระสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์สายพื้นเมืองที่มีอยู่เดิมทั้งในภาคกลาง ล้านนา อีสาน และปักษ์ใต้ว่า “มหานิกาย”**

เมื่อพระวชิรญาณทรงลาผนวชแล้ว เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ธรรมยุติกนิกายจึงกลายเป็นอุดมการณ์ทางศาสนาและการเมืองการปกครองของสยาม ที่มีลักษณะแบบรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง

ใหม่กับเก่า ไม่สอดคล้องกัน

ใจความสำคัญของ**พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ได้กำหนดให้มี “มหาเถรสมาคม” เป็นองค์กรสูงสุด** ทำหน้าที่ประชุมปรึกษาวินิจฉัยการต่างๆ ในการปกครองคณะสงฆ์ กับทั้งเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ในการที่เกี่ยวกับคณะสงฆ์ เฉพาะในส่วนภูมิภาคมีเจ้าคณะผู้ปกครองเป็นลำดับชั้นลงมาเช่นเดียวกับฝ่ายบ้านเมือง คือมีเจ้าคณะมณฑล

เจ้าคณะเมืองนคร(ต่อมาเรียกเจ้าคณะจังหวัด)เจ้าคณะแขวง (ต่อมาเรียกเจ้าคณะอำเภอ) เจ้าหัวหมวด (ต่อมาเรียกเจ้าคณะตำบล) และเจ้าอาวาส *ตำแหน่งทั้งหมดข้างต้น ล้วนแต่ถูกแต่งตั้งลงมาจากส่วนกลางทั้งสิ้น เช่นเดียวกับสงฆ์ผู้เป็นอุปัชฌาย์ก็ต้องได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคมเสียก่อน*

ข้อกำหนดของมหาเถรสมาคมในการเลือกพระอุปัชฌาย์นั้นมีอยู่ว่า สงฆ์ผู้นั้นต้องเป็นที่ยอมรับนับถือของพระสงฆ์และคฤหัสถ์ในวงกว้าง มีความประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ความเป็นพระผู้ใหญ่ มีความรู้มากพอที่จะชักนำให้ผู้คนมาเลื่อมใส และเป็นผู้ฉลาดรู้ในสังฆกรรม พอจะทำให้ถูกต้องตามวินัย ทั้งต้องมีพรรษายุกาลจัดเข้าในชั้นเถระ อนึ่ง ต้องรู้จักคัดเลือกที่จะรับคนเข้าอุปสมบทไม่ใช่อุปสมบทกันส่งๆไป และจักต้องรับผิดชอบในบุคคลผู้อุปสมบทแล้ว ไม่ใช่เป็นคนที่กฎหมายต้องการตัว

ดังนั้นในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ จึงกำหนดให้ ผู้จะอุปสมบทต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรมการท้องถิ่นก่อน เพราะมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับบุคคลในสังกัดราชการทหารที่อาจใช้ช่องทางการอุปสมบทเป็นเครื่องมือหนีการเกณฑ์ทหารได้

ระเบียบสงฆ์ของมหาเถรสมาคมข้างต้น ไม่สอดคล้องกับรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ล้านนาพื้นเมือง ที่ใช้กันอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งแบ่งเป็นหลายคณะหลายนิกาย แต่ละคณะมีอำนาจการปกครองการตัดสินคดีความต่างๆ มีครูอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน มีความเป็นอิสระสูง **เรียกระบบนี้ว่า “ระบบหัวหมวดอุโบสถ” หรือ “หัวหมวดวัด” มี “เจ้าหัวหมวด” เป็นผู้ปกครองในระดับท้องถิ่น**

ระบบนี้เป็นการรวมเอาวัดในพื้นที่ใกล้เคียงกันหลายๆ วัด เข้าไว้ในกลุ่มคณะเดียวกัน มาทำอุโบสถสังฆกรรมร่วมกัน และอยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหัวหมวดรูปเดียวกัน เจ้าหัวหมวดเป็นผู้มีสิทธิและอำนาจเด็ดขาดในการว่ากล่าวบังคับบัญชาหัววัดภายใต้การปกครองของตนได้ และ **“เจ้าหัวหมวด” มีฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้** ด้วยเหตุนี้ เจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในหัวหมวดเดียวกันนั้น ย่อมเป็นลูกศิษย์ของพระอุปัชฌาย์รูปเดียวกัน **เจ้าหัวหมวดหรือพระอุปัชฌาย์จึงถูกเลือกขึ้นมาด้วยความเคารพจากพระในวัดแต่ละหมวด** บางครั้งเมื่อมีการสร้างวัดใหม่ ก็มีการแบ่งศาสนสมบัติ ถาวรวัตถุ และลูกศิษย์จากวัดเจ้าหัวหมวดให้ไปอยู่ยังวัดใหม่นั้นๆ ด้วย

เมื่อระบบใหม่ต่างออกไปจากระเบียบเก่า ความไม่เข้าใจกันในข้อบัญญัติที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดข้อพิพาทขึ้น โดยเฉพาะเรื่องการแต่งตั้งคุณสมบัติ รวมถึงอำนาจของพระอุปัชฌาย์ที่มีต่อการบรรพชาอุปสมบท เป็นเหตุให้เจ้าหัวหมวดในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อนี้ถูกดำเนินคดีให้ต้องอธิกรณ์กันหลายรูป เพราะปฏิบัติตนขัดกับระเบียบคณะสงฆ์แบบใหม่ของมหาเถรสมาคม ความขัดแย้งในลักษณะนี้ปรากฏทั่วไปในทุกภูมิภาค ทั้งในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้

ความขัดแย้งอย่างรุนแรงเริ่มขึ้นจากคณะสงฆ์เชียงใหม่พื้นเมือง ไม่พอใจ **“พระนพีสีพิศาลคุณ”** วัดเชียงหมั้น (เชียงมั่น) ซึ่งเป็นชาวเชียงใหม่โดยกำเนิด นามเดิม “คำปิง” เป็นชาวบ้านลวงเหนือ ดอยสะเก็ด เดิมอุปสมบทอยู่ที่วัดหัวข่วง (ส่วนหนึ่งของวัดเจดีย์หลวง) ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ พระภิกษุพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฏ์) ทรงจาริกขึ้นมาเชียงใหม่ แล้วพบสามเณรคำปิงจึงชวนไปศึกษาเล่าเรียนที่วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ ได้ญัตติเป็นธรรมยุติกนิกาย เมื่อสอบไล่ได้เป็นเปรียญตรีเทียบ ๔ ประโยคแล้ว ได้กลับขึ้นมาประกาศพระศาสนาที่เชียงใหม่ ด้วยแรงสนับสนุนของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๘ พระมหาคำปิง หรือพระครูพิศาลสรภัญ จึงได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะสามัญที่ พระนพีสีพิศาลคุณ สังฆปาโมกข์เมืองนครเชียงใหม่

เมื่อเป็นพระราชาคณะแล้วได้จัดระเบียบปกครองสงฆ์พื้นเมืองตามพระวินัยใหม่ จึงเกิดเหตุขัดแย้งกันขึ้น เพราะสงฆ์พื้นเมืองในเวลานั้นมีการระบุว่า *“ทั้งสูบฝิ่น กินข้าวเย็น”* เมื่อต้องถูกบังคับให้ทำตามพระวินัยจึงพากันไปร้องต่อครูบาหลวงวัดฝายหิน (ครูบาโสภา) สังฆราชาที่ ๑ ครูบาหลวงวัดฝายหินจึงพาคณะสงฆ์ลงไปถวายรายงานร้องกล่าวโทษ พระนพีสีพิศาลคุณ ต่อเบื้องพระพักตร์ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕

ถึงเหตุขัดแย้งดังกล่าว รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้**ตั้งครูบาหลวงวัดฝายหินเป็น "พระอไภยสารทะสังฆปาโมกข์" ตำแหน่งเจ้าคณะเมืองนครเชียงใหม่รูปแรก**พร้อมกับครูบาคณะสังฆราชาเดิมอีกหลายรูปที่ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครู ให้คณะสงฆ์พื้นเมืองปกครองกันเอง **ส่วนพระนพีสีพิศาลคุณ ให้เป็นพระคณาจารย์โท เทียบเจ้าคณะมณฑล ทำการสั่งสอนพระปริยัติแต่เพียงอย่างเดียว**

เดิมนั้น คณะสังฆราชาเชียงใหม่ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ด้วยการประกอบพิธีเถราภิเษก (รดน้ำ) ณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ มีอยู่ด้วยกัน ๗ รูป ดังนี้

๑. ครูบาอุ่นเรือน โสภโณ (ครูบาโสภาวัดฝายหิน) ถือเป็นปฐมสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๑

๒. ครูบาญาณโพธิ วัดสันคะยอม บางครั้งเรียกวัดสันคะยอมดอย เป็นทุติยสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๒

๓. ครูบาอริยะ วัดวงค์เมธา (หนองโขง อยู่ที่อำเภอหางดง) เป็นตติยสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๓

๔. ครูบากาวิละ วัดพวกแต้ม เป็นจตุสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๔

๕. ครูบาคันธา วัดเชตุพน เป็นปัญจมสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๕

๖. ครูบาปินตา ญาณรังสี วัดป่ากล้วย สารภี เป็นฉกสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๖

๗. ครูบาเทพวงศ์ เทวโส วัดนันตาราม เป็นสตสังฆราชา หรือครูบาลำดับที่ ๗

พระธรรมวโรดม (จ่าย ปุณฺณทตฺโต) วัดเบญจมบพิตรเจ้าคณะมณฑลพายัพรูปแรกเดินทางขึ้นมาจัดการพระศาสนาที่เชียงใหม่เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๙ ได้ทำพิธีมอบสัญญาบัตร พัดยศ พัดรอง และเครื่องประกอบสมณศักดิ์ใหม่ (ประกอบด้วยบาตร กระโถน ขันน้ำ ผ้าไตรจีวร ตู้ ตั่ง เตียง) ให้ถูกต้องตามแบบคณะสงฆ์สยาม มีการจัดขบวนแห่เสลี่ยงคานหามพระสังฆราชารูปต่างๆ มาที่วัดเจดีย์หลวง เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๔๙

ยกเว้นครูบารูปที่ ๓ คือครูบาอริยะ ซึ่งภายหลังได้รับนิมนต์จากเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ ให้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดตุงกระด้าง (วัดดับภัย) ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูชั้นประทวน มรณภาพไปเสียก่อนที่วัดหนองโขงจึงหมดบทบาทของความเป็นพระสังฆราชาตามรูปแบบใหม่

เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๘

จากประกาศราชกิจจานุเบกษา พบว่าระหว่าง ร.ศ. ๑๒๕ จนถึง ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๔๕๑) ได้ทยอยแต่งตั้งพระสังฆราชารูปใหม่ๆ หรือเลื่อนลำดับรูปเดิมตามๆ กันมา (เพราะมีการมรณภาพไปบ้าง) ทำเนียบสังฆราชาเชียงใหม่ชุดแรกมีดังนี้

๑. ครูบาหลวงวัดฝายหิน เป็นพระสังฆราชาที่ ๑ ที่พระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่นครเชียงใหม่ รับนิมนต์ย้ายไปประทับ ณ วัดเชียงยืน

๒. ครูบาญาณโพธิ (พระญาณะ) ผู้ซึ่งตำแหน่งเดิมคือครูบาที่ ๒ วัดสันคะยอม เจ้าคณะแขวงอำเภอแม่วาง (ในอดีตยังไม่มีแขวงสันป่าตอง) เป็นพระครูธรรมทิน เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ ดูแลพื้นที่ตอนใต้ของเชียงใหม่ครอบคลุมเขตอำเภอแม่(สันป่าตอง) แม่วาง จอมทอง ฮอด แม่แจ่ม (ตอนทำพิธีมอบสมณศักดิ์กันที่วัดเจดีย์หลวง ครูบาญาณโพธิเป็นรูปเดียวที่ไม่ได้ไปร่วมพิธี พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ ได้นำสัญญาบัตรพัดยศและเครื่องประกอบสมณศักดิ์มาถวายให้ท่านภายหลังที่วัดสันคะยอม) พระครูธรรมทิน มรณภาพ

ภาพซ้าย
ครูบาญาณโพธิ (พระครูธรรมทิน) ครูบาที่ ๒

ภาพขวา
ครูบาจันแก้ว คนฺธาโร วัดเชตุพน เดิมเป็นครูบาที่ ๕ หลังกลับจากเข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ ๕ เลื่อนเป็นสังฆราชาที่๒และเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

เมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ (นับตามปฏิทินปัจจุบันคือ พ.ศ. ๒๔๕๖) สิริรวมอายุได้ ๗๙ ปี

๓. ครูบากาวิละ หรือพระกาวิลวงษ์ (เชื้อสายเจ้านายฝ่ายเหนือ) ครูบาที่ ๔ วัดพวกแต้ม เป็นพระครูรัตนปัญญาญาณ (นิยมเรียกกันว่า 'สวาฏุเจ้าปัญญา') เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ มรณภาพเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๑

๔. ครูบาคันธา (จันแก้ว คนฺธาโร) แห่งวัดเชตุพน ครูบาที่ ๕ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูโพธิรังษี เจ้าคณะรองเมืองนครเชียงใหม่ เหตุที่ครูบารูปนี้ขึ้นเป็นเจ้าคณะรองทั้ง ๆ ที่มาจากลำดับที่๕ก็เพราะครูบาคันธาได้ติดตามครูบาฝายหินไปเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ณ ตำหนักวัดเบญจมบพิตร ในงานประชุมสังฆนายกท่ามกลางพระเถรานุเถระ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ และต่อมาเมื่อพระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์ หรือครูบาฝายหินมรณภาพลง ครูบาคันธา หรือพระครูโพธิรังษีก็ได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็น เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่แทน ในนามพระโพธิรังษี มารชีศาสนธิการ สังฆปาโมกข์

๕. ครูบาปินตา ญาณรังสี ครูบาที่ ๖ วัดป่ากล้วยไชยมงคล ท่าวังตาล (สารภี) เป็นพระครูญาณรังษี เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ ดูแลแขวงสารภี

๖. พระเทพวงษ์ เทวโส (นามเดิม เจ้าคำตัน หรือเจ้าเทพวงศ์ ณ เชียงตุง) ครูบาที่ ๗ วัดนันทาราม เป็นพระครูสรภังค์ เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ ดูแลเขตพื้นที่แขวงสะเมิง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๖ ยกขึ้นเป็นเจ้าคณะแขวงกิตติมศักดิ์ เพราะชราภาพ มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ สิริรวมอายุ ๖๙ ปี ครูบาสรภังค์รูปนี้ มีบทบาทสำคัญในการเป็นพระอุปัชฌาย์ครั้งที่ ๒ ให้แก่ครูบาอภิชัยขาวปี

นอกเหนือไปจากกลุ่มสังฆราชาเดิมทั้ง ๗ รูปนี้แล้ว ยังมีการแต่งตั้งรูปใหม่ ๆ อีกดังนี้

◉ พระปัญญา วัดฟ่อนสร้อย เป็นพระครูธรรมปัญญา เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่

◉ พระพุทธวงษา (ครูบาดำ ผู้เป็นพระอาจารย์ของ พระราชชายา เจ้าดารารัศมี) วัดเจดีย์เหลี่ยม เวียงกุมกาม เป็นพระครูมหาพุทธิมา เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่

◉ พระอินทจักร (ก้อนแก้ว อินฺทจกฺโก) วัดเชตวัน เป็นพระครูคัมภีรธรรม เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ มรณภาพวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๓

◉ พระอภิวงษ์ (อุทธา อภิวโส) วัดทุงยู เป็นพระครูญาณลังการ์ เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ (ต่อมาเป็นพระอภัยสารทะ นพีสีบุรวุฑฒาจารย์ สังฆปาโมกข์ ผู้มีบทบาทในการชำระคดีต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัย)

◉ พระคันธา (ศรีโหม้/สีโหม้ คนฺธาโร) วัดศรีดอนไชย เป็นพระครูสุคันธศีล เจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่

ในส่วนของจังหวัดลำพูนนั้น ไม่ปรากฏว่ามีปัญหาความขัดแย้งระหว่างมหานิกายกับธรรมยุต เนื่องจากนิกายธรรมยุตเพิ่งจะเข้ามาสถาปนาในลำพูนครั้งแรกที่วัดหนองดู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง เมื่อปี ๒๔๘๑ (ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใกล้มรณภาพแล้ว) โดยมีพระราชนิโรธรังสี คัมภีราจารย์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) ซึ่งเดินธุดงค์จากอีสานมาเผยแผ่ธรรมที่ภาคเหนือ เป็นเจ้าอธิการรูปแรกระยะเวลา ๑ ปี ต่อจากนั้นมา ทำให้วัดหนองดู่และวัดเกาะกลาง แห่งอำเภอป่าซาง ซึ่งเป็นแหล่งที่มีประชากรส่วนใหญ่เชื้อสายมอญอาศัย กลายเป็นวัดศูนย์กลางการเผยแผ่คำสอนของนิกายธรรมยุตไปโดยปริยาย

ในชีวิตช่วงแรกของครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนจะเข้าไปพัวพันกับคดีต้องอธิกรณ์นั้น ยังมีการยืดหยุ่นในระเบียบการของคณะสงฆ์นี้อยู่บ้าง ระบบหัวหมวดยังคงได้รับการอนุโลมให้ใช้กันอยู่ แม้จะเริ่มใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ คู่ขนานกันมาแล้วก็ตามที

สำหรับแขวงลี้ (รวมส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านโฮ่งตอนล่าง และรวมทั้งหมดของอำเภอทุ่งหัวช้างปัจจุบัน) มี **“ครูบาสมณะ”** วัดบ้านโฮ่งหลวง เป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถแคว้นบ้านโฮ่ง **ก่อนมรณภาพครูบาสมณะได้แต่งตั้งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถแทน ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงย่อมมีฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วยอีกสถานะหนึ่งตามระบบสงฆ์พื้นเมือง**

เรื่องการแต่งตั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถ ยังปรากฏเป็นหลักฐานในพระสมณสาสน์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่มีไปถึงกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๖๓ เมื่อครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกไต่สวนที่กรุงเทพฯ ว่า

“...พร้อมทั้งอรรถาธิบายเหตุผลที่พระศรีวิชัยตั้งตนเป็นอุปัชฌาย์นั้นให้เจ้าคณะใหญ่หนกลางทราบว่า พระศรีวิชัยทำไปตามธรรมเนียมที่เมื่อครูบาสมณะอุปัชฌาย์ของท่าน ได้ตั้งท่านเป็นผู้ปกครองวัดแทนตนภายหลังจากที่ครูบาสมณะมรณภาพแล้ว...”

การเป็นผู้ปกครองวัดแทนครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง หมายถึงการสืบทอดรับตำแหน่งเจ้าหัวหมวดแคว้นบ้านโฮ่งของครูบาสมณะตามระบบการแต่งตั้งของคณะสงฆ์พื้นเมือง เทียบได้กับตำแหน่งเจ้าคณะแขวงลี้ตามการแต่งตั้งของส่วนกลาง

ภายหลังเมื่อทาง**คณะสงฆ์ส่วนกลางได้ตั้ง “พระครูมหารัตนากร”** (หรือ ‘มหาอินทร์’ นามเดิมคือ ‘อินทร์’ แต่เมื่อไปศึกษาที่กรุงเทพฯ เปลี่ยนชื่อเป็น ‘ไพบูลย์’) **เจ้าอาวาสวัดลี้หลวง** (ในราชกิจจานุเบกษาเรียกว่า ‘วัดบ้านลี้’) **เป็นเจ้าคณะแขวงเมืองลี้** ในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ **จึงทำให้เกิดข้อพิพาทกันขึ้นระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับพระครูมหารัตนากร เกี่ยวกับสิทธิอันชอบธรรมในการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร** อันเป็นต้นเหตุสำคัญให้เกิดการต้องอธิกรณ์ในครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๓ ◉

การต้องอธิกรณ์ ๖ ครั้ง

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๕๓ (อายุ ๓๒ ปี)

มูลเหตุ : ถูกกล่าวหาว่าตั้งตนเป็นอุปัชฌาย์โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะสงฆ์ฝ่ายปกครอง

การดำเนินการ : ทำการสอบสวน ได้รับการชี้แจงระเบียบการใหม่ที่วัดลี้หลวงเป็นเวลา ๔ วัน แล้วส่งไปให้เจ้าคณะเมืองนครลำพูนทำการอบรมต่อที่วัดบ้านยู้๑คืนจากนั้นส่งตัวกลับไปยังวัดบ้านปางตามเดิม

วันเวลา : เหตุการณ์เกิดขึ้นก่อนวันศุกร์ ที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ (ของไทยภาคกลาง หรือเดือน ๑๐ เหนือ) ปีจอ ซึ่งเป็นวันเริ่มต้นเข้าพรรษา

สถานที่ถูกต้องอธิกรณ์ : อุโบสถวัดลี้หลวง อำเภอลี้ และวัดศรีเมืองยู้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

รายละเอียด :

สืบเนื่องมาจากปฏิปทาศีลาจารวัตรและอุปสมบทได้ ๑๑ พรรษา ครูบาเจ้าศรีวิชัยในวัย ๓๒ ปี ได้รับการสืบทอดตำแหน่งเจ้าหัวหมวด สืบต่อจากครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง ท่านจึงได้สร้างอุโบสถสำหรับอุปสมบทกุลบุตรที่วัดบ้านปาง เป็นอุโบสถกลางน้ำ อยู่ทางทิศตะวันตกของวัด ในพื้นที่หมู่ ๑ ที่เรียกว่า “ในดง” พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น ให้ข้อมูลว่า เคยรับรู้มาว่า อุโบสถสมัยก่อนเป็นเพิงไม้ไผ่หลังคามุงจาก มีน้ำล้อมรอบ ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ขุดบ่อน้ำไว้ด้วย ในสมัยปัจจุบันได้มีการบูรณะใหม่กลายเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนในพื้นที่เดิม และได้ขุดดินเป็นร่องโดยรอบเพื่อให้มีน้ำล้อมอย่างโบราณ

ภาพบน : โบสถ์กลางน้ำวัดบ้านปาง อยู่ข้างล่าง เดิมเป็นไม้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้เป็นสถานที่สำหรับบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร

ภาพล่าง : ด้านหลังวัดบ้านปางทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตอนล่างมีบ่อน้ำโบราณ ใกล้กับลานอุโบสถกลางน้ำ

ความชอบธรรมในการเป็นพระอุปัชฌาย์

เรื่องนี้ปรากฏรายละเอียดตรงกันหลายฉบับว่า เมื่อท่านจะบรรพชาสามเณรและอุปสมบทภิกษุที่วัดบ้านปางใน พ.ศ. ๒๔๕๓ นั้น ท่านได้ส่งลูกศิษย์เดินทางไปขออนุญาตต่อ “พระครูมหารัตนากร” เจ้าคณะแขวงลี้ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากมหาเถรสมาคม และ “หนานบุญเติง” หรือขุนสินธุลีนานุบาล (บุญเติง เตชคฤห์) นายอำเภอลี้ (ระหว่างปี ๒๔๕๓ - ๒๔๖๓) ตามระเบียบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยได้นิมนต์ให้พระครูมหารัตนากรเดินทางมาเป็นพระอุปัชฌาย์ให้แก่ผู้ที่จะอุปสมบท แต่ไม่ได้รับคำตอบใด ๆ จากท่านทั้งสอง

ภาพซ้ายบน : พระครูมหารัตนากร วัดลี้หลวง เจ้าคณะแขวงลี้
ภาพซ้ายล่าง : พระครูญาณมงคล วัดบ้านยู้ เจ้าคณะเมืองนครลำพูน
ภาพขวา : อุโบสถวัดลี้หลวง สถานที่กักกันตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยในการต้องอธิกรณ์ครั้งแรก

กระทั่งใกล้เข้าพรรษาแล้ว (เข้าพรรษาตรงกับวันศุกร์ที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีจอ) ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงตัดสินใจกระทำพิธีบรรพชาและอุปสมบทหมู่ให้กับคณะศรัทธา การตัดสินใจของท่านครั้งนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานจารีตล้านนาโบราณ ที่อิงเหตุผลเมื่อครั้งพุทธกาลว่า

“บุคคลใดหากมีอายุครบอุปสมบท มีอาการ ๓๒ ครบถ้วน ไม่มีข้อด่างพร้อยประการใด และบิดามารดาของผู้ที่จะอุปสมบทอนุญาตยินดี บุคคลผู้นั้นก็น่าจะสามารถอุปสมบทได้”

โดยเห็นว่า ไม่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับนายอำเภอแต่อย่างใด

เมื่อเรื่องรู้ถึงฝ่ายปกครอง เจ้าคณะแขวงลี้และนายอำเภอลี้ จึงได้แจ้งข้อหาไปยังวัดบ้านปางให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยทราบ ว่าทำการฝ่าฝืนข้อบัญญัติในกฎหมายสงฆ์ กล่าวคือครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทภิกษุสามเณรโดยไม่ได้รับอนุญาตจากกรมการปกครอง อีกทั้งท่านเองก็ไม่ได้รับตราตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ตามระเบียบมหาเถรสมาคม **ถือเป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อน** ไม่สามารถอุปสมบทได้

เจ้าคณะแขวงลี้และนายอำเภอลี้ ได้พาตำรวจเข้าไปคุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยไปไต่สวน ณ วัดลี้หลวง อันเป็นสำนักของเจ้าคณะแขวงลี้ เป็นเวลา ๔ คืน พระสงฆ์สามเณรและชาวบ้านที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในตัวท่านเมื่อทราบข่าวต่างพากันไปเยี่ยมเป็นจำนวนมาก

หลังจากนั้นเจ้าคณะแขวงลี้และนายอำเภอลี้ยังให้ตำรวจควบคุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปยังสำนักพระครูญาณมงคล วัดบ้านยู้ (ปัจจุบันใช้ชื่อ วัดศรีเมืองยู้ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน) เจ้าคณะเมืองนครลำพูน (ต่อมาเรียกเจ้าคณะจังหวัดลำพูน) ให้ดำเนินการสอบสวนต่อ

พระครูญาณมงคล (ธมฺมปญฺญาหรือพระธรรมปัญญา) ปกครองวัดบ้านยู้ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๙ – ๒๔๕๘ เคยเป็นเจ้าหัวหมวดอำเภอเมือง เมื่อสมัยที่ครูบาสมณะเป็นเจ้าหัวหมวดแคว้นบ้านโฮ่ง พระธรรมปัญญาได้

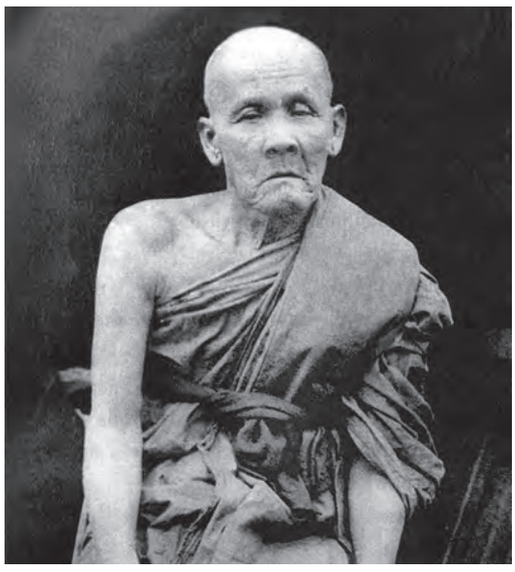

ภาพซ้าย : พระอไภยสารทะ ปฐม สังฆราชานครเชียงใหม่
ภาพขวา : พระยาสุรสีห์วิสิฐศักดิ์ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ

เลื่อนเป็นเจ้าคณะรองเมืองลำพูน ในราชทินนาม “พระครูศีลวิลาส” ต่อมาเป็นเจ้าคณะเมืองนครลำพูน ในนาม “พระครูญาณมงคล” (พ.ศ. ๒๔๕๑ – ๒๔๕๘) ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดลำพูนรูปต่อ ๆ มาล้วนได้รับฉายาว่า “พระญาณมงคล” เช่นเดียวกันอีกหลายรูป

ในการสอบสวน ครูบาเจ้าศรีวิชัยชี้แจงไปตามจารีตโบราณล้านนา ว่าท่านมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรได้ เพราะมีตำแหน่งเป็นเจ้าหัวหมวดอุโบสถที่รับการแต่งตั้งจากครูบาสมณะวัดบ้านโฮ่งหลวง จึงย่อมมีฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วยโดยปริยาย

อันที่จริง การบังคับใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขณะนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก็ทรงประกาศชัดแล้วว่า **จะยังไม่ทรงเร่งใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวในมณฑลพายัพซึ่งเป็นมณฑลที่ห่างไกลในทันทีทันใด ให้อนุโลมผ่อนผันกันอยู่ได้อีกหลายปี**

แต่เนื่องมาจากเหตุการณ์ขณะนั้นอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้มีชายไทยหลบหนีการถูกเกณฑ์เป็นทหารอาสามัครมาแฝงตัวเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุจำนวนมาก ทำให้ฝ่ายปกครองต้องขอความร่วมมือจากฝ่ายสงฆ์ว่าขอให้เข้มงวดในการรับบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณร โดยต้องแจ้งให้ฝ่ายบ้านเมืองรับทราบก่อน

ภาพสะท้อนถึงความขัดแย้งความระแวดระวังหรือการช่วงชิงตัวชายฉกรรจ์ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายสงฆ์ว่าควรเป็นนักรบหรือนักบวชนี้มีตัวอย่างให้เห็นผ่านบทความของ ศาสตราจารย์ ดร.แคทเทอรีน บาววี (Professor Dr. Catherine Baowie) จากภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ใช้ประกอบงานเสวนาทางวิชาการเมื่อปี ๒๕๕๖ ที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ว่า

“ภาคเหนือในอดีต ‘อำนาจของฝ่ายสงฆ์’ ค่อนข้างเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อ ‘อำนาจของฝ่ายปกครอง’ *ดังเช่นกรณีของ ‘ครูบาหลวงวัดฝายหิน’ ผู้ต่อมาได้เป็น ‘พระอไภยสารทะ สังฆปาโมกข์’ ปฐมสังฆนายกองค์แรกของเชียงใหม่ มีความกล้าที่จะคัดง้างกับอำนาจของรัฐสยาม จากการลงเก็บข้อมูลที่วัดฝายหินมีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งครูบาฝายหินได้เห็นทหารเข้ามาในวัด กะเกณฑ์ให้พระเณรยืนเข้าแถวแล้วทำการเอาสายวัดวัดขนาดหน้าอกของพระสงฆ์สามเณรเพื่อจะคัดเอาไปเป็นทหาร ครูบาฝายหินบังเกิดความไม่พอใจอย่างยิ่ง สั่งให้คนหามเสลี่ยงไปขอเข้าพบเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ โดยครูบาฝายหินถามเจ้าคุณสุรสีห์ว่า* ***“มีเลือหรือไง ถึงจะต้องเอาพระเณรไปเป็นทหาร”*** *เจ้าคุณสุรสีห์พยายามอธิบายว่า ช่วงเวลานั้นไม่ว่าพระ*

หรือฆราวาสต้องมีหน้าที่ออกรบ แต่ตอนนี้ตัดสินใจแล้วว่าจะไม่ขอเอาพระเณรวัดฝายหินนี้ไป"

เห็นได้ว่าความเข้มงวดเรื่องระเบียบในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรถือเป็นเรื่องใหญ่ในห้วงเวลานั้น เพราะส่งผลเป็นพลวัตกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของประชากรเพศชายโดยตรง ทางพระเถระผู้ใหญ่จึงได้อบรมชี้แจงอธิบายระเบียบการคณะสงฆ์เพิ่มเติมให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย แล้วอนุญาตให้ท่านคืนกลับไปวัดบ้านปางตามเดิม

เรื่องนี้ 'หนานแว่น อติถะ' อายุ ๙๘ ปี (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗ ต่อมาเสียชีวิตปี ๒๕๕๙) เล่าให้พระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ ฟังว่า หนานแว่นเคยได้ฟังคำยืนยันจากปากครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยตรงตอนตอบข้อซักถาม ว่า ท่านไม่เคยได้ยินคำว่า *"อนุญาโตสิ เจ้าคณะแขวงหิ อนุญาโตสิ เจ้าคณะอำเภอหิ"* เคยได้ยินแต่ว่า *"อนุญาโตหิ มารดาบิดาหิ"*

พ่ออุ๊ยสิงห์คำ อิ่นมา (ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว) เป็นลูกของพี่สาวครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ชื่อนางอวน ให้สัมภาษณ์นิตยสารสารคดี ขณะอายุ ๙๒ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๙ ว่า

"ครูบาท่านถูกฟ้องตอนบวชพ่ออุ๊ย (หมายถึงตัวนายสิงห์คำ) คราวนั้นท่านบวชพระเณรทั้งหมดแปดรูปด้วยกัน ทางคณะสงฆ์ลำพูนเขากล่าวหาว่าท่านบวชโดยไม่ได้รับอนุญาต เขาเอาตัวท่านไปกักไว้ที่ลำพูน เวลานั้นพ่ออุ๊ยต้องสึกจากเณร เพราะท่านสั่งไว้ว่าถ้าใครกลัวความหรือกลัวถูกจับ ให้หนีเอาตัวรอด"

ภายหลังการสอบสวนแล้ว พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม บันทึกไว้ว่า หนานฝายหรือพ่อควาย บิดาของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถึงแก่กรรม เรื่องนี้ไม่ปรากฏในเอกสารฉบับอื่นอีก

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๓ (อายุ ๓๒ ปี)

มูลเหตุ : ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของพระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงลี้

การดำเนินการ : เอกสารฝ่ายล้านนาตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารให้รายละเอียดว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความผิด โดนกักตัวไว้ที่วัดชัย เมืองลำพูน ๒๓ วัน

วันเวลา : หลังออกพรรษา คือหลังวันอังคารที่ ๑๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (ไทยกลาง หรือเดือนเกี๋ยงเหนือ) ปีจอ เกิดขึ้นประมาณสามเดือนเศษหลังการต้องอธิกรณ์ครั้งแรก

รายละเอียด :

เหตุเกิดขึ้นเนื่องจากพระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงลี้ ได้มีหนังสือไปถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้เรียกเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในเขตปกครองหมวดบ้านปางไปประชุม เพื่อรับฟังระเบียบการคณะสงฆ์ซึ่งได้ประกาศเพิ่มเติมขึ้นอีก ณ วัดลี้หลวง แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ไปตามคำสั่ง

ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ระบุสาเหตุที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้ไปตามคำสั่ง เพราะเลือกที่จะอยู่ปฏิบัติธรรมรักษาศีลที่วัดบ้านปาง เมื่อท่านไม่ไป วัดต่างๆ ในความดูแลของท่านจึงไม่ไปเช่นกัน เจ้าคณะแขวงลี้จึงเห็นเป็นการขัดคำสั่ง ซึ่งหากปล่อยไว้ก็จะเป็นตัวอย่างต่อไป เจ้าคณะแขวงลี้ จึงขึ้นมาขอนายสิบตำรวจที่เมืองลำพูนลงไปจับกุมครูบาเจ้าศรีวิชัย ส่งขึ้นมาที่พระครูญาณมงคล เจ้าคณะเมืองนครลำพูน ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกขังที่ "วัดชัย" เมืองลำพูน ได้ ๒๓ วัน (บางเล่มระบุ ๓๐ วัน) ก็ถูกปล่อยตัว

ในเอกสารของพระวิมลญาณมุนี กล่าวว่าคราวนี้ผู้รับเรื่องจากเจ้าคณะแขวงลี้ คือ "พระครูศีลวิลาส" (เดิมคือ พระคันธวงษ์ และพระครูมหาศีลวงษ์ ตามลำดับ) เจ้าคณะรองเมืองนครลำพูน วัดพระยืน ซึ่งรักษาการแทนเจ้าคณะเมืองนครลำพูน (พระครูญาณมงคล ที่สังฆปาโมกข์ หรือพระปัญญา วัดบ้านยู้ ซึ่งอาพาธด้วยโรคเส้นประสาทพิการ และต่อมามรณภาพเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๗) พระครูศีลวิลาสให้ส่งตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยเข้าไปไต่สวนที่วัดพระยืน จังหวัดลำพูน

กักตัวที่วัดชัยมงคล จังหวัดลำพูน

"วัดชัย" ที่ในเอกสารเขียนสั้นๆ ย่อๆ นี้หมายถึงวัดชัยแห่งใด พบว่ามีวัดที่ชื่อ "วัดชัยมงคล" ในเขตอำเภอเมืองลำพูนอยู่ ๒ แห่งคือ วัดวังมุย (มุย หรือมูย ภาษาล้านนาแปลว่า "ขวาน") ตำบลประตูป่า และวัดชัยมงคล กลางเวียง ตำบลในเมือง

ภาพซ้าย : **วัดศรีเมืองยู้ สำนักเจ้าคณะเมืองนครลำพูน** *ภาพขวา* : **วัดชัยมงคล สถานที่กักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒๓ วัน**

วัดชัยมงคล (วังมุย) มีครูบาชุ่ม โพธิโก ลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก วัดสร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๔ มูลเหตุการสร้างวัดมาจากวัดประจำหมู่บ้านเดิม คือวัดศรีสองเมืองประสบอุทกภัยเป็นประจำ ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันสร้างวัดใหม่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัดเก่า ครูบาชุ่ม โพธิโก ตั้งชื่อวัดว่าวัดชัยมงคล ชาวบ้านเรียกวัดวังมุย และเรียกวัดศรีสองเมืองว่าวัดห่าง วัดนี้เป็นวัดที่ตั้งขึ้นภายหลังการต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว

ส่วนวัดชัยมงคล ตั้งอยู่กลางเวียงใกล้กาดหนองดอก (กาด หมายถึงตลาด) เป็นวัดโบราณอยู่ไม่ไกลจากวัดพระธาตุหริภุญชัย และคุ้มเจ้าหลวงลำพูน สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๑๕๒๐ เดิมเป็นสถานที่ซึ่งเจ้าผู้ครองนครลำพูนได้รวมไพร่พลออกรบ เมื่อชนะจึงได้สร้างวัดในสถานที่ดังกล่าวให้ชื่อว่า วัดไชยมงคล ต่อมาจึงเขียนเป็นวัดชัยมงคล มีครูบาตุ้ยเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกที่สืบนามได้ ตามด้วยครูบาคันธวงค์ และพระสมุห์สิงห์คำ รัตนะ

ทั้งอายุของวัด สถานที่ซึ่งใกล้กับวัดพระธาตุหริภุญชัยและคุ้มเจ้าหลวงลำพูน มีความปลอดภัยและง่ายต่อการดูแล วัดชัยมงคลใกล้กาดหนองดอกแห่งนี้จึงน่าจะเป็น “วัดชัย” ที่กล่าวไว้ในเอกสารโบราณว่าเป็นสถานที่กักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย ใน พ.ศ. ๒๔๕๓

สาเหตุที่เลือกวัดชัยมงคล เนื่องจากวัดแห่งนี้เป็น “จุดยั้งธาตุ” ของพระภิกษุสายเมืองลี้ ปกติพระภิกษุจากเมืองลี้เวลามาประกอบกิจธุระในเมืองลำพูนจะต้องมาจำพรรษาอยู่ที่วัดชัยมงคลเสมอ

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๕ (อายุ ๓๒-๓๔ ปี)

มูลเหตุ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์ท้องที่อำเภอลี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ไป และไม่ชี้แจงเหตุผล

การดำเนินการ : ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารระบุว่า ขั้นแรกลงโทษด้วยการกักตัว ๑ ปีที่วัดอัฏฐารส (ปัจจุบันเป็นคณะอัฏฐารส ในวัดพระธาตุหริภุญชัย) ก่อนปลดออกจากเจ้าหัวหมวดบ้านปางและการเป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นขังต่ออีก ๑ ปี ณ วัดอัฏฐารสที่เดิม รวม ๒ ปี

วันเวลา : เริ่มราวเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ สิ้นสุดปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๕

รายละเอียด :

เจ้าคณะแขวงลี้ ได้เรียกประชุมเจ้าหัวหมวดพร้อมให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยนำบรรดาภิกษุสามเณรที่อยู่

วัดอัฏฐารส สถานที่กักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒ ปี ช่วงต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๓ เป็นภาพถ่ายเก่าก่อนบูรณะ

ในปกครองไปประชุมด้วย เพื่อชี้แจงระเบียบตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพิ่มเติม รวมทั้งเรื่องจัดตั้งโรงเรียนนักธรรมตามความประสงค์ของทางการคณะสงฆ์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ไปตามคำสั่ง และไม่ได้แจ้งความขัดข้องที่ไปประชุมไม่ได้ ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารให้เหตุผลว่าเพราะท่านตั้งใจปฏิบัติในโลกุตตระฝ่ายเดียว

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้น เป็นของธรรมยุติกนิกายจากคณะสงฆ์กรุงเทพฯ เป็นการขยายตัวศาสนจักรของฝ่ายธรรมยุต อันมีแนวทางการปฏิบัติต่างออกไปจากมหานิกายของสงฆ์พื้นเมือง ท่านจึงไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

เจ้าคณะแขวงลี้เห็นว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีเจตนาขัดขืนคำสั่งเป็นครั้งที่ ๓ จึงปรึกษากับนายอำเภอลี้ พร้อมรายงานกล่าวโทษไปยังเจ้าคณะเมืองนครลำพูน และขอให้เอานายร้อยตำรวจที่เค้าสนามเมืองลำพูนลงไปพร้อมกับหนังสือเจ้าคณะเมืองนครลำพูน เพื่อจับกุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย

ต่อมาเมื่อถึงเมืองลำพูนแล้ว ก็นำท่านไปกักตัวไว้ที่แจ่งพระธาตุหริภุญไชย มุมศาลาบาตรทิศตะวันตกเฉียงเหนืออันเป็นที่ตั้งของวัดอัฏฐารส เป็นเวลานาน ๑ ปี แล้วพระครูญาณมงคล วัดบ้านยู้ เจ้าคณะเมืองนครลำพูน ได้เรียกพระผู้ใหญ่มาทำการประชุมปรึกษาโทษครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ขัดขืนคำสั่ง ตั้งกรรมการสอบสวนอยู่เป็นเวลานาน

ในที่สุด**มีมติเปรียบเทียบให้ปลดครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากการเป็นเจ้าหัวหมวด ไม่ให้ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์อีกต่อไป อีกทั้งไม่ให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง เป็นได้เพียงพระลูกวัด** หากท่านไม่ยอมรับโทษนี้ ให้กักตัวต่อไปอีก ๒ ปี แต่หากยินยอม ให้ขังต่อไปอีก ๑ ปี **ท่านก็ยอมรับคำพิพากษาดังกล่าว** จึงถูกขังต่ออยู่ที่วัดอัฏฐารสเพิ่มอีก ๑ ปี ก่อนปล่อยตัวไปอยู่วัดบ้านปางตามเดิม รวมระยะเวลาที่ท่านถูกกักตัวที่แจ่งพระธาตุหริภุญไชยมุมคณะอัฏฐารส เป็นเวลา ๒ ปี ระหว่างปลาย พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๕๕

ในระหว่างนั้น **“ครูบาคันธา คนฺธาโร”** เป็นผู้ได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะเมืองนครลำพูน ให้ทำหน้าที่กักกันบริเวณครูบาเจ้าศรีวิชัยในฐานะสงฆ์ผู้กระทำผิดวินัย แต่**ครูบาคันธากลับมีเมตตา มอบคัมภีร์ใบลานตำนานธรรม ตำนานพระเจ้าเลียบโลก และตำนานพุทธจารีต หลายฉบับให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ศึกษาเรียนรู้**ในระหว่างต้องอธิกรณ์นั้น **ตำนานเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นต้นธารแห่งความมุ่งมั่นของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่จะเดินตามรอยพระเจ้าเลียบโลก เพื่อไปบูรณะเสนาสังฆิกะ ภายหลังจากพ้นมลทิน**

เมื่อครูบาคันธาทราบจริตอุปนิสัยว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความสันทัดในด้านการออกแบบก่อสร้าง ครูบาคันธาจึงให้โอกาสครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้ความสามารถด้านการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยเอกสารระบุว่า วัดในสังกัดอำเภอเมืองที่ครูบาคันธาดูแลอยู่นั้นมีจำนวนมากกว่า ๕๐ แห่ง โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ช่วยเป็นหัวหน้าสล่าในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง น่าเสียดายที่เอกสารไม่ได้ระบุว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีส่วนช่วยครูบาคันธาบูรณะวัดไหนบ้าง เท่าที่ทราบมีวัดชัยมงคล วัดศรีบุญเรือง วัดช้างสี วัดสุพรรณรังษี เป็นต้น

ความผูกพันที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีต่อครูบาคันธาผู้เป็นเสมือนพระบูรพาจารย์ของท่านอีกหนึ่งรูปในช่วงเวลา ๒ ปีที่ถูกจองจำนั้น มีความลึกล้ำมาก เห็นได้จากเมื่อครูบาคันธามรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ทันทีที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทราบข่าว ท่านรีบเดินทางอาสามาทำหน้าที่ “กตัญญุตา” ด้วยการเป็นเจ้าภาพทำปราสาทศพ (เมรุ) ถวาย รวมทั้งสมัยที่ครูบาคันธามีชีวิตอยู่ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็เคยสร้างกุฏิถวายให้หนึ่งหลังอยู่ที่วัดอัฏฐารสแต่ปัจจุบันรื้อไปแล้ว

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๕๕ (อายุ ๓๔ ปี)

มูลเหตุ :

๑. ทางราชการป่าวร้องให้วัดทั้งหลายทำซุ้มประตูป่า ตามประทีปและตีฆ้องกลอง เพื่อร่วมเฉลิมฉลองในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตาม

๒. เจ้าคณะแขวงลี้สั่งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยสำรวจบัญชีกลางปีคณะสงฆ์กลุ่มพระลูกวัดที่ท่านเป็นอุปัชฌาย์ปกครอง ในตำบลแม่ตืน (ต่อมาส่วนหนึ่งบริเวณวัดบ้านปางได้แยกออกมาเป็นตำบลศรีวิชัย) ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตาม เนื่องจากท่านถูกถอดออกจากการเป็นเจ้าอาวาสและเจ้าหัวหมวดแล้ว เป็นเพียงพระลูกวัดรูปหนึ่ง จึงย่อมไม่มีสิทธิ์ออกคำสั่งให้แก่วัดใด ๆ ได้

การดำเนินการ :

เจ้าคณะแขวงลี้ได้รายงานฟ้องเข้าไปยังส่วนกลาง ไม่ปรากฏบทลงโทษ

วันเวลา : หลังจากถูกปล่อยตัวจากวัดอัฏฐารส ได้ ๔ เดือนเศษ

รายละเอียด :

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ มีการจัดงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ และงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

ต้นปีพุทธศักราช ๒๔๕๕ ทางราชการได้ประกาศขอร้องไปตามวัดต่าง ๆ เพื่อร่วมตกแต่งซุ้มประตูและตามประทีปเนื่องในงานเฉลิมฉลองเทิดทูนพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ในแขวงลี้ พระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงได้มีคำสั่งถึงเจ้าคณะตำบลต่าง ๆ ส่วนในเขตตำบลแม่ตืน เจ้าคณะแขวงลี้ สั่งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยประกาศแก่หัววัดในตำบลนั้นด้วย และพร้อมเดียวกันขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยสำรวจบัญชีกลางปีคณะสงฆ์ในตำบลแม่ตืนส่งไปให้เจ้าคณะแขวงลี้

ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตามทั้งสองคำสั่ง ส่วนเหตุผลที่ท่านไม่ทำตามนั้น ในตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ระบุว่า

"...วัดนี้เป็นอรัญญาวาส วัดป่าวัดเถื่อน และเป็นที่ปัจจันตประเทศเขตนิคม เป็นที่ไกลฝูงชนและมหานคร เครื่องภาชนะใช้สอยผ้าผ่อนประทีปโคมไฟน้ำมันอันใดก็อัตคัดขัดสน ทั้งบ่เข้าใจในการตกแต่งจักทำบ่รู้ได้ ถ้าทำได้ก็บ่รู้ เพราะบ่เข้าใจ ซ้ำเป็นภายในบ่เข้าใจในทางตกแต่ง เกี่ยวด้วยทางราชการ เป็นภิกษุสงฆ์ภายในจักช่วยฉลองพระเจ้าอยู่หัว หื้อทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน มีแต่รักษาศีลภาวนาสูตรมนต์ทุกค่ำเช้าถวายพระพรชัยไปถึงพระเจ้าแผ่นดิน..."

ข้อความส่วนนี้อธิบายได้ว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยยอมรับว่าท่านไม่มีวัสดุอุปกรณ์ที่จะตกแต่งเนื่องจากเป็นวัดป่า อีกทั้งไม่รู้เรื่องระเบียบพิธีการใด ๆ เลย เกรงว่าแม้นทำไปอาจจะผิดรูปแบบ จึงใช้วิธีปฏิบัติธรรมสวดมนต์ภาวนาถวายเป็นพระราชกุศลแทน

สำหรับการไม่สำรวจบัญชีรายชื่อพระสงฆ์สามเณรนั้น ท่านว่า *"...ข้าพเจ้าบ่มีอำนาจที่จะสำรวจวัดและจดบัญชีพระเณรตามคำสั่งของพระครูเจ้าได้เหตุว่าได้ถอดออกจากหัวหมวดเสียแล้ว..."*

เจ้าคณะแขวงลี้ให้รายงานไปยังเจ้าคณะเมืองนครลำพูน แต่ไม่ปรากฏว่าได้ดำเนินการลงโทษแต่อย่างใด ความนี้ตรงกับที่ ส.สุภาภา บันทึกไว้ว่า *"แต่แล้วเหตุการณ์ในครั้งนั้นก็ค่อยเงียบหายไป ไม่มีวี่แววว่า พระศรีวิชัยจะได้รับโทษแต่ประการใด"*

การลงโทษนั้น พบว่าทางเจ้าคณะแขวงลี้ได้นำไปรวมกับเหตุเมื่อต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ ในเวลาต่อมา อาจเป็นเพราะว่าช่วงเวลาดังกล่าว ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการยกย่อง มีคนนับถือเป็นจำนวนมาก ทางเจ้าคณะแขวงลี้จึงทำอะไรได้ไม่ค่อยสะดวกนัก

ต่อมา พระครูศีลวิลาศ (ครูบาคันธวงษ์) วัดพระยืน ผู้รั้งเจ้าคณะเมืองนครลำพูน ถึงแก่มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ก่อนที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองนครลำพูน

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๔๖๓ (อายุ ๔๒ ปี)

มูลเหตุ : ทางคณะสงฆ์ลำพูน เจ้าเมืองลำพูน เกรงกลัวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเป็นกบฏผีบุญ เนื่องจากเกิดคำร่ำลือว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีเวทมนตร์คาถาพร้อมทั้งครอบครองดาบวิเศษจากพระอินทร์

การดำเนินการ : ปัพพาชนียกรรม (การขับไล่) ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากเขตจังหวัดลำพูนภายใน ๑๕ วัน ทว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ปฏิบัติตาม เจ้าคณะจังหวัดลำพูน และเจ้าเมืองลำพูน จึงสั่งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยมารายงานตัวพร้อมภิกษุสามเณรผู้เป็นศิษย์ ก่อนจะส่งไปเชียงใหม่ และลงกรุงเทพฯ ให้มหาเถรสมาคมพิจารณาโทษอีกครั้ง พร้อมข้อกล่าวโทษ ๘ ข้อ ซึ่งนำไปสู่ข้อหาใหญ่คือการเป็นกบฏผีบุญ

วันเวลา : ๑๒ มกราคม ๒๔๖๒ (หรือ ๒๔๖๓ หากนับแบบใหม่) ถึง ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๖๓

รายละเอียด :

ผีบุญหรือตนบุญ?

คำว่า **"ผีบุญ" นั้น เป็นถ้อยคำเชิงดูถูกที่ส่วนราชการใช้เรียกผู้นำท้องถิ่นที่ก่อกบฏกับรัฐอันเป็นศูนย์กลางอำนาจ** ผีบุญนี้มีทั้งที่เป็นพระภิกษุสงฆ์และฆราวาส แฝงไว้ด้วยนัยของการเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ นานา เป็นผู้อวดอุตริเป็นผู้วิเศษบ้าง อ้างตนเป็นพระศรีอาริยเมตไตรยบ้าง

ในเอกสารฝ่ายสนับสนุนท่านใช้คำว่า "ตนบุญ" "ผู้มีบุญ" "ตนวิเศษ" แทนคำว่า "ผีบุญ" เพราะ "ตนบุญ" มีความหมายในเชิงยกย่องสรรเสริญว่าเป็นผู้ที่ได้สะสมบุญไว้อย่างมากมายในชาติปางก่อน สามารถจะช่วยเหลือคนทั้งหลายให้มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นได้ ในยามที่บ้านเมืองระส่ำระสาย และไม่มีผู้นำอย่างเป็นทางการ

ความหวาดหวั่นของคณะสงฆ์ลำพูน

ระยะเวลาดังกล่าวชื่อเสียงของครูบาเจ้าศรีวิชัยแวดล้อมไปด้วยเรื่องราวปาฏิหาริย์มากมาย เล่าลือกันว่าท่านเป็นผู้วิเศษมีเวทมนต์คาถาที่สามารถชักจูงผู้คนให้เข้ามารวมกันได้ โดยเฉพาะบรรดาชาวเขาเผ่าต่าง ๆ บ้างก็ว่าพระอินทร์นำดาบสรีกัญไชย (เขียนแบบล้านนาว่า "ดาบสะหลีกันไจย" เป็นคำเดียวกันกับ "พระขรรค์ไชยศรี" ที่กษัตริย์สุโขทัยได้รับจากพระเจ้ากรุงกัมพูชา) ฝักทองคำมาให้ท่าน หรือเดินไปกลางแจ้งฝนตกไม่เปียก เป็นต้น **ทำให้เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เกรงกลัวว่าหากปล่อยปละละเลยไป ภายหน้าท่านอาจจะเป็นกบฏผีบุญที่สั่นสะเทือนฝ่ายปกครองบ้านเมืองได้**

ดังนั้น จึงมีหนังสือจาก "พระครูญาณมงคลสังฆปาโมกข์" (พระญาณวิไชย หรือ ฟู ญาณวิชโย) วัดมหาวัน (สำนักงานเจ้าคณะเมืองนครลำพูนเปลี่ยนจากวัดบ้านยู้มาเป็นวัดมหาวันแล้ว) ซึ่งต่อมาเลื่อนขึ้นเป็น "พระญาณมงคล สกลหริภุญชยคณาจารย์" เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ช่วงนั้นมีการเปลี่ยนคำเรียกจาก "เจ้าคณะเมืองนครลำพูน" มาเป็น "เจ้าคณะจังหวัดลำพูน" แล้ว

หนังสือลงวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๖๒ (นับแบบปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๖๓) สั่งให้ปัพพาชนียกรรมครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากเขตจังหวัดลำพูนภายใน ๑๕ วัน ดังข้อความในจดหมายว่า

"เรื่องที่ท่านบ่ฟังบังคับบัญชาของฉัน และเจ้าคณะแขวงลี้ กับขัดขืนต่อระเบียบราชการบ้านเมือง เรื่องการสำรวจอารามกับการอื่น ๆ ต่าง ๆ หลายประการ บัดนี้พระสงฆ์ทั้งหลายหัน (เห็น) ว่าท่านบ่ควรอยู่วัดลี้ต่อไป เพราะฉะนั้นนับตั้งแต่วันที่ท่านได้รับคำสั่งนี้ กับได้ฟังคำปรึกษาโทษเป็นต้นไป หื้อ (ให้) ท่านได้หนีออกไปหื้อพ้นเขตลำพูนภายใน ๑๕ วัน นับแต่ประกาศนี้ (วันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๖๑)"

ทั้งยังมีประกาศกำกับเป็นคำสั่งพิเศษอีกหนึ่งฉบับว่า

"พระครูเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ประกาศมายังหัววัด เจ้าอธิการ หัวหมวด อุปัชฌาย์ เชิ่ง (ซึ่ง) อยู่ในจังหวัดเขตลำพูนทุกแขวง ทุกตำบลหื้อทราบ ด้วยพระศรีวิชัย วัดบ้านปาง มีความผิดถูกขับไล่ออกจากจังหวัดลำพูน ถ้าพระศรีวิชัยไปขออาศัยอยู่วัดวาอารามตำบลใด ๆ ในจังหวัดเขตลำพูน อย่าหื้ออาศัยอยู่เป็นอันขาด"

ทว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ไปรายงานตัว เพราะไม่เห็นความผิดของตน

ภาพซ้าย : **พระญาณมงคล เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดมหาวัน**
ภาพขวา : **พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน**

ไม่นานเจ้าคณะจังหวัดลำพูน จึงปรึกษาขอให้เจ้าผู้ครองนครลำพูน องค์ที่ ๑๐ พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ทำหนังสือไปยื่นคำขาดต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่าขอให้ท่านนำพระสงฆ์สามเณรทั้งหลายในหมวดวัดบ้านปางเข้ามาที่เจ้าคณะจังหวัดลำพูนโดยด่วน หนังสือนั้นมีใจความสำคัญว่า *"ขออย่าได้ขัดขืน ทางจังหวัดจะให้ความยุติธรรมอย่างเต็มที่"*

ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเรียกประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่อชี้แจงเหตุแห่งการต้องอธิกรณ์ครั้งนี้ และนัดหมายการเดินทางไปพบเจ้าคณะจังหวัดลำพูน โดยประกาศว่า

"บัดนี้เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พร้อมด้วยเจ้าผู้ครองนครลำพูน มีหนังสือมาว่าหื้อเราได้พาท่านทั้งหลาย เซิ่งปฏิบัติถูกต้องกันกับเรา หื้อพากันตามเราไปในเมืองลำพูน ว่าฉันนี้ การครั้งนี้เป็นการใหญ่โตอยู่ เพราะเราได้ขัดขืนต่อข้อบังคับเจ้าคณะแขวงหลายอย่าง

ถ้าเข้าไปหาพระครูเจ้าคณะจังหวัดเมืองลำพูนแล้ว จักร้ายดีประการใดก็บ่แจ้ง ส่วนเราหากจักเป็นจักตายด้วยอำนาจที่บ่เป็นธรรม ข้อนึ่ง (หนึ่ง) ข้อใด เราก็บ่มีความวิตก ถือเอาคุณพระธรรมกรรมฐาน คุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง จักยอมตายในฝ่ายพุทธจักรอย่างเดียว เมื่อท่านทั้งหลายจักถือมั่นอย่างเรา จักตามเราเข้าไป เราก็บ่ห้าม ถ้าท่านทั้งหลายกลัวยังราชภัย เอาตัวหลบหลีก ไปแอบแฝงอยู่แห่งหนตำบลใด หรือจักเข้าไปหาเจ้าคณะแขวง ยอมปฏิบัติตามระเบียบการปกครองที่จัดขึ้นใหม่ ตามสมัยของราชการ เราก็บ่ห้าม"

ปรากฏว่าบรรดาศิษยานุศิษย์หลายร้อยรูปที่มาประชุมกัน ยินดีที่จะติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปพบเจ้าคณะจังหวัดลำพูนด้วยกันทุกรูป

สามเหตุการณ์สำคัญก่อนการเดินทาง

๑. โยมแม่อุสาขอร้องให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยสึก เพราะเห็นว่าการครองผ้าเหลืองทำให้ท่านต้องโทษต้องทุกข์หลายครั้ง ท่านปลอบประโลมโยมแม่ว่า **ทุกข์ที่ท่านประสบตอนนี้นั้น เป็นทุกข์อันเบา ทุกข์อันหนักคือทุกข์ในนรกและในอบาย การจะทำให้หมดทุกข์อันหนักและอันเบามีหนทางเดียวคือการเข้าถึงนิพพาน** ท่านจึงสึกไม่ได้

๒. ท่านได้เห็นนิมิตในยามดึกคล้อยใกล้รุ่งก่อนการเดินทางว่า **ปราสาทหลังหนึ่งใหญ่สูง นพศูลสูงเยี่ยมเมฆ แต่แล้วค่อยๆ ล้มระเนนระนาดลงนอนอยู่เหนือพื้นดิน ปุถุชนทั้งหลายนับพันนับหมื่น พากันมาช่วยเพื่อจักยกปราสาทหลังนั้นขึ้น แต่ก็หายกได้ไม่ ท่านจึงเข้าไปยกด้วยตนเอง ปราสาทหลังนั้นก็ตั้งเป็นปกติดั่งเก่า** นิมิตนี้มีคำทำนายใน "กัมมัฏฐานรอม" ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่า

"...ถ้าเห็นต้นดอกและคะตึกกุฎี วิหารหอโรงเจดีย์ก็ดี หันรูปพระเจ้า พระธรรมก็ดี ก็แม่นของเราได้สร้างมาแท้แล..."

ครูบาเจ้าศรีวิชัยตีความเป็นนัยว่า *"ปราสาทอันเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาล้านนาที่ท่านได้สร้างไว้ แม้จะล้มลงเพราะการเข้ามาของพุทธศาสนา*

ภาพซ้ายบน : รอยพระบาทวัดพระพุทธบาทสามยอด ขบวนนอนพักคืนที่ ๑
ภาพซ้ายล่าง : วัดบ้านโฮ่งหลวง ขบวนพักนอนคืนที่ ๒
ภาพขวาบน : วัดป่าตาล ขบวนนอนพักคืนที่ ๓
ภาพขวาล่าง : วัดต้นโชค ขบวนพักนอนคืนที่ ๔

แบบกรุงเทพฯ ทว่าท้ายที่สุดท่านก็ยังยกตั้งขึ้นได้”

นิมิตครูบาเจ้าศรีวิชัยในครั้งนี้ ได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ร่วมขบวนไปกับท่าน ว่าอย่างไรเสียท่านก็ต้องชนะคดีความอีกครั้งหนึ่งเป็นอย่างเที่ยงแท้

“...ท่านจะเป็นผู้ปกครองศาสนาหื้อเจริญรุ่งเรืองในภายหน้าตราบ ๕,๐๐๐ พระวัสสา...”

๓. ก่อนออกเดินทาง ๒ วัน เกิดปรากฏการณ์ประหลาด “อีกาดำ” มาประชุมรวมตัวกันในวัด ๓๐ ตัว เศษ เมื่อถึงเวลาสามโมงเช้า มีอีแร้งตัวหนึ่งบินร้องอยู่บนท้องฟ้าตรงหน้าวัด หมู่กาพากันบินขึ้นไปจิกตีเมื่อสู้ไม่ได้ก็บินลงมาจับตามต้นไม้และดิน ร้องอยู่ประมาณ ๓๐ นาที ก็บินขึ้นไปต่อสู้กับแร้งอีก เป็นเช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง เมื่อสู้ไม่ได้ก็บินหนีไป และแร้งตัวนั้นก็หายไปในอากาศเช่นกัน เหตุการณ์นี้ไม่ปรากฏคำทำนายไว้

ยาตราบารมี ๕ วัน ๔ คืน ๘ วัด

ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ระบุว่า มีพระสงฆ์ร่วมเดินทางมากถึง ๓๐๐ รูป สามเณร ๒๐๐ รูป ส.สุภาภา ว่ามีสามเณรพระภิกษุ ๕๐๐ รูปเศษ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ว่ามี ๕๐๐ กว่ารูป คฤหัสถ์นักบวชรวมแล้วประมาณ ๑,๕๐๐ เศษ เป็นจำนวนตัวเลขที่ใกล้เคียงกับที่พระวิมลญาณมุนี บันทึกไว้ว่าขบวนครูบาเจ้าศรีวิชัยประกอบด้วยพระภิกษุ ๑๐๐ รูป สามเณรราว ๕๐๐ รูป คฤหัสถ์ราว ๑,๐๐๐ คน จำนวนคฤหัสถ์นี้บันทึกไว้เท่ากันทั้งหมด คือเริ่มต้นที่ ๑,๐๐๐ คนเศษ และจากนั้นตลอดระยะทางมีผู้มาสมทบมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งภิกษุสามเณรและฆราวาส รวมแล้วมากกว่า ๑,๕๐๐ รูป/คน

ขบวนครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเป็นขบวนที่ใหญ่มาก

ทั้งตามทางที่ขบวนผ่านไป ก็ยังมีศิษย์โยมผู้คนเข้าร่วมสมทบเพิ่มเติมขึ้นอีกเรื่อย ๆ *"...เป็นดังมดและปลวกพาบริวารไหลออกจากรังและรู..."* คลื่นพระสงฆ์สามเณรล้วนแต่งกายแบบเดียวกัน คือ มีผ้ามัดอก มีประคำแขวนคอ ถือพัดและไม้เท้า บรรดาศรัทธาทั้งหลายก็บรรเลงเครื่องดนตรีนานาชนิด บ้างถือระฆัง กังสดาล บัณเฑาะว์ หอยสังข์ ฆ้อง กลอง เป่าปี่แน และกอย (เขาควาย) ประหนึ่งมีงานเฉลิมฉลองกัน

วันเวลาที่ออกเดินทางเป็นช่วงฤดูหนาว อยู่ในราวเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๖๒ (ปฏิทินแบบใหม่นับเป็น ๒๔๖๓) ปีมะแม การเดินทางใช้เวลา ๕ วัน ๔ คืน

จาก**วัดบ้านปาง** มุ่งหน้าสู่ทิศเหนือผ่านไปทางเชิงดอยแห่งหนึ่งชื่อ **"ดอยพระธาตุยอดทาน"** ซึ่งปัจจุบันรู้จักกันในนาม **"พระพุทธบาทสามยอด"** (ดอยพระธาตุสามยอด) ตั้งอยู่ในตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง พักนอนบนยอดดอยนั้นหนึ่งคืน พร้อมนำเครื่องไทยทานดอกไม้ธูปเทียนไปสักการบูชาพระพุทธบาท

รุ่งเช้าจึงเดินต่อไปยังวัดบ้านโฮ่งหลวง วัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หยุดพักเป็นคืนที่ ๒ ขณะนั้นที่**วัดบ้านโฮ่งหลวง** มีครูบาบุญมาหรือมหาวงศ์ภิกขุ ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระครูศีลาภรณ์พิมล เป็นเจ้าอาวาสอยู่ ท่านเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย การแวะพักที่วัดบ้านโฮ่งหลวงนอกจากได้พบปะพูดคุยกับลูกศิษย์แล้ว ยังได้เคารพกู่อัฐิของครูบาสมณะ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อีกด้วย

วันรุ่งขึ้นเดินเท้าต่อจนถึง**วัดป่าตาล** ศูนย์รวมจิตใจชาวยองแห่งอำเภอป่าซาง พักเป็นคืนที่ ๓ เนื่องจากที่วัดป่าตาลนี้ ช่วงเวลาดังกล่าว มีสหธรรมิกรุ่นพี่ที่เรียนกัมมัฏฐานจากสำนักดอยแตเดียวกัน เป็นเจ้าอาวาสจำพรรษาอยู่ ชื่อครูบาอภิชัย อภิชโย

จากวัดป่าตาลรุ่งเช้ามีผู้คนมาใส่บาตรจำนวนมาก ขบวนเดินทางต่อมาถึง**วัดต้นโชค** พักอีกหนึ่งคืนเป็นคืนที่ ๔ วัดต้นโชคเป็นวัดเครือข่ายลูกศิษย์สายครูบาอุปละ แห่งสำนักดอยแตอีกเช่นกัน

รุ่งขึ้นเดินมาถึง**วัดสันต้นธง** ก่อนเข้าไปยังวัดเจดีย์หลวง (วัดพระธาตุหริภุญชัย) การยั้งพักที่วัดสันต้นธงนี้ก็เพื่อแวะคารวะกู่อัฐิ "ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญา" อดีตสังฆราชานครลำพูน ผู้เป็นพระอาจารย์ของครูบาสมณะและครูบาอุปละ ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ให้รายละเอียดของผู้คนที่มารอครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสันต้นธงว่า ศรัทธาชาวบ้านทราบข่าวก็จัดขบวนต้อนรับ

"...พากันจัดเอาเครื่องดุริยดนตรีฆ้องกลองมารับต้อน อเนกชนจนบดมืดเต็มมัคคา ฝุ่นผงธุลีพอมืดมัวไปในอากาศภายบน...นับผ่อคนมีประมาณหมื่นเศษ"

กักตัวไว้ที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดลำพูน

เมื่อขบวนแห่แหนครูบาเจ้าศรีวิชัยมาถึงวัดเจดีย์หลวง (เอกสารยุคก่อนเรียกวัดพระธาตุหริภุญชัยว่าวัดหลวง หรือวัดเจดีย์หลวง) ครูบาเจ้าศรีวิชัยและคณะศิษยานุศิษย์ได้ตระเตรียมดอกไม้ธูปเทียนเครื่อง

เส้นทางการเคลื่อนขบวนจากวัดบ้านปางถึงวัดพระธาตุหริภุญชัย

วัดสันต้นธง ขบวนพักระหว่างทางเป็นวัดที่ ๕

เป้าหมายสุดท้าย วัดพระธาตุหริภุญชัย

ไทยทานเข้าไปเดินประทักษิณรอบองค์พระบรมธาตุ แต่เจ้านายข้าราชการทั้งหลายเห็นฝูงชนที่ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยมีจำนวนมหาศาลบ้างก็ถืออาวุธมีดโกน ดาบ และพร้า มัดติดสะเอวมา (อันที่จริงเอามาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือปลงผม เครื่องถากถางต้นไม้ระหว่างเดินทาง และเครื่องไม้เครื่องมือสำหรับประกอบอาหาร) ก็จัดเอาตำรวจมาสกัดกั้น ริบเอามีดสั้นมีดยาวอาวุธต่างๆ ในขบวนไปเก็บรวบรวมไว้ โดยเข้าใจว่าพวกที่ติดตามมานั้นจะเกิดเป็นกบฏแย่งชิงตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยไป

สอดคล้องกับหลักฐานจากฝ่ายคณะสงฆ์ พระวิมลญาณมุนี กล่าวถึงขบวนครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"...สร้างความหนักใจให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองอยู่บ้าง กล่าวคือ ประชาชนที่ติดตามพระศรีวิชัยไปนั้น บางคนมีอาวุธติดมาด้วยเกรงว่าจักก่อความไม่สงบขึ้น เมื่อขบวนพระศรีวิชัยจวนจะเข้าเมือง เจ้าหน้าที่จึงตรวจตราและริบอาวุธเสีย..."

มีเพียงครูบาเจ้าศรีวิชัยและภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งเท่านั้นที่เข้าไปได้ มีตำรวจอยู่ยามรักษาประตูวัดทั้ง ๔ ด้าน ไม่ให้ใครเข้าออกได้ กระทั่งรุ่งเช้ามีผู้คนตั้งใจจะไปทำบุญใส่บาตรให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยและคณะสงฆ์ แต่ถูกขัดขวางไว้

"ศรัทธาทายกอุปถัมภกในเวียงนอกเวียงทั้งหลาย ก็พร้อมกันเข้าไปตักบาตร หื้อทานจตุปัจจัยสูปโภชนะอาหาร ภิกขาหาร แก่เจ้าภิกขุทั้งหลาย ซึ่งมาติดขังอยู่วัดหลวงนั้น ครั้นไปเถิง (ถึง) ประตูวัด ตำรวจซึ่งรักษาประตูอยู่นั้น ก็ห้ามบ่หื้อเข้าหื้อทาน ปุถุชนทั้งหลายก็บ่อาจสามารถจักบุกบั่นเข้าไปได้ จวนเวลา ๑๐ โมงเศษ ส่วนเจ้าภิกขุทั้งหลายก็บ่ได้ฉันข้าวเช้า"

ส่างสา ชายไทใหญ่ผู้กรุยทางบุญ

กระทั่งมีชายเชื้อสายไทใหญ่คนหนึ่ง (ในอดีตเรียกไทใหญ่ว่า "เงี้ยว") มีนามว่า **"ส่างสา"** เป็นพ่อค้าที่เมืองลำพูน ผู้รู้หลายท่านกล่าวว่าบ้านเกิดของส่างสาอยู่ที่สันป่าตอง เชียงใหม่ ("ส่าง" นี้เป็นคำไทใหญ่ ใช้เรียกชายที่เคยบรรพชาเป็นสามเณรมาแล้ว ทางล้านนาเรียก "น้อย") **ส่างสาเป็นหัวหน้านำคนทั้งหลายบุกเข้าไปในวัดเพื่อถวายจัตุปัจจัย คนทั้งหลายก็พากัน**

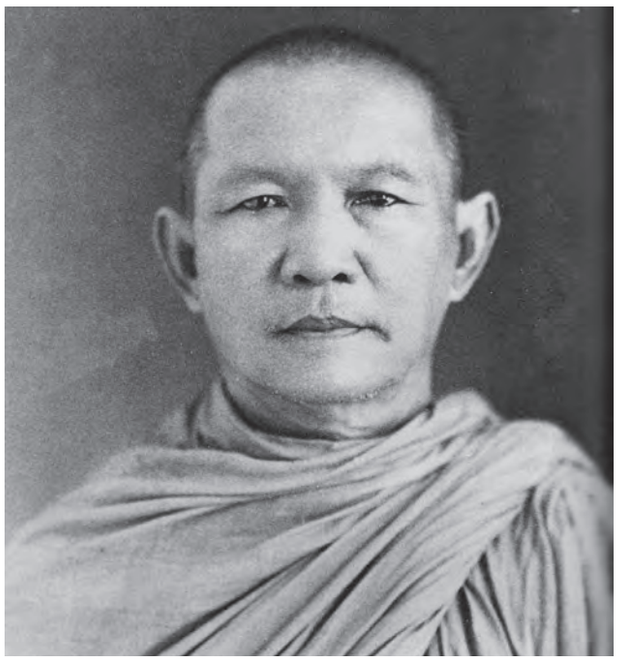

ภาพซ้าย : พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ
ภาพขวา : พระครูสุคันธศีล รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ สองคนผู้มีบทบาทในการส่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปกรุงเทพฯ

เบียดเสียดตามเข้าไป เกินกว่าที่กำลังตำรวจจะกั้นไว้ จึงปล่อยให้เข้าไปถวายทาน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกักตัวไว้ที่ศาลาบาตรวัดพระธาตุหริภุญชัย ๑ คืน เมื่อเห็นสถานการณ์ที่ลำพูนยังโกลาหล พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ (ระหว่าง พ.ศ.๒๔๕๘–๒๔๖๕ ซึ่งต่อมาได้รับการสถาปนาในสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็น พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหม รู้จักกันในฐานะเป็นผู้นำกบฏบวรเดช พยายามยึดอำนาจจากรัฐบาลคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖) เมื่อรับทราบข่าว จึงตัดสินใจนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมภิกษุ ๔ รูป ย้ายจากจังหวัดลำพูน เดินทางโดยรถเครื่องมอเตอร์คาร์ (รถยนต์ ที่จ้างเหมาจากร้านของเถ้าแก่โหงว) ไปฝากมอบไว้กับพระโพธิรังษี มารชีศาสนธิการ สังฆปาโมกข์ (จันแก้ว คนฺธาโร พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๗๖) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ที่วัดเชตุพน ตำบลช้างม่อย อำเภอเมืองเชียงใหม่

แต่เนื่องจากเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ติดกิจธุระเรื่องการเตรียมสอบนักธรรมสนามหลวง จึงส่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปไว้กับ “พระครูสุคันธศีล” (ครูบาคันธา, ศรีโหม้ คนฺธาโร) เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชย และเจ้าคณะแขวงเมืองเชียงใหม่ (เทียบได้กับรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่) เอกสารใช้คำว่าวัดป่ากล้วย ทุ่งช้างคลาน อำเภอเมืองเชียงใหม่ พระครูสุคันธศีลกำหนดให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาอยู่เพียงลำพังรูปเดียวที่บริเวณศาลาบาตรวัดศรีดอนไชย โดยกันคณะผู้ติดตามออกไปที่อื่น

ข่มขู่-หว่านล้อมศิษย์

ขณะควบคุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระธาตุหริภุญชัยนั้น ทางราชการก็ใช้มาตรการหว่านล้อมภิกษุสงฆ์สามเณรที่ติดตามท่านมา ว่าให้เลิกปฏิบัติตามที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสั่งสอน และให้ยอมปฏิบัติตามข้อบังคับใหม่ โดยชี้แจงเหตุผลว่า

“...พระศรีวิชัยบ่อยู่ในข้อบังคับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะแขวง หื้อเป็นที่เสื่อมเสียข้อบังคับอำนาจของพุทธการราชการ บ่กระทำตามคำสั่งขัดขืนต่อระเบียบราชบัญญัติ ระเบียบปกครองฝ่ายสงฆ์ บ่สมควรแก่ท่านทั้งหลายจักประพฤติตาม พระศรีวิชัยผู้บ่รู้ตามสมัยถือตามอัตโนมัติแห่งตน มีความผิดเป็นอันมาก ท่านทั้งหลายก็พลอยจักได้รับผิดด้วย ถ้าภิกขุสามเณรตนใดรู้สึกตัวกลัวความผิดก็หื้อกลับใจเข้ามาอ่อนน้อม

ยอมตามข้อบังคับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะแขวง เสียด้วยดีแล้ว จักได้ทำใบยอมลงลายมือชื่อต่อหน้าเจ้าคณะพระครูทั้งหลายพร้อมด้วยเจ้านายข้าราชการ ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งมาพร้อมกันในที่นี้ เพื่อจักได้ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งที่ ๑ ถ้าภิกขุสามเณรตนนึ่งตนใดยังขัดขืนดื้อดึงบ่ยอมตามที่กล่าวมานี้ จักถือตามพระศรีวิชัย ก็จักเอาสิกออกจากอาวาส บ่ยอมหื้ออยู่ในตำบลบ้านปางต่อไป ตามข้อผิดของท่านทั้งหลายนั้นแล”

ทั้งนี้ภิกษุที่ยังยอมปฏิบัติตามครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ไม่ยอมลงลายมือ ระบุเหลือเพียง ๒๐ รูป พระวิมลญาณมุนี ระบุเหลือ ๑๐ รูป แต่ก็กล่าวพ้องกันว่าทั้งหมดหนีเข้าป่าไปเสียก่อนที่จะถูกจับสึก เพราะไม่ได้รับอนุญาตให้ติดตามไปเยี่ยมครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชียงใหม่

กักตัวไว้ที่วัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่

ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกักตัวที่วัดศรีดอนไชย ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นเวลา ๓ เดือน ๘ วัน นั้น มีพระครูสุคันธศีล เป็นเจ้าอาวาส และเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เอกสารหลายเล่มกล่าวว่า ขณะนั้นข้าหลวงเทศาภิบาลจัดให้หลวงประสานคดีชน และนายถนอม เป็นผู้คุม

สำหรับประวัติช่วงนี้ศึกษาได้จากบันทึกของลูกศิษย์และผู้ศรัทธาท่านหลายคน อาทิ ครูบาคำแสน คุณาลงฺกาโร วัดดอนมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และหลวงอนุสารสุนทร เป็นต้น

เป็นพระอย่าร้องไห้ : ครูบาคำแสน คุณาลงฺกาโร

ครูบาคำแสน คุณาลงฺกาโร หรือครูบาคำแสนน้อย (คำแสน เพ็งทัน) เป็นบุตรของนายเป็งและนางจันทร์ตา เพ็งทัน เกิดเมื่อวันอังคารที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๓๖ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เหนือ ปีมะเมีย ที่บ้านสันโค้งใหม่ ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ บรรพชา พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่ออายุ ๑๗ ปี และอุปสมบทเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ณ วัดดอนมูล โดยมีครูบาโพธิ วัดสันโค้ง เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาพิมพิสาร วัดแช่ช้าง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาคำแสนน้อย มีอุปนิสัยเยือกเย็นอ่อนโยน มีเมตตาเป็นผู้ใฝ่ปฏิบัติธรรม ต่อมาจึงฝากตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ และหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๒๒ อายุได้ ๘๖ ปี พรรษา ๖๘

สมัยที่ท่านได้ทราบข่าวจากชาวบ้าน ว่าทางราชการได้จับครูบาเจ้าศรีวิชัย มากักตัวไว้ที่ศาลาบาตรวัดศรีดอนไชย ก็รู้สึกเสียใจ และอยากจะไปกราบนมัสการให้กำลังใจ ได้ชักชวนพระสงฆ์และชาวบ้านให้พากันไปเยี่ยม แต่คนทั้งหลายกลัวจะถูกตำหนิหรือถูกกลั่นแกล้งจากทางราชการไม่มีใครกล้าไป ในที่สุดรูบาคำแสนก็เดินทางไปกับสามเณรลูกศิษย์เพียงแค่ ๒-๓ รูปเท่านั้น เดินทางเท้าจากสันกำแพงมาอำเภอเมืองเชียงใหม่ประมาณ ๑๕-๑๖ กิโลเมตรกว่าจะถึงวัดศรีดอนไชย

ท่านได้เขียนบันทึกพรรณนาเหตุการณ์ย้อนหลังถึงช่วงนั้นไว้ด้วยตนเองเมื่ออายุ ๕๒ ปี ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ ปีที่มีการพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่า

“...กลับมาวัดอยู่บ่นานเต้าใด เจียงใหม่ ลำพูน ก็เล่าลือว่าต๋นบุญมาเกิดว่าอั้น มีครูบาศรีวิไจยก็มาปรากฏเกิดขึ้นในคราวนั้น ตีนี้คนตั้งหลายก็ปากั๋นหลุไหลไปตาน (ให้ทาน) ครูบาเป็นอันมากมายก๋ายกองก็ปากั๋นสักเสริญยกยออยู่บ่ขาด ส่วนตั๋วครูบาก็ปฏิบัติไปต๋าม จองบัวราน (แบบแผนโบราณ) บ่เข้าไปในฝ่ายคณะพระครูสังสักอย่าง ฝ่ายเจ้าคณะจังหวัดเจียงใหม่จื้อว่าพระครูศรีเหม้า (พระสีโหม้) ไปเอาท่านมาติดขังตี้วัดศรีดอนไจย ส่วนอาตมาก็ใคร่ฮู้หันตั๋วของท่านก็ได้ปาป้อออกศรัทธา (พาพ่อออก) ไปนมัสการท่านตี้หนี้ ปากั๋นเข้าไปก็ได้ไปหันท่านนั่งสาดเถิ้มหิ้น (เสื่อสานที่ขาดวิ่น) กับก๊อกหมากบิ่น (กะโถนน้ำหมากขนาดเล็กที่ปากบิ่นชำรุด) แท่น ๑

ท่านชัดต๋าหัน (ชำเลืองมอง) แล้วถามว่า “ตุ๊เจ้าลุกตี้ไหนมา” อาตมาก็บอกว่า “ลุกจากสันโก้งใหม่มา” ท่านก็ว่า “เป็นเอาข้ามาขังไว้นี้” ตั้งแต่เป็นเอาท่านมาขังไว้หั้นบ่มีไผมาหาท่านสักเตื้อ แต่ไปคราวนั้นบ่ได้เอาผ้าสังฆาฏิไปตวย ไปอู้ท่านแล้วท่านถามว่า “เป็นตุ๊แล้วได้เฮียนสังพ่อง” ก็ได้บอกว่าไปเฮียนกับครูบาวัดน้ำจำ (ครูบาแก้ว ชยเสโน หรือครูบาชัยยะเสนา เกิด พ.ศ. ๒๔๑๔ มรณภาพ ๒๕๐๖) ท่านก็ว่าดี ๆ หื้อหมั่น

ไปหา เถิงท่านมาท่านก็ได้บอกว่า "นอนกับข้านี้สักคืนก็ดีก็ดี ฟังเมียะสัง..."

นอกจากนี้ในประวัติครูบาคำแสน คุณาลงฺกาโร ที่ท่านเล่าให้ชัชวาลชุติมาโยมอุปัฏฐากฟังนั้นมีเพิ่มเติมว่า ในครั้งนั้นท่านได้เรียนเอากัมมัฏฐานจากครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย และได้บรรยายสภาพในที่กักตัวนั้นไว้ว่า

"...เขาใช้เชือกมนิลาเส้นโตผูกเสาวิหารไว้เป็นรูปสี่เหลี่ยมเหมือนคอกหมู ภายในคอกสี่เหลี่ยมนั้นมีพระสงฆ์รูปหนึ่งสูงอายุนั่งอยู่ด้วยอาการสงบในลักษณะขัดสมาธิ ห่มผ้าสีกรักมีลูกประคำเส้นโต ๆ คล้องคอ กำลังนั่งนับลูกประคำนั้นอยู่..."

ด้วยความที่ครูบาคำแสนเป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน ขณะที่คลานเข้าไปกราบตรงหน้าครูบาเจ้าศรีวิชัย ก็บังเกิดอารมณ์อ่อนไหว จนร้องไห้โฮออกมา ด้วยสงสารในครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ต้องมาถูกจองจำและอาจจะถูกจับสึก เสียงร้องไห้สะอึกสะอื้นของครูบาคำแสนในขณะนั้น ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากการปฏิบัติกัมมัฏฐาน จึงได้เอื้อมมือมาตบที่ไหล่ครูบาคำแสนพร้อมกับกล่าวว่า

"ท่านเป็นพระจะร้องไห้บ่าได้ พระเป็นผู้ตัดแล้วซึ่งกิเลส เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องระงับอารมณ์ อย่าหื้อมีการร้องไห้เด็ดขาด"

ขณะเดียวกันก็เริ่มชวนให้ครูบาคำแสนนั่งสมาธิด้วยกัน ไม่นานอาการสะอื้นและน้ำตาก็หายไป

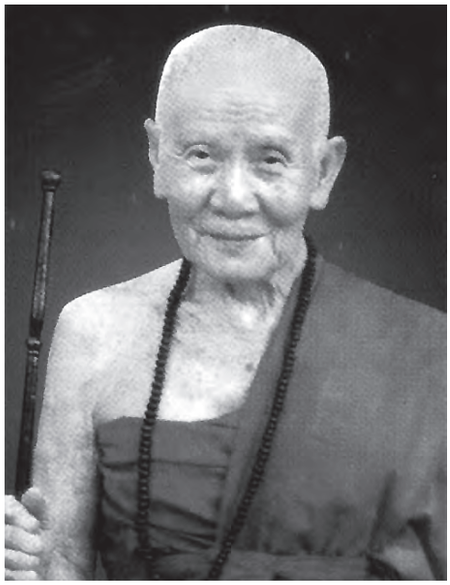

ครูบาคำแสน คุณาลงฺกาโร

หลวงอนุสารสุนทร ผู้ดูแลอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย ตอนถูกต้องอธิกรณ์ที่วัดศรีดอนไชย

หลวงอนุสารสุนทร และพญาคำวิจิตรธุระราษฎร์

หลวงอนุสารสุนทร นามเดิมชื่อ **"สุ่นฮี้ แซ่ฉั่ว"** เกิดเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๐ ปีเถาะ ที่บ้านทุ่งกู่ช้าง (บริเวณใกล้โบราณสถานกู่ช้าง กู่ม้า และกู่ไก่แก้ว) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของนางแว่น และนายต้อย แซ่ฉั่ว ซึ่งเป็นนายอากรผ้าเมืองลำพูน เมื่อมารดาของหลวงอนุสารสุนทรเสียชีวิตลง บิดาก็ได้อพยพครอบครัวมาอยู่ที่เชียงใหม่ บริเวณใต้วัดเกตการาม อยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้าอุปราชหอหน้าบุญทวงศ์ ส่วนหลวงอนุสารสุนทรยังคงอยู่กับพี่สาวคนโตที่บ้านปากบ่อง (ป่าซาง) ลำพูน จนอายุได้ ๑๖ ปีจึงย้ายเข้ามาอยู่เชียงใหม่กับบิดา ประกอบธุรกิจค้าขายชื่อ **"ร้านชัวย่งเส็ง"** อยู่ที่สี่กั๊กถนนวิชยานนท์ ทางด้านเหนือของวัดอุปคุต

พออายุได้ ๑๘ ปี บิดาก็ถึงแก่กรรม หลวงอนุสารสุนทรจึงได้ขยายการค้าให้ใหญ่ขึ้น โดยสร้างเรือนไม้กระดานหลังเล็ก ๆ ขึ้นด้วยฝีมือตนเอง ตลอดจนโต๊ะตู้ ที่ใช้ในการค้าขายก็ทำขึ้นเองทั้งสิ้น ทั้งยังรับเป็นช่างแก้ตะเกียงลาน นาฬิกา ตลอดจนเป็นช่างสลักลวดลายต่าง ๆ และเป็นช่างภาพถ่ายรูปด้วย เรียนรู้การถ่ายภาพจากพระยาเจริญราชไมตรี (จำนง อมาตยกุล) หลังจากที่ท่านเปิดแผนกถ่ายรูป ไม่นานก็ได้รับความ

สนใจจากบรรดาข้าราชการ พ่อค้า คหบดี ต่างนิยมมาถ่ายรูปที่ร้านของหลวงอนุสารสุนทร ไม่เว้นแม้แต่ชาวต่างชาติ ร้านชัวย่งเส็ง จึงเป็นร้านถ่ายรูปร้านแรกของเชียงใหม่ และหลวงอนุสารสุนทรจึงเป็นนักถ่ายรูปอาชีพคนแรกของเชียงใหม่ในเวลานั้นด้วย

เมื่ออายุได้ ๒๑ ปี หลวงอนุสารสุนทรได้สมรสกับนางคำเที่ยง (นางอนุสารสุนทร) มีบุตรธิดา รวม ๖ คน จากนั้นได้สมรสกับนางอโนชา สุวรรณรังษี มีบุตรธิดารวมอีก ๕ คน โดยเป็นต้นตระกูล "นิมมานเหมินท์" และ "ชุติมา" **หลวงอนุสารสุนทรถือเป็นคหบดีผู้มั่งคั่งผู้ที่ได้อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อครั้งที่ท่านถูกกักตัว ณ วัดศรีดอนไชย**

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ผู้เป็นหลานได้เล่าถึงปู่ของท่าน คือ หลวงอนุสารสุนทรไว้ว่า

"...เมื่อครั้งที่ยังเป็นเด็ก อายุประมาณ ๕ – ๖ ปี วันหนึ่งมีคนเฝ้าสวนของหลวงอนุสารสุนทรซึ่งอยู่ติดกับวัดศรีดอนไชย (ปัจจุบันเป็นตลาดอนุสารฯ) ได้มาเรียนให้ท่านทราบว่าทางคณะสงฆ์ลำพูนได้ส่งพระภิกษุบ้านนอกรูปหนึ่งมากักตัวไว้ที่วัดศรีดอนไชย ในข้อหาที่มีลูกศิษย์มากมาย เกรงจะปลุกระดมเป็นผีบุญแล้วก่อความไม่สงบขึ้นในภาคเหนือ เยี่ยงภาคอีสานในเวลานั้น..."

หลวงอนุสารสุนทรจึงได้ไปดู "พระภิกษุบ้านนอก" ตนนั้น ครั้นรู้จักครูบาเจ้าศรีวิชัยเจ้าแล้ว ก็ให้รู้สึกว่าเป็นพระสงฆ์ที่ประกอบไปด้วย **"...ทศบารมีสิบประการมั่นเที่ยง หาภิกขุองค์ใดจักเสมอได้ยาก..."** และเมื่อพบเห็นดังนั้นจึงทำการช่วยเหลือ

"...รู้ว่าเจ้าภิกขุตนที่ถูกโทษกักตัวที่วัดศรีดอนไชยได้รับความยากลำบาก ด้วยแสงพระอาทิตย์สาดส่องเป็นที่ร้อนรน เสนาสนะ คิลานปัจจัยก็ดอยาก เลยบังเกิดโทมนัสน้อยใจ ด้วยมีความกรุณาเจ้าภิกขุตนหาผิดบ่ได้ ก็รับหามายังเสตวัตถา (ผ้าขาว) มาเย็บร้อยติดกันสาณิกา (ผ้าม่าน) กระทำหื้อเป็นผ้าม่านบังยังแสงอาทิตย์ หื้อเป็นที่ร่มเย็นแก่เจ้าภิกขุตนนั้นแล้ว ก็หายังเครื่องเสนาสนะ โภชนะ อาหาร จัตุปัจจัย คิลานปัจจัยทั้งหลาย..."

ทั้งยัง *"...ชักชวนเอาอุบาสกผู้หนึ่งเป็นชาติไทเหนือได้รับยศพิเศษเป็น "พญาคำ" ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ประตูท่าแพ อำเภอเชียงใหม่ผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ชอบพอกัน กับผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส เป็นคนต่างชาติต่างภาษาที่ถือศาสนาเดียวกันหลายคน ไปโมทนาบุญและอุปการะเจ้าภิกขุตนนั้น..."*

พญาคำ นามเต็มคือ **"พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์"** (ในหนังสือ "สารประวัติครูบาศรีวิชัย" ของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย เขียนว่า "พญาคำวิจิตรธุรการ") เป็นคหบดีและกำนันชาวบ้านฮ่อม ได้รับแต่งตั้งให้เป็น "กรมนา" ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตั้งแต่ยุคเจ้าหลวงอินทวิชยานนท์ จากการที่พญาคำได้นำชาวบ้านสร้างฝายและขุดลำเหมืองขึ้นมาที่อำเภอสารภี ภายหลังจึงเรียกฝายแห่งนี้ว่า "ฝายพญาคำ"

เหตุการณ์ช่วงนี้ปรากฏในตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร และเป็นเช่นเดียวกับที่ ส. สุภาภา เล่าไว้ว่า *"...พระศรีวิชัยถูกกักตัวอยู่ที่วัดศรีดอนไชยและกำลังได้รับความลำบากเพราะอยู่กลางแจ้งต้องลำบากด้วยแสงอาทิตย์สาดร้อน เสนาสนะคิลานะอันเป็นปัจจัยก็อดอยาก เพราะการกักตัวเป็นไปอย่างเคร่งครัด..."* ประหนึ่งว่าการกักตัวท่านที่วัดศรีดอนไชยนี้ทำให้ท่านเป็นที่รู้จักของผู้คนในวงกว้างมากยิ่งขึ้นไปอีก

พระวิมลญาณมุนี เล่าถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกกักตัวในศาลาบาตรวัดศรีดอนไชยว่า

"...เจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้แต่งตั้งหลวงประสานคดีชนคอยสังเกตความเคลื่อนไหว แต่ยังเห็นโทษพอที่ส่อว่าเป็นผีบุญได้จึงกักกันไว้เพื่อไม่ให้ประชาชนแตกตื่นแพร่ข่าวไปในทางอกุศล แต่ถึงกระนั้นประชาชนก็ยังพากันไปทำบุญถวายทานกันไม่ได้ขาด..."

ข้อความของพระวิมลญาณมุนีข้างต้นระบุชัดเจนว่า นอกเหนือจากฝ่ายคณะสงฆ์ล้านนาแล้ว ยังมีฝ่ายปกครองจากส่วนกลางที่เกรงกลัวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเป็นผีบุญก่อกบฏต่อต้านบ้านเมือง

ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร เล่าถึงเหตุการณ์การควบคุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดศรีดอนไชยไม่ต่างไปจากฉบับของพระวิมลญาณมุนี แต่ให้รายละเอียดมากกว่า เน้นถึงบุญญาบารมีของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า แม้จะถูกกักตัวในที่คับแคบ ไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกในตอนแรก ทว่าเพียงข่าวเข้าหูประชาชน ต่างคนต่างก็จัดหาเสนาสนะโภชนะอาหาร

ครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะถูกกักตัวที่ศาลาบาตรวัดศรีดอนไชย ปี ๒๔๖๑ ปัจจุบันเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม

จัตุปัจจัย คิลานปัจจัย (เภสัช) มาถวายกันอย่างล้นหลาม

ข่มขู่คณะศรัทธา

เมื่อปริมาณผู้คนที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ความหวาดกลัวในเรื่องผีบุญของส่วนกลางก็เพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งกลัวผู้คนเหล่านั้นจะป้องกันแย่งชิงตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากที่กุมขัง เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชยจึงให้สามเณรไปขอเสมียนอำเภอช่วยปิดกั้นที่ประตูวัด ห้ามคนเข้าออก ถ้าห้ามแล้วไม่หยุด ก็ให้จดชื่อเอาไว้ เพื่อจักนำไปแจ้งแก่เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และอุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ เอาตัวไปทำโทษ แม้จะข่มขู่อย่างไร ก็ไม่อาจต้านทานแรงศรัทธาประชาชนได้ ผู้คนยังยัดเยียดเบียดกันเข้ามากราบครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ผู้คุมประตูไม่สามารถจดรายชื่อบุคคลได้ทัน

ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารอุปมาเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า

"ดังภุมราแม่ผึ้งพาบริวารไปเที่ยวเสาะสูบเอารสละอองเกสรดอกไม้คือความหอมหวานของศีลธรรมแห่งตนบุญเจ้าศรีวิชัย"

หรือในตำนานครูบาเจ้าศรีวิชัยฉบับวัดข้าวแท่นน้อย พรรณนาว่า

"อุปมาดั่งแม่ผึ้ง บินไปชมรสดอกไม้อันหอมหวาน มนุษย์ตนใดจักมาจดชื่อแม่ผึ้งได้ เว้นแต่พระอรหันต์เท่านั้น"

พระมหานายกขึ้นมาดูแลการสอบนักธรรม

ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๒ (หรือต้นปี ๒๔๖๓) ทางการคณะสงฆ์ได้จัดสอบนักธรรมสนามหลวงขึ้น ณ วัดเชตวัน จังหวัดเชียงใหม่ โดย **"พระมหานายก"** เป็นประธาน ในครั้งนั้นมีพระภิกษุเข้าสอบจำนวน ๑๐๐ รูป ผลการสอบปรากฏว่ามีพระภิกษุที่สอบผ่านเพียงจำนวน ๒ รูป คือ **ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก** สมณศักดิ์สุดท้ายเป็น พระสุพรหมยานเถร (ขณะนั้นยังจำพรรษาที่วัดป่าเหียง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ยังไม่ได้เป็นเจ้าสำนักวัดพระพุทธบาทตากผ้า) กับอีกรูปคือพระทองคำ วัดเชตุพน เชียงใหม่ **นับว่าครูบาพรหมา เป็นพระภิกษุรูปแรกของจังหวัดลำพูนที่สอบนักธรรมตรีได้**

การจัดสอบนักธรรมในภาคเหนือครั้งนี้ ถือเป็นภาพสะท้อนของการขยายอำนาจพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ จากส่วนกลางสู่ส่วนท้องถิ่น ซึ่งอันที่จริงเคยมีการจัดการสอนและสอบนักธรรมในสายธรรมยุตมาก่อนหน้านี้แล้วในยุคพระนพีสีพิศาลคุณที่วัดเจดีย์หลวง

จากการค้นคว้าพบว่า **"พระมหานายก"** มีราชทินนามเต็มว่า *พระมหานายก พุทธปาพจนดิลกโลกยปสาทาภิบาล สกลสังฆประธานมหาเถรกิจการีคณาธิบดีศรีรัตนคมกาจารย์* มีตำแหน่งเป็นพระราชาคณะปลัดขวา (คู่กับปลัดซ้าย คือพระจุลนายก) ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก่อนหน้าเคยมีสมณศักดิ์เป็น พระครูปริตโกศล (มณี

ภาพซ้าย : พระมหานายก (มณี ฉนฺโน) ประธานสอบนักธรรมสนามหลวง มาพบครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดศรีดอนไชย
ภาพขวา : พระธรรมวโรดม (จ่าย ปณฺณทตฺโต) เจ้าคณะมณฑลพายัพ รับครูบาเจ้าศรีวิชัย มากักตัวที่วัดเบญจมบพิตร

ภาพซ้าย : ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก สอบได้นักธรรมสนามหลวงปี ๒๔๖๒ ขณะครูบาเจ้าศรีวิชัย ถูกกักตัวที่วัดศรีดอนไชย
ภาพขวา: ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโธ อดีตเจ้าอาวาสวัดวังทอง ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัย ไปจำวัด ๑ คืน ก่อนขึ้นรถไฟไปกรุงเทพฯ

ฉนฺโน ป.๔) นามเดิม มณี ลิมกุล ชาวสมุทรสงคราม ต่อมาเลื่อนเป็นพระราชกวี และพระเทพกวี บั้นปลายชีวิตได้ลาสิกขาบท

ขณะที่พระมหานายกพำนัก ณ วัดเชตวัน เมื่อรู้ข่าวเรื่องการกักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดศรีดอนไชย จึงได้เดินทางมาเยี่ยม มีปฏิสันถารพูดคุยสอบถามถึงปัญหาต่าง ๆ จนได้ข้อสรุปลงความเห็นว่า

"พระศรีวิชัยไม่ผิด เป็นแต่ไม่รู้การพระศาสนา ควรให้อยู่ศึกษาที่เชียงใหม่ ให้ทำทัณฑ์บนว่าจะไม่ขัดขืน"

ซึ่งความเห็นดังกล่าวต่อมา **"หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์"** ได้นำไปลงตีพิมพ์ ส่งผลให้มีน้ำหนักต่อการวินิจฉัยรูปคดีของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสต่อไป

กักตัวไว้ที่วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ

เมื่อเห็นผู้คนเข้าเยี่ยมครูบาเจ้าศรีวิชัยในแต่ละวันจำนวนมากกว่า ๓,๐๐๐ คน เป็นสถานการณ์คับขันเกินกว่าที่จะควบคุม พระโพธิรังษี มารชีศาสนธิการ สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดเชตุพน พร้อมด้วยพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ ได้ปรึกษากับ **"พระธรรมวโรดม" (จ่าย ปณฺณทตฺโต ป.ธ. ๗) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร มีตำแหน่งเป็น "เจ้าคณะมณฑลพายัพ"** (ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระวันรัต) เห็นพ้องกันว่าควรตัดสินใจส่งตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยลงไปยังกรุงเทพฯ เพื่อให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ในเอกสารเรียกสมเด็จเจ้าคณะมณฑลสยาม) ชำระโทษ

บุคคลนั่งพนมมือด้านซ้ายคือขุนเปาเปรมประชา ผู้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปวัดเบญจมบพิตร ส่วนบุคคลด้านขวาคือทนายความ พงศ์ วิเศษศิริ ภาพนี้ถ่ายที่บ้านริมปิง จังหวัดลำพูน

สำหรับตัว**ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น** ในเอกสารกล่าวว่า **แม้เหตุการณ์จะเปลี่ยนผันรุนแรงอย่างไร ท่านสะกดจิตเป็นสมาธิ ตั้งมั่นอยู่** *"...เป็นดังหลักอินทขีลอันฝังไว้ในปฐวีนั่นแล..."*

รวมเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกักตัวที่วัดศรีดอนไชยป่ากล้วยนานถึง ๓ เดือนกับ ๘ วัน โดยไม่มีการไต่สวนใด ๆ

ในวันนั้นมีผู้คนเดินทางมาส่งครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นจำนวนมาก หลวงอนุสารสุนทรได้ถวายเงิน ๑ ชั่ง เพื่อให้ท่านนำติดตัวไปใช้จ่ายที่กรุงเทพฯ มีหลวงประสานคดีชน กรรมการผู้คุมที่ถือรายงานใบฟ้องกล่าวโทษท่าน ส่วนโยมอุปัฏฐาก ๒ คนที่ขอติดตามไปด้วย คนหนึ่งคือ **"ขุนเปาเปรมประชา"** (กำนันอินถา ไชยซาววงค์) ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง อีกคนคือ **"พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์"** ผู้มีศรัทธาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างสูงสุด คอยทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์รายละเอียดชีวิตครูบาเจ้าศรีวิชัย และท่านผู้นี้ยังได้ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดตามที่ต่าง ๆ อีกเป็นเวลาหลายปี ทำให้เกิดการบันทึกประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย**ในรูปแบบคำประพันธ์พื้นเมืองที่เรียกว่า "คร่าวซอ"** อันเป็นหลักฐานสำคัญสามารถนำมาใช้ยืนยันอ้างอิงได้

ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกเดินทางจากเชียงใหม่เพื่อไปขึ้นรถไฟที่ลำพูน (เนื่องจากขณะนั้นเส้นทางรถไฟยังตัดมาไม่ถึงเชียงใหม่) ในวันอังคารที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ ปีวอก นั่งเสลี่ยงคานหามไปตามถนนวิชยานนท์ถึงร้านวิศาลบรรณาคาร เลี้ยวขวาข้ามสะพานไม้ ลงสะพานเลี้ยวขวาไปตามถนนเจริญราษฎร์ ถึงอุโบสถคริสต์ (หมายถึงโบสถ์คริสเตียนเชียงใหม่ ใกล้สะพานนวรัฐ แต่ยุคนั้นยังไม่มีสะพานดังกล่าว) ข้างโรงแรมศรีประกาศก็เปลี่ยนเป็นนั่งรถยนต์วิ่งสู่เมืองลำพูนไปตามถนนต้นยางนา พักที่วัดวังทอง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๑ คืน เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ใกล้สถานีรถไฟ ขณะนั้น **"ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโธ"** (พระครูถาวรศีลคุณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดวังทอง ยังเป็นสามเณรมาขอฝากตัวเป็นลูกศิษย์ คอยอุปัฏฐากรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัย

วันพุธที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นรถไฟที่สถานีวังทอง พักนอนที่พิษณุโลก ๑ คืน เนื่องจากการเดินทางสมัยก่อนไม่อนุญาตให้พระสงฆ์จำวัดบนรถไฟได้ รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดีที่ ๒๐ พฤษภาคม ออกเดินทางจากพิษณุโลก มาถึงสถานีหัวลำโพง กรุงเทพฯ ในเย็นวันเดียวกัน ลงจากรถไฟ

ขณะถูกจองจำอยู่วัดเบญจมบพิตร กฏิสมเด็จ สถานที่จองจำครั้งแรก ๒๔๖๓

มีผู้คุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นรถยนต์ไปฝากตัวไว้ที่ “ตำหนักสมเด็จ” วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม **แยกให้อยู่โดดเดี่ยวจากหมู่คณะ**

มูลเหตุที่นำมาอยู่วัดเบญจมบพิตร เนื่องจากเป็นที่สถิตของเจ้าคณะมณฑลพายัพ ขณะนั้นคือพระธรรมวโรดม (จ่าย ปณฺณทตฺโต) มีอำนาจปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์หัวเมืองเหนือ

“ท่านอย่าได้ร้อนใจ บ่เป็นไร”

ในระหว่างนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประทับอยู่กรุงเก่าพระนครศรีอยุธยา จึงมีกระแสพระราชโองการจัดเรือไปรับครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเข้าเฝ้าที่กรุงเก่า ทรงรับสั่งว่า *“ท่านอย่าได้ร้อนใจ บ่เป็นไร”* พระองค์ทรงมอบหมายให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์องค์หนึ่ง พระญาณวราภรณ์องค์หนึ่ง พระธรรมไตรโลกาจารย์องค์หนึ่ง เป็นกรรมการชำระคดีครูบาเจ้าศรีวิชัย

คณะวินัยธร ล้วนพระราชาคณะรูปสำคัญ

รายพระนามและรายนามของคณะกรรมการชำระคดีครูบาเจ้าศรีวิชัย หรือที่เรียกว่า “คณะวินัยธร” ที่ทรงแต่งตั้งโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ซึ่งภายหลังจากที่ทรงตัดสินคดีครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ไม่นาน ก็เสด็จทิวงคตในปี ๒๔๖๔) นั้น ประกอบด้วยพระราชาคณะ ๓ รูป ชื่อทั้ง ๓ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มต่าง ๆ เขียนเพียงแค่ว่า

๑. กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ (อันที่จริงราชทินนามขณะนั้นเป็นกรมหมื่น)

๒. พระญาณวราภรณ์

๓. พระธรรมไตรโลกาจารย์

แต่ไม่ได้ระบุนามเดิม เพราะคงเป็นที่เข้าใจกันโดยนัยของคนที่ร่วมเหตุการณ์ในยุคนั้นว่าหมายถึงพระเถระรูปใดกันบ้าง ครั้นเมื่อเวลาผ่านไปอนุชนรุ่นหลังย่อมมิอาจทราบนาม ด้วยสมณศักดิ์ดังกล่าวได้มีการถวายให้แก่พระเถรานุเถระรูปอื่น ๆ ต่ออีกหลายรุ่น เมื่อทำการศึกษาพบว่า**คณะวินัยธรครั้งนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นพระราชาคณะที่สำคัญยิ่งของยุคสมัยต่อมา ๒ ใน ๓ รูปได้ดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า และอีก ๑ รูปก็อยู่ในสถานะที่เคยได้รับการเสนอชื่อในทำเนียบสมเด็จพระสังฆราชด้วยเช่นเดียวกัน**

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ (หม่อมเจ้าภุชงค์ สิริวฑฺฒโน ป.ธ.๕) นามเดิม หม่อมเจ้าภุชงค์ ชมพูนุท เป็นเจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ผู้เป็นประธานกรรมการในการสอบสวน ต่อมาปี ๒๔๖๔ ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ **สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๑๑** แทนสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา

วชิรญาณวโรรส แต่ในปี ๒๔๗๘ ช่วงที่มีการดำเนินคดีต้องอธิกรณ์กับครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกครั้งหลังจากเหตุการณ์สร้างทางขึ้นดอยสุเทพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นี้ กลับไม่มีบทบาทใดๆ ในการไต่สวนครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกเลย เพราะเจ้าคณะมณฑลพายัพ (พระธรรมโกศาจารย์ ปลด กิตฺติโสภโณ) เป็นผู้รับเรื่องดำเนินการชำระคดีความเองทั้งหมด อย่างไรก็ดี ในการชำระคดีครั้งแรก กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ได้ให้ความเป็นธรรมต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างมาก จนพ้นมลทิน ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกอยู่ ๑๖ ปี จึงเสด็จทิวงคต

พระญาณวราภรณ์ (ม.ร.ว. ชื่น สุจิตฺโต ป.ธ.๗) นามเดิม ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์ ในปี ๒๔๖๓ ทำหน้าที่เป็นเลขานุการของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับมอบหมายให้เป็นรองประธานคณะกรรมการชำระคดีครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาในปี ๒๔๘๘ ได้ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ **สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๓**

พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เจริญ ญาณวโร ป.ธ.๗) นามเดิม เจริญ สุขบท สถิต ณ วัดเทพศิรินทราวาส

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐

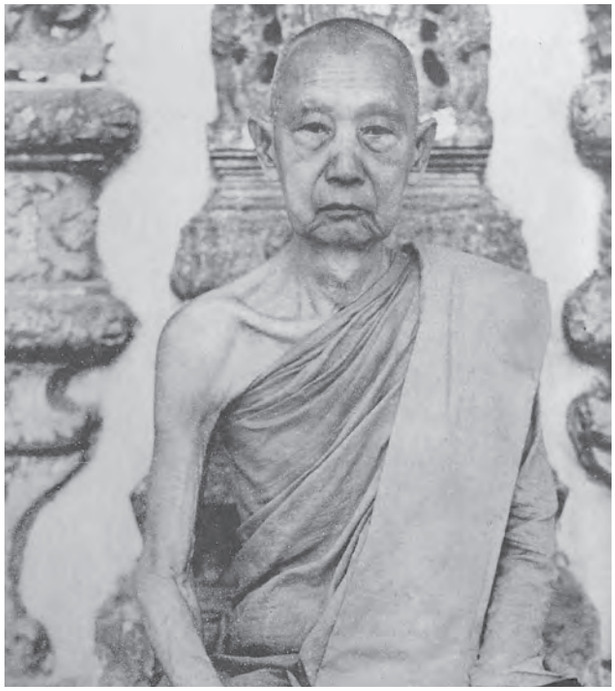

ภาพซ้าย : **กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์** *ภาพขวา* : **พระญาณวราภรณ์ ประธานและกรรมการชำระคดีต้องอธิกรณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัย**

ภาพซ้าย : **พระธรรมไตรโลกาจารย์ กรรมการชำระคดีครูบาเจ้าศรีวิชัย**
ภาพขวา : **พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ ผู้ประสานนักข่าว**

เป็นพระผู้ปราดเปรื่อง เสมือนมือขวาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้าในปี ๒๔๖๔ ได้เลื่อนสมณศักดิ์จากพระธรรมไตรโลกาจารย์ เป็น พระสาสนโสภณ เจ้าคณะมณฑลปราจีนบุรี รองเจ้าคณะธรรมยุติกนิกาย และสมณศักดิ์สุดท้ายคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เป็นประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ร่วมตัดสินคดีต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกครั้งในปี ๒๔๗๘ **แม้จะไม่ได้ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชในลำดับถัดๆ ไป แต่ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหาเถระประจำราชนิกูล “ดิศกุล”** ของ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้เป็นจอมปราชญ์แห่งสยาม

นอกจากนี้ยังมีพระมหาเถระอีกรูปหนึ่ง ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในคณะวินัยธร แม้มิได้มีรายชื่อเป็น ๑ ใน ๓ ของคณะกรรมการชำระคดีความ ท่านคือ **“พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์” (ภา ภาณโก ป.ธ.๓)** หรือสมณศักดิ์เต็มคือ “พระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจรรยาจารย์ สรรพกิจวิธานโกศลโศภนวัตรจรรยาภิรัต มัชฌิมคณิศรสถาวีรธุรธารี พระครูปลัด ฐานานุกรมในพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์” แห่งวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ผู้ได้รับมอบหมายจาก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ทำหน้าที่ประสานการให้ข่าวต่อบรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ กรณีการนำข่าวครูบาเจ้าศรีวิชัยไปลงพิมพ์ ต่อมาพระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้เลื่อนเป็นพระมหาคณิสสร พระราชาคณะปลัดขวาในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า และภายหลังเลื่อนเป็นพระสาสนโสภณ พระราชาคณะเจ้าคณะรอง เจ้าอาวาสวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครอง ประธานกรรมการคณะธรรมยุต กรรมการมหาเถรสมาคม ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔

เห็นได้ว่าคณะพระวินัยธรทั้ง ๕ รูปนี้ กอปรด้วย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ พระญาณวราภรณ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ และพระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ คือพระราชาคณะสายธรรมยุตที่ยิ่งใหญ่สุดในยุคนั้น **ทุกพระองค์และทุกรูปล้วนให้ความเป็นธรรมต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างตรงไปตรงมา**

หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ลงข่าวครูบาเจ้าศรีวิชัย

เรื่องการชำระอธิกรณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยครั้งนั้น ได้รับความสนใจจากชาวกรุงเทพฯ ไม่น้อย เพราะมีการลงข่าวทาง “หนังสือพิมพ์บางกอกไทม์” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันของสยาม ที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดในสมัยนั้น (The Bangkok Time เริ่มวางแผงครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๐ และปิดตัวลงใน พ.ศ. ๒๔๘๕) ลงข่าวทั้งฉบับภาษาอังกฤษ เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๔๖๓

และฉบับภาษาไทย เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๖๓ เนื้อความข้างในหนังสือพิมพ์เป็นการยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยมากกว่าการตำหนิโทษ พระวิมลญาณมุนี เป็นบุคคลแรกที่นำเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับไปรวบรวมและตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเรื่องประวัติพระศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒

ข้อความ "ข่าวจังหวัดเชียงใหม่" ในหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๖๓ มีรายละเอียดดังนี้

"ด้วยเดิมมีพระรูปหนึ่งชื่อว่าพระศรีวิชัย อายุได้ ๔๒ ปี เป็นอธิการอยู่ ณ วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เคร่งในทางวิปัสสนา ฉันผลไม้และผักต้มกับเกลือพริกไทยวันละหน ของคาวถือว่าเป็นของมีวิญญาณ ท่านไม่ฉัน ถ้าเป็นวันพระแล้วไม่ฉันเลย

พระองค์นี้มีหิริโอตตัปปะ ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้น เช่นมีผู้นำเงินทอง เครื่องบริโภคไปทำบุญกับท่าน ท่านก็ทำต่อ มิได้เอาไว้ทำประโยชน์ส่วนตัวเลย และมีผู้นิยมนับถือไปทำบุญแก่ท่านมาก

เมื่อประมาณ ๕ ปีมาแล้วนี้ พระรูปนี้อุปสมบทนาค ได้ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านไปขออนุญาตต่อนายอำเภอ นายอำเภอบอกให้กำนันผู้ใหญ่บ้าน ไปเตรียมการที่จะอุปสมบทนาคไว้ จะได้ทำใบอนุญาตให้ ต่อเมื่อภายหลังแล้วพระรูปนี้ก็จัดการเตรียมไว้เสร็จแล้ว พอจวนจะเข้าพรรษาถึงเวลาอุปสมบท ได้ให้กำนันผู้ใหญ่บ้านไปขอรับใบอนุญาต แต่กรมการอำเภอหาได้ออกใบอนุญาตให้ไม่ พระรูปนี้เห็นว่าการอุปสมบทคงไม่ผิดอะไรนัก ทั้งเป็นเวลาจวนเข้าพรรษา จึงเข้าอุปสมบทนาคไปโดยลำพัง ทีนี้เจ้าคณะสงฆ์ และกรมการอำเภอหาว่า พระศรีวิชัยอุปสมบทนาคไม่ได้รับอนุญาต จึงได้รับเอาตัวพระศรีวิชัยไปกักตัวไว้ที่วัดหลวง (วัดพระธาตุหริภุญชัย) ลำพูน ๑ ปี แล้วไม่ให้เป็นเจ้าอธิการวัดบ้านปาง เพียงแต่ให้อาศัยอยู่ที่วัดบ้านปางตามเดิมเท่านั้น

ครั้นเมื่อต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๒ กรมการได้ไปสำรวจที่วัดบ้านปาง ได้บอกกับพระศรีวิชัย พระศรีวิชัยตอบว่า อาตมาไม่ได้เป็นเจ้าอธิการ เมื่อจะสำรวจอย่างไรเอาเองตามชอบใจ พระและสามเณรในวัดบ้านปางมีความกลัว จึงพากันหลบหนีเข้าป่าไปบ้าง กรมการอำเภอสำรวจไม่ได้ ก็รายงานบอกว่าพระเณรหลบหนีไปด้วยเหตุอันใดไม่แจ้ง ไต่สวนไม่ได้ความ แล้วคณะสงฆ์ลำพูนมีคำสั่งให้พระศรีวิชัยนำเอาพระเณรที่อยู่ในวัดบ้านปาง ไปที่เจ้าหัวหมวดให้หมดวัด ถ้าไม่มีใครรักษาวัดให้ฝากไว้กับชาวบ้าน ถ้าไม่ไปตามคำสั่งจะลงโทษ

ทีนี้พระศรีวิชัยไม่ได้เป็นเจ้าอธิการ และไม่มีอำนาจที่จะไปบังคับพระเณรให้ไปหาเจ้าคณะได้ และไม่ได้ชี้แจงเหตุผลให้เจ้าคณะทราบ โดยเหตุระยะทางที่จะไปหาเจ้าคณะต้องรอนแรมถึง ๓ คืน ทีนี้เจ้าคณะสงฆ์ลำพูนได้มีคำสั่งไม่ให้พระศรีวิชัยอยู่ในจังหวัดลำพูนต่อไป

แล้วเจ้าผู้ครองนครลำพูน ได้นิมนต์เอาพระศรีวิชัยเข้าไปรับไทยทานในจังหวัดลำพูน พระศรีวิชัยมีโอกาสอันดีจึงจัดข้าวของสำหรับทำบุญ เพื่อที่จะได้เข้าไปทำบุญในวัดหลวงจังหวัดลำพูน และพระเณรอุบาสกอุบาสิกามีใจศรัทธา จึงได้จัดของไทยทาน ตามพระศรีวิชัยเข้าไปทำบุญประมาณ ๖๐๐ คน

*ครั้นไปถึงจังหวัดลำพูน พวกข้าราชการในจังหวัดลำพูนสงสัยว่าจะเป็นกบฏ และพวกเจ้าคณะสงฆ์หาว่าพระองค์นี้มีความผิด จึงจับตัวพระศรีวิชัยกักตัวไว้ที่วัดหลวง จังหวัดลำพูน เมื่อนายพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช อุปราชไปตรวจราชการที่จังหวัดลำพูน จึงเอาตัวไปกักไว้ที่วัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่ ประจวบกับ**พระมหานายก**ขึ้นไปสอบไล่พระธรรมวินัยจังหวัดเชียงใหม่ ได้เรียกเอาตัวพระศรีวิชัยไปไต่สวนเสร็จแล้ว เห็นว่าไม่มีความผิด แต่ความรู้ยังบกพร่องอยู่บ้าง จึงให้พระศรีวิชัยทำทัณฑ์บน ยอมเล่าเรียนอยู่ในสำนักใด แล้วแต่พระครูและเจ้าคณะจะเห็นสมควร*

เมื่อพระศรีวิชัยทำทัณฑ์บนไว้แล้ว พระครูและเจ้าคณะก็หาจัดการให้พระศรีวิชัยไปอยู่สำนักใดไม่ เลยเอาตัวไปกักไว้ที่วัดศรีดอนไชย และจัดให้คนคอยควบคุม คอยตรวจจับอาการของพระศรีวิชัย ว่าจะมีเวทมนตร์หรืออภินิหารอย่างไรบ้าง จึงมีผู้คนนิยมนับถือมาก แต่ก็หามีอาการแปลกประหลาดอย่างไรไม่

ในระหว่างที่พระศรีวิชัยถูกกักตัว และมีผู้ควบคุมอยู่ ๒ เดือนเศษนั้น มีพวกแขกชาวอินเดีย

และพวกพม่า พวกตองสู้ พวกกะเหรี่ยงลำพูน เมืองตาก แม่ฮ่องสอน เมืองปาย เมืองพร้าว เชียงดาว พากันไปทำบุญแก่พระศรีวิชัยวันละหลายร้อยคนเสมอทุกวันเป็นเนืองนิจมิได้ขาด

อยู่มาวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ นายพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช อุปราช มีรับสั่งให้หลวงประสานคดีชนคุมเอาพระศรีวิชัยลงไปกรุงเทพฯ เมื่อมีผู้นิยมนับถือพระองค์นี้มากเช่นนี้ เชื่อว่าทางราชการคงมีความยินดีรับรองเอาพระองค์นี้ไว้แนะนำสั่งสอนให้มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ชำชองดี แล้วจัดส่งให้ขึ้นไปสั่งสอนที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้สั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาต่อไป ถ้าพระองค์นี้กลับขึ้นไปอยู่เชียงใหม่แล้วทางพระพุทธศาสนา คงจะมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป โดยเหตุว่ามีผู้นิยมนับถือพระองค์นี้มาก ตัวอย่างเช่น ชาวต่างประเทศ เขาก็ต้องการเลือกหาคนดี ที่มีผู้นิยมนับถือมาตั้งหัวหน้า ไปเที่ยวสอนให้ราษฎรรู้จักบาปบุญคุณโทษ และกลับไปเป็นพลเมืองดีต่อไป

อีกประการหนึ่ง เมื่อกรมการอำเภอจัดตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เรียกลูกบ้านราษฎรหมู่มากเห็นสมควรจึงตั้งผู้ใดเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านได้ กรมการอำเภอก็จะจัดตั้งผู้นั้น เป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านตามความเห็นราษฎรหมู่มาก นี่พระศรีวิชัยนี้ มีผู้นิยมนับถือทั่วไปทั้งมณฑลพายัพ ถ้าจะนับเปอร์เซ็นต์ก็มีผู้นิยมท่านถึง ๘๐ เปอร์เซ็นต์เศษเช่นนี้ ควรทางราชการจะรับรองไว้ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์นี้ขึ้นไปสั่งสอนอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่แล้ว เชื่อว่าพลเมืองที่ประพฤติตนในทางทุจริต คือ ปล้นฆ่าฟันกันตาย คงจะเบาบางลงแน่

แต่ขอกระซิบ ไม่ควรเชื่อถือซึ่งถ้อยคำของพระภิกษุบางองค์ในมณฑลพายัพ ที่คอยยุแหย่ว่าพระศรีวิชัยคิดกบฏต่อพระศาสนา พระมหากษัตริย์ หรือขัดขืนอะไรต่างๆ นั้นเป็นอันไม่จริงทั้งสิ้น บางทีเขาจะเกรงว่าทางราชการจะตั้งให้พระศรีวิชัยเป็นใหญ่ และเกรงว่าจะขาดลาภยศไป ขอให้นึกดู ผู้มีความรู้และความเฉลียวฉลาดอย่างนี้ ถ้าจะแต่งตั้งเอาไว้ให้เที่ยวสั่งสอนผู้คน ก็คงจะดีไม่น้อย

และขอเข้าใจว่า ***ข้าราชการที่ประพฤติชั่วความชั่วนั้นราษฎรรู้เข้าก่อนทางราชการ*** *ภรรยาที่มีชู้ก็พวกชาวบ้านเห็นก่อน* ***ราษฎรทั้งมณฑลเห็นดี แล้วทางราชการจะไม่เห็นดีด้วยบ้างหรือ?***

หวังใจว่า ท่านบรรณาธิการ คงจะช่วยตะโกนผู้ใหญ่ให้รู้ด้วยเพื่อเป็นทางดำริต่อไป"

พระมหาสมณสาสน์

ต่อมาได้มีพระมหาสมณสาสน์ จากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไปถึงคณะกรรมการชำระคดีความ ภายหลังจากที่ทรงอ่านข่าวในหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์แล้ว มีรายละเอียดดังนี้

"ฉันได้อ่านหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์วันที่ ๗ เดือนนี้ ตอนภาษาอังกฤษกล่าวถึงข่าวเมืองเหนือมีใจความว่า มีพระรูปหนึ่งอยู่วัดบ้านปางหรืออะไร จังหวัดลำพูน ชื่อพระศรีวิชัย อายุราว ๔๐ ปี ผู้คนนับถือมาก พระศรีวิชัยนั้นขออนุญาตอุปสมบทต่อกำนันและอำเภอเขาว่าจักให้ ครั้นรอมาถึงจวนเข้าพรรษาบอกว่าไม่ได้ พระศรีวิชัยก็จัดอุปสมบท แต่ก็ไม่ได้กล่าวความชัดว่าเป็นอุปัชฌาย์เอง

เจ้าคณะจังหวัดกับกรมการอำเภอยกขึ้นเป็นความ เอาตัวพระศรีวิชัยไปกักตัว ๑ ปี แล้วปล่อยกลับไปบ้านปาง แล้วถอดออกเสียจากตำแหน่งเจ้าอาวาส ต่อจากนั้นคณะกรมการอำเภอไปตรวจบัญชีพระเณรวัดบ้านปาง พระเณรหนีเข้าป่าสำรวจไม่สำเร็จ จะให้พระศรีวิชัยทำการสำรวจ เธอเถียงว่าเธอไม่ใช่เจ้าอาวาส เจ้าคณะจังหวัดเรียกตัวเธอหาไปไม่ ส่วนเจ้าผู้ครองนครลำพูนนิมนต์ไปทำบุญ เธอไปมีคนติดตามไปมาก เจ้าคณะจังหวัดหาว่าเธอเป็นกบฏ จึงเอาตัวไปกักตัวไว้ที่วัดหลวงอีก

คราวนี้อุปราชมาพบเข้าพาตัวไปไว้วัดศรีดอนไชยเชียงใหม่ พระมหานายกออกไปสอบธรรมได้พิจารณาลงความเห็นว่าพระศรีวิชัยไม่ผิด เป็นแต่ไม่รู้กาล (เขียนตามต้นฉบับเดิม - การ?) พระศาสนา ควรให้อยู่ศึกษาที่เชียงใหม่ให้ทำทัณฑ์บนว่าจะไม่ขัดขืน เจ้าคณะแต่งคนคอยตรวจดูว่า พระศรีวิชัยจะใช้เล่ห์กะเท่ห์อย่างไร ในการที่ให้คนติดตามแต่ก็จับผิดอะไรไม่ได้

ภายหลังพระศรีวิชัยถูกส่งตัวมากรุงเทพฯ ผู้สื่อข่าวกล่าวว่าพระศรีวิชัยมีคนติดตามเช่นนี้ สมควร

ที่รัฐบาลจะอุดหนุนไปสั่งสอนจักได้ประโยชน์คนทำชั่วจะน้อยลง แต่พระศรีวิชัยไม่รู้กาลพระศาสนา สมควรให้รับการศึกษาก่อนแล้วจึงส่งกลับขึ้นไป คำของบรรณาธิการว่านี้เป็นคำของผู้นับถือพระศรีวิชัย เขาปรารภว่าเขาปรารถนาฟังคำของอีกฝ่ายหนึ่ง เรื่องนี้พระมหานายกไม่ได้มีบอกเข้ามาให้รู้ ที่บอกความเป็นมาแต่ไม่จัดแจ้งเหมือนข่าวในหนังสือพิมพ์กล่าวหา หม่อมเจ้าบวรเดชจะมีบอกสำนวนเรื่องนี้เข้ามา นอกจากนี้ไม่ได้รู้เห็นอีกเลย

*เทียบเรื่องที่พบมาในที่อื่น ฉันกริ่งเกรงใจว่าเจ้าหน้าที่เห็นอคติกับพระศรีวิชัยมากก็เกรงไปว่าจักเป็นผีบุญ แต่ไม่อาจจะยกความผิดขึ้นฟ้องลงโทษทางอาญาจึงหาความผิดทางคณะสงฆ์ เรื่องนี้**ปรากฏว่าไปเอาตัวคราใด พระศรีวิชัยก็มาทุกคราวไม่ได้ต่อสู้ ในคราวที่ไม่มาก็เป็นแต่ถูกเรียกไม่ใช่ถูกจับ ส่อว่ายังไม่เป็นผีบุญ** ส่วนความคิดในทางคณะสงฆ์ตามข่าวนี้มีเพียงทำการอุปสมบท ชะรอยจะเป็นอุปัชฌาย์เอาเอง นอกจากนี้ยังไม่รู้ว่ามีความผิดอะไรอีก **ถ้าเป็นอย่างฉันกริ่งใจแล้ว เราจักพลอยผิดไปด้วยไม่ได้ดูยุติธรรมเลย***

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่อื้อฉาว แล้วจงสอบถามหม่อมเจ้าบวรเดชดูว่า พระศรีวิชัยได้ทำความผิดอันอาจจะยกขึ้นเป็นอาญาแผ่นดิน อันเจ้าหน้าที่จักพึงฟ้องในศาลได้หรือไม่ ถ้าเธอทำอย่างนั้นและเจ้าหน้าที่จะเอาความแก่เธอ จงให้รับตัวไปฟ้องร้องยังมณฑลพายัพ ถ้าพระศรีวิชัยไม่ได้ทำความผิดเช่นนั้น จงเรียกสำนวนฝ่ายคณะ(สงฆ์?)มาตรวจดูถึงความผิดทางคณะ(สงฆ์?)ว่ามีอย่างไรบ้าง ความผิดเพราะทำการอุปสมบทเอาเองน่าจะได้ลงโทษแล้ว ได้แก่การเอามากักตัวไว้ครั้งแรกหนึ่งปี และถอดออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นธรรมเนียมที่กราบทูลฉัน ถ้าฉันเป็นผู้สั่งการเรียกไม่มาเนื่องจากไม่รับทำสำรวจพระวัดบ้านปาง ถ้าจริงอย่างในหนังสือพิมพ์กล่าว พระศรีวิชัยเถียงถูกเช่นนั้น ฉันไม่เคยลงโทษ

*เมื่อได้รับความอย่างไรแล้ว จึงนำไปปรึกษาในมหาเถรสมาคมจะหยั่งรู้ความผิดเองโดยถ่องแท้และลงโทษแต่พอดี และถ้าโทษนั้นอาจจะลงโทษได้ในกรุงเทพฯ ให้เสร็จแล้วปล่อยตัวกลับ ถ้าจะต้องลงโทษที่โน่นก็จะมีคำสั่งให้ชัดเจนถึงอุปราช **ถ้าพิจารณาความผิดทางคณะ(สงฆ์?)ของพระศรีวิชัย จงอย่าฟังคำของคณะสงฆ์ฝ่ายเดียว จงฟังคำของพระศรีวิชัยด้วย** เมื่อเธอหาช่องแก้ตัวเรื่องนี้ควรพิจารณา **และควรได้รับความดำริของฉัน** แต่ฉันจะอ่านสำนวนเรื่องนี้แล้วทรงจำไว้ใคร่ครวญ แล้วจึงวินิจฉัยเป็นการหนักแน่นแก่ใจฉัน เวลานี้จึงได้ให้คำสั่งแก่เธอทำแทน ขออย่าได้ต้องย้อนมาถึงฉันที่จะต้องอ่านสำเนา*

เรื่องนี้มีลงข่าวในหนังสือพิมพ์ภาษาไทยในวันต่อมา ฉันได้ตัดส่งมาด้วย ข้อความที่เล่ามานั้นไม่ได้แปลเป็นแต่เล่าความที่จำได้ อนึ่ง เมื่อจะส่งตัวพระศรีวิชัยกลับโดยไม่มีโทษแล้ว จงให้มีสังกัดวัดอยู่ จงถามพระศรีวิชัยดู สมัครอยู่วัดใดแล้วสั่งให้วัดนั้นรับไว้"

เรื่องการชำระอธิกรณ์

ในเอกสารสำเนา เรื่องพระมหาสมณสาสน์สั่งตั้งคณะกรรมการพิจารณา หมายเลขเอกสาร ๒๐/๓๓ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ลงวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๔๖๓ เป็นเอกสารที่คณะวินัยธรทั้งสามรูป ถวายไปยังสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

นอกจากจะปรากฏข้อกล่าวหาจากเจ้าคณะจังหวัดลำพูนต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยรวม ๘ ข้อแล้ว ยังมีคำตัดสินจากคณะวินัยธรผู้สอบสวนด้วย รายละเอียดเหล่านี้ไม่ปรากฏในตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร เนื่องจากเป็นเอกสารที่ค้นพบใหม่ในสมัยหลัง มีเนื้อหาดังนี้

๘ ข้อกล่าวหาครูบาเจ้าศรีวิชัย

"ด้วยมีคำสั่งให้เกล้ากระหม่อม(พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์) กับพระญาณวราภรณ์ และพระธรรมไตรโลกาจารย์ พิจารณาเรื่องพระศรีวิชัยวัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ถูกกล่าวหาว่ามีพรรคพวกเป็นอันมาก เป็นเหตุระแวงของเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรว่าเป็นผีบุญ และไม่ทำการอ่อนโยนและขัดขืนต่อคณะสงฆ์จังหวัดนั้น เกล้ากระหม่อมได้ถามหม่อมเจ้าบวรเดช อุปราชมณฑลพายัพว่า การที่พระศรีวิชัยมีคนติดตามมากนั้น อาจยกความผิดเป็นทางอาญาฟ้องร้องต่อศาลได้หรือไม่ ได้รับตอบว่า หามีความผิดถึงเช่นนั้นไม่ แล้วเกล้ากระหม่อมทั้งหลายจึงได้พิจารณาถึงการที่พระศรีวิชัยไม่อ่อนโยน และขัดขืนต่อคณะสงฆ์ส่วนเดียว ได้ความดังต่อไปนี้

๑. ตั้งตัวเป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทกุลบุตรโดยไม่มีใบอนุญาต

๒. ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของพระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงลี้

๓. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์ท้องที่อำเภอลี้ เพื่อตักเตือนให้รู้ระเบียบสงฆ์และทางราชการ สงฆ์ไปประชุมทุกวัดแต่พระศรีวิชัยไม่ไป

๔. ทางราชการป่าวร้องให้วัดทั้งหลายตามประทีป ตีฆ้องกลองในการพิธีราชาภิเษก วัดทั้งหลายทำตาม แต่พระศรีวิชัยไม่ทำ

๕. เจ้าคณะแขวงลี้เห็นว่า วัดทั้งหลายขัดขืนต่อความปกครองคณะสงฆ์ เพราะเอาอย่างพระศรีวิชัย จึงร้องต่อพระครูศีลวิลาส (วัดพระยืน) ผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ได้ว่ากล่าวตักเตือนเรื่องทัณฑ์บน พระศรีวิชัยยังขัดขืนประพฤติดังก่อนอีก

๖. เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรขอสำรวจสำมะโนครัว พระศรีวิชัยไม่ยอมให้สำรวจ ให้เจ้าหน้าที่สำรวจเอาเอง เจ้าคณะแขวงสั่งไปก็ไม่ทำตาม

๗. เจ้าคณะแขวงจัดประชุมเจ้าอธิการวัดทั้งปวงในแขวงของตน เจ้าอธิการทั้งหลายหาไปประชุมไม่ เพราะพระศรีวิชัยเป็นผู้ทำตัวอย่าง

๘. เล่ากันว่าพระศรีวิชัยมีบุญ เช่น มีดาบฝักทองคำ ๑ เล่ม ตกลงมาจากอากาศอยู่ที่แท่นบูชาพระ พระศรีวิชัยเก็บมาไว้บูชา พระศรีวิชัยเดินได้บนน้ำ โดยไม่เปียกน้ำ การเล่าลือนั้นพระศรีวิชัยจะอวดเอง หรือคนอื่นจะลือไปเองก็ตาม ก็ชื่อว่าเกิดแต่พระศรีวิชัย เป็นเหตุทำให้มหาชนหลงนับถือ

หมายเหตุ ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ เจ้าคณะจังหวัดลำพูนได้กักตัวลงโทษพระศรีวิชัยไว้แล้ว ๒ ปีตามคำสั่งของผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ

ข้อ ๖ ถึงข้อ ๘ นี้เจ้าคณะแขวงและเจ้าคณะจังหวัดลำพูนลงโทษพระศรีวิชัย ขับไล่ออกจากจังหวัดลำพูนตามคำสั่งของผู้แทนเจ้าคณะใหญ่หนเหนือภายใน ๑๕ วัน พระศรีวิชัยไม่ไป เจ้าคณะหาว่าขัดขืนคำสั่ง จึงได้นำตัวพระศรีวิชัยมากักตัวไว้ ต่อมาหม่อมเจ้าบวรเดช ขออนุญาตเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ส่งพระศรีวิชัยลงกรุงเทพฯ เกล้ากระหม่อมทั้งหลายไต่สวนพระศรีวิชัย เธอให้การดังต่อไปนี้...”

คำวินิจฉัยของ ๓ คณะกรรมการชำระคดี

ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้การต่อคณะผู้สอบสวนทั้ง ๓ คือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์องค์หนึ่ง พระญาณวราภรณ์องค์หนึ่ง พระธรรมไตรโลกาจารย์องค์หนึ่ง ดังนี้

“ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ รับสารภาพ

ข้อ ๖ แก้ว่าเนื่องจากท่านไม่ได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสอีกแล้ว จึงไม่ใช่หน้าที่ของท่าน

ข้อ ๗ แก้ว่าเจ้าอธิการอื่นๆ เอาอย่างท่านเอง ท่านไม่ได้สั่ง

ข้อ ๘ ปฏิเสธว่าของเช่นนั้นท่านไม่มี และไม่ได้อวด เขาลือกันไปเอง

คณะผู้สอบสวนได้ร่วมกันพิจารณาแล้ว มีคำตัดสินว่า

ข้อ ๑ ถึงข้อ ๕ พระศรีวิชัยรับสารภาพและได้รับโทษแล้ว เป็นอันไม่ต้องพิจารณา

ข้อ ๖ ตามคำแถลงของพระศรีวิชัยนั้นถูก เพราะเธอถูกถอด

ข้อ ๗ เป็นความผิดของพระอธิการผู้เอาอย่างต่างหาก พระอธิการไปเอาอย่างผู้ไม่ใช่พระอธิการ พระศรีวิชัยไม่มีความผิด

ข้อ ๘ ไม่มีหลักฐานว่า พระศรีวิชัยอวด เมื่อมีคนเล่าลือกันไปเอง จะลงเอาว่าพระศรีวิชัยมีความผิดเพราะเกิดแต่เธอหาถูกไม่

ดั้งนั้น ข้อ ๖ ถึง ๘ พระศรีวิชัยจึงไม่มีความผิด เจ้าคณะจังหวัดลำพูนลงโทษเกินไป เพราะฉะนั้นควรปล่อยให้พระศรีวิชัยกลับไปสู่ภูมิลำเนา”

พร้อมลงชื่อ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ พระญาณวราภรณ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ แนบท้ายหนังสือส่งถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

คำวินิจฉัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ขณะนั้นเป็นกรมพระยา แต่สมานลิขิตเซ็นเป็นกรมหมื่น) รับทราบแล้ว จึงมีพระดำรัสสั่งคำ

วินิจฉัย ในวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๖๓ ดังรายละเอียดว่า

"ด้วยได้อ่านรายงานของ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ กับพระญาณวราภรณ์ พระธรรมไตรโลกาจารย์ เข้ากันเป็นคณะกรรมการพิจาณาเรื่องพระศรีวิชัยวัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนนี้แล้ว คณะกรรมการไม่ได้พิจารณาข้อหา ๕ ข้อเบื้องต้น ด้วยเห็นว่าพระศรีวิชัยรับสารภาพ และรับโทษแล้วนั้น เพ่งโดยฐานเป็นการล่วงแล้วก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาจริง แต่เมื่อเพ่งถึงยุติธรรมและความเป็นแบบอย่างต่อไปแล้ว ควรวินิจฉัยด้วย

ข้อ ๑ พระศรีวิชัยตั้งตัวเป็นพระอุปัชฌาย์เอาเอง อุปสมบทกุลบุตรโดยไม่มีใบอนุญาตนั้น มีความผิดต่อคณะ(สงฆ์?)โดยแท้ เจ้าคณะลงโทษกักตัวพระศรีวิชัยให้อยู่กำหนดถึง ๒ ปีนั้นแรงเกินไป เช่นนี้ตามธรรมเนียมที่เป็นมาเราเป็นผู้สั่งลงโทษเอง คดีนี้เจ้าคณะหนเหนือสั่งตามลำพังเอาเองก็ไม่ผิดหรอก แต่ถ้าคำสั่งของเรา การลงโทษจักเป็นแต่พอดี

ข้อ ๒ ตกไป

ข้อ ๓ เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมคณะสงฆ์เพื่อตักเตือนให้รู้ระเบียบการคณะสงฆ์และทางราชการ พระศรีวิชัยไม่ไปนั้น ถ้าเขาบอกเธอให้เจ้าคณะแขวงเป็นผู้บอกนัด พระศรีวิชัยเป็นเจ้าสำนักปกครองคณะสงฆ์หมู่หนึ่ง และมิได้แจ้งข้อขัดข้องที่จะไปมิได้ มีความผิด ถ้าลำพังเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมเอง พระศรีวิชัยไม่ไป จะยกเอาเป็นความผิดมิได้

(หมายเหตุของผู้วิจัย คำวินิจฉัยข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของฝ่ายอาณาจักรและศาสนาจักรต่อพระสงฆ์สามารถแยกออกจากกันได้)

ข้อ ๔ ทางราชการเพียงป่าวร้องให้วัดทั้งหลายตามประทีป ตีฆ้องกลองในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระศรีวิชัยไม่ทำตามนั้น การตามประทีปตีฆ้องกลองเป็นกิจอันจะพึงกระทำด้วยความมีแก่ใจ ทางราชการป่าวร้องก็เป็นแต่เพียงนัด ถ้าเป็นการบังคับแล้ว ผิดทางไม่เป็นเกียรติยศ พระศรีวิชัยไม่ทำตาม ไม่ควรยกขึ้นเป็นความผิด

ข้อ ๕ วัดทั้งหลายขัดขืนต่อความปกครองของเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะยกเป็นความผิดของพระศรีวิชัยนั้น หาถูกไม่ ชอบแต่จะเอาความผิดแก่เจ้าอาวาสทั้งหลายเหล่านั้นเอง

***ข้อหาทั้ง ๕ นี้ ดูเป็นไปในต่างคราวกัน เจ้าคณะจักเอาโทษควรจะยกขึ้นว่าในคราวที่ทำ ไม่ยกว่าในคราวนั้นๆ มาประมวลชี้ขึ้นว่าและลงโทษในคราวเดียวอย่างนี้ไม่เป็นหลักฐาน คนทั้งหลายจึงเห็นว่าข่มเหงพระศรีวิชัย** อันที่จริงดูเหมือนจะระแวงตามหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรว่าเป็นผีบุญ จะยกความผิดทางนั้นไม่ถนัด จึงหยิบเอาความผิดซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างกรรมต่างวาระกัน คงเพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรไม่สามารถกล่าวโทษในข้อหาผีบุญได้ถนัด จึงหยิบเอาความผิดทางอื่นมาประมวลกันเป็นสาเหตุลงโทษ เพื่อจะได้เอาตัวมากักไว้เท่านั้น เพราะมีผู้คนติดตามมามากอย่างนี้ ยังไม่ได้ทำการอันจัดเป็นความผิดทางอาชญาแผ่นดินหรือทางพระศาสนา ยังเอาโทษไม่ได้ เมื่อถูกลงโทษโดยมิบังควรนอกจากผิดยุติธรรม คนทั้งหลายผู้สงสารย่อมเห็นความชอบของเธอ และนับถือมากขึ้น ครั้งโบราณกาลเช่นนี้เป็นไปรุนแรง ถือเป็นสาเหตุตั้งศาสนาขึ้นใหม่ก็เคยมีมาแล้ว

***ข้อ ๖ ๗ ๘ คณะกรรมการควรวินิจฉัยว่าพระศรีวิชัยไม่มีความผิด เจ้าคณะลงโทษเกินไปควรปล่อยพระศรีวิชัยกลับไปสู่ภูมิลำเนาของตนนั้นชอบแล้ว** แต่ถ้าจะปล่อยให้กลับไปตามลำพัง เข้าเจ้าคณะไม่ได้ จักเตร็ดเตร่อยู่ ควรจัดส่งขึ้นไปตามเดิม ถ้าไม่ควรก็จงให้มีสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง พระศรีวิชัยจะพึงเลือกเอาได้ตามชอบใจ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์จงสั่งตามนี้"*

ลงพระนาม กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์"

พระที่อ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง

พระมหาสมณสาสน์ฉบับหนึ่ง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถึงพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๔๖๓ ณ วัดเขมาภิรตาราม ปรารภถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"วันนี้ฉันได้พบตัวพระศรีวิชัยแล้ว ได้ไต่สวนเห็นว่า เป็นพระที่อ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง ไม่ใช่เจ้า

เล่ห์เจ้ากล ไม่ค่อยรู้ธรรมวินัย แต่มีสมณสัญญาพอจะประพฤติอยู่ได้อย่างพระที่ห่างเหินจากสมาคม การตั้งตัวเป็นพระอุปัชฌาย์เองนั้น ด้วยไม่รู้ความหมาย ไม่รู้ประกาศ ทำตามธรรมเนียมคืออุปัชฌายะของเธอ ชื่อสุมนะ (ครูบาสมณะ) เมื่อจะถึงมรณภาพได้ตั้งเธอให้ปกครองวัดและบริษัทแทน จนถือว่าได้ตั้งมาจากอุปัชฌายะ เพราะการที่ไม่รู้จักระเบียบแบบแผน ถูกเอาตัวมาลงโทษกักไว้ เกือบไม่รู้ว่าเพราะความผิดอะไร พระอย่างนี้ต้องการอธิบายให้รู้จักผิดชอบดีกว่าจะลงโทษ...”

สำหรับเรื่องที่เจ้าคณะจังหวัดลำพูนปรารถนาจะให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ศึกษาที่กรุงเทพฯ ให้ได้ความรู้กลับขึ้นไป สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงวินิจฉัยว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยอายุย่าง ๔๓ ปีแล้ว ทั้งยังไม่ได้รับการขัดเกลา ก็เกรงว่าจะไม่สำเร็จ ตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยเองก็ปรารถนาจะกลับไปอยู่วัดบ้านปาง และมอบให้เจ้าผู้ครองนครลำพูนช่วยเป็นธุระในการกลับไปอยู่วัดบ้านปาง หรือวัดอื่นที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยพอใจ ท่านเน้นในตอนท้ายของหนังสือว่า

“...อย่าปล่อยให้เที่ยวเตร็ดเตร่อยู่รูปเดียว แต่ขอให้เจ้านครลำพูนชักจูงพระศรีวิชัยให้รู้จักอ่อนน้อมต่อคณะสงฆ์จังหวัดนั้น ๆ...”

และทรงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ในการเดินทางกลับลำพูนของครูบาเจ้าศรีวิชัยเอง หนังสือของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุจำนวนเงิน ๖๐ บาท ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ขยายความที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสกล่าวไว้ในหนังสือข้างต้นว่า

“...ถ้าพระศรีวิชัยขึ้นไปเถิงเชียงใหม่แล้ว ท่านจักชอบอยู่บ้านใดเมืองใด วัดวาอารามท้องที่อำเภอใดในมณฑลพายัพ อย่าหื้อพระครูเจ้าคณะเมือง เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะแขวง และนายอำเภอ กำนันในตำบลนั้น ๆ ได้ขัดขวางเป็นอันขาด ตามแต่ท่านจักชอบอยู่ตามสวัสดี...”

ปริศนาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

เกี่ยวกับข้อกล่าวหาข้อที่ ๘ คือเรื่องเล่าลือว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้วิเศษมีอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นานา อาทิ อ้างตัวว่า **เมื่อฝนตกคนอื่นเปียกแต่ท่านไม่เปียก สามารถเดินตัวลอยเหนือพื้นดิน และการครอบครองของวิเศษ “ดาบสรีกัญไชย” (อ่านว่าสะหลีกันไจย) ซึ่งล้วนเป็นข้อกล่าวหาว่าท่านเป็นกบฏผีบุญ** นั้น

พบว่าเป็นการตั้งข้อรังเกียจ สะท้อนถึงความเคร่งครัดของพระสงฆ์ในนิกายธรรมยุต ที่ปฏิเสธความเชื่อเรื่องลิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ และปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่ยังคงฝังใจแทรกปะปนมากับความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในฝ่ายมหานิกายมาแต่ดั้งเดิม โดยฝ่ายธรรมยุตอ้างว่าความเลอะเลือนของหลักธรรมคำสอนเกิดจากความเชื่อในนิทานหรือตำนานอันเหลวไหลที่ไม่มีอะไรเป็นเครื่องพิสูจน์เหล่านี้เอง แต่ในขณะเดียวกัน คนไทยทั่วไป รวมทั้งคนในท้องถิ่นล้านนา ไม่ได้ถือว่าของที่พิสูจน์ไม่ได้ แปลว่าไม่มี หรือไม่จริง และมองว่าความคิดในเชิงเหตุผลนิยมของพุทธศาสนานิกายธรรมยุตกลายเป็นเรื่องที่คับแคบเกินไป ดังเช่น พระมหาทองสุข สิริวิชโย อดีตเจ้าอาวาสวัดบวกครกน้อย จังหวัดเชียงใหม่ ผู้มรณภาพไปแล้วนั้น เคยกล่าวในที่ประชุม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เมื่อวันเสาร์ที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗ ว่า

*“แม่แบบของครูบาเจ้าศรีวิชัย คือพระพุทธเจ้า อันภูมิคนเรานั้นมีอยู่ ๓ ภูมิ คือ **ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา อันความสำเร็จของพระสงฆ์มีอยู่ ๓ ฤทธิ์ คือหนึ่งบุญฤทธิ์ สองปัญญาฤทธิ์ สามอิทธิฤทธิ์** ไม่ว่าสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) วัดระฆังโฆสิตาราม หลวงพ่อเงิน หลวงปู่สุข เอาหัวปลีมาเสกเป็นกระต่าย ก็ไม่ได้เสียหายอะไร คนที่มีผู้เลื่อมใสถึงระดับนี้แล้ว เชื่อว่าท่านต้องมีบุญญาธิการสูงกว่าคนธรรมดาสามัญ ขึ้นอยู่กับช่วงวัยของแต่ละท่าน บางช่วงเกิดอิทธิฤทธิ์ บางช่วงเน้นบุญฤทธิ์ บางช่วงเป็นปัญญาฤทธิ์ ทั้งหมดเป็นความงดงาม นำมาร้อยเรียงให้ราบรื่น ไม่น่าจะขัดกับหลักวิทยาศาสตร์แต่อย่างใด ถ้าจะบอกว่าไม่ให้มีเรื่องเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของตนบุญตนนี้ (ครูบาเจ้าศรีวิชัย) เลย ก็ควรจะลบพระไตรปิฎกทิ้ง ศึกษาพระพุทธศาสนาให้ดี ๆ จะพบว่าพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีบันไดเงิน บันไดคำ บันไดแก้ว ถามว่าใครเคยเห็นบ้าง แต่*

เราก็เขียนสืบต่อกันมา ถ้าปัญญาชนแท้ๆ จะเข้าใจว่า บุคลาธิษฐานกับธรรมาธิษฐานนั้นคืออะไร เวลาไหนใช้แตกต่างกันอย่างไร ไม่ควรเอาธรรมาธิษฐานของตนเองมาตีกระทบกับบุคลาธิษฐาน"

อย่างไรก็ดี ใครจะมองว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้มีอิทธิปาฏิหาริย์หรือไม่ แต่ตัวท่านเองกลับสามารถอธิบายปมปัญหาเหล่านั้นได้หมดจดในเชิงวิทยาศาสตร์ดังนี้

ฝนตกไม่เปียก

กรณี "ฝนตกไม่เปียก" จากการที่คณะนักวิจัยลงเก็บข้อมูลทั่วล้านนา ยอมรับว่ามีหลายพื้นที่ที่มีเรื่องเล่าในทำนองว่า ทุกครั้งที่ฝนตกศิษยานุศิษย์พากันเปียกปอน ยกเว้นแต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปเดียวที่ไม่เคยเปียกฝน ตัวอย่างเหตุการณ์นี้มักเกิดขึ้นบ่อยครั้ง เช่น ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องเดินทางไปเป็นประธานยกฉัตรพระธาตุเจดีย์หรือยกช่อฟ้าพระวิหารตามวัดต่างๆ ทั่วล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์สำคัญ คือตอนเจ้าหน้าที่จับกุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยจากจังหวัดลำพูนมากักกันตัวไว้ที่วัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวกันว่าตำรวจที่ควบคุมตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยมาส่งมี ๗ คน เมื่อฝนตกเจ้าหน้าที่ทุกคนเปียกหมด แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่เปียก

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยอธิบายว่า เนื่องจากท่าน *"เอาผ้าสังฆาฏิคลี่ขึ้นคลุมศีรษะมาตลอดทาง"* ส่วนในช่วงเวลาที่เดินทางไปยกฉัตรยกช่อฟ้าตามวัดต่างๆ นั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยอธิบายว่า *"เป็นเพราะเวลาฝนตกตลอดเส้นทางมีคนเอาจ้อง (ร่ม) มากางให้"*

อนึ่ง ประเด็นเรื่องคำร่ำลือว่า **"ฝนตกไม่เปียก"** นี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับครูบาเจ้าศรีวิชัยแต่เพียงรูปเดียว หากแต่ยังเกิดขึ้นกับพระธุดงค์หลายรูปอีกด้วย ดังเช่นกรณีของ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร ลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต เคยสงสัยว่าทำไมเวลาฝนตกหลวงปู่มั่นจึงไม่เปียก

หรือกรณีของ **สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์** เมื่อครั้งยังเป็นเจ้าคณะจังหวัดจันทบุรี ทรงติดตาม **"พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ"** ไปธุดงค์กรรมฐานกลางป่าที่จันทบุรี คืนนั้นฝนตกตลอดจนแม้กลดของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ก็มิอาจป้องกันให้ท่านรอดพ้นจากการเปียกฝนได้เลย แต่ครั้นเมื่อเดินทางไปถึงจุดหมายกลับพบว่าพระอาจารย์กงมาไม่เปียกฝนเลย จึงถามว่า

"พระอาจารย์กงมาใช้คาถาอาคมป้องกันฝนใช่ไหม" พระอาจารย์กงมาจึงเปิดบาตรให้ดู อธิบายว่าขนาดบาตรของพระธุดงค์จะใหญ่กว่าบาตรของพระบ้านมาก บาตรพระธุดงค์สามารถใส่ของแทนกระเป๋าเดินทาง บรรจุเครื่องอัฐบริขารมากมายรวมถึงจีวรและสังฆาฏิหลายผืน ดังนั้นเมื่อฝนหยุดตก ท่านได้นำผ้าสบงจีวรผืนใหม่ที่แห้งดีในบาตรมาเปลี่ยนทันทีท่านจึงไม่เปียก

ดังนั้นข่าวลือเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินกลางฝนแต่ไม่เปียก จะเป็นเรื่องจริงหรือไม่ ยังไม่มีข้อพิสูจน์มีเพียงคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ เช่น มีคนเอาร่มมากางให้ หรือท่านเอาจีวรสังฆาฏิคลุมศีรษะ หรืออาจรวมไปถึงท่านเก็บเครื่องอัฐบริขารไว้อย่างดีในบาตรเมื่อถึงสถานที่จึงเปลี่ยนจีวรใหม่ก็ตาม **แต่หาก "ฝนตกไม่เปียก" เป็นเรื่องจริง ก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ของการเป็นตนบุญ**

เดินตัวลอยเหนือพื้นดิน

กรณีของการเดินตัวลอยเหนือพื้นดิน เรื่องนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงตรัสถามในช่วงชำระคดีต้องอธิกรณ์ที่วัดบวรนิเวศวิหารว่า *"จริงหรือพระศรีวิชัย เขาลือว่าเธอเดินสูงกว่าพื้น ๓ ศอก?"*

ครูบาเจ้าศรีวิชัยตอบว่า *"ยอมรับว่าจริง เพราะลูกศิษย์เขาใช้เสลี่ยงหาม ไม่ว่าจะไปไหนเขาไม่ให้เดิน"* นอกจากนี้แล้ว ยังมีธรรมเนียมของชาวบ้านโดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงที่เลื่อมใสศรัทธาครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแรงกล้านิยมการนอนเรียงรายให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดิน **"เหยียบหลัง"** ของพวกเขาเป็นแถวยาวเหยียด *การน้อมตัวลงเอาศีรษะและร่างกายทอดให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินเหยียบย่างเช่นนี้ มีคำอธิบายว่าเป็นการจำลองเหตุการณ์ในชาดกตอนหนึ่ง ของ "สุเมธดาบส" ที่ทอดกายลงนอนทับโคลนอันเฉอะแฉะ ใช้ร่างต่างถนนหรือ*

ภาพจิตรกรรมแสดงการนอนให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเหยียบหลังของชาวบ้าน ที่วัดศรีชุมประชา อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

สะพานให้ อดีตพระพุทธเจ้า "ทีปังกร" เดินเหยียบผ่านไป โดยพระพุทธเจ้าทีปังกรทรงตรัสพยากรณ์ไว้ว่า ในอนาคตกาลสุเมธดาบสจะได้บรรลุมรรคผลนิพพาน และเป็นพระพุทธเจ้าศากยมุนี

ถือครองดาบสรีกัญไชย

กรณี "ดาบสรีกัญไชย" (สะหลีกันไจย) แปลว่า **"พระขรรค์ชัยศรี"** นอกจากจะเป็นดาบคู่บารมีของพระมหากษัตริย์แล้ว ยังปรากฏว่าเป็นดาบที่หนุมาน หรือ "หอรมาน" ในวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาเรื่อง "ปรัมเหียร" หรือ "ลังหาสิบโห" (หมายถึง "รามเกียรติ์") ใช้ถือเป็นอาวุธเอาไว้ประหารศัตรูอีกด้วย ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยนิยมนำรูปหอรมาน มาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างงานสถาปัตยกรรม ทั้งใช้ประดับลวดลายบนหน้าบันหรือใช้ทำเครื่องค้ำยันวิหาร พบเกือบแทบทุกแห่งในผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์วัดของท่าน

การที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกล่าวหาว่ามีดาบสรีกัญไชยไว้ในครอบครอง ในความเป็นจริงนั้น ท่านจะมีดาบสรีกัญไชยหรือไม่ ไม่มีใครทราบ หากจะตีความให้ชัดก็คือ **การถูกมองว่าเป็นผู้ถือครองดาบสรีกัญไชยได้ ย่อมแสดงว่าผู้นั้นเป็นคนดี เพราะดาบสรีกัญไชยเป็นของวิเศษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะช่วยปกป้องคุ้มครองคนมีธรรม**

เพราะเป็นครูบาเจ้าศรีวิชัย เรื่องอธิกรณ์จึงกลายเป็นเรื่องใหญ่

พระวิมลญาณมุนี วิเคราะห์ถึงการต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยในครั้งนี้ ว่า

"...หากเกิดขึ้นกับพระภิกษุอื่นแล้ว เรื่องคงจะไม่เป็นไปใหญ่โตมากถึงปานนี้ แต่นี้เกิดแก่พระศรีวิชัย ซึ่งมีผู้นิยมนับถือมาก ทั้งจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย และแม่ฮ่องสอน เกือบ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ของจำนวนพลเมือง เรื่องจึงเป็นใหญ่โต เพราะมีผู้คอยสนับสนุนมาก ฉะนั้นแถลงการณ์คณะสงฆ์เล่มที่ ๘ ภาค ๕ พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงลงเฉพาะพระศรีวิชัยเท่านั้น ส่อว่าพระศรีวิชัยมีอิทธิพลเพียงไร..."

กลับจากกรุงเทพฯ มาอยู่ที่วัดเกตการาม จังหวัดเชียงใหม่

รวมเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ที่กรุงเทพฯ ๒ เดือน ๙ วัน จากนั้นท่านเดินทางโดยรถไฟจากสถานีหัวลำโพง ในวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๔๖๓ จำวัดหนึ่งคืนเมื่อรถไฟมาถึงจังหวัดพิษณุโลก เดินทางมาลงสถานีรถไฟลำปาง ที่สบตุ๋ย ในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๔๖๓ จากคร่าวซอของพระภิกษุท้าว

สุนทรพจนกิจพรรณนาว่ามีชาวลำปางมาแห่แหนต้อนรับท่านจำนวนมากถึง ๘,๐๐๐ คน และเริ่มดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆตลอดเส้นทางลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ ซึ่งจะได้กล่าวอย่างละเอียดต่อไปในบทที่ ๔

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาจากกรุงเทพฯ ท่านมาจำพรรษาที่วัดเกตการาม ใกล้แม่น้ำปิง จังหวัดเชียงใหม่ช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อหาซื้อเครื่องไทยทาน บาตร ผ้า ที่ตลาดวโรรสซึ่งอยู่คนละฝั่งแม่น้ำปิง ตรงกันข้ามกับวัดเกตการาม ไปถวายทานแก่พระผู้ใหญ่ระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะรอง ในเมืองเชียงใหม่และลำพูน

ปัจจุบันที่พิพิธภัณฑ์วัดเกตการามนั้น มีใบรายชื่อผู้ที่บริจาคเงินซ่อมวิหาร ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ เก็บรักษาไว้ ปรากฏรายชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง บริจาคเงินร่วมซ่อมวิหารเป็นลำดับที่ ๑๖ จำนวนเงินที่บริจาค ๑๐๐ รูเปีย ทั้งยังปรากฏลูกกรงเหล็กของกุฏิที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยพำนักด้วย

เมื่อเข้าพรรษา ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงเดินทางไปจำพรรษาที่วัดเชียงยันหรือเชียงยืน เมืองลำพูน ปัจจุบันเป็นคณะหนึ่งในวัดพระธาตุหริภุญชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

รับพระราชทานเหรียญมหาสมณุตมาภิเศก

หลังจากออกพรรษาแล้ว ท่านนำธรรมวัตถุที่ทำขึ้นเป็นของพื้นเมือง ลงกรุงเทพฯ ไปถวายแด่พระมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระปฐมเจดีย์ และถวายแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ พระญาณวราภรณ์ พระธรรมวโรดม พระธรรมไตรโลกาจารย์ ถือเป็นครั้งแรกที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งใจเดินทางไปวัดเบญจมบพิตร โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับคดีต้องอธิกรณ์

พระวิมลญาณมุนี ให้รายละเอียดว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยกับคณะที่ลงไปเฝ้า ได้รับพระราชทาน**เหรียญมหาสมณุตมาภิเศก จากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** โดยทั่วถึงกัน

เหรียญมหาสมณุตมาภิเศก ชาวบ้านนิยมเรียกว่า **“เหรียญใบสาเก”** ตามรูปทรงรอบนอกของเหรียญ จัดทำขึ้นเมื่อปี ๒๔๕๓ ออกแจก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ในคราวพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงฉลองสมณศักดิ์ ถวายมหาสมณุตมาภิเษก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพซ้าย : เหรียญมหาสมณุตมาภิเศก วัดบวรนิเวศ ปี ๒๔๕๓
ภาพขวา : ด้านหลังของเหรียญมหาสมณุตมาภิเศก เขียนเป็นอักษรขอม

ต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๗๙ (อายุ ๕๗-๕๘ ปี)

มูลเหตุ : ถูกตั้งข้อหาอย่างรุนแรงที่สุดโดยไม่คาดฝันมาก่อนถือเป็นการต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย มีมูลเหตุดังนี้

๑. **การเป็นอุปัชฌาย์ดำเนินการบรรพชาอุปสมบทให้พระภิกษุและสามเณร รวมถึงอุปสมบทให้หนานปี** (ผ้าขาวจำปี หรือครูบาอภิชัยขาวปี) **ทั้งที่เคยมีคำสั่งคณะสงฆ์ไม่ให้หนานปีอุปสมบทอีกเป็นอันขาด**

๒. **วัดต่างๆ ในแขวงเชียงใหม่ ได้ออกจากการปกครองคณะสงฆ์มาขึ้นกับการปกครองของครูบาเจ้าศรีวิชัย**

๓. **สร้างใบสุทธิรับรองการอุปสมบทเอง ไม่ใช้ของคณะสงฆ์**

๔. **บูรณะวัดวาอารามโดยไม่คำนึงถึงรูปแบบเดิม**

๕. **ปฏิสังขรณ์โบราณสถานโดยไม่ได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากร**

๖. **ตัดต้นไม้ทำถนนโดยไม่ขออนุญาตจากกรมป่าไม้**

การดำเนินการ : ส่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปวินิจฉัยโทษที่กรุงเทพฯ

วันเวลา : ระหว่างเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ๒๔๗๘ เริ่มดำเนินการตั้งข้อหากล่าวโทษ

วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ถึง ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ถูกกักตัวที่วัดเบญจมบพิตร

รายละเอียด :

การต้องอธิกรณ์ครั้งนี้เป็นเรื่องใหญ่ เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในการปกครองทั้งฝ่ายบ้านเมืองและฝ่ายคณะสงฆ์ส่วนกลางโดยตรง ด้วยมีความเกรงกลัวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะแยกตัวเป็นอิสระจากการปกครองส่วนกลาง เรื่องเกิดขึ้นในระหว่างช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่งสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพแล้วเสร็จยังไม่สมบูรณ์ดีนัก

ความไม่พอใจของกลุ่มคณะสงฆ์ผู้ปกครองเชียงใหม่ค่อย ๆ เริ่มสั่งสมเพิ่มพูนมากขึ้นโดยลำดับ โดยเฉพาะช่วงที่สร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ พระเถระหลายรูปมองว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมักคิดดำเนินการทุกอย่างตามลำพัง เช่น พิธีสวดคาถาชัยมงคลในวันลงจอบแรก ๙ พฤศจิกายน ๒๔๗๗ ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ไม่นิมนต์พระเถระผู้ใหญ่ในเชียงใหม่เข้าร่วม ทั้ง ๆ ที่ครูบาเถิ้มโสภาได้เคยทักท้วงมาแล้ว เป็นต้น

เรื่องที่เป็นสาเหตุใหญ่ในการต้องอธิกรณ์ คือ การเป็นอุปัชฌาย์บรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตร พร้อมออกหนังสือสุทธิรับรองจากสำนักครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยเฉพาะการอุปสมบทให้ครูบาอภิชัยขาวปีที่ทางการให้สึกแล้วสองครั้ง

อีกมูลเหตุหนึ่งเกิดจากการที่วัดต่าง ๆ ในแขวงเชียงใหม่ ประมาณ ๖๐ – ๙๐ วัด ได้ออกจากการปกครองคณะสงฆ์มาขึ้นสังกัดกับการปกครองของครูบาเจ้าศรีวิชัย และฝ่ายที่ขอขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ไม่ยอมเข้าร่วมทำสังฆกรรมกับอีกฝ่ายหนึ่ง นับเป็นความขัดแย้งของคณะสงฆ์ที่มีความรุนแรงมากที่สุดครั้งหนึ่งในประเทศไทย

ข้อหาเป็นอุปัชฌาย์เถื่อน

พระวิมลญาณมุนี อธิบายเหตุการณ์ความขัดแย้งนี้ ผ่านมุมมองของมหาเถรสมาคมว่า

"...การอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์หรือสามเณรนั้น ทางคณะสงฆ์ได้วางระเบียบไว้ว่า ผู้ที่จะอุปสมบทต้องเป็นผู้มีความรู้เรื่องสิกขาดีแล้ว ทั้งยังจะต้องมีความรู้เรื่องภาษาไทยอ่านออกเขียนได้ ที่กำหนดดังนี้ก็เพราะต้องการคัดเลือกเด็กที่มีความรู้พอรักษาตนได้

ต่อมาเมื่อมีผู้ไปขออุปสมบท แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้อุปสมบท เพราะไม่เข้าหลักเกณฑ์ข้างต้น ก็พากันไปอุปสมบทกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งท่านก็รับอุปสมบทให้โดยไม่มีเกณฑ์ใด ๆ อุปสมบทแล้วก็ปล่อยให้กลับไปอยู่วัดตามภูมิลำเนาเดิม ท่านจะไปก่อสร้างที่ไหนก็บรรพชาสามเณรให้ที่นั่น จึงทำให้พุทธบริษัทของครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่มปริมาณมากขึ้นอย่างรวดเร็ว

บรรดาลูกศิษย์ของท่านก็ไม่นิยมเรียนพระธรรมวินัยตามที่ทางการคณะสงฆ์ประกาศให้เรียน และสามเณรที่บรรพชาตั้งแต่เล็ก ๆ ยังไม่พ้นเกณฑ์การเรียนประถมก็ไม่ยอมเรียนภาษาไทยเช่นกัน จึงเดือดร้อนไปถึงฝ่ายเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการที่พยายามแก้ไขเรื่องระบบการศึกษาสยามให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีหนังสือไปถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยให้งดการอุปสมบทเสีย ถึงกระนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ถือว่าการบรรพชาสามเณรเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ บวชแล้วใครจะสึกก็ตามใจ จึงยังคงบวชให้ศรัทธาประชาชนต่อไป

เมื่อเหตุการณ์ส่อเค้ารุนแรงยิ่งขึ้น เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จึงได้แต่งภิกษุและคฤหัสถ์ไปทำความเข้าใจ ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ยังคงปฏิบัติเช่นเดิม เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่จึงบังคับให้เณรที่บวชโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยสึก ผลก็คือ ประชาชนมองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ในแง่อันเป็นโทษ และมองครูบาเจ้าศรีวิชัยในแง่อันเป็นคุณ จึงเป็นเหตุให้พระสงฆ์ส่วนหนึ่ง นิยมในลัทธิครูบาเจ้าศรีวิชัย พากันไปสมัครเป็นพรรคของท่าน..."

เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ในปี ๒๔๗๘ คือ **พระอภัยสารทะ นพีสีบุรวุฑฒาจารย์ สังฆปาโมกข์** (อุทธา อภิวโส) วัดทุงยู พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๘๖ แต่ช่วงนั้นค่อนข้างชราภาพและอาพาธ ดังนั้นผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินคดีครูบาเจ้าศรีวิชัยแทนจึงเป็น**พระโพธิรังษี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่** ต่อมาคือพระโพธิรังษีมารชีศาสนธิการ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ (เดิมคือ

ภาพซ้าย : พระอภัยสารทะ นพีสีบุรวุฑฒาจารย์ สังฆปาโมกข์ (อุทธา อภิวโส) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ วัดทุงยู พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๘๖

ภาพขวา : กุฏิวัดทุงยู สถานที่กักตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยและศิษยานุศิษย์ คดีต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ปี ๒๔๗๘

พระครูสุคันธศีล หรือ **ศรีโหม้ คนฺธาโร) วัดศรีดอนไชย** ผู้เคยรับฝากขังครูบาเจ้าศรีวิชัยตอนที่ย้ายมาจากลำพูน ในคราวต้องอธิกรณ์ปี ๒๔๖๓

มูลเหตุแห่งคดีต้องอธิกรณ์ครั้งนี้ เริ่มจากการที่ พระโพธิรังษี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ **ได้รายงานไปยัง เจ้าคณะมณฑลพายัพ ในขณะนั้นคือ พระธรรมโกศาจารย์** (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม (ต่อมาได้ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔) **ว่าคณะสงฆ์อำเภอสันทรายจำนวน ๓ วัดไม่ยอมเข้าร่วมประชุมที่วัดทุงยู เพราะเอารีตสายครูบาเจ้าศรีวิชัย** วัดเหล่านั้นได้แก่ วัดสันทรายหลวง วัดป่าลาน และวัดข้าวแท่นหลวง

จากชนวนความขัดแย้งดังกล่าว นำไปสู่ปัญหาที่ขยายลุกลามไปใหญ่โต พระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลพายัพ เล่าเรื่องราวความขัดแย้งไว้ในหนังสือที่มีไปถึงอธิบดีกรมธรรมการ กระทรวงธรรมการ เลขที่ ๙๘/๒๔๗๘ ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ว่า

"...ระหว่างนี้อิทธิพลพระศรีวิชัยค่อนข้างแรงกล้า ผู้บรรพชาอุปสมบทก็เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ บรรพชาอุปสมบทที่วัดพระสิงห์บ้าง ในสำนักพระศรีวิชัยบ้าง บางรูปมีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี อุปสมบทไปก็มี และเมื่อได้อุปสมบทแล้วกลับมาสู่สำนักเดิม..."

"...อนึ่งเมื่อหนานปี (ครูบาอภิชัยขาวปี) ได้รับการอุปสมบทได้อีกโดยไม่ได้รับความกระทบกระเทือนเช่นนี้ด้วยแล้ว ย่อมทำให้ชาวพื้นเมืองนี้เห็นไปว่าพระศรีวิชัยมีอำนาจยิ่งกว่าคณะสงฆ์ จนมีคำพูดขึ้นว่า ***อีก ๔ ปีข้างหน้า พวกพระครูจะถูกล่องไปอยู่ใต้พระศรีวิชัยจะว่าที่แทนเจ้าคณะทั่วไปในพื้นที่พายัพ*** *ซึ่งเป็นคำพูดที่ปลุกขวัญพวกเหล่านั้นให้ตื่นเต้นเข้าสำนักพระศรีวิชัยอีกมาก ๆ ..."*

บันทึกข้างต้นได้สะท้อนถึงความหวาดหวั่นของคณะสงฆ์ส่วนกลาง ที่เกรงว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะแยกตัวออกจากระบบสงฆ์ส่วนกลาง และตั้งตนเป็นเจ้าคณะมณฑลพายัพ เพราะปริมาณพระสงฆ์สามเณรที่มาบรรพชาอุปสมบทกับครูบาเจ้าศรีวิชัยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เรื่องนี้สอดคล้องกับการสร้างตราและออกใบสุทธิขึ้นมาเอง กอปรกับจำนวนวัดที่แยกตัวมาขึ้นก็ทวีจำนวนขึ้นตามลำดับ ย่อมเกิดการหวั่นเกรงอำนาจที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีในท้องถิ่นตน

ส. สุภาภา ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องการอุปสมบทมากนัก บอกแต่เพียงว่า มีการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณรจำนวนมากกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

"...จึงต่างพากันนำบุตรหลานไปขอฝากบรรพชาและอุปสมบท ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ไม่ขัดศรัทธายินดี

บวชให้ เป็นการฝ่าฝืนสังฆาณัติของคณะสงฆ์ ยิ่งกว่านั้นปะขาวปีซึ่งเป็นศิษย์ที่รักของครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้เคยบวชและสึกออกไปแล้ว ได้กลับเข้ามาบวชอีกครั้งหนึ่งโดยไม่มีใบสุทธิ เพราะทางคณะสงฆ์ไม่ตั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌายะ..."

ความยากง่ายในการอุปสมบท ไม่ใช่ประเด็นสำคัญในเหตุการณ์ช่วงเวลาขณะนั้น แต่ขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่มาบรรพชาอุปสมบทกับครูบาเจ้าศรีวิชัยมากกว่า ซึ่งมีจำนวนมากอันเป็นเหตุของความระแวง

วัดที่ไม่ขึ้นกับคณะสงฆ์

สำหรับวัดที่แยกตัวออกจากส่วนกลางมาขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ พระปลัดเชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน กล่าวว่ามีจำนวน ๕๐ วัด ดังนี้ แขวงเมือง แขวงพร้าว และแขวงดอยสะเก็ดอย่างละ ๑ วัด แขวงแม่ริมกับแขวงสะเมิงอย่างละ ๒ วัด แขวงสันกำแพง ๓ วัด แขวงบ้านแม (สันป่าตอง) ๖ วัด แขวงฝาง ๙ วัด แขวงฮอด ๑๑ วัด และแขวงสันทรายมากที่สุด ๑๔ วัด

ส. สุภาภา ว่ามี ๖๐ วัด *"...ยิ่งไปกว่านั้นตามหัววัดต่างๆ ราว ๖๐ วัด ยังขอลาออกจากการปกครองคณะสงฆ์ไปขอขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ไม่ยอมทำการติดต่อกับคณะสงฆ์ตามที่ได้ปฏิบัติมา ทางคณะสงฆ์เรียกไปสอบสวนก็ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยห้ามไม่ให้ทำทางคณะสงฆ์เรียกครูบาเจ้าศรีวิชัยไปถาม ท่านบอกว่าไม่ทราบเรื่อง..."*

ส่วนพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ระบุในหนังสือที่มีไปถึง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ว่า

"หัววัดต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่รวม ๖๒ หัววัดด้วยกัน พากันยื่นหนังสือลาออกจากการปกครองคณะสงฆ์ ไปขึ้นอยู่ในความปกครองของพระศรีวิชัย แล้วทำการขัดขืนต่อการปกครองคณะสงฆ์ ไม่ให้บัญชีระบุจำนวนสามเณรและศิษย์ในวัด ประจำปีและกลางปี กับเลิกไม่ยอมศึกษาธรรมวินัย และหนังสือไทยเป็นต้น คณะสงฆ์เรียกตัวมาไต่สวน พระอธิการนั้นๆ ต่างพากันซัดว่า ที่ไม่ปฏิบัติเช่นนั้น เพราะพระศรีวิชัยสั่งบ้าง ปฏิบัติตามลัทธิของพระศรีวิชัยบ้าง"

ในรายงานของเจ้าคณะมณฑลพายัพ กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า ลุกลามไปถึง ๙๐ วัด พระสงฆ์จังหวัดต่างๆ ต่างก็เคลื่อนไหวที่จะขอแยกตัว ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกส่งไปกรุงเทพฯ เพื่อระงับเหตุที่จะบานปลาย

หนังสือจากเจ้าคณะมณฑลพายัพ มีไปถึงอธิบดีกรมธรรมการ (ต่อมาคือกรมการศาสนา) กระทรวงธรรมการ (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ) ลงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ แจกแจงเหตุการณ์ความขัดแย้งในช่วงนี้ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น ดังว่า

*"...เนื่องจากหนังสือของอาตมภาพที่ ๘๒/๒๔๗๘ ลงวันที่ ๒๘ มิถุนายน ศกนี้ รายงานเรื่องพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ขอลาออกจากปกครองคณะสงฆ์ ไปขึ้นอยู่ในความปกครองของพระศรีวิชัย และแจ้งว่าได้สั่งให้เจ้าคณะจังหวัดลำพูนไต่สวนเรื่อง**เจ้าอาวาสวัดป่ารวก เป็นอุปัชฌายะอุปสมบทหนานปีนั้น บัดนี้เจ้าคณะจังหวัดลำพูนได้สั่งให้เจ้าคณะแขวงลี้ไต่สวนแล้วได้ความว่า พระพุทธิมา อายุ ๖๖ ปี วัดป่าหก** (ไม่ใช่วัดป่ารวก) ตำบลลี้ ซึ่งเดิมเป็นพระอุปัชฌายะในตำบลนั้น และได้ลาออกไปเข้าคณะพระศรีวิชัยเมื่อศกก่อนนั้น **เป็นผู้นั่งอุปัชฌายะให้อุปสมบทหนานปีณ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้รับคำสั่งของพระศรีวิชัย** มีสำเนาคำให้การของพระพุทธิมาแนบมาพร้อมด้วยหนังสือนี้แล้ว"*

ในหนังสือประวัติครูบาดวงดี สุภทฺโท (พระมงคลวิสุต) วัดท่าจำปี อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เป็นลูกศิษย์รูปหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย มีเนื้อความตอนหนึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า

"...เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่ครูบาดวงดี สุภทฺโท อายุ ๒๘ปีขณะนั้นคณะสงฆ์ในเขตการปกครองแขวงบ้านแม (อำเภอสันป่าตอง) ได้ลาออกจากการปกครองคณะสงฆ์มาขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ภายหลัง ครูบาโสภา (วัดท่าจำปี อำเภอสันป่าตอง) และครูบาปัญญา (วัดกิ่วแลหลวง อำเภอสันป่าตอง) ถูกไต่สวนเรื่องนี้ จึงต้องหนีไปแสวงบุญก่อสร้างพระพุทธบาทรังรุ้งที่เมืองพม่า จนไม่ยอมกลับมาอีก"

ดร.ปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. ๒๔๓๗ - ๒๔๘๐)

พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุสงครามชัย) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ (พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๔๘๔)

ข้อหาผลิตใบสุทธิใช้เอง

ในระยะเวลาดังกล่าว ยังมีการทำใบสุทธิในรูปแบบเฉพาะขึ้นใช้แทนใบสุทธิที่ออกโดยกระทรวงธรรมการ พบหลักฐานชิ้นเก่าสุดระบุ พ.ศ. ๒๔๕๗ **โดยเข้าใจว่าการรับใบสุทธิคณะสงฆ์ ก็หมายถึง การประกาศตนอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์ ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์ฝ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงคิดตราประทับขึ้นไว้ปั๊มในใบสุทธิ เพื่อประกาศตนอยู่ในความปกครองของครูบาเจ้าศรีวิชัย แยกกันอย่างเด็ดขาดกับสงฆ์ส่วนกลาง**

ตราประทับในใบสุทธิฝ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นรูปเสือ อันเป็นสัญลักษณ์ปีเกิดครูบาเจ้าศรีวิชัย ทั้งยังกำกับด้วยชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นตัวอักษรไทย อักษรธัมม์ล้านนา อักษรพม่า อักษรอังกฤษ และอักษรจีน ตราประทับนี้ได้จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน

ทั้งการประกาศแยกตัวออกจากคณะสงฆ์อย่างเด็ดขาดนี้ ยังพบว่ามีการทำป้ายขึ้นหน้าวัดของตน ประกาศความเป็นวัดที่ขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ดังที่สำรวจพบ *“ป้ายซีเมนต์จารึกอักษรธัมม์ล้านนาของบางวัดในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย อันเป็นการตัดขาดจากคณะสงฆ์”* **ในความเป็นจริงแล้ว คือแผ่นซีเมนต์ที่จารโดย ครูบากัญจนะ ทำขึ้นเพื่อบอกรายละเอียดของผู้สนับสนุนงบประมาณ และระบุฤกษ์ยามวันเวลาในการก่อสร้างวัด อันเป็นธรรมเนียมที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีต แต่กลับถูกตีความให้เป็นเครื่องประกาศการแบ่งแยกการปกครองคณะสงฆ์**

จารึกบนแผ่นซีเมนต์ จารโดยครูบากัญจนะ ระบุรายละเอียดนามผู้สร้างวัดคือครูบาเจ้าศรีวิชัยและศิษยานุศิษย์ ชาวบ้านหมู่ต่างๆ พบตามวัดในเขตลำปาง พะเยา เชียงราย ไม่ใช่เครื่องหมายแบ่งแยกลัทธิ หลายแผ่นถูกทุบให้แตกเพื่อทำลายตั้งแต่ยุคนั้นแล้ว

ระหว่างสงฆ์ทั้งสองฝ่าย ไม่ปรากฏว่ามีการทำสังฆกรรมร่วมกัน และไม่เพียงเฉพาะแต่หมู่สงฆ์เท่านั้น ในหมู่ฆราวาสก็มีการแบ่งฝักฝ่ายเช่นกัน ว่า เป็นพวกครูบาเจ้าศรีวิชัยหรือเป็นพวกเจ้าคณะจังหวัด ดังที่ปรากฏในหนังสือซึ่งเจ้าคณะมณฑลพายัพมีไปถึงอธิบดีกรมธรรมการ กระทรวงธรรมการ ว่า

“...ได้รับรายงานของเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ที่ ๕/๓๕ ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เรื่องความปั่นป่วนอันเกิดขึ้น เพราะพระภิกษุมีชื่อในวัดทาสบเมย วัดทาดอยแจ้ วัดศรีป้าน วัดดอยคำ และวัดทาหมื่นข้าว ท้องที่ตำบลทาทุ่งแฝง และทากาด แขวงเมือง คืน

ภาพซ้าย : ครูบาดวง วัดแม่ขะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกกล่าวหาว่ากระด้างกระเดื่องต่อคณะสงฆ์

ภาพขวา : ครูบาดวงดี สุภทฺโท วัดท่าจำปี อำเภอสันป่าตอง กล่าวถึงครูบาปัญญา ต้องหนีภัยไปเมืองหาง

หนังสือสุทธิต่อเจ้าหัวหมวด ไปขึ้นอยู่ในความปกครองของพระศรีวิชัย พระศรีวิชัยรับแล้วออกใบสุทธิให้ใหม่ เป็นความจริงตามคำไต่สวนนั้น ได้ส่งสำเนาหนังสือของเจ้าคณะจังหวัดลำพูนพร้อมสำนวนการไต่สวนมาด้วยแล้ว

อนึ่งได้รับรายงานของเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ที่ ๒๕/๒๔๗๘ ลงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เรื่องความปั่นป่วนอันเกิดขึ้น เพราะพระภิกษุสามเณรทั้งหมดในวัดร่องธาร และวัดเหล่าใหม่ แขวงเมืองพาน ขอลาออกจากปกครองคณะสงฆ์ ไปขึ้นอยู่กับในความปกครองพระศรีวิชัย ได้ส่งหนังสือสุทธิคืนให้เจ้าคณะแขวงทั้งหมด และแขวงเวียงป่าเป้า ***พระดวง วัดแม่ขะจาน*** *เป็นตัวการสำคัญที่สุด คอยปลุกปั่นพระภิกษุสามเณรตลอดถึงหมู่ราษฎรศรัทธาวัดต่าง ๆ ให้ขัดขืนต่อทางการคณะสงฆ์ไปเข้ากับพระศรีวิชัย ได้ส่งสำเนาหนังสือของเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งคำให้การของพระโพธิผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ และหนังสือสุทธิที่พระศรีวิชัยออกให้พระโพธิและสำเนาหนังสือสุทธินั้นมาพร้อมด้วยแล้ว...”*

“...คราวนี้ก็ทำการแข็งขัดเจ้าคณะจังหวัดด้วยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่าไม่ร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมกับคณะสงฆ์หมู่เดิม ผู้ที่ได้รับอุปสมบทมาแล้วได้รับใบสุทธิของพระศรีวิชัยมาด้วย เลขที่ใบสุทธิมีจำนวน ๒,๐๐๐ เศษแล้ว (ปรากฏตามที่เจ้าคณะแขวงเมืองไต่สวน)...”

ในหนังสือที่ออกจากกระทรวงธรรมการ ขณะนั้นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคือ พลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุสงครามชัย) ถึงนายกรัฐมนตรี พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เรื่องพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ขอลาออกจากการปกครองคณะสงฆ์ไปขึ้นในปกครองพระศรีวิชัย ลงความเห็นว่า สมควรจัดการให้พระศรีวิชัยพ้นไปจากมณฑลพายัพ ดังนี้

“...พิจารณาเห็นว่ามูลเหตุเกิดจากพระศรีวิชัย ถ้าจะปฏิบัติการอย่างละมุนละม่อม ก็จะทำได้เพียงตัดปลายเหตุเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ทำให้พระศรีวิชัยรู้สึกกระทบกระเทือน หรือเข้าใจไปว่า คณะสงฆ์ไม่อาจทำอะไรได้ ถ้าพระศรีวิชัยยังคงอยู่ในมณฑลพายัพตราบใด เรื่องของคณะสงฆ์คงไม่ถึงความสงบเรียบร้อยตราบนั้น สมควรจัดการให้พระศรีวิชัยพ้นไปจากมณฑลพายัพ โดยขออาราธนาให้ลงมาทำการก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หรือเรียกตัวลงมารับการอบรมที่กรุงเทพฯ จนกว่าคณะสงฆ์จะพิจารณาเห็นสมควรให้กลับได้...”

“...กระทรวงธรรมการได้นำกราบเรียนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม บัญชาการคณะสงฆ์แทนพระองค์สมเด็จพระสังฆราชเจ้า มีบัญชาว่า ควรนิมนต์เข้ามาอบรมที่กรุงเทพฯ เมื่อออกพรรษาแล้ว แต่อย่าบอกว่ามีโทษอย่างนี้อย่างนั้น เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ แล้วจึงบอก...”

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการมหาเถรสมาคม ในขณะนั้นเดิมเป็นพระธรรมไตรโลกาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) วัดเทพศิรินทราวาส หนึ่งในคณะกรรมการชำระคดีต้องอธิกรณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยครั้งก่อน ส่วนการต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายนี้ ท่านมีหน้าที่ปฏิบัติงานแทน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ซึ่งอยู่ในวัยชราและกำลังอาพาธ

ข้อหาบูรณะวัดโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของรูปแบบดั้งเดิม

เรื่องนี้ครูบาเจ้าศรีวิชัย ถูกตั้งข้อหาว่าเวลาบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งที่เป็นโบราณสถาน ท่านมักจะรื้อ

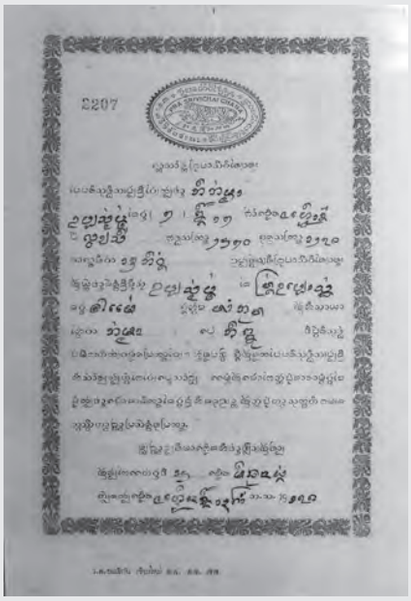

จากสำนักครูบาสีวิไชยาชนะ

ใบปริสุทธิฉบับนี้ไว้กับท่าน ภิ(กขุ)ภมมา (พรหมา)
อุปสมบทในวัน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ
ปีรวายสี พุทธสกราช ๒๔๕๙ จุลสกราช ๑๒๗๘
อาจารย์ชื่อว่า อภิวงส์ อุปัชฌายชื่อ ครูบาสีวิไชยาชนะ
ได้ยกท่านองค์นี้ขึ้นสู่อุปสมบทในโรงอุโบสถ
นะ วัดท่าแม่ จังหวัดลำภูน ได้หื้อฉายา
ใหม่ว่าภมมา (พรหมา) เปนภิกขุ ที่บัวริสุทธ์
บ่มีคติเกี่ยวข้องประการใดๆ หันชอบแล้ว จึ่งได้ออกใบปริสุทธิฉบับนี้
หื้อสำรับกับตัวไปไว้เปนสำคัญ แม่นได้เข้าไปภักอยู่อารามวัดใด
ขอกับท่านเจ้าอาธิการในวัดนั้นหื้ออนุญาตได้ภักอยู่ตามสุขติคมนะ
สวัสสดีตามฅวามประสงค์ชุประการ
ด้วยฅวามนับถือมาเพื่อหื้อท่านทังหลายได้ซาบ
ได้รับไปแต่วันที่ ๑๔ เดือนมิถุนายน
ตงกับเดือน ๙ เหนือ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ภ.ส. ๒๔ จ.ศ. ๑๒๗๘

ใบสุทธิที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกให้พระพรหมา บวชที่วัดแม่ทา ปี ๒๔๕๘ ปัจจุบันอยู่ที่วัดทาดอยคำ

จากสำนักครูบาสีวิไชยาชนะ

ใบปริสุทธิฉบับนี้ไว้กับท่าน ภิกขุกัญจนะ ได้
อุปสมบทในวัน ๖ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๔ เหนือ
ปีดับใส้ พุทธสกราช ๒๔๕๗ จุลสกราช ๑๒๗๖
อาจารย์ชื่อว่า ครูบาสีวิไชยาชนะ อุปัชฌายชื่อ ครูบาสีวิไชยาชนะ
ได้ยกท่านองค์นี้ขึ้นสู่อุปสัมปัททกัม์มในวัดบ้านพาง อุโบสถ
นะ วัดบ้านพาง จังหวัดลำภูน ได้หื้อฉายา
ใหม่ว่ากัญจนะ เปนภิกขุ ที่บัวริสุทธ์
บ่มีคติเกี่ยวข้องประการใดๆ หันชอบแล้ว จึ่งได้ออกใบปริสุทธิฉบับนี้
หื้อสำรับกับตัวไปไว้เปนสำคัญ แม่นได้เข้าไปภักอยู่อารามวัดใด
ขอกับท่านเจ้าอาธิการในวัดนั้นหื้ออนุญาตได้ภักอยู่ตามสุขติคมนะ
สวัสสดีตามฅวามประสงค์ชุประการ
ด้วยฅวามนับถือมาเพื่อหื้อท่านทังหลายได้ซาบ
ได้รับไปแต่วันที่ ๑๒ เดือนกุมภาภันธ์
ตงกับเดือน ๕ แรม ๔ ภ.ส. ๒๔ ร.ศ. (๑๒) ๗๗

ใบสุทธิที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกให้พระกัญจนะ บวชที่วัดบ้านปาง ปี ๒๔๕๗ ปัจจุบันอยู่ที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม

ของเดิมแล้วสร้างใหม่ หรือไม่ก็สร้างครอบของเดิม โดยเฉพาะเจดีย์ เช่น เจดีย์ด้านทิศตะวันตก หลังเจดีย์ประธานที่วัดสวนดอกองค์หนึ่ง จากภาพถ่ายเก่าพบว่าเป็นทรงดอกบัวตูมหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แบบสุโขทัย ภายหลังจากการบูรณะของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นเจดีย์ทรงระฆังล้านนา

แต่จากการศึกษาผลงานการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะของครูบาเจ้าศรีวิชัยทั่วล้านนาแล้ว กลับพบว่าในความเป็นจริง หากโบราณสถานนั้นๆ ยังพอจะเห็นเค้าโครงรูปทรงสภาพเดิมอยู่บ้าง ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะบูรณะตามศิลปกรรมรูปแบบเดิมโดยจะไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ เช่น พระธาตุ

เจ้าดอยตุง พระธาตุกู่เต้า พระธาตุดอยคำ พระเจดีย์เชียงยัน (ในวัดพระธาตุหริภุญชัย) เป็นต้น **เว้นเสียแต่ว่า หากโบราณสถานนั้นอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมจนเกินกว่าจะอนุรักษ์ไว้ได้เท่านั้น ท่านจึงจำต้องสร้างครอบทับใหม่ทั้งหมด** เช่น กู่ละมัก วัดรมณียาราม **ทำให้อีกด้านหนึ่งเหมือนเป็นการทำลายหลักฐานดั้งเดิมทางโบราณคดีไป**

การบูรณะในลักษณะหลังนี้ เป็นไปตามวิธีคิดของชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั่วไป ที่ไม่ต้องการเห็นพระเจดีย์ พระพุทธรูป หรือพระวิหารอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมเศร้าหมอง ควรบูรณะใหม่ให้มั่นคงแข็งแรง สวยงาม มีอายุยืนนานได้ถึง ๕,๐๐๐ ปี ด้วยเหตุที่การบูรณะซ่อมแซมวัดถือเป็นการสร้างบุญใหญ่อย่างหนึ่ง ต่อมาเมื่อวิธีคิดเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานด้วยการคงไว้ซึ่งรูปแบบดั้งเดิมอันเป็นทฤษฎีของทางตะวันตกเข้ามาเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับ ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ **กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** เป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และนายกสภาหอพระสมุดพระนคร **พระองค์จึงมีความคิดที่จะอนุรักษ์พระเจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป ที่ทรุดโทรมให้คงอยู่ตามรูปแบบศิลปกรรมดั้งเดิม ด้วยการเพิ่มความแข็งแรงคงทนแก่ให้วัสดุมากขึ้นเท่านั้น** แต่ไม่นิยมต่อเติมเสริมแต่งหรือเปลี่ยนรูปร่างไปจากเดิม **เพราะจะเสียหลักฐานด้านโบราณคดีไป** แนวคิดนี้ค่อย ๆ แพร่หลายในหมู่ชนชั้นนำ **และได้กลายเป็นแนวคิดหลักในการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรสืบมา**

จากหนังสือ สมุดภาพพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต โสณกุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ประธานองคมนตรี และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตอนตรวจราชการกระทรวงธรรมการว่าด้วยเรื่องรายงานที่มีไปถึงกระทรวงธรรมการ ในวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ตอนหนึ่งกล่าวถึงการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่าไม่ใคร่จะเหมือนของเดิม

"...ขณะนี้กำลังมีการปฏิสังขรณ์อยู่แพร่หลายทั่วมณฑลในนครลำปาง ซึ่งมีหลายแห่งโดยพระศรีวิชัยเป็นหัวหน้า โดยพวกพะม่าที่ค้าขายร่ำรวยช่วยกันจัดการบ้าง โดยชาวเมืองบ้าง การปฏิสังขรณ์เหล่านี้บรรดาที่สำเร็จรูปแล้ว ไม่ใคร่ได้เหมือนของเดิม ทรวดทรงเตี้ยแจ้ไป ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยได้เห็นของ

สองกรณีศึกษาตัวอย่าง *ภาพซ้าย* วัดสวนดอก ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครอบเจดีย์ทรงพุ่มบิณฑ์ (คือเจดีย์องค์ขวามือของภาพ)
***ภาพขวา* เจดีย์สององค์ที่พระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัย อนุรักษ์ตามรูปแบบเดิม**

ภาพซ้าย : พระองค์เจ้าธานีนิวัต กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ปี ๒๔๗๒
ภาพขวา : พระองค์เจ้ารัชนี แจ่มจรัส กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ นายกราชบัณฑิตยสภา ทั้งสองท่านไม่เห็นด้วยกับการบูรณะวัดของครูบาเจ้าศรีวิชัย

เดิมของสิ่งเหล่านั้น แต่ได้รับคำบอกเล่าอย่าง ๑ กับได้เทียบสถานที่ ที่เป็นรุ่นเก่ายังไม่ได้รับการปฏิสังขรณ์อีกอย่าง ๑ จึงประจักษ์แก่ใจว่า ฝีมือเหล่านี้ทรามลง สำหรับวัดธรรมดาน่าจะไม่มีทางอื่นนอกจากปล่อยไป แต่ควรระวังไว้บ้างในบางที่ เช่นพระวิหารหลวง วัดเจดีย์หลวง ซึ่งจะได้หาโอกาสเรียนพระอุบาลีฯ ให้คิดหารือราชบัณฑิตยสภาต่อไป...”

ชาวอยุธยาขอให้ช่วยบูรณะวิหารวัดมงคลบพิตร

ความเห็นที่ต่างขั้วกันในแนวคิดการบูรณะนี้ยังปรากฏชัดเจนกับเหตุการณ์หนึ่งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวคือ ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ **พระยาสำราญนฤปกิจ กับกำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ชาวอยุธยา** พร้อมด้วยคุณหญิงอมเรศศรีสมบัติ**ได้นิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปปฏิสังขรณ์พระวิหารและทำหลังคาคลุมพระมงคลบพิตร** เนื่องจากได้ยินกิตติศัพท์ความสำเร็จอย่างรวดเร็วราวปาฏิหาริย์ในการบูรณะโบราณสถานจำนวนมากโดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณของแผ่นดิน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นว่าห้วงเวลานั้น ความเคลื่อนไหวของท่านกำลังอยู่ในระหว่างการจ้องจับผิดของทางราชการ ท่าน**จึงบอกให้พระยาสำราญนฤปกิจไปถามฝ่ายบ้านเมือง ราชบัณฑิตยสภา และคณะสงฆ์ดูก่อน หากทั้งสามฝ่ายอนุญาต ท่านก็จะรับนิมนต์ ปรากฏว่าฝ่ายบ้านเมืองอนุญาต แต่ฝ่ายราชบัณฑิตยสภา** โดยกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนี แจ่มจรัส หรือ น.ม.ส.) นายกราชบัณฑิตยสภา**ไม่อนุญาต ให้เหตุผลว่าเป็นโบราณสถานสำคัญ เช่นเดียวกับความคิดเห็นของกระทรวงธรรมการและกระทรวงมหาดไทย เห็นว่าไม่ควรทำหลังคาคลุม เพราะไม่มีหลักฐานเพียงพอว่าหลังคาเดิมมีลักษณะอย่างใด หากทำไปก็จะผิดรูปของโบราณ**

ต่อมาทางสำนักนายกรัฐมนตรี นำเรื่องนี้ไปปรึกษาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทน ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๗ (ทรงเสด็จประทับที่อังกฤษ) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีหนังสือตอบกลับสำนักนายกรัฐมนตรี สรุปใจความสำคัญได้ว่า

“วิหารพระมงคลบพิตรนั้นมีหลักฐานเพียงพอที่จะทำหลังคาหลุมได้ แต่จะให้พระยาสำราญนฤปกิจมอบพระศรีวิชัยทำหลังคาก็หามิได้ เพราะไม่คำนึงทางโบราณคดี ควรให้กรมศิลปากรบูรณะให้สมบูรณ์มั่นคงอย่างเดิม”

กรมศิลปากรเห็นตามพระองค์และทรงขอพระราชทานแบบบูรณปฏิสังขรณ์จากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์แทน **ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้เข้ามาทำการบูรณะวัดแห่งนี้**

ตามบัญชีรายชื่อวัด ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำบันทึกถึงสำนักงานราชเลขานุการในพระองค์ ลงวันที่ ๘ – ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ระบุวัดที่ท่านได้ไปบูรณะในช่วงเวลา ๓ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖ – ๒๔๗๘

ซากวัดมงคลบพิตรก่อนที่กรมศิลปากรจะบูรณะใหม่

ภาพเก่าซากวัดมงคลบพิตร พระนครศรีอยุธยา ซึ่งพระยาสำราญนฤปกิจ ทำหนังสือขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานในการบูรณะ เนื่องจากได้ยินกิตติศัพท์และเห็นผลงานว่าสามารถบูรณะทุกอย่างได้สำเร็จ

มีจำนวนถึง ๖๗ รายการ (แต่เมื่อนับรวมแล้วมีจำนวน ๕๒ วัด เพราะบางวัดมีหลายรายการ) ทั้งในเขตจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน รวมทั้งพะเยา (ขณะนั้นพะเยาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย)

วัดวาอารามจำนวนมากมายตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ ย่อมเป็นที่หวาดระแวงคลางแคลงใจของผู้มีหน้าที่ต้องการรักษางานโบราณคดีอย่างกรมศิลปากร ซึ่งเห็นว่าการบูรณะตามแนวทางครูบาเจ้าศรีวิชัยอาจทำให้สูญเสียหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีไปได้

ทั้งนี้ในเหตุการณ์การสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ นอกจากครูบาเจ้าศรีวิชัยจะถูกตั้งขอกล่าวหาว่าตัดไม้ทำลายป่าแล้ว ยังถูกตั้งข้อกล่าวหาว่าบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุโดยไม่ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย

ไต่สวนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์

ความขัดแย้งระหว่างสงฆ์ฝ่ายบ้านเมืองกับสงฆ์ฝ่ายท้องถิ่น ตึงเครียดมากขึ้นในระหว่างเดือนกันยายน ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ พระอภัยสารทะ นพีสีบุรวุฑฒาจารย์ สังฆปาโมกข์ วัดทุงยู เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และพระโพธิรังษี รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จึงเรียกประชุมไต่สวนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วิหารหลวงวัดพระสิงห์ มีอำมาตย์เอก พระยาอนุบาลพายัพกิจ (ปุ่น อาสนจินดา ชาวกรุงเทพฯ)

ภาพซ้าย สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ภาพขวา สมเด็จกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
สองสมเด็จในกรมผู้มีบทบาทในด้านของการอนุรักษ์โบราณสถาน

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ขณะถูกกักตัวที่วัดเบญจมบพิตร ปี ๒๔๓๘ - ๒๔๓๙ ณ กุฏิไม้หลังที่ ๑๑

ข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ (ต่อมาตำแหน่งนี้คือผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่) ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๘๑ เข้าร่วมประชุมฟังคำไต่สวนด้วย ประกอบด้วยข้อหาสำคัญ ๗ ข้อ ดังนี้

๑. รับอุปสมบทกุลบุตร โดยไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะจังหวัดตามระเบียบ

๒. ตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์เอาเอง อย่างที่เคยฝ่าฝืนมาแต่ครั้งก่อน

๓. รับเป็นผู้ปกครองหัววัดที่มีผู้มาถวายอันตนไม่มีอำนาจโดยชอบธรรมพึงปกครอง

๔. ไม่รับหนังสือสุทธิของกระทรวงธรรมการไว้ประจำตัว และยุยงส่งเสริมวัดอื่น ๆ ไม่ให้รับใบสุทธิ

๕. สร้างใบสุทธิขึ้นใช้ประจำพวกของตนเอง

๖. เมื่อก่อสร้างปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุไม่ขออนุญาตสร้างตามระเบียบ แต่สร้างตามลำพัง เป็นของเก่า สร้างไม่รักษารูปเดิม

๗. ไม่ยอมสำรวจบัญชีรายชื่อวัดในแขวงที่สังกัดกลางปี

ผลการไต่สวนได้ข้อสรุปว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยฝ่าฝืนการปกครองคณะสงฆ์จริง ตั้งตัวเป็นผู้ปกครองหัววัดเอง ก่อสร้างวัตถุโดยไม่ได้รับอนุญาตตามระเบียบ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่จึงได้เสนอเรื่องนี้ให้ พระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลพายัพพิจารณาดำเนินการต่อไป **ในเบื้องแรกนั้น เจ้าคณะมณฑลพายัพได้วางแผนจัดการปัญหาเรื่องนี้ไว้สองแนวทางคือ**

แนวทางแรก ขออาราธนาพระศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดมงคลบพิตร ตามคำขอร้องของชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งนี้เพื่อให้พระศรีวิชัยออกไปให้พ้นจากมณฑลพายัพ แต่ในทางปฏิบัตินั้นหากพระศรีวิชัยรับนิมนต์ ก็ให้ผัดผ่อนออกไปก่อน หรือบางทีอาจไม่รับนิมนต์

แนวทางที่สอง ในเมื่อพระศรีวิชัยมีความผิดจริง ขอให้กระทรวงธรรมการ ทำหนังสือถึงมหาเถรสมาคม เพื่อออกคำสั่ง เรียกพระศรีวิชัยให้มารับฟังข้อกล่าวหาและเข้ารับการอบรมที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ในทางปฏิบัตินั้น ไม่ได้มีการกล่าวถึงข้อเสนอของเจ้าคณะมณฑลพายัพในแนวทางแรกอีกเลย เนื่องจากการบูรณปฏิสังขรณ์วัดร้างนั้น ฝ่ายบ้านเมืองย่อมรู้ดีว่าเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติโบราณสถานไม่อาจกระทำได้โดยพลการ

หนังสือกระทรวงธรรมการ จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ขณะนั้นคือ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุสงครามชัย) ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ (นับแบบปัจจุบันคือ ๒๔๗๙) มีใจความสำคัญว่า

ครูบาอภิชัยขาวปี (อภิชัย อภิชโย)

"...คณะกรมการจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดการนิมนต์พระศรีวิชัยมากรุงเทพฯ ตามบัญชาประธานคณะกรรมการมหาเถรสมาคม ถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑ พฤศจิกายนศกนี้ เจ้าหน้าที่กรมธรรมการได้ไปต้อนรับที่สถานีกรุงเทพฯ และนำไปวัดเบญจมบพิตรพร้อมข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ อธิบดีกรมธรรมการได้ติดต่อและเรียนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเพื่อทราบแล้ว..." รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยขณะนั้นคือ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์)

หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปกรุงเทพฯ ทางคณะฝ่ายปกครองในจังหวัดเชียงใหม่ จึงมีคำสั่งให้ครูบาอภิชัยขาวปีลาสิกขาภายใน ๗ วัน แต่ทางครูบาอภิชัยขาวปีขอเลื่อนจนกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะกลับมาตามที่ปรากฏเรื่องในโทรเลขจาก"พระอาพิไชยปี" ถึง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี และผู้แทนกรุงเทพฯ ลงวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๗๘

ทว่าไม่นานหลังจากนั้น ขณะที่ครูบาอภิชัยขาวปี จำพรรษาอยู่ที่วัดพระสิงห์นั้น เอกสารหลายเล่มระบุตรงกันว่า มีพระภิกษุชาวเชียงใหม่สองรูป คือ **พระมหาสุดใจ วัดเกตการาม** (หมายถึง**พระครูปริยัติยานุรักษ์** ป.ธ. ๓ จากวัดเบญจมบพิตร) และ**พระครูวัดพันอ้นรูปหนึ่ง** (ขณะนั้นวัดพันอ้นมีพระครูมหาวิกรม ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสระหว่างปี ๒๔๔๓-๒๔๘๔ กับอีกรูปหนึ่งคือ พระครูศรีปริยัตยานุรักษ์ รองเจ้าอาวาสวัดพันอ้น ไม่แน่ใจว่าหมายถึงรูปใด) **ถือโอกาสมาข่มขู่ให้ครูบาอภิชัยขาวปีลาสิกขาด่วน มิเช่นนั้นทางการจะเอาเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ติดคุกจนถึงที่สุด ด้วยจิตใจที่เป็นห่วงในตัวอาจารย์ ท่านจึงเสียสละผ้ากาสาวพัสตร์ ยอมสึกเป็นชีปะขาวอีกครั้งหนึ่ง ก่อนจะถูกกระทำตติยปาราชิก**

บวชสามครั้ง สึกสามครา ฮำลาผ้ากาสาวพัสตร์สีเหลือง

คำเรียกชื่อ **"ครูบาอภิชัยขาวปี"** ผู้รู้บางท่านเห็นว่าอาจไม่ถูกต้องนัก เพราะคำว่า "ครูบา" ควรใช้เรียกสำหรับนักบวชที่เป็น "พระภิกษุ" เท่านั้น คำเรียกที่ถูกต้องควรเป็น "ผ้าขาวปี" หรือ "หนานขาวปี" มากกว่า อย่างไรก็ดี เป็นที่ทราบกันดีว่า แม้ภายนอกท่านจะนุ่งขาวห่มขาว แต่วัตรปฏิบัติของท่านยังคงเคร่งครัดเหมือนกับศีลาจารวัตรของพระสงฆ์ทุกประการ ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้จึงอนุโลมเรียกท่านว่า "ครูบาอภิชัยขาวปี" ตามความนิยมของคนในท้องถิ่น อันเป็นภาพสะท้อนของการที่ชาวบ้านยังคงมีความศรัทธาและให้ความเคารพยกย่องท่านเสมือน "ตนบุญ" ลำดับที่สองรองจากครูบาเจ้าศรีวิชัย

ครูบาอภิชัยขาวปีมีความใกล้ชิดในฐานะศิษย์เอกคอยอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย ถูกบังคับให้ลาสิกขาบทครั้งแรกในพรรษาที่ ๑๓ ข้อหาหลบเลี่ยงการเกณฑ์ทหารทั้งๆ ที่กาลเวลาล่วงผ่านอายุในวัยเกณฑ์ไปนานกว่า ๑๕ ปีแล้ว ขณะนั้นท่านอายุ ๓๕ ปี ท่านจึงครองผ้าขาวเป็นครั้งแรก

เมื่อออกจากคุกแล้ว **ครูบาเจ้าศรีวิชัยดำเนินการอุปสมบทให้ท่านเป็นภิกษุอีกเป็นคำรบสอง ต่อมาไปสร้างวัดและโรงเรียนหลายแห่ง ที่แม่ระมาด** ครูบาอภิชัยขาวปีได้ขอเงินบริจาคจากชาวบ้านเพื่อนำมาเป็นปัจจัยค่าก่อสร้าง **แต่ทางอำเภออ้างว่าผิดระเบียบคณะสงฆ์** รายงานไปยังเจ้าคณะจังหวัดลำพูน **ตัดสินว่าให้สึกพระอภิชัยอีกเป็นครั้งที่สอง**

การตัดสินใจหวนกับมาอุปสมบทครั้งที่สาม และถูกบังคับให้สึกอีกเป็นครั้งสุดท้ายนั้น เกิดขึ้นเมื่อคราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยดำเนินการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพใกล้เสร็จ ขณะนั้นพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ พร้อมด้วยหลวงศรีประกาศ รู้สึกประทับใจผลงานของครูบาอภิชัยขาวปีมาก ที่ได้พาชาวกะเหรี่ยงประมาณ ๕๐๐ คนไปช่วยทำถนนด้วยความแข็งขัน จึงได้ขอร้องให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำการอุปสมบทให้แก่ครูบาอภิชัยขาวปีเพื่อเป็นภิกษุอีกครั้งหนึ่ง ณ วัดพระสิงห์ โดยอ้างว่าสภาพของครูบาอภิชัยขาวปีนั้นมีลักษณะคาบลูกคาบดอก **คือพระก็ไม่ใช่ ขะโยมก็ไม่เชิง** แน่นอนว่า**การอุปสมบทครั้งสุดท้ายนี้ถูกดึงไปเป็นเหตุผลหนึ่งให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์อีกครั้งด้วยข้อหาว่าทำการอุปสมบทให้แก่**

“ผ้าขาวปี้ หรือหนานปี้ ซึ่งคณะสงฆ์ประกาศห้ามมิให้อุปสมบทเนื่องจากเคยขโมยตัดไม้สักในป่า(ที่เจ้าหลวงลำพูนให้สัมปทานแก่บริษัทบอร์เนียวเบอร์ม่าไปแล้ว) *มาสร้างวิหาร โดยไม่ได้รับอนุญาตจากทางราชการ จึงถูกคณะสงฆ์ลงโทษเป็นทุติยปาราชิก”*

เพื่อตัดวงจรแห่งมารผจญ นับเป็นครั้งสุดท้ายแห่งการครองผ้าไตรจีวร ในที่สุดครูบาอภิชัยขาวปีก็มองเห็นสัจธรรมว่า

“ไม่ว่าจะห่มเหลืองหรือห่มขาว ขอให้ยึดมั่นต่อคุณงามความดีเท่านั้น ความเป็นพระอยู่ที่ใจมิใช่อยู่ที่สีของจีวร” **จากนั้นท่านได้ตั้งสัจจะวาจาว่าไม่ขอกลับคืนสู่ผ้าเหลืองชั่วนิรันดร์**

แถลงการณ์คณะสงฆ์ ๓ ฉบับ

เมื่อมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางต่อกรณีการควบคุมครูบาเจ้าศรีวิชัยไปกักตัวไว้ที่กรุงเทพฯ ทางคณะกรรมการสอบสวนครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงออกแถลงการณ์จำนวน ๓ ฉบับ เพื่อชี้แจงให้กับพระสงฆ์และประชาชนที่รอคอยผลการตัดสินคดีรับทราบ เนื้อหาโดยย่อของแถลงการณ์แต่ละฉบับมีดังนี้

แถลงการณ์ฉบับที่ ๑ : เรื่องพระศรีวิชัยไปกรุงเทพฯ ไม่ระบุชื่อผู้ร่างแถลงการณ์ เขียนแค่ว่าลงนามโดย ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นแถลงการณ์ที่มีเนื้อหาความยาวมากถึง ๕ แผ่น สรุปเนื้อความได้ว่า **ในแถลงการณ์ได้ชี้แจงถึงเหตุผลที่ต้องให้พระศรีวิชัยมากรุงเทพฯ เพราะมีความผิดหลายประการ** พระศรีวิชัยตั้งตัวเป็นหัวหน้าเจ้าลัทธิชักชวนให้เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ปกครองกันเองโดยพลการ โดยไม่คำนึงถึงระเบียบแบบแผนของพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ทำให้พระสงฆ์ในล้านนาแตกแยกดังนี้

๑. ไม่ยอมขึ้นอยู่ในบัญญัติและอาณัติของสงฆ์ ไม่ยอมขึ้นต่อเจ้าคณะจังหวัดนั้น ๆ

๒. ไม่ยอมร่วมอุโบสถสังฆกรรมกับสงฆ์ฝ่ายอื่นที่มิใช่พวกตน

๓. ไม่ยอมรับนิมนต์และร่วมประชุมในชุมนุมสงฆ์ฝ่ายอื่นนอกจากพวกของตน

๔. ไม่ยอมฟังบังคับบัญชาของเจ้าคณะจังหวัดที่คณะสงฆ์แต่งตั้งไว้โดยชอบด้วยการบริหารคณะ คงฟังบังคับบัญชาของพระศรีวิชัยฝ่ายเดียว

๕. ตั้งกันเองเป็นเจ้าลัทธิ เป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทแก่บุคคลทั่วไปไม่เลือกหน้า

การนิมนต์พระศรีวิชัยไปกรุงเทพฯ ครั้งนี้เป็นไปตามความประสงค์ของมหาเถรสมาคม ในอันจะช่วยระงับความเห็นผิด ให้ก่อเกิดความสามัคคีธรรมในหมู่สงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อให้พระศรีวิชัยเรียนรู้แบบแผนธรรมเนียมอาณัติของความเป็นพระภิกษุที่ดี

แถลงการณ์ฉบับที่ ๒ : เรื่องพระศรีวิชัยลงนามโดยข้าหลวงประจำจังหวัด (พระยาอนุบาลพายัพกิจ) วันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นระยะเวลาหนึ่งเดือนถัดมาหลังจากออกแถลงการณ์ฉบับแรก เนื่องจากศิษยานุศิษย์ชาวล้านนาเฝ้ารอคอยการสรุปผลคดีของครูบาเจ้าศรีวิชัย เกิดความกังวลและความคลางแคลงใจว่าเกิดอะไรขึ้นกับท่าน

เนื้อหาในแถลงการณ์ฉบับนี้สั้นกว่าฉบับแรก มีเพียง ๒ หน้า เป็นข้อสรุปจากที่ประชุมสงฆ์ ระบุถึงความผิดที่สามารถแยกออกเป็น ๒ กรณี กรณีแรกเป็นความผิดเฉพาะของพระศรีวิชัย และอีกกรณีหนึ่งเป็นความผิดของกลุ่มพระภิกษุสามเณรที่ขึ้นกับพระศรีวิชัย

ก. พระศรีวิชัยมีความผิดดังต่อไปนี้

๑. ไม่ได้รับตราตั้งเป็นอุปัชฌาย์แต่ให้บรรพชาอุปสมบท

๒. ไม่ได้รับตราตั้งเป็นเจ้าอาวาสเป็นเจ้าคณะ แต่ทำใบสุทธิของตนแจกแก่พระภิกษุสามเณรในพวกของตน

๓. ให้อุปสมบทหนานปี (ครูบาอภิชัยขาวปี) ที่คณะสงฆ์ประกาศห้ามไม่ให้อุปสมบท

ข. ภิกษุสามเณรที่ขึ้นกับพระศรีวิชัย มีความผิดดังต่อไปนี้

๑. ลาออกจากคณะสงฆ์และละทิ้งหนังสือสุทธิที่เจ้าคณะออกให้ แม้เจ้าคณะห้ามปรามก็ไม่ฟัง สมัครเข้าอยู่ในความปกครองของพระศรีวิชัย

๒. ไม่ยอมให้เจ้าคณะสำรวจบัญชีกลางปี

๓. ไม่ยอมอยู่ในอาณัติสงฆ์แต่อย่างใด

ข้อวินิจฉัยนี้ เจ้าคณะมณฑลพายัพได้ชี้แจงให้พระศรีวิชัยทราบ และได้ทำความตกลงในขั้นต้น ดังนี้คือ

๑. วัดที่แตกออกไป ต้องกลับเข้าอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์โดยเรียบร้อย เมื่อกลับเข้ามาแล้วจะไม่ถูกลงโทษแต่อย่างไร จะให้โอวาทและทำปฏิญญาทัณฑ์บนไว้และออกใบสุทธิทางฝ่ายคณะสงฆ์ให้ใหม่ ส่วนใบสุทธิของพระศรีวิชัยเป็นอันใช้ไม่ได้ คณะสงฆ์จักขอยึดไว้

๒. การก่อสร้างปฏิสังขรณ์ไม่ได้ห้าม แต่ให้รักษาโบราณวัตถุ และขออนุญาตต้องอยู่ในระเบียบควบคุมการก่อสร้าง

๓. หนานปีต้องสึก แม้จะบรรพชาเป็นสามเณรอีกก็ไม่ได้ เป็นได้แต่ผ้าขาว

๔. พระภิกษุสามเณรที่พระศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทไว้ (นอกจากหนานปี) ถ้ายอมเข้าอยู่ในปกครองของคณะสงฆ์ก็ไม่ถูกลงโทษแต่อย่างไร ส่วนพระศรีวิชัยเมื่อกลับเข้าอยู่ในปกครองคณะสงฆ์แล้วจะบรรพชาอุปสมบทผู้ใดอีกไม่ได้ จนกว่าจะได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ตามทางการ

ตอนท้ายของแถลงการณ์กล่าวถึงการขอความร่วมมือจากเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น ให้ช่วยกันดำเนินการจัดการกับวัดที่ยังไม่มารายงานตัวกับเจ้าคณะจังหวัดโดยด่วน เพราะ**ตราบที่เหตุการณ์ยังไม่สงบเรียบร้อย ก็ยังไม่สามารถส่งตัวพระศรีวิชัยกลับคืนเชียงใหม่ได้**

ขุนสุคนธวิทศึกษากร (สุคนธ์ สุคนธวิท) รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปอย่างเข้มงวดกวดขัน ปรากฏในหนังสือที่หลวงศรีประกาศ ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้ยื่นหนังสือต่อ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เพื่อขอตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับเชียงใหม่แต่**ขุนสุคนธวิทศึกษากร** (สุคนธ์ สุคนธวิท นามเดิม สำอางค์ ชุติกุล) รัฐมนตรีช่วยราชการ รักษาการแทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ได้ตอบหนังสือเรื่องนี้ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (นับแบบปัจจุบันคือ ๒๔๗๙) ว่า

"...ยังไม่อาจกำหนดแน่ว่าจะให้พระศรีวิชัยกลับไปเชียงใหม่ได้เมื่อไร เพราะทางจังหวัดเชียงใหม่การปกครองคณะสงฆ์ยังไม่เรียบร้อย วัดต่างๆ ที่ได้แตกแยกไปขึ้นกับพระศรีวิชัย ๙๐ วัดนั้น เพิ่งกลับมาขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์เพียง ๑๐ วัด ยังเหลือที่จะต้องดำเนินการให้เรียบร้อยอีก ๘๐ วัด พระภิกษุทั้ง ๘๐ วัดนี้ มีข้อผิดส่วนสำคัญคือ ไม่ยอมอยู่ในบังคับบัญชาคณะสงฆ์ และไม่ยอมใช้ใบสุทธิของคณะสงฆ์ เมื่อวัดทั้งหลายที่แตกแยกไปนั้นกลับมาขึ้นแก่คณะสงฆ์เป็นที่เรียบร้อยเมื่อไร จะได้ส่งพระศรีวิชัยกลับเมื่อนั้น..."

น่าเสียดายที่ไม่มีเอกสารเล่มใดระบุถึงรายชื่อวัดทั้ง ๙๐ แห่งนั้นว่ามีวัดใดบ้างอย่างครบถ้วนแม้แต่เพียงเล่มเดียว

บังคับให้พระภิกษุสามเณรลาสิกขา

ตั้งแต่วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (นับแบบ

ปัจจุบันคือ ๒๔๗๙) เป็นต้นมา ทางคณะสงฆ์กรุงเทพฯ ได้ดำเนินการจัดการกับภิกษุสามเณรที่สมัครอยู่ในความปกครองของครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏรายละเอียดอยู่ในสำเนาหนังสือจากเจ้าคณะมณฑลพายัพถึงอธิบดีกรมธรรมการ เรื่องจัดการกับภิกษุสามเณรที่สมัครอยู่ในความปกครองของพระศรีวิชัยขัดขืนอำนาจ ดังนี้

*๑. ได้ถอดเจ้าอาวาส**วัดสันทรายหลวง** และรองเจ้าอาวาส**วัดข้าวแท่นน้อย** แต่ทั้งสองรูปหนีไปเชียงตุง*

*๒. ได้สั่งถอนและสึกเจ้าอาวาส**วัดแม่แก้ดหลวง** และ**วัดท่าเกวียน** (เอกสารต้นฉบับพิมพ์ผิดเป็นวัดท่าเกรียบ ซึ่งไม่มีชื่อวัดนี้ในจังหวัดเชียงใหม่) ทั้งสองรูปนี้ก็หนีไปเชียงตุงด้วยเช่นกัน*

๓. ให้เจ้าคณะแขวงนัดประชุมชี้แจงให้ทราบที่จะได้สั่งสึกวัดที่ไม่ยอมต่อไปโดยลำดับ และจะได้จัดการสึกเจ้าอาวาสที่ไม่ยอมเรื่อย ๆ ไปโดยขออารักขาจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

๔. ให้เจ้าคณะแขวงนัดประชุมพระสงฆ์พร้อมเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองและหมู่สัปปุรุษวัดที่เจ้าอาวาสหนีออกจากวัดไป ชี้แจงพระภิกษุและสามเณรลูกวัดให้ยอมอยู่ในความปกครองคณะสงฆ์ แล้วมอบวัดแก่ผู้สมควรให้รักษาวัดนั้น ๆ ต่อไป หากไม่ยอมก็จะจัดการให้เป็นไปตามเจ้าอาวาสเสียทั้งสิ้น

๕. ได้สั่งเจ้าคณะแขวงทุก ๆ แขวงให้จัดการโดยระเบียบเดียวกัน

เจ้าคณะแขวงสันทราย ได้สั่งสึกเจ้าอาวาส ๕ วัด (ไม่ระบุนามเจ้าอาวาสว่าอยู่วัดใดบ้าง) หากไม่ยอมอยู่ในความปกครองคณะสงฆ์ ในที่สุดเจ้าอาวาสทั้งหมดยอมขอคืนเข้าอยู่ในความปกครองคณะสงฆ์ วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (๒๔๗๙) ได้นัดประชุมเจ้าอาวาสที่ยังขัดขืน ณ วัดทุงยู ที่ตั้งของเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ครั้งนั้นมีเจ้าอาวาส**วัดสันนาเม็ง**ไม่มารายงานตัว อ้างอาพาธให้พระลูกวัดมาแทน สั่งให้มีการตรวจสอบว่าอาพาธจริงหรือไม่ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่จัดให้ **พระครูปริยัติยานุรักษ์ วัดเกตการาม** ให้โอวาทเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ แก่เจ้าอาวาสวัดในแขวงสันทรายที่ลงนามยอมรับคณะสงฆ์ (กล่าวกันว่า พระครูรูปนี้เป็นพระผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางบริหารและทางอักษรศาสตร์)

วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (นับตามปฏิทินปัจจุบันคือ ๒๔๗๙) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ได้นัดประชุมสั่งสึกเจ้าอาวาสวัดในแขวงบ้านแม (อำเภอสันป่าตอง) จำนวน ๓ วัด **คือพระปัญญา วัดพระบาทยั้งหวีด พระคำภีระ วัดทุ่งตูม และพระสุวรรณ วัดสันป่าตองหลวง** หัวหน้าสำคัญในการขัดขืนปรากฏว่าทั้งสามรูปยอมสึก พระภิกษุสามเณรลูกวัดที่พระศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้ของวัดพระบาทยั้งหวีด วัดมะขามหลวง และวัดทุ่งตูม ก็สึกจนหมด ส่วนพระเณรพร้อมสัปปุรุษ ๑๐ รูป/คนที่วัดสันป่าตองหลวงยอมอยู่ในปกครองคณะสงฆ์

วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘ (๒๔๗๙) ได้สึกเจ้าอาวาสวัดในแขวงดอยสะเก็ด จำนวน ๒ วัด ได้แก่ **พระสุริยะ วัดจอมแจ้ง กับพระบุญมี วัดเกาะทราย** (วัดป่าแงะวาลุการาม) แขวงสันกำแพง คือ**วัดสันกลาง**ได้ยอมต่อเจ้าคณะแขวงแล้วแต่ขอผ่อนผัน

ศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกดำเนินคดี

จากหลักฐานข้อมูลที่กระจัดกระจายตามเอกสารต่าง ๆ ที่ระบุรายชื่อของวัด หรือชื่อลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกเพ่งเล็ง อยู่ในข่ายต้องถูกจับสึกเป็นหลักฐานในลักษณะต่างกรรมต่างวาระ เช่นบางครั้งปรากฏอยู่ในแถลงการณ์ บางครั้งปรากฏอยู่ในหนังสือตอบโต้ระหว่างคณะสงฆ์และภาครัฐ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ระบุชื่อฉายา หรือสมณศักดิ์ของพระรูปนั้น ๆ ทำให้ยากต่อการสืบค้นว่าควรจะเป็นรูปใดกันบ้างให้ครบทั้ง ๙๐ วัด อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยได้ประมวลนำรายชื่อเท่าที่สืบค้นได้มารวมไว้ ดังนี้

ในเขตจังหวัดลำพูน น่าจะมีวัดที่เจ้าอาวาสเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนไม่น้อย เนื่องจากเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน แต่จากเอกสารที่เกี่ยวเนื่องกับคดีต้องอธิกรณ์ครั้งนี้ ระบุรายชื่อวัดเพียงแค่ ๖ แห่งได้แก่

◉ **ครูบาพุทธิมา วัดป่าหก** อำเภอลี้ แม้ไม่ได้เป็นศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย (เป็นสหธรรมิกที่อาวุโสกว่า ขณะนั้นปี ๒๔๗๘ มีอายุ ๖๖ ปี แต่ครูบาเจ้า

ศรีวิชัยมีอายุ ๕๗ ปี) จากข้อความกล่าวว่าครูบาพุทธิมาได้ย้ายจากวัดป่าหกมาจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ และได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทให้แก่ครูบาอภิชัยขาวปี จึงทำให้ครูบาพุทธิมามีความผิดตามข้อกล่าวหาของคณะสงฆ์ จากการสัมภาษณ์ชาวลี้ที่เป็นญาติในสายครูบาพุทธิมา ทำให้ทราบว่าครูบาพุทธิมาพยายามหลบหนีคณะสงฆ์มาหลบซ่อนตัวอยู่ที่วัดศรีโสดา ในท้ายที่สุดได้ลาสิกขาบท

กลุ่มวัดในเขตตำบลทากาศ และตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา ไม่ระบุนามของพระภิกษุที่ถูกตั้งข้อกล่าวหาว่านำใบสุทธิที่ออกให้โดยคณะสงฆ์มาคืน แล้วไปอุปสมบทใหม่ในสำนักครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่ปรากฏเฉพาะชื่อวัดบางแห่ง ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่าเป็นไปได้หรือไม่ว่าควรหมายถึงลูกศิษย์ที่มีรายนามดังนี้

◉ **วัดทาสบเมย** วัดนี้มี**ครูบาเมือง** ที่เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

◉ **วัดทาดอยแจ้** หมายถึง **ครูบาดวงดี ขนฺธวโส** เพราะตามประวัติท่านเคยสึกออกไปแล้วกลับมาบวชใหม่อีกครั้งภายหลังจากการมรณกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว

◉ **วัดทาดอยคำ** หมายถึง **ครูบาขัติย์** และ **ครูบาพรหม พฺรหฺมาโร**

◉ **วัดทาศรีป้าน** และ**วัดทาหมื่นข้าว** สองวัดนี้ยังไม่อาจระบุนามลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้แน่ชัด

ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ มีการระบุว่าวัดที่กระด้างกระเดื่องต่อคณะสงฆ์มีจำนวนมากถึง ๕๐-๖๐ วัด โดยตั้งอยู่ในเขต**อำเภอสันทราย อำเภอฮอด** กับ **อำเภอสันป่าตอง**จำนวนมากที่สุด ดังที่ปรากฏหลักฐานบางส่วนว่า

กลุ่มวัดในอำเภอสันทราย มีการกล่าวถึงวัด ๖ แห่ง จำนวน ๔ ใน ๖ แห่งนี้ เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสหนีไปเชียงตุง ได้แก่

◉ **วัดสันทรายหลวง** เจ้าอาวาสขณะนั้นคือ **ครูบาญาณะ ฐานำกโร** ส่วน**ครูบาคำตั๋น ติกฺขญาโณ** ก็เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยเช่นกัน แต่ช่วงนั้นครูบาคำตั๋นยังเป็นสามเณรลูกวัดอยู่ เมื่อครูบาญาณะหนีไปเชียงตุง ครูบาคำตั๋นจึงขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทน

◉ **วัดข้าวแท่นน้อย** เอกสารระบุว่าผู้กระด้างกระเดื่องต่อคณะสงฆ์เป็นรองเจ้าอาวาส ไม่ใช่เจ้าอาวาส เมื่อสอบถามจากทางวัดระบุว่า ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในขณะนั้นคือ **ครูบาสิงห์คำ ปญฺโญ (สิงห์คำ เคหัง)** ผู้เคยสึกออกไปเป็นฆราวาส

◉ **วัดแม่แก้ดหลวง** เจ้าอาวาสที่อยู่ในช่วงก่อนปี ๒๔๗๘ ชื่อ**ครูบาสิงห์แก้ว โสภโณ**

◉ **วัดท่าเกวียน** ยังไม่อาจสืบค้นข้อมูลส่วนนี้ เนื่องจากรายชื่ออดีตเจ้าอาวาสวัดท่าเกวียนในทำเนียบนามที่กรมการศาสนาทำไว้ ไม่มีการระบุศักราชต่อท้ายชื่อเจ้าอาวาสแต่ละรูป และไม่สามารถติดต่อทางวัดเพื่อขอสัมภาษณ์ได้

อีกสองวัดในกลุ่มอำเภอสันทราย ที่มีการระบุว่าทำการแข็งข้อต่อคณะสงฆ์ได้แก่

◉ **วัดป่าลาน** มีลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒ รูป ได้แก่ **ครูบาอินตา และครูบาคำหล้า ปญฺโญ** รูปที่ถูกจับสึกคือครูบาอินตา

◉ **วัดสันนาเม็ง** เจ้าอาวาสที่อ้างว่าอาพาธไม่ไปรายงานตัวต่อเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ แต่ให้พระลูกวัดไปประชุมแทน คือ**ครูบาพรหมินทร์** แต่ในท้ายที่สุดยอมเซ็นรับว่าจะอยู่ภายใต้อาณัติคณะสงฆ์จึงไม่ถูกจับสึก

กลุ่มวัดในอำเภอสันป่าตอง (แขวงแม) ในที่นี้มีการระบุถึงอยู่ ๕ รูป

◉ **วัดท่าจำปี** เจ้าอาวาสคือ**ครูบาโสภา**

◉ **วัดกิ่วแลหลวง**เจ้าอาวาสคือ**ครูบาปัญญา** ทั้งสองรูปนี้ (ครูบาโสภาและครูบาปัญญา) ถูกไต่สวน จึงต้องหนีไปแสวงบุญก่อสร้างพระพุทธบาทรังรุ้งที่เมืองพม่า จนไม่ยอมกลับมาอีก

◉ **วัดพระบาทยั้งหวีด** เจ้าอาวาสขณะนั้นคือ**ครูบาปัญญา (ครูบาผะหญา)** จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน เล่าว่าหลังจากที่ครูบาผะหญาไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ สร้างเสร็จก็ถูกจับสึก ยังมิทันได้คิดหนี ชาวบ้านได้เอาผ้าดิบสีขาวไปตามหาท่านสำหรับเปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นเพศฆราวาส อันที่จริงชาวบ้านเล่าว่า ยังมีสหธรรมิกของครูบาผะหญาอีก

รูปชื่อ **ครูบาจันทร์** เจ้าอาวาส**วัดมะขามหลวง** อยู่แขวงแม เป็นอีกรูปที่ถูกจับสึกพร้อมกัน

◉ **วัดทุ่งตูม ครูบาคำ คมฺภีระ** (ชาวแม่แตง) ยังไม่ถูกจับสึกในช่วงนั้นเพราะหลบหนี ต่อมาได้ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดพระบาทยั้งหวีด ระหว่าง ๒๔๘๐-๒๔๘๙ สุดท้ายสึกออกมาเป็นหนานคำ

◉ **วัดสันป่าตองหลวง** ปัจจุบันเรียกวัดสันป่าตอง มี**ครูบาสุวรรณ สุวณฺโณ** ถูกจับสึก

กลุ่มวัดในอำเภอดอยสะเก็ด มีกล่าวถึง ๒ แห่ง และ**อำเภอสันกำแพง** กล่าวถึง ๑ แห่ง

◉ **วัดจอมแจ้ง** ปัจจุบันเรียก*วัดดอยจอมแจ้ง* ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ **ครูบาสุริยะ สุริโย** ท่านเป็นพระอาจารย์สอนกัมมัฏฐานให้แก่ ครูบาหล้า จนฺโท (หลวงปู่หล้าตาทิพย์ หรือพระครูจันทสมานคุณ) วัดป่าตึง แม่ออนใต้ สันกำแพง

◉ **วัดเกาะทราย** ปัจจุบันคือ*วัดป่าแงะวาลุการาม* **ครูบาบุญมี** พยายามหนีแต่ไม่รอด ต้องยอมสึก ทำให้ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกรูป และเป็นพระลูกวัดในขณะนั้น ขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทน

◉ **วัดสันกลาง** ปัจจุบันมีทั้งวัดสันกลางใต้และวัดสันกลางเหนือ ทั้งสองแห่งเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงไม่แน่ใจว่าหมายถึงวัดใด

ในเขตจังหวัดเชียงราย มีการระบุรายชื่อวัดและเจ้าอาวาสอย่างน้อย ๔ รายการ

◉ **วัดร่องธาร** บ้านทรายขาว อำเภอพาน ระบุว่าพระภิกษุสามเณรหมดทั้งวัด

◉ **วัดเหล่าใหม่** แขวงเมืองพาน ปัจจุบันไม่แน่ใจว่าหมายถึง วัดเหล่าธาตุ หรือวัดใหม่หลวง ที่อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งทั้งสองแห่งนี้เป็นวัดในเครือข่ายของครูบาเจ้าศรีวิชัย

◉ **วัดแม่ขะจาน** เวียงป่าเป้า มี**ครูบาดวง** ซึ่งหลักฐานระบุว่าเป็นผู้นำสงฆ์วัดต่าง ๆ ในแขวงเวียงป่าเป้าขอลาออกจากปกครองคณะสงฆ์ ไปขึ้นอยู่กับในความปกครองครูบาศรีวิชัย ได้ส่งหนังสือสุทธิคืนให้เจ้าคณะแขวงทั้งหมด

◉ พระโพธิ หรือ**ครูบาโพธิ** ไม่ระบุว่าอยู่วัดใดในจังหวัดเชียงราย บอกแต่ว่าในท้ายที่สุดได้ยอมลงนามรับผิดต่อคณะสงฆ์

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ที่ศิษยานุศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับผลกระทบ นอกเหนือจากนี้มีหลักฐานกระจัดกระจายตามเรื่องเล่าของแต่ละชุมชนในลักษณะมุขปาฐะ

แถลงการณ์ฉบับที่ ๓ : เรื่องพระศรีวิชัย โดยพระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลพายัพ ลงวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ (๒๔๗๙)

แถลงการณ์ฉบับนี้ **ได้ชี้แจงว่าการปกครองสงฆ์ทั่วทั้งประเทศสยามต้องอยู่ในอาณัติเดียวกัน**

“พระสงฆ์ทุกรูปซึ่งอยู่ในประเทศสยาม ไม่นิยมว่าเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย นอกจากปฏิบัติเคารพในพระวินัยแล้ว ยังต้องอยู่ในกรอบของพระราชบัญญัติ และอาณัติของสงฆ์ด้วยกันทั้งหมด ไม่มีผู้ใดได้รับเอกสิทธิ์พิเศษประการใดเลย”

รายละเอียดบางห้วงบางตอนในแถลงการณ์ฉบับดังกล่าว พระธรรมโกศาจารย์ ได้อ้างถึงเรื่องการร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ท่านได้รับทราบจากพระโพธิรังษี (ศรีโหม้ คนฺธาโร) รองเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ จนทำให้ท่านต้องทำหนังสือถึง อธิบดีกรมธรรมการ (ปัจจุบันคือ กรมการศาสนา) กระทรวงธรรมการ ลงวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๗๘ เป็นหนังสือที่ออกจากวัดเบญจมบพิตร ความยาว ๒ หน้าครึ่ง หน้าแรกนั้นอารัมภบทถึงความผิดหลายข้อหาของครูบาเจ้าศรีวิชัยในทำนองว่าเป็นพระดื้อดึง ไม่เคยอยู่ในโอวาทคณะสงฆ์

ส่วนหน้าที่สองเป็นมุมมองหรือทัศนคติของเจ้าคณะมณฑลพายัพที่มีต่อชาวเมืองลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของครูบาเจ้าศรีวิชัย ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง ดังข้อความที่เขียนว่า

“อนึ่ง ปรากฏตามรายงานตรวจการคณะแขวงลี้ของเจ้าคณะจังหวัดลำพูน (ขณะนั้นเจ้าคณะอำเภอลี้ ไม่ใช่พระมหารัตนากรแล้ว) *ที่ปรารภความเป็นไปของแขวงลี้ว่า ประชาชนในแขวงลี้โดยส่วนมาก เป็นคนหัวอ่อน ปกครองง่าย ในฝ่ายบ้านเมืองเคยออกปากว่า*

ดีกว่าทุกอำเภอในจังหวัดเดียวกัน คดีอุกฉกรรจ์เกือบจะไม่เกิดขึ้นเลย เพราะโง่

แต่เมื่อพูดถึงทางศาสนาแล้ว หัวดื้ออย่างยิ่ง ไม่ยอมฟังเสียงใครเลย นอกจากผู้ที่ตนนับถือคนเดียวเท่านั้น ในจำนวนพลเมืองทั้งหมด ที่นิยมลัทธิของพระศรีวิชัยเสีย ๘๐ % ไม่ยอมสำเหนียกการศึกษาที่เป็นไปตามสมัย นิยมลัทธิดั้งเดิม คนที่จะรู้หนังสือไทยสัก ๑๐ % ของจำนวนพลเมืองอำเภอลี้เห็นจะไม่ได้

โรคไม่นิยมภาษาไทย เป็นโรคเรื้อรังติดต่อกันไป ไม่ขาดสายโรงเรียนประชาบาลบางแห่งโต๊ะเก้าอี้ม้าเรียนของครูและนักเรียน ถูกเผาไฟบ้าง ถูกทิ้งในป่าบ้าง ซึ่งเป็นเครื่องเดือดร้อนแก่ธรรมการอำเภอไม่หยุดหย่อน...

ระหว่างนี้อิทธิพลของพระศรีวิชัยค่อนข้างแรงกล้า ผู้ต้องการบรรพชาอุปสมบทก็เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ บรรพชาอุปสมบทที่วัดพระสิงห์บ้าง ในสำนักพระศรีวชัยบ้าง บางรูปมีอายุไม่ครบ ๒๐ ปี อุปสมบทไปก็มี และเมื่อได้อุปสมบทแล้วกลับมาสู่สำนักเดิม คราวนี้ก็ทำการแข็งขัดต่อเจ้าคณะด้วยประการต่าง ๆ

เป็นต้นว่า ไม่ร่วมทำอุโบสถสังฆกรรมกับคณะสงฆ์หมู่เดิม ผู้ได้รับอุปสมบทมาแล้ว ได้รับใบสุทธิของพระศรีวิชัยมาด้วย เลขที่ใบสุทธิมีจำนวน ๒,๐๐๐ เศษแล้ว (ปรากฏตามที่เจ้าคณะแขวงเมืองไต่สวน)

อนึ่ง เมื่อปรากฏว่าหนานปีได้รับอุปสมบทได้อีกโดยไม่ได้รับความกระทบกระเทือนเช่นนี้ด้วยแล้ว ย่อมทำให้ชาวพื้นนี้เห็นไปว่า ***พระศรีวิชัยมีอำนาจยิ่งกว่าคณะสงฆ์*** *จนมีคำพูดนอก ๆ เกิดขึ้นว่า*

อีก ๔ ปีข้างหน้า ***พวกพระครูจะถูกเรียกล่องไปอยู่ใต้ พระศรีวิชัยจะว่าที่แทนเจ้าคณะทั่วไปในพื้นพายัพ*** *ซึ่งเป็นคำพูดที่ปลุกขวัญพวกเหล่านั้นให้ตื่นเต้นเข้าสำนักพระศรีวิชัยอีกมาก ๆ*

สถิติแห่งการศึกษาเมื่อศกก่อน ๆ เคยทวีจำนวนขึ้นโดยลำดับ บัดนี้ได้ลดลงมาก เพราะนิยมลัทธิอันไม่เป็นประโยชน์เช่นนั้น..."

ข้อความในจดหมายฉบับนั้นบ่งบอกเฉพาะด้านที่ ชาวพื้นเมืองปฏิเสธการศึกษาที่ส่งตรงมาจากส่วนกลาง แต่กลับไม่ได้กล่าวถึงเหรียญอีกด้านหนึ่งว่าภาครัฐเองก็ได้สั่งเผาทำลายคัมภีร์ใบลานหนังสือพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนาหรือตั๋วเมือง โดยมองว่าเป็นวัฒนธรรมของคนชายขอบที่ไร้คุณค่า

หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกักตัวที่วัดเบญจมบพิตรได้ระยะหนึ่ง ท่านได้มีลายลักษณ์อักษรไปถึงเจ้าคณะมณฑลพายัพ ว่า *"จะรับรองปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองสงฆ์และอาณัติของสงฆ์ไม่ได้"* ต่อมาในวันเดียวกันนั้นพระศรีวิชัยขอถอนคำพูด โดยอ้างว่าเพราะเข้าใจความหมายผิดและลงท้ายว่ายินยอมเซ็น

แต่ในแถลงการณ์กล่าวถึงพยานซึ่งพอจะยืนยันเป็นที่เชื่อใจว่าพระศรีวิชัยเพียงถอนคำพูดเท่านั้น คงยืนยันคำว่าไม่เซ็นลงนามในปฏิญาณ ทางคณะสงฆ์จึงยังไม่อาจไว้วางใจ หากต้องการให้พระศรีวิชัยกลับนั้น จะต้องมีเงื่อนไข ๓ ข้อดังนี้

๑. พระศรีวิชัยจะต้องเซ็นคำปฏิญาณให้คณะสงฆ์ไว้เป็นหลักฐาน

๒. มีพฤติการณ์เป็นที่ไว้วางใจคณะสงฆ์

๓. พระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนต้องสมัครอยู่ในความปกครองของคณะสงฆ์โดยเรียบร้อยหมดแล้ว ส่วนจังหวัดอื่นๆ คณะสงฆ์จักได้ดำเนินการโดยระเบียบเดียวกันต่อไป เพื่อผ่อนผันพร้อมเพรียงเรียบร้อยดีใน ๒ จังหวัดก่อน ก็โดยกรุณาแก่พระศรีวิชัย ที่จะมีโอกาสกลับขึ้นมาโดยเร็ว

การจัดการให้พระภิกษุสามเณรที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทต้องลาสิกขานั้น ให้ถือเป็นมาตรการสำคัญ ที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจังและติดต่อกันไม่ขาดสาย

ครูบาเจ้าศรีวิชัยลงนามยินยอม

หลวงศรีประกาศ ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่พยายามนำประเด็นเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อขอให้ปล่อยตัวท่านกลับไป แต่ก็ได้รับการคัดค้านทุกครั้งไปจากรัฐมนตรีว่ากระทรวงมหาดไทย (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (หลวงสินธุสงครามชัย) และรองอธิบดีกรมตำรวจ (หลวงอดุลย์เดชจรัส) ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า

"จะไม่ส่งพระศรีวิชัยกลับตราบใดที่พระศรีวิชัยไม่ยอมเซ็นรับรองว่าจะเชื่อฟัง และปฏิบัติตามคณะสงฆ์"

เป็นเหตุให้หลวงศรีประกาศได้เดินทางมาเจรจาขอร้องครูบาเจ้าศรีวิชัยให้โอนอ่อนผ่อนปรนตามคณะสงฆ์ ในที่สุด **เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงมีหนังสือให้คำมั่นรับรองต่อพระมหาเถระผู้ใหญ่** มีพระธรรมโกศาจารย์ เจ้าคณะมณฑลพายัพ เป็นประธานรับทราบ กับพระครูปลัดศีลวัฒน์ พระฐานานุกรมในพระธรรมโกศาจารย์ พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกรมธรรมการ (กรมการศาสนา) อันได้แก่ พระชำนาญอนุสาสน์ อธิบดีกรมธรรมการ และหลวงสิริเดชธรรม หัวหน้ากองสังฆการี ร่วมเป็นสักขีพยาน ครูบาเจ้าศรีวิชัยลงนามตามท้ายประกาศว่า**จะปฏิบัติตามคณะสงฆ์**ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. จะปฏิบัติตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ และอาณัติของสงฆ์ทุกประการ อาทิ

ก. จะยื่นบัญชีสำรวจภิกษุสามเณรกลางปีต่อคณะสงฆ์ตามลำดับชั้น

ข. การบรรพชาอุปสมบทจะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าคณะแขวง และให้ถืออุปัชฌายะที่คณะสงฆ์และราชการได้แต่งตั้งแล้วให้บรรพชาอุปสมบทได้โดยวิธีที่คณะสงฆ์ปฏิบัติอยู่

ค. เมื่ออุปสมบทแล้ว จะต้องมีหนังสือสุทธิอันชอบด้วยระเบียบการของคณะสงฆ์ จะออกหนังสือสุทธิอย่างอื่นไม่ได้

ง. การปฏิสังขรณ์ก่อสร้างสิ่งถาวรวัตถุต่าง ๆ ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติและระเบียบของคณะสงฆ์

๒. จะช่วยเหลือในการก่อสร้างสถานที่เล่าเรียนเพื่อให้กุลบุตรกุลธิดาได้เข้าศึกษาเล่าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา และช่วยสนับสนุนขอร้องประชาชนให้เห็นประโยชน์ของการศึกษา

๓. จะช่วยเหลือให้ได้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรและศิษย์วัด จัดการตามพระราชบัญญัติและอาณัติของสงฆ์

๔. จะช่วยเหลือว่ากล่าวตักเตือนเจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในวัดต่าง ๆ ให้เชื่อฟังคำแนะนำและคำสั่งสอนของคณะสงฆ์ หรือทางราชการอันชอบด้วยราชการ

การให้คำมั่นสัญญารับช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา อันที่จริงการสร้างโรงเรียนแห่งแรกของครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยเกิดขึ้นที่โรงเรียนห้วยทรายขาว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มาก่อนแล้วตั้งแต่ปี ๒๔๗๗ ซึ่งน่าจะกลายเป็นต้นแบบแนวทางให้ครูบาอภิชัยขาวปีในช่วงครึ่งหลังของชีวิต เปลี่ยนแนวทางจากการที่เน้นเฉพาะการบูรณปฏิสังขรณ์วัดมาเป็นการทุ่มเทการสร้างโรงเรียน และสาธารณสถานมากยิ่งขึ้น อาทิ โรงพยาบาล ศาลาสุขาภิบาล อนามัยอำเภอ เป็นต้น

หลังจากนั้นเรื่องราวต่างๆ จึงค่อยๆ สงบลง กระทั่งวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ คณะสงฆ์จึงมีหนังสือส่งพระศรีวิชัยกลับไปอยู่จังหวัดลำพูน เนื่องจากการลงนามให้คำมั่นรับรองกับคณะสงฆ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยในวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้ว โดยเจ้าคณะมณฑลพายัพได้ออกคำสั่งมอบให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปอยู่วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน และหากจะไปอยู่ ณ ที่ใด ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะจังหวัดนั้น ๆ เป็นลายลักษณ์อักษรเสียก่อน กำหนดออกจากกรุงเทพฯ วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ถึงลำพูนวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

ทั้งนี้เหตุการณ์การต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ นี้เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๘ – ๒๔๗๙ อันเป็นช่วงที่ประเทศผ่านการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ไม่นานนัก อยู่ในยุครัฐบาล พันเอก (ยศขณะนั้น) พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. ๒๔๗๖ – ๒๔๘๑) เป็นยุคที่ผู้คนตื่นตัวด้านประชาธิปไตย อำนาจทางการเมืองเปลี่ยนมาอยู่ที่คณะราษฎร ฐานอำนาจรัฐสยามที่ยังไม่มั่นคงนัก ทำให้กรณีของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งกำลังมีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้นภายในล้านนา จึงไม่ใช่เป็นประเด็นความขัดแย้งทางสงฆ์อย่างเดียว หากรวมถึงการกระทบกระเทือนเสถียรภาพอำนาจรัฐด้วย รัฐบาลยังไม่ไว้ใจว่าเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาพำนักที่ลำพูนแล้ว ท่านจะหวนคืนสู่กิจกรรมการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานดุจเดิมอีกหรือไม่

ในความเป็นจริง พบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยยังคงเดินหน้าบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ต่อไป เนื่องจากยังคงมีศรัทธาญาติโยมมานิมนต์ท่านอยู่อย่าง

ภาพข่าวหนังสือพิมพ์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนิมนต์จาก คาบประเสริฐ สุคบรรทัด ชาวลำพูน ให้ไปที่โรงเรียนประเสริฐวิทยา ย่านนางเลิ้ง โดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ครองผ้าจีวรห่มคลุมแบบภาคกลาง *(หมายเหตุ ภาพต้นฉบับมีร่องรอยของการคัดแปะฉีกขาด)*

ไม่ขาดสาย แต่จะเน้นหนักไปในเขตจังหวัดลำพูน ลำปาง และบางพื้นที่ในเชียงรายตามที่มีลูกศิษย์นิมนต์เท่านั้น (นอกจากนี้ยังมีเอกสารบางเล่ม เช่น ฝ่ายครูบาชัยยะวงศาพัฒนา วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ที่ระบุว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ธุดงค์ไปไกลถึงเมืองเชียงตุง ในรัฐฉาน เขตปกครองพม่าอีกด้วย) โดยจะไม่มีการเข้าไปเหยียบในเขตจังหวัดเชียงใหม่

อนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับคณะสงฆ์ฝ่ายปกครองหาได้ยุติลงโดยสิ้นเชิงไม่ คณะสงฆ์ยังคอยเฝ้าสอดส่องติดตามดูพฤติกรรมความเคลื่อนไหวของครูบาเจ้าศรีวิชัยภายหลังจากลงนามรับรองว่าจะไม่เป็นพระอุปัชฌาย์อีกแล้ว โดยมีผู้รายงานให้คณะสงฆ์ทราบมาว่า

“พระศรีวิชัยปรารภจะจัดให้มีพิธีอุปสมบทครั้งใหญ่ในป่าวัดบ้านปาง อีกครั้ง แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการได้ เพราะมรณภาพเสียก่อนในปี ๒๔๘๑”

การที่มีผู้รายงานต่อคณะสงฆ์ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเตรียมจัดให้มีพิธีอุปสมบทครั้งใหญ่ที่วัดบ้านปางนั้น **น่าจะเป็นเรื่องเข้าใจผิด อันที่จริงท่านเพียงแต่วางแผนเตรียมการสั่งซื้อเครื่องอัฐบริขารจำนวน ๑,๐๐๐ ชุดเพื่อถวายแด่พระสงฆ์จำนวน ๑,๐๐๐ รูปเท่านั้น ต่อมา พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้มาทำหน้าที่สืบสานปณิธานดังกล่าวนี้ต่อจากครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยการสั่งเครื่องอัฐบริขารจากกรุงเทพฯ จำนวน ๑,๐๐๐ ชุดมาถวายพระสงฆ์ที่ลำพูน สิ้นเงินค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ๒,๒๔๐,๐๐๐ บาท**

สรุป

ความขัดแย้งระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับคณะสงฆ์ฝ่ายปกครองได้ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนานเกือบ ๓๐ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ – ๒๔๗๙ จำนวน ๖ ครั้งด้วยกัน โดยในครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๓ เกิดขึ้นภายในเขตอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในรอบปีเดียวกัน จากนั้นครั้งที่ ๔ เริ่มขยายขอบเขตของข้อกล่าวหาไปสู่วงกว้าง กระทั่งครั้งที่ ๕ มีพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพเข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้คดีย้ายจากลำพูนสู่เชียงใหม่และกรุงเทพฯ และครั้งที่ ๖ กลายเป็นคดีระดับชาติ ถูกส่งไปดำเนินการไต่สวนที่กรุงเทพฯ พบว่าสองครั้งหลังนี้ มีความแตกต่างกันอย่างมากในด้านคณะวินัยธรผู้ทำการชำระคดี กล่าวคือ ครั้งที่ ๕ นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า องค์ที่ ๑๐ เป็นองค์ประธานในการตัดสินคดีด้วยพระองค์เอง มีการแต่งตั้งคณะวินัยธร ๓ รูปที่ทรงความยุติธรรม ครั้งนั้น ไม่พบบทบาทของเจ้าคณะมณฑลพายัพ คือพระธรรมวโรดม (จ่าย ปณฺณทตฺโต) เข้ามายุ่งเกี่ยวแต่อย่างใดเลย

ฝูงชนนับหมื่นเฝ้ารอครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาจากการพ้นคดี ที่สถานีรถไฟลำพูน ๒๔๗๘

โรงเรียนห้วยทรายขาวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้าง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันสังกัด องค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว

เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พระญาณมงคล (คำปวน อภิชโย) วัดเหมืองง่า

พระอภัยสารทะนพีสี (ก้อนแก้ว หรือบุญทา อินฺทจกฺโก) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่วัดเชตวัน พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๗๖

ในขณะที่ การต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ หรือครั้งสุดท้าย บุคคลผู้เข้ามามีบทบาทในการตัดสินชำระคดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยในทุก ๆ รายละเอียด คล้ายกับเป็นคู่ขัดแย้งโดยตรง คือ พระธรรมโกศาจารย์ (ปลด กิตฺติโสภโณ) โดยทำหน้าที่ประสานขอหลักฐานข้อมูลความผิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งแต่บุคคลในท้องถิ่น อาทิ เจ้าคณะแขวงทุกแห่งที่เกี่ยวข้อง และเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดในล้านนา จนถึงประธานมหาเถรสมาคม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบุคคลภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องอีกจำนวนมาก อาทิ นายกรัฐมนตรี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมธรรมการ รองอธิบดีกรมตำรวจ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นายกราชบัณฑิตยสภา และข้าหลวงจังหวัดเชียงใหม่ โดยที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ หาได้เข้ามามีบทบาทร่วมในการตัดสินคดีความแต่อย่างใดเลย ◉

สรุปตารางการต้องอธิกรณ์ทั้ง ๖ ครั้ง

ครั้งที่	พ.ศ.	เจ้าคณะจังหวัด ลำพูน-เชียงใหม่	เรื่อง	บทลงโทษ	
				เอกสารฝ่ายล้านนา	เอกสารฝ่ายกรุงเทพฯ
๑	๒๔๕๓	เจ้าคณะเมืองนครลำพูน พระครูญาณมงคล (พระธรรมปัญญา) วัดบ้านยู้ (วัดศรีเมืองยู้)	ตั้งตนเป็นอุปัชฌาย์ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะสงฆ์	ชี้แจงแนะนำระเบียบการใหม่ กักตัวไว้ที่วัดลี้หลวง ๔ วัน	
๒	๒๔๕๓		ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของพระครูมหารัตนากร เจ้าคณะแขวงลี้	กักตัวไว้ที่วัดชัยเมืองลำพูน ๒๓ วัน	แนะนำให้เข้าใจในระเบียบการใหม่
๓	๒๔๕๓		ไม่ไปประชุมตามที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายอาณาจักรเรียกประชุมสงฆ์ท้องที่อำเภอลี้	กักตัว ๑ ปี ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย พ้นจากตำแหน่งหัวหมวดวัด ปลดออกจากเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง และขังต่ออีก ๑ ปี ที่วัดพระธาตุหริภุญชัย รวม ๒ ปี	
๔	๒๔๕๕		๑. ไม่ตามประทีปและตีฆ้องกลอง ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ ๒. ไม่สำรวจบัญชีกลางปีคณะสงฆ์	ไม่ปรากฏ เนื่องจากมีคนนับถือครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นจำนวนมาก	
๕	๒๔๖๓	เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พระญาณมงคล (ฟู ญาณวิชโย) วัดมหาวัน เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ คือพระโพธิรังษี มารชี ศาสนธิการ สังฆปาโมกข์ (จันแก้ว คนฺธาโร) วัดเชตุพน	ทางคณะสงฆ์ลำพูน เจ้าเมืองลำพูน เกรงกลัวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเป็นกบฏผีบุญ ให้มหาเถรสมาคมพิจารณาโทษใน ๘ ข้อกล่าวหา	ปัพพาชนียกรรมออกจากเขตจังหวัดลำพูน ภายใน ๑๕ วัน สั่งให้มารายงานตัวต่อมามีฝ่ายรัฐคือ พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราชมณฑลพายัพเข้ามาเกี่ยวข้อง ฝากกักตัวที่วัดศรีดอนไชย ๓ เดือน ก่อนจะส่งตัวลงกรุงเทพฯ (ครั้งที่ ๑) ถูกกักตัวที่วัดเบญจมบพิตร เป็นเวลา ๒ เดือน ๙ วัน	
๖	๒๔๗๘ ถึง ๒๔๗๙	เจ้าคณะจังหวัดลำพูน พระญาณมงคล (ครูบาปวน อภิชโย ธนาขันธรรม) วัดเหมืองง่า ได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ ใน พ.ศ.๒๔๗๕ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ คือ พระอภัยสารทะ นพีสี บุรวุฑฒาจารย์ (อุทธา อภิวโส) วัดทุงยู	๑. ไม่ได้เป็นอุปัชฌาย์แต่บรรพชาอุปสมบทให้พระภิกษุและสามเณร รวมถึงหนานปี (พระอภิชัยขาวปี) ทั้งที่มีคำสั่งคณะสงฆ์ไม่ให้อุปสมบทหนานปีอีก ๒. วัดต่าง ๆ ในแขวงเชียงใหม่ ได้ออกจากการปกครองคณะสงฆ์มาขึ้นกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓. สร้างใบสุทธิเอง ไม่ใช้ของคณะสงฆ์ ๔. ไม่ขออนุญาตเมื่อจะทำการบูรณปฏิสังขรณ์ของเก่า ไม่รักษารูปเดิม ๕. ตัดไม้ทำลายป่าโดยไม่ขออนุญาตจากกรมป่าไม้	ถูกไต่สวนที่วัดพระสิงห์ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ๒๔๗๘ ต่อมาส่งไปวินิจฉัยโทษที่กรุงเทพฯ ระหว่างพฤศจิกายน ๒๔๗๘ - พฤษภาคม ๒๔๗๙ เป็นเวลานานถึง ๖ เดือน ๑๓ วัน เมื่อลงนามยอมรับว่าจะปฏิบัติตามคณะสงฆ์ จึงได้รับการปล่อยตัวกลับลำพูน แต่ศิษยานุศิษย์หลายรูปถูกจับสึกมานุ่งห่มผ้าขาว บ้างหนีไปเชียงตุง	

การสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ

การสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ

การบูรณปฏิสังขรณ์สร้างวัดวาอารามและสาธารณสมบัติที่โดดเด่นที่สุดของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่สามารถสร้างได้อย่างสวยงามใหญ่โตเป็นที่เลื่องลือในบุญบารมีของท่าน ได้แก่ การบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดพระธาตุหริภุญชัยจังหวัดลำพูน (เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นต้นไปจนถึงช่วงบั้นปลายชีวิตที่ท่านได้กลับมาจำพรรษาที่ลำพูนอีกครั้งในปี ๒๔๗๙) นอกจากนั้นก็ยังมี **วัดศรีโคมคำ**หรือวัดพระเจ้าตนหลวง **จังหวัดพะเยา** (พ.ศ. ๒๔๖๕) **วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่** (พ.ศ. ๒๔๖๖ – ๒๔๗๑) **และวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่** (พ.ศ. ๒๔๗๔ – ๒๔๗๕) เป็นต้น

แต่สิ่งก่อสร้างที่มหาชนจดจำได้ดีที่สุด ไม่ว่ากาลเวลาผ่านไปนานเพียงใดก็ตาม คือการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘) ในส่วนนี้จักกล่าวถึงรายละเอียดของการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพก่อน สำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างปูชนียสถานโบราณวัตถุตามวัดต่าง ๆ ทั่วล้านนาของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น อยู่ในบทที่ ๔ คือเล่มที่ ๒ และเล่มที่ ๓

เรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพมีรายละเอียดปรากฏอย่างแพร่หลายตามเอกสารต่าง ๆ เช่นหนังสือของ ส. สุภาภา ทั้ง ๒ เล่ม คือ ชีวิตและงานของครูบาเจ้าศรีวิชัย (๒๔๙๙) และ ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยร่วมกับหลวงศรีประกาศ ตอนสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ (๒๕๑๘) ทั้งสองเล่มมีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่ต่างกันออกไป และเป็นต้นฉบับให้หนังสือเล่มอื่น ๆ ที่เขียนขึ้นในภายหลังใช้อ้างอิง

ถนนขึ้นดอยสุเทพที่เราใช้กันในปัจจุบัน เป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๐๔ (ต่อเชื่อมจากเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ กับเทศบาลตำบลสุเทพ) โดยช่วงตั้งแต่แจ่งหัวริน (ลิน) ถึงสวนสัตว์เชียงใหม่เรียกว่า “ถนนห้วยแก้ว” **ช่วงตั้งแต่อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยถึงดอยสุเทพเรียกว่า “ถนนศรีวิชัย”**

มีหลักฐานจารึกบน **“หมุดซีเมนต์” เป็นข้อความเกี่ยวกับการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ สร้างอยู่บนแท่งเสาซีเมนต์ ปักอยู่ทางด้านขวาก่อนขึ้นสู่ถนนหน้าวัดศรีโสดา ใกล้กับป้อมตำรวจ** ตอนบนของหมุดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีหลังคาคลุม เขียนข้อความยาว ๗ บรรทัด ๓ บรรทัดบนเป็นภาษาบาลี ๔ บรรทัดล่างเป็นภาษาไทยกลาง นอกจากนี้ยังพบว่าตอนล่างคล้ายว่าเคยมีตัวอักษรธัมม์ล้านนาแต่ได้ถูกกระเทาะออก การถอดคำค่อนข้างยาก เนื่องจากบางจุดตัวอักษรลบเลือนไป บางจุดมีคราบเขม่าสีดำปิดทับตัวอักษร ดังนั้น จึงขอใช้สัญลักษณ์ _ แทนตัวอักษรที่อ่านไม่ออก ดังนี้

> *“สัทธิงก์_มัคคำ เสระ เสท _ _ _ _ _นะพหชะน_*
> *ศรีวิชัยโยชนะ _ _ _ _ _ ขาล _ _ _ วาลก _ ป _ _*
> *นิธานะนิพาน _ _ _ _ _โยโหตุโนนิจุจำ ครูบาศรี*
> *วิชัยยาชนะ พร้อมด้วยศิษโยม และศรัทธา*
> *ทั้งหลาย ได้คิดสร้างถวายทานกับมัคคา*
> *และพระเจดีย์สุเทพฯ ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๘,*
> *สิ้นเงิน ๔๕๐ บาทฯ”*

ซึ่งเงินจำนวน ๔๕๐ บาทนี้ น่าจะหมายถึงเงินที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยร่วมทำบุญในพิธีถวายทานตอนที่สร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพเสร็จใหม่ ๆ ส่วนจุดปักหมุด

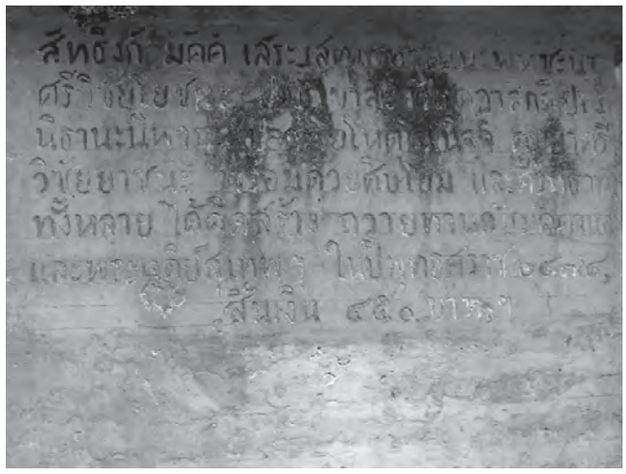

หมุดจารึกเสาซีเมนต์ใกล้ป้อมตำรวจ ระบุข้อความว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ

ซีเมนต์นี้ หลายท่านเชื่อว่าอาจจะเป็นจุดที่มีการลงจอบแรกในวันวางศิลาฤกษ์สร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพก็เป็นได้

มูลเหตุแห่งการสร้างถนน

การขึ้นดอยสุเทพในอดีต เมื่อครั้งที่ **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเยือนจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๖๙ เจ้านายฝ่ายเหนือได้นำทั้งสองพระองค์เสด็จขึ้นสู่ดอยสุเทพ** หมายกำหนดการเริ่มเดินทางตั้งแต่เวลา ๐๙.๐๐ น. ทรงแวะประพาสน้ำตกห้วยแก้ว วัดสกิทาคามี (วัดผาลาด) และเสด็จพระราชดำเนินถึงวัดพระธาตุดอยสุเทพในเวลาเย็น ทรงสรงน้ำพระบรมธาตุ พร้อมทอดพระเนตรการปล่อยโคมลอย สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ทรงประทับเสลี่ยงคานหามด้วยคน ๒ คน เนื่องด้วยหนทางเป็นป่าเขาสูงชันขึ้นลงลำบาก ทั้ง ๒ พระองค์ประทับบนดอยสุเทพ ณ พระตำหนักของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เป็นเวลา ๒ คืน จากนั้นเสด็จลงมาที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ ในวันอังคารที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙

ถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพเส้นนี้ ก่อนหน้าที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะสร้าง ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๐ นั้น **พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร** (ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒) อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ **ได้เคยให้นายช่างกองทางดำเนินการสำรวจและจัดทำประมาณการค่าใช้จ่ายมาแล้ว คิดเป็นงบประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท กำหนดว่าต้องใช้เวลาก่อสร้างร่วม ๓ ปี แต่โครงการนี้ต้องชะงักลงด้วยงบประมาณที่สูงและใช้เวลานานเกินไป**

พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร ทรงเสกสมรสกับเจ้าทิพวัน ณ เชียงใหม่ (ธิดาเจ้าเทพดำรงรักษาเขต) ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๔๖๕ ต่อจากเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ในระหว่างนั้น พ.ศ. ๒๔๖๓ พลตรี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุฒิ กรมหลวงนครราชสีมา ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ รักษาพระองค์ เสด็จมาตรวจราชการที่มณฑลพายัพ ได้กราบบังคมทูลถวายรายงานแด่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ว่า

“หม่อมเจ้าบวรเดช อุปราชมณฑลพายัพนั้น มักจะเสด็จไปประทับที่ตำหนักบนดอยสุเทพ ไม่ค่อยจะทรงงานที่ศาลารัฐบาล เวลามีราชการด่วนก็ใช้โทรศัพท์ขึ้นไปทูลให้ทรงวินิจฉัย เอกสารราชการต่าง ๆ ก็ต้องนำไปถวายให้ทรงงานที่ตำหนักบนดอยสุเทพ”

เห็นได้ว่าดอยสุเทพ เป็นสถานที่ที่พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านายฝ่ายเหนือ และอุปราชเทศาภิบาล

ภาพซ้าย : พลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร อุปราช มณฑลพายัพ พร้อมด้วยเจ้าทิพวัน ณ เชียงใหม่
ภาพขวา : สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุฒิ กรมหลวงนครราชสีมา

มณฑลพายัพให้ความสนใจมากเป็นพิเศษทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงแวดล้อมไปด้วยธรรมชาติอันงดงาม อีกทั้งอยู่ไม่ไกลจากใจกลางเมืองเชียงใหม่เกินไปนัก

ครูบาเถิ้มโสภา ผู้จุดประกายการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ

ครูบาเถิ้ม หรือ **พระอธิการโสภา โสภโณ** ชาวบ้านมักเรียกว่า **"ครูบาเถิ้มโสภา"** เป็นชาวเชียงใหม่ บรรพชาและอุปสมบทที่วัดแสนฝาง ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับฉายา "โสภโณภิกขุ" ศึกษาเล่าเรียนอักขระล้านนาและหลักธรรมต่าง ๆ ตลอดทั้งวิปัสสนากัมมัฏฐานจากครูบาปัญญา อดีตเจ้าอาวาสวัดแสนฝาง นอกจากนั้นยังศึกษาวิชาโหราศาสตร์ มีความสันทัดด้านดูฤกษ์ยามและประกอบพิธีกรรม ทั้งยังเป็นที่รับรู้กันว่ามีความสามารถในด้านช่างก่อสร้าง ต่อมาเมื่อครูบาปัญญามรณภาพ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดแสนฝางแทน

พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางคณะสงฆ์เชียงใหม่ และพลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย **นิมนต์ให้ครูบาเถิ้มไปเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ พร้อมถวายเงินให้ ๑,๐๐๐ รูเปีย** (ประมาณ ๘๐๐ บาท) **เพื่อนำไปบูรณะวัดพระธาตุดอยสุเทพที่ทรุดโทรมอย่างหนัก** ทั้งยังมอบช้างให้ครูบาเถิ้มไปสองเชือก สำหรับใช้เป็นพาหนะในการขึ้นลงเขาและ

ภาพบน พระตำหนักบนดอยสุเทพสองหลัง (รื้อแล้ว) ของพลโท หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร
ภาพล่าง ของพระราชชายา เจ้าดาราราศมี

ภาพซ้าย: พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี
ภาพขวา : พลเรือตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ช่วยงานลากไม้ซุงสำหรับการก่อสร้าง **ในช่วงเวลาดังกล่าว การขึ้นดอยสุเทพนั้น เต็มไปด้วยความลำบาก น้ำดื่มน้ำใช้ก็ไม่สะดวก ความเป็นอยู่ของพระที่วัดยากเข็ญ เพราะไม่มีชุมชนศรัทธาคอยอุปัฏฐาก**

ครูบาเถิ้มเคยได้ไปเห็นถนนที่สร้างขึ้นสู่วัดบนเขาสูงในประเทศพม่ากับ **หลวงโยนการพิจิตร** (คหบดีเชื้อสายพม่า โยมอุปัฏฐากของครูบาเถิ้มที่วัดแสนฝาง) จึงนำแนวความคิดเรื่องการจัดสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพมาหารือกับ **พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ** และ**หลวงศรีประกาศ (ฉันท์ วิชยาภัย) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนแรกของจังหวัดเชียงใหม่** แต่ความคิดนี้ไม่มีใครสนใจเท่าใดนักเพราะเห็นเป็นของยาก ใช้เวลานาน

หลวงศรีประกาศ รับนโยบายจากหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

พ.ศ. ๒๔๗๗ หลวงศรีประกาศ ผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้พา**หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์** (พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์) เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ในรัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลหยุหเสนา (ยศขณะนั้น) ขึ้นมายังบ้านพักบนดอยสุเทพ ครั้งนั้นหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้ปรารภกับหลวงศรีประกาศว่า ขอให้หาทางนำไฟฟ้าขึ้นมาบนดอยสุเทพเพื่อความสว่างไสวของนครเชียงใหม่ ตามที่ได้บันทึกเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ในคำนำ หนังสือประวัติถนนขึ้นดอยสุเทพ พิมพ์แจกในงานประดิษฐานรูปของครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ แท่นเชิงดอยสุเทพ ว่า

"ข้าพเจ้าเคยมาราชการที่จังหวัดเชียงใหม่ ในขณะที่ยังไม่มีถนนหนทางขึ้นลงโดยสะดวกดังเช่นปัจจุบัน แต่ก็ได้พยายามไต่เขาไปตามทางเดิน ซึ่งเคยเดินกันตั้งแต่บุรมบุราณมา กว่าจะขึ้นถึงองค์พระธาตุก็แสนจะเหน็ดเหนื่อย..."

ครูบาเถิ้มจะได้นำเรื่องการสร้างถนนไปปรึกษากับครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยหรือไม่ ไม่ทราบแน่ชัดนัก เพราะไม่มีบันทึก ทราบแต่**หลวงศรีประกาศ** กับ**นายศรีหมื่น วณีสอน** (บ้างเรียก "เจ้าศรีหมื่น วณีสอน" อดีตนายอำเภอแขวงแม ต่อมาคืออำเภอสันป่าตอง) **เป็นสองบุคคลแรกผู้ไปขอคำปรึกษาจากครูบาเจ้าศรีวิชัย** เรื่องความประสงค์ที่จะนำไฟฟ้าไปติดบนดอยสุเทพ ตามดำริของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นชอบด้วยในหลักการ แต่ขอนั่งสมาธิอธิษฐานจิตดูก่อน ว่าจะสำเร็จหรือไม่ เพราะเป็นงานสำคัญ ต่อมาจึง**แนะนำหลวงศรีประกาศว่า ให้สร้างถนนก่อนดีกว่า แล้วการติดไฟฟ้าก็จะเป็นเรื่องง่าย**

แต่หลวงศรีประกาศไม่มั่นใจเพราะทางขึ้นดอยสุเทพทั้งสูงทั้งยาวไกล ต้องใช้คนและเงินจำนวนมหาศาล จึงขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยอธิษฐานจิตดูอีกครั้ง ท่านยังคงยืนยันว่าการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ

ภาพซ้าย : หลวงศรีประกาศ ผู้คำรินำไฟฟ้าขึ้นไปติดตั้งบนดอยสุเทพ นำไปสู่การขอคำปรึกษาจากครูบาเจ้าศรีวิชัย
ภาพกลาง : พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ประธานการลงจอบแรก
ภาพขวา : พระพิศาลสุขุมวิท อธิบดีกรมโยธาเทศบาล ส่งคณะวิศวกรมาร่วมสำรวจวางแนวทาง

จะสำเร็จอย่างแน่นอน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนยันและกำหนดวันลงจอบแรก

ในเบื้องแรกนั้น หลวงศรีประกาศยังไม่ค่อยมั่นใจในคำแนะนำของครูบาเจ้าศรีวิชัย เรื่องการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ จึงไปปรึกษาพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และครูบาเถิ้ม ท่านทั้งสองรับรองว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้มีสัจจะและมีศักยภาพสูง ต้องสามารถทำสำเร็จเป็นแน่แท้

หลวงศรีประกาศจึงได้ทำหนังสือยื่นเรื่องราวถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ขอให้ส่งนายช่างไปทำการสำรวจวางแนวทางออกแบบสะพานและท่อระบายน้ำ ฯลฯ

เมื่อทางคณะรัฐบาลรับเรื่องแล้ว ก็ปรึกษากับ **พระพิศาลสุขุมวิท (ประสพ สุขุม) อธิบดีกรมโยธาเทศบาล** กระทรวงมหาดไทย พระพิศาลสุขุมวิท**ได้จัดส่งคณะสำรวจมาลงพื้นที่ โดยมีครูบาเถิ้มเป็นผู้นำทางให้พนักงานสำรวจ** เมื่อเจ้าหน้าที่สำรวจแล้วก็วางแนวทาง ออกแบบสะพาน ท่อระบายน้ำ พร้อมจัดทำแผนที่มาให้

จากนั้นหลวงศรีประกาศพร้อมครูบาเถิ้ม นำแผนที่สำรวจไปให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยดู **ครูบาเจ้าศรีวิชัยพิจารณาแล้ว จึงกำหนดวันเพื่อทำพิธีบุกเบิกทางเป็นอุดมฤกษ์ไว้ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๐.๐๐ น. อันตรงกับวันศุกร์ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ยี่ เหนือ (เดือน ๑๒ ภาคกลาง) ปีจอ**

คำแนะนำให้แก้ไขฤกษ์ของครูบาเถิ้ม

ครูบาเถิ้ม ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านโหราศาสตร์ได้ทักท้วงว่าฤกษ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นแม้จะดีก็จริง แต่เมื่อทำเสร็จก็อาจมีอุปสรรคใหญ่หลวง กล่าวคืองานสามารถสำเร็จจริงตามกำหนด แต่จะมีเหตุร้ายตามมา ครูบาเถิ้มเห็นว่าควรหาฤกษ์ใหม่ พร้อมทั้งแนะนำว่าวันลงฤกษ์ควรนิมนต์พระเถระผู้ใหญ่ในเชียงใหม่ทั้งสายมหานิกายและสายธรรมยุตมาสวดชัยมงคลคาถาร่วมด้วย

แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนยันฤกษ์เดิม ให้เหตุผลว่าหากเป็นช่วงอื่นท่านจะต้องรับนิมนต์ไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดอีกหลายแห่งในเขตอำเภอเชียงดาว (คือมีกำหนดนัดหมายต้องไปบูรณะวัดถ้ำเชียงดาว และวัดอื่นๆ ในพ.ศ. ๒๔๗๗) พร้อมอธิบายว่าให้ครูบาเถิ้มเป็นผู้นำสวดชัยมงคลคาถาเพียงรูปเดียวก็น่าจะพอ เหตุการณ์นี้สะท้อนถึงสถานการณ์ว่าคงยังมีความขัดแย้งกันอยู่ระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับพระเถระผู้ใหญ่ของเชียงใหม่-ลำพูน ดังที่หลวงศรีประกาศ เล่าไว้ในประวัติถนนขึ้นดอยสุเทพว่าระยะนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยกับคณะสงฆ์เชียงใหม่มีเรื่องไม่เข้าใจกันอยู่บ้าง

เมื่อครูบาเถิ้มยินยอมตกลงตามนั้นแล้ว “เถ้าแก่โหงว” คหบดีนายวาณิชแห่งเมืองเชียงใหม่ จึงรับเป็นเจ้าภาพจัดพิมพ์ใบปลิวบอกข่าวการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพจำนวน ๕๐,๐๐๐ ใบ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ สั่งพิมพ์เพิ่มอีก ๕๐,๐๐๐ ใบ

เนื้อหาในใบฎีกาบอกบุญ

ใบฎีกาบอกบุญเขียนเป็นคำคร่าว *“นางบัวจีน ชานะมูล”* เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๓ มีอายุ ๖๔ ปี ได้ท่องจากความทรงจำให้บุตรสาว “โสภา ชนะมูล” ฟัง บันทึกไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ครูบาศรีวิชัย ตนบุญแห่ง

ล้านนา ดังนี้

"...ท่านสามองค์นา ศรัทธาเก๊าเหง้า
ได้ไปนิมนต์ ต๋นบุญท่านเจ้า....
หลวงศรีแต่งไจ้ ใบแพร่ดีก๋า
ไปทั่วนานา บ้านนอกคอกห้วย
ข้าราชการ และ...(ถ้อยคำตกไป
หนึ่งพยางค์) หน้าส้วย
ท้าวขุนมูลนาย พรั่งพร้อม
ไพร่ราษฎร มีใจเหลิงน้อม
ตังหนุ่มเฒ่า ญิงจาย
ไทจิ๋นและเจ๊ก ยางเงี้ยวตังหลาย
ไพร่ขุนมูลนาย ชราแก่เฒ่า..."

ครูบาเถิ้มโสภาถ่ายที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ ขณะคุมงานก่อสร้าง (ไม่พบภาพถ่ายท่านมากนัก)

ใครเป็นผู้ลงจอบแรก

ในวันเริ่มพิธี ครูบาเถิ้มเป็นผู้ประกอบพิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ คือการบูชาเทพยดาอารักษ์ทั้ง ๔ องค์ ได้แก่ ๑. คนธรรพณ์ (ท้าวธตรฐ) รักษาโลกทางทิศตะวันออก ๒. พญานาค (ท้าววิรูปักษ์) อยู่ทางทิศตะวันตก ๓. กุมภัณฑ์ (ท้าววิรุฬหก) อยู่ทางทิศใต้ และ ๔. ยักษ์หรือกุเวร (ท้าวเวสสุวรรณ) อยู่ทางทิศเหนือ

หลังจากครูบาเถิ้มทำพิธีแล้ว **พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ เป็นผู้ลงจอบแรก** ถัดมามีคณะเจ้านายฝ่ายเหนือ หลวงศรีประกาศ คุณนายเรือนแก้ว ภรรยาหลวงศรีประกาศ

พระสงฆ์ (หมายถึงพระสงฆ์ในคณะของครูบาเจ้าศรีวิชัย) สวดชยันโต ครูบาเจ้าศรีวิชัยประกาศต่อหน้าประชาชนที่ไปประชุมว่า

"การนี้เป็นการใหญ่ จะสำเร็จได้จะต้องมีเทพบุตรและเทพธิดามาช่วย"

เมื่อมีคนถามถึงเทพบุตรเทพธิดาที่จะลงมาช่วย ท่านก็ชี้ไปที่ผู้ชาย ผู้หญิงที่มาร่วมงาน

ในหนังสือของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา หรือพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ บันทึกถึงบุคคลที่ร่วมเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

"...แล้วอยู่ถึงเดือนยี่ ออก ๓ ค่ำ วันพฤหัสบดี (อันที่จริง วันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ตรงกับขึ้น ๓ ค่ำ วันศุกร์ ปีจอ) มีครูบาเจ้าศรีวิชัย พระชัยยะวงศาพัฒนา พระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงศรี

การทำพิธีตั้งกองงาน ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งหลังครูบาเถิ้ม ที่ถือพัดขนนกยูง มีเจ้าแก้วนวรัฐด้านขวา

เจ้าแก้วนวรัฐ กำลังลงจอบแรก มีหลวงศรีประกาศยืนอยู่ใกล้ๆ ท่ามกลางขุนนางและคณะสงฆ์

หลังจากเจ้าแก้วนวรัฐลงจอบแรกแล้ว ขุนนาง พ่อค้า คหบดี ต่างพากันลงจอบตาม

ประกาศ ภายนอกมีพ่อเจ้าแก้วนวรัฐเป็นประธาน พากันไปที่ตีนดอยสุเทพทางลุ่ม...”

เรื่อง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายกรัฐมนตรี (ดำรงตำแหน่งระหว่างวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๖ – ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๐) ที่มาร่วมงานลงจอบแรกนั้น ปรากฏในเอกสารของ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโมว่า ท่านนำรถยนต์ไปรับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ และเป็นผู้ลงจอบแรก บริเวณหน้าอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในปัจจุบัน โดยพระอานันท์ได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ตนเฒ่าคนแก่อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง และเหล่าเครือญาติของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่อาศัยอยู่แถววัดบ้านปาง วัย ๘๐-๙๐ ตั้งแต่เมื่อปี ๒๕๓๐

“...ครูบาเจ้าศรีวิชัยลงมือเริ่มแรกขุดทางขึ้นดอยสุเทพ พ่อเจ้าแก้วนวรัฐลงขุดตาม (พ่อเจ้า หรือเจ้าพ่อ เป็นคำนำหน้าใช้เรียกเจ้าเมือง) พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาขุดตาม หลวงศรีประกาศก็ขุดตาม พระชัยยะวงศา ก็ขุดตาม ทีละรูปทีละคน ท่านละ ๓ ครั้ง ก็กลับมาที่วัดสวนดอก ส่วนพระชัยยะวงศากับศรัทธาที่ไปด้วยกันพากันกลับเมืองตื่น แล้วไปวัดจอมหมอกที่เดิม...”

เมื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้ว พบว่าขณะนั้นครูบาชัยยะวงศาพัฒนามีอายุเพียง ๒๒ ปี และเอกสารดังกล่าวครูบาชัยยะวงศาพัฒนาไม่ได้เขียนด้วยตัวท่านเอง แต่เป็นคำบอกเล่าย้อนหลังเมื่อมีผู้ไปขอสัมภาษณ์เมื่อตอนที่ท่านอายุมากแล้วราว ๘๐ ปีเศษ แน่นอนว่าประธานฝ่ายสงฆ์คือครูบาเจ้าศรีวิชัย ตามธรรมเนียมปฏิบัติท่านควรเป็นผู้ลงจอบแรก (พอเป็นพิธี) แต่ในที่นี้เราพบแต่เพียงประธานฝ่ายฆราวาสคือ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ซึ่งมีภาพปรากฏอย่างแพร่หลายว่าท่านเป็นผู้ลงจอบแรกจริง สอดคล้องกับเอกสารร่วมสมัยในยุคนั้นที่ระบุว่าเป็นพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ทั้งสิ้น

การลงจอบของเหล่าขุนนาง พ่อค้า คหบดี ประชาชน ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

ความสัมพันธ์ระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

เรื่องการพบภาพถ่ายของ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ในชุดข้าราชการปกติขาวถ่ายคู่กับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ลานปะรำพิธีหน้าวัดศรีโสดา ช่วงสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ นั้น (ภาพถ่ายนี้เก็บรักษาอยู่ที่บ้านของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย) อาจใช้เป็นเครื่องยืนยันว่าท่านเดินทางมาพบครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชียงใหม่แน่นอน

ในความเป็นจริง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาไม่ได้เดินทางมาเชียงใหม่ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน

สะพานข้ามน้ำตกห้วยแก้ว ที่เนินค้านซ้ายมือพบแผ่นจารึกหล่อซีเมนต์ฝังไว้ในโขดหิน

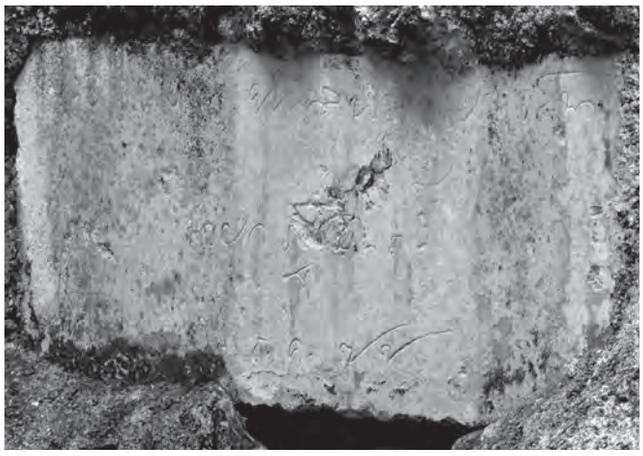

ลายเซ็นพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา บนแผ่นซีเมนต์ลงนามวันที่ ๒ ธ.ค. ๒๔๗๗

๒๔๗๗ หรือวันที่มีการทำพิธีลงจอบแรกแต่อย่างใดไม่ เนื่องจากเมื่อราว ๓๐ - ๔๐ ปีก่อน คุณลุงผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณปากทางเข้าสู่น้ำตกห้วยแก้ว ได้ค้นพบแผ่นซีเมนต์มีขนาดกว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๔๐ เซนติเมตร ฝังไว้ในก้อนหินใหญ่ ด้านซ้ายมือของสะพานไม้ข้ามไปยังลานน้ำตกห้วยแก้ว สลักลายมือชื่อ ตำแหน่ง และวันเดือนปี ว่า

"พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี" (ขณะนั้นยังมียศเป็นพันเอก) ข้อสำคัญบรรทัดล่างสุด ระบุวันที่ ๒ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ เขียนแบบย่อเป็น **"๒ ธ.ค. ๗๗"** อันเป็นระยะเวลาเกือบ ๑ เดือนถัดมาหลังจากพิธีลงจอบแรกแล้ว

ปัจจุบันหากไม่สังเกตแผ่นซีเมนต์ดังกล่าว จะไม่มีใครมองเห็น เนื่องจากตั้งอยู่ไกลเกินกว่าที่สายตาจะเหลือบมอง อีกทั้งแผ่นจารึกนั้นอยู่ในสภาพชำรุดแตกพัง มีคราบตะไคร่เชื้อราจับฝังทั่วทั้งแผ่น และตัวอักษรเริ่มเลอะเลือน

จากการสัมภาษณ์ **พันตรี พุทธินาถ พหลพลพยุหเสนา** (เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๙ อายุ ๗๘ ปี) ผู้เป็นบุตรคนที่ ๔ ของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา **ทำให้ทราบว่าบิดาของท่านไม่ได้เดินทางไปร่วมงานลงจอบแรกสร้างทางขึ้นดอยสุเทพในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๗** เนื่องจากช่วงนั้นยังติดภารกิจราชการที่วังปารุสกวัน อีกทั้ง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนายังบอกแก่ครอบครัวว่า พิธีการลงจอบแรกของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นเป็นกิจกรรมภายในจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งตัวท่านไม่ได้รับเชิญ

แต่หลังจากนั้นเกือบหนึ่งเดือนจึงจะได้เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่เพื่อมอบรัฐธรรมนูญให้กับอำมาตย์เอก พระยาอนุบาลพายัพกิจ (ปุ่น อาสนจินดา) ปลัดมณฑลประจำจังหวัดเชียงใหม่ (ดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๑ ต่อมาตำแหน่งนี้เปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ภายหลังจากที่เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัย) ที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ **ในช่วงต้นเดือนธันวาคม ๒๔๗๗** ในเวลาเดียวกันนั้น**ก็ได้แวะไปตรวจดูความเป็นไปในการก่อสร้างทางขึ้นดอยสุเทพถือโอกาสกราบเยี่ยมและเสวนาธรรมกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่เชิงดอยสุเทพด้วย**

ซึ่งในครั้งนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัย ยังได้ให้สล่าของท่านนำดินเหนียวจากแม่น้ำ ๙ แหล่ง มาปั้นเป็นรูปช้างขนาดใหญ่ มอบเป็นของที่ระลึกให้แก่ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ด้วย ซึ่งช้างดินที่ระลึกชิ้นนี้เก็บรักษาไว้และจัดแสดงอยู่ที่ พิพิธภัณฑ์ชีวประวัติพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในศูนย์การทหารปืนใหญ่ จังหวัดลพบุรี

สอดคล้องกับเอกสารจดหมายเหตุ แผนกพิธีและพระราชพิธี หมวดงานฉลองรัฐธรรมนูญ เรื่องหมายกำหนดการพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญและฉลอง (๗ ธันวาคม ๒๔๗๕ - ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๖) ซึ่งมีการ**ระบุว่า นายกรัฐมนตรี พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้นำรัฐธรรมนูญมามอบให้จังหวัดเชียงใหม่ในเดือนธันวาคม ๒๔๗๗**

เหตุการณ์ดังกล่าว เป็นเหตุเป็นผลต่อรูปคดีต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายหรือครั้งที่ ๖ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย นั่นคือหลังจากเสร็จภารกิจการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพได้ไม่นาน หนึ่งในข้อกล่าวหาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนั้น ได้แก่ ความผิดโทษฐานที่กระทำการเกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะโดยพลการไม่ได้ขออนุญาตจากทางรัฐบาลก่อนถึงสองกรณี ได้แก่ การตัดต้นไม้ทำถนนโดยไม่ขออนุญาตจากกรมป่าไม้ และการปฏิสังขรณ์โบราณสถาน (หมายรวมถึงทั้งตัวเสนาสนะภายในวัดพระธาตุดอยสุเทพ และตามวัดอื่นๆ ทั่วล้านนา) โดยไม่ได้ขออนุญาตจากกรมศิลปากร เป็นเครื่องสะท้อนถึงการปฏิเสธการรับรู้เรื่องพิธีลงจอบแรกสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ หรือหนังสือขออนุญาตการจัดสร้างถนนโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้นำ

เอกสารประวัติ พระยาอนุบาลพายัพกิจ ปลัดมณฑลพายัพประจำจังหวัดเชียงใหม่ เล่าความไว้ตอนหนึ่งว่า พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เคยเดินทางมานมัสการพระธาตุดอยสุเทพก่อนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะสร้างถนนหนึ่งครั้ง ดังข้อความ

“สมัยหนึ่ง พระยาพหลพลพยุหเสนา และเจ้านายบางพระองค์เสด็จมาจากกรุงเทพฯ ได้เดินทางขึ้นไปกราบนมัสการพระบรมธาตุดอยสุเทพ ท่านต้องจัดการหามแคร่ หรือเก้าอี้หามส่งเจ้านายและผู้ใหญ่ขึ้นดอย แล้วตัวท่าน (พระยาอนุบาลพายัพกิจ) เองก็ต้องเดินตามขึ้นไปให้การดูแลรับรองนับไม่ถ้วนครั้ง”

น่าเสียดายยิ่งที่ข้อความดังกล่าวนี้ไม่ระบุปีศักราช และไม่ระบุว่า “เจ้านาย” พระองค์นั้นหมายถึงใคร อย่างไรก็ดี พอจะอนุมานได้ว่า พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา คงเดินทางมาเชียงใหม่ครั้งแรกราวปี พ.ศ. ๒๔๗๖ (เพราะก่อนหน้านั้นท่านยังไม่ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี) คือภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประมาณ ๑ ปี สะท้อนถึงความตั้งใจของคณะราษฎรที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับวงการสงฆ์ จึงได้มีการถวายพัดหรือตาลปัตรของคณะราษฎรให้แก่พระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ตามหัวเมืองต่างๆ และอาจรวมถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย

เนื่องจากพบพัดหรือตาลปัตรทรงหน้านางที่ปักชื่อคณะราษฎร ตาลปัตรนี้เป็นรูปสมอเรือ ประดับ

พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ถ่ายภาพกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉากหลังเป็นปะรำงานสร้างทาง

พระยาอนุบาลพายัพกิจ ปลัดมณฑลพายัพประจำจังหวัดเชียงใหม่

พันตรี พุทธินาถ พหลพลพยุหเสนา บุตรของพระยาพหล พลพยุหเสนา

อยู่บนแท่นด้านหลังฝั่งซ้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในภาพถ่ายที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ พัดตราคณะราษฎร เมื่อเทียบกับเหรียญที่ระลึกซึ่งทำขึ้นเนื่องในงานพระราชทานรัฐธรรมนูญ จัดสร้างในปี ๒๔๗๕ ด้านหนึ่งเป็นพระบรมฉายาลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ประทับบนพระที่นั่งพุดตาน มีเลขระบุ **๒๗ ๓ ๒๔๗๕** หมายถึงวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๕ (นับแบบไทยภาคกลางก่อนปี ๒๔๘๔ เดือนมิถุนายนจะเป็นเดือน ๓ เนื่องจากถือเอาเดือนเมษายนเป็นเดือนที่ ๑) อันเป็นวันที่คณะราษฎรได้ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๗ ทรงลงพระปรมาภิไธย ส่วนอีกด้านหนึ่ง เป็นภาพสมอเรืออยู่ท่ามกลางรวงข้าว ๖ ต้น ตอนบนสมอมีรูปอุณาโลมและตอนล่างมีหนังสือ สามารถอธิบายสัญญะได้ดังนี้ อุณาโลมแทนทหารบก สมอแทนทหารเรือ คันไถ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ถ่ายที่วัดพระสิงห์กับพัดของคณะราษฎร เทียบกับเหรียญที่คณะราษฎรจัดทำ

รวงข้าวแทนราษฎร จำนวน ๖ รวง หมายถึง หลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ส่วนหนังสือ หมายถึง ความรู้หรือปัญญาชน

พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น สมัยนั้นเป็นสามเณรติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปอยู่วัดพระสิงห์ และช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพด้วย ให้ข้อมูลว่า พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนามาจริง โดยเขาช่วยทำหน้าที่ล่ามระหว่างพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา กับครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องจากครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่นิยมพูดภาษาไทยกลาง และพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาไม่เข้าใจภาษาถิ่นเหนือ

การที่คนใกล้ชิด หรือศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย หลายคนยืนยันเป็นประจักษ์พยานว่าเห็นพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มากราบเยี่ยมครูบาเจ้าศรีวิชัยจริงนั้น เป็นที่เข้าใจได้ ว่าอาจทำให้นำมาซึ่งการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาจนเกิดความคลาดเคลื่อน แม้พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา มาพบครูบาเจ้าศรีวิชัย บริเวณน้ำตกห้วยแก้วจริง รวมถึงอาจช่วยลงมือไถคราดพื้นที่ด้วยพอเป็นพิธีก็จริง หากแต่มีวัตถุประสงค์มาเพื่อมอบรัฐธรรมนูญให้เมืองเชียงใหม่ มิได้มาร่วมงานวันลงจอบแรก ๙ พฤศจิกายน ๒๔๗๗ แต่อย่างใดไม่

ในทัศนะของคณะราษฎรที่มีต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ ช่วงเวลาหนึ่งนั้น ปรากฏหลักฐานอยู่ในจดหมายของนายรวม ยอดท้าย สายลับสืบข่าวทั่วราชอาณาจักรและต่างประเทศ ที่มีไปถึงกรรมการคณะราษฎร เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๔๗๕ (กองจดหมายเหตุ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. ๐๒๐๑. ๒๕/๒๑๗) เนื้อความในจดหมายระบุว่า

"...พระศรีวิชัยองค์นี้ ทราบว่าทางราชการหรือผู้หลักผู้ใหญ่ในราชการไม่ค่อยเอาใจใส่ต่อท่าน ทั้งท่านเองก็แสดงอาการมักน้อยถือสันโดษ ไม่ชอบข้องแวะกับผู้ลากมากดีหรือลาภยศสิ่งใด ปฏิปทาของท่านมีแต่ทางเป็นพระคุณแก่ราษฎรสามัญ ท่านถึงมีความศักดิ์สิทธิ์ในหมู่ราษฎรทั่วไป ข้าพเจ้าเห็นว่า คณะราษฎรควรเอาใจใส่ต่อพระศรีวิชัยองค์นี้ไว้บ้าง ขอจงทำให้ถูกทางจะเท่ากับเรารวมหัวใจของชาวพายัพไว้ได้อย่างราบรื่นโดยไม่ต้องลงทุนมากมายเลย ส่วนพวกเจ้านายพื้นเมืองทั้งเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน ข้าพเจ้าเห็นว่าควรดำเนินความกลมเกลียวแบบเจ้าคุณสุขศรีได้เป็นดี..."

บุคคลผู้มาช่วยงานสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ

ในช่วงสัปดาห์แรกหลังจากทำพิธีลงจอบแรกไปแล้วนั้น คนที่มาช่วยงานยังมีน้อยอยู่ ต่อจากนั้นอีก ๑๕ วัน เมื่อผู้คนทราบข่าวเรื่องการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ จึงค่อย ๆ ทยอยกันเดินทางมาจากทั่วทุกสารทิศ ต่างมาขออาสาเป็นเจ้าภาพหรือมีส่วนร่วมในการทำทาง ขอแบ่งบุญคนละครึ่งวาบ้าง วาหนึ่งบ้าง มากกว่านั้นบ้าง ตลอดทั่วทั้งภูเขามีเจ้าของผู้จับจองไปจนถึงบันไดนาค ผ่านไปไม่กี่เดือน เริ่มมีคนมาช่วยงานไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ คนต่อวัน เกิดการแย่งยื้อในการขุดขนถมทางให้เรียบ จึงต้องสร้างข้อตกลงกันว่าให้ขุดได้เพียงคนละ ๑ วา เท่านั้น เพื่อจะได้กระจายงานให้ทั่วถึงทุกคน ผู้รับทำทางโดยมากนอนค้างในที่ที่ตนรับทำทางนั้น เวลาเย็นข้าราชการเลิกจากงาน นักเรียน ครู เลิกจากเรียนหนังสือ ต่างเดินเท้าขึ้นไปเที่ยวดูการทำงาน ผู้ที่ไปเที่ยวเห็นเขาทำงานกันก็บังเกิดศรัทธา ได้ช่วยขุดดินและลากดินลงข้างห้วย เป็นบรรยากาศที่สนุกสนาน

บุคคลที่อาสามาช่วยงานประกอบด้วยคนทุกชาติพันธุ์ ทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มทุกชั้นชน สามารถจำแนกได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

๑. กลุ่มพระภิกษุสามเณร
๒. กลุ่มชาวเขาและชาวบ้าน
๓. กลุ่มคหบดีพ่อค้าประชาชน
๔. กลุ่มเจ้านายและข้าราชการ

กลุ่มพระภิกษุสามเณร

ครูบาเถิ้มกับครูบาเจ้าศรีวิชัยแบ่งการควบคุมงาน

การทำงานสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพนั้น ครูบาเถิ้มมีหน้าที่กำกับดูแลควบคุมเส้นทางหลักจากวัดพระธาตุดอยสุเทพลงมา

ฝ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัย ควบคุมการทำงานจากด้านล่างขึ้นไปยังพระธาตุดอยสุเทพ ทำหน้าที่นั่งหนัก เป็นประธานระดมทุนทรัพย์และรับไทยทานที่บริเวณหน้าวัดศรีโสดา ซึ่งขณะนั้นยังเป็นวัดร้าง

อนึ่ง คำว่า “นั่งหนัก” นั้น ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ปราชญ์ล้านนา เคยกล่าวไว้กับ ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร ที่สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประมาณปี พ.ศ.๒๕๓๕ ว่าในอดีตก่อนหน้ายุคครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น ชาวล้านนาไม่เคยรู้จักคำนี้กันมาก่อน เป็นการบัญญัติขึ้นมาใหม่เพื่อใช้เรียกพฤติกรรมการนั่งสมาธิบำเพ็ญภาวนาและให้ศีลให้พร (ปันพร) ต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน แก่ผู้มาร่วมบริจาคเงินสำหรับก่อสร้างเป็นการเฉพาะ

ในหนังสือของ ส.สุภาภา กล่าวว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างยุ้งฉางไว้ ๒ หลังสำหรับใส่ของบริจาค หลังหนึ่งบรรจุข้าวสาร อาหารแห้ง อีกหลังหนึ่งเป็นอาหารสด มีผู้มาทำบุญแบบไม่ขาดสาย แต่ละวันไม่เกินเที่ยง วัตถุปัจจัยข้าวสารอาหารสดอาหารแห้งคาวหวาน มักเต็มยุ้งทั้งสองเสมอ จากนั้นจึงให้นำแจกจ่ายแก่ผู้ช่วยงานโดยถ้วนหน้า เป็นเช่นนี้ทุกวัน นอกจากนี้ยังมีโรงอีกหลังหนึ่ง ใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์ในการก่อสร้างด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของคนเฒ่าคนแก่ที่อายุเกิน ๙๐ ปีจำนวนหลายคน อาทิเช่น แม่หลวงปวง มาละแซม (อายุ ๑๐๐ ปี เสียชีวิต มิถุนายน ๒๕๖๐) มารดาของอาจารย์แสวง มาละแซม นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้านยองศึกษา ข้าราชการบำนาญจากโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย

ครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ผู้ทำหน้าที่ระเบิดหินเปิดทางทำถนน คือ ครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ในหนังสืออนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลครบรอบสตมวารของพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) กล่าวถึงการที่ท่านได้นำยาง (ชาวกะเหรี่ยง) มาช่วยครูบาอภิชัยขาวปี ระเบิดหิน ว่า

“...ครั้นแล้วก็ลงมาช่วยครูบาอภิชัยขาวปีตัดหัวหิน เอากระเทียมกรีดชักแนวแล้วเอาน้ำมันไขวัวเจียดทาตามรอยกระเทียม แล้วหาฟืนมาถมมาก ๆ แล้วก็เอาไฟเผาจนไฟจะวอดแล้วให้หมู่กะเหรี่ยงหาน้ำมารดไฟและหินร้อนนั้นพร้อมกัน หินผานั้นก็แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ส่วนหินแตกนั้นให้กะเหรี่ยงขนออกก่อสร้างสะพานหินต่อ....”

ตอนระเบิดหินนั้น ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา อายุ ๒๒ ปี จำพรรษาอยู่วัดจอมหมอก เมืองตื๋น ตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

วิธีการระเบิดหินนี้ พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น เล่าให้ฟังว่า เจาะหินลงไปเป็นรูลึกไปสัก ๓ กำมือต่อกัน ใส่ดินปืนที่ทำกันเอง แล้วจุดไฟ หินจะแตกละเอียด

ครูบาคำตั๋น ติกฺขปญฺโญ

อดีตเจ้าอาวาสวัดสันทรายหลวง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ – ๒๕๒๗ (สมณศักดิ์สุดท้ายคือ พระครูพฤฒาจารย์) ท่านเล่าถึงสมัยเมื่อยังเป็นสามเณรว่า

"...ในเช้าวันรุ่งขึ้นจะลงมาสร้างทางดอยสุเทพแล้ว แต่เครื่องไม้เครื่องมือหรือจอบเสียมไม่มีอะไรสักอย่าง ท่าน (ครูบาเจ้าศรีวิชัย) ปรารภถึงเรื่องนี้ในตอนกลางคืน เช้ารุ่งขึ้นก็มีผู้นำเครื่องมือมาให้เต็มรถ คนงานก็ไม่ต้องจ้าง ไม่ต้องไปขอแรงอะไรกัน มาเองรุมๆ เต็มไปหมด ชาวเขาเกือบทุกเผ่าไม่รู้จักครูบาเจ้าศรีวิชัยเลย ก็พากันมาช่วย ขอทำเป็นตอนๆ ข้าวปลาอาหารก็มีมาเลี้ยงดูกันไม่อดอยาก..."

ภาพซ้าย ครูบาอภิชัยขาวปี และหลวงศรีประกาศ ช่วงสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ
ภาพขวา ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ครูบาหล้า จนฺโท (พระครูจันทสมานคุณ)

ในหนังสือประวัติครูบาหล้า จนฺโท วัดป่าตึง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ คณะลูกศิษย์ของท่านได้เล่าว่า

"...หลวงปู่หล้า เดินทางไปร่วมสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพตั้งแต่ปีแรกที่เริ่มสร้าง มีคณะศรัทธาจำนวนหนึ่งติดตามไปจากวัดป่าตึง การสร้างถนนมีการแบ่งงานกันตามกำลังของผู้ไปร่วม ชาวบ้านที่ติดตามไปจากวัดป่าตึงทำได้ ๕ วา ใช้เวลา ๑๔ วัน พวกที่ไปจากเมืองพานทำได้ ๖๐ วา..."

ครูบาหล้าเกิด พ.ศ. ๒๔๔๑ ที่บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่เล่าลือกันว่าท่านมีญาณวิเศษ สามารถมองเห็นอนาคตได้ จึงเรียกกันว่า หลวงปู่หล้าตาทิพย์

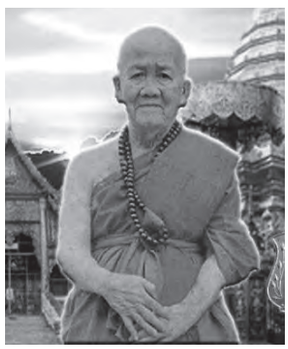

สองลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ร่วมสร้างทาง
ภาพซ้าย ครูบาคำตั๋น ติกฺขปญฺโญ วัดสันทรายหลวง
ภาพขวา ครูบาหล้า จนฺโท วัดป่าตึง

พระโพธิรังษี (ครูบาโพธิ์)

พระโพธิรังษี (บุญศรี พุทฺธิญาโณ พ.ศ. ๒๔๖๒ - ๒๕๔๕) หรือ "ครูบาโพธิ์" อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าอาวาสวัดพันตอง เล่าว่า

"ตอนนั้นครูบาเถิ้ม วัดแสนฝางมาช่วยด้วย ท่านมาช่วยสำรวจทาง จะเอาไปทางนั้นทางนี้ ครูบาเถิ้มทั้งนั้น...

ภาพซ้าย พระโพธิรังษี (บุญศรี พุทฺธิญาโณ) วัดพันตอง
ภาพขวา ครูบาอิน อินฺโท วัดฟ้าหลั่ง

พระพรหมมงคล วิ. หรือ หลวงปู่ทอง (ทอง สิริมงฺคโล) ช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพสมัยเป็นสามเณร

รายชื่อวัดต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการสร้างทาง ติดอยู่ที่เชิงบันไดนาคขึ้นดอยสุเทพ

ตอนนั้นอาตมาเป็นเณร ไปเรียนที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ได้ไปช่วยสร้างทางตลอดเลย ไปวันเสาร์ นอนค้างคืนหนึ่ง วันอาทิตย์ (บางที) วันจันทร์ก็กลับ มีคนไปช่วยมากมายทั้งนักเรียนทั้งประชาชน ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงก็มี แม้วก็มี พากันมาช่วยจากที่ต่าง ๆ จากเชียงแสน เชียงราย เชียงตุง มีเจ็กหงอ เตียวเมี่ยนข่าย (หมายถึงเถ้าแก่โหงว) *เป็นพ่อค้าเหล็กปูนที่สันป่าข่อย เป็นศรัทธาใหญ่ส่งเหล็กส่งปูนให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย นอกจากนี้มีคนแห่เสียม แห่จอบ แห่อี่ปิก* (เครื่องมือขุดคล้ายจอบแต่เล็กและหนากว่า) *ไปถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย...”*

ครูบาอิน อินฺโท (พระครูวรวุฒิคุณ)

ครูบาอิน อินฺโท หรือพระครูวรวุฒิคุณ คนทั่วไปเรียกท่านว่า “ครูบาฟ้าหลั่ง” ตามชื่อสำนักปฏิบัติธรรม วัดฟ้าหลั่ง หรือวัดคันธาวาส บ้านทุ่งปุย ตำบลสันติสุข อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ได้เล่าเหตุการณ์เรื่องการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพแก่ลูกศิษย์ปรากฏในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพของท่านว่า

“ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับความเคารพนับถือมากในสมัยนั้น เนื่องจากการปฏิบัติของท่านเป็นที่ศรัทธาของพระเณร ที่สำคัญคือการฉันเจและการนั่งหนัก... ช่วงนั้นมีคนมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งพวกคนเมืองและพวกยางพระเณรก็ไปด้วย แต่ละคนเอาขอบก (จอบ) *ไปด้วยกัน บางคนก็เอามาถวายโดยไปซื้อมาจากตลาด...*

ชาวบ้านทุ่งปุยก็ได้ไปร่วมงานในครั้งนี้ด้วย คราวนั้นครูบาอินและโยมแม่ก็ไปช่วยด้วย การสร้างทางจะแบ่งกันทำเป็นตอน ๆ สนุกมาก กินนอนอยู่กันที่นั่น นอนตามป่าโดยทำซุ้ม ทำตูบ (กระท่อม) นอนกันกลางวันก็แผ้วถางเส้นทางตามสัดส่วนที่ได้รับมอบหมาย เหล่าพระสงฆ์ที่มีความรู้ก็ทำชนวนจุดระเบิดหินตามแนวที่ถนนตัดผ่าน”

พระพรหมมงคล วิ.

พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) (หมายเหตุ คำว่า วิ. หมายถึงเป็นพระเถระที่เน้นการวิปัสสนา) **หรือที่รู้จักกันในนาม “หลวงปู่ทอง”** เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อครั้งยังเป็นสามเณรได้ไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพด้วย ทำหน้าที่แบกกระสอบข้าวสารขึ้นดอย เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางเสร็จแล้ว ก็ลงมาจำพรรษาต่อที่วัดพระสิงห์ วันหนึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถวายเงินแถบ (รูเปีย) แก่ภิกษุสามเณรในวัดทุกรูป เพราะเห็นว่าได้รับความยากลำบากจากการช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ สามเณรทอง ก็ได้รับเงินแถบด้วยจำนวน ๑ รูเปีย

เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ วันวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคารมูลนิธิสถาบันครูบาเจ้าศรีวิชัย ตรงข้ามกับวัดศรีโสดา พระพรหมมงคล วิ. ประธานในการวางศิลาฤกษ์ ได้เล่าว่า ช่วงที่จำพรรษา ณ วัดพระสิงห์นั้น

ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ประกาศว่า *"พระภิกษุสามเณรรูปใดมีจีวรเก่าหรือฉีกขาดและไม่มีอาหารให้มารับใหม่ได้"* สามเณรทอง จึงเข้าไปกราบครูบาเจ้าศรีวิชัยบอกว่าไม่ได้ประสงค์สิ่งใดทั้งสิ้น นอกจากขอเพียงลิ้มรสมะปรางผลหนึ่งเท่านั้น

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นเพียงบางตัวอย่างเท่านั้น อันที่จริง บรรดาสหธรรมิก และศิษยานุศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยล้วนมีส่วนเป็นกำลังสำคัญมาช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพเกือบทุกรูปทุกนาม ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดของสหธรรมิก และศิษยานุศิษย์รูปสำคัญในบทที่ ๓ ต่อไป

กลุ่มชาวเขาและชาวบ้าน

เครือข่ายชาวกะเหรี่ยง

แรงงานสำคัญในการสร้างถนนครั้งนี้ ที่ทำให้งานของท่านลุล่วงไปด้วยดีคือ ชาวกะเหรี่ยง ทั้งชาวกะเหรี่ยงที่ติดตามครูบาอภิชัยขาวปี และที่ติดตามครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ดังที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกล่าวแก่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาว่า

"หาหมู่ยางขึ้นไปขุดทางตรงทัดที่ทางโค้ง ขึ้นไปหาห้วยแก้วปู้นเทอะ"

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาก็พาหมู่ยางและไทแปงตูบ (สร้างกระต๊อบ) อยู่เป็นที่แล้ว ก็ขุดทางขึ้นไปได้เป็นช่วงๆ ไปเลยถึงน้ำบ่อเต่า แล้วลงมาช่วยครูบาอภิชัยขาวปีตัดหิน

หลวงศรีประกาศ เล่าพ้องกันว่า *"ยางมาช่วยทำสะพาน สะพานยางใช้หินก้อนใหญ่ๆ เอาเรียงจากก้นห้วยซ้อนกันมาจนพ้นน้ำ หินที่ซ้อนกันอยู่นั้นน้ำไหลลอดได้ ตอนซ้อนหินที่สูงพ้นน้ำแล้ว เอาดินถมจนให้เสมอถนนเป็นสะพาน"*

ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีฐานะเป็นตนบุญในความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ที่เห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ในปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ตลอดจนสามารถช่วยเหลือพวกเขาได้เมื่อต้องประสบกับภาวะฝนแล้ง **การเคารพครูบาเจ้าศรีวิชัยทำให้การทำมาหากินของพวกเขาอุดมสมบูรณ์** และทำให้มีฝนตกต้องตามฤดูกาล **ดังปรากฏในข้อความที่ พระดวงดี อินฺทสโม (๒๔๙๒) เขียนถึงชาวกะเหรี่ยงที่นับถือครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า**

"...การที่คนโยญาณสามานย์นอกพระพุทธศาสนา บ่รู้จำศีลกินทานสักเทื่อ (เตื้อ-ครั้ง) *ก็พากันมาหื้อทาน อุปัฏฐากภิกขุองค์นี้ ก็เพราะบุญญานุภาพแห่งท่าน ได้กระทำพ่ำเพ็งยังทานบารมี ศีลบารมีที่ท่านได้กระทำมา หากไม่ชักนำเอาคนอยู่ที่มืด หื้อเข้ามาอยู่ที่แจ้งด้วย ท่านจักหล้างได้โปรดคนทั้งหลาย เหมือนหนึ่งพระพุทธองค์ได้ช่วยชักนำเอาคนแลสัตว์ดิรัจฉานอันบ่รู้ภาษามนุษย์ ออกจากที่มืดสู่ที่แจ้งนั้นแล..."*

ในสายตาของชาวกะเหรี่ยง สถานะของครูบาเจ้าศรีวิชัย เปรียบได้ดั่งเทวดาองค์หนึ่ง ดังเห็นได้จากขบวนติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัย ตามเส้นทางที่ท่านไปบูรณปฏิสังขรณ์

"...พวกยางแผ้วถาง แปงหอไว้ท่า (รอ) *สักการท่านบูชา...หื้อท่านครูบาตามแบบของยางเป็นมหาปาง ส่วนยางอยู่ตีกลองค้องสว่าเซิงมองเสียงเนืองนองค้องสว่า กลองหน้อยห้อยบ่าใส่สายสะพาย กอยเขาควาย เป่าอวายหว้อหว้อง สนั่นถูกต้องมโนตา แหนแห่ครูบาผุยผาบข้าวตอก ริมทางดอกรุกขปัตตา ถนนมีคอก ปิดเลี้ยวเผ้วกวาด..."*

แรงงานชาวกะเหรี่ยงนี้เวลาติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างที่ใด จะไม่รับเงินเป็นค่าตอบแทน เพราะหวังเอาบุญเป็นที่ตั้ง

ภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง ผู้เป็นกำลังหลักสำคัญ ทั้งกลุ่มที่ติดตามครูบาอภิชัยขาวปีมากกว่า ๕๐๐ ชีวิต และที่ติดตามครูบาชัยยะวงศาพัฒนา มาอีกไม่น้อยนั้น ต่างก็ใช้วิธีแยกกันเดินขึ้นดอยเป็นหมู่ๆ หมู่ละ ๒๐, ๓๐ หรือ ๔๐ คน แต่ละหมู่จะมีเครื่องดนตรีที่เรียกว่า "กอย" คล้ายแตรมีรูปโค้งเหมือนเขาควาย สานด้วยไม้ไผ่ทายางรัก เป่าเสียงดังและเสียงเบาได้ เป็นเครื่องดนตรีเฉพาะของชาวกะเหรี่ยง รวมทั้งจะพกฆ้อง ๑ ใบ กลอง ๑ ใบ ปาน (กังสดาล) ๑ ใบ ฉาบ ๑ คู่ ระหว่างทางขึ้นดอยจะเป่ากอยตีฆ้องกลองไปเป็นที่สนุกสนาน แท้จริงแล้วประโยชน์ของกอยก็คือ เพื่อใช้เป็นการให้สัญญาณเมื่อเดินไปถึงทางแยก คนนำทางจะเป่ากอยช่วยไม่ให้ผู้คนที่เดินตามหลังหลงทาง ขณะ

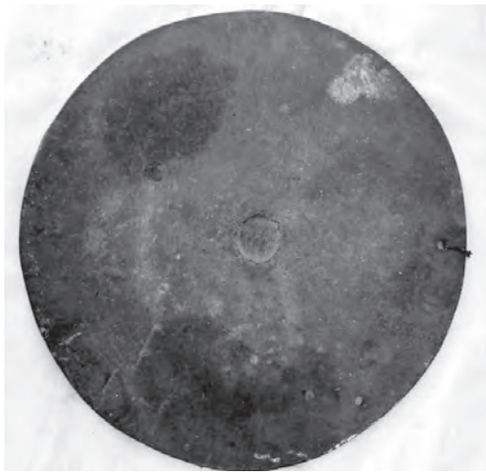

ภาพซ้าย **"กอย" (แตรเขาควาย) ที่ชาวกะเหรี่ยงใช้เป่าเวลาเดินในขบวนแห่ครูบาเจ้าศรีวิชัย และเวลาเปิดป่า**
ภาพขวา **"ฆ้อง" หรือกังสดาล ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนิยมสร้าง ชิ้นนี้สร้างถวายวัดพระแก้วดอนเต้า ลำปาง**

เดียวกันเสียงของมันยังช่วยไล่สัตว์ร้ายในป่าให้แตกกระเจิงไปอีกด้วย

ข้อความต่อจากนี้ ขอนำเสนอบางตัวอย่างของชาวบ้านจากอำเภอต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกระบวนการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ให้พอเห็นเป็นสังเขป ดังนี้

ชาวบ้านหลวง อำเภอพร้าว

พระปลัดนพบุรี มหาวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดบ้านหลวง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เล่าว่า ยายของท่าน คือ มา มูลปา กับเพื่อนหญิงอีกสามคนได้ตามแม่ (แม่ของยายมา มูลปา) ไปช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ เดินเท้าจากบ้านหลวงไปตัวเมืองดอยสะเก็ด จากนั้นจึงนั่งรถไปลงในเวียงเชียงใหม่ แล้วต่อไปวัดศรีโสดา ปัจจุบัน ยายมา มูลปา เสียชีวิตแล้ว เมื่ออายุได้ ๙๖ ปี

ชาวบ้านป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด

พระปลัดเชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน ได้สัมภาษณ์แม่อุ๊ยจันทร์ พวงกิ่งแก้ว บ้านป่าป้อง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗ อายุ ๙๓ ปี เป็นผู้หนึ่งที่ได้ร่วมสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ แม่อุ๊ยจันทร์เล่าว่า

"...ไปร่วมสร้างทาง ๗ วัน โดยได้ยินเขาประกาศทางวิทยุ การเดินทางจากบ้านป่าป้องไปดอยสุเทพใช้เวลา ๑ วัน เตรียมข้าวสารอาหารแห้งไปเอง คนที่ไปตอนนั้นเยอะมาก ใครเป็นใครไม่รู้จัก เพราะมาจากไหนกันบ้างก็ไม่รู้ พอไปถึงต่างคนก็ต่างทำงานไม่ได้สนใจกัน..."

ชาวบ้านหก เมืองพาน

จากหนังสือ **"ผมเป็นคนบ้านหก"** (บ้านหกอยู่ที่ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย) รวบรวมโดย อภิชิต ศิริชัย ได้เล่าเหตุการณ์ของพระภิกษุสามเณรและชาวบ้านหกพากันเดินทางไปช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ว่า

"พ่ออุ๊ยกำนันขัน พรมวิหาร เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่บ้านป่าเคาะ เป็นบุตรของแม่อุ๊ยสม (ไม่ทราบชื่อสามีเดิม) *ต่อมาได้อยู่กินกับอุ๊ยสี (แกด) พ่ออุ๊ยสีจึงรับเด็กชายขัน เป็นลูกบุญธรรม เมื่อก้าวเข้าวัยหนุ่ม นายขันได้อุปสมบทที่วัดสันไม้ฮาม อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ได้หลายพรรษา ต่อมาพระขันได้ชักชวนพระปัญญา มูลชนะ (ได้รับนิมนต์เป็นเจ้าอาวาสวัดบุญเรืองเหนือ เมื่ออายุ ๒๑ ปี) เดินทางไปหาครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ขณะนั้นได้สร้างทางขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ*

ในการเดินทางครั้งนั้น มีพระ ๒ รูป สามเณร ๒ รูป ชาวบ้านจากบ้านเกี๋ยง ๑ คน บ้านซาววา ๑ คน บ้านหก ๑ คน รวม ๗ คน เดินทางด้วยเท้าไปสมทบกับพระและชาวบ้านที่วัดสันไม้ฮาม และเดินทางผ่านอำเภอแม่สรวย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผ่านอำเภอดอยสะเก็ด จนถึงปากทางเข้าอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ รวมเดินทางได้ ๗ วัน ได้

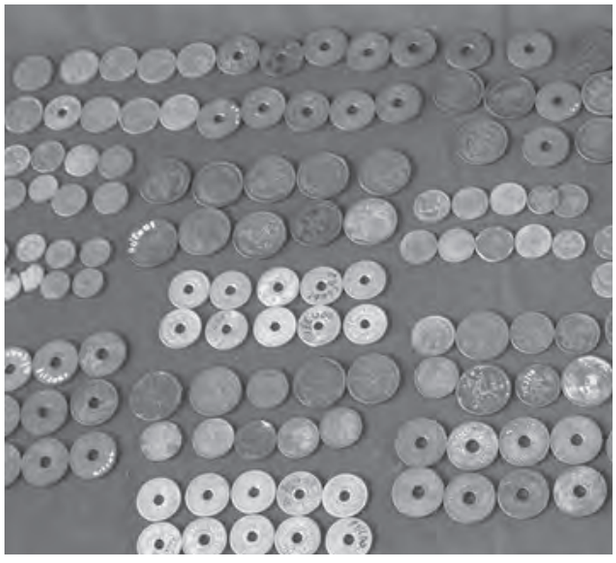

ภาพซ้าย แม่ชีเทียมตา ไชยกันย์ (๘๑ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗) สมัยอายุ ๘ ขวบเคยมาช่วยสร้างทางขึ้นดอย
ภาพขวา เหรียญสตางค์แดงที่ใช้ในอดีต

ขึ้นรถยนต์โดยสารจากปากทางอำเภอสันทรายถึงเชิงดอยสุเทพ ค่าโดยสารคนละ ๑๐ สตางค์ ถึงวัดศรีโสดาห้วยแก้ว

บรรยากาศเมื่อถึงตีนดอยสุเทพนั้นคลาคล่ำไปด้วยฝูงชนนับหมื่น แต่ละคนทำหน้าที่ของตัวเองอย่างขมีขมัน แต่แทบจะไม่ได้ยินเสียงพูดคุยกันอื้ออึงตามจำนวนผู้คนเป็นหมื่นปาก หน้าตาแต่ละคนยิ้มแย้มแจ่มใส หลายคนมาจากต่างพื้นที่ทั้งไทย เจ๊ก เมือง เงี้ยว ขึน ลื้อ ยอง แถมมีแขก มีม่านด้วยจำนวนหนึ่ง *อาหารมื้อแรกที่เราได้รับการต้อนรับคือ "จอผักกาด" ถึงน้ำจะใสแต่รสชาติหวานเปรี้ยวเค็มกลมกล่อม และเราก็จัดแจงขนของของเราที่เตรียมมา หนึ่งในนั้นคือปลาแห้งน้ำอิง จึงจัดการยำปลาแห้งแจกจ่ายเพื่อเป็นการตอบแทนในวันถัดมา นับว่าพวกเราถึงบุญกันถ้วนหน้า"*

ชาวบ้านช่อแล อำเภอแม่แตง

แม่ชีเทียมตา ไชยกันย์ อยู่บ้านช่อแล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ พฤจิกายน ๒๔๖๘ ขณะสัมภาษณ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ อายุ ๙๑ ปี บวชชีเมื่ออายุ ๕๐ ปี กินข้าวมื้อเดียว ไม่กินเนื้อ กินแต่พืชผัก เห็ด คล้องลูกประคำตามแบบครูบาเจ้าศรีวิชัย เล่าว่าเมื่อปี ๒๔๗๗ แม่ชีอายุ ๙ ขวบ ได้ติดตามคนเฒ่าคนแก่ไปช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพด้วย โดยเดินเท้ากันมาหลายชีวิตจากอำเภอแม่แตง

"เห็นครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งสมาธิปิดตาถือพัดขนนกยูง หน้าวัดศรีโสดา เอาบาตรใบใหญ่วางไว้ข้างหน้า สมัยก่อนใช้สตางค์แดง คนเอาเงินแดงมาใส่จนพูนบาตร จำได้ดีว่าครูบาฯ อู้คำยอง (พูดภาษายอง) เราเป็นเด็กก็ไปนั่งเล่นทรายที่กองรอบตัวครูบาฯ บางทีก็ช่วยตักทรายใส่ล้อเข็นไปเข็นมา แต่ละวันเข็นได้ไม่กี่เที่ยว เพราะเอาแต่เล่นเสียส่วนใหญ่ วันหนึ่งพ่อลุงก็มาบอกยายว่าได้เวลากลับแล้ว แต่ยายไม่ยอมกลับ วิ่งหนีไปตรงน้ำตกห้วยแก้วช่วงที่เป็นลานกว้าง เป็นที่พักทำอาหารของพวกแม่ครัว ตอนกลางคืนมีสะล้อซอซึงเล่นกันสนุกสนานเหมือนเป็นที่พักผ่อนหลังเหนื่อยจากสร้างทาง"

กลุ่มคหบดีพ่อค้า
ทายาทหลวงอนุสารสุนทร

อันที่จริง**หลวงอนุสารสุนทร เป็นผู้ให้การสนับสนุน เข้าร่วมปรึกษาหารือ วางแผน พร้อมทั้งบริจาคทรัพย์ช่วยเหลือมาโดยตลอด แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ท่านเป็นโรคความดันโลหิตสูง เส้นโลหิตใหญ่ในสมองแตก เสียชีวิตประมาณ ๑ เดือน**

รถจักรยานของหลวงอนุสารสุนทร ขนเสบียงอาหารรับ-ส่งภัตตาหารถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย ช่วงที่พำนักอยู่วัดพระสิงห์ โดยครอบครัวของหลวงอนุสารสุนทร จะจัดเตรียมทำอาหารมังสวิรัติทุกเช้า

นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์
ลูกสาวหลวงอนุสารสุนทร

(ตุลาคม ๒๔๗๗) ก่อนที่จะมีพิธีลงจอบแรก ในวันนั้น **นางกิมฮ้อ นิมมานเหมินท์** บุตรสาวได้แต่งกายไว้ทุกข์ไปร่วมพิธีขุดถนนแทนหลวงอนุสารสุนทรผู้ล่วงลับ

เถ้าแก่โหงว แซ่เตียว

เถ้าแก่โหงว แซ่เตียว เป็นเจ้าของห้างเตียวเมี่ยงไถ่ นายห้างใหญ่คนหนึ่งของเชียงใหม่ ห้างอยู่ที่ตลาดสันป่าข่อย ชาวเชียงใหม่เรียก **“เจ๊กโหงว”** ทำการค้าติดต่อกับบริษัทอีสท์เอเชียติก กรุงเทพฯ **ยังชีพด้วยการสั่งเหล็กและปูนซีเมนต์มาขายที่เชียงใหม่ เป็นศรัทธาหลักในการบูรณะวัดสวนดอก และวัดอื่นๆ อีกหลายแห่ง**

เครื่องมือเครื่องใช้ในการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ประเภท ขวาน เสียม จอบ อีปิก อีเตอร์ ฯลฯ จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

นอกจากความต้องการบุญแล้ว ความศรัทธาของพ่อค้าวาณิชชาวจีนที่สนับสนุนการซ่อมสร้างวัดของครูบาเจ้าศรีวิชัยสืบเนื่องมาจากความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคมล้านนาอีกด้วย เพราะครอบครัวเป็นชาวจีนโพ้นทะเล ทั้งเป็นพ่อค้า การได้ร่วมซ่อมสร้างวัดกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ถือเป็นการประกาศฐานะของพุทธมามกะที่ดี ทำให้ชาวล้านนายอมรับในความสำเร็จของตน พร้อมกับเป็นการสร้างโอกาสในการค้าสืบต่ออีกด้วยโดยปริยาย

เถ้าแก่โหงว เป็นธุระเรื่องน้ำดื่มและอาหารในประวัติบุคคลสำคัญที่ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติคุณของจังหวัดเชียงใหม่ ระบุว่า เถ้าแก่โหงวรับเป็นเจ้าภาพสร้างถนนระหว่างม่อนขุนกันถึงม่อนพญาหงษ์ ด้วยทุนทรัพย์ของตนเอง และบริจาคเครื่องใช้สำหรับสร้างถนนในวันปฐมฤกษ์ มีมีด ขวาน จอบ เสียม ชะแลง อีเตอร์ พลั่ว จำนวนเต็มรถยนต์บรรทุก ๒ คัน อาสาขับรถยนต์รับส่งบริการครูบาเจ้าศรีวิชัยออกตรวจการทำงานในจุดต่าง ๆ ทุกวัน ตั้งแต่เริ่มกระทั่งเสร็จสิ้นการสร้างถนน ปัจจุบันเครื่องมือส่วนหนึ่งที่ใช้ในวันปฐมฤกษ์ได้จัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปางอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ขุนกันชนะนนท์

ขุนกันชนะนนท์ เป็นผู้ออกทุนทรัพย์ ตัดถนนบริเวณโค้งหักศอกก่อนถึงวัดพระธาตุดอยสุเทพ ๑

สองคหบดีที่คอยอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย มีบทบาทสูงช่วงสร้างทาง
ภาพซ้าย **เถ้าแก่โหงว** ***ภาพขวา*** **ขุนกันชนะนนท์**

กิโลเมตร บริเวณโค้งหักศอกนี้ เป็นภูเขาหินสูงชัน ป่ายปีนยากลำบากอย่างยิ่ง ครูบาเถิ้มและขุนกันชนะนนท์ ช่วยกันกำกับให้ชาวกะเหรี่ยงขนหินมาถมธารน้ำตก เพื่อสร้างสะพานหินข้ามช่องหว่างเขาสุดท้ายที่จะถึงเนินภูเขาอันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุดอยสุเทพ

เดิมนั้นคณะสำรวจเห็นว่าควรตัดอ้อมถนนไปยังม่อนสนที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกับดอยสุเทพ (บ้านนิมมานนรดีปัจจุบัน) แต่ครูบาเถิ้มเห็นสมควรให้ตัดตรงไปบรรจบกับทางเดินเก่าเลย (ทางเดินเท้ามุมโค้งขุนกัน) ผ่านศาลาน้ำบ่อเต่า ที่ไม่เคยเหือดแห้ง **ขุนกันชนะนนท์ยินดีรับทำถนนช่วงที่ยากที่สุดพร้อมออกทุนทรัพย์ส่วนตัวจนสำเร็จ จึงได้รับการตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ที่สร้างว่า "โค้งขุนกัน" ปัจจุบันลูกหลานได้จัดสร้างรูปหล่อแล้วประดิษฐานไว้ที่โค้งขุนกัน เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งคุณงามความดีและความเพียรของท่าน**

ประวัติของขุนกันชนะนนท์เดิมชื่อ "ส่างกะณะ" เป็นบุตรของจะเลวุณณะ และนางอิ่ง ทั้งคู่เป็นชาวไทใหญ่ เกิดที่บ้านหมอกใหม่ รัฐเชียงตุง ประเทศพม่า ต่อมาได้อพยพมาตั้งรกรากที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในวัยหนุ่มส่างกะณะเป็นพ่อค้าวัวต่างเดินทางค้าขายระหว่างแม่ฮ่องสอนกับเชียงใหม่ ต่อมาสมรสกับนางวันดี บุตรีของพญานาวา แถวบ้านวังสิงห์คำ จังหวัดเชียงใหม่ ทำการค้าจนเจริญรุ่งเรือง เป็นที่รู้จักมักคุ้นของเจ้านายฝ่ายเหนือและคหบดีในเมืองเชียงใหม่อย่างดี

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนกันชนะนนถี" ต้นตระกูลชนะนนท์

ขุนกันชนะนนท์ เมื่อย้ายมาอยู่เชียงใหม่ ได้ประกอบอาชีพสัมปทานป่าไม้ โดยรับนำรถยนต์ลากไม้ซุงจากในป่ามาลงแม่น้ำปิง รับจ้างจากบริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า ในช่วงปี ๒๔๘๐ ขุนกันชนะนนท์เป็นผู้มีส่วนร่วมสร้างตึกบังคับการค่ายกาวิละ และยังเป็นผู้สร้างสนามบินเชียงใหม่ ให้แก่ทางราชการโดยทุนส่วนตัวทั้งหมด เมื่อมีพิธีเปิดสนามบินครั้งแรก สมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้เสด็จทรงเปิดงานและมอบพระฉายาให้เป็นที่ระลึกด้วย

แม่นายเรือนแก้ว ศรีประกาศ

กลุ่มขุนนางข้าราชการ
หลวงศรีประกาศ

เครือข่ายข้าราชการหรือขุนนางในล้านนาคนสำคัญ ได้แก่ หลวงศรีประกาศ พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์ ขุนเปาเปรมประชา เป็นต้น

หลวงศรีประกาศ เดิมชื่อ**ฉันท์ วิชยาภัย** เป็นชาวจันทบุรี ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนศรีประกาศ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๖๒ และเลื่อนเป็นหลวงศรีประกาศเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๖๗ มีตำแหน่งราชการในกระทรวงยุติธรรม **ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่** ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๘๐ รวมเวลา ๔ ปี **หลังจากนั้นเป็นนายกเทศมนตรีเชียงใหม่ ๖ สมัย** ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ – ๒๔๙๗ และเป็นเจ้าของโรงแรมศรีประกาศ **ท่านเป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐบาลคณะราษฎรกับบุคคลสำคัญฝ่ายล้านนา คือ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ครูบาเถิ้ม และครูบาเจ้าศรีวิชัย เรื่องการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ**

นอกจากนี้ยังเป็นกำลังสำคัญในการสร้างพุทธสถานเชียงใหม่ให้สำเร็จ **ผลงานชิ้นสุดท้ายที่สำคัญยิ่งคือการก่อสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ** หลวงศรีประกาศ เสียชีวิต ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ภริยาของหลวงศรีประกาศ คุณนายเรือนแก้ว ศรีประกาศ ซึ่งภาษาล้านนานิยมเรียกกันว่า **แม่นายเรือนแก้ว** หรือคุณนายศรีประกาศ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนับสนุนสามีในการร่วมอุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัย

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ขณะนั่งคุมงานการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ บริเวณลานหน้าวัดศรีโสภา

พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์

หรือ “พญาคำ” เกิด พ.ศ. ๒๔๑๒ ชาวบ้านฮ่อม บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพันตอง เชียงใหม่ หลังจากนั้นได้เข้ารับราชการในคุ้มหลวงกับพระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๗ รับทำโครงการฝายกั้นแม่น้ำปิง (บริเวณที่ต่อมาได้สร้างค่ายกาวิละ) ผันน้ำปิงลงสู่ทุ่งนาฝั่งซ้ายแม่น้ำปิง ปัจจุบันเรียกเหมืองพญาคำ

พญาคำร่วมกับหลวงอนุสารสุนทร เริ่มอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งแต่ในยามที่ท่านถูกกักตัวที่วัดศรีดอนไชยเป็นเวลา ๓ เดือน พญาคำเป็นนักเขียน นักบันทึกเรื่องราว ได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปวัดเบญจมบพิตรครั้งแรก เมื่อปี ๒๔๖๓ และติดตามไปถึงวัดพระเจ้าตนหลวง ในปี ๒๔๖๕ ต่อมาได้นำข้อมูลรายละเอียดชีวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ตนร่างเป็นคำคร่าวแบบง่ายๆ มอบให้ท้าวสุนทรพจนกิจไปขยายความต่ออย่างละเอียด พบผลงานอีกชิ้นที่พญาคำวิจิตรธุระราษฎร์ลงนามคือ คำเขียนในใบปลิวยกย่องครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่องานฉลองหอพระไตรปิฎกและพระอุโบสถวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ทั้งได้มีบทบาทสำคัญร่วมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยในการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพด้วย ซึ่งขณะนั้นพญาคำมีอายุ ๖๖ ปี ลูกหลานพญาคำทุกวันนี้ใช้นามสกุลว่า “ศรีวิชัย”

ขุนเปาเปรมประชา

หรือ**กำนันอินถา ไชยซาววงค์** เกิด พ.ศ. ๒๔๓๔ บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบวกเป็ด อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เคยเป็นครูสอนที่โรงเรียนวัดสันกำแพง เป็นผู้นำการสร้างโรงเรียนประชาบาล สถานที่ฝึกอาชีพเยาวชนในด้านการทอผ้า การทำร่ม และการแกะสลัก ท่านได้ร่วมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยซ่อมสร้างวัดพระสิงห์ วัดพระนอนแม่ปูคา วัดสวนดอก วัดบ่อสร้าง วัดพันหลัง ฯลฯ และร่วมสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ **เป็นบุคคลอีกผู้หนึ่งที่ได้ติดตามไปคอยอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย ขณะต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ ที่วัดเบญจมบพิตร** ซึ่งช่วงนั้น ขุนเปาเปรมประชามีอายุเพียง ๒๙ ปี

อำมาตย์เอก พระยาอนุบาลพายัพกิจ (ปุ่น อาสนจินดา)

ปลัดมณฑลพายัพประจำจังหวัดเชียงใหม่ เป็นข้าหลวงที่ส่งมาประจำการจากสยาม สนับสนุนในการสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพอย่างใกล้ชิด คอยดูแลตรวจตราความเรียบร้อยในระหว่างการทำถนนอยู่เสมอตลอดระยะเวลา ๕ เดือนเศษที่มีการก่อสร้าง โดยเดินเท้าขึ้นไปตรวจสอบระยะทางจากตอนล่างสุดจนถึงบันไดนาค วัดพระธาตุดอยสุเทพ

ภาพซ้าย
ขุนเปาเปรมประชา (คนกลาง) ถ่ายฅอนวัยชราภาพ
ภาพขวา
เก้าอี้นั่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ใช้ขณะควบคุมการก่อสร้าง จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

ตารางจำนวนบุคคลผู้ร่วมสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ

เอกสารจดหมายเหตุของสำนักราชเลขานุการในพระองค์ เลขที่ ร.๘. ๒๖/๒๑ แผนกที่ ๒๒/๒๒ เรื่องพระศรีวิชัยถวายพระราชกุศล (๘-๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๘) ได้ระบุตารางจำนวนทายก ทายิกา ที่ได้ร่วมกันขุดและบุกเบิกดินในการทำถนนขึ้นบนดอยสุเทพ ปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ แยกตามอำเภอ จังหวัด และเพศชาย หญิง รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๑๘,๓๐๔ คน

ที่	มาจากอำเภอ	จังหวัด	จำนวนเพศชาย	จำนวนเพศหญิง
๑	พาน *(หมายเหตุ ปัจจุบันรวมอำเภอป่าแดด, แม่สรวย, แม่ลาว และแม่ใจของพะเยา)*	เชียงราย	๖,๗๐๐	๖,๓๐๐
๒	พะเยา *(ในอดีตเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย)*	เชียงราย	๗,๓๕๐	๖,๗๕๐
๓	แม่จัน *(รวมอำเภอแม่สาย, เชียงแสน)*	เชียงราย	๙๘๖	๘๘๑
๔	หางดง *(รวมอำเภอสะเมิง)*	เชียงใหม่	๔,๐๑๓	๔,๒๒๙
๕	สารภี	เชียงใหม่	๓,๕๔๖	๗๓๗
๖	สันมหาพน *(ต่อมาคืออำเภอแม่แตง)*	เชียงใหม่	๕๒๙	๔๘๘
๗	สันกำแพง *(รวมอำเภอแม่ออน)*	เชียงใหม่	๒,๕๐๕	๑,๕๔๓
๘	แม *(ต่อมาคืออำเภอสันป่าตอง รวมอำเภอแม่วาง)*	เชียงใหม่	๕,๐๒๙	๕,๕๖๗
๙	แม่ริม	เชียงใหม่	๔๙๒	๘๒๐
๑๐	สันทราย	เชียงใหม่	๑,๗๗๙	๑,๙๑๗
๑๑	จอมทอง *(รวมอำเภอดอยหล่อ)*	เชียงใหม่	๒,๘๗๒	๑,๔๗๓
๑๒	เชียงดาว *(รวมอำเภอฝาง, ไชยปราการ, เวียงแหง)*	เชียงใหม่	๑,๖๔๒	๓๔๗
๑๓	ดอยสะเก็ด	เชียงใหม่	๑,๐๗๑	๑,๔๐๑
๑๔	เมือง	เชียงใหม่	๖,๙๘๗	๒,๘๑๐
๑๕	ฮอด *(รวมอำเภอดอยเต่า, อมก๋อย, แม่แจ่ม)*	เชียงใหม่	๔,๙๐๔	๒,๙๔๘
๑๖	พร้าว	เชียงใหม่	๖๘๘	๒๒๐
๑๗	กิ่งแม่ทา *(ปัจจุบันคืออำเภอแม่ทา)*	ลำพูน	๑,๑๕๐	๑,๓๖๕
๑๘	ลี้ *(รวมอำเภอบ้านโฮ่งตอนล่าง และทุ่งหัวช้าง)*	ลำพูน	๒,๔๘๑	๑,๑๒๗
๑๙	ปากบ่อง *(หมายถึงอำเภอป่าซาง ในอดีตยังรวมอำเภอเวียงหนองล่อง และบ้านโฮ่งตอนบน)*	ลำพูน	๖,๐๑๑	๒,๗๙๑
๒๐	เมือง *(รวมอำเภอแม่ทาบางส่วน และบ้านธิ)*	ลำพูน	๖,๑๙๘	๖,๓๐๐
๒๑	ห้างฉัตร	ลำปาง	๒๕	๓๐
๒๒	งาว	ลำปาง	๓๐๐	๒๖๐
๒๓	เถิน *(รวมอำเภอแม่พริก, นาปราบ)*	ลำปาง	๔๕	๒๑
๒๔	กะเหรี่ยง	*(ไม่ระบุพื้นที่)*	๕๑๕	๑๖๑
		รวมทั้งสิ้น	**๖๗,๘๑๘**	**๕๐,๔๘๖**

การระบุชื่ออำเภอและจังหวัดต่าง ๆ พบว่าอาจจะยังไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ที่มีคณะบุคคลมาร่วมสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพตามความเป็นจริงทั้งหมด เนื่องจากยังขาดชาวแพร่ น่าน สุโขทัย ตาก แม่ฮ่องสอน พิษณุโลก อุตรดิตถ์ ฯลฯ รวมทั้งในจังหวัดที่ระบุนามมานั้นก็ยังขาดอีกหลายอำเภอ อาทิ ชาวอำเภอเสริมงาม อำเภอเกาะคา อำเภอแจ้ห่ม ของจังหวัดลำปาง เป็นต้น

จากหนังสือของ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม พบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้จัดทำบัญชีวัสดุสิ่งของที่ใช้ในการสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ โดยแบ่งออกเป็น ๓ รายการ ดังนี้

๑. บัญชีวัสดุที่ใช้ในการสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ

๒. บัญชีสิ่งของเดิมที่มีอยู่และเสียหายไป

๓. บัญชีสิ่งของที่ได้ซื้อมาทำทาง

บัญชีวัสดุที่ใช้ในการสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ

ที่	รายการสิ่งของ	จำนวนชิ้น	รูเปีย	สตางค์
๑	อี่ปิก (อีเตอร์)	๑,๐๑๓	๑,๒๖๖	๒๐
๒	ขอผึ่ง (อีผึ่ง)	๔๗	๔๗	
๓	ขอโบก/ขอบก (จอบ)	๑,๑๒๘	๕๙๔	
๔	ค้อนเหล็กใหญ่	๒๐		
๕	ค้อนเหล็กน้อย	๒๔	๒๑	๗๒
๖	ชะแลง	๑๑๑	๑๓๗	๔๐
๗	มุยใหญ่ (ขวานใหญ่)	๑๗	๗	๑๙
๘	มุยเล็ก (ขวานน้อย)	๕๙	๒๗	๔๐
๙	กะผาก	๑๑๒	๘๖	๖๔
๑๐	มีดฟันไม้	๔๔	๑๗	
๑๑	เสียมขุดดิน	๒๐	๖	
๑๒	มุยสองคม	๑๖	๒๔	๒๐
		รวมเป็นเงิน	**๒,๒๓๒**	**๓๕**

บัญชีสิ่งของเดิมที่มีอยู่และเสียหายไป

ที่	รายการสิ่งของ	รวมจำนวนทั้งหมด	คงค้าง	เสียหาย
๑	อี่ปิก (อีเตอร์)	๑,๖๒๓	๙๒๗	๖๕๑
๒	ขอผึ่ง (อีผึ่ง)	๑,๘๘๘	๗๓๒	๑,๑๕๖
๓	ขอโบก/ขอบก (จอบ)	๒,๒๔๔	๑,๑๓๑	๑,๑๑๓
๔	ค้อนเหล็กน้อย	๔๘		
๕	ชะแลง	๑๕๔	๖๘	๖๘
๖	มุยใหญ่ (ขวานใหญ่)	๑๗		
๗	มุยเล็ก (ขวานน้อย)	๙๕		

ที่	รายการสิ่งของ	รวมจำนวนทั้งหมด	คงค้าง	เสียหาย
๘	ถาด	๓๔๐	๑๘๗	๑๕๓
๙	เหล็กจี (สว่าน)	๔		
๑๐	ค้อนโขก	๑๖		
๑๑	เสียม	๒๐		
๑๒	มีด	๔๔		

บัญชีสิ่งของที่ได้ซื้อมาทำทาง

ที่	รายการสิ่งของ	จำนวนชิ้น	รูเปีย	สตางค์
๑	อี่ปิก (อีเตอร์)	๖๑๐	๖๗๙	๕๔
๒	ขอผึ่ง (อีผึ่ง)	๑,๘๑๔	๑,๑๗๒	๗๕
๓	ขอโบก/ขอบก (จอบ)	๑,๑๑๖	๔๒๒	๔๐
๔	ค้อนเหล็ก	๒๔	๓๑	๑๕
๕	ชะแลง	๔๓	๑๓๑	๕๖
๖	มุย (ขวาน)	๓๖	๓๖	๙
๗	กะผาก (ผาก)	๒๒๘	๒๐๐	๖๐
๘	เหล็กจี (สว่าน)	๔	๑	๑๕
		<u>รวมเป็นเงิน</u>	<u>๔,๖๙๐</u>	<u>๙๐</u>

พิธีเปิดถนนขึ้นดอยสุเทพ

การสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพเป็นผลสำเร็จภายในระยะเวลา ๕ เดือนกับ ๒๒ วัน กำหนดทำพิธีฉลองเปิดทางให้รถยนต์ทดลองวิ่งในวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๗๘ เมื่อแรกสร้างเสร็จให้ชื่อว่า “ถนนดอยสุเทพ” ต่อมาเปลี่ยนเป็น“ถนนศรีวิชัย”ภายหลังเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพแล้ว

หลวงศรีประกาศ เล่าถึงวันสมโภชเปิดทางว่า ได้มีพิธีตั้งแต่ต้นทางหน้าวัดศรีโสดาจนถึงบันไดนาค เจ้าของผู้จัดทำถนนแต่ละช่วงต่างมาแต่งที่ของตน โดยประดับธงทิวตลอดทาง เป็นที่รื่นเริงรมย์ใจ มีครูบาเจ้าศรีวิชัย หลวงศรีประกาศ เถ้าแก่โหงว และบุคคลอื่นๆ ซึ่งมีส่วนร่วมทำทางมาชุมนุมกันอย่างพร้อมพรั่ง พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐเป็นผู้ทำพิธีเปิดถนน รถยนต์ของเถ้าแก่โหงวที่มีครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งเป็นประธานด้านหลัง วิ่งขึ้นสู่ดอยสุเทพ

รถยนต์คันดังกล่าวเป็นของเถ้าแก่โหงว เป็น **“รถออสติน” รุ่น Austin ๗ Chummy** (คนทั่วไปมักเข้าใจผิดคิดว่าเป็นรถฟอร์ด ในความเป็นจริงตัวรถฟอร์ดจะมีความเพรียวยาวมากกว่ารถออสติน) ผลิตขึ้นในประเทศสหราชอาณาจักร โดยบริษัท Austin

รถยนต์คันแรกนำครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นดอยสุเทพ วันสมโภชเปิดทาง ๓๐ เมษายน ๒๔๗๘

ครูบาเจ้าศรีวิชัยวันเปิดทางขึ้นดอยกับเถ้าแก่โหงว ขุนกันชนะนนท์ และหลวงศรีประกาศ

ครูบาเจ้าศรีวิชัย นั่งรถของเถ้าแก่โหงววันเปิดทางขึ้นดอย ท่ามกลางศิษยานุศิษย์ผู้ช่วยสร้างถนน

Motor Company เป็นรถผลิตรุ่นแรกระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๒๒-๑๙๓๙ วิศวกรมีชื่อว่า Sir Herbert Austin ใช้เครื่องยนต์เบนซิน ๔ สูบ ๗๔๗ ซีซี ๑๐.๕ แรงม้า ส่งเข้ามาในประเทศไทยสมัยที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๒) รัฐบาลอังกฤษจำหน่ายให้แก่กองทัพทหาร จากรถประจำกองทัพ ก็ค่อย ๆ เริ่มกระจายไปสู่การครอบครองของคหบดีและพ่อค้าวาณิช จนกระทั่ง “เถ้าแก่โหงว” ได้ครอบครองคันหนึ่ง และนำมาใช้ขับสำหรับวันเปิดถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้รับมอบรถมาจากคุณบรรจบ ลิ้มจรูญ อดีตผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ ซื้อมาจากนายเกียรติศักดิ์ สิงห์คราเลขานุการชมรมรถโบราณล้านนา ซึ่งนายเกียรติศักดิ์เป็นนักสะสมของโบราณ และได้รถคันนี้มาจากทายาทของเถ้าแก่โหงว เจ้าของรถตั้งแต่รุ่นแรก นำมาซ่อมแซมปรับปรุง ขายให้คุณบรรจบ และ**คุณบรรจบมอบให้พิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง จัดแสดงเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ครูบาเจ้าศรีวิชัย**

รถเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา ต่อมาได้รับการซ่อมแซมปรับปรุง มีหลายชิ้นส่วนหลุดหายไป เช่น ตราสัญลักษณ์ด้านหน้า **พบว่ารถมีเลขทะเบียน ชม. ๐๑๗๘**

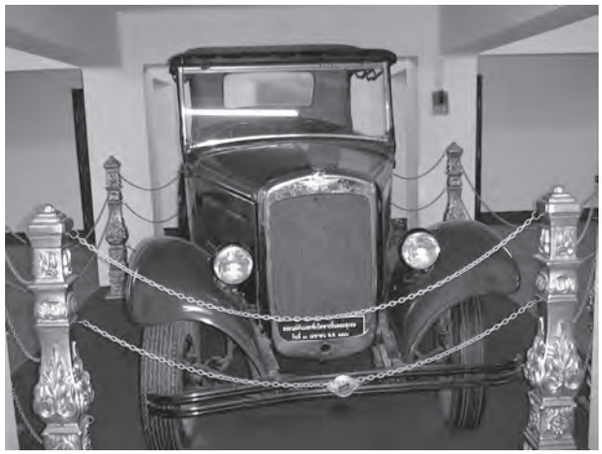

รถยนต์คันแรก ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งวันเปิดทางขึ้นดอยสุเทพ จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

๔ วัดสำคัญ ๔ ขั้นอริยบุคคล

ระหว่างเส้นทางจากเชิงดอยจนถึงองค์พระธาตุดอยสุเทพ ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีแนวคิดที่จะซ่อมสร้างวัดตามรายทางจำนวน ๔ วัด และตั้งชื่อวัดใหม่ให้สอดคล้องกับอริยบุคคลทั้งสี่ขั้นในพุทธศาสนา ประกอบด้วย **วัดโสดาบัน วัดสกิทาคามี วัดอนาคามี และวัดอรหันตา** เป็นระยะ ๆ สูงขึ้นไปตามลำดับภูมิธรรม

โสดาบัน แปลว่า **ผู้เข้าถึงกระแสพระนิพพาน เป็นระดับแรก เป็นได้ทั้งนักบวชหรือคฤหัสถ์ สามารถละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ ๓ ประการคือ** ๑. **สักกายทิฏฐิ** (ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน) ๒. **วิจิกิจฉา** (ความสงสัยในพระรัตนตรัยและในกุศลธรรมทั้งหลาย) ๓. **สีลัพพตปรามาส** (ความยึดมั่นในข้อปฏิบัติอย่างเคร่งครัดแบบมิฏฐาทิฏฐิ)

สกิทาคามี หรือ **สกทาคามี** แปลว่า ผู้กลับมาเพียงครั้งเดียว หมายถึงการบรรลุธรรมในระดับที่สอง จะเกิดในกามาวจรภพอีกเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ก็จะถึงนิพพาน สามารถละสังโยชน์เบื้องต่ำได้อีก ๒ ประการ คือ ๑. **กามราคะ** (ความพอใจในการได้เสพ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ที่น่าพอใจ) และ ๒. **ปฏิฆะ** (ความกระทบกระทั่งในใจเป็นความพยาบาทแบบละเอียด)

อนาคามี แปลว่า **ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก** หมายถึง**การบรรลุธรรมในระดับที่สาม ไม่อาจกลับมาเกิดอีกในกามาวจรภพ แต่จะเกิดในพรหมโลกอีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะบรรลุพระอรหันต์** พระอนาคามีสามารถละสังโยชน์เบื้องสูงได้อีก ๕ ประการ เรียก "โอรัมภาคิยสังโยชน์" คือ ๑. **รูปราคะ** (ความพอใจในรูปธรรมอันประณีต) ๒. **อรูปราคะ** (ความพอใจในอรูปธรรม) ๓. **มานะ** (ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่) ๔. **อุทธัจจะ** (ความฟุ้งของจิต) ๕. **อวิชชา** (ความไม่รู้แจ้ง)

อรหันต์ แปลว่า **ผู้ไกลจากกิเลส ผู้หมดสังสารวัฏ และผู้ควรแก่การบูชาของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย หมายถึงพระอริยบุคคลขั้นสูงสุด** สามารถละสังโยชน์ได้ครบ ๑๐ ประการ

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย เล่าเรื่องนี้ไว้ว่า **วัดทั้ง ๔ ตามแนวคิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย ท่านได้สร้างสำเร็จเพียง ๓ วัด คือ วัดศรีโสดา วัดสกิทาคามี** และวัดพระธาตุดอยสุเทพ หมายถึง อรหันตา ซึ่งสร้างมาก่อนแล้ว ส่วนวัดอนาคามี กำหนดสร้างที่ม่อนพญาหงษ์ แต่ไม่ทันได้สร้าง เพราะต้องโทษทางกรุงเทพฯ เรียกตัวลงไปสอบสวนเสียก่อน

วัดโสดาบัน คือ **วัดศรีโสดา** ในปัจจุบัน มาเปลี่ยนชื่อในสมัยครูบาเสาร์ นารโท (พ.ศ. ๒๔๙๗ – ๒๕๐๙) เป็นเจ้าอาวาสวัด เพื่อน้อมนำคำว่า "ศรี" มาเป็นเครื่องรำลึกถึงนามของครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดนี้เป็นสถานที่ซึ่งคณะสงฆ์ ๑๐๐ กว่ารูป มาสวดมนต์หลวง สวดเบิกฟังธรรม อบรมวิหาร พุทธาภิเษกพระพุทธรูป ในวันเดือน ๘ เป็ง ขณะครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ

วัดสกิทาคามี คือ **วัดผาลาด** ตั้งอยู่บริเวณม่อนเถรจันทร์ หรือม่อนขุนผีบ้า ปรากฏหลักฐานการบูรณะในสมัยเดียวกันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย คือ เจดีย์ ศาลา บ่อน้ำ และหมู่พระพุทธรูปใต้เพิงผาที่สร้างขึ้น ทว่าเป็นการบูรณะภายใต้การนำของครูบาเถิ้ม เจ้าอาวาส

ภาพบน **วัดศรีโสดา หนทางธรรมขั้นที่ ๑**
ภาพล่าง **วัดผาลาดสกทาคามี หนทางธรรมขั้นที่ ๒**

วัดพระธาตุดอยสุเทพ ที่มีหลวงโยนการพิจิตร(ปันโหย่) คหบดีพม่าเป็นศรัทธาใหญ่ งานบูรณะทั้งหมดจึงเป็นแบบศิลปะพม่า

ระหว่างทางจากวัดศรีโสดาไปวัดผาลาดนั้นมีชะง่อนผาแห่งหนึ่งเป็นเขาหินปูน เรียก "ผาเงิบ" (จากถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพอยู่ด้านซ้ายมือ) บรรยากาศ**เหมาะแก่การนั่งจำศีลภาวนา พบ "ฮอยหัตต๊ะและฮอยปะต๊ะ" ทั้งรอยมือรอยเท้าบนแผ่นหินของครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมคำจารึกยืนยัน ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมาประทับไว้ในคราวสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ**

เดิมสถานที่แห่งนี้ใช้เป็นสถานที่แวะพักของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ให้มาสักการะควบคู่ไป

ภาพบน **พุทธอุทยานอนาคามี หนทางธรรมขั้นที่ ๓**
ภาพล่าง **วัดพระธาตุดอยสุเทพ หนทางธรรมขั้นที่ ๔**

กับอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ในงานประเพณีรับน้องขึ้นดอยสุเทพ แต่ปัจจุบันยกเลิกไปแล้ว สถานที่ "ผาเงิบ" จึงไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

ส่วน**ที่ตั้งของวัดอนาคามี**นั้น ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เล่าไว้ว่า เมื่อครั้งที่ไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพนั้น ตนกับแม่บ่อแก้ว ป้าลัวเตม พี่ขันคำ และชาวกะเหรี่ยง ๓ – ๔ คน พากันย้ายที่พักจากน้ำบ่อเต่า ลงมาพักอยู่ดอยม่อนพญาหงษ์ พากันขุดอุโมงค์ก่อเจดีย์ตรงม่อนพญาหงษ์ขนาดกว้าง ๖ ศอก ครูบาเจ้าศรีวิชัยเรียกบริเวณนั้นว่า "วัดอนาคา"

ผาเงิบ ตั้งอยู่ระหว่างระยะทางของวัดศรีโสดากับวัดผาลาด มีรอยประทับมือเท้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยบนหิน

"หมู่เดียวกัน (ยาง) พากันสร้างจนสำเร็จเอายอดฉัตรขึ้นต่าง เสร็จแล้วก็ซ่อมทางที่ไม่งามให้สวย"

เกี่ยวกับที่ตั้งของ **"ม่อนพญาหงษ์"** มีความเห็นแตกออกเป็นสองแนวทาง

แนวทางแรก มีนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง**เชื่อว่าตั้งอยู่ที่สถานีควบคุมไฟป่า จังหวัดเชียงใหม่** (ภูพิงค์) จากการสำรวจของกรมศิลปากร ในบริเวณนี้พบเนินโบราณสถานขนาดใหญ่ กว้างประมาณ ๒๐ เมตร ยาว ๓๐ เมตร ความสูงประมาณ ๕ เมตร ก่อสร้างด้วยอิฐ ปัจจุบันภายใต้การสนับสนุนจากวัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระธาตุศรีจอมทอง และวัดร่ำเปิง ได้มีการก่อสร้างวิหารขนาดใหญ่ทับลงบนเนินโบราณสถาน ตั้งชื่อว่า **"พุทธอุทยานอนาคามี"**

แนวทางที่สอง ชาวบ้านและพระภิกษุในวัดผาลาดเชื่อกันว่า**คือเนินเขาขนาดเล็กตรงข้ามหอดูดาว**

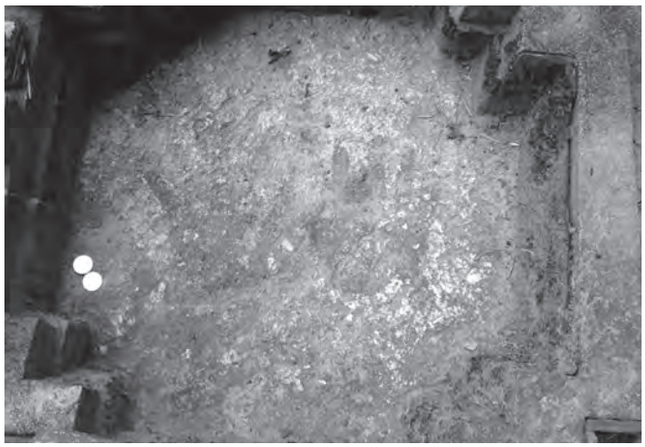

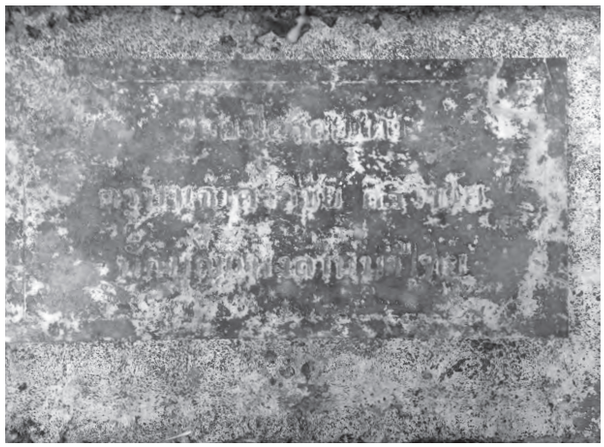

ฮอยหัตต๊ะและฮอยปะต๊ะ รอยมือ-เท้าครูบาเจ้าศรีวิชัย บนแผ่นปูนที่ผาเงิบ นำสีแดงมาทาให้เห็นชัด มีแผ่นจารึกอิฐยืนยัน สภาพค่อนข้างลบเลือน

สิรินธร เลยสถานีควบคุมไฟป่า ขึ้นไปด้านบนอีกประมาณ ๒.๕ กิโลเมตร สามารถมองเห็นทัศนียภาพของเมืองเชียงใหม่ได้ จากการสำรวจของกรมศิลปากรพบว่าพื้นที่นี้ถูกลักลอบขุด หลักฐานที่พบเป็นอิฐและชิ้นส่วนปล้องไฉนหักของพระเจดีย์ ที่น่าสนใจคือพื้นที่นี้ยังคงถูกใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวมูเซอและชาวม้งอยู่ใน พ.ศ. ๒๕๕๓

ส่วน**วัดอรหันต์ (อรหันตา)** คือ **วัดพระธาตุดอยสุเทพ** รายละเอียดของวัดทั้ง ๔ นี้อ่านได้ในบทที่ ๔ เล่มที่ ๒

ในหนังสือที่ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ มีไปถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ระบุว่าวัดทั้งสามวัดนั้น (ยกเว้นวัดอนาคามีที่ไม่ทันได้สร้าง) ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ให้ศิษย์อยู่ประจำ

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร เขียนโคลงสี่สุภาพ ชื่อ **"อารามอรหันต์"** ในหนังสือจินตกวีนิพนธ์ **"ไหว้สาครูบาศรีวิชัย"** ไว้ดังนี้

อรหันต์เห็นรู้ซึ่ง ปรัศนี
วางวัดอรัญวาสี สี่ขั้น
โสดา-สกิทาคามี แม่นชัด
ร้างรกอนาคาฯ นั้น แน่แท้สัจธรรม
ดำรงเกิดดับได้ ธรรมดา
จตุมหานามา อยู่ยั้ง
แสนกัปหมื่นกัลปา- วสานโลก
ตราบเมื่อเมตไตรยตั้ง ต่อมื้อกาลสมัย
ยาวไกลแสนคดเคี้ยว มรรคา
ดอยสุเทพทางปริศนา หนึ่งข้อ
แท้ย่อมพุทธิปัญญา ยากยิ่ง
เพียรพรตถ้าถอยท้อ ถ่วงไว้วิทยาญาณ

ครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิเสธสร้างสะพานข้ามห้วยแก้ว "ราชอุทิศ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๘" มอบถนนให้รัฐบาล

การก่อสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพแม้จะเรียบร้อยเป็นส่วนใหญ่ แต่พื้นถนนยังจะต้องลงหินถมและการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำลำห้วยก็ยังไม่เป็นที่เรียบร้อย เมื่อฝนตกหนักในฤดูฝน น้ำจะไหลบ่าจากยอดเขาลงล้นห้วย รถยนต์ก็ไม่สามารถวิ่งได้ หลวงศรีประกาศเคยปรารภเรื่องนี้กับครูบาเจ้าศรีวิชัยว่าขอให้ช่วยรับเป็นประธานในการนั่งหนักต่อจนแล้วเสร็จ

แต่ท่านปฏิเสธ และกล่าวว่าจะมอบให้รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการต่อไปแทน

เรื่องนี้ปรากฏรายละเอียดตามหนังสือที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยชี้แจงเรื่อง **การขอยุติการก่อสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ** ลงวันที่ ๕ กันยายน ๒๔๗๘ ที่สำนักวัดพระสิงห์ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นระยะเวลาก่อนที่ท่านจะเดินทางไปกรุงเทพฯ ตามที่คณะสงฆ์จะมีมติให้ท่านไปพำนักอยู่ที่วัดเบญจมบพิตร เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๘ ดังมีรายละเอียดว่า

"...ด้วยเวลานี้ถนนที่ขึ้นไปนมัสการพระเจดีย์สุเทพ อาตมาก็ได้ช่วยเหลือมามากแล้ว จนเป็นหนทางขึ้นไปนมัสการได้ แลเคยทำบุญมาแล้วครั้งหนึ่ง ฉะนั้น

สองประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในรัชกาลที่ ๘
ภาพซ้าย **พระองค์เจ้าออศคาร์นุทิศ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ (พ.ศ. ๒๔๓๓-๒๔๓๘)** ***ภาพขวา*** **พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๘๓)**

ตั้งแต่บัดนี้ไป อาตมาขอมอบไว้กับท่านพร้อมด้วยราชการบ้านเมือง เพื่อจะได้ดำริสร้างต่อไป ส่วนอาตมาเวลานี้ก็ได้ลงบันทึกต่อคณะสงฆ์ไว้แล้วว่าจะไม่ปฏิสังขรณ์ก่อสร้างไม่ว่าวัตถุใดๆ ในจังหวัดเชียงใหม่อีกแล้ว อาตมาขอยุติไม่ทำ...”

ในการขอยุติการก่อสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพนั้น ท่านชี้แจงไว้ตอนหนึ่งว่า

“...ทายกทายิกาทั้งหลายที่ศรัทธามารับจะซ่อมแซมหนทางตามที่ๆ ตกลงกันไว้ หรือมารับทำท่อๆ หนึ่งสำหรับห้วยหนึ่งๆ นั้นก็มีหลายๆ หมู่บ้านแลหลายๆ คนด้วยกัน เขาต่างก็ท้อถอยไปหมด พร้อมกับคืนคำไม่รับทำเสียเลย เนื่องมาจากการเดือดร้อนคราวนี้ ครั้นอาตมาจะทำต่อไปก็กลัวว่าจะได้รับความเดือดร้อนกับฝ่ายคณะสงฆ์ ดุจดั่งที่เป็นมาแล้วนี้อีก...”

นัยของหนังสือบอกว่า ท่านได้จัดเตรียมซ่อมแซมถนนขึ้นดอยสุเทพและวางท่อให้น้ำลอดผ่านไว้แล้ว ทว่าเมื่อมีการฟ้องร้องขึ้น บรรดาศรัทธาประชาชนที่เตรียมมาช่วยซ่อมแซมถนนก็ย่อท้อกันลงไป ท่านเกรงว่าจะทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอีก จึงไม่รับสร้างสะพานข้ามน้ำตกห้วยแก้วต่อ

ในขณะที่ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ได้มีหนังสือไปถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ อธิบายสาเหตุที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิเสธการสร้างสะพานครั้งนี้ว่า ท่านไม่พอใจเรื่องที่คณะสงฆ์เรียกตัวท่านไปไต่สวน (อธิกรณ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ – ๒๔๗๙) ดังข้อความว่า

“...ทางคณะสงฆ์จึงได้นิมนต์พระศรีวิชัยมาไต่สวน พระศรีวิชัยโกรธในเรื่องนี้ จึงมีลิขิตมาถวายเกล้ากระหม่อม ข้าหลวงประจำจังหวัด และผู้แทนราษฎรก็ได้รับคนละฉบับอย่างเดียวกัน ต่อมาพระศรีวิชัยคลายความโกรธลงบ้างรู้สึกยังอาลัยการก่อสร้างทางขึ้นดอยสุเทพนั้นอยู่...”

พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา สร้างสะพาน

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิเสธเรื่องสร้างสะพานข้ามห้วยแก้วแล้ว หลวงศรีประกาศได้ไปปรึกษากับพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และพระยาอนุบาลพายัพกิจ ข้าหลวงเชียงใหม่ เห็นว่าควรกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๘ เพื่อขอพระราชทานทรัพย์ จึงมีหนังสือไปถึง พันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าออศคาร์นุทิศ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ขอพระราชทานทรัพย์ ๖,๐๐๐ บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสะพานยาว ๒๕ เมตร ลงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๔๗๘

ทางสำนักราชเลขานุการในพระองค์ มีหนังสือแจ้งว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีบัญชาว่า เมื่อพระศรีวิชัยได้บอกกล่าวว่า จะไม่เกี่ยวข้องกับการทำถนนขึ้นดอยสุเทพอีกต่อไปดังนี้ การที่จะพระราชทานเงินสร้างสะพานข้ามห้วยแก้ว ดูจะไม่ได้ประโยชน์ประการใด ด้วยเวลานี้ยังไม่เป็นที่แน่ว่า ทางราชการจะรับทำต่อหรือไม่ และใครจะเป็นผู้ดำเนินการต่อไปอย่างไร จึงโปรดให้รอการพิจารณาในเรื่องเงินที่จะพระราชทานไว้ก่อน

ภายหลัง พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ จึงมีหนังสือไปอีกฉบับถึง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อีกครั้ง เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๗๘

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทรงดำรงตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทน

บันไดนาคขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ ถ่ายปี ๒๔๓๔ ก่อนการสร้างทาง

พระองค์ ตั้งแต่ กันยายน ๒๔๗๘ – ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๘๗ ภายหลังเมื่อ พันเอก พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าออศคาร์นุทิศ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ พ้นจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในเดือนสิงหาคม ๒๔๗๘ เนื่องจากทรงกระทำอัตวินิบาตกรรมพระองค์เอง จากความเครียดเรื่องไม่สามารถจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับเชื้อพระวงศ์ได้

เนื้อความในจดหมายฉบับหลังที่มีไปถึงพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ มีใจความตอนหนึ่งตอบหนังสือของสำนักเลขานุการในพระองค์ครั้งที่แล้วเรื่องว่า หากครูบาเจ้าศรีวิชัย ไม่ดำเนินการสร้างสะพานแล้ว ใครจะเป็นผู้ดำเนินการสร้างสะพานต่อไปและดำเนินการอย่างไร ว่า

"...ถ้าพระศรีวิชัยไม่ก่อสร้างจริง ก็จะได้ช่วยกันทำจนสำเร็จ เพราะถนนขึ้นดอยสุเทพนี้ได้ทำจนเกือบนับว่าสำเร็จเรียบร้อยแล้ว..."

"...ถ้าพระศรีวิชัยไม่จัดการจะไม่เป็นผลสำเร็จนั้น จะเป็นไปไม่ได้เลย..."

ในที่สุดคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เห็นชอบกับ พลตรีเจ้าแก้วนวรัฐ จึงได้พระราชทานเงินตามที่ขอ เมื่อสะพานข้ามห้วยแก้วแล้วเสร็จจึงชื่อว่า "สะพานราชอุทิศ ๑ พ.ศ. ๒๔๗๘" ทว่ายังไม่พบหลักฐานการเรียกชื่อสะพานแห่งนี้จากเอกสารอื่น และปัจจุบันสะพานราชอุทิศ ๑ ได้ถูกถนนทางขึ้นสู่ดอยสุเทพสร้างทับจนไม่เหลือหลักฐานใดๆ แล้ว

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เมื่อคราวขึ้นมาตากอากาศที่เชียงใหม่ ได้พระราชทานเงิน ๑,๒๐๐ บาท เพื่อสร้างสะพานข้ามห้วยกู่ขาว ประทาน

งานปอยหลวงวัดพระธาตุดอยสุเทพ ฉลองพระอาราม และฉลองทางขึ้นสู่วัด ปี ๒๔๘๐ แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้มาร่วม

ภาพบนซ้ายและขวา นาฏศิลป์และคนตรีที่แสดงในงานปอยหลวงฉลองวัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นรูปแบบที่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงวางรากฐานไว้ให้ ด้วยการประยุกต์นาฏศิลป์ล้านนาผสมสยาม

ภาพล่าง สะพานโค้งโบราณ ด้านหลังวัดผาลาด ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้งาน อาจเป็นสะพานเดียวกันกับที่เจ้าแก้วนวรัฐสร้าง

นามว่า “สะพานอาภากร” ส่วนพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ก็ได้บริจาคเงินสร้างสะพานข้ามห้วยผาลาด โดยได้พบสะพานโค้งโบราณ ด้านหลังวัดผาลาด ถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้งาน อาจเป็นสะพานเดียวกันกับที่เจ้าแก้วนวรัฐสร้าง

ครูบาเจ้าศรีวิชัยลั่นวาจา “ไม่มาเชียงใหม่ เว้นแต่น้ำปิงจะไหลกลับ”

การสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ ทำให้ชื่อเสียงของครูบาเจ้าศรีวิชัยระบือไปไกล และหอมฟุ้งด้วยศีลธรรมบุญบารมี ผู้คนจึงชักชวนกันมาขอให้ท่านบรรพชาอุปสมบทกันเป็นจำนวนมาก มีหลายวัดที่พร้อมใจกันปฏิเสธแนวทางของคณะสงฆ์กรุงเทพฯ แต่ย้ายมาสังกัดกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม บันทึกไว้ว่า ระหว่างงานทำบุญฉลองทางขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ หลวงศรีประกาศ และพลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ได้เข้ากราบครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ ขอให้ท่านช่วยจัดการอุปสมบทให้หนานปี (ครูบาอภิชัยขาวปี) ที่ทางการสั่งห้ามไม่ให้อุปสมบทอีก ในครั้งแรกครูบาเจ้าศรีวิชัยเองก็รู้สึกกริ่งเกรงว่าจะเกิดความขัดแย้งกับส่วนกลาง ซึ่งครุกรุ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว **ทว่าหลวงศรีประกาศพร้อมกับ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐให้คำรับรองอย่างแน่นหนักว่า**

“หากเกิดเรื่องใด ๆ ขึ้นก็ตามจะช่วยเหลือ”

ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงตัดสินใจจัดการอุปสมบทให้ครูบาอภิชัยขาวปี ที่วัดพระสิงห์ โดยอาราธนาครูบาพุทธิมา ชาวลี้จากวัดป่าหก มาเป็นพระอุปัชฌาย์

ทั้งการบรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตร และครูบาอภิชัยขาวปี การเข้ามาสังกัดของวัดต่าง ๆ ล้วนทำให้คณะสงฆ์กรุงเทพฯ ขัดเคือง เพราะเป็นเรื่องที่เคยห้ามปรามกันไว้ก่อนหน้า อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ครูบาเจ้า

ศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ – ๒๔๗๙ ดังกล่าวไปแล้วอย่างละเอียด

มีเรื่องเล่ากันว่า ขณะที่กำลังดำเนินคดีอยู่นั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เชิญ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และหลวงศรีประกาศมารับรองและชี้แจงเรื่องมูลเหตุแห่งการอุปสมบทครูบาอภิชัยขาวปีให้แก่คณะสงฆ์เชียงใหม่ แต่ปรากฏว่าท่านทั้งสองกลับไม่ได้มาพบครูบาเจ้าศรีวิชัย หนังสือหลายเล่มจึงอ้างเหตุการณ์นี้ว่าเป็นต้นเหตุที่ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยลั่นวาจาว่า

"ตราบที่น้ำปิงไม่ไหลย้อนกลับ จะไม่ขอไปเหยียบนครเชียงใหม่" เหตุเพราะไม่ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่ในเชียงใหม่ยามที่เดือดร้อน

มีผู้สันนิษฐานว่า การที่ผู้นำทั้งสองของเชียงใหม่ไม่ได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยในขณะนั้น อาจเพราะได้รับคำสั่งจากส่วนกลางไม่ให้เข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้ก็เป็นได้

หลวงศรีประกาศ เล่าความตอนนี้ไว้ว่า

"ระหว่างเดินทาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้พูดกับข้าพเจ้าว่า ท่านได้บำเพ็ญกุศลมามากต่อมาก *ไม่เคยมีเรื่องเหมือนครั้งนี้ เพราะเชื่อหลวงศรีฯ ให้มาทำทาง ข้าพเจ้าได้นมัสการท่านว่า* ***ทางขึ้นดอยสุเทพไปวัดอรหันตาของท่าน จะมีแต่เผยแพร่ชื่อเสียงของท่านตลอดไปสิ้นกาลนาน ส่วนที่สร้างเจดีย์ สร้างสถานกุศลนั้นจะอยู่ได้ชั่วอายุของที่สร้าง*** *นานไปก็จะพังไปตามสภาพของสิ่งนั้น ๆ เฉพาะถนนมีแต่เจริญขึ้นจะมีคนบำรุง เพราะการดึงดูดจากพระธาตุดอยสุเทพเป็นสำคัญ*

ท่านยังแจ้งต่อคนทั่วไปเมื่อถูกนิมนต์ลงมากรุงเทพฯ บอกว่าจะไม่มาเชียงใหม่อีกแล้ว เว้นแต่น้ำในลำน้ำปิงจะไหลกลับมา...แลท่านไม่ยอมมาจนท่านมรณภาพ..." ◉

อาพาธและมรณภาพ

อนุสรณ์สถาน ๓ ชิ้นสุดท้ายระหว่างอาพาธ
รักษาตัวที่วัดจามเทวีและวัดบ้านปาง
การมรณภาพ
การเคลื่อนศพและการตั้งศพ
การพระราชทานเพลิงศพ

อาพาธและมรณภาพ

อนุสรณ์สถาน ๓ ชิ้นสุดท้ายระหว่างอาพาธ

วัดบ้านปางและวัดจามเทวี

ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับคืนสู่ลำพูนหลังจากพ้นคดีต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายในเดือนพฤษภาคม ๒๔๗๙ พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้มานิมนต์ให้ท่านจำพรรษาอยู่ ณ วัดเชียงยัน เป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ หลังจากนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความประสงค์จะกลับไปวัดบ้านปางบ้านเกิดของท่าน พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุไว้ในหนังสือว่า

“ในวันรุ่งขึ้น เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ นายบุญมี (หนานบุญมี ตุงคนาคร) และเถ้าแก่โหงว จัดขบวนรถยนต์ ๖ คัน เพื่อส่งท่านกลับไปยังวัดบ้านปาง มีภิกษุสามเณรทายกทายิกาติดตามไปส่งถึงวัดบ้านปางจำนวนมาก”

เมื่อกลับมาถึงวัดบ้านปาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดโดยเปลี่ยนจากอาคารไม้มาเป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ในระหว่างนั้นท่านยังคงรับนิมนต์ไปซ่อมบูรณะวัดในจังหวัดลำพูนอีกหลายแห่ง อาทิ วัดดอยก้อม วัดห้วยกานที่อำเภอบ้านโฮ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานชิ้นสำคัญคือ วัดจามเทวี ซึ่งได้รับนิมนต์จาก พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์

ในระหว่างนี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีอาการอาพาธด้วยโรคริดสีดวงทวารกำเริบ นอกจากนั้นก็มีโรคฟันที่มักจะทำให้เหงือกบวมและปวดเสมอ ทั้งยังเป็นโรคทางปอด คือวัณโรคอีกด้วย

ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย (พระครูวรเวทย์วิสิฐ) **วัดทุ่งหลวง** อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (เกิดที่ตำบลป่าสัก เป็นชาวลำพูน) ศิษย์ผู้ปรนนิบัติครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะอาพาธช่วงโรคริดสีดวงทวารอักเสบ เล่าไว้ว่าสมัยที่ครูบาธรรมชัยยังเป็นภิกษุที่มีพรรษาน้อยนั้น ได้ช่วย**ครูบากองแก้ว (กรองแก้ว) นาถกโร วัดมหาวัน** อุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยกัน ในช่วงที่ท่านเป็นประธานบูรณะวัดจามเทวี

คณะเชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย สถานที่จำพรรษาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ปี ๒๔๖๓ - ๒๔๗๘

“...ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้นั่งหนักโปรดเมตตาคณะศรัทธาพุทธบริษัทที่หลั่งไหลกันมาตั้งแต่เช้ามืดตี ๕ จนถึงเวลาเย็น มิได้เดินออกไปไหนนับสิบชั่วโมง จึงทำให้หัวริดสีดวงแตกออก อักเสบและเลือดแห้งกรังติดสบงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนุ่ง เวลาที่ท่านจะนั่งหรือยืนหรือเปลี่ยนอิริยาบถก็เกิดความเจ็บปวด จนท่านถึงกับร้องโอดโอยทุกครั้ง เป็นที่น่าเวทนาต่อลูกศิษย์ยิ่งนัก...”

“...พวกหมอเมือง หมอแขก หมอไทย และหมอจีน ต่างก็คิดว่าที่ท่านร้องเพราะนั่งนาน จึงพากันขอให้ท่านลุกเดินบ้าง ครูบาธรรมชัยเห็นว่าหากเดินต่อไปครูบาเจ้าศรีวิชัยคงทนต่ออาการปวดริดสีดวงทวารไม่ไหว จึงขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนนิ่ง ๆ แล้วใช้น้ำอุ่น ๆ มาอมไว้ในปากแล้วค่อย ๆ พ่นใส่สบงที่เปรอะเลือด

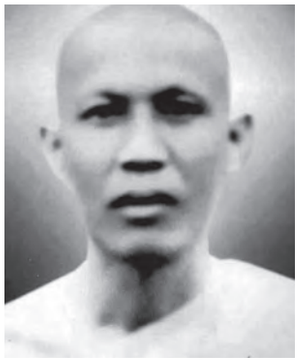

ครูบาธรรมชัย วัดทุ่งหลวง และครูบากองแก้ว วัดมหาวัน ลูกศิษย์ผู้อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะอาพาธ

แห้งติดหัวริดสีดวงนั้นทีละน้อย ๆ เมื่อสบงที่เลือดแห้งกรังถูกน้ำอุ่นชโลมเข้าก็ค่อย ๆ คลายถอนออกจากเนื้อแผลทีละน้อยจนหลุดพ้นออกมา ท่านครูบาจึงคลายหายจากเวทนานั้นไปได้...”

หลังจากนั้นครูบากองแก้ว นาถกโร ได้ถวายโอสถสำหรับแก้โรคที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธอยู่เป็นประจำทุกวัน เมื่อออกพรรษาในปี ๒๔๘๐ ท่านก็ดำเนินการสร้างอุโบสถ วิหาร กำแพงวัดจามเทวีจนเสร็จ จึงจัดงานฉลอง โดยพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เป็นเจ้าภาพ จากนั้นท่านกลับวัดบ้านปาง ทำการสร้างวิหาร หล่อพระพุทธรูป เป็นที่เรียบร้อยแล้ว เอกสารบางเล่มระบุว่า ท่านออกธุดงค์ไปแถบเมืองเชียงแสน เชียงราย จนถึงเชียงตุง (เกี่ยวกับเชียงตุงนี้ รอศึกษาต่อในงานค้นคว้าของ ศาสตราจารย์ ดร.แคทเทอรีน บาววี) ภายหลังงานฉลองที่วัดบ้านปาง

ลงจอบสุดท้าย สะพานข้ามแม่น้ำปิง

เมื่อกลับมาวัดบ้านปางแล้ว ราวต้นเดือนมิถุนายน ๒๔๘๑ ครูบาเจ้าศรีวิชัยรับนิมนต์เป็นประธานการก่อสร้างผลงานชิ้นสุดท้าย หรือที่เรียกว่า “จอบสุดท้าย” ในการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิงเชื่อมระหว่างตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน กับตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ งานสร้างสะพานเริ่มขึ้นได้เพียงไม่กี่วันอาการของท่านก็ทรุดหนักจนต้องพาท่านไปพักรักษาตัวที่วัดจามเทวี ขณะจำพรรษาที่วัดจามเทวีนั้น ท่านได้ทำบุญอายุครบรอบ ๖๐ ปีชาตกาลเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๘๑

นายก๋องคำ พรหมพิงค์ อายุ ๘๗ (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗) ชาวบ้านเกาะ ใกล้ฝายพญาอุด (ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านหนองผำ) หมู่ ๗ ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เล่าว่า

“เมื่อตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมานั่งหนักที่สะพานศรีวิชัยนั้น นายก๋องคำเป็นเณรอยู่วัดป่ายาง ริมปิง ได้มาร่วมงาน ท่านนั่งหนักในปะรำฟากซ้ายมือของถนนข้ามสะพานจากลำพูนไปสันป่าตอง ซึ่งขณะนั้นเป็นสวนยาสูบ กลางคืนมีการสวดมนต์ และจุดบอกไฟเป็นพุทธบูชา”

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย เล่าความตอนนี้ว่า

“...ตอนนั้นข้าพเจ้ายังเป็นสามเณร ครูบามานั่งหนักสร้างสะพานศรีวิชัย ข้าพเจ้าได้นมัสการถามท่านครูบาว่า “จะสร้างสำเร็จหรือ” ท่านครูบาตอบว่า “ไม่สำเร็จหรอก” “เมื่อไม่สำเร็จครูบาจะสร้างทำไม” “เพราะเจ้านายลำพูนและคณะสงฆ์ขอร้อง ขัดเขาไม่ได้”

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงใจที่เปี่ยมด้วยความกรุณาของท่าน ในการช่วยสงเคราะห์อนุเคราะห์พุทธบริษัทที่มาขอพึ่งบารมีของท่าน ทั้ง ๆ ที่สภาพร่างกายก็อาพาธอย่างหนัก ระหว่างที่นั่งหนักสร้างสะพานนั้น อาการของท่านก็ทรุดลงมาก

สะพานศรีวิชัยอนุสรณ์ ผลงานชิ้นสุดท้าย ใต้สะพานรองรับด้วยคอนกรีตหล่อและตอม่อ

พระครูสังฆรักษ์ (สุรพล จนฺทโสภโณ) หรือครูบาเณร จากวัดเด่น อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เล่าว่าครูบาอภิชัยขาวปีเคยพูดถึงเรื่องที่มาของสะพานศรีวิชัยให้ท่านฟังว่า

"ก่อนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะรับเป็นเจ้าภาพสร้างนั้น มีลูกศิษย์สี่รูปที่เป็นผู้ริเริ่มโครงการ คือ ครูบาจันทร์ อภิวโส วัดพระเจ้าเหลื้อม ครูบาแสง สุวณฺณาโภ วัดนาคนิมิตร ครูบาสม เตชวโส วัดพฤกษาราม และครูบาชุ่ม กตปุญฺโญ วัดป่าลาน (วัดทั้งหมดอยู่ในเขตตำบลหนองตอง) ทั้งสี่ได้มาอาราธนาขอบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะจำพรรษาที่วัดจามเทวีให้มานั่งหนักเป็นประธานในสถานที่ก่อสร้าง ครูบาเจ้าศรีวิชัยรับนิมนต์ แต่ท่านบอกกับคณะศิษย์ว่า ***"เราคงจะสร้างสะพานนี้ไม่สำเร็จหรอกเพราะสังขารเราไม่ไหว"*** *การฝังตอม่อลงใต้สะพานผ่านไปจากตอม่อที่ ๑-๕ ซึ่งอยู่ฝั่งลำพูน แต่ครั้นถึงตอม่อลำดับที่ ๖ ครูบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มอาพาธหนัก ต้องหามท่านกลับวัดจามเทวี"*

รักษาตัวที่วัดจามเทวีและวัดบ้านปาง

พระวิมลญาณมุนี ขณะที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดลำพูน เล่าอาการอาพาธของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"...ในกาลบางครั้งที่มีงานฉลอง พระศรีวิชัยนั่งรับแขกให้ศีลปันพรจนตลอดวัน เสียงแหบเครือพูดเกือบไม่ได้ยิน สังขารทนต่อความตรากตรำไม่ได้ เลยเริ่มอาพาธด้วยโรคทางปอด มีไอแหบ ๆ เรื่อย ๆ มา วัณโรคที่เกิดขึ้นจนถึงมีอาการปรากฏนั้น เมื่อครั้งพระศรีวิชัยไปอยู่ตำบลริมปิง เพื่อสร้างสะพาน อาการปรากฏชัดมากขึ้น จนแพทย์ได้ลงความเห็นว่าเป็นวัณโรคแน่แล้ว จึงยับยั้งการสร้างสะพาน พระสงฆ์เจ้าผู้ครองนคร และข้าหลวงประจำจังหวัดลำพูน ได้นิมนต์เพื่อย้ายมาอยู่พักรักษาที่วัดจามเทวี

การรักษาในเบื้องต้นดูเหมือนจะได้ผลอยู่บ้าง แต่โรคริดสีดวงกำเริบขึ้นอีกทำให้ขาดอิริยาบถนั่งไปต้องนอนรักษาโรคนั้นกันไปอีก พอโรคนั้นค่อยยังชั่ววัณโรคก็กำเริบขึ้นอีก ยาที่รักษาเฉพาะโรคนี้ เป็นยาที่ดีมากและมีราคาแพง หีบหนึ่งมีราคาถึงร้อยบาท พระบรรหารวรพจน์ ข้าหลวงประจำจังหวัดลำพูน (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๒) ได้จัดการหาซื้อมาถวาย เมื่อได้รับรักษาด้วยยาขนานนี้ ดูเหมือนจะค่อยยังชั่วขึ้นในเบื้องต้น แต่นานไปกลับทรุดอีก

ที่เป็นดังนี้ แพทย์ลงความเห็นว่าเป็นเพราะพระศรีวิชัยขาดอาหารอันเป็นคุณเป็นประโยชน์ของร่างกายหลายอย่าง และตัวท่านเองก็มีปกติชอบฉันแต่ผัก เพราะเป็นผู้เคยประพฤติมังสวิรัติมาจนชิน เมื่อแพทย์แนะนำให้อาหารที่มีเนื้อปลาบ้างก็ฉันไม่ได้ เหม็นคาวไปหมด เลยทำให้แพทย์จำนนเรื่องอาหาร เมื่ออาการพระศรีวิชัยปรากฏว่าทุเลามากขึ้น ท่านขอย้ายไปจำพรรษาอยู่วัดบ้านปาง แต่ไปอยู่ไม่นานเท่าไร ปรากฏว่าโรคริดสีดวงกำเริบอีก..."

ครูบาเจ้าศรีวิชัยขอกลับมาจำพรรษาที่วัดบ้านปางปลายเดือนมิถุนายน ๒๔๘๑ ท่านให้ช่างดำเนินการก่อสร้างวิหารวัดบ้านปางที่ค้างไว้ต่อจนเสร็จ ต่อมาในวันจันทร์ที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๘๑ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ปีขาล อาการอาพาธของท่านทรุดหนักลงอีก ขณะจำพรรษาอยู่วัดบ้านปาง มีสามเณรทอง หรือหลวงปู่ทอง (พระพรหมมงคล วิ. วัดพระธาตุศรีจอมทอง) เป็นสามเณรรูปหนึ่งในหลาย ๆ รูป ที่คอยอยู่อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยติดตามครูบาเผือกมา

ไม่นานจากนั้น พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน พระบรรหารวรพจน์ ข้าหลวงประจำจังหวัดลำพูน พระวิมลญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน คณะสงฆ์และชาวลำพูนได้ปรึกษาหาทางรักษาอาการครูบาเจ้าศรีวิชัย ตกลงกันว่าควรรับท่านกลับมาพำนักรักษาที่วัดจามเทวี พระวิมลญาณมุนีเป็นผู้ไปนิมนต์ท่านที่วัดบ้านปาง กระทั่งเดือนสิงหาคม ๒๔๘๑ จึงได้จัดขบวนแห่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางมารักษาตัวในจังหวัดลำพูน การเดินทางแบบค่อยเป็นค่อยไป เพราะกลัวท่านจะได้รับการกระทบกระเทือน จึงใช้เวลา ๕ วัน ๕ คืน

คำอ้าย ชัยสิทธิ์ อายุ ๘๓ ปี (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗) ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้วัดจามเทวี เล่าเหตุการณ์เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมาพักรักษาตัวอยู่ที่วัดจามเทวีว่า ขณะนั้นตนยังเป็นเด็ก ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจำพรรษาอยู่ที่กุฏิด้านทิศเหนือของเจดีย์ (กุฏิรื้อแล้ว) มีครูบาทองสุข (คำสุข), ครูบาเสาร์ นารโท (วัดศรีโสดา เชียงใหม่), ครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส (วัดพระเจ้าตนหลวงพะเยา),

ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงอาพาธ ขณะบูรณปฏิสังขรณ์วัดจามเทวี

ครูบาเบ้า โสภา โสภโณ (วัดถวาย เชียงใหม่), ครูบาก้อน อุตฺตโม (วัดแม่พริก ลำปาง), ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน (วัดจามเทวี) เป็นผู้เฝ้าปรนนิบัติ เมื่อตนไปวิ่งเล่นบริเวณกุฏิครูบาเจ้าศรีวิชัย มักจะถูกไล่ เพราะผู้ปรนนิบัติกลัวเสียงจะไปรบกวนการพักผ่อนของครูบาเจ้าศรีวิชัย

พระศรีวรานุรักษ์ ต่อสู้ในสภาขอแพทย์รักษาครูบาเจ้าศรีวิชัย

พระศรีวรานุรักษ์ (ศรี บุญเฉลียว) **สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เขต ๑** รุ่นที่ ๓ (หลวงศรีประกาศเป็นรุ่นแรก) เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๑ ได้เสนอต่อที่ประชุมรัฐสภา ว่าขอให้มีการจัดแพทย์ฝีมือเยี่ยมเข้ารักษาอาการอาพาธของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ลำพูน เพราะเป็นพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่ชาวล้านนาเคารพรักอย่างสูงสุด โดยระบุว่าท่านอาพาธอย่างหนักด้วยโรคริดสีดวงทวาร และโรคปอดอักเสบ

ทว่า ข้อเสนอนี้ได้รับการคัดค้านไม่เห็นด้วยจากหลวงโกวิทอภัยวงศ์ (พันตรี ควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรีไทยลำดับที่ ๔) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ โดยอ้างว่า หากทำตามข้อเสนอดังกล่าวแล้ว ก็เท่ากับเป็นการ “สร้างเงื่อนไขใหม่” จะทำให้เดือดร้อนกันทั่ววงการสาธารณสุข เพราะต่อแต่นี้ไป หากเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอรูปใดเกิดอาพาธ ก็คงต้องมาร้องทุกข์ขอแพทย์พิเศษจากฝ่ายกรุงเทพฯ เป็นธุระช่วยรักษาให้พระคุณเจ้าทุกรูปทุกครั้งไป

อีกทั้ง หลวงโกวิทอภัยวงศ์ ยังบอกกับพระศรีวรานุรักษ์ว่า หากจะรักษาโรคของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้หายขาด จะต้องส่งไปที่สวิตเซอร์แลนด์เท่านั้น ต่อให้ส่งแพทย์เฉพาะทางจากส่วนกลางไปรักษา อย่างไรเสียก็ไม่หาย เสียเวลาเปล่าๆ หลังประชุมเสร็จได้ ๓ วัน ในวันที่ ๖ กันยายน ๒๔๘๑ ก็มีข่าวลงหนังสือพิมพ์ **“สยามราษฎร์”** ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๔๓๗๗ และหลังจากการประชุมสภาครั้งนั้นอีก ๕ เดือน ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็มรณภาพ

ถึงแม้ว่าข้อเสนอของพระศรีวรานุรักษ์จักไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ แต่อย่างน้อยที่สุด ก็ทำให้ทราบว่า ยังมีนักการเมืองท้องถิ่นเชียงใหม่อีกท่านหนึ่ง (นอกเหนือไปจากหลวงศรีประกาศ) ที่มีความพยายามอย่างยิ่งยวดในการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งแพทย์ฝีมือดีที่สุดในสยามมารักษา ณ ช่วงที่ “ครูบาเจ้าศรีวิชัย” อาพาธอย่างหนัก

ข้อมูลจากสถาบันพระปกเกล้า ได้กล่าวถึงประวัติของอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรท่านนี้ว่า เดิมชื่อ ศรี บุญเฉลียว เป็นชาวเชียงใหม่โดยกำเนิด เป็นบุตรของนายวัง และนางบัวจันทร์ บุญเฉลียว เกิดที่บ้านศาลา ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

สยามราษฎร์
The Siam Rashdra Daily News.
ผู้แทนให้ส่งแพทย์รักษาครูบาศรีวิชัย

หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ลงข่าวพระศรีวรานุรักษ์ เสนอให้ส่งแพทย์ไปรักษาครูบาเจ้าศรีวิชัย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๐ เข้าเรียนที่โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย สมัยที่เรียกว่า "โรงเรียนกลางเวียง" ขณะเรียนชั้นประถม ๔ พระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร -สมัยยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา) ข้าหลวงสิทธิขาดมณฑลพายัพ มาตรวจโรงเรียน รู้สึกชื่นชอบถูกชะตากับ ด.ช.ศรีบุญเฉลียว จึงเอ่ยปากขอรับเป็นบุตรบุญธรรม เมื่อจบชั้นมัธยม ๖ เรียนต่อที่โรงเรียนปกครอง กระทรวงมหาดไทย จนเรียนสำเร็จเมื่ออายุ ๑๗ ปีเศษ เดินทางกลับมาเชียงใหม่เข้ารับราชการประจำแผนกเลขาฯ มณฑลพายัพ

พ.ศ. ๒๔๖๕ เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ย้ายไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยที่กรุงเทพฯ จึงชวนนายศรี บุญเฉลียวไปด้วย โดยบรรจุรับราชการแผนกเวรพิเศษ พร้อมกันนั้นได้เรียนกฎหมายควบคู่อีกหนึ่งวิชา ในปีต่อมาขอกลับมารับราชการที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อดูแลมารดาจนเลื่อนตำแหน่งเป็นเสมียนตรามณฑลพายัพ รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนศรีวรานุรักษ์ ต่อมารับตำแหน่งนายอำเภอสารภีในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ภายหลังได้รับบรรดาศักดิ์เป็น หลวง และพระตามลำดับ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ พระศรีวรานุรักษ์ลาออกจากราชการในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อรับคำสั่งเป็นข้าหลวงตรวจการกรมมหาดไทย ขณะนั้นอายุได้ ๓๗ ปี กลับมาประกอบอาชีพส่วนตัวที่เมืองเชียงใหม่ โดยมาทำสวนที่ซื้อไว้ประมาณ ๑๐ ไร่ ที่บริเวณติดน้ำปิงใกล้สะพานเม็งราย (บริเวณร้านราชาวดีเดิม) และเล่นการเมืองจนได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ต่อมาเป็นนักการเมืองท้องถิ่น โดยเป็นนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ สลับกับหลวงศรีประกาศ และ ร.อ.หลวงสำเริงณรงค์ ระหว่างปี ๒๔๘๖ - ๒๕๐๑

ประสงค์กลับไปมรณภาพที่วัดบ้านปาง

ครูบาเจ้าศรีวิชัยรักษาตัวที่วัดจามเทวี จนถึงวันอังคารที่ ๑๐ มกราคม ๒๔๘๑ (นับตามปฏิทินปัจจุบันตรงกับ พ.ศ. ๒๔๘๒) แรม ๕ ค่ำ เดือนยี่ ปีขาล อาการท่านกำเริบหนัก เข้าขีดอันตราย หมอไม่รับรอง ท่านจึง

ภาพซ้าย **พระศรีวรานุรักษ์** *ภาพขวา* **นายแพทย์ อี.ซี.คอร์ท ทั้งสองพยายามช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยในด้านการรักษาพยาบาลอาการอาพาธอย่างเต็มกำลัง**

มีความประสงค์จะกลับไปมรณภาพที่วัดบ้านปาง ดังที่พระวิมลญาณมุนีกล่าวว่า

"...โรคของท่านตกอยู่ในระยะที่ทรงกับทรุดไม่ดีขึ้นได้ พระศรีวิชัยเห็นว่าชีวิตจะไม่ยืนต่อไปได้นานแล้ว จึงขอลากลับไปอยู่วัดบ้านปางอีก แม้คณะสงฆ์ เจ้าผู้ครองนคร และข้าหลวงประจำจังหวัด ตลอดถึงศรัทธาประชาชนจะอ้อนวอนให้พักรักษาอยู่ก่อน ก็ไม่ยอม จึงต้องให้ท่านกลับไปวัดบ้านปางตามประสงค์ และกลับไปอยู่ได้ไม่นานโรคก็กำเริบขึ้นทุกขณะ..."

รถออกจากลำพูน ไปพักนอนที่วัดห้วยกานคืนหนึ่ง รุ่งเช้าจึงออกเดินทาง เมื่อสิ้นสุดทางรถ ก็นั่งเสลี่ยงคานหาม พักนอนที่วัดบ้านโฮ่งหลวงคืนหนึ่ง อีกวันหนึ่งจึงถึงวัดบ้านปาง

ท่านรักษาตัวถึงวันศุกร์ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ แรม ๖ ค่ำ เดือนสาม ปีขาล ท่านไม่สามารถพลิกตัวได้ จึงบอกให้ศิษย์พาท่านออกมานอนข้างนอก กระทั่งมีหมอฝรั่งจากโรงพยาบาลแมคคอร์มิคมาทำการรักษา

นายแพทย์ อี.ซี.คอร์ท มาตรวจรักษา

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม กล่าวไว้ในหนังสือของท่านถึง "หมอฝรั่งจากเชียงใหม่" ได้มาเยี่ยมเพื่อดูอาการครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง ตามคำเชิญของพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เนื่องจากครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิเสธที่จะย้ายไปรักษาตัวที่จังหวัดเชียงใหม่

จากการตรวจสอบข้อมูลพบว่าหมอฝรั่งผู้นั้นมีนามว่า **นายแพทย์ อี.ซี.คอร์ท** (Dr. Edwin Charles Cort) หนึ่งในคณะผู้ก่อตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค (McCormick Hospital) และโรงพยาบาลโรคเรื้อนแมคเคน ผู้ที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า**"หมอคอร์ท"** หรือ**"พ่อเลี้ยงคอร์ท"** มิชชันนารีชาวอเมริกันจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย John Hopkins เป็นผู้มีอุดมการณ์อย่างแรงกล้าที่จะรับใช้พระเป็นเจ้าและมนุษยชาติ เดินทางมาทำงานในเชียงใหม่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๔๙๒ หมอคอร์ทได้มีโอกาสร่วมงานกับ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระราชบิดาวงการแพทย์ของไทย เมื่อมาทรงฝึกงานในฐานะนักเรียนแพทย์ที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค พ.ศ. ๒๔๗๒

บทสนทนาระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยกับหมอคอร์ท มีความน่าสนใจเกี่ยวกับเรื่อง "มรณานุสติ" เนื่องจากหมอคอร์ทพยายามคะยั้นคะยอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยฉันโอสถ แต่ท่านไม่ยอมฉันทำให้หมอคอร์ทขู่ว่า

"หากท่านไม่ฉันยา มีทางเดียวเท่านั้น คือความตาย"

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ตอบหมอคอร์ทว่า

"อย่าว่าแต่อาตมาเลย หมอเองก็ต้องตายเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นหมอดีวิเศษอย่างไร ก็หลีกหนีความตายไปไม่พ้น"

พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น เล่าว่า

"ในที่สุดหมอฝรั่ง ใช้ยาทาจนตัวริดสีดวงหลุดออกมาทั้งยวง รวมทั้งหูรูดทวารหนักด้วย จึงทำให้ท่านอุจจาระไหลออกมาไม่หยุด จนผอมเหลือแต่กระดูก"

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยพูดถึงโรคภัยของท่านว่า

"เราเป็นโรคกรรมแต่อดีตมาตามทัน คือเมื่ออดีตชาติเราเคยเป็นพระ ได้ถือไม้เท้าปลายแหลม ๓ ง่ามไปแทงก้นกบตัวหนึ่งเข้า กบได้รับเวทนา จึงเป็นเวรแก่กัน เวทนาของเราเดี๋ยวนี้คงไม่ต่างอะไรกันกับกบตัวนั้น ถึงอย่างไรเราก็ปลงตกแล้ว จะไม่ให้กรรมเป็นเวรเป็นภัยแก่กันอีกต่อไป เราหวังให้สิ้นภพสิ้นชาติ ขอให้มาเป็นพระโปรดโลกรูปหนึ่งในวันข้างหน้า เราจะละสังขารไปในเดือนนี้แล้ว ขอให้ท่านทั้งหลายดูความวิปริตของท้องฟ้าไว้เป็นสัญญาณ"

การมรณภาพ

สถานที่มรณภาพ

สถานที่มรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งอยู่นอกเขตวัดทางทิศตะวันออก พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น เล่าให้

นพคุณ ตันติกุล ฟังว่า **"ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ประสงค์จะมรณภาพในเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส คือในบริเวณวัดที่ท่านสร้างโดยบอกว่าท่านได้ถวายวัดไว้กับแก้วทั้งสาม คือ พระรัตนตรัยแล้ว ถือเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ จึงมาสร้างกระท่อมมุงคานอนรักษาตัวจนวาระสุดท้ายที่นอกกำแพงวัด** เมื่ออาการท่านทรุดหนักใกล้มรณภาพ คณะศิษย์ต่างหลั่งไหลมากราบไหว้เป็นครั้งสุดท้าย เนื่องจากที่บนกุฏิคับแคบจึงย้ายท่านมานอนบนแคร่ไม้ไผ่หามมาไว้กลางลานให้ศิษย์ทุกคนได้เห็น"

ปัจจุบันทางวัดบ้านปางได้สร้างมณฑปครอบสถูปหรือกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย บนจุดที่ท่านมรณภาพ นอกกำแพงหินด้านทิศตะวันออกของวัดบ้านปางบริเวณเนินลาดต่ำลงมา ภายในมณฑปนอกจากมีกู่แล้ว ยังได้สร้างหุ่นขี้ผึ้งของท่านในอิริยาบถนอนตะแคง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันศีรษะไปทางทิศใต้ สถานที่ที่เคยเป็นจุดจำวัดของท่านขณะอาพาธ บริเวณมุมบันไดทางขึ้นมณฑปมีหลุมทิ้งของเสียอาจเป็นเว็จกุฏี (ส้วม) ขณะที่ท่านอาพาธ บางท่านว่าอาจเป็นเพียงหลุมที่ขุดไว้เท่านั้น เพราะครูบาเจ้าศรีวิชัยคงไม่สามารถลุกขึ้นเดินมายังเว็จกุฏีด้านนอกกุฏิที่พักได้สะดวกนัก ปัจจุบันทางวัดบ้านปางได้ก่อปากหลุมด้วยอิฐเป็นรูปสี่เหลี่ยม ปิดไว้ด้วยเหล็กดัด

ครูบาตา วัดศรีลังกา สวดธรรม ๔ ผูก

จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่ที่วัดบ้านปางในปี ๒๕๓๐ ของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม

หลุมเทของเสียนอกกำแพง คล้ายเว็จกุฏี (ส้วม) ในระหว่างที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธ

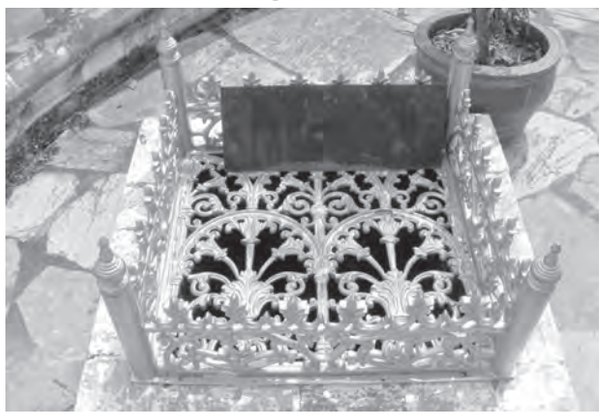

ทำให้ทราบว่า **วาระสุดท้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนมรณภาพนั้น ท่านได้ให้ลูกศิษย์ชื่อ "ครูบาตา คนฺธวโส"** (เจ้าอาวาสวัดผาลาด อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง) **ที่คอยเฝ้าอุปัฏฐาก ณ วัดบ้านปาง อ่านธรรมเทศนาให้ท่านฟัง** ทั้ง ๔ ผูก ได้แก่

๑. ธรรมมังคละสูตร หมายถึง**มงคล ๓๘ ประการ**

๒. ธรรมชาดก โลกาวุฒิ เป็นธรรมเทศนา "โลกกัณฑ์" ส่วนหนึ่งของพระเวสสันดรชาดก

๓. ธรรมบารมี คือทศบารมี หมายถึงบารมี ๑๐ ทัศ และ**บารมี ๓๐ ทัศ**

๔. ธรรมจักร คือ **ธัมมจักกัปปวัตนสูตร** ซึ่งเป็นปฐมธรรมเทศนากัณฑ์แรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระปัญจวัคคีย์

ขณะที่ครูบาตากำลังอ่านถึงบทสวดธรรมจักร ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ถึงแก่มรณภาพ

คำสั่งสุดท้ายก่อนสิ้นลมปราณ

เมื่อลมปราณได้ออกจากร่างของครูบาเจ้าศรีวิชัยในคืนวันมรณภาพนั้น พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม บันทึกตามคำสัมภาษณ์ของ **ครูบาทองสุข ธมฺมสโร (ครูบาคำสุข) อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปที่ ๒ ผู้เป็นพระเลขาและผู้อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะมรณภาพ** ว่า

"ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยดับขันธ์ นายวังเงิน สุวัลหงส์ นายน้อยแก้ว พลเมฆ เป็นผู้ตีปาน (กังสดาล) ตามธรรมเนียมนิยมถือว่า เป็นการบอกทิศทาง พอบรรดาศิษย์ทั้งหลายตั้งสติได้ ครูบาทองสุข ได้จดบันทึกเวลามรณภาพ และเอาน้ำผึ้งกรอกปากศพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑ ขวด เพื่อไม่ให้ศพเน่าเหม็น พอรุ่งขึ้นก็นำร่างของท่านมาชำระน้ำขมิ้น ส้มป่อย น้ำอบน้ำหอม เอาศพของท่านนอนไว้ ๗ วัน ๗ คืน ก็เหมือนคนนอนหลับเพียงแต่ไม่มีลมหายใจเท่านั้น

บรรดาสานุศิษย์ได้นำร่างอันไร้วิญญาณของครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุไว้ในโลงรดน้ำลายทองที่ท่านสั่งใช้ช่าง (เจ็กหลิม) เตรียมไว้ โดยการนำของครูบาอภิชัยขาวปี ได้นำคนแผ้วถางทางรอบวัดที่จะนำศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยจากด้านตะวันออกที่ท่านนอนมรณภาพไปสู่ทิศตะวันตกของวัด"

กังสดาล (ปาน) ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้ประจำ เวลาเดินทางไปในขบวนพระภิกษุสามเณรตามที่ต่างๆ มีทั้งทรงกลม และทรงระฆังวงเดือน ต่อมาลูกศิษย์ใช้ตีส่งวิญญาณตอนท่านมรณภาพ

อันที่จริงก่อนมรณภาพ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้สั่งห้ามนำศพของท่านไว้ทางทิศตะวันตกโดยเด็ดขาด (ซึ่งไม่มีใครทราบนัยดังกล่าวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความเชื่อหรือมีเหตุผลใดแฝงอยู่) แต่ครูบาอภิชัยขาวปีผู้ทำหน้าที่ก่อสร้างเห็นว่าทิศตะวันตกของวัดมีความเหมาะสมกว่า เพราะมีบริเวณกว้างขวางและง่ายต่อการทำบุญกราบไหว้ของศรัทธาสาธุชน ครูบาอภิชัยขาวปีและสล่าหนานหมวกได้ก่อสร้างอาคารปราสาท ๕ ยอด สำหรับตั้งศพครูบาเจ้าศรีวิชัย สร้างเสร็จเมื่อวันจันทร์ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่เหนือ ตรงกับวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๒ จากนั้นจึงเคลื่อนย้ายศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากทิศตะวันออก จุดที่ท่านมรณภาพมาไว้ ณ บริเวณทางถนนที่รถขึ้นมาสู่ลานชั้นบนวัดบ้านปาง จะเห็นปราสาท ๕ ยอดด้านซ้ายมือ

หนังสือประวัติครูบาอภิชัยขาวปี วัดพระพุทธบาทผาหนาม ระบุว่า ครูบาอภิชัยขาวปี สร้าง *"เมรุ ปราสาท กับหีบสำหรับใส่ศพครูบาเจ้าศรีวิชัย สิ้นเงิน ๒,๔๐๐ บาท"*

นัยจากบันทึกสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย

เป็นที่น่าสนใจว่า ก่อนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะมรณภาพนั้น สงฆ์ทั้งสองฝ่ายมีการบันทึกเรื่องราวของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่แตกต่างกันไป คือ บันทึกของคณะสงฆ์กรุงเทพฯ บอกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยตักเตือนให้ศิษยานุศิษย์ปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่าประมาท อย่าฝืนการปกครองของคณะสงฆ์ ดังว่า

"...ตัวเราเคยฝ่าฝืนมาแล้วและได้รับความเดือดร้อนเพียงไร ท่านทั้งหลายรู้เห็นอยู่ จงมีความสามัคคีปรองดองกัน อย่าแตกร้าวกัน การก่อสร้างวิหารที่ยังคงค้างอยู่ ขอให้ช่วยกันสร้างต่อไปจนสำเร็จ ตัวเรารู้สึกว่าชีวิตคงไม่อยู่ดูหน้าท่านไปได้สักกี่วันแล้ว เมื่อสร้างวิหารเสร็จแล้วจงทำบุญฉลองอุทิศไปถึงเรา วัตถุสิ่งของที่ควรเก็บไว้เป็นสมบัติของวัดก็ให้เก็บไว้เป็นแผนกหนึ่ง สิ่งใดที่ควรทำบุญให้ทานก็ให้เก็บแผนกหนึ่ง..."

จุดมุ่งหมายของผู้บันทึกนี้ เป็นไปเพื่อให้สงฆ์ทั้งสองฝ่ายปรองดองกัน

ในขณะที่บันทึกของฝ่ายสงฆ์ล้านนา ไม่มีข้อความใดเลยที่ระบุว่าให้สามัคคีปรองดองกันอย่าแตกร้าวกัน อาทิ ส. สุภาภา

"...หากชีวิตเราสิ้นสุดลง เราขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าขอให้พวกท่านจงตั้งหน้าสร้างสิ่งที่เรายังสร้างไม่เสร็จให้เรียบร้อย และอย่าลืมหลังจากที่เราสิ้นชีวิต พวกท่านจงเอาน้ำผึ้งหนึ่งขวดกรอกปากเราไว้ เพื่อกันการเน่าเปื่อยของศพ เพราะเรารู้ดีว่าพวกท่านจะเก็บศพเราไว้นานปี จงจำและทำตามเรา..."

จุดมุ่งหมายของผู้บันทึกนี้ ต้องการบอกว่าการที่ร่างของครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกเก็บไว้ได้นาน ก็เพราะมีกระบวนการรักษาไว้อย่างดีตั้งแต่ตอนที่ท่านมรณภาพใหม่ๆ

จะอย่างไรก็ตาม การกรอกน้ำผึ้งเพื่อป้องกันการเน่าเปื่อยของศพนั้น เป็นธรรมเนียมที่รับรู้กันของชาวล้านนาสมัยโบราณ *อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม* นักภาษาโบราณล้านนา ข้าราชการบำนาญ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เล่าถึงการจัดพิธีศพพระภิกษุสงฆ์ล้านนาในสมัยโบราณว่า

"เมื่อมีพระสงฆ์มรณภาพ ชาวบ้านจะช่วยกันทำพิธีห้างลอย บางแห่งใช้น้ำผึ้งกรอกปากศพให้ไหลลงคอมากที่สุด ศพจะไม่เน่าเหม็น บางแห่งไม่กรอก และส่วนมากจะท่องคาถาเทวทูต ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้ศพไม่เน่า จากนั้นจึงฉีกจีวรหรือผ้าสบงพันทับแขนขาลำตัวศพก่อนใส่ไว้ในโลง ครบ ๗ วันจึงปิดหีบศพ จากนั้น ๑ เดือนก็เปิดดูทีหนึ่ง เพื่อเปลี่ยนผ้าพันศพ และหากมีการจัดงานในช่วงนี้ไม่ว่าจะเป็นงานบุญ งานฉลากภัตต์ ก็ให้ถวายเครื่องไทยทานกับศพด้วย เพราะเชื่อว่าเมื่อ

โลงศพ และปราสาทศพเขียนลายคำน้ำแต้ม ประดิษฐานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ระหว่างช่วงตั้งศพที่วัดบ้านปาง ๑ ปี

เมรุตั้งศพครูบาเจ้าศรีวิชัย นอกเขตพุทธาวาสด้านทิศตะวันตก ผลงานการก่อสร้างของครูบาอภิชัยขาวปี

ศพยังไม่เผาก็ยังมีหุ้นส่วนหรือมีส่วนแบ่งในกิจการต่าง ๆ ของวัดอยู่"

บันทึกที่มีใจความแตกต่างกัน แสดงถึงจุดประสงค์ของผู้บันทึก ที่ต้องการใช้เหตุการณ์การมรณภาพของท่าน เป็นจุดเริ่มต้นในการสานต่อความคิดของแต่ละฝ่ายนั่นเอง

ไขปริศนาวันเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ

ครูบาเจ้าศรีวิชัยถึงแก่มรณภาพในวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ (หมายเหตุ ยังนับตามปฏิทินระบบเดิม หากนับแบบปัจจุบันคือปี ๒๔๘๒) ตรงกับ **วันอังคาร เดือน ๖ เหนือ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีขาล** มีหลักฐานยืนยันปรากฏใน คำประพันธ์ประเภท "คร่าว" ชื่อ **"ค่าวฮ่ำจะเอาศพครูบาสีวิไชยมาเวียงลำพูน"** บันทึกโดย **"พ่อน้อยจี๋"** ชาวบ้านอาศัยแถบประตูแสนปรุงชั้นนอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้อยู่ในเหตุการณ์การเคลื่อนย้ายศพ เขียนคำคร่าวเป็นตัวอักษรธัมม์ล้านนา ต่อมาปริวรรตเป็นภาษาไทยกลาง เมื่อวันที่ ๙ เมษายน ๒๕๓๗ โดย **พ่อครูอินทร สิงหนาท** อดีตประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอลี้ ผู้ล่วงลับ โดยพ่อครูอินทรได้รับต้นฉบับมาจากพ่อน้อยเป็ง จ๊ะถา หมู่ที่ ๒ บ้านห้วยแหน ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ปัจจุบันคร่าวฉบับดังกล่าว เก็บรักษาไว้ที่วัดบ้านโฮ่งหลวง

พ่อน้อยจี๋ เป็นหนึ่งในศิษย์ที่ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งแต่ท่านยังมีชีวิต กล่าวถึงการเคลื่อนขบวนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางเข้าสู่วัดจามเทวี ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นหลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพได้ราว ๑ ปีเต็ม

ตอนต้นของคร่าวระบุชัดว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพในวันอังคาร และปีขาล** ทั้งสองข้อนี้ตรงกับวันและปีที่ท่านชาตะ สำหรับเดือนและวันตามจันทรคตินั้น **เดือน ๖ เหนือ** (หรือเดือน ๔ ภาคกลาง) **วันออก (ขึ้น) ๓ ค่ำ เมื่อตรวจสอบกับหนังสือปฏิทิน ๑๒๐ ปีแล้ว ตรงกับ "วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์"**

จากการที่ท่านมรณะในเวลาก่อน ๐๑.๐๐ น.ของเช้าวันใหม่ แต่เลยเวลา ๒๔.๐๐ น. ของคืนวันก่อนไปแล้ว คือ ๒๔.๕๐ นาที ๓๐ วินาที ถือเป็นเวลาที่คาบเกี่ยวระหว่างคืนวันจันทร์เลยเที่ยงคืนเล็กน้อย กำลังย่างเข้าสู่เช้าวันใหม่ของวันอังคาร

ช่วงเวลาที่ท่านมรณภาพนั้น พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น เล่าไว้เป็นหลักฐานว่า เป็นตอนเช้ามืด ท่านจำได้อย่างแม่นยำ เพราะคืนก่อนที่ท่านจะมรณภาพนั้น พ่ออุ๊ยสี

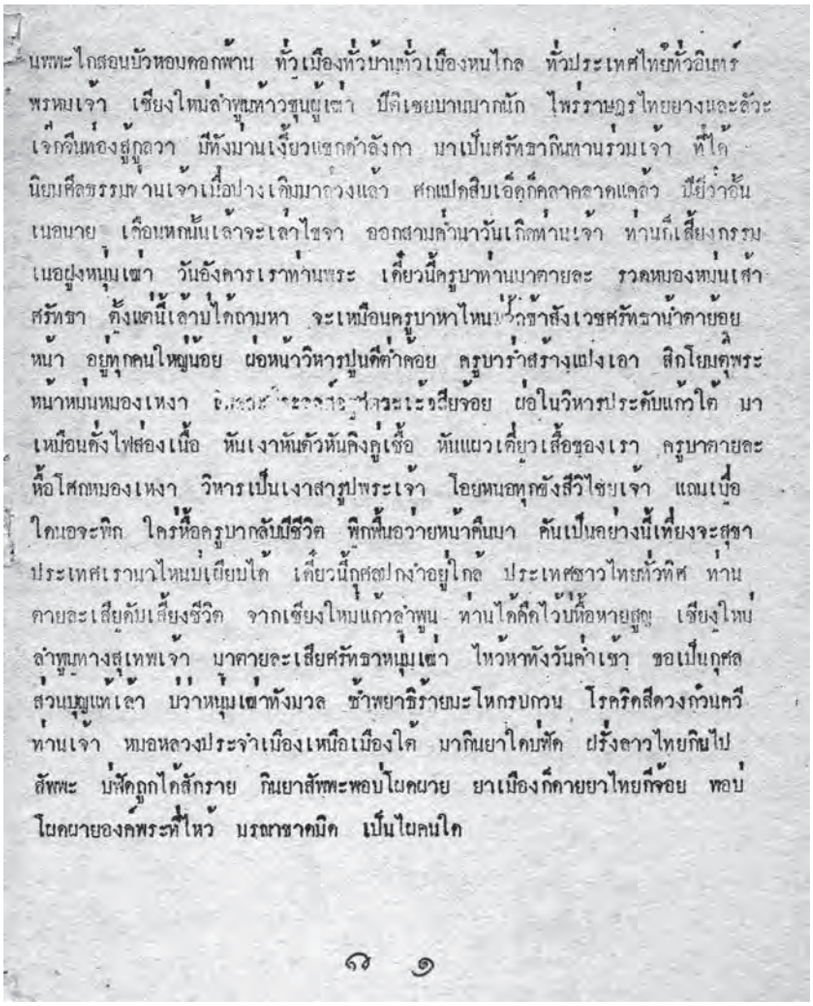

นพพะไกสอนบัวหอมดอกพ้าน ทั่วเมืองทั่วบ้านทั่วเมืองหนไกล ทั่วประเทศไทยทั่วอินทร์
พรหมเจ้า เชียงใหม่ลำพูนท้าวชุนผู้เฒ่า ปีติเชยบานมากนัก ไพร่ราษฎรไทยยางและลัวะ
เจ๊กจีนท่องสู้กูลวา มีทังม่านเงี้ยวแขกดำลังกา มาเป็นศรัทธากินทานร่วมเจ้า ที่ได้
นิยมศีลธรรมท่านเจ้าเมื่อปางเดิมมาล่วงแล้ว ศกแปดสิบเอ็ดก็คลาคลาดแคล้ว ปียี่ว่าอั้น
เนอนาย เดือนหกนั้นเล้าจะเล่าไขจา ออกสามค่ำนาวันเกิดท่านเจ้า ท่านก็เสี้ยงกรรม
เนอฝูงหนุ่มเฒ่า วันอังคารเราท่านพระ เดี๋ยวนี้ครูบาท่านมาตายละ รวดหมองหม่นเส้า
ศรัทธา ตั้งแต่นี้เล้าบ่ได้ถามหา จะเหมือนครูบาหาไหนบ่ว้าข้าสังเวชศรัทธาน้ำตาย้อย
หน้า อยู่ทุกคนใหญ่น้อย ผ่อหน้าวิหารปูนดีต่ำค้อย ครูบาร่ำสร้างแปงเอา สิกโยมตุ๊พระ
หน้าหม่นหมองเหงา [illegible] ผ่อในวิหารประดับแก้วใต้ มา
เหมือนดั่งไฟส่องเนื้อ หันเงาหันตัวหันคิงคู่เชื้อ หันแผวเตี่ยวเสื้อของเรา ครูบาตายละ
หื้อโศกหมองเหงา วิหารเป็นเงาสารูปพระเจ้า โอยหนอทุกขังสีวิไชยเจ้า แถมเบื่อ
ใดนอจะพิก ใครหื้อครูบากลับมีชีวิต พิกพื้นอว่ายหน้าคืนมา คันเป็นอย่างนี้เที่ยงจะสุขา
ประเทศเรามาไหนบ่เยียบได้ เดี๋ยวนี้กุศลปกงำอยู่ใกล้ ประเทศชาวไทยทั่วทิศ ท่าน
ตายละเสียดับเสี้ยงชีวิต จากเชียงใหม่แก้วลำพูน ท่านได้คิดไว้บ่หื้อหายสูญ เชียงใหม่
ลำพูนทางสุเทพเจ้า มาตายละเสียศรัทธาหนุ่มเฒ่า ไหว้หาทังวันค่ำเช้า ขอเป็นกุศล
ส่วนบุญแท้เล้า บ่ว่าหนุ่มเฒ่าทังมวล ซ้ำพยาธิร้ายมะโหกรบกวน โรคริดสีดวงก๋วนควี
ท่านเจ้า หมอหลวงประจำเมืองเหนือเมืองใต้ มากินยาใดบ่ฟัด ฝรั่งลาวไทยกินไป
สัพพะ บ่ฟัดถูกได้สักราย กินยาสัพพะพอบ่โผดผาย ยาเมืองก็ดายยาไทยก็จ้อย พอบ่
โผดผายองค์พระที่ไหว้ มรณาขาดมิด เป็นไผคนใด

๑ ๑

หลักฐานยืนยันวันเวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณะ ในคร่าวซอเคลื่อนศพ แผ่นที่ ๑
ระบุ วันอังคาร ปีขาล เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ

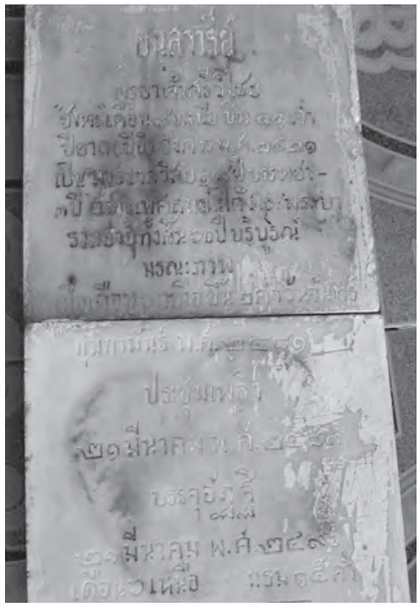

จารึกบนแผ่นหินอ่อนที่วัดบ้านโฮ่งหลวง
ระบุวันมรณภาพ

แสนอุ่น ได้ฝันไปว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาสั่งให้ตนเป็นผู้ดูแลวัด และเมื่อตื่นขึ้นมาจึงเกิดสงสัยว่า ทำไมครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องมาสั่งตนคนเดียว จึงรีบเดินไปวัดบ้านปาง เพื่อจะสอบถามกับครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่ไปไม่ทัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยดับจิตเสียก่อน และวันที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ มีชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านได้ยินเสียงฟ้าคำรามเบา ๆ แต่ญาติโยมที่เฝ้าครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้ยินเพราะมัวแต่ร้องไห้

ด้วยเหตุนี้ จึงมีบางท่านเขียนว่าท่านมรณะวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ อันตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๒ ค่ำ ดังเช่นในแผ่นจารึกหินอ่อนป้ายสถูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านโฮ่งหลวง จังหวัดลำพูน ปัจจุบันแตกหักเป็นสองท่อน ทำขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ในคราวที่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยครูบาศีลาภรณ์พิมล (ครูบาบุญมา สีลาภิรโต) มหาวงศ์ ภิกขุ ที่แผ่นจารึกเขียนวันมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า เดือน ๖ เหนือขึ้น ๒ ค่ำ วันจันทร์ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑

ส่วนกรณีที่มีการตีความเป็นวันที่ ๒๒ มีนาคม ปรากฏครั้งแรกในหนังสือที่พระวิมลญาณมุนี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำพูน จัดทำเพื่อบำเพ็ญกุศลศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ในปี ๒๔๘๒ นั้น เป็นการนำระบบการนับเดือนทางจันทรคติไปเทียบกับภาคกลางแบบคร่าว ๆ ว่า เดือน ๖ เหนือ คือเดือน ๔ กลาง ดังนั้น คำว่าเดือน ๔ ควรต้องเป็นมีนาคม และวันขึ้น ๒ ค่ำ (หากยึดก่อนเที่ยงคืน) ในเดือนมีนาคม ก็จะตรงกับวันที่ ๒๒ จึงได้ยึดเอาวันนั้นมาเป็นวันมรณะของครูบา

ในความเป็นจริงนั้น **เมื่อเทียบกับตารางปฏิทิน**

๑๒๐ ปีแล้ว พบว่าวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๑ (หรือ ๒๔๘๒ ตามแบบใหม่) ตรงกับวันพุธ ไม่ใช่วันอังคาร และเป็นปีเถาะแล้ว ไม่ใช่ปีขาล อีกทั้งเดือนมีนาคม ตั้งแต่วันที่ ๒๑ เป็นต้นมาก็เข้าสู่เดือน ๕ ภาคกลาง หรือเดือน ๗ เหนือแล้ว

หลักฐานสำคัญที่ใช้เป็นเครื่องยืนยันว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณะวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ อีกหลักฐานหนึ่ง ก็คือราวปี ๒๕๓๐ ครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม กำลังวางแผนจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เครื่องบริขารครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง จึงเก็บรวบรวมข้อมูลทุกอย่างเกี่ยวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย **ได้สัมภาษณ์ "ครูบาคำสุข" (หรือครูบาทองสุข ธมฺมสโร บั้นปลายชีวิตสึกเป็นหนาน พระลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวัยไว้วางใจมากเป็นผู้ที่เอาน้ำผึ้งกรอกปากครูบาเจ้าศรีวิชัยทันทีที่มรณะ และได้รับมอบหมายให้รักษาการเฝ้าวัดบ้านปางแทน**จึงมีสถานะเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปที่๒) ขณะนั้นมีอายุ ๙๐ ปีกว่า เล่าให้ครูบาอานันท์ ฟังว่า

"ครูบาเจ้าศรีวิชัยบอกกับศิษยานุศิษย์ในคืนวันจันทร์ว่า ***"เฮาจะละสังขารในวันที่เฮาเกิดเน้อ" (หมายถึงวันอังคาร) จากนั้นท่านก็ถามศิษย์ตลอดเวลาว่า เลยเที่ยง*** *(หมายถึงเที่ยงคืน – ภาษาเหนือนิยมเรียกเที่ยงคืนแบบย่อๆ ว่าเที่ยงเท่านั้น)* ***หรือยัง*** *ถ้าถึงเที่ยงแล้วให้บอกด้วย* ***ครั้นเมื่อถึงเวลาเที่ยงคืนเศษ ท่านก็ถามย้ำอีกว่าเลยเที่ยงแล้วใช่ไหม*** *ลูกศิษย์ยังไม่อยากให้ท่านสิ้นลม ก็ไม่มีใครกล้าบอก แต่ก็อดสงสารท่านไม่ได้ เพราะสภาพสังขารท่านไม่ไหวแล้วจริงๆ* ***จึงตัดสินใจบอกความจริงกับครูบาว่าล่วงเลยเข้าสู่วันใหม่แล้ว จากนั้นครูบาก็ละสังขาร"***

การยืนยันเจตนารมณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่าท่านมีความประสงค์จะละสังขารในวันอังคารนั้นตามความเชื่อของชาวล้านนา หากเมื่อคนเราเกิดและตาย ในวันหรือปีเดียวกัน จะเชื่อว่าผู้ตายได้หมดบุญที่มีมาแล้ว ถือเป็นการตายที่สมบูรณ์

ต่อมาครูบาคำสุขได้เขียนจดหมายแจ้งต่อศิษยานุศิษย์ทั่วล้านนา เรื่องการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในจดหมายลงวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ (เขียนจดหมายหลังจากมรณะได้ ๓ วัน) ดังนั้นจึงเป็นไปไม่ได้เลยที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะมรณภาพในวันที่ ๒๒ มีนาคม เพราะจักเป็นการขัดแย้งกับหัวจดหมาย (จดหมายฉบับนี้เก็บรักษาไว้ที่วัดบ้านปาง โดยครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม เป็นผู้ไปขอจดหมายจากทายาทของพ่อหนานอ้ายชาวดอยสะเก็ดผู้เป็นลูกศิษย์คนหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ได้รับจดหมายของครูบาคำสุข)

ด้วยเหตุนี้ หากนับตั้งแต่วันที่ท่านเกิดคือ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๒๑ ถึงวันมรณภาพ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ (หรือนับแบบปัจจุบันคือ ๒๔๘๒) แล้ว **สิริรวมอายุได้ ๖๐ ปี ๘ เดือน ๑๐ วัน หรือมีอายุย่าง ๖๑ ปี** ตรงกับข้อมูลสัมภาษณ์*แม่ชีเทียมตา ไชยกันต์* จากบ้านแม่ช่อแล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๙๑ ปี (เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗) เล่าว่ามีคร่าวซอขับร้องป่าวประกาศกระจายข่าวกันทั่วแผ่นดินล้านนาตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพใหม่ๆ ว่า

"หกสิบเอ็ดเป็นเสร็จธุระ สีวิไชยพระท่านเสี้ยงแก่กรรม"

ดังนั้นจึงเป็นที่รับรู้กันในสังคมล้านนาว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพในขณะที่อายุย่าง ๖๑ ปีแล้ว

การเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑๐ วัด ๑๘ คืน

การเคลื่อนศพจากวัดบ้านปางมายังวัดจามเทวี

ศิษยานุศิษย์ได้ตั้งศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปางเป็นระยะเวลา ๑ ปีเต็ม (๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ – ๒๖ มีนาคม ๒๔๘๓) จากนั้นพลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน พร้อมด้วยพระวิมลญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ก็มีดำริให้ย้ายศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางมาไว้ที่วัดจามเทวี เนื่องจากเป็นสถานที่ที่สะดวกต่อการให้ชาวลำพูน เชียงใหม่ และชาวล้านนาทั้งหมดเดินทางมากราบสักการะมากกว่าการตั้งศพไว้ที่วัดบ้านปาง

เหตุการณ์ครั้งนั้น ในหนังสือของครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุว่าสร้างความไม่พอใจให้แก่ชาวบ้านที่บ้านปางเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากยังมีความอาลัยหวงแหนสรีระร่างของครูบาเจ้าศรีวิชัย ดังนั้นชาวบ้านปางจำนวนมากจึงไม่ได้เข้าร่วมในขบวนแห่ศพครั้งนั้น

พระเจ้าฝนแสนห่า พระพุทธปฏิมาคู่บารมีของครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับมอบมาจากเจ้าเมืองพะเยา

ภาพถ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ชาวบ้านปางมีเกือบทุกบ้าน ระบุว่าถ่ายวันอังคารที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๑ (๒๔๘๒) เพียง ๑ เดือนก่อนมรณภาพ

หนังสือเล่มเดิมยังกล่าวว่า ผู้ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานในการนำศพครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากวัดบ้านปางไปไว้ยังวัดจามเทวีคือ **เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน** ผู้เป็นราชบุตรของ พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ โดยในครั้งนั้น เจ้าวรทัศน์ มีความประสงค์จะขอนำเอา **“พระเจ้าฝนแสนห่า” พระพุทธปฏิมาประจำตัวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับถวายมาจากเจ้าเมืองพะเยา พระยาประเทศอุดรทิศ ในช่วงที่ไปเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ วัดพระเจ้าตนหลวง เมื่อปี ๒๔๖๕** ไปไว้ในอำเภอเมืองลำพูนด้วย แต่ชาวบ้านปางไม่ยอม ทำให้ทุกวันนี้พระเจ้าฝนแสนห่า จึงยังคงประดิษฐาน ณ วัดบ้านปางที่เดิม ในพิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย

เมื่อเจ้าวรทัศน์พยายามชี้แจงเหตุผลจนชาวบ้านปางยินยอมแล้ว ในคร่าวซอของพ่อน้อยจี๋ได้ระบุว่ากำหนดพิธีเริ่มตั้งศพครูบาเจ้าศรีวิชัยในเดือน ๖ เหนือขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๘๒ (นับแบบปัจจุบันคือ พ.ศ. ๒๔๘๓) ในช่วงนั้นที่วัดบ้านปางมีการจัดงานฉลอง ตั้งโรงทาน จัดพิธีทำบุญถวายบาตรพระ ๑,๐๐๐ ใบ งานฉลองมีตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ฉลองนานถึง ๑๕ คืน จนสุดสิ้นงานฉลองในวันเสาร์ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๘๒ ต่อมาเมื่อเข้าสู่ข้างแรม ก็เตรียมเคลื่อนศพ ได้ฤกษ์ในวันแรม ๓ ค่ำ ตรงกับวันอังคารที่ ๒๖ มีนาคม ๒๔๘๒ ขบวนผู้คนส่วนมากเป็นชาวอำเภอเมืองลำพูนและชาวเชียงใหม่ที่เดินทางไปรับศพ กับชาวกะเหรี่ยงกลุ่มหนึ่งที่เต็มใจช่วยผลัดกันแบกหามโลงศพ จากการสัมภาษณ์คนเฒ่าคนแก่หลายคนทำให้ทราบว่า ขบวนเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นเป็นการเดินเท้าและแบกศพท่านขึ้นบนบ่าไม่ได้ใส่ล้อเข็นเลื่อนเดินทางออกจากวัดบ้านปางแวะพักศพครูบาเจ้าศรีวิชัยตามลำดับสถานที่แห่งละ ๒ คืน ดังนี้

๑. พักวัดวังหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ มีนาคม ๒๔๘๒

๒. พักวัดห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง ระหว่างวันที่ ๒๘-๒๙ มีนาคม ๒๔๘๒

๓. พักวัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง ระหว่างวันที่ ๓๐-๓๑ มีนาคม ๒๔๘๒

๔. พักวัดดงฤาษี (ดงระสี) อำเภอบ้านโฮ่ง

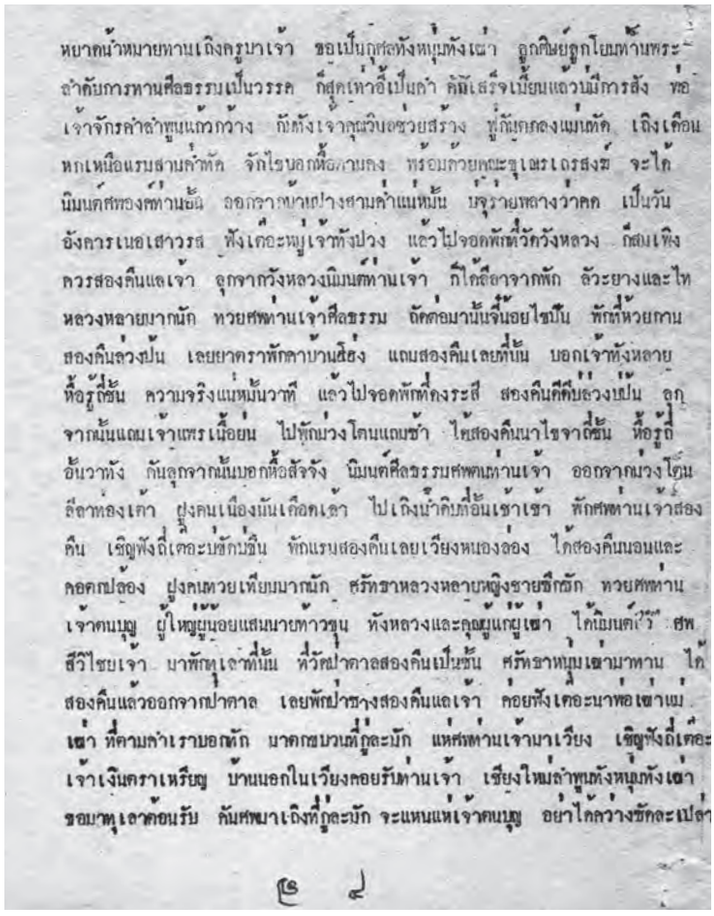

หยาดน้ำหมายทานเถิงครูบาเจ้า ขอเป็นกุสลทั้งหมู่มังเฒ่า ลูกศิษย์ลูกโยมท่านพระ
สำคับการทานศีลธรรมเป็นวรรค ก็สุดเหาอี้เป็นกำ คันมีเสร็จเปี้ยนแล้วมีการสัง ทอ
เจ้าจักรคำลำพูนแก้วกว้าง ญัติทังเจาสุมวินอช่วยสร้าง ผู้ญิงหลองเมาเหัค เถิงเดือน
หกเหนือแรมสามค่ำหัก จักไปบอกพื้อวามถง พร้อมกายคณะอุเลเถรสงฆ์ จะได้
นิมนต์ศพองค์ท่านนั้น ออกราชาเข่างสามค่ำแม่หมั้น บจุรายพลางว่าคก เป็นวัน
อังคารเนอเสาวรส ฟังเถอะหมู่เจ้าทังปวง แล้วไปจอดพักที่วักวังหลวง ก็สมเพิง
ควรสองคืนแลเจ้า อุกจากวังหลวงนิมนต์ท่านเจ้า ก็ไกลอาจากพัก ลัวะยางและไท
หลวงหลายบากนัก หวยศพท่านเจ้าศีลธรรม ถัดต่อมานั้นจึ้นอยไชปืน พักที่ห้วยกาน
สองคืนล่วงปั้น เลยยาดราพักลาบ้านฮ้อง แถมสองคืนเลยที่นั้น บอกเจ้าทังหลาย
ห้อรู้ถี่ขั้น ความจริงแม่หมั้นวาที แล้วไปจอดพักที่ดงระสี สองคืนคืดับล่วงเป็น อุก
จากนั้นแถมเจ้าแหรเนื้อย่น ไปพักบ่วงโตนแถมช้า ไห้สองคืนนาไชจาถี่ขั้น ห้อรู้ถี่
อั้นวาทัง กันอุกจากนั้นบอกห้อสัจจัง นิมนต์ศีลธรรมศพท่านเจ้า ออกจากบ่วงโตน
อีลาหลวงเก่า ฝูงคนเนืองกันเถือกเอา ไปเถิงบ่าคีบที่อั้นเช้าเช้า พักศพท่านเจ้าสอง
คืน เชิญฟังถี่เถอะบ่ชักบ่ชิน พักแรมสองคืนเลยเวียงหนองล่อง ไก้สองคืนนอนและ
ลอดปล้อง ฝูงคนเหวยเหียบมากนัก ศรัทธาหลวงหลายหญิงชายชึกนัก หวยศพท่าน
เจ้าคนบุญ ผู้ใหญ่ผู้น้อยแสนนายท้าวขุน ทังหลวงและลุกผู้แก่ผู้เฒ่า ไก้เมินต์ไว้ ศพ
สีวิไชยเจ้า บาพักหุเจาที่นั้น หั้วค่ำตาลสองคืนเป็นขั้น ศรัทธาหมู่เฒ่าบาหาน ไก้
สองคืนแล้วออกจากป่าตาล เลยพักป่าซางสองคืนแลเจ้า คอยฟังเถอะนาพ่อเฒ่าแม่
เฒ่า ที่ตามคำเราบอกนัก นาคกขบวนที่กู่ละมัก แหล่ศพท่านเจ้าบาเวียง เชิญฟังถี่เถอะ
เจ้าเงินคราเหรียญ บ้านนอกในเวียงคอยรับท่านเจ้า เชียงใหม่ลำพูนทังหมู่ทังเฒ่า
ขอบาหุเจาต้อนรับ กันศพบาเถิงที่กู่ละมัก จะแหนแห่เจ้าคนบุญ อย่าได้วางชักละเปลา

๒ ๔

คร่าวซอของพ่อน้อยจี๋ ระบุวัดจำนวน ๑๐ แห่งที่แวะพักระหว่างเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัย จำนวน ๑๘ คืน

ครูบาอินทวงศ์ อินฺทวโส เจ้าอาวาสวัดอินทขิล ในช่วงเวลาที่เคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมา

ระหว่างวันที่ ๑-๒ เมษายน ๒๔๘๓ (หมายเหตุตามปฏิทินระบุว่าเข้าสู่พุทธศักราชใหม่แล้ว)

๕. พักวัดม่วงโตน อำเภอบ้านโฮ่ง ระหว่างวันที่ ๓-๔ เมษายน ๒๔๘๓

๖. พักวัดบ้านเวียงหนองล่อง (อดีตยังไม่แยกเป็นอำเภอเวียงหนองล่อง ยังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอป่าซาง แต่ในคำคร่าวเรียงลำดับวัดเวียงหนองล่องสลับกันกับวัดน้ำดิบ) ระหว่างวันที่ ๕-๖ เมษายน ๒๔๘๓

๗. พักวัดน้ำดิบ อำเภอป่าซาง ระหว่างวันที่ ๗-๘ เมษายน ๒๔๘๓

๘. พักวัดป่าตาล อำเภอป่าซาง ระหว่างวันที่ ๙-๑๐ เมษายน ๒๔๘๓

๙. พักวัดป่าซางอินทขีล ปัจจุบันเรียกวัดอินทขิล อำเภอป่าซาง ระหว่างวันที่ ๑๑-๑๒ เมษายน ๒๔๘๓

๑๐. เดินทางมาถึงวัดกู่ละมัก อำเภอเมืองลำพูน ไม่พักค้างคืนเพราะใกล้ถึงวัดจามเทวีแล้ว ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๘๓

ต่อจากนั้น พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้เดินทางมารับศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดกู่ละมัก เพื่อเคลื่อนต่อไปยังวัดจามเทวี

จากการที่ **จิรกาล สุพรรณรัตน์** ชาวอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ได้ทำการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสที่อยู่ทันเหตุการณ์จำนวน ๕ คน ใน ๓ พื้นที่ได้แก่ ละแวกวัดบ้านเวียงหนองล่อง วัดน้ำดิบ และวัดอินทขิล ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๙ ได้แก่

๑. แม่อุ้ยจันทร์สม ยองจา อายุ ๘๕ ปี เลขที่ ๑๖๒ หมู่ ๒ บ้านห้วยปันจ๊อย ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

๒. แม่อุ้ยใบ แก้วยองผาง อายุ ๘๑ ปี เลขที่ ๒๔๔ หมู่ ๒ บ้านห้วยปันจ๊อย ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

วัดวังหลวง วัดแรกที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดห้วยกาน วัดที่สองที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดดงฤๅษี วัดที่สี่ที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดม่วงโตน วัดที่ห้าที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดบ้านเวียงหนองล่อง วัดที่หกที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดน้ำคิบ วัดที่เจ็ดที่พักศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒ คืน

วัดอินทขิลเดิมชื่อวัดป่าซาง วัดที่เก้าที่พักขบวนศพ ๒ คืน

วัดกู่ละมัก วัดสุดท้ายที่นำขบวนศพแวะพักแต่ไม่ได้ค้างคืน

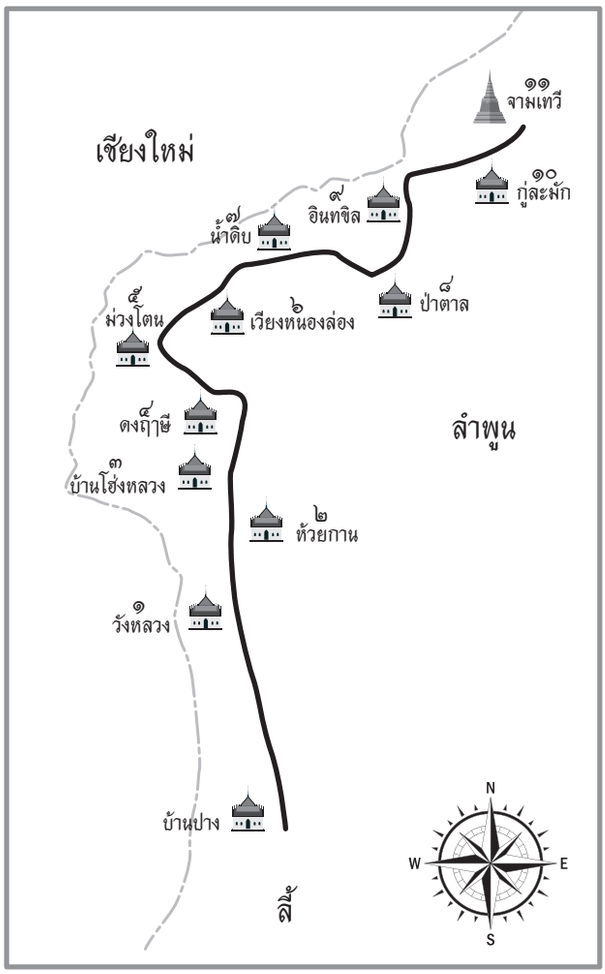

แผนที่แสดงจุดที่ตั้งวัดที่มีการเคลื่อนขบวนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยผ่านไป แต่ละวัด วัดละ ๒ คืน รวม ๑๐ วัด ๑๘ คืน

๓. พ่อน้อยจอมจันทร์ ชายน้อย (พ่อน้อยเมืองน้อย) อายุ ๙๑ ปี เลขที่ ๘๗ หมู่ ๑๗ บ้านน้ำดิบ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเคยบวชตอนอายุ ๑๔ ปี ตรงกับปี พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นช่วงที่ขบวนศพครูบามาแวะวัดน้ำดิบพอดี

๔. พ่อหนานหน้อย อุปนันท์ อายุ ๘๕ ปี (เสียชีวิตหลังจากให้สัมภาษณ์เพียง ๑ เดือน) เลขที่ ๖๔ หมู่๖ บ้านเวียงหนองล่อง ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

๕. แม่หลวงติ๊บ ใจวุฒิ อายุ ๙๙ ปี เลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ บ้านป่าซางอินทขีล ตำบลป่าซาง จังหวัดลำพูน

ทำให้ทราบข้อสรุปที่ตรงกันว่า ราวต้นปี ๒๔๘๓ (คาบเกี่ยวกับปฏิทินระบบเดิมเป็นปี ๒๔๘๒ ช่วงใกล้ปีใหม่เมือง) **เมื่อขบวนแห่ศพครูบาเจ้าศรีวิชัยเคลื่อนผ่านไปตามที่ต่างๆ จะมีการเป่าเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่า “กอย” และตีกังสดาล (ปาน) เสียงดังสนั่นหวั่นไหว** การเดินทางมาส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง (อดีตนิยมเรียก “ยาง”) นับพันชีวิต ใช้วิธีผลัดกันแบกหามหีบศพมาตลอดเส้นทาง ไม่ได้ใส่ในล้อเกวียนหรือปราสาทศพรถลาก **ทำเสมือนพวกเขาหามเสลี่ยงเช่นเดียวกับครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ หีบศพทำด้วยไม้ ปิดฝาโลงด้วยกระจกใส ผู้คนจะเบียดเสียดแย่งกันไปชะโงกดูสรีระร่างครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นครั้งสุดท้าย ทุกวัดเมื่อขบวนแห่ศพมาถึงจะนำศพครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่ด้านนอกประตูวัดเสมอ** เช่น แวะพักที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ของวัดป่าซางอินทขีล คือต้นฉำฉา ของวัดบ้านเวียงหนองล่อง จะอยู่ใกล้ลำห้วย (ปัจจุบันคือบริเวณหน้าบ้านของ อาจารย์อำนวย กะลำพัด ศิลปินด้านดนตรีและวรรณกรรมล้านนาผู้ล่วงลับ) **จะไม่มีการหามเข้าไปในวัด เพราะถือปฏิบัติตามคำขอที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยสั่งไว้ว่าอย่านำสรีระสังขารของท่านเข้าไปในวัด**

การตั้งศพ

ตั้งศพที่สะพานศรีวิชัย

ขบวนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยเคลื่อนมาถึงวัดกู่ละมัก เมื่อวันเสาร์ที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๘๓ หรือวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๗ เหนือ กำหนดการเดิมคือตั้งใจจะนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลศพที่วัดจามเทวี

คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ก่อนที่จะนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดจามเทวีนั้น ได้มีมติเห็นชอบว่าควรมีการนำศพไปตั้งไว้ที่สะพานศรีวิชัยก่อน ดังที่ ส.สุภาภา บันทึกเรื่องการตั้งศพที่สะพานศรีวิชัยว่า มีจดหมายโต้ตอบถกเถียงกันถึงประเด็นนี้เป็นเวลานาน ในที่สุดจึงได้ตกลงกันว่าจะนำศพท่านไปตั้งไว้ที่วัดจามเทวีแน่นอน แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องมีการสร้างสะพานเชื่อมลำพูน-เชียงใหม่ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างไว้เป็นอนุสรณ์สถานชิ้นสุดท้าย ซึ่งยังค้างอยู่ให้สำเร็จเสียก่อน

ทั้งเรื่องนี้ยังปรากฏในชีวประวัติพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร) วัดอโศการาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ว่า

"ครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งชาวเมืองเหนือเคารพนับถือ ท่านได้ดำริสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง แต่ยังไม่สำเร็จก็มรณะเสียก่อน ***ต่อจากนั้นได้มีคนเอาศพของท่านไปตั้งไว้ใกล้ๆ สะพาน ถ้าลูกศิษย์หรือพุทธบริษัทอื่นๆ ต้องการจะช่วยทำการพระราชทานเพลิงศพท่าน ก็ขอให้ช่วยกันสร้างสะพานให้สำเร็จเสียก่อน ในที่สุดศพครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ยังนอนทำประโยชน์ให้แก่ประชาชนได้"***

นพคุณ ตันติกุล ยังเล่าเหตุการณ์ตั้งศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่สะพานศรีวิชัยไว้ด้วยว่า ในวัยเด็กตนได้ติดตามผู้ใหญ่ไปไหว้**ศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่สะพานเพื่อทำบุญ ตั้งไว้ ๑๕ วัน ก่อนเคลื่อนไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดจามเทวี** ตอนเด็กยังไม่ได้เข้าชั้นประถม ได้มีโอกาสนั่งรถสามล้อปั่นเดินทางจากเชียงใหม่ไปไหว้ศพกับญาติ ได้เขย่งเท้าขึ้นไปบนยกพื้นที่ตั้งศพ เพื่อจะได้มองดูศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีฝาโลงเป็นแก้วได้ชัด ๆ

ข้อความนี้ สอดคล้องกับสำเนาสำนักพระราชวังที่ ๑๒๗๘ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ที่ ว. ๓๘๐๗/๒๔๘๙ ซึ่งเป็นหนังสือจากปลัดกระทรวงศึกษาธิการ มีไปถึงเลขาธิการพระราชวัง เรื่องขอพระราชทานหีบเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมีรายละเอียดตอนหนึ่งว่า

"การพระราชทานเพลิงศพนั้น คณะกรรมการเจ้าภาพศพดำริไว้ว่า ถ้าเงินเหลือจากใช้จ่าย จักได้ดำเนินการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง ซึ่งพระศรีวิชัยดำริค้างไว้"

นั่นแสดงว่าช่วง พ.ศ. ๒๔๘๙ สะพานศรีวิชัยก็ยังสร้างไม่สำเร็จ การตั้งศพไว้ที่สะพานใน พ.ศ. ๒๔๘๓ น่าจะระดมทุนได้จำนวนหนึ่งแต่คงไม่มากพอที่จะสร้างสะพานให้สำเร็จทันทีในปีนั้น

ในท้ายที่สุด นายสิน สมบูรณ์ วิศวกร กรมโยธาธิการ ประจำจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับมอบหมายให้มาสานต่อโครงการก่อสร้างสะพานศรีวิชัย ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่จนสำเร็จใน ปี พ.ศ. ๒๔๙๕

ตั้งศพวัดจามเทวี ๖ ปี (พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๔๘๙)

วัดจามเทวีในขณะนั้น **มีพระครูประศาสน์สุตาคม เป็นเจ้าอาวาสวัดจามเทวี** (ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชสุตาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน) อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย เป็นผู้เขียนและอ่านเวนทานในงานศพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้รายละเอียดเรื่องการตั้งศพที่วัดจามเทวีว่า พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้ทำโลงกระจกครอบไว้ (ฝาโลงเป็นกระจก ตัวโลงเป็นไม้ เพื่อให้สาธุชนสามารถมองเห็นสรีระร่างของท่าน) ทำปะรำที่ตั้งศพไว้ทิศตะวันตก ของพระเจดีย์กู่กุฏิหรือสุวรรณจังโกฏ

สอดคล้องกับที่ คำอ้าย ชัยสิทธิ์ อายุ ๘๗ ปี และน้อย วิโลรส อายุ ๙๐ ปี (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗) ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณวัดจามเทวี เล่าว่า ศพครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งอยู่ในมณฑปทางทิศตะวันตกของเจดีย์ เรียกหอเมรุ นอนหันศีรษะไปทางทิศใต้สู่อุโบสถของวัด (ฟากที่ติดกับโรงพยาบาลลำพูนในปัจจุบัน)

มณฑปเป็นลักษณะเดียวกันกับมณฑปตั้งบำเพ็ญกุศลศพที่วัดบ้านปาง ภายในยกพื้นเป็นแท่นสำหรับวางหีบศพ มีบันไดโดยรอบ ๓ ขั้น หีบศพนั้นเป็นหีบไม้ปิดทองลายฉลุ ด้านบนเป็นกระจก

ภายหลัง ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน รองเจ้าอาวาสวัดจามเทวีได้เก็บรักษาหีบศพไว้ภายในกุฏิ และเมื่อพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เป็นประธานจัดสร้างพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง จึงขอหีบศพจากครูบาบุญทึมไปจัดแสดง

คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ยังเล่าถึงสภาพ**สรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยตอนนั้นว่า แห้งแล้ว ปล่อยตามธรรมชาติ ไม่ได้มีการปิดทองเหมือนกับสรีระร่างของครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ในทุกวันนี้ นอนในท่าเอามือประสานกันที่หน้าอก ในมือมีดอกไม้สวมจีวรสีกรัก แขวนลูกประคำ และมีไม้เท้าวางในโลงด้วย**

ทั้งยังระบุชื่อผู้เฝ้าปรนนิบัติสรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยในครั้งนั้นด้วยว่า มีอยู่ ๓ คน ชื่อ ลุงก้อน ลุงก่อง (เป็นชาวขมุ) และลุงพรหม ต่อมาลุงพรหมนี้ได้เก็บรักษาเสื่อรองสรีระของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ สืบทอดมาถึงนายประเสริฐ เครือแก้ว ซึ่งเป็นหลาน เสื่อรองสรีระนี้เป็น

เหรียญลงยาครูบาเจ้าศรีวิชัยปี ๒๔๘๒ สำหรับแจกกรรมการจัดงานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

เหรียญรูปไข่ครูบาเจ้าศรีวิชัยปี ๒๔๘๒ สำหรับจำหน่ายนำปัจจัยเป็นค่าใช้จ่ายในการศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

รอยด่างรูปร่างกายครูบาเจ้าศรีวิชัย ประเสริฐ เครือแก้ว ได้เคยเล่าให้ พระอานนท์ พุรหฺมวโส (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗) พระภิกษุที่วัดจามเทวีฟังว่า มีกลิ่นหอมเหมือนกลิ่นธูป ปัจจุบันเสื่อผืนดังกล่าวสูญหายแล้ว

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย กล่าวไว้ในหนังสือ “สารประวัติครูบาศรีวิชัยฯ” ว่า ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ในระหว่างที่ พระราชสุตาจารย์ (สมัยที่ยังเป็นเจ้าอาวาสวัดจามเทวี สมณศักดิ์ พระครูประสาสน์สุตาคม) พร้อมกับลูกศิษย์ของท่านชื่อ นายประพันธ์ ชัยสิทธิ์ กำลังนอนพักผ่อนตากลมที่ลานกุฏิวัดจามเทวีนั้น

“ได้เห็นดวงไฟกลมๆ มีแสงสว่างสุกใสลอยเลื่อนมาจากทิศใต้ แล้วลอยเวียนประทักษิณที่เก็บศพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ๓ รอบ แล้วก็วูบหายเข้าไปในโลงศพ เป็นที่น่าอัศจรรย์”

นเรนทร์ ปัญญาภู กล่าวว่าเคยสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในลำพูนเรื่องการบำเพ็ญกุศลศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหญิงชราอายุกว่า ๙๐ ปี เรียกกันว่า “ป้าน้อย” เล่าถึงสรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

“ศพท่านตั้งไว้ที่วัดจามเทวีอย่างเงียบเหงา บางช่วงไม่ค่อยมีใครไปดูแล ปล่อยให้หญ้าขึ้นปกคลุมปราสาทศพ นั่นคงเพราะภัยสงครามที่สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนทุกคน การจะทำการสิ่งใดก็เป็น

เหรียญกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ วัดราชบพิธ ปี ๒๔๘๑ ด้านหลังเขียนอักษรขอมเป็นต้นแบบให้เหรียญครูบาเจ้าศรีวิชัย

คำแปลคาถาย่อด้านหลังเหรียญครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒๔๘๒ นำมาจากต้นแบบเหรียญกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๑๑

การยากยิ่ง สมัยเป็นเด็กป้าน้อยเคยไปชะเง้อดูศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาพบว่าผู้คนค่อย ๆ เริ่มทยอยเข้ามามากขึ้นก็ช่วงตอนที่ใกล้งานเผาจริงแล้ว”

สรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งไว้ที่วัดจามเทวี ๖ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓ – ๒๔๘๙ เมื่อนับช่วง ๑ ปีแรก ที่วัดบ้านปาง ก็รวมเป็นระยะเวลานานถึง ๗ ปี **มีเหตุผลสืบเนื่องมาจากกำลังอยู่ในภาวะสงคราม ไม่สะดวกในการกระทำฌาปนกิจ กระทั่งเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติแล้ว จึงค่อยกำหนดการฌาปนกิจ ใน พ.ศ. ๒๔๘๙** ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๘ มีพันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีของไทย

การพระราชทานเพลิงศพ
การจัดทำเหรียญและหนังสือระดมทุน

ในช่วงที่รักษาสรีระท่านไว้ ได้มีการระดมทุนเพื่อเตรียมสำหรับจัดงานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงถึง ๕๐,๐๐๐ - ๗๕,๐๐๐ บาท ทาง**จังหวัดลำพูนจึงได้จัดสร้างเหรียญครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๘๒ เพื่อให้สาธุชนบูชา** พร้อมแจกหนังสือที่แต่งโดยพระวิมลญาณมุนี เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

เหรียญรูปครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๘๒ นี้ มี ๒ แบบ

แบบแรก เป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์หรือใบสาเก มีการลงยา ทำจำนวนจำกัดสำหรับแจกเป็นของขวัญที่ระลึกเฉพาะคณะกรรมการที่มาช่วยงานศพเท่านั้น

แบบที่สอง เป็นเหรียญโลหะทรงรูปไข่ เป็นเหรียญปั๊มพิมพ์ไม่ลงยา ให้เช่าในราคาเหรียญละ ๕ สตางค์ เพื่อนำปัจจัยมาเป็นค่าใช้จ่ายในการเตรียมจัดงานฌาปนกิจศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

เหรียญรูปครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๘๒ ทั้ง ๒ รุ่น จารึกด้านหน้าเขียนว่า **“ครูบาเจ้าศรีวิไชย ๒๔๘๒”** ส่วนด้านหลังพิมพ์นูนเป็นตัวอักษรขอม ความยาว ๔ บรรทัด เป็นคาถาภาษาบาลี เขียนว่า

“สพฺ พุทฺ ธา ทฺยา นุ ภา เว น
สพฺ พ สนฺ ตา ป วชฺ ชิ โต
สพฺ พ ส มตฺ ถ สมฺ ปนฺ โน
สี ติ ภู โต สทฺา ภ ว”

พระเทพเวที (อาจ อาสโภ) เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ ผู้ประสานขอพระราชทานเพลิงศพให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย และเป็นประธานในพิธีฝ่ายสงฆ์

แปลได้ว่า
“ด้วยอานุภาพแห่งสัมมาสัมพุทธเจ้า
ขอท่านจงห่างไกลจากสรรพความเดือดร้อน
ให้ก้าวล่วงพ้นเวรทั้งปวง
เป็นผู้มีความเยือกเย็นในกาลทุกเมื่อ”

อันเป็นข้อความเดียวกันกับเหรียญที่ระลึกของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๑๑ ซึ่งผลิตขึ้นก่อนหน้านั้นแล้วเล็กน้อย เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ ตรงกับที่อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย บันทึกว่า ครูบากองแก้ว นาถกโร วัดมหาวัน เป็นผู้ออกแบบ นายคล้อย ทรงบัณฑิต เป็นผู้รับลงไปพิมพ์และหล่อเหรียญที่กรุงเทพฯ **โดยด้านหลังตั้งใจใช้คาถาตัวอักษรขอมเหมือนกับเหรียญของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์** *(ภาพถ่ายชุดนี้ได้รับอนุเคราะห์จากหนังสือ “ครูบาเจ้าศรีวิไชย” ของ พงศ์ เชียงใหม่)*

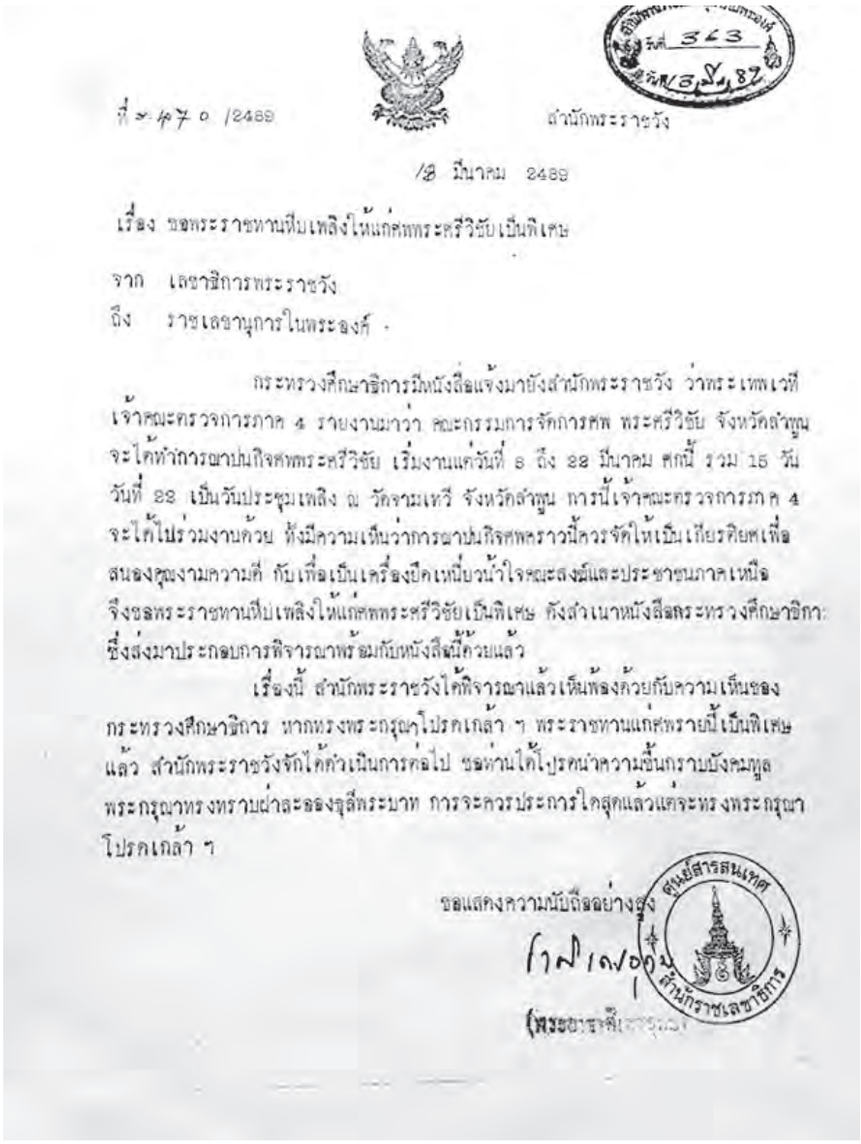

ที่ ๒๔๗๐ /2489 สำนักพระราชวัง

18 มีนาคม 2489

เรื่อง ขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ

จาก เลขาธิการพระราชวัง

ถึง ราชเลขานุการในพระองค์

กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือแจ้งมายังสำนักพระราชวัง ว่าพระเทพเวที เจ้าคณะตรวจการภาค 4 รายงานมาว่า คณะกรรมการจัดการศพ พระศรีวิชัย จังหวัดลำพูน จะได้ทำการฌาปนกิจศพพระศรีวิชัย เริ่มงานแต่วันที่ 8 ถึง 22 มีนาคม ศกนี้ รวม 15 วัน วันที่ 22 เป็นวันประชุมเพลิง ณ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน การนี้เจ้าคณะตรวจการภาค 4 จะได้ไปร่วมงานด้วย ทั้งมีความเห็นว่าการฌาปนกิจศพคราวนี้ควรจัดให้เป็นเกียรติยศเพื่อสนองคุณงามความดี กับเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคณะสงฆ์และประชาชนภาคเหนือ จึงขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ ดังสำเนาหนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งส่งมาประกอบการพิจารณาพร้อมกับหนังสือนี้ด้วยแล้ว

เรื่องนี้ สำนักพระราชวังได้พิจารณาแล้วเห็นพ้องด้วยกับความเห็นของกระทรวงศึกษาธิการ หากทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานแก่ศพรายนี้เป็นพิเศษแล้ว สำนักพระราชวังจักได้ดำเนินการต่อไป ขอท่านได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(พระยาราชวัง)

ศูนย์สารสนเทศ สำนักราชเลขาธิการ

หนังสือจากสำนักพระราชวัง ถึงราชเลขานุการในพระองค์เรื่อง
ขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่พระศรีวิชัยเป็นพิเศษ

ขอพระราชทานหีบเพลิง

พระเทพเวที (อาจ อาสโภ ป.ธ.๘) ต่อมาคือ "พระพิมลธรรม" และสมเด็จพระพุฒาจารย์ ตามลำดับ นามเดิมคือ คำตา (หรืออาจ) ดวงมาลา เกิดวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๔๖ เป็นชาวขอนแก่น เคยเดินทางขึ้นมาตรวจการหนเหนือในศาสนกิจที่เชียงใหม่ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งเป็น**สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษาเจ้าคณะตรวจการภาค ๔ (ภาคเหนือ)** พ.ศ. ๒๔๘๙ สมณศักดิ์ในพระราชาคณะชั้นเทพที่พระเทพเวทีตรีปิฎกคุณสุนทรธรรมภูษิต ยติคณิสสร บวรสังฆารามคามวาสี ได้เล่าให้ รองศาสตราจารย์ สมหมาย เปรมจิตต์ อดีตนักวิชาการ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฟังที่วัดเมืองมาง ถนนราชเชียงแสน ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ว่า

"ได้พิจารณาเห็นว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่พระศาสนามาก สมควรได้รับพระราชทานเพลิงศพเหมือนพระที่มีสมณศักดิ์ จึงให้คณะทำเรื่องขอพระราชทานเพลิงศพ"

ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดงานพระราชทานเพลิงศพของครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจนในสำเนาสำนักพระราชวังที่ ๑๒๗๘ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ที่ ว.๓๘๐๗/๒๔๘๙ เป็นหนังสือที่พระเทพเวที

ได้ทำหนังสือไปถึง กระทรวงศึกษาธิการ จากนั้น หลวงประโมทย์จรรยาวิภาช (ปราโมทย์ จันทวิมล) รักษาการรองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ทำหนังสือ เลขที่ ว. ๓๘๐๗/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๔๘๙ ถึงเลขาธิการพระราชวัง ว่า

"ด้วยพระเทพเวที เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ รายงานมาว่า คณะกรรมการจัดการศพพระศรีวิชัย จังหวัดลำพูนจะได้ทำการฌาปนกิจศพพระศรีวิชัย เริ่มงานแต่วันที่ ๘ ถึงวันที่ ๒๒ เดือนนี้ (หมายถึง ๒๔๘๙) รวม ๑๕ วัน วันที่ ๒๒ เป็นวันประชุมเพลิง ณ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน

พระศรีวิชัยรูปนี้ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นพระที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพของประชาชนชาวภาคเหนือเป็นจำนวนมากมาย ได้ชักชวนประชาชนให้ก่อสร้างถาวรวัตถุไว้เป็นสมบัติของชาติและศาสนาหลายแห่ง *เช่นโบสถ์ วิหาร สะพาน และถนนหลวง ในการฌาปนกิจศพพระศรีวิชัยคราวนี้ คณะกรรมการเจ้าภาพดำริไว้ว่า ถ้าเงินเหลือจากใช้จ่าย จักได้ดำเนินการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง ซึ่งพระศรีวิชัยดำริค้างไว้*

และในการนี้ เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ จะได้ไปร่วมงานด้วย กำหนดเดินทางจากกรุงเทพฯ ณ วันที่ ๑๘ เดือนนี้ ท่านเห็นว่าในการฌาปนกิจคราวนี้ ควรจัดให้เป็นเกียรติ เพื่อเป็นการสนองคุณงามความดี และเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคณะสงฆ์และประชาชนภาคเหนือ ***จึงขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ พร้อมทั้งไตรจีวรสำหรับบังสุกุลหน้าศพด้วย***

กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว เห็นเป็นการสมควรอย่างยิ่ง และได้นำความถวาย พระธรรมปาโมกข์ ผู้รักษาการแทนสังฆนายก เห็นชอบด้วยแล้ว จึงเรียนมาเพื่อขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ โดยเหตุผลได้กล่าวมาแล้วนั้น

ส่วนไตรจีวรสำหรับบังสุกุลหน้าศพ กระทรวงศึกษาธิการขอรับพระราชทานจัดถวายตามที่เจ้าคณะตรวจการภาคขอมา ทั้งนี้หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สำนักพระราชวังคงจะช่วยดำเนินการขอพระราชทานหีบเพลิงรายนี้ให้สำเร็จไปด้วยดี จึงขอขอบคุณมาณ ที่นี้ด้วย"

ต่อมา พระยาชาติเดชอุดม (หม่อมราชวงศ์โป๊ะ มาลากุล) เลขาธิการพระราชวัง ได้มีหนังสือที่ ร. ๔๗๐/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๔๘๙ ถึงราชเลขานุการในพระองค์ มีข้อความโดยสรุปว่า สำนักพระราชวังได้พิจารณาแล้วเห็นพ้องด้วยกับความเห็นของกระทรวงศึกษาธิการ และขอให้ทางสำนักราชเลขานุการในพระองค์ นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทต่อไป

เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน และเจ้าหนานบุญมี ตุงคนาคร สองเจ้านายลำพูน ผู้เป็นธุระจัดการงานศพครูบาเจ้าเจ้าศรีวิชัย

จากนั้น นายเฉลียว ปทุมรส ราชเลขานุการในพระองค์ ได้มีหนังสือที่ ว. ๓๗๓/๒๔๘๙ ลงวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๘๙ ตอบแก่เลขาธิการพระราชวังว่าได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย โปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดหีบเพลิงไปพระราชทานแก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษได้

จากเอกสารจดหมายเหตุที่เก็บรักษาในศูนย์สารสนเทศ สำนักราชเลขาธิการทั้งหมดนี้ทำให้ทราบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการจัดงานศพในลักษณะการพระราชทานเพลิงศพไม่ใช่การฌาปนกิจศพ

สำหรับหีบเพลิงพระราชทานนั้น เป็นกล่องมีพระปรมาภิไธย ภายในบรรจุเทียนชนวน กลักไม้ขีด ธูป ดอกไม้จันทน์ และเทียนพระราชทาน

บุคคลที่มาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพ

ส. สุภาภา บันทึกว่าทางคณะสงฆ์กรุงเทพฯ ได้ส่งพระเทพเวที สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ เป็นผู้แทนมาร่วมงาน

ภาพซ้าย เมรุตั้งศพ *ภาพกลาง* โกศบรรจุศพ ในงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย
ภาพขวา ปราสาทศพภายในเมรุ มีภาพครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งอยู่ด้านหน้า ที่วัดจามเทวี

จากการที่ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ได้ถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ เช่นเดียวกับ พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ก็ได้ถึงแก่พิราลัย พ.ศ. ๒๔๘๖ ทำให้**ประธานการจัดงานพระราชทานเพลิงศพฝ่ายฆราวาสจึงเป็นเจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน ราชบุตรของพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ซึ่งมีสถานะเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน** (ได้รับเลือกครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๘๑) เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ในรัฐบาลหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช (๑๙ กันยายน ๒๔๘๘ – ๓๑ มกราคม ๒๔๘๙) ก่อนจะเปลี่ยนตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในยุคของพันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี (๓๑ มกราคม – ๒๔ มีนาคม ๒๔๘๙) ในเวลาต่อมา เจ้าวรทัศน์ยังเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำสรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดจามเทวี ตามที่ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม บันทึกไว้ด้วย

ขั้นตอนการพระราชทานเพลิงศพ

ก่อนวันพระราชทานเพลิงศพ มีการเคลื่อนย้ายสรีระของครูบาเจ้าศรีวิชัยลงใส่ปราสาทศพ ตามธรรมเนียมโบราณล้านนา ศพพระสงฆ์นิยมตั้งบำเพ็ญกุศลในปราสาทศพ ๗ วัน จากนั้นจึงเคลื่อนขึ้นสู่เมรุพิธีอีก ๘ วัน รวม ๑๕ วัน ระหว่างตั้งบำเพ็ญกุศล ก็มีการละเล่น งานมหรสพ หนังกลางแปลง ละครคณะสายพิณ กลองแห่คณะพระเจ้าสะเลียมหวาน บ้านโฮ่ง ฯลฯ เป็นเวลา ๑๕ วัน ๑๕ คืน ตั้งแต่วันที่ ๘ - ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๙ ตามกำหนดการดั้งเดิมนั้นในวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๔๘๙ คือวันพระราชทานเพลิงศพ แต่ในความเป็นจริงมีการเขยิบเลื่อนขึ้นมา ๑ วัน กลายเป็นคืนวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๙

เมรุและปราสาทศพ

สถานที่ตั้งเมรุ อยู่ด้านทิศใต้ของพระวิหารหลวงวัดจามเทวี ระหว่างพื้นที่ที่เป็นต้นโพธิ์ ถึงที่สร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในปัจจุบัน แต่มีบางท่านกล่าวว่าที่ตั้งเมรุจะอยู่ก้ำกึ่งระหว่างวัดจามเทวีล้ำเข้าไปในเขตซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลด้วย

เมรุสร้างถวายโดย**พระครูพิทักษ์เจติยานุกิจ (ครูบาคำฟู) คณะอัฏฐารส** วัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นหัวหน้าช่าง ผู้ช่วยงานก่อสร้าง คือ สามเณรไพบูลย์ คำวัง (ไพบูลย์ ภูริวิปุโล ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๕๖) และหนานแสง คำวัง กับหนานตื้อ ลพบุรี

ลักษณะเมรุเป็นทรงจัตุรมุข ใช้ไม้เนื้ออ่อนเป็นโครงสร้าง ติดกระดาษ และฉลุไม้ประดับ คำอ้าย ชัยสิทธิ์ เล่าจากความทรงจำว่า เมรุนี้ไม่ได้เผาไปพร้อมกับสรีระศพ แต่รื้อทิ้งเมื่อเสร็จงาน ทว่าน้อย วิโลรส กลับเล่าว่า ได้เผาเมรุไปด้วย

จากภาพถ่ายเก่าค่อนข้างลบเลือน พบว่าปราสาทศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ตั้งบนเมรุ วัดจามเทวี

ครูบาฟู เจ้าคณะอัฏฐารส ผู้ทำตู้สังเค็ด

พระราชสุตาจารย์ เจ้าอาวาสวัดจามเทวี ประธานจัดงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยฝ่ายบรรพชิต

มีลักษณะที่แตกต่างไปจากปราสาทศพในพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง อาจเป็นไปได้ว่า มีการสร้างปราสาทศพขึ้นใหม่อีกหลัง ดูแข็งแรงใหญ่โตกว่าปราสาทศพหลังเดิมที่วัดบ้านปาง คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ระบุว่า สร้างถวายโดยเจ๊กหลิมเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ยังเล่าเหตุการณ์ในวันพระราชทานเพลิงศพว่า มีการนำสรีระครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากหีบศพเข้าสู่วิหารวัดจามเทวี เพื่อเช็ดทำความสะอาดและเปลี่ยนผ้าครองผืนใหม่ มีเพียงพระภิกษุรูปสำคัญเจ้านายและคณะเจ้าหน้าที่เท่านั้นที่อยู่ในวิหาร ประชาชนถูกกันให้ออกนอกบริเวณ จากนั้นจึงเคลื่อนสรีระขึ้นสู่เมรุ เพื่อรอการเผาต่อไป

ภายในเมรุ สรีระของครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุไว้ในหีบศพ ไม่ได้บรรจุไว้ในโกศ เนื่องจากเมื่อพิจารณาสรีระที่ถูกทิ้งไว้แล้วถึง ๗ ปี ต้องมีสภาพแห้งสนิท การจัดให้อยู่ในท่านั่งเพื่อบรรจุลงโกศคงทำได้ยาก โกศนั้นคงตั้งประดับไว้ด้านหน้าหีบศพ ระหว่างกลางมีฉากผ้ากั้น โดยรอบประดับประดาด้วยดอกไม้สด

โกศ

โกศที่เห็นกันในภาพถ่ายนั้น เป็นโกศทรงแปดเหลี่ยม ยอดมณฑป แต่งด้วยลายคำ ฝีมือช่างล้านนาเจ้านายฝ่ายเหนือทำขึ้นถวายเองในท้องถิ่น

สำหรับพระสงฆ์ในล้านนา นอกจากครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว ต่อมาก็มีความนิยมอีกเพียงไม่กี่รูป อาทิ ครูบาคำวัง คมฺภีรปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดทาป่าสัก จังหวัดลำพูน (พ.ศ. ๒๔๗๘–๒๕๒๐) ประชุมเพลิง พ.ศ. ๒๕๒๑ และพระครูอภัยคุณวัฒน์ (ครูบาคำซาว อุปโล) อดีตรองเจ้าคณะอำเภอเมืองลำพูน วัดสันป่ายางหลวง (พ.ศ. ๒๔๙๒-๒๕๑๙) ประชุมเพลิง พ.ศ. ๒๕๒๐ ที่มีบันทึกประวัติว่าในงานประชุมเพลิงมีการประดับโกศ ทั้งนี้โกศของพระครูอภัยคุณวัฒน์นั้น ครูบาอินทร ปญฺญาวฑฺฒโน (พระครูปัญญาธรรมวัฒน์) เจ้าอาวาสวัดสันป่ายางหลวงรูปปัจจุบัน เป็นผู้สร้างถวาย

ครูบาอินทร ปญฺญาวฑฺฒโน เป็นพระสายสล่าหรือช่างสร้างปราสาทที่มีชื่อเสียงในเมืองลำพูน สืบสายมาจากพระครูพิทักษ์เจติยานุกิจ (ครูบาคำฟู) คณะอัฏฐารส วัดพระธาตุหริภุญชัย และช่างทำปราสาทอีกผู้หนึ่ง คือ วิสุทธิ์ สืบมา เป็นศิษย์ของครูบาคำฟูเช่นกัน

สำหรับโกศครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีลักษณะการตกแต่งด้วยลายคำน้ำแต้ม เช่นเดียวกับหีบศพ และปราสาทอาจเป็นฝีมือของช่างเจ๊กหลิมสร้างถวายทั้งหมด และเมื่อพระราชทานเพลิงศพแล้ว คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ระบุว่าไม่ได้มีการเผาโกศไปพร้อมกับสรีระของท่าน โกศจึงยังคงเก็บรักษาไว้ ภายหลังได้นำไปใช้กับงานประชุมเพลิงครูบาอิ่นคำ วิสารโท (พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๕๐๐) วัดบุปผารามหรือวัดสบปะ ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน สอดคล้องกับการที่ สุพล บุญมา มัคนายกวัดสบปะ อายุ ๖๐ ปี เล่าให้ฟังว่า สมัยที่ตนยังเป็นพระภิกษุวัดสบปะ ราว พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้มีพิธีประชุมเพลิงศพครูบาอิ่นคำ ในงานมีการใช้โกศไม้จริง แปดเหลี่ยมเขียนลายคำ ตั้งประดับหน้าหีบศพ เมื่อเผาก็เผาแต่หีบ โกศ

ไม้มูงสิงห์เฝ้าหน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย ๒ ตัว จำนวน ๘ ต้นหลัก ได้รื้อนำมาทำตู้ยาสังเค็ดงานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

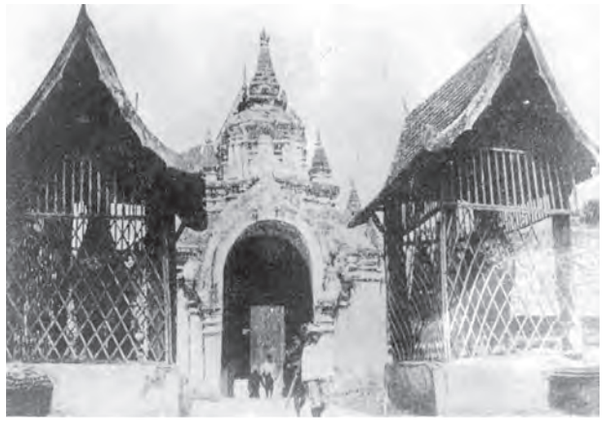

พัดรองของเจ้าหญิงส่วนบุญ ทำถวายในงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

เจ้าหญิงส่วนบุญ ณ ลำพูน ชายาในเจ้าหลวงจักรคำขจรศักดิ์

ไม่ได้เผา ยังคงเก็บรักษาไว้ด้านล่างศาลาวัดสบปะ กระทั่งเมื่อทางวัดสร้างศาลาใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓ จึงนำออกมาไว้นอกศาลา โกศจึงผุผังไปตามกาลเวลา ทั้งนี้การตั้งโกศประดับศพครูบาอิ่นคำ น่าจะเป็นลักษณะเดียวกับการประดับศพครูบาเจ้าศรีวิชัย

อนึ่ง วัดสบปะนี้ ครูบาอิ่นคำ กับ ครูบาธรรมชัย (พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๐๔) วัดประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ร่วมกันสร้างขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อสร้างเสร็จ ครูบาอิ่นคำ จึงปกครองวัดเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ท่านเป็นอาจารย์ของพระราชสุตาจารย์ (สิงฆะ สุระจินดา พ.ศ. ๒๔๘๐ –๒๕๒๕) เจ้าอาวาสวัดจามเทวี ภายหลังพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้ว พระราชสุตาจารย์ได้เก็บรักษาโกศนั้นไว้ที่วัดจามเทวี ต่อเมื่อ ครูบาอิ่นคำ ผู้เป็นอาจารย์ของท่านมรณภาพลง ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ พระราชสุตาจารย์จึงให้ พระเทพ ถาวโร ผู้ไปเรียนเทศน์มหาชาติกับครูบาอิ่นคำ เป็นผู้นำโกศที่ใช้ประดับศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดจามเทวี ไปประดับศพครูบาอิ่นคำ วิสารโท และหลังจากเผาศพแล้วยังคงเก็บรักษาไว้ที่ศาลาบาตรวัดสบปะ กระทั่งถูกปลวกมอดแทะเนื้อไม้จนผุผังไปเมื่อ ๒๐ กว่าปีที่ผ่านมานี้

ตาลปัตรและตู้ยาสังเค็ด

เจ้าหญิงส่วนบุญ ชายาในพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้สร้างตาลปัตรหรือพัดรองปักชื่อของท่านด้ามทำด้วยงาช้าง ถวายทานในงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย มีเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง และพบที่วัดพระพุทธบาทตากผ้า กับวัดสันป่ายางหลวง

ส่วนเครื่องสังเค็ดงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย (สังเค็ดหมายถึงสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำขึ้นเป็นทานวัตถุสำหรับถวายพระสงฆ์อารามต่าง ๆ ในการทำบุญงานศพ ปกติใช้ไม้เก่าที่เคยประกอบเมรุมาสร้าง)

นเรนทร์ ปัญญาภู กล่าวว่า พระเทพมหาเจติยาจารย์ เคยเล่าว่า สังเค็ดงานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ใช้เสาวิหารหลังเก่า ๘ ต้นที่เคยก่อเป็นหลังคาคลุมสิงห์ปูนปั้น ๒ ตัว หน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งพระครูพิทักษ์เจติยานุกิจ (ครูบาคำฟู) นำมาใช้สร้างเมรุ แล้วต่อมารื้อเมรุนำไม้มาจัดทำเครื่องสังเค็ดเป็นตู้ใส่ยา (ล่วมยา) ขนาดสูง ๒ ฟุต ที่ปุ่มด้ามเปิดปิดบานประตูทำเป็นรูปหัวเสือ ถวายแด่วัดต่าง ๆ

พระวิชยุทธ อินฺทปญฺโญ วัดทาดอนชัย อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน กล่าวว่าเคยพบตู้ยาสังเค็ดของครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย ๑ ใบที่วัดสุวรรณดารารามริมป้อม

เพชร อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากเป็นวัดที่ พระเทพเวที เจ้าคณะตรวจการภาค ๔ ประธานฝ่ายสงฆ์ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ จำพรรษาอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๙ ก่อนที่จะย้ายมาจำพรรษาที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่าพระจันทร์ ในช่วงเวลาต่อมา

เผา ๒ ครั้ง ถึงปัจจุบันคือเผาหลอกกับเผาจริง

พระโพธิรังษี อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่เจ้าอาวาสวัดพันตอง เล่าเหตุการณ์ในวันพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ว่า

"...นั่งรถยนต์จากเชียงใหม่ไปลงที่บ้านเหมืองง่า แล้วจากนั้นก็เดินไป ผู้คนมากมายไม่รู้กี่แสนกี่หมื่น พระไม่ต้องฉันเพลกันเลยวันนั้นเบียดเสียดยัดเยียดจนตัวลอยไปลอยมา พอถึงวัดจามเทวีก็บ่ายโมงกว่าแล้ว ห้าโมงกว่าก็ยังไม่ได้เผาเลย คนวางดอกไม้จันทน์กันยังไม่หมด ฝนตกสุย ๆ มีฟ้าร้องเหมือนตอนครูบาท่านเกิด พอเที่ยงคืนก็เผา โดยมีพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าหลวงลำพูน เป็นผู้จุดบ่าผาย (ประทัดสาย) ไหม้ถึงตีสี่ตีห้า คนก็แย่งกันดู ตำรวจก็ห้ามไว้..."

ประเด็นการระบุว่าพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์เป็นประธานในการจุดไฟนั้น คงเป็นการเข้าใจคลาดเคลื่อน เพราะผู้เป็นประธานในพิธีฝ่ายฆราวาสคือ เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน ผู้เป็นราชบุตร เนื่องจาก พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้ถึงแก่พิราลัยไปก่อนแล้วตั้งแต่วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๖ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

การพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจัดการเผา ๒ ครั้งเหมือนกับปัจจุบัน คือ การเผาหลอกกับเผาจริง การเผาหลอกนั้นมีขึ้นในช่วงกลางวัน เป็นการอัญเชิญหีบเพลิงพระราชทานไปจุดที่หน้าศพ ส่วนการเผาจริง มีขึ้นในเวลาเที่ยงคืน ตามที่พระโพธิรังษีเล่าไว้

คำอ้าย ชัยสิทธิ์ ได้ยินมาว่า สรีระท่านถูกเผาในถังเหล็ก (ที่เรียกว่า "ถังแดง") แต่ก็ไม่แน่ใจนัก เพราะไม่ได้เห็นกับตา เนื่องจากมีทหารยกกองกำลังรักษาการล้อมรอบเมรุหนาแน่น ป้องกันมิให้ผู้ใดเข้าใกล้

ส่วนพระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวี (๒๕๕๗) เล่าว่า เคยได้ยินผู้สูงอายุผู้หนึ่ง อาศัยอยู่ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ให้ข้อมูลว่า เผาในหีบเหล็ก

ไม่ว่าจะเป็นการเผาในถังเหล็ก หรือการเผาในหีบเหล็ก ก็เพื่อต้องการอัฐิธาตุภายหลังจากการเผาแล้วนั่นเอง และน่าจะเผาในหีบเหล็กมากกว่า เพราะคงไม่ได้บรรจุสรีระท่านไว้ในโกศตั้งแต่ต้น ◉

บทที่ ๒
วัตรปฏิบัติและหลักธรรมคำสอน

วัตรปฏิบัติ
แนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน
คำไหว้ คาถา และตำรายา
หลักธรรมคำสอน

วัตรปฏิบัติ

ครูบาเจ้าศรีวิชัยในทัศนะของสมเด็จพระสังฆราช และพระมหาเถระ

มโนปณิธาน ปรารถนาพระโพธิญาณ

ถือธุดงควัตร ๑๓

การจารคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ครูบาเจ้าศรีวิชัยในทัศนะของสมเด็จพระสังฆราช และพระมหาเถระ

"...เป็นพระอ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง..."

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ ๑๐ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เคยตรัสชื่นชมครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏอยู่ในพระมหาสมณสาสน์ที่มีไปถึงกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ในช่วงตัดสินคดีต้องอธิกรณ์ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"...เป็นพระอ่อนโยน ไม่ใช่ผู้ถือกระด้าง ไม่ใช่เจ้าเล่ห์เจ้ากล ไม่ค่อยรู้ธรรมวินัย แต่มีสมณสัญญาพอจะประพฤติให้เป็นพระอยู่ได้อย่างพระที่เหินห่างจากสังคม..."

คำกล่าวนี้ สะท้อนภาพลักษณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ท่านเป็นพระปฏิบัติกัมมัฏฐาน อยู่อรัญวาสี ไม่คุ้นเคยกับการเรียนปริยัติในระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบใหม่ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๑ ที่ตราขึ้นใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงอาจทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ค่อยรู้ธรรมวินัยตามแบบคณะสงฆ์ส่วนกลางดีนัก ทว่าเป็นพระสงฆ์ที่มีศีลาจารวัตรงดงาม อ่อนโยน เป็นพระแท้ของพระพุทธเจ้า

"....เป็นภิกษุที่ดีมาก และได้รักษาสัญญาเป็นอันดีจนตลอดชนม์ชีพของท่าน..."

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ปลด กิตฺติโสภโณ มหาเถระ) เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็น **พระธรรมโกศาจารย์ ตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลพายัพ** ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย เจ้าคณะมณฑลพายัพ ได้ขอร้องให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยพำนักอยู่แต่ที่วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูนเท่านั้น หรือหากจะเดินทางไปจังหวัดอื่น ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะจังหวัดนั้น ๆ เป็นลายลักษณ์อักษรเสียก่อน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๐

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาพำนักที่ลำพูนแล้ว ท่านไม่ค่อยดำเนินกิจกรรมด้านการบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานมากเท่าใดนัก และยังปรากฏว่าท่านเริ่มหันไปสร้างสาธารณสถานแทนส่วนหนึ่ง เช่น โรงเรียน และสะพาน

พฤติกรรมความเคลื่อนไหวของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการสอดส่องจากพระเถระระดับสูงที่คอยรายงานให้เจ้าคณะมณฑลพายัพทราบอยู่เสมอ กระทั่งได้พบบันทึกในหนังสืออนุสรณ์งานเมรุของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ที่เขียนโดยผู้ใกล้ชิดกับท่านตอนหนึ่งว่า

"สมเด็จพระสังฆราชเคยรับสั่งว่าครูบาศรีวิชัยเป็นภิกษุที่ดีมาก และได้รักษาสัญญาเป็นอันดีจนตลอดชนม์ชีพของท่าน"

"นับว่าเป็นบุญของฉันเหมือนกัน ที่ได้มีโอกาสพบนักบุญองค์นั้น"

สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙) **สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙** เคยพบครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะอาพาธที่วัดจามเทวี เมื่อปี ๒๔๘๑ ทรงประทานสัมภาษณ์แก่นิตยสาร

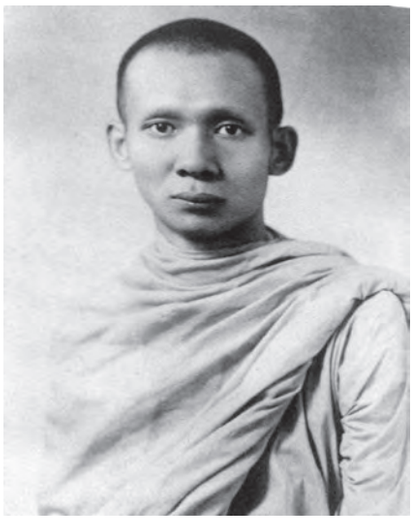

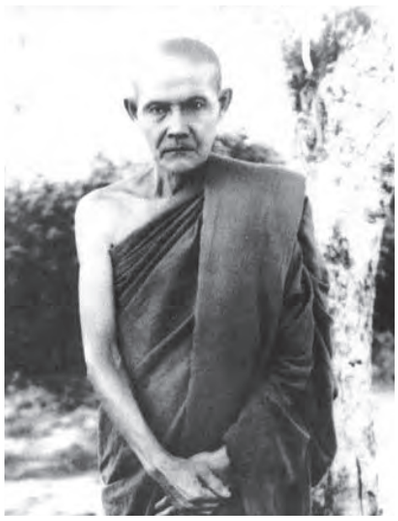

ภาพซ้าย **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เมื่อครั้งอุปสมบทใหม่ได้พรรษาแรกๆ**
ภาพขวา **พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต**

มหัศจรรย์ ฉบับที่ ๖๔๑, หน้า ๒๕ เนื่องในโอกาสที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้จัดพิธีเททองรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานในการเททอง ครั้งนั้นบรรณาธิการนิตยสารมหัศจรรย์ได้บันทึกถ้อยคำของสมเด็จพระญาณสังวรฯ ที่ประทานเล่าให้พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ฟังว่า

"ตอนฉันบวชได้สองพรรษา ได้ติดตามท่านพระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ) ขึ้นไปตรวจการมณฑลพายัพ ไปถึงวัดจามเทวีได้เข้าไปนมัสการเยี่ยมท่านครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งนอนอาพาธอยู่ที่นั่น ฉันได้พบท่านเป็นครั้งสุดท้าย นับว่าเป็นบุญของฉันเหมือนกัน ที่ได้มีโอกาสพบนักบุญองค์นั้น"

"...เป็นผู้มากด้วยขันติธรรมโดยแท้ เป็นเราคงทำไม่ได้อย่างท่าน..."

พระครูวินัยธร มั่น ภูริทตฺโต (หลวงปู่มั่น) ได้รับการแต่งตั้งให้ขึ้นมาปกครองวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งสังกัดนิกายธรรมยุต ช่วงหนึ่งได้เคยกล่าวแก่ **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)** อดีตเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง ผู้มีความสนใจใคร่รู้ถึงภูมิธรรมและปฏิปทาตามวิถีทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยดำเนินอยู่ เนื่องจากทราบว่า พระอาจารย์มั่นเคยพบและสนทนาธรรมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยมาแล้ว เรื่องนี้บันทึกโดย **พระพุทธพจนวราภรณ์ (จันทร์ กุสโล)** เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมดิลก วัดเจดีย์หลวง โดยพระอาจารย์มั่นเล่าให้พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ฟังว่า

ขณะที่ท่านธุดงค์มาภาคเหนือ ช่วงที่จำพรรษาอยู่วัดเจดีย์หลวง ได้เคยพบครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสวนดอก หลังจากที่พ้นคดีต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ ได้ระยะหนึ่งแล้ว อีกเหตุการณ์หนึ่งช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ พระอาจารย์มั่นได้รู้ได้เห็นในขันติปรมัตถบารมีที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้กระทำบำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์ ด้วยการนั่งหนักรับแขกทั้งวัน โดยมิได้เปลี่ยนอิริยาบถลุกไปไหนเลย แม้ท่านจะเป็นโรคริดสีดวงทวารที่สร้างความทรมานให้เป็นอย่างมากก็ตามที

พระอาจารย์มั่นจึงได้ปรารภว่า

"ท่านครูบาศรีวิชัยเป็นผู้มากด้วยขันติธรรมโดยแท้ เป็นเราคงทำไม่ได้อย่างท่าน"

ทั้งยังได้กล่าวเน้นย้ำปฏิปทาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้กระทำว่า *"เป็นแบบอย่างและเส้นทางของพระโพธิสัตว์"*

"...มีใจเด็ดเดี่ยว มีสัจจะ พูดจริงทำจริง..."

พระวิมลญาณมุนี (มหาสุดใจ ญาณวุฑฺฒิ ป.ธ. ๔ – ในหนังสือของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ระบุว่า ฉายา วิกสิตฺโต) เป็นคนจังหวัดอ่างทอง พระราชา

คณะที่มหาเถรสมาคมแต่งตั้งจากส่วนกลาง ให้มาอยู่วัดมหาวันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ในตำแหน่ง พระคณาจารย์โท สมณศักดิ์พระครูวิมลญาณประยุต ต่อมารั้งตำแหน่ง**เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย และพระราชาคณะ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน** ที่พระวิมลญาณมุนี ศรีหริภุญชัยคณาจารย์ สังฆปาโมกข์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๔ ก่อนจะย้ายไปดำรงตำแหน่งเป็น**รองเจ้าคณะมณฑลพายัพ**ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาลาสิกขาบท และถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔

ถึงแม้ท่านจะเป็นสงฆ์ฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งกับสงฆ์ฝ่ายพื้นเมืองล้านนาในขณะนั้น ก็ตามที แต่เมื่อท่านได้วิสาสะกับครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยเฉพาะช่วงบั้นปลายชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญผู้หนึ่งในการช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะอาพาธอยู่ที่วัดจามเทวี และเป็นผู้แต่งหนังสือประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยแจกในงานบำเพ็ญกุศลศพ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ท่านได้กล่าวสรรเสริญในคุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"...ข้าพเจ้าค้านได้ว่าพระศรีวิชัยมิใช่เป็นผู้วิเศษอย่างที่ประชาชนบางพวกเข้าใจกัน แต่รับรองว่าพระศรีวิชัยมีลักษณะที่เป็นผู้นำได้ คือ มีใจเด็ดเดี่ยว มีสัจจะ เป็นคนทำจริง ไม่เป็นแต่เพียงปากพูด เป็นคนปฏิบัติเสมอต้นเสมอปลาย และมีข้อที่น่าสรรเสริญยิ่งก็คือ นั่งสมาธิเป็นกิจที่ต้องทำประจำวัน ไม่ขาดตลอดชีวิต เว้นแต่อาพาธไม่สามารถลุกขึ้นนั่งทำได้ ก็นอนทำ จะมีคนมาทำบุญมากหรือน้อยก็ตาม เมื่อถึงเวลาทำแล้วปลีกตัวออก ไม่ขาด..."

"...พระของประชาชน พระแท้ของพระพุทธเจ้า..."

"ความเป็นพระสงฆ์อันแท้จริง"นี้เป็นคำกล่าวสรรเสริญของ **ท่านปัญญานันทภิกขุ** (ปั่น ปทุมุตฺตโร, ป.ธ.๔ สมณศักดิ์สุดท้ายคือ**พระพรหมมังคลาจารย์ วัดชลประทานรังสฤษดิ์** อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี) ปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือของ ส.สุภาภา ในขณะนั้น พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านปัญญานันทภิกขุยังไม่ได้รับสมณศักดิ์ จำพรรษาอยู่ ณ วัดอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยท่านเล่าให้ ส.สุภาภา ถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

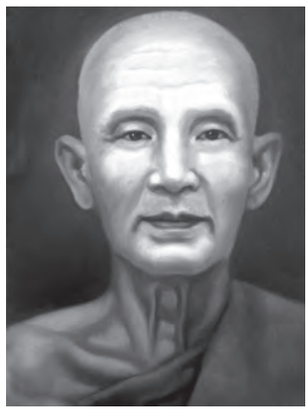

พระวิมลญาณมุนี (มหาสุคใจ ญาณวุฑฺฒิ ป.ธ.๔) เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

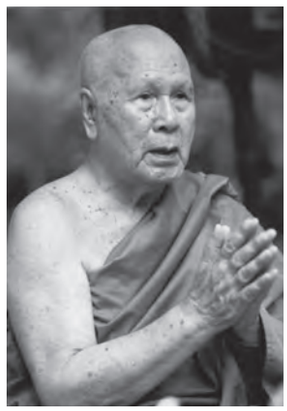

"ปัญญานันทภิกขุ" (ปั่น ปทุมุตฺตโร ป.ธ. ๔)

"...ท่านครูบานั้นเป็นพระแท้ของพระพุทธเจ้า ท่านมีคุณธรรมที่ดีหลายประการ อันเป็นเครื่องชักจูงคนให้มาเลื่อมใสในท่านและยินดีทำงานร่วมกับท่านทุกอย่างไม่ว่ายากหรือง่าย ความเป็นอยู่ของท่าน ถ้าสรุปลงก็คงได้ดังนี้ คือ

*๑. **เป็นผู้มีปกติไม่รับไว้ แต่ให้เสมอ** ข้อนี้หมายความว่าท่านเป็นพระที่ไม่เก็บของอะไร ๆ ไว้เพื่อตัวของท่านเองเลย ของอันใดที่ทายกถวายแก่ท่าน ท่านก็ใช้ไปในงานที่ทำอยู่จนหมด ไม่มีการเก็บไว้เผื่อวันข้างหน้า...*

*๒. **เป็นผู้มีปกติไม่ขอร้องกับใครๆ** การสร้างของใหญ่ได้สำเร็จนั้นไม่ใช่สำเร็จด้วยการพิมพ์ใบฎีกาแจก ท่านไม่เคยทำเช่นนั้น ท่านมีปกติทำอย่างเดียว ทำเท่าที่ทำได้ ชาวบ้านเห็นเข้าก็เลื่อมใส ได้ชักชวนกันมาถวายความช่วยเหลือมากมาย...*

*๓. **เป็นผู้มีใจดีมีเมตตากรุณาเป็นปกติ** ใคร ๆ ที่เข้าใกล้ท่าน ทุกคนบอกว่านั่งใกล้ท่านแล้วเย็นสบายยิ่งกว่านั่งใต้ร่มไม้ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ก็เพราะท่านแผ่ออกแต่ความรัก ความเมตตาต่อทุกคน ไม่ว่าอยู่ใกล้หรือไกล...*

*๔. **เป็นผู้เคร่งครัดในธรรมวินัย** ในส่วนธรรมะท่านเป็นผู้สมาทานธรรมในข้อมักน้อยสันโดษ พอใจในการเป็นอยู่ตามมีตามได้ ครองผ้าเพียงสามผืนเป็นปกติ อาหารก็ฉันแต่เพียงมื้อเดียว เป็นนักเสพผัก งดเว้นจากเนื้อทุกชนิด การขบฉันก็ง่าย ๆ เขาถวายอย่างใดก็พอใจอย่างนั้น ไม่มีการดีใจเสียใจในเรื่องเกี่ยวกับ*

อาหาร ฉันเพื่ออยู่มิใช่อยู่เพื่อฉัน กล่าวได้ว่า ***ดำเนินปฏิปทาแบบพระมหากัสสปเถระผู้เคร่งครัดในทางธุดงค์*** *ในส่วนพระวินัยท่านก็เป็นผู้ปฏิบัติเคร่งครัดเป็นอย่างดีเสมอมา ไม่มีข้อบกพร่องอันใดที่ผู้รู้จักติเตียนท่านได้ในเรื่องอย่างนี้*

๕. ***เป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นข้อใหญ่*** *คนเราทุกคนมุ่งทำอะไรก็จะให้ได้ประโยชน์ตนบ้างประโยชน์ผู้อื่นบ้าง สำหรับครูบาเจ้าศรีวิชัยประโยชน์ตนไม่มี เพราะท่านมิได้เป็นพระคณาธิการ* ***ท่านเป็นแต่เพียงพระของประชาชนเท่านั้น ชีวิตท่านเป็นอยู่เพื่องานอันเป็นสาธารณะถ่ายเดียว...”***

มโนปณิธาน ปรารถนาพระโพธิญาณ

ตามประเพณีสงฆ์ล้านนาโบราณ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้คัดลอกพระธรรมคัมภีร์เพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาไว้จำนวนมาก ปัจจุบันยังคงเก็บไว้ที่วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน และวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งอาจกระจัดกระจายตามวัดต่าง ๆ ที่ลูกศิษย์ได้นำไปเก็บรักษาไว้อีกส่วนหนึ่ง อาทิ วัดพระพุทธบาทผาหนาม วัดพระพุทธบาทห้วยต้มฯลฯ พบว่าหน้าท้ายสุดของคัมภีร์ทุกฉบับ มักระบุมโนปณิธานไว้เหมือนกันหมดว่า

“ตนข้าสีวิไชยาภิกขุ.... ได้ริจนาแต้มเขียนยังธัมม์มัดนี้ ไว้ค้ำชูโชตกะสาสนา ๕๐๐๐ พระวัสสา... ปรารถนาขอหื้อข้าได้ตรัสรู้ประญาสัพพัญญูโพธิญาณเจ้า...”

เป็นที่แน่ชัดว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งความปรารถนาว่าท่านจะบำเพ็ญ **“โพธิสัตวธรรม”** เพื่อมุ่งหมายจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตกาล เมื่อตั้งมโนปณิธานดังกล่าว ท่านก็ดำเนินวัตรปฏิบัติตามเส้นทางสาย **“พระโพธิญาณ”** อย่างเคร่งครัด แม้จะเผชิญต่ออุปสรรคนานัปการก็ไม่ท้อถอย

คำว่า “โพธิสัตว์” แปลว่า ผู้ข้องอยู่ในพระโพธิญาณ “พระพุทธโฆสะ” ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค แบ่งพระโพธิสัตว์ออกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑. **อนิยตโพธิสัตว์** พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์ก่อนมาเลย “อนิยต” แปลว่า “ความไม่แน่นอน” ความหมายคือยังไม่แน่นอนว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าจริงแท้แค่ไหน เพราะอาจจะเลิกล้มความปรารถนาเมื่อไหร่ก็ได้

๒. **นิยตโพธิสัตว์** พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในอดีตมาแล้ว ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อ ๆ ไปในอนาคตกาลเบื้องหน้าอย่างแน่นอน

เส้นทางสู่การเป็นโพธิสัตว์มีองค์ประกอบดังนี้

๑. ตั้งมั่นในพุทธภูมิธรรม ๔ ประการ
๒. บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ
๓. อัธยาศัย ๖ ประการ
๔. จริยธรรม ๑๐ ประการ
๕. คุณสมบัติ ๓ ข้อใหญ่
๖. มหาปณิธาน ๔ ประการ

ตั้งมั่นในพุทธภูมิธรรม ๔ ประการ

พระโพธิสัตว์ย่อมมีใจตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคแห่งการอบรมบ่มบำเพ็ญบารมี ไม่ว่าจะเสวยพระชาติถือกำเนิดในภพภูมิใด ทั้งมนุษย์ สัตว์ หรือเทวดาก็ตาม **จิตที่ตั้งมั่น คือพื้นจิตใจแห่งพุทธะผู้ถึงพร้อม เรียกว่า “พุทธภูมิธรรม” มี ๔ ประการ** ดังนี้

๑. **อุสาหะ** หรือ อุสฺสาโห คือประกอบไปด้วยอุตสาหะวิริยะ มีความเพียรเป็นเลิศ

๒. **อุมมัคคะ** หรือ อุมฺโต คือการผุดขึ้นของปัญญาอันยิ่ง เฉลียวฉลาดเชี่ยวชาญเฉียบแหลม

๓. **อวัฏฐานะ** หรือ อวฺฏานำ คือความมั่นคงเด็ดเดี่ยวต่อจุดมุ่งหมาย ไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงจากคำอธิษฐานเพื่อพุทธภูมินั้น

๔. **หิตจริยา** คือการเจริญเมตตาและพรหมวิหารธรรมอยู่เนืองนิตย์

บำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ

บารมี หมายถึง การกระทำที่ประเสริฐ การกระทำที่ประกอบด้วยกุศลเจตนา คุณงามความดีที่ควรกระทำ คุณสมบัตินี้เป็นธรรมส่วนหนึ่งที่สำคัญ เพราะช่วยเหลือเกื้อกูลให้ผู้ปฏิบัติได้ถึงซึ่งโพธิญาณ

บารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญในเบื้องต้น เรียกว่า "ทศบารมี" ประกอบด้วย

๑. **ทานบารมี** หมายถึง การสละออก การให้ต่าง ๆ โดยมีเจตนาช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสำคัญ

๒. **ศีลบารมี** หมายถึง การรักษาศีลให้เป็นปกติ หากเป็นฆราวาสหมายถึงการถือศีล ๕ หากเป็นนักบวชคือการถือศีล ๘ ขึ้นไป

๓. **เนกขัมมบารมี** (อ่านเนกขัมมะ) หมายถึง การออกบวช หากฆราวาสถือศีล ๘ ก็นับเป็นเนกขัมมบารมีได้เช่นกัน เพราะเป็นการกระทำเพื่อเว้นจากกามสุข

๔. **ปัญญาบารมี** หมายถึง การกระทำเพื่อเพิ่มพูนปัญญา แบ่งออกเป็นปัญญาทางโลกและปัญญาทางธรรม เนื่องจากพระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล จึงต้องมีปัญญาความรู้มากเพื่อจะได้สั่งสอนสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้ การเรียนรู้ของพระโพธิสัตว์จึงต้องเรียนรู้มากกว่าผู้อื่น

๕. **วิริยบารมี** หมายถึง การกระทำที่ใช้ความเพียรเป็นที่ตั้ง มีความพยายามทำอย่างสม่ำเสมอจนกว่าจะสำเร็จ ความเพียรที่ถูกต้อง หรือสัมมัปปธาน มี ๔ อย่างคือ

- สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น
- ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
- ภาวนาปธาน เพียรทำบุญให้เกิดขึ้น
- อนุรักขนาปธาน เพียรรักษาการทำบุญไว้ให้ต่อเนื่อง

๖. **ขันติบารมี** หมายถึง การอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่าง ๆ

๗. **สัจจบารมี** หมายถึง การรักษาคำพูด ไม่กลับกลอก แม้ว่าจะต้องสละบางสิ่งเพื่อรักษาคำพูดไว้

๘. **อธิษฐานบารมี** หมายถึง การตั้งมั่นในความปรารถนา ตั้งจิตมั่นต่อคำอธิษฐาน

๙. **เมตตาบารมี** หมายถึง การมีความปรารถนาดี มีความรักต่อสัตว์ทั้งหลายในโลกอย่างเท่าเทียม ประดุจมารดารักบุตร

๑๐. **อุเบกขาบารมี** หมายถึง การวางเฉย มีใจเป็นกลาง การปล่อยวางในสิ่งที่ผิดพลาด ในสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ วางเฉยในความทุกข์ของตน และสัตว์ที่ช่วยไม่ได้ เนื่องจากมีปัญญาเห็นว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรมของตน ไม่มีใครได้รับความยากลำบากโดยไม่มีเหตุปัจจัย ล้วนแล้วแต่เป็นกรรมที่เคยทำมาทั้งสิ้น

ซึ่งในแต่ละบารมีนั้นแบ่งระดับเป็น ๓ ขั้น ได้แก่ บารมีขั้นต้นเรียก **"บารมี"** บารมีขั้นกลางเรียก **"อุปบารมี"** และ บารมีขั้นสูงสุด เรียก **"ปรมัตถบารมี"**

๑. **บารมีขั้นต้น เรียก "บารมี" เป็นการสร้างบารมีที่หนุนเนื่องด้วย *"วัตถุ และทรัพย์นอกกาย"*** เช่น การสละทรัพย์ช่วยผู้อื่น จัดเป็น ทานบารมี, รักษาศีลแม้ว่าจะต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง จัดเป็น ศีลบารมี หรือยอมถือบวชโดยไม่อาลัยในทรัพย์สิน จัดเป็น เนกขัมมบารมี เป็นต้น

๒. **บารมีขั้นกลางหรือ "อุปบารมี" เป็นการสร้างบารมีที่หนุนเนื่องด้วย *"เลือดเนื้อ อวัยวะ"*** เช่น การสละเลือดเนื้ออวัยวะแก่ผู้อื่น จัดเป็น ทานอุปบารมี, การใช้ปัญญารักษาอวัยวะเลือดเนื้อของผู้อื่น จัดเป็น ปัญญาอุปบารมี, การมีความเพียรจนไม่อาลัยในเลือดเนื้อหรืออวัยวะ จัดเป็น วิริยอุปบารมี, มีเมตตาต่อผู้ที่จะมาทำร้ายเลือดเนื้ออวัยวะของตน จัดเป็น เมตตาอุปบารมี, หรือมีความอดทนอดกลั้นต่อผู้ที่จะมาทำลายอวัยวะของตน จัดเป็น ขันติอุปบารมี เป็นต้น

๓. **บารมีขั้นสูงสุดหรือ "ปรมัตถบารมี" เป็นการสร้างบารมีที่หนุนเนื่องด้วย "ชีวิต"** เช่น การสละชีวิตเป็นทานแก่ผู้อื่น จัดเป็น ทานปรมัตถบารมี, ยอมสละแม้ชีวิตเพื่อจะรักษาคำพูด จัดเป็น สัจจปรมัตถบารมี, ตั้งจิตไม่หวั่นไหวต่อคำอธิษฐานแม้จะต้องเสียชีวิต จัดเป็น อธิษฐานปรมัตถบารมี, หรือวางเฉยต่อผู้ที่จะมาทำร้ายชีวิตของตน จัดเป็น อุเบกขาปรมัตถบารมี เป็นต้น

ดังนั้น **จึงรวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ อันเป็นคุณธรรมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบำเพ็ญบารมีมาตลอดชีวิตของท่าน**

อัธยาศัย ๖ ประการ

อัธยาศัยที่ทำให้พระโพธิญาณของนิยตโพธิสัตว์แก่กล้ายิ่งขึ้น ต้องอาศัยปัจจัย ๖ ประการ

๑. **เนกขัมม์** พอใจในการรักษาศีล การบวช หรือบรรพชา

๒. **วิเวก** พอใจอยู่ในที่สงบ

๓. **อโลภะ** พอใจในการบริจาคทาน

๔. **อโทสะ** พอใจในความไม่โกรธเจริญเมตตา

๕. **อโมหะ** พอใจในการพิจารณาคุณและโทษ เจริญปัญญา

๖. **นิพพาน** พอใจที่ยกตนออกจากภพ ไม่ยินดีในการเวียนว่ายตายเกิด ประสงค์นิพพานเป็นอย่างยิ่ง

จริยธรรม ๑๐ ประการ

จริยธรรม ๑๐ ประการของพระโพธิสัตว์ ประกอบด้วย การละวางความปรารถนา

๑. พระโพธิสัตว์ ไม่ปรารถนาเลยว่า ร่างกายจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ

๒. พระโพธิสัตว์ ครองชีพโดยไม่ปรารถนาว่าจะไม่มีภัยอันตราย

๓. พระโพธิสัตว์ ไม่ปรารถนาเลยว่า จะไม่มีอุปสรรคในการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์

๔. พระโพธิสัตว์ ไม่ปรารถนาเลยว่า จะไม่มีมารขัดขวางการปฏิบัติภารกิจ

๕. พระโพธิสัตว์ ถือว่าทำงานให้นานที่สุด โดยไม่ปรารถนาจะให้สำเร็จผลเร็ว

๖. พระโพธิสัตว์ คบเพื่อน โดยไม่ปรารถนาจะได้รับผลประโยชน์จากเพื่อน

๗. พระโพธิสัตว์ ไม่ปรารถนาว่า จะให้คนอื่นต้องตามใจตนเองเสมอไปทุกอย่าง

๘. พระโพธิสัตว์ ทำความดีกับคนอื่น โดยไม่ปรารถนาสิ่งตอบแทน

๙. พระโพธิสัตว์ เห็นลาภแล้ว ไม่ปรารถนาว่าจะได้รับ

๑๐. พระโพธิสัตว์ เมื่อถูกใส่ร้ายป้ายสี ติเตียน นินทาแล้ว ไม่ปรารถนาที่จะตอบโต้

จริยธรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้ เห็นได้ชัดจากเหตุการณ์ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกกล่าวหาต้องอธิกรณ์ รวมไปถึงการดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ เพื่อส่วนรวม แม้จะมีอุปสรรคกีดขวาง

คุณสมบัติ ๓ ข้อใหญ่

คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์มีอยู่ ๓ ข้อใหญ่

๑. **มหาปรัชญาหรือปัญญาอันยิ่งใหญ่** หมายความว่าจะต้องเป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้งในสัจธรรม ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส

๒. **มหากรุณา** หมายความว่าจะต้องเป็นผู้มีจิตกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างปราศจากขอบเขต พร้อมที่จะสละตนเองเพื่อช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์

๓. **มหาอุปาย** หมายความว่าพระโพธิสัตว์จะต้องมีวิธีการชาญฉลาดในการแนะนำอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เข้าถึงสัจธรรม

คุณสมบัติทั้งสามข้อนี้ ปกติแล้วเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่รับมาจากฝ่ายเถรวาท นำไปเน้นย้ำ ข้อแรกเป็นการบำเพ็ญประโยชน์ตนให้ถึงพร้อม ส่วนข้อหลัง ๒ ข้อเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น

มหาปณิธาน ๔ ประการ

มหาปณิธาน ๔ ประกอบด้วย

๑. เราจะละกิเลสให้หมด

๒. เราจะศึกษาสัจธรรมให้จบ

๓. เราจะช่วยโปรดสัตว์ทั้งหลายให้สิ้น

๔. เราจะบรรลุพระพุทธภูมิอันประเสริฐสุด

คุณธรรมทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คือ**ภารกิจอันยิ่งใหญ่เกินกว่าพุทธศาสนิกชนที่ปรารถนาจะหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์จักพึงกระทำได้ แต่ทุกข้อได้หลอมรวมอยู่ใน “มโนปณิธาน” และวัตรปฏิบัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยในทางใดทางหนึ่งเสมอมา** สะท้อนออกมาเป็นศีลาจารวัตรอันงดงาม เป็นเหตุให้บังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อผู้พบเห็น และมหาชนต่างรับรู้ถึงพลังแห่งการบำเพ็ญปรมัตถบารมีของท่าน ◉

ถือธุดงควัตร ๑๓

ปฏิปทาอันงดงามและคุณงามความดีอเนกอนันต์ที่ทำไว้กับพระพุทธศาสนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นสิ่งที่ยากจะลืมเลือนไปจากความทรงจำของชาวล้านนาตลอดถึงประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะด้านถาวรวัตถุนับว่ามีมากที่สุด ส่วนในด้านเผยแผ่ธรรมท่านก็ได้**เพิ่มความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่ชาวล้านนา ออกไปให้กว้างขวางอย่างหาที่สุดไม่ได้**จึงไม่เป็นที่แปลกใจที่ท่านจะได้รับการยกย่องสรรเสริญจากพระเถรานุเถระตลอดจนกลุ่มเจ้านายและฆราวาสทั่วไป แม้ท่านจะมรณภาพไปแล้วตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ นับถึงปัจจุบันนานเกือบ ๘๐ ปีแล้ว ทว่าคุณงามความดีของท่านก็ยังเป็นที่เลื่องลืออยู่เสมอและจะไม่เสื่อมคลายลงกระทั่งในอนาคตกาลก็ตามที

มรดกที่ท่านแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง **ถึงคุณธรรมของพระโพธิสัตว์** เป็นเรื่องที่คนรุ่นหลังควรสืบสานปฏิบัติตาม**ทั้งการเป็นผู้รักษาระเบียบวินัยในข้อวัตรปฏิบัติ การมีจิตใจมุ่งมั่นช่วยเหลือผู้อื่น และการสร้างสรรค์งานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย** ปรากฏอยู่ในการถือธุดงควัตร ๑๓ ดังนี้

ธุดงควัตร ๑๓

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มต้นจากการเป็นพระป่าสายอรัญวาสี หลังจากสร้างวัดศรีดอนไชยทรายมูลบุญเรือง (วัดบ้านปาง) แล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็จำพรรษาที่นั่น มีฐานะเป็นเจ้าอาวาส อยู่รักษาศีล กระทำบำเพ็ญเมตตาภาวนา **ตื่นเช้า กวาดลานวัด สวดมนต์ นั่งกัมมัฏฐาน จัตุปัจจัยไทยทานและสิ่งของที่มีผู้นำมาถวายก็ไม่หวงไว้ แบ่งปันแจกจ่าย**พระภิกษุสามเณรตามสมควร วัตรปฏิบัติเช่นนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ย่อมเรียกความศรัทธาจากผู้คนได้มาก

ครูบาเจ้าศรีวิชัยน้อมรับ **“ธุดงควัตร ๑๓”** มาถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ปรากฏชัดเจนอยู่ในหนังสือที่ท่านรจนาด้วยตัวเองคือ **“กัมมัฏฐานรอม”** มีคำกล่าวสมาทานธุดงควัตร ๑๓ เรียกว่า **“คำขอสมาทานครองวัตร”** ซึ่งจักกล่าวต่อไป

ธุดงควัตรประกอบด้วยข้อปฏิบัติ ๑๓ ประการ คือ

๑. ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
๒. ถือการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
๓. ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร
๔. ถือการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร
๕. ถือการฉันจังหันมื้อเดียวเป็นวัตร
๖. ถือการฉันในภาชนะเดียวคือฉันในบาตรเป็นวัตร
๗. ถือการห้ามฉันภัตตาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร
๘. ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร
๙. ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
๑๐. ถือการอยู่อัพโภกาสที่แจ้งเป็นวัตร
๑๑. ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร
๑๒. ถือการอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร
๑๓. ถือเนสัชชิกังคธุดงค์ คือการไม่นอนเป็นวัตร

อนึ่ง ธุดงควัตร ๑๓ ไม่ใช่วินัยข้อบังคับที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากำหนดให้พระภิกษุทุกรูปต้องยึดถือปฏิบัติ แต่เป็นไปโดยความสมัครใจ หากพระภิกษุรูปใดปวารณาตัวถือธุดงควัตร ๑๓ อย่างเคร่งครัดแล้ว วัตรปฏิบัติที่เข้มข้นขึ้นเหล่านี้ก็จะเอื้อประโยชน์ต่อหนทางแห่งการเข้าถึงธรรมของพระภิกษุรูปนั้นๆ ในระดับที่แก่กล้าขึ้นตามลำดับ ในบรรดาธุดงควัตร ๑๓ สามารถจำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

ธุดงควัตร หมวดที่ ๑ จีวรปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยการครองผ้า

ธุดงควัตรหมวดนี้แบ่งเป็น ๒ ข้อ **ข้อแรก ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร** และ**ข้อสองถือการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร**

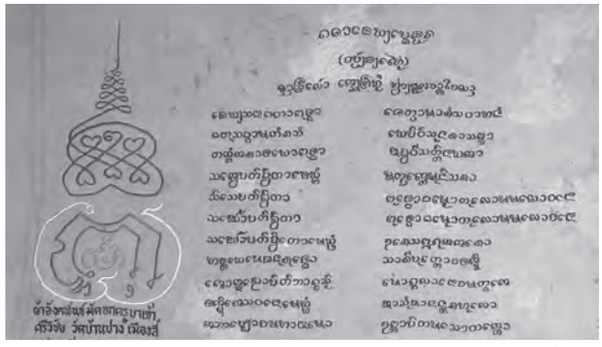

ภาพบน **ผ้าอังคพันธ์หรือผ้ามัคอกของครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง อนุรักษ์ปี ๒๕๔๖**
ภาพล่าง **รายละเอียดผ้าอังคพันธ์ ปักตัวอักษรธัมม์ เนื้อหาคาถา "ไจยะเบงจร" (ชินบัญชรฉบับล้านนา)**

ข้อแรกนั้น ปรากฏในช่วงต้นของเพศบรรพชิต ครูบาเจ้าศรีวิชัยนำผ้ามาจากการบังสุกุลเศษผ้าห่อศพ แล้วนำมาตัดเย็บย้อมฝาดใหม่จริง แต่ต่อมาหลังจากที่ท่านเป็นที่รู้จักของผู้คนอย่างกว้างขวางแล้ว ในแต่ละวันมีผู้นำผ้าไตรมาถวายท่านไม่เคยขาด บางวันได้รับจำนวนมากถึง ๑๐๐-๒๐๐ ผืน

สำหรับข้อสอง การนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร หรือที่เรียกว่า “ผ้าไตร” หรือ “ไตรจีวร” นั้น ประกอบด้วย

๑. สังฆาฏิ หมายถึงผ้าพาดบ่า บางครั้งนิยมเรียก “อังสะ”

๒. อุตราสงค์ หมายถึง ผ้าจีวรสำหรับห่ม

๓. อันตรวาสก หมายถึง ผ้าสบงสำหรับนุ่ง

จากหลักฐานภาพถ่ายของครูบาเจ้าศรีวิชัย พบว่า**ท่านครองผ้าครบสามผืนอยู่เป็นประจำรวมทั้งยังมี “ผ้ารัดอก”** หรือ **“ผ้าอังคพันธ์” เพิ่มมาอีกผืนหนึ่ง** มีตัวอย่างผ้าอังคพันธ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง เก็บรวบรวมและอนุรักษ์โดยพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ต่อมา ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ได้นำผ้าผืนนี้ไปซ่อมแซมและจ้างช่างชาวเชียงตุงปักตัวอักษรธัมม์ล้านนา เขียนคาถาชินบัญชรหรือภาษาล้านนาเรียกว่า“ไจยะเบงจร” ฉบับเต็ม แล้วนำไปใส่กรอบ

อนึ่ง พระคาถาชินบัญชรนี้เป็นคาถาดั้งเดิมรจนาโดย “พระชัยมังคละ” พระภิกษุชาวหริภุญไชย ที่นำเค้าโครงมาจากลังกา แต่งถวายแด่พระญาติโลกราชกษัตริย์เชียงใหม่แห่งอาณาจักรล้านนา เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๘๑ จนต่อมาเป็นต้นแบบให้สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) วัดระฆังโฆษิตาราม สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นำไปปรับปรุงบางถ้อยคำและนำออกเผยแผ่จนเป็นที่รู้จักทั่วประเทศไทย

ธุดงควัตร หมวดที่ ๒ ปิณฑปาตปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยการบิณฑบาตและการฉันภัตตาหาร

ธุดงควัตรหมวดนี้แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยการบิณฑบาต และกลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยการฉันภัตตาหาร

กลุ่มที่ ๑ ว่าด้วยการบิณฑบาต

แบ่งเป็น ๒ ข้อ ข้อแรก ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร และอีกข้อ ถือการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร

รายละเอียดเกี่ยวกับการบิณฑบาตของครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาว่า

"ในวันหนึ่งๆ จะมีผู้คนทั้งไทยและกะเหรี่ยงนำโภชนาหารมาใส่บาตรอย่างมากมาย ครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยปกติจะออกบิณฑบาตตั้งแต่ตี๔กว่าจะรับบาตรเสร็จก็ประมาณ ๘ โมงเช้า พระภิกษุสามเณรที่อยู่กับท่านมีจำนวนมาก บางครั้งมีถึง ๕๐๐ กว่ารูป"

การบิณฑบาตทุกเช้าถือว่าได้ไปโปรดสัตว์ ชาวบ้านตื่นนอนตอนเช้าตรู่ ใช้วิธีเอาพานข้าวตอกดอกไม้ พร้อมปัจจัย วัตถุสิ่งของไปวางไว้ที่กองใบไม้ตามเส้นทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องเดินผ่าน ท่านจะหยุดรับบิณฑบาตด้วยตนเอง ชาวบ้านเรียกการทานแบบนี้ว่า **"ตานก๋องขี้เหญื้อ"** (ขี้เหญื้อ หรือขี้เยื่อ หมายถึงขยะ เศษใบไม้ แต่ในที่นี้หมายถึงกองใบไม้) สำหรับผู้ที่มีศรัทธาสูง ก็นำเอาเสื้อผ้าปูลาดให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเหยียบจนเกิด "ฮอยปะต๊ะ" (รอยเท้า) แล้วนำไปกราบไหว้บูชา

พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น หลานชายครูบาเจ้าศรีวิชัย เคยเป็นเณรอุปัฏฐาก ทำหน้าที่จัดสำรับและจำวัดเฝ้าหน้าห้องครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงบั้นปลายชีวิต กล่าวว่า ยุคแรกครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเดินนำพระภิกษุสามเณรเรียงรายเป็นแถวยาว ต่อมาในยุคหลัง ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ค่อยได้ออกบิณฑบาตบ่อยนัก เพราะมักมีผู้นำเอาอาหารมาถวายเต็มศาลาบาตร เมื่อรับบิณฑบาตแล้วครูบาเจ้าศรีวิชัยจะไม่สวดให้พรจนจบ แค่นำสวดตอนเริ่มต้น จากนั้นจะไปนั่งต่อแถวพระภิกษุสามเณรเป็นรูปท้ายสุดเสมอ

บาตรของครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปางชั้นล่าง

อนึ่ง มีเกร็ดเรื่องเล่าถึงการที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักจะ **"ปิดฝาบาตร"** ต่อบุคคลผู้ประพฤติตนไม่บริสุทธิ์อยู่เสมอ อาทิ บางคนนำฟักทองที่เลื้อยมาจากเถาในรั้วของเพื่อนบ้านมาปรุงอาหารถวายท่าน หรือบางคนตีลูกแล้วนำอาหารที่ลูกร้องต้องการรับประทานมาเตรียมจะใส่บาตรให้ท่านแทน การ "ปิดฝาบาตร" ต่อบุคคลเหล่านี้ ไม่ใช่การไร้เมตตา ปฏิเสธหรือปิดกั้นความตั้งใจทำบุญของบุคคลที่ไม่รู้ตัวว่าตนทำอะไรไม่ดี หากแต่เป็นวิธีการสอนหรือเตือนบุคคลผู้นั้นให้ฉุกคิดว่าตนต้องทำอะไรที่ไม่ถูกไม่ควรบางประการกระมัง หลังจากที่ถูกปิดฝาบาตรแล้ว บุคคลนั้นๆ มักจะมาขอพบครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นการส่วนตัว เมื่อรับทราบมูลเหตุแล้ว ก็จะได้นำข้อบกพร่องไปแก้ไขไม่ให้ผิดซ้ำ

กุศโลบาย "ปิดฝาบาตร" เช่นนี้ ปรากฏอยู่ในพุทธประวัติหลายตอนด้วยเช่นกัน โดยที่พระพุทธองค์

ภาพซ้าย **น้ำค้น (คนโท) ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้เป็นประจำ ศิษย์รูปหนึ่งเก็บรักษาไว้ที่วัดเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**
ภาพขวา **กระติกน้ำร้อน กาน้ำชาของครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง**

ภาพซ้าย **อ่างไม้เนื้อแข็งแช่กลอย (เปลือกแข็ง) สำหรับทำอาหารถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่ป้ายเขียนเป็นอ่างซักผ้า**
ภาพขวา **พระเจ้าข้าวชีวิต คือพระพุทธรูปที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยปั้นมาจากก้อนข้าวที่เหลือจากการฉันในแต่ละวัน นำมาตากแห้งแล้วปั้นเพื่อบูชา**

ทรงตรัสว่า หากผู้รับบิณฑบาตรู้อยู่แก่ใจว่าปัจจัยไทยทานที่ผู้นำมาถวายนั้นไม่บริสุทธิ์ แต่ยังเต็มใจรับโดยไม่ทักท้วง ก็เท่ากับเป็นการปล่อยให้บุคคลนั้นกระทำบาปต่อไปโดยไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นเรื่องการปิดฝาบาตรของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงไม่ใช่เรื่อง “อวดอุตริมนุสธรรม” และไม่ใช่เรื่อง “การขาดเมตตาธรรม” แต่อย่างใด

กลุ่มที่ ๒ ว่าด้วยการฉันภัตตาหาร

แบ่งเป็น ๓ ข้อ ข้อแรก ถือการฉันจังหันมื้อเดียวเป็นวัตร ข้อที่สอง ถือการฉันในภาชนะเดียวคือฉันในบาตรเป็นวัตร และข้อที่สาม ถือการห้ามฉันภัตตาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร

เอกสารทุกฉบับระบุตรงว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้บริโภคน้อยและบริโภคเพียงมื้อเดียวคือมื้อเช้า** กล่าวคือฉันเพียงแค่ข้าวกับผักต้มใส่เกลือใส่พริกไทย **เว้นจากการบริโภคอาหารที่เป็นปลาและเนื้อ ด้วยไม่อยากเบียดเบียนสัตว์ เว้นจากการเสพของมึนเมาของเสพติด เช่น หมาก เมี่ยง บุหรี่ ของหมักของดอง** บางครั้งก็งดเว้นจากการฉันข้าวเป็นเวลา ๑ - ๒ เดือน ฉันเฉพาะลูกไม้หัวมัน

ดังที่ปรากฏเนื้อความในใบลานประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับวัดข้าวแท่นน้อย ว่า

“ท่านก็ฉันข้าววันละคาบ จิ้นปล๋าอาหารท่านก็บ่ฉัน บางเตื้อเดือนสองเดือนก็บ่ฉันข้าว ฉันก้ามูลละมันลูกไม้ไปเต้าอั้น เวลานั้นคนตังหลายก็ปากั๋นไปกะตำบุญหื้อตานบ่มีขาด ท่านก็บ่ยินดียินฮ้ายสักอันท่านก็บ่เอาปัจจั๊ยไว้กับต๋นท่านสักมาสก ๑ ก็บ่มี ท่านก็จกจ่ายหื้อเป๋นตานไปจ๋นเสี้ยงซ้ำ ท่านบ่ผะกอบไปด้วยโลภะ โตสะ โมหะ บ่หวั่นไหวต๋ามโลกธรรมตัง ๘ บ่ยินดียินฮ้ายต๋ามเต้า ถืออุเปกขา วางเฉย คนตังหลายติเตี๋ยนท่านก็บ่เกี้ยจ คนตังหลายก็สักเสินยินดีท่านก็บ่ยินดี ท่านเต้าถือกั๋มมัฏฐานหมั้นแก่น...”

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้ข้อมูลเชิงลึกมาจากการสัมภาษณ์ครูบาทองสุข ธมฺมสโร (ครูบาคำสุข) เจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปที่ ๒ ผู้ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ระบุว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความเคร่งครัดและระบุรายการพืชผักตามวัน ได้แก่

- วันอาทิตย์ไม่ฉันหมากฟักหมากแฟง
- วันจันทร์ไม่ฉันแตงโมและแตงกวา
- วันอังคารไม่ฉันมะเขือ
- วันพุธไม่ฉันใบแมงลัก
- วันพฤหัสบดีไม่ฉันกล้วย
- วันศุกร์ไม่ฉันเทา (เตา)
- วันเสาร์ไม่ฉันบอน และไม่ชอบฉันผักบุ้ง ผักปลอด ผักเปลว ผักหมากขี้กา ผักจิก ผักเหือด เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี **“น้ำเต้า” ที่ท่านงดฉันอย่างเด็ดขาด** เพราะตอนที่ท่านเกิด บิดาของท่านได้เอาน้ำเต้าแห้ง (อันที่จริงน้ำเต้าดังกล่าวมีทรงยาวสูงขนาด

เตียงของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ใช้ระหว่างอาพาธ รวบรวมโดยพระอานันท์ จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

แคร่หวายของครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง รวบรวมโดยพระอานันท์

เล็กเป็นกรวยคล้ายน้ำต้น ไม่ใช่น้ำเต้าทรงกลม) มาใส่รกไปฝังไว้ใต้ต้นพิกุล (ภาษาถิ่นเหนือเรียกว่าต้นแก้ว) ทั้งนี้ก็เพราะความยากจนจึงไม่มีเงินซื้อหม้อดินใส่รก ท่านจึงนึกถึงพระคุณของน้ำเต้าที่เคยใส่รกเปรียบดังครรภ์ของมารดาที่หุ้มห่อท่านไว้ ทำให้ฉันไม่ลง

การเคร่งครัดต่อการงดฉันผักชนิดต่าง ๆ ตามตารางวันในรอบสัปดาห์นั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ท่านรู้ตัวว่าแพ้เนื้อสัตว์ (ภาษาล้านนาเรียกว่า “เบื่อ”) แพ้อาหารหลายชนิด และมีโรคประจำตัวด้านทางเดินอาหาร ทำให้ไม่สามารถฉันอาหารทุกประเภทเหมือนคนปกติทั่วไป จึงต้องมีความระมัดระวังมากเป็นพิเศษในการเลือกระบุชนิดของอาหาร ผักบางชนิดมีสรรพคุณเป็นโอสถที่ช่วยสมานแผลในท้อง ปัจจุบันนี้ยังมีศิษยานุศิษย์สายที่มีปฏิปทาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนหลายรูป ที่ยังคงปฏิบัติตามแนวทางการงดฉันผักผลไม้บางประเภทตามวันต่าง ๆ ตามแนวทางของท่านอย่างเคร่งครัด ดังเช่น ครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย จังหวัดตาก เป็นต้น

พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น และพ่อน้อยสิงห์คำ อิ่นมา เล่าว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยฉันอาหารพื้น ๆ ง่าย ๆ ที่ชอบมากคือ แกงบะค้อนก้อม (มะรุม) ใส่ถั่วเน่า (ทำจากถั่วเหลืองหมัก) ฉันทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า บางครั้งฉันปนกันในมื้อเช้า ส่วนมื้อเพลฉันแต่น้ำปานะและผลไม้ **น้ำปานะที่ชาวบ้านชอบนำมาถวายคือ น้ำส้มเกลี้ยงจากอำเภอเถินและอำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง** และในช่วงบั้นปลายชีวิต ครูบาเจ้าศรีวิชัยรับประเคนภัตตาหารทุกอย่างที่ศรัทธาถวาย สำหรับที่มีเนื้อสัตว์ท่านก็ให้ลูกศิษย์ต่อ ไม่ได้บังคับลูกศิษย์ต้องฉันเพียงผักเช่นท่าน อาหารที่เหลือฉันจำนวนมากในแต่ละวัน มักนำไปให้ชาวบ้านผู้ยากไร้ และบางครั้งหากจำพรรษาอยู่ที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ก็ดี วัดเชียงยัน ลำพูนก็ดี ไม่ไกลจากเรือนจำกลางของแต่ละจังหวัด ท่านจะนำอาหารไปบริจาคให้แก่กลุ่มคนที่ชาวบ้านเรียกว่า “ขี้โซ่” (คือคนคุกนักโทษ) ต่อเสมอ

ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ หลวงอนุสารสุนทรมอบหมายให้นายโป๊ว (เจ๊กโป๊ว) เป็นคนปั่นรถถีบ (รถจักรยาน) นำภัตตาหารคาวหวานไปถวายครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกวัน ต่อมานายโป๊วนี้ได้ลาออกจากการรับใช้หลวงอนุสารสุนทร ไปแต่งงานสร้างครอบครัวกับแม่ม่ายโรงสีข้าว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ก่อนเดินทางได้ไปกราบลาครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสวนดอกและได้รับพรจากท่าน ทั้งท่านยังให้กระโถนลงลายทองใบเล็กด้วย ปัจจุบันทั้งรถถีบของหลวงอนุสารสุนทร และกระโถนลงลายทองของนายโป๊ว จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง

อนึ่ง พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้ศึกษาประเด็นเรื่องการบิณฑบาตและการฉันภัตตาหารของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างละเอียด พบว่า **เมื่อมีข้าวเหลือจากการฉันที่ก้นบาตรก็ดี หรือบางมื้อบางวันครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ฉันก็ดี ท่านจะเก็บข้าวทุกเม็ดมารวมกันไว้โดยไม่ทิ้ง นำมาตากแห้ง ตำละเอียด ใส่ขี้ชันบดเป็นผง แล้วนำมาต้มให้เหนียวพอปั้นได้ นำข้าวบดนั้นมาปั้นเป็นพระพุทธรูปเรียกว่า “พระเจ้าข้าวชีวิต” เพื่อเป็นพุทธานุสติเตือนใจถึงบุญคุณของข้าว และเพื่อแผ่เมตตาให้ชาวบ้านที่นำข้าวมาใส่บาตรให้ท่านทุกวัน**

ปัจจุบัน “พระเจ้าข้าวชีวิต” เก็บรักษาอยู่ในพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง

ธุดงควัตร หมวดที่ ๓ เสนาสนปฏิสังยุตต์ ว่าด้วยเสนาสนะ

ธุดงควัตรหมวดนี้ประกอบด้วย ๕ ข้อย่อย คือ ๑. ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ๒. ถือการอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ๓. ถือการอยู่อัพโภกาสที่แจ้งเป็นวัตร ๔. ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร ๕. ถือการอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร พบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เห็นได้จากเจตจำนงในการย้ายวัดบ้านปางจากเขตคามวาสีที่ผู้คนพลุกพล่านที่หมู่บ้านด้านล่างขึ้นไปสู่เขตอรัญวาสีอันสงบวิเวก การปลูกสวนป่าอันร่มรื่น เป็นต้น

ธุดงควัตร หมวดที่ ๔ ว่าด้วยความเพียร

ธุดงควัตรหมวดนี้มีข้อเดียว ถือเนสัชชิกังคธุดงค์ คือการไม่นอนเป็นวัตร สมาทานถืออิริยาบถนั่ง อิริยาบถยืน และอิริยาบถเดิน เพียง ๓ อิริยาบถ ไม่อยู่ในอิริยาบถนอน คือจะไม่เอนกายลงนอนเลย จะเพียงแต่พิงเสานั่งหลับเท่าที่จำเป็นแก่ร่างกายเท่านั้น

พ่ออุ๊ยจันติ๊บ ที่อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน อายุ ๙๐ ปีเศษ (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๘) ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ยืนยันว่า

“วันทั้งวัน บ่เคยหัน (เห็น) ครูบาเจ้าศรีวิชัยหลังแตะพื้นเลย หันแต่นั่งสมาธิทั้งวัน นั่งหลังตรง หากว่าท่านบ่อาพาธ ยังสงสัยอยู่ว่าทำไมบ่เคยหันครูบานอนเลย”

คำขอสมาทานเอาครองวัตร

เป็นคำกล่าวขอถือธุดงควัตร ๑๓ เขียนโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยปรากฏอยู่ในหนังสือ“กัมมัฏฐานรอม” มีคำขอสมาทานครองวัตรด้วยภาษาบาลีปนกับภาษาท้องถิ่น ดังนี้

๑. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า ปังสุกูลิกังคะ นั้นว่า *“คหปติจีวรๆ ปฏิกฺขิปามิ, ปงฺสุกูลิกงฺคๆ (อ่านกังคัง) สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรบังสุกุล”** แล

คำแปล (เพิ่มเติมโดยบรรณาธิการ) *“ข้าพเจ้างดคหบดีจีวร สมาทานการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร”*

๒. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า เตจีวริกังคะ นั้นว่า *“จตุตฺถจีวรๆ ปฏิกฺขิปามิ, เตจีวริกงฺคๆ สมาทิยามิ”*สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรเตจีวร”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดจีวรผืนที่ ๔ สมาทานการทรงเพียงจีวรสามผืนเป็นวัตร”*

๓. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า บิณฑิปาติกังคะ นั้นว่า *“อติเรกฺลาภๆ ปฏิกฺขิปามิ ปิณฺฑิปาติกงฺคๆ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรบิณฑิบาต”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดอดิเรกลาภ สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร”*

๔. สมาทานเอาวัตรชื่อ สปทานจาริกังคะ นั้นว่า *“โลลุปฺปจารๆ ปฏิกฺขิปามิ, สปทานจาริกงฺคๆ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรบิณฑิบาตลำดับประตูบ้าน”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดการเที่ยวตามใจอยาก สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร”*

๕. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า เอกาสนิกังคะ นั้นว่า *“สนฺนินานา สนฺนโภชนๆ (ฉันนินานา ฉันนะโภชนัง) ปฏิกฺขิปามิ, เอกาสนิกงฺคๆ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรเอกา”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดการฉัน ณ ต่างอาสนะ สมาทานการฉันวันละมื้อเดียว ลุกจากที่แล้วไม่ฉันอีกเป็นวัตร”*

๖. สมาทานเอาวัตรชื่อว่าปัตตบิณฑิปาติกังคะ นั้นว่า *“ทุติยมฺปิภาชนๆ ปฏิกฺขิปามิ, ปตฺตปิณฺฑิปาติกงฺคๆ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรฉันเข้า (ข้าว) ในบาตร”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดภาชนะที่สอง สมาทานการฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร”*

๗. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า ขรุปัจจาระภัตติกังคะ นั้นว่า *“อตฺติริตฺตโภชนัง ปฏิกฺขิปามิ, ปิณฺฑิปาขรุปัจจาระภัตติกงฺคๆ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรขรุปัจจาระ”** แล (เอกสารอื่นใช้ **“ขลุปัจฉา”**)

คำแปล *“ข้าพเจ้างดโภชนะอันเกิดภายหลัง*

ปลงใจ กำหนดอาหารที่เป็นส่วนของตนแล้ว ไม่รับอาหารที่เขานำมาถวายอีก แม้จะเป็นของประณีต สมาทานการห้ามภัตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร”

๘. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า อารัญญิกังคะ นั้นว่า *“คามนฺตเสนาสนํ ปฏิกฺขิปามิ, อารญฺญิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรอารัญญิ”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดเสนาสนะชายบ้าน (อยู่ห่างบ้านคนอย่างน้อย ๕๐๐ ชั่วธนู คือ ๒๕ เส้น) สมาทานการอยู่ป่าเป็นวัตร”*

๙. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า รุกขมูลิกังคะ นั้นว่า *“สนฺนํ ปฏิกฺขิปามิ, รุกฺขมูลิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรรุกขมูล”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดที่มุงบัง สมาทานการอยู่โคนไม้เป็นวัตร”*

๑๐. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า อัพโภกาสิกังคะ นั้นว่า *“สนฺนญฺจ รุกฺขมูลญฺจ ปฏิกฺขิปามิ, อพฺโภกาสิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรอโภกาสกลางแจ้ง”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดที่มุงบังและอยู่โคนไม้ สมาทานการอยู่ที่แจ้งเป็นวัตร”*

๑๑. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า โสสานิกังคะ นั้นว่า *“อสฺสานํ ปฏิกฺขิปามิ, โสสานิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรสุสานป่าช้า”** แล

คำแปล *“ข้าพเจ้างดที่ที่มิใช่ป่าช้า สมาทานการถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร”*

๑๒. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า ยัฏฐาสัณฐาติกังคะ นั้นว่า *“เสนาสนํ โลลุปฺปิ ปฏิกฺขิปามิ, ยฏฺฐาสณฺฐิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรยัฏฐาสัณฐาติ”** แล ฉบับอื่นใช้ภาษาบาลี **“ยถาสันถติ”**

คำแปล *“ข้าพเจ้างดความอยากเอาแต่ใจในเสนาสนะ สมาทานการถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้เป็นวัตร”*

๑๓. สมาทานเอาวัตรชื่อว่า เนสัชชิกังคะ นั้นว่า *“เสยฺยํ ปฏิกฺขิปามิ, เนสชฺชิกงฺคํ สมาทิยามิ”* สองบทนี้ให้ได้ว่าทั้งสองเนอ อันนี้ชื่อว่า **“วัตรนั่งไม่นอน”** แล

คัมภีร์ใบลานครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

แท่นจารธรรมและที่วางคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

คำแปล *“ข้าพเจ้างดการนอน สมาทานการถือยืน เดิน นั่ง ๓ อิริยาบถเป็นวัตร”*

เห็นได้ว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความเคร่งครัดในธุดงควัตร ๑๓ ดังที่ผู้เคยอุปัฏฐากใกล้ชิดกล่าวสรุปว่า

“ท่านตื่นแต่เช้ามืด จากนั้นนั่งสมาธิ เสร็จแล้วก็ออกมากวาดลานวัด โดยท่านไม่เคยสั่งให้ใครทำ แต่การปฏิบัติของท่านนั้นคือการทำให้พระภิกษุสามเณรดูเป็นตัวอย่าง”

วัตรปฏิบัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย ชาวล้านนาเห็นว่าเป็นต้นแบบของสำนวนที่ว่า

“ฉันมื้อเดียวเตียวจงกรม ห่มสามผืน ตื่นตีสี่”

หีบธรรม เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดบ้านปาง

การจารคัมภีร์ใบลานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

พบหลักฐานการจารคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย ส่วนใหญ่จารขณะจำพรรษาอยู่ที่วัดพระสิงห์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๙ - ๒๔๗๑ ส่วนช่วงบั้นปลายชีวิตก็ได้จารอีกวาระหนึ่งเมื่อกลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านปาง ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๔๘๑ แต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าท่านได้จารธรรมบ้างหรือไม่ขณะจำพรรษาที่วัดเชียงยัน (หรือเชียงยืน ปัจจุบันคือคณะเชียงยัน วัดพระธาตุหริภุญชัย) การระบุรายชื่อวัดพระสิงห์ วัดบ้านปาง และวัดเชียงยันนี้ เนื่องจากคือสามวัดหลัก ๆ ที่ท่านจำพรรษาประจำตลอดชั่วชีวิต เพราะนอกเหนือจากนั้น ช่วงหลังออกพรรษาของทุกปี ท่านมักธุดงค์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดร้างทั่วล้านนา

ปรากฏบัญชีรายชื่อคัมภีร์ใบลานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจาร บางฉบับเป็นลายมือของท่านเอง บางฉบับเป็นลายมือของพระภิกษุสามเณรรูปอื่น ๆ บางฉบับจ้างให้พ่อน้อยพ่อหนานหรือปราชญ์ชาวบ้านเขียน เมื่อเขียนเสร็จ มีการปิดทองคำเปลวติดขอบ

พ.ศ. ๒๕๕๘ มูลนิธิสถาบันครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่จังหวัดเชียงใหม่ ได้ประสานขอความร่วมมือนักภาษาโบราณ จากศูนย์ใบลานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ภายใต้การนำของ ดร.อนาโตล โปติเยร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอ่านคัมภีร์ใบลาน ทำการขอยืมคัมภีร์ใบลานบางส่วนที่จารโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งพระสกลฐานวโร เจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปปัจจุบัน เก็บรักษาไว้มาทำการอ่านปริวรรตและจัดทำฐานข้อมูลเผยแพร่ในรูปแบบเว็บไซต์ออนไลน์

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยหนานปวงคำ ตุ้ยเขียว และคณะ เคยทำการศึกษาคัมภีร์ใบลานเบื้องต้นที่วัดพระสิงห์ จำแนกประเภทจัดเป็นหมวดหมู่คร่าว ๆ เมื่อหลายสิบปีก่อน ให้รายละเอียดว่า พบข้อมูลที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสรุปไว้เกี่ยวกับการจารคัมภีร์ ณ วัดพระสิงห์ว่า มีค่าใช้จ่ายตอนทำพิธีถวายพระไตรปิฎก รวมค่าปิดทองคำเปลว ว่าสิ้นเงินไป ๔,๒๓๑ รูเปีย สามารถจำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ ๑๕ หมวด ดังนี้

ลำดับ	ชื่อหมวดธรรมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจาร ณ วัดพระสิงห์ (รายการที่ ๑-๑๑) และวัดบ้านปาง (รายการที่ ๑๒-๑๕)	จำนวน มัด	รวมจำนวน ผูก
๑	พระวินัยทั้ง ๕	๑๐	๑๗๐
๒	นิกายทั้ง ๕	๕	๖๔
๓	อภิธรรม ๗ คัมภีร์	๗	๑๔๕
๔	บารมี	๑๐	๑๑๒
๕	สุตตสังคหะ	๗	๗๖
๖	สมันตปาสาทิกา	๔	๔๕
๗	วิสุทธิมรรค	๓	๗๖
๘	ธรรมสวนะชาดก	๑๑๖	๑,๒๓๒
๙	ธรรมโทนา (ธรรมที่คัดไว้เป็นกับและเป็นผูก)	-	๑๗๒
๑๐	สัททาทั้ง ๘	๘	๓๘
๑๑	กัมมวาจา	๖	๑๐๔
๑๒	ธรรมบท นิบาต	๒๑	๑๔๕
๑๓	สิกขาทั้ง ๕	๕	๓๖
๑๔	มหาวรรค	๑๓๕	๒,๗๒๖
๑๕	ธรรมตำนานและชาดก	๑	๑๒๗
	หมายเหตุ ตั้งแต่รายการที่ ๑-๑๑ ข้อมูลจากหนังสือตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ข้อมูลของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้เพิ่มมาอีก ๔ รายการคือ ๑๒-๑๕		

คัมภีร์ใบลาน ๑๕ หมวด ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจารไว้ที่วัดพระสิงห์และวัดบ้านปาง มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศาสนธรรมที่หลากหลาย ดังรายละเอียดนี้

หมวดที่ ๑ พระวินัยทั้ง ๕

พระวินัยทั้ง ๕ หมายถึงพระวินัยปิฎกที่แบ่งเป็น ๕ คัมภีร์ เป็นการประมวลพุทธบัญญัติเกี่ยวกับความประพฤติ ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมและการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ มีทั้งหมด ๕ คัมภีร์ (เรียกย่อหรือหัวใจว่า **“อา ปา ม จุ ป”**) ดังนี้

๑. **อาทิกัมมิกะ** หรือปาราชิกว่าด้วยสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนักของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่ปาราชิกถึงอนิยต

๒. **ปาจิตตีย์** ว่าด้วยสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติเบา ตั้งแต่นิสสัคคิยปาจิตตีย์ถึงเสขิยะ รวมตลอดทั้งภิกขุนีวิภังค์ทั้งหมด

๓. **มหาวรรค** ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ตอนต้น ๑๐ ขันธกะ หรือ ๑๐ ตอน

๔. **จุลวรรค** ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาฏิโมกข์ตอนปลาย ๑๒ ขันธกะ

๕. **ปริวาร** คัมภีร์ประกอบหรือคู่มือ บรรจุ

ตู้พระไตรปิฎก ขนาดต่างๆ เก็บรักษาคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดบ้านปาง

คำถามคำตอบสำหรับซ้อมความรู้พระวินัย

พระวินัยปิฎกนี้ ยังสามารถแบ่งได้อีกแบบหนึ่งเป็น ๕ คัมภีร์เหมือนกัน (ปรับ ๒ ข้อแรกใหม่ ตามสมณเพศภาวะ) คือ

๑. มหาวิภังค์ หรือ ภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์ (ศีล ๒๒๗ ข้อ) ฝ่ายภิกษุสงฆ์

๒. ภิกขุนีวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาฏิโมกข์ (ศีล ๓๑๑ ข้อ) ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

๓. มหาวรรค

๔. จุลวรรค

๕. ปริวาร

หมวดที่ ๒ นิกายทั้ง ๕

คำว่านิกายในที่นี้ เป็นนิกายหมวดย่อยของพระสูตร หรือพระสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นหนึ่งในสามของพระไตรปิฎก อันประกอบด้วย **พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เรียกโดยย่อว่า พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม**

พระสุตตันตปิฎก เป็นที่รวมของพระพุทธพจน์ที่เกี่ยวกับการเทศนาธรรม ประกอบด้วย เนื้อหาสาระ บุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ตลอดจนบทประพันธ์ชาดก หรือ เรื่องราวอดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า เมื่อกล่าวโดยรวมก็คือ คำสอนที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ที่เรียกว่า *นวังคสัตถุศาสน์* นับเป็นธรรมขันธ์ได้ ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็นหมวดย่อยที่เรียกว่านิกาย ได้ ๕ นิกาย หรือ ๕ คัมภีร์ ประกอบด้วย ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตรนิกาย และขุททกนิกาย ใช้อักษรย่อว่า “ที ม สัง อัง ขุ” อักษรย่อทั้ง ๕ คำนี้เรียกกันว่า **หัวใจพระสูตร**

หอไตรวัดพระสิงห์ ๒ หลัง ที่เก็บคัมภีร์ใบลานของครูบาเจ้าศรีวิชัย
ภาพบน **หลังเดิมสร้างตั้งแต่ยุคล้านนา**
ภาพล่าง **สร้างใหม่โดยหลวงอนุสารสุนทรและนางคำเที่ยง ถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย**

หมวดที่ ๓ อภิธรรม ๗ คัมภีร์

พระอภิธรรมปิฎก เป็นหนึ่งในสามของพระไตรปิฎกในหมวดสุดท้าย **เป็นธรรมะขั้นสูงสุด** ที่ไม่กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ (ตรงข้ามกับพระสุตตันตปิฎก) **มีเนื้อหาสาระที่ลึกซึ้ง** แม้จะฟังคำแปลแล้วก็ยังเข้าใจได้ยาก ด้วย**เป็นสัจธรรมขั้นปรมัตถ์** เป็นปิฎกที่มีจำนวนมากถึง ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ ได้แก่ ๑. ธัมมสังคณี ๒. วิภังค์ ๓. ธาตุกถา ๔. ปุคคลบัญญัติ ๕. กถาวัตถุ ๖. ยมก และ ๗. มหาปัฏฐาน เรียกเป็นคาถาย่อได้ว่า “สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ” หรือ สำ. วิ. ธา. ปุ. ก. ย. ป.

หมวดที่ ๔ บารมี

บารมี ภาษาล้านนาอ่าน “ป๋าระมี” แปลว่า กำลังใจเต็มเปี่ยม หรือการสร้างกำลังใจ ปลูกฝังกำลังใจให้เต็มครบถ้วนบริบูรณ์ บารมีขั้นต้นคือบารมี ๑๐ ทัศ **ขั้นสูงสุดคือบารมี ๓๐ ทัศ** (ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น)

หมวดที่ ๕ สุตฺตสงฺคหะ

สุตฺตสงฺคหะ หรือสุตตสังคหะ เป็นศัพท์ที่ไม่ค่อยคุ้นชินกันมากนัก แยกคำได้ดังนี้ สุตฺต หมายถึง พระสูตร, สังคหะ หมายถึงประมวล ความรวมของ สุตตสังคหะ แปลได้ว่า ธรรมะแบบย่อของพระสูตรต่าง ๆ ที่สงเคราะห์มาจากหมวดพระสุตตันตปิฎก

อนึ่ง พบคำว่า สุตฺตสงฺคห ใน “สมันตปาสาทิกา ภาค ๑” (คำนี้จะได้อธิบายต่อไปในหมวดที่ ๕) ด้วยเช่นกัน แต่ยังต้องศึกษารายละเอียดกันต่อไปว่า สุตตสังคหะ มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องใด นอกจากนี้ได้มีการพบคำว่า “นิไสสุตตสังคหะ” ในบัญชีรายชื่อคัมภีร์ใบลาน ที่จารโดยครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ คำว่า “นิไส” หรือ “นิสสัย” แปลตรงตัวได้ว่า “การพักอาศัยอยู่” คัมภีร์ที่นำหน้าด้วยนิไส หมายถึงผู้จารได้ขออนุญาตใส่ความเห็นตนในเนื้อหาที่บรรพบุรุษรจนาไว้เพื่อขยายความหมาย หรือการใส่อักขระเพิ่ม ทั้งนี้ ไม่แน่ใจว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะได้รับอิทธิพลการจารเรื่องนี้มาจาก “นิไสสุตตสังคหะ” ของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถรด้วยหรือไม่

หมวดที่ ๖ สมันตปาสาทิกา

สมันตปาสาทิกา หรือสมันตัปปาสาทิกา คือ **คัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายขยายความพระวินัยปิฎก** พระพุทธโฆษาจารย์ หรือพระพุทธโฆสะ ชาวอินเดีย เป็นผู้แต่งคัมภีร์สมันตปาสาทิกานี้ขึ้นในช่วงก่อนปี พ.ศ. ๑๐๐๐ โดยรจนาเป็นภาษาบาลี อาศัยอรรถกถาพระไตรปิฎกที่มีอยู่ในภาษาสิงหฬชื่อมหาอัฏฐกถาเป็นหลักพร้อมทั้งอ้างอิงจากคัมภีร์ มหาปัจจริยะ และคัมภีร์กุรุนที นอกจากจะเป็นคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายความของพระวินัยปิฎกแล้ว ผู้รจนายังได้สอดแทรกและบันทึกข้อมูลอันทรงคุณค่าด้านสังคม การเมือง จริยธรรม ศาสนา และประวัติศาสตร์ปรัชญาในยุคโบราณของอินเดียไว้อย่างมากมาย

หมวดที่ ๗ วิสุทธิมรรค

วิสุทธิมรรค (บาลี: วิสุทฺธิมคฺค) เป็นคัมภีร์สำคัญคัมภีร์หนึ่ง ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งได้รับการจัดลำดับความสำคัญเทียบเท่าชั้นอรรถกถา โดยมี พระพุทธโฆสะ เป็นผู้เรียบเรียงขึ้นในภาษาบาลี เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ **มีเนื้อหาที่อธิบายเกี่ยวกับ ศีล สมาธิ และปัญญา ตามแนววิสุทธิ ๗**

ในปัจจุบันคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้รับการยอมรับว่าเป็นผลงานสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งในทางพุทธศาสนา ได้รับการยกย่องจากนักวิชาการด้านพุทธศาสนาในหลายประเทศเป็นจำนวนมาก และได้รับการบรรจุในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ระดับชั้นเปรียญธรรม ๘ ประโยค และเปรียญธรรม ๙ ประโยค

คัมภีร์วิสุทธิมรรค มีการแบ่งเนื้อหาสาระทั้งหมดเป็น ๒๓ ปริเฉท ได้แก่

๑. ศีลนิเทศ แสดงถึงการรักษาศีล

๒. ธุตังคนิเทศ แสดงถึงวิธีการบำเพ็ญธุดงควัตร

๓. กัมมัฏฐานคหณนิเทศ แสดงถึงบุพกิจเบื้องต้นก่อนการเจริญสมถกัมมัฏฐาน

๔. ปฐวีกสิณนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญปฐวีกสิณ โดยละเอียด

๕. เสสกสิณนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญกสิณที่เหลืออีก ๙ ประการ

๖. อสุภกัมมัฏฐานนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญอสุภกัมมัฏฐาน ๑๐ ประการ

๗. ฉอนุสตินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญอนุสติกัมมัฏฐาน ๖ ประการแรก (“ฉ” แปลว่า ๖) ตั้งแต่พุทธานุสติ ถึงเทวตานุสติ (หมายเหตุ คำว่า อนุสติ เขียนได้ ๒ แบบ บางเล่มเขียน อนุสสติ)

๘. อนุสติกัมมัฏฐานนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญอนุสติกัมมัฏฐาน ที่เหลืออีก ๔ ประการ

๙. พรหมวิหารนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญพรหมวิหารกัมมัฏฐาน ๔ ประการ

๑๐. อารุปปนิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญอรูปกัมมัฏฐาน ๔ ประการ

๑๑. สมาธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญอาหาเรปฏิกูลสัญญา และจตุธาตุววัตถาน

๑๒. อิทธิวิธนิเทศ แสดงถึงวิธีการแสดงฤทธิ์ต่างๆ ๑๐ ประการ อันเป็นผลมาจากการเจริญสมถกัมมัฏฐาน

๑๓. อภิญญานิเทศ แสดงถึงอภิญญา ๖ ประการ อันเป็นผลจากการเจริญสมถกัมมัฏฐาน

๑๔. ขันธนิเทศ แสดงถึงขันธ์ ๕ อันเป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑๕. อายตนธาตุนิเทศ แสดงถึงอายตนะ ๑๒ และ ธาตุ ๑๘ อันเป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑๖. อินทริยสัจจนิเทศ แสดงถึงอินทรีย์ ๒๒ และอริยสัจ ๔ อันเป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑๗. ปัญญาภูมินิเทศ แสดงถึงปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ประการ อันเป็นภูมิของวิปัสสนากัมมัฏฐาน

๑๘. ทิฏฐิวิสุทธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนเห็นรูปนามตามความเป็นจริง

๑๙. กังขาวิตรณวิสุทธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนสิ้นความสงสัยในสภาวธรรม เพราะเห็นรูปนามพร้อมเหตุปัจจัย

๒๐. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนข้ามพ้นวิปัสสนูปกิเลส (อุปกิเลสแห่งวิปัสสนา)

๒๑. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนดำเนินไปตามวิถีของวิปัสสนาญาณ ๙

๒๒. ญาณทัสสนวิสุทธินิเทศ แสดงถึงวิธีการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน จนได้บรรลุอริยมรรค เป็นพระอริยบุคคล

๒๓. ปัญญาภาวนานิสังสนิเทศ แสดงถึงอานิสงส์ของการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน

หมวดที่ ๘ ธรรมสวนะชาดก

เป็นชาดกที่ใช้เทศนาในวันธรรมสวนะ วันธรรมสวนะ ภาษาพูดมักเรียกโดยรวมว่า วันโกน-วันพระ หรือภาษาล้านนาเรียก วันโกน-วันศีล อันที่จริงวันธรรมสวนะ **หมายถึงวันประชุมถือศีลฟังธรรมในพุทธศาสนา** (ธรรมสวนะ หมายถึง การฟังธรรม) กำหนดเดือนทางจันทรคติละ ๔ วัน ได้แก่ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ (วันเพ็ญ) วันแรม ๘ ค่ำ และวันแรม ๑๕ ค่ำ (หากเดือนใดเป็นเดือนขาด ถือเอาวันแรม ๑๔ ค่ำ)

คัมภีร์ใบลานในหมวดนี้เป็นการรวบรวม “ชาดกล้านนา” เพื่อนำมาเป็นคำสอนคำเทศน์ของพระสงฆ์ในวันธรรมสวนะ มีข้อสังเกตว่า หมวดนี้พบคัมภีร์ใบลานปริมาณมากเป็นอันดับสองรองจากหมวดมหาวรรค

ชาดก เป็นวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่เล่าเรื่องการเสวยพระชาติของพระพุทธเจ้าในชาติก่อนๆ ชาดกแปลว่า การเกิด รากศัพท์เดิม คือ ช (ชนฺ ธาตุ) แล้วเปลี่ยนเป็น ชาต - ชาตก ชาดกนี้เป็นองค์หนึ่งแห่งการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีทั้งหมด ๙ หมวด เรียกว่า นวังคสัตถุศาสตร์ หมายถึง คำสอนของพระศาสดามีองค์เก้า ได้แก่

๑. สุตต คือพระสูตร เป็นคำสอนทั่วไปที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงประกอบด้วย เรื่อง เหตุการณ์ สถานที่ และบุคคล รวมทั้งที่ทรงบัญญัติเป็นข้อวินัย

๒. เคยฺย คือคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นร้อยกรองและเป็นบทกวีปนกัน

๓. เวยฺยากรณ คือคำสอนที่เป็นร้อยแก้ว รวมถึงพระอภิธรรม

๔. คาถา คือคำสอนที่เป็นบทกวีล้วนๆ

๕. อุทาน คือคำสอนที่เกี่ยวกับคติธรรมที่เปล่งออกมาเป็นอุทานเมื่อมีเหตุการณ์แต่ละอย่างปรากฏ

เป็นเหตุจูงใจให้มองเห็นคติธรรมนั้น

๖. อิติวุตฺตก คือคำสอนที่กล่าวอ้างอิงว่ามีผู้รู้กล่าวไว้เช่นนี้

๗. ชาตก คือคำสอนที่เป็นนิทาน แฝงด้วยคติธรรม

๘. อพฺภูตธมฺม คือคำสอนที่เป็นเรื่องราวมหัศจรรย์

๙. เวทลฺล คือคำสอนที่ต้องใช้สติปัญญาในการพิจารณาวินิจฉัย มักเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับการโต้ตอบ และปัญหาที่ลึกซึ้ง

ดังนั้น ชาดกจึงเป็นประเภทหนึ่งในหมวดคำสอนทั้งเก้า มีลักษณะเป็นการเล่านิทานสอน มุ่งให้ผู้ฟังได้คติธรรมเป็นสาระสำคัญ ซึ่งพรรณนาเรื่องราวว่าด้วยบุพจริยาของพระโพธิสัตว์ ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุซึ่งความเป็นพระพุทธเจ้าก่อนจะมาถึงในชาติปัจจุบัน เป็นญาณที่เกิดจากความรู้ที่บริสุทธิ์ล่วงวิสัยญาณของมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ตามประวัติบาลีวรรณคดีพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ชาดกปรากฏเป็นหลักฐานชั้นแรกในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก

ชาดกในคัมภีร์ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก มีลักษณะการแต่งเป็นคาถา คือ คำฉันท์ แต่ละเรื่องมีคาถาน้อยมากต่างกัน ชาดกมีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง จัดเป็นนิบาตชาดก แบ่งออกเป็น ๒๒ นิบาต ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ได้นำชาดกมาแต่งขยายเนื้อความให้กว้างขวางพิสดารออกไปโดยแต่งเป็นร้อยแก้วหุ้มคาถาเอาไว้ เรียกว่า อรรถกถาชาดก มีเนื้อหาแสดงถึงการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นที่นิยมในหมู่พุทธศาสนิกชน และแพร่หลายมาจนตราบถึงปัจจุบัน

ชาดกนิบาตที่ ๒๒ เรียกว่า มหานิบาตชาดก เรียกทั่วไปว่า พระเจ้าสิบชาติ คือ ชาดก ๑๐ เรื่อง ที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันอย่างดี

หมายเหตุ ต้นฉบับทั้งในหนังสือ ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดาร และคัดลอกตามโดยพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เขียนหัวหมวดนี้ว่า “สุวรรณชาดก” แต่เมื่อศึกษาแล้วพบว่าเป็นคำที่ไม่มีความหมาย ทางวัดกำแพงงาม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ปรับแก้จาก “ธรรมสุวรรณชาดก” เป็น “ธรรมสวนะชาดก”

หมวดที่ ๙ ธรรมที่คัดไว้เป็นกับและเป็นผูก

ธรรมที่คัดไว้เป็นกับและเป็นผูก ภาษาล้านนาเรียกว่า “ธัมม์โทนนา” (อ่าน “โตนนา” คำว่า โทน หมายถึง เดี่ยว) **หมายถึงเป็นคัมภีร์ที่มีกับเดียว หรือผูกเดียว คำว่า “กับ” ย่อมาจากประกับคัมภีร์** (หมายถึงแผ่นไม้ใช้ประกอบเข้าสองข้างใบลาน คือแผ่นบนสุดและล่างสุด ให้แน่น เสมือนเครื่องหุ้มห่อ) หมวดนี้น่าจะเป็นหมวดเบ็ดเตล็ด ที่มีเนื้อหาหลากหลาย ไม่อาจจัดเข้าหมวดหมู่อื่นๆ จึงแยกไว้เป็นผูกเดี่ยวๆ

หมวดที่ ๑๐ สัททาทั้ง ๘

สัททาทั้ง ๘ หมวดนี้ไม่ใช่ “สัทธา ๔” ที่หมายถึง “ศรัทธา” ซึ่งมี ๔ ประการ ประกอบด้วย กัมมสัทธา, วิปากสัทธา, กัมมัสสกตาสัทธาและตถาคตโพธิสัทธา

แต่ “สัททา” คำนี้ หมายถึง “ศัพท์” หรือ “ศัพทา” **ชาวล้านนาเรียก “คัมภีร์สัททา ๘ มัด” เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์มูลกัจจายน์**

สัททาทั้ง ๘ จึงเป็นหลักสูตรของการศึกษาคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ (ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยศึกษาวิชานี้จากสำนักดอยแต) ประกอบด้วย ๘ สูตร ได้แก่

๑. **นาม** สูตรว่าด้วยการแจงชื่อคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ รวมทั้งสรรพนาม

๒. **อาขยาต** แจงศัพท์กริยา พร้อมทั้งวิภัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก ปัจจัย บอก กตฺต

ตัวอย่างไม้ประกับคัมภีร์ใช้ประกบแผ่นใบลานบนสุด-ล่างสุด คล้ายปกรอง ใช้วิธีเจาะรูเชื่อมร้อย

กมฺม ภาว เหตุ กตฺตุ เหตุกมฺม

๓. **กิตก์** ใช้ปัจจัยเป็นเครื่องหมาย ให้รู้สาธนะหรือกาล

๔. **การก** เครื่องแสดงลักษณะของคำพูด

๕. **สมาส** การย่อนามตั้งแต่สองบทขึ้นไปให้เข้าเป็นบทเดียว

๖. **สนธิ** การต่ออักษรที่อยู่ในคำอื่นให้เนื่องเป็นอันเดียวกัน

๗. **ตัทธิต** ใช้ปัจจัยแทนศัพท์ให้น้อยลง มีเนื้อความได้เต็มที่

๘. **อุณฺณาทิ** มีวิธีใช้ปัจจัยคล้ายกิตก์ แต่มักเป็นปัจเจกปัจจัยโดยมาก

หมวดที่ ๑๑ กัมมวาจา

กัมมวาจา เขียนอีกแบบว่า กรรมวาจา **เป็นการรวบรวมกรรมวาจาที่ใช้ในวินัยกรรมของสงฆ์ในเรื่องต่างๆ มาไว้รวมกัน** “วินัยกรรม” หมายถึงกรรมที่สงฆ์พึงกระทำ เช่น การอุปสมบทเป็นพระภิกษุต้องใช้พระสงฆ์อย่างต่ำกี่รูป โดยปกติแล้วพระคู่สวดของพระอุปัชฌาย์ประกอบด้วย พระกัมมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ ในหมวดนี้จึงหมายถึง วัตรปฏิบัติด้านวินัยสงฆ์ขณะครองสมณเพศ

หมวดที่ ๑๒ ธรรมบท นิบาต

เป็นหมวดที่นำสองเรื่องมาไว้ด้วยกัน คือ “ธรรมบท” และ “นิบาต” โดยรวมแล้วจัดเป็นหมวดนิทานคำสอน โดย“ธรรมบท” เป็นการประมวลคาถา ๔๒๓ คาถา ซึ่งปรากฏใน “ขุททกนิกายแห่งพระสุตตันตปิฎก” คำสอนใน “ธรรมบท” มีหลายระดับตั้งแต่ระดับต้น (โลกียะ) จนถึงระดับสูง (โลกุตระ) สำนวนมีทั้งร้อยกรอง และร้อยแก้ว คำอุปมาในคัมภีร์ธรรมบทมีความไพเราะ ชัดเจน แจ่มแจ้ง ให้ภาพพจน์ สมเหตุสมผล เพื่อให้วิจักษ์ด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น

“เมื่อฝ่ามือไม่มีแผล บุคคลย่อมนำยาพิษฉาบได้ ยาพิษย่อมไม่ซึมเข้าสู่ฝ่ามือ ฉันใด บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่กระทำ ฉันนั้น”

ส่วน **“นิบาต”** เป็นคำที่ใช้เรียกคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่งที่รวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ดหรือชาดกต่างๆ ไว้ด้วยกัน เช่น สุตตนิบาต คือคัมภีร์ที่รวบรวมพระสูตรเบ็ดเตล็ด นิบาตชาดก คือคัมภีร์ที่รวบรวมชาดกในพระไตรปิฎกไว้ด้วยกัน โดยแบ่งย่อยเป็นหมวดต่างๆ

หมวดที่ ๑๓ สิกขาทั้ง ๕

สิกขา หมายถึง การศึกษา การสำเหนียก ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม มี ๓ อย่าง คือ

๑. **อธิศีลสิกขา** ได้แก่ การศึกษาในอธิศีล เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง การฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ คือระเบียบวินัยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลาย เป็นพื้นฐานแห่งการฝึกอบรมจิตใจในอธิจิตตสิกขา

๒. **อธิจิตตสิกขา** ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิต เพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง การฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง มีคุณธรรม เช่น ขันติ เมตตา กรุณา สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เหมาะแก่การใช้ความคิดพิจารณา เป็นฐานแห่งการเจริญปัญญา

๓. **อธิปัญญาสิกขา** ได้แก่ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระปราศจากกิเลสและความทุกข์

สิกขาทั้ง ๓ นี้ รวมเรียกว่า **“ไตรสิกขา”** หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า **“ศีล สมาธิ ปัญญา”** ในหมวดนี้ยังรวมเรื่องที่เกี่ยวกับสิกขาไว้อีก ๒ เรื่อง ได้แก่ “สิกขาบท” และ “ลาสิกขา” รวมเป็น “สิกขาทั้ง ๕”

๔. **สิกขาบท** หมายถึงข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติข้อหนึ่งๆ ในพระวินัยที่พระภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ ศีล ๓๑๑

๕. **ลาสิกขา** หรือลาสิกขาบท หมายถึงการสึก การลาออกจากความเป็นพระภิกษุ สามเณร

หมวดที่ ๑๔ มหาวรรค

คำว่า มหาวรรค แปลว่า **วรรคใหญ่** (คู่กับจุฬวรรค ที่แปลว่าวรรคเล็ก) เป็นคัมภีร์ในหมวดขันธกะ อันเป็นส่วนที่สองในพระวินัยปิฎก บรรจุข้อความมากถึง ๒ เล่มพระไตรปิฎก (ตามการจัดแบ่ง

กุฏิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง ครั้งหนึ่งเคยใช้เก็บหีบธรรมคัมภีร์พระไตรปิฎก ต่อมาถูกไฟไหม้

ของสมาคมบาลีปกรณ์) คือเล่ม ๔ และเล่ม ๕ เฉพาะในเล่ม ๔ มีเนื้อหาว่าด้วยหลักการประพฤติตนในด้านขนบธรรมเนียมเพื่ออาจาระที่เหมาะสมของพระสงฆ์ และว่าด้วยเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ในพระพุทธประวัติจำนวนมาก นับตั้งแต่ครั้งปฐมโพธิกาล จนถึงมัชฌิมโพธิกาล จัดเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาในยุคแรกๆ

หมวดที่ ๑๕ ธรรมตำนาน และชาดก

หมวดนี้ **ประกอบไปด้วยตำนานพื้นเมืองล้านนาต่างๆ ที่อยู่ในความสนใจของครูบาเจ้าศรีวิชัย** เช่น **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานพุทธจารีต ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ตำนานพระเจ้าทันใจ ตำนานพระนอนขอนม่วง ตำนานพระธาตุดอยตุง** ฯลฯ

สรุป

จากการจำแนกแจกแจงเนื้อหาของคัมภีร์ใบลานในแต่ละหมวด ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้จารไว้ ณ วัดพระสิงห์และวัดบ้านปาง สามารถกล่าวได้ว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความสำคัญต่อเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาในแทบทุกประเด็น นับแต่ระดับมหัพภาคจนถึงระดับจุลภาค** กล่าวคือทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์ดั้งเดิม พบว่าท่านจารทั้ง ๓ ปิฎกครบถ้วน ได้แก่ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม

นอกจากนี้ **ท่านยังสนใจในคัมภีร์ชั้นรอง คือ คัมภีร์วิสุทธิมรรค สนใจในหลักภาษาบาลีไวยากรณ์ พร้อมทั้งให้ความสำคัญต่อวรรณกรรมศาสนาในท้องถิ่นล้านนาอีกด้วย** ได้แก่ ธรรมบทนิบาต ธรรมตำนาน และธรรมสวนะชาดก **จึงอาจกล่าวได้ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นพระภิกษุผู้ได้แสดงถึงวุฒิภาวะของความเป็นนักปราชญ์อย่างแท้จริง** ◉

แนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน

กัมมัฏฐานรอม

กัมมัฏฐานล้านนา

สมถกัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย

วิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย

แนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน

ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นสงฆ์ผู้เคร่งครัดในการปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างมาก ตามคำบอกเล่าของพระวิมลญาณมุนี ว่า**การนั่งสมาธิเป็นกิจที่ท่านต้องทำประจำวัน ไม่ขาดตลอดชีวิตเว้นแต่อาพาธไม่สามารถลุกขึ้นนั่งทำได้ ก็นอนทำ จะมีคนมาทำบุญมากหรือน้อยก็ตาม เมื่อถึงเวลาแล้วท่านต้องปลีกตัวออกมานั่งวิปัสสนาไม่เคยขาด**

ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้สืบสายปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานจากครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง และครูบาอุปละ วัดดอยแต ซึ่งทั้งสองวัดเป็นสาขาของวัดสันต้นธง โดยมีครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถรเป็นเจ้าสำนักใหญ่ ซึ่งสืบสายมาจากครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น เมืองแพร่ และครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร รับสืบทอดแนวทางมาจากครูบามหาป่าเกสรปัญโญ วัดไหล่หินหลวง ลำปาง

จนอาจกล่าวได้ว่า **ครูบามหาป่าเกสรปัญโญ และครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร คือต้นแบบของพระสงฆ์นักอนุรักษ์ผู้รวบรวมและจดจารธรรมในคัมภีร์ใบลานให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย**

เรื่องราวของครูบามหาป่าเกสรปัญโญได้กล่าวถึงไปบ้างแล้วในบทนำ ในที่นี้จะขอกล่าวถึงประวัติย่อของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร**ผู้ได้รับการยกย่องว่ามีความแตกฉานในพระธรรมวินัยและรู้อรรถกถาบาลีเป็นเลิศ** พอเป็นสังเขปดังนี้ โดยได้ข้อมูลมาจาก **ดร.ดิเรก อินจันทร์** นักวิชาการศูนย์ใบลานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในงานสัมมนาทางวิชาการ *“โหมโรงไทยศึกษาเหลียวหลังแลหน้าล้านนาวันนี้”* จัดโดยคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐

ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร (หรืออาจเขียนกัญจนอรัญวาสี) มีนามเดิมว่า “ปอย” เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ (เป็นศักราชที่ปรากฏในข้อมูลของวัดสูงเม่น แต่ข้อมูลจากวัดพระสิงห์ ระบุว่าเกิดปี ๒๓๒๗) ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ ๑ ที่อำเภอสูงเม่น เมืองแพร่ บิดาชื่อสุปินะ มารดาชื่อจันติ๊บ บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดสูงเม่นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๔ สมัยนั้นมีครูบาไชยสิทธิเป็นเจ้าอาวาส ได้รับอิทธิพลการศึกษาพระพุทธศาสนาตามแนวทางจากพระภิกษุเมืองเชียงแสนซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองแพร่ก่อนที่ท่านบรรพชาเพียงไม่กี่ปี

ปี พ.ศ. ๒๓๕๒ อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดศรีชุม อำเภอเมืองจังหวัดแพร่ได้รับฉายาว่า“กญฺจนวิลาโส” ครั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ ครูบาไชยสิทธิได้มรณภาพไป ท่านจึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดสูงเม่นแทนขณะที่อายุ ๓๐ ปี หลังจากนั้นได้ลาพระอุปัชฌาย์ไปศึกษาต่อและปฏิบัติธรรมที่เมืองเชียงใหม่ ได้ศึกษาด้านวิปัสสนาธุระกับ “พระมหาราชครู” ที่วัดสวนดอก ด้วยความที่เป็นผู้มีคุณสมบัติสูง แตกฉานในอรรถกถาบาลีและพระธรรมวินัยพระญาพุทธวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ ๔ (พ.ศ.๒๓๖๙-๒๓๘๙) จึงถวายสมณศักดิ์นามฉายาให้ว่า “ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร” และอาราธนาให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ท่านริเริ่มการจารพระไตรปิฎกและคัมภีร์ใบลานปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ต่อมาได้บูรณะหอไตรเพื่อใช้เป็นที่เก็บคัมภีร์ใบลาน พ.ศ. ๒๔๑๒ ท่านเป็นประธานในการบูรณะหอไตรวัดพระสิงห์ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้ไปจำพรรษาที่เมืองระแหง ตำบลป่ามะม่วง จังหวัดตาก และมรณภาพที่วัดอัมพวันราว พ.ศ. ๒๔๒๑

กัมมัฏฐานของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร เป็นกัมมัฏฐานล้านนาแบบโบราณ ที่ได้รับการตกทอดมาสู่ครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร วัดสันต้นธง ครูบาสมณะ วัดบ้านโฮ่งหลวง ครูบาอุปละ วัดดอยแต มาจนถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย

ปัจจุบันวัดสูงเม่น เป็นวัดที่มีการเก็บรวบรวมคัมภีร์ใบลานและปั๊บสา (หรือ “พับสา” หมายถึงสมุดที่ทำจากกระดาษสา คล้ายกับ “สมุดข่อย” ของทาง

คัมภีร์ใบลานที่วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่ เก็บรวบรวมโดย ครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร

ปกหนังสือธรรมะ กัมมัฏฐานรอม
ค้นฉบับอักษรธัมม์ล้านนา

หอธรรมหลังเดิมวัดสูงเม่น เคยตั้งอยู่กลางน้ำ ภายในไม่เพียงพอต่อการเก็บรักษา
คัมภีร์ใบลาน

ภาคกลาง) ทั้งของสมัยล้านนาโบราณเมื่อ ๕๐๐ ปีก่อน และโดยการจารขึ้นภายหลังตามประเพณีนิยมในสมัยครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร ราว ๑๘๐ ปีที่ผ่านมา รวมแล้วจำนวนมหาศาลนับเกือบหมื่นชิ้น จากบัญชีรายชื่อพระธรรมคัมภีร์ที่เก็บรักษา ณ วัดสูงเม่นขณะนี้พบทั้งพระไตรปิฎก คัมภีร์วิสุทธิมรรค ตำนานธรรม ชาดก ธรรมบท นิบาต คำไหว้ คำสวด และแนวทางปฏิบัติกัมมัฏฐาน พบร่องรอยหลายประการว่าคัมภีร์ที่จารโดยครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น เป็นต้นแบบแนวทางการปฏิบัติกัมมัฏฐานให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย

หอธรรมหลังใหม่วัดสูงเม่น มีตู้พระธรรมขนาดใหญ่หลายใบรองรับ
คัมภีร์ใบลานจำนวนหมาศาล

กัมมัฏฐานรอม

หนังสือ กัมมัฏฐานรอม เขียนโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย คำว่า “กัมมัฏฐาน” หรือ “กรรมฐาน” แปลว่า “ที่ตั้งแห่งการงาน” หรือ “หมายเอาอุบายทางใจ” ส่วนคำว่า “รอม” อ่านว่า “ฮอม” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง “รวม” เป็นหนังสือที่รวบรวมวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานของครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งพบเพียงเล่มเดียวที่เขียนด้วยตัวท่านเอง พิมพ์แจกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ ขณะท่านจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ พิมพ์ครั้งแรก จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

ส่วนฉบับที่ใช้อ้างอิงในงานวิจัยเล่มนี้ ศึกษาจากฉบับที่พิมพ์ใหม่รวมอยู่ในหนังสือ **“คร่าวตำนานปางเดิม ครูบาศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ พ.ศ. ๒๔๖๗”** โดยพระครูใบฎีกามนตรี ธมฺมเมธี วัดพระธาตุสุโทนมงคลคีรี อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ได้นำเอาต้นฉบับ **กัมมัฏฐานรอม** มารวมจัดพิมพ์ใหม่ในเล่มนั้นด้วยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓

กัมมัฏฐานรอม ครูบาเจ้าศรีวิชัยเขียนขึ้นมาแบบย่นย่อเป็นอย่างยิ่ง คล้ายกับบทสรุปความของผู้ที่เชี่ยวชาญในการปฏิบัติกัมมัฏฐานเป็นอย่างดีแล้ว จึงไม่มีคำอธิบายขยายความมากนัก เนื้อหาในหนังสือกัมมัฏฐานรอม ประกอบด้วยบทต่าง ๆ ดังนี้

- คำกล่าวภาวนา
- โยขันดอก
- คำขอปีติ
- คำภาวนาพุทธคุณ
- คำภาวนาธรรมคุณ (ภาษาล้านนาเขียน “ธัมมคุณ”)
- คำภาวนาสังฆคุณ
- คำภาวนาเมตตาตนเอง
- คำภาวนาพรหมวิหาร
- คำภาวนากายคตา
- คำภาวนาทิฏฐิ
- คำภาวนากังขา
- คำภาวนาไตรลักษณ์
- คำภาวนาศีล
- แนะนำการเดินจงกรม
- การเข้านิโรธสมาบัติ
- คำไหว้คุณ
- อรูปพรหมสี่
- การภาวนาเพ่งดูบุญตัวเอง
- คำขอสมาทานเอาครองวัตร ๑๓

ในที่นี้จะขอนำเสนอสิ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยรวบรวมไว้ให้ครบถ้วน โดยจะเริ่มจากคำกล่าวต่าง ๆ เพื่อเตรียมนั่งกัมมัฏฐาน จากนั้นจะนำคำภาวนาบทต่าง ๆ ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบการปฏิบัติกัมมัฏฐาน มารวมแทรกไว้ในเรื่องวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐาน

คำกล่าวภาวนา

ก่อนปฏิบัติกัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้ปฏิบัติต้องเริ่มจากการชำระศีลให้บริสุทธิ์ กล่าวคือ พระภิกษุให้ชำระจัตุปาริสุทธิศีล ๔ สามเณรให้ชำระศีล ๑๐ อุบาสก อุบาสิกา ชำระศีล ๕ หรือศีล ๘ ด้วยการเตรียมข้าวตอก ดอกไม้ เทียน ทำเป็น ๕ โกฐาก ใส่เทียน ๔ คู่ นำมาวางไว้หน้าพระพุทธรูปเจดีย์ ต้นโพธิ์ หรือผู้ให้กัมมัฏฐาน แล้วนั่งลงกราบไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ด้วยจิตใจอันอ่อนน้อม ๓ ครั้ง จากนั้นจึงกล่าวคำขึ้นขัน ๔ สมมา แก้ว ๕ โกฐาก คือ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า กัมมัฏฐานทั้งหลาย ครูบาอาจารย์ผู้ให้กัมมัฏฐานและสอนกัมมัฏฐาน คำกล่าวภาวนาของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีดังนี้

“โยคาวจร (พระภิกษุผู้เรียนสมถะและวิปัสสนา) คฤหัสถ์และนักบวชจักคิดน้อมจิตใจถือกัมมัฏฐานดั่งอั้น ให้ตั้งจิตใจอ่อนน้อมละเอียดสุขุมดีแล้วแล ถ้าหากจักภาวนายังสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานดังนี้ ให้ได้ขวนขวายหาเข้าตอก ดอกไม้ เทียน ใส่ขันแต่งเป็น ๕ โกฐาก (โกฐาก แปลว่า กอง หรือส่วน) แล้วเอามาตั้งไว้ตรงหน้าพระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ก็ดี

ไหว้นบครบยำ (เกรง) อันอ่อนน้อมด้วยศรัทธาเลื่อมใสยินดีแล้ว ให้นั่งคุกเข่าพนมมือขึ้นไหว้เป็นดั่งจุมดอกบัว ให้นิ้วมืออยู่ตรงกันแล้วกราบลงเป็นเบญจางคประดิษฐ์ ด้วยอาการทั้ง ๕ คือศอกทั้ง ๒ เข่าทั้ง ๒ หน้าผากให้ลงชิดพื้น เวลาไหว้อย่าให้นิ้วมือสานกัน แล้วให้ถือขันขึ้นเหนือคิ้ว แล้วกล่าวคำขึ้นขัน ๔ สมมา แก้ว ๕ โกฐาก ว่าดังนี้ (คำไหว้ปรากฏในบท "โยขันดอก")

คำว่า **"โยคาวจร"** (Yogavacara) พิสิษฏ์ นาสี ได้ทำการศึกษาไว้ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท โดยตั้งข้อสันนิษฐานว่า **เป็นแนวทางปฏิบัติตามสายพุทธศาสนาแบบมหายาน นิกายย่อยตันตระยาน ที่ผ่านเข้ามาในล้านนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ ผสมผสานกับสายมอญลังกาวงศ์ เกิดเป็นแนวทางพระป่าสายอรัญวาสีของล้านนาที่เรียกตัวเองว่า "โยคาวจร"** เป็นลัทธินิกายที่ส่งผ่านมาถึงการแต่งกายของพระสงฆ์ล้านนาที่มีผ้ารัดอก การใช้ไม้เท้า การถือพัด และบาตรขนาดใหญ่ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบด้วย ฐานรองบาตร สายคล้องบาตร ตัวบาตร และฝาบาตร และเป็นนิกายที่ก่อนจะปฏิบัติธรรมจะต้องทำพิธีบูชาขันดอก ๕ ประการก่อนเสมอ

คำโยขันดอก

"โย สันนิสินโน วรโพธิมุลเล มารังสะเสนัง มหันติงวิชัยโย สัมโพธิมาคัจฉิ อนันตัญญาโณ โลกุตตโม ตัง ปันนะมามิพุทธัง

อัฏฐังคิโก อริยปโถ ชนานัง วิโมกขะ ปเวสายะ อุชุมัคโค ธัมโม อยัง สันติกโร ปะณีโต นิยานิโก ตัง ปันนะมามิธัมมัง

สังโฆวิสุทโธ วรทักขิเณยโย สันตินถริโย สัปปะมลปหิโน คุเณหิเนเกหิ สะมิทธิปัตโต อะนาสะโว ตัง ปันนะมามิสังฆัง

นมามิ พุทธังคุณะสาคะรันตัง
นมามิ ธัมมังมุนิราชะเทสิตัง
นมามิ สังฆังมุนิราชะสาวะกัง
นมามิ กัมมัฏฐานัง นิพพานาธิคะมุ ปายัง
นมามิ กัมมัฏฐานะ ทายะกาจะริยัง นิพพานะมัคคุเทสะกัง

อัจจโยมะภันเต อัชฌะคัมมา ยถาพลัง ยถามุลลหัง ยถาอกุสลัง

โยหังพุทธะ ธัมมะ สังฆะ กัมมัฏฐานัง กัมมัฏฐานะ ทายะกาจะริยะ

สังขาเตสุ ปัญจะสุ รัตตเนสุ อติเตวา ปัจจุปันเนวา อวิวา ยทิวาระโหวา

กาเยนะวา วาจายะวา มนัสสาวา ปมาทังวา อคาระวังวา

อกาสิ มโสหังทิสวา ยถา ธัมมังปฏิกะโลมิ ตัสสเม

ภันเตพุทธ ติรัตตนา อนุกัมปัง อุปาทายะ ปฏิคัณหันตุ ขมัญตุ

อายะติง สังวารายะ อายะติง สังวริสามิ นะปุนเนวัง กริจฉามิ

(ให้ว่า ๓ หนแล้วให้ว่า)

อิมังเม ปูชาคารวกัมมัง อเภชชะ อสาธาณะ โลกิยะ โลกุตตระ สัพพะสัมปัตตินัง มัคคะผละ นิพพานาปัญจะ ปัจจโยโหตุ เม นิจจัง (ว่าเสร็จกราบลง ๑ หน แล้วว่า)

อิติปิโส... สวากขาโต....สุปฏิปันโน...."

พิธีกรรมนี้ต้องใช้ภาชนะเครื่องเขินที่เรียกว่า "ขันแก้วห้าโกฐาก" เป็นพานขันดอกประเภทหนึ่ง แต่มีความพิเศษกว่า "ขันแก้วทั้งสาม" (ขันแก้วทั้งสามเป็นพานที่มีการทำสัญลักษณ์ของ "แก้วสามดวง" หรือพระไตรรัตน์ไว้ที่ขาสามขา) ด้วยการทำขาเป็นรูปพญานาค ๕ ตัว ความหมายของ "ขันแก้วห้าโกฐาก" แยกอธิบายได้เป็น ๒ คำ คือคำว่า "ขันแก้ว" และคำว่า "โกฐาก"

ขันแก้ว มาจากการที่ชาวล้านนาถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นดั่ง "ปัญจรัตนะ" ที่มีค่ายิ่ง กอปรด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ การทำขันแก้วจึงเป็นสัญลักษณ์ของดวงแก้ววิเศษ คือปัญญา ที่จะใช้กำจัดกิเลสตัณหาทั้งปวง จึงมีการกำหนดให้ใส่ข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียน โดยแบ่งเป็นกองๆ เรียกว่า โกฐาก มีห้ากองดังนี้

๑. **พุทธรัตนโกฐาก** กองหรือส่วนพระพุทธเจ้า เพื่อบูชาผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน

๒. **ธรรมรัตนโกฐาก** ส่วนที่จัดไว้บูชาพระธรรมคำสอนให้เลิกละความชั่วบาปกรรมทั้งมวล ทั้งกาย วาจา และใจ ได้แก่ พระนวโลกุตรธรรม ๙ ประการ และปริยัติธรรม ๑ รวมเป็น ๑๐ ประการ

๓. **สังฆรัตนโกฐาก** ส่วนที่จัดไว้บูชาพระสงฆ์ หมายถึงหมู่ชนที่ปฏิบัติประพฤติธรรม ได้แก่ พระอริยสงฆ์ ๘ องค์ ๔ คู่ หมายถึง มรรค ๔ ผล ๔ ในบาลีสังฆคุณ จัตตาริ ปุริสยุคานิ อัฏฐ ปุริสปุคลา พระสงฆ์เหล่านี้รวมทั้งพระสงฆ์ทั้งหลายด้วย นับเป็นบุญเขตของชาวโลก อันมีพระอัญญาโกณฑัญญะเถระเป็นประธาน

๔. **ครุฏฐานิยรัตนโกฐาก** เป็นส่วนที่จัดไว้บูชาบุพการี คือ บิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์ ผู้สอนให้รู้ชั่วรู้ดี รู้จักการดำเนินชีวิตไปตามครรลองแห่งจริยธรรม

๕. **กัมมัฏฐานรัตนโกฐาก** คือส่วนที่จัดไว้เพื่อบูชาดวงแก้ว หมายถึง พระกัมมัฏฐานอันเป็นที่ตั้งการบำเพ็ญทางจิตใจ ๒ อย่าง คือการบำเพ็ญเพื่อทำใจให้เป็นสมาธิมั่นคง เป็นทางให้เกิดปัญญา เรียก สมถกัมมัฏฐาน และการพิจารณาดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดกำหนดด้วยปัญญาว่า สิ่งนี้เป็นอย่างนี้ สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น เกิดและดับไปเพราะเหตุนั้น เห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ เรียก วิปัสสนากัมมัฏฐาน

วิธีการใช้ขันแก้วห้าโกฐาก จะจัดวางไว้ระหว่าง “ขันแก้วทั้งสาม” กับ “ขันศีล” ในวันพระที่ชาวบ้านไปประชุมกันในวิหาร เพื่อบำเพ็ญกุศลนั้น เมื่อใส่ข้าวตอกดอกไม้ที่ขันแก้วทั้ง ๓ แล้ว ก็จะใส่ลงในขันแก้วห้าโกฐากด้วยเช่นกัน ในขณะที่ขันแก้วทั้งสามนั้นใช้ได้ในทุกโอกาส แต่วาระในการใช้ขันแก้วห้าโกฐากจะมีเฉพาะกิจดังต่อไปนี้เท่านั้น

๑. **งานฉลองสมโภชถาวรวัตถุในพุทธศาสนา** เช่น ฉลองพระเจดีย์ พระวิหาร พระอุโบสถ ซึ่งพระสงฆ์ผู้เป็นประธานจะโยง (ถือพานนี้) แล้วกล่าวคำนมัสการก่อนจะเริ่มพิธีเจริญพระพุทธมนต์

๒. **ใช้โยงหรือกล่าวนมัสการ เวลาจะเริ่มบำเพ็ญภาวนา**ของอุบาสก อุบาสิกา ในวันธรรมสวนะ

๓. **ในการสวดมนต์ทุกวันของพระสงฆ์** บางวันหลังจากสวดมนต์แล้วจะบำเพ็ญภาวนาต่ออีก พระภิกษุผู้เป็นประธานสงฆ์จะโยงขันแก้วโกฐากเสมอ

๔. **ในพิธีอบรมสมโภชหรือพุทธาภิเษกพระพุทธรูป**

๕. **เมื่อชาวบ้านประกอบกิจกรรมในวัด** ซึ่งอาจมีการกระทำที่ไม่สำรวมและอาจเห็นว่าเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัด เมื่อเสร็จกิจกรรมนั้นๆ แล้ว ก็จะย้ายขันแก้วห้าโกฐากไปขอขมาเพื่อขออโหสิในการกระทำที่ดูไม่งามดังกล่าว

คำว่า **“ขัน ๔ สมมา แก้ว ๕ โกฐาก”** ในบทเริ่มต้นคำกล่าวภาวนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย สมมา คำนี้หมายถึงการ “ขอสมาอาภัย” หรือ “ขอขมา” ขันสมมาหรือขัน ๔ สมมา เป็นรูปโบราณที่แทบไม่มีใครนิยมใช้กันแล้ว ปัจจุบันรู้จักแต่เพียง ขันแก้วทั้งสาม และขันแก้วห้าโกฐาก เท่านั้น

คำขอปีติ

เมื่อกล่าวคำภาวนา และการโยขันดอกเสร็จแล้ว ย่อมเกิดความปีติขึ้น ในตำราโบราณว่าการปฏิบัติกัมมัฏฐานนั้น มีผลทำให้เกิดปีติ ๕ ประการ ตามลำดับขั้นคือ ขุททกาปีติ ๑ ขะณิกาปีติ ๑ โอกกันติกาปีติ ๑ อุพเพงคาปีติ ๑ ผะระณาปีติ ๑

◉ **ขุททกาปีติ** ปีติเล็กน้อย พอชนชูชันน้ำตาไหล

◉ **ขะณิกาปีติ** ปีติชั่วขณะ รู้สึกแปลบๆ ดุจฟ้าแลบแล้วหายไป

◉ **โอกกันติกาปีติ** ปีติเป็นระลอก เป็นพักๆ คล้ายคลื่นซัดฝั่ง

◉ **อุพเพงคาปีติ** (อุพเพคาปีติ) ปีติโลดลอยอย่างแรง รู้สึกตัวเบาเหมือนลอยขึ้นไปในอากาศ

◉ **ผะระณาปีติ** เป็นความปีติซาบซ่าน เย็นเอิบอาบทั่วสรรพางค์กาย

คำขอปีติของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีดังนี้

“ถ้าหากว่าจักภาวนานั้น ที่ใดสงัดแก่หูแก่ตา ให้ไปอยู่ที่นั้น แล้วให้นั่งพับพะแนงเชิง คือให้เอาปลายเท้าขวาซุกเข้าเงื้อมน่องซ้าย เอาส้นเท้าซ้ายติดหน้าแข้งขวา ให้ขาทั้งสองลงติดอาสนะที่นั่ง ตั้งตัวให้ตรง แล้วประนมมือขึ้นติดหน้าผาก แล้วกล่าวคำขอเอาปีติว่า

สาธุ สาธุ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า พระกัมมัฏฐานเจ้า ครูบาอาจารย์เจ้า ผู้เป็นกัมมัฏฐาน ทายะกะทั้งมวล เป็นที่พึ่งที่ระลึกแห่งผู้ข้า ผู้ข้าจักขอภาวนาพุทธานุสติกัมมัฏฐานเจ้า เอาปีติสมาธิธรรมเจ้าดวงประเสริฐ เพื่อให้หมดทุกข์สิ้นทุกข์แห่งผู้ข้าทั้งหลาย ขอพระพุทธเจ้าโปรดเอ็นดู กรุณาให้พุทธานุสติกัมมัฏฐานแก่ผู้แด่เทอญ ผู้ข้าภาวนาธัมมา

ภาพซ้าย **ขันแก้วทั้งสาม ตอนบนเป็นกระบะ ๖ เหลี่ยม มีขาเป็นพญานาค ๓ ตัว**
ภาพขวา **ขันแก้ว ๕ โกฐาก มีขาเป็นพญานาค ๕ ตัว ใช้ในหน้าที่ต่างกัน**

นุสติกัมมัฏฐานเจ้าอันประเสริฐนี้แล้วขอจงให้ปีติสมาธิธรรมเจ้าดวงประเสริฐ มาบังเกิดในจิตตะสันดานแห่งผู้ข้า ในอิริยาบถอันผู้ข้านั่งภาวนานี้แด่เทอญ”

กัมมัฏฐานล้านนา

ในหนังสือกัมมัฏฐานรอม **ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รวบรวม“คำภาวนา”ต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นคำบริกรรมคาถา ที่ท่านนำมาใช้ประกอบวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานแบบที่ชาวล้านนายึดถือปฏิบัติกันมา**ประกอบด้วย คำภาวนาพุทธคุณ คำภาวนาธรรมคุณ คำภาวนาสังฆคุณ คำภาวนาเมตตาตนเอง คำภาวนาพรหมวิหาร คำภาวนากายคตา คำภาวนาทิฏฐิ คำภาวนากังขา คำภาวนาไตรลักษณ์ การเดินจงกรม อรูปพรหมสี่ คำภาวนาศีล การภาวนาเพ่งดูบุญตัวเอง และการเข้านิโรธสมาบัติ

หากจำแนกคำภาวนาทั้งหมดนี้ ให้อยู่ในหมวดหมู่ของการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน สามารถแยกได้ดังนี้

คำภาวนาในหมวดของ สมถกัมมัฏฐาน ประกอบด้วย คำภาวนาพุทธคุณ คำภาวนาธรรมคุณ คำภาวนาสังฆคุณ คำภาวนาศีล คำภาวนากายคตา คำภาวนาเมตตาตนเอง คำภาวนาพรหมวิหาร และอรูปพรหมสี่

คำภาวนาในหมวดของ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ประกอบด้วย คำภาวนาทิฏฐิ คำภาวนากังขา และคำภาวนาไตรลักษณ์

ส่วนการเดินจงกรม เป็นวิธีปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานอีกประเภทหนึ่ง ในการเปลี่ยนอิริยาบถจากนั่งเป็นเดินและยืน การภาวนาเพ่งดูบุญตัวเอง เป็นคำภาวนาประกอบการนับลูกประคำในคราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิษฐานจิตเสี่ยงทายเหตุการณ์อนาคตอันใกล้ และการเข้านิโรธสมาบัติ คือผลที่ได้จากการปฏิบัติกัมมัฏฐาน

หากยกมาเพียงเนื้อหาของคำภาวนาบทต่าง ๆ ผู้อ่านย่อมมองไม่เห็นภาพรวมของวิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐานของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังนั้นเพื่อให้สามารถมองเห็นภาพของกัมมัฏฐานล้านนาฉบับเต็ม จำเป็นต้องใช้เอกสารอีกหลายชุดศึกษาประกอบกัน

ชิ้นแรก คือศึกษากัมมัฏฐานล้านนาต้นแบบ **ฉบับของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร** วัดสูงเม่น ผู้ได้ขมวดเอาแต่หัวใจคำภาวนาแต่ละบทมาเพียงสั้น ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติ

ชิ้นที่สอง เอกสารของ **ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งรวบรวมวิธีปฏิบัติกัมมัฏฐานของวัดต่าง ๆ ในล้านนาไว้ด้วยกัน อาทิ กัมมัฏฐาน ๔๐ ทัศ ของวัดสันป่าข่อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, กัมมัฏฐานคอกเหล็ก วัดแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, วิปัสสนากัมมัฏฐานหลวง วัดประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, มูลกัมมัฏฐาน วัดแสนคันธา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, มูลกัมมัฏฐาน วัดแสนคันธา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่, วิธีเจริญกัมมัฏฐาน วัดฟ่อนสร้อย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ชิ้นที่สาม คัมภีร์ **กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา** (โอวาทกัมมัฏฐาน) แต่งโดย **พระธัมมวุฒิภิกขุ** วัดแม่ตั๋ง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เนื่องจากเป็นศักราชที่ร่วมสมัยกับช่วงชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย อีกทั้งสถานที่ตั้งวัดคืออำเภอแม่พริกก็เป็นถิ่นที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปปฏิบัติกัมมัฏฐานค่อนข้างบ่อย (เช่นที่พระบาทวังตวง) มีเครือข่ายลูกศิษย์รูปสำคัญอยู่หลายรูป อาทิ ครูบาก้อน อุตฺตโม วัดแม่พริกบน เป็นต้น “กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา” ปริวรรตโดยอาจารย์ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ดังข้อความที่จารไว้ในตอนท้ายคัมภีร์ว่า

"...ธัมมวุฒิภิกขุ ริสสนา (รจนา) *ปางเมื่ออยู่ปฏิบัติครูบาอินทนนท์ อยู่วัดแม่ตั๋ง วันนั้นแล จุลศักราช ได้ ๑๒๘๔ ตัว ปีเต่าเล็ด ข้าขอติวิธะสุข ๓ ประการ มีนิพพานเป็นยอดจิ่ม* (ด้วย) *เทอะ"*

จากการศึกษาหนังสือกัมมัฏฐานรอมของครูบาเจ้าศรีวิชัย ประกอบกับ **"กัมมัฏฐานล้านนา"** ฉบับต่างๆ พบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้นำกัมมัฏฐานล้านนา (ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**) มาเป็นอุบายวิธีในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของท่าน โดยเริ่มจากสมถกัมมัฏฐาน คือกัมมัฏฐาน ๔๐ โดยปกติแบ่งเป็น ๗ หมวด

๑. กสิณกัมมัฏฐาน ๑๐ อย่าง
๒. อสุภกัมมัฏฐาน ๑๐ อย่าง
๓. อนุสติกัมมัฏฐาน ๑๐ อย่าง
๔. พรหมวิหารกัมมัฏฐาน ๔ อย่าง
๕. อรูปกัมมัฏฐาน ๔ อย่าง
๖. สัญญากัมมัฏฐาน ๑ อย่าง
๗. ววัตถานกัมมัฏฐาน ๑ อย่าง

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเน้นในข้อที่ ๓-๕ **อนุสติกัมมัฏฐาน พรหมวิหารกัมมัฏฐาน และอรูปกัมมัฏฐาน**

สมถกัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจาศรีวิชัย

การภาวนานับลูกประคำและการเดินจงกรม

วิธีการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานของครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้การภาวนาหัวใจคาถาของแต่ละบท มีรูปแบบการทำ ๒ วิธีหลักๆ คือ**แบบนั่งสมาธิ จะเน้นการนับลูกประคำ และอีกแบบคือการเปลี่ยนอิริยาบถเป็นเดินจงกรม**

การภาวนานับลูกประคำนั้น เป็นอุบายวิธีสำหรับใช้สร้างสมาธิขั้นเริ่มต้นด้วยการภาวนาคำซ้ำๆ กัน เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็ระลึกถึง ทบทวน ทำความเข้าใจในความหมายของบทภาวนานั้นๆ **ทั้งนี้เวลาจะนับลูกประคำให้เอามือขวาจับลูกประคำยกขึ้นถึงหน้าผาก อย่าให้มือปิดหน้าผาก ให้ศอกอยู่ตรงกับหน้าอก นับลูกประคำเข้ามาทางอุ้งมือ พร้อมท่องคำภาวนา โดยลูกประคำ ภาษาล้านนาโบราณเรียก "หมากนับ"** เนื่องจากสร้างขึ้นเพื่อใช้นับจำนวนเลขมิให้ขาดสติ มีทั้งหมด ๑๐๘ เม็ด วิธีการนับไม่จำเป็นต้องนับให้ครบ ๑๐๘ เม็ด ขึ้นอยู่กับคำภาวนาของแต่ละบท บางบทกำหนดให้นับลูกประคำ ๕๐ เม็ด หรือ ๑๐๐ เม็ด ฯลฯ

ในกัมมัฏฐานรอม กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีนับลูกประคำ หรือที่เรียกว่า **"ตกลูกประคำ" (ตกหมากนับ)** แทรกปนกับวิธีการเดินจงกรม โดยพรรณนาไว้ในหนังสือกัมมัฏฐานรอมอย่างละเอียดดังนี้

โรงจงกรม

กำหนดให้เป็นโถงมีหลังคาคลุม กว้าง ๘ นิ้วมือขวาง อาจยาวไปทางทิศตะวันออก – ตะวันตก หรือ ทิศเหนือ – ใต้ ก็ได้ แต่หากยาวไปทางทิศตะวันออก – ตะวันตก ภายในมีแท่นบูชา ๓ แท่น ตั้งไว้ที่หัวท่ามกลาง และปลาย โดยให้กำหนดเอาทางทิศตะวันออกและทิศเหนือเป็นหัวจงกรม ทิศตะวันตกและทิศใต้เป็นปลายจงกรม มี ๓ ขนาดตามความยาวแล้วแต่พื้นที่ ดังนี้

๑. ขนาดใหญ่ ฐานยาว ๑๔ วา กว้าง ๘ นิ้วมือขวาง

๒. ขนาดกลาง ฐานยาว ๗ วา กว้าง ๘ นิ้วมือขวาง

๓. ขนาดเล็ก ฐานยาว ๕ วา กว้าง ๘ นิ้วมือขวาง

ขั้นตอนการเดินจงกรม

ก่อนเดินจงกรม ให้อาบน้ำดำหัวก่อน

๑. นำพานข้าวตอกดอกไม้ ๒ พาน คือ พาน ๕ โกฐาก กับพาน ๓ โกฐาก พาน ๕ โกฐาก ใช้บูชาพระพุทธรูป กล่าวคำขมาแก้ว ๕ โกฐาก ดังนี้

"โย สันนิสินโน วะระโพธิมูเล มารัง สะเสนัง มะหันติง วิเชยโย สัมโพธิมาคัจฉิ อะนันตัญาโณ โลกุตตะโม ตัง ปะนะมามิ พุทธัง ตัง ปะนะมามิ ธัมมัง ตัง ปะนะมามิ สังฆัง ตัง ปะนะมามิ..." (ว่า ๓ หน)

แล้วว่า *"อิทัง เม ปูชาคารวะกัมมัง อะเภชชะ อะสาธาระณะโลกิยะโลกุตตะระ สัพพะสัมปัตตีนัง มัคคะผะละนิพพานานัญจะ ปัจจะโย โหตุ เม นิจจังฯ"*

ส่วน พาน ๓ โกฐากนำไปบูชาที่หัวจงกรม ท่ามกลาง และท้ายจงกรม โดยวางข้าวตอกดอกไม้ไว้บนแท่นบูชาทั้ง ๓ ในโรงจงกรม กล่าวคำว่า *"อัคคิ พะหุปุปผัง ชิเน ทัตวาอะสีติกัปปะโกฏิโย อะภิรูโป มะหาปัญโญ ธาเรนตาปิ กะตายัง นิพพานัง ปะระมัง สุขังฯ"* (๓ ครั้ง) ซึ่งฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย ไม่มีคำไหว้นี้

๒. นั่งทางปลายที่จงกรม (ทิศตะวันตก, ทิศใต้) หันหน้าสู่หัวจงกรม (ทิศตะวันออก, ทิศเหนือ) ยกมือขึ้นตั้งหว่างคิ้ว แล้วว่า *"นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ"* (ว่า ๓ หน)

แล้วว่าคาถาชนะมาร

"ปัญจะมาเร ชิโน นาโถ ปัตโต สัมโพธิมุตตะมัง จะตุสัจจั่ง ปะกาเสสิ ธัมมะจักกัง ปะวัตตะยิ เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เม เชยยะมังคะลัง เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ สัพเพ มารา ปะลายันตุ" (ว่า ๓ หน)

๓. ลุกขึ้นยืนนบ ๓ ครั้ง นั่งนบ ๓ ครั้ง แล้วให้ว่า *"วันทามิ ภันเต, สัพพัง อะปะราธัง ขะมะถะ เม ภันเต, มะยา กะตัง ปุญญัง สามินา อะนุโมทิ ตัพพัง, สามินา กะตัง ปุญญัง มัยหัง, ทาตัพพัง สาธุ สาธุ อะนุโมทามิฯ"* (ว่า ๓ หน)

๔. จากนั้นนั่งนบลงแล้วว่า *"นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ"* (ว่า ๓ หน) *"พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิฯ ตะติยัมปิฯ"*

พุทธัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง ปะระมัง สุขัง ธัมมัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง ปะระมัง สุขัง สังฆัง ชีวิตัง ยาวะ นิพพานัง ปะระมัง สุขัง ทุติยัมปิฯ ตะติยัมปิฯ

ต่อไปเป็น **"บทโยขันหลวง"** ปกติใช้สำหรับพิธีพุทธาภิเษก

นะมามิ พุทธัง คุณะสาคะรันตัง นะมามิ ธัมมัง มุนิราชะเทสิตัง นะมามิ สังฆัง มุนิราชะสาวะกัง นะมามิ กัมมัฏฐานัง นิพพานาธิคะมุปายัง นะมามิ กัมมัฏฐานะทายะกา จะริยัง นิพพานะมัคคะเทสะกังฯ

อิติปิโส.... สวากขาโต... สุปฏิปันโน...

จากนั้น กล่าวบท **"ปฐมพุทธวัจนะ"**

อะเนกะชาติสังสารัง สันธาวิสสัง อะนิพพิสัง คะหะการัง คะเวสันโต ทุกขา ชาติ ปุนับปุนัง คะหะการะกะ ทิฏโฐสิ ปุนะเคหัง นะกาหะสิ สัพพา เตผาสุกา ภัคคา คะหะกูฏัง วิสังขะตัง วิสังขาระคะตัง จิตตัง ตัณหานัง ขะยะมัชฌะคาติ"

๑. แล้วนบลงอธิษฐานแผ่นดินว่า *"อิมัง ปะถะวิยัง อะธิฏฐามิ"* (ว่า ๓ หน)

๒. แล้วอธิษฐานจงกรมว่า *"อิมัง จังกัมมัง อะธิฏฐามิ"* (ว่า ๓ หน)

๓. แล้วอธิษฐานเอาภาวนาว่า *"อิมัง ภาวนา กัมมัง อะธิฏฐามิ"* (ว่า ๓ หน)

๔. แล้วอธิษฐานเอาหมากนับ หรือเอาลูกประคำ ว่า *"อิมัง พุทธะชีวิตัง อะธิฏฐามิ"* (ว่า ๓ หน) อธิษฐานเอาลูกประคำแล้วให้นั่งภาวนาพุทธคุณ นับลูกประคำไปด้วยให้ได้ ๓๐๐ เม็ด

๕. นั่งขัดสมาธิแบบเรียงขา ตั้งตนให้ตรงอย่าแหงนแล้วภาวนา *"ยะถา ถัมเถ นิพันเธยยะ วัจฉัง ทะมัง นะโร อิธัง พันเธยเยวัง สะกัง จิตตัง สะติยารัมมะเณ ทัฬหัง"* (ว่า ๓ หน)

๖. จากนั้นพนมมือขึ้นจรดหน้าผาก แล้วว่า

"พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า พระกัมมัฏฐานเจ้า ครูบาจารย์เจ้าผู้เป็นกัมมัฏฐานทายกาทั้งมวลเป็นที่พึ่งแห่งข้า ข้าจักขอภาวนาสมถกัมมัฏฐานเจ้า เอาปีติธัมมะเจ้าดวงประเสริฐ เพื่อหื้อหมดทุกข์สิ้นทุกข์แห่งข้าแท้แล ขอพระพุทธจุ่งอินดู (จงเอ็นดู) *กรุณาหื้อยังสมถกัมมัฏฐานแก่ข้าแด่เทอะ ข้าภาวนาสมถกัมมัฏฐานเจ้าอันประเสริฐนี้ ขอจุ่งหื้อปีติสมาธิธัมมะเจ้าดวงประเสริฐ มาบังเกิดในจิตสันดานแห่งข้าในอิริยาบถ อันข้านั่งภาวนานี้แด่เทอะ"*

แล้วว่า *"พุทโธ เม นาโถ ธัมโม เม นาโถ สังโฆ เม นาโถ กัมมัฏฐานัง เม ถัง กัมมัฏฐานะ ทายะกาจะริโย เม นาโถ"* (ว่า ๓ หน)

"อะหัมภันเต สะมะถะกัมมัฏฐานัง ยาจามิ สะมะถะกัมมัฏฐานัง เทถะ เม ภันเต อะนุกัมปัง อุปาทายะ" (ว่า ๓ หน)

๗. ปลงมือลงซ้อนเหนือตักแล้วหลับตางับปากดันลิ้นขึ้นติดเหงือกภายบน แล้วตั้งจิตไว้ที่หทัยนึกในใจถึงคุณพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง พร้อมนับลูกประคำ แล้วว่า

"อิติปิ โส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา ติ" (ว่า ๓ หน)

แล้วว่า *"โส ภาคะวา อิติปิ อะระหัง"* (ว่า ๓ หน)

"อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ" (ว่า ๓ หน)

"สัมมาสัมพุทโธ" (ว่า ๓ หน) แล้วนับลูกประคำไปว่า พุทโธ พุทโธ ไปเนื่องๆ ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้นั่งนับลูกประคำไปได้ ๓๐๐ ลูกประคำ

๘. ปลงมือลง ลุกขึ้นยืนทำเท้าให้เสมอกัน มือขวาจับลูกประคำไว้ตรงกับหน้าอก มือซ้ายเหยียดลงแนบกับลำตัว เมื่อจะเดินให้ยกเท้าขวาก่อน ให้ส้นสืบส้น แล้วภาวนานับลูกประคำไปให้ได้ ๑๘ ลูกเป็นประมาณ ถ้ามีความเพียรมากกว่านั้นให้นับ ๒๘, ๓๘, ๔๘ ยิ่งดี

๙. เมื่อมาถึงหัวที่จงกรมแล้ว เอาเท้าเสมอกัน แล้วหันกลับทางขวา ทำเท้าให้เสมอกัน แล้วยกเท้าขวาเลี้ยวไปทางขวาก่อน เมื่อมาถึงปลายที่จงกรมก็ให้หันกลับไปทางขวาเช่นเดียวกัน

๑๐.ขณะเดินไปให้ภาวนา *"มะ อะ อุ สิวัง ภุมมัง มะ ทุกขัง อะ อะนิจจัง อุ อะนัตตา พุทโธ ยังกะมัง เสฏฐัง ธัมโม ปาปัง วินัสสะตุ รูปักขันโธ เวทะนากขันโธ สัญญากขันโธ สังขารารักขันโธ วิญญาณักขันโธ อะนิจโจนิจจัง ทุกโข ทุกขัง อะนัตตา สารัง วะตะนิพพานัง ปะระมัง สุขัง อิติปิ อะระหัง เตระสะ สังฆาทิเสสา ธัมมา ทะเว อะนิยะตา ธัมมา ติงสะ นิสสัคคียะปาจิตติยา ธัมมา ทะวานะวุติ ปาจิตติยา ธัมมา จัตตาโร ปาฏิเทสะนิยา ธัมมา ปัญจะสัตตะติ เสขิยา ธัมมา สัตตะ อะธิกะระณะสะมะถา ธัมมา สังขารูปะสะโม ชีวิตัง อะถุวัง มะระณัง ถุวัง รูปะพุทโธ ธาตุพุทโธ นิมิตตะพุทโธ สุญญะพุทโธ นิพพานะปัจจะโยโหตุ นิพพานัง ปะระมัง สุขัง"* ภาวนาไปเนื่องๆ ให้ได้ ๑๘ ลูกประคำ ถึงลูกที่ ๑๐๐ นั้น ให้มาถึงที่สุดที่จงกรม

ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า ให้ชูสายประคำขึ้นอยู่ระหว่างหน้าอก มือซ้ายเหยียดลงแนบขา เดินไปจนถึงเขตกำหนดหัวจงกรม ให้นับลูกประคำเม็ดหนึ่ง ถึงหางจงกรมให้นับลูกประคำเม็ดหนึ่ง ให้เดินไปช้าๆ อย่างสำรวมให้ได้ ๘ ลูกประคำ ๒๘ ลูกประคำ

๑๑.นั่งขัดสมาธิราบแบบขาเรียง มือซ้อนกัน ภาวนา

"นามะรูปัง อะนิจจัง ขะยัตเถนะ นิจจัง วะตะ นิพพานัง นามะรูปัง ทุกขัง ภะยัตเถนะ สุขัง วะตะ นิพพานัง นามะรูปัง อะนัตตา อะสาระกัตเถนะ สารัง วะตะ นิพพานัง" (ว่า ๓ หน)

"นามะรูปัง อะนิจจัง นามะรูปัง ทุกขัง นามะรูปัง อะนัตตา" (ว่า ๓ หน) แล้วยกมือขวาขึ้นให้ลูกประคำอยู่ตรงหน้าอก นับลูกประคำพร้อมบริกรรม

"นามะรูปัง อะนิจจัง ทุกขัง อะนัตตา" ไปเนื่องๆ ให้ได้ ๑๐๘ ลูก

๑๒.ปลงมือลงไว้เหนือตัก กล่าวว่า

"นิจจัง วะตะ นิพพานัง สุขัง วะตะ นิพพานัง สารัง วะตะ นิพพานัง นิพพานัง ปะระมัง สุขัง" (ว่า ๓ หน)

"อะ อาทิติปะทัง ตานัง ยัสสะ ติฏฐะติ ปัณฑะเลทุกขะสันตะกะโร เอโส นิพพานัง ปาปุณิสติ" (ว่า ๓ หน)

๑๓. ปลงแผ่นดินให้ว่า *"อิมัง ปะถะวิยัง นิกขิปปามิ"* (ว่า ๓ หน)

๑๔. ปลงจงกรม ให้ว่า *"อิมัง จังกัมมัง นิกขิปปามิ"* (ว่า ๓ หน) แล้วออกมาไหว้พระตามอันควรเทอะ ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า กราบพระแล้วให้กรวดน้ำแผ่กุศลจึงจะสมควรแล

อนุสติกัมมัฏฐาน

สมถกัมมัฏฐานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยปฏิบัติ ใช้วิธีนับลูกประคำผสมการเดินจงกรม โดยจะเริ่มจากหมวดอนุสติกัมมัฏฐาน ๑๐ ประการ ปัจจุบันสามารถศึกษาได้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เล่ม ๒ ภาคสมาธิ ปริเฉทที่ ๘ อนุสติกัมมัฏฐานประกอบด้วย

๑. พุทธานุสติ (ระลึกถึงพระพุทธ)
๒. ธัมมานุสติ (ระลึกถึงพระธรรม)
๓. สังฆานุสติ (ระลึกพระสงฆ์)
๔. สีลานุสติ (ระลึกศีล)
๕. จาคานุสติ (ระลึกถึงการเสียสละ)
๖. เทวตานุสติ (ระลึกถึงเทวดา)

การปฏิบัติ ๖ ข้อนี้ เรียก**กัมมัฏฐานเจ้า ๖** มีผล

ทำให้เกิดอารมณ์ปีติในธรรม ๕ ประการ คือ ขุททะกาปีติ ๑ ขะณิกาปีติ ๑ โอกกันติกาปีติ ๑ อุพเพงคาปีติ ๑ ผะระณาปีติ ๑ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในคำขอปีติ

๗. กายคตาสติ (ใช้สติไปรู้อวัยวะในร่างกาย)

๘. อานาปานสติ (ระลึกถึงลมหายใจเข้าออก)

๙. มรณานุสติ (ระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์)

๑๐. อุปสมานุสติ (ระลึกถึงความสงบเอานิพพานเป็นอารมณ์)

จากคำภาวนาบทต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือกัมมัฏฐานรอม พบว่า**ในหมวดของอนุสติกัมมัฏฐานนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้วิธีปฏิบัติด้วย พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ และกายคตาสติ** (ไม่พบคำภาวนาในหมวดของ จาคานุสติ เทวตานุสติ อานาปานสติ มรณานุสติ และอุปสมานุสติ)

ต่อจากนั้นใช้วิธีปฏิบัติในหมวดของ พรหมวิหารกัมมัฏฐาน ๔ และ อรูปกัมมัฏฐาน ๔ ถ้าปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผลที่ได้คือ ฌาน ๑ – ๔

พุทธานุสติกัมมัฏฐาน

การปฏิบัติพุทธานุสติกัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้นับลูกประคำทีละลูก พร้อมกล่าวคำภาวนาพุทธคุณ ดังนี้

“อิติปิโส ภควา อรหังสัมมา สัมพุทโธ วิชาจรณสัมปันโน สุคโต โลกะวิทู อนุตตะโร ปุริสธัมมสารถิ สัตถา เทวะ มนุสสานัง พุทโธ ภควาติ” (ว่า ๓ หน)

ต่อด้วยคำสวดที่เรียกว่าคาถา “อิติปิโสนพคุณ” ดังนี้

“โสภควา อิติปิ อรหัง” (ว่า ๓ หน)

“อรหังสัมมา สัมพุทโธ ” (ว่า ๓ หน)

“สัมมาสัมพุทโธ” (ว่า ๓ หน)

จากนั้นจึงภาวนาเฉพาะหัวใจคาถาว่า **“พุทโธ พุทโธ”** นึกบริกรรมไปเรื่อยๆ

เมื่อจบคำสวดแล้ว จึงเป็นหัวใจคำภาวนา ดังนี้

*“...แล้วว่า **“อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ”** (ว่า ๓ หน) แล้วให้ปลงมือไว้เหนือตักดังกล่าวแล้วแต่ภายหลังนั้น กระทำตนให้ตรง อย่าก้มอย่าแหงน อย่าให้เอียงไปๆ มาๆ ไปซ้ายไปขวา ให้กลับตางับปากเสีย เอาปลายลิ้นขึ้นติดเหงือกภายใน ตั้งสติมุ่งเฉพาะหน้ากัมมัฏฐาน ให้รำพึงเห็นรูปพระพุทธเจ้า คือ พุทธรูปอันนั่งอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดี เดินอยู่ก็ดี แย้มหัวเราะก็ดี ไม่พูดไม่เทศนาธรรมก็ดี ใจติดเห็นรูปพรรณสัณฐานพระพุทธเจ้ามาอยู่บนหัวและตรงหน้านั้น จิตใจเอาเป็นที่พึงไหว้นบแล้ว ให้คิดถึงคุณพระพุทธเจ้าอันแก้แปลนั้นแล้ว ให้นับลูกประคำไปว่า **พุทโธ พุทโธ** ไปเนื่องๆ ได้ ๕๐ ลูก แล้วให้หยุดว่า **“อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ”** ครั้ง ๑ นับคืนไปเนืองๆ ได้ ๕๐ ลูก แล้วให้หยุดว่า **“อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ”** ครั้ง ๑ ให้ย้อนกลับไปว่า **“พุทโธ”** ไปเนืองๆ ได้ร้อย พัน หมื่น แสน ยิ่งดีแล...”*

หากต้องการหยุดภาวนาให้ยกมือขึ้นว่า สาธุ ผู้ข้าภาวนาคุณพระเจ้าเท่านี้แล ขอยกไหว้เหนือหัวก่อนแล

อานิสงส์ภาวนาพุทธานุสติ ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่าให้ภาวนาได้ร้อยหนพันหนตามแต่ความอุตสาหะของแต่ละคนเทอญ บุคคลผู้นั้นจะได้อานิสงส์ ๖๕ กัป แลได้สัมมัตตะ (สิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ๑๐ ประการ) กับพระนิพพาน

ธัมมานุสติกัมมัฏฐาน

ธัมมานุสติกัมมัฏฐาน คือการระลึกถึงพระธรรม ครูบาเจ้าศรีวิชัย ใช้บทสวดธัมมานุสติโดยย่อพร้อมกับการนับลูกประคำ ว่า

“...สวากขาโต ภควตาธัมโม สันทิฏฐิโก อกาลิโก เอหิปสิโก โอปันนยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ (ว่า ๓ หน)

“สวากขาโต ภควตา ธัมโม” (ว่า ๓ หน)

“ภควตา ธัมโม” (ว่า ๓ หน)

จากนั้นจึงภาวนาเฉพาะหัวใจคาถาว่า **“ธัมโม ธัมโม”** นึกบริกรรมไปเรื่อยๆ พร้อมนับลูกประคำถึง ๕๐ ลูก

อานิสงส์ภาวนาธัมมานุสติ ได้อานิสงส์ ๓๘ กัป และว่าได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลก

สังฆานุสติกัมมัฏฐาน

สังฆานุสติกัมมัฏฐาน คือการระลึกถึงพระสงฆ์ ครูบาเจ้าศรีวิชัย ใช้บทสวดสังฆานุสติโดยย่อพร้อมกับการนับลูกประคำ ว่า

"...สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ อุชุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ญายปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ สามีจีปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ ยทิทังจัตตาริ ปุริสสะ ยุคคานิ อถปุริสสะ ปุคคลานิ เอสะ ภควโต สาวกสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย อัญชุลี การะณิโย อนุตตรัง ปุณณัก เขตตัง โลกัสสาติ" (ว่า ๓ หน)

"สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสังโฆ" (ว่า ๓ หน)

ภควโต สาวกสังโฆ" (ว่า ๓ หน)

จากนั้นจึงภาวนาเฉพาะหัวใจคาถาว่า "สาวกสังโฆ สาวกสังโฆ" นึกบริกรรมไปเรื่อยๆ พร้อมนับลูกประคำถึง ๕๐ ลูก

อานิสงส์ภาวนาสังฆานุสติ ได้อานิสงส์ ๑๔ กัป และว่าทำให้พ้นจากสัพพทุกข์ สัพพภัย สัพพโรค ถ้าตายไม่ได้เกิดในอบายคือนรก เป็นเปรต เป็นสัตว์เดรัจฉานในป่าในบ้าน จักได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลกเสวยสุขหาทุกข์ภัยโรคาไม่ได้ เหตุว่าได้เห็นคุณพระรัตนตรัย

สีลานุสติกัมมัฏฐาน

การนับลูกประคำบท สีลานุสติ (ระลึกถึงศีล) เขียนคำภาวนาเพียงสั้นๆ ว่า ให้นับลูกประคำทีละลูก หรือยกมือขึ้นระหว่างคิ้วตา พร้อมบริกรรมภาวนา **สีลานิ เม ปะริสุทธานิ** เมื่อนับไปถึง ๕๐ ลูก ให้หยุดว่า **อะโห วะตะ เม สีลานิ อะขัณฑานิ** ครั้ง ๑ แล้วนับ **สีลานิ เม ปะริสุทธานิ** ไปเนื่อง ๆ ให้ได้ร้อยทีพันที

กายคตานุสติกัมมัฏฐาน

เป็นหนึ่งในการเจริญอนุสติกัมมัฏฐาน คือ การเอาสติเข้าไปตั้งไว้ในกาย คือ พิจารณาอาการ ๓๒ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น คำภาวนาฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"อัฏฐิ อิมัสมิง กาเย เกสา โลมา นักขา ทันตา ตะโจ มังสัง นะหารู อัฏฐิ อัฏฐิมิญชัง วักกัง หัทะยัง ยกะนัง กิโลมะกัง ปิหากัง ปัปผาสัง อันตัง อันตคุณ ณัง อุทะริยัง กริสัง ปิตตัง เสมหัง ปุพโพ โลหิตัง เสโท เมโท อสุ วะสา เขโฬ สิงฆาณิกา ลสิกา มุตตัง มัตถเก มัตถลุงคันติ ทวัตติงสา การัง" (ว่า ๓ หน)

"เกสา โลมา นักขา ทันตา ตโจ ตโจ ทันตา

หอจงกรมครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ สร้างถวายโดย หลวงอนุสารสุนทร ปี ๒๔๓๑

หอเดินจงกรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

หอเดินจงกรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดศรีสุธาวาส จังหวัดเชียงราย

นักขา โลมา เกสา ปฏิกูลา ทุคันธา อสุภา เชกุจสา (เชคุจโฉ) อนิจจา ทุกขา อนัตตา วิปรินามธัมมา" (ว่า ๓ หน)

"อนิจจา ทุกขา อนัตตา วิปรินามธัมมา" (ว่า ๓ หน)

จากนั้นจึงภาวนาเฉพาะหัวใจคาถาว่า **ธัมมา ธัมมา** (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยทีพันทีตามอุตสาหะเทอญ)..."

อานิสงส์การเจริญกายคตา ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่าเป็นการตอบแทนคุณพ่อแม่

"...คือว่าพ่อและแม่แห่งตนด้วยการกระทำอันยิ่ง อนึ่งเล่าเป็นเหตุให้ตนเองได้ดูดกินน้ำอมตรส คือพลันได้ถึงนิพพาน อันบ่รู้ตายบ่รู้ฉิบหาย เฒ่าแก่ชราเป็นอันแน่ว่าจักรำงับดับเสียยังทุกข์ทั้งมวลอันมีในวัฏสงสาร..."

คำภาวนาเมตตาตนเอง

ในกัมมัฏฐานรอมครูบาเจ้าศรีวิชัยมีการกล่าวถึง "คำภาวนาเมตตาตนเอง" ด้วย ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว กล่าวว่าก่อนที่จะแผ่เมตตาให้บุคคลอื่นได้นั้นจำเป็นต้องแผ่เมตตาให้ตนเองมีพลังบุญเต็มเปี่ยมเสียก่อน

จักภาวนาเมตตาตนเองให้อยู่ดีมีสุข ให้เปล่งวาจาว่า

"อหัง สุขิโตโหมิ อเวโรโหมิ สุขีอัตตานัง ปริหารามิ อนีโฆโหมิ สุขีอัตตานัง ปริหารามิ" (๓ หน แล้วว่า)

" อหัง สุขิโตโหมิ" นึกบริกรรมไปเรื่อย ๆ ตามอุตสาหะของแต่ละคนเทอญ

เมื่อแผ่เมตตาให้ตนเองเสร็จแล้ว จึงกล่าวคำภาวนาพรหมวิหารสี่

พรหมวิหารกัมมัฏฐาน ๔

ในการปฏิบัติกัมมัฏฐานของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ภาวนาพรหมวิหาร ๔ รวมกัน ทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา **แต่ในกัมมัฏฐานล้านนาโบราณจะแยกบทสวดภาวนาเป็นส่วนๆ ไป** คือ บทภาวนาเมตตา บทภาวนากรุณา บทภาวนามุทิตา และบทภาวนาอุเบกขา ดังนี้

หอจงกรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง

"ทัสสสุ ทิสาสุ สุฏฐิตา สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ อเวราโหนตุ อัพยาปัชฌา โหนตุ อนีฆา โหนตุ สุขีอัตตานัง ปริหารันตุ" (ว่า ๓ หน)

"สัพเพ สัพตา สุขิตาโหนตุ" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยที พันที ตามอุตสาหะเทอะ)

"สัพเพ สัตตา ทุกขปมุญชันตุ สัพเพปาณา ทุกขปมุญชันตุ สัพเพภูตา ทุกขปมุญชันตุ" (ว่า ๓ หน)

"สัพเพ สัตตา ทุกขปมุญชันตุ" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยที พันที ตามอุตสาหะเทอะ)

"สัพเพ สัตตา ลัทธ สัมปัตติโต ลัทโธ ยัสสโต ลัทธ สุกขโต มาวิคโต โหนตุ ภิญโญ สัมปัตติ โหนตุ ภิญโญ สัมปัตติยา วุฑฒิโหนตุ" (ว่า ๓ หน)

"สัพเพ สัตตา ลัทธ สัมปัตติโต มาวิคโต โหนตุ" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยที พันที ตามอุตสาหะเทอะ)

"สัพเพ สัตตา ทุกขีวา สุขีวา ยถารุจิยา สุกข ทุกขา บุญเจยยัง สัพเพ สัตตา กัมมสกา กัมมทายาทา กัมมยานิ กัมมพันธุ กัมมปฏิสรโณ" (ว่า ๓ หน)

"สัพเพ สัตตา กัมมสกา" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยทีพันที ตามอุตสาหะเทอะ)

จิตใจเราก็ให้มีความรักความเมตตาอยากให้สัตว์เป็นสุขทุกตัวแท้ ปีติสมาธิฌานจึงเกิดขึ้น

อานิสงส์ภาวนาเมตตา ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย กล่าวว่ามีอานิสงส์ ๑๐ ประการด้วยกัน คือ

๑. นอนหลับมีความสุข บ่คลั่งไคล้ บ่โขน (กรน) บ่คร่างนึ่ง เมื่อตื่นก็ตื่นด้วยดี เมื่อหลับ ไม่มีนิมิตร้ายอันควรสะดุ้งตื่น

๒. ย่อมเป็นที่รักที่เจริญแก่คนทั้งหลาย

๓. เป็นที่รักแก่ผีทั้งหลาย

๔. เป็นที่รักแก่เทวดาทั้งหลาย เทวดาก็คุ้มครองรักษา บ่หื้อมีอุบาทว์กังวลอันตรายอันจักเกิดแต่ภัยทั้งมวล มีราชภัยเป็นต้น หื้ออยู่ดีมีสุข

๕. พิษง้วนตู้ลอง หอกดาบปืนธนูก้องหน้าม็อกนาด (ม็อก มาจาก อะม็อก ภาษาพม่า หมายถึง ปืนใหญ่ ส่วน นาด มาจากสินาท หรือสีหนาท คือ อาวุธ) ไม่เข้าตน

๖. จักมีใจตั้งมั่นดีไม่หวั่นไหว

๗. มีผิวพรรณวรรณะหน้าตาสว่างใส

๘. เวลาใกล้ตายก็ไม่หลง อารมณ์ดี มีสุขคติเป็นที่ไปเกิด

๙. บุคคลผู้ภาวนาเมตตาจนสมภารแก่กล้าอินทรีย์ทั้ง ๕ เต็มบริบูรณ์ก็ได้ถึงยังอุตริธรรม คือ มรรคผล

๑๐. หากผู้ภาวนาเมตตาสมภารไม่แก่กล้าอินทรีย์ทั้ง ๕ ไม่เต็ม ก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก ๒๐ ชั้น ตั้งแต่ชั้นปริสัชชา (หรือ ปาริสัชชาภูมิ ชั้นแรกของพรหมโลก ถัดจากฉกามาวจร) เป็นต้นตราบถึงอกนิฏฐาภูมิในชั้นใดชั้นหนึ่งแล

ผู้ใดที่ไม่ได้เจริญภาวนาเมตตา ผู้นั้นเกิดมาชาติใดจะหาความสุขไม่ได้ จักหาผู้รักใคร่ไม่ได้ หาผู้เอ็นดูขณณา (กรุณา) ไม่ได้ หาผู้อุปถัมภ์ค้ำชูไม่ได้ แม้พ่อแม่ญาติพี่น้องลูกและเมียก็ไม่รัก

อรูปกัมมัฏฐาน (อรูปพรหม ๔)

ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัยเรียกอรูปกัมมัฏฐานว่า “รูปพรหม ๔” น่าจะเป็นการพิมพ์ผิด ที่ถูกควรเป็น “อรูปพรหม ๔” เพราะเป็นกัมมัฏฐานที่ไม่อาศัยรูป

กัมมัฏฐานวิธีนี้เป็นการเพ่งสิ่งที่มีไม่รูปเป็นอารมณ์ ได้แก่ อากาสานัญจายตนะ (การเพ่งอากาศ) วิญญาณัญจายตนะ (การเพ่งวิญญาณ) อากิญจัญญายตนะ (การเพ่งความไม่มีอะไร) และเนวสัญญานาสัญญายตนะ (การเพ่งความมีสัญญาณก็ไม่ใช่ การไม่มีสัญญาณก็ไม่ใช่) ฉบับของ**ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่ได้แยกย่อย แต่ให้ภาวนารวมกันในคราวเดียวเลย**

คำภาวนาบทอรูปพรหม ๔ ของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีว่า

“ปถโมอากาโสอนันโต ตุติยังวิญญาณังอนันตังตติยังนัตถิกัญจิ จตุตถังสันตเมตัง ปณีตเมตัง” (ให้ว่าพร้อมกันทั้ง ๕ วรรค ๓ จบ)

แล้วให้ภาวนาเอาอากาศเป็นอารมณ์กัมมัฏฐานให้บริกรรมภาวนาว่า **“อากาโสอนันโต”** ไปเรื่อย ๆ ถ้าหากบุญสมภารมีแก่กล้า **ปฐมอรูปฌาน**หากจักเกิดได้ดั่งใจแท้แล

เมื่อจะภาวนา**ทุติยอรูปกัมมัฏฐาน** ให้เอาปฐมอรูปวิญญาณเป็นอารมณ์ แล้วภาวนาว่า **“วิญญาณังอนันตัง”** ไปเรื่อย ๆ ทุติยอรูปฌาน หากจักเกิดได้ดั่งใจแท้แล

ถ้าจักภาวนา**ตติยอรูปกัมมัฏฐาน** ให้เอานัตถิภาวนาแห่งปฐมอรูปเป็นอารมณ์ (ความไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) ให้ภาวนาว่า **“นัตถิกิญจิ”** ไปเรื่อย ๆ ได้ตติยอรูปกัมมัฏฐาน

และหากจักภาวนา**จตุตถอรูปกัมมัฏฐาน** ให้เอาตติยอรูปเป็นอารมณ์แล้ว ภาวนาว่า **“สันตเมตังปณีตเมตัง”** ดั่งนี้ไปเรื่อย ๆ ตามสติได้จตุตถอรูปฌาน หากจักเกิดได้ดั่งใจแท้แล อรูปกัมมัฏฐาน ๔ แล้วแล

วิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย

วิธีวิปัสสนากัมมัฏฐานของทางล้านนา รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค สามารถจำแนกวิธีเจริญวิปัสสนาออกเป็น ๗ แนวทางดังที่เรียกว่า “วิสุทธิ ๗” ถือเป็นธรรมขั้นละเอียด วิสุทธิ แปลว่า ความบริสุทธิ์ หมดจด อันหมายถึงการชำระกิเลสที่เป็นไปทางกาย ทางใจ และทางปัญญาให้บริสุทธิ์ กล่าวโดยย่อได้แก่ **ศีล สมาธิ ปัญญา** โดยเน้นข้อ **ปัญญาทิฏฐิวิสุทธิวิปัสสนา** (ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นที่ถูกต้อง) และ**กังขาวิตรณวิสุทธิวิปัสสนา**(ความบริสุทธิ์ของญาณที่ข้ามพ้นความสงสัย) **อันสะท้อนอยู่ในคำภาวนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒ บทคือ คำภาวนาทิฏฐิ และคำภาวนากังขาฯ โดยทางล้านนาเรียกการภาวนาวิปัสสนาสองข้อนี้ว่า “ปัญญาธุระปฏิปทา”**

ส่วนวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานข้ออื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ใน “วิสุทธิ ๗” แต่ชาวล้านนานำมาใช้ปฏิบัติร่วมกับ “ปัญญาธุระปฏิปทา” ก็คือการใช้วิธียกจิตใจ

เข้าสู่ไตรลักษณ์ทั้ง ๓ อันได้แก่ อนิจจังวิปัสสนา ตุ๊กขวิปัสสนา (ทุกขวิปัสสนา) และอนัตตาวิปัสสนา เพื่อกำหนดรู้ไตรลักษณ์ในนามรูป ดังวงจรของปฏิจจสมุปบาท ด้วยเหตุนี้จึงพบ "คำภาวนาไตรลักษณ์" ในกัมมัฏฐอมของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยเริ่มจากการภาวนาทิฏฐิวิสุทธิญาณ ต่อด้วยภาวนากังขาวิตรณวิสุทธิ จึงค่อยภาวนาไตรลักขณะวิปัสสนา

ภาวนาวิปัสสนา (ปัญญาธุระปฏิปทา)
ปัญญาทิฏฐิวิสุทธิวิปัสสนา

ปัญญาทิฏฐิวิสุทธิ หมายถึงปัญญาที่มีความเห็นถูก หรือรู้ถูกตามความเป็นจริง โดยปราศจากกิเลส ปัญญามี ๓ ขั้น ได้แก่ **สุตมยปัญญา** ปัญญาที่เกิดจากการฟัง **จินตามยปัญญา** ปัญญาที่เกิดจากการใคร่ครวญคิดนึก และ**ภาวนามยปัญญา** ปัญญาที่เกิดจากการเจริญภาวนา

"กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ของพระธัมมวุฒิภิกขุ อธิบายว่า เมื่อพระภิกษุจะปฏิบัติให้ถึง "ทิฏฐิวิสุทธิญาณ" จะต้องขอขมาแก้ว ๕ โกฐาก แล้วภาวนา "ทิฏฐิวิสุทธิกัมมัฏฐาน" เมื่อได้ญาณนี้แล้วจะไม่เห็นสัตว์ บุคคล เทวดา จะเห็นแค่รูปธรรม มีปถวีธาตุ (ธาตุดิน) เป็นต้น เห็นนามธรรมมีผัสสะ เวทนา เป็นต้น มาชุมนุมกัน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำหนดให้ภาวนาทิฏฐิวิสุทธิญาณ ว่า

"อิทังพญา มมัตตัง กเฬวรัง นามรูปัง มัตตวิทัง พญามมัตตัง กเฬวรัง รูปันนลักขณัง รูปัง นามนขลักขณัง นามัง อิทังนามรูปัง อัญญมัญญัง นิสสิตัง ปังสกู ลันธ สทิสัง" (ว่า ๓ หน)

"รูปันนลักขณัง รูปังนาม นลักขณังนามัง" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยทีพันที ตามแต่อุตสาหะเทอะ)

การภาวนาบทนี้ เป็นการพิจารณาในเรื่องกำหนดรู้นามรูปว่าไม่ใช่เรา ตามวิธีของมหาสติปัฏฐาน ๔ เรื่อง กาย เวทนา จิต ธรรม

ส่วนคำภาวนาของ "กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ว่าด้วย "ทิฏฐิวิสุทธิกัมมัฏฐาน" ภาวนาดังนี้

"นามรูปั อันว่านามรูปคือใจและตนนี้, นสตฺโต บ่ใช่สัตว์, นชีโว บ่ใช่ชีวิต, นปุคฺคโล บ่ใช่บุคคล, นเทโว บ่ใช่เทวดา, นมนุสฺโส บ่ใช่คน, นอิตฺถี บ่ใช่ผู้หญิง, นปุริโส บ่ใช่ผู้ชาย, เป็นดังโลกหาปริกัปนับว่านั้น จัดที่แท้เท่ามาตราเป็นรูปธรรม นามธรรมสิ่งเดียวแล"

กังขาวิตรณวิสุทธิวิปัสสนา

กังขาวิตรณวิสุทธิ มาจากคำว่า กังขา – ความสงสัย, วิตรณ – การข้ามพ้น (โตรณะแปลว่าประตู), วิสุทธิ - ความบริสุทธิ์ **แปลความโดยรวมว่า หมายถึงความบริสุทธิ์วิเศษที่สามารถข้ามพ้นจากความสงสัยได้** มีความเข้าใจว่านามรูปมิได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ สังขารธรรมทั้งมวลล้วนเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ทำให้หมดความสงสัยในกาลทั้ง ๓ คือ อดีตชาติ ปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติ

กังขาวิตรณวิสุทธิ เป็นวิปัสสนาญาณขั้นที่ ๒ ในขั้นนี้เมื่อปฏิบัติแล้วจะบรรลุผล ๔ ข้อคือ

๑. ปัจจยปริคคหญาณ คือปัญญาที่รู้ชัดปัจจัยของนามรูป

๒. ธรรมฐิติญาณ คือปัญญารู้ที่ตั้งแห่งธรรมทั้งหลาย

๓. ยถาภูตญาณ คือปัญญารู้ตามความเป็นจริง

๔. สัมมาทัสสนะ คือความเห็นชอบ

"กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ของพระธัมมวุฒิภิกขุ อธิบายว่า เมื่อพระภิกษุจะปฏิบัติให้ถึง "กังขาวิตรณีวิสุทธิญาณ" ต้องภาวนากังขาวิตรณีกัมมัฏฐาน ให้นั่งในที่สงัด ขอขมาแก้ว ๕ โกฐาก แล้วภาวนาสมถกัมมัฏฐาน คือ พุทธานุสติกัมมัฏฐาน กายคตาสติกัมมัฏฐาน เมตตากัมมัฏฐาน อัน ๑ ก็ดี ๒ อันก็ดี

ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำหนดให้ภาวนา กังขาวิตรณวิสุทธิ ว่า

"อเหตุกัง อัปปจยัง นามรูปัง นุปัชชติน ปวัตตติ สเหตุกัง ปันนะ สัปปัจจยัง นามรูปัง อุปัชฌิ ปวัตตติ" (ว่า ๓ หน)

"สเหตุกัง สัปปัจจยัง นามรูปัง" (บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยทีพันที ตามแต่อุตสาหะเทอะ)

ส่วนคำภาวนาของ "กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ว่าด้วย "วิตรณีวิสุทธิกัมมัฏฐาน" ภาวนาดังนี้

"นามรูปั อันว่านามรูปคือใจและตนนี้, นะอะเหตุกำ หาเหตุหาปัจจัยแต่งแปลงบ่ได้แล, นอิสสร

เหตุกำ บ่ใช่ผู้เป็นใหญ่ มีต้นว่าเทวดา อินทร์ พรหม สมณพราหมณ์ ตนมีฤทธี ผู้ใดผู้ ๑ มาแต่งแปลงหื้อเกิดหื้อเป็นแล

อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กัมมเหตุปัจจยำ นามรูป์ อันว่านามรูปนี้มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน หากเป็นเหตุหื้อ เป็นปัจจัยหื้อเกิดเป็นแล อวิชชาได้โมหะอันมืดมัว บ่รู้บ่หันสภาวะอันเป็นอนิจจะ ทุกขะอนัตตะแห่งนามรูปนั้น ตัณหาได้โลภะอันกัตติมักรักข้องนามรูป อันอวิชชาหากกั้งไว้นั้น อปาทานได้โลภะแล"

อานิสงส์ของการภาวนาปัญญาทิฏฐิวิสุทธิ วิปัสสนา และกังขาวิตรณวิสุทธิวิปัสสนา เป็นปัจจัยค้ำชูให้ปัญญากล้าคมเฉลียวฉลาด อาจตรัสรู้อรรถะอันลึกซึ้งสุขุม ตัดความสงสัยแห่งท่านให้พลันได้ใกล้ได้ถึงยังนิพพาน อันพ้นจากทุกข์ในวัฏสงสารแท้จริงแล

ภาวนาไตรลักษณ์วิปัสสนา

ไตรลักษณ์ คือการเห็นความไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง) เห็นความทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) ในรูปและนาม รูปมี ๑ ส่วนคือ กาย นามมี ๔ ส่วน คือ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ การพินิจไตรลักษณ์ จัดเป็นวิปัสสนาภาวนาข้อหนึ่ง นั่นคือการตามดู รู้อารมณ์ และละอารมณ์ของตนเองก่อน จากนั้นใช้สติสัมปชัญญะ ตามดูรู้ทันจิตให้อยู่กับอิริยาบถที่กายทำอยู่ในปัจจุบัน

ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำหนดให้ภาวนาไตรลักษณ์ว่า

"นามะรูปัง อนิจจัง ขะยัตเถน นิจจัง วัตตัง นิพพานัง นามะรูปัง ทุกขัง ขะยัตเถน สุขัง วัตตนิพพานัง นามะรูปัง อนัตตา อะสาระกัตเถน สารัง วัตตนิพพานัง" (ว่า ๓ หน)

"นามะรูปัง อนิจจัง ขยัตเถน นามะรูปัง ทุกขัง ภยัตเถน นามะรูปัง อนัตตา อะสาระกัตเถนะ" (ว่า ๓ หน)

"นามะรูปัง อนิจจัง นามะรูปัง ทุกขัง นามะรูปัง อนัตตา" (ว่า ๓ หน บริกรรมไปเรื่อย ๆ ให้ได้ร้อยทีพันที ตามแต่อุตสาหะเทอะ)

"นิจจัง วัตตนิพพานัง สุขัง วัตตนิพพานัง สารัง วัตตนิพพานัง นิพพานังปรมังสุขัง" (ถึงอันนี้แล้วว่า)

"อาทิตปทัง ตานดัง ผัสสติตฐติ ปัณฑเรทุกขสันตโร เอโสนิพพานังปาปุณณิสติ" (ว่า ๓ หน บุคคลผู้ใดปฏิบัติตามนี้ก็เที่ยงว่าจักได้เข้าสู่นิพพานแน่แท้อย่าสังสัยแล)

"กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ของพระธัมมวุฒิภิกขุ อธิบายว่า เมื่อพระภิกษุต้องการปฏิบัติให้ถึง "วิสุทธิ ๓ ชั้น" (ใน "วิสุทธิ ๗" ชั้นที่ ๕-๗) คือ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ พึงภาวนายังวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยการขอขมาแก้ว ๕ โกฐาก แล้วนั่งในที่สงัด ภาวนาสมถกัมมัฏฐาน เมื่ออุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิเกิดแล้ว ให้วางสมถกัมมัฏฐานไว้แล้ว ให้นึกถึงแก้ว ๕ โกฐากเป็นที่พึ่ง เพื่อภาวนาให้ได้ "ทุกขานุปัสสนาญาณ อนิจจานุปัสสนาญาณ อนัตตานุปัสสนาญาณ และวิปัสสนาญาณ ๑๐ อย่าง คือ

๑. สัมมสนญาณ ๒. อุทยัพพยญาณ ๓. ภังคญาณ ๔. ภยญาณ ๕. อาทีนวญาณ ๖. นิพพิทาญาณ ๗. มุญจิตุกัมยตาญาณ ๘. ปฏิสังขาญาณ ๙. สังขารุเปกขาญาณ ๑๐. อนุโลมญาณ เมื่อได้ญาณเหล่านี้แล้ว จะทำให้มีสติปัญญาแหลมคม ฉลาดรอบรู้ในสภาวธรรมอย่างลึกซึ้ง และได้บรรลุถึงโสดาปฏิมรรคญาณ สกิทาคามีมรรคญาณ อนาคามีมรรคญาณ อรหัตตมรรคญาณ คือบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

จากคำอธิบายของ "กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา" ทำให้ทราบว่า "การภาวนาไตรลักษณ์" แท้ที่จริงเป็นการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๓ ข้อสุดท้ายในหมวดวิสุทธิ ๗ ที่ต่อจากข้อกังขาวิตรณวิสุทธิ ได้แก่ ข้อ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ นั่นเอง

จาก "โคตรภูญาณ" ถึง "การเข้านิโรธสมาบัติ" ช่วงครึ่งแรกของชีวิต

ได้มีการกล่าวสืบต่อ ๆ กันมาว่า**ครูบาเจ้าศรีวิชัยมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมจนสำเร็จหยั่งรู้ "โคตรภูญาณ" หรือสภาวะ"สมุจเฉทปหาน"ณบนเขาดอยแต**ความหมายของ **"โคตรภูญาณ" นั้นเป็นสภาวะการหยั่งลึกของจิต เปรียบเสมือนการโหนเชือกข้ามเหว คือสามารถประหารกิเลสได้ชั่วคราว ยังไม่ใช่สภาวะความดับ**

เป็นลำดับอริยมรรคที่อยู่ระหว่าง “โลกียญาณ” กับ “โลกุตรญาณ”

พระครูสุตสารประสิทธิ์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยแต ให้ข้อมูลว่า ครูบาอุปละ เจ้าสำนักดอยแต ผู้เป็นพระอาจารย์สอนกัมมัฏฐานให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นผู้มีความถนัดเชี่ยวชาญมากเป็นพิเศษในด้านการสอน **“วิชาอภิธรรม” คือเน้นการสอนให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของ “จิต” “เจตสิก” (อาการของจิต) “รูป” และ “นิพพาน” (การดับทุกข์)**

ช่วงครึ่งหลังของชีวิต

นับจากช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก พ้นคดีการต้องอธิกรณ์ที่วัดเบญจมบพิตรครั้งแรกแล้วนั้น ท่านยังคงมุ่งมั่นปฏิบัติธรรมทั้งสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างไม่ว่างเว้นดุจเดิม ท่านได้รจนาหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนธรรม ๒ เล่ม (ไม่นับการคัดลอกหรือการจารคัมภีร์ใบลานจำนวนหลายพันผูก) คือ “ธรรมอานิสงส์ศีล” กับ “กัมมัฏฐานรอม” เขียนในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ และ ๒๔๗๕ ตามลำดับ

เรื่อง “ธรรมอานิสงส์ศีล” จักได้กล่าวถึงต่อไปในหัวข้อหลักธรรมคำสอนของครูบาเจ้าศรีวิชัยในบทเดียวกันนี้ ส่วน “กัมมัฏฐานรอม” ได้หยิบเอาคำภาวนามาวิเคราะห์อธิบายไปแล้วอย่างละเอียด ว่าท่านมีความสนใจในการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วยวิธีการอย่างไรบ้างแล้วนั้น

อนึ่ง ในหนังสือ “กัมมัฏฐานรอม” ยังได้กล่าวถึง เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งคือ “การเข้านิโรธสมาบัติ” ซึ่งไม่สามารถจัดให้อยู่ในหมวด “คำภาวนาต่าง ๆ” ได้เลย รายละเอียดมีดังนี้

การเข้านิโรธสมาบัติ

“การเข้านิโรธสมาบัติ” ของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความน่าสนใจยิ่ง เนื่องจากเนื้อหาในหนังสือกัมมัฏฐานรอมตลอดทั้งเล่ม พบว่าท่านมิได้คัดลอกมาจากคัมภีร์ธรรมเล่มใดเลย ท่าน**เขียนขึ้นจากวิธีการปฏิบัติเจริญภาวนา และผลจากการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานของท่านเองล้วนๆท่านจึงสามารถขมวดเอาหัวใจเรื่องนั้นๆ มาเขียนแบบย่นย่อได้**

อนึ่ง เนื้อหาว่าด้วยเรื่องการเข้านิโรธสมาบัติไม่ใช่เนื้อหาที่พบได้ทั่วไปในคัมภีร์ใบลานอื่น ๆ ในทำนองว่าเขียนหรือคัดลอกต่อ ๆ กันตามประเพณีแต่อย่างใด ไม่พบเรื่องนี้ในกัมมัฏฐานวินิจฉัยกถาของพระธัมมวุฒิภิกขุ หรือแม้แต่ในกัมมัฏฐานล้านนาของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร

อย่างไรก็ดี มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า **การใช้คำว่าเข้านิโรธสมาบัติ”ของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นอาจหมายถึง “การเข้านิโรธกรรมสมมติสงฆ์” อันเป็นรูปแบบเฉพาะของพระสงฆ์ล้านนา “สายครูบา” หรือสายพระป่าก็เป็นได้** กล่าวคือบางทีพระภิกษุรูปนั้นอาจยังไม่ได้บรรลุฌานระดับสูงแต่มีเจตจำนงอย่างแน่วแน่ที่จะบรรลุธรรมนั้นตามอย่างพระพุทธเจ้า จึงได้เดินตามรอยการเข้า “นิโรธสมาบัติ” ด้วยการฝึกปฏิบัติ “นิโรธกรรม” ซึ่งมีรูปแบบที่ต้องอดอาหาร ๗ วันเช่นเดียวกัน

เนื่องจากคำว่า **นิโรธสมาบัติ** คือการดับสัญญาความจำได้หมายรู้และเวทนาการเสวยอารมณ์เมื่อเข้าสู่องค์ฌานลำดับที่ ๙ กายสังขาร และจิตตสังขารจะระงับไป คือแทบไม่มีลมหายใจ ไม่มีความรู้สึกทางกายและทางใจ**แต่ยังไม่ใช่พระนิพพาน**สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่สามารถเข้า **“นิโรธสมาบัติ”** ได้นั้น พระบาลีระบุว่า

“ต้องเป็นพระอนาคามี ที่ได้ฌานสมาบัติ ๘ และพระอรหันต์ เท่านั้น ต่ำกว่านั้นไม่สามารถเข้าได้ เนื่องจากพระโสดาบันและพระสกทาคามี ยังมีอาจละกามราคานุสัย อันเป็นกิเลสอย่างละเอียดอ่อนที่นอนเนื่องอยู่ในขันธสันดาน ซึ่งเป็นศัตรูตัวฉกาจของการทำสมาธิในระดับสูงเช่นนี้ได้ ฉะนั้นพระอริยบุคคลทั้งสองระดับดังกล่าวจึงมิอาจเข้านิโรธสมาบัติได้”

พระบาลียังระบุสภาวะฌานสมาบัติ หรือนิโรธสมาบัติไว้ว่า

“เป็นการพักผ่อนของพระอริยเจ้า สามารถระงับทุกขเวทนาทางกาย ฌานสมาบัตินี้สามารถเข้าได้นานสุดเพียง ๗ วัน เพราะร่างกายของคนเราจะทนอดกลั้นไม่กินข้าว ไม่หายใจ ไม่รับรู้อะไรเลยนั้น ฝืนธรรมชาติได้เพียง ๗ วัน”

ความหมายของ “การเข้านิโรธสมาบัติ” คือการเข้าฌานขั้นสูงสุด อันเป็นฌานลำดับที่ ๙ ตามลำดับดังนี้

๑. ปฐมฌาน ฌานที่ ๑
๒. ทุติยฌาน ฌานที่ ๒
๓. ตติยฌาน ฌานที่ ๓
๔. จตุตถฌาน ฌานที่ ๔
๕. ปัญจมฌาน ฌานที่ ๕
๖. ฉัฏฐมฌาน ฌานที่ ๖
๗. สัตตมฌาน ฌานที่ ๗
๘. อัฏฐมฌาน ฌานที่ ๘
๙. นิโรธฌาน ฌานที่ ๙ หรือนิโรธสมาบัติ

แต่การเข้านิโรธกรรมสมมติสงฆ์ของครูบาล้านนาสายกัมมัฏฐาน เป็นการมุ่งมั่นขัดเกลากิเลสให้เบาบางลงไปเป็นครั้งเป็นคราว เป็นการฝึกวิธีดับอายตนะชั่วคราว เพื่อความสงบแห่งจิต

คำขอเข้านิโรธสมาบัติหรือการบำเพ็ญธรรมขั้นอุกฤษฏ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยมีดังนี้

"โยคาวจร เจ้าตนจักเข้านิโรธสมาบัติ เหมือนดังพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกโพธิสัตว์เจ้า และพระอรหันต์เจ้าทั้งหลายนั้น ให้กล่าวคำสมาพระแก้วเจ้า ๕ จำพวก แล้วให้อาบน้ำ สระผมเสีย แล้วให้ศรัทธานายกผู้มีศีล ๕ กับตัวเองมาแต่งสร้างให้ยังตูบน้อยหลังหนึ่ง มีประตูอันหับไขไว้ให้ดีงาม แล้วพักเอาน้ำมาใส่ไว้ในบาตรเหล็ก ให้กรองเสีย ๗ ที ทำที่ถ่ายหนักถ่ายเบาไว้ด้วย ให้ตั้งจิตใจให้มั่นคงดีแล้วอธิษฐานว่า...

"ภายใน ๗ วันนี้ ข้าพระพุทธเจ้า จักบ่ฉันอาหารสักอัน ข้าพระพุทธเจ้า จักฉันแต่อุททกัง (อุทก – น้ำ) สิ่งเดียวแล้วโอกาสว่า...

พระอุโบสถวัดบ้านปาง หลังปัจจุบันอยู่ด้านทิศใต้ของวิหาร

สำนักดอยแต สถานที่ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเรียนกัมมัฏฐานกับครูบาอุปละ ปัจจุบันคือวัดพระธาตุดอยแต

"สาธุโอกาสะ ภันเต ข้าแต่สัพพัญญูพระโคตมะเจ้า ตนประเสริฐกว่าอินทา พรหม และเทวดาทั้งหลาย บัดนี้ผู้ข้าก็มากระทำยังครองธุดงวัตร ๑๓ ก็หากบัวรมวลแล้วแล บัดนี้ข้าจักปลงไว้เหนือหัวแห่งข้าก่อนแล้ว ข้าจักขอเข้านิโรธสมาบัติธรรมเจ้าดวงประเสริฐนี้ ขอให้หายเสียยังอาหารนานประมาณ ๗ วันนี้

ข้าขอเอาโลกุตรธรรมเจ้าดวงประเสริฐ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ปัญจมฌาน อันประเสริฐ คือบังเกิดมาแต่พระพุทธเจ้าแล พระปัจเจกโพธิสัตว์ และพระอรหันต์สาวกเจ้า จงมาบังเกิดเป็นวิหาระอันกว้างขวางอยู่ใน ขันธะทั้ง ๕ บัดนี้แล้ว" (ว่า ๓ หน) กล่าวคำอธิษฐานวัตรนิโรธเจ้าว่า

"สันติปาทัฏโฐ นิโรโธ นิโรธสัจจัง สัตตเมอธิษฐานมิ" (ว่า ๓ หน) แล้วให้บริกรรมภาวนาว่า

"โลกุตตรังปิทธปาทังจยานัง โลกุตตรังปินทริยังจยานัง โลกุตตรังพลังจยานัง โลกุตตรังโพธิฌังฉกังจยานัง โลกุตตรังสัจจังจยานัง โลกุตตรังสัมมาถังจยานัง โลกุตตรังธัมมังจยานัง โลกุตตรังขันธังจยานัง โลกุตตรังอยตนังจยานัง โลกุตตรังธาตุจยานัง โลกุตตรังอาหารังจยานัง โลกุตตรังผัสสังจยานัง โลกุตตรังเวทนังจยานัง โลกุตตรังสูญจยานัง โลกุตตรังเจตนังจยานัง โลกุตตรังจิตตังจยานัง"

จบภาวนาเข้านิโรธเท่านี้ ถ้าภาวนาเรื่อยๆ ได้ถึงนิพพานคือดับทุกข์ในวัฏสังสารนี้แล" ◉

คำไหว้ คาถา และตำรายา

คำไหว้ คาถา และตำรายา

คำไหว้

“คำไหว้” กับ “คาถา” เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน บางครั้งอาจเรียก “บทสวด” ได้ด้วยเช่นกัน ขึ้นอยู่กับบริบทแห่งการนำไปใช้ อาจแต่งเป็นคำภาษาไทยหรือภาษาบาลี ขนาดอาจสั้นหรือยาวก็ได้ มีขึ้นตามโลกบัญญัติ **เพื่อใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านให้เกิดความเชื่อมั่นคลายความวิตกกังวล ปลอบประโลมจิตใจให้สงบ ไม่ใช่เรื่องของไสยศาสตร์**

คำไหว้ ในที่นี้มี ๒ ประเภท

๑. **คำไหว้ที่แต่งขึ้นเพื่อนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัย**

๒. **คำไหว้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำ**

คำไหว้ที่แต่งขึ้นเพื่อนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัย

คำไหว้ดั้งเดิม

คำไหว้ที่แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นคำนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้ มี ๒ ยุค ยุคแรกเป็นคำไหว้ดั้งเดิม มีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ต่างกลุ่มคนต่างใช้กันมาตั้งแต่ภายหลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่งมรณภาพใหม่ๆ มักเป็นเพียงคำสั้นๆ จำง่าย ยกตัวอย่างให้ดู ๒ รูปแบบ

รูปแบบแรก เป็นคำไหว้ของศิษยานุศิษย์ชาวลำพูน ปรากฏอยู่ท้ายคำคร่าวที่พรรณนาถึงการเคลื่อนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางมายังวัดกู่ละมัก แต่งโดย “พ่อน้อยจี๋” ไม่มีการเขียนคำแปลกำกับ ระบุแค่ว่าแต่งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ดังนี้

“อะยัง วุจจะติ สิวิไชยาภิกขุ คะนังจา อุตตะสันติ อุตถิมะหารัง อะระหันตา มัคคะยาละนัง นิพพานัง ปะระมัง สุขัง”

รูปแบบที่สอง เป็นคำไหว้ของศิษยานุศิษย์ชาวเชียงใหม่ สั้นกระชับกว่ารูปแบบแรก เคยมีแผ่นป้ายคำไหว้นี้ติดไว้ที่เสาใกล้อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ (ปัจจุบันเสาป้ายนี้รื้อออกแล้ว และมีเสาจารึกพระเจ้าอโศกจำลอง ของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม สร้างขึ้นแทน) คำไหว้เดิมมีว่า

“ศรีวิชัยชะนะ มหาเถโร สัพพะลาโภ นิรันตะรัง ตะมะหัง สังฆัง สิรสา นะมามิ”

คำไหว้มาตรฐาน (คำไหว้ใหม่)

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เริ่มมีการเขียนคำไหว้ครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นมาใหม่ โดยขยายให้ยาวมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อคำไหว้แพร่หลายไปในวงกว้างเริ่มมีการคัดลอกแบบผิดๆ ไป ต่อมา **ผู้ช่วยศาสตราจารย์บำเพ็ญ ระวิน** หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงได้ตรวจสอบ ชำระใหม่ให้ถูกต้องเป็นมาตรฐานหนึ่งเดียว พร้อมคำแปลพากย์ไทย

อย่างไรก็ดี คำนมัสการ (คำไหว้) ครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับที่ปรากฏในหนังสือของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ก็เป็นอีกบทที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั่วล้านนา มีความแตกต่างจากคำไหว้ฉบับของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บำเพ็ญ ระวิน แต่เพียงเล็กน้อย

คำไหว้ (คำนมัสการ) ครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บำเพ็ญ ระวิน

อะยัง วุจจะติ สิริวิชะโย นามะ มหาเถโร อุตตะมะสีโล นะระเทเวหิ ปูชิโต โส ระโห ปัจจะยาทีนัง มะหาลาภา ภะวันตุ เม อะหัง วันทามิ สัพพะทา อะหัง วันทามิ สิระสา อะหัง วันทามิ สัพพะโส สาธุ สาธุ สาธุ อนุโมทามิฯ

คำแปล

พระมหาเถระรูปนี้ ซึ่งพุทธศาสนิกชนพากันเรียกขานว่า พระมหาเถระศรีวิชัย ผู้มีศีลอันอุดม ผู้อันเหล่านรชนและเทวดาพากันบูชา ท่านเป็นผู้สมควรแก่เครื่องสักการบูชา อันมีปัจจัยสี่เป็นต้น ขอให้ลาภเป็นอันมากจงเกิดมีแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขออภิวาทซึ่งพระเถระเจ้ารูปนั้นตลอดเวลา ขอกราบไหว้ด้วย

เศียรเกล้า ขอกราบไหว้ด้วยอาการทั้งปวง ขอให้สำเร็จประโยชน์ ขอให้สำเร็จประโยชน์ ขอให้สำเร็จประโยชน์ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาฯ

คำนมัสการ (คำไหว้) ครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม

อะยัง วุจจะติ ศรีวิชัยยาจะนะ อุตตะมัง สีลัง สิริวิชะโย มหาเถโร นะระเทเวหิ ปูชิโต โส ระโห ปัจจะยา ทิมหิ มะหาลาภา ภะวันตุ เม อะหัง วันทามิ สัพพะทา อะหัง วันทามิ สิระสา อะหัง วันทามิ สัพพะโส สาธุ สาธุ สาธุ อนุโมทามิฯ

คำแปล

ดังข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ พระมหาเถระเจ้ารูปใด ผู้มีนามว่าศรีวิชัย ผู้มีศีลอันอุดม ผู้อันเหล่านรชนและทวยเทพทั้งหลายบูชาแล้ว ผู้ยิ่งใหญ่ตลอดกาลทั้งปวงด้วยการนอบน้อมด้วยปัจจัยนั้น ขอลาภอันใหญ่จงเกิดมีแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขออภิวาทซึ่งพระเถระเจ้ารูปนั้น ตลอดกาลทั้งปวง ข้าพเจ้าขออภิวาทซึ่งพระเถระรูปนั้นด้วยเศียรเกล้า ข้าพเจ้าขออภิวาทซึ่งพระเถระรูปนั้นโดยประการทั้งปวง สาธุ สาธุ สาธุ (ดีละ ดีละ ดีละ) ข้าพเจ้าขออนุโมทนาฯ

คำไหว้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย

"คำไหว้-คาถา-บทสวด" ที่รจนาโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ดี หรืออาจประพันธ์โดยโบราณาจารย์ท่านอื่น แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยน้อมรับมาใช้เป็นประจำก็ดีนั้น เท่าที่ปรากฏอยู่ในหนังสือกัมมัฏฐานรอม ซึ่งเขียนโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย มีเพียง ๒ บทเท่านั้น ได้แก่ **คำไหว้บารมี ๙ ชั้น** และ**คำไหว้คุณ**

กล่าวกันว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีคำไหว้ หรือคาถาอีกบทหนึ่งซึ่งมีชื่อเสียงมาก ได้แก่ คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ ในที่นี้จึงได้รวบรวมนำมาไว้ด้วยกัน แม้จะไม่ได้รวมอยู่ในหนังสือกัมมัฏฐานรอม คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันในวงกว้างว่าเป็นของครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงนิยมเรียกกันว่า **"คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย"**

ในหมวดคำไหว้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำนี้ เท่าที่ศึกษาค้นคว้ามา พบว่ามี ๕ บทหลัก ๆ

แผ่นป้ายคำนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง

(ในความเป็นจริงมีมากกว่านั้น แต่ยังไม่พบหลักฐานด้านลายลักษณ์หรือคำบอกเล่าที่ชัดเจน) ได้แก่

๑. อิติปิโส
๒. พุทโธมังคละ และคาถา ๔ วัคค์
๓. คำไหว้บารมี ๙ ชั้น
๔. คำไหว้คุณ
๕. คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ

นอกจากนี้ ยังได้รวบรวม คาถาพระยาอุเทนเรียกช้าง และตำรายา ซึ่งได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์บุคคลอีกด้วย

อิติปิโส ยอดแห่งคำไหว้ทั้งปวง

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย กล่าวไว้ในหนังสือสารประวัติครูบาศรีวิชัย ว่ามีบุคคลผู้หนึ่งมาขอเข้าพบครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี แล้วเรียนถามว่า *"คำไหว้พระเจ้า (หมายถึงพระพุทธเจ้า) ที่ดี ๆ คือศักดิ์สิทธิ์ให้สัมฤทธิผลนั้นมีหรือไม่?"*

ครูบาเจ้าศรีวิชัยย้อนถามชายผู้นั้นว่าสามารถสวด *"อิติปิโส, สวากฺขาโต, สุปฏิปนฺโน ได้หรือไม่?"*

บุคคลผู้นั้นตอบว่า "ได้" ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงกล่าวว่า

"อิติปิโส, สวากฺขาโต, สุปฏิปนฺโน เหล่านี้เป็นยอดแห่งคำไหว้ทั้งปวง ให้หมั่นว่าหมั่นไหว้เถิด จะประสบแต่ความสุขสวัสดีประการเดียว"

อนึ่ง บทสวดอิติปิโส แบบเต็มสมบูรณ์พร้อมคำแปลมีดังนี้

"บทสวดอิติปิโส" (พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ)

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะสัมปันโน, สุขโต โลกะวิทู, อนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ, สัตถา เทวะมะนุสสานัง, พุทโธ ภะคะวาติ

เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส และตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความเจริญ เป็นผู้จำแนกธรรม สั่งสอนสัตว์ดังนี้

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก, อะกาลิโก, เอหิปัสสิโก, โอปะนะยิโก, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูฮีติ

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกับผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้พึงรู้ได้เฉพาะตน ดังนี้

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะปุริสปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย, ปาหุเนยโย, ทักขิเนยโย, อัญชะลีกะระณีโย, อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใดปฏิบัติดีแล้ว, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติตรงแล้ว, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า หมู่ใด ปฏิบัติธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว, พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมู่ใด ปฏิบัติสมควรแล้ว, ได้แก่ บุคคลเหล่านี้คือคู่แห่งบุรุษ ๔ คู่ นับเรียงตัวบุรุษได้ ๘ บุรุษ นั่นแหละพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านเป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรทำอัญชลี เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้

พุทโธมังคละ และคาถา ๔ วัคค์

บทสวด**พุทโธมังคละ**นี้เป็นหนึ่งใน**บทสวดสิบสองตำนาน** พระสงฆ์ล้านนายังคงใช้สวดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ตอนที่เจริญพระพุทธมนต์ใกล้จะจบบทสวด ช่วงให้ศีลให้พร มัดข้อมือด้วยสายสิญจน์ ประพรมน้ำมนต์ให้ชุ่มเย็น พ้นเคราะห์หายนาม

พระคาถาบทนี้ พบที่**วัดแม่สุก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง** ซึ่งเหล่าสหธรรมิกและศิษยานุศิษย์ได้คัดลอกต่อๆ กันมาตามบารมีธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นพับสาเขียนด้วยอักษรธัมม์ล้านนา ภาษาบาลี แต่เป็นบาลีแบบพื้นบ้าน คือวิภัตติปัจจัยไม่ลงตัว และมีการเพิ่มคำในบางวรรค ซึ่งเป็นปรกติของการจารธัมม์ในล้านนา

พุทโธมังคละ

บทสวดเจริญพระพุทธมนต์แบบล้านนา (ที่เผยแพร่ทั่วไป)

พุทโธ มังคะละสัมภูโต สัมพุทโธ ทีปะทุตตะโม
พุทธะ มังคะละมาคัมมะ สัพพะทุกขา ปะมุญจะเร
ธัมโม มังคะละสัมภูโต คัมภีโร ทุทัสโส อะณุง
ธัมมะ มังคะละมาคัมมะ สัพพะภะยา ปะมุญจะเร
สังโฆ มังคะละสัมภูโต ทักขิเนยโย อะนุตตะโร
สังฆะ มังคะละมาคัมมะ สัพพะโรคา ปะมุญจะเรฯ

พุทโธมังคละ และคาถา ๔ วัคค์

บทสวดเจริญพระพุทธมนต์ฉบับครูบาเจ้าศรีวิชัย
(อาจารย์ภูเดช แสนสา เป็นผู้ปริวรรตจากปั๊บสาที่วัดแม่สุก)

พุทฺโธมงฺคโล โลเกสมฺพุทฺโธ จปิโลกกฺโกพุทฺธ์ สรณมาคม สพฺพทุกฺขาปมุญฺจเย

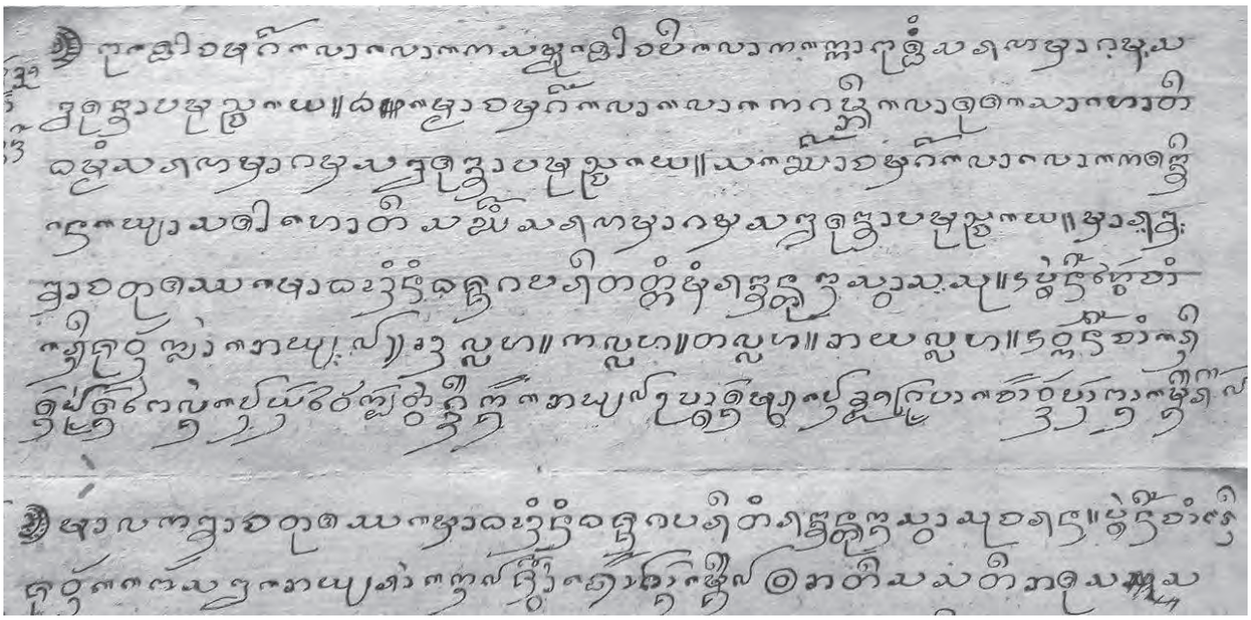

บทสวด "พุทโธมังคละ" ของครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

ธมฺโมจมงฺคโลโลเก คมฺภิโลทุทโสโหติ ธมฺมสรณ มาคม สพฺพทุกฺขาปมุญฺจเย

สงฺโฆจมงฺคโลโลเก ทกฺขิเนยฺโย สทาโหติ สงฺฆ สรณมาคม สพฺพทุกฺขาปมุญฺจเย

มารขขา จตุทสฺสโมธอนำ ธชฺชคปริตตฺตำ รกฺขนฺตุ อิสฺวาสสุ

๔ บทนี้ไหว้จำเริญชุวันก่าไภยะแล

อลฺลห : กลฺลห : ตลฺลห : ภยลฺลห

๔ วัคค์นี้จำเริญทังอยู่ทังไป ลงเปนยันต์ไว้กับตัว ก็ดีกั้งไภยะแลอุบาทว์ทังมวล เปนของครูบาเจ้าวัดบ้านพาง เมืองลี้ แล

หมายเหตุ บทท้ายนี้ชาวล้านนาเรียกว่า **"กถา ๔ วัคค์"** ออกเสียงว่า **อัลละหะ กั๋ลละหะ ตั๋ลละหะ ภะยัลละหะ** เป็นคาถาป้องกันภยันตราย ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมักใช้สวดคู่กันต่อจากบทคำไหว้พุทโธมังคละ ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกสายยืนยันว่าเป็นคำไหว้และคาถาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำจริง ดังเช่น ครูบาบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ วัดร้องขุ้ม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เคยบอกกับลูกศิษย์ว่าท่านได้เรียนรู้คาถา ๔ วัคค์นี้มาจากครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดพระสิงห์ จากนั้นนำมาเผยแพร่ต่อ ๆ กันมา

พระครูสิริสุตาภิมณฑ์ (ดร.พระมหาศุภชัย สุทฺธิญาโณ ป.ธ. ๕ น.ธ.เอก) เจ้าอาวาสวัดห้วยห้าง เจ้าคณะอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นพระคาถาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำทุกคืนก่อนนอน หรือเหล่าศิษย์อาจนำมาเขียนลงแผ่นทอง แผ่นผ้าเป็นยันต์ติดตัว พบคำว่า "กล่า, ก่า" แปลว่าป้องกันภยันตรายนานาประการ คำนี้กร่อนมาจากคำว่า กั้งก่า คือป้องกัน

คำไหว้บารมี ๙ ชั้น

เล่ากันมาจนเป็นตำนานถึงที่มาของคำไหว้บทนี้ว่า ครั้งหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยออกเดินธุดงค์ในแถบภาคเหนือ ระหว่างเดินทางผ่านทุ่งนาแห่งหนึ่ง เกิดไฟไหม้รอบ ๆ เถียงนา (ห้างนา) อยู่เป็นเวลานาน แต่ตัวเถียงนานั้นกลับยังเหลือส่วนชายคาเล็กน้อยที่ไม่ไหม้ไฟ ด้วยความประหลาดใจท่านจึงได้เข้าไปดู พบกระดาษสา (ปั๊บสา) แผ่นหนึ่งเขียนอักขระภาษาล้านนา เป็น **"คำไหว้ (คาถา) บารมี ๙ ชั้น"** ท่านจึงน้อมนำคาถานี้มาใช้สวดอยู่เป็นประจำ

เนื้อหาของคำไหว้บารมี ๙ ชั้น เป็นคาถาที่ใช้ปกปักรักษาผู้สวดเวลาค่ำคืน มีการเรียกคุณพระแม่ธรณีและคุณทั้งปวง มาคุ้มครองให้รอดพ้นจาก

ภัยพิบัติอันตรายทั้งหลายทั้งปวง ปัจจุบันมีความเชื่อถึงอานุภาพของคาถาบทนี้ว่า **ส่งผลทางแคล้วคลาดกันภัย แม้ผู้ใดคิดร้ายย่อมแพ้ภัยตัวเองหมดสิ้น** เหมือนดังผู้ปองร้ายครูบาเจ้าศรีวิชัยที่พ่ายแพ้ท่าน

คำไหว้บารมี ๙ ชั้น ไม่ได้แต่งเป็นภาษาบาลี แต่เขียนเป็นภาษาไทยสำเนียงพื้นถิ่นแบบร้อยแก้วทำนองร่าย

"คำไหว้บารมี ๙ ชั้น (ป๋าระมี ๙ จั้น)"

(คำตั้งนะโม ๓ จบ ใช้ว่า **หันทะมะยัง นะวะ ป๋าระมี ยะปาทัง ภะณามะเส)**

สาธุ สาธุ พระปัญญาป๋าระมีสามสิบต๊ด สาธุ พระปัญญาป๋าระมีวัดแวดล้อม วิริยะป๋าระมีอ้อมระวังดี สีละป๋าระมีบังหอกดาบ เมตตาป๋าระมีผาบแป้ตังปืน ตานะป๋าระมีหื้อเป๋นผืนตั้งต่อ อุเปกขาป๋าระมีหื้อก่อเป๋นลำเวียง สัจจะป๋าระมีแวดระวังดีเป๋นไต้ขันติป๋าระมีก๋ายเป๋นหอกดาบบังหน้าไม้และปืนไฟ อธิษฐานะป๋าระมีผันผาบไปทุกแห่ง

แข็งๆ แรงๆ ผาบฝูงหมู่มาร ผีสางพายเผดตุ๊กตวีปปับถีบปังป้ายหนี นางธรณีอัศจรรย์ (โสต) เสมือนผายผันอยู่ข้างๆ น้ำนาตีนอง กว้างต่อกว้างแตกตีฟอง นะนองนะเนือก เป๋นเข้าตอกดอกไม้ ถวายปู่จา พระแก้วแก่นไท้สะตัน พระปุ๊ทธังเลย จุ่งมาผายโผดอนุญาตโตดโผดผู้ข้าแต๊ดีหลี แม่ธรณีออกมาลีดน้ำมวดผมอยู่ที่ธาตุ จ้างฮ้ายคายคะจังงาสับดิน ป่นน้ำนาตีลงผัดผาย คอพรายหักต๊บต้าว พญามารฮ้องอ่าวๆ ปูนกั๋ว

ข้ายอมือขึ้นตูนหัวใส่เกล้า ผู้ข้านี้เล่าได้ชื่อว่าเป๋นลูกสิกข์พระปุ๊ทธเจ้า ต๋นมีบุญสมภารอันมากนัก พระปุ๊ทธเจ้าจิ่งจักตั้งยังพระปัญญาป๋าระมีไว้ ๙ จั้น ตั้งไว้ตังหน้าก็ได้ ๙ จั้น ตั้งไว้ตังหลังก็ได้ ๙ จั้น ตั้งแต่หัวเถิงตีนก็ได้ ๙ จั้น ตั้งแต่ตีนแผวหัวก็ได้ ๙ จั้น แม่นว่าลูกปืนจักมาเสมอเหมือนฝนแสนห่า ก็บ่มีจักมาไก้

ข้าเจ้าก็เลยได้ว่า พุทธะคุนัง ธัมมะคุนัง สังฆะคุนัง พุทธะอินตา ธัมมะอินตา สังฆะอินตา อัสสะอั้นแม่ธรณีผู้อยู่เหนือน้ำ ผู้อยู่ก้ำแผ่นดิน คันข้าได้ระลึกกึ๊ดเถิงคุณพระปิตา คุณพระมาตา คุณครูบาอาจ๋ารย์ คุณพระแก้วตังสามผะก๋าน คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณแดด คุณฝน คุณน้ำ คุณลม คุณกุศลราศีเจ้าก็ดี คุณพระต๋นภาวนาก็ดี คุณนางอุตราก็ดี คุณอุปปัจเจกก็ดี คุณแม่ธรณีเจ้าก็ดี ขอหื้อจุ่งมาจ่วยฮักษาตังก้ำหน้าก้ำหลังตนตั๋วแห่งข้าพระเจ้าในค่ำคืนนี้ ยามนี้จุ่งแต๊ดีหลีแด่เต๊อะ

พุทโธ พุทธังรักษา ธัมโม ธัมมังรักษา สังโฆ สังฆังรักษา พุทโธ พุทธังอะระหัง ธัมโม ธัมมังอะระหัง สังโฆ สังฆังอะระหัง พุทโธ พุทธังกัณหะ ธัมโมธัมมังกัณหะ สังโฆ สังฆังกัณหะ อายุ วัณโณ สุขัง พะลัง สาธุฯ

หมายเหตุ เนื่องจากคำไหว้บารมี ๙ ชั้นนี้เป็นการถอดความจากต้นฉบับเดิมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเขียนด้วยอักษรธัมม์ล้านนา และใช้ตัวสะกดแบบภาษาพื้นถิ่น เมื่อมีการนำแปลเป็นอักขระไทยทำให้ยากต่อการสะกดคำและการใส่เสียงวรรณยุกต์ยิ่งเมื่อคัดลอกต่อๆ กันไปอีกหลายสำนวน ทั้งอักษรธัมม์ล้านนา และอักษรไทยกลาง ยิ่งทำให้รูปศัพท์หลายคำเริ่มค่อยๆ ผิดเพี้ยนแตกต่างกันไปจากต้นฉบับเดิมมาก ในงานวิจัยเล่มนี้ผู้เขียนได้นำคำไหว้ที่อยู่ในหนังสือเล่มต่างๆ หลายสำนวนมาชำระตรวจสอบกันเพื่อให้ได้สำนวนที่ใกล้เคียงของเดิมและถูกต้องมากที่สุด

คำแปล

สาธุ สาธุ พระปัญญาบารมีสามสิบทัศ สาธุ พระปัญญาบารมีวัติ (วัต-รั๋ว) แวดล้อม วิริยบารมีอ้อมระวังดี ศีลบารมีบังหอกดาบ เมตตาบารมีปราบแพ้ทั้งปืน ทานบารมีให้เป็นผืนตั้งต่อ อุเบกขาบารมีให้ก่อเป็นลำเวียง(ลำเวียง-รั๋วระเบียงหอก) สัจจบารมีแวดระวังดีเป็นไต้ (ไต้-คบไฟ) ขันติบารมีกลายเกิดเป็นหอกดาบบังหน้าไม้และปืนไฟ อธิษฐานบารมีผันปราบไปทุกแห่ง

แข็งแข็ง แรงแรง ปราบฝูงหมู่มาร ผีสาง พรายเปรตทุกทวีปภพ ถีบพังพ่ายหนี นางธรณีอัศจรรย์โสต (โสต-ได้ยิน) เมื่อขณะกำลังสยายผมอยู่คว้างๆ น้ำนทีนองกว้างต่อกว้างแตกตีฟองนองกระฉอกเป็นข้าวตอกดอกไม้ มาถวายบูชาพระแก่นไท้ทรงธรรม์ พระพุทธเจ้าเฮย จงเสด็จมาโปรดจงยกโทษโปรดผู้ข้าแท้ด้วย แม่ธรณีออกมารีดน้ำมวยผมอยู่ที่ธาตุ ช้างร้ายคลายกระชัง (บังสาด) งาสับดิน พ่นน้ำนทีนองพลัดพราย คอพลายหักทบท่าว พญามารร้องอ้าวอ้าว ประหนึ่งกลัว

กราบยกมือขึ้นทูนหัวใส่เกล้า ข้าผู้นี้ขึ้นชื่อว่าเป็นศิษย์พระพุทธเจ้าตนมีบุญสมภารอันมากนัก พระพุทธเจ้าจึงตั้งพระปัญญาบารมีไว้ ๙ ชั้น ตั้งไว้ข้างหน้าได้ ๙ ชั้น ตั้งไว้ข้างหลังได้ ๙ ชั้น ตั้งแต่หัวถึงเท้าก็ได้ ๙ ชั้น ตั้งแต่เท้าถึงหัวก็ได้ ๙ ชั้น แม้นว่าลูกปืนจักมาเสมอเหมือนฝนแสนห่าก็บ่มิอาจเข้ามาใกล้ได้

ข้าพเจ้าจึงไหว้ พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พุทธอินทรา ธรรมอินทรา สังฆอินทรา อัสสะอับ (อัสสะ-สายน้ำ, อั้น-อับ) แม่ธรณีอยู่เหนือน้ำผู้อยู่ค้ำแผ่นดิน ครั้นข้าพเจ้าได้ระลึกถึงยังคุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า คุณพระบิดา คุณพระมารดา คุณครูบาอาจารย์ คุณพระแก้วเจ้าทั้งสามประการคือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณแดด คุณฝน คุณน้ำ คุณลม คุณกุศลราศีก็ดี คุณภาวนาก็ดี คุณนางอุทราก็ดี (จากชาดกเรื่องนางอุทรา) คุณพระปัจเจกเจ้าก็ดี คุณแม่ธรณีก็ดี ขอจงมารักษายังตนตัวแห่งข้าในคืนวันยามนี้เทอญ”

คำไหว้คุณ

พบในหนังสือกัมมัฏฐานรอม **เป็นการไหว้คุณของพระเจ้าทั้ง ๕ หรือพระพุทธเจ้าในภัทรกัป คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดา คุณมารดา คุณธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ** เขียนเป็นอักขระย่อคล้ายหัวใจคาถากลบท คือย้อนกลับหลังสลับไปมาด้วยภาษาบาลี ปนกับภาษาไทย

“คำไหว้คุณ”

สังวิธาปุกกยับปะ นะโมพุทธายะ อะอิอุอังนะมะอะอุ มะอะอุ อุอะมะ นะมะพะธะ กะจะภะสะ อะอาอิอีอุอูเอโอ นะมะพะธะ กะจะภะสะ ปะกะวะระสะยะ คือว่าคุณพระสงฆ์ ๑๔

นะปะ นะปะฏะพะภะมะยะระละวะสะหะละ คือว่าคุณพระพุทธเจ้ากะกุสันธ ๑๒ คุณแม่ ๑๒ คุณน้ำ ๑๒

ก๊ะคะกะคะงะ จ๊ะสะจะชะยะฏะ ระฐะ ระดะระถะ ระณะ ต๊ะถะตะหะอัง คุณพระพุทธเจ้าโคนาคะมะนะ ๒๑ คุณพ่อ ๒๑ คุณดิน ๒๑

ปะกะวะรัชฉะยะ คุณพระพุทธเจ้ากัสสปะ ๖ คุณไฟ ๖

สังวิชา ปุกะยะปะ คุณพระพุทธเจ้าโคตมะ ๗ คุณลม ๗

ก๊ะงะตะนะ ปะมะยะวะหะอะ คุณพระพุทธเจ้าอริยะเมตตรัย คือว่า ธะวานสิบสูบแล

ก๊ะขะกะคะงะ จ๊ะสะจะชะญะ ระฏะระฐะ ระดะ ระถะระณะ ต๊ะถะตะธะนะ ป๊ะฝะปะภะมะ ยะระละวะสะหะ อะอาอิอี อุอูเอโอ คุณพระธรรมมี ๓๐ แล อะหังวันทามิสัพพะพา

หมายเหตุ ไม่มีการแปลคำไหว้คุณในหนังสือกัมมัฏฐานรอม รวมทั้งไม่พบการถอดคำแปลจากนักวิชาการอื่น ๆ

คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ

เป็นคำไหว้อีกบทหนึ่งที่นิยมสวดกันในภาคเหนือมาตั้งแต่อดีต ก่อนที่ชาวล้านนาจะรู้จักในนามของ “คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ” ที่เป็นของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น **เดิมคำไหว้นี้มีอีกชื่อหนึ่งว่า “มหาชัยปากะโร (ปากาโร)” แตกต่างกันแค่ท่อนสุดท้ายจาก “มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต” มาเป็น “เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิตา อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน”**

ทั้งนี้คำไหว้บารมี ๙ ชั้น และคำไหว้บารมี ๓๐ ทัศนั้น มุ่งผลการสวดแตกต่างกันไป กล่าวคือ **คำไหว้บารมี ๙ ชั้น เป็นการสวดเพื่อเชิญอานุภาพของบารมีทั้ง ๓๐ ทัศ มาเป็นกำแพงป้องกันตัวตน ๙ ชั้น รอบทั้ง ๑๐ ทิศ ส่วนคำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ เป็นการสาธยายว่าบารมีแต่ละทัศนั้นประกอบด้วยอะไรบ้าง**

ปัจจุบันมีผู้นิยมสวด **“คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ”** ตามแบบฉบับของครูบาเจ้าศรีวิชัยกันมาก เนื้อหา **ประกอบด้วย ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี รวม ๑๐ บารมี** แต่ละบารมี แบ่งย่อยออกเป็นบารมีชั้นต้น ๑๐ (บารมี) บารมีชั้นกลาง ๑๐ (อุปบารมี) และ บารมีชั้นสูง ๑๐ (ปรมัตถบารมี) จึงรวมเป็นบารมี ๓๐ ประการ

บารมีชั้นต้น หมายถึง บารมีอันเกิดขึ้นเนื่องจากการสละวัตถุและทรัพย์นอกกาย

บารมีชั้นกลาง หรือ อุปบารมี คือ บารมีอันเกิดขึ้นเนื่องจากการสละเลือดเนื้อ อวัยวะ

บารมีชั้นสูงสุด หรือ ปรมัตถบารมี คือ บารมีอันเกิดขึ้นเนื่องจากการสละชีวิต

แต่ละบารมี สามารถยกตัวอย่างชาดกบำเพ็ญบารมีขั้นต้น บางพระชาติบำเพ็ญขั้นอุปบารมี และบางพระชาติบำเพ็ญขั้นปรมัตถบารมี

ชาดกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก หมวดพระสุตตันตปิฎกที่ ๑๙ ขุททกนิกาย ว่าด้วย อรรถกถาชาดก เล่มที่ ๒๗-๒๘ มีทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง เล่มที่ ๒๗ มี ๕๒๕ เรื่อง และเล่มที่ ๒๘ มี ๒๒ เรื่อง ชาดกหลายเรื่องบำเพ็ญบารมีกลุ่มเดียวกันและขั้นเดียวกัน

ตารางตัวอย่างชาดก ๓๐ เรื่องที่มีการบำเพ็ญบารมีครบ ๓๐ ทัศ

	บารมี			อุปบารมี			ปรมัตถบารมี		
	พระไตรปิฎก เล่มที่	ชาดก เรื่องที่	เนื้อเรื่อง	พระไตรปิฎก เล่มที่	ชาดก เรื่องที่	เนื้อเรื่อง	พระไตรปิฎก เล่มที่	ชาดก เรื่องที่	เนื้อเรื่อง
ทาน	๒๗	๔๙๙	พระเจ้าสีวิราช	๒๘	๕๔๗	**พระเวสสันดร**	๒๗	๓๑๖	กระต่ายป่าสสบัณฑิต
ศีล	๒๗	๗๒	พญาช้างฉัททันต์	๒๘	๕๔๓	**พญานาคภูริทัต**	๒๗	๕๒๗	สังขปาลนาคราช
เนกขัมม	๒๗	๕๑๐	อโยฆรราชกุมาร	๒๗	๕๑๐	**หัตถิปาลกุมาร**	๒๘	๔๘๒	**เนมิราชกุมาร**
ปัญญา	๒๗	๕๑๕	สัมภวกุมาร	๒๘	๕๒๕	**มโหสถบัณฑิต**	๒๗	๔๐๒	เสนกบัณฑิต
วิริยะ	๒๗	๕๑๖	พญากปิ	๒๗	๕๑	พระเจ้าสีลวมหาราช	๒๘	๕๓๙	**พระมหาชนก**
ขันติ	๒๗	๓๗๐	**จันทกุมาร**	๒๗	๔๕๗	ธัมมิกเทพบุตร	๒๗	๓๑๓	ขันติวาทีดาบส
สัจจะ	๒๘	๕๔๖	**อำมาตย์วิธูรบัณฑิต**	๒๗	๗๕	พญาปลาช่อน	๒๘	๕๓๗	พระเจ้ามหาสุตโสม
อธิษฐาน	๒๗	๒๒	พญากุกกุระ	๒๗	๔๙๗	มาตังคบัณฑิต	๒๘	๕๓๘	**พระเตมิยราช**
เมตตา	๒๘	๕๔๐	**สุวรรณสามดาบส**	๒๗	๔๔๔	กัณหาทีปายนดาบส	๒๗	๕๑๐	พระเจ้าเอกราช
อุเบกขา	๒๘	๕๔๕	**นารทกัสสปฤษี**	๒๗	๒๗๘	พญามหิส	๒๗	๒๗๓	โลมหังสบัณฑิต

ประกอบคำไหว้ ดังที่เรารู้จักกันดีในนาม “ทศชาติชาดก” หรือภาษาล้านนาเรียก **“พระเจ้าสิบชาติ”** ที่ใช้อักษรย่อว่า **“เต ชะ สุ เน มะ ภู จะ นา วิ เว”** หรือ พระเตมิยราช พระมหาชนก สุวรรณสามดาบส เนมิราชกุมาร มโหสถบัณฑิต พญานาคภูริทัต จันทกุมาร นารทกัสสปฤษี อำมาตย์วิธูรบัณฑิต และพระเวสสันดร พบว่าพระเจ้าสิบชาตินี้ บางพระชาติดังเช่น เนกขัมมบารมี ปรากฏอยู่ทั้งในชาดกเรื่อง “อโยฆรราชกุมาร” และ “โควินทพราหมณ์” หรือทานปรมัตถบารมี ก็ปรากฏอยู่ในเรื่อง พญาไก่ป่า และกระต่ายป่าสสบัณฑิต ในที่นี้จะยกตัวอย่างชาดกของบางพระชาติมาเพียง ๓๐ เรื่อง ใส่ในตารางพอให้เห็นเป็นสังเขป โดยวางตำแหน่งของพระเจ้าสิบชาติด้วยการใช้ตัวเข้มด้วย

"คำไหว้มหาสัยปากะโร"

อิติปิโสภะคะวา, ทานะ ป๋าระมีสัมปันโน, ทานะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ทานะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, สีละ ป๋าระมีสัมปันโน, สีละ อุปะป๋าระมีสัมปันโน, สีละ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, เนกขัมมะ ป๋าระมี สัมปันโน, เนกขัมมะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, เนกขัมมะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, ปัญญา ป๋าระมี สัมปันโน, ปัญญา อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ปัญญา ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, วิริยะ ป๋าระมี สัมปันโน, วิริยะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, วิริยะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, ขันตี ป๋าระมี สัมปันโน, ขันตี อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ขันตี ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, สัจจะ ป๋าระมี สัมปันโน, สัจจะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, สัจจะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, อะธิษฐานะ ป๋าระมี สัมปันโน, อะธิษฐานะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, อะธิษฐานะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน , มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, เมตตา ป๋าระมี สัมปันโน, เมตตา อุปะป๋าระมี สัมปันโน, เมตตา ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, อุเปกขา ป๋าระมี สัมปันโน, อุเปกขา อุปะป๋าระมี สัมปันโน, อุเปกขา ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

อิติปิ อิติปิโสภะคะวา, ทะสะ ป๋าระมี สัมปันโน, ทะสะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ทะสะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน, มหาชะยะปากาโร วะระเมนาโถ วะตะโส, ธัมมะกัลยาณาติ วิปัสสะนาคะโต โสภะคะวา

"คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ ฉบับที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำ"

(คำตั้งนะโม ๓ จบ ใช้ หันทะมะยัง มะหาป๋าระมี ยะสุตตะปาฐัง ภะณามะเส)

ทานะ ป๋าระมี สัมปันโน, ทานะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ทานะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋า อุเปกขา ป๋าระมีสัมปันโน, อิติปิโส ภะคะวา

สีละ ป๋าระมี สัมปันโน, สีละ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, สีละ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋า อุเปกขา ป๋าระมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

เนกขัมมะ ป๋าระมี สัมปันโน, เนกขัมมะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, เนกขัมมะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋า อุเปกขา ป๋าระมี สัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

ปั๋ญญา ป๋าระมี สัมปันโน, ปั๋ญญา อุปะป๋าระมี สัมปันโน, ปั๋ญญา ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋า อุเปกขา ป๋าระมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

วิริยะ ป๋าระมี สัมปันโน, วิริยะ อุปะป๋าระมี สัมปันโน, วิริยะ ปะระมัตถะป๋าระมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋า อุเปกขา ป๋าระมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

ขันตี ป๋าระมี สัมปันโน, ขันตี อุปะป๋าระ

มี สัมปันโน, ขันตี ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

สัจจะ ป๋ารมี สัมปันโน, สัจจะ อุปะป๋ารมี สัมปันโน, สัจจะ ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

อะธิษฐานะ ป๋ารมี สัมปันโน, อะธิษฐานะ อุปะป๋ารมี สัมปันโน, อะธิษฐานะ ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

เมตต๋ำ ป๋ารมี สัมปันโน, เมตต๋ำ อุปะป๋ารมี สัมปันโน, เมตต๋ำ ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กะรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

อุเปกขา ป๋ารมี สัมปันโน, อุเปกขา อุปะป๋ารมี สัมปันโน, อุเปกขา ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

ทะสะ ป๋ารมี สัมปันโน, ทะสะ อุปะป๋ารมี สัมปันโน, ทะสะ ปะระมัตถะป๋ารมี สัมปันโน เมตตา ไมตรี กรุณา มุทิต๋ำ อุเปกขา ป๋ารมีสัมปันโน, อิติปิ โส ภะคะวา

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ นะมามิหัง
ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ นะมามิหัง
สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ นะมามิหัง

คำแปล

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือทาน ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งการเกิดขึ้นแห่งทานบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือทานอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือศีล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งศีลบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือศีลอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือเนกขัมมะ ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งการเกิดขึ้นแห่งเนกขัมมบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือเนกขัมมะอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือปัญญา ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งปัญญาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือปัญญาอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือวิริยะ ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งวิริยบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือวิริยะอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือขันติ ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งขันติบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือขันติอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึง

พร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือสัจจะ ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งสัจจะบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือสัจจะอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคืออธิษฐาน ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งอธิษฐานบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคืออธิษฐานอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือเมตตา ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคือเมตตาอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคืออุเบกขา ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งการเกิดขึ้นแห่งอุเบกขาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งบารมีคืออุเบกขาอันมีประโยชน์สูงสุดอย่างยิ่ง ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้นแล ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งบารมีคือทศบารมี ทรงถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอุปบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งปรมัตถบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระเมตตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระไมตรีบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระกรุณาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระมุทิตาบารมี ทรงถึงพร้อมแล้วซึ่งพระอุเบกขาบารมี

ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระธรรม ว่าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ข้าพเจ้าขอถึงซึ่งพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ข้าพเจ้าขอนอบน้อม

อนึ่ง โดยปกติคำว่า “เมตตา” กับคำว่า “ไมตรี” มีความหมายเดียวกันอยู่แล้ว ทำให้นักวิชาการด้านพุทธศาสน์ล้านนาบางท่าน อาทิ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ เห็นว่าสามารถตัดคำว่า “ไมตรี” ที่ซ้ำซ้อนกันออกไปได้ ก็จะเหลือชุดของเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หรือหากประสงค์จะคงไว้ซึ่งภาษาล้านนาโบราณ ก็ให้ใช้ชุดของ **ไมตรี ขุณณา มุตุ๊ตา อุเปกขา** แทน

คาถา

คาถาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดเป็นประจำนั้น สืบหาหลักฐานได้ว่ามีอยู่คาถาหนึ่งชื่อว่า **คาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้าง**

คาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้าง

คาถานี้พบในหนังสือของปวงคำ ตุ้ยเขียว เขียนไว้เป็นอักษรธัมม์ล้านนา ถวายไว้ในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ปริวรรตโดยหนานเดช เครื่องคำ บ้านร้องต้นขาม ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ มัคนายกวัดสันต้นม่วงเหนือ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นคาถาที่พระครูรัตนปัญญาณ เมื่อครั้งเป็นเจ้าคณะแขวงเจียงเรือ (วัดรัตนปัญญารังสิตย์ หรือ วัดไชยสถาน วัดสันต้นคู่) อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ได้อธิบายให้พ่ออาจารย์หนานหลวงมหาสม สุทธคำ เมื่อเดือนยี่ ออก ๙ ค่ำ พ.ศ. ๒๕๒๗ ที่วัดบุพพาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ว่า คาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้าง ครูบาศรีวิชัยเจ้าใช้สวดทุกค่ำเช้า

“...จุ่มเย็นนักหนา คนฮักหุมบ่อิ่มบ่ก้าย...”

แปลว่า “ชุ่มเย็นนักหนา คนรักรุมไม่หมดไม่สิ้น”

เรื่องพระยาอุเทนราชนี้ มีอยู่ในพระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒ อัปปมาทวรรค วรรณาเรื่องพระนางสามาวดี มีเรื่องย่อดังนี้พระเจ้าอุเทนราชเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยพุทธกาล เป็นพระราช

โอรสของพระเจ้าปลันตาปะ แห่งกรุงโกสัมพี เมื่อยังอยู่ในพระครรภ์ ได้มีนกหัสดีลิงค์ (ชาวล้านนาเรียก “นกงางวง” คือมีลักษณะผสมระหว่าง นก ช้าง หงส์ สิงห์) ได้โอบเอาพระราชมารดาไปปล่อยไว้ที่คาคบไม้ใหญ่ในป่า และได้ประสูติที่นั่นยามรุ่งอรุณ จึงมีพระนามว่าอุเทน แปลว่า รุ่งอรุณที่ปราศจากเมฆหมอก ต่อมา “อัลลกัปปดาบส” มาพบและนำเจ้าชายไปเลี้ยง สอนมนต์ชื่อ “หัสดีกันต์” และมอบพิณสามสายให้ เพื่อนำไปใช้ทวงราชสมบัติภายหลังจากที่พระเจ้าปลันตาปะสวรรคต

พิณมี ๓ สาย มนต์มี ๓ ส่วน เมื่อดีดพิณสายหนึ่งพร้อมร่ายมนต์บทหนึ่ง จะทำให้ช้างหนีไป เมื่อดีดพิณอีกสายหนึ่งพร้อมร่ายมนต์อีกบทหนึ่ง จะทำให้ช้างหนีไปพร้อมกับหันกลับมามองเป็นระยะ เมื่อดีดพิณอีกสายหนึ่งพร้อมร่ายมนต์อีกบทหนึ่ง จะทำให้ช้างนายฝูงน้อมหลังเข้ามาหา ซึ่งภาพพระอุเทนราชดีดพิณนี้ ถูกใช้เป็นตราประจำกรมสรรพากรตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๙ จนถึงปัจจุบัน

ในคาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้างที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้สวดทุกเช้าค่ำนั้น ก็แบ่งมนต์เป็น ๓ บท บทที่หนึ่งสวดแล้วมีคุณจะเรียกหรือกำกับผู้ใดก็ได้ สวดบทที่สองเพื่อให้พญาช้างเข้ามากราบไหว้ คุณของบทที่สามคือบังคับจิตใจช้างได้อย่างราบคาบ

นอกจากนี้คุณของมนต์ที่มีฤทธิ์สะกดช้างสะกดคนแล้ว ยังใช้สะกดสถานที่ เมื่อนอนกลางป่าให้เอาหิน ๘ ก้อน ล้อมไว้ ๘ ทิศ ว่ามนต์ สัตว์ร้ายผีป่าผีดงไม่เข้าใกล้ หรือเมื่อเข้าสู่สงครามให้เสก ๓ คาบ ให้ฝนตกเสก ๑๐๘ คาบ เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระหว่างการจัดงานพิธีศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี มีมหรสพที่หาดูได้ยากชนิดหนึ่ง คือ **“ดนตรีเจ้าเลื่อม”** เป็นของเก่าเกือบจะสูญหายไปแล้ว เพราะไม่มีใครกล้าเล่น **เป็นเพลงกล่อมช้าง เพลงนี้อาจเป็นคาถาเดียวกันกับ “คาถาพระอุเทนราชเรียกช้าง” ก็ได้** หากเป็นจริงดังนั้นก็เป็นหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่สนับสนุนคำกล่าวของพระครูรัตนปัญญาณ เจ้าคณะแขวงเจียงเรือ อำเภอดอยสะเก็ดว่า ต่อมาคือพระโพธิรังษี มารชีศาสนธิการเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่วัดเชตุพนได้กล่าวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสวดมนต์คาถาบทนี้เป็นประจำ

“คาถาพระยาอุเทนราชเรียกช้าง”

อุโภนารา กิ๊ริตตั๋ง อุเตนะราชา โสรัสสะ สุราก๊ะ ตั๊ตต๋ะ อุเตนะราชา ป๋าเปิตติ มะกะโรนต๋านำ อุเตนะราชากิ๋ อุณหิสะตี๋ติ๋ กะลึงสุ อุเตนราชา มะอะเรกเขนะ สังฆะดย กิ๊ริมันต๋า อุเตนะราชา วิจ๋ะริ อินโต เอหิ อุเตนะราชะ บทนี้พระยาอุเตนราชดีดปินเรียกเอาจ๊างสารและจะเรียกเอาอันใดก็ได้ แม่นจ๋ากำกั๋บผู้ใด ก็ฟังคำเราเสี้ยงแล

นาราก๊ิรินตั๋ง อุเตนะราชา ติรัสสา นะหัตถี อุเตนะราชา อหัง พุทธะวาระโก๋ อินโต ปัฏฐายะ อุเตนะราชา ป๋าจั๋นโด ผาลุโส มนุษเสสะ มะนุษโส ฆาฏโก อุเตนะราชา อะตะมัตตั๋ง จิตตะปะฏิระภิ อุเทนะราชา บทนี้พระยาอุเทนราชเรียกช้างสารมากราบไหว้พระยาอุเตนลูบหัวจ๊างสารเทล้น

มะนากุ๋ญจร นาก๊ั๊สสะ สัตดทนะหิกัง อุเตนราจา หัตตะสะกุ๋ญจร สุดก๊ะวะติ ดหติ อุเตนะราชา อิอินโต ปัฏฐายะมะดน มาสัทโท มาป๊ะต๊ั๊ดเธนะ อุเตนะรานิหิ ป๋ะมัตโต สุคก๊ะติ๋ตตั๋ง วิชันตี๋ เต๋นะ ต๋าวัญจ๋ะอุเตนะราชา หะต๋วา ก๋งสะสิ เยนาตวัง ก๊ะมิสะสิ อุเตนะราชา อุเตนะราชา บทนี้พระยาอุเทนราชสอนจ๊างเป๋นแล้ว แต่ป๋างห่อนได้ด้วยอันบ่ผูกบ่มัด

หากได้แล้วคาถาพระยาอุเตนวรรคตกมีจ๊างตั๋วกล้าหว่านด้วยหญ้า มนต์ ๓ ตีแล้วหื้อแล้วจักไปเอาได้แล ผิว่าเถี่ยงเรือ จักใคร่แป๊ หื้อเอาฝ้ายมามนต์ ๓ ตี ตั๊ดหัวจุ๊คนแล้วแป๊เป้น ผิว่าหันข้าเลิกมาหื้อเอาหว่านคืนหลัง ข้าเสิกบ่หันแล ผิจักนอนกลางป่า หื้อมนต์หิน ๘ ก้อน ไว้ตี๊สตัง ๘ อะหยังบ่มาใกล้แล ผิจักเข้าสู่สงคราม หือเสก ๓ ตี ผิ จนจ๊างหื้อเสก ๓ ตี แป๊ะเขา และแม่นจักหื้อฝนตกเสก ๑๐๘ คาบ แล

ตำรายา

ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช พบ**ตำรายาของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นจารึกในใบลานด้วยอักษรธัมม์ล้านนา จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์บริขาร วัดบ้านปาง** ใบลานนี้มีขนาดกว้างประมาณ ๔ เซนติเมตร ยาว

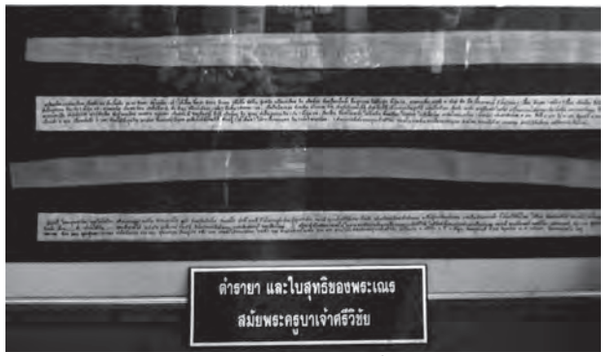

ตำรายา และใบสุทธิของพระภิกษุสามเณรที่ออกโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

๘๗ เซนติเมตร หน้าที่ ๑ มีอักษร ๓ บรรทัด หน้าที่ ๒ มีอักษร ๒ บรรทัด ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่นางสาวชวนคิด ณ ลำพูน แจ้งมาว่า ทุกวันนี้ยังมีผู้สืบทอดตำรายาของครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่แถบอำเภอดอยสะเก็ด โดยชาวบ้านปางเล่าให้คณะนักวิจัยฟังว่า ชาวกะเหรี่ยงจากอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตากผู้หนึ่งเป็นพ่อค้าวัวต่าง ได้เดินทางค้าขายไปถึงอำเภอลี้ วันหนึ่งเขาไปกราบครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง ท่านให้เขาช่วยโขลกใบยาสมุนไพรต่าง ๆ ทำให้เขาเรียนรู้สูตรยารักษาโรคมาจากครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยตรง เมื่อกะเหรี่ยงผู้นั้นมาตั้งรกรากที่อำเภอดอยสะเก็ดจึงได้นำสูตรยาพื้นบ้านจากครูบาเจ้าศรีวิชัยติดตัวมาด้วย

อาจารย์ศรีเลา เกษพรหม ปริวรรตตำรายาของวัดบ้านปางเป็นภาษาไทย มีรายละเอียดดังนี้

หน้าที่ ๑

บรรทัดที่ ๑ ยาเสียบท้อง (แก้เสียดท้อง) และปวดแข้งขา เจ็บหลัง เอว เจ็บเนื้อคิง (เนื้อตัว) ลม ๑๐ จำพวก คัดไค่ท้อง (แก้) ได้เสี้ยง หื้อเอาพิวขาว พิวแดง (พิว หรือพิดพิว-ปิดปิว ภาษาภาคกลางเรียก เจตมูลเพลิงขาว เพลิงแดง) ขมิ้นขึ้น หัสคืน (ภาคกลางเรียก หัสคุณ) จุ่งจาลิง (บอระเพ็ด) เปลือกสะเลียม (สะเดา) ขิง พริกน้อย ห้อมเกี่ยว (หญ้าฮ่อมเกี่ยว ภาษาภาคกลางเรียก กะเม็ง) เป็นน้ำ ปั้นลูกกลอน กินกับสุรา น้ำอุ่น แล // ยาแก้ลมกระด้าง ลงแข้งขา หัวเข่า ตีนมือ หื้อเอายาแก้ ๕ ต้น (หนัก) ๑ เฟื้อง พริกน้อย ดีปลี เทียนดำ (อย่างใดอย่างหนึ่ง หนัก ๑) ซีก ตำปั้นลูกกลอน กิน (กับ) น้ำอุ่น แล

บรรทัดที่ ๒ ยาลมเหน็ด (ลมเหน็บ) เอ็ดหนอ่อน เอาดีปลีมาตำ คั่ว ตำผง หมึกน้ำมันงา (แล้วเอา) บีบคั้น แล เป็นริดสีดวงลม ท้องเต้น มะโหกลม (มะโหก-ริดสีดวงทวาร) ก็ว่า เต็มยังหัวเหน่าก็ดี ยังสะดือก็ดี เป็นหน่วยเป็นลูกก็ดี แล่นขึ้นหัวอก เจ็บอก เมาหัว ลางเที่อพองในท้อง ยาหื้อเอา แกนไม้ฝางมาเคี่ยวหื้อขุ้น (ข้น) เอาเท่ายาทังมวล ชั่งเอาน้ำหนักแล้ว เอารากตาเสือ พันธุ์ผักเพิก พันธุ์หอมป้อม หอมขาว หอมแดง เทียนทัง ๕ ดอกจันทน์ ดีปลี พริกน้อย ขิง พูเลย (ภาคกลางเรียก ไพลเหลือง) ตำปั้นลูกกลอนกิน (กับ) น้ำอุ่นแล

หน้าที่ ๒

บรรทัดที่ ๑ เกี่ยวฮ้าย หื้อเอาใบมะขั่ง (มะข่าง) ใบขี้เหล็ก ห้อมเกี่ยว ใบหนาด ใบผีเสื้อน้อย เอาอันไหนและร้อย (น้ำหนัก) แล้วเอาพริกน้อย ๑ บาท ดีปลี ๑ บาท ขิง ๑ บาท จันทน์จี (๑) บาท จันทน์บาน (๑) บาท เทียนตำ (๑) บาท เทียนทั้งห้า (๑) บาท ตำผงใส่น้ำอุ่นกิน ยาเสลด หื้อเอาหญ้าบินตอ มาเคี่ยวใส่น้ำกินก็ดี เคี่ยวใส่น้ำอ้อยก็ดี คันบ่รู้ (สึกว่า ได้ผล) ใส่รากเป้าตอง

บรรทัดที่ ๒ แตก กินหายเสลด

สรุป

ในบทคำไหว้ คาถาและตำรายานี้ พบว่า “คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ” เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากที่สุด จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ทำให้เราทราบว่า นอกจากครูบาเจ้าศรีวิชัยจะให้ความสำคัญต่อเรื่อง ‘การแผ่เมตตาบารมีให้หมู่มาร’ มากเป็นพิเศษแล้ว (เห็นได้จากคำไหว้และคาถาต่าง ๆ) ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีความรู้ความสามารถในด้านภูมิปัญญา ‘ยาพื้นบ้าน’ อีกด้วย ดังที่ชาวล้านนานิยมเรียกพระภิกษุที่เป็นหมอยาว่า **“เภสัชคุรุ”** อันเป็นคุณสมบัติอีกด้านหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย ◉

หลักธรรมคำสอน

ธรรมอานิสงส์ศีล

สารธรรมจากวัจนะ

ธรรมอานิสงส์ศีล

คำเทศนาสั่งสอนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ค้นพบและมีการตีพิมพ์เผยแพร่ปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ “ธรรมอานิสงส์ศีล” เป็นคำสอนประมวลเรื่องอานิสงส์ของผู้ปฏิบัติศีล ๕ และศีล ๘ โดยย่อ พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ เนื่องในงานฉลองวิหารหลวง วัดสวนดอก เชียงใหม่ ในคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกระบุว่า พิมพ์จำนวนมากถึง ๑๐,๐๐๐ เล่ม โดยแบ่งเป็นอักษรไทเหนือ (ธัมม์ล้านนา) ๗,๐๐๐ เล่ม และเป็นอักษรไทยภาคกลาง ๓,๐๐๐ เล่ม

ส่วนข้อมูลที่ยกมาอ้างอิงในที่นี้ เป็นการจัดพิมพ์ขึ้นใหม่โดย ปวงคำ ตุ้ยเขียว เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๘ **ครูบาเจ้าศรีวิชัย (ในหนังสือท่านเขียนนามว่า “สีวิไชย”) เขียนคำนำของหนังสือเล่มนี้ว่า**

“ด้วยมีความยินดี ซึ่งเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะรอง เจ้าคณะแขวง เจ้าคณะหมวด และพระครู ภิกขุ สามเณร และเจ้านายข้าราชการ นายห้าง พ่อค้า อุบาสก-อุบาสิกา ทั้งหลายทั้งภายในและภายนอก มีศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว ได้บริจาคทรัพย์ ซึ่งหามาด้วยแสนยาก รักดั่งชีวิตจิตใจ ให้อาตมาเป็นผู้ช่วยปฏิสังขรณ์สร้างพระเจดีย์พระวิหารซึ่งเป็นที่ปูชนียสถาน ตามดั่งพระพุทธบัญญัติไว้ให้เป็นที่ไหว้และบูชาแก่คน และเทวดาทั้งหลาย ทั่วมณฑลพายัพ เป็นจำนวนหกแสนกว่า สำเร็จเรียบร้อยได้ฉลองทำบุญเป็นลำดับมาถึงบัดนี้ จึงได้พิมพ์ “ธรรมอานิสงส์ศีล” แจกจ่ายเป็นธรรมทาน ให้ปุถุชนทั้งหลาย ได้รู้ถี่เห็นแจ้งว่า พระธรรมคำสั่งสอนแห่งพระพุทธศาสนานี้ โปรดให้พระมหากษัตริย์และประชาชนพลเมืองทั้งหลายพ้นจากทุกข์ให้รับความสุขได้แท้จริงแล้ว จะได้พากันปฏิบัติตามทางที่ถูกแล้ว จะมิได้เดินทางผิดต่อไป ท่านผู้ใดได้รู้เห็นธรรมนี้แล้ว ขอได้อนุโมทนากับอาตมาด้วย”

เนื่องจากหนังสือ “ธรรมอานิสงส์ศีล” เป็นหนังสือหายาก ไม่เป็นที่เผยแพร่ทั่วไปในปัจจุบัน

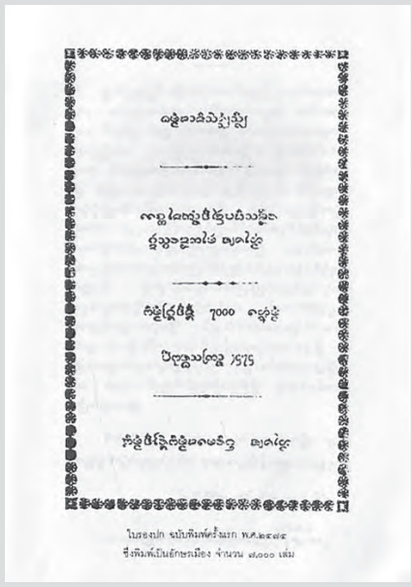

หนังสือธรรมอานิสงส์ศีล เขียนโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ปกรองค้านในเขียนเป็นอักษรธัมม์ล้านนา

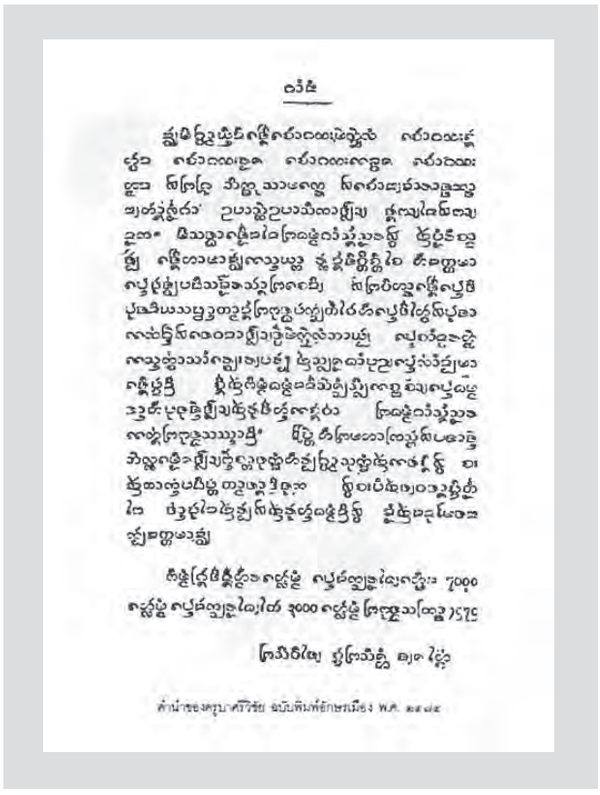

คำนำหนังสือธรรมอานิสงส์ศีล เขียนโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นอักษรธัมม์ล้านนา

เท่าใดนัก แม้จะมีผู้หยิบยก “วรรคทอง” หรือ “คำคม” บางห้วงบางตอนนำไปขยายความต่อในสื่อต่าง ๆ นั้น แต่ก็พบว่าบางถ้อยคำ บางวลี บางประโยค เขียนผิดไปจากสำนวนต้นฉบับอยู่มาก ดังนั้นเพื่อให้ได้ธรรมรสอย่างครบถ้วน จึงขอนำเนื้อหาทั้งหมดของ “ธรรมอานิสงส์ศีล” มาลงตีพิมพ์ในที่นี้อย่างละเอียดอีกครั้ง

เนื้อหาของหนังสือ “ธรรมอานิสงส์ศีล”

นโมตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อเสวนา จ พาลานำ สภาวะอันมิไปส้องเสพคบกับคนพาลทั้งหลายก็ดี

ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา สภาวะอันได้ไปเสพไปคบหากับบัณฑิตนักปราชญ์ทั้งหลาย

ปูชาจ ปูชนียานำ กริยาอันได้ไหว้และบูชามีพระพุทธเจ้า เป็นต้นก็ดี

เอตำ ติวิธำ กมฺมำ อันว่ากรรมสามประการนี้

มงฺคลำ ก็เป็นมงคล อุตฺตมำ อันอุดมยิ่งนัก

อันว่าพวกพาลทั้งหลาย คือว่าพาลภายนอกย่อมเห็นด้วยตาอยู่แล้ว จะไปเสพไปคบกับมันก็ได้ แต่พาลภายใน ซึ่งมิเห็นด้วยตานี้ ถ้ามิไปส้องเสพคบกับด้วยบัณฑิตนักปราชญ์แล้ว ที่ไหนจะล่วงรู้ได้

การคบหากับนักปราชญ์ ก็คือให้หมั่นฟังธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ได้รู้เท่าทันพาลภายใน คือ ว่าตัวตัณหานี้แหละ เป็นพาลภายในร้ายแรงยิ่งกว่าพาลภายนอก

ปุถุชนทั้งหลายมิรู้ พากันเชื่อว่า นามรูปั คือ ธาตุทั้ง ๔ ขันธ์ ๕ อาการ ๓๒ นี้ เป็นตัวตนแล้ว ย่อมอยู่ใต้อำนาจมัน มันจึงบันดาลให้ปุถุชนทั้งหลายเป็นพาล มีความโลภ โกรธ หลง ไปตามอารมณ์ต่าง ๆ แล้ว มีมานะกระด้างแข็งถือว่าตัวเป็นผู้มีปัญญาหาความสุขใส่ตัวทุกวันคืนมิได้ขาด

พระพุทธเจ้าเทศนาไว้ว่า รบชนะเลิศร้อยครั้ง มิเท่าชนะจิตอันเป็นบาปเสียได้ พระพุทธโฆษาจารย์ตั้งข้อปุจฉาธรรมไว้ในพระวิสุทธิมรรคว่า

สิ่งดั่งฤๅ เรียกว่า ปัญญาวิสัชชนา ว่ามีมากคือสภาวะอันฉลาดในศิลปปรีชาต่าง ๆเป็นต้นว่าฉลาดในการไร่นา และการค้าขายให้เกิดทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นปัญญาทั้งมวล แต่เป็นปัญญาทางโลกียะอันประกอบไปด้วยความทุกข์

ส่วนปัญญาอันประเสริฐกว่าปัญญาทั้งหลายนั้น นักปราชญ์ควรสันนิษฐานว่า วิปัสสนาญาณอันสัมปยุตประกอบไปด้วยกุศลจิต พิจารณาเห็นแจ้งว่า สิ่งทั้งหลายในโลกคือ อุปฺปาทินฺนกสังขาร

อุปฺปาทินฺนกสังขาร ที่มีวิญญาณครอง มีมนุษย์สัตว์ทั้งหลายก็ดี อุปฺปาทินฺนกสังขาร ที่ไม่มีวิญญาณครอง มีต้นไม้และดอยดินก็ดี เป็นอนิจฺจำ ทุกขำ อนตฺตา ไม่เที่ยงนับสิ้น

มองดูมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว รูปเก่าที่เป็นเด็กน้อยนั้นหายไป รูปใหม่หนึ่งใหม่คือ ความเก่าเกิดขึ้นมาแล้วก็เปลี่ยนแปลงให้เจ็บตายเป็นที่สุด หมายความว่า สิ่งทั้งหลายอันเกิดมาในโลกนี้มีบ้านเรือน วิญญาณทรัพย์ อริยญาณทรัพย์ ตลอดถึงตัวมนุษย์สัตว์ทั้งหลายก็ดี เป็นสมมติสำหรับใช้กันเมื่อมีชีวิตอยู่ในโลกนี้

เหมือนดั่งได้ไปอาศัยอยู่ในศาลาแห่งหนึ่งแล้ว

มีอำนาจใช้สอย ของอันมีอยู่ในศาลาชั่วคราว ตามกุศลที่หาได้เท่านั้น ถึงเมื่อตายหรือหนีจากศาลาไปแล้ว ก็ต้องละทรัพย์สมบัติและคราบเน่าไว้ที่ศาลา คือโลกนี้ทั้งมวล ไม่มีใครนำไปใช้ในโลกหน้าได้เลย

ปัญญา อันรู้ถี่เห็นแจ้งดั่งนี้ เรียกว่าปัญญานำตนให้พ้นทุกข์ได้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้เหตุที่เกิดทุกข์ว่า ความทุกข์ทั้งหลายเกิดจากขันธ์ ๕ คือ อัตตา อัตตาเกิดขึ้นแล้วก็สมมติเรียกว่าตัวตน แล้วก็มีตัณหาความอยากดิ้นรนกระวนกระวาย กระทำจิตใจให้ฟุ้งซ่านไปตามความอยากต่าง ๆ

ปุถุชนทั้งหลายขาดการอบรมในทางธรรม ไม่รู้จักเหตุที่เกิดทุกข์ ไม่รู้จักเหตุบรรเทาทุกข์ ไม่รู้จักเหตุดับทุกข์ ไม่รู้จักปฏิบัติที่ไปสู่ที่ดับทุกข์ พากันคบแต่พาลภายใน พาลภายในจึงพาไปหาทางผิด ต้องได้รับความเดือดร้อน

แต่เครื่องป้องกันความเดือดร้อนที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้มี ศีล ๕ และ ศีล ๘ คืออย่าฆ่าสัตว์ อย่าลักทรัพย์ อย่าเล่นชู้สู่เสียเมียท่าน อย่ากล่าวคำยุยงสนส่อให้ท่านแตกร้าวบาดหมางกัน อย่าเสพของมึนเมา มีสุรา เป็นต้น

ศีล ๘ เปลี่ยนข้อที่ว่าอย่าเล่นชู้ เป็นว่าอย่าเสพเมถุนกับชายหญิง ในคืน ๑ วัน ๑ แล้ว ห้ามต่อจากข้อ ๕ ไปอีก ข้อ ๖ อย่ากินอาหารเมื่อตะวันบ่าย เพราะจะทำให้ง่วงหงาวหาวนอน ไม่มีปัญญาคิดหาอุบายที่จะพ้นจากทุกข์ได้ ข้อ ๗ อย่าเหน็บดอก (ทัดดอกไม้) อย่าทาแป้งน้ำหอมและเล็งดูการฟ้อน และฟังเสียงจ๊อยซอดีดสีตีเป่า อันเป็นเครื่องล่อตัณหา ข้อ ๘ อย่านั่งนอนเตียงตั่งที่สูงและเสื่อฟูกอันยัดด้วยฝ้าย และนุ่นที่จะทำให้มานะกระด้างแข็ง

ศีล ๕ เป็นข้อสำหรับประจำตัวมนุษย์ทั่วไป แม้นว่าใครไม่รู้และไม่นับถือก็ดี ถ้าไปทางผิดจากศีล ๕ แต่ข้อหนึ่งข้อใดแล้ว ต้องมีบาปได้รับโทษในปัจจุบันนี้เป็นต้นไป คือ

ต้องติดคุก เสียเงินและเสียชื่อเสียง เป็นต้น ดั่งเช่นผู้เป็นนักโทษอยู่ที่เรือนจำนั้นคัน(ครั้น)ตายแล้วก็ได้ไปตกนรก ๕๐๐ ชาติ แล้วได้เกิดมาเป็นคนและสัตว์ชนิดต่าง ๆ ให้ท่านได้ทำอย่างที่ตัวได้กระทำกับเขาอีก ๕๐๐ ชาติ ก็ไปตกนรกชาติ ๑ แล้ว ครั้นพ้นจากนรกก็ได้เกิดมาใช้ให้ท่านกระทำตอบแทนเวรกรรมชาติ ๑ แล้วกลับตกนรกอีก ผลัดเปลี่ยนกันเป็นลำดับไป จนกว่าจะครบกำหนดอย่างละ ๕๐๐ ชาติ รวมเป็น ๑,๐๐๐ ชาติด้วยกัน

ดังผู้เกิดมีเป็นผู้เมีย (กะเทย) และเป็นคนพิการปากแหว่ง หูหนวก ตาบอด แข้งหัก ขาด้วน เป็นขี้ทูด ขี้โม้ เป็นบ้าวิกลจริตผิดธรรมดา เป็นคนไร้เข็ญใจ ฆ่าตัวตาย ถูกเพื่อนฆ่าตาย และถูกโจรปล้นสะดมตีชิงวิ่งราว ถูกเพื่อส่อโกงลักทรัพย์ และถูกผู้อื่นหาความใส่ และมีความเจ็บปวดอายุสั้นพลันตาย เหล่านี้ เพราะได้ทำผิดศีล ๕ มาแต่ชาติปางก่อนแล้วจึงได้เกิดมาใช้หนี้ท่านจนกว่าจะหมดเวรกรรม

ผู้ที่ท่านเกิดมาแล้วมีลักษณะครบถ้วนบริบูรณ์ มีปัญญาเฉลียวฉลาด หาทรัพย์สมบัติได้ง่ายดาย มีความสุข มีอายุยืน ก็เพราะท่านมีเมตตาจิต เคยได้อบรมมีทานศีลมาแล้ว แต่ชาติปางก่อนทั้งมวล

ศีล ๕ สำหรับให้ผู้ที่นับถือได้รับอานิสงส์ คือความสุขในปัจจุบันชาตินี้ ตามธรรมเทศนาว่า พระราชบุตรของพระยาพรหมทัต เมืองพาราณสี เอาไก่ ๑ ตัว มอบให้สีลรักขิตตะ ที่ถือศีล ๕ มาแต่เมื่ออายุ ๕ ปี มาถึงอายุ ๗ ปี เอาไปฆ่าแล้ว แกงมาให้กิน สีลรักขิตตะรับเอาไก่ไปแล้วรำพึงว่า

เราได้ถือศีลมาจนถึงบัดนี้ ถ้าเราจะฆ่าไก่ ศีลของเราก็จักเสียไป เรามิควรจักฆ่าไก่ให้เสียศีลของเรา ควรปล่อยไก่ให้พ้นจากความตายไปเสีย ส่วนตัวเราจักตายด้วยเหตุนี้ก็ช่างมันแล้ว ก็ปล่อยไก่นั้นเสีย ถึงเวลาพระราชบุตรเรียกเอาไก่ไปแกง สีลรักขิตตะบอกว่าได้ปล่อยไปเสียแล้ว พระราชบุตรโกรธสั่งให้จ่าฆ่าคน จับเอาตัวสีลรักขิตตะไปขว้างตกวังน้ำที่เคยเอาผู้ร้ายไปฆ่านั้น ครั้นไปถึงที่แล้ว สีลรักขิตตะได้อธิษฐานตั้งความปรารถนาว่า

ข้าได้รักษาศีลมาจนบัดนี้ เพื่อนจักฆ่าให้ตายแล้ว ด้วยกุศลนี้ขอได้นำตัวแห่งข้าพ้นจากภาวะทั้ง ๓ แต่เทอะแล้ว จ่าฆ่าคนก็เอาตัวสีลรักขิตตะขว้างลงไปที่กลางแม่น้ำ ขณะนั้นมีนาค ๔ ตัว นำเอาปราสาทคำประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ มารับเอาตัวสีลรักขิตตะไว้

แล้วท้าวทั้ง ๔ เทวดาทั้งหลายก็ยกเอาปราสาทนั้นไปตั้งไว้ที่กลางเวียง พระยาพรหมทัตและพระ

ราชบุตรมีความกลัว พากันลงมาไหว้ขอโทษ และยกเอาบ้านเมืองให้สีลรักขิตตะแล

ยังมีลูกย่าแม่หม้ายอยู่เมืองลังกา มีลูก ๒ คน ผู้พี่ชื่อว่ามหาจักกละ ผู้น้องชื่อว่า จุลจักกละ นางผู้เป็นแม่ป่วยได้หาหมอมายา (หาหมอยามา?) หมอว่าให้หาเลือดกระต่ายมาประสมยาให้กินจึงจะหายชายผู้เป็นพี่ใช้น้องไปดักกระต่ายมากำไว้ กระต่ายตัวนั้นดิ้นและร้อง จุลจักกละนึกในใจว่า

สัตว์ทั้งหลาย เมื่อความตายมาถึงแล้วย่อมกลัวตายทุกตัว แม่เราและตัวเรานี้ก็กลัวตายด้วยกัน ส่วนสัตว์มันปากพูดไม่ได้ มันก็แสดงกิริยาดิ้นและร้องขอความกรุณาตามภาษาของมัน **ทั้งคนและสัตว์ย่อมรักตัวตนด้วยกันทั้งนั้น** เราควรปล่อยกระต่ายตัวนี้ให้พ้นจากความตายดีกว่า ส่วนแม่ของเราก็เอาบุญกรรมเป็นประมาณเทอะ แล้วก็ปล่อยกระต่ายตัวนั้นไป แล้วกลับไปบ้าน

พี่ชายถามก็บอกตามความจริง แล้วพี่ก็โกรธเอาค้อนไล่ตีน้อง น้องวิ่งไปหาแม่ แม่ก็ห้ามเสีย แล้วถามเรื่องอันใดกัน น้องก็เล่าให้ฟัง และน้องได้อธิษฐานว่า

ตั้งแต่ข้าเกิดมาจนถึงบัดนี้ มิได้กระทำผิดจากศีล ๕ เลย ด้วยกุศลที่ถือมั่นดังนี้ ขอให้แม่ข้าหายจากโรคตามสัจจะนี้เทอะ แล้วเอามือลูบแม่ แม่ก็หายจากโรคได้ทันที

มิใช่แต่เท่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานไปได้ ๒๑๘ พระวัสสา พระศรีธรรมาโศกราชได้ป่าวประกาศให้ประชาชนทั้งหลายในชมพูทวีปพากันรักษาศีล ๕ มีความสงบเรียบร้อย จนได้สร้างพระเจดีย์ และพระวิหารอย่างละแปดหมื่นสี่พันองค์ไว้ทั่วหัวเมือง แล้วมีการฉลองทำบุญ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน สำเร็จบริบูรณ์แล้ว ซ้ำได้แกะจารึกไว้ในแผ่นศิลาข้างปลายที่สุด พระราชดำรัสแผนกที่ ๑๓ มีใจความว่า

“บรรดาเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายอันมาแต่ภายหลัง ซึ่งหมายต้องการจะเอาชัยชนะต่อไป อย่าถือว่าการชนะด้วยคมอาวุธเป็นนามอันสมควรของผู้ชนะการนั้นเป็นแต่ทำความวุ่นวายและความย่ำยีร้ายแรงเท่านั้น ควรถือว่าการชนะจริงมิใช่อย่างอื่น มีแต่ปราบด้วยศาสนาอย่างเดียวเท่านั้นให้ชนะ จึงได้พระราชดำรัสนี้เป็นพยาน”

หลักฐานแสดงให้เล็งเห็นความจริงได้ว่า การปราบด้วยอาวุธย่อมก่อเวรมีแต่ความเดือดร้อน ดังผู้ที่มีครอบครัว มีบิดามารดา มีภรรยา มีบุตรหลาน ญาติพี่น้องอยู่พร้อมหน้ากัน ต่างก็หวังได้รับความสุขและได้พึ่งพาอาศัยกัน เมื่อหัวหน้าครัวเรือนตายแล้ว ความเดือดร้อนของครอบครัวนั้นจะเกิดมีความขมขื่นสักปานใด และใครจะเป็นผู้ปกครองเลี้ยงดูครอบครัวของเขาต่อไปอีก มันก็เท่ากับตายไปด้วยกันทั้งครอบครัวด้วยแล้ว

บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมรักตัวกลัวตายด้วยกันทั้งมวล การปราบด้วยอาวุธซึ่งเกณฑ์เอามนุษย์ไปรบราฆ่าฟันกันตายเป็นหมื่นเป็นแสน กระทำให้มนุษย์ทั้งหลายได้รับความเดือดร้อนเพื่อหวังความสุขอันเล็กน้อยมาใส่ตัวผู้เดียวนั้น มิชอบด้วยทางยุติธรรม

เหตุว่าท่านเคยปราบด้วยอาวุธและปราบด้วยทางศาสนามาแล้วทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็เล็งเห็นว่าเป็นความจริงอยู่แล้ว แต่ก็น่าสงสัยอยู่ว่า มีการฉลองทำบุญทานได้ ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน จะมีผู้ร้ายปล้นสะดมตีชิงวิ่งราวหรือไม่ ควรสันนิษฐานได้ว่า ปุถุชนสมัยนั้นมีศีล ๕ บริบูรณ์ ไม่มีการเบียดเบียนกัน แม้นว่าเจ้าของบ้านไม่อยู่หับประตูไว้ ก็ไม่มีผู้บังอาจเข้าไปในเคหสถานบ้านเรือนของเขาได้

การที่เกิดมีโจรผู้ร้ายขึ้นชุมชน (ชุกชุม?) นี้ ก็เพราะปุถุชนทั้งหลายขาดการอบรมในทางธรรม ไม่รู้เท่าทันความจริง จึงพากันถือว่า **“อัตตาคือ ตัวสมมติอันเป็นซากผีนั้น เป็นของตนแท้”** จึงพากันได้รับความเดือดร้อน

มีแต่พระพุทธเจ้าซึ่งตรัสรู้เบญจธรรมอันลึกแลบ (ลึกล้ำ?) ด้วยตนเองเท่านั้น รู้เท่าความจริงได้แม่นว่า ท่านได้ถึงนิพพานไปแล้วก็ดี ท่านก็ได้ตั้งศาสนาไว้ ๕,๐๐๐ พระวัสสา ก็ให้ภิกขุสังฆะทั้งหลายปฏิบัติรักษาพระธรรมคำสั่งสอน ไว้สั่งสอนโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายให้ได้พ้นจากทุกข์

ท่านตรัสรู้ไว้ว่า ศาสนาจะตั้งอยู่ได้ก็เพราะพระมหากษัตริย์เป็นพุทธศาสนูปถัมภ์ ท่านจึงได้ฝากศาสนาไว้กับพระมหากษัตริย์ ถ้าพระมหากษัตริย์และเจ้าเมืองพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ราษฎรทั้งหลายพากัน

ไปรักษาศีล ๕ และทำบุญใส่บาตร ฟังธรรมที่วัดทุกวันศีลเป็นลำดับไปแล้ว ก็จักได้อานิสงส์ คือ ความสุขในปัจจุบันทันตา ดังจักกล่าวต่อไป

สำหรับอานิสงส์ศีล ๕ คือ ความสุขในปัจจุบัน ประกอบด้วย ๒๕ อย่าง มีดังนี้

๑. เมื่อนอนหลับก็เป็นสุข

๒. เมื่อตื่นก็เป็นสุข

๓. เมื่อฝันก็ฝันดีไม่ฝันร้าย

๔. มีชื่อเสียงเล่าลือไปทั่วทิศานุทิศว่าเป็นผู้มีเมตตา จิตใจเป็นศีลใจบุญ

๕. เป็นที่รักแก่คนและเทวดาทั้งหลาย

๖. แม้นจักบ่ายหน้าไปสู่ทิศใด เทวดาตามรักษา บันดาลให้มีผู้อุปถัมภ์มิให้ลำบาก

๗. แม้นเข้าในที่ประชุมชนหมู่ใด ก็เป็นผู้มีความกล้าหาญองอาจ ฉลาดในการเจรจา

๘. ไม่มีศัตรูคิดอาฆาตทำร้ายได้

๙. ไม่มีความสะดุ้งตกใจกลัวต่อภัยอันตรายสิ่งใด

๑๐. เป็นผู้ปราศจากทุกข์ ไม่มีคดีถ้อยคำเกิดขึ้นเลย

๑๑. เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ มีหน้าตาเบิกบานยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่ทุกเมื่อ

๑๒. ไม่มีความเศร้าโศกเสียใจ และมีอายุยืน

๑๓. มีปีติเอิบอิ่มอยู่ในใจว่า ได้ทำความดีไว้เป็นที่พึ่งแก่ตัวแล้ว

๑๔. เป็นผู้ที่ทำใจให้บริสุทธิ์ คือเป็นเทวดาหับ(ปิด)ประตูอบายไว้แล้ว

๑๕. ยามเมื่อจะตาย ก็มีสติดี ไม่มีความสะดุ้งตกใจเลย อันนี้เป็นอานิสงส์เฉพาะตัว อานิสงส์ส่วนประเทศบ้านเมืองได้รับต่อไปอีกด้วยดังนี้

๑๖. ประชาชนพลเมืองทั้งหลายก็ได้เป็นสามัคคีกลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๑๗. พวกอันธพาลสันดานหยาบ เห็นหมู่ประชาชนทั้งหลายเป็นผู้ใจศีลใจบุญ ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย คิดละอายขวยเขินขึ้นในใจ ไม่อาจจะเป็นพาลต่อไป ก็จักกลับใจเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมต่อไป

๑๘. ความก้าวร้าวเบียดเบียนกันก็ไม่มี

๑๙. โจรผู้ร้ายก็สงบ

๒๐. ฝนตกชอบตามฤดูกาล

๒๑. พืชข้าวกล้าก็งอกงามบริบูรณ์

๒๒. ปราศจากภัยพิบัติ คือ น้ำไม่ท่วม ไฟก็ไม่ไหม้ โรคห่าทั้งหลายก็ไม่มี

๒๓. พลเมืองทั้งหลายก็มีความสุขความสบาย

๒๔. เมื่อประเทศบ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขแล้ว นานาชาติก็ไม่มาราวีรบกวนได้

๒๕. พระมหากษัตริย์และเจ้านาย ผู้ปกครองประเทศบ้านเมืองก็มีความสุขสบาย

การปฏิบัติรักษาศีล ๕ อันเป็นบันไดขั้นต่ำเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา มีอานิสงส์ให้ได้รับความสุขในปัจจุบัน ประจักษ์แจ้งแก่ตา ดังนี้ ครั้นตายแล้วก็ได้ขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ ครั้นจุติจากสวรรค์ก็ได้ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ มีรูปอันงาม มีปัญญาเฉลียวฉลาด มีทรัพย์สมบัติมาก มีอายุยืน มีเมียมีลูกมีหลานก็ว่านอนสอนง่าย ไม่มีศัตรูเบียดเบียนได้ และเป็นปัจจัยให้มีความสุขไปตราบถึงนิพพาน

ผู้ที่รักษาศีล ๘ ได้ ก็ได้รับความสุขในปัจจุบันมากกว่าศีล ๕ ข้อขึ้นไปอีก คือไปนอนอยู่ที่วัด เป็นกายวิเวก จิตวิเวก สงบอารมณ์ปราศจากความพยาบาทจองเวร ถีนมิทธะ ปราศจากความง่วงหงาวหาวนอน อุทธัจจะ ปราศจากความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ไม่มีสิ่งใดมารบกวน วิจิกิจฉา ปราศจากความสงสัยในพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว

คือไปอบรมทำใจให้บริสุทธิ์แยบคายเสมอดั่งพรหม ครั้นว่าตายก็ได้ขึ้นไปเกิดบนชั้นพรหม มีความสุขและมีอายุยืนยิ่งกว่าชั้นสวรรค์ ครั้นจุติก็ได้มาเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลสูง มีรูปโฉมอันเงางาม มีปัญญาเฉลียวฉลาดอายุยืนมียศมีบริวารมีอำนาจมาก

มนุษย์ผู้ใดถือศีล ๕ ได้มั่นเที่ยงแล้ว ผู้นั้นได้เป็นอุบาสก อุบาสิกาในพุทธศาสนา เป็นผู้มีปัญญาเกิดมามิเสียชาติ เป็นผู้ฉลาดนำความสุขมาใส่ตัว ประเสริฐกว่าทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ทั้งมวล

แก้วมณีโชติของพระยาจักรพรรดิ ผู้เป็นใหญ่กว่ามนุษย์ทั้งปวง และเครื่องของขัตติยนารีทั้งหลายมีแก้วแหวนเงินคำ เป็นต้น เป็นของบำรุงตัณหา

กามคุณ เหมือนดั่งน้ำผึ้งแช่ยาพิษ สำหรับนำความทุกข์มาใส่ตัวโดยไม่มีประโยชน์สิ่งใดเลย

น้ำแม่(แม่น้ำ)คงคา ยมุนา อจิรวดี มหิ มหาสรภู ซึ่งเป็นแม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ แม่น้ำ แม้นจักเอามาอาบให้หมดสิ้นทั้ง ๕ แม่นี้ ก็ไม่อาจจะล้างบาป คือความเดือดร้อนภายในให้หายได้ และฝนลูกเห็บแม้นจะตกมาร้อยห่า ให้เย็นและหนาวสักปานใดก็ดี ก็ไม่อาจจะเย็นเข้าไปถึงภายในให้หายจากความทุกขเวทนาได้

ศีล ๕ เป็นอริยทรัพย์ เป็นต้นเหตุของความบริสุทธิ์ เป็นน้ำทิพย์สำหรับล้างบาป คือความเดือดร้อนภายในให้หายได้ เป็นบันไดแก้ว สำหรับก่ายขึ้นไปอยู่สวรรค์ สมดั่งพระบาลีว่า

"สีเลน สุคตึ ยนฺติ" ศีลให้เป็นที่จำเริญไปด้วยความสุข

"สีเลน โภคสมฺปทา" ศีลให้เป็นที่จำเริญไปด้วยโภคทรัพย์สมบัติทั้งมวล

"สีเลน นิพฺพุ ตึ ยนฺติ" ศีลทำประโยชน์ให้มีความสุขไปตราบจนถึงนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่งได้แท้จริง

"ตสฺมา สีลวิ โสธเย" เหตุนั้นศีลเป็นของดีวิเศษยิ่งนัก หาอันใดจักเปรียบเทียบไม่ได้

สมดั่งพุทธภาษิตว่า "อพฺยา ปชฺฌ สุขๆ โลเก" ความไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันเป็นความสุขในโลก

พระธรรมคำสั่งสอนคือ ศีล ๕ เป็นธงไชยเฉลิมโลก ถ้ามนุษย์ทั้งหลายพากันถือศีล ๕ ได้ทั้งโลก มนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งมีในโลกก็มีความสุข ธรรมก็มีความจำเริญ โลกกับธรรมถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

ดังนี้แล้ว แผ่นดินโลกก็จักได้กลายเป็นแผ่นดินเมืองสวรรค์ น้ำตาของมนุษย์อันเป็นทะเลนองท่วมโลกมาแล้วแต่ก่อน ก็จักเหือดแห้งหายไป ผู้ที่มั่นอยู่ในศีล ๕ นี้แล ถ้าผู้ไม่มีศีล ๕ กับตนแล้ว ก็แปลว่าเป็นผู้ล้มชาติ ขุดขุมฝังตัวไว้ในชาตินี้เสียแล้ว จะไปติโทษผู้ใด

ปุถุชนทั้งหลายอย่าได้สงสัยว่า พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้ว จะบำเพ็ญอย่างใด ก็ไม่ได้ถึงมรรคผลและนิพพานนั้น **ความจริงพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อท่านถึงนิพพานไปแล้ว ผู้ที่ปฏิบัติถูกต้องตามพระธรรมคำสั่งสอนก็ได้เป็นอรหันต์ ได้ถึงนิพพานเหมือนกัน**

ถ้าผู้ใดเล็งเห็นว่า พระธรรมคำสั่งสอน เป็นความจริงบริสุทธิ์ ผู้นั้นย่อมเล็งเห็นพระพุทธเจ้าได้ทุกเมื่อ แม้นว่าท่านยังทรมานอยู่ก็ดี ผู้ใดมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้องธรรม ก็ไม่อาจจะพ้นจากทุกข์ได้ ข้อปฏิบัติที่จะให้พ้นทุกข์ได้ ก็คือรักษาศีลบริสุทธิ์เสียก่อน ความตั้งมั่นก็จะมีขึ้น

เพราะฉะนั้น ปุถุชนทั้งหลาย ผู้แสวงหาความสุขใส่ตัว จงพากันรักษาศีลให้บริสุทธิ์เถิด เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว สมาธิความตั้งมั่นก็จักเกิดมีมา แล้วให้ปลูกปัญญา ปัญญาก็หากจักเกิดมีขึ้น ให้หมั่นระลึกถึงตนอยู่บ่อยๆ ว่ามิใช่ตัวตน เป็นธาตุทั้ง ๔ ขันธ์ ๕

ทั้งอาการ ๓๒ โสโครก เป็นตัวทุกข์ ตัวแก่ ตัวเจ็บ ตัวตาย มิใช่ตัวอันจักตามไปในโลกหล้า ให้เห็นแจ้งด้วยปัญญาของตนเองแน่นอนลงไปแล้ว จึงเป็นสมุจเฉทปหาน กิเลสหมดแล้ว จักก็เป็นวิมุติ หลุดพ้นจากทุกข์ได้เป็นอรหันต์จริง

อเสวนา จ พาลานำ สภาวะอันได้รู้จักพาลภายใน คือ โลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์แล้ว ไม่ได้ซ่องเสพคบหากับมันก็ดี

ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา สภาวะอันไปเสพไปคบหาบัณฑิตนักปราชญ์ คือให้ฟังธรรม คำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้า จนได้รู้จักพาลภายใน อันเป็นต้นเหตุแห่งบาป ก็ดี

ปูชา จ ปูชนียานำ กิริยาอันได้ไหว้และบูชายังพระพุทธเจ้า ก็ดี

เอตำ ติวิธำ กมฺมำ อันว่ากรรม ๓ ประการนี้

มงฺคล ก็เป็นมงคล

อุตฺตมำ อันอุดมดีตามดังกล่าวมานี้

พระพุทธเจ้าไปบำเพ็ญสร้างบารมีมาได้ ๔ อสงไขยปลายแสนมหากัป จึงได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษ รู้ต้นเหตุที่เกิดทุกข์ รู้เหตุที่บรรเทาทุกข์ รู้เหตุที่ดับทุกข์ รู้ทางปฏิบัติไปสู่ที่ดับทุกข์แล้ว ได้นำมาเทศนาให้มนุษย์ทั้งหลายได้รู้ถี่เห็นแจ้งดังนี้ มิใช่ของที่จะพบได้ด้วยง่าย ๆ

เมื่อใดผู้ที่ไม่มีบุญ ไม่เคยได้บำเพ็ญมาแต่ชาติก่อนแล้ว ก็บ่ห่อนว่าจะพบได้เลย เมื่อได้เกิดมาพบคำสั่งสอนอันเป็นความจริงบริสุทธิ์ที่จะนำตนให้พ้นทุกข์ได้ดังนี้ ก็เป็นมหาลาภอันประเสริฐแล้ว เพราะว่าทรัพย์สมบัติทั้งหลาย อันเป็นทรัพย์ภายนอกที่จะเอาไปไม่ได้นั้น ยังพากันเร่งขวนขวายหาทั้งกลางวันกลางคืนนี้

ได้มาพบพระธรรมคำสั่งสอนที่แนะนำให้ผู้ปฏิบัติตามได้พ้นจากทุกข์ ในบัดนี้ไปตราบถึงนิพพานเป็นอริยทรัพย์ สำหรับติดตามไปทุกชาติ ประเสริฐกว่าทรัพย์สมบัติอันมีในโลกนี้หมื่นเท่าแสนเท่า ดังนี้ก็เป็นโอกาสอันดีวิเศษสำหรับในชั่วชีวิตนี้ ซึ่งจะหาโอกาสอันดีอย่างนี้ไม่มีอีกแล้ว

เมื่อเวลายังอยู่สบายนี้ ไม่ควรจะถือว่ายังเป็นเด็กหนุ่มน้อย ถ้าแก่มาแล้วจึงค่อยทำบุญนั้นเป็นผู้มีความประมาทคิดผิด เพราะตามีหน้าดูหน้าไม่เห็น พญามัจจุราชไม่มีความกรุณาใคร ไม่ว่าหนุ่มแก่ แม้อยู่ในห้องมันก็เอา หนุ่มมันก็เอา แก่มันก็เอา ไม่ประมาทลาสา เพราะตนรู้สึกว่าจะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้นแล้ว มีปัญหาว่าจะป้องกันอย่างไรไม่ให้มีความเศร้าโศกเสียใจ

เมื่อความตายจะมีถึง ควรจะพากันรักษาศีลทำบุญให้ทาน เป็นที่พึ่งแก่ตนไว้เสียเมื่อก่อนเฒ่า เพื่อไม่ให้เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนาที่ดี แล้วไม่ให้มีความแคล้วคลาดกินแหนงแคลงใจ เมื่อภายหลังนั้นเถิด กล่าวด้วยอานิสงส์ศีลสำเร็จแต่เท่านี้แล”

ลงนามผู้เขียนว่า **“พระสีวิไชย”** ผู้ปริวรรตภาษาสำนวนฉบับภาษาไทยในการพิมพ์ใหม่ คือ **หนาน ปวงคำ ตุ้ยเขียว** สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลงวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๒๘

สรุปเนื้อหาของหนังสือธรรมอานิสงส์ศีล

ครูบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มต้นด้วยการห้ามคบคนพาล ให้คบแต่บัณฑิต ชี้แจงว่า “พาล” มี ๒ อย่าง พาลภายนอกคือคนพาล และพาลภายในคือตัณหา ที่ทำให้เรายึดมั่นว่านามรูป คือธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ อาการ ๓๒ คือตัวเรา พาลภายในกำจัดได้ด้วยการฟังธรรมปฏิบัติตามคำสอนของผู้รู้ คือพระพุทธเจ้า จะเกิดวิปัสสนาญาณอันสัมปยุต ประกอบด้วยกุศลจิต พิจารณาเห็นว่า สิ่งทั้งหลายในโลกเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เป็นปัญญานำตนให้พ้นทุกข์ได้

เครื่องป้องกันความเดือนร้อน (คนพาล) ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้มีศีล ๕ และศีล ๘ หากผิดศีลนอกจากจะได้รับโทษในปัจจุบันแล้วยังต้องตกนรก ๕๐๐ ชาติ แล้วเกิดเป็นคนหรือสัตว์ตามกรรมอีก ๕๐๐ ชาติ สลับกัน รวมเป็น ๑,๐๐๐ ชาติ

อานิสงส์ของการรักษาศีล คือ ความสุขในปัจจุบัน ประกอบด้วย ๒๕ อย่าง ตายไปแล้วก็ไปเกิดบนสวรรค์ ต่อไปหากลงมาเกิดเป็นคน ก็จะมีรูปงาม ปัญญาดี ทรัพย์มาก อายุยืน ลูกเมียว่านอนสอนง่าย ไม่มีศัตรูเบียดเบียน และ**เป็นปัจจัยให้มีความสุขไปตราบถึงนิพพาน** พร้อมยกชาดกประกอบ ๒ เรื่อง

ส่วนอานิสงส์ของผู้ที่รักษาศีล ๘ จะได้รับความสุขในปัจจุบันมากกว่าศีลข้อ ๕ ขึ้นไปอีก คือ ไปนอนอยู่ที่วัด เป็นกายวิเวก จิตวิเวก สงบอารมณ์ ปราศจากความพยาบาท จองเวร ถีนมิทธะ ปราศจากความง่วงหงาวหาวนอน อุทธัจจะ ปราศจากความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ไม่มีสิ่งใดมารบกวน วิจิกิจฉา ปราศจากความสงสัยในพระธรรมคำสั่งสอนแล้ว คือไปอบรมทำใจให้บริสุทธิ์แยบคายเสมอดั่งพรหม ตายก็ได้ขึ้นไปเกิดบนชั้นพรหม มีความสุขและอายุยืนยิ่งกว่าชั้นสวรรค์ ครั้นจุติก็ได้มาเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลสูง มีรูปโฉมอันเงางาม มีปัญญาเฉลียวฉลาด อายุยืน มียศ มีบริวาร มีอำนาจมาก

ข้อปฏิบัติที่ทำให้พ้นทุกข์ คือ รักษาศีลให้บริสุทธิ์เสียก่อน สมาธิความตั้งมั่นก็จะมีขึ้น แล้วให้ปลูกปัญญา โดยให้หมั่นระลึกถึงตนอยู่บ่อย ๆ ว่ามิใช่ตัวตน เป็นธาตุทั้ง ๔ ขันธ์ ๕ อาการ ๓๒ เป็นตัวทุกข์ ตัวแก่ ตัวเจ็บ ตัวตาย ไม่ใช่ตัวอันจักตามไปในโลกหน้า ให้เห็นแจ้งด้วยตัวเองแน่นอนลงไป จึงเป็น “สมุจเฉทปหาน” กิเลสหมดแล้วจักเป็น “วิมุติ” หลุดพ้นจากทุกข์ได้เป็นพระอรหันต์จริง

ท้ายสุดของธรรมเทศนาเรื่องนี้ เน้นย้ำถึงความไม่ประมาท ให้ทุกคนพากันรักษาศีลทำบุญให้ทานเป็นที่พึ่งแก่ตนไว้เสียเมื่อก่อนเฒ่า

ในคำเทศนานี้ ได้อ้างถึง ***คัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์*** ไว้ด้วย ถึงปัญญาอันสัมปยุต ย่อมหมายความว่า**ในสังคมล้านนาเมื่อครึ่งศตวรรษก่อน ได้รู้จักและมีการศึกษาวิสุทธิมรรคกันแล้วอย่างกว้างขวาง**

คำสอนเรื่องศีลที่ตราตรึงอยู่ในความทรงจำของผู้คน ได้แก่คำสอนที่ว่า ศีล ๕ คืออริยทรัพย์ เนื้อหาในธรรมอานิสงส์ศีล กล่าวถึงศีลในฐานะเป็นเครื่องป้องกันความเดือนร้อนอันเกิดจากการยึดมั่นในตัวตน

"การรักษาศีล ต้องรักษาให้จริงจัง หมั่นเพียรเหมือนแท่นหินศิลาใหญ่ โดนแดดโดนฝน โดนลม ก็ไม่หวั่นไหว ให้ตั้งมั่นเหมือนแท่นศิลาที่เป็นที่มาของคำว่าศีล"

สาระธรรมจากวัจนะ

ปกติครูบาเจ้าศรีวิชัย**เป็นนักปฏิบัติมากกว่าเป็นนักเทศน์ หรือนักเขียน จึงค้นหาคำสอนของท่านที่เป็นธรรมะข้ออื่นๆ นอกเหนือไปจาก "ธรรมอานิสงส์ศีล" ในรูปแบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรได้ค่อนข้างยาก** เท่าที่ทราบ**ส่วนใหญ่ได้มาจากคำบอกเล่า มุขปาฐะ ซึ่งถือเป็นเกร็ดตำนานที่แฝงไปด้วยคำสอนที่มีสาระ** พอจะประมวล **"สาระธรรม" ที่ได้มาจาก "วัจนะของครูบาเจ้าศรีวิชัย"** ให้เห็นพอสังเขปได้ดังนี้

ยึดมั่นใน "ปาราชิก ๔" และ "ปาริสุทธิศีล ๔"

ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๖๓ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ครั้งแรก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จเจ้าคณะใหญ่หนกลาง ได้ตรัสถึงเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัยกับพระครูปลัดสัมพิพัฒน์พรหมจริยาจารย์ผู้เป็นเลขา เพื่อให้พระครูปลัดฯ นำข้อตัดสินคดีไปแจ้งให้ผู้จัดการหนังสือพิมพ์บางกอกไทม์ทราบ ให้ลงประกาศข่าวการตัดสินคดีครูบาเจ้าศรีวิชัยต่อไป

เนื้อความตอนหนึ่งได้อ้างถึง คำปรารภของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ที่ทรงประเมินภูมิธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย แล้วสรุปว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย พอจะรู้ "ปาราชิก ๔" อยู่บ้าง

"...มีความรู้ทางศาสนาน้อยนัก ทางพระวินัยก็พอรู้เพียงปาราชิก ๔ ทางภาวนาไม่มีทางอื่นนอกจากบริกรรม ปฏิสังขาโย อัชชะมะยา และอิติปิโส แต่เป็นผู้มีเจตนาดีมีสัญญา รู้สึกตัวว่าเป็นสมณะ..."

ใจความสำคัญของเรื่องนี้ อยู่ในตอนที่**สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สอบถามครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า ความเป็นพระสิ้นสุดที่ใด ท่านตอบว่า "ปาราชิก ๔"**

รายละเอียดของปาราชิก ๔ มีปรากฏในพระวินัยเล่ม ๘ หมวดปาราชิกกัณฑ์ ได้แก่การกระทำผิดอันร้ายแรง **ซึ่งผู้กระทำจะต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ** ได้แก่

๑. **การเสพเมถุนแม้กับสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย** (ร่วมสังวาสกับคนหรือสัตว์)

๒. **การถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน** จากบ้านก็ดี จากป่าก็ดี (ขโมย) ได้ราคา ๕ มาสก (๑ บาท)

๓. **การพรากกายมนุษย์จากชีวิต** (ฆ่าคน) แสวงหาและใช้เครื่องมือประหารและจ้างวานฆ่าคน หรือพูดพรรณนาคุณแห่งความตายให้คนนั้นๆ ยินดีที่จะตาย (โดยมีเจตนาหวังให้ตาย)

๔. **กล่าวอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่จริง** อันเป็นความรู้เห็นอย่างประเสริฐ อย่างสามารถ น้อมเข้าในตัวว่า ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้ (ไม่รู้จริงแต่โอ้อวดความสามารถของตัวเอง)

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติปาราชิกทั้ง ๔ สิกขาบทนี้ ในข้อห้ามเสพเมถุนก็เพื่อชีวิตพรหมจรรย์ของภิกษุโดยตรง ข้อห้ามลักทรัพย์เป็นไป

เพื่อความสันติสุขของสังคมสงฆ์และสังคมโดยทั่วไป ข้อห้ามฆ่ามนุษย์และข้อห้ามอวดอุตริมนุสธรรมเป็นเพื่อประโยชน์แก่คณะสงฆ์โดยส่วนรวม

ปาราชิก ๔ เป็นเรื่องใหญ่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา เพราะหากผิดศีลข้อใดข้อหนึ่งก็ยังพอจะปลงอาบัติได้ แต่ความผิดอันเนื่องมาจากปาราชิกทั้ง ๔ นี้ เป็นอาบัติหนักที่เรียกว่า อเตกิจฉา คือ ไม่สามารถแก้ไขได้เลย ต้องลาสิกขาเพียงอย่างเดียว

ส่วนการบริกรรมปฏิสังขาโย อัชชะมะยา และอิติปิโสของครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐานแบบล้านนาโบราณ

สำหรับ ศีล ๔ นั้น เมื่อวันแรกที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาถึงกรุงเทพฯ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส ได้สอบถามเพิ่มเติมถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ

หนังสือของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้กล่าวถึงข้อความหนึ่งว่า

"...อิติปิโสยังเรียนไม่จบหรือ แล้วมาบวชนี้ถือศีลอะไร ครูบาเจ้าศรีวิชัยตอบ ศีล ๔ แล้วสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรสจึงแสดงพระอาการแปลกใจ ในทำนองว่าปกติมีแต่ศีล ๕ แต่ทำไมครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงนับถือแค่ศีล ๔..."

ศีล ๔ คืออะไร แท้จริงแล้ว **"ศีล ๔" นี้ เป็นศีลที่ปรากฏในวิสุทธิมรรค คือ ปาริสุทธิศีล ๔ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญยิ่ง เพราะสามารถดับซึ่งกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง** ประกอบด้วย

๑. **ปาติโมกขสังวร** สำรวมในพระปาติโมกข์ คือ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต

๒. **อินทรียสังวร** สำรวมในอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ

๓. **อาชีวปาริสุทธิ** เลี้ยงชีพโดยอาการที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ

๔. **ปัจจยปัจจเวกขณะ** พิจารณาเสียก่อนจึงจะบริโภคปัจจัย ๔ ไม่บริโภคด้วยตัณหา

เห็นได้ว่าการยึดมั่นใน "ปาราชิก ๔" และ "ปาริสุทธิศีล ๔" ของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างลึกซึ้งเช่นนี้

สาธุชนชาวลำพูนและจังหวัดใกล้เคียงหลั่งไหลไปร่วมทำบุญกับครูบาเจ้าศรีวิชัยในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยที่ได้รับวาตภัยครั้งใหญ่

นี่เอง เป็นผลทำให้เกิดการยอมรับ "ภูมิธรรมระดับสูง" ของท่าน แม้นก่อนหน้านั้นในสายตาของคณะพระสังฆราชาจะมองว่าท่านเป็นพระบ้านนอกที่ไร้การศึกษาก็ตาม

บาตรใบเดียว

ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางกลับจากคดีต้องอธิกรณ์วัดเบญมบพิตรครั้งแรก วัดพระธาตุหริภุญชัยอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก ตลอดทั่วพระอาราม ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงได้ขออนุญาตความเห็นชอบจาก พระครูญาณมงคล วัดมหาวัน เจ้าคณะเมืองนครลำพูน (เจ้าคณะจังหวัดลำพูน) ในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดพระธาตุหริภุญชัย แต่เจ้าคณะเมืองนครลำพูนกลับทักท้วงว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยจะสามารถหาเงินมาด้วยวิธีใดหรือจากที่ไหน ในเมื่อต้องใช้เงินจำนวนมหาศาล

ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เจ้าคณะเมืองนครลำพูนว่า ลำพังตัวท่านเองไม่มีเงินทองที่จะนำมาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยแต่อย่างใด **ท่านมีแต่ "บาตรใบเดียว" เท่านั้น ซึ่งท่านมั่นใจว่าศรัทธาของชาวเมืองลำพูนและเมืองใกล้เคียงนั่นเอง จะหลั่งไหลนำเงินมาให้จนเต็มบาตรของท่าน**

เจ้าคณะเมืองนครลำพูนจึงอนุญาตให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยได้ตามที่ปรารถนา ครั้งนั้นครูบาเจ้า

ศรีวิชัยจำพรรษาอยู่ ณ วัดเชียงยัน ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดพระธาตุหริภุญชัยปัจจุบัน ท่านได้ประกาศข่าวนี้ให้แก่สานุศิษย์ที่เคารพเลื่อมใสท่านทราบโดยทั่วกัน เพียงชั่วเวลาไม่กี่วันต่อมาเท่านั้น วัดเชียงยันก็พลันหนาแน่นไปด้วยผู้คนที่หลั่งไหล นำเงินทองข้าวของมาบริจาคให้แก่ ครูบาเจ้าศรีวิชัย

"บาตรเพียงใบเดียว" ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เล็กเกินไปกว่าที่จะรองรับศรัทธา และน้ำใจของชาวเมือง นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านอีกจำนวนมาก อาสาตัวเข้ามาใช้แรงงาน โดยมิได้คิดค่าจ้างนับจำนวนหลายร้อยคน

กระบอกเต็มใบ

พระภิกษุรูปหนึ่งที่วัดพระพุทธบาทห้วยต้มให้สัมภาษณ์ว่า **สำหรับชาวกะเหรี่ยง และมูเซอ ในยุคนั้นก็ได้แห่กันมาทำบุญกับครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยเช่นกัน รูปแบบของกลุ่มคนเหล่านี้มีความพิเศษอยู่ที่การเก็บหอมรอมริบ (ฮอม) เงินเหรียญใส่กระบอกไม้ไผ่ (ประเภทไม้เฮียะ) จนเต็มกระบอก** เหมือนการหยอดกระปุกออมสินแล้วอัดปากกระบอกให้แน่นเหมือนกระบอกข้าวหลาม จากนั้นสะพายไหล่เอามาถวายต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย กล่าวคือไม่ได้ทำบุญในบาตรของท่านผิดกับคนเมืองกลุ่มอื่นๆ

เมื่อเวลามาถึงวัดบ้านปาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถามว่า *"พวกสูแบกหยังมา"* ชาวกะเหรี่ยงตอบว่า *"บอกสตางค์"* (บอกเป็นคำย่อของ กระบอก) พลันเปิดปากกระบอกออกแล้วเทเงินเป็นกองๆ พลางพูดว่า

"อัดสตางค์จนเต็มบอกเอามาปู่จาเจ้าต๋นบุญของหมู่ตูข้า สุดแต่ครูบาจะเยียะหยัง" (ทำอันใดก็แล้วแต่)

ผุยสตางค์

การยึดเอาบุญเป็นจุดหมายในการทำงาน หาใช่วัตถุปัจจัย หมายถึงทั้งตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยเอง และศรัทธาประชาชนที่เข้าร่วมในกระบวนการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะของครูบาเจ้าศรีวิชัย อธิบายได้โดย อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ในตอนที่กล่าวถึงวิธีการก่อสร้างวัดวาอารามของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่า

"...การสร้างสิ่งต่างๆ ของครูบา ท่านไม่ได้สนใจเงินทอง มีหน้าที่แต่ให้ศีลให้พร ส่วนเงินก็มีกรรมการช่วยกันเก็บเพื่อใช้จ่ายในการปลูกสร้าง ครูบานั่งหนักที่ไหน ประชาชนก็จะหลั่งไหลกันขึ้นไปทำบุญที่นั่น จนกลายเป็นตลาดเป็นชุมชนทีเดียว ส่วนมากใช้เวลาสร้างไม่นานก็สำเร็จ เพราะมีคนมาช่วยมาก เมื่อเสร็จแล้วก็ทำบุญปอยหลวง คืองานฉลองตามประเพณีลานนาไทย บางแห่งใช้เวลาปอยหลวงถึง ๑๕ วัน ในระหว่างปอยหลวงนี้ ผู้คนจะหลั่งไหลมาทำบุญกับครูบามากมายกว่าปกติ..."

เมื่องานฉลองเสร็จ ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็จะโยกย้ายจากที่นั้นๆ ไปสู่ที่อื่นๆ อีก **โดยท่านจะไม่ยอมนำทรัพย์สมบัติสิ่งใดของสถานที่เดิมติดมือไปยังสถานที่แห่งใหม่เลยแม้แต่สตางค์เดียว**

เป็นวิธีการทำงานที่เน้นความโปร่งใส ชัดเจน ป้องกันคำครหานินทา **หากแม้ว่าเงินที่ได้รับบริจาคมาจากวัดแห่งเดิมใช้ไม่หมด ยังพอมีเหลืออยู่บ้าง ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็จะใช้วิธี "ผุยสตางค์" (ผวยสตางค์ - โปรยเศษเงิน) หว่านให้กระจายรายรอบบริเวณวัดนั้นๆ ก่อนจากมา** เพราะท่านถือว่า

"เงินที่ได้มาจากวัดๆ หนึ่ง เป็นสมบัติของวัดนั้นๆ หากโยกย้ายเอาออกไปปะปนให้วัดอื่นๆ จะเกิดปัญหาตามมาภายหลัง"

คำกล่าวนี้สะท้อนถึงวิสัยทัศน์ในความเป็นผู้นำและนักบริหารของท่านอย่างเยี่ยมยอด ด้วยเหตุนี้ผู้คนจึงจดจำภาพลักษณ์ของท่านว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน อันเป็นที่มาของฉายา "ครูบาเจ้าศีลธรรม"

เทวดานางฟ้าจะมาช่วย

ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ประกาศต่อผู้คนที่มาร่วมงานในพิธีลงมือขุดจอบแรกสำหรับการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ ในวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗ เวลา ๑๐.๐๐ น. ว่า

*"การสร้างทางในครั้งนี้นับเป็นการใหญ่อย่างยิ่ง จะสำเร็จลงได้ก็ต่อเมื่อมี**เทวดานางฟ้ามาช่วย** ท่านทั้งหลายจงมีความมั่นใจ และร่วมมือกันอย่างจริงจัง จะเห็นผลสำเร็จอย่างแน่นอน"*

ท่านได้ประกาศวาจาสิทธิ์ออกมา เป็นการ

กระตุ้นให้มหาชนเกิดพลัง ในขณะเดียวกันก็นึกสงสัยว่าจะมีเทวดานางฟ้ามาช่วยสร้างทางจริงๆ ล่ะหรือ **ที่แท้แล้วเป็นกุศโลบายที่ท่านต้องการยกย่องผู้มีความมานะบากบั่นพยายามช่วยกันทำสิ่งยากเข็ญให้สำเร็จทุกคน ว่าเป็นผู้มีบุญอุปมาดั่ง "เทวดาและนางฟ้า" นั่นเอง**

วิถีครูบาที่แท้จริงคือการ "ฮอมแฮงฮ่วมใจ๋" (ร่วมแรงร่วมใจ) **การบำเพ็ญประโยชน์หรือการสร้างความดีย่อมสำเร็จได้ด้วยตนเอง หาใช่เทพไท้เทวาที่ไหนมาช่วยบันดาลไม่**

ทำบุญตามเจตนา

มีเรื่องเล่าถึงสองสามีภรรยาที่มีบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีความเลื่อมใสศรัทธาครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างมากตกลงกันว่าจะเดินทางมาทำบุญกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระเจ้าตนหลวง หรือวัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไป "นั่งหนัก" บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าตนหลวง ก่อนหน้าที่สองสามีภรรยาจะออกจากบ้าน ได้ตกลงกันว่าจะร่วมทำบุญกับครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยเงินจำนวน ๘ แถบ (แถบหมายถึงเงินรูเปีย) แต่ครั้นเมื่อมาถึงวัดพระเจ้าตนหลวงแล้ว เห็นชาวบ้านแห่แหนเข้ามาทำบุญกับครูบาเจ้าศรีวิชัยชนิดมืดฟ้ามัวดิน เมื่อทั้งสองเข้ามากราบครูบาเจ้าศรีวิชัย ความเลื่อมใสศรัทธาพลันบังเกิดอย่างท่วมท้น ฝ่ายสามีมีความคิดที่จะถวายเงินให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่มขึ้นอีกจำนวน ๒ แถบ รวมเป็น ๑๐ แถบ ตอนรับประเคนปัจจัย ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้กล่าวแก่คนทั้งสองว่า

"ให้ถวายเพียงแค่ ๘ แถบก็พอ เพราะว่าได้ตกลงกันมาแล้วมิใช่หรือ"

ในความเป็นจริงคือ **ท่านไม่ประสงค์จะเบียดเบียนให้ใครต้องลำบากเดือดร้อน**

ต้นแบบผ้าป่า "ตานต้อด"

คำว่า "ทานทอด" ซึ่งชาวล้านนาออกเสียง "ตานต้อด" เป็นคำประสมที่แยกได้ออกเป็นสองคำ คือ "ทาน" กับ "ทอด"

"ทาน" หมายถึงการนำสิ่งของไปมอบให้ ส่วน "ทอด" หมายถึงผู้รับมอบน้อมรับสิ่งของนั้นมา

ความพิเศษของการ "ตานต้อด" คือการที่เจ้าภาพหรือเจ้าศรัทธาจะรวบรวมสิ่งของจัตุปัจจัยไทยทานสำหรับพระสงฆ์ ด้วยรูปแบบที่แปลก คือแอบย่องมาในยามวิกาล เอาผ้าป่ามาวางทิ้งไว้ หรือทานไว้ ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ตามแต่ตนมีจิตศรัทธา โดยไม่ประสงค์จะเปิดเผยตัวผู้ให้ทาน จากนั้นจะยิงประทัดหรือจุดพลุเป็นสัญญาณให้ทางวัดนั้นๆ ตกใจตื่นรีบลุกขึ้นมาดู ว่าเกิดอะไรขึ้น ถือกันว่า "ถ้าทำให้พระภิกษุตกใจมากเท่าไหร่ ตนก็จะยิ่งได้บุญมากขึ้นเท่านั้น"

วิธีการทอดผ้าป่าแบบ "ตานต้อด" นี้ได้เกิดขึ้นครั้งแรกในคืนหนึ่ง เวลาประมาณสามทุ่มเศษๆ ที่วัดบ้านปาง ในยุคที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่งสร้างวัดในเขตอรัญวาสีเสร็จได้ไม่นานนัก ท่ามกลางความเงียบสงัดแต่มีเสียงประทัดดังขึ้น เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยลงมานึกว่ามีผู้ร้ายถูกยิง จึงพบว่ามีผ้าป่ากองหนึ่งตั้งอยู่กลางลานวัด ชาวบ้านโจษจันกันว่าน่าจะเป็นผ้าป่าลึกลับของศรัทธาทายิกาผู้หนึ่งที่อาศัยอยู่ในอำเภอลี้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงอธิษฐานจิตและทำพิธีทอดผ้าป่านั้น

เห็นได้ว่า การถวายผ้าป่าแบบ "ตานต้อด" เช่นนี้ ผู้ให้ทานจะแอบซ่อนตัวไม่ยอมปรากฏกายให้ผู้รับทานได้เห็น ในความเป็นจริงนั้น ไม่ได้ตั้งใจจะปกปิดความจริงแต่อย่างใดไม่ หากแต่ผู้ถวายทานรู้ทันว่า หากไปทาบทามบอกแก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีคณะบุคคลนำผ้าป่าไปถวายให้วัดบ้านปาง เชื่อว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยอาจตอบปฏิเสธด้วยความที่เป็นพระสันโดษ สมถะ ในเมื่อไม่อาจถวายผ้าป่าโดยตรงให้กับพระที่มักน้อยได้ จึงต้องใช้วิธีถวายผ้าป่าแบบ "ตานต้อด"

เมื่อเร็วๆ นี้ ในหลายพื้นที่ อาทิเช่นในจังหวัดลำพูน และจังหวัดพะเยา ได้มีผู้พยายามฟื้นฟูวิธีการทำบุญแบบ "ตานต้อด" ขึ้นมาอีกครั้ง แต่ประยุกต์รูปแบบใหม่เพื่อนำมารับใช้ให้เข้ากับสภาพของสังคมร่วมสมัย ได้แก่ การนำสิ่งของวัตถุเครื่องใช้พวกผ้าห่ม ข้าวสารอาหารแห้งยารักษาโรค ไปวางไว้ที่หน้าบ้านของคนยากไร้แต่เป็นคนดี แล้วยิงปะทัดให้เจ้าของบ้านตกใจนึกว่ามีขโมยกลางหมู่บ้าน เมื่อเปิดประตูออกไป

พระแก้วมรกต วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระปฐมเจดีย์ ปูชนียสถานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปกราบสักการะ

จึงพบว่าเป็นการตานต้อดสิ่งของ วิธีการเช่นนี้ผู้มอบเกรงว่าผู้รับอาจจะมีความละอาย มีศักดิ์ศรี หากต้องเผชิญหน้ากับผู้มอบ จึงไม่อาจเปิดเผยตัวได้ ประเพณีดังกล่าวนี้ ถือว่ามีต้นแบบมาจาก ผ้าป่าตานต้อด โดยมีผู้ถวายทานแด่ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปางเป็นครั้งแรก

มองวิกฤติเป็นโอกาส

เมื่อคดีความต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ สิ้นสุดลงด้วยดีแล้ว ในวันพุธที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ครูบาเจ้าศรีวิชัยเข้าไปกราบลาองค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เพื่อกลับลำพูน และได้รวบรวมปัจจัยที่ศรัทธานำมาถวาย ไปจัดหาดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องอัฐบริขาร เพื่อนำไปถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระแก้วมรกต ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เห็นเช่นนั้น จึงได้โปรดพระราชทานรถยนต์เป็นพาหนะพาครูบาเจ้าศรีวิชัยนำดอกไม้เงินดอกไม้ทองไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมด้วย

การได้ไปกราบพระแก้วมรกตและสถานที่ต่าง ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ท่านได้สะท้อนความรู้สึกผ่านบันทึกของลูกศิษย์คนสำคัญคือ ครูบาอภิชัยขาวปี ว่า

*“การที่ผู้ใส่โทษฟ้องหาท่าน (*หาเรื่องครูบาเจ้าศรีวิชัย) *หื้อท่านได้ระทมทุกข์ทรมานร่างกาย ท่านบ่ได้ผูกใจแก่ผู้หนึ่งผู้ใดไม่ น้ำใจท่านบัวริสุทธิ์* (บริสุทธิ์) *เป็นดังเจ้าวิฐูรบัณฑิตนั่นแล แล้วกลับแสดงความยินดีแก่พระครูเจ้าทั้งหลายว่า ที่พระครูเจ้าได้ส่งตัวข้าเจ้าลงไปกรุงเทพฯ เพื่อเป็นเหตุหื้อข้าเจ้าได้ไปรู้เห็นยังมหานครอันใหญ่ และได้ไปเฝ้าสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งสำเร็จราชการพุทธการฝ่ายสงฆ์ทั่วพระราชอาณาเขต และได้ไปนมัสการพระแก้วบัวระกต* (มรกต) *พระบาท และพระธาตุหลายตำบล ก็เหมือนพระครูเจ้าทั้งหลาย ช่วยชักนำหื้อข้าพเจ้าได้เถิงที่ใหญ่ยิ่ง”*

จากข้อความดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่า**ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นคนมองโลกในแง่ดี พิจารณาเห็นวิกฤติเป็นโอกาส** มองว่าการที่เจ้าคณะแขวงลี้ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าคณะมณฑลพายัพ รวมทั้ง

มณฑปพระพุทธบาทสระบุรี ภายในมีรอยพระพุทธบาทรุ่นเก่า

พระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิษณุโลก และพระปรางค์วัดจุฬามณี ปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปกราบสักการะ

อุปราชเทศาภิบาลมณฑลพายัพ **ส่งท่านไปชำระคดีต้องอธิกรณ์ที่กรุงเทพฯ นั้น เปรียบเสมือนการเปิดโลกทัศน์และชีวทัศน์ใหม่ ให้ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรส ส่งผลให้ได้มีโอกาสกราบนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต)**

นอกจากนั้นในระหว่างการเดินทางโดยรถไฟยุคอดีตต้องใช้เวลานานถึง ๒ วัน ๑ คืน เมื่อถึงเวลาค่ำนักบวชสมณเพศจำต้องลงจากรถไฟไปจำวัดในสถานที่ที่เจ้าพนักงานจัดเตรียมให้ ขาลงมาจากลำพูนรถไฟจอดให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำวัดที่พิษณุโลก ทำให้ท่านได้มีโอกาสกราบนมัสการพระพุทธชินราชและพระมหาธาตุเจดีย์จุฬามณีที่จังหวัดพิษณุโลก ส่วนขากลับจากกรุงเทพฯ ขึ้นภาคเหนือนั้น รถไฟจอดพักนอนหนึ่งคืนที่จังหวัดสระบุรี ทำให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนิมนต์ให้ไปจำวัดที่วัดพระพุทธบาทสระบุรี ล้วนแล้วแต่เป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งรวมงานพุทธศิลป์ชั้นเยี่ยมแห่งสยาม

ไม่มีเครื่องราง มีแต่น้ำมนต์

เกี่ยวกับเครื่องรางของขลังนั้น ตลอดชั่วชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย ท่านไม่เคยปลุกเสกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ให้แก่ใคร ยกเว้นมีเหตุการณ์ครั้งเดียวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำเป็นต้องช่วยเป็นที่พึ่งทางใจให้กับคนป่วย

พ่อน้อยสิงห์คำ อิ่นมา เล่าให้อาจารย์สิงฆะ วรรณสัยฟังว่า**ครูบาเจ้าศรีวิชัยน้ำมนต์ท่านศักดิ์สิทธิ์รักษาโรคไข้เจ็บบอก** (ปอดบวม) **ได้ดี** มีอยู่ครั้งหนึ่ง เมื่อคราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปปิดทองคำเปลวที่พระธาตุช่อแฮ ตอนเดินทางกลับจากเมืองแพร่ มารอขึ้นรถไฟที่สถานีอำเภอเด่นชัย ชาวบ้านเด่นชัยซึ่งขณะนั้นเป็นไข้เจ็บบอกกันมาก ตายไปหลายคน เจ็บอยู่ก็มาก ต่างพากันมาขอพึ่งน้ำมนต์จากครูบาเจ้าศรีวิชัยที่สถานีรถไฟ

ท่านไม่อาจปฏิเสธชาวบ้านซึ่งกำลังตกทุกข์ได้ยากในขณะนั้น ชาวบ้านได้เอาถังน้ำมาวางเรียงกันเป็นร้อยใบ ครูบาเจ้าศรีวิชัยตัดสินใจเอาลูกประคำจุ่มลงในถังน้ำจนครบทุกใบ เมื่อชาวบ้านเอาไปใช้อาบกินปรากฏว่าโรคไข้เจ็บบอกก็หยุดระบาดเป็นปลิดทิ้ง

โดยปกติแล้วเรื่องราวในทำนองอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยมักไม่ปรากฏบ่อยนัก แต่สิ่งที่ท่านแสดงให้เห็นคราวนี้ เกิดจากความกรุณาที่อยากจะช่วยปลดปล่อยทุกข์ให้กับคนที่มาขอพึ่งบารมีท่านเท่านั้น **สารัตถะที่ได้จากเหตุการณ์นี้คือ ทำให้ทราบว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้มีความเข้าใจในจิตวิทยามวลชน สามารถปรับตัวยืดหยุ่นตามสถานการณ์ในกรณีที่ไม่อาจปฏิเสธปัญหาได้ซึ่งหน้า**

อันที่จริงยังมีอีกเหตุการณ์หนึ่ง เมื่อครั้งที่ท่านเดินทางด้วยรถไฟไปกรุงเทพฯ เพื่อให้คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองชำระอธิกรณ์ ผู้โดยสารบนขบวนรถไฟจำนวนมากแอบเฝ้ามอง เมื่อทราบว่าท่านคือครูบาเจ้าศรีวิชัย ก็ต่างพากันมากราบไหว้อ้อนวอนขอเครื่องรางของขลังจากท่าน ท่านได้แต่ยิ้มแล้วส่ายหน้า กล่าวแก่คนเหล่านั้นว่า

"ไม่เคยมีไว้ให้ใคร เอาไว้เองก็ไม่มี เพราะพระพุทธองค์ไม่เคยสั่งสอนให้เชื่อถือสิ่งเหล่านั้น"

กำแพงหิน ซ่อนคำสอนมากมาย ณ วัดบ้านปาง

ลานทรายในเขตพุทธาวาส วัดบ้านปางซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัย กำหนดเป็นเขตที่สีทันดร ให้สาธุชนถอดรองเท้า

กำแพงหิน : ขันติ สมาธิ อนิจลักษณ์

วัดป่าหลายแห่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์มักมีร่องรอยของ **"กำแพงหิน"** ที่มองเผิน ๆ แล้วคล้ายกับการนำก้อนหินมาเรียงซ้อนกันขึ้นไปเฉย ๆ โดยไม่สอปูน (ไม่โบกปูนหรือใช้ปูนเชื่อม) แต่หากพินิจให้ถี่ถ้วนจะพบว่ามีการใช้ใบสักรองก้อนหินแต่ละก้อน ซึ่งใบสักเป็นอาหารของปลวก ต่อมาเมื่อเกิดรังปลวกจะกลายเป็นตัวเชื่อมก้อนหินแทนปูนขาว ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่น่าสนใจยิ่ง สะท้อนถึงความเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

อนึ่ง กำแพงหินที่ไม่สอปูนให้ถาวรนี้ เมื่อผ่านกาลเวลาหนึ่งย่อมทลายลง เป็นการเตือนสติอนุชนรุ่นหลังให้ช่วยกันเฝ้าระวังคอยทำนุบำรุง เมื่อก้อนหินเกลื่อนกระจาย ต้องช่วยกันกอบเก็บก้อนหินขึ้นซ้อนชั้นดุจเดิม

การสร้างกำแพงหินของครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงมีนัยแฝงอยู่ว่า

"หากคนรุ่นก่อนสร้างทุกอย่างให้มั่นคงแข็งแรงแล้ว บางทีคนรุ่นหลังก็อาจสบายเกินไป คิดว่าตัวเองไม่ต้องทำอะไร" **กำแพงหิน จึงเป็นกุศโลบายให้เรียนรู้เรื่องกฎ "อนิจลักษณ์" สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของท่าน เรื่องการพิจารณาไตรลักษณ์**

และการให้ชาวบ้านขนก้อนหินแต่ละก้อนมาวางซ้อนเรียงกันอย่างเป็นระเบียบด้วยความเหนื่อยยากนั้น **ยังเป็นกุศโลบายสอนให้มีสมาธิ และฝึกความอดทนอีกโสตหนึ่งด้วย**

อย่านำสรีระสังขารของท่านเข้าไปในวัด

ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้กล่าวก่อนที่ท่านจะมรณภาพว่า

"หากเรามรณภาพแล้ว อย่าเอาซากศพของเราไว้ในเขตวัดเป็นอันขาด เพราะเป็นเขตของพระรัตนตรัย อย่าเอาซากศพอันเป็นของปฏิกูลไปตั้งวางใกล้สถานที่อันสูงส่งและบริสุทธิ์ และอย่าเอาศพของเราไปไว้ทิศตะวันตกของวัด"

วัจนะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้มีความเคารพต่อพระไตรรัตน์อย่างสูงสุด แม้แต่ศพของท่านเองซึ่งเป็นผู้สร้างวัดบ้านปาง ท่านก็ยังไม่อนุญาตให้นำศพไว้ในเขตพุทธาวาสหรือสังฆาวาส ด้วยเหตุนี้ที่วัดบ้านปางจึงเกิดประเพณีให้ถอดรองเท้าตอนที่สาธุชนต้องเดินเข้าไปทักษิณาวัฏรอบพระธาตุเจดีย์ในเขตที่เรียกว่า 'ข่วงแก้ว' ถือเป็นธรรมปฏิบัติจวบจนปัจจุบัน

การถอดรองเท้าในเขตพุทธาวาสเป็นธรรมเนียมโบราณของชาวพุทธล้านนา ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมีความเคร่งครัดยึดมั่นในประเพณีนี้เป็นอย่างสูง แม้แต่ก่อนจะละสังขารยังต้องสั่งเสียศิษยานุศิษย์อย่างเป็นมั่นเหมาะอีกครั้งในวาระสุดท้าย ◉

บทที่ ๓
มงคลบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัย

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย
อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย
สหธรรมิกและศิษยานุศิษย์

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มรณภาพไปแล้ว สาธุชนและศิษยานุศิษย์ได้ร่วมแสดงความรำลึกเพื่อเป็นกตัญญุตานุสรณ์แด่ท่านในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

๑. การสร้างกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

๒. การสร้างอนุสาวรีย์รูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย

๓. การที่ศิษยานุศิษย์ได้ดำเนินตามรอยปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัย

"มงคลบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัย" ในสามหัวเรื่องที่กล่าวมานี้ยังมีการจัดทำเหรียญหรือวัตถุมงคลที่ระลึกอีกจำนวนมาก แต่ไม่ปรากฏว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้สร้างวัตถุมงคลเหล่านั้นด้วยตัวของท่านเอง ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานของศิษยานุศิษย์ที่เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่านเป็นผู้สร้างขึ้นมาทั้งสิ้น เพื่อแจกจ่ายในท่ามกลางหมู่ชนผู้เคารพศรัทธาท่าน

ดังนั้นในหนังสือเล่มนี้จึงขอเว้นที่จะกล่าวถึงเรื่องการจัดทำเหรียญ ผ้ายันต์ และวัตถุมงคลรุ่นต่าง ๆ (ยกเว้นพระพิมพ์อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นหลังย่น พ.ศ. ๒๔๘๙ และพระพิมพ์เกศาครูบา พ.ศ. ๒๕๐๕ แค่เพียง ๒ รุ่นเท่านั้น เพราะมีความเกี่ยวเนื่องกับการจัดสร้างอนุสาวรีย์กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวีโดยตรง) เนื่องจากวัตถุมงคลเหล่านั้นมีการผลิตขึ้นมาจำนวนมากมายมหาศาลมิอาจตามเก็บข้อมูลได้ทั้งหมด อีกทั้งปัจจุบันกลายเป็นของสะสมเฉพาะบุคคลซึ่งยากต่อการติดตามศึกษา ในขณะที่กู่และสารูปบรรจุอัฐิตามวัดต่าง ๆ รวมทั้งอนุสาวรีย์รูปเหมือนนั้น ถือเป็นอนุสรณ์แห่งการรำลึกถึงคุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยในรูปแบบที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายกว่า เหตุที่โดยมากประดิษฐานตามวัดวาอารามหรือที่สาธารณสถาน

การแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุในกู่และสารูป

คำว่า **"สารูป"** ย่อมาจาก **"สมณสารูป"** รากศัพท์เดิม**หมายถึงระเบียบข้อวัตรปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร โดยกำหนดให้มีความสำรวมเคร่งครัด หรือรักษา "สมณสารูป" ให้สมแก่เป็นเพศสมณะ** ต่อมาในศัพท์ช่างล้านนาได้นำคำว่า "สารูป" มาใช้สำหรับประติมากรรมรูปเหมือนที่มีการบรรจุอัฐิของพระภิกษุรูปนั้น ๆ ไว้ที่บริเวณหัวใจ ประหนึ่งว่ายังคง "สารูป" ดั้งเดิมไว้เหมือนครั้งมีชีวิตอยู่

ส่วนคำว่า **"กู่" หมายถึง สถานที่บรรจุอัฐิของพระภิกษุ หรือฆราวาส อาจมีรูปทรงคล้ายเจดีย์หรือซุ้มทรงมณฑปปราสาทรูปแบบต่างๆ ก็ได้**

หนังสือของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม และจากบทสัมภาษณ์ครูบาดวงดี สุภทฺโท ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย อดีตเจ้าอาวาสวัดท่าจำปี อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้กล่าวตรงกันว่า **หลังจากเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวีแล้ว ได้เกิดเหตุการณ์ชุลมุนโกลาหลเพราะใครๆ ก็ล้วนอยากได้อัฐิหรือแม้แต่เถ้าถ่านของครูบาเจ้าศรีวิชัยไปครอบครองเพื่อสักการบูชา** ถึงขนาดที่ว่าพื้นดินที่ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพตลอดทั่วบริเวณวัดจามเทวี ได้ถูกทะลวงขุดลึกลงไปถึง ๒-๓ เมตร คณะกรรมการเมืองจังหวัดลำพูนต้องขอกองกำลังจากผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ (ค่ายกาวิละ) ๒ คันรถพร้อมด้วยอาวุธครบมือ และจากผู้บังคับการจังหวัดทหารบกลำปาง (ค่ายสุรศักดิ์มนตรี) อีก ๑ คันรถ มาช่วยดูแลความเรียบร้อย

การควักดินหรือเอาเศษขี้เถ้าจากการพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยไปเป็นส่วนผสมของมวลสารสร้างวัตถุมงคลรุ่นต่าง ๆ ก็ดี หรือนำมาบดคลุกผสมกับดินเพื่อปั้นรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยตามวัดต่าง ๆ ก็ดีมีหลักฐานยืนยันตามวัดหลายแห่ง อาทิ สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดจามเทวี ปั้นโดยครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน และสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง ปัจจุบันรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์เครื่องบริขารวัดบ้านปาง เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการนำสรีระร่างของครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากหีบศพเพื่อเผาจริงในถังเหล็ก (ถังแดง) ในกลางดึกของคืนวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๙ นั้น ก็เพื่อให้ได้อัฐิในปริมาณมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จักได้สามารถนำไปแบ่งปันให้แก่ศิษยานุศิษย์อย่างทั่วถึง

คณะกรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย มีทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายฆราวาส ได้มีข้อตกลงกันว่าจะทำการแบ่งเป็นกี่ส่วนและมอบให้ใครบ้างไว้ก่อนแล้ว ประธานฝ่ายสงฆ์ ขณะนั้นเจ้าคณะจังหวัดลำพูนคือ พระมงคลญาณมุนี (ปัน หรือ อินปั๋น ปญฺญาวิลาโส) วัดพระยืน พระครูประศาสน์สุตาคม (สิงฆะ อภิวโส นามสกุลเดิม สุระจินดา) เจ้าอาวาสวัดจามเทวี (ภายหลังได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชสุตาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน) และครูบากองแก้ว นาถกโร (นามสกุลเดิม ราชจินดา พระเกจิอาจารย์ด้านวัตถุมงคลชื่อดังแห่งวัดมหาวัน) พร้อมคณะศิษยานุศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย อาทิ ครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน ครูบาแก้ว คนฺธวโส ครูบาก้อน อุตฺตโม ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เป็นต้น

ส่วนคณะกรมการเมืองจังหวัดลำพูน ฝ่ายฆราวาส มีบุคคลหลักๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓ ท่าน ได้แก่ เจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย เจ้าหนานบุญมี ตุงคนาคร นักการเมืองท้องถิ่น และนางศรีแก้ว โนตานนท์ (มารดาของคุณมาลี เทพมณี ผู้เป็นภริยาของคุณสันต์ เทพมณี) คหบดีเมืองลำพูน พร้อมด้วยศิษยานุศิษย์อีกหลายคน

คณะกรรมการทั้งสองฝ่าย มีมติให้แบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย (แบบเป็นทางการ) ออกเป็น ๖ ส่วน คือ**ส่วนแรก มอบให้วัดบ้านปาง** เนื่องจากเป็นวัดบ้านเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัย **อีก ๕ ส่วน ส่งมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าคณะจังหวัดของแต่ละแห่ง ๕ จังหวัด** เอกสารหลายเล่มระบุว่ามีการลงลายเซ็นรับมอบ (แต่หลักฐานส่วนนี้ยังค้นหาไม่พบจากเอกสารจดหมายเหตุ) **ประกอบด้วยจังหวัดลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง เชียงราย และแพร่ จังหวัดลำพูนนำมาบรรจุไว้ที่วัดจามเทวี จังหวัดเชียงใหม่บรรจุไว้ที่วัดสวนดอก จังหวัดลำปางบรรจุไว้ที่วัดพระแก้วดอนเต้าและวัดพระบาท จังหวัดเชียงรายบรรจุไว้ที่วัดศรีโคมคำ** (สมัยก่อนจังหวัดพะเยายังเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเชียงราย) **และจังหวัดแพร่บรรจุไว้ที่วัดพระธาตุช่อแฮ**

ในขณะที่ “บุรี รัตนา” ระบุว่าแบ่งเป็น ๔ ส่วน ส่วนหนึ่งไว้ที่วัดบ้านปาง ส่วนที่สองไว้ที่วัดจามเทวี ส่วนที่สามให้ครูบาอภิชัยขาวปีไปบรรจุไว้ที่วัดสวนดอก ส่วนที่สี่มอบให้ผ้าขาวดวงตา ปัญญาเจริญ (ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย) เพื่อนำไปบรรจุที่ดอยงุ้ม

หนังสือของอาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ว่าแบ่งแยกกันไปไว้ในที่ต่างๆ ทั่ว ๗ จังหวัดภาคเหนือ แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้ว่าที่ใดบ้าง

ในความเป็นจริงนั้น ยังมีกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยกระจายตามวัดต่างๆ อีกเป็นจำนวนมากล้วนแล้วแต่เป็นการทยอยขอแบ่งนำไปบรรจุโดยเครือข่ายเหล่าศิษยานุศิษย์อีกในภายหลัง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ถึงปัจจุบัน เพียงแต่ปราศจากการบันทึกรวบรวมข้อมูลไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปในวงกว้าง แม้กระทั่งในปัจจุบัน ก็ยังมีข่าวการทยอยสร้างกู่และสารูปบรรจุอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่เนืองนิจ นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีและน่าสนใจอย่างยิ่ง

ข้อมูลจากพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ระบุว่าเงินค่าใช้จ่ายในการพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยหมดไปทั้งสิ้น ๗๕,๐๐๐ บาท ได้ปัจจัยมาจากการบริจาคเงินของศรัทธาประชาชนและการจำหน่ายเหรียญรุ่นที่เรียกว่า **“เหรียญครูบาเจ้าศรีวิไชย ปี ๒๔๘๒”**

รายนามกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

จากข้อมูลของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้กล่าวถึงรายชื่อกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้จำนวน ๒๓ แห่ง เมื่อคณะนักวิจัยได้ตรวจสอบสถานที่เก็บรักษาอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยทั่วทุกจังหวัดในล้านนา ทั้งในรูปแบบที่บรรจุภายในอนุสาวรีย์ สถูป หรือกู่ และทั้งรูปแบบที่บรรจุในสารูป **พบว่าปัจจุบัน (๒๕๖๐) มีจำนวนทั้งสิ้น ๕๑ แห่ง** ประกอบด้วยจังหวัดลำพูน ๙ แห่ง จังหวัดเชียงใหม่ ๑๗ แห่ง จังหวัดลำปาง ๔ แห่ง จังหวัดเชียงราย ๘ แห่ง จังหวัดพะเยา ๙ แห่ง จังหวัดแพร่ ๑ แห่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๒ แห่ง และจังหวัดสุโขทัย ๑ แห่ง ดังนี้

จังหวัดลำพูน ๙ แห่ง ประกอบด้วย

◉ อำเภอเมือง ๒ แห่ง : วัดจามเทวี (กู่อัฐิ และสารูป) กับวัดดอยติ (เก็บในผอบ และสารูป ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่)

◉ อำเภอลี้ ๓ แห่ง : วัดบ้านปาง (มีหลายส่วน ทั้งกู่อัฐิ ผอบ และสารูป) สำนักสงฆ์พระธาตุโมลีศรีวิชัย (กู่อัฐิ) และสำนักสงฆ์พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอบ้านโฮ่ง ๒ แห่ง : วัดบ้านโฮ่งหลวง (กู่อัฐิ) และวัดห้วยกาน (สารูป)

◉ อำเภอบ้านธิ (รอยต่อกับอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่) ๑ แห่ง : ดอยง้ม (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอป่าซาง ๑ แห่ง : วัดดอนตอง (หมายเหตุ ปี ๒๕๕๙ อยู่ระหว่างการออกแบบจัดสร้าง)

จังหวัดเชียงใหม่ ๑๗ แห่ง ประกอบด้วย

◉ อำเภอเมือง ๗ แห่ง : วัดสวนดอก (กู่อัฐิ และสารูป) วัดหมื่นสาร (กู่อัฐิ) วัดเชียงมั่น (สารูป) วัดหนองป่าครั่ง (กู่อัฐิ) วัดศรีดอนไชย (สารูป) วัดพระธาตุดอยสุเทพ (สารูป) และเสาอโศกที่เชิงดอยสุเทพ (บรรจุอัฐิไว้บนหัวเสา)

◉ อำเภอสันป่าตอง ๒ แห่ง : วัดท่าจำปี (กู่อัฐิ) และวัดพระบาทยั้งหวีด (สารูป)

◉ อำเภอดอยสะเก็ด ๒ แห่ง : วัดป่าแงะวาลุการาม (กู่อัฐิ) และวัดพระธาตุดอยกู่ (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอสันทราย ๑ แห่ง : วัดข้าวแท่นน้อย (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอแม่ริม ๑ แห่ง : วัดพระพุทธบาทสี่รอย (กู่อัฐิ และสารูป)

◉ อำเภอพร้าว ๑ แห่ง : วัดกลางใจเมือง (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอแม่ออน ๑ แห่ง : วัดถ้ำเมืองออน (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอสารภี ๑ แห่ง : วัดศรีดอนมูล (สารูป)

◉ อำเภอสันกำแพง ๑ แห่ง : วัดพระนอนแม่ปูคา (กู่อัฐิ ผอบ และสารูป)

จังหวัดลำปาง ๔ แห่ง ประกอบด้วย

◉ อำเภอเมือง ๒ แห่ง : วัดพระแก้วดอนเต้า (เก็บในผอบ เดิมอยู่ในสารูป) และวัดพระบาท (สารูป)

◉ อำเภอเกาะคา ๑ แห่ง : วัดพระธาตุดอยน้อย (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอเมืองปาน ๑ แห่ง : วัดพระธาตุดอยซาง (สารูป)

จังหวัดเชียงราย ๘ แห่ง ประกอบด้วย

◉ อำเภอแม่สาย ๒ แห่ง : วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง (เก็บในผอบใต้สารูป และในสารูป) และวัดศาลาเชิงดอย (สารูปที่เป็นอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่)

◉ อำเภอพาน ๒ แห่ง : วัดเจริญเมือง (กู่อัฐิ) และวัดป่าสักเหนือ (สารูป)

◉ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง ๑ แห่ง : วัดดอยกู่ (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอป่าแดด ๑ แห่ง : วัดศรีชุมประชา (สารูปที่เป็นอนุสาวรีย์ขนาดใหญ่)

◉ อำเภอแม่จัน ๑ แห่ง : วัดป่าบงหลวง (สารูป)

◉ อำเภอแม่สรวย ๑ แห่ง : วัดแม่พริก (หมายเหตุ ปี ๒๕๕๙ กำลังอยู่ในระหว่างเตรียมก่อสร้าง)

จังหวัดพะเยา ๗ แห่ง ประกอบด้วย

◉ อำเภอเมือง ๒ แห่ง : วัดศรีโคมคำ (กู่อัฐิ) และวัดพระธาตุจอมทอง (สารูป)

◉ อำเภอแม่ใจ ๑ แห่ง : วัดโพธาราม (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอดอกคำใต้ ๔ แห่ง : วัดศรีเมืองมูล (สารูป) วัดดอนตัน (สารูป) วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล (กู่อัฐิ และสารูป) และวัดบุญโยชน์ (สารูป)

◉ อำเภอจุน ๑ แห่ง : สำนักสงฆ์พระธาตุศรีรัตนสุดาราม (กู่อัฐิ)

◉ อำเภอภูกามยาว ๑ แห่ง : วัดพระธาตุภูขวาง (สารูป)

จังหวัดแพร่ จำนวน ๑ แห่ง :

◉ อำเภอเมือง วัดพระธาตุช่อแฮ (กู่อัฐิและสารูป)

จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๒ แห่ง :

◉ อำเภอปาย วัดน้ำฮู (สารูป) และวัดทุ่งโป่ง (กู่อัฐิ และในผอบ)

จังหวัดสุโขทัย ๑ แห่ง :

◉ อำเภอทุ่งเสลี่ยม วัดกลางดง (สารูป)

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำพูน

วัดจามเทวี

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๕ ถนนจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐

เป็นอัฐิส่วนที่ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนในขณะนั้นคือ หลวงอนุมัติราชกิจ ได้รับมอบจากคณะกรมการเมืองลำพูน เลือกที่จะบรรจุอัฐิไว้ยังวัดแห่งนี้ เนื่องจากวัดจามเทวี เป็นทั้งสถานที่ประกอบการพระราชทานเพลิงศพ และยังเป็นวัดสุดท้ายที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้าง พร้อมมาจำพรรษารักษาตัวขณะอาพาธ

กู่อัฐิหลังนี้อำนวยการสร้างโดยคณะพระภิกษุ ๓ รูปหลัก กอปรด้วย พระครูประศาสน์สุตาคม ประธานในการดำริสร้าง ครูบากองแก้ว นาถกโร รองเจ้าอาวาสวัดมหาวัน สมัยที่พระวินัยธรบุญมา ญาณวิจาโร เป็นเจ้าอาวาส และครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน วัดจามเทวี ดำเนินการสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙ จนสำเร็จใน พ.ศ.๒๕๐๕

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุอยู่ใน “กู่สถูป” ทรงปราสาทยอด ประดับซุ้มจระนำ ๔ ด้าน แต่ละด้านมีรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนเอามือสองข้างประสานกันที่หน้าขาเป็นท่าเตรียมเดินจงกรม นเรนทร์ ปัญญาภู หนึ่งในคณะนักวิจัยได้ศึกษาเรื่องนี้อย่างละเอียดลึกซึ้งมาว่า สล่าที่ทำการก่อสร้างกู่เป็นชาวยองบ้านริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ส่วนสล่าปั้นรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยประดับกู่เป็นชาวบ้านยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ชื่อ **“สล่าทองสุวรรณสิงห์”** ช่างปั้นคนเดียวกันกับที่ปั้นพระพุทธรูปประธานภายในวิหารหลวงวัดจามเทวี และช่างกลุ่มนี้ยังได้ไปสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระธาตุดอยน้อย อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปางอีกด้วย

ในส่วนของการจัดทำพระพิมพ์เพื่อระดมทุนจัดสร้างอนุสาวรีย์นั้น ถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เลื่อมใสศรัทธาครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความสนใจกันมาก จึงขอ

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี มีรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนประสานมือในซุ้ม ๔ ด้าน

ภาพซ้าย **สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่าประสานมืออีกรูปหนึ่ง ที่วัดยุหว่า ปั้นโดยสล่าทอง สุวรรณสิงห์**

ภาพขวา **จารึกฐานสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดยุหว่า ระบุว่าปั้นโดยสล่าทอง สุวรรณสิงห์**

กล่าวในที่นี้อย่างละเอียดเพื่อป้องกันความสับสน

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย เล่าว่า พระครูประศาสน์สุตาคมเป็นประธานในการจัดสร้างพระพิมพ์ ได้มอบหมายให้ครูบากองแก้ว นาถกโร เป็นผู้ออกแบบพิมพ์ทรง โดยมีครูบาบุญทึม เป็นผู้ช่วยผสมมวลสาร **นำเนื้อดินมาจากการควักพื้นที่บริเวณตั้งเมรุเผาศพครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งยังเต็มไปด้วยเศษอัฐิและขี้เถ้าที่เรียกว่า 'ดินเฝ่า' มากดพิมพ์ที่ปั้นเป็นรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย ในรูปทรงสามเหลี่ยมปลายแหลม เนื้อดินสีออกขาว เนื้อพระหนึกนุ่มแต่แข็งเหมือนหิน** จำหน่ายแก่ผู้สนใจเช่าองค์ละ ๕๐ สตางค์ (พิมพ์นี้ทำขึ้นระหว่างวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๙ ถึงต้นปี ๒๔๙๑) เพื่อนำเงินไปเป็นค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างกู่อัฐิอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี ภายหลังเรียกกันว่า **"พระพิมพ์อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย พิมพ์หลังย่น ๒๔๘๙"** เหตุที่เรียกพระพิมพ์รุ่นนี้ว่า"หลังย่น"นั้นเนื่องมาจากส่วนฐานมีความหนาและกว้าง ในขณะที่ส่วนยอดเรียวเล็ก เวลาเผาเสร็จเมื่อเนื้อดินค่อย ๆ แข็งตัวลงจะเกิดปฏิกิริยาหดตัวบีบให้ด้านหลังพระพิมพ์ย่นเป็นริ้วรอย

อาจารย์สิงฆะ วรรณสัย ยังกล่าวต่อไปอีกว่าต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๕ **ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน** ได้เป็นประธานจัดสร้าง **"พระพิมพ์เกศาครูบา"** ขึ้นมาอีกพิมพ์หนึ่ง เพื่อระดมทุนก่อสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในวัดจามเทวีให้แล้วเสร็จ แต่รุ่นนี้เนื้อดินไม่นิ่มสีไม่ขาวเหมือนรุ่น ๒๔๘๙ ทว่ามีสิ่งพิเศษเพิ่มขึ้นมาที่น่าสนใจยิ่ง คือใต้ฐานพระพิมพ์ทุกองค์มีการเจาะรูสำหรับบรรจุเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ด้วย

จุดเริ่มต้นมาจากการที่มีผู้สนใจถามหา "พระพิมพ์อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย พิมพ์หลังย่น ๒๔๘๙" จากครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน ผู้เป็นรองเจ้าอาวาสวัดจามเทวีในช่วงนั้นอย่างไม่ขาดสาย ซึ่งเป็นพระพิมพ์รุ่นที่จำแนกแจกจ่ายหมดไปนานแล้ว ทำให้ครูบาบุญทึมมีแนวคิดใหม่ที่จะนำพิมพ์ทรงเดิมของรุ่นที่เรียกว่า "พระพิมพ์หลังย่น" นั้นมากดแม่พิมพ์อีกครั้ง และในเวลาเดียวกันท่านยังได้รังสรรค์พระพิมพ์รุ่นใหม่ขึ้นมาด้วยการแกะรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยใส่ตรงกลางกรอบพิมพ์พระสกุลหริภุญไชยดั้งเดิมที่มีชื่อเสียง

พระพิมพ์อัฐิครูบาฯหลังย่น ปี ๒๔๘๙ ผลงานของครูบากองแก้ว วัดมหาวัน นำดินเฝ่า (ขี้เถ้ากระดูก) จากการเผาศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเป็นมวลสาร เนื้อดินขาว หนึกนุ่ม

พระพิมพ์เกศาครูบาฯ ปี ๒๕๐๕ จัดทำโดยครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน เป็นครั้งแรกที่มีการบรรจุเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่ฐานด้วยการเจาะรู พิมพ์นี้เป็นทรงพระรอดแต่มีรูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ข้างใน

ด้านหลังพระพิมพ์เกศาครูบาฯ ทรงพิมพ์พระรอดของครูบาบุญทึม เขียนยันตร์อักขระ คาถาย่อ "จะภะกะสะ" เป็นคาถาหัวใจประชุมธาตุ หรือเรียกว่ายันตร์หัวใจพญากาสัก

ได้แก่ทรงพระรอด และพระคง

แต่คราวนี้เนื้อมวลสารทั้งหมดไม่ได้ผสมอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเหมือนกับรุ่นปี ๒๔๘๙ ทำให้เวลาเผาเนื้อดินจึงมีสีเข้ม ในฐานะที่ครูบาบุญทึม ทำหน้าที่โกนผม หรือภาษาล้านนาเรียก “ขูดหัว” ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๒ ตลอดช่วงบั้นปลายชีวิตที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษา สร้างวัดจามเทวีและอาพาธที่นั่น ทำให้ครูบาบุญทึมสามารถเก็บรวบรวมเส้นผมของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้เป็นจำนวนมาก จึงได้นำเส้นเกศามาบรรจุในรูที่เจาะตรงฐานพระพิมพ์แทน เรียกพระพิมพ์รุ่นนี้ว่า **“พระพิมพ์เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย พ.ศ. ๒๕๐๕”** นำเงินที่ได้จากการให้เช่าพระพิมพ์ไปจัดสร้างกู่อัฐิอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในวัดจามเทวีจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ และต่อมาหลังจากนั้น เมื่อพระพิมพ์เกศาครูบาฯ ได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ครูบาบุญทึมได้ใช้วิธีนำเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบดคลุกเคล้าผสมกับเนื้อดินแล้วกดพิมพ์เผาแทน พระพิมพ์เกศาครูบาฯ รุ่นหลังๆ จึงไม่มีการเจาะรูที่ฐานอีกต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง กวีล้านนา ประจำแผนกวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตภาคพายัพ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพิมพ์เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับธรรมเนียมของการนำเส้นเกศาของพระอรหันต์ หรือพระเกจิอาจารย์มาผสมกับเนื้อดินแล้วปั๊มพิมพ์นั้น ว่ามีต้นกำเนิดมาอย่างไร

“น่าสงสัยว่าผู้ริเริ่มทำพระพิมพ์เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นรายแรกนั้น ได้แนวปฏิบัติมาจากไหน? เหตุที่ก่อนหน้านั้นไม่เคยมีปรากฏในวัฒนธรรมล้านนา ถือว่าการทำพระพิมพ์ที่ผสมเกศาพระเกจิอาจารย์เริ่มต้นครั้งแรกโดยลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยผู้มีความเคารพศรัทธาต่อท่านเป็นอย่างสูงสุดอย่างแท้จริง

แม้แต่พระพักตร์ของพระรอด พระคง ที่ชาวลำพูนเคยเคารพบูชาในฐานะเป็นพระสักรปฏิมามาก่อน ลูกศิษย์กลุ่มนี้ (ครูบากองแก้ว และครูบาบุญทึม) ยังเปลี่ยนมาให้เป็นใบหน้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยแทน ดังเช่นรุ่นที่เรียกกันว่า พระรอดครูบา พระคงครูบา ฯลฯ

อนึ่ง การนับถือเส้นเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย นั้น อาจสามารถเชื่อมโยงไปถึงตำนานพระเจ้าเลียบโลก ที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์พบปะผู้คนตามที่ต่างๆ ส่วนมากเป็นชาวลัวะ แล้วพระพุทธองค์มักประทานเส้นเกศาให้แก่ลัวะนำเอาเก็บไว้ในกระบอกไม้ไผ่ (ภาษาล้านนาเรียก ไม้เฮียะ) โดยส่วนใหญ่แล้วจะมีพุทธทำนายหรือตรัสพยากรณ์ว่า ในภายภาคหน้าดินแดนแห่งนี้จะก้านกุ่งรุ่งเรืองเป็นที่ตั้งแห่งพระรัตนตรัย”

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๘ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิลักษณ์ ศรีป่าซาง ได้ติดตามค้นคว้าเรื่องพระพิมพ์เกศาครูบาฯอย่างเจาะลึก ทำให้เขาได้พบกับทายาทของศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนมาก แต่ละคนได้นำเส้นเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ได้รับมอบต่อๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่น เก็บรักษาไว้ในกระบอกไม้ไผ่

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยตรงหัวใจ หล่อพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ เดิมมี ๖๐ องค์ ปิดทองภายหลัง ผลงานของครูบาบุญทึม จัดแสดงในโฮงนิทัศน์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดจามเทวี

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยตรงหัวใจ ผลงานของครูบาบุญทึมทำด้วยดินเผา เคยประดิษฐานในพระอุโบสถมาก่อน

เช่นเดียวกับพระเกศาของพระพุทธองค์ที่ประทานให้ชาวลัวะ เมื่อถามว่าได้เกศามาอย่างไร ทายาทของเหล่าสานุศิษย์อธิบายว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยปลงเกศาทุกวันโกนก่อนวันพระ ไม่ว่าท่านจะสถิตอยู่ ณ สถานที่ใดก็ตาม ขณะที่ท่านปลงเกศาลูกศิษย์ที่นั่งอยู่ข้าง ๆ จะแย่งกันเอาใบบัว หรือผ้าขาวม้ามาคอยรับเส้นเกศาที่ร่วงหล่นนั้นทุกครั้ง ทำให้ในยุคถัดมา หลังจากที่ได้เห็นต้นแบบการทำพระเกศาครูบาฯ โดยครูบาบุญทึมไปแล้ว บรรดาทายาทของศิษยานุศิษย์ได้จัดสร้างพระเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยออกมาอีกหลายรุ่น

นเรนทร์ ปัญญาภู ค้นพบข้อมูลใหม่ ได้มาจากการสัมภาษณ์พระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวี ว่า นอกจากนี้แล้ว ครูบาบุญทึมยังมีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกส่วนหนึ่งที่ได้มาโดยตรงจากงานพระราชทานเพลิงศพที่วัดจามเทวี ท่านจะใช้วิธีแยกอัฐิเป็นชิ้นส่วนเล็ก ๆ นำไปบรรจุตรงหัวใจสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ทำด้วยพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ขนาดเล็กแล้วนำมาระบายสี จำนวน ๖๐ องค์ ขนาดหน้าตักกว้าง ๕ นิ้ว ถึง ๗ นิ้ว จากการที่พระอานนท์เคยสัมภาษณ์ครูบาบุญทึม ท่านเล่าว่า การที่สามารถกดพิมพ์ได้เพียงแค่ ๖๐ องค์นั้นน่าจะเป็นสัญญาณที่เกี่ยวข้องกับตัวเลขสิริรวมอายุของครูบาเจ้าศรีวิชัยพอดี เพราะหลังจาก ๖๐ องค์แล้วพยายามจะแกะพิมพ์อีกหลายครั้ง แต่ต้องแตกหักมีเหตุให้ทำไม่สำเร็จทุกครั้งไป สารูปเหล่านี้เคยตั้งวางเรียงรายรอบกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี บางรูปกระจายอยู่ในกุฏิ ต่อมาสารูปเกือบทั้งหมดได้สูญหายไป เหลือเพียงไม่กี่รูป

นอกจากนี้แล้ว พระอานนท์ พุรหฺมวโส ยังอ่านพบในหนังสือของหลวงพ่อฤาษีลิงดำ หรือ **พระราชพรหมยาน (วีระ ถาวโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดจันทาราม (ท่าซุง) จังหวัดอุทัยธานี** ผู้ซึ่งเป็นสหธรรมิกกับครูบาบุญทึม ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธรูปประธานที่เคยประดิษฐานภายในพระอุโบสถวัดจามเทวี องค์ที่ทำด้วยดินเผานั้น ที่แท้แล้วเป็นสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกองค์หนึ่ง ซึ่งครูบาบุญทึมได้นำอัฐิส่วนต่าง ๆ พร้อมเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุไว้ภายใน เมื่อแรกเห็นสารูปองค์นี้คนทั่วไปมักสงสัยว่าทำไมพระพุทธรูปประธานจึงมีพระพักตร์แปลกไม่เหมือนกับพระพุทธปฏิมาทั่วไป ตอนหลังจึงได้พิสูจน์ทราบว่าคือสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกองค์หนึ่ง ปัจจุบันสารูปดังกล่าวได้ย้ายไปประดิษฐานในโฮงนิทัศน์ครูบาเจ้าศรีวิชัย แล้วสร้างพระพุทธรูปประธานองค์ใหม่ไว้ในพระอุโบสถแทน

ขบวนฟ้อนของสาธุชน ในงานรำลึกครบรอบวันชาตกาล ครูบาเจ้าศรีวิชัย ลานกู่อัฐิ วัดจามเทวี

ชาวลำพูนพร้อมใจกันจัดงาน “ประเพณีดำหัวกู่ครูบาเจ้าศรีวิชัย” หรือ “ดำหัวครูบาสังฆะ” ในวันที่ ๑๖ เมษายน เป็นประจำทุกปี ถือเป็นวันรำลึกถึงพระคุณของครูบาเจ้าศรีวิชัยผู้มีคุณูปการต่อชาวล้านนา เป็นงานยิ่งใหญ่ระดับภูมิภาค เป็นงานที่รวมตัวกันทั้งภาคคณะสงฆ์ ภาครัฐ เอกชน และชาวบ้านจากทั่วทุกสารทิศจะช่วยกันตระเตรียมขบวนแห่ชุดต่าง ๆ ตั้งต้นที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ค่อย ๆ เคลื่อนมายังวัดจามเทวี ประกอบด้วยขบวนตุงช่อช้าง ตุงค่าคิง รูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ขบวนพระภิกษุสามเณร ขบวนหมากสุ่ม หมากเบ็ง ต้นดอก ต้นเทียน ขบวนกลองจุม ขบวนจองคำ ขบวนกลองมองเชิง และขบวนวงสะล้อซอซึง ฯลฯ เมื่อแห่มาถึงวัดจามเทวี ทุกคนได้นำน้ำขมิ้นส้มป่อยมาดำหัวรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่กู่อัฐิ

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการจัดงานทุกวันที่ ๑๑ มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันครบรอบชาตกาลของท่าน ในรูปแบบการสักการะไหว้สาและดำหัวกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย เพิ่มอีกหนึ่งงานเป็นประจำทุกปี

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดดอยติ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนานำมาบรรจุที่สถูป พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ย้ายมาบรรจุในสารูป

หุ่นขี้ผึ้งครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่านอนตะแคงขวา ตั้งอยู่หน้าสถูปบรรจุอัฐิ

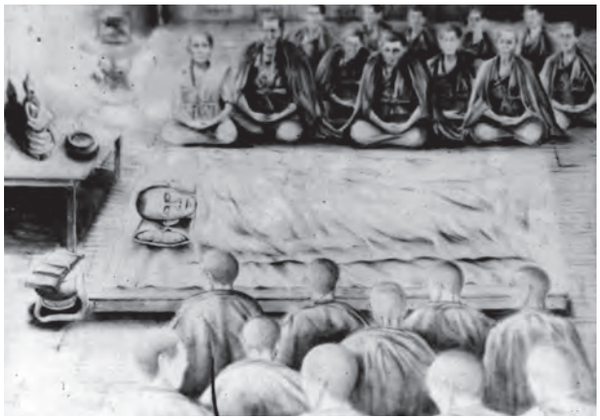

ภาพวาดจำลองเหตุการณ์ตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ นอนตะแคงขวาท่ามกลางศิษยานุศิษย์

วัดดอยติ

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๙๓ หมู่ที่ ๒ บ้านหนองบัว ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเป็นผู้นำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบรรจุไว้ที่พระเจดีย์ของวัดดอยติ เนื่องจากวัดดอยติเป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยมาบูรณะพระธาตุเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร บันไดนาค ศาลาบาตร และสร้างพระเจ้าทันใจ

ลักษณะอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดดอยติ มีทั้งหมด ๙ ชิ้นเล็กๆ ฝังแปะอยู่กับด้านหลังของพระพิมพ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นหลังย่น พ.ศ. ๒๔๘๙ จำนวน ๙ องค์ เมื่อมีการบูรณะพระเจดีย์ พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดดอยติได้อัญเชิญอัฐิทั้งหมดย้ายมาประดิษฐานใหม่ โดยบรรจุไว้ในหัวใจสารูปซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่ที่มีการจัดสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ จำนวน ๘ ชิ้น อีกชิ้นหนึ่งเจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ในผอบที่กุฏิของท่าน

วัดบ้านปาง

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๓๘๑ หมู่ ๑ ถนนลำพูน-ลี้ ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๕๑๑๑๐

วัดบ้านปางเป็นทั้งชาตสถาน เป็นวัดแห่งแรกที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้าง และเป็นวัดที่ท่านมรณภาพ ดังนั้นจึงถือว่าเป็นวัดที่มีความผูกพันต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างยิ่ง ก่อนหน้าที่จะมีการเคลื่อนย้ายศพไปยังวัดจามเทวี ศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยสถิตอยู่ในโลงศพเขียนลายคำน้ำแต้มวางอยู่บนปราสาทไม้แกะสลัก ๕ ยอด ที่ตั้งไว้บนเมรุ อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดบ้านปาง ไกลออกไปนอกเขตพุทธาวาส ตั้งบำเพ็ญกุศลศพระหว่างวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๑ (หากนับตามปฏิทินใหม่คือปี ๒๔๘๒) ถึงวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๔๘๒ (หากนับตามปฏิทินใหม่คือปี ๒๔๘๓) เป็นระยะเวลา ๑ ปี

กระทั่งเมื่อได้มีการพระราชทานเพลิงศพ พร้อมแบ่งอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยออกเป็นส่วนต่างๆ **ทางวัดบ้านปางได้รับอัฐิในส่วนของกะโหลกศีรษะและส่วนอื่นๆ ชิ้นเล็กๆ อีกหลายชิ้น ศิษยานุศิษย์ได้นำอัฐิดังกล่าวมาบรรจุในผอบหรือโกศดินเผาทรงคล้ายหม้อดอก (หม้อปูรณฆฏะ) ก่อนจะสร้างกู่สถูปอีกชั้นสำหรับบรรจุอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพระวิหารหลวง** ซึ่งกู่สถูป

มณฑปปราสาทหินอ่อนก่อน-หลังทาสีทอง ภายในประดิษฐานกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

สถูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในมณฑปปราสาทหินอ่อน มีรูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนด้านหน้า

ภาพซ้าย โกศทรงมณฑปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย อยู่ที่ชั้นบนพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง
*ภาพขวา*ผอบพระบรมสารีริกธาตุ ผอบอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุส่วนหน้าแข้ง เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย และลูกประคำ ที่วัดบ้านปาง

หลังเดิมนั้นมีขนาดเล็กและยังไม่ได้บุแผ่นทองจังโก ต่อมา**พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้มาสร้างปราสาทหินอ่อนครอบคลุมทับกู่สถูปหลังเดิม** และภายหลังมีการเอาสีทองทาทับเนื้อแผ่นหินอ่อนทั้งหมดทั้งภายในและภายนอกอาคาร เมื่อมองเผิน ๆ จะไม่ทราบว่าอาคารหลังนี้สร้างด้วยวัสดุหินอ่อน ภายในปราสาทหินอ่อน มีรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งจำลองครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่าที่ท่านนอนมรณภาพอยู่ แบบตะแคงขวา

นอกจากกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว วัดบ้านปางยังได้บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้อีกสองแห่ง แห่งแรกใส่ผอบในตู้กระจกทรงโกศยอดมณฑป จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เครื่องบริขาร เป็นอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนกระดูกหน้าแข้ง เกศา มีผอบลูกประคำ ในตู้เดียวกันนั้นยังมีผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอีกด้วย อันเป็นผอบที่ตั้งอยู่บนฐานที่สูงที่สุด

กับอีกส่วนหนึ่ง ยังมีการบรรจุอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยในสารูปอีกรูปหนึ่ง เป็น “สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อสำริดเท่าองค์จริง ในท่าตกลูกประคำ” นั่งบนเก้าอี้ไม้สีดำ ที่ฐานสลักคำว่า “พระครูบาเจ้าศรีวิชัย” รูปแบบเดียวกันนี้ตั้งกระจายอยู่ตามวัดหลายแห่งในล้านนา โดยผู้สร้างสารูปนั้นคือ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม

สารูปบรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ในท่าตกลูกประคำ ที่ศาลาอเนกประสงค์วัดบ้านปาง

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดบ้านโฮ่งหลวง (ลำดับที่ ๓ จากซ้าย) ตั้งรวมกับกู่อัฐิของครูบารูปอื่นๆ

จากการสัมภาษณ์พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ท่านเล่าว่าได้หล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในท่ายกมือขวาขึ้นตกลูกประคำ อันเป็นท่าที่จำลองมาจากภาพถ่ายต้นแบบขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๘ พร้อมจำลองรูปแบบเก้าอี้นั่งให้คล้ายของเดิม สารูปนี้หล่อในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ช่างปั้นหล่อคือนายสง่า สมฤทธิ์ มีโรงงานอยู่ที่หน้าวัดพระธาตุแสงแก้วมงคล หล่อจำนวนทั้งสิ้น ๑๒ รูป

โดยพระอานันท์เล่าว่า ท่านขออาราธนาให้สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ ทำพิธีบรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ลงในกล่องหัวใจสารูป เมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๓๔ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร จากนั้นจึงนำมาแบ่งบรรจุในสารูปทั้ง ๑๒ รูป นำไปถวายตามวัดต่าง ๆ ระหว่างปี ๒๕๓๖-๒๕๓๗ ซึ่งวัดเหล่านี้พระอานันท์ได้เลือกเฉพาะวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยไปบูรณปฏิสังขรณ์โดยให้กระจายอยู่เกือบทั่วทุกจังหวัด ยกเว้นจังหวัดตาก คือพระบรมธาตุแก่งสร้อยซึ่งเดินทางไปลำบาก เพราะตั้งอยู่กลางลำน้ำปิง และมีอีกสองวัดในจังหวัดพะเยาที่ได้รับมอบเนื่องจากเป็นวัดเครือข่ายปฏิบัติธรรมของพระอานันท์เอง วัดทั้ง ๑๒ แห่งที่ประดิษฐานสารูปอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้แก่

๑. วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

๒. วัดพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

สารูปใต้ต้นโพธิ์คือบริเวณเดิมที่เคยมีกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนย้ายไปไว้ที่กู่หลังใหม่ริมกำแพง

๓. วัดพระบาทยั้งหวีด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๔. วัดพระธาตุดอยซาง อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

๕. วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

๖. วัดป่าสักเหนือ อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

๗. วัดพระธาตุจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๘. สำนักสงฆ์ศรีรัตนสุดาราม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

๙. วัดพระธาตุภูขวาง อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา

๑๐. วัดพระธาตุช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านโฮ่งหลวง เปิดผอบตอนย้ายกู่เดิมจากใต้ต้นโพธิ์มาสร้างรวมริมกำแพง *ภาพบน* **จารว่า "พระขะดูกครูบาเจ้า"** *ภาพกลางและล่าง* **จารว่า "สรฺลีวิเชยฺยาผู้เป็น"**

๑๑. วัดน้ำฮู อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑๒. วัดกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

วัดบ้านโฮ่งหลวง

สถานที่ตั้ง หมู่ ๒ ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ๕๑๑๓๐

วัดนี้มีความผูกพันกับครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแนบแน่น เพราะท่านได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ในอุโบสถวัดบ้านโฮ่งหลวง โดยมีครูบาสมณะเป็นพระอุปัชฌาย์ นอกจากนี้แล้วชื่อของวัดบ้านโฮ่งหลวงยังปรากฏในประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกอย่างน้อย ๔ ครั้ง

ครั้งแรกในปี ๒๔๖๒ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกเจ้าคณะจังหวัดลำพูนเรียกตัวไปรับฟังข้อหาอธิกรณ์ครั้งที่ ๔ ได้มีศิษยานุศิษย์ติดตามท่านไปด้วยประมาณ ๓๐๐ กว่าคน มีการแวะพักขบวนเดินทางตามวัดต่างๆ หนึ่งในนั้นมีการพักที่วัดบ้านโฮ่งหลวงด้วย ๑ คืน

ครั้งที่สองและสาม ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธอย่างหนักระหว่างปี ๒๔๘๐-๒๔๘๑ ได้มีการนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางไปวัดจามเทวี แต่ท่านมีความประสงค์จะมรณะที่บ้านเกิด จึงขอกลับวัดบ้านปาง ทำให้ต้องเดินทางไปๆ มาๆ ระหว่างวัดบ้านปางกับวัดจามเทวีหลายครั้ง และทุกครั้งมีการระบุว่า ต้องแวะพักจำวัดที่วัดบ้านโฮ่งหลวงด้วยเสมอ

ครั้งสุดท้าย วัดบ้านโฮ่งหลวงยังเป็นหนึ่งใน ๑๐ วัด ที่รับขบวนแห่ศพหรือสรีระร่างของครูบาเจ้าศรีวิชัยในแรมทางวัดละ ๒ คืน ระหว่างการเคลื่อนย้ายจากวัดบ้านปางมาสู่วัดจามเทวีในวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๔๘๒ (นับตามปฏิทินสมัยใหม่คือปี ๒๔๘๓) อีกด้วย

ในวันพระราชทานเพลิงศพค่ำวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๙ ที่วัดจามเทวี พระครูศีลาภรณ์พิมล (ครูบาบุญมา สีลาภิรโต หรือมหาวงศ์ภิกขุ) ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย สมัยเป็นสามเณรคอยตักน้ำล้างเท้าให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนจำวัดทุกคืนที่วัดบ้านปาง ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง และเจ้าคณะกิ่งอำเภอบ้านโฮ่ง (ช่วงนั้นบ้างโฮ่งเริ่มแยกออกจากแขวงปากบ่องและแขวงลี้แล้ว) เป็นพระเถระที่อาวุโสมากที่สุดรูปหนึ่งในที่ประชุมเพลิง ได้รับการแบ่งอัฐิธาตุในวันนั้นมาจำนวนหนึ่ง เป็นส่วนของกระดูกซี่โครงด้านข้างลำตัว ๓ ชิ้น กับกระดูกสะบ้า (หัวเข่า) อีก ๑ ชิ้น เมื่อกลับมา**ได้นำอัฐิส่วนกระดูกซี่โครงทั้ง ๓ ท่อนมาเขียนคำจารึกด้วยตัวอักษรธัมม์ล้านนาประมาณชิ้นละ ๖-๗ ตัวอักษรพร้อมปิดทองคำเปลว**แต่ข้อความลบเลือนไปท่อนหนึ่ง เหลือ ๒ ท่อน ถอดความปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางโดยพระครูปริยัติรังสรรค์ เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง ได้ดังนี้

ท่อนแรก ***"สรฺลีวิเชยฺยา (สรีวิไชยา) ผู้เป็น..."***
ท่อนที่สอง ***"พระขะดูก (กระดูก) ครูบาเจ้า"***

ท่อนที่สามความลบเลือนไป พระครูปริยัติรังสรรค์ สันนิษฐานว่าน่าจะเขียนว่า **"จารโดยมหาวงศ์ภิกขุ"**

ส่วนกระดูกสะบ้านั้นเป็นสีดำเหมือนถ่าน ไม่มีการเขียนคำจารึกใด ๆ

หลังจากที่เก็บรักษากระดูกทั้ง ๔ ชิ้นในผอบเป็นเวลา ๑ ปี จึงได้สร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๙๐ ตรงกับแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ เดิมกู่อัฐิเคยอยู่ที่ใต้ต้นโพธิ์บริเวณมุมเจดีย์ด้านตะวันตกเฉียงใต้ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๑๗ ช่วงที่พระครูศีลาภรณ์พิมลมรณภาพหลังจากเสร็จสิ้นงานพระราชทานเพลิงศพ คณะสงฆ์วัดบ้านโฮ่งหลวงจึงดำริเห็นสมควรย้ายกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากเคยอยู่ที่ใต้ต้นโพธิ์ กับกู่บรรจุอัฐิของครูบาสมณะที่เคยตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถซึ่งอยู่อีกฟากถนนของทางหลวงสาย ๑๐๖ นำมาประดิษฐานใหม่ตั้งอยู่เยื้องกับด้านหน้าวิหาร ประชิดริมกำแพงวัด เรียงรายรวมกับกู่อัฐิของอดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงและพระสหธรรมิกผู้มีความผูกพันกันกับวัดบ้านโฮ่งหลวงรูปอื่น ๆ ขณะที่รื้อกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้นเอง ทำให้ทราบว่าอัฐิดังกล่าวมีสภาพอย่างไร เขียนอักขระอะไรบ้าง พร้อมกันนี้ได้พบพระพุทธรูปโลหะ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ขนาดหน้าตักประมาณ ๓ นิ้ว รวมอยู่ด้วยในขันทองเหลือง

วัดบ้านโฮ่งหลวง นอกจากจะมีกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว ยังมีกู่บรรจุอัฐิครูบารูปอื่นๆ อีก ๕ หลังดังนี้

๑. กู่บรรจุอัฐิครูบาสมณะคามวาสีมหาเถร (สม สมโณ) อดีตเจ้าหัวหมวดแคว่น (ตำบล) บ้านโฮ่ง **ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย**

๒. กู่บรรจุอัฐิครูบาไชยา ชยวโส ผู้ที่สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นพระอนุสาวจารย์ตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบท เคยจำพรรษาที่วัดน้ำดิบ และย้ายมาวัดบ้านโฮ่งหลวงเมื่อปี ๒๔๗๙ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงแทนครูบาสมณะ

๓. กู่บรรจุอัฐิพระครูศีลาภรณ์พิมล ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้นำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดจามเทวีมาไว้ที่วัดบ้านโฮ่งหลวง

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ภายใต้ฉัตรและซุ้มมณฑป ตั้งอยู่หน้าวัดห้วยกานค้านทิศใต้

๔. กู่บรรจุอัฐิของพระครูสังวรญาณ (สังวร อุปาลี) ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกรูปหนึ่ง

๕. กู่บรรจุอัฐิของพระเทพญาณเวที (สุเธียร อคฺคปญฺโญ) ซึ่งบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๕ ปี ในปีที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ เคยจำพรรษาที่วัดบ้านโฮ่งหลวง ต่อมาเป็นอดีตรองเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย และอดีตรองเจ้าคณะภาค ๗

จากการสัมภาษณ์พระครูปริยัติรังสรรค์ (๒๕๕๙) ได้ชี้แจงว่าในอนาคตอันใกล้นี้ จะมีการสร้างกู่อัฐิเพิ่มอีก ๒ หลัง หลังแรกสำหรับบรรจุอัฐิของพระครูอดุลธรรมคณี อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง ผู้เพิ่งมรณภาพเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๕๙ และอีกหลังสำหรับบรรจุอัฐิของครูบาศรีรัตโนทัย (นามเดิมอุทัย) เป็นสหธรรมิกรุ่นน้องของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งครูบาสมณะ

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่สำนักสงฆ์พระธาตุโมลีศรีวิชัย สร้างโดย ครูบาอภิชัยขาวปี บูรณะโดยครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน

เป็นพระอุปัชฌาย์ให้อีกเช่นกัน ครูบาศรีรัตโนทัย เป็นพระครูสัญญาบัตร อดีตเจ้าคณะอำเภอลี้ แต่ต่อมาได้ย้ายไปอยู่วัดป่ากว๋าว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และมรณภาพที่นั่น ซึ่งพระครูปริยัติรังสรรค์ได้ไปขอแบ่งอัฐิส่วนหนึ่งมาไว้ที่วัดบ้านโฮ่งหลวง เป็นความพยายามที่จะเก็บเรื่องราวของเหล่าศิษยานุศิษย์ในสายครูบาสมณะที่นับวันจะสูญหายไปจากการรับรู้ของผู้คนมารวมรวมไว้เป็นฐานข้อมูลที่วัดบ้านโฮ่งหลวง

วัดห้วยกาน

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๓๕ บ้านห้วยกาน ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ๕๑๑๓๐

ครูบาปวน เหมวณฺโณ อดีตเจ้าอาวาสวัดห้วยกานลำดับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๓๐) ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ไปขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาส่วนหนึ่งจากวัดบ้านปาง เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๖ ในขณะนั้นวัดบ้านปางหลังยุคพระสุทัศน์ สุวฑฺฒโณ (พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๒๕) เป็นช่วงที่ร้างเจ้าอาวาสอยู่ระยะหนึ่ง

ครูบาปวนพร้อมด้วยชาวบ้านห้วยกานได้รวบรวมเงินสตางค์แดง (เหรียญทองแดง) มาใช้เป็นวัสดุหล่อรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย สถานที่หล่อคือวัดดอนหลวง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน **จากนั้นนำอัฐิมาบรรจุไว้ในหัวใจสารูปดังกล่าว**

วัดห้วยกานมีพิธีทำบุญสักการบูชาและสรงน้ำสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ เหนือ และวันที่ ๑๑ มิถุนายน ของทุกปี

อนึ่ง ในอำเภอบ้านโฮ่ง เคยมีความสับสนเรื่องกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่แห่งหนึ่ง คือบนยอดเขาสูงวัดพระพุทธบาทสามยอด ตำบลป่าพลู เนื่องจากข้อมูลที่พบตามสื่อออนไลน์ระบุว่าภายในเจดีย์องค์หนึ่งในบรรดาสามองค์นั้น บรรจุอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้

ครั้นเมื่อสัมภาษณ์นายยงยุทธ ส่งเกษมสุข รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านโฮ่ง อดีตรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพลู ผู้ทำการศึกษาเรื่องแหล่งโบราณสถานในอำเภอบ้านโฮ่ง ได้ให้ข้อมูลว่า เป็นความเข้าใจผิด ณ บริเวณที่เชื่อกันว่าเป็นเจดีย์ที่มีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุอยู่ภายในนั้น แท้จริงแล้วเป็นสถานที่ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยไปนั่งปฏิบัติกัมมัฏฐานและเอาหินมากองก่อรวมกันไว้เท่านั้น คล้ายเป็นเครื่องหมายว่าวันหนึ่งข้างหน้าหากมีโอกาสท่านจะหวนกลับมาสร้างพระธาตุเจดีย์อีก แต่ยังมิทันได้สร้างท่านถึงแก่มรณภาพไปก่อน

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม พร้อมสานุศิษย์ชาวกะเหรี่ยงนำโดย พระแก้ว จึงได้ช่วยกันสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นองค์หนึ่งเพื่อสนองเจตจำนงของครูบาเจ้าศรีวิชัย ภายในบรรจุพระธาตุและของมงคลต่างๆ แต่ไม่มีการระบุว่ามีอัฐิหรือเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยแต่อย่างใดไม่ และต่อมาได้สร้างเจดีย์เพิ่มอีก ๒ องค์ เป็นเครื่องรำลึกแทนครูบาอภิชัยขาวปี กับครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ด้วยการนำเครื่องอัฐบริขารของครูบาทั้งสองรูปไปบรรจุภายในเจดีย์

สำนักสงฆ์พระธาตุโมลีศรีวิชัย

สถานที่ตั้ง หมู่ ๑๐ บ้านแม่หว่าง (ระหว่างแม่หว่างห้วยริน กับแม่หว่างแพะเจริญ ๒ หมู่บ้าน) ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๕๑๑๑๐

จากการสัมภาษณ์พระภิกษุ เอกชัย ปสาโท หัวหน้าที่พักสงฆ์ สำนักสงฆ์โมลีศรีวิชัย เมื่อวันที่๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗ ทำให้ทราบว่า เดิมสถานที่แห่งนี้มีชื่อว่าวัดป่าเจริญธรรม เป็นวัดร้างไม่มีพระภิกษุจำพรรษาอย่างต่อเนื่อง ต่อมามีพระธุดงค์รูปหนึ่งชื่อ “พระอำนาจ” ได้มาปักกลดจำพรรษาอยู่ช่วงระยะหนึ่ง ท่านได้เปลี่ยนชื่อวัดร้างใหม่เป็น **“พระธาตุโมลีศรีวิชัย”** ปัจจุบันยังมีสถานะเป็นสำนักสงฆ์

เหตุที่เรียกว่า “โมลี” เนื่องจากเป็นสถานที่ที่ประดิษฐาน “เกศาครูบา” ถึง ๓ รูป เริ่มจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมานั่งวิปัสสนากัมมัฏฐานที่นี่เป็นรูปแรก ทำให้ชาวบ้านแถบนั้นจึงใช้วัดป่าแห่งนี้เป็นแหล่งศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ ต่อมาครูบาอภิชัยขาวปีได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยมา ครั้นเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาอภิชัยขาวปีได้นำเกศาธาตุของครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมด้วยอัฐิส่วนอื่น ๆ มาบรรจุไว้ในกู่สถูปหลังหนึ่ง และก่อนที่ครูบาอภิชัยขาวปีจะถึงแก่มรณภาพได้เคยสั่งครูบาชัยยะวงศาพัฒนาไว้ว่าหากเผาศพท่านให้แบ่งอัฐิไปไว้ที่วัดป่าแห่งนี้ด้วยเพื่อจะได้อยู่คู่กับครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่เมื่อครูบาชัยยะวงศาพัฒนาตัดสินใจเก็บสรีระร่างของครูบาอภิชัยขาวปีไว้ จึงได้นำ**เกศาของครูบาอภิชัยขาวปี**มาบรรจุไว้แทนในกู่อีกหลังหนึ่ง ครั้นเมื่อครูบาชัยยะวงศาพัฒนาถึงแก่มรณภาพ ครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน แห่งสำนักสงฆ์พระบรมธาตุแก่งสร้อย จึงได้**นำเกศาของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา**มาบรรจุไว้ที่นี่อีกหนึ่งรูป

อัฐิธาตุครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการบรรจุไว้ในกู่หลังกลาง ยุคแรกสูงประมาณ ๑ เมตร ส่วนเกศาธาตุของครูบาอภิชัยขาวปีเคยบรรจุไว้ในกู่อีกหลังหนึ่ง แต่ต่อมาได้รื้อกู่ลงแล้วนำมาเก็บรักษาไว้ในกุฏิเจ้าอาวาสแทน และเกศาธาตุของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาอยู่ในกู่องค์เล็ก โดยเรียง ๓ องค์ ให้ของ**ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นกู่ขนาดใหญ่สุดตั้งอยู่องค์กลาง**

ล่าสุดครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน กำลังสร้างสถูปครอบกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกชั้นหนึ่ง

สถานที่แห่งนี้ มีถ้ำสำหรับปฏิบัติธรรม มีรอยเท้าหรือฮอยปะต๊ะของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา และมีศาลาพญากบ คือหินมีรูปร่างคล้ายกบ เสมือนเป็นอารักษ์เจ้าที่ซึ่งหลายครั้งมักไปเข้าฝันชาวบ้าน

พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี สีขาวองค์ใหญ่ เป็นเจดีย์ประธานบนเนินสูงเด่น ตั้งอยู่กึ่งกลางรอยต่อระหว่างอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และอำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

สำนักสงฆ์พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี

สถานที่ตั้ง อยู่รอยต่อลี้-เถิน หมู่ ๔ ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ๕๑๑๑๐

จากการสัมภาษณ์พระวีธรา รกฺปิตสีโล ผู้ดูแลสำนักสงฆ์ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗ ทำให้ทราบว่า สำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นสาขาหนึ่งของวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม สร้างโดยครูบาชัยยะวงศาพัฒนา และคณะศิษยานุศิษย์ ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๓๙

ณ ชัยภูมิสำคัญ **ด้วยเป็นเขตรอยต่อพรมแดนลี้-เถิน หรือเป็นประตูเชื่อมลำพูน-ลำปาง เพื่อให้ศิษยานุศิษย์สายครูบาเจ้าศรีวิชัยของทั้งสองดินแดนสามารถเดินทางมาสักการะได้ในระยะทางที่ใกล้เคียงกันคนละครึ่งทาง**

ไม่มีการระบุว่าอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้เป็นส่วนใด แต่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเป็นผู้นำมาจากส่วนที่ท่านเคยเก็บไว้ที่วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ท่านได้สร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ถวายแด่ครูบาเจ้าศรีวิชัย ชื่อ **พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี** และยังมี**เจดีย์สีทองอีกองค์**

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่สำนักสงฆ์พระเจดีย์ศรีวิชัยจอมคีรี สร้างโดยครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

หนึ่งที่บรรจุอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย กับเจดีย์เหลี่ยมสีขาว บรรจุรูปปั้นหินอ่อนของครูบาอภิชัยขาวปี พร้อมเครื่องอัฐบริขารของครูบาอภิชัยขาวปีภายในเจดีย์

เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๔๐ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้สร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนท่ามกลางลูกศิษย์สองรูปกำลังแสดงความเคารพ คือ ครูบาอภิชัยขาวปี และตัวท่านเอง จนกระทั่งเมื่อครูบาชัยยะวงศาพัฒนาละสังขาร ศิษยานุศิษย์จากวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ได้สร้างพระเจดีย์ทาสีทองอีกองค์หนึ่ง ประดิษฐานรูปเหมือนและเครื่องอัฐบริขารของท่านไว้

มีพระวิหาร ๑ หลัง พร้อมพระพุทธรูปประธานสร้างปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบจักรพรรดิ ชาวล้านนาเรียกพระชมพูบดี

ดอยง้ม (ดอยงุ้ม/ดอยโง้ม)

สถานที่ตั้ง บนยอดเขาดอยง้ม หมู่ ๘ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ๕๑๐๘๐

ใน พ.ศ. ๒๔๘๙ หลังจากมีงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยผ่านไป ครูบาอภิชัยขาวปีได้แบ่งอัฐิที่ตั้งใจมอบให้วัดหมื่นสารส่วนหนึ่งให้แก่ผ้าขาวดวงตา (หนานดวงต๋ำ ปัญญาเจริญ) ผ้าขาวดวงตาได้นำเอาอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนหน้าผาก มาบรรจุไว้บนยอดเขา “ดอยง้ม” (บ้างออกเสียงลากยาวเป็น “ดอยโง้ม”หรือสำเนียงคนยองออก“ดอยงุ้ม”)เป็นส่วนหนึ่งของปลายเทือกเขาผีปันน้ำด้านทิศตะวันตก ด้วยความสูงจากระดับน้ำทะเล ๘๒๐ เมตร เป็นสถานที่

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบนดอยง้ม เขตรอยต่อระหว่างอำเภอบ้านธิและสันกำแพง มีรูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพบน ภูมิทัศน์เมืองเชียงใหม่-ลำพูนมองลงมาจากดอยง้ม *ภาพล่าง* ทางขึ้นดอยง้มอีกเส้นทางหนึ่งฝั่งอำเภอสันกำแพง เป็นโขดหินสูงชัน มีตำนานเล่าเรื่องเสาแหล่งช้างของพระนางจามเทวี

ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยเดินธุดงค์ผ่านมา เขาลูกนี้มีถ้ำประดิษฐาน “พระธาตุนมผา” ซึ่งบรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า ตามที่ตำนานพระเจ้าเลียบโลกระบุไว้ แต่ปัจจุบันพรานนำทางบอกว่าอันตรายเข้าถึงค่อนข้างยากมาก เพราะเคยมีคนถูกงูยักษ์ที่เฝ้าปากถ้ำกัดตาย ภายหลังมีหินถล่มปิดปากถ้ำไม่สามารถเข้าไปข้างในได้ ไม่มีหลักฐานชี้ชัดว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ปีนไปถึงบนดอยง้มหรือไม่

ระบุแต่เพียงว่า **ครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้เคยฝากฝังกับผ้าขาวดวงตาว่าสถานที่แห่งนี้ คือบุญเขตอันเยี่ยมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม หากวันใดที่ท่านละสังขาร ขอให้นำอัฐิของท่านมาไว้ที่นี้** การที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสั่งเสียลูกศิษย์ดังนี้ **เนื่องจากทำเลที่ตั้งของดอยง้มสามารถมองเห็นดอยสุเทพซึ่งมีความสูงใกล้เคียงกัน เห็นเมืองลำพูน และเมืองเชียงใหม่ชัดเจนตลอดทั่วทั้งสองนครา**

ผ้าขาวทั้งสองจึงได้นำอัฐิส่วนหน้าผากของครูบาเจ้าศรีวิชัย ดั้นด้นสู่ยอดดอยทุรกันดาร รอยต่อแดนระหว่างตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ ซึ่งเป็นอำเภอเหนือสุดของจังหวัดลำพูน จรดกับตำบลแม่ออนใต้ อำเภอสันกำแพง ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อมาสร้างกู่บรรจุอัฐิ **ถือเป็นกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่สร้างบนที่สูงมากที่สุดอีกแห่งหนึ่ง นอกเหนือไปจากการอัญเชิญสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาไว้ที่วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง กับวัดพระพุทธบาทสี่รอย**

“บุรี รัตนา” กล่าวถึงการสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ดอยง้ม ในหนังสือ “ครูบาศรีวิไชย” ของเขาว่า

“การก่อสร้างทั้งนี้เป็นไปอย่างยากลำบาก แต่ทว่าแรงศรัทธาของประชาชนที่มีในตัวครูบาศรีวิไชย ประกอบกับความศรัทธาในผ้าขาวดวงต๋าผู้เคร่งครัด ใครก็ตามที่จะขึ้นไปยังดอยง้ม จะถูกขอร้องให้นำอิฐหนึ่งก้อน และทรายหนึ่งห่อติดมือขึ้นไปด้วย ระยะทางที่จะขึ้นไปดอยง้มเป็นทางชันที่เดินลำบาก แต่กระนั้นผู้มีศรัทธาทั้งหลาย ก็มิได้มีความย่อท้อแต่ประการใด มีคนทำงานวันหนึ่งไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คน มีทั้งชาวเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และเชียงแสน งานนี้ไม่มีการจ้าง ทุกคนทุ่มเทแรงงานให้ด้วยความศรัทธาเข้มแข็ง ภายในเวลาไม่ถึงปี การสร้างอนุสาวรีย์จึงสำเร็จ เป็นองค์เจดีย์ ฐานกว้าง ๖ ศอก สูง ๙ ศอก เสร็จแล้วก็ประกอบพิธีฉลอง”

จากการลงพื้นที่ พบว่ากู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยหลังที่เห็นในปัจจุบัน ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยพระไกรสร ชาวดอนปิน อำเภอสันกำแพง แต่ไปบวชที่วัดธรรมิกาวาส ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันเราสามารถขึ้นสู่ยอดเขาดอยง้มนี้ได้ ๓ เส้นทาง มีทั้งทางเท้าเดินเขาป่ายปีนสูงชัน โดยขึ้นจากทางตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ใกล้อ่างเก็บน้ำแม่ออน และฝั่งตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ มีทางรถเลียบหน้าผาขึ้นไปได้ครึ่งทางสามารถแยกออกอีก

เป็นสองทาง ทางแรกเป็นเส้นทางลัดชันตัดขึ้นเขาที่ห้วยลาน กับเส้นทางบ้านห้วยไซ มีถนนอ้อมเขา ซึ่งเป็นถนนที่สร้างค้างไว้แค่ครึ่งสาย ต้องจอดรถไว้ครึ่งทางแล้วเดินต่อ ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน และองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยยาบ ร่วมกับประชาชนชาวลำพูน กำลังช่วยกันพัฒนาก่อสร้างถนนขึ้นสู่ดอยง้มในส่วนที่เหลือของเส้นทางตอนบนตามแนวคิด **“ตวยฮอยวิถีครูบางานหน้าหมู่”**

วัดดอนตอง

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๖๔ บ้านดอนตอง หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ๕๑๑๒๐

พระครูรัตนวรรณสาทร หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครูบาไกรราช”เดิมจำพรรษาอยู่ที่วัดหนองเงือกต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดดอนตอง ครูบาไกรราชได้รับแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจาก ๒ แหล่งคือ

ส่วนแรกได้รับมาจากพระครูปริยัติรังสรรค์เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง โดยตรง เป็นชิ้นส่วนของซี่โครง ซึ่งส่วนนี้ครูบาไกรราชยังได้แบ่งมอบให้วัดพระนอนแม่ปูคาไปบรรจุในกู่อัฐิด้วยอีกส่วนหนึ่งแล้ว

ส่วนที่สอง ได้รับมาจากพระรูปหนึ่งที่วัดป่าดำ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ซึ่งก็เป็นส่วนที่เคยได้รับแบ่งมาจากวัดบ้านโฮ่งหลวงก่อนแล้วเช่นกัน

ดังนั้นวัดดอนตองจึงเป็นสถานที่ล่าสุดในจังหวัดลำพูน (ปี ๒๕๕๙) ที่ครูบาไกรราชวางแผนจัดสร้างสารูปบรรจุอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยการหล่อเป็นรูปเหมือนสำริดขนาดหน้าตัก ๕ เมตร สูง ๗ เมตร โดยสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้จะประดิษฐานอยู่ตรงกลางระหว่างสารูปของพระบูรพาจารย์ในจังหวัดลำพูนที่ครูบาไกรราชเคารพนับถืออีก ๒ รูป ได้แก่ ครูบาพรหมจักรสังวร อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทตากผ้า และครูบาศรี อริยวังโส อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าบุก สารูปของครูบาทั้งสามรูปนี้ จะประดิษฐานอยู่ชั้นบนของอาคารที่ทำคล้ายดาดฟ้าโล่งไม่มีหลังคาคลุม ส่วนชั้นล่างจะรวบรวมสารูปทำด้วยไฟเบอร์กลาสของพระมหาเถระรูปต่างๆ ในลำพูน-เชียงใหม่ที่อัฐิของท่านเหล่านั้นกลายเป็นพระธาตุ

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมรูปปั้นภายในกู่ วัดสวนดอกสร้างโดยครูบาอภิชัยขาวปี ปี ๒๔๘๐

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อสำริด ตั้งอยู่ในศาลาใกล้สถูปบรรจุอัฐิของท่านที่วัดสวนดอก หล่อถวายโดยพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม สถานที่หล่อคือ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่

วัดสวนดอก

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๓๙ ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยของวัดสวนดอกเป็นส่วนแบ่งที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้รับมอบอย่างเป็นทางการจากคณะกรรมการจัดงานศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดจามเทวี ให้นำไปไว้ที่วัดสวนดอก **ผู้สร้างกู่อัฐิคือครูบาอภิชัยขาวปี ส่วนรูปปั้นเสือปีนักษัตร เป็นฝีมือการปั้นของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา**

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดหมื่นสาร ตั้งอยู่หน้าเจดีย์ประธานทิศตะวันตก ที่กู่มีรูปนูนต่ำและแผ่นจารึก

ราวสามทศวรรษที่ผ่านมา ในสมัยที่พระอมรเวที (วรรณ เขมจารี) เป็นเจ้าอาวาสวัดสวนดอก ลำดับที่ ๑๙ (พ.ศ. ๒๕๓๑ – ๒๕๕๑) ทางวัดสวนดอกมีดำริจะเปิดโกศเก็บอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเพื่อทำบุญสรงน้ำ ปรากฏว่าภายในโกศมีภาชนะเครื่องเขินสานด้วยไม้ไผ่ ลงรักปิดทองประดับกระจก ลักษณะคล้ายอูปของพม่า สภาพชำรุด ทำให้พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม จึงได้หล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในอิริยาบถนั่ง มาบรรจุไว้ในช่องกระจกภายในกู่อัฐิแทน สารูปปูนปั้นนี้ **พระอานันท์เดินทางไปหล่อที่วัดบวรนิเวศวิหาร** กรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ **โดยขออาราธนาสมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๙ เป็นองค์ประธานในพิธีบรรจุอัฐิและเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยลงในกล่องหัวใจ เพื่อฝังในสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่าประทับนั่งสมาธิ ถือเป็นรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปแรกในชุดที่พระอานันท์ได้ไปกราบสมเด็จพระญาณสังวรฯ ในครั้งนั้นพระอานันท์ยังได้นำอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยไปด้วยอีกจำนวน ๑๒ ชุด เพื่อขอให้สมเด็จพระญาณสังวรฯ ทำพิธีบรรจุลงในกล่องรูปหัวใจ ก่อนที่จะนำกลับมาบรรจุในสารูปหล่อสำริดในท่าครูบาเจ้าศรีวิชัยยกมือขวาขึ้นนับลูกประคำจำนวน ๑๒ รูป** แต่เมื่อหล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย (ท่านั่งสมาธิ ไม่ใช่ชุดนับลูกประคำ) เสร็จแล้ว กลับมีขนาดใหญ่คับช่องที่จะบรรจุ จึงจำเป็นต้องประดิษฐานสารูปด้วยการหันด้านข้างออกด้านนอก

ต่อมาในสมัยพระศรีสิทธิเมธี (นิมิต สิขรสุวณฺโณ ป.ธ. ๙) เป็นเจ้าอาวาส (ตั้งแต่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึงปัจจุบัน) จึงได้อัญเชิญสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยออกมาประดิษฐานในศาลาด้านนอกอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน เมื่อนำออกมาครั้งนั้นก็ไม่พบโกศบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยแต่อย่างใด จากนั้น ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช จึงขออนุญาตพระศรีสิทธิเมธี หล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยแบบครึ่งตัว เป็นอลูมิเนียมปิดทอง ประดิษฐานไว้ในกู่อัฐิแทน

วัดหมื่นสาร

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๓ ถนนวัวลาย ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

เป็นวัดที่มีกู่อัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย แม้ว่าไม่ได้เป็นหนึ่งในวัดที่ท่านมาบูรณปฏิสังขรณ์แต่อย่างใด หากอัฐินั้นนำมาโดยครูบาอภิชัยขาวปี เนื่องจากเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๘๙ - พ.ศ. ๒๔๙๓ ครูบาอภิชัยขาวปีมาช่วยครูบาอินตา อินฺทปญฺโญ อดีตเจ้าอาวาสวัดหมื่นสารและเจ้าคณะตำบลหายยา บูรณปฏิสังขรณ์วิหารวัดหมื่นสาร โดยมีนายอินทร์/อิน วิลเลียม (อินทร์ ดำรงฤทธิ์) คหบดีแห่งหมู่บ้านวัวลายเป็นโยมอุปัฏฐากจนมีความสนิทสนมกับครูบาอภิชัยขาวปี ได้บริจาคเงินเพื่อจัดทำผอบบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยให้แก่วัดสวนดอกที่ครูบาอภิชัยขาวปีนำติดตัวมาไว้ที่วัดหมื่นสาร โดยทำเป็นผอบสองชั้น ชั้นในทำด้วยนาก (ลุงแก้วมโน พ่อนางบัวเขียว วงศ์เลิศ เป็นช่าง) ชั้นนอกทำเป็นโกศเงินบรรจุตลับนากอีกชั้นหนึ่ง (นายอินตา เทพมงคล หลานชายนายป้อม เทพมงคลเป็นช่าง) ผอบชั้นนอกมีความกว้าง ๙ นิ้ว ความสูง ๒๐ นิ้ว

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ถึงกำหนดวันนำผอบบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับไปที่วัดสวนดอก มีการจัดขบวนแห่อัญเชิญอัฐิจากวัดหมื่นสารไปยังสถานีรถไฟ

เชียงใหม่และตั้งขบวนจากสถานีรถไฟเพื่อเคลื่อนไปยังวัดสวนดอก ขณะนั้นครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาอินตา พร้อมด้วยคณะกรรมการวัดหมื่นสารต่างมีความเห็นพ้องกันว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่อัญเชิญอัฐิครูบาศรีวิชัยควรจะเป็นคนหนุ่มชาวบ้านวัวลาย ผู้ที่ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี ในที่สุดจึงได้ตกลงเลือกนายสิงห์คำ กาวิละ ขณะนั้นอายุ ๑๖ ปี เป็นช่างเงินบ้านวัวลาย ให้อัญเชิญผอบเงินบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ระหว่างทางที่เคลื่อนไปยังวัดสวนดอก ได้มีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมขบวนแห่ และรอสักการะอัฐิด้วยการประพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยตลอดสองข้างทางจนกระทั่งถึงวัดสวนดอก กระทั่งนำไปบรรจุไว้ในกู่ที่มีช่องสามารถเปิดปิดได้ ซึ่งครูบาอภิชัยขาวปีเป็นผู้ออกแบบและเป็นประธานสร้าง มีงานฉลองสมโภช ๑๕ วัน ๑๕ คืน โดยนายอินทร์ วิลเลียม เป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมด

ในระหว่างนั้น ครูบาอภิชัยขาวปีได้จัดให้มีมหรสพยิ่งใหญ่เพื่อฉลองศรัทธาชาวกะเหรี่ยงที่มาช่วยงาน ทว่าเมื่องานเสร็จครูบาอภิชัยขาวปีขาดเงินจำนวนหนึ่งที่จะจ่ายให้กับผู้มาจัดมหรสพนั้น นายอินทร์ วิลเลียม จึงเสนอเป็นผู้จ่ายเงินจำนวนดังกล่าว พร้อมยื่นเงื่อนไขว่า ขออัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบรรจุไว้ที่วัดหมื่นสารด้วย ครูบาอินตาจึงได้ให้นายป้อม เทพมงคล ร่วมกับนายอินตา เทพมงคล สร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ไว้ด้านหน้าเจดีย์ประธานวัดหมื่นสาร และได้ทำพิธีบรรจุผอบอัฐิเมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖

นายอินทร์ วิลเลียม จึงได้รับยกย่องให้เป็นบุคคลดีเด่นของย่านวัวลาย เนื่องจากมีบทบาทในการนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาไว้ที่วัดหมื่นสาร จากการสัมภาษณ์นายสิงห์คำ ชัยบุญเรือง อายุ ๘๗ ปี (๒๕๕๗) ระบุว่า นายอินทร์มีพื้นเพเป็นชาวขมุ ได้เข้าทำงานป่าไม้กับนายวิลเลียม เบน ซึ่งเป็นพนักงานของบริษัทบอร์เนียวเบอร์ม่า ตั้งอยู่ใกล้ๆ วัดเกตการาม ฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ต่อมานายวิลเลียม กับนายอินทร์ ไปตัดไม้ที่อำเภอฮอด นายวิลเลียม ประสบอุบัติเหตุถูกงูกัด นายอินทร์ได้ช่วยชีวิตไว้ได้ทัน ตั้งแต่นั้น นายวิลเลียม จึงได้รับนายอินทร์ มาอุปการะเป็นบุตรบุญธรรม

จากการสัมภาษณ์ ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช เล่าว่า ภายหลังเมื่อนายวิลเลียมเลิกทำไม้และเดินทางกลับประเทศอังกฤษ เขาได้ยกทรัพย์สมบัติที่อยู่ในเชียงใหม่ให้นายอินทร์ ด้วยความสำนึกในบุญคุณ นายอินทร์จึงขอนำชื่อวิลเลียมมาตั้งเป็นนามสกุลของตนเอง กลายเป็นนายอินทร์ (บางครั้งเขียน อิน) วิลเลียม ต่อมาหลวงศรีประกาศ ตั้งนามสกุลไทยให้ใหม่ว่า “ดำรงฤทธิ์” ภายหลังทำธุรกิจร้านเครื่องเงินและโรงทอผ้า โดยใช้ชื่อว่า “ขจีศิลป์” นายอินทร์แต่งงานกับนางบัวเขียว ไชยวรรณ์ คนบ้านวัวลาย

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นายอินทร์ขอไปไว้ที่วัดหมื่นสารนั้น พระโพธิรังษี (บุญศรี พุทฺธิญาโณ พ.ศ. ๒๔๖๒-๒๕๔๕) อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และอดีตเจ้าอาวาสวัดพันตอง เล่าว่า *“...นายอินทร์ขมุเป็นคนรวยอยู่บ้านวัวลาย เชียงใหม่ เป็นคนทำโกศเงินไว้ใส่กระดูกครูบา ตอนหลังก็นำกระดูกท่านแจกไปตามวัดต่าง ๆ ที่เชียงแสน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน...”*

ข้อความนี้มีนัยสำคัญยิ่ง สะท้อนว่ายังมีวัดอีกหลายแห่งที่เราไม่อาจรู้ข้อมูลได้เลยว่ามีวัดใดอีกที่ได้รับส่วนแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากนายอินทร์ วิลเลียม

วิหารเล็กวัดเชียงมั่น ประดิษฐานสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

วัดเชียงมั่น

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๗๑ ถนนราชภาคินัย ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

วัดเชียงมั่น เป็นวัดหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะพระวิหาร ทำให้เป็นวัดที่มีความผูกพันต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย

ในยุคเจ้าอธิการหมวก สุภาโร เจ้าอาวาสวัดเชียงมั่น ได้ทราบข่าวว่ามีการแบ่งอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงเดินทางไปขอรับส่วนแบ่งจากวัดจามเทวี แต่

ทางวัดจามเทวีบอกว่าได้ปิดกรุกู่อัฐิไปแล้ว ไม่สามารถแบ่งให้ได้อีก วัดเชียงมั่นจึงต้องมาขอแบ่งจากวัดสวนดอกอีกต่อหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ แต่ทางวัดสวนดอกแจ้งว่าครูบาอภิชัยขาวปีได้นำอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้มอบแก่นายอินทร์ วิลเลียม โยมอุปัฏฐากวัดหมื่นสาร นำไปทำผอบเงิน **วัดเชียงมั่นจึงได้ไปขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนหนึ่งมาจากวัดหมื่นสาร เมื่อได้รับมอบมาส่วนหนึ่งจึงนำบรรจุไว้ในหัวใจของสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งปั้นมาแล้วตั้งปี พ.ศ. ๒๔๘๓** รูปปั้นนี้เป็นผลงานของสล่าที่เคยรับใช้ใกล้ชิดครูบาเจ้าศรีวิชัยมาก่อน จึงจดจำใบหน้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็นอย่างดี อาสาปั้นโดยใช้กรรมวิธีพิเศษ คือ**ใช้ช้อนส้อมควักดินแทนวัสดุประเภทเกรียง ทำให้เห็นร่องรอยพื้นผิวของวัสดุประเภทช้อนเป็นลอนๆ ดูแปลกตา จากนั้นนำมาหล่อสำริด** สารูปที่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปนี้ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารหลังเล็กที่เปิดโล่ง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระวิหารหลวง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดหนองป่าครั่ง รูปปั้นปูนปลาสเตอร์ระบายสีแผ่นเดิมของครูบาเจ้าศรีวิชัย เก็บไว้ในอุโบสถ

รูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ซุ้มจระนำ ๔ ทิศ ตอนล่างมีรูปปั้นเสือรองรับใต้ฝ่าเท้าครูบาเจ้าศรีวิชัย

วัดหนองป่าครั่ง

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๘ ตำบลหนองป่าครั่ง ถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง ตัดกับถนนเชียงใหม่-ลำปาง ในเขตเทศบาล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐

วัดหนองป่าครั่งสร้างราว พ.ศ. ๒๓๙๕ มีสิ่งก่อสร้างเก่าสุดคือพระเจดีย์ และวิหารหลังเก่า ต่อมาชาวบ้านได้อาราธนา “พระปัญญา” จากสำนักวัดสันป่าข่อยมาจำพรรษา ท่านได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๙ ในสมัยของพระอธิการอินสม โสรโต (สุยะใจ) เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองป่าครั่ง มีหลักฐานปรากฏในแผ่นจารึกติดอยู่ที่กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยภายในวัด ระบุว่าทางวัดได้รับส่วนแบ่งอัฐิส่วนนิ้วมือของครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดสวนดอกโดย“ผ้าขาวดวงตา” ลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นผู้เชิญอัฐิมาไว้ที่วัดหนองป่าครั่ง เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๙

เริ่มก่อสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ตรงกับเดือน ๔ เหนือ แรม ๑๑ ค่ำ วันอาทิตย์ จนถึงวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ตรงกับเดือน ๗ เหนือ ขึ้น ๓ ค่ำ วันจันทร์ เวลา ๑๓.๐๐ น. มีขนาดความกว้างฐาน ๒ x ๒ เมตร สูง ๕ เมตร และกำหนดให้มีการอบรมสมโภชสรงน้ำกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ ของทุกๆ ปี

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ยุคพระอธิการสุทัศน์ กุลวฑฺฒโน (เกษพรหม) เป็นเจ้าอาวาส (คือเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน) มีการบูรณปฏิสังขรณ์กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกครั้ง โดยก่อพอกปูนให้กู่มีขนาดสูงใหญ่ขึ้นเล็กน้อย ขยายเป็นฐานกว้าง ๒.๖ x ๒.๖ เมตร สูง ๕.๘ เมตร ออกแบบโดยพ่อนคร ธัมทะมาลา สล่าบ้านวัดศรีโขง ถนนเจริญราษฎร์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เอาต้นแบบมาจากซุ้มโขงวัดพระธาตุสี่ครูบา บนยอดดอยเครือด้านหลังวัดพระพุทธบาทตากผ้า (ซึ่งพระธาตุสี่ครูบาได้รับอิทธิพลมาจากซุ้มโขงที่วัดพระธาตุลำปางหลวงอีกทอดหนึ่ง)

การตกแต่งลวดลายปูนปั้นตามมุมเสาและซุ้มจระนำ ปั้นโดยสล่าสม ปัญญาแหลม อยู่ที่บ้านกวน

ตำบลหารแก้ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีช่างทำปูนปั้นมาจากสล่ากลุ่มแม่สาร่ำแดด ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ส่วนสล่านิกร อักษรพรหม บ้านข่วงสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ได้ปั้นรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนคล้องบาตร ๓ รูป สำหรับประดิษฐานในซุ้ม ๓ ด้าน ซึ่งการบูรณะครั้งนั้น ได้มีการนำรูปหล่อนูนต่ำครูบาเจ้าศรีวิชัยครึ่งตัวทำด้วยปูนปลาสเตอร์ระบายสีหล่อจากแม่พิมพ์เดียวกันกับที่พบที่กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และวัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ทั้ง ๔ ด้าน ถอดออกจากกู่อัฐิหลังเก่านำมาเก็บไว้ ปัจจุบันเหลือเพียงแผ่นเดียวเก็บรักษาในพระอุโบสถวัดหนองป่าครั่ง อีกแผ่นหนึ่งเก็บที่วัดหมื่นล้าน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนอีกสองแผ่นสูญหายไป แต่เมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลวัดหมื่นล้าน ทางวัดบอกว่าไม่เคยเห็นรูปนูนต่ำดังกล่าว

วัดศรีดอนไชย

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๘๑ ถนนช้างคลาน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๐๐

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยถูกกักกันบริเวณขณะต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๕ ก่อนถูกส่งไปวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

จากการสัมภาษณ์พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชยรูปปัจจุบัน กล่าวว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ได้รับมอบอัฐิส่วนกระหม่อมของครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากพ่อศรัทธาของวัดศรีดอนไชย นามว่า “ลุงเทียม วิกะศิลป์” ซึ่งได้รับมรดกอัฐิส่วนนี้มาจากบุพการี พระปลัดจรินทร์นำมาบรรจุไว้ในสารูปของครูบาเจ้าศรีวิชัยประดิษฐานภายในพระวิหารของวัดศรีดอนไชย เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ส่วนรูปเหมือนหล่อเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๐ โดยช่างอัศวิน โรงหล่อต้นยางหลวง

ทุกวันที่ ๑๘ มกราคมของทุกปี เป็นวันกตัญญูพระบูรพาจารย์ของวัดศรีดอนไชย ทางวัดมีพิธีทักษิณานุปาทาน สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในพระวิหารหลวงวัดศรีดอนไชย

วัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๒๔ บ้านดอยสุเทพ หมู่ ๙ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

วิหารหลังหนึ่งที่ต่อมาเรียกกันมาว่า “วิหารครูบา” หรือ **“วิหารครูบาเจ้าศรีวิชัย” ตั้งอยู่บริเวณลานบันไดทางขึ้นด้านหน้าทิศตะวันตก เป็นผลงาน**

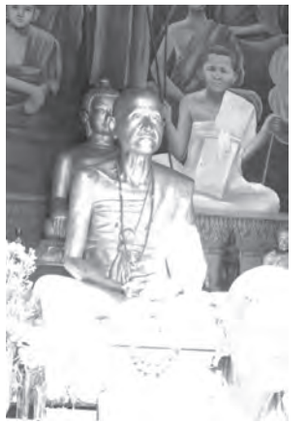

อัฐิส่วนกะโหลกศีรษะบรรจุในฐานรูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้านหลังองค์กลาง ก่อนจะมีรูปปั้นใหม่มาบังด้านหน้า

การก่อสร้างร่วมกันระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาเถิ้ม มีฉากผนังด้านหลังเขียนรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยและคณะกำลังสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ วิหารหลังนี้ใช้เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยหลายองค์ และยังมีรูปหล่อของอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพอาทิ ครูบาเถิ้ม พระราชรัตนากร และครูบารูปอื่น ๆ ด้วย

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้เป็นประธานนำอัฐิส่วนกะโหลกศีรษะของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ได้รับถวายมาจาก “นายสุกิจจา กรุณานนท์”

นายอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เมื่อปี ๒๕๒๗ ซึ่งเขาเคยได้รับมอบอัฐิส่วนนี้มาจากเจ้าอาวาสวัดห้วยกาน ประมาณปี ๒๕๒๕-๒๕๒๖ ในสมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็นปลัดอำเภอบ้านโฮ่งมาก่อน ไปบรรจุไว้ใต้ฐานสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นรูปเหมือนรูปแรกของวัดพระธาตุดอยสุเทพที่มีมาก่อนแล้ว ออกแบบปั้นโดย สล่าอินตา ศิริงาม (จบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่าง) ประดิษฐานอยู่ใน “วิหารครูบา” โดยนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุในอูป (ผอบขนาดใหญ่) เครื่องเขินสานแบบพม่าใช้ผ้าจีวรห่ออีกชั้นหนึ่งและบรรจุในฐานสารูปอีกที ขณะนั้นมีพระราชรัตนากร (เดิม คือพระครูสุวรรณธรรมธาดา) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และนายบรรจบ ลิ้มจรูญ ประธานสภาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ปัจจัยในการสร้างอูบบรรจุอัฐิธาตุส่วนนี้ได้จากการบริจาคของศรัทธาประชาชน

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุที่แท่งเสาอโศกจำลอง

สถานที่ตั้ง บริเวณเชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใกล้กับอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ พระอานันท์ พุทฺธมฺโม ได้บูรณะฐานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย และได้จัดสร้าง “เสาอโศก” ขึ้นแท่งหนึ่ง โดยจำลองรูปแบบมาจากประเทศอินเดีย เพื่อใช้แท่งเสาเป็นพื้นที่จารึกรายชื่อวัดจำนวน ๑๐๘ แห่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปสร้างและบูรณะทั่วล้านนา อันเป็นรายชื่อที่พระอานันท์ พุทฺธมฺโม พยายามรวบรวมค้นหามาได้ในช่วงนั้น พร้อมกับได้นำอัฐิส่วนกะโหลกศีรษะ เกศา และเล็บมือของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งได้มาจากอดีตนายอำเภอสุกิจจา กรุณานนท์ (ชุดเดียวกันกับที่มอบให้วัดพระธาตุดอยสุเทพ) นำมาบรรจุไว้บนยอดบัวหัวเสารูปเสือสี่ตัวหันหลังชนกัน (เปลี่ยนจากรูปปั้นสิงห์ศากยวงศ์ของเสาอโศกมาเป็นรูปเสือแทน) อันหมายถึงปีนักษัตรของครูบาเจ้าศรีวิชัย

แท่งเสาอโศกเชิงดอยสุเทพ บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่บัวหัวเสา

วัดท่าจำปี (วัดต้นหัด)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๔ บ้านท่าจำปี ตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๒๐

ครูบาดวงดี วัดท่าจำปี กับผอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ก่อนที่จะสร้างกู่บรรจุอัฐิในท้ายวิหาร

ครูบาดวงดี สุภทฺโท (พระมงคลวิสุต) หนึ่งในลูกศิษย์รูปสำคัญของครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนกะโหลกศีรษะขนาดเท่านิ้วหัวแม่มือ เนื่องจากช่วงเวลานั้นท่านมีบทบาทในการเป็นพ่องานรับผิดชอบการก่อสร้างสะพานศรีวิชัยข้ามแม่น้ำปิงเชื่อมลำพูน-เชียงใหม่

พระครูวรธรรมธีรพงศ์ เจ้าอาวาสวัดท่าจำปี รูปปัจจุบัน และเลขานุการเจ้าคณะตำบลทุ่งสะโตก เขต ๑ เล่าว่า **เมื่อครูบาดวงดีได้รับมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาแล้ว ก็แหนหวงยิ่งชีวิต นำใส่ผอบแก้วบูชา โดยนำเอา "พระรอดวัดมหาวัน" มาบรรจุปิดทับ ๒-๓ ชั้น ทำฝาครอบเป็นกรวยแหลม** จนกระทั่งวาระใกล้มรณภาพมีความวิตกห่วงใยว่าจักสูญหาย จึงได้นำใส่ผอบทองคำบรรจุไว้ในกู่ประดิษฐานอยู่ท้ายวิหารวัดท่าจำปี

เดิมสมัยที่ครูบาดวงดียังมีชีวิตอยู่ เคยจัดพิธีสรงน้ำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในเดือน ๑๒ เหนือ (กันยายน) แต่ต่อมาเปลี่ยนวันสรงน้ำเป็นเดือน ๙ เหนือ ออก ๑๑ ค่ำ ตามวันเกิดครูบาเจ้าศรีวิชัย (๑๑ มิถุนายน) นอกจากนี้ยังเป็นวันที่บรรจุอัฐิในกู่อีกด้วย

วัดพระบาทยั้งหวีด

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๙ หมู่ ๓ ตำบลมะขุนหวาน ถนนเชียงใหม่- ฮอด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๒๐

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่าตกลูกประคำ ในศาลาหน้าวิหารจัตุรมุข วัดพระบาทยั้งหวีด สร้างถวายโดยพระอานันท์ พุทฺธธมฺมโม

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยดำเนินการสร้างวิหารครอบรอยพระพุทธบาท กำแพง ศาลาบาตร บ่อน้ำ กุฏิ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๗๐ และอีกครั้งระหว่างปี ๒๔๗๓-๒๔๗๕

ด้วยเหตุนี้ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม จึงได้นำสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อสำริดในท่าตกลูกประคำที่หล่อพร้อมกัน ๑๒ รูป มาถวายแด่วัดพระบาทยั้งหวีด ปัจจุบันประดิษฐานในศาลาด้านหน้าพระวิหารจัตุรมุขครอบรอยพระพุทธบาท

วัดวาลุการาม (วัดป่าแงะ)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๔๐ หมู่ ๕ ตำบลตลาดขวัญ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

เป็นวัดของครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน อดีตเจ้าอาวาสวัดวาลุการามหรือวัดป่าแงะ ซึ่งเคยไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์รูปหนึ่งกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสวนดอก

จากการสัมภาษณ์พ่อหนานปั๋น หรือนายถวิล สุทธาชัย อายุ ๗๕ ปี (เมื่อปี ๒๕๕๗) บ้านหนองผักบุ้ง ไม่ไกลจากวัดป่าแงะ เล่าว่า

บิดาของพ่อหนานชื่อ พ่อน้อยมูล ได้ไปกราบลูกศิษย์รูปสำคัญยิ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ "ครูบาก้อน อุตฺตโม" ที่วัดสวนดอก ในปี ๒๔๙๐ (หนึ่งปีหลังจากที่ปลงศพครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว) ด้วยเหตุที่พ่อน้อยมูลไปทราบมาว่าครูบาก้อนได้อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นกระดูกนิ้วหัวแม่มือ (องคุลี) ข้างขวา ครั้งแรกก็มีความตั้งใจแค่ขอดูเท่านั้น ยังไม่กล้าเอ่ยปากขอแบ่งไปบรรจุที่วัดป่าแงะ ครั้นเมื่อกลับมาวัดป่าแงะ พ่อน้อยมูลก็ได้รายงานให้ครูบาอิ่นแก้ว เจ้าอาวาสผู้เป็นลูกศิษย์ทั้งของครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาก้อนให้รับทราบ

ต่อมาชาวป่าแงะได้เหมารถนั่งเบียดกันกว่า ๕๐ ชีวิต สองคันรถเต็มๆ ไปกราบครูบาก้อนอีกครั้งที่วัดสวนดอกโดยอ้างว่า จะนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไปถวายแด่ครูบาอิ่นแก้วเพื่อจะได้เก็บไว้บูชา ครูบาก้อนปฏิเสธไป ชาวบ้านทุกคนต่างก็ถอดใจเดินทางกลับกันหมดเว้นแต่พ่อน้อยมูลคนเดียวที่ยังไม่ยอมกลับวิงวอนครูบาก้อนว่า ขอดูอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยให้เป็นบุญตาอีกสักครั้งเป็นครั้งสุดท้ายแล้ว ครูบาก้อนเริ่มใจอ่อน จึง

อธิษฐานจิตว่า หากแม้อัฐิส่วนนี้จะต้องได้ไปอยู่ที่วัดป่าแงะจริงแล้วไซร้ ขอให้เมื่อท่านหยิบออกมาจากผอบแล้วกระดูกธาตุจงแตกเป็นสองเสี่ยง ปรากฏว่าเมื่อครูบาก้อนเปิดผอบ กำลังหยิบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย กระดูกแตกเป็นสองเสี่ยงจริง ๆ ครูบาก้อนตัดสินใจมอบเสี่ยงหนึ่งให้แก่วัดป่าแงะไป

พ่อน้อยมูลรีบนำกลับไปถวายแด่ครูบาอิ่นแก้ว ตอนแรกครูบาอิ่นแก้วเก็บใส่ผอบภายในอาคารหลังหนึ่ง ยังไม่ได้สร้างกู่สถูป กระทั่งราวปี ๒๕๑๐ ครูบาอภิชัยขาวปีแวะผ่านมาที่วัดป่าแงะ แนะนำว่าไม่ควรเก็บอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในลักษณะเช่นนั้นเพราะอาจสูญหายได้ ควรบรรจุในกู่สถูปให้เป็นกิจจะลักษณะ ทำให้ในปีนั้นเอง พ่อหนานปั๋น (ผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นบุตรพ่อน้อยมูล) ขณะมีอายุได้ ๒๖ ปี เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการขุดดินลงจอบแรกวางรากฐานสถูป ค่อย ๆ สร้างไปเรื่อย ๆ มีการปั้นรูปเสือประดับที่ฐานกู่ เมื่อสร้างเสร็จ วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๑๗ จึงนิมนต์ครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาก้อน อุตฺตโม รวมทั้งผ้าขาวดวงตา มาร่วมสวดทำพิธีบรรจุอัฐิ

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดป่าแงะ ที่ฐานด้านหนึ่งมีรูปเสือ อีกด้านมีรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อปูนปลาสเตอร์

นอกเหนือจากอัฐิแล้ว**ครูบาก้อนยังได้มอบสิ่งสำคัญให้ครูบาอิ่นแก้วอีก ๓ อย่างคือ ไม้เท้า (ทำจากไม้ตระกูลไผ่ชนิดหนึ่งเรียก “ไม้ฮวก”) พระเครื่อง และเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ร่วมนำไปบรรจุไว้ในสถูปที่วัดป่าแงะพร้อมในคราวเดียวกัน** ในขณะที่ผ้าขาวดวงตาได้มอบบาตรของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ด้วย ๑ ใบ แต่ทางวัดยังไม่ทันได้นำไปบรรจุ ต่อมาเมื่อผ้าขาวดวงตากลับมาทวงถาม เพราะจะนำไปบรรจุที่ดอยง้ม อำเภอบ้านธิแทน ปรากฏว่าบาตรใบนั้นได้สูญหายไปแล้ว

มีประเพณีสรงน้ำพระธาตุพร้อมกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในเดือนเมษายน หรือเดือน ๗ เป็ง

วัดพระธาตุดอยกู่ (วัดดอยกู่)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๓๔ หมู่ ๑ บ้านแม่ดอกแดง ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๒๐

จากการสัมภาษณ์พระครูวิธานพัฒนาภรณ์ (ครูบาหยัด - นามเดิมคือ บัญญัติ) เจ้าอาวาสวัดแม่พริกบน จังหวัดลำปาง ได้กล่าวถึงครูบาก้อน อุตฺตโม ชาวแม่พริก จังหวัดลำปาง ผู้เป็นลูกศิษย์คนสนิทรูปหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย ว่าช่วงหนึ่งเคยจำพรรษาอยู่วัดสวนดอก ครั้นบั้นปลายชีวิตได้กลับไปเป็นเจ้าอาวาสที่วัดแม่พริกบนอีกครั้ง ครูบาก้อนได้เล่าให้พระครูวิธานพัฒนาภรณ์ฟังว่า ช่วงที่ยังอยู่วัดสวนดอกท่านได้มอบ**อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกครึ่งหนึ่งของส่วนองคุลีขวาให้แก่ “วัดดอยกู่”** ที่อำเภอดอยสะเก็ด ตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ หลังจากที่มอบให้วัดป่าแงะไปได้ ๒ ปี เนื่องจากวัดดอยกู่ก็เป็นอีกวัดหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาสร้างเสนาสนะหลายหลัง และอยากให้ “อัฐิทั้งสองส่วนของครูบาเจ้าศรีวิชัย” อยู่ใกล้ในอำเภอเดียวกัน คือ**ดอยสะเก็ดจะ**

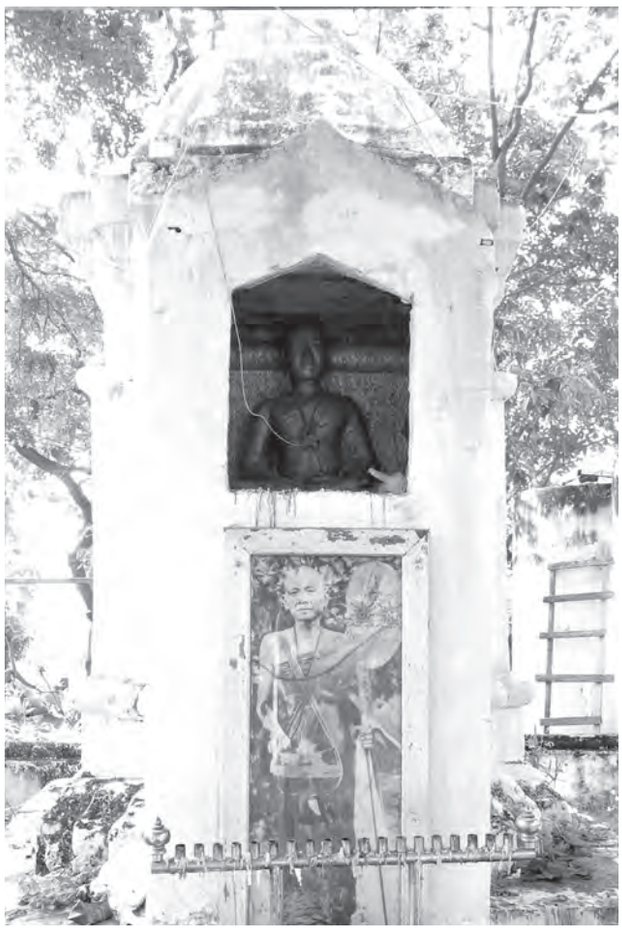

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดดอยกู่ ด้านหน้าเจาะช่องใส่สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ตอนบนเป็นส่วนบรรจุอัฐิ

ได้เป็น "กู่อัฐิพี่น้องกัน" ที่ต่างก็บรรจุนิ้วหัวแม่มือขวาของครูบาเจ้าศรีวิชัยเหมือนกัน

ชาวบ้านแม่ดอกแดงนับพันชีวิต ตั้งขบวนแห่เดินทางออกจากดอยสะเก็ดมารับอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่อุโบสถพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก จากครูบาก้อน จากนั้นนำมาบรรจุไว้ในกู่อัฐิที่วัดดอยกู่ นอกจากนี้แล้วยังมีอัฐิอีกส่วนที่ได้รับมอบจากพ่อหนานหน่อคำ (ครูบาหน่อคำ) ชาวดอยสะเก็ด ที่ได้รับแบ่งมาจากวัดจามเทวีโดยตรง

กู่อัฐิหลังนี้มีรูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่านั่งขัดสมาธิอยู่ตอนบน ทางวัดได้ทำซุ้มให้คนเข้าไปสักการะพร้อมสร้างรูปหล่อสำริดครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกรูปในท่ายืนที่หน้ากู่อัฐิ

วัดข้าวแท่นน้อย

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๗๙ หมู่ ๓ บ้านข้าวแท่น ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๑๐

ผู้เชิญอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมายังวัดข้าวแท่นน้อยคือ "ครูบาสิงห์คำ เคหัง" ผู้เป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งแต่ร่วมสร้างวัดพระสิงห์และทางขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ จนผลงานชิ้นสุดท้ายคือสะพานศรีวิชัย ครูบาสิงห์คำ เคหัง ได้นำภาพถ่ายพระธาตุเจดีย์ ๙ องค์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานสร้างให้วัดข้าวแท่นน้อยไปมอบถวายไว้กับวัดบ้านปางเพื่อยืนยันว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาสร้างวัดข้าวแท่นน้อยจริง และได้ขอรับส่วนแบ่งอัฐิธาตุของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นธาตุส่วนนิ้วมือมาบรรจุไว้ภายในกู่ที่สร้างขึ้นมาราวปี ๒๕๐๓

เดิมกู่อัฐิอยู่ริมกำแพงวัด เวลาฝนตกเกิดความลำบาก พระปลัดสุพรรณโชติ สนฺตมโน เจ้าอาวาสวัดข้าวแท่นน้อยรูปปัจจุบันจึงมีดำริจัดสร้างวิหารเล็กเพื่อประดิษฐานกู่อัฐิ โดย ดร. อุดรพันธ์ จันทรวิโรจน์ อดีต

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดข้าวแท่นน้อย
ภาพซ้าย เดิมอยู่กลางแจ้ง (ภาพถ่ายเก่า)
ภาพขวา สร้างวิหารคลุม

นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ อุดหนุนงบประมาณการสร้างวิหารเล็กถวาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เศษๆ เรียกว่า “วิหารศรีวิชโย” มีขนาดกว้าง ๗ เมตร ยาว ๑๒ เมตร ต่อมาทำการหล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย จำนวน ๙ รูป ใช้แม่พิมพ์เดียวกันหมด เพื่อนำไปถวายตามวัดต่างๆ หนึ่งใน ๙ รูปนั้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ได้นำมาประดิษฐานที่วิหารเล็กหน้ากู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดข้าวแท่นน้อยแห่งนี้

วัดพระพุทธบาทสี่รอย

สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๖ บ้านพระบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๓๓๐

วัดพระพุทธบาทสี่รอย เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาสร้างพระวิหารครอบรอยพระพุทธบาท พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้ขึ้นมาบูรณะพระวิหารหลังนั้น

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระพุทธบาทสี่รอย แยกเป็นสองส่วน อยู่ในพระเจดีย์และในสารูป

ในปี ๒๕๓๕ พร้อมกับได้นำอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนกะโหลกศีรษะ (แบ่งมาจากวัดห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน) มาบรรจุไว้ในพระธาตุเจดีย์ด้านทิศตะวันตกของพระวิหารครอบรอยพระพุทธบาท

นอกจากนี้ยังได้นำเกศาอีกส่วนหนึ่งบรรจุในสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย อันเป็นรูปหล่อสำริดในท่ายกมือขวาขึ้นนับลูกประคำ (ชุดสารูปหล่อพร้อมกัน ๑๒ รูป)

วัดพระธาตุกลางใจเมือง (วัดศรีค้ำ)

สถานที่ตั้ง บ้านศรีค้ำ หมู่ ๘ ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๙๐

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นกู่เตี้ยๆ ทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังคาโค้ง ยอดเป็นดอกบัวตูม ตอนล่างสอบ ตอนบนผายออกคล้ายโกศ ฐานด้านล่างประดับกระจก **ภายในบรรจุกระดูกแขนข้อมือเบื้องขวา ผู้ที่ไปนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาคือ พ่อหนานปั๋น กับพ่อประสิทธิ์ อินทร์คำ ผู้ใหญ่บ้านศรีค้ำ ไปขอแบ่งจากครูบาอภิชัยขาวปี**

ด้านหน้ากู่อัฐิประดิษฐานสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย นำมาถวายโดยอดีตรองผู้ว่าราชการจังหวัด

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดกลางใจเมืองพร้าว มีรูปปั้นเสือหมอบ และมีผู้นำผ้ามาห่มคลุมสารูป

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ปากทางเข้าถ้ำเมืองออน ใช้รูปวาดครูบาเจ้าศรีวิชัย อัดใส่กรอบฝังในเนื้อปูน

เชียงใหม่ และอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ นายกฤษดาภรณ์ เสียมภักดี บนฐานที่เชื่อมกับฐานกู่ มีปูนปั้นรูปเสือหมอบอยู่ด้านละ ๑ ตัว

ทุกวันนี้ ชาวบ้านมีการสรงน้ำพระธาตุและอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกเดือน ๙ เหนือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นประจำทุกปี มีการจุดบอกไฟเป็นพุทธบูชาตลอดวันคืน

ถ้ำเมืองออน

สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๒ บ้านสหกรณ์ ๒ ตำบลบ้านสหกรณ์ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๓๐

ถ้ำเมืองออน เคยเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงได้มีการสร้างรูปปั้นของท่านไว้ที่ปากถ้ำ และมีการนำอัฐิของท่านมาบรรจุไว้ในกู่ที่ตอนบนของบันไดนาคก่อนเข้าสู่ถ้ำ โดยการนำของ **ครูบาคำแสน สิริ วัดเชตวัน** (หนองหมู) ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน **ผู้เป็นประธานสร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งครูบาคำแสนได้รับอัฐิมาจากครูบาอภิชัยขาวปี และผ้าขาวดวงตา**

กู่อัฐิแห่งนี้ พระครูวิบูลพัฒนานุยุต เจ้าอาวาสวัดถ้ำเมืองออน และเจ้าคณะตำบลออนเหนือ ให้ข้อมูลว่า นอกจากครูบาคำแสนแล้ว ยังมีครูบาอภิชัยขาวปี

กับผ้าขาวดวงตา เข้าร่วมประกอบพิธีบรรจุอัฐิด้วย

วัดศรีดอนมูล

เลขที่ ๕๘ บ้านศรีดอนมูล หมู่ที่ ๘ ตำบลชมภู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๔๐

ครูบาน้อย เตชปญฺโญ พระภิกษุผู้มีปฏิปทาในสายครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับ**อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนหน้าแข้งและเกศาธาตุ** มาจากพระวิชยุทธ อินฺทปญฺโญ วัดทาดอนชัย อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ซึ่งพระวิชยุทธได้รับมาจากครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม อีกทอดหนึ่ง ได้นำมาบรรจุในสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่แกะจากไม้ขนุนเท่าองค์จริง ต่อมาปิดทอง ประดิษฐานไว้บนกุฏิเจ้าอาวาส

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยแกะด้วยไม้ขนุน ประดิษฐานบนกุฏิเจ้าอาวาสวัดศรีดอนมูล

วัดพระนอนแม่ปูคา

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๖๔ หมู่ ๕ ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๑๓๐

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับนิมนต์จากขุนเปาเปรมประชา กำนันตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง ให้ไปบูรณปฏิสังขรณ์ทั้งองค์พระพุทธไสยาสน์ และเสนาสนะทุกหลังภายในวัด

ขุนเปาเปรมประชาเป็นผู้อุปถัมภ์วัดพระนอนแม่ปูคา ท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความใกล้ชิด ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเหตุการณ์สำคัญคราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ปี ๒๔๖๓ ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ในงานพระราชเพลิงศพที่วัดจามเทวี ขุนเปาเปรมประชาได้รับส่วนแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากครูบาอภิชัยขาวปี แต่ไม่ได้ระบุว่าเป็นส่วนใด นำมาบรรจุไว้ในบริเวณหัวใจของสารูป ซึ่งเป็นผลงานการปั้นของช่างพื้นถิ่น ปัจจุบันสารูปนี้ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารพระนอน

พระครูสังฆรักษ์ (อุเทนะ อุเทโน) เจ้าอาวาสวัดพระนอนแม่ปูคา ได้**จัดสร้างอุทยานครูบาเจ้าศรีวิชัยภายในบริเวณวัด อุทยานนี้ประกอบด้วยรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่ อยู่บนฐานสูงมีบันไดลงมาสู่ลานกู่อัฐิ ๒ กู่ ซึ่งมีรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย**

เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยในผอบ และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในวิหารวัดพระนอนแม่ปูคา

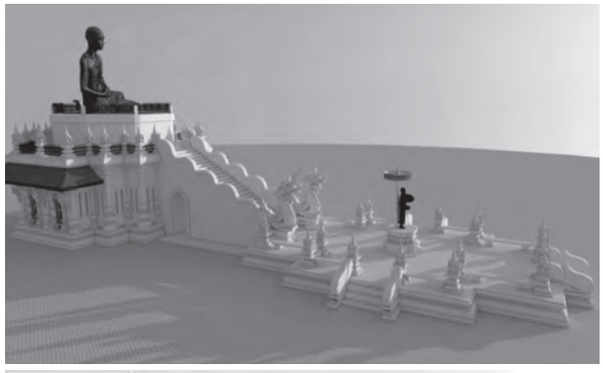

อุทยานครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระนอนแม่ปูคา *ภาพบน* เป็นแบบร่าง *ภาพล่าง* เมื่อสร้างเสร็จแล้ว

อัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ในผอบ ก่อนบรรจุในกู่อัฐิที่วัดพระนอนแม่ปูคา

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดพระนอนแม่ปูคา ประดับรูปครูบาเจ้าศรีวิชัย หล่อปูนปลาสเตอร์ระบายสี

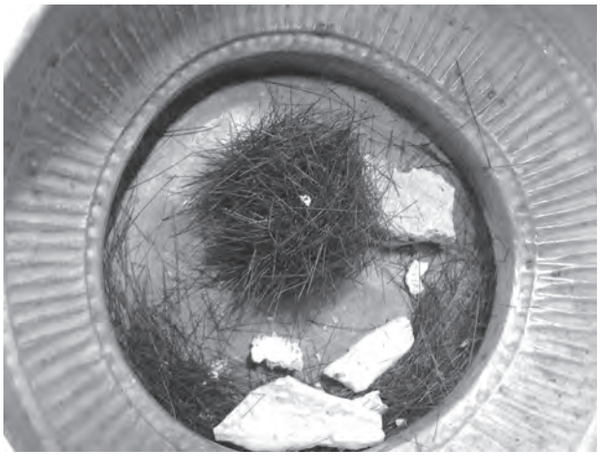

อัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยในอูปที่ครูบามหาทองสุขเก็บไว้ส่วนหนึ่ง (ยังมีอีกหลายอูบ) ครูบามหาทองสุขยังมิทันได้สร้างกู่บรรจุอัฐิที่วัดบวกครกน้อย ท่านถึงแก่มรณภาพเสียก่อน

หล่อสำริดอยู่ตรงกลาง กู่หนึ่งบรรจุเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งได้รับมาจากวัดทุ่งโป่ง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งมาจากพิพิธภัณฑ์ที่วัดน้ำฮู อำเภอปาย เพื่อให้นำมาบรรจุหลังล็อกเก็ตครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นแรก (พ.ศ. ๒๔๘๒) กับเกศาอีกส่วนหนึ่ง พระครูสังฆรักษ์เก็บรวบรวมมาจากวัดและสมบัติส่วนบุคคลหลายแห่งในอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน กู่แรกนี้เขียนว่า “กู่เกศา”

ส่วน**อีกกู่หนึ่ง เขียนว่า “กู่อัฐิ” เป็นส่วนกระดูกซี่โครง** ได้รับมาจากครูบาไกรราช วัดหนองเงือก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ซึ่งครูบาไกรราชได้รับส่วนแบ่งมาจาก พระครูปริยัติรังสรรค์ (พระมหารังสรรค์ ธีรวฑฺฒโณ) เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงอีกต่อหนึ่ง

กู่เกศา และกู่อัฐิ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ทำพิธีบรรจุเมื่อวันวิสาขบูชา ปี ๒๕๕๙

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังไม่ได้นับรวมถึง อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในผอบที่เหล่าศิษยานุศิษย์ทั้งพระภิกษุและฆราวาสอีกจำนวนหนึ่งได้เก็บรักษาไว้เป็นสมบัติส่วนบุคคล อาทิเช่น ครูบามหาทองสุข อดีตเจ้าอาวาสวัดบวกครกน้อยผู้ล่วงลับ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘ เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความเลื่อมใสในครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแรงกล้า จึงได้เสาะแสวงหาอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากแหล่งต่าง ๆ มาไว้มากมาย และยังมิทันได้นำอัฐิออกมาบรรจุในกู่สถูปที่วัดบวกครกน้อยให้สาธารณชนได้กราบไหว้ แต่เคยแบ่งบางส่วนให้แก่ลูกศิษย์จำนวนหนึ่งไปก่อนแล้ว ปัจจุบันนี้วัดบวกครกน้อยมีโครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์เครื่องบริขารของครูบามหาทองสุข ซึ่งจะรวมถึงการจัดแสดงอัฐิและเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ครูบามหาทองสุขเคยครอบครองด้วย

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดลำปาง

วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๐๖ ถนนพระแก้ว ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐

อัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ได้รับมอบจากคณะกรรมการจัดงานพระราชทานเพลิงศพครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งแต่วันที่ ๒๑

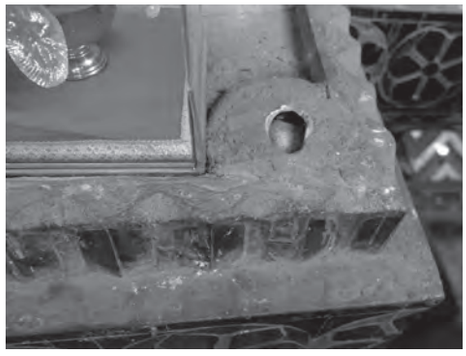

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในวิหารหลวงวัดพระแก้วดอนเต้า สุชาคาราม เคยวางปิดผอบบรรจุอัฐิบนแท่นแก้วรองรับพระประธาน ปัจจุบันเหลือแต่ร่องหลุม

มีนาคม ๒๔๘๙ ณ วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ตามมติข้อตกลงของคณะกรรมการ ที่ประสงค์จะแบ่งอัฐิเป็นส่วนๆ แจกจ่ายไปยังจังหวัดต่างๆ ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยได้จาริกไปบูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างวัด เพื่อให้คนในพื้นที่ที่นับถือครูบาเจ้าศรีวิชัยได้สักการบูชา **ในส่วนของจังหวัดลำปาง คณะกรรมการได้มอบให้พระสีหสุวรรณวิสุทธิ์ ครั้งดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดลำปาง** (ได้รับการแต่งตั้งวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๑) สมัยเป็นเจ้าอาวาสวัดเชียงราย ตำบลสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระราชวิสุทธี และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ราชทินนามที่ “พระเทพวิสุทธิโสภณ” ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดลำปาง)

จากข้อเขียนปรากฏใน “หนังสือประวัติครูบาศรีวิชัย” จัดพิมพ์แจกในงานฉลองอัฐิรูปของครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ วัดพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปี ๒๕๐๑ เมื่อครั้งที่พระราชวิสุทธี ดำรงตำแหน่งเป็นพระสีหสุวรรณวิสุทธิ์ เจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดเชียงราย ท่านพรรณนาว่าได้เดินทางไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดจามเทวี จังหวัดลำพูน **พบว่ามีผู้คนเบียดเสียดแย่งกันไปขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาไว้บูชาจำนวนหลายหมื่นคน แต่จำนวนอัฐิหลังจากเผาแล้วมีเหลือเพียงสองกำมือเศษๆ**

ผอบเครื่องเขินบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในกุฏิเจ้าอาวาส วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคาราม

ส่วนมากผู้ที่ได้รับแบ่งจะเป็นแค่เจ้าคณะจังหวัด กับผู้ว่าราชการจังหวัด และศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัยเท่านั้น

ท่านเล่าถึงบรรยากาศการเดินทางไป-กลับระหว่างลำปาง-ลำพูนในยุคนั้นว่า ต้องโดยสารรถไฟสินค้า คือต้องเบียดห้อยโหนกันไปในตู้สินค้า (เรียกตู้ ต.ญ.) คืนวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๘๙ กว่าจะกลับถึงลำปางเป็นเวลาเกือบเที่ยงคืน ผู้โดยสารแออัดยัดเยียดแน่นหมดทุกตู้ตั้งแต่บันไดทางเดิน ผู้โดยสารบางคนเมื่อถึงสถานีของตนแล้วไม่สามารถขอทางลงรถไฟโดยใช้บันไดได้ ต้องปีนลงทางช่องหน้าต่างก็มี ต่างคนต่างแย่งกัน โดย ณ ขณะนั้นไม่มีการคำนึงถึงอีกแล้ว

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในส่วนของ อ.หลุยส์ ชาวสารภี ที่ได้รับแบ่งจากเจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคาราม มีสีคำปิดทอง

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวิหารวัดพระบาท

พระราชวิสุทธี อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำปาง ผู้มอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยให้แก่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคารามและวัดพระบาท

ว่าใครเป็นพระภิกษุใครเป็นฆราวาส ใครเป็นหญิงใครเป็นชายแทบจะนั่งตักซ้อนปะปนกันไป คำพรรณนาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นปูชนียบุคคลที่ผู้คนชาวล้านนาให้ความเคารพเลื่อมใสอย่างท่วมท้นไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปนานเพียงใดก็ตาม

หลังจากที่รับอัฐิมาแล้ว ได้เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาขึ้น ทำให้ทางจังหวัดลำปางยังไม่มีโอกาสได้สร้างสถูปเพื่อบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะ กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ พระราชวิสุทธีได้ทำการแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยออกเป็นสองส่วนให้แก่วัดที่เป็นผลงานการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยในเขตอำเภอเมืองลำปาง ส่วนหนึ่งมอบให้แก่เจ้าอาวาสวัดพระบาท และอีกส่วนหนึ่งได้มอบให้พระมหาอุ่น สุมงฺคโล เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าเพื่อนำไปบรรจุไว้ที่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคาราม

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระแก้วดอนเต้าได้รับนี้เป็นแท่งยาว เดิมทีทางวัดนำมาใส่ในผอบฝังไว้ที่แท่นแก้วซึ่งเป็นฐานรองรับหมู่พระประธานในพระวิหารหลวง ครอบปิดทับด้วยการประดิษฐานสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย แกะสลักด้วยไม้สักลงรักปิดทอง ถือว่าเป็นรูปแบบพิเศษ คือไม่ได้สร้างเป็นกู่บรรจุอัฐิหรือบรรจุในสารูปเหมือนที่อื่น ๆ

ต่อมาทางวัดเล็งเห็นว่าหากปล่อยไว้ในสภาพเช่นนี้ย่อมเสี่ยงต่อการสูญหาย พระครูพิพิธพัฒนาภิรัต (ชัยวัฒน์ มุนิวโส) เจ้าอาวาสรูปก่อนปัจจุบัน จึงย้ายไปเก็บที่ใหม่ บรรจุใส่ผอบรักษาไว้ในกุฏิของเจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคารามแทน นานกว่า ๑๐ ปีมาแล้ว ทุกวันนี้ที่มุมหนึ่งของแท่นแก้ว ยังคงพบร่องรอยของการเจาะช่องใส่ผอบนั้นอยู่

อนึ่ง จากการสัมภาษณ์ครูบามหาทองสุข ก่อนมรณภาพ ท่านได้ให้ข้อมูลว่า มีผู้ได้รับส่วนแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในช่วงที่เจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคารามได้ย้ายอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากในพระวิหารไปเก็บไว้ที่กุฏิ อยู่หนึ่งท่าน ชื่อว่าที่ร้อยตรี สราวุฒิ เมืองอินทร์ หรือเรียกกันว่า “อาจารย์หลุยส์” อาศัยอยู่แถวอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ในฐานะมัคทายกผู้ช่วยเหลือสนับสนุนปัจจัยให้แก่วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคาราม

ในงานประเพณีแปดเป็งของทุกปี ซึ่งทางวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาคารามจัดให้มีการสรงน้ำพระธาตุ และสรงน้ำพระแก้วดอนเต้า กับพระแก้วมรกตจำลองนั้น ได้มีการอัญเชิญอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยออกจากกุฏิมาตั้งในปะรำพิธีให้สาธุชนได้สักการะด้วย

วัดพระบาท

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๙๑ หมู่ที่ ๕ บ้านพระบาท ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ๕๒๐๐๐

พระครูบวรจักรวิมล เจ้าอาวาสวัดพระบาท เล่าว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ในยุคที่พระอธิการสิงห์แก้ว สุมโน เป็นเจ้าอาวาสวัดพระบาท พระสีหสุวรรณวิสุทธิ์ อดีตเจ้าคณะจังหวัดลำปาง วัดเชียงราย ต่อมาคือ พระราชวิสุทธี ได้มอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยให้แก่วัดพระบาท พร้อมกับที่มอบให้วัดพระแก้วดอนเต้า สุชาดาราม **เนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลฉลองวาระ ๒๕ พุทธศตวรรษ** โดยวัดพระบาทนี้มีพ่อเลี้ยงคำหมั้น มณีนันทน์ ซึ่งมีเชื้อสายพม่าและครอบครัว เป็นผู้รับมอบในฐานะเคยเป็นศิษยานุศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ช่วยก่อสร้างวิหารวัดพระบาทมาก่อน

พระอธิการสิงห์แก้ว สุมโน และคณะของพ่อเลี้ยงคำหมั้น มณีนันทน์ ได้ทำใบฎีกาบอกบุญเรี่ยไรทองเหลืองและทองแดงจากพุทธศาสนิกชนในลำปางและละแวกใกล้เคียง ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่อนำมาจัดสร้างรูปเหมือน เมื่อรวบรวมทองเหลืองและทองแดงได้ ๒๐๐ กิโลกรัมแล้ว ได้จ้างนายเย็น นิวะบุตร และนายสอง (ไม่ทราบนามสกุล) มาปั้นพิมพ์สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในท่านั่งสมาธิ หน้าตักกว้าง ๒๕ นิ้ว (๖๗ เซนติเมตร) สูง ๓๐ นิ้ว (๘๕ เซนติเมตร) **การหล่อต้องใช้เวลาทำถึงสองครั้ง** ครั้งแรกเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓ เกิดปัญหาทางเทคนิคคือ ทองติดเพียงบางส่วนเท่านั้น จึงต้องสั่งซื้อเบ้าหลอมทองคุณภาพดีจากร้านทวีโลหะที่กรุงเทพฯ ครั้งหลังหล่อใหม่อีกครั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ ครั้งนี้หล่อสำเร็จ ทองติดสารูปเป็นเนื้อเดียว หมดเงินค่าใช้จ่ายในการหล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งสองครั้งเป็นจำนวนเงิน ๓๖,๓๖๙.๗๐ บาท

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุอยู่ในสารูปประดิษฐานภายในพระวิหารจัตุรมุขวัดพระบาท

วัดพระธาตุดอยน้อย

สถานที่ตั้ง อยู่บนดอยขนาดเล็ก เลขที่ ๑๙๐ หมู่ ๑ บ้านนางแตน ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕๒๑๓๐

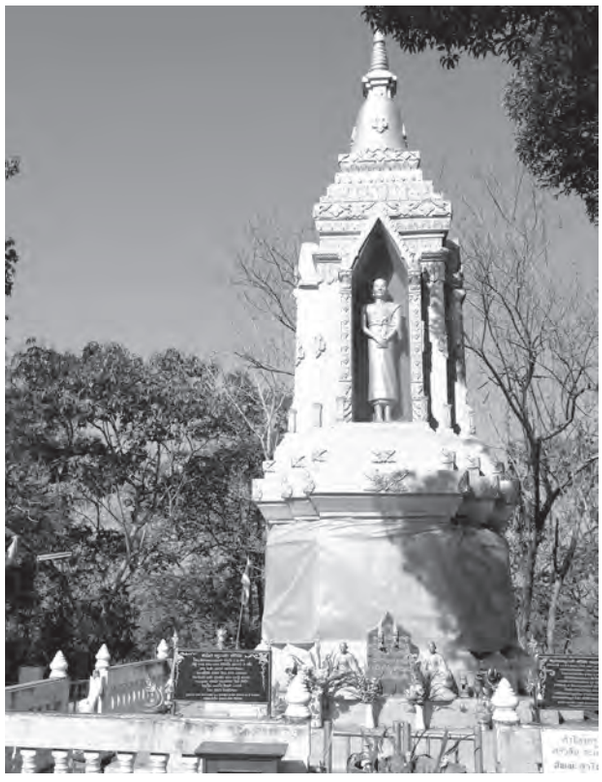

กู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุดอยน้อย

สถูปอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย บรรจุกระดูกส่วนแขนขวา นิ้ว และกะโหลกศีรษะบางส่วน ได้มาในยุคครูบาอินปั๋น อินฺทวโส เป็นเจ้าอาวาสวัด ได้รับแบ่งมาจากวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดารามเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยมีจารึกเขียนกำกับกู่อัฐิว่า

“อนุสาวรีย์ (กู่) บรรจุอัฐิ (กระดูก) ของท่านครูบาวิชัยอายุ ๖๐ ปี สร้างเมื่อวันพฤหัสที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ในเดือนยี่เหนือ ขึ้น ๘ ค่ำ รวมเวลาสร้างได้ ๒๒ วันจึงเสร็จ”

กู่อัฐิดังกล่าวประดับเจดีย์ตอนบน ทั้งสี่ด้านมีซุ้มจระนำประดิษฐานรูปปั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยในอิริยาบถยืนประสานมือทั้งสองไว้ด้านหน้า ทั้งกู่อัฐิและรูปปั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่วัดจามเทวี เนื่องจากใช้สล่าชาวยองจากลำพูน-เชียงใหม่ แถวริมปิง-สันป่าตองเป็นช่างปั้น คือกลุ่มของสล่าทอง สุวรรณสิงห์ เช่นเดียวกัน

วัดพระธาตุดอยสาง

สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๙ บ้านข่วงกอม ตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ๕๒๒๔๐

สารูปบรรจุอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุดอยชาง

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะพระเจดีย์บนดอยสูง ต่อมาพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยทำท่านับลูกประคำ (ตกลูกบะนับ) หล่อด้วยสำริดขนาดเท่าตัวจริง บรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย (ชุดหล่อพร้อมกัน ๑๒ รูป) ไปประดิษฐานที่ศาลาโถง ใกล้ลานพระเจดีย์

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดเชียงราย

วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง

สถานที่ตั้ง บ้านห้วยไคร้ ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ๕๗๒๒๐

จากการสัมภาษณ์พระพุทธิวงศ์วิวัฒน์ (บุญมา มานิโต) เจ้าอาวาสวัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง (หรือที่นิยมเรียกกันแบบย่อ ๆ ว่าวัดพระธาตุดอยตุง) ทำให้ทราบว่า**กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระธาตุดอยตุงนี้เป็นอัฐิส่วนหน้าแข้ง ผู้ที่นำมาคือ ครูบาอภิชัยขาวปีเดิมบรรจุไว้ในลักษณะกู่อัฐิทรงสถูป** ต่อมาหลวงพ่อผ้าย จนฺทโก หรือ พระครูพิทักษ์ปัจจันตเขต ได้ย้ายอัฐิมาไว้ใน “วิหารน้อย” หลังใหม่ ที่ลานชั้นแรกใกล้เขตสังฆาวาส **โดยฝังอัฐิลงในแท่นแก้วประดิษฐานพระพุทธรูป แล้วนำสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนมาปิดวางทับอัฐินั้นอีกชั้น** (คล้ายกับรูปแบบเดิมของวัดพระแก้วดอนเต้า)

นอกจากนี้ **พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ยังได้นำสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งหล่อสำริดในท่ายกมือขวาขึ้นนับลูกประคำ (ชุด ๑๒ รูปทำพิธีบรรจุอัฐิและเกศาลงในกล่องหัวใจ โดยสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก)** มาถวายแด่วัดพระธาตุดอยตุงด้วย ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารหลังเดียวกัน ในภาพคือรูปซ้ายสุด

วิหารน้อยวัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุง มีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ในสารูปองค์ซ้ายและใต้สารูปยืนองค์กลาง

วัดศาลาเชิงดอย

สถานที่ตั้งเลขที่๙๐บ้านห้วยไคร้ตำบลห้วยไคร้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ๕๗๒๒๐

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใช้เป็นจุดรวมพลหรือจุดนั่งหนักก่อนเคลื่อนขบวนลำเลียงเสบียงวัสดุอุปกรณ์ขึ้นไปบูรณะพระธาตุดอยตุง

ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ชาวบ้านที่บ้านห้วยไคร้ได้ไปนิมนต์ครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม แห่งวัดพระธาตุแสงแก้วมงคล จังหวัดพะเยา ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในครูบาเจ้าศรีวิชัย ให้มาเป็นประธานในการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าร่างจริง ๓ เท่า สล่าผู้ออกแบบปั้นคือ นายสง่า สมฤทธิ์ กำหนดเป็นรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งเก้าอี้ ถือไม้เท้า และพัดขนยูง ใช้เวลาสร้างประมาณ ๑ ปี เมื่อสร้างเสร็จครูบาอานันท์ได้เดินทางมาเป็นประธานบรรจุอัฐิส่วนกะโหลกศีรษะของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยแกะสลักเป็นรูปหัวใจ ไว้ภายใน

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุในสารูปขนาดใหญ่ ที่ลานด้านหน้าวัดศาลาเชิงดอย

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรจุในกู่สถูปในศาลาการเปรียญ วัดเจริญเมือง มีรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่กลาง ครูบาศรีนวลด้านซ้าย และครูบาอภิชัยขาวปีด้านขวา

หัวใจของสารูปปรูปนี้ มีงานฉลองสมโภช ๗ คืน ๗ วัน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ (กำหนดเอาวันนี้เพราะเป็นวันที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ)

จังหวัดเชียงรายจัดงาน**ประเพณี "เตียวขึ้นดอยตวยฮอยครูบาฯ ไหว้สาพระธาตุดอยตุง" เพื่อรำลึกถึงคุณูปการของครูบาเจ้าศรีวิชัยผู้บูรณะพระธาตุดอยตุง** เริ่มขบวนจากวัดศาลาเชิงดอยเดินเท้าขึ้นสู่พระธาตุดอยตุง ในช่วงเดือนหกเป็ง หรือขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ (เดือน ๔ ภาคกลาง)

วัดเจริญเมือง

เลขที่ ๑ บ้านศรีทรายทอง หมู่ที่ ๑๙ ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๒๐

จากการสัมภาษณ์ พระอธิการนพรัตน์ อินฺทปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดเจริญเมือง ได้เล่าว่าผู้ที่มีบทบาทในการนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาคือ ครูบาศรีนวล ญาณสิริ (พระครูสิริญาณโสภณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดเจริญเมือง ชาวอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ผู้เป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย และครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า **ครูบาศรีนวลได้รับการแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนกระดูกหัวเข่า มาจาก "พ่อหนานหน่อคำ ชาวดอยสะเก็ด" ผู้ติดสอยห้อย**

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยยืนถือไม้เท้าและปูนปลาสเตอร์ระบายสีหล่อนูนต่ำจากแม่พิมพ์ผลงานของครูบาศรีนวล ทำแจกตามวัดต่างๆ พบที่วัดศรีโคมคำ และวัดหนองป่าครั่ง

ตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างตามสถานที่ต่างๆ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐

ครูบาศรีนวลนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบรรจุไว้ที่วัดเจริญเมืองในรูปแบบกู่สถูป ประดิษฐานภายในศาลาการเปรียญ (โฮงหลวง) ซึ่งครูบาศรีนวลเป็นผู้ออกแบบสร้างเองมีลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมคล้ายกับพระวิหารเปื่อย (โถง) ที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ **ภายในโฮงหลวงมีสารูปพระบูรพาจารย์ ๓ รูป ประกอบด้วยสารูปของครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งอยู่หน้ากู่อัฐิของท่าน อยู่ตรงกลางระหว่าง สารูปที่ระลึกของครูบาศรีนวล และสารูปที่ระลึกของครูบาอภิชัยขาวปี ผลงานทั้งหมดนี้สร้างในยุคพระอธิการนพรัตน์**

ครูบาศรีนวลเป็นผู้ปั้นรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย (รูปยืนถือไม้เท้าที่อยู่หน้ากู่อัฐิ หรืออยู่ด้านหลังรูปหุ่นขี้ผึ้งในท่านั่งสมาธิ) ในฐานะที่ท่านเป็นพระสล่า **ศาลาการเปรียญนี้ยังเป็นที่เก็บต้นฉบับบล็อกแม่พิมพ์นูนต่ำสำหรับหล่อปูนปลาสเตอร์รูปครูบาเจ้าศรีวิชัยครึ่งตัว ซึ่งเป็นพิมพ์เดียวกันกับปูนปลาสเตอร์ระบายสีที่ติดอยู่รอบกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งสี่ด้านในวิหารครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ วัดพระเจ้าตนหลวง (วัดศรีโคมคำ) จังหวัดพะเยา** และยังพบที่กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยหลังเดิมที่วัดหนองป่าครั่งอีกด้วย ทางวัดศรีโคมคำยืนยันว่าครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส เป็นผู้สร้างแม่พิมพ์นี้ขึ้นมาก่อน ต่อมาครูบาศรีนวลได้ขอไปทำแบบพิมพ์ เพื่อหล่อปูนปลาสเตอร์รูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นที่ระลึกสำหรับแจกจ่ายไปให้บุคคลหรือวัดต่าง ๆ ที่มาร่วมทำบุญให้กับวัดเจริญเมือง

ทางวัดจัดให้มีการสรงน้ำพระธาตุพร้อมกับร่วมรำลึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย ในรอบปีมี ๔ วัน ได้แก่ วันปีใหม่เมือง (สงกรานต์) วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และอีกวันเป็นวันดั้งเดิมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้กำหนดให้วัดเจริญเมืองสรงน้ำพระธาตุในเดือน ๖ เหนือ ออก ๑๑ ค่ำ มาตั้งแต่แรกสร้าง

นอกจากนี้แล้วยังมีงานทำบุญพิเศษในเดือนเกี๋ยง (หรือเดือนอ้ายเหนือ ตรงกับเดือนตุลาคม) ออก ๕ ค่ำ เรียกพิธี “สลากหลวง” (สลากภัต) จะมีพิธีสวดคาถาต่าง ๆ อาทิ คาถาหัวใจพระเจ้าห้าพระองค์ คาถากำแพง ๗ ชั้น คำไหว้บารมี ๙ ชั้น คำไหว้บารมี ๓๐ ทัศ เพื่อรำลึกถึงพระบูรพาจารย์ หรือ “ครูบาทั้งห้า” กอปรด้วย ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบากัญจนะ ครูบาศรีนวล (สองรูปนี้คืออดีตเจ้าอาวาสวัดเจริญเมือง) ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม เนื่องจากท่านเคยเดินทางมาวัดเจริญเมือง และครูบารูปสุดท้าย คือ “ครูบาสิงห์คำ” ซึ่งครูบากัญจนะเห็นในนิมิตก่อนจะทำการบูรณะพระธาตุในวัดนี้ ว่ามีพระภิกษุชื่อครูบาสิงห์คำได้สร้างวัดนี้เป็นบุคคลแรก

สารูปบรรจุอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดป่าสักเหนือ ตั้งอยู่ในพระวิหารหลวง

วัดป่าสักเหนือ

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๙๗ หมู่ที่ ๔ บ้านป่าสักเหนือ ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๒๐

วัดป่าสักเหนือ มีอีกชื่อหนึ่งว่า “วัดป่าสักโบสถ” เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางมาบูรณะพระธาตุร้างในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พร้อมได้ฟื้นวัดขึ้นมาใหม่ สร้างพระวิหาร พระอุโบสถกลางน้ำ และกำแพงแก้ว

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ทราบว่าวัดป่าสักเหนือเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งในเขตเมืองพานที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณปฏิสังขรณ์ และเห็นว่าวัดนี้ยังไม่มีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงได้ถวายสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ชุดที่หล่อพร้อมกัน ๑๒ รูป ในท่านั่งตกประคำบนเก้าอี้ไม้สีดำ แด่เจ้าอาวาสวัดป่าสักเหนือ ระหว่างปี ๒๕๓๕-๒๔๓๖

ปัจจุบันสารูปนี้ประดิษฐานอยู่ในพระวิหารหลวง วัดป่าสักเหนือ มีประเพณีสรงน้ำสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวันเดียวกันกับสรงน้ำพระธาตุ คือในเดือน ๘ ดับ (แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ) เป็นประจำทุกปี

วัดดอยกู่

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๙๕ หมู่ ๑ บ้านห้วยขี้เหล็ก ตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ๕๗๒๑๐

จากการสัมภาษณ์พระครูบรรพตธรรมโสภิต (กมล สุริคำ) เจ้าอาวาสวัดดอยกู่ ทำให้ทราบว่า**ผู้ที่นำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาประดิษฐานที่วัดดอยกู่ คือครูบาชัยยะวงศาพัฒนา** จากวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม นำมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เหตุที่นำมาไว้ที่แห่งนี้ เนื่องจากครูบาชัยยะวงศาพัฒนา มีความประสงค์จะให้สถานที่นี้เป็นที่รวบรวมกู่อัฐิของพระบูรพาจารย์ที่ท่านเคารพนับถือให้รวมอยู่ที่เดียวกัน

โดยเริ่มจากการสร้างกู่บรรจุอัฐิของ “ครูบาชัยยะลังกา” (ครูบาก๋า) ก่อนเป็นกู่แรก ครูบาชัยยะลังกาคือพระอุปัชฌาย์ทำการบรรพชาให้แก่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาสมัยเป็นสามเณรที่วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย ต่อมาครูบาชัยยะลังกา ได้เดินธุดงค์จากลำพูนมาหาญาติที่เชียงราย ถึงแก่มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ บริเวณหลังโรงเรียนห้วยขี้เหล็ก ในหมู่บ้านห้วยขี้เหล็ก ไม่ไกลจากตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย เมื่อข่าวนี้แพร่ไปถึงลูกศิษย์รูปหนึ่งคือ ครูบาอินถา เป็นชาวลำพูนเช่นกัน ผู้ติดตามครูบาชัยยะลังกามาจำพรรษาที่เชียงราย ณ บ้านวัดนาเลี้ยง ครูบาอินถาจึงจัดสร้างอารามแห่งนี้พร้อมกู่อัฐิถวายแด่ครูบาชัยยะลังกา

หลังจากนั้น ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ครูบาอินถาก็ถึงแก่มรณภาพ เวลาผ่านไปนานถึง ๓๐ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๑๒ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้เดินทางขึ้นมาจากอำเภอลี้ พาสล่า ภิกษุสามเณร และชาวกะเหรี่ยงมาช่วยบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ครูบาอินถาสร้างขึ้น พร้อมด้วยการจัดสร้างกู่อัฐิของครูบาทั้งสองคือ ครูบาชัยยะลังกาผู้เป็นอุปัชฌายาจารย์ และครูบาอินถา ซึ่งเป็นศิษย์ผู้พี่

กระทั่งราว พ.ศ. ๒๕๑๗ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้อัญเชิญอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ท่านเก็บรักษาไว้ที่วัดพระพุทธบาทห้วยต้มมาบรรจุไว้ในกู่อีกหลังหนึ่ง โดยท่านได้ลงมือปั้นรูปเหมือนด้วยการใช้วัสดุปูน ของครูบาชัยยะลังกา ครูบาอินถา และครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยตนเองทุกรูป

กู่อัฐิครูบา ๓ รูป ได้แก่ ครูบาชัยยะลังกา ครูบาอินถา ครูบาเจ้าศรีวิชัย และสถูปบรรจุสารูปครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา วัดดอยกู่

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย คือองค์กลาง บรรจุอัฐิในสารูปปั้นโดยครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

หลังจากนั้นวัดดอยกู่ก็กลายเป็นวัดร้างไม่มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ช่วงหนึ่ง มีแต่การจัดงานบุญประจำปีในเดือน ๒ เหนือ มีประเพณีทานข้าวใหม่และสรงน้ำกู่อัฐิในเดือน ๔

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๓๐ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนามีโอกาสเดินทางกลับมาเวียงเชียงรุ้งอีกรอบ ก็ได้บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดเช่นพระวิหาร กำแพงแก้ว ฯลฯ หลังจากนั้น เมื่อครูบาชัยยะวงศาพัฒนามรณภาพปี ๒๕๔๒ คณะศิษยานุศิษย์วัดพระพุทธบาท

ห้วยต้ม นำโดยเจ้าภาพหลัก คุณอมรา พวงชมพู ได้จัดสร้างรูปหล่อสำริดของครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ซึ่งทำการปั้นหล่อจากโรงงานที่กรุงเทพฯ นำมาประดิษฐานในสถูปที่วางเคียงข้างกันอีกสองรูป รวมทั้งหมดจึงมีสถูป ๕ หลัง ชาวบ้านเห็นว่าสถูปหรือกู่เหล่านี้ตั้งเรียงรายอยู่บนดอยขนาดย่อม จึงเรียกว่า “วัดดอยกู่”

วัดศรีชุมประชา (วัดป่าแดด)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๗๑ ถนนสายพาน-ป่าแดด หมู่ที่ ๘ ตำบลป่าแดด อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย ๕๗๔๙๐

ปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ขึ้นไปบูรณะพระธาตุจอมคีรี (หรือพระธาตุป่าแดด) ซึ่งสร้างมาตั้งแต่ครั้งโบราณ ต่อมาได้รกร้างปรักหักพัง ท่ามกลางป่าเขานั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาพำนักที่วัดศรีชุมประชา ใช้วัดนี้เป็นจุดรวมพลเตรียมเสบียง “นั่งหนัก” สมัยนั้นตำบลป่าแดดยังขึ้นอยู่กับอำเภอเทิง

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวิหารวัดศรีชุมประชา

คนเฒ่าคนแก่เล่าว่าชาวบ้านที่มีอาการปวดหลังปวดเอว ปวดเมื่อย จะใส่ชุดขาวมานอนเรียงกัน และขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย “เหยียบหลัง” ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเหยียบตรงไหน ก็จะหายปวดเป็นปลิดทิ้ง ส่วนพวกที่ไม่ได้นอนให้เหยียบหลังเมื่อเข้ามากราบครูบาเจ้าศรีวิชัยก็จะนำผ้าขาวม้า ผ้าโพกหัว ผ้าเช็ดหน้า มาวางเรียงต่อกันให้ครูบาเจ้าเหยียบ และนำกลับไปบ้านบูชาไว้ เพื่อความเป็นสิริมงคล

วัดศรีชุมประชาได้จัดสร้างวิหารถวายแด่ครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ แต่ก่อนหน้านั้น ๑ ปี คือ พ.ศ. ๒๕๔๐ **พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้จัดสร้างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่ หน้าตัก ๖ ศอก พร้อมกับบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในส่วนของกะโหลกศีรษะ และเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ไว้ภายในบริเวณหัวใจของสารูป**

ทางวัดกำหนดจัดงานประเพณีรำลึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมกับงานสรงน้ำพระธาตุจอมคีรี ตรงกับวันเพ็ญ เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ของทุกปี

วัดป่าบงหลวง

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๗๔/๓ หมู่ ๓ บ้านป่าบงหลวง ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ๕๗๒๗๐

วัดป่าบงหลวง ไม่ได้เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะโดยตรง แต่เป็นเส้นทางผ่านระหว่างพระธาตุดอยตุงกับพระธาตุจอมกิตติ และเป็นวัดที่มีชาวยองจากลำพูนอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในศตวรรษก่อน ทำให้ชุมชนละแวกนี้มีความผูกพันต่อเมืองลำพูนในฐานะมาตุภูมิบ้านพี่บ้านเมืองน้อง เห็นได้จากการที่พระครูเวฬุวันพิทักษ์ (ครูบามหาเขื่อนคำ อตฺตสุนโต) จากวัดพระพุทธบาทตากผ้า อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ได้รับนิมนต์ให้มาเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดแห่งนี้ และประชาชนชาวยองที่หมู่บ้านนี้ก็มีความเลื่อมใสในตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างยิ่ง

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกนำมาประดิษฐานที่วัดป่าบงหลวง เนื่องมาจากมีศรัทธาในชุมชนผู้หนึ่งชื่อนายจักรพงษ์ ปงกันคำ อาชีพครูวิทยฐานะชำนาญการในโรงเรียนแห่งหนึ่งที่อำเภอแม่จัน เฝ้าเพียรพยายาม

ศาลาการเปรียญวัดป่าบงหลวง ชั้นบนเป็นที่ประดิษฐานสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒ รูป

สารูป ๒ องค์ บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่บริเวณเกศา มีพระเจ้าทันใจตั้งอยู่ตรงกลาง

สืบเสาะค้นหาและขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากแหล่งต่างๆ เป็นเวลานานหลายปี เพื่อนำมาบรรจุไว้ในสารูปที่วัดป่าบงหลวง ให้คนยองในชุมชนได้เคารพกราบไหว้

นายจักรพงษ์ ได้รับเกศาและอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากแหล่งต่างๆ สามารถอ้างอิงได้ดังนี้

๑. เกศาส่วนแรก ขอแบ่งมาจาก พระครูนิวิฐธรรมโชติ (ประดิษฐ์ ปภสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดจามเทวีรูปปัจจุบัน ซึ่งได้รับเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยสืบทอดมาจาก พระราชสุตาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดจามเทวี และเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ผู้เคยเก็บรักษาไว้ เกศาส่วนนี้มีสีขาวเทา เนื่องจากวัดจามเทวีเป็นสถานที่ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาในช่วงปัจฉิมวัย

๒. เกศาส่วนที่สอง ขอแบ่งมาจากครูบามหาทองสุข วัดบวกครกน้อย เป็นเกศาสีแดงออกน้ำผึ้ง ซึ่งครูบามหาทองสุขมอบให้นายจักรพงษ์ในปี ๒๕๕๔ ก่อนจะมรณภาพได้ ๔ ปี

๓. อัฐิส่วนกะโหลกหน้าผาก ได้รับมาจากครูบามหาทองสุขอีกเช่นกัน

ทั้งเกศาและอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นายจักรพงษ์ได้รับมานี้ ทำการแบ่งออกเป็นสองส่วน บรรจุไว้บนเกศาของสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเท่าตัวจริง โดยแยกเป็น ๒ รูป สารูปทั้งสองนี้ปั้นด้วยปูนปิดทอง จัดสร้างที่วัดยุหว่า ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ปัจจุบันสารูปทั้งสองประดิษฐานอยู่บนศาลาการเปรียญ หรือศาลาอเนกประสงค์ชั้นสองของวัดป่าบงหลวง โดยมีพระเจ้าทันใจตั้งอยู่ตรงกลาง

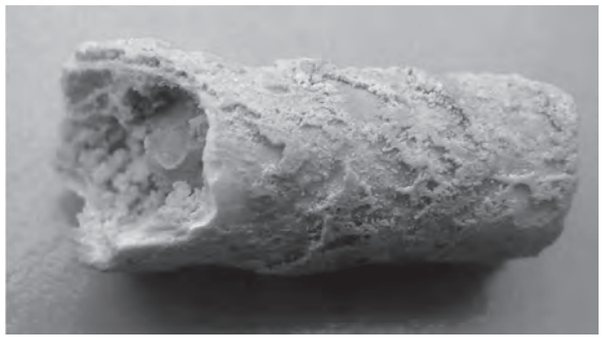

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนนิ้วมือ ที่ลูกศิษย์ครูบามหาทองสุขผู้เป็นหมอมอบให้นายจักรพงษ์

อนึ่ง นายจักรพงษ์ยังได้รับอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากศิษยานุศิษย์ของผ้าขาวดวงตา และครูบามหาทองสุข อีกหลายส่วนที่ไม่ได้นำไปบรรจุในสารูป อาทิ กระดูกส่วนหน้าแข้งเป็นผลึกแข็งสีน้ำตาลอ่อน ได้รับมาจากพระรูปหนึ่ง ผู้เป็นลูกศิษย์ของผ้าขาวดวงตา (พ่อหนานดวงต๋ำ ปัญญาเจริญ) ได้มอบให้ ที่ฝ่าผอบเขียนจารึกว่า

“อะหังวันทามิ คุรุอุปัชฌาคุณณัง”

พร้อมกับผอบงาช้างบรรจุทันตธาตุครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเดิมทีผู้เป็นเจ้าของคือ ครูบาอภิชัยขาวปี ข้างผอบได้สลักชื่อติดไว้ว่า

“งาจ้าง (ช้าง) นี้ ถาปนาใส่เกศาและขระดูกเขี้ยวของพระศีลธรรมศรีวิไจย สัมปะติของพระอธิไจยขาวปี อารามผาหนาม”

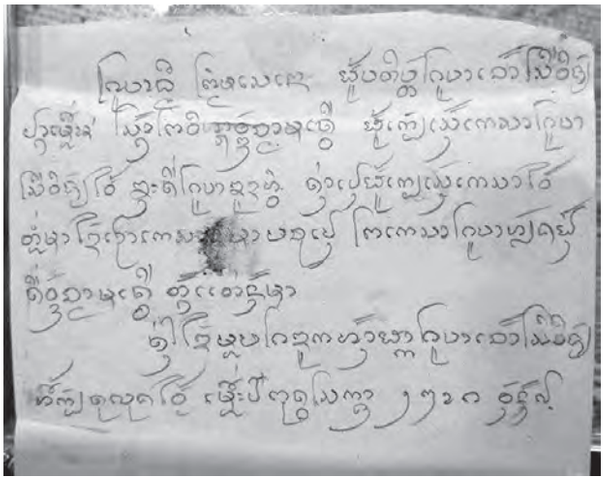

ใบเซ็นมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยของครูบาศูนย์ ให้แก่เจ้าอาวาสวัดแม่พริก เขียนด้วยอักษรล้านนา

กับกระดูกส่วนข้อนิ้วมือที่กลายเป็นผลึกหินอ่อน ได้รับมาจากนายแพทย์ท่านหนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ของครูบามหาทองสุข

วัดแม่พริก

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๖ หมู่ ๑ บ้านแม่พริก ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๘๐

เดิมชื่อวัดมิ่งเมือง ตั้งอยู่ที่บ้านแม่พริก ชาวบ้านจึงนิยมเรียกว่าวัดแม่พริก จากการสัมภาษณ์พระเพชร จนฺทวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดแม่พริก ทำให้ทราบว่าทางวัดกำลังมีโครงการจัดสร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นแหล่งล่าสุดของจังหวัดเชียงราย **เป็นอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนหน้าผากและเกศา**

ความเป็นมาของอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้ พระเพชร (เกิดที่บ้านแม่พริก แต่ไปบวชเป็นสามเณรและพระภิกษุ จำพรรษาอยู่ที่วัดพระบาททุ่งอ้อ บ้านป่าบง ตำบลสันกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นานกว่า ๓๐ ปี) ท่านเป็นลูกศิษย์ของพระครูปัญญาวัฒนคุณ หรือครูบาศูนย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดนาคนิมิตร ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่ง **พระเพชรได้รับมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากครูบาศูนย์** ก่อนที่ครูบาศูนย์จะมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๗ ส่วน**ครูบาศูนย์นั้นได้รับมอบมาจากครูบาบุญทึม พฺรหฺมเสโน** อดีตรองเจ้าอาวาสวัดจามเทวี

เกศาและอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดแม่พริก เตรียมบรรจุในผอบประดิษฐานในมณฑปใต้พระวิหาร

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนหน้าผาก ที่ทางวัดแม่พริกได้รับมอบจากครูบาศูนย์ และเตรียมจัดสร้างกู่อัฐิที่วัดแม่พริก

อีกต่อหนึ่ง ตั้งแต่ปี ๒๕๑๘ ประวัติของครูบาศูนย์นั้น ท่านเป็นชาวลำพูน มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่อำเภอแม่ทา และฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครูบาบุญทึม

รายละเอียดการส่งมอบอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยเขียนโดยครูบาศูนย์ ด้วยอักษรธัมม์ล้านนา มีลักษณะคล้ายกับพินัยกรรม แปลเป็นภาษาไทยได้ดังนี้

“ครูบาธึม พรฺหมฺเสโน ผู้ปฏิบัติครูบาเจ้าสรีวิชัย ปางเมื่อสร้างพระวิหารวัดจามเทวี ผู้เก็บเส้นเกสาครูบาสรีวิชัยไว้ ขณะที่ครูบาขูดหัว ท่านเปนผู้เก็บเส้นเกสาไว้ ต่อมาได้เอาเกสามาปะจุเป็นเกสาครูบาหลังอย้น (ย่น) ที่วัดจามเทวี ตั้งแต่นั้นมาท่าน

ได้มอบคระดูกหน้าผากครูบาเจ้าสรีวิชัยหื้อกับทุลุงไว้ เมื่อพุทธสรกาช (สกราช) ๒๕๑๘ วันนั้นแล”

ต่อมาเมื่อวัดแม่พริกร้างเจ้าอาวาส ชาวบ้านได้ไปนิมนต์พระเพชรจากวัดพระบาททุ่งอ้อ ให้กลับมาดูแลวัดแม่พริกในฐานะที่เป็นแผ่นดินเกิด พระเพชรจึงมีโครงการจัดสร้างกู่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดแม่พริกในลักษณะนำอัฐิส่วนเกศาและกระดูกหน้าผากบรรจุไว้ในผอบ ครอบด้วยมณฑป ประดิษฐานบนวิหาร ซึ่งขณะเก็บข้อมูลสัมภาษณ์นี้ (๒๕๕๘-๒๕๕๙) กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดพะเยา

วัดศรีโคมคำ (วัดพระเจ้าตนหลวง)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๖๙๒ ถนนพหลโยธิน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

สมัยก่อนจังหวัดพะเยามีสถานะเป็นอำเภอพะเยา ขึ้นกับจังหวัดเชียงราย ดังนั้นตอนที่ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงรายรับมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดจามเทวีตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ จึงได้เลือกที่จะนำมาบรรจุไว้ที่วัดพระเจ้าตนหลวงหรือวัดศรีโคมคำเนื่องจากเป็นวัดสำคัญยิ่ง ครูบาเจ้าศรีวิชัยทุ่มเทต่อการบูรณะเสนาสนะต่าง ๆ นานหลายเดือน และระหว่างเส้นทางการเดินธุดงค์จากลำพูนไปยังพะเยานั้น ท่านยังได้เดินทางขึ้น ๆ ล่อง ๆ อีกหลายต่อหลายรอบ โดยใช้หลายเส้นทาง คือทั้งสายเมืองงาว สายวังเหนือ สายเมืองพาน และสายเมืองเทิง เป็นเหตุให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องจาริกผ่านวัดต่าง ๆ มากมายทั้งในเชียงใหม่ เชียงรายและลำปาง ก่อให้เกิดพลวัตในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามทั่วล้านนา

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดศรีโคมคำ เป็นส่วนกะโหลกศีรษะ ปรากฏนามผู้รับผิดชอบในการก่อสร้าง คือ “ครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธว์โส” หรือที่นิยมเรียกกันย่อ ๆ ว่า “ครูบาแก้ว” เป็นชาวบ้านห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง ได้ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากจังหวัดลำพูน ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เพื่อมาเป็นแม่งานรับผิดชอบอำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์วัด

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวิหารวัดศรีโคมคำ ด้านหน้ามีสารูปของท่านปั้นโดยครูบาแก้ว คนฺธว์โส

คาถาย่อหัวใจธรรมะในวงรูปไข่ใต้รูปหล่อปลาสเตอร์นูนต่ำแต่ละด้านเขียนไม่เหมือนกัน

แม่พิมพ์สำหรับหล่อปูนปลาสเตอร์นูนต่ำระบายสีรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยครึ่งองค์สำหรับประดับตามกู่อัฐิต่างๆ

ฮอยปะต๊ะและฮอยหัตต๊ะครูบาเจ้าศรีวิชัย ใกล้กู่อัฐิ

พระเจ้าตนหลวง ท่านได้พำนักที่พะเยาต่ออีกสักระยะหนึ่ง ในลักษณะเดินทางไปๆ มาๆ ระหว่างวัดพระเจ้าตนหลวงกับวัดดอยก้อม และวัดห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เมื่อทางวัดพระเจ้าตนหลวงได้รับอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยมาแล้ว **ครูบาแก้วจึงได้สร้างกู่บรรจุอัฐิในรูปแบบยอดสถูป ประดับด้วยรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยครึ่งตัวหล่อด้วยปูนปลาสเตอร์ระบายสี** ใช้แม่พิมพ์เดียวกันกับที่พบบนกู่อัฐิของวัดเจริญเมือง และวัดหนองป่าครั่ง ดังที่กล่าวมาแล้ว

ใต้รูปหล่อนูนต่ำ มีข้อความภาษาบาลีเขียนเป็นคาถาย่อแต่ละด้านไม่เหมือนกัน เช่น **“ธมฺมกาโม ภวโหติ”** แปลว่า **ผู้ชอบธรรม เป็นผู้เจริญ** หรือ **“กลฺยาณ การี กลฺยาณ์”** ซึ่งคำเต็มๆ มี “ปาปการี จปาปกำ” ต่อท้าย แปลว่า **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว**

นเรนทร์ ปัญญาภู ได้สัมภาษณ์พระมหาโยธี วัดศรีโคมคำ และเก็บข้อมูลจากวัดจามเทวี ได้ข้อสรุปว่าแม่พิมพ์ดังกล่าวเป็นผลงานการปั้นของสล่าทองสุวรรณสิงห์ ชาวยองลำพูน แต่อาศัยอยู่ที่ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันแม่พิมพ์เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ “หอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ” แสดงว่ามีแม่พิมพ์ดังกล่าวหลายชิ้น

นอกจากนี้ครูบาแก้วยังได้ปั้นสารูปของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่ด้านหน้ากู่อัฐิอีกด้วย กู่อัฐิและสารูปประดิษฐานอยู่ภายในวิหารหลังหนึ่ง มีชื่อว่า “วิหารอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย” ระบุว่าสร้างปี ๒๔๙๑ และบูรณะปี ๒๕๔๘ เดิมสถานที่แห่งนี้อยู่ใกล้กุฏิไม้ที่จำวัดของครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงที่มาบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าตนหลวง ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๖๖ นอกจากกู่อัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว ในวิหารหลังดังกล่าวยังมีรอยมือรอยเท้าของครูบาเจ้าศรีวิชัยหรือที่เรียกว่าฮอยหัตต๊ะและฮอยปะต๊ะ ประทับบนแผ่นหินอีกด้วย

วัดพระธาตุจอมทอง

สถานที่ตั้งอยู่ฟากตรงข้ามกับวัดศรีโคมคำถนนหลโยธิน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

เป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นไปบูรณะพระธาตุและสร้างเสนาสนะหลายหลัง ได้แก่วิหารครอบรอย

สารูปบรรจุอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุจอมทอง ตั้งอยู่ในพระวิหารเปื๋อย

พระพุทธบาท วิหารเปื๋อย กำแพงแก้ว ศาลาบาตร ฯลฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ และอีกครั้ง พ.ศ. ๒๔๗๖

ด้วยเหตุนี้ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม จึงได้นำสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อสำริดในท่าตกลูกประคำที่หล่อพร้อมกัน ๑๒ รูป มาถวายแด่วัดพระธาตุจอมทอง ปัจจุบันประดิษฐานในพระวิหารเปื๋อย (วิหารที่เปิดเปลือย ไม่มีผนัง) ใกล้ฐานแท่นแก้วองค์ประธาน

วัดโพธาราม (วัดศรีถ้อย)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๓ หมู่ ๒ บ้านต้นตะเคียน ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๓๐

จากการสัมภาษณ์ พระครูภัทรกิจไพศาล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม และเจ้าคณะตำบลศรีถ้อย ทำให้ทราบว่า เดิมวัดแห่งนี้ชื่อว่า วัดศรีถ้อย ภายหลังเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวัดโพธาราม (ศรี อ่านสะหลี ภาษาล้านนาหมายถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์)

ความผูกพันของวัดศรีถ้อยกับครูบาเจ้าศรีวิชัยนั้น เกิดขึ้นจากการที่ สล่าหนานใจ วรรณจักร ได้เดินทางไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าตนหลวง และต่อมาได้กราบนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้มาเป็นประธานในการบูรณะวัดศรีถ้อย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ นอกจากนี้แล้วตอนที่ทางวัดศรีสุพรรณ (วัดพระเจ้าทองทิพย์) ในอำเภอแม่ใจ ได้อาราธนาครูบาเจ้าศรีวิชัยให้เป็นประธานในการบูรณะเสนาสนะภายในวัด อันเป็นช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยติดภารกิจที่อื่น ท่านจึงได้มอบหมายให้สล่าหนานใจควบคุมการก่อสร้างพระวิหารและพระอุโบสถของวัดศรีสุพรรณแทน ทำให้สล่าหนานใจมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างดี

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดศรีถ้อย ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ

ดั้งนั้น เมื่อทราบข่าวการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย สล่าหนานใจได้เดินทางไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพที่วัดจามเทวี และขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนหนึ่งมาบรรจุไว้ในกู่วัดศรีถ้อย ตั้งอยู่ท้ายพระวิหารหลวง ซึ่งเป็นผลงานการบูรณะของครูบาเจ้าศรีวิชัยเช่นกัน

กำหนดงานประเพณีดำหัวกู่ครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นวันเดียวกันกับพระเพณีสรงน้ำพระธาตุ ในเดือน ๕ ดับ (หมายถึงแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ หรือ เดือน ๓ ของทางภาคกลาง)

วัดศรีเมืองมูล

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๕๗หมู่ ๙ บ้านค่า ตำบลป่าซาง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวิหารวัดศรีเมืองมูล ทำด้วยดินขาวเผาเคลือบสี

จากการสัมภาษณ์พระครูวิธานนิมมานกิจ (พระบุญช่วย) เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองมูล และเจ้าคณะตำบลป่าซาง ทำให้ทราบว่า เดิมวัดนี้มีอีกชื่อว่า “วัดพระเจ้าก๋องดัง” (ก๋อง หมายถึงกลอง) เป็นชื่อที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งให้สมัยที่ท่านมาบูรณะพระธาตุภูขวาง และพระธาตุจอมไคร้ที่พะเยา ท่านมักจะแวะมาจำวัดที่วัดศรีมูลเมืองแห่งนี้เสมอ เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีสานุศิษย์ค่อนข้างมาก

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดศรีเมืองมูล เป็นส่วนกะโหลกศีรษะบรรจุอยู่ในหัวใจของสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ประดิษฐานภายในพระอุโบสถของวัด ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ วัดศรีเมืองมูลขอแบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากวัดศรีโคมคำ ทางวัดศรีโคมคำ โดยครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส จึงกำหนดให้ทางวัดศรีเมืองมูลหล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเพื่อจะได้บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในสารูปนั้นให้

ตอนแรกชาวบ้านค่าตั้งใจจะหล่อสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยทองสำริด คำนวณแล้วต้องใช้ทองสำริดจำนวนมากถึง ๕๐๐ กิโลกรัม จึงจะสามารถหล่อได้ แต่ชาวบ้านค่าสามารถรวบรวมเงินทองปัจจัยที่ช่วยกันบริจาคซื้อทองสำริดได้เพียง ๒๐๐ กิโลกรัมเท่านั้น เมื่อเห็นว่าไม่เพียงพอจึงเปลี่ยนแปลงวัสดุใหม่ ด้วยการไปซื้อดินขาว (เกาลีน - kaolin) จากอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (หรือที่นิยมเรียกว่าดินสังคโลก ใช้สำหรับทำภาชนะเครื่องถ้วย) นำมาปั้นเป็นรูปเหมือนของครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวน ๒ รูป รูปแรกหน้าตักกว้าง ๒๙ นิ้ว สูง ๓๒ นิ้ว มีขนาดใหญ่กว่าอีกรูป จึงเรียกองค์พี่ นำอัฐิส่วนกะโหลกศีรษะของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่แบ่งจากวัดศรีโคมคำมาบรรจุไว้ที่บริเวณหัวใจสารูป มอบให้แก่วัดศรีเมืองมูล

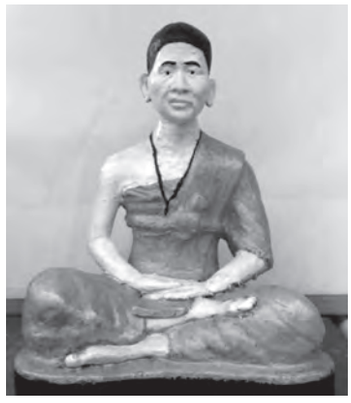

สารูปบรรจุเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดดอนตันได้รับมอบแบ่งจากวัดศรีเมืองมูล สร้างที่วัดพระเจ้าตนหลวง

ส่วนสารูปอีกรูปมีขนาดเล็ก หน้าตักกว้าง ๙ นิ้ว อันที่จริงองค์น้องนี้ปั้นขึ้นก่อน คล้ายเป็นต้นแบบก่อนนำไปขยายใหญ่เป็นองค์พี่ มีการบรรจุเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ในสารูปด้วย เดิมสารูปรูปเล็กนี้ก็เคยประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีเมืองมูลมาก่อนเช่นกัน ต่อมาวัดดอนตันหรือวัดป่าค่าบน ได้แยกออกไปตั้งวัดใหม่ จึงได้ขอแบ่งสารูปองค์น้องไปเป็นเครื่องรำลึกนึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วย

สารูปทั้งสองรูปนี้ หมดเงินค่าใช้จ่ายรวม ๑,๒๐๒ บาท ช่างปั้นชื่อ คุณหลวงประมง สมพงษ์ ภรรยาชื่อคุณนายทองเชื้อ สมพงษ์ เป็นคนท้องถิ่น

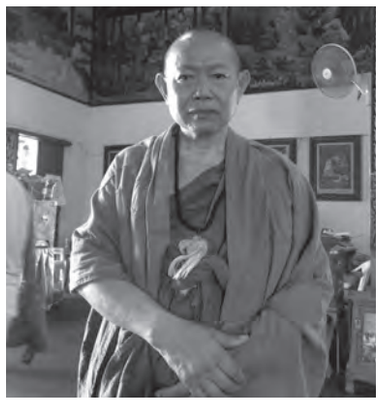

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม แห่งวัดพระธาตุแสงแก้วมงคล ผู้เก็บรวบรวมอัฐิและสร้างสารูปบรรจุอัฐิเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนมาก

อื่นที่มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านท่าชายกว๊าน ทำประมงแถบกว๊านพะเยา

มีประเพณีดำหัวสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในเดือน ๙ (เหนือ) ขึ้น ๙ ค่ำของทุกปี

วัดดอนตัน

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๓๔ บ้านค่าบน หมู่ ๒๓ จำบลห้วยลาน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐

ความเป็นมาของการได้รับมอบสารูปบรรจุเกศาครูเจ้าศรีวิชัยที่สร้างด้วยดินขาว (จากเมืองแจ้ห่ม) เคลือบระบายสีโดยสล่าวัดพระเจ้าตนหลวงในครั้งนั้น มีความเกี่ยวข้องกับประวัติสารูปของวัดศรีเมืองมูล ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น วัดดอนตันกล่าวว่าได้รับมาในสมัยที่ “ครูบาใจ๋” เป็นเจ้าอาวาส (ระหว่างปี ๒๔๘๖-๒๔๙๓)

ปัจจุบัน “สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยองค์น้อง” ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับที่วัดศรีเมืองมูล แต่ขนาดเล็กกว่า หน้าตักเพียง ๙ นิ้ว ประดิษฐานอยู่ภายในพระวิหารหลวงวัดของวัดดอนตัน

วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล

สถานที่ตั้ง หมู่ ๙ ถนนทางหลวงชนบท ตำบลสันโค้ง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐

เป็นวัดในอำเภอบ้านเกิดเมืองนอนของพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม หรือที่คนทั่วไปนิยมเรียกว่าครูบาอานันท์ ท่านได้เริ่มก่อสร้างวัดนี้เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ พระอานันท์ได้รับอัฐิหลายส่วนจากหลายบุคคล เริ่มจากมีญาติโยมนำเส้นเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยมาถวายก่อน จากนั้นในปีเดียวกันก็ได้รับถวายอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนกะโหลกศีรษะมาจาก “นายสุกิจจา กรุณานนท์” นายอำเภอดอกคำใต้ ซึ่งเคยได้รับมอบอัฐิส่วนนี้มาจากเจ้าอาวาสวัดห้วยกาน ประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๖ สมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็นปลัดอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

ครูบาอานันท์ จึงได้สร้างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดเท่าตัวจริง เพื่อบรรจุอัฐิในส่วนของกะโหลกศีรษะ เกศา กับเล็บมือ โดยมีครูบาธรรมชัย วัดทุ่งหลวง

ปราสาทเงินปราสาททอง ที่เก็บรักษาเขี้ยวแก้วครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล

อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานในพิธีการบรรจุ

ต่อมา ท่านได้สร้างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกรูปหนึ่ง บรรจุอัฐิในส่วนของกะโหลกศีรษะ เกศา กับเล็บมือเช่นเดียวกับรูปแรก ประดิษฐานในพระอุโบสถด้านประตูข้าง มีขนาดใหญ่กว่ารูปแรก คือหน้าตักกว้าง ๕ ศอก ช่างปั้นชื่อ นายสง่า สมฤทธิ์ การก่อสร้างต้องใช้อิฐเสริมโครงเหล็กภายหลังสารูปรูปนี้ได้รับการปิดทองคำเปลวโดยพระวิชัย ธมฺมชโย และพระอุทิตย์ ธมฺมจกฺโก

ต่อมาครูบาอานันท์ ได้รับมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกชิ้น เป็นส่วนฟัน หรือ “เขี้ยวแก้ว” ซึ่งหลุดที่

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบางส่วนเก็บในผอบ แต่ส่วนใหญ่บรรจุในสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งอยู่ในพระอุโบสถ

วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ สามเณรทาน้องชายคนสุดท้องของครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยเก็บไว้ ภายหลังมาอยู่กับครูบาทองสุข ผู้ดูแลวัดบ้านปางสืบต่อจากครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมามอบให้ทายาทที่อาศัยอยู่บ้านกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ครูบาอานันท์ได้จัดหางบมาซื้อเขี้ยวแก้วนั้น เพื่อนำมาบรรจุในมณฑปแก้วประดิษฐานในปราสาทเงินปราสาททอง ที่ออกแบบโดยอาศัยต้นแบบจากปราสาทศพของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง

กู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในวิหารวัดศรีรัตนสุดาราม และสารูปบรรจุเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย

สำนักสงฆ์พระธาตุศรีรัตนสุดาราม

เลขที่ ๒๒๐ บ้านใหม่กิ่วแก้ว หมู่ ๘ ตำบลห้วยข้าวก่ำ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา ๕๖๑๕๐

ตั้งอยู่ในเขตอุทยานป่าสงวนแห่งชาติ ลึกไปข้างในมีฝูงนกยูงค่อนข้างมาก

มีสถานะเป็นสำนักสงฆ์ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ สร้างโดยพระสีรวด อาภากโร เหตุที่มีคำว่า “สุดาราม” ต่อท้ายนั้น เนื่องมาจากมีโยมอุปัฏฐากท่านหนึ่งชื่อ “แม่สุดา” ได้เป็นผู้นำกฐินมาถวายวัดรายแรก

สำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นหนึ่งในเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมที่ครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล ให้การอุปถัมภ์ พร้อมได้แบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในส่วนกะโหลกศีรษะไปบรรจุไว้ในกู่อัฐิ ตั้งอยู่ในพระวิหารของสำนักสงฆ์พระธาตุศรีรัตนสุดาราม

สารูปบรรจุอัฐิ-เกศา ครูบาเจ้าศรีวิชัย ในวิหาร วัดบุญโยชน์ สร้างโดย พระอานันท์

และยังได้นำเกศาบรรจุไว้ในสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในท่ายกมือนับลูกประคำ ตั้งอยู่ด้านซ้ายของกู่อัฐิ อันเป็นสารูปชุดเดียวกันกับที่ครูบาอานันท์ได้สร้างไว้ถึง ๑๒ รูป นำไปถวายตามวัดต่าง ๆ กระจายทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือ

วัดบุญโยชน์

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๓๒ บ้านบุญโยชน์ หมู่ ๑๔ ตำบลดอนศรีชุม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ๕๖๑๒๐

วัดนี้เช่นเดียวกับสำนักสงฆ์พระธาตุศรีรัตนสุดาราม ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างหรือบูรณปฏิสังขรณ์วัดนั้น ๆ แต่อย่างใด หากเป็นวัดในเครือข่ายที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม มีความผูกพัน จึงได้สร้างสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ถวายให้แด่วัดนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นสารูปหล่อสำริดรมดำ ในท่านั่งสมาธิคล้ายคลึงกับสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสวนดอก มีความแตกต่างไปจากชุดสารูป ๑๒ รูป ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งในท่าตกลูกประคำ

วัดพระธาตุภูขวาง

สถานที่ตั้ง บ้านม่วงคำใต้ หมู่ที่ ๑๔ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บูรณะพระธาตุภูขวางเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ในท่าตกลูกประคำ บนเก้าอี้สีดำ ที่หล่อเป็นชุดจำนวน ๑๒ รูป มาถวายแด่วัดพระธาตุภูขวาง ปัจจุบันตั้งอยู่ในธรรมาสน์ศาลา

สารูปบรรจุอัฐิและเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุภูขวาง ตั้งอยู่ในธรรมาสน์ไม้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้าง อยู่ที่ศาลาบาตร

ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถวายแก่พระธาตุภูขวาง เป็นธรรมาสน์ไม้โปร่งแบบเรียบง่าย หลังคาตัด วางบนศาลาบาตรด้านทิศใต้ของวิหารเปี๋ยย

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดแพร่

วัดพระธาตุช่อแฮ

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑ หมู่ ๑๑ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ๕๔๑๑๐

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดพระธาตุช่อแฮ

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่นำมาให้ประชาชนสรงน้ำพร้อมผอบอัฐิทุกปี

โกศไม้แกะสลักปิดทองบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนบรรจุในกู่อัฐิ นำมาให้ประชาชนสรงน้ำเป็นประจำทุกปี

ผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่รับมอบอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดจามเทวี และได้นำมาบรรจุไว้ในกู่อัฐิวัดพระธาตุช่อแฮ ซึ่งเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือปีขาล ถือได้ว่าเป็นวัดที่อยู่เขตตะวันออกสุดของดินแดนล้านนาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์พระอาราม

อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับการบรรจุไว้ในกู่สถูปซึ่งอยู่ที่เนินด้านล่าง ก่อนเดินขึ้นบันไดนาคไปสู่เขตพุทธาวาสชั้นบน ก่อนที่จะนำบรรจุไว้ในกู่อัฐิ ทางวัดพระธาตุช่อแฮได้ทำโกศไม้ปิดทองแกะสลักอย่างสวยงามที่ชั้นในอีกชั้นหนึ่ง

งานรำลึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย กำหนดเอาวันเดียวกันกับงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุช่อแฮ จัดตั้งแต่วันขึ้น ๙ ค่ำไปจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ โดยจะเชิญผอบอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยออกมาตั้งพร้อมกับสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย ในชุด ๑๒ รูปซึ่งพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม นำมาถวาย

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดน้ำฮู (น้ำออกรู)

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๒๐ บ้านน้ำฮู หมู่ที่ ๕ ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๕๘๑๓๐

กรณีของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามที่มีการระบุและเผยแพร่ขยายความกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นอีกแห่งหนึ่งที่ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้รับส่วนแบ่งอย่างเป็นทางการมาจากวัดจามเทวีด้วย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยเก็บอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ที่วัดน้ำฮู อำเภอปาย

เมื่อได้สัมภาษณ์ พระอธิการอมร จนฺทปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดน้ำฮู เมื่อปี ๒๕๕๗ นั้น ท่านบอกว่าทางวัดน้ำฮูเองก็ยังไม่อาจยืนยันว่ามีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นี่จริงหรือไม่ เพราะไม่เคยได้ยินเจ้าอาวาสรูปก่อน ๆ ทำการบันทึกหรือกล่าวถึงเรื่องนี้อย่างแน่ชัด ไม่พบแม้แต่เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ที่ช่วยชี้ชัดได้ว่าอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเก็บไว้ที่ไหนอย่างไร เช่น ฝังไว้บนฐานแท่นแก้วในพระวิหาร หรือฝังรวมที่ฐานพระธาตุเจดีย์ ร่วมกับพระอัฐิของสมเด็จพระพี่นางสุพรรณกัลยา ก็ไม่มีการกล่าวถึงแต่อย่างใดเลย

ศาลากระจกวัดน้ำฮู *ภาพซ้าย* สารูปที่อาจจะบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย *ภาพขวา* สารูปบรรจุเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย

ยกเว้นแต่เพียงที่วัดน้ำฮูได้พบสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเก่าแก่รูปหนึ่ง ทำด้วยปูนปั้นระบายสี มีบางท่านสันนิษฐานว่าหากจะมีการเก็บอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดน้ำฮูจริง ก็น่าจะบรรจุไว้ในสารูปรูปนี้เท่านั้น แต่ปัจจุบันก็ยังไม่ได้ทำการพิสูจน์เจาะตรวจสารูปดังกล่าว

อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำสารูปบรรจุอัฐิ-เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยมาถวายแด่วัดน้ำฮู เป็นสารูปที่อยู่ในท่ายกมือขวาขึ้นนับเม็ดประคำ ชุดเดียวกันกับอีก ๑๑ แห่งที่พระอานันท์

ถวายไปทั่วเกือบทุกจังหวัดภาคเหนือ ปัจจุบันสารูปนี้ประดิษฐานอยู่ในศาลากระจก ที่เดียวกับสารูปปูนปลาสเตอร์ระบายสีรูปเดิม

วัดทุ่งโป่ง

เลขที่ ๕๕ หมู่ ๑ ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๕๘๑๓๐

เป็นอีกวัดหนึ่งที่มีทั้งอัฐิและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยอัฐินั้นเป็นส่วนหน้าแข้งที่พระปลัดอภิวัฒน์ อินฺทวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดทุ่งโป่ง ได้รับแบ่งมาจากพระวิชยุทธ อินฺทปญฺโญ วัดทาดอนชัย อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ซึ่งพระวิชยุทธได้รับมาจากครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม อีกทอดหนึ่ง และเคยนำใส่ผอบวางไว้บนพิพิธภัณฑ์ของวัดอยู่นานหลายปี ต่อมาเกรงจะสูญหาย จึงได้สร้างกู่สถูปสำหรับบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ภายในวัด ซึ่งในสถูปนั้นยังได้รวบรวมพระธาตุและของสำคัญอื่นๆ

ส่วนเกศานั้นได้รับแบ่งจากชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่แม่ฮ่องสอน นำมาบรรจุในผอบ เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ของวัด และเคยมีการแบ่งอัฐิกับเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยให้แก่วัดบางแห่งอีกด้วย

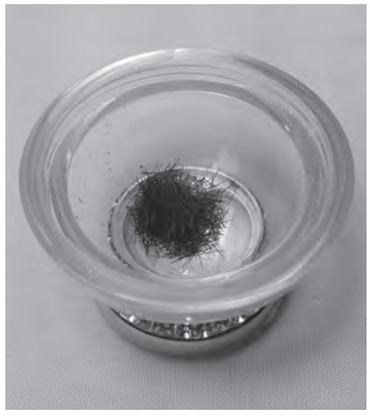

เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดทุ่งโป่ง

อัฐิส่วนหน้าแข้งของครูบาเจ้าศรีวิชัย บรรจุในกู่สถูป วัดทุ่งโป่ง

กู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยในจังหวัดสุโขทัย

วัดกลางดง

สถานที่ตั้ง เลขที่ ๑๘๔ หมู่ ๓ ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ๖๔๑๕๐

วัดกลางดง ถือเป็นวัดที่อยู่ไกลที่สุด นอกเขตแผ่นดินล้านนา แต่พื้นเพเดิมของชาวทุ่งเสลี่ยมเป็นผู้อพยพไปจากเมืองเถิน จึงมีวัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนกับชาวล้านนา มีความผูกพันต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างมาก จึงได้นิมนต์ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะวัดกลางดง

สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดกลางดง

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้จัดสร้างสารูปบรรจุเกศาและอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย จำนวน ๑๒ รูป เพื่อนำไปถวายแด่วัดต่าง ๆ กระจายให้ทั่วทุกจังหวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยยกมือขวาขึ้นนับเม็ดประคำ ทางวัดกลางดงได้นำมาประดิษฐานในศาลามณฑปครูบาเจ้าศรีวิชัย

ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาเรื่อง อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย

๑. **พบว่ากู่หรือสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะ** ในที่นี้ยกเว้นจังหวัดตากเพียงจังหวัดเดียว (ซึ่งก็มีวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะเพียงแห่งเดียวเช่นกัน คือวัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย) อาจเนื่องมาจากเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในทำเลที่ไม่สะดวกต่อการคมนาคมเข้าถึงเท่าใดนัก

๒. **พบว่าอัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัยยังคงมีอยู่ในครอบครองของปัจเจกชนอีกจำนวนมาก มีทั้งแบบเปิดเผยและไม่เปิดเผย ทั้งครอบครองโดยพระภิกษุและฆราวาส การได้มาซึ่งอัฐินั้น เกิดจากการขอเมตตาแบ่งไปบูชาต่อจากผู้ที่มีอยู่เดิม ด้วยการหักเป็นชิ้นเล็กๆ กระจายออกไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด** จนเหลือชิ้นเล็กลง ๆ ย่อยขึ้นทุกที ซึ่งเชื่อว่าในอนาคตยังจะต้องมีวัดที่สร้างกู่หรือสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ **สืบเนื่องมาจากคุณธรรมความดีงามอันเป็นอมตะในตัวของท่านเอง ที่ทำให้ผู้คนทั่วทุกหัวระแหงในแผ่นดินล้านนา ต่างมีความปรารถนาจะสักการะอัฐิของท่านเพื่อความเป็นสิริมงคล**

๓. พบว่าบุคคลผู้มีอิทธิพลต่อการนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบรรจุตามวัดต่าง ๆ แบ่งได้เป็น ๓ ยุค ดังนี้

ยุคแรก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๐๐ มี ***ครูบาอภิชัยขาวปี ผ้าขาวดวงตา ครูบาก้อน อุตฺตโม*** *และ* ***พ่อหนานหน่อคำ***

ยุคที่สอง ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๓๐ มี ***ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ครูบาบุญทึม นายสุกิจจา กรุณานนท์ อดีตปลัดอำเภอบ้านโฮ่ง และนายอำเภอดอกคำใต้***

ยุคปัจจุบัน ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๑-ปัจจุบัน มี ***ครูบาอานันท์ พุทฺธธมฺโม ครูบามหาทองสุข พระครูรังสรรค์ปริยัติธรรม ครูบาไกรราช และนายจักรพงษ์ ปงกันคำ***

๔. **รูปแบบกู่อัฐิ และสารูป พบว่ากู่อัฐิมีทั้งสร้างในศาลาหรือวิหาร และมีทั้งตั้งอยู่กลางแจ้งไม่มีหลังคาคลุม** รูปแบบส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมล้านนาที่สร้างโดยสล่าพื้นบ้าน **นิยมแสดงสัญลักษณ์ให้รู้ว่าเป็นกู่อัฐิของครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยการนำภาพถ่ายหรือสารูปหล่อพิมพ์นูนต่ำด้วยปูนปลาสเตอร์มาประดับรอบกู่สถูปทั้งสี่ทิศ** ส่วนสารูปวัสดุที่ใช้มีทั้งปั้นปูน ทำจากดินขาวเคลือบระบายสี หล่อสำริด และไฟเบอร์กลาสอิริยาบถมีทั้งนั่ง นอน และยืน ขนาดที่สร้างมีตั้งแต่เท่าตัวจริง (ค่าคิง) เล็กกว่าตัวจริง และใหญ่กว่าตัวจริง

๕. อาจจะยังมีอัฐิหรือเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นำบรรจุไว้ในสารูปรุ่นเก่าอีกจำนวนมาก แต่ปัจจุบันคนรุ่นหลังไม่ทราบข้อมูลส่วนนี้แล้วก็เป็นได้ **เนื่องจากการปั้นสารูปครูบาอาจารย์ในอดีตนิยมนำอัฐิหรือเกศาไปบรรจุไว้ในส่วนศีรษะหรือไม่ก็ส่วนหัวใจด้วยเสมอ** สารูปที่สันนิษฐานว่าอาจจะมีอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้แก่ สารูปที่วัดพระนอนขอนม่วง จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุขิงแกง วัดพระธาตุโป่งเกลือ และวัดพระธาตุภูขวาง ที่ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา รวมไปถึงสารูปรุ่นเก่าที่พบในวัดบ้านปางด้วย ◉

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

เนื้อหาที่เกี่ยวเนื่องในตอนนี้ มีคำนิยามศัพท์ที่สามารถใช้เรียกแทนกันได้หลายคำ ประกอบด้วยคำว่า รูปปั้น รูปหล่อ รูปเหมือน รูปเคารพ สารูป และอนุสาวรีย์ สามารถประมวลคำอธิบายศัพท์ตามพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ จากผู้รู้ฉบับต่าง ๆ ได้ดังนี้

รูปปั้น หมายถึง การสร้างประติมากรรมด้วยการนำวัสดุที่อ่อน ๆ เช่นขี้ผึ้ง ดินเหนียว เป็นต้น มาทำให้เป็นรูปบุคคล สัตว์ สิ่งของ ตามที่ต้องการ ต่อมาคำนี้ ได้ใช้เรียกรวมไปถึงวัสดุประเภทเนื้อแข็ง เช่น การหล่อโลหะ หรือการเผาเซรามิกอีกด้วย เหตุเพราะก่อนหล่อโลหะได้นั้นจำเป็นต้องปั้นแบบด้วยหุ่นขี้ผึ้งก่อน และก่อนเผาเครื่องเคลือบเซรามิก ก็ต้องปั้นดินขาวหรือดินเหนียวก่อนเช่นกัน คำนี้จึงเป็นคำเรียกกว้าง ๆ ไม่จำเพาะเจาะจงด้านวัสดุหรือรูปแบบ ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Statue และ Sculpture

รูปหล่อ เป็นคำที่ระบุเจาะจงถึงประติมากรรมที่ต้องใช้เทคนิคกรรมวิธีการหล่อโลหะ ประเภทสำริด (เขียนได้อีกอย่างว่า สัมฤทธิ์) ทองแดง ทองเหลือง รมดำต่าง ๆ ศัพท์ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Bronze Statue

รูปเหมือน หมายถึง การตั้งใจสร้างรูปบุคคลให้เหมือนกับตัวจริง ต้องการใช้เป็นตัวแทนของบุคคลผู้นั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงวัสดุประเภทใดก็ตาม ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Portrait Figure

รูปเคารพ หมายถึง การสร้างประติมากรรมรูปบุคคลผู้ที่สร้างคุณงามความดี ที่ควรค่าแก่การเคารพบูชา ได้แก่ รูปเคารพของพระศาสดาหรือเทพเจ้าในศาสนาต่าง ๆ รูปพระสาวก รูปพระภิกษุสงฆ์ หรือเกจิอาจารย์ ฯลฯ ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Sacred Image หากเป็นพระพุทธรูปเรียก Buddha Image เทวรูป เรียก Divine Image

สารูป เป็นคำย่อมาจาก “สมณสารูป” ดังที่ได้อธิบายแล้วในตอนที่กล่าวถึงเรื่อง สารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งรวมความหมายของรูปปั้น รูปเหมือน และรูปเคารพไว้ด้วยกัน สำหรับการสร้างรูปประติมากรรมของพระภิกษุในวัฒนธรรมล้านนา นิยมเรียกว่า “สารูป” เพราะเป็นคำที่ครอบคลุมความหมายกว่าคำศัพท์อื่น ๆ

อนุสาวรีย์ หมายถึง สิ่งที่สร้างไว้เป็นที่ระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ ครอบคลุมรูปแบบค่อนข้างกว้าง เช่น อาคาร หลุมฝังศพ และรวมไปถึงรูปปั้น รูปเหมือน รูปเคารพ ฯลฯ ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Monument หรือ Memorial Statue

จะเห็นได้ว่า กลุ่มคำทั้งหมดนี้มีความทับซ้อนกันอยู่ ทำให้บางครั้งเกิดความสับสนในการเรียกชื่อ ในที่นี้ ได้กำหนดแบ่งเนื้อหาและชื่อเรียกออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑. ส่วนของ “อนุสาวรีย์” ครูบาเจ้าศรีวิชัย นั้นจะหมายถึงรูปปั้น (รวมความถึง รูปเหมือน รูปเคารพ) ที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ อาจตั้งอยู่ในวัดหรือนอกวัด สถานที่ราชการ หน้าหอประชุม มักอยู่กลางแจ้ง ที่สามารถมองเห็นอย่างโดดเด่นแต่ระยะไกล สะดวกต่อการใช้เป็นที่สักการบูชาของบุคคลทั่วไป เช่น ที่ลานจัตุรัสกลางย่านชุมชน บนเนินเขา ฯลฯ อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในหนังสือเล่มนี้จะกล่าวจำเพาะชิ้นสำคัญ ๆ เท่านั้น เพื่อเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ดอยติ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดแม่ขะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

๒. ส่วนของ “สารูป” ครูบาเจ้าศรีวิชัย หมายถึงรูปปั้น (รวมความถึง รูปเหมือน รูปเคารพ) ขนาดเล็กถึงขนาดปานกลาง ที่ประดิษฐานตามวัดต่าง ๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมภายในวัด ซึ่งในตอนนี้พยายามจะแยกสารูปทั่วไปของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ออกจากสารูปบรรจุอัฐิ เนื่องจากได้กล่าวมาแล้วอย่างละเอียดข้างต้น

๓. ส่วนสุดท้ายเป็นภาคผนวก กล่าวถึงตัวอย่างของ “ภาพถ่าย” และ “ภาพวาด” ที่ทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องรำลึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยพอเป็นสังเขป

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ

ประวัติความเป็นมาของการก่อสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่บริเวณเชิงดอยสุเทพ ได้ข้อมูลใหม่ซึ่งยังไม่เคยมีการเผยแพร่ในหนังสือเล่มใดมาก่อน จากเอกสารจดหมายเหตุที่เก็บรักษาไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร และหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้รับอนุเคราะห์จากคุณศิริพร ภาณุรัตน์ หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติฯ เชียงใหม่ และนายณัฐพงศ์ ดวงแก้ว นักศึกษาปริญญาโท คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้ช่วยสืบค้นบัญชีรายชื่อเอกสาร และประสานงานขอจัดทำสำเนา เอกสารมี ๒ ชุด ดังนี้

๑. ว่าด้วยการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ บริเวณเส้นทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ (๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ - ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๖) เลขรหัสเอกสารหมายเลข (๔) ศธ. ๒.๒.๓.๑/๑๑ ได้จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร

๒. ว่าด้วยการจัดงานวางศิลาฤกษ์ฐานอนุสาวรีย์และฉลองสมโภชอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย จังหวัดเชียงใหม่ (๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๖ - ๘ มิถุนายน ๒๕๐๘) เลขรหัสเอกสารหมายเลข ชม ๒๕/๒๑/๑ ได้จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดเชียงใหม่

ลำดับการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

จากการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุในชุดที่ ๑ ว่าด้วยการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ บริเวณเส้นทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ (๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ - ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๖) นั้น พบว่าระยะเวลาการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยแบ่งเป็น ๒ ช่วง ดังนี้

ภาพซ้าย หลวงศรีประกาศ *ภาพขวา* นายประเสริฐ กาญจนดุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ๒ บุคคลแรกที่ดำริจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

ช่วงแรก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๐๑

ช่วงที่สอง กระทำขึ้นในครึ่งแรกของ พ.ศ. ๒๕๐๖

การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงแรก

ช่วงแรกนี้ อาจเรียกว่า “ช่วงเตรียมการ” หรือ “ช่วงประสานงาน” ปรากฏรายชื่อคณะผู้ดำริสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยบุคคลหลัก ๒ ท่าน ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ขณะนั้นคือ **นายประเสริฐ กาญจนดุล** (ดำรงตำแหน่งระหว่าง ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๑) และ**หลวงศรีประกาศ** (ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีอายุ ๗๑ ปี หลังจากที่หมดวาระแห่งการเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ตำแหน่งนายกเทศมนตรีนครเชียงใหม่ ๖ สมัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๙๗ แล้ว ก็ดำรงสถานะเป็นที่ปรึกษาอาวุโสของจังหวัดเชียงใหม่) โดยทั้งสองท่านได้เดินทางไปยังโรงหล่อ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ด้วยตนเองในช่วงก่อนเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ และได้พบกับศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรเอกของสยาม

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (๑๕ กันยายน ๒๔๓๕ - ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๕) นามเดิม Corrado Feroci (อ่านสำเนียงอิตาเลียนว่า **“คอร์ราโด เฟอโรชิ”** แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และสมเด็จกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สถาปนิก

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ประติมากรเอกแห่งสยาม ผู้ออกแบบอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ

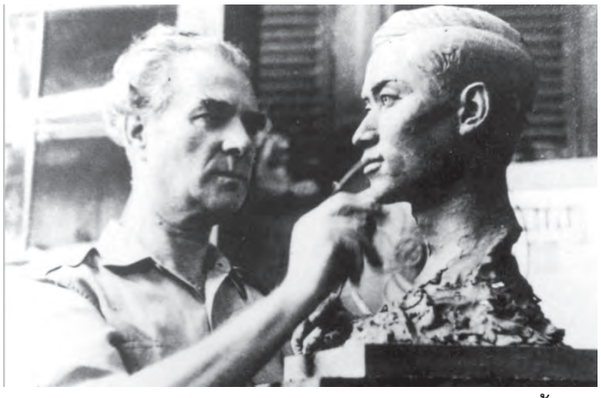

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ผู้ฝากผลงานการออกแบบและปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์พระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าหลายพระองค์

ใหญ่แห่งกรุงสยาม ทรงเรียกว่า **"นาย ซี. เฟโรจี"**) เกิดที่กรุงฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี สำเร็จการศึกษาด้านประติมากรรม เข้ามาทำงานเป็นศิลปินในราชสำนักสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ ตอนต้น ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ได้โอนสัญชาติเป็นชาวไทย เปลี่ยนชื่อเป็น "ศิลป์ พีระศรี"

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้วางรากฐานด้านศิลปะสากลแบบตะวันตกให้แก่ช่างชาวสยาม ก่อให้เกิดโรงเรียนประณีตศิลปกรรม ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากร และมหาวิทยาลัยศิลปากรในที่สุด ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นต้นมา ท่านดำรงตำแหน่งเป็นคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม (ปัจจุบันชื่อคณะเปลี่ยนเป็น "คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์") มหาวิทยาลัยศิลปากร ตำแหน่งสุดท้ายท่านเป็นอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (สมัยก่อนใช้ชื่อตำแหน่งว่าผู้อำนวยการ) และเป็นประติมากรเอกระดับชาติ มีผลงานการออกแบบและปั้นพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าจำนวนหลายพระองค์ อาทิ พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี, พระบรมราชานุสาวรีย์ พระปฐมบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ เชิงสะพานพุทธ, พระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มุมสวนลุมพินี, พระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วงเวียนใหญ่ ฝั่งธนบุรี ฯลฯ

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ช่วงที่นายประเสริฐ กาญจนดุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ และหลวงศรีประกาศ เดินทางมาประสานงานกับกรมศิลปากรนั้น อธิบดีกรมศิลปากรคือนายธนิต อยู่โพธิ์ ได้มอบหมายให้ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้ออกแบบปั้นประติมากรรมรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย สำหรับจัดทำเป็นอนุสาวรีย์ประดิษฐานที่เชิงดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่

เบื้องแรกนั้น ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี คำนวณราคาค่าปั้นหล่อประติมากรรมด้วยวัสดุทองแดงรมดำ รูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในขนาดความสูง ๒.๑๐ เมตร (แต่ต่อมาเห็นว่าสูงเกินคนจริงไปค่อนข้างมาก จึงปรับ

ลดขนาดลงเหลือ ๑.๘๐ เมตร) ด้วยวงเงิน ๓๕,๐๐๐ บาทแต่หากทางจังหวัดเชียงใหม่สามารถจัดหาทองแดงมาให้ประมาณ ๕๐๐ กิโลกรัม (ซึ่งต้องไม่ใช่ “ทองร่ำย่อย”) จะลดราคาให้ ๖,๐๐๐ บาท เหลือ ๒๙,๐๐๐ บาท โดยขอให้ทางจังหวัดเชียงใหม่แบ่งจ่ายเป็นสองงวด งวดแรก ๑๕,๐๐๐ บาท และงวดที่สองอีก ๑๔,๐๐๐ บาท

การสร้างอนุสาวรีย์สามารถแบ่งงานเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรกคือขั้นตอนการออกแบบและขึ้นหุ่นปั้น กับส่วนที่สองคือขั้นตอนการหล่อประติมากรรม

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ได้ดำเนินการในขั้นตอนแรก ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๑ คือท่านเป็นผู้ออกแบบร่างประติมากรรมรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืน สำหรับภาพตัวอย่างครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ต้องการใช้เป็นต้นแบบในการสเก็ตช์ขึ้นหุ่นนั้น ท่านทราบมาว่าที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ ได้เคยมีการปั้นรูปเหมือน (สารูป) ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาก่อนหน้านี้แล้วรูปหนึ่ง ในท่านั่งสมาธิ เป็นผลงานการปั้นหล่อของศิลปินชาวเชียงใหม่ ชื่อ **“นายอินตา ศิริงาม”** ผู้สำเร็จการศึกษามาจากโรงเรียนเพาะช่าง โดยศิลปินผู้นี้เคยมากราบเยี่ยมครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๗๙ และคงได้ขออนุญาตครูบาเจ้าศรีวิชัยปั้นรูปเหมือนสดๆ ของท่านไว้เป็นที่ระลึกในช่วงนั้นเอง ต่อมาศิลปินได้นำไปถวายแด่วัดพระธาตุดอยสุเทพ (ต่อมาสารูปนี้พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยส่วนกะโหลกศีรษะมาบรรจุไว้ที่หัวใจอีกด้วย)

ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี จึงขอให้ทางจังหวัดเชียงใหม่ทำการถ่ายภาพด้านหน้า ด้านข้าง และด้านหลังของสารูปดังกล่าวส่งมาให้กองหัตถศิลป์ เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแบบประกอบการปั้น เพราะถือว่าสารูปนี้เป็นรูปเหมือนที่ศิลปิน (อินตา ศิริงาม) ผู้เข้าใจทฤษฎีทางกายวิภาคได้ปั้นไว้ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่เป็นรูปแรกและรูปเดียวเท่านั้น พร้อมทั้งขอให้สืบหาว่านายอินตายังมีชีวิตอยู่หรือไม่ (อาจเพื่อจะได้ขอสัมภาษณ์เรื่องรายละเอียดด้านกายวิภาคเชิงลึกของครูบาเจ้าศรีวิชัยต่อไป)

รูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย บนวัดพระธาตุดอยสุเทพ ปั้นโดยสล่าอินตา ศิริงาม ซึ่ง ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ขอให้ถ่ายภาพนำมาใช้เป็นต้นแบบ

นายประเสริฐ กาญจนดุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้พยายามติดตามหานายอินตา ศิริงาม แต่หาไม่พบ และปฏิบัติตามคำขอของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ด้วยการถ่ายภาพรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยบนวัดพระธาตุดอยสุเทพส่งไปให้เป็นต้นแบบ แต่มีการระบุว่า การถ่ายรูปนั้นมีปัญหาอุปสรรคค่อนข้างมาก เพราะสารูปได้รับการปิดทองจากสาธุชนจนหนาหลายชั้นทั่วทั้งองค์

อาจารย์ประสงค์ ปัญญาเพชร อดีตครูสอนศิลปะโรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์ จังหวัดเชียงใหม่ ศิษย์เก่าจากโรงเรียนเพาะช่าง ขณะให้สัมภาษณ์มีอายุ ๘๖ ปี (ใน พ.ศ. ๒๕๕๙) เล่าว่า นายอินตา ศิริงาม มีน้องชายชื่อนายหมวก เป็นศิลปินด้านการหล่อประติมากรรม ทั้งพี่ทั้งน้อง มีโรงหล่ออยู่แถวฝั่งธนบุรี ย่านบางพลัด ส่วนบ้านในเชียงใหม่ อยู่ใจกลางเมือง นายอินตาผู้พี่มีรูปร่างสูงใหญ่ พูดจาเสียงดังฟังชัด ส่วนนายหมวกผู้เป็นน้องชาย ไปไหนมาไหนมักชอบถือพิมพ์เขียวแปลนก่อสร้างอาคาร มีฝีมือในการสเก็ตช์แบบลวดลายได้สวยงามมาก

นายอินตา ศิริงาม ผู้นี้ยังปรากฏรายชื่อ ว่าเคยส่งผลงานศิลปกรรมเข้าประกวดจนได้รับรางวัลในโครงการ “การประกวดประณีตศิลปกรรม” พ.ศ. ๒๔๘๐ ซึ่งจัดขึ้นในงานฉลองรัฐธรรมนูญ งานชิ้นนั้นชื่อว่า

แบบร่างครูบาเจ้าศรีวิชัยหล่อปูนปลาสเตอร์ ยังไม่เสร็จดี สูง ๒ ฟุต รอปั้นมือถือไม้เท้า ผลงาน ศ.ศิลป์ พีระศรี แสดงที่หอประติมากรรมค้นแบบ

หุ่นขี้ผึ้งด้านหน้ารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเตรียมหล่ออนุสาวรีย์จริงที่กรมศิลปากรส่งมาให้ทางจังหวัดเชียงใหม่พิจารณา ปี ๒๕๐๐

หุ่นขี้ผึ้งด้านข้างรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเตรียมหล่ออนุสาวรีย์จริงที่กรมศิลปากรส่งมาให้ทางจังหวัดเชียงใหม่พิจารณา

“หลักหกยกสยาม” เขาออกแบบเป็นรูปแม่ช้างเอางวงรัดอ้อย ๖ ท่อนอยู่ โดยมีลูกช้างหลายตัวอยู่รอบ ๆ สื่อถึงประเทศไทยที่กำลังจะเติบโตขึ้นด้วยหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร

เมื่อปั้นแบบร่างเสร็จ ในวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๐๐ มีจดหมายจาก ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ถึง นายประเสริฐ กาญจนดุล ว่าได้ส่งภาพถ่ายแบบร่างรูปเหมือนของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ปั้นเสร็จแล้วมาให้พิจารณา รวม ๔ รูป ก่อนจัดการหล่อทองแดงต่อไป ในขณะเดียวกันก็ส่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน ขณะนั้นคือ **นายสุจิตต์ สมบัติศิริ** (ดำรงตำแหน่งระหว่าง ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๘ - ๙ มิถุนายน ๒๕๐๑) ช่วยกันพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องด้วยว่าเหมือนตรงตามรูปลักษณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยหรือไม่ ทางจังหวัดลำพูนได้มอบหมายให้ **เจ้าน้อยประพันธ์ กาญจนกามล** เป็นผู้พิจารณา มีหนังสือตอบกลับไปจากผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ว่า ด้านหน้ายังไม่เหมือนดี ขอให้แก้ไขอีก ลงวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๐๐

การดำเนินงานหล่อรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยหยุดชะงักไปหลังจากที่ นายประเสริฐ กาญจนดุล ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ หมดวาระในการดำรงตำแหน่ง ราวช่วงเดือนมิถุนายน ๒๕๐๑ และมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ท่านอื่นมาดำรงตำแหน่งแทนอีก ๒ สมัยในช่วงสั้น ๆ คนละหนึ่งปี ได้แก่ พันตำรวจเอก เนื่อง รายะนาค (๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๑ - ๒๘ สิงหาคม ๒๕๐๒) และนายสุทัศน์ สิริสวย (๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๒ – ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๓) กอปรกับเป็นช่วงบั้นปลายชีวิตของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เริ่มล้มป่วยอย่างหนัก จนไม่สามารถทำงานประติมากรรมชิ้นใหญ่ได้

มีบทความภาษาฝรั่งเศสชิ้นหนึ่ง จากเว็บไซต์ที่ชื่อว่า Merveilleuse Chiang-Mai (แปลว่า มหัศจรรย์เชียงใหม่) ไม่ระบุนามคอลัมนิสต์ ได้เขียนถึงอัตชีวประวัติและผลงานศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี มีการเอ่ยถึงผลงานในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๒ ว่ามีเพียงสามชิ้นหลัก ๆ เท่านั้น ได้แก่ อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่เชิงดอยสุเทพ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ดอนเจดีย์ และรูปเหมือนพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ทั้งสามชิ้นล้วนยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ดีนัก ต้องมีลูกศิษย์มาช่วยสานต่อ

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๐๒- ๒๕๐๕ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เริ่มหันไปปั้นรูปเหมือนบุคคลรายรอบตัวที่สนิทสนมรู้จักมักคุ้น ขนาดไม่ใหญ่นักเสียเป็นส่วนมาก

ที่ **“หอประติมากรรมต้นแบบ”** หรือในอดีตคือ **“โรงหล่อกองหัตถศิลป”** สังกัดกรมศิลปากร ซึ่งตั้งอยู่ติดกับรั้วคณะมัณฑนศิลป์ และคณะจิตรกรรมฯ ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ถนนหน้าพระลาน และถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร ได้มีการจัดแสดงหุ่นประติมากรรมแบบร่างรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยวัสดุปูนปลาสเตอร์ ขนาดสูงประมาณ ๒ ฟุต อันเป็นผลงานการออกแบบและปั้นโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นแบบร่างในท่ายืนก้าวขาซ้ายไปข้างหน้า (แต่จะเห็นเป็นด้านขวาของผู้ดู) และยกส้นเท้าขวาสูงเล็กน้อย แขนทั้งสองข้างที่ดูเหมือนว่ามือช่วงล่างหักหายไปนั้น แท้จริงเป็นการปั้นค้างไว้จงใจไม่ใส่รายละเอียด เนื่องจากในความเป็นจริงต้องมีการถือเครื่องบริขารคือไม้เท้า

การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงที่สอง

งานหล่ออนุสาวรีย์หยุดชะงักไปนานหลายปี กระทั่งมาถึงยุค พันตำรวจเอก นิรันดร ชัยนาม ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ (ระหว่างวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๓ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๔) หลังจากดำรงตำแหน่งผ่านไปได้ ๓ ปี หลวงศรีประกาศได้ขอเข้าพบเพื่อให้ติดตามเรื่องการสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่สร้างค้างไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๐๑ มาพิจารณาอีกครั้ง พันตำรวจเอก นิรันดร ชัยนาม จึงมอบหมายให้หลวงศรีประกาศ ขณะนั้นมีอายุ ๗๘ ปี เป็นผู้ติดตามความคืบหน้าและประสานงานกับกรมศิลปากรอย่างเป็นทางการในช่วงต้นปีพ.ศ.๒๕๐๖ซึ่งศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีได้ถึงแก่อสัญกรรมไปแล้ว แต่อธิบดีกรมศิลปากรยังเป็นนายธนิต อยู่โพธิ์ ท่านเดิม

คราวนี้ อธิบดีกรมศิลปากรได้มอบหมายให้ **อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ** รักษาการคณบดีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้เป็น **ประติมากรเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์** สืบต่อจากศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เป็นผู้รับผิดชอบหล่อปั้นรูปเหมือนส่วนที่เหลือของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพซ้าย **พ.ต.อ.นิรันดร ชัยนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๐๘** ***ภาพขวา*** **ครูบาอินถา สุขวฑฺฒโก วัดสันคอกช้าง ผู้เป็นประธานในการตรวจแบบรูปหล่ออนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ปี ๒๕๐๖**

เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ ในระหว่างที่มีการหล่ออนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยสำหรับประดิษฐานที่เชิงดอยสุเทพนั้น นอกจากหลวงศรีประกาศแล้ว ยังมีผู้ที่อาสาเป็นธุระคอยเดินทางลงมาตรวจแบบอนุสาวรีย์ว่าเหมือนหรือไม่เหมือนกับตัวจริงของครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่เนือง ๆ ที่โรงหล่อกองหัตถศิลป์ กรมศิลปากรอยู่อีกท่านหนึ่งคือ **“ครูบาอินถา สุขวฑฺฒโก”** หนึ่งในพระภิกษุสายที่มีปฏิปทาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแรงกล้า เป็นพระที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก ในย่านตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ฟื้นฟูวัดร้างสันคอกช้าง จนกลายเป็นวัดหลวงเจริญธรรม มีหลักฐานจดหมายเหตุที่ระบุว่าครูบาอินถา ได้รับมอบหมายจากหลวงศรีประกาศให้เป็นประธานในการตรวจสอบความถูกต้องของรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพซ้าย **ธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรช่วงที่มีการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย** ***ภาพขวา*** **เขียน ยิ้มศิริ ประติมากรที่ปั้นหล่ออนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยสืบต่อจากศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี**

ครูบาอินถาเกิดปี พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพพอดี ดังนั้น พ.ศ. ๒๕๐๖ ท่านมีอายุเพียง ๒๕ ปี แม้อายุยังไม่มาก แต่ในเอกสารใช้คำว่า “ครูบาเจ้า” สะท้อนถึงการเป็นพระที่มีชื่อเสียงประสบความสำเร็จ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนตั้งแต่ยังหนุ่มๆ ในเอกสารยังระบุว่า ครูบาอินถา บริจาคเงินสบทบค่าสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยจำนวน ๓,๐๐๐ บาท

ตามประวัติ ท่านถึงแก่มรณภาพ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ ขณะวัย ๕๗ ปี พรรษา ๓๗ ได้รับสมณศักดิ์สุดท้ายเป็นพระครูมหาพุทธาภิบาล ผลงานชิ้นสำคัญของครูบาอินถา ได้แก่ “พระเจ้าตนหลวง” (พระพุทธสันติปารังกรศรีพิงคนคร-นามพระราชทาน) ณ วัดหลวงเจริญธรรม ตำบลแม่ก๊า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และสามารถกราบบังคมทูลเชิญพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพระราชพิธีที่วัดแห่งนี้หลายครั้ง นอกจากนี้ยังสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง บริเวณแม่ก๊าเชื่อมอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน กับสะพานข้ามแม่น้ำปิงที่บ้านม่วงฆ้อง อำเภอเชียงดาว (ปัจจุบันเพิ่งถูกรื้อสร้างใหม่เมื่อปี ๒๕๕๘) งานส่วนใหญ่เป็นสิ่งก่อสร้างด้านสาธารณประโยชน์ เช่น ถนน สะพาน สุขศาลา อนามัย รวมถึงการตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดวาอารามทั่วภาคเหนือตอนบนมากกว่า ๓๐ แห่ง

เมื่อกรมศิลปากรหล่อรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยเสร็จแล้ว มีบุคคลอีกสองคนที่หลวงศรีประกาศมอบหมายให้ช่วยเป็นธุระในขั้นตอนถัดไป นั่นคือ นายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ และนายห้างโมตีราม โกราน่า

นายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ เป็นช่างภาพฝีมือเยี่ยมของจังหวัดเชียงใหม่ หลวงศรีประกาศขอให้ช่วยถ่ายภาพรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนที่จะบรรจุหีบห่อส่งมาทางรถไฟ เพื่อนำภาพมาแกะบล็อกพิมพ์ประชาสัมพันธ์ในหนังสือพิมพ์คนเมือง เผยแพร่ให้ชาวเชียงใหม่ได้รับทราบก่อนที่รูปหล่อนั้นจะเดินทางมาถึงสถานีรถไฟเชียงใหม่

นายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ ผู้นี้เป็นชาวกรุงเทพฯ จบคณะแพทยศาสตร์ จากศิริราชพยาบาล

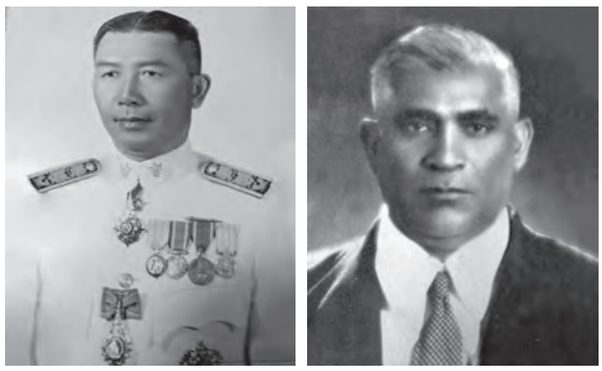

ภาพซ้าย **นายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ ผู้ที่หลวงศรีประกาศมอบหมายให้มาเป็นผู้ถ่ายภาพรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเพื่อนำไปทำแม่พิมพ์**
ภาพขวา **นายห้างโมตีราม (มูตีราม) โกราน่า ผู้ได้รับมอบหมายจากหลวงศรีประกาศให้ไปเซ็นรับอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่กรุงเทพฯ**

รับราชการประจำที่สุขศาลาเชียงใหม่ ปัจจุบันคือโรงพยาบาลเทศบาลนครเชียงใหม่ แต่งงานกับพยาบาล นางสาวพูนทรัพย์ สาตราภัย ผู้เป็นพี่สาว “นายบุญเสริม สาตราภัย” ช่างภาพชื่อดังของประเทศไทย โดยนายบุญเสริมให้สัมภาษณ์ว่า เขาได้เรียนรู้เทคนิควิธีการถ่ายภาพ ล้างและอัดภาพที่ห้องมืด มาจากพี่เขยคือนายแพทย์อุทัย สนธินันทน์ ท่านนี้ ซึ่งมีบ้านพักอาศัยอยู่ที่ย่านป่าแพ่ง ถนนเมืองสมุทร ปัจจุบันคือ บริเวณตลาดเมืองใหม่ ต่อมานายแพทย์อุทัย ต้องย้ายไปรับตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการศูนย์มาลาเรียที่กรุงเทพฯ

ในต้นปีสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการเดือนตุลาคม ๒๕๐๖ คือราวเดือนมีนาคม-เมษายนต้นปีนั้นเอง ที่หลวงศรีประกาศได้ขอให้นายแพทย์อุทัยช่วยถ่ายภาพอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยจากโรงหล่อส่งมาให้ทางเชียงใหม่จัดทำการแกะบล็อกแม่พิมพ์

หลังเกษียณอายุราชการ นายแพทย์อุทัยได้กลับมาใช้ชีวิตที่เชียงใหม่อีกครั้ง โดยเปิดคลินิกในย่านตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับความมีใจรักในด้านการถ่ายภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงยังคงทำงานในฐานะช่างภาพอิสระ เขียนสกู๊ปข่าวส่ง “หนังสือพิมพ์คนเมือง” หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของเชียงใหม่ ซึ่งท่านได้ร่วมก่อตั้งหนังสือพิมพ์ฉบับนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ต่อมานายแพทย์อุทัยยังเป็นหนึ่งในผู้มีบทบาทเรียกร้องรัฐบาลให้มีการ

ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับ ไกรศรี นิมมานเหมินท์ วิจิตร ไชยวัณณ์ และสงัด บรรจงศิลป์ ฯลฯ อีกด้วย

อีกท่านหนึ่งคือ **"นายห้างมูตีราม"** หรือ **"โมตีราม โกราน่า"** เจ้าของกิจการค้าผ้าชาวอินเดียห้างเชียงใหม่สโตร์ ผู้ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น **"นายมนตรี โกสลาภิรมณ์"** เป็นผู้เซ็นรับมอบรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยที่กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร แทนหลวงศรีประกาศ ซึ่งมีอาการเจ็บที่ดวงตา ก่อนที่กองหัตถศิลป์ จะนำบรรจุหีบห่อส่งเป็นพัสดุขึ้นรถไฟมายังเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์ทายาท ทำให้ทราบว่า นายห้างโมตีราม เกิดปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ที่แคว้นปัญจาบทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียอันเป็นรอยต่อของประเทศปากีสถาน ซึ่งมักเรียกกันว่าเป็น "ชาวปัญจาบี" ได้เดินทางผ่านพม่าเข้ามาพร้อมกับบิดา ตั้งรกรากในเชียงใหม่แถวสี่แยกธานินทร์ ตั้งแต่อายุยังไม่ถึง ๒๐ ปี ประกอบอาชีพค้าผ้าโดยเดินทางขึ้นล่องระหว่างกรุงเทพ-เชียงใหม่ นำผ้าหลากหลายประเภท โดยเฉพาะผ้านำเข้าจากญี่ปุ่นมาขายในเชียงใหม่

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ นายห้างโมตีรามขณะนั้นอายุ ๓๐ ปี ได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำชุมชนเชื้อสายอินเดียที่อาศัยอยู่ในเชียงใหม่ไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อสร้างถนน โดยเป็นเจ้าภาพสั่งซื้ออุปกรณ์เครื่องมือขุดดินต่างๆ จากร้านสุโขสโตร์ นำไปสมทบแจกจ่ายแก่ผู้ที่ไปช่วยสร้างทาง

เขาเป็นผู้มีบทบาทในการบริจาคเงินช่วยหลวงศรีประกาศในโครงการก่อสร้างพุทธสถานเชียงใหม่ แม้นายโมตีรามจะนับถือศาสนาฮินดู แต่เนื่องจากชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในเชียงใหม่มีจำนวนไม่มากนัก จึงมีการรวมกลุ่มชาวอินเดียเข้าด้วยกันคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และร่วมทำกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและประเพณีต่างๆ ให้การอุปถัมภ์ค้ำจุนทุกศาสนาไม่ว่าฮินดู ซิกข์ มุสลิม คริสต์ หรือพุทธ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๖ นายโมตีรามมีอายุ ๕๘ ปี เป็นช่วงที่เขาได้รับมอบหมายจากหลวงศรีประกาศให้เป็นผู้ไปเซ็นรับรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยแทน แสดงให้เห็นว่าสถานภาพและบทบาทของนายโมตีรามในด้านการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณกุศลเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในสังคมชาวเชียงใหม่ และพบว่าช่วงที่จังหวัดเชียงใหม่จัดพิธีสมโภชอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๖ นั้น พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม ยังได้แต่งตั้งให้นายโมตีรามเป็นหนึ่งในคณะกรรมการฝ่ายอำนวยการจัดงานด้วย

ผลงานชิ้นสำคัญของนายโมตีรามคือ การบริจาคเงิน ๒๐๐,๐๐๐ บาท สร้างสะพานจันทร์สมอนุสรณ์ ที่เชื่อมสองฟากแม่น้ำปิง ระหว่างชุมชนวัดเกตกับบ้านช้างม่อย แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "ขัวแขก" หรือ "ขัวกุลา" ซึ่งสะพานนี้เดิมเป็นสะพานที่ทำจากไม้สักเรียก "ขัวแตะ" สร้างโดยหมอชีค (นายแพทย์ เอ็ม เอ ชีค) มิชชันนารีเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๗ แต่ผุพังไปตามกาลเวลา นายโมตีรามจึงได้สร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นสะพานคอนกรีตเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้แก่ภรรยาของเขาซึ่งเป็นสตรีล้านนาชาวดอยสะเก็ด นามจันทร์สม นายโมตีรามเสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เมื่ออายุ ๗๓ ปี

สรุปได้ว่า รูปหล่อสำหรับจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อสร้างเสร็จมีความสูง ๑.๘๐ เมตร จัดทำด้วยวัสดุทองแดงรมดำ (ตามศัพท์ของกองหัตถศิลป หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า สำริด-Bronze) ออกแบบและปั้นหล่อส่วนเศียรสำเร็จก่อนโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๑ ส่วนลำตัวที่เหลือปั้นหล่อขยายโดยอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ สำเร็จบริบูรณ์ภายในเดือนมีนาคม ๒๕๐๖ ตามรูปแบบเดิมที่ศาสตราจารย์ศิลป์ออกแบบไว้ โดยจังหวัดเชียงใหม่ได้แบ่งจ่ายเงิน ๒ งวด งวดแรก ๑๕,๐๐๐ บาท และนำเงินที่ค้างจ่ายงวดที่ ๒ จำนวน ๑๔,๐๐๐ บาทมอบให้กรมศิลปากรเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

พร้อมปรากฏหลักฐานหนังสือนำส่งวัสดุของหลวงศรีประกาศเขียนว่า ส่งทองแดงจำนวน ๕ หีบ กับ ๒ ชิ้น มีน้ำหนัก ๕๑๑ กิโลกรัม แต่หลักฐานจากใบเสร็จตอนส่งพัสดุ มาทางองค์การ ร.ส.พ. เมื่อชั่งน้ำหนักจริง กลับเขียนว่า ทองเหลือง (คงเป็นการเรียกตามความเข้าใจของเจ้าหน้าที่) จำนวน ๕ หีบ กับ ๓ ชิ้น น้ำหนัก ๕๖๙ กิโลกรัม

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ตอนที่นำลงมาจากรถไฟสู่ขบวนแห่ จากสถานีรถไฟสันป่าข่อยไปยังพุทธสถานเชียงใหม่

ขบวนแห่อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย จากสถานีรถไฟเชียงใหม่มาประดิษฐานชั่วคราวที่พุทธสถานในเดือนเมษายน ๒๕๐๖ ก่อนจะมีพิธีวางศิลาฤกษ์สมโภชนำไปติดตั้งที่เชิงดอยสุเทพวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๖

กรมศิลปากรได้ส่งมอบอนุสาวรีย์รูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยมาทางรถไฟ จ่าหน้าหีบห่อพัสดุว่า ลงวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๐๖ ส่งถึงหลวงศรีประกาศ เลขที่ ๓๓ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน อำเภอเมือง เชียงใหม่ ค่าขนส่ง ๓๗๕ บาท เมื่อมาถึงสถานีรถไฟเชียงใหม่แล้ว ชาวเชียงใหม่ได้จัดขบวนแห่ นำลงไปไว้ชั่วคราวที่อาคารพุทธสถานก่อน เพื่อรอการจัดทำแท่นฐาน (ซึ่งพุทธสถานในขณะนั้นก็อยู่ระหว่างการก่อสร้างโดยมีหลวงศรีประกาศ และนายห้างมูตีรามเป็นผู้รับผิดชอบหลักเช่นกัน ทำพิธีเปิดป้ายอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๑๐)

การจัดสร้างแท่นฐานอนุสาวรีย์ประดิษฐานรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย

จังหวัดเชียงใหม่ได้ประสานขอให้กรมศิลปากรออกแบบแท่นฐานอนุสาวรีย์เพื่อรองรับรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยมีหนังสือส่งมาตั้งแต่วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ กรมศิลปากรประเมินค่าใช้จ่ายในการจัดทำแท่นฐานในวงเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท และได้ส่งแบบแปลนรูปฐานอนุสาวรีย์ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่พิจารณา เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๐๖ ทางจังหวัดเชียงใหม่มีหนังสือตอบรับตามแบบรายการที่กรมศิลปากรส่งมา ลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๐๖ จากนั้นกรมศิลปากรจึงดำเนินการจัดทำฐานอนุสาวรีย์จนแล้วเสร็จ สามารถส่งมอบให้จังหวัดเชียงใหม่ภายในเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๖ มีรูปแบบรายการดังนี้

แท่นฐานอนุสาวรีย์ ประกอบด้วยตอนบนมีแท่นสี่เหลี่ยมจัตุรัสรองรับรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย กับซุ้มผนังหลังรูปเหมือน ทั้งหมดตั้งอยู่บนแท่นฐานเท้าสิงห์ (ศัพท์โบราณคดีเรียก “แข้งสิงห์”) บนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบันไดขึ้นลงทางด้านหน้า

ด้านวัสดุที่ใช้ก่อสร้าง กำหนดให้โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐถือปูน ผิวของผนังซุ้ม แท่นรองรับรูปเหมือน แท่นฐานเท้าสิงห์ พลสิงห์ และลูกตั้งบันได ทำด้วยหินล้างสีเทา เว้นแต่ลวดลายบนผนังซุ้มเท่านั้นที่เป็นปูนปั้นสีนวล ส่วนพื้นของฐานขั้นบันไดและบาทวิถีโดยรอบทำด้วยหินขัดสีเทา

การเตรียมพื้นที่สร้างวงเวียนสวนหย่อมบริเวณสามแยก ใกล้ที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

การเตรียมพื้นที่ปรับฐานรองรับการนำอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาติดตั้ง

หมายเลข ๔ คือจุดที่เตรียมติดตั้งอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยบนเนิน ใกล้สามแยก

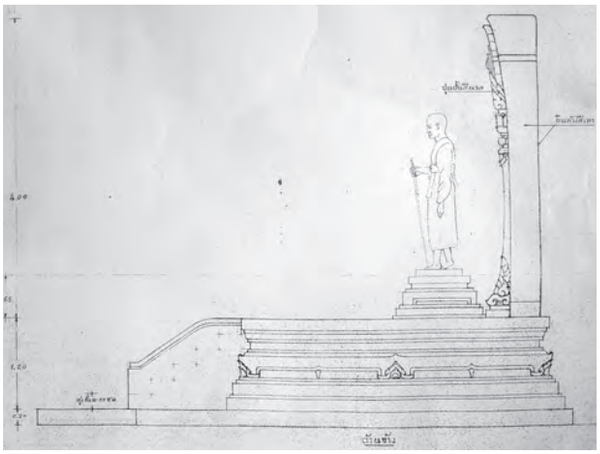

แบบร่างด้านข้างแสดงฐานแข้งสิงห์รองรับอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ออกแบบโดยกรมศิลปากร

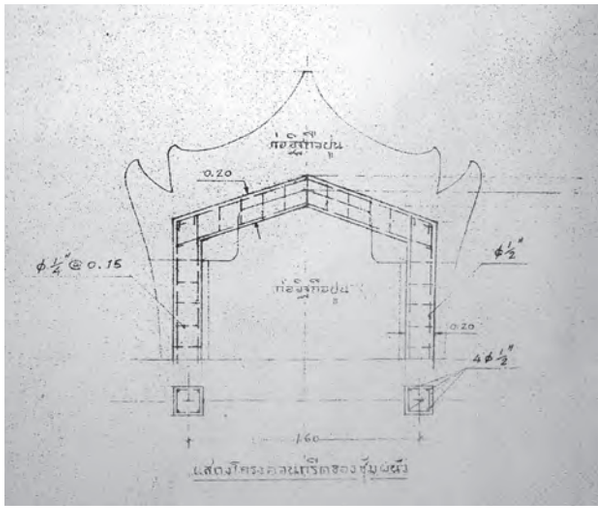

แบบร่างแสดงโครงคอนกรีตของชุ้มผนังที่ใช้ประกอบฉากหลังอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

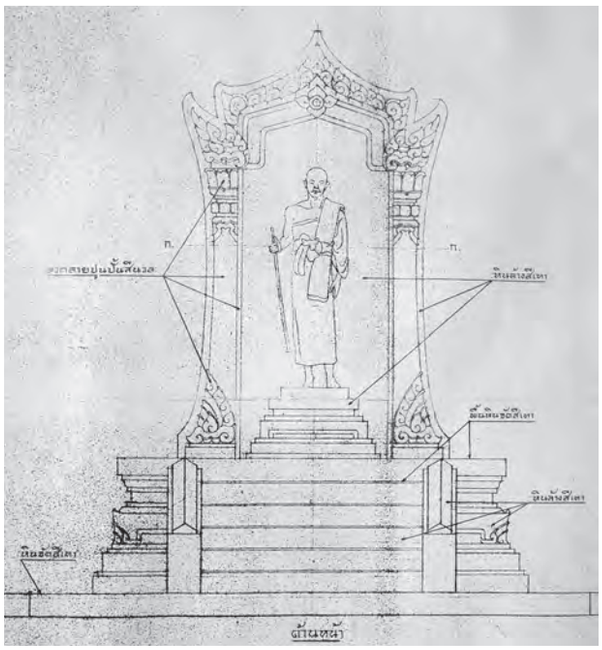

แบบร่างแสดงการติดตั้งอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยบนแท่นฐาน-ฉากหลัง ที่ออกแบบโดยกรมศิลปากร

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ เมื่อแรกติดตั้งใหม่ๆ ยังเห็นวัสดุเดิมเป็นทองแดงรมดำ

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพสภาพปัจจุบัน ในแต่ละวันมีผู้เลื่อมใสศรัทธานำพวงดอกดาวเรืองมาถวายหลายร้อยพวง

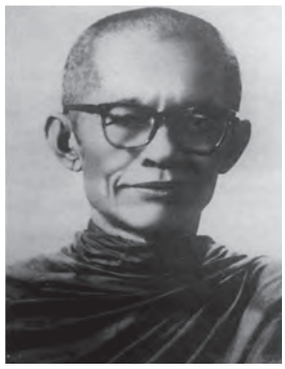

ภาพซ้าย พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อตฺตสิโว) เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าคณะตรวจการภาค ๕ วัดพระสิงห์
ภาพขวา พระมงคลญาณมุนี (อินปั๋น ปญฺญาวิลาโส) เจ้าคณะจังหวัดลำพูน วัดพระยืน

พิธีวางศิลาฤกษ์ฐานอนุสาวรีย์ และฉลองสมโภชอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย

พันตำรวจเอกนิรันดร ชัยนาม ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดพิธีวางศิลาฤกษ์อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๖ ณ บริเวณสามแยกห้วยแก้ว ถนนขึ้นดอยสุเทพ บริเวณหน้าวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ งานดังกล่าวมีประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ โดยตัวท่านเป็นประธานคณะกรรมการอำนวยการ

คณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายสงฆ์ ประกอบด้วย

๑. พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อตฺตสิโว ป.ธ. ๖) เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกสังฆสภา และเจ้าตรวจการภาค ๕ ต่อมาสมณศักดิ์สุดท้ายคือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

๒. พระสุเทพสิทธาจารย์ (อินสม อภิชโย) จากวัดทุงยู (สมณศักดิ์เดิม พระครูญาณลังกา) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ สมณศักดิ์สุดท้าย พระเทพวิสุทธาจารย์

๓. พระราชสารสุธี (ขันติ์ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง (ธรรมยุติกนิกาย) สมณศักดิ์สุดท้ายคือ พระธรรมดิลก

๔. พระมงคลญาณมุนี (ปัน หรืออินปั๋น ปญฺญาวิลาโส) เจ้าอาวาสวัดพระยืน และเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ช่วงที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการท่านอาพาธหนักมรณภาพเมื่อ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๐๖ วันที่พระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๐๗

๕. พระปัญญานันทมุนี (ปั่น ปทุมุตฺตโร ป.ธ. ๔) วัดอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ สมณศักดิ์สุดท้าย พระพรหมมังคลาจารย์

รายละเอียดการประดิษฐานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ เชิงดอยสุเทพ ตั้งต้นขบวนแห่เริ่มจากพุทธสถาน เชิงสะพานนวรัฐ ซึ่งใช้เป็นสถานที่ชั่วคราวในการติดตั้งรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ได้รับมาจากโรงหล่อ กองหัตถศิลป กรมศิลปากร ขบวนแห่อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เคลื่อนไปพร้อมกับขบวนแห่เครื่องไทยทานของคณะศรัทธาประชาชน และขบวนนาฏดุริยางค์ตลอดเส้นทาง ผ่านประตูท่าแพ สู่วัดพระสิงห์ ออกประตูสวนดอก มุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตกจนถึงโรงพิธีเชิงดอยสุเทพ เมื่อไปถึงได้นิมนต์พระเถรานุเถระประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และเชิญอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยขึ้นสู่แท่นฐานที่กรมศิลปากรสร้างเตรียมไว้รองรับแล้ว มีพิธีเฉลิมฉลองการประดิษฐานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยการจัดแสดงมหรสพ นาฏศิลป์ ช่างฟ้อน ดนตรี เป็นระยะเวลา ๓ วัน ๓ คืน จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๖ อันเป็นวันครบรอบชาตกาลครูบาเจ้าศรีวิชัย ๘๕ ปี

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ เชิงดอยสุเทพ ประดิษฐานอย่างโดดเด่นเป็นสง่า มีซุ้มฉากหลังตกแต่งลวดลายประดิษฐ์ใหม่ในทำนองล้านนาประยุกต์ ต่อมาได้กลายเป็นต้นแบบให้แก่อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยทั่วล้านนา ทั้งตัวประติมากรรมและรูปแบบของแผงฉากหลัง เพียงแต่บางรูปได้มีการเพิ่มพัดใบตาลกับบาตรขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นอีกสองสัญลักษณ์สำคัญของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน มีผู้คนนำพวงมาลัยดอกดาวเรืองสีเหลืองสดมาสักการะที่อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่เว้นวัน รถทุกคันก่อนจะขับขึ้นสู่ดอยสุเทพต้องบีบแตรเป็นสัญญาณของการทำความเคารพต่อดวงวิญญาณของนักบุญแห่งล้านนา ครูบาเจ้าศรีวิชัย

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดดอยติ

สถานที่ตั้ง วัดดอยติ บ้านหนองบัว หมู่ที่ ๒ ตำบลป่าสัก ริมถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ๕๑๐๐๐

ภาพซ้าย **พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ เจ้าอาวาสวัดดอยติ**
ภาพขวา **ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน**

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งอยู่บนม่อนเขาขนาดย่อมๆ บริเวณจุดสามแยก “ดอยติ” ซึ่งเปรียบเสมือนประตูทางเข้าสู่จังหวัดลำพูน สามารถมองเห็นอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้อย่างเด่นชัด ทั้งจากทิศใต้ซึ่งขับรถมาจากจังหวัดลำปางและจากทิศเหนือซึ่งขับรถมาจากจังหวัดเชียงใหม่ โดยอนุสาวรีย์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

จากการสัมภาษณ์ พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ (พระปลัดสมชาย กิตฺติวณฺโณ) เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๘ ได้ให้ข้อมูลว่า

แต่เดิมนั้นวัดดอยติเคยมีอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนอยู่แล้วข้างล่าง ขนาดสูงเท่าตัวจริง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ในยุคนายจริญญา พึ่งแสง อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน เนื่องจากวัดนี้เป็นหนึ่งในผลงานของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เคยมาจำพรรษาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดดอยติ รวมทั้งยังเป็นหนึ่งในสถานที่ที่มีการบรรจุอัฐิของท่านอีกด้วย

ต่อมา ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๑ - มีนาคม ๒๕๕๔ ได้ดำริจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยแห่งนี้ด้วยเจตนาที่ต้องการเชิดชูกตัญญูทดแทนคุณแผ่นดินครูบาเจ้าศรีวิชัย คำนึงถึงพื้นที่ที่เหมาะสมมีภูมิทัศน์ที่โดดเด่นเป็นสง่า จึงเลือกสร้างในบริเวณม่อนดอยขนาดย่อมที่วัดดอยติ ซึ่งเป็นจุดที่ถือว่าเสมือนประตูสู่ทางเข้าบ้านเกิดเมืองนอนของครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องจากท่านถือกำเนิดและมรณภาพในจังหวัดลำพูน

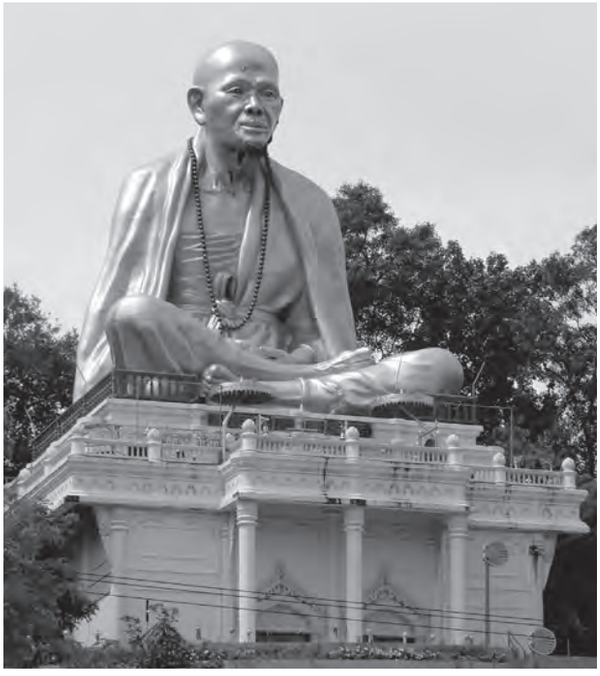

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดดอยติ ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งสมาธิบนเสลี่ยง

ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ จึงมอบหมายให้ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดลำพูนรับหน้าที่เขียนแบบแปลน เนื่องจากการก่อสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดสูงใหญ่บนภูเขาเช่นนี้ ต้องเอาใจใส่อย่างมากต่อระบบโครงสร้างซึ่งเสริมเหล็กอย่างหนาแน่น เพื่อป้องกันเหตุการณ์อันอาจเกิดแผ่นดินไหว วัสดุที่ใช้สร้าง เดิมตั้งใจจะใช้ไฟเบอร์กลาส แต่เนื่องจากไฟเบอร์กลาสเป็นวัสดุที่มีวันหมดอายุ จึงเปลี่ยนมาเป็นการทำปูนปั้นสดแทน เมื่อปั้นเสร็จได้ระบายสีทองเหลืองทับเพื่อให้โดดเด่น นายช่างที่ปั้นเป็นชาวอุดรธานี มีประสบการณ์มาจากการปั้นอนุสาวรีย์รูปหลวงปู่ทวดขนาดใหญ่ให้กับจังหวัดพระนครศรีอยุธยามาก่อน

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดดอยตินี้ ออกแบบให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งสมาธิบนเสลี่ยงคานหาม กำหนดหน้าตักกว้าง ๑๕ เมตร ความสูงของฐานขึ้นไปจากกลางดอย ๑๔ เมตร บวกกับความสูงของเสลี่ยงอีก ๓ เมตร รวมฐานสูง ๑๗ เมตร และความสูงของตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย ๒๑ เมตร

ตัวเลข ๒๑ นี้ มีนัยสำคัญ สองประการคือ ๑. เนื่องมาจากครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดปี ๒๔๒๑ และ ๒. เนื่องจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพในวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ (นับแบบปัจจุบัน)

สำหรับงบประมาณในการก่อสร้างนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน ได้รวบรวมเงินบริจาคจากประชาชนชาวลำพูนเป็นจำนวน ๖.๓ ล้านบาท จากการร่วมบุญทอดผ้าป่าทำบุญกองละ ๑๑ บาท และ ๒๑ บาท หรือมากน้อยกว่านั้นตามจิตศรัทธา ในทุกวันที่ ๑๑ (อันเป็นวันชาตกาลของท่าน) และวันที่ ๒๑ (อันเป็นวันมรณภาพของท่าน) ของทุกเดือนโดยเริ่มตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นไป และต่อจากนั้นจึงได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐอีกจำนวน ๓๑ ล้านบาท จนดำเนินการสร้างแล้วเสร็จในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

สำหรับงบประมาณในการส่งเสริม ผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนขณะนั้น ได้จัดตั้งจดทะเบียนมูลนิธิครูบาเจ้าศรีวิชัยเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๖ เนื่องจากยังมีเงินเหลืออยู่อีก ๙ แสนกว่าบาท เริ่มจัดตั้งมูลนิธิและกองทุนครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยเงินค่าจดทะเบียนมูลนิธิจำนวน ๑ ล้านบาท เจ้าคณะจังหวัดลำพูนเป็นประธานโดยตำแหน่ง รองประธาน คือ เจ้าคณะอำเภอเมือง คณะกรรมการมี ๑๕ รูป/คน มีทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ประกอบด้วย พระครูบรรพตพัฒนากิตติ์ เจ้าอาวาสวัดดอยติ, ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ, ดร.ชัยณรงค์ ณ ลำพูน, นายสงวน พงษ์มณี อดีตสภาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน, นายพงษ์เทพ มนัสตรง ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน, นายโกเมศ เจริญกาญจน์ อดีตเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดลำพูน เป็นต้น

ในส่วนของการทำลูกประคำ ๑๐๘ เม็ด ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ ได้ประสานขอบิณฑบาตจากเจ้าคณะตำบลในจังหวัดลำพูนซึ่งมีทั้งสิ้น ๕๔ ตำบล โดยขอให้ทุกตำบลมีส่วนร่วมในการจัดสร้างลูกประคำด้วยไม้มงคลประจำตำบลนั้น ๆ ตำบลละหนึ่งลูก ทั้งนี้กำหนดวัสดุให้มีขนาดมาตรฐานเส้นผ่าศูนย์กลางเท่ากัน เมื่อได้มาจำนวน ๕๔ ลูกแล้ว ก็มีมติเปิดกว้างต่อสาธารณะว่าใครประสงค์จะร่วมเป็นเจ้าภาพขอรับบริจาคสร้างประคำลูกละ ๑ หมื่นบาท อีก ๕๔ ลูก จนกระทั่งได้ครบทั้ง ๑๐๘ ลูก

เพื่อความแข็งแรงคงทนของลูกประคำ ดร.ดิเรก ก้อนกลีบ ได้ติดต่ออาจารย์กนก วิศวกุล ศิลปินชาว

เชียงรายที่เคยร่วมงานกับท่านมาตั้งแต่ครั้งยังดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ในการจัดทำอนุสาวรีย์ของพระญามังรายมหาราช โดยอาจารย์กนกแนะนำว่าให้เอาสแตนเลสมาหุ้มประคำไม้มงคลนี้ไว้เพื่อป้องกันไม้ขึ้นเชื้อราจากฝน ส่วนการจะทำให้สแตนเลสเปลี่ยนสีจากสีเงินเป็นสีกรัก จำเป็นต้องนำไปเผาไฟ จากนั้นจึงเอาลวดสลิงมาร้อยเป็นสายประคำ

วันที่ได้ฤกษ์กำหนดนัดคล้องลูกประคำให้อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ปรากฏว่ามีผึ้งหลวงมาทำรังเต็มไปหมดทั้งบริเวณแก้ม คอ คาง และอก เจ้าอาวาสวัดดอยติจึงจุดธูปบอกกล่าวแก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเพื่อขออนุญาตนำประคำไปคล้องคอโดยอย่าให้ผึ้งทำอันตราย เหตุการณ์จึงผ่านไปด้วยดี โดยผึ้งที่มีรังอยู่ได้ออกไปจนหมดสิ้นในเดือนที่จะคล้องประคำครูบาเจ้าศรีวิชัย

ส่วนวันที่บรรจุหัวใจครูบาเจ้าศรีวิชัย วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๕ เกิดสิ่งมหัศจรรย์ขึ้นมา นั่นคือนกยูงที่วัดดอยติเลี้ยงไว้ มีตัวหนึ่งออกลูกในวันนั้น เป็นสีขาวปลอดทั้งครอก

พิธีสรงน้ำดำหัวครูบาเจ้าศรีวิชัย กำหนดในวันที่ ๑๖ เมษายนของทุกปี ส่วนพิธีไหว้สาครูบาเจ้าศรีวิชัย กำหนดจัดในวันที่ ๑๑ มิถุนายน ถือเป็นวันเชิดชูกตัญญูครูบาเจ้าศรีวิชัยในวันชาตกาลของท่าน มีการจัดงานมหกรรมกลองหลวง ประกวดประขันกลองทุกประเภท ถือเป็นเวทีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภูมิภาคล้านนา

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแม่เจดีย์

สถานที่ตั้ง หมู่ที่ ๓ บ้านแม่เจดีย์ ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ๕๗๒๖๐

นกยูงเผือกที่เกิดในวันบรรจุหัวใจอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดดอยติ

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระธาตุแม่เจดีย์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งสมาธิบนอาคารอเนกประสงค์ กลางหมู่บ้านที่ขนานลำน้ำแม่เจดีย์

จากการสัมภาษณ์ พระครูไพบูลย์พัฒนาภิรักษ์ (ถวัลย์ ปรกฺกโม) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแม่เจดีย์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ ท่านได้เล่าว่า

การสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่เช่นนี้ เนื่องจากวัดแม่เจดีย์ เป็นวัดหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ทางวัดจึงมีความประสงค์จะเชิดชูให้คนทั่วไปได้รับรู้ เป็นที่มาของแรงบันดาลใจในการจัด

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดพระธาตุแม่เจดีย์ ขณะอยู่ในโรงหล่อไฟน์อาร์ท (ภาพจากเฟสบุ๊กโรงหล่อบริษัทเอเชียไฟน์อาร์ท)

ศิลปินแห่งชาติ ศาสตรเมธี นนทิวรรธน์ จันทนะผะลิน ผู้ออกแบบอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระธาตุแม่เจดีย์ และที่วัดหมื่นสาร *(ภาพขวา)*

สร้างรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดหน้าตักกว้าง ๙ เมตร สูง ๑๒ เมตร

ตอนแรกพระครูไพบูลย์พัฒนาภิรักษ์ ตั้งใจจะสร้างด้วยปูนซีเมนต์ แต่ต่อมาได้รู้จักกับคุณถวัลย์ เมืองช้าง เจ้าของโรงหล่อบริษัทเอเชีย ไฟน์ อาร์ท (Asia Fine Art co.,ltd) ตั้งอยู่ที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นบริษัทเดียวกันกับที่มาหล่ออนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดหมื่นสาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

หลวงพ่อจำรัส ปภสฺสโร แห่งสำนักสงฆ์ภูน้อย สามัคคีธรรม บ้านผาแบ่น หมู่ ๘ ตำบลบุฮม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นผู้ชักชวนคุณถวัลย์ เมืองช้าง ให้มากราบสักการะพระพุทธรูปทองคำที่วัดแม่เจดีย์ พระครูไพบูลย์พัฒนาภิรักษ์ ได้ปรารภเรื่องที่จะจัดสร้างรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยขนาดใหญ่ให้ฟัง คุณถวัลย์จึงถามว่าพระครูไพบูลย์ว่าจะสร้างด้วยวัสดุอะไร ทางวัดจึงตอบไปว่าภายในจะใช้วัสดุคอนกรีตเสริมเหล็กแล้วหุ้มปูนซีเมนต์ภายนอก คุณถวัลย์จึงแนะนำว่าถ้าสร้างด้วยโลหะน่าจะคงทนกว่า จากนั้นเขาก็เสนอว่ามีโรงหล่อที่บางปะหันโดยร่วมหุ้นกับชาวตะวันตก เขาได้อธิษฐานจิตว่า หากวันข้างหน้าสามารถไถ่ถอนหุ้นเป็นของตัวเองได้ทั้งหมดเมื่อไหร่ก็จะปวารณาตัวสร้างผลงานชิ้นโบแดงฝากไว้ในประเทศ

ต่อมาไม่นานคุณถวัลย์ก็กลับมาพบพระครูไพบูลย์พัฒนาภิรักษ์อีกครั้ง ให้คำตอบว่าเขายินดีรับเป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดสร้างรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยวัสดุทองสำริด โดยกำหนดให้ ศาสตรเมธี นนทิวรรธน์ จันทนะผะลิน (ถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐ สิริรวมอายุ ๗๑ ปี) อดีตคณะบดีคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (ประติมากรรม) เป็นผู้ออกแบบรูปหล่อนี้ (เหมือนกับที่วัดหมื่นสาร ซึ่งทางบริษัทเอเชียไฟน์อาร์ทก็มอบหมายให้ ศาสตรเมธี นนทิวรรธน์ จันทนะผะลิน เป็นผู้ออกแบบเช่นเดียวกัน แต่ที่วัดหมื่นสารเป็นอนุสาวรีย์ที่มีขนาดเท่าตัวจริงและใช้วัสดุทำด้วยทองจากประเทศมาเลเซียขัดเงาวาว)

การจัดสร้างรูปหล่อดำเนินไป กำหนดพิธีเททองหล่อรูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัย ณ โรงหล่อเอเชียไฟน์อาร์ท จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๕๖ น้ำหนักทองสำริด ๒๐ ตัน มูลค่า ๒๗ ล้านบาท โดยทางวัดพระธาตุแม่เจดีย์ได้ร่วมบุญด้วย ๑,๓๐๐,๐๐๐ บาท และได้ทำพิธีสมโภชไปเรียบร้อยแล้ว ต่อมาได้นำเครื่องบริขารต่างๆ ไปจัดวางเป็นองค์ประกอบ ได้แก่ พัดใบลานทำด้วยทองเหลือง กระโถน นำต้น บาตร ฯลฯ

เกี่ยวกับพื้นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์นี้ ทางวัดได้เลือกทำเลให้อยู่กลางหมู่บ้าน (เนื่องจากทางวัดพระธาตุแม่เจดีย์มีพื้นที่ ๗,๒๐๐ ไร่ พื้นที่ธรณีสงฆ์บางส่วนครอบคลุมหมู่บ้าน) ด้วยเหตุผลสองประการคือ

๑. เพื่อให้มองเห็นโดดเด่นเป็นสง่าในระยะไกลจากริมถนน ตั้งแต่ลำน้ำแม่เจดีย์มาจนถึงหัวสะพาน

เพราะหากประดิษฐานภายในวัดจะไม่มีผู้ใดมองเห็น เนื่องจากทำเลที่ตั้งของวัดอยู่ลึกเข้าไปจากถนนใหญ่มาก

๒. เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ช่วยกันดูแลอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยแห่งนี้ เนื่องจากครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระสงฆ์ผู้ไม่ได้ยึดติดลาภสักการะวัตถุใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งมิได้ยึดติดว่าตัวท่านเป็นเจ้าของพระอารามแห่งใด เพราะท่านเป็นพระของประชาชน การจัดตั้งอนุสาวรีย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้อยู่ท่ามกลางชุมชนน่าจะเหมาะสมกับปฏิปทาที่ท่านทำมาทั้งชีวิต และเชื่อว่าคนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในการที่จะช่วยกันดูแล

กำหนดจัดงานประเพณีรำลึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน ระหว่างวันที่ ๑๒ - ๑๔ กุมภาพันธ์ เป็นประจำของทุกปี

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ หล่อด้วยทองสำริดแบบเน้นแสงเงาที่ผิว

อนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ

สถานที่ตั้ง วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ เลขที่ ๑๙๑ หมู่ ๑๑ บ้านป่าตึง (บ้านใหม่แสงแก้ว) ตำบลเจดีย์หลวง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ๕๗๑๘๐

ที่มาของการจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยนี้ **พระภาวนารัตนญาณ วิ. (ครูบาอริยชาติ อริยจิตฺโต)** เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ พระภิกษุผู้มีปฏิปทาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งเป็นชาวลำพูนโดยกำเนิด ได้เล่าไว้ว่า

“นิมิตเห็นครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งขัดสมาธิบนดอกบัวใหญ่สีขาว มีใบหน้าที่อิ่มเอิบผ่องใส ด้วยเมตตาบารมีธรรม รอบครูบาเจ้าศรีวิชัยมีบริวารเป็นดอกบัวรายล้อม และค่อยโผล่ผุดล้อมมากขึ้นนับเป็นร้อยพันเหลือคณานับ แต่ละดอกบัวมีสีขาวสว่างไสว เป็นประกายเจิดจ้าเรืองรองจนมองไม่เห็นพื้นดินเป็นที่อัศจรรย์ใจยิ่งนัก ครูบาอริยชาติได้เห็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์เช่นนั้นได้เกิดความปีติคิดอยากจะเข้าไปกราบนมัสการใกล้ ๆ พยายามเดินเข้าใกล้สักเพียงใดไม่สามารถเข้าถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เลย เป็นที่แปลกใจนัก ครูบาอริยชาติจึงหยุดเดินและมองดูท่านอยู่ห่าง ๆ กลับสามารถมองเห็นท่านชัดเจนเสมือนยืนอยู่ใกล้”

ครูบาอริยชาติ จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า

“หากตัวเรามีบุญวาสนาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งกันและกันขอให้ได้เห็นท่านใกล้ ๆ และกราบนมัสการสักครั้งหนึ่ง สิ้นคำอธิษฐาน รูปครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ขยายใหญ่ขึ้น ขนาดโตมโหฬาร ประมาณขนาดไม่ได้ ครูบาอริยชาติก้มกราบนมัสการด้วยปีติอย่างยิ่ง รับทราบถึงความเมตตาบารมีธรรมของท่านเมื่อได้เข้าใกล้และเพียงเสี้ยวนาทีเดียว ตัวท่านค่อย ๆ เลือนหายไป”

เมื่อครูบาอริยชาติได้นั่งพิจารณาถึงนิมิตที่เกิดขึ้นเห็นว่า นิมิตนี้น่าจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การกระทำสิ่งดีมีมงคลบางอย่าง ความหมายของดอกบัวในนิมิตที่ผุดขึ้นมากมายและสว่างไสว พร้อมเห็นครูบาเจ้าศรีวิชัยเนรมิตกายให้ใหญ่โตเหลือประมาณ น่าจะมีความหมายว่า ในอนาคตภายหน้าพระพุทธศาสนาจะมารุ่งเรืองอย่างยิ่งในสถานที่ที่ท่านสร้างวัดอยู่ จึงเกิดแนวคิดอยากสร้างรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีขนาดใหญ่เหมือนในนิมิตประดิษฐานไว้ที่วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ ให้ผู้คนมากราบไหว้สักการบูชาและสามารถมองจากทิศใดเห็นได้ทั่วทุกสารทิศเป็นสง่าราศี

การกำหนดสร้างด้วยวัสดุโลหะ เพื่อให้เกิดความแข็งแกร่งคงทน ได้คุ้มครองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และพระราชวงศ์ ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาชนปกปักรักษาประเทศชาติให้ร่มเย็นเป็นสุขทั่วหน้า

ครูบาอริยชาติ อริยจิตฺโต หรือพระภาวนารัตนญาณ วิ. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

เมื่อได้พิจารณาแล้ว ครูบาอริยชาติ อริยจิตฺโต เห็นสมควรสร้างรูปหล่อเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยเนื้อโลหะ ขนาดหน้าตักกว้าง ๙ เมตรสูง ๑๒ เมตร ร่วมกับศิษย์ทุกทั่วสารทิศทั้งในประเทศและแดนไกล นักธุรกิจ พ่อค้า ประชาชน ในวงเงิน ๕๐ ล้านบาท เป็นรูปที่มีขนาดใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เนื่องในวโรกาสมีพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ และด้วยเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การแสดงถึงซึ่งความเคารพและกตัญญุตาต่อครูอาจารย์ ด้วยตัวท่านครูบาอริยชาติเป็นศิษยานุศิษย์ผู้มีปฏิปทาในสายครูบาเจ้าศรีวิชัย

การสร้างรูปหล่อเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยเนื้อโลหะขนาดใหญ่ อาจารย์สุรินทร์ เลิศภูมิปัญญา นายช่างผู้ควบคุมการปั้นและหล่อแบ่งการหล่อเป็น ๔๕ ส่วน ทั้งหมดหล่อที่โรงหล่อประติมากรรมประทานพร จังหวัดนครปฐม

ครูบาอริยชาติ อริยจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์

คุณไพศาล ชีวะศิริ ประธานกลุ่มไพศาลกรุ๊ป เป็นประธานฝ่ายฆราวาส ถวายเงินบริจาค ๒๐ ล้านบาท เป็นเจ้าภาพสร้างรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย

งบประมาณสร้างครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นเงินรวม ๕๐ ล้านบาท แบ่งได้ ๒ ส่วน

ส่วนที่ ๑ รูปหล่อ ๒๐ ล้านบาท หน้าตักกว้าง ๙ เมตร เลข ๙ หมายถึง เลขที่เป็นมงคล ความสูง ๑๒ เมตร เป็นไปตามสัดส่วนที่สมดุล

ส่วนที่ ๒ คือวงเงิน ๓๐ ล้านบาท สร้างฐานรองรับสารูป รวมทั้งการตกแต่งบริเวณและจัดทำภูมิทัศน์

สารูปหล่อเตรียมไว้ก่อนแล้ว จากนั้นกำหนดหล่อส่วนเศียรที่เหลือในวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ ที่วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ และนำเศียรประกอบเป็นรูปหล่อที่สมบูรณ์ ขึ้นประดิษฐานบนฐานอาคารที่จัดเตรียมไว้ ในวันอาทิตย์ที่ ๙ มกราคม ๒๕๕๔ ในวโรกาสปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา

รูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัย จัดสร้างอยู่บนอาคารครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งต้องเดินบันไดขึ้นมา หันหน้าไปทางทิศตะวันออก จะพบการจัดวางรูปหล่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ตรงกลางระหว่างรูปหล่อของลูกศิษย์ ๒ รูป ด้านขวามือของครูบาเจ้าศรีวิชัยคือ ครูบาอภิชัยขาวปี แห่งวัดพระพุทธบาทผาหนาม และด้านซ้ายมือ คือ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ทั้งสามครูบานี้ ถือเป็นต้นแบบตำนานนักบุญของล้านนาที่ยังคงนั่งอยู่ในหัวใจผู้คน

บนอาคารครูบาเจ้าศรีวิชัย มีการจัดสร้างศาลา ๒ หลังคือ

ศาลาด้านทิศเหนือ เรียกศาลาบูรพาจารย์ รวบรวมประติมากรรมรูปเหมือนของพระเกจิอาจารย์รูปต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง

ศาลาด้านทิศใต้ เรียกศาลาบูรพามหากษัตริย์ รวบรวมพระบรมราชานุสาวรีย์ของอดีตพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรสยาม และกษัตริย์ท้องถิ่นในล้านนา

ใต้ฐานอาคารมีประติมากรรมของพระเกจิอาจารย์ขนาดใหญ่ ๓ รูป ผู้เป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาค ประกอบด้วย รูปกลาง เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ โต พฺรหฺมรังสี (ภาคกลาง) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (ภาคอีสาน) และหลวงปู่ทวด วัดช้างไห้ (ภาคใต้) แต่ละรูปหน้าตักกว้างโดยประมาณ ๒๕ เมตร สูง ๓๒ เมตร อาคารชั้นล่างนี้ ยังใช้เป็นสถานที่นั่งปฏิบัติกรรมฐานอีกด้วย ◉

สารูป ภาพถ่าย และภาพวาด
ครูบาเจ้าศรีวิชัย

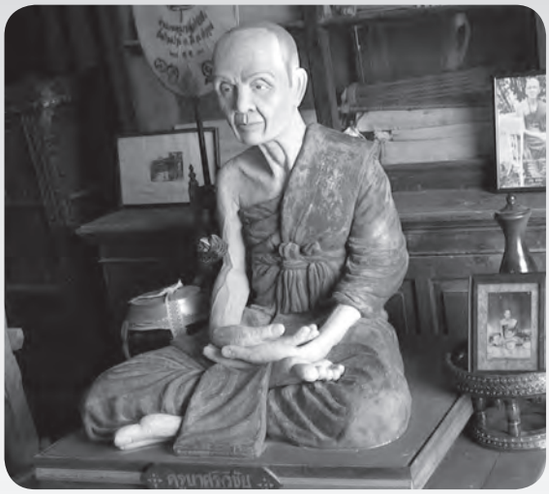

สารูป ภาพถ่าย และภาพวาด ครูบาเจ้าศรีวิชัย

สารูป (รูปเหมือน) ครูบาเจ้าศรีวิชัย

ได้กล่าวถึงสารูปที่บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยไปแล้วส่วนหนึ่ง แต่ยังมีสารูปอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้กล่าวถึง และไม่อาจทราบได้ว่าภายในสารูปนั้นมีการบรรจุอัฐิหรือเกศาของครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยหรือไม่ เหตุเพราะบางพื้นที่ไม่ได้มีการทำบันทึกประวัติไว้อย่างละเอียด คงเป็นที่รับรู้กันเฉพาะในกลุ่มผู้สร้าง เมื่อกาลเวลาผ่านไปทั้งเจ้าอาวาสและมัคนายกรุ่นหลังก็อาจไม่ทราบที่มาที่ไปของสารูปนั้น ๆ ได้

อนึ่ง ตามความเชื่อโบราณ หากมีการปั้นสารูปบุคคลแล้ว มักต้องมีการทำพิธีบรรจุหัวใจของบุคคลผู้นั้นไว้ด้วย (ไม่ว่าจะเป็นหัวใจที่ทำจากกระดูกอัฐิของผู้เสียชีวิต หรือทำจากวัสดุประเภทโลหะก็ตาม) เช่นเดียวกับการหล่อพระพุทธรูปในวัฒนธรรมล้านนาที่ต้องมีพิธีการ “บรรจุหัวใจพระเจ้า” ภายในองค์พระพุทธรูป เครื่องประกอบหัวใจพระเจ้า จะเป็นการทำรูปตับ ปอด ม้าม ไส้ หัวใจ จำลอง โดยใช้วัสดุโลหะประเภททองเหลือง

แต่สำหรับกรณีครูบาเจ้าศรีวิชัย คงเป็นการยากที่จะให้สารูปทุกรูปในทุก ๆ วัดมีการบรรจุอัฐิและเกศาของท่านไว้ภายในได้ทั้งหมด เหตุเพราะแทบทุกวัดในล้านนาล้วนแต่มีการประดิษฐานสารูปของครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งสิ้น และแต่ละวัดมักไม่ได้มีแค่เพียงสารูปเดียว บางวัดมีมากถึง ๑๐ สารูปโดยไม่ซ้ำรูปแบบ ประเมินภาพโดยรวม ณ ปัจจุบัน น่าจะมีสารูปทั้งเก่าและใหม่รวมแล้วมากเกินกว่า ๒๐,๐๐๐ สารูป

จากการศึกษาสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยจำนวนมาก สามารถจำแนกกลุ่มสารูปออกได้เป็นหลายหมวดหรือประเภทดังนี้

๑. จำแนกตามสถานที่ประดิษฐาน สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยสามารถพบได้ทั้งภายในวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัยโดยตรง เช่น เป็นวัดที่ท่านสร้าง บูรณะ ถูกจองจำ นั่งกัมมัฏฐาน ผ่านไป

เครื่องบรรจุหัวใจให้พระเจ้า ตามความเชื่อของชาวล้านนา ในการสร้างพระพุทธรูปต้องจำลองอวัยวะภายในใส่

นั่งหนัก หรือมีลูกศิษย์เป็นเจ้าอาวาส ฯลฯ กับกลุ่มของวัดที่ไม่มีความเกี่ยวข้องอันใดเลยกับประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัย แต่เนื่องจากเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ รวมทั้งคนในชุมชนยุคหลังมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงได้จัดหาสารูปของท่านมาประดิษฐาน

๒. จำแนกตามตำแหน่งพื้นที่ติดตั้งสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย พบว่ามีการประดิษฐานทั้งในพื้นที่ร่ม เช่น ในพระวิหาร พระอุโบสถ ศาลา ที่พบมากที่สุดคือตั้งอยู่หน้าแท่นแก้วพระประธาน กับประเภทที่ตั้งไว้กลางแจ้งนอกอาคาร เช่น กลางลานโล่ง ตามขั้นฐานพระเจดีย์ หรือในซุ้มศาลาแยกเฉพาะเป็นสัดเป็นส่วน ประเภทนี้มักมีองค์ประกอบของกลด แผงฉากพื้นหลัง มีแท่นฐานเฉพาะ

๓. จำแนกตามอิริยาบถ ประกอบด้วยสามอิริยาบถคือ รูปแบบนั่ง รูปแบบยืน (กึ่งเดิน) และรูปแบบนอน

◉ กลุ่มแรกคือรูปแบบนั่ง พบจำนวนมากที่สุด มีทั้งทำท่านั่งสมาธิวางมือไว้บนหน้าตักกับทำท่านั่งตกลูกประคำ (ถือเป็นการนั่งวิปัสสนาประเภทหนึ่ง) กับท่านั่งเก้าอี้หรือนั่งห้อยขา

◉ กลุ่มที่สอง รูปแบบยืน มักยึดถือตามต้นแบบอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงดอยสุเทพ ออกแบบโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยกำหนดให้ยืนในลักษณะวางเท้าซ้าย-ขวาเหลื่อมกันเล็กน้อย คล้ายกำลังก้าวเดิน มิใช่ยืนตรงสองเท้าชิด

◉ กลุ่มที่สาม รูปแบบนอนตะแคงขวา (สีหไสยาสน์) พบเพียงแห่งเดียวคือที่วัดบ้านปาง ทำขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัย

อย่างไรก็ดี สารูปในอิริยาบถต่างๆ ทั้งหมดนี้ มักมีการจัดหาเครื่องบริขารมาประกอบเพิ่มเติม เช่น ห่มผ้าจีวร คล้องประคำ บาตร ไม้เท้า หว้อม (บางครั้งเขียน “ว้อม” หมายถึงหมวกถักแบบที่พระภิกษุภาคเหนือนิยมสวมในฤดูหนาว) พัดใบตาล และ/หรือ พัดขนนกยูง

๔. จำแนกตามแผ่นป้ายคำอธิบาย และ **แผ่นป้ายคำไหว้** พบว่าสารูปบางรูป มีแผ่นป้ายอธิบายรายละเอียดถึงประวัติความเป็นมาว่าใครเป็นผู้สร้าง ใช้งบประมาณเท่าไหร่ หล่อที่ไหน เมื่อใด หรืออย่างน้อยที่สุดอาจมีชื่อผู้สร้างถวายจารึกไว้ที่ฐาน กับอีกประเภทไม่พบแผ่นป้ายอธิบายที่มาที่ไป มีแต่สารูป เช่นเดียวกับบางแห่ง (ทั้งภายในและภายนอกอาคาร) มีแท่นบูชาวางแผ่นป้ายคำไหว้ประกอบ และหลายแห่ง (ปริมาณมากกว่า) ไม่มีแผ่นป้ายคำไหว้

๕. จำแนกตามรูปแบบศิลปะ ฝีมือช่าง พบว่ามีตั้งแต่ฝีมือช่างพื้นบ้านตามแต่ละท้องถิ่น ที่ปั้นกันด้วยหัวใจ ด้วยความศรัทธา ขาดองค์ความรู้ด้านการศึกษาเรื่องกล้ามเนื้อ ที่เรียกว่ากายวิภาควิทยา (Anatomy) กับฝีมือช่างที่ผ่านกระบวนการศึกษาด้านศิลปะมาแล้วเป็นอย่างดี ในส่วนนี้ยังสามารถแยกย่อยได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทแรกคือ เป็นช่างที่ทำงานในโรงงานที่ออกแบบสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้แล้วในลักษณะสำเร็จรูป เมื่อมีผู้มาสั่งทำสามารถใช้บล็อกแม่พิมพ์เดิมเดียวกันได้เลย กับอีกประเภทหนึ่ง คือให้ศิลปิน (อาจมีชื่อเสียงหรือไม่มีชื่อเสียงก็ตาม แต่มีฝีมือ) ทำการออกแบบใหม่หล่อพิมพ์ใหม่ด้วยรูปแบบศิลปะที่มีอัตลักษณ์เฉพาะทำให้สารูปนั้นๆ มีความโดดเด่นเป็นหนึ่งเดียว

๖. จำแนกตามขนาด มีตั้งแต่ขนาดเล็กจิ๋วมาก หน้าตักกว้างเพียงไม่กี่นิ้ว ไปจนถึงขนาดที่มีความสูงหลายสิบเมตร ซึ่งเรื่องของขนาดความสูงและความกว้างของหน้าตักมักจะมีความสัมพันธ์กับสถานที่จัดตั้ง เช่น หากขนาดเล็กมากมักประดิษฐานภายในห้องหับหรือซุ้มเฉพาะแบบเป็นสัดเป็นส่วน หรือจัดวางรวมกลุ่มใกล้โต๊ะหมู่บูชาในพระวิหารหลวง หากขนาดใหญ่มากมักอยู่นอกอาคาร หรืออยู่บนเนินเขา

๗. จำแนกตามอายุสมัย มีทั้งกลุ่มที่เริ่มสร้างสารูปตั้งแต่ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ ที่เรียกว่าปั้นแบบ “จิ้มหน้า” หมายถึงปั้นสดๆ เบื้องหน้า แต่พบจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่สร้างหลังจากที่ท่านมรณภาพไปแล้ว ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ระยะ คือ

◉ *ระยะแรก สารูปรุ่นเก่าสมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิต* เริ่มสร้างตั้งแต่ราวปี ๒๔๖๕-๒๔๗๘ จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เล่าว่าตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าตนหลวง ได้จำพรรษาที่พะเยานานหลายเดือน และในระหว่างนั้นช่วงที่ท่านเดินทางมาบูรณะวัดแถวอำเภอแม่ใจ ได้มีสล่ามาขอฝากตัวลูกศิษย์กับท่านชื่อ “สล่าหนานใจ วรรณจักร” มาขอปั้นรูปเหมือนของท่านสดๆ ด้วยการใช้ส้อมควักดินเหนียว (เหมือนกรรมวิธีการปั้นสารูปของสล่าโบราณที่วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ ดังที่กล่าวไปแล้วในเรื่องสารูปบรรจุอัฐิ) แล้วนำไปหล่อสำริดจำนวนทั้งหมด ๕ องค์ ปัจจุบันกระจายอยู่ที่วัดต่างๆ ดังนี้ ๑.วัดศรีถ้อย (โพธาราม หรือวัดโพธิ์) ๒. วัดศรีดอนมูล (วัดไร่อ้อย) ๓. วัดศรีบังวัน (วัดป่าตึง) ๔. วัดตาลถ้อย ๕. วัดบ้านห้วยเจริญราษฎร์

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นแรกสุดอีกชิ้นหนึ่งปั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ จำพรรษาที่วัดจามเทวี พร้อมกับกำลังรักษาอาการอาพาธ คือสารูปที่ปัจจุบันอยู่ในพิพิธภัณฑ์ศาลาครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดวังมุย (ชัยมงคล) ตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทำด้วยปูนปั้นเป็นผลงานของครูบาชุ่ม โพธิโก วัดวังมุย เมื่อแรกปั้นเสร็จได้มีขบวนแห่นำมาให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยติชมที่วัดจามเทวีด้วย ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เอามือลูบคลำสารูปนี้ แล้วอมยิ้มแต่ไม่ได้กล่าวอะไร (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระอานันท์ พุทธฺธมฺโม) ปัจจุบันติดทองคำเปลว

◉ *ระยะที่สอง หลังมรณภาพได้ไม่นาน* ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๕๐๐ เป็นสารูปที่มีรูปแบบเฉพาะตัวแบบพื้นถิ่น ผู้ปั้นเป็นกลุ่มลูกศิษย์สล่าที่ใกล้ชิดกับครูบาเจ้าศรีวิชัยมาก่อน เช่น ครูบาอภิชัยขาวปี ครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน เป็นต้น รวมไปถึงพ่อน้อยพ่อหนานต่าง ๆ ที่เคยช่วยงานก่อสร้างและเคยอุปัฏฐากรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัย จึงสามารถจดจำรายละเอียดรูปร่างหน้าตาของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็นอย่างดี

◉ *ระยะที่สาม ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๓๐ เริ่มมีการออกแบบสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในรูปแบบมาตรฐานกลาง (สำเร็จรูป)* ผู้สั่งทำสามารถติดต่อโรงงานหรือวัดบางแห่งที่รับจัดทำโดยตรง ด้วยการเปิดเลือกแคตตาล็อกได้ทันทีว่าต้องการแบบไหน นั่งหรือยืน ขึ้นอยู่กับว่าเจ้าภาพมีงบประมาณเท่าไหร่

◉ *ระยะหลัง หรือระยะใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ มาจนถึงปัจจุบัน* เริ่มมีความพยายามที่จะเฟ้นหาศิลปินผู้มีชื่อเสียง มีฝีไม้ลายมือ หรือการคำนึงถึงวัสดุแปลกใหม่มาจัดสร้างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีรูปแบบเฉพาะมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้พบว่าการแบ่งสารูปตามช่วงระยะเวลาเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันกับเรื่องของรูปแบบศิลปะด้วย

๘. จำแนกตามกลุ่มผู้สร้าง พบว่าการได้มาซึ่งสารูปที่ประดิษฐานตามวัดต่าง ๆ นั้น มีทั้งสั่งทำโดยวัดนั้น ๆ เอง และมีทั้งศรัทธานำมาถวาย ในกลุ่มของศรัทธาเอง ก็มีทั้งศรัทธาในพื้นที่และศรัทธานอกพื้นที่ จากแดนไกล อาศัยอยู่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ในส่วนของเจ้าภาพมีทั้งสั่งทำในนามภาคราชการหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ห้างร้าน องค์กร และภาคเอกชน

กรณีที่มีผู้นำมาถวาย มีทั้งผู้ถวายแบบสั่งทำในวาระเดียวกันจำนวนหลายสารูปด้วยพิมพ์เดียวกัน แล้วนำไปถวายหลายวัด ในทางกลับกัน วัดเพียงแห่งเดียว ก็อาจมีศรัทธาหลายรายนำสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยมาถวายในลักษณะต่างกรรมต่างวาระ ต่างขนาด ต่างวัสดุ ต่างรูปแบบ ต่างสีสันรูปทรง เมื่อมีผู้ถวายสารูปใหม่มากขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะมีขนาดใหญ่เล็ก โดดเด่นสวยงามกว่าสารูปเดิม ๆ ทางวัดก็จะนำสารูปทั้งเก่าและใหม่มาจัดวางปะปนด้วยกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่ ไม่มีการนำสารูปเดิมไปแยกเก็บในห้องเก็บของ สะท้อนถึงการให้ความเคารพอย่างสูงสุด เสมือนว่าสารูปทุกชิ้นเป็นตัวแทนชีวิตจริงของครูบาเจ้าศรีวิชัย แม้มีบางสารูปที่ชำรุดแตกหักเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา วัดต่าง ๆ ก็จะไม่นำไปทิ้งขว้าง แต่ยังหาเชือกมารัดไว้

๙. จำแนกตามหน้าที่ใช้สอย นอกเหนือไปจากสารูปส่วนหนึ่งที่ทำหน้าบรรจุอัฐิ แทนกู่อัฐิหรือผอบอัฐิแล้ว สารูปโดยทั่วไปยังมีหน้าที่สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ ได้แก่ การสรงน้ำ ดำหัว ให้ประชาชนสักการะกราบไหว้ ขอพร นำดอกไม้ธูปเทียนมา ห่มผ้าจีวร ปิดทอง หลายแห่งพบว่ามีการปิดทองทั่วสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยจนไม่อาจเห็นเนื้อวัสดุเดิม

๑๐. จำแนกตามวิธีการนำเสนอ พบว่ามีทั้งการนำเสนอสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยแบบรูปเดียว เดี่ยว ๆ และมีทั้งการจัดองค์ประกอบแวดล้อม เช่น มีรูปปั้นเสือปีนักษัตร ตั้งประกอบสองข้างสารูป บางครั้ง ๑ คู่ บางครั้งหลายคู่ ที่น่าสนใจคือมีการจัดตั้งสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยร่วมกับพระเกจิอาจารย์รูปอื่น ๆ ในลักษณะรวมกลุ่ม แบ่งเป็นหลายแนวคิด ดังนี้

กลุ่ม **“สองครูบาผู้ปรารถนาพระโพธิสัตว์”** ประกอบด้วย **ครูบาเจ้าศรีวิชัย กับครูบาอภิชัยขาวปี**

กลุ่ม **“สามครูบาแห่งเมืองลี้”** ประกอบด้วย **ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา** แนวคิดชุดสามครูบาแห่งเมืองลี้ เป็นที่นิยมและรู้จักกันอย่างกว้างขวางในเขตจังหวัดลำพูน-เชียงใหม่ รวมไปถึงความผูกพันของชาวลำพูนที่ไปมีนิวาสถาน ณ ถิ่นอื่น เช่น **ครูบาอริยชาติ วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ ซึ่งเป็นชาวลำพูน (ประตูป่า) แต่ไปสร้างวัดที่อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย ก็ยังคงนำคติการทำรูปเคารพสามครูบาแห่งเมืองลี้ไปจัดสร้าง** เช่นเดียวกับ ครูบาพรรณ ชาวอำเภอแม่ทา ก็นำคติสามครูบาไปสร้างที่ดอยธาตุ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ ยังพบการเชื่อมโยงครูบาเจ้าศรีวิชัยไปอยู่ใน**ชุด “ห้าครูบา”** อันเป็นแนวคิดของ**ครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน แห่งสำนักสงฆ์พระธาตุแก่งสร้อย ที่นำครูบาเจ้าศรีวิชัยไปรวมกับกลุ่มครูบาอาจารย์ของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาทั้งหมด** (เนื่องจากครูบา

ป่านิกร เป็นลูกศิษย์ของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) ได้แก่ **ครูบาชัยยะลังกา (ครูบาก๋า) ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก (แห่งวัดพระพุทธบาทตากผ้า) ครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา รวมเป็น "ห้าครูบา"** กล่าวได้ว่าการกำหนดจัดวางกลุ่มสารูปครูบารูปต่างๆ ว่าควรมีจำนวนเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับเจตน์จำนงของผู้สร้างถวาย ว่ามีความศรัทธาต่อพระเถระรูปใดบ้าง และประสงค์จะเชื่อมโยงครูบาเจ้าศรีวิชัยไปรวมกับพระภิกษุรูปใดบ้าง ในฐานะอะไร

บางวัดมักสร้างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในซุ้มศาลาเคียงคู่กับสารูปอดีตเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ ที่อาจเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย หรือไม่เกี่ยวข้องกันเลย เช่นวัดหลายแห่งในลำปาง จัดวางสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเคียงคู่กับหลวงพ่อเกษม เขมโก พระเกจิอาจารย์ชื่อดังที่สุดรูปหนึ่งของจังหวัดลำปาง บางวัดจัดทำศาลาแบบซุ้มคู่ มีสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยคู่กับพระเจ้าทันใจ สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยคู่กับพระสิวลี หรือสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยคู่กับพระอุปคุต เป็นต้น

บางแห่งจัดวางคู่กับหุ่นขี้ผึ้งของพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงจากภูมิภาคอื่นๆ เช่นสมเด็จพระพุฒาจารย์ โต พฺรหฺมรังสี (หลวงพ่อโต) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (หลวงปู่มั่น) และหลวงปู่ทวด วัดช้างไห้ เป็นต้น

บางแห่งมีการประดิษฐานเรื่องราวของพระบูรพมหากษัตริยาธิราชผู้เป็นที่เคารพเทิดทูนของประชาชนชาวไทย อาทิ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สมเด็จพระพี่นางสุพรรณกัลยา ในลานเดียวกัน เช่นที่วัดพระพุทธบาทสี่รอย วัดน้ำฮู ฯลฯ

คุณค่าของสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งหมดซึ่งนับจำนวนไม่ถ้วนนี้ หาได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่า ช่างผู้ปั้นจะมีชื่อเสียงโด่งดังหรือนิรนาม ฝีมือการปั้นจะออกมาแล้ว "เหมือน-ไม่เหมือน" หรือการประเมินคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ว่า "งาม-ไม่งาม" รวมทั้งการใช้วัสดุปั้นจะมีราคาแพงหรือราคาถูก และไม่ว่าสถานที่ตั้งสารูปจะอยู่ในวัดใหญ่ที่มีความสำคัญหรือว่าเป็นวัดเล็กห่างไกลทุรกันดาร ก็ตาม

หาก**สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกรูปนั้น ล้วนมีคุณค่าและความยิ่งใหญ่ทัดเทียมกันทั้งหมด เนื่องมาจากหัวใจอันบริสุทธิ์และจิตวิญญาณอันมุ่งมั่นของสาธุชนทุกหมู่เหล่าที่ได้ทุ่มเทพลังศรัทธาฝากไว้ในสารูปนั้นๆ เพื่อถวายเป็นสังฆบูชาต่อตนบุญแห่งล้านนา ครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่คนทุกหมู่เหล่าให้ความเคารพนับถืออย่างสูงสุด**

ภาพประกอบตัวอย่างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปแบบต่างๆ

ในที่นี้จะขอนำเสนอตัวอย่างของสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่จัดทำคำบรรยายเฉพาะลักษณะที่โดดเด่นโดยไม่สามารถจำแนกเรียงตามประเภทที่ผู้วิจัยแบ่งมาแล้วข้างต้นได้ทั้งหมด เนื่องจากสารูปหนึ่งชิ้นงานสามารถยกเป็นตัวอย่างของคำอธิบายได้หลายกรณี ทั้งในแง่ของสถานที่ตั้ง วัสดุ ผู้สร้างถวาย ฯลฯ อย่างไรก็ดี สารูปที่คัดเลือกมานำเสนอในที่นี้ พยายามหาตัวอย่างที่สอดคล้องครอบคลุมเนื้อหาที่วิจัยมาแล้วทั้งหมดอย่างรอบด้านที่สุดเท่าที่จะทำได้

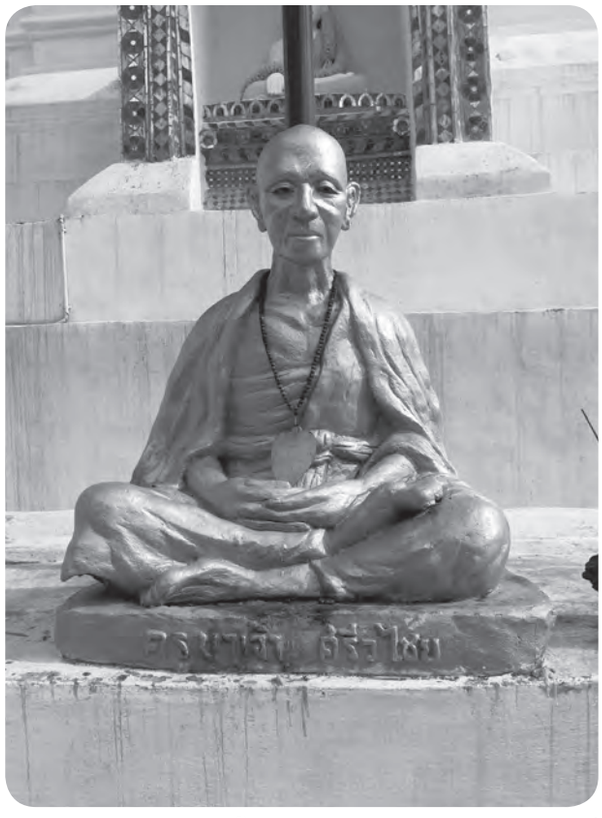

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยฝีมือปั้นรุ่นเก่า ไม่ทราบศักราช ประดิษฐานที่ฐานพระธาตุขิงแกง จังหวัดพะเยา

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นแรก หล่อเหมือนกัน ๕ รูป ปั้นโดยสล่าหนานใจ วรรณจักร
ปี ๒๔๖๕ สมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางมาบูรณะวัดแถวพะเยา แม่ใจ *ภาพซ้าย* วัดศรีดอนมูล *ภาพขวา* วัดตาลถ้อย

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นแรก ปั้นโดยครูบาซุ่ม โพธิโก วัดวังมุย หรือวัดชัยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ปี ๒๔๘๐
สมัยครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตแต่อาพาธ ปั้นรูปกุมภัณฑ์เฝ้าหน้าตู้กระจก

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นเก่า *ภาพซ้าย* ในวิหารวัดพระนอนขอนม่วง จังหวัดเชียงใหม่ สร้าง ๒๘ ตุลาคม ๒๔๘๙
ภาพขวา ในพิพิธภัณฑ์บริขารวัดบ้านปาง สร้าง ๗ มีนาคม ๒๔๙๐

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นเก่า ตั้งในมุมห้องขนาดเล็กข้างวิหาร *ภาพซ้าย* วัดพระธาตุภูขวาง แม่นาเรือ
ภาพขวา วัดพระธาตุโป่งเกลือ แม่ปืม ทั้งคู่อยู่อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

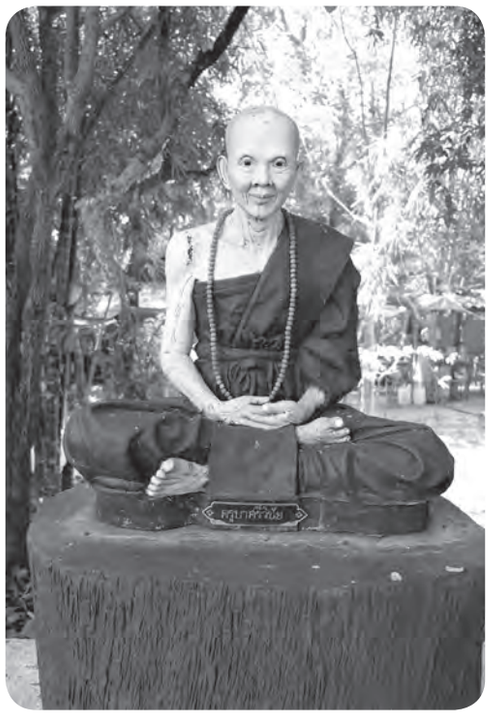

พบว่าสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในกลุ่มเชียงราย-พะเยา นิยมปั้นด้วยดินขาวเคลือบแบบเซรามิก
ภาพซ้าย ใต้ต้นโพธิ์วัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว *ภาพขวา* ในซุ้มวัดเกี๋ยงคอย อำเภอเทิง ทั้งคู่อยู่จังหวัดเชียงราย

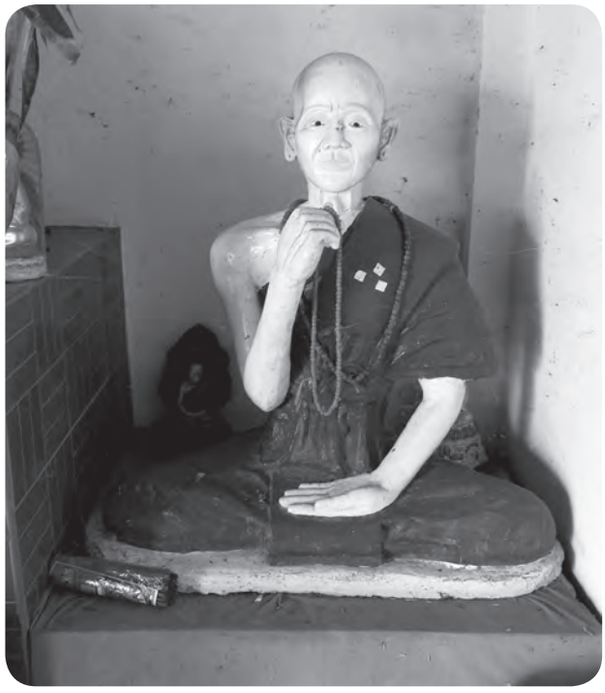

ภาพซ้าย สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยท่าตกประคำ วัดม่อนศิลาขาว พะเยา ปั้นด้วยดินขาวเคลือบเซรามิก
ภาพขวา สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นถัดมา หน้าวิหารวัดลี มีการเก็บรายละเอียดของเม็ดไฝ

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยฝีมือช่างพื้นเมือง ท่าถือบาตร พัดใบตาล กลด
ภาพซ้าย วัดแม่ซ่อฟ้า อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง *ภาพขวา* ที่วัดพุทธนิมิตร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ถูกปิดทองจนหนา
ภาพซ้าย ในพระวิหารหลวงวัดพระสิงห์ *ภาพขวา* ที่ซุ้มศาลาใกล้พระธาตุ วัดยั้งเมิน จังหวัดเชียงใหม่

ตัวอย่างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ประดิษฐานหน้าแท่นแก้วในพระวิหาร
ภาพซ้าย **วัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง อำเภอแม่แตง** ***ภาพขวา*** **วัดศรีโสดา เชิงดอยสุเทพ ทั้งสองแห่งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่**

ตัวอย่างสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ตั้งอยู่เชิงฐานพระธาตุ
ภาพซ้าย **วัดพระธาตุเจดีย์น้อย** ***ภาพขวา*** **วัดพระธาตุดอยผาตั้ง ทั้งสองแห่งอยู่จังหวัดเชียงใหม่**

วัดพระบรมธาตุดอยเกิ้ง อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ พบสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยเกินกว่า ๕ องค์ มีทุกรูปแบบ
ทั้งรุ่นก่อน ทั้งแกะหินมีจารึก และทั้งหล่อสำริดในซุ้มมณฑป

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่มีการนำเครื่องบริขารมาประกอบให้เช่น พัด หมวกหว้อม ประคำ ไม้เท้า
ย่าม ผ้าจีวร *ภาพซ้าย* วัดบ้านฟ่อน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ *ภาพขวา* วัดจอมคีรี อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนกลางแจ้งหน้าพระวิหาร มีกลดประดับ
ภาพซ้าย ที่วัดพระสิงห์ *ภาพขวา* ที่วัดสบสอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนถือไม้เท้าด้วยมือขวา เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมมาก เป็นการรับอิทธิพลมาจาก
ต้นแบบที่เชิงดอยสุเทพ *ภาพซ้าย* วัดทุงยู อำเภอเมือง *ภาพขวา* วัดป่าจี้ อำเภอแม่แตง ทั้งสองแห่งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยท่ายืนมีแผงฉากหลังประกอบที่ได้รับแรงบันดาลใจจากที่เชิงดอยสุเทพ
ภาพซ้าย วัดแม่อีด อำเภอเชียงดาว *ภาพขวา* ที่วัดป่าตึง อำเภอแม่ออน ทั้งสองแห่งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมบาตร พัดใบตาล ไม้เท้า ภายในซุ้มที่มีฉากหลัง
ภาพซ้าย วัดปราสาท *ภาพขวา* วัดหนองก๋าย ทั้งคู่อยู่จังหวัดเชียงใหม่

การสร้างฉัตรถวายสารูป มีทั้งแบบนั่งกลางแจ้ง
ภาพซ้าย ที่วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน *ภาพขวา* วัดทุ่งตูม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

การใช้รูปเสือประกอบสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย
ภาพซ้าย ที่ศาลาวัดบวกครกน้อย อำเภอเมือง *ภาพขวา* ที่ซุ้มศาลาวัดบ่อสร้าง อำเภอสันกำแพง ทั้งสองแห่งอยู่จังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในท่ายืนภายในอาคาร มีเสือประคับ ๒ ข้าง
ภาพซ้าย ที่วัดจอมคีรี อำเภอไชยปราการ *ภาพขวา* ที่วัดพระธาตุเจดีย์น้อย อำเภอฮอด ทั้งสองแห่งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ประดิษฐานภายในอาคารเฉพาะ แยกเป็นสัดเป็นส่วน พบที่วัดพันหลัง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ตั้งอยู่คู่กับพระสิวลี ที่วัดพระธาตุจอมคีรี ตำบลแม่นะ
อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

วัดบุพพาราม อำเภอเมืองเชียงใหม่ แม้ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับครูบาเจ้าศรีวิชัย
แต่จัดสร้าง "ศาลาครูบาเจ้าศรีวิชัย"

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยกระจายทั่วทุกแห่ง แม้บางวัดไม่ได้เป็นผลงานการสร้างและปฏิสังขรณ์ของท่าน
ภาพซ้าย วัดทุงยู *ภาพขวา* วัดพันแหวน ทั้งคู่อยู่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

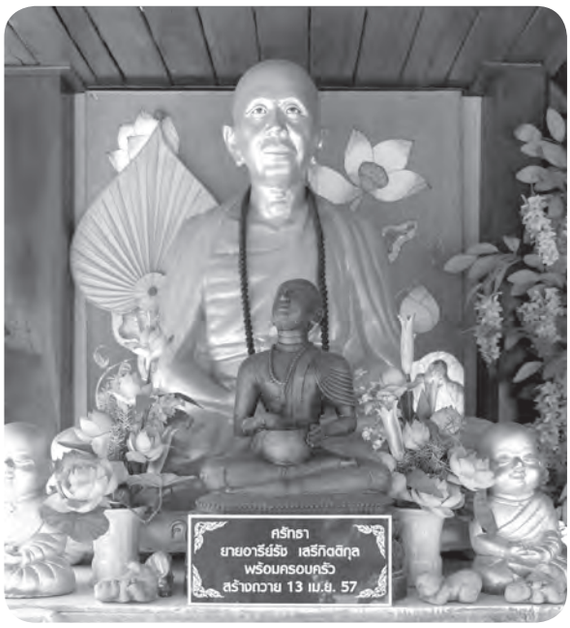

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย *ภาพซ้าย* วัดท้าวคำวัง *ภาพขวา* วัดท้าวบุญเรือง ทั้งคู่อยู่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
แม้ไม่ใช่วัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้าง แต่เป็นวัดทางผ่านที่ท่านแวะมาจำวัดตอนเดินทางไปพะเยา

สารูป "สองครูบา" คือครูบาเจ้าศรีวิชัย กับครูบาอภิชัยขาวปี
ภาพซ้าย วัดป่าแงะวาลุการาม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
ภาพขวา วัดสันต้นแฮ่ม อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

บนเนินเขาพระธาตุศรีวิชัยจอมคีรี รอยต่ออำเภอสี้-เถิน
สารูปสามครูบา ครูบาเจ้าศรีวิชัยยืน มีครูบาอภิชัยขาวปี และครูบาชัยยะวงศาพัฒนา นั่งพนมมือ

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัย ในกลุ่มสามครูบา ที่วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ แม่สรวย เชียงราย

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในกลุ่ม "ห้าครูบา" ตามแนวคิดของครูบาป่านิกร ชยฺยเสโน ที่สำนักสงฆ์พุทธอุทยานปางประทีป อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน มีครูบาก๋ำ (ชัยยะสังกา) อยู่กลาง

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งรวมกับพระเถระรูปอื่น ในหอบูรพาจารย์
วัดพระธาตุห้าดวง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งรวมกับพระเถระรูปอื่นทั่วประเทศไทย
ในอุโบสถสองสงฆ์ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

สารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งรวมกับพระเถระรูปอื่นๆ ทั่วประเทศไทย ในศาลาบาตร วัดทุงยู จังหวัดเชียงใหม่

รูปเหมือนครูบาเจ้าศรีวิชัยที่เชิงสะพาน "ศรีวิชัยอนุสรณ์" อยู่ในระหว่างการจัดสร้าง
ปั้นโดยนายสุทธิพงษ์ ใหม่วัน (พ่อเลี้ยงแดง) ที่ตำบลริมปิง จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบัน การสร้างรูปเหมือน สารูป รูปปั้น รูปจำลอง รูปเคารพ หรืออนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย ยังคงดำเนินการจัดสร้างอย่างเนื่องในทั่วทุกพื้นที่ของแผ่นดินล้านนา ยกตัวอย่างเช่น ผลงานชิ้นล่าสุดคือ การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่บริเวณเชิงสะพานศรีวิชัยริมแม่น้ำปิง ฝั่งลำพูนด้านทิศเหนือ โดยความร่วมมือร่วมใจของคณะสงฆ์ตำบลริมปิง เทศบาลตำบลริมปิง สภาวัฒนธรรมตำบลริมปิง หน่วยอบรมประชาชนตำบลริมปิง ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข และประชาชนในพื้นที่ตำบลริมปิงทุกครัวเรือน ได้ร่วมกันจัดหาทุนทรัพย์เพื่อจัดซื้อที่ดินและค่าจัดสร้างอนุสาวรีย์ ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงปัจจุบัน ออกแบบปั้นโดยนายสุทธิพงษ์ ใหม่วัน ประติมากรคนสำคัญของล้านนา เจ้าของกิจการสวนไม้ไทยบ้านพ่อเลี้ยงหมื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องรำลึกถึงคุณูปการของท่านที่เป็นผู้วางรากฐานก่อสร้างสะพานศรีวิชัยให้แก่ประชาชนชาวลำพูน-เชียงใหม่สองฟากฝั่ง

ภาพถ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัย

เครื่องรำลึกนึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยประเภท “ภาพถ่าย” นั้นมีให้เห็นค่อนข้างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นยุคที่สังคมคหบดีและชนชั้นสูง มีความนิยมในการใช้กล้องถ่ายรูปแล้ว ไม่พบภาพถ่ายครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ช่วงที่ยังอยู่อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน **พบภาพถ่ายของท่านเก่าสุดเมื่อคราวต้องอธิกรณ์ที่วัดศรีดอนไชย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓**

มีภาพถ่ายอีกชุดหนึ่ง ที่แพร่หลายกันอย่างกว้างขวางโดยใช้ฉากหลังเป็นต้นชบาที่วัดพระธาตุจอมทอง (ตรงข้ามกับวัดพระเจ้าตนหลวง) จังหวัดพะเยา จำนวนหลายภาพนั้น **เป็นผลงานการถ่ายของช่างภาพชาวญี่ปุ่น ที่มาตั้งรกรากในจังหวัดเชียงใหม่ ชื่อนายห้างยากี** ซึ่งเป็นทั้งนักข่าวนักบันทึกเหตุการณ์ร่วมสมัย เขารู้สึกตื่นเต้นและสนใจต่อปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวของขบวนธรรมยาตรา ที่เต็มไปด้วยพระภิกษุสามเณรที่ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยจากจังหวัดลำพูนไปถึงเมืองพะเยา ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๖๖

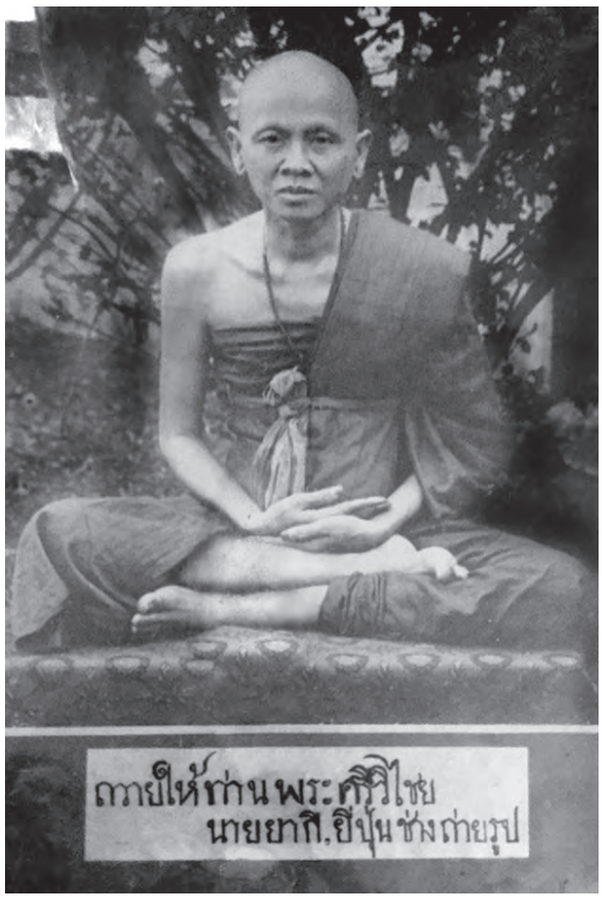

ภาพครูบาเจ้าศรีวิชัยถ่ายที่พะเยา โดยนายยากี ช่างภาพญี่ปุ่น นำมาถวายให้วัดท้าวคำวังปี ๒๔๖๖

นายยากีจึงได้ตามไปเก็บข้อมูลด้วย โดยเฉพาะทุกครั้งที่เขาทราบข่าวว่าเมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะเสนาสนะที่วัดใดๆ ก็ตามเสร็จแล้ว มักจะมีการทำพิธีถวายทาน (ปอยหลวง) เสนาสนะนั้นๆ ทุกแห่ง นายยากีมักตามไปบันทึกภาพเหตุการณ์ด้วยทุกครั้ง แต่เป็นที่น่าเสียดาย ยิ่งที่ฟิล์มต้นฉบับเหล่านั้น สูญหายไปจำนวนมาก

นายยากี เป็นลูกเขยของนายทานาคา ช่างภาพใหญ่ที่เปิดร้านทำฟันละแวกตึกแถวเยื้องกับวัดอุปคุต และช่วยนายทานาคาทำร้านถ่ายรูป ละแวกคริสตจักรที่ ๑ เชียงใหม่ ริมแม่น้ำปิง นายยากีสมรสกับสตรีล้านนา มีธิดาคนหนึ่งนามว่า คำปุ่น

ภาพถ่ายต้นฉบับของนายยากี มักอัดถวายวัดต่างๆ ดังเช่นภาพถ่ายขาวดำใส่กรอบ ที่เก็บรักษาไว้ที่วัดท้าวคำวัง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาพครูบาเจ้าศรีวิชัยถ่ายที่วัดพระธาตุจอมทอง เมืองพะเยา ในวันถวายทานเสนาสนะของวัด ด้านหลังระบุปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เดือน ๑๐ เหนือ (เดือน ๘ ภาคกลาง) ขึ้น ๑๓ ค่ำ ทางวัดท้าวคำวังบอกว่า ภาพนี้เป็นภาพต้นฉบับที่ชาวญี่ปุ่นนำมาถวาย

ภาพวาดครูบาเจ้าศรีวิชัย

ส่วน “ภาพวาด” หรือ “ภาพเขียน” นั้น ไม่พบว่ามีอายุร่วมสมัยกับช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังมีชีวิตอยู่ ผิดกับงานประเภทสารูป งานจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นการวาดขึ้นภายหลังจากต้นฉบับภาพถ่ายทั้งสิ้น

อย่างไรก็ดี พบภาพวาดรุ่นเก่า ที่วาดขึ้นหลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพได้ไม่นาน ขอยกตัวอย่างพอเป็นสังเขปจำนวน ๔ ภาพ

ภาพวาดครูบาเจ้าศรีวิชัย *ภาพบน* อยู่ที่วัดล่ามช้าง เชียงใหม่ *ภาพล่าง* ที่วัดบ้านปาง วาดในปี ๒๔๘๕ ทั้งสองภาพ

◉ ภาพแรก ในวิหารหลวงวัดล่ามช้าง จังหวัดเชียงใหม่ (ตรงข้ามวัดเชียงมั่น) เป็นภาพวาดขาวดำแบบดรอว์อิ้ง เขียนข้อความด้านขวาล่างว่า “ศักราช ๘๕” อันหมายถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ หลังการมรณภาพของครูบาเจ้าศรีวิชัยเพียง ๓ ปี ภาพวาดนี้แขวนบนผนังในพระวิหารหลวงวัดล่ามช้าง พระอธิการอานนท์ วิสุทฺโธ เจ้าอาวาสวัดล่ามช้าง (สัมภาษณ์ พ.ศ. ๒๕๕๘) เล่าว่าเคยเกิดไฟไหม้วิหารเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ วิหารไหม้เกือบหมดทั้งหลัง คงเหลือแต่ภาพวาดภาพนี้ภาพเดียว ขณะนั้นเป็นช่วงที่กำลังปลงศพครูบาสิงห์คำ อดีตเจ้าอาวาสวัดล่ามช้าง (ครูบาสิงห์คำเป็นลูกศิษย์ครูบาเสาร์คำ-อดีตเจ้าอาวาสวัดนางเหลียว เมื่อยุบวัดนางเหลียว ครูบาเสาร์คำย้ายมาอยู่วัดล่ามช้าง, ครูบาเสาร์คำเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย)

◉ ภาพที่สอง จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์บริขารครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง เขียนด้วยสีชอล์ก ใช้สีสันแปลกตา ตกแต่งกรอบและฉากหลังในรูปแบบค่อนข้างทันสมัยล้ำยุค คล้ายฝีมือของครูสอนศิลปะ ระบุปีศักราชว่า ๘๕ เช่นเดียวกัน อันหมายถึง พ.ศ.

ภาพวาดครูบาเจ้าศรีวิชัยรุ่นเก่า *ภาพซ้าย* ที่ศาลาการเปรียญวัดป่าหุ่ง เมืองพาน วาดโดยช่างชาวจีน
***ภาพขวา* ที่วิหารหลวงวัดกลางใจเมืองพร้าว ระบุชื่อจิตรกร ยรรยง พิกุลสวัสดิ์**

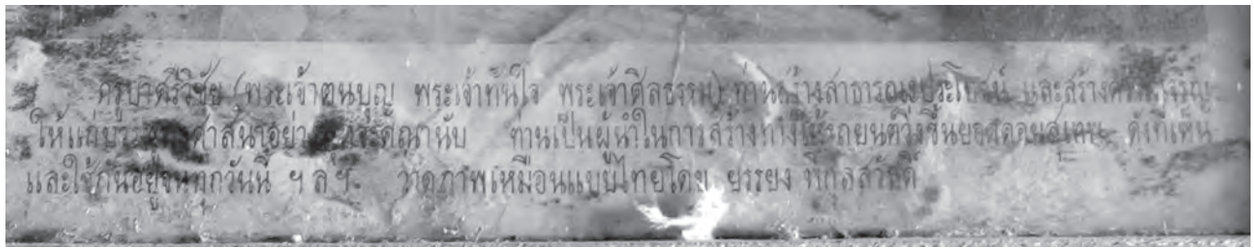

คำบรรยายใต้ภาพวาดเขียนว่า ครูบาศรีวิชัย (พระเจ้าตนบุญ พระเจ้าทันใจ พระเจ้าศีลธรรม) ท่านสร้างสาธารณประโยชน์ และสร้างความเจริญให้แก่บวรพุทธศาสนาอย่างสุดจะคณานับ ท่านเป็นผู้นำในการสร้างทางให้รถยนต์วิ่งขึ้นยอดดอยสุเทพ ดังที่เห็นและใช้กันอยู่จนทุกวันนี้ ฯลฯ วาดภาพเหมือนแบบไทยโดย ยรรยง พิกุลสวัสดิ์

๒๔๘๕ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตัวจิตรกรนั้น ยังไม่สามารถสืบทราบได้

◉ ภาพที่สาม พบในศาลาการเปรียญ วัดป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ชาวบ้านบอกว่าเขียนราว พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๙๕ ไม่เก่าหรือใหม่ไปกว่านี้ วาดโดยช่างเขียนรูปชาวจีนที่เดินทางเร่ร่อนรับจ้างวาดภาพตามที่ต่างๆ ไร้หลักแหล่งถาวร เผอิญว่ามีอยู่วันหนึ่งจิตรกรจีนผู้นี้ได้แวะผ่านมาที่วัดป่าหุ่ง ในยุคที่เจ้าอาวาสของวัดคือ ครูบาบุญมี ฐิตธมฺโม ผู้เป็นลูกศิษย์รูปหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้ขอให้จิตรกรจีนวาดภาพครูบาเจ้าศรีวิชัยตามต้นแบบภาพถ่ายเก่าแล้วนำมาใส่กรอบกระจกแขวนไว้ในวิหาร ยังคงอยู่ที่เดิมจวบจนทุกวันนี้

◉ ภาพที่สี่ พบในพระวิหารหลวงวัดพระธาตุกลางใจเมืองพร้าว (ศรีค้ำ) เป็นภาพวาดขาวดำในอิริยาบถต้นแบบเดียวกันกับที่วัดล่ามช้าง (สังเกตจากลูกประคำเอียงไปข้างหนึ่ง) ภาพนี้ทราบชื่อผู้วาด เพราะมีการลงลายเซ็นว่าวาดโดย **“ยรรยง พิกุลสวัสดิ์”** แต่ไม่ระบุปีที่วาด

สิ่งที่น่าสนใจคือ การเขียนคำบรรยายใต้ภาพว่า **“พระเจ้าตนบุญ พระเจ้าทันใจ พระเจ้าศีลธรรม”** อันเป็น “ฉายานาม” ที่สะท้อนถึงตัวตนของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแท้จริง คำว่า “ครูบาศีลธรรม” “ครูบาตนบุญ” อาจเป็นคำที่ได้ยินกันค่อนข้างบ่อย แต่ “ครูบาทันใจ” หรือ “พระเจ้าทันใจ” นั้นไม่ค่อยพบที่อื่นมาก่อน แต่ก็ไม่แปลกใจแต่อย่างใด เพราะครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อท่านลั่นวาจาหรือรับปากว่าจะสร้าง

หรือบูรณะเสนาสนะใดๆ แล้วก็ตาม ท่านมักใช้เวลาก่อสร้างสถานที่นั้นๆ ให้สำเร็จลงภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว ทำให้ประชาชนในหลายพื้นที่ เช่นแถบเมืองพาน และเมืองพร้าว นิยมเรียกเจดีย์ที่ท่านสร้างว่า พระธาตุทันใจ

อีกประการหนึ่งมีข้อสังเกตว่า วัดหลักๆ ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์นั้น ท่านมักสร้างพระเจ้าทันใจไว้เป็นสัญลักษณ์ด้วยเสมอ โดยกำหนดทิศที่ตั้งพระเจ้าทันใจคือ “ทิศตะวันตก” ขององค์พระธาตุเจดีย์ อาทิเช่น วัดดอยติ วัดพระยืน (เว้นเสียแต่ว่าหากวัดนั้นๆ มีพระเจ้าทันใจองค์เดิมอยู่ก่อนแล้ว ท่านก็จะบูรณะวิหารพระเจ้าทันใจนั้นแทน เช่น วัดพระธาตุดอยคำ วัดพระธาตุหริภุญชัย ฯลฯ) ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ครูบาทันใจ” หรือ “พระเจ้าทันใจ” จึงกลายเป็นฉายานามอีกชื่อของท่านดังที่กล่าวไว้แล้วในบทนำ

ยุคครูบาเจ้าศรีวิชัย มีจิตรกรล้านนาผู้หนึ่งที่มีอายุร่วมสมัยกับท่าน ชื่อ **“บุญปั๋น พงษ์ประดิษฐ์”**

ผู้ทำการศึกษาวิจัยค้นคว้าเรื่องชีวประวัติและผลงานของจิตรกรบุญปั๋น พงษ์ประดิษฐ์ คือ **ดร.เซบาสเตียน ตา-ยาค (Dr. Sebastien Tayac)** ปรากฏในวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย Paris III Nouvelle Sorbonne เนื้อหาส่วนหนึ่งได้นำมาเขียนเป็นบทความ ตีพิมพ์ในวารสารวิจิตรศิลป์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๕ ชื่อบทความว่า *“ศิลปะแนวแอนติมิสต์ : ช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านจาก วัฒนธรรมดั้งเดิมในจิตรกรรมล้านนา สู่รูปแบบอิทธิพลของภาพพิมพ์ จากกรุงเทพมหานคร”* บทความดังกล่าวทำให้เราทราบเรื่องราวของจิตรกรผู้นี้ว่า

บุญปั๋น พงษ์ประดิษฐ์ มีชีวิตระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๘ - ๒๕๒๐ เกิดและเติบโตบริเวณหลังวัดดวงดี ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จบการศึกษาจากโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ สมัยที่ยังเป็นโรงเรียนฝึกหัดครู จากนั้นเขาใช้ชีวิตเดินทางท่องเที่ยวไปกับขบวนคาราวานขายสินค้าตระเวณไปทั่วล้านนาจรดเชียงตุง ต่อมาสอบเข้ารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการ สักระยะหนึ่งย้ายมาสังกัดกรมตำรวจ จากนั้นลาออกจากระบบราชการมาเป็นนายช่างสำรวจให้บริษัทบอร์เนียวเบอร์มาที่ทำสัมปทานป่าไม้ในภาคเหนือ แต่ความที่รักอิสระเขาจึงผันตัวเองมาเป็นเกษตรกรที่อำเภอแม่ริม

ภาพสีน้ำมันรูปครูบาเจ้าศรีวิชัยในวิหารวัดอุปคุต วาดปี ๒๔๗๒ โดยจิตรกรบุญปั๋น พงษ์ประดิษฐ์

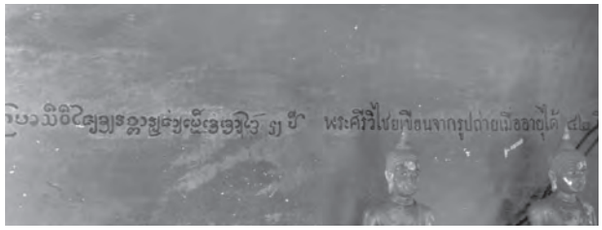

ใต้ภาพมีอักษรล้านนาและไทยอธิบายว่าจิตรกรเขียนจากภาพถ่าย

ในที่สุดเขาตัดสินใจเลือกที่จะดำรงชีวิตในวิถีของศิลปิน อาศัยพื้นฐานของคนที่มีความสนใจในศาสตร์ต่างๆ แบบสหวิทยากร คือชอบทั้งด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมโครงสร้างนวัตกรรมแปลกใหม่ ความงามของธรรมชาติ เขาจึงศึกษาเรียนรู้วิธีการสร้างงานศิลปะ คิดค้นเทคนิคการวาดภาพและผสมสีด้วยตนเอง

อาจารย์ประสงค์ ปัญญาเพชร อดีตครูสอนศิลปะ กล่าวถึงเขาว่า

"จุดเด่นในงานจิตรกรรมของบุญปั๋นคือ การใช้สีระบายภาพให้มีความกลมกลืนกันดูนุ่มนวลไม่ขัดตา คือไม่เน้นการใช้สีตัดกันรุนแรงเกินไป มีการฆ่าสี (ศัพท์ทางจิตรกรรมเรียก Brake) ด้วยวิธีง่าย ๆ คือการใช้สีดำเล็กน้อยผสมลงไป เมื่อต้องการวาดสีก้อนเมฆบนท้องฟ้าให้ดูเป็นธรรมชาติ เขาจะใช้วิธีเทียบสีด้วยการผสมป้ายสีลงบนแผ่นกระจกใสก่อน จากนั้นนำกระจกไปส่องเทียบกับก้อนเมฆจริง เพื่อดูว่าสีที่เขาผสมนั้นมีความกลมกลืนใกล้เคียงกับสีท้องฟ้ามากน้อยแค่ไหนแล้วหรือยัง

สีที่เขาใช้ในการวาดภาพ เป็นสีน้ำมันกระป๋องยี่ห้อ เฟล็กซ์ (FLEX) นำเข้าจากประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นสีที่คนทั่วไปใช้ทาไม้ทาบ้าน มีคุณภาพดีและราคาแพงที่สุดในยุคเกือบร้อยปีที่ผ่านมา"

บทความของ ดร.เซบาสเตียน ตา-ยาค อธิบายต่อไปว่า จิตรกรบุญปั๋นมีวิธีผสมสีแบบพิเศษ คือเขาจะใช้ฝาเบียร์เล็ก ๆ หลายฝาวางเรียงรายเป็นหลุมแทนจานสี ทำให้เขาได้รับฉายาว่า "จิตรกรฝาเบียร์" อีกทั้งยังทำพู่กันขึ้นใช้เอง ในส่วนที่ต้องการเก็บรายละเอียดเขาจะใช้พู่กันที่ทำจากขนหูวัว และหากเป็นงานพื้นฉากหลังทั่วไป จะใช้พู่กันทำจากเส้นผมของคน

ผลงานภาพจิตรกรรมฝาผนังของเขาสามารถหาชมได้จากหลายวัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เช่น ในวิหารวัดไชยพระเกียรติ วัดสันป่าข่อย วัดชัยมงคล วัดพระธาตุดอยสุเทพ เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานที่มีความงามเป็นพิเศษก็คือ ในผนังวิหารวัดอุปคุต ใกล้สะพานนวรัฐ บูรณะวัดเก่าโดยหลวงอนุสารสุนทร ผู้ว่าจ้างให้จิตรกรบุญปั๋นมาทำการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังสีน้ำมันในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ (ร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย) โดยให้วาดภาพพุทธประวัติ ภาพเหมือนของหลวงอนุสารสุนทรและแม่นายคำเที่ยง โดยให้ค่าจ้าง ๔๕๐ รูเปีย

เหนือสิ่งอื่นใด ที่ผนังด้านขวามือในสุดใกล้ฐานชุกชี (แท่นแก้ว) ที่ประดิษฐานองค์พระประธานจิตรกรบุญปั๋นยังได้วาดภาพเหมือนของครูบาเจ้าศรีวิชัย (แต่ท่านมิได้นั่งเป็นแบบให้วาด) จิตรกรบุญปั๋นใช้ต้นแบบจากภาพถ่ายสองภาพมาผสมกัน กล่าวคือในส่วนของใบหน้าท่าทางใช้ภาพตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ที่ศาลาบาตรวัดศรีดอนไชย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓

ผสมกับอีกภาพหนึ่ง ในท่าครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งสมาธิที่แลเห็นขาและส่วนเท้าชัดเจน (ในขณะที่ภาพถ่ายจากวัดศรีดอนไชยนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งโดยมีผ้าคลุมบดบังส่วนขา) พร้อมกันนี้ ฉากต้นไม้เบื้องหลังก็เช่นกัน เขาได้นำมาจากภาพถ่ายตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนั่งหนักอยู่หน้าวัดพระธาตุจอมทอง จังหวัดพะเยา ซึ่งถ่ายระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๖๖ เนื่องจากฉากหลังของภาพถ่ายที่วัดศรีดอนไชย เป็นผนังเกลี้ยง

เมื่อวาดภาพเสร็จ ศิลปินบุญปั๋นเขียนคำอธิบายใต้ภาพนั้นเป็นอักษรธัมม์ล้านนาและอักษรภาษาไทยกลางว่า *"พระศรีวิไชย เขียนจากรูปถ่ายเมื่ออายุได้ ๔๒ ปี"* ◉

สหธรรมิก และศิษยานุศิษย์

สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"
ลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้
ลูกศิษย์ที่มาขอปวารณาฝากตัวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"

สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"

เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้กลายเป็นต้นแบบของ "ต๋นบุญแห่งล้านนา" ยังความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่พระเถรานุเถระจำนวนมากที่ประสงค์จะดำเนินตามรอยปฏิปทาของท่าน สืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน โดยในที่นี้สามารถจำแนกกรณีศึกษาได้เป็น ๓ กลุ่มคือ

กลุ่มที่ ๑ สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"

กลุ่มที่ ๒ ลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้

กลุ่มที่ ๓ ลูกศิษย์ที่มาขอปวารณาฝากตัวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

ทั้งสามกลุ่มนี้ ล้วนเป็นพระภิกษุที่มีอายุร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ส่วนบรรดาศิษยานุศิษย์ในชั้นหลัง ที่มีพระอุปัชฌาย์เป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยทั้งสองสายก็ดี หรือมีปณิธานที่จะดำเนินตามรอยปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ดี จะไม่ขอกล่าวถึงในงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากไม่ได้มีอายุร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย อีกทั้งท่านเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่สามารถค้นหาอ่านชีวประวัติได้ตามสื่อต่าง ๆ

สหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"

คำว่า "สหธรรมิก" หมายถึงพระภิกษุผู้เป็น "สหายธรรม" ของครูบาเจ้าศรีวิชัย มีชีวิตร่วมสมัยกัน อาจเคยบวชในสำนักเดียวกันมาก่อน คือสำนักวัดบ้านโฮ่งหลวง ของครูบาสมณะ หรืออาจเคยเรียนปฏิบัติกัมมัฏฐานจากวัดที่เป็นเครือข่ายสำนักเดียวกัน ได้แก่ สำนักวัดดอยแตของครูบาอุปละ สำนักวัดสันต้นธงของครูบาสมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถร สำนักวัดดอยครั่งของครูบาสังฆราชโปธา สำนักวัดดอยคำของครูบาเมธา หรือแม้กระทั่งอาจเป็นลูกศิษย์ของครูบากัญจนะอรัญวาสีมหาเถร สำนักวัดสูงเม่น เมืองแพร่ ตลอดไปจนถึงลูกศิษย์สายครูบามหาป่าเกสรปัญโญ สำนักวัดไหล่หิน อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

นอกจากนี้ยังกล่าวรวมไปถึงพระภิกษุที่บรรพชาอุปสมบทจากสำนักอื่น ๆ บางรูปอาจอยู่ห่างไกลกัน บางรูปไม่เคยรู้จักตัวจริงกันมาก่อน แต่มีความรู้สึกผูกพัน ห่วงใย มีความศรัทธาชื่นชมในปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัย เพราะต่างก็ได้ยินกิตติศัพท์คุณงามความดีของครูบาเจ้าศรีวิชัยมานานแล้ว ทำให้สหธรรมิกเหล่านี้พร้อมที่จะคอยช่วยเหลือเกื้อกูลครูบาเจ้าศรีวิชัยในคราวที่ท่านต้องอธิกรณ์ก็ดี หรือเดินทางไปก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในที่ทุรกันดารต่าง ๆ ก็ดี หากสถานที่แห่งนั้นตั้งอยู่ไม่ไกลจากวัดของสหธรรมิกรูปใด ๆ ก็ตาม พระเถระเหล่านั้นมักมีการชักชวนชาวบ้านให้ไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยในการบำเพ็ญบารมีด้านนี้ให้ลุล่วงทุกแห่งด้วยดีเสมอ

สหธรรมิก ผู้เป็นนักบวชมีทั้งสายพระป่า และพระบ้าน รวมทั้งสาย "กึ่งพระป่า-กึ่งพระบ้าน" บางรูปมีอายุและพรรษามากกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย บางรูปมีอายุและพรรษาน้อยกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย กล่าวคือต่างมีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ในฐานะศิษย์ต่ออาจารย์ แต่เป็นไปในลักษณะ "ภราดรภาพ" คือเป็นกึ่งเพื่อน (สหาย) กึ่งพี่น้อง (ภราดร) ทำให้เกิดคำเรียกเฉพาะในลักษณะสะท้อนความผูกพันของกลุ่มพระเถระล้านนาด้วยคำว่า **"ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง"** (คำว่า "ตุ๊" หมายถึงพระภิกษุ มาจากคำว่า สวาธุ, ปี้ หมายถึง พี่)

ตัวอย่างของพระสหธรรมิก "ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง" จักขอกล่าวถึงพอสังเขปจำนวนหนึ่ง ดังนี้

ครูบาเถิ้ม (โสภา โสภโณ) หรือครูบาโสภาณุมหาเถระ วัดแสนฝาง (ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ ในช่วงสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ) ถือเป็นสหธรรมิกรูปสำคัญมากที่สุดรูปหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย จากการศึกษาเก็บข้อมูลสัมภาษณ์บุคคลย่านวัดแสนฝาง ถนนท่าแพ ตำบลช้างม่อย อำเภอเมือง

จังหวัดเชียงใหม่ ของพันตำรวจเอก อนุ เนินหาด ปรากฏรายละเอียดในหนังสือ “วัดแสนฝาง” (พิมพ์ปี พ.ศ. ๒๕๕๔) ระบุว่าครูบาเถิ้ม เป็นบุตรของพ่อสุภา และแม่คำมา (ฝ่ายมารดามีเชื้อสายกะเหรี่ยง) เกิดที่บ้านฮ่อม ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๘ บรรพชาเป็นสามเณรปี พ.ศ. ๒๔๑๘ อุปสมบทเป็นพระภิกษุปี พ.ศ. ๒๔๒๗ ที่วัดแสนฝาง และมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ขณะที่มีอายุ ๗๐ ปี ครูบาเถิ้มเป็นลูกศิษย์ของครูบาปัญญา อดีตเจ้าอาวาสวัดแสนฝางรูปแรกที่สามารถสืบค้นประวัติได้

ครูบาเถิ้มดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดแสนฝางต่อจากครูบาปัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๓ เป็นภิกษุผู้มีความสามารถในทางสล่า หรือเชิงช่างก่อสร้างศาสนสถาน ทั้งยังมีความแตกฉานในวิชาโหราศาสตร์ ฤกษ์ผานาที สามารถพยากรณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้องแม่นยำ ตัวอย่างผลงานชิ้นสำคัญด้านนี้ที่สร้างชื่อเสียงให้ครูบาเถิ้มเป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือครูบาเถิ้มสามารถปราบอิทธิฤทธิ์ความแรงของกุมภัณฑ์ตนหนึ่งที่เฝ้าเสาอินทขีล วัดเจดีย์หลวง กลางเวียงเชียงใหม่ได้สำเร็จ โดยที่ไม่เคยมีใครปราบได้มาก่อน ซึ่งชาวบ้านเล่ากันว่ากุมภัณฑ์ตนนี้เคยใช้ฤทธิ์เสกให้ฝูงผึ้งใต้ต้นยางใหญ่ในวัดมาต่อยพ่อค้าชาวจีนรายหนึ่งที่มาถ่ายปัสสาวะในบริเวณวัด และอีกครั้งมีรถบรรทุกสุกรผ่านหน้าวัด สุกรร้องส่งเสียงเอะอะมะเทิ่งรบกวนความสงบ จู่ ๆ สุกรทุกตัวก็ถูกผึ้งต่อยล้มนอนชมหมดทุกตัวในรถบรรทุกนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเพราะอิทธิฤทธิ์ของกุมภัณฑ์ตนนี้นี่เอง ครูบาเถิ้มได้รับนิมนต์ให้เป็นผู้ทำพิธีกรรมตัดเศียรของรูปปั้นกุมภัณฑ์ออกจากร่างเดิม แล้วต่อเข้าใหม่เพื่อให้กุมภัณฑ์ลดฤทธิ์เดชลง จนชื่อเสียงของครูบาเถิ้มเป็นที่เคารพยกย่องของข้าราชการและประชาชน

พ.ศ. ๒๔๗๕ ครูบาเถิ้มได้รับนิมนต์จาก พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ ให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งยุคนั้นยังไม่มีถนนขึ้นดอย การเดินทางขึ้นเขาลำบาก ตลอดเส้นทางเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายและภยันตรายต่าง ๆ ไม่มีพระภิกษุรูปใดยอมขึ้นไปจำพรรษา ยกเว้นแต่ครูบาเถิ้มเพียงรูปเดียว โดยมีขะโยม (เด็กวัด) เพียง ๒ คน ติดตามไปคอยดูแล ครูบาเถิ้มต้องใช้ชีวิตอยู่บนดอยสุเทพด้วยความยากลำบาก เวลาจะดื่มน้ำต้องเดินเท้าขึ้นไปตักจากดอยปุย ต่อมาท่านจึงทำรางน้ำเชื่อมต่อลงมาจากดอยปุยเป็นท่อไม้ไผ่ให้น้ำไหลลงมาใช้สอยที่วัดพระธาตุดอยสุเทพ ช่วงนั้นคณะสงฆ์เชียงใหม่ได้ถวายเงินให้ท่านจำนวน ๑,๐๐๐ รูเปีย เพื่อใช้จ่ายในการบูรณะเสนาสนะบนวัดพระธาตุดอยสุเทพ (ซึ่งต่อมาครูบาเจ้าศรีวิชัยมีส่วนช่วยบูรณะด้วย)

ครอบครัวของครูบาเถิ้มได้รับการอุปถัมภ์จากคหบดีค้าไม้รายหนึ่ง เป็นชาวพม่าในบังคับอังกฤษ (เรียก “เฮดแมน”) ชื่อ **รองอำมาตย์เอก หลวงโยนการพิจิตร** นามเดิม “พะยาตะก่าปันโหย่” (คำว่า “พะยาตะก่า” หรือ hpayadaga มาจากภาษาพม่าว่า *บะยาดะก่า* หมายถึงทายกทายิกาผู้ทำหน้าที่อุปถัมภ์อุปัฏฐากพระพุทธศาสนา) มีอีกชื่อว่าหม่องปัญโญ ต้นสกุล “อุปโยคิน”

หม่องปัญโญเคยนิมนต์ครูบาเถิ้มไปประเทศพม่า พาไปชมวัดบนเขาแห่งหนึ่งที่มีถนนสู่ยอดดอยมีรถขึ้นได้ และมีการติดไฟฟ้าบนพระเจดีย์นั้นยามค่ำ (เอกสารของพันตำรวจเอก อนุ เนินหาด ไม่ระบุว่าเจดีย์องค์นั้นคือพระธาตุชเวดากองหรือไม่) เมื่อครูบาเถิ้มกลับมาได้มีแนวคิดจะนำแบบอย่างดังกล่าวมาสร้างที่ดอยสุเทพบ้าง จึงหารือกับ พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และหลวงศรีประกาศ ซึ่งเพิ่งได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรคนแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ในตอนแรกเรื่องนี้ไม่มีใครสนใจ มองว่าเป็นสิ่งที่ทำสำเร็จได้ยาก ต้องใช้งบประมาณจำนวนมหาศาลและใช้เทคโนโลยีระดับสูง แต่ต่อมา พลตรี เจ้าแก้วนวรัฐ และหลวงศรีประกาศได้นำเรื่องไปปรารภกับครูบาเจ้าศรีวิชัย นำมาซึ่งการเห็นด้วยของทุกฝ่าย ครูบาเถิ้มจึงรับอาสาเป็นผู้ขึ้นไปสำรวจเส้นทางวางแผนตัดถนนหลายรอบ นำไม้ไปปักเป็นช่วง ๆ ทำเครื่องหมายกำหนดแนวไว้ก่อน

ครูบาเถิ้ม ถือเป็นเสาหลักในการเป็นผู้นำการก่อสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพเคียงบ่าเคียงไหล่คู่กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ดังที่กล่าวรายละเอียดมาแล้วในบทที่ ๑ ผลงานของครูบาเถิ้มนอกเหนือไปจากการสร้างทางขึ้นดอยสุเทพและบูรณะเสนาสนะหลายหลังในวัดพระธาตุดอยสุเทพแล้ว ท่านทั้งสองยังร่วม

กันบูรณะเสนาสนะในวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนอีกด้วย ส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ก็มีหลายแห่ง อาทิ วัดผาลาด (สกทาคามี) วัดแสนฝาง วัดเจดีย์หลวง กรณีของวัดเจดีย์หลวงนี้ มักถูกมองว่าเป็นวัดฝ่ายนิกายธรรมยุต ตามหลักแล้วครูบาเจ้าศรีวิชัยไม่น่าจะมีบทบาทเข้าไปดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ได้ แม้ไม่พบบันทึกหลักฐานจากเอกสารใด ๆ ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะวิหารวัดเจดีย์หลวง แต่จากคำบอกเล่าของทายาทนายห้างโมตีราม โกรานา ยืนยันว่านายห้างโมตีรามเคยนำวัสดุจากร้านสุโข มาร่วมบุญถวายครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะที่ช่วยครูบาเถิ้มบูรณะวิหารวัดเจดีย์หลวงจริง

ครูบาเถิ้มมรณภาพด้วยโรคภูมิแพ้กลิ่นดอกมณฑา(ดอกมณฑามีลักษณะคล้ายดอกบัวแต่ขนาดใหญ่กว่า) ซึ่งมีกลิ่นฉุนรุนแรง เนื่องจากมีผู้นำมาถวายท่าน ทันทีที่รับมาถือท่านมีอาการป่วยถึงกับเป็นลมและมรณภาพแบบกระทันหัน

ปริศนาเรื่องระยะเวลาการมรณภาพของครูบาเถิ้ม กล่าวกันเป็นสองแนวทาง ดังนี้

ตามการรับรู้เดิมที่เราเคยทราบในลักษณะมุขปาฐะ เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ตอนที่หลวงศรีประกาศไปเยี่ยมครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ๒๔๗๘ ถึง พฤษภาคม ๒๔๗๙ ครูบาเจ้าศรีวิชัยบอกหลวงศรีประกาศว่าไม่ต้องห่วงท่านทางนี้ ให้รีบกลับไปดูแลครูบาเถิ้มดีกว่า เพราะใกล้จะมรณภาพแล้ว หลวงศรีประกาศกล่าวตอบว่า เป็นไปไม่ได้เพราะครูบาเถิ้มยังแข็งแรงสมบูรณ์มาก ก่อนที่หลวงศรีประกาศจะมากรุงเทพก็เพิ่งไปกราบครูบาเถิ้มมาหมาด ๆ ครั้นเมื่อหลวงศรีประกาศเดินทางกลับมาเชียงใหม่ ก็พบว่าครูบาเถิ้มมรณภาพเสียแล้วจริง ๆ

ในขณะที่เอกสารประวัติวัดแสนฝาง เขียนโดยพันตำรวจเอก อนุ เนินหาด อ้างอิงการสัมภาษณ์คุณยายชิวเฮียง โจลานันท์ เจ้าของร้านวิศาลบรรณาคาร หน้ากาด (ตลาด) วโรรส เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๔ ท่านมีอายุ ๙๐ ปี เล่าว่า

“ครูบาเถิ้ม ถึงแก่มรณภาพก่อนที่ถนนขึ้นดอยสุเทพจะสร้างเสร็จ ในช่วงต้นปี ๒๔๗๘ ทำให้ครูบา

สารูปครูบาเถิ้มในวิหารวัดแสนฝาง พระเจดีย์รูปแบบพม่าที่วัดแสนฝางสร้างครอบโดยครูบาเถิ้ม

ภาพงานศพครูบาเถิ้ม โสภา ซึ่งทางวัดแสนฝางยืนยันว่าเป็นปราสาทศพและภาพครูบาเถิ้มจริง

ภาพซ้าย **รองอำมาตย์เอก หลวงอุปโยคิน ผู้อุปถัมภ์วัดแสนฝาง *ภาพขวา* คุณยายชิวเฮียง โจลานันท์ ภาพจากหนังสือประวัติวัดแสนฝาง ของ พ.ต.อ.อนุ เนินหาด**

เถิ้มไม่ได้ทันมาร่วมฉลองขึ้นรถยนต์ไปกับครูบาเจ้าศรีวิชัยในงานสมโภชเปิดทาง”

ส่วนหนังสืออีกเล่มของวัดแสนฝางคือ “ประวัติวัดแสนฝางเชียงใหม่ : ที่ระลึกเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี ฉลองถาวรวัตถุวัดแสนฝาง” กล่าวว่า

“ครูบาเถิ้มโสภา ได้มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ หลังจากสร้างทางขึ้นดอยสุเทพเสร็จพอดี”

ดังที่ทราบกันดีว่าการนับศักราชของเดือนมกราคมถึงมีนาคม จะต้องนับตามปีเก่าก่อน เพราะศักราชใหม่จะนับในช่วงหลังผ่านพ้นเดือนสงกรานต์ ดังนั้น พ.ศ. ๒๔๗๗ ในที่นี้ควรเป็นช่วงเวลาราวเดือนมีนาคมหรือต้นเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ นั่นเอง อยู่ในช่วงที่เพิ่งสร้างทางขึ้นดอยสุเทพเสร็จใหม่ๆ และหลังจากนั้นเตรียมจัดงานฉลองสมโภชเปิดทางในวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๗๘ ซึ่งครูบาเถิ้มได้ถึงแก่มรณภาพเสียก่อน จึงเห็นได้ว่าจากภาพถ่ายเก่างานสมโภชเปิดทางขึ้นดอยสุเทพในบทที่ ๑ ไม่ปรากฏภาพของครูบาเถิ้มอยู่ในเหตุการณ์ดังกล่าวแต่อย่างใด แสดงว่าท่านได้มรณภาพก่อนหน้านั้นแล้วจริงตามคำสัมภาษณ์ของคุณยายชิวเฮียง โจลานันท์

งานฌาปนกิจศพของครูบาเถิ้มจัดตามธรรมเนียมล้านนาซึ่งจะต้องลากปราสาทศพไปตามถนน จากวัดแสนฝาง ผ่านแยกอุปคุต ไปยังสุสานช้างคลาน กล่าวกันว่ามีผู้คนมาร่วมขบวนชนิดมืดฟ้ามัวดิน เนื่องจากช่วงนั้นผู้คนบังเกิดความศรัทธาต่อครูบาเถิ้มมาก รองเป็นที่สองต่อจากครูบาเจ้าศรีวิชัย เพราะยังเป็นบรรยากาศในช่วงเพิ่งผ่านพ้นการสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพเสร็จใหม่ๆ

ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย (อิ่นคำ วงษ์ษา) วัดประตูป่า ตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของพ่อโต่ง แม่บัวคำ วงษ์ษา เกิดเมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๑๘ ที่บ้านเดื่องก ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำปิง บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๙ และอุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ณ วัดเดื่องก ปัจจุบันคือวัดอุทุมพราราม (อุทุมพรแปลว่าผลมะเดื่อ) แต่ได้มาจำพรรษาที่วัดประตูป่า เพื่อศึกษาวิทยาคมกับครูบาอริยะ (ครูบาน้อย) เจ้าอาวาสวัดประตูป่ารูปที่ ๔ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ครูบาธรรมชัยได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดประตูป่า รูปที่ ๕ เป็นพระภิกษุผู้ทรงวิทยาคม มีประชาชนให้ความเคารพเลื่อมใสเป็นอันมาก รวมไปถึงพลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูน ได้ปวารณาตัวมาเป็นโยมอุปัฏฐากให้กับครูบาธรรมชัย

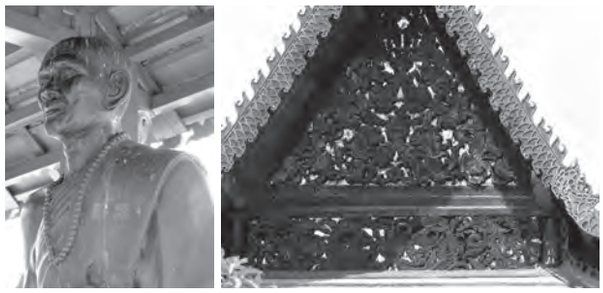

ภาพซ้าย สารูปครูบาธรรมชัย สล่า "ตุ๊ปี้" ที่วัดประตูป่า
ภาพขวา หน้าบันหอธรรมวัดประตูป่าที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยนำแผ่นทองคำเปลวมาร่วมบุญกับครูบาธรรมชัย

ครูบาธรรมชัยและครูบาเจ้าศรีวิชัยมีบทบาทร่วมงานกันหลายครั้ง ครั้งแรกคือต่างก็ได้รับอาราธนาจาก พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ให้ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุหริภุญไชยหลังจากที่ถูกพายุพัดกระหน่ำจนยอดฉัตรหักพังลงมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๓

และอีกครั้งคือในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเตรียมขบวนเดินทางพระภิกษุสามเณรและศิษยานุศิษย์คณะใหญ่จะไปบูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา ได้ออกตั้งต้นจากลำพูนเริ่มผ่านวัดแรกคือวัดประตูป่า และได้จำวัดที่นั่น ๑ ราตรี พร้อมกับมอบแผ่นทองคำเปลวจำนวน ๒,๐๐๐ อับ (แผ่น) สมทบให้ครูบาธรรมชัยในการบูรณะติดหน้าบันหอธรรม (หอไตร) ของวัดประตูป่า ดังที่พระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจได้รจนาคำคร่าวไว้ว่า

“พระไชยาท่านคลาจากวัด(เชียงยันต์ลำพูน)
นิราสผ้ายเดือนเมือ
ขึ้นสู่ทิศ วันตกแต่งเหนือ
*ท่องเที่ยวเมือ เถิง**ม่วงพันต้น***

หลังเที่ยงสองโมง ตะวันบ่ายปัน (พ้น)
ไปหยุดพักรนแดดฟัด
ที่นอกอาวา ***ประตูป่าวัด***
ยามเมื่ออั้นทันใด
ผู้เป็นเจ้าวัด ตนท่านสีลใส
*ชื่อ****ธัมมไชย*** *ผู้เป็นแก่เหง้า*
มานิมนต์ ไชยาท่านเจ้า
ทังขุยมเณรคณะ
ไปพักวิหาร สถานแห่งพระเลยลวดหื้อทำทาน
สมณะ เครื่องปริกขาร
คันเสร็จเมี้ยนทาน ***ธัมมไชยเจ้า***
พระสีวิไชย สีลใสบ่เส้า
*เอา****สองพันคำมอบอั๊บ***
ติดหอธัมม์ ประตูป่าวัด
เลยลวดผ้ายไคลคลา
ไปพักหน้าวัด เดื่อหงกสาขา
ริมสาครา แม่พิงฝ่ายหน้า
ครูบาปัญญา สัทธาแก่กล้า
หื้อสัทธาทังคณะ”

ครูบาธรรมชัย ยังคงได้รับอาราธนาจาก พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ให้เป็นประธานในการบูรณะเสนาสนะภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยอีกหลายครั้ง ครั้งสำคัญคือปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็นประธานรื้อทองจังโกหุ้มองค์พระธาตุหริภุญไชย และปี พ.ศ. ๒๔๗๔ บูรณะเจดีย์ปทุมวดี (สุวรรณเจดีย์) ได้พบกรุพระเปิมยุคหริภุญไชยใต้ฐานเจดีย์ ท่านได้นำมาไว้ในเจดีย์วัดประตูป่าส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งได้นำให้ประชาชนบูชาเพื่อนำเงินไปใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะถาวรวัตถุของวัดพระธาตุหริภุญชัยต่อไป

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ นิมนต์ครูบาธรรมชัยให้เปิดกรุพระเปิมที่สุวรรณเจดีย์อีกเป็นครั้งที่ ๒ เพื่อนำไปแจกบำรุงขวัญทหารและข้าราชการ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้รับนิมนต์ให้บูรณะวิหารพระเจ้าทันใจ ที่สร้างโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย (หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพไปแล้ว) ครูบาธรรมชัยมรณภาพเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๐๓ สิริรวมอายุได้ ๘๕ ปี พรรษา ๖๕

ครูบาอภิชัย อภิชโย วัดป่าตาล สหธรรมิกคุ๊ปี้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ***ภาพซ้าย*** **ภาพจากกู่อัฐิของท่าน** ***ภาพขวา*** **พระเจดีย์ศูนย์รวมจิตใจชาวยองที่วัดป่าตาล สร้างตามรูปแบบศิลปะจากรัฐฉาน**

ครูบาอภิชัย (พระอธิการใจ๋ อภิชโย) วัดป่าตาล อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ไม่ทราบปีศักราชที่ชาตะ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าตาลเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗ วัดป่าตาลนี้เป็นศูนย์กลางชุมชนชาวยองในเขตป่าซาง พระอุโบสถของวัดป่าตาลยังมีสถานะสำคัญคือ ใช้เป็นสถานที่ทำพิธีสังฆกรรมรวมของพระสงฆ์ในเขตตำบลม่วงน้อย อำเภอปากบ่อง (ป่าซาง) ในยุคนั้น ครูบาอภิชัยบวชเรียนในสำนักดอยแตของครูบาอุปละ ถือเป็นสหธรรมิก “ตุ๊ปี้” ร่วมครูบาอาจารย์เดียวกันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

พบว่าทุกครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมีกิจธุระต้องเดินทางขึ้นๆ ล่องๆ ระหว่างวัดบ้านปาง อำเภอลี้ ขึ้นสู่อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน หรือเข้าเชียงใหม่คราวใด ท่านจะต้องแวะจำวัดกลางแรมทางที่วัดป่าตาลเพื่อสนทนาธรรมกับครูบาอภิชัยเสมอ โดยเฉพาะครั้งสำคัญยิ่งในช่วงต้นปี พ.ศ. ๒๔๖๓ คราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้รับหนังสือเรียกตัวจากเจ้าคณะเมืองนครลำพูน และเจ้าผู้ครองนครลำพูนให้เข้าไปรายงานตัวรับทราบข้อกล่าวหาว่ากระทำความผิด ต้องถูกปัพพาชนียกรรม ขับออกจากลำพูนภายใน ๑๕ วันนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้พาคณะผู้ติดตามทั้งบรรพชิตและฆราวาสที่ทยอยเข้าร่วมสมทบตลอดเส้นทางเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่อรวมแล้วมีมากกว่า ๓,๐๐๐ ชีวิต เดิน

ยาตราบารมีจากวัดบ้านปางสู่วัดพระธาตุหริภุญชัย เป็นเวลา ๕ วัน ๔ คืนนั้น วัดป่าตาลเป็นวัดหนึ่งในบรรดาวัด ๙ แห่งที่ขบวน “ธรรมยาตรา” ของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เข้าพักในคืนที่ ๓

ครูบาอภิชัยสร้างคุณูปการมากมายตลอดช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสนานถึง ๕๔ ปี อาทิ สร้างโรงเรียนประชาบาลในเขตวัด (ปัจจุบันคือโรงเรียนบ้านป่าตาล แต่ภายหลังตัวโรงเรียนได้ย้ายออกมาอยู่อีกฟากฝั่งหนึ่งของถนนสาย ๑๐๖) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะเสนาสนะภายในวัดป่าตาล ซึ่งมีอายุเก่าแก่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๑๙ อาทิ พระธาตุเจดีย์ที่สร้างในยุคเริ่มแรกของการตั้งถิ่นฐานชาวยองในเขตป่าซาง ถือเป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่อลังการและงดงามมากที่สุดในเขตที่ประชากรชาวยองอาศัย และต่อมาในกระบวนการสร้างงานศิลปกรรมของครูบาเจ้าศรีวิชัย ท่านมักได้รับการอนุเคราะห์จากครูบาอภิชัยในการคัดเลือกสล่าหรือช่างศิลปกรรมฝีมือเยี่ยมจากละแวกบ้านป่าตาลและบ้านอื่นๆ ในเขตป่าซางส่งมาสมทบร่วมทำงานในคณะด้วยเสมอ ถือเป็นสหธรรมิกที่ดีต่อกัน จนครูบาอภิชัยมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑

ครูบาธรรมชัย (ครูบาใจ) วัดหนองข่วง (วัดศรีบุญเรือง) อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย มีศักดิ์เป็นญาติลูกพี่ลูกน้องของครูบาเจ้าศรีวิชัย และมีเชื้อสายกะเหรี่ยงเมืองลี้เช่นเดียวกัน ได้เดินธุดงค์มาปักหลักใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองเทิงตั้งแต่ยังหนุ่ม ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางขึ้นมาแถบเมืองเทิง ครูบาธรรมชัยในฐานะ “ตุ๊ปี้”ได้นิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุจอมศีล วัดเกี๋ยงดอย และเป็นประธานยกยอดฉัตรพระธาตุวัดหนองข่วงที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสอีกด้วย

ครูบาชัยยะลังกา(ครูบาก๋า) เป็นชาวบ้านฮั่ว ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เกิดวันอังคาร ปีแพะ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นบุตรของพ่ออนันต์ มารดาไม่ทราบชื่อ อายุครบบวชได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่ถือเคร่งในธุดงควัตรตลอดชีวิต มีความสันโดษอยู่ง่าย เน้นการธุดงค์จาริกโปรดสัตว์ตามหมู่บ้านทุรกันดารห่างไกล

ครูบาชัยยะลังกา วัดบ้านฮั่ว สหธรรมิก "ตุ๊ปี้" ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาคอนเป็นสามเณร

ครูบาชัยยะลังกามีอายุและพรรษามากกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยราว ๒ ทศวรรษ ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความเคารพนับถือในฐานะ “ตุ๊ปี้” เรื่องราวที่เรารู้จักกันดีถึงความสัมพันธ์ระหว่างสหธรรมิกทั้งสอง คือเหตุการณ์ที่เคยช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย กลางลำน้ำปิง ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ณ ที่นั้น ครูบาชัยยะลังกาเป็นพระอุปัชฌาย์ทำการบรรพชาและอุปสมบทให้ภิกษุสามเณรหลายรูป หนึ่งในนั้นมีครูบาชัยยะวงศาพัฒนา (ครูบาวงค์ วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม) ได้รับฉายาว่า สามเณรชัยลังกา (หรือสามเณรวงค์ ตั๊ะแหงม) ในวัย ๑๒ ปี

ต่อมาครูบาชัยยะลังกา พร้อมด้วยสามเณรวงค์ ได้เดินธุดงค์ต่อไปยังเขตตะวันตกรอยตะเข็บของเทือกเขาถนนธงชัย เข้าสู่เขตเมืองตื๋น เมืองม่าน หรือเขตพรมแดนประเทศพม่าเป็นเวลาหลายปี ที่วัดจอมหมอก ณ เมืองตื๋น (ปัจจุบันคือตำบลแม่ตื่น อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่) นั้น ครูบาชัยยะลังกาได้พบกับ “ครูบามหาป่า” (เป็นนามเดิมที่ชาวบ้านเรียกขาน “ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก” ในช่วงที่ท่านเน้นการเดินธุดงค์ก่อนที่จะมาจำพรรษาวัดพระพุทธบาทตากผ้า เป็นการถาวร) ครูบาชัยยะลังกาจึงได้ฝากสามเณรวงค์ให้เรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่อุปัฏฐากครูบา

มหาป่า จากนั้นครูบาชัยยะลังกาก็ปลีกวิเวกออกไปธุดงค์เพียงลำพัง ขึ้นไปทางเชียงแสน เชียงราย เชียงตุง เชียงรุ่ง และช่วงที่กลับมาแวะเยี่ยมญาติของท่านที่บ้านห้วยขี้เหล็ก ตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย นั้นท่านได้มรณภาพในท่านั่งขัดสมาธิภาวนาใต้ต้นไม้เขียวชอุ่ม ณ บ้านห้วยขี้เหล็กนั่นเองเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖

ปัจจุบันครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้สร้างกู่บรรจุอัฐิของครูบาชัยยะลังกาไว้ที่วัดดอยกู่ พร้อมนำอัฐิส่วนหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบรรจุไว้ในกู่หลังหนึ่งเคียงข้างกันด้วย (ที่ดอยกู่ มีกู่อัฐิจำนวนหลายหลัง ดูรายละเอียดในตอนที่กล่าวถึงเรื่องกู่และสารูปบรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัย)

ครูบานันตา นนฺโท วัดทุ่งม่านใต้-บ่อหิน ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีนามเดิมว่าอ้าย เกิดที่บ้านทุ่งม่านใต้ เมื่อวันเสาร์ พ.ศ. ๒๔๑๕ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๐ ค่ำ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๓ ปี ในพ.ศ. ๒๔๒๗ โดยครูบาธิวัดบ้านแคร่เป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ ๒๑ ปี มีครูบาขัตติโยวัดหนองร่อง เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า นนฺทาภิกขุ หลังจากนั้นอีก ๓ ปี ได้เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดทุ่งม่านใต้แทนเจ้าอาวาสรูปเดิมคือครูบาปัญญาซึ่งลาลิกขาไป ต่อมาครูบานันตาได้ฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อศึกษาสรรพวิชาความรู้ต่าง ๆ ทั้งด้านการก่อสร้างและการปฏิบัติกัมมัฏฐานกับ “ครูบาอาโนชัยธรรมจินดามุนี” (ครูบาโน มีชีวิตระหว่าง พ.ศ.๒๓๘๙-๒๔๕๔) เจ้าอาวาสวัดปงสนุกเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผู้เป็นพระมหาเถระรูปสำคัญและมีชื่อเสียงโด่งดังยิ่งของเมืองลำปาง และจากความที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยคุ้นเคยกับครูบานันตา จึงเชื่อกันว่าครูบาโนน่าจะเป็นอีกหนึ่งต้นแบบผู้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเกิดปฏิปทาในการมุ่งมั่นเดินสายบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ทั่วล้านนา

ครูบานันตาถือเป็น “ตุ๊ปี้” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย มีความสนใจและสันทัดด้านการก่อสร้างบูรณะวัดวาอารามเหมือนกับครูบาเจ้าศรีวิชัย จากหนังสือประวัติของครูบานันตาพบว่า ท่านได้ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์รวมทั้งสิ้น ๒๒ องค์ และพระวิหาร ๒๖ หลัง ท่านให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นธุระในการสานต่อสิ่งก่อสร้างในเขตลำปางตอนเหนือ จนถึงเขตอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แทนครูบาเจ้าศรีวิชัย หลังจากที่ได้วางรากฐานไว้แต่ยังสร้างไม่แล้วเสร็จหลายแห่ง อาทิ พระมหาธาตุเจดีย์ที่วัดพระเกิด วัดพระธาตุสบแสด ทั้งสองแห่งอยู่ในเขตอำเภอวังเหนือ ฯลฯ ในขณะเดียวกันครูบาเจ้าศรีวิชัยก็แวะเวียนมาช่วยก่อสร้างหอธรรมและอุโบสถให้แก่วัดทุ่งม่านใต้ของครูบานันตาด้วยเช่นกัน

ครูบานันตา นนฺโท เจ้าอาวาสวัดทุ่งม่านใต้ สล่า "ตุ๊ปี้"

ครูบานันตา เป็นผู้มีชื่อเสียงในด้านโหราศาสตร์ โดยเฉพาะเป็นผู้เชี่ยวชาญ “ตำนานพระราหู” และ “กะลามะพร้าวตาเดียว” ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ไม่ว่าครั้งใดก็ตาม ครูบานันตาจะต้องนั่งกัมมัฏฐานส่งแรงบุญบารมีไปช่วยให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยรอดพ้นภัย เป็นเวลานานตลอดหลายเดือนเสมอ ครูบานันตาถึงแก่มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๙๒

ครูบาพุทธิมา วัดก้อจอก (อยู่ทางไปน้ำตกก้อ) อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นญาติและสหธรรมิกกับครูบาสิระสา (หนานสิระสาเป็นลูกศิษย์สำคัญรูปหนึ่งของครูบาเจ้าศรีวิชัย) และมีศักดิ์เป็นน้าชายแท้ ๆ ของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ครูบาวงค์เรียกท่านว่า “ตุ๊น้าพุทธิมา” พื้นเดิมเป็นคนบ้านม่วงสามปี มีอายุแก่กว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยราว ๙ ปี

ครูบาพุทธิมาบรรพชาอุปสมบทและจำพรรษาอยู่ที่วัดก้อจอก และตำแหน่งสุดท้ายคือเจ้าอาวาสวัดป่าหก ตำบลลี้ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาบูรณะวัดพระธาตุห้าดวง ท่านได้ทำปาง (อ่าน ป๋าง หมายถึงเพิงพักชั่วคราว) อยู่ที่ริมทุ่งนาทางด้านทิศตะวันออกของวัด ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดป่าหก ครูบาพุทธิมาได้รับมอบหมายให้เป็นแม่กองคุมงานก่อสร้างวัดพระธาตุห้าดวงร่วมกับครูบาหน่อคำจากดอยสะเก็ด

ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายหลังจากสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ครูบาพุทธิมาได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง เนื่องจากเป็นผู้นำในการประสานเครือข่ายศิษยานุศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยในเขตอำเภอลี้ บ้านโฮ่ง ทุ่งหัวช้าง เถิน เสริมงาม ฯลฯ จึงถูกเจ้าคณะจังหวัดลำพูนปัพพาชนียกรรม (ขับ) ออกจากพื้นที่ท่านหลบมาจำพรรษากับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ และได้รับมอบหมายให้เป็นพระอุปัชฌาย์ทำการอุปสมบทให้กับครูบาอภิชัยขาวปีเป็นครั้งที่สามอีกด้วย ทำให้คณะสงฆ์ประกาศตามหาตัวท่านเพื่อให้ลาสิกขา ในข้อหาร่วมกระทำความผิดในการเป็นพระอุปัชฌาย์ให้หนานปี๋ ครูบาพุทธิมาต้องคอยหลบซ่อน ย้ายไปจำพรรษาอยู่เนินเขาด้านหลังวัดศรีโสดา ลดบทบาทตนเองด้วยการเก็บตัวอย่างเงียบๆ บั้นปลายชีวิตลาสิกขาไปอยู่ที่บ้านห้วยกาน (บ้างว่าบ้านห้วยห้า) อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ชาวบ้านเรียกท่านว่า “ลุงหนานปุ๊ด” (มาจากคำว่าพุทธิมา)

ครูบาอุปละ (กล่ำ อุปโล) วัดยั้งเมิน ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ คนทั่วไปมักเรียกครูบาอุปละว่า ครูบากล่ำ/ก่ำ (ภาษาล้านนาไม่ออกเสียงตัวควบกล้ำ) คำนี้แปลว่าสีดำคล้ำเข้ม สืบเนื่องมาจากท่านมักใส่จีวรสีออกมืดๆ ขมุกขมัว ไม่มีใครทราบปูมหลังด้านบ้านเกิดเมืองนอนของท่านแน่ชัดนัก บางท่านสันนิษฐานว่าอาจเป็นชาวบ้านหนองไหว อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีเชื้อสายกะเหรี่ยง ทราบกันแต่เพียงว่าก่อนจะมาอยู่ที่อำเภอสะเมิง ท่านเดินทางมาจากวัดหัวฝาย บ้านหัวฝาย ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันยังมีเครื่องอัฐบริขารของท่านอยู่ที่วัดหัวฝาย

ครูบาเจ้าศรีวิชัย รู้จักกับครูบาอุปละในช่วงที่ต้องเดินทางมาบูรณปฏิสังขรณ์วัดในแถบอำเภอสะเมิง อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตรงกับช่วงเวลาที่เจ้าไชยวรเชษฐ์ ณ เชียงใหม่ ดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอสะเมิง (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๗) ไม่มีใครทราบว่าครูบาอุปละชาตะในปีใด มีอายุแก่หรืออ่อนกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างไร แต่ชาวสะเมิงหลายท่านยืนยันว่า เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยพบกับครูบาอุปละ ท่านมักกราบทำความเคารพก่อน แล้วหาที่นั่งให้อยู่สูงกว่าเสมอ หากเป็นดังนี้ครูบาอุปละก็น่าจะเป็น “ตุ๊ปี้”

ครูบาอุปละเป็นพระที่มีบุคลิกและอุปนิสัยใจคอลักษณะพิเศษ แปลกประหลาดกว่าพระภิกษุทั่วไป กล่าวคือ ชอบจิบเหล้าเป็นอาจิณ วันละนิดวันละหน่อยเนื่องจากอากาศบนดอยสูงหนาวจัด โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยจะปรารภในเชิงห้ามปรามชาวบ้านที่มองครูบาอุปละในแง่ร้ายหาว่าท่านทุศีลข้อ ๕ (ข้อสุราเมรัย) ว่า

“ครูบาอุปละมีบุญเหนือกว่าเฮา แต่ยังมีวิบากกรรมอยู่ ชาวบ้านอย่าไปว่าร้ายท่าน”

กล่าวกันว่าท่านเป็นนักบวชที่ทรงอภิญญาสามารถล่องหนหายตัวย่นระยะทางได้ และเป็นผู้ถือสัจจะวาจายิ่งกว่าสิ่งใด เช่น หากท่านบอกว่าต้องการงบประมาณในการก่อสร้างจำนวนเท่าไหร่ ท่านก็จะรับเท่าที่ขอนั้นจริงๆ เงินที่เหลือเกินกว่านั้นท่านจะไม่ยอมรับเด็ดขาด

ครูบาอุปละได้ช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์วัดในแถบอำเภอสะเมิงหลายแห่ง ได้แก่ วัดยั้งเมิน วัดพระธาตุม่อนเปี๊ยะ วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม นอกจากนี้แล้วบางท่านยังกล่าวว่าครูบาอุปละได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปช่วยก่อสร้างเสนาสนะในเขตที่ทุรกันดารเดินทางยากลำบากถึงวัดจันทร์ (เดิมอยู่อำเภอแม่แจ่ม แต่ปัจจุบันขึ้นกับอำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่) และกลุ่มเมืองแปงเมืองปาย ที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนอีกด้วย ครูบาอุปละมีความสามารถเฉพาะตัว คือสามารถปีนขึ้นไปก่อเจดีย์

ได้เลยโดยไม่ต้องใช้นั่งร้านช่วย ครูบาอุปละมรณภาพที่ริมน้ำแม่ขาน บ้านอมลอง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม่ทราบศักราชและไม่มีภาพถ่ายของท่าน

ครูบาศรีวิชัย สิริวิชโย (ชื่อและฉายาซ้ำกับครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง) บางท่านบอกว่าเดิมชื่อครูบาอินสม วัดแม่ขะจาน ตำบลขี้เหล็ก อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสหธรรมิกที่ร่วมงานด้านการบูรณปฏิสังขรณ์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ในเขตพื้นที่อำเภอแม่แตงหลายแห่ง อาทิ วัดแม่ขะจาน วัดร่ำเปิง วัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง วัดพระธาตุจอมงืด ฯลฯ ประวัติความเป็นมาของท่านไม่ค่อยมีการบันทึกหรือกล่าวถึงกันมากนัก

ครูบาศรีวิชัยน้อย วัดร้องแหย่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิมคือ “ครูบาธรรมชัย” ที่เรียก “ครูบาศรีวิชัยน้อย” เหตุเพราะมีรูปร่างเล็กผอมบาง อีกทั้งเพื่อมิให้สับสนกับชื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยแห่งวัดบ้านปาง ครูบาศรีวิชัยน้อยมีอายุและพรรษามากกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเกือบสามทศวรรษ ท่านเกิดปี พ.ศ. ๒๓๙๔ มีศักดิ์เป็น ตุ๊ปี้ บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดร้องแหย่ง และอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดศรีสุพรรณ ตำบลหนองแก๋ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วกลับมาจำพรรษาที่วัดร้องแหย่ง เป็นพระสอนกัมมัฏฐานที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก และมักแวะเวียนไปเสวนาธรรมกับสหธรรมิก “ตุ๊ปี้” รูปนี้บ่อยครั้ง อีกทั้งครูบาศรีวิชัยน้อยยังเป็นอาจารย์ผู้สอนกัมมัฏฐานให้แก่ ครูบาชุ่ม โพธิโก วัดวังมุย จังหวัดลำพูน ครูบาจันทร์แก้ว คนฺธสีโล วัดศรีสว่าง ถนนวัวลาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ครูบาศรีวิชัยน้อยมรณภาพ พ.ศ. ๒๔๘๙ สิริรวมอายุ ๙๕ ปี

ครูบาดวงทิพย์ นนฺโท วัดสันป่ายาง ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ภาษาล้านนาออกเสียง “ดวงติ๊บ” เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๑๐ สิริรวมอายุได้ ๘๒ ปี พรรษา ๖๒ เป็นสหธรรมิก “ตุ๊น้อง” มีอายุน้อยกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย ๗ ปี เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงให้ศิษยานุศิษย์ของท่านในสายอำเภอแม่ริม อำเภอแม่แตง อำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ฯลฯ มารวมตัวกันสนองงานรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเวลาเดินทางมาบูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างวัดใดๆ ก็ตามในละแวกนั้นๆ ที่ลูกศิษย์แต่ละรูปจำพรรษาอยู่ ด้วยความที่ครูบาดวงทิพย์เป็นพระที่มีความสามารถสูง ทั้งทางด้านงานพัฒนา และทั้งด้านปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน รวมถึงคาถาอาคมต่างๆ จึงมีลูกศิษย์ลูกหามากมาย ลูกศิษย์รูปสำคัญของครูบาดวงทิพย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาก ได้แก่ ครูบาธรรมธิ วัดสันป่าตึง และครูบาน้อย วัดบ้านปง เป็นต้น ต่อมาทั้งหมดได้มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย และต่างก็มีบทบาทในด้านการฟื้นฟูพัฒนาวัดร้างตามรอยปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัยเหมือนกันหมดทุกรูป

ภาพซ้าย **ครูบาศรีวิชัยน้อย วัดร้องแหย่ง "ตุ๊ปี้"**
ภาพขวา **ครูบาดวงทิพย์ นนฺโท วัดสันป่ายาง "ตุ๊น้อง"**

ผลงานการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะของครูบาดวงทิพย์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลอำนวยความสะดวกให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัยชิ้นสำคัญ ได้แก่ ร่วมบูรณะวิหารครอบรอยพระบาท ณ วัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม และบูรณะเสนาสนะภายในวัดหนองบัว อำเภอแม่แตง เป็นต้น ครูบาดวงทิพย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระภิกษุที่มีความสมถะ ฉันภัตตาหารมื้อเดียว ไม่สวมรองเท้า ไม่เคยอวดอ้างตัว ถ่อมตน อัธยาศัยดีเยี่ยม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นที่รักเคารพของชาวบ้านในอำเภอแม่แตงและละแวกใกล้เคียง เวลาที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางผ่านมา

ภาพซ้าย ครูบาเป็ง (ครูบาอินต๊ะ) วัดเขาแก้วปินหวาน เมืองเถิน
ภาพขวา ครูบาเมธาวี วัดดอกเอื้อง เชียงใหม่ ทั้งสองเป็นสหธรรมิก
อาวุโส คือเป็น "ตุ๊ปี้" กึ่งครูบาอาจารย์ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ภาพซ้าย ครูบาอินทวงศ์ อินฺทวโส วัดอินทขีล
ภาพขวา ครูบายศ ธนญฺชโย วัดห้วยกาน

เขตแม่แตงนี้ ท่านจะต้องแวะมาจำวัดที่วัดสันป่ายางทุกครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนธรรมะและหารือเรื่องการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดต่าง ๆ กับครูบาดวงทิพย์

ครูบาเป็ง อินฺทวิชโย (ครูบาอินต๊ะ) วัดเขาแก้วปินหวาน ตำบลสองแคว อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง มีฐานะเป็น “ตุ๊ปี้” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาเป็งหรือครูบาอินต๊ะมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับครูบาปัญโญ วิชโย เจ้าอาวาสวัดหนองป่าตึง ผู้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทุกครั้งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องมาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะในแถบอำเภอเถิน แม่พริก สบปราบ จังหวัดลำปาง ท่านจะต้องแวะเวียนมากราบครูบาเป็งเสมอ

ครูบาเมธาวี (บุญตัน) วัดดอกเอื้อง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิมบุญตัน เป็นชาวอำเภอสันทราย อายุรุ่นเก่ากว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยราว ๒๐ ปี มีศักดิ์เป็น “ตุ๊ปี้” หรือพระอาวุโสที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความเคารพนับถือมากรูปหนึ่ง ครูบาเจ้าศรีวิชัยยังได้ช่วยบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดดอกเอื้อง มีรายละเอียดกล่าวถึงแล้วในบทที่ ๔

ครูบาอินทวงศ์ อินฺทวโส วัดอินทขิล (อินทขีล) ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน หรือพระอธิการอินทวงศ์ นามเดิมอิ่นแก้ว ครูบาอินทวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๑๗ และมรณะวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ สิริรวมอายุ ๙๕ ปี เป็นสหธรรมิก “ตุ๊ปี้” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นเจ้าอาวาสวัดอินทขีล ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๕๑๑ มีบทบาทสำคัญในช่วงการเคลื่อนขบวนศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมาจากวัดบ้านปางไปสู่วัดกู่ละมัก เมื่อช่วงปลายเดือนมีนาคม ถึงกลางเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ คณะธรรมยาตราได้แวะพักสรีระศพครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ด้านนอกวัดอินทขีล ในยุคที่ครูบาอินทวงศ์เป็นเจ้าอาวาส

ครูบายศ ธนญฺชโย วัดห้วยกาน บ้านห้วยกาน ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยกานระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๗๒ ถือเป็นสหธรรมิก “ตุ๊ปี้” อีกรูปหนึ่งที่มีความผูกพันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับครูบายศนั้น ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมากนัก ภายหลังจากที่ครูบายศมรณภาพราว ๗ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัดห้วยกาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙

พระครูปัญญาวรวัตร หรือ **ครูบาผาผ่า** วัดผาผ่า บ้านแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๓๒ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๒ ปีขาล เป็นบุตรของนายปั๋น และนางธิ คำภีระ ซึ่งได้คลอดทารกในสวนจึงมีชื่อว่า “สวน” ตามสถานที่สูติกาล บรรพชากับ “ครูบาเต๋จ๊ะ” (เตชะ) เมื่ออายุ

๑๗ ปี เป็นสามเณรผู้ปราดเปรื่อง ศึกษาเรียนรู้วิชชาทางธรรมอย่างรวดเร็ว อาทิ คัมภีร์มูลกัจจายน์ พระสูตร พระพุทธมนต์ รวมถึงการฝึกกัมมัฏฐานจนสมาธิจิตแก่กล้าตั้งแต่เยาว์วัย ผ่านไปได้ ๔ พรรษา จึงอุปสมบท เมื่ออายุ ๒๑ ปี ณ พัทธสีมาวัดผาผ่า มี “ครูบาตุ้ย” จากวัดห้วยสิงห์เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า “ปญฺญาวโร” แปลว่าผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ซึ่งเป็นรากของนามว่าพระครูปัญญาวรวัตรในยุคหลัง จากนั้นไม่นานได้เป็นเจ้าอาวาสวัดผาผ่าสืบแทนท่านครูบาเต๋จ๊ะที่สิ้นอายุขัย

พระปญฺญาวโร มักได้รับการเรียกขานว่า “ครูบาผาผ่า” ตามชื่อวัด เป็นพระที่สันโดษ มักน้อย มักหลีกเร้นความวุ่นวาย ปลีกวิเวกไปปฏิบัติกัมมัฏฐานในถ้ำ มีความสามารถพิเศษในด้านการรักษาโรคคนไข้คล้ายหมอยา

จากวาจาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่ได้กล่าวแก่ศรัทธาญาติโยมชาวแม่ฮ่องสอนตอนใต้ จำนวนมากที่นิยมพากันหลั่งไหลไปทำบุญขอศีลขอพรกับท่านที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ทั้ง ๆ ที่การคมนาคมในสมัยนั้นทุรกันดาร ต้องเดินเท้าขึ้นเขาลงห้วยนานถึง ๗ วัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เห็นความลำบากยากเข็ญจึงได้เอ่ยประโยคหนึ่งว่า

“ต่อไปไม่จำเป็นจะต้องมาทำบุญกับอาตมาถึงที่นี่ก็ได้ มีอะไรก็ให้ไปหา “ตุ๊น้อง” ที่วัดดอยล้อม (ชื่อเก่าของวัดผาผ่า เรียกตามทำเลที่ตั้งของหุบเขาที่รายล้อมวัดในลักษณะรูปวงรี) *เมืองยวมแทน เพราะท่านมีบุญบารมีแก่กล้าทุกอย่างเหมือนกัน เพียงแต่ตุ๊น้องไม่ชอบแสดงตนเท่านั้น”*

คำว่าเมืองยวมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยระบุนั้น ในที่นี้มิได้หมายถึงอำเภอขุนยวม แต่หมายถึงอำเภอแม่สะเรียง (รวมทั้งอำเภอสบเมยซึ่งแยกตัวออกมาภายหลัง) เพราะในอดีตสมัยล้านนาดินแดนตอนใต้จังหวัดแม่ฮ่องสอนนี้เคยเป็น “เมืองยวม” มาก่อน เป็นการตั้งนามตามชื่อเมืองที่แม่น้ำยวมไหลผ่าน

พระครูสัทธาภิรัตน์ หรือ **ครูบาอิ่นแก้ว อภิชโย** วัดกาสา บ้านแม่จัน ตำบลแม่จัน อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เกิดปี พ.ศ. ๒๔๒๔ เป็นสหธรรมิก “ตุ๊น้อง”

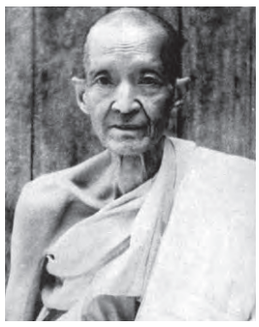

ภาพซ้าย **พระครูปัญญาวรวัตร ครูบาผาผ่า ปญฺญาวโร วัดผาผ่า แม่ฮ่องสอน**
ภาพล่าง **จิตรกรรมฝาผนังที่ศาลาบาตรวัดกาสา เขียนภาพครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาอิ่นแก้ว อภิชโย และครูบาทิพย์ คนฺโธ ลูกศิษย์ของครูบาอิ่นแก้ว แสดงถึงการสืบสายธรรมตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัย**

ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ครูบาอิ่นแก้วเป็นกำลังหลักในการช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัย และเดิมทีวัดกาสาตั้งอยู่ริมน้ำแม่จัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นผู้แนะนำให้ครูบาอิ่นแก้วย้ายวัดกาสามาสร้างใหม่ ณ สถานที่ตั้งปัจจุบัน จากคำบอกเล่าคนในพื้นที่ระบุว่าพระธาตุของวัดกาสาองค์ปัจจุบันสร้างตรงจุดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเคยนั่งปลงผม

ครูบาแก้ว กาวิชโย วัดท่าตอน เมืองฝาง (ก่อนจะแยกเป็นอำเภอแม่อาย) จังหวัดเชียงใหม่ เดิมเป็นชาวบ้านเมืองเลน อำเภอสันทราย ย้ายมาอยู่กับครูบาเตจ๊ะ (เดชา) ที่วัดมงคลสถาน (แม่แหลงดอนชัย) มีอายุและพรรษาอ่อนกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑ รอบ ถือเป็นสหธรรมิก “ตุ๊น้องกึ่งลูกศิษย์” ที่คอยช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อสร้างเสนาสนะในเขตเมืองฝางและละแวกใกล้เคียง เป็นเจ้าอาวาสวัดท่าตอนรูปแรก ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๔-๒๔๘๙

สมเด็จพระอริญวาสี พระปี้หลวง วัดป่าปง บ้านป่าปง เมืองยอง จังหวัดเชียงตุง รัฐฉาน ประเทศพม่า เป็นสหธรรมิกพระปี้ (ภาษาล้านนา เรียกพระ

ภาพซ้าย ครูบาอิ่นแก้ว อภิชโย วัดกาสา อ.แม่จัน "ตุ๊น้อง"
ภาพขวา สมเด็จพระอรัญวาสี "พระปี้หลวง" วัดป่าปง เมืองยอง
ทั้งสองมีส่วนช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์
พระธาตุดอยตุง อ.แม่สาย

ภิกษุว่า "ตุ๊" และเรียกผู้ที่บวชสามเณรว่า "พระ" ในกรณีของพระปี้หลวงรูปนี้ ท่านบรรพชาเป็นสามเณรเท่านั้น) ซึ่งท่านได้ยินชื่อเสียงกิตติศัพท์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้วบังเกิดศรัทธาปสาทะอย่างแรงกล้า จึงเดินทางไกลมาช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุดอยตุง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และวัดพระเจ้าตนหลวง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

มีเรื่องเล่าเชิงมุขปาฐะว่า ขณะที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังรื้อโครงอาคารวิหารหลังเดิมของวัดพระเจ้าตนหลวงอยู่นั้น ปรากฏว่าไม่มีใครสามารถยกขื่อคานวิหารออกมาได้สำเร็จ แม้แต่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเอง ท่านกำหนดดูวาระจิตอยู่ชั่วครู่ จากนั้นจึงกล่าวต่อญาติโยมว่า "เดี๋ยวจะมีเจ้าของเขามายกให้เอง ต้องรออีก ๑-๒ วัน" ปรากฏว่าเพียงไม่กี่วัน สมเด็จพระอรัญวาสี พระปี้หลวง วัดป่าปง จากเมืองยองได้เดินทางมาถึงเมืองพะเยา และเป็นผู้ที่สามารถยกขื่อคานวิหารนั้นได้ เหตุการณ์นี้เป็นที่โจษขานกันในเขตพื้นที่เมืองพะเยา

ครูบาสิทธิวัง วัดอักโขชัยคีรี อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (เดิมอยู่วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน) เป็นสหธรรมิกที่มีสัมพันธ์อันดีต่อกัน เป็นผู้นิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะที่กำลังจำพรรษาและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดพระเจ้าตนหลวงอยู่ที่เมืองพะเยา ให้เดินทางมาบูรณะวัดร้าง และวัดที่มี

ภาพซ้าย ครูบายาสลี ธรรมสร วัดทุ่งคา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง
ภาพล่าง ครูบากาบและครูบาควง สองพี่น้องที่เป็นสหธรรมิกกับครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดต้นโชค

พระสงฆ์จำพรรษาหลายแห่งในละแวกอำเภอแจ้ห่มและอำเภอเมืองปาน ได้แก่ วัดผาแดงหลวง วัดสบลี วัดศรีหลวงแจ้ซ้อน วัดพระธาตุดอยเต่าคำ วัดดงนั่งคีรีชัย วัดอักโขชัยคีรี เป็นต้น

ครูบายาสลี ธรรมสร (เจ้าอธิการทองสุข ธมฺมสโร) วัดทุ่งคา ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เป็นพระภิกษุที่มีอายุร่วมสมัยกับครูบาเจ้าศรีวิชัย มีบทบาทขับเคลื่อนในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่งในละแวกบ้านทุ่งคา บ้านทุ่งคาใต้ บ้านหนองกอก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ร่วมกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เช่นวัดพระธาตุเขาสร้อย (วัดทุ่งตึง) และวัดพระธาตุยือเต่า มีศักดิ์เป็น "ตุ๊น้อง" ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องจากมีอายุอ่อนเดือนกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยเล็กน้อย มีนามเดิมว่า ทองสุข อดเหนียว เกิดเมื่อวันศุกร์ ในช่วงต้นปีเถาะ คาบเกี่ยวระหว่าง พ.ศ ๒๔๒๑-๒๔๒๒ ณ บ้านทุ่งคา เป็นบุตรของพ่อคำใจและแม่คำมี อดเหนียว บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัด

ทุ่งคาเมื่ออายุได้ ๑๒ ปี พ.ศ. ๒๔๓๓ และเมื่ออายุ ๒๑ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้รับฉายาว่า “ธมฺมสโร” แปลว่า ผู้ระลึกธรรม ต่อมาได้ออกธุดงค์กรรมอย่างเคร่งครัด ฉันอาหารมื้อเดียว ศึกษาธรรมวินัยกับ “ครูบาวงค์” วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จากนั้นท่านมักเทศนาเรื่อง “ปาริสุทธิศีล ๔” ให้ศรัทธาญาติโยมฟังเสมอ

ต่อมาท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งคา และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลแม่สุก เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นพระนักพัฒนาที่มีปฏิปทาเดียวกันกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ทุกวันนี้มีประเพณีรำลึกถึงครูบายาสลี ซึ่งมรณภาพปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เมื่ออายุ ๗๔ ปี ๕๓ พรรษา ในงานวันสรงน้ำพระธาตุยือเต่า เดือน ๕ เป็งของทุกปี (หรือวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๗ ของภาคกลาง)

ครูบากาบ อภิวโส (ครูบาอภิวงค์) และ **ครูบาดวง สุวณฺโณ (ครูบาสุพรรณ)**

สองพี่น้องแห่งวัดต้นโชค ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ทั้งสองเกิดที่บ้านม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นลูกศิษย์ในสำนักดอยแตสายครูบาอุปละเช่นเดียวกัน เป็นสหธรรมิก “ตุ๊น้อง” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบากาบเกิดปี พ.ศ. ๒๔๒๙ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุได้ ๑๒ ปี ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๔ ของวัดต้นโชคระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๕๗-๒๔๘๘ สิริรวมอายุได้ ๕๙ ปี พรรษา ๓๙

ส่วนครูบาดวง เกิดปี พ.ศ. ๒๔๓๙ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๕ ของวัดต้นโชคระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๕๒๓ สิริรวมอายุได้ ๘๔ ปี พรรษา ๖๔

วัดต้นโชคเป็นอีกวัดหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องแวะมาจำวัดในคราวเดินทางผ่านอยู่เสมอ เคยมีกุฏิของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดนี้ สร้างให้โดยครูบากาบ แต่ภายหลังได้รื้อไปแล้ว สามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ ๔ ตอนที่กล่าวถึงวัดต้นโชค

มีการพบคัมภีร์ใบลานที่วัดต้นโชค เขียนจารประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอักษรธัมม์ล้านนาโดยครูบาดวงและหนานหมวก ระบุ พ.ศ. ๒๔๙๒ ความยาว ๗๐ หน้าลาน

พระครูวรรณรังสี หรือ **ครูบาจันทร์ โสติโก** วัดศรีดอนไชย ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยดำเนินการบูรณะพระธาตุภูขวาง ครูบาจันทร์ทำหน้าที่เป็นสหธรรมิกต้อนรับขับสู้ ช่วยจัดหาศิษยานุศิษย์มาช่วยเหลือ เพราะท่านเป็นเจ้าคณะตำบลห้วยแก้ว

นอกจากนี้แล้วยังมีครูบาพรหมเสน พฺรหฺมเสโน วัดป่าเส้า ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, ครูบาอินหวัน วัดห้วยห้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน, ครูบาส้อ (ครูบาซ้อ) วัดท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน, ครูบาศรี อริยวโส วัดป่าบุก อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน, ครูบาเกี๋ยงคำ กลฺลยาโณ วัดแม่ขะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, ครูบาญาณะ วัดหนองตอง ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่, ครูบาอริยะ (อินถา) วัดท้าวบุญเรือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ ครูบาแก้ว วัดป่าแดง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งเท่านั้นในบรรดาสหธรรมิก “ตุ๊ปี้ ตุ๊น้อง” ซึ่งยังมีอีกจำนวนหลายรูป หากมิอาจระบุนามได้หมดทุกรูปในที่นี้ จึงกล่าวแต่พอสังเขป ◉

ลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้

ลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้

การแยกนำเสนอลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ออกเป็น ๒ กลุ่ม คือกลุ่มที่มีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ทั้งตอนบรรพชาเป็นสามเณรก็ดี หรือทั้งตอนอุปสมบทเป็นพระภิกษุก็ดี กับอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นศิษย์ที่มีพระเถระรูปอื่นเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ แต่ภายหลังได้มาปวารณาฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ในที่นี้ ก็เพื่อวัตถุประสงค์ ๒ ประการคือ

๑. ต้องการทราบทำเนียบนามว่าศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้โดยตรงนั้น มีรูปใดกันบ้าง อันเนื่องมาจากทุกครั้งที่ทางคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายล้านนา (ในการต้องอธิกรณ์ครั้งแรก ๆ) และทั้งคณะสงฆ์ฝ่ายสยาม (ในการต้องอธิกรณ์ครั้งหลังสุด) แจ้งข้อกล่าวหาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยว่ากระทำผิดพระวินัยร้ายแรง หนึ่งในนั้นมักมีข้ออ้างเรื่องการตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อนอยู่ด้วยเสมอ ทำให้เกิดข้อกังขาว่าศิษยานุศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำการบรรพชาอุปสมบทให้นั้น มีจำนวนมากน้อยเพียงใด มีชีวประวัติความเป็นมาอย่างไร แต่ละรูปมีชะตากรรมเช่นไร (ศึกษาเท่าที่สามารถสืบค้นได้) เพราะจากหลักฐานประวัติที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ทำการออกใบสุทธิให้แก่พระภิกษุที่ท่านอุปสมบทนั้น พบว่ามีรหัสหมายเลขจำนวนมากกว่า ๒,๐๐๐ หมายเลข หากหมายเลขเหล่านั้นสื่อถึงจำนวนพระภิกษุสามเณรที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย บรรพชาอุปสมบทให้จริง ย่อมถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจยิ่ง เพราะไม่เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้มาก่อนบนผืนแผ่นดินไทย

๒. หากไม่จำแนกแยกแยะกลุ่มลูกศิษย์ที่มีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ออกจากกลุ่มลูกศิษย์ที่มาปวารณาฝากตัวเป็นศิษย์ภายหลังแล้ว นานวันเข้าก็จะยิ่งทำให้ผู้ศึกษาประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยละเลยหรือมองข้ามลูกศิษย์ก้นกุฏิครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปสำคัญ ๆ ไป เนื่องจากมีศิษย์จำนวนมากถึง ๙๐ % ที่ได้รับผลกระทบจากคดีต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะครั้งสุดท้าย ทำให้ต้องลาสิกขาบทออกไป บ้างอยู่ในสภาพนุ่งห่มผ้าขาว บ้างกลายเป็นพ่อน้อยพ่อหนาน (น้อย หมายถึงสึกตั้งแต่ยังเป็นสามเณร หนาน มาจากคำว่า ขนาน หมายถึงสึกหลังจากที่เคยบวชเป็นพระภิกษุแล้ว) หรือเรียกโดยรวมว่าอยู่ในสถานะ “โยมอุปัฏฐาก” มากกว่าจะมรณภาพในผ้าเหลือง จึงไม่ได้มีชื่อเสียงโด่งดังในสถานะของพระที่มีสมณศักดิ์สูง หรือเป็นเกจิอาจารย์มีผู้รู้จักในวงกว้าง ไม่มีหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพเพราะกลายสภาพเป็นเพศฆราวาสแล้ว ผิดกับลูกศิษย์อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากไม่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย

อนึ่ง การศึกษาบทบาทของศิษยานุศิษย์ในทุก ๆ สาย ไม่ว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ หรือมาปวารณาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ท่านภายหลังก็ตาม ต่างล้วนมีบทบาทความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะศิษย์ทุกรูปต่างก็มีความศรัทธาต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเหมือนกัน มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลรับใช้งานพระศาสนาตามปณิธานของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้สัมฤทธิผล จนอาจกล่าวได้ว่าศิษยานุศิษย์ทุกรูปทุกกลุ่ม ล้วนคือผู้อยู่เบื้องหลังแห่งความสำเร็จในการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะทั่วล้านนาของครูบาเจ้าศรีวิชัย อย่างน่าอัศจรรย์

รายนามของศิษยานุศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำการบรรพชาและอุปสมบทให้ เท่าที่ศึกษาค้นคว้ารวบรวมมาได้ส่วนหนึ่ง มีดังนี้

ครูบาอภิชัยขาวปี วัดพระพุทธบาทผาหนาม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ครูบาอภิชัยขาวปี มีเชื้อสายลัวะ เป็นชาวบ้านแม่เทย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน บรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ มีฉายาว่า “พระอภิชัย อภิชโย” เหตุที่ถูกเรียกว่า “ผ้าขาวปี” นั้นมาจากการที่ถูกจับสึกให้นุ่งห่มผ้าขาว และมีนามเดิม

พระครูสรภังค์ วัดนันทาราม พระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ของเชียงใหม่ เป็นพระอุปัชฌาย์ครั้งที่ ๒ ให้ครูบาอภิชัยขาวปี

ครูบาอภิชัยขาวปี (อภิชัย อภิชโย) ถ่ายที่วัดพระพุทธบาทผาหนาม ช่วงบั้นปลายชีวิต ถือพัดแบบพิเศษ ไม่ใช่พัดใบตาลเหมือนตอนยังหนุ่ม

ว่า “จำปี” เนื่องจากเกิดในช่วงวันปากปี หรือ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๒ ตรงกับปีฉลู

ระหว่างอายุ ๒๔ ปีจนถึงอายุ ๓๕ ปี ครูบาอภิชัยขาวปีอุทิศตนมุ่งมั่นงานก่อสร้างปฏิสังขรณ์วัดร้างต่าง ๆ ตามแนวทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยวางไว้อย่างเต็มที่ นอกจากแถบอำเภอลี้ แม่ทา บ้านโฮ่งในจังหวัดลำพูนแล้ว ท่านยังได้เดินทางไปก่อสร้างศาสนสถานทั่วล้านนา ทั้งในลำปาง พะเยา เชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ตาก และข้ามเขตแดนพม่าแถบลุ่มน้ำแม่เมยและสาละวินอีกด้วย ก่อนจะพบกับวิกฤติชีวิตด้วยมรสุมทางการปกครองของคณะสงฆ์เมืองลี้ที่เคร่งครัดกฎระเบียบ เหตุเพราะท่านเป็นคนสนิทหรือ “มือขวา” ของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ครูบาอภิชัยขาวปีถูกจับสึกครั้งแรก ในข้อหาหลบเลี่ยงการเกณฑ์ทหาร (ได้กล่าวถึงแล้วในบทที่ ๑ ว่าด้วยคดีต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย) และต้องโทษจองจำอยู่ในคุก (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย) ในระหว่างนั้นท่านได้ริเริ่มสร้างโรงพยาบาลลำพูนจนแล้วเสร็จ เนื่องจากได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของนักโทษในเรือนจำที่แสนจะอนาถา

หลังจากพ้นโทษจองจำนานกว่า ๖ เดือนแล้ว ครูบาอภิชัยขาวปีได้บวชครั้งที่สอง โดยมีพระครูสรภังค์ (เทพวงศ์ เทวว์โส) วัดนันทาราม ตำแหน่งเจ้าคณะแขวงเมืองนครเชียงใหม่ (ปกติดูแลเขตพื้นที่อำเภอสะเมิง) เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ เนื่องจากขณะนั้นครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ในสถานะลำบากเพิ่งพ้นจากการต้องอธิกรณ์มาได้ไม่นาน ภายหลังพระครูสรภังค์ถูกลดบทบาทลงไม่ให้มีหน้าที่ดูแลสงฆ์ในพื้นที่ มาเป็นพระครูกิตติมศักดิ์แทน

ครูบาอภิชัยขาวปีถือเป็นศิษย์รูปสำคัญที่สุดในบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหมดของครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องจากมีความสนิทสนมรับใช้ใกล้ชิดครูบาเจ้าศรีวิชัยมากที่สุด และมีปฏิปทาเดินตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการตั้งมโนปณิธานว่าปรารถนาพระโพธิญาณ (จะเป็นพระโพธิสัตว์ หรืออนาคตพุทธเจ้าองค์หนึ่ง) หรือด้านการเป็นพระนักพัฒนาก่อสร้างวัดวาอาราม

กระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยละสังขารไป ครูบาอภิชัยขาวปีได้กลายมาเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชาวล้านนาแทนที่ เพราะมีวัตรปฏิบัติตามแนวทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยวางรากฐานไว้ให้ทุกประการ ครูบาอภิชัยขาวปีถึงแก่มรณกรรม เมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ในระหว่างการเดินทางไป “นั่งหนัก” เพื่อระดมงบประมาณก่อสร้างวัดและโรงเรียนให้แก่ชาวลำปาง กับชาวสุโขทัย ช่วงนั้นเกิดเหตุการณ์ช่วงชิงสรีระร่างของครูบาอภิชัยขาวปีที่วัดท่าต้นธงชัย อำเภอ

ภาพซ้าย **สารูปครูบาอภิชัยขาวปี หน้าโลงศพแก้วบรรจุสรีระร่าง วัดพระพุทธบาทผาหนาม**
ภาพขวา **สารูปในมณฑปครูบาอภิชัยขาวปี ที่วัดท่าต้นธงชัย ทุ่งเสลี่ยม สุโขทัย วัดที่ท่านมรณกรรม**

ทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ระหว่างชาวลำพูน ลำปาง และสุโขทัย ด้วยความที่ครูบาอภิชัยขาวปีเป็นที่รักเคารพบูชาของมหาชนอย่างกว้างขวางรองลงมาจากครูบาเจ้าศรีวิชัย ในช่วงนั้นเองที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาแห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ได้เข้ามามีบทบาทในการเจรจาไกล่เกลี่ยให้ชาวสุโขทัยและชาวลำปางยอมรับฟังเหตุผลในการขอสรีระร่างของครูบาอภิชัยขาวปีกลับคืนสู่แผ่นดินมาตุคามเมืองลี้ ลำพูน ด้วยความผูกพันของชาวกะเหรี่ยงและชาวลำพูนทุกชาติพันธุ์ที่เฝ้ารออยู่ และเสนอความเห็นว่าควรเก็บร่างของท่านไว้โดยไม่ประชุมเพลิง เพื่อให้สาธุชนได้กราบไหว้ “สรีระทิพย์” นั้น จวบจนบัดนี้ร่างของครูบาอภิชัยขาวปียังคงเก็บรักษาไว้ในโลงศพแก้ว ณ วัดพระพุทธบาทผาหนาม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ในสภาพที่ไม่เน่าเปื่อย ส่วนโลงศพเดิมของท่านเมื่อแรกเสียชีวิต ตั้งอยู่ที่วัดพระพุทธบาทตะเมาะ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสองวัดสำคัญที่ท่านได้จำพรรษาในช่วงบั้นปลายชีวิต ทุกวันที่ ๓ มีนาคมของทุกปี จะมีพิธีเปลี่ยนผ้าห่อสรีระทิพย์ของท่านที่วัดพระพุทธบาทผาหนาม

ครูบาทองสุข ธมฺมสโร (พ่อหนานคำสุข คุณารักษ์) บรรพบุรุษเป็นชาวอำเภอลี้ ที่อพยพไปตั้งรกรากอยู่ที่ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย บิดามารดาของท่านมีความศรัทธาเลื่อมใสต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างมาก จึงได้พาเด็กชายทองสุข (บ้างเรียกคำสุข) มาบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบ้านปาง โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ มีอายุอ่อนกว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยประมาณ ๒๐ ปี อยู่รับใช้อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างใกล้ชิดทำหน้าที่คล้ายกับเป็นเลขาส่วนตัวคอยจดบันทึกตารางกิจกรรมประจำวันต่าง ๆ เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ที่วัดเบญจมบพิตรครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ครูบาทองสุขได้ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยลงไปกรุงเทพฯด้วย พร้อมติดตามไปสร้างวัดพระเจ้าตนหลวง กับวัดอื่น ๆ เกือบทุกหนทุกแห่ง

ต่อมาช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใกล้มรณภาพ ท่านได้มอบหมายให้ครูบาทองสุขอยู่เฝ้าวัดบ้านปาง ในฐานะเจ้าอาวาสรูปที่สองต่อจากท่าน วาระสุดท้ายหลังครูบาเจ้าศรีวิชัยละสังขาร ครูบาทองสุขเป็นผู้นำน้ำผึ้งกรอกใส่ปากครูบาเจ้าศรีวิชัย ๑ ขวด ตามที่ท่านได้สั่งเสีย ครูบาทองสุขได้รับมอบลูกประคำที่กลึงจากกะลามะพร้าวตาเดียว เขี้ยวแก้ว (อัฐิส่วนฟัน ชาวล้านนาเรียกฟันว่าเขี้ยว) ๒ ซี่ ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเก็บรักษาไว้ นอกจากนี้ยังได้หอยสังข์ สำหรับกรวดน้ำหรือทางล้านนาเรียกหยาดน้ำ กังสดาล (ปาน) เวลาขบวนครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปไหน จะมีการตีกังสดาลและเครื่องประกอบดนตรีอื่น ๆ ไปตลอดทาง

บั้นปลายชีวิต ครูบาทองสุขลาสิกขาจากสมณเพศออกมาเป็นพ่อหนานทองสุข ทรัพย์สมบัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่พ่อหนานทองสุขครอบครองไว้ดังกล่าว จึงได้ตกทอดมาสู่รุ่นทายาทของท่านที่อาศัยอยู่ในละแวกวัดกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ต่อมาพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้หางบประมาณจัดซื้อเขี้ยวแก้วและประคำ ไปเก็บรักษาไว้ที่วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ส่วนหอยสังข์ และกังสดาล เมื่อซื้อกลับคืนได้นำมามอบให้เก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง

จากการสัมภาษณ์พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ทำให้ทราบว่า ตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ท่านมีประคำอยู่ ๒ พวง พวงหนึ่งอยู่ในถุงย่าม อีกพวงติด

อยู่กับกาย ครูบาทองสุขได้เก็บพวงที่อยู่ในถุงย่ามนั้นไว้ ส่วนพวงที่ติดอยู่กับตัวครูบาเจ้าศรีวิชัย ตอนก่อนจุดเพลิงพระราชทานเล็กน้อย ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน แห่งวัดจามเทวี ลูกศิษย์คนสนิทอีกรูปของครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้นำประคำของตนเองมาเปลี่ยนสลับกับของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครั้นเมื่อครูบาบุญทึมมรณภาพ ได้มีลูกศิษย์ชื่อ สามเณรสนั่น เชื้อเมืองพาน บ้านทุ่งพร้าว อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย นำเอาประคำพวงนั้นไปเก็บรักษาต่อ ปัจจุบันไม่ทราบว่าประคำพวงของครูบาเจ้าศรีวิชัยเส้นนั้นอยู่ที่ใด

ครูบาหน่อคำ (พ่อหนานหน่อคำ) เป็นชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ บ้านอยู่ใกล้เชิงดอยของวัดพระธาตุดอยสะเก็ด เป็นลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาเป็นสามเณรให้ ในคราวที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางผ่านดอยสะเก็ด ครูบาหน่อคำเป็นอีกหนึ่งรูปในกลุ่มพระเลขาที่ทำหน้าที่คอยดูแลกิจวัตรประจำวันให้แก่ครูบาเจ้าศรีวิชัย (อยู่กลุ่มเดียวกับครูบาทองสุข) ได้รับมอบหมายให้ควบคุมงานก่อสร้างบูรณะวัดร้างในกลุ่มอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ อาทิ พระธาตุจอมหิน พระธาตุกลางใจเมืองพร้าว ฯลฯ และกลุ่มอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย อาทิ พระธาตุจอมผ่อ (อรัญวิเวก) วัดศรีคำเวียง วัดศรีสุทธาวาส จนถึงพระธาตุสบฝาง สุดเขตชายแดนไทย-พม่า ฯลฯ

มีเรื่องเล่าจากชาวอำเภอฝางว่า ขณะที่ครูบาหน่อคำได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้บูรณะพระธาตุกลางใจเมืองพร้าว ขณะกำลังเตรียมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่นั้น ครูบาหน่อคำได้อธิษฐานตัดปลายนิ้วส่วนหนึ่งของท่านบรรจุไว้ในองค์เจดีย์เป็นพุทธบูชาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เล่าให้ฟังว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ช่วงที่ท่านเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ครูบาหน่อคำ ในวัย ๙๐ กว่านั้น พบว่านิ้วของครูบาหน่อคำนิ้วหนึ่งคดเป็นแง่งๆ คือคล้ายว่าแหว่งไป

นอกจากนี้ครูบาหน่อคำ ยังได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้เป็นตัวแทนไปร่วมฉลองตอนยกฉัตรธาตุวัดพระธาตุห้าดวง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เนื่องจากสถานการณ์แถบอำเภอลี้ในช่วงนั้น ฝ่ายเจ้าคณะแขวงลี้และนายอำเภอลี้ยังมีความหวาดระแวงต่อครูบาเจ้าศรีวิชัยอยู่ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงพยายามเลี่ยงที่จะเดินทางไปยกฉัตรธาตุวัดพระธาตุห้าดวงด้วยตนเอง เพราะเกรงใจเจ้าคณะแขวงลี้ ช่วงครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาหน่อคำ ได้รับเขี้ยวหรือฟันของครูบาเจ้าศรีวิชัย (แต่เป็นตอนเผาศพแล้ว ยังพบร่องรอยคราบเลือดแห้งติดรากฟัน ผิดกับเขี้ยวที่ครูบาทองสุขได้รับ เป็นฟันของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่หลุดขณะยังมีชีวิตอยู่ ได้มาจากวัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่)

ครูบาคำอ้าย หรือพ่อหนานอ้าย ชาวอำเภอดอยสะเก็ด เป็นศิษย์ที่บรรพชาและอุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ มีบทบาทอยู่ในทีมเลขาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ทำงานกลุ่มเดียวกันกับครูบาทองสุขและครูบาหน่อคำ แต่ไม่ค่อยมีผู้บันทึกประวัติชีวิตของท่านมากนัก ครูบาคำอ้ายเป็นผู้ยืนยันต่อพระอานันท์ พุทฺธธมฺโม ในเรื่องการฉันอาหารตามวันของครูบาเจ้าศรีวิชัยว่ามีการงดเว้นผักประเภทใดในวันไหนบ้าง เนื่องจากท่านเป็นผู้ทำอาหารมังสวิรัติถวายครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประจำ

ครูบาแสง หรือพ่อหนานแสง แก้วเรือน ชาวบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ทั้งตอนเป็นสามเณรและพระภิกษุ เป็นผู้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างวัดวาอารามตามสถานที่ต่างๆ ครูบาแสงมีความถนัดสันทัดในเชิงแต่งคำประพันธ์ประเภทคร่าวซอ จึงได้บันทึกชีวประวัติของครูบาเจ้าศรีวิชัยไว้ในสมุด ต่อมาลาสิกขาบท บุตรชายของท่านคือนายชิงชัย แก้วเรือน นักการเมืองท้องถิ่น อดีตนายกเทศบาลตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน

ครูบาสิระสา หรือพ่อหนานสีลา จากบ้านแม่หว่าง ห้วยสลา ตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นพระสล่านักก่อสร้าง มีศักดิ์เป็นลุงของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา โดยครูบาวงค์เรียกท่านว่า “ตุ๊ลุงสีลา” ครูบาสิระสาบรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

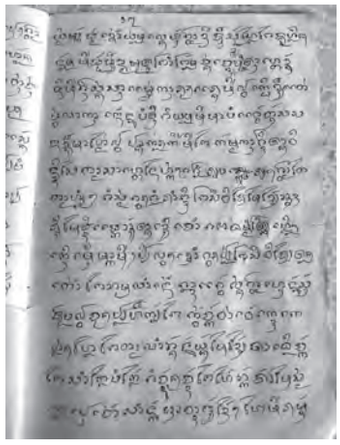

ภาพซ้าย **คร่าวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย ฉบับพ่อหนานแสง แก้วเรือน เก็บรักษาไว้ที่วัดบ้านปาง**
ภาพขวา **พ่อหนานสีลา (ครูบาสิระสา) ลูกศิษย์ชาวบ้านก้อ ผู้เป็นสล่าคอยติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดร้างต่างๆ**

มีความสนใจร่ำเรียนวิชาทางด้านโหราศาสตร์ เวทมนต์คาถาล้านนา เป็นผู้จารปั๊บสา มีบทบาทช่วยบูรณะโบราณสถานในเขตลุ่มน้ำแม่ปิงและแม่น้ำวังตอนล่าง เช่นวัดพระธาตุแก่งสร้อย จังหวัดตาก และได้พบชื่อของท่านในแผ่นจารึกหลายแห่ง เช่น ได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ไปบูรณะวัดเขาแก้วปินหวานเมืองเถิน จังหวัดลำปาง

ช่วงครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ครูบาสิระสาได้รับผลกระทบจากทางราชการต้องลาสิกขาตามไปด้วย ต่อมามีครอบครัวกลับมาอยู่บ้านเดิมของท่านคือที่บ้านก้อ กลายเป็นหนานสิระสา (สีลา) มีความเชี่ยวชาญเรื่องดูฤกษ์ยาม ดูดวง เสกเป่าเป็นหมอแผนโบราณ รักษาคนป่วยที่มีอาการแปลก ๆ ซึ่งหมอทั่วไปไม่อาจรักษาได้ ทำสะตวง (กระทง) ส่งเคราะห์ส่งนาม ลูกชายของหนานสีลา ชื่อพ่อหนานอินทร์ส่อง ถือเป็นสามเณรรุ่นสุดท้ายที่ยังทันได้กราบครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนมรณภาพ ต่อมาสามเณรอินทร์ส่องอุปสมบทเป็นภิกษุ และฝากตัวเป็นศิษย์คอยติดตามครูบาอภิชัยขาวปี รับสืบทอดวิชาแนวปฏิบัติธรรมสายครูบาเจ้าศรีวิชัย กระทั่งสึกออกมาเป็นหนานอินทร์ส่อง

ภาพบน **ครูบากัญจนะ สมัยเป็นเจ้าอาวาสวัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย**
ภาพล่าง **ถ่ายเมื่อคอนสึกออกมาเป็นฆราวาส "หนานกั๋น" มีทายาทสกุล "ฟังเสียง"**

ครูบากัญจนะ (พ่อหนานกั๋น) วัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

บางครั้งเขียน **"กัญชนะ"** เรียกชื่อย่อเป็นภาษาล้านนาว่า **"ครูบากั๋น"** บ้างเรียกท่านด้วยชื่อเต็มว่า **"ครูบากัญจนภาพ"** เกิดแถววัดบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ พร้อมมีใบสุทธิ ครูบากัญจนะเป็น "พระสล่า-อาลักษณ์" คือเก่งทั้งก่อสร้าง ทั้งถนัดการเขียนจารึกบนแผ่นปูนปักไว้ตามฐานเจดีย์ของพระธาตุทุกแห่ง มีบทบาทโดดเด่น ได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ดูแลงานก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัดร้างในเขตอำเภอแจ้ห่ม อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง

ขึ้นมาจนถึงอำเภอเมืองพะเยา อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา แล้วไปสิ้นสุดอยู่ที่จังหวัดเชียงรายในเขตอำเภอป่าแดด อำเภอแม่ลาว โดยมีอำเภอพานเป็นศูนย์กลาง เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดดงนั่งคีรีชัย อำเภอแจ้ห่ม อยู่ช่วงหนึ่งก่อนจะย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดเจริญเมืองอำเภอพาน

ความสำคัญของแผ่นจารึกที่ครูบากัญจนะสร้างไว้ ซึ่งส่วนมากมีอายุอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๘ สามารถใช้เป็นเครื่องยืนยันได้แน่ชัดว่า วัดทั้งหมดนั้นเป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางมาสร้างหรือบูรณะจริง อย่างไม่มีข้อกังขา แผ่นจารึกปูนที่ครูบากัญจนะได้จารขึ้นมีทั้งรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าหัวท้ายตัด และมีทั้งรูปทรงปลายแหลมคล้ายใบเสมา ความหนาไม่มากนัก บางแห่งยังคงตั้งอยู่ที่โคนพระธาตุเจดีย์ตำแหน่งเดิม บางแห่งถูกเคลื่อนย้ายนำมาเก็บรักษาไว้ในวิหารหรือกุฏิเจ้าอาวาส บางแห่งพ่นทาทับด้วยสีทองเสมือนของศักดิ์สิทธิ์ บางแห่งแตกชำรุดเสียหายไปกับกาลเวลา ไม่ว่าจารึกปูนจะอยู่ในสภาพใดก็ตามแต่ทุกแผ่นล้วนจารด้วยเหล็กแหลมคม ตัวอักษรค่อนข้างเล็กเรียงเป็นระเบียบเรียบร้อย เขียนด้วยตัวอักษรธัมม์ล้านนา ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย จารึกบนแผ่นปูนเหล่านี้ ได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานข้อกล่าวหาว่าครูบาเจ้าศรีวิชัย มีความต้องการที่จะประกาศเขตพื้นที่นิกายใหม่ของตนเองในลักษณะตั้งต้นเป็นเจ้าลัทธิด้วยการสร้างจารึกเหล่านี้

แท้ที่จริงแล้วข้อความที่แน่นเต็มแผ่นในจารึกเหล่านั้น บรรทัดเริ่มต้นตอนบนมักกล่าวถึงการเดินทางมาของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยระบุว่าเป็นนักบุญแห่งบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และตอนท้ายจารึกมักมีการตีตารางเป็นช่อง ๆ ใส่รายชื่อคณะศรัทธาที่มาร่วมบุญครบหมดทุกหมู่บ้าน

พบรายชื่อกลุ่มพระภิกษุหลายรูปที่ปรากฏในแผ่นจารึกที่เขียนโดยครูบากัญจนะ ว่าได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างวัดต่าง ๆ ได้แก่ ครูบาสุริยา สุริโย ครูบาไชยา พระจันทะภิกขุ พระอภิวงค์ภิกขุ (จารึกบางหลักเขียน อภิวงส์ คือเจ้าอาวาสวัดศรีหลวงแจ้ห่ม) พระยาวิราชภิกขุ (บางหลักเขียน “ยาวิลาส”) พระดวงแก้ว พระคำ นอกจากนี้มีกลุ่มสามเณรที่ชื่อว่าสามเณรยาสี สามเณรสีธิ สามเณรสุธำ สามเณรอุปละ สามเณรคันธา สามเณรกิติ สามเณรสุทธสี สามเณรกัญไชย สามเณรยาวิไชย สามเณรทา สามเณรอ้าย สามเณรจันท์ สามเณรทัน

สามารถวิเคราะห์ได้ว่า รายนามพระภิกษุและสามเณรกลุ่มนี้ คือกลุ่มบุคคลที่คอยติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่ครูบากัญจนะได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ดูแล แน่นอนว่าในบรรดารายชื่อพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ย่อมมีหลายรูปที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยน่าจะเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ เพียงแต่เราไม่ทราบฉายาต่อท้าย และรายชื่อวัดที่จำพรรษา จึงยากที่จะคาดเดาว่าหมายถึงพระภิกษุสามเณรรูปใดกันบ้าง

บั้นปลายชีวิต ครูบากัญจนะสึกออกมามีครอบครัวตั้งรกรากที่บ้านแม่คาวโตน ตำบลสันกลาง อำเภอเมืองพาน จังหวัดเชียงราย เป็นต้นสกุล “ฟังเสียง” โดยใช้ชื่อว่า **“ชุ่ม ฟังเสียง”** (นามสกุลเดิมก่อนบวชนั้นคือ **“ฟองแก้วมา”**) แต่ชาวบ้านเมืองพานนิยมเรียกท่านว่า **“หนานกั๋น”**

หนานกั๋น หรือชุ่ม ฟังเสียง สมรสกับนางบุผัง มีลูกชายหญิงสี่คน เช่น นายเสถียร ฟังเสียง (เสียชีวิตแล้ว) และนายประหยัด (ชัย) ฟังเสียง ทายาทของหนานกั๋นผู้เป็นบุตรชายของนายประหยัดเล่าว่า ช่วงที่หนานกั๋นสึกออกมานั้นท่านมีอายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ และได้สร้างผลงานชิ้นสุดท้ายในสมณเพศคือเจดีย์วัดศรีชุม อำเภอพาน อันเป็นวัดที่อยู่ในหมู่บ้านที่หนานกั๋นได้ตั้งหลักแหล่งพำนักอาศัย

เมื่อสึกมาแล้วหนานกั๋นยังคงช่วยงานด้านการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อีกจำนวนมากมายหลายแห่งในเขตอำเภอพานและอำเภอละแวกใกล้เคียง อีกทั้งยังมีความรู้ความสามารถในด้านการเป็นหมอพื้นบ้านใช้สมุนไพรรักษาโรค ผสมกับภูมิปัญญาโบราณ เช่น มีเกร็ดเรื่องเล่าจากทายาทถึงวิธีการรักษาโรคฝีที่เปลือกตา (กุ้งยิง) ด้วยวิธีเฉพาะตัว หนานกั๋นจะใช้วิธีนำเอากระด้งมาบังหน้าคนป่วย แล้วเอาลูกศรที่พันหัวด้วยผ้าจนกลมมนเป็นลูกตุ้มยิงใส่กระด้งนั้น เพื่อให้ผู้ป่วยสะดุ้งตกใจจะได้ทำตาโต สามารถป้ายยาสมุนไพรได้ง่าย

ครูบาสุริยา สุริโย และ **ครูบาไชยา** ไม่ทราบประวัติของท่านทั้งสองมากนัก แต่จากจารึกของครูบากัญจนะ พบรายชื่อของครูบาสุริยา และครูบาไชยา ว่าทำงานรับผิดชอบคล้ายเป็นมือขวา-มือซ้าย ให้กับครูบากัญจนะในทุกๆ ที่ กล่าวคือเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้บูรณะวัดหลายแห่งในเขตลำปาง พะเยา เชียงราย ร่วมกับครูบากัญจนะ ครูบาสุริยา พบว่ามีบทบาทมากในการควบคุมการบูรณะวัดร้างในแถบอำเภอแจ้ห่ม ได้แก่วัดทุ่งทอง วัดประตูเหล็ก และวัดผ้าขาว จากนั้นปี พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๔๗๗ ย้ายไปจำพรรษาที่วัดชัยมงคล จังหวัดแพร่ จนมรณภาพที่นั่น ส่วนครูบาไชยา ไม่ทราบว่ามรณภาพที่ใด ทราบกันแต่ว่าท่านมีบทบาทสูงในฐานะนายช่างก่อสร้าง และอาลักษณ์ ผู้จารึกอักษรบนแผ่นปูนคล้ายเป็นผู้ช่วยของครูบากัญจนะอีกชั้นหนึ่ง พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม เชื่อว่าครูบาไชยาคือรูปเดียวกับพระสีไจยา หรือครูบาศรีไชยา ชาวอำเภอลี้ ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทให้ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

ครูบาสุริยะ สุริโย วัดดอยจอมแจ้ง ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นศิษย์รูปสำคัญที่ได้รับการอุปสมบทโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ได้กล่าวถึงท่านบ้างแล้วในบทที่ ๑ ตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ครูบาสุริยะ สุริโย ได้รับผลกระทบจากคำตัดสินของคณะสงฆ์ ทำให้ท่านต้องลาสิกขาบทไปจากตำแหน่งสุดท้ายคือเจ้าอาวาสวัดดอยจอมแจ้ง ครูบาสุริยะมีความชำนาญทั้งด้านการก่อสร้างอาคารและด้านการปฏิบัติกัมมัฏฐาน ท่านยังเป็นครูสอนวิปัสสนาให้แก่ครูบาหล้าตาทิพย์ วัดป่าตึง อีกด้วย

ครูบาพรหม พฺรหฺมมาโร วัดทาดอยคำ ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ พร้อมมีใบสุทธิเป็นหลักฐานยืนยัน ยังเก็บรักษาไว้ที่วัดทาดอยคำ กล่าวกันว่าครูบาพรหม ปฏิเสธไม่ยอมให้พระภิกษุที่ศรัทธาสายพระสุพรหมญาณเถระ (ครูบาพรหมา วัดพระพุทธบาทตากผ้า) ซึ่งปฏิบัติกัมมัฏฐานตามสายวัดมหาธาตุ จากกรุงเทพฯ เข้ามาภายในวัด เพราะ

ภาพซ้าย **ครูบาเหลา อินฺทวโส วัดแม่คืน**
ภาพขวา **ครูบาก้อน อุตฺตโม วัดแม่พริกบน**

ปฏิบัติผิดจารีตล้านนาโบราณ ยุคนั้นมีความขัดแย้งทางศาสนา ระหว่างสายครูบาอภิชัยขาวปี กับสายครูบาอินทจักร วัดน้ำบ่อหลวง ซึ่งเป็นพี่ชายของครูบาพรหมา วัดพระพุทธบาทตากผ้า

ครูบาเหลา อินฺทวโส วัดแม่คืน ตำบลแม่คืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ครูบาเหลาเป็นชาวแม่คืน ได้รับการบรรพชาอุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย เป็นศิษย์ผู้น้อง หรือสหธรรมิกตุ๊น้องที่มีอายุรองจากครูบาอภิชัยขาวปีเพียงไม่กี่ปี เป็นผู้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบหมายให้เฝ้าดูแลวัดแม่คืน หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ และครูบาเหลายังได้ช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง เช่นวัดจามเทวี ในช่วงบั้นปลายชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกด้วย

ครูบาก้อน อุตฺตโม วัดแม่พริกบน อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง นามเดิมชื่อก้อน เป็นบุตรของพ่อธรรม และแม่ใย สอนใต้ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ที่บ้านแม่พริกบน มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันจำนวน ๙ คน เมื่อเด็กชายก้อนอายุ ๑๒ ขวบ ได้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่กับครูบานนท์ วัดแม่พริกบน เป็นช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย มาปักกลดที่ทุ่งนาใกล้ๆ หมู่บ้าน สามเณรก้อนเกิดศรัทธาปสาทะในตัวครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างแรงกล้า และได้ปรนนิบัติรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างใกล้ชิด ด้วยความที่มีอุปนิสัยเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน ขยันหมั่นเพียร เป็นที่เมตตาเอ็นดูของครูบา

เจ้าศรีวิชัย ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงได้ขอสามเณรก้อนจากครูบานนท์ไปอยู่วัดบ้านปาง

จนอายุ ๒๐ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้จัดการอุปสมบทให้สามเณรก้อนที่วัดบ้านปางเป็นพระภิกษุ มีฉายาว่า อุตฺตโม ถือเป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดที่คอยติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปทุกหนทุกแห่ง เมื่อคราวครูบาเจ้าศรีวิชัยมีปัญหาต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายถูกนำตัวไปสอบสวนที่วัดเบญจมบพิตร ครูบาก้อนเป็นผู้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ความไว้วางใจ มอบหมายให้ทำหน้าที่เฝ้าวัดพระสิงห์ คล้ายรักษาการเจ้าอาวาส แต่ช่วงที่สถานการณ์รุนแรง ครูบาก้อนจำต้องหนีออกจากวัดพระสิงห์ ไปสร้างวัดแม่กุ้งหลวง และวัดท่าจำปี อำเภอสันป่าตอง แล้วต้องลาสิกขาบทกลับมาห่มผ้าขาวหลบซ่อนตัวอยู่แถวอำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง และอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูนอยู่ระยะหนึ่ง

ต่อมาหลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาก้อนได้กลับมานุ่งห่มเหลืองอีกครั้ง จำพรรษาที่วัดสวนดอก มีบทบาทในการก่อสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่นั่นร่วมกับครูบาอภิชัยขาวปี รวมทั้งเป็นผู้แบ่งอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยให้แก่วัดต่าง ๆ หลายแห่งในเชียงใหม่ บั้นปลายชีวิตได้เดินทางกลับมาจำพรรษาที่วัดแม่พริกบน ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของท่าน และทำการบูรณะวัดพระพุทธบาทวังตวงสืบสานปณิธานของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาก้อนมรณภาพเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๓๐ สิริรวมอายุได้ ๘๘ ปี ๖๘ พรรษา

ครูบาโสภา โสภโณ (ครูบาเบ้า) วัดถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ครูบาโสภา มีชื่อเดิมว่า สุภา บุตรดวงติ๊บ ชื่อเล่นว่า “เบ้า” ทำให้คนทั่วไปนิยมเรียกว่า “ครูบาเบ้าโสภา” เป็นคนบ้านถวาย เกิดเมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๑ บิดาได้พาเด็กชายสุภาไปฝากตัวเป็นศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง จนได้บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ จากนั้นได้กลับมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดถวาย ภายหลังจึงกลับไปติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกครั้ง ครูบาเบ้าโสภาเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยในสายสล่าหรือช่างศิลปกรรม มีพรสวรรค์ในการสร้างสรรค์ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมและ

ภาพซ้าย ครูบาเบ้า โสภา โสภโณ วัดถวาย
ภาพขวา ครูบาอ้าย อินฺโท วัดสันป่าหนาด

ประติมากรรมที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์ ผลงานของท่านกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในล้านนา แต่ชิ้นที่มีการกล่าวถึงนามของท่านอย่างเด่นชัด ปรากฏในบันทึกใบลานที่วัดข้าวแท่นน้อย ว่าท่านได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้วางรากฐานก่อสร้างพระธาตุ ๙ ดวง ที่วัดข้าวแท่นน้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเสร็จแล้วได้นิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเป็นประธานยกยอดฉัตร

ครูบาเบ้าโสภาดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดถวายระหว่างปี ๒๔๙๑-๒๕๐๓ อันเป็นปีที่ท่านถึงแก่มรณภาพ สิริรวมอายุได้ ๖๒ ปี ๔๒ พรรษา

พระอธิการอ้าย อินฺโท (ครูบาอ้าย) วัดบ้านสันป่าหนาด หมู่ ๕ ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง นามเดิม อ้าย ยาแปงวงศ์ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือนอ้าย บิดาชื่อ นายสม มารดาชื่อ นางคำ เดิมอยู่บ้านสันป่าหนาด ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

อุปสมบท ณ วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ และครูบาแก้ว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ หลังจากนั้นครูบาอ้ายได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปช่วยงานสร้างทางขึ้นดอยสุเทพที่เชียงใหม่ เห็นได้จากภาพถ่ายร่วมกับครูบาอภิชัยขาวปี บริเวณหน้าวิหารวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร

ต่อมา ได้กลับมาจำพรรษาที่บ้านเกิด วัดสัน

บ้านป่าหนาด กระทั่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ครูบาอ้ายได้สร้างศรัทธาด้วยการตามรอยบารมีครูบาเจ้าศรีวิชัยให้กับชาวบ้านสันป่าหนาดและพระพุทธศาสนาไว้อย่างอเนกอนันต์ ทำให้มีพระภิกษุสามเณรมาขอบรรพชาอุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรมคัมภีร์กับท่านจำนวนหลายรูป

ผลงานที่ครูบาอ้ายสร้างไว้ ได้แก่ หอธรรมกลางน้ำ เพื่อเก็บคัมภีร์ใบลานธรรมที่ท่านได้จารไว้สร้างประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๕ โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดช่วยกันใช้จอบขุดสระน้ำ โดยมีข้อแม้ว่า ถ้าพระภิกษุสามเณรรูปใดประสงค์จะลาสิกขาบทออกไป จักต้องขุดสระน้ำนี้ให้แล้วเสร็จก่อน ผลงานอีกชิ้นหนึ่งของท่านคือ การบูรณะพระธาตุที่วัดห้วยเกี๋ยงร้าง ที่ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

ครูบาอ้าย อินฺโท มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ สิริรวมอายุ ๕๘ ปี ๒๓ พรรษา โดยชาวบ้านสันป่าหนาดได้จัดงานถวายเพลิง และบรรจุอัฐิไว้ในเจดีย์ หลังศาลาการเปรียญของวัด

พระครูศรีธรรมภาชน์ (น้อย ชยาลุงกาโร)

วัดศรีสุพรรณ ตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา นามเดิม น้อย ต๊ะสุรินทร์ เกิดวันพุธที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๔๔๗ ตรงกับเดือน ๘ เหนือขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะแม บิดา-มารดาชื่อ พ่อหน้อย-แม่ปั๋น ต๊ะสุรินทร์ มีอาชีพทำนา มีน้องสาวร่วมอุทรหนึ่งคนคือ แม่ป๊อกแก้ว ปัญสุวรรณ

ครูบาน้อยบรรพชาเป็นสามเณร พ.ศ. ๒๔๕๖ เมื่ออายุ ๙ ขวบ หลังจากที่ได้ฝากตัวเป็นขะโยม ๑ ปี และอุปสมบทที่วัดศรีสุพรรณ พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่ออายุ ๒๑ ปี โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ในช่วงที่ท่านจาริกมาก่อสร้างและบูรณะเสนาสังฆิกะในเขตเมืองพานและเมืองพะเยา ได้รับฉายาว่า ชยาลุงกาโร ครูบาน้อยเป็นผู้ที่สนใจในการเรียนจึงเพียรศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ทำให้รอบรู้ทั้งหนังสือภาษาไทย บาลี ขอม ล้านนา อย่างเชี่ยวชาญ ต่อมาเรียนจบในระดับนักธรรมชั้นตรี

พ.ศ. ๒๔๗๔ ครูบาน้อยได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส

ภาพซ้าย **พระครูศรีธรรมภาชน์ (น้อย ชยาลุงกาโร) วัดศรีสุพรรณ**
ภาพขวา **ครูบาบุญทึม พุรหฺมเสโน วัดจามเทวี**

วัดศรีสุพรรณ พร้อมกับเป็นเจ้าคณะตำบลแม่ใจใต้ (ในสมัยก่อนแม่ใจเป็นเพียงตำบลหนึ่งที่อยู่ใต้การปกครองของอำเภอพาน) ต่อมาท่านได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นเป็นแห่งแรกในเขตอำเภอแม่ใจ เปิดสอนทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี

พ.ศ. ๒๔๘๑ เมื่ออายุ ๓๔ ปี ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จากนั้น พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นในวัดศรีสุพรรณเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ ชื่อว่าโรงเรียนผู้ใหญ่ศรีธรรมภาชน์ ตามสมณศักดิ์สุดท้ายที่ท่านได้รับคือ พระครูศรีธรรมภาชน์

โดยปกติแล้ว พระครูศรีธรรมภาชน์มีวัตรปฏิบัติในธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัดจนเป็นที่เคารพนับถือเลื่อมใสศรัทธาจากสาธุชนทั่วไป อุปนิสัยของท่านเป็นคนพูดน้อยเงียบขรึมแต่มีความเด็ดขาด เป็นที่รู้กันดีท่ามกลางคนใกล้ชิดว่า *“ถ้าใครไม่ถามอะไร ท่านก็จะไม่บอก”* ครูบาน้อยอาพาธด้วยโรคชราพักรักษาตัวและมรณภาพอย่างสงบ ณ โรงพยาบาลพะเยาเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๑ สิริรวมอายุได้ ๘๓ ปี ๖๓ พรรษา

พระครูปลัดบุญทึม พุรหฺมเสโน (ครูบาบุญทึม)

วัดจามเทวี อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นามเดิม บุญทึม นันตาโรจน์ เกิดวันที่ ๑๓ เมษายน ๒๔๕๘ ณ บ้านม่วงต้นผึ้ง หมู่ที่ ๘ ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง

จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของพ่อจันทร์-แม่ตัน นันตาโรจน์ เด็กชายบุญทึมถือกำเนิดขึ้นพร้อมกับเด็กแฝดหญิงอีกคนหนึ่ง

เมื่ออายุ ๑๒ ปี บิดามารดาพาเด็กชายบุญทึมมาฝากตัวศึกษากับครูบากาบ สุริโย ณ วัดบ้านม่วง ได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี ครูบาดี เป็นพระอุปัชฌาย์ กระทั่งอายุ ๒๐ ปี ได้อุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดพระสิงห์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ไม่ปรากฏในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพครูบาบุญทึม แต่เป็นคำบอกเล่าของ พ่อหนานแว่น อติถะ (เสียชีวิต พ.ศ. ๒๕๕๙ เมื่ออายุ ๑๐๐ ปี) ซึ่งเล่าให้พระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวีฟังว่า พ่อหนานแว่นเคยเห็นใบสุทธิของครูบาบุญทึมที่ออกให้โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยตาตนเอง นอกจากนี้แล้วครูบาเจ้าศรีวิชัยยังได้ตั้งชื่ออีกชื่อหนึ่งให้ครูบาบุญทึม (ไม่ใช่ฉายา) ว่า “ชัยยะเสน” ทำให้เวลาเขียนหนังสือหรือจารึกเรื่องราวอะไร ครูบาบุญทึมมักจะลงนามว่า“ชัยยะเสน”หรือ“พระชัยยะเสน”เสมอ เพื่อเป็นเครื่องระลึกนึกถึงครูบาเจ้าศรีวิชัยผู้มอบฉายานี้ให้

จากนั้นได้ติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดทั่วลำพูน-เชียงใหม่

ต่อมาครูบาบุญทึมได้เดินทางกลับมาอยู่ลำพูน ช่วยบูรณะเสนาสนะวัดกมลธัชยาราม (วัดบ่อแฮ้ว) พระอานนท์ กล่าวว่าครูบาบุญทึมได้จำพรรษาที่วัดบ่อแฮ้วด้วยเป็นเวลา ๑ พรรษา คล้ายในสถานะรักษาการเจ้าอาวาส จากนั้นได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดจามเทวี ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มาก่อสร้างวิหารและกำแพงวัดจามเทวี ครูบาบุญทึมได้ช่วยปรนนิบัติดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งอาพาธอย่างหนักในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ พร้อมกับครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส และครูบาเบ้า โสภา โสภโณ โดยครูบาบุญทึมได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ทำหน้าที่ดูแลวัดจามเทวี และยังได้รับผิดชอบสานต่องานก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำปิง

หลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพได้ ๑ ปี โดยตั้งศพไว้ที่วัดบ้านปาง ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ พลตรี เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ได้ดำริจะเคลื่อนย้ายศพครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดบ้านปางมายังวัดจามเทวี พร้อมส่งพระราชสุตาจารย์ (สมัยที่ยังเป็นพระครูประศาสน์สุตาคม) มาดูแลวัดจามเทวี ครูบาบุญทึมจึงอยู่ที่วัดจามเทวีในฐานะรองเจ้าอาวาสจนวาระสุดท้ายของชีวิต ในระหว่างช่วงที่นำศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมาไว้ที่วัดจามเทวีนานถึง ๖ ปีเต็มนั้น (ตั้งแต่ต้นปี ๒๔๘๓ ถึงต้นปี ๒๔๘๙) ครูบาบุญทึมได้ทำหน้าที่เฝ้าดูแลสรีระศพครูบาเจ้าศรีวิชัยมาโดยตลอด

กระทั่งปี พ.ศ. ๒๕๑๔ พระราชสุตาจารย์ เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ได้แต่งตั้งครูบาบุญทึมให้เป็นพระครูฐานานุกรมของท่าน สมณศักดิ์ พระครูปลัดบุญทึม ครูบาบุญทึมมรณภาพเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๑๘ เวลา ๑๐.๓๙ น. สิริรวมอายุ ๖๐ ปี พรรษา ๔๐ มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๙

ครูบาขาวคำปัน ธมฺมเสโน หรือ ผ้าขาวคำปัน

วัดหัวขัว อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ครูบาขาวคำปัน เกิดวันพุธที่ ๔ ธันวาคม ๒๔๕๕ ปีชวด (ปีไจ้) ณ บ้านวังหลวง หมู่ ๑ ตำบลป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน มีนามเดิมว่า คำปัน วังเขียว บิดาชื่อพ่อดวงแก้ว มารดาชื่อ แม่จันทร์เป็ง วังเขียว มีพี่น้องทั้งหมด ๗ คน โดยครูบาขาวคำปันเป็นบุตรชายคนโต

อายุได้ ๑๒ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดบ้านปาง โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ และได้ติดตามอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยในการจาริกแสวงบุญไปตามสถานที่แห่งต่างๆ ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาอยู่ ณ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่นั้น สามเณรคำปัน อายุครบ ๒๑ ปี จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาเหลา วัดแม่ตืนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาจุ่มเป็นพระอนุสาวนาจารย์ ณ พัทธสีมา วัดสวนดอก ได้รับฉายานามว่า “พระคำปัน ธมฺมเสโน”

เมื่อครั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานสร้างพระวิหารวัดวังหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของครูบาขาวคำปัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบหมายให้ครูบาขาวคำปันดูแลรักษาวัดวังหลวง หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาขาวคำปันได้ติดตามครูบาอภิชัยขาวปี ขณะเป็นประธานไปบูรณะมณฑป

รอยพระพุทธบาทตะเมาะ อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่

ราว พ.ศ. ๒๕๐๒ ครูบาขาวคำปันถูกตั้งข้อหาเป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อน เนื่องจากท่านดำริจะบรรพชาสามเณร ๒ รูปที่วัดพระพุทธบาทตะเมาะ จึงได้ขออนุญาตจากเจ้าคณะอำเภอดอยเต่า แต่กลับไม่ได้รับอนุญาต โดยเจ้าคณะอำเภอดอยเต่าอ้างว่า ครูบาขาวคำปันได้รับการบรรพชาอุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้ซึ่งเคยมีคดีต้องอธิกรณ์ในข้อหาว่าเป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อนมาก่อน ดังนั้นตัวครูบาขาวคำปันเองก็ย่อมมีมลทินด้วยเช่นกัน แต่ครูบาขาวคำปันเห็นว่าตัวท่านรวมทั้งครูบาเจ้าศรีวิชัยพระอุปัชฌาย์ผู้ล่วงลับเป็นผู้บริสุทธิ์ ได้กระทำการถูกต้องตามพุทธบัญญัติทุกประการแล้ว ครูบาขาวคำปันจึงเดินหน้าดำเนินการบรรพชาให้สามเณรตามประเพณี เมื่อเจ้าคณะอำเภอดอยเต่าทราบจึงบังคับให้ท่านลาสิกขาบทเป็นคฤหัสถ์ ครูบาขาวคำปันไม่อาจฝืนคำสั่งได้ จึงเปลี่ยนผ้าเหลืองมานุ่งผ้าขาวแทน แต่ท่านไม่ได้กล่าววาจาลาสิกขาแต่อย่างใด และยังคงประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระภิกษุทุกประการ

เหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้ พ.ศ. ๒๕๐๒ ครูบาขาวคำปันจึงย้ายมาจำพรรษาที่วัดพระธาตุห้าดวง พร้อมกับครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๔ ครูบาขาวคำปัน ได้มาพำนักอยู่ที่อารามพระพุทธบาทผาหนาม ท่านได้นำศรัทธาชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงมาปรับปรุงแผ้วถางพื้นที่ เชิงเขาดอยผาหนาม สร้างกุฏิ สาธารณูปโภค จากนั้นได้นิมนต์ครูบาอภิชัยขาวปีมาอยู่จำพรรษาในอารามพระพุทธบาทผาหนาม

ครูบาขาวคำปันได้ติดตามครูบาอภิชัยขาวปีไปบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และงานสาธารณประโยชน์ตามที่ต่างๆ อาทิ ถนน สะพาน สถานีอนามัย โรงพยาบาล โรงเรียน ตลอดจนที่ว่าการอำเภอต่างๆ เช่นอำเภอลี้ บั้นปลายชีวิตครูบาขาวคำปันจำพรรษาแบบไปๆมาๆระหว่างวัดพระพุทธบาทผาหนาม กับวัดหัวขัว ที่อำเภอทุ่งหัวช้าง จนกระทั่งมรณภาพลงที่วัดหัวขัว มรณภาพเมื่อปี ๒๕๔๕ อายุพรรษา ๙๒ ปี

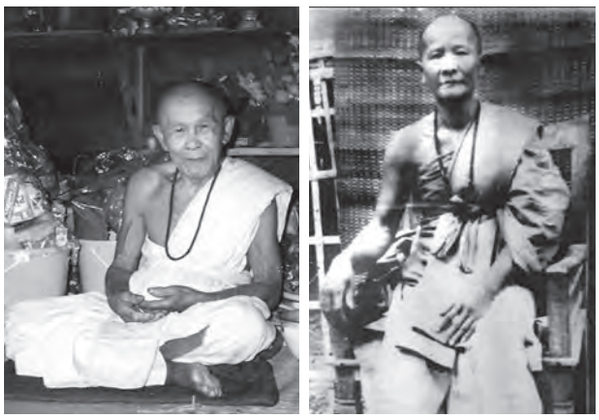

ซ้าย ครูบาขาวคำปัน ธมฺมเสโน วัดหัวขัว
ขวา ครูบาตา คนฺธวโส วัดผาลาด

ครูบาตา คนฺธวโส วัดผาลาด อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง เดิมชื่อเด็กชายตา แสนวัง เกิดปี พ.ศ. ๒๔๔๑ บุตรของพ่อน้อยแสน และแม่ใส แสนวัง ได้มาขอเป็นลูกศิษย์ของครูบาแก้ว (ไม่ทราบฉายา แต่อยู่ที่เมืองเสริม หรือปัจจุบันคืออำเภอเสริมงาม) และได้ติดตามครูบาแก้วเดินทางไปยังวัดบ้านปาง ครูบาเจ้าศรีวิชัยจัดการบรรพชาให้เป็นสามเณรในวัย ๑๒ ปี ส่วนครูบาแก้วได้เดินทางกลับเมืองเสริม สามเณรตาได้อยู่ปรนนิบัติรับใช้จนเป็นที่ได้รับการไว้วางใจจากครูบาเจ้าศรีวิชัย

กระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๒ คณะศรัทธาชาวบ้านฮ่องฮี ได้ไปนิมนต์ครูบาเจ้าศรีวิชัยพร้อมสามเณรตากลับมาสร้างวัด ชื่อว่า “วัดผาลาดม่วงคำ” ตามลักษณะภูมิประเทศ สร้างเสร็จในเดือน ๖ เหนือ ออก ๑๓ ค่ำ และมอบหมายให้สามเณรตาเฝ้าดูแลวัด

เมื่อถึงวัยอุปสมบท สามเณรตาได้ทำการบวชเป็นพระภิกษุโดยมีครูบาอภิชัยขาวปี (ขณะที่ยังนุ่งห่มเหลืองเป็นพระภิกษุ) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายา “คนฺธวโส” และได้แต่งตั้งให้ครูบาตา เป็นเจ้าอาวาสวัดผาลาดนับแต่นั้นมา ในระหว่างที่เป็นเจ้าอาวาสวัดผาลาด ครูบาตาได้มีโอกาสร่วมเดินทางติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัย และครูบาอภิชัยขาวปีไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามตามสถานที่ต่างๆ เช่นสร้างพระวิหารวัดเหล่ายาว อำเภอเสริมงาม วัดหัวขัว อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน เป็นต้น

ครูบาหล้า ญาณวชิโร วัดแม่เทย

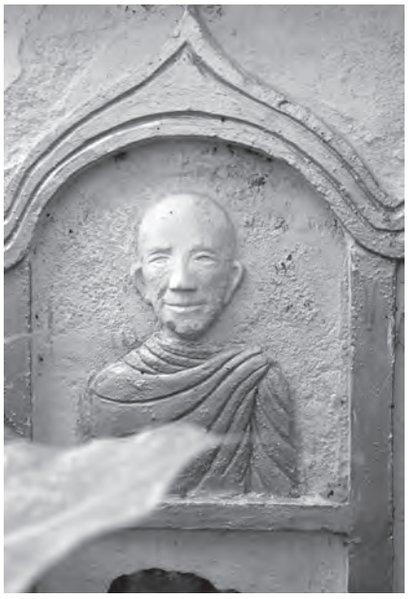

กู่อัฐิครูบาสาร อินฺทสาโร หลังอุโบสถวัดใหม่หลวง มรณะปี ๒๕๐๘

ครูบาตาเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญหลายด้าน อาทิ ในด้านการปรุงยาสมุนไพรรักษาโรค และกลึงลูกประคำจากกะลามะพร้าวตาเดียวถวายครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งใช้คล้องคอมาตลอดชีวิต เนื่องจากครูบาตามีความรู้เคยศึกษาเรื่องตำราพระราหูมาอย่างเชี่ยวชาญ รวมทั้งเป็นผู้สืบทอดการปลุกเสกคาถา “พระคงหลวง” จนได้รับฉายาจากผู้พบเห็นว่าเป็น “ครูบาตาหนังตอง” (ตองภาษาล้านนาหมายถึงทองสำริดหรือทองเหลือง) หมายความว่ามีหนังเหนียวหรือมีคาถาอาคม

บทบาทสำคัญของครูบาตา คือตอนครูบาเจ้าศรีวิชัยใกล้ละสังขาร ครูบาตาเป็นหนึ่งในสองของลูกศิษย์ที่ทำหน้าที่สวดมนต์ ๔ คัมภีร์ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยฟังในช่วงลมหายใจสุดท้าย โดยที่ยังอ่านไม่ทันจบบทดีครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถึงแก่มรณภาพเสียก่อน

ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๗๙ ครูบาตา คนฺธวโส ต้องหลบหนีคณะสงฆ์ฝ่ายจังหวัดมาปลีกวิเวกอยู่ในป่าบริเวณด้านหลังวัดผาลาด ขึ้นเนินห่างไปเพียง ๒-๓ กิโลเมตร ต่อมาอาพาธเป็นโรคมะเร็งที่ปอด รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง (ลูกศิษย์ของท่านสันนิษฐานว่าเป็นโรงพยาบาลเกาะคา เนื่องจากยุคก่อนอำเภอเสริมงามยังเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเกาะคา) เมื่อรู้ตัวว่าไม่มีทางรักษาให้หายได้ ท่านขอให้ลูกศิษย์พากลับไปวัดผาลาด แต่ระหว่างทางขณะข้ามแม่น้ำเสริมที่บริเวณสะพานบ้านเหล่า ท่านถึงแก่มรณภาพเสียก่อน ปีที่มรณภาพนั้นไม่มีการบันทึกในเอกสารใดๆ มีแต่คำบอกเล่าว่าประมาณปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่ออายุ ๖๓ ปี ๔๓ พรรษา เก็บศพไว้หนึ่งปี จากนั้นทำการฌาปนกิจในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ บริเวณที่เคยเผาศพของท่านอยู่บริเวณวัดป่าแดด ไม่ไกลจากวัดผาลาด ปัจจุบันร้างไปแล้วกลายเป็นโฉนดที่เอกชน

ครูบาหล้า ญาณวชิโร วัดแม่เทย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน เป็นลูกศิษย์อีกรูปที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้ และมอบหมายให้เฝ้าเป็นเจ้าอาวาสวัดแม่เทย วัดบ้านเกิดของครูบาอภิชัยขาวปี ซึ่งครูบาเจ้าศรีวิชัยไปเป็นประธานในการบูรณะ ต่อมาครูบาหล้าได้ถูกจับสึกในกรณีที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ข้อหาพระอุปัชฌาย์เถื่อน หลังจากนั้นเมื่อบรรยากาศคลี่คลาย ครูบาหล้าได้หวนกลับมาบวชใหม่อีกครั้ง ครูบาหล้าดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดแม่เทยระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๐๗

ครูบาสาร อินฺทสาโร วัดใหม่หลวง บ้านเหยี่ยน ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ไม่ทราบปีเกิด แต่เกิดมาในตระกูลที่มีฐานะยากจนมาก

ในวัยเยาว์ได้รับความลำบาก ต้องเร่ขอข้าวชาวบ้านคล้ายขอทาน ไปที่ไหนก็มักถูกคนขับไล่ดูถูกดูแคลน กระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง ได้มีผู้นิมนต์ให้ท่านมานั่งหนักเพื่อช่วยสร้างวิหารวัดใหม่หลวง ครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นสามเณรสารแล้วบังเกิดความเมตตาสงสาร จึงได้บรรพชาให้เด็กชายสาร และสั่งสามเณรสารว่าให้ช่วยดูแลวิหารหลังนี้ให้ดีอย่าทิ้งไปไหน เมื่อโตขึ้นกลายเป็นครูบาสาร ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดใหม่หลวงตลอดชีวิตของท่านจะจดจำคำฝากฝังของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างเหนียวแน่น โดยจะนอนเฝ้าอยู่ภายในวิหารหลังที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างให้นั้นตามคำสัญญา จนกระทั่งถึงแก่มรณภาพโดยไม่เคยมีการสร้างกุฏิเป็นของตัวเองเลย ส่วนบุคคลที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทให้พร้อมกันกับตอนบรรพชาให้สามเณรสาร (ต่อมาลาสิกขาทั้งพี่ทั้งน้อง) ได้แก่ พ่อหนานคำ คำดี และพ่อน้อยเปี้ย คำดี กู่อัฐิของครูบาสาร ตั้งอยู่ที่ท้ายวัดด้านหลังพระอุโบสถวัดใหม่หลวง ระบุปีที่มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๐๘

ครูบาพรหมา ไม่ทราบนามเดิม พื้นเพเป็นชาวบ้านดงดำ เป็นลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ ครูบาพรหมาหนีซ่อนตัวจากบ้านดงดำไปที่บ้านแม่หว่าง ใกล้กับสำนักสงฆ์โมลีศรีวิชัย และอารามน้ำดิบห้วยส้ม (เรียกชื่อตามสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งมีบ่อน้ำที่มีน้ำรสชาติเปรี้ยวฝาด) ซึ่งเป็นสถานที่ที่ครูบาอภิชัยขาวปีเคยไปหลบซ่อนตัว ส่วนอารามของครูบาพรหมานั้นตั้งอยู่กลางแจ้ง ไม่มีสิ่งก่อสร้างใด ๆ โดยท่านเอาก้อนหินมาวางเรียงกันเป็นแนวสี่เหลี่ยมปักกลดอยู่กลางแจ้งชาวบ้านเรียกว่า “วัดผีบ้าพรหมมา” เหตุเพราะท่านกล้าอยู่คนเดียวบริเวณที่ชาวบ้านทราบกันว่าแถวนั้นมีเสือแม่ลูกอ่อนอาศัยอยู่ใกล้ ๆ และท่านปล่อยผมเผ้าหนวดเครายาวรุงรัง จนชาวบ้านคิดว่าเป็นคนบ้า ท่านมีความสามารถพิเศษสามารถสะเดาะแก้กุญแจโซ่ตรวนได้ทุกดอก ชาวบ้านจะไม่กล้าไปกวนท่าน แต่ในความเป็นจริงท่านถือวัตรปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ในหมวดธุดงควัตร ๑๓ ข้อที่ว่าด้วยการอยู่กลางที่โล่งแจ้งหรือ อัพโภกาสิกังคกถา

ภาพบน อารามกลางแจ้งของครูบาพรหมา ที่บ้านแม่หว่าง
ภาพล่าง บ่อน้ำทิพย์ น้ำดิบห้วยส้ม

ครูบาโอ๋ คมฺภิโร วัดแม่ขนิลเหนือ (วัดทองศิริ) ตำบลบ้านปง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นลูกศิษย์รูปหนึ่งที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มอบหมายให้เป็นเจ้าอาวาสอยู่เฝ้าวัดแม่ขนิลเหนือ ซึ่งเป็นวัดที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะพระวิหาร ประวัติความเป็นของครูบาโอ๋ มีกล่าวถึงไม่มากนัก ทราบกันแต่ว่าท่านสนิทสนมกับครูบาเบ้าโสภา และทั้งสองรูปนี้ต้องคอยหลบหนีการจับกุมของคณะสงฆ์ เนื่องจากเป็นศิษย์ที่อยู่ในกลุ่มมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ครูบาโอ๋พยายามเก็บตัวเงียบที่วัดแม่ขนิลเหนือ ซึ่งตั้งอยู่ห่างไกลผู้คนในหุบเขาสูงชัน จากประวัติวัดทั่วราชอาณาจักรของกรมการศาสนาระบุว่าครูบาโอ๋ เริ่มเป็นเจ้าอาวาสวัดแม่ขนิลเหนือเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ และมรณภาพราวปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เศษ ๆ

ครูบาดวงดี คนฺธวโส วัดทาดอยแช่ หมู่ ๓ ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ครูบาดวงดีเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย เคยอุปสมบทให้ช่วงตอนที่สร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ หลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ครูบาดวงดีหนีมาอยู่

ครูบาโอ๋ คมฺภิโร วัดแม่ขนิลเหนือ

ครูบาควงดี คนฺธวโส วัดทาดอยแช่

พระครูวุฒิญาณพิศิษฐ์ วัดพระธาตุสบฝาง

ที่วัดทาดอยแช่แห่งนี้ เพราะเกรงว่าจะถูกจับสึก ต่อมามรณภาพด้วยอายุเพียง ๔๑ ปี ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดทาดอยแช่ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๙๖ และเคยเป็นเจ้าคณะตำบลทากาศ

พระครูวุฒิญาณพิศิษฐ์ (ครูบายาวิลาศหรือวิลาศ วุฑฺฒิญาโณ) นามเดิม วิลาศ หน่อบุญเรือง เกิดวันพุธที่ ๗ มีนาคม ๒๔๖๕ ที่ตำบลขัวมุง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ บิดา-มารดาชื่อ นายแสน-นางคำมูล หน่อบุญเรือง บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๒ ปี วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๗ (หลังวันลงจอบแรกสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ๑ วัน) ณ วัดพระสิงห์ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาอุปสมบทเมื่ออายุ ๒๐ ปี ณ วัดแม่แหลง ตำบลแม่อาย อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีเจ้าอธิการกัญจนะ เป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ครูบายาวิลาศ สอบ น.ธ. เอก ได้ในสำนักเรียนวัดเจดีย์งาม ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดต้นหนุน หรือวัดปัณณาราม ตำบลเวียง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเป็นเจ้าคณะตำบลเวียง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอฝาง รองเจ้าคณะอำเภอฝาง และตำแหน่งสุดท้ายเป็นเจ้าคณะอำเภอแม่อาย (เมื่อตำบลแม่อายยกระดับขึ้นเป็นอำเภอ และแยกออกจากอำเภอฝางเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘)

ครูบายาวิลาศ มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ สิริรวมอายุได้ ๘๕ ปี ๕๕ พรรษา กู่บรรจุอัฐิของท่านอยู่ที่วัดพระธาตุสบฝาง ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ บรรจุเมื่อวันพุธที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๐

ครูบาเดง วัดทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน เป็นชาวกะเหรี่ยง จากการสัมภาษณ์ (เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘) พระครูอินทสารพิพัฒน์ รองเจ้าอาวาสวัดทุ่งหัวช้าง ระบุว่า ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ครูบาเดง ภายหลังเป็นอีกรูปที่ต้องลาสิกขาบท เพราะกรณีต้องอธิกรณ์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ครูบาหลวงแข้งแคระ วัดทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทให้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัย ในกรณีต้องอธิกรณ์ไปที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ปี ๒๔๕๓-๒๔๕๔ ภายหลังลาสิกขาบทเป็นฆราวาสนุ่งห่มผ้าขาว

ครูบาทองอินทร์ หรือครูบาอิน วัดแม่นาเรือ บ้านแม่นาเรือใต้ หมู่ ๑๐ ตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ครูบาทองอินทร์เป็นชาวแม่นาเรือ ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทให้ตอนที่เดินทางมาบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุภูขวาง ตำบลแม่นาเรือ จังหวัดพะเยา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ต่อมาครูบาทองอินทร์

ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดแม่นาเรือ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๐๐

พระครูโสภิตสารญาณ (ครูบาใจมา ญาณสาโร) วัดทุ่งจำลอง (เดิมชื่อวัดทุ่งหลุก) อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม "ใจ๋มา" หรือใจมา มูลมาวัน เกิดวันอังคารที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๖๖ เกิดที่บ้านทุ่งหลุก ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ บิดามารดาชื่อ นายฝั้น-นางปา มูลมาวัน เป็นบุตรลำดับที่ ๓ ในบรรดาพี่น้องทั้งหมด ๖ คน

บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดพระสิงห์ เมื่ออายุ ๑๒ ปี เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๗๘ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ (ปรากฏมีใบสุทธิที่ออกโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย) อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๕ ณ วัดแม่งอนกลาง ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีพระอธิการคุณคุณาธโร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอินสม ชายวุฒฺโท เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระดวงจันทร์ คมฺภีรธมฺโม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า "ญาณสาโร" ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งจำลอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ และได้รับสมณศักดิ์สุดท้ายเป็น พระครูโสภิตสารญาณ

มรณภาพวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๔๗ เก็บศพนานหลายปี กระทั่งจัดงานพระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๔ สิริรวมอายุ ๘๐ ย่าง ๘๑ ปี พรรษา ๖๑

ครูบาอภิชัย อภิชโย และครูบาสุธัม สุธมฺโม สองอดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมคีรีตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ เดิมอำเภอไชยปราการยังเป็นกิ่งอำเภอของอำเภอฝาง และวัดพระธาตุจอมคีรีตั้งอยู่ในเขตตำบลปงตำ อำเภอฝาง

ครูบาอภิชัย อภิชโย และครูบาสุธัม สุธมฺโม ทั้งสองรูปนี้เคยเดินทางไปฝากตัวขออุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระสิงห์ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ และต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่อทราบข่าวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางมาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในวัดถ้ำเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้พร้อมใจกันไปอาราธนาครูบาเจ้าศรีวิชัยจากวัดถ้ำเชียงดาว มาเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดพระธาตุจอมคีรี เมื่อบูรณะเสร็จ ครูบาอภิชัยได้มอบหมายให้ครูบาสุธัม เป็นเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมคีรีรูปแรก ครูบาสุธัมปกครองวัดระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๒๑ หลังจากนั้นถึงแก่มรณภาพ

ภาพซ้าย ครูบาใจ๋มา วัดทุ่งจำลอง เมืองฝาง
ภาพขวา ครูบาสุธัม สุธมฺโม วัดพระธาตุจอมคีรี ไชยปราการ

ครูบาคำหล้า สำโร วัดห้วยขุนสวด(สังวราราม) อรัญญวาสี บ้านแวนโค้ง ตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา นามเดิม คำหล้า สุภายศ บิดา-มารดาชื่อ นายใจ-นางน้อย สุภายศ ชาวสันโค้งหลวง ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีพี่น้องร่วมสายโลหิตด้วยกัน ๕ คน เป็นคนสุดท้องจึงได้นามว่า คำหล้า เกิดวันพุธที่ ๒๓ มกราคม ๒๔๖๐ ที่บ้านสันโค้งหลวง

เมื่ออายุได้ ๑๒ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางกลับจากการไปบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุดอยตุงที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ท่านได้มาพำนักวัดเชียงยืน (วัดสันโค้งหลวง) พ่อใจ และแม่น้อย ได้นำเด็กชายคำหล้าไปกราบครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมเรียนให้ทราบว่าบุตรคนนี้มีนิสัยไม่ชอบทานเนื้อสัตว์ ทานแต่ผัก จึงป่วยบ่อย ขอมอบบุตรชายให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาเด็กชายคำหล้าเป็นสามเณร ณ วิหารวัดเชียงยืน ครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งฉายาให้ว่า ฐิตสำโร แปลว่าผู้มีความสำรวมที่มั่นคงดี สามเณรคำหล้าสนใจศึกษาพระธรรมวินัย ท่องจำทำวัตรสวดมนต์เจ็ดตำนานจนแตกฉาน ได้เข้าสอบ

ภาพซ้าย ครูบาคำหล้า สุวโร วัดห้วยขุนสวด จังหวัดพะเยา
ภาพขวา พระครูสุนันท์รัตนคุณ วัดศรีบุญชู-วังไฮ จังหวัดลำพูน

ความรู้พระปริยัติธรรม ณ สนามสอบวัดเจ็ดยอด (เชียงราย) สอบได้นักธรรมตรีตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

ต่อมาอุปสมบทปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ขณะอายุได้ ๒๑ ปี โดยพระครูพุทธิสารเวที (แฮด เทวว์โส) วัดมุงเมือง เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาใหม่ว่า สัวโรภิกขุ (ตัด ฐิต ออก) หลังอุปสมบทได้เพียง ๓ เดือน ครูบาเจ้าศรีวิชัยก็ถึงแก่มรณภาพ

ครูบาคำหล้าเดินธุดงค์จาริกไปตามที่ต่าง ๆ และฝึกกัมมัฏฐานที่สำนักวัดน้ำบ่อหลวง ของครูบาอินทจักร และสำนักวัดมหาธาตุในยุคพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถระ) ต่อมาได้เดินตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัยในการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสังฆิกะในแถบพะเยา เชียงราย แพร่ น่าน เช่น วัดพระธาตุจอมสัก พระธาตุปูล้าน พระธาตุจอมสวรรค์ (เมืองเทิง) พระธาตุภูซาง ฯลฯ และฉันมื้อเดียวเฉพาะมังสวิรัติตลอดชีวิต มีความมักน้อยสันโดษ ไม่รับสมณศักดิ์ใด ๆ บั้นปลายชีวิตได้สร้างวัดห้วยขุนสวดที่จังหวัดพะเยา ครูบาคำหล้าถึงแก่มรณภาพ วันที่ ๘ มกราคม ๒๕๓๓ ประชุมเพลิงศพวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๓๕ สิริรวมอายุ ๗๓ ปี ๕๓ พรรษา

พระครูสุนันท์รัตนคุณ (ครูบาจันทร์แก้ว สุนนฺโท) น.ธ.โท วัดศรีบุญชู-วังไฮ (ชื่อทางการคือวัดศรีบุญชู แต่ชาวบ้านเรียกวัดวังไฮ) ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นามเดิมเด็กชายจันทร์แก้ว หรือแก้ว เกิดวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๖๓ มีวิสัยใฝ่ในธรรมมาตั้งแต่ยังเยาว์ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางมาเป็นประธานในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดกู่ละมัก (วัดรมณียาราม) บิดามารดาได้พาเด็กชายจันทร์แก้วมาขอบรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๗๓ ขณะที่มีอายุได้ ๑๑ ปี พร้อมกับเพื่อนสามเณรอีก ๒ รูปได้แก่ เด็กชายปั๋น ปันโทธุ (ต่อมาสึกเป็นพ่อเลี้ยงหนานปั๋น บ้านวังม่วง) และเด็กชายมูล คำพรหม (อาจารย์หนานมูล บ้านวังไฮ)

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๘๔ หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพได้ ๒-๓ ปี สามเณรจันทร์แก้วได้อุปสมบทที่วัดสันต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีพระครูปัญญาวิลาสเป็นพระอุปัชฌาย์ พระปลัดอินทนนท์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหาอ้ายเป็นพระอนุสาวนาจารย์ จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีบุญชู-วังไฮ เมื่อวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๔๙๑ สมณศักดิ์สุดท้ายคือพระครูสุนันท์รัตนคุณ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะตำบลเวียงยอง และถึงแก่มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จัดงานพระราชเพลิงศพเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ สิริรวมอายุ ๘๘ ปี พรรษา ๖๘

ครูบาปวน เขมวณฺโณ อดีตเจ้าอาวาสวัดห้วยกาน บ้านห้วยกาน ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน เป็นลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดห้วยกานระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๓๐ ประวัติของครูบาปวนไม่มีการกล่าวถึงมากนัก

ครูบาแก้วมูล ญาณวุฑฺฒิ วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นามเดิม “ต๊ะก่า” เป็นบุตรคนที่ ๗ ในบรรดา ๙ คนพี่น้อง ของเจ้าพ่อหนานศรีหมุด กับเจ้าแม่หน้อย เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๔๒ (วันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือนยี่เหนือ ปีกุญ) ณ บ้านทุ่งกระทิง หมู่ ๑๐ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ได้พบครูบาเจ้าศรีวิชัยครั้งแรกตอนที่ท่านเดินทางมาเป็นประธานนั่งหนักในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระแก้วดอนเต้า จังหวัดลำปาง จึงได้ฝากตัวเป็น

ศิษย์คอยอุปัฏฐากรับใช้และติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดต่าง ๆ ในเขตลำปาง อาทิ วัดทุ่งกู่ด้าย และพระธาตุม่อนไก่เขี่ย เมืองยาว อำเภอห้างฉัตร กระทั่งได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบ้านปาง ได้ ๒ พรรษา จึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดพระสิงห์ โดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ทั้งสองครั้ง ได้รับฉายา “ญาณวุฑฺฒิ” จากนั้นติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะตามวัดต่าง ๆ ทั่วล้านนา จนกระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๔๘๒

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส ศิษย์เอกครูบาเจ้าศรีวิชัยรูปหนึ่งได้ชวนให้ครูบาแก้วมูลไปจำพรรษาด้วยกันที่วัดพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา ในช่วงนั้นวัดลีร้างเจ้าอาวาส จึงมีผู้มานิมนต์ครูบาแก้วมูลให้เป็นเจ้าอาวาสวัดลี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๕๑๐ ครูบาแก้วมูลจำพรรษาที่วัดลีจนมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๑๐ สิริรวมอายุ ๖๘ ปี พรรษา ๔๘

ครูบาแก้ว จนฺทวโส หรือพ่อหนานหลวงแก้ว วงศยา วัดกอค่า หนองบัว ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของพ่อฝั้น แม่คำปวน วงศยา เกิดที่ หมู่ ๒ บ้านหนองบัว ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีพี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน ๑๐ คน โดยครูบาแก้วเป็นพี่ชายคนโต น้องชายลำดับที่ ๙ คือ พระครูคำมูล มงฺคลโก ก็มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยเช่นกัน หลังจากที่ครูบาแก้วได้ร่วมสร้างทางขึ้นดอยสุเทพเสร็จแล้ว ครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกนิมนต์ไปกรุงเทพฯ อีกเป็นครั้งที่ ๒ ในคราวต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๖ ทางด้านครูบาแก้วและน้องชายคือพระคำมูลก็ได้ถูกทางการกักตัวไว้ที่วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน ในข้อหาร่วมมือ ฝักใฝ่กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ในคืนที่ ๓ ขณะถูกกักตัวนั้น เกิดเหตุมหัศจรรย์ คือ มีแสงสว่างรุ่งโรจน์พุ่งออกจากองค์พระธาตุหริภุญชัย เปล่งประกายสว่างทั่วเมืองลำพูน เล่าลือกันว่าองค์พระธาตุเสด็จแสดงปาฏิหาริย์ให้ปรากฏ ประหนึ่งสัญญาณว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยจะพ้นจากข้อกล่าวหา

อย่างไรก็ดีในระหว่างนั้น พระภิกษุที่อุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ถูกบังคับให้ลาสิกขาออกจากเพศบรรพชิตทั้งหมด ทำให้ครูบาแก้วต้องอำลาผ้ากาสาวพัสตร์ แต่น้องชายคือพระแก้วมูล ครูบาเจ้าศรีวิชัยมิได้เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ จึงไม่ต้องลาสิกขาบท

ภาพซ้าย ครูบาปวน เหมวณฺโณ วัดห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
ภาพขวา ครูบาแก้วมูล ญาณวุฑฺฒิ วัดลี อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ครูบาจันตา (จันทิบ วิลาโส) อ่านจันติ๊บ หรือ**พ่อหนานต๋ำ ฝั้นกาศ** ชาตะ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๕๕ อุปสมบทที่วัดสบเมย อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ มีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาแก้วมูลเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาจุ่ม เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ครูบาจันติ๊บเป็นกำลังหลักในการช่วยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ แต่หลังเหตุการณ์ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์และมรณภาพ ครูบาจันติ๊บได้ลาสิกขาออกมามีครอบครัว ท้ายที่สุดกลับมาอยู่กับครูบาคันธา คนฺธาโร ที่วัดทาขุมเงิน

เมื่อบั้นปลายชีวิตครูบาจันติ๊บนั่งปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างเดียว ไม่พูดจากับใครเป็นเวลานานกว่า ๑๐ ปี เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอด วันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ สิริรวมอายุ ๙๒ ปี

ครูบาเมือง พุทธฺสโร ชาวบ้านเรียก **“ตุ๊พ่อเมือง”** อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปที่ ๙ เกิด พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นชาวบ้านปางโดยกำเนิด บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างศาสนสถานแถวเมืองฝาง ต่อมาอุปสมบทเป็นภิกษุและจำพรรษาอยู่ที่เมืองฝางนั้นเป็นระยะเวลาหลายปี กระทั่งปี เมื่อ

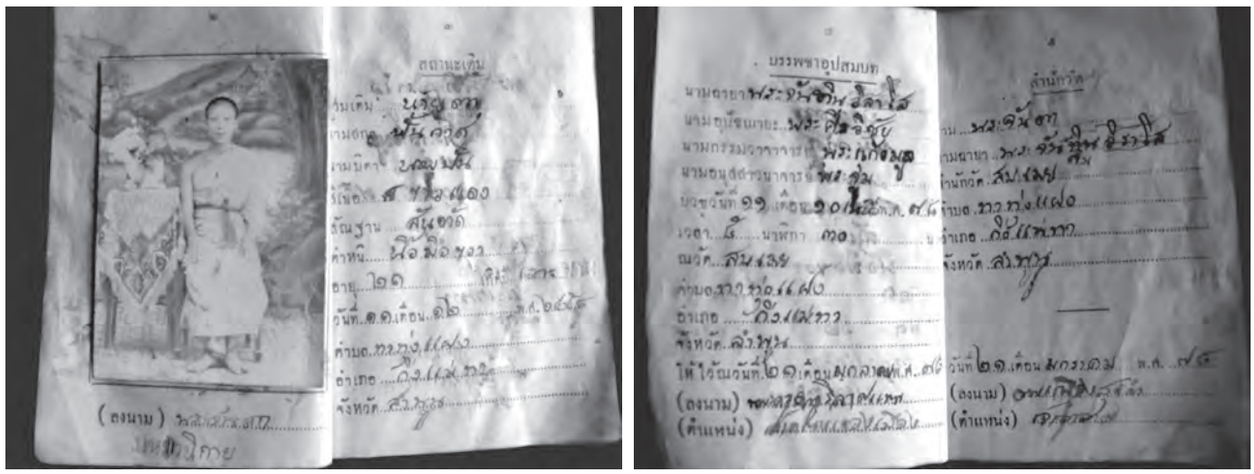

ใบสุทธิของครูบาจันคา (จันติ๊บ วิลาโส) อุปสมบทที่วัดสบเมย อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เป็นใบสุทธิรุ่นหลังที่ไม่มีตราประทับรูปเสือเหมือนรุ่นก่อน

ครูบาเมือง พุทธสโร อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปางรูปที่ ๘

วัดบ้านปางร้างผู้ดูแล ได้มีผู้นิมนต์ตุ๊พ่อเมืองกลับมาเป็นรักษาการเจ้าอาวาส ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๒๑ บั้นปลายชีวิตท่านอาพาธหนัก ถึงแก่มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๒๕ เก็บศพไว้ ๒ ปีจึงทำการฌาปนกิจศพใน พ.ศ. ๒๕๒๗

พ่ออุ๊ย พ่อน้อย พ่อหนานต่างๆ

พ่ออุ๊ยรส เมืองฝาง หรือสามเณรยาวิรส เดิมเป็นชาวเมืองพร้าว บ้านสันคะมอก ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาให้ที่วัดพระสิงห์ เคยอุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อนจะต้องอธิกรณ์ที่กรุงเทพฯ ต่อมาสามเณรยาวิรสต้องลาสิกขาไปอยู่บ้านโป่งนก แม่ก๊ะ เมืองฝาง พ่ออุ๊ยรสมีอายุยืนมากกว่า ๑๐๐ ปี

พ่ออุ๊ยยวง ปัญญาวงศ์ ชาวบ้านวังหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน บิดาของเขาเป็นสหธรรมิกรูปหนึ่งกับครูบาเจ้าศรีวิชัย พ่ออุ๊ยยวงได้รับการบรรพชาอุปสมบทโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ จากนั้นเป็นหนึ่งในคณะภิกษุสามเณรที่คอยติดตามอุปัฏฐากรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดต่างๆ อย่างใกล้ชิด จนกระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ท่านได้ลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาสอาศัยอยู่แถบอำเภอลี้

พ่ออาจารย์หนานยศ ที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ปัจจุบันอายุเกือบ ๑๐๐ ปี ในวัย ๑๐ กว่าขวบเคยบวชเป็นสามเณรโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ บิดามารดาให้นอนเฝ้าครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกคืน ช่วงครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะวัดในเขตอำเภอห้างฉัตร กลุ่มม่อนไก่แจ้ ม่อนไก่เขี่ย พระธาตุดอยคู่แก้ว (กู่ไก่แก้ว)

พ่ออุ๊ยบุญศรี (พ่อน้อยสี - สี แสนอุ่น) เป็นหลานชายแท้ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาให้ตอนเป็นสามเณร อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยในด้านการจัดเตรียมภัตตาหาร บั้นปลายชีวิตอยู่เฝ้าดูแลวัดบ้านปาง เพิ่งเสียชีวิตไปเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

พ่อหนานปั๋น และพ่อหนานแว่น อติถะ สองพี่น้องชาวบ้านห้วยทราย ตำบลแม่ทา อำเภอ

แม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พ่อหนานปั๋นอุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ส่วนพ่อหนานแว่นบรรพชาเป็นสามเณรโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ ต่อมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุกับครูบาก๋องคำ สุคนฺโธ เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง อำเภอแม่ออน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๑๒ เป็นพระอุปัชฌาย์ ภายหลังทั้งสองพี่น้องสกุล “อติถะ” ได้ลาสิกขามาเป็นฆราวาส พ่อหนานปั๋นเสียชีวิตนานหลายปีแล้ว ส่วนพ่อหนานแว่นเพิ่งเสียชีวิตปี ๒๕๕๙

ภาพซ้าย พ่ออุ๊ยยวง ปัญญาวงศ์ ชาวอำเภอบ้านโฮ่ง
ภาพขวา พ่อหนานยศ ชาวอำเภอห้างฉัตร

พ่ออุ๊ยหน้อย หรือนายเมือง จินาจันทร์ บ้านแม่ป้อก ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ปัจจุบันอายุ ๙๘ (พ.ศ. ๒๕๕๙) เป็นชาวเมืองลี้ บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ขณะนั้นมีอายุ ๑๑ ขวบ กระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ สามเณรเมืองมีอายุ ๑๖ ปี ต่อมาได้ลาสิกขาบทมามีครอบครัว

พ่ออุ๊ยสี แสนอุ่น หลานชายครูบาเจ้าศรีวิชัย *ภาพซ้าย* สมัยเป็นสามเณรถ่ายที่วัดจามเทวี *ภาพขวา* ถ่ายที่บ้านใกล้วัดบ้านปาง เมื่อปี ๒๕๕๗ ก่อนเสียชีวิตราว ๑ ปี

นอกจากนี้ ยังมีชื่อของครูบามูแฮ วัดป่าพลู อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ครูบาชินะวัน ชินวโส (ครูบานุ) วัดจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และครูบาอินทนนท์ (หนานอินทนนท์) วัดเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ว่าได้รับการอุปสมบทโดยครูบาเจ้าศรีวิชัย

ปรากฏเรื่องราวในระหว่างการเดินทางของครูบาเจ้าศรีวิชัยขณะไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ ว่าท่านได้ทำการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุสามเณรอีกเป็นจำนวนมาก มีตัวอย่างดังนี้

พ่ออุ๊ยหน้อย หรือนายเมือง จินาจันทร์ *ภาพซ้าย* สมัยเป็นสามเณร *ภาพขวา* ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่

ที่วัดศรีเมืองมูล บ้านค่า ตำบลป่าซาง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เดินทางมาแวะพัก พร้อมทั้งได้สร้างกลองปูชาและกลองแอวไว้ เรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดพระเจ้าก๋องดัง” ศรัทธาชาวบ้านค่าได้นำบุตรหลานมาขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทเมื่อครั้งมาพักอยู่วัดนี้ ผู้ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้แก่ พ่อหนานเต๊อะ สมศรี พ่อหนานขาว สมศรี พ่อหนานทิ สมศรี และพ่อน้อยด้วง สมศรี เป็นต้น (ภายหลังได้สึกออกมาเป็นฆราวาสกันหลายคน)

ที่วัดเมืองแปง พ.ศ. ๒๔๖๘ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบูรณะวัดเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ท่านได้เป็นพระอุปัชฌาย์ในการบรรพชาให้แก่สามเณร ๓ รูป ได้แก่ เด็กชายแสน กัลยา เด็กชายขันธ์ และเด็กชายตา (ไม่ทราบนามสกุล) โดย

เด็กชายแสน มีฉายาว่า ใจยา เด็กชายขันธ์ มีฉายาว่า ธรรมขันธ์ และ เด็กชายตา มีฉายาว่า จินะ

ศิษยานุศิษย์ในเส้นทางขบวนยาตราบารมี

ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางจากลำพูนไปพะเยาเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าตนหลวงนั้น พบหลักฐานจากคร่าวซอของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ กล่าวถึงการที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บรรพชาอุปสมพระภิกษุสามเณรตามเส้นทางต่าง ๆ ระหว่างช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๔๖๕ ดังนี้

ที่วัดแม่ขะจาน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ขณะขบวนของครูบาเจ้าศรีวิชัยผ่านมาวัดนี้ ได้มีบิดามารดานำกุลบุตรของตนมาขอให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยทำการบรรพชาเป็นสามเณรจำนวน ๓๗ รูป และอุปสมบทเป็นพระภิกษุอีก ๒ รูป ซึ่งหนึ่งในนั้น ทราบนามว่ามี “ครูบาดวง” (ต่อมาเป็นเจ้าอาวาสวัดแม่ขะจาน) รวมอยู่ด้วย รายละเอียดปรากฏในคร่าวซอของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจดังนี้

“....
***แม่คะชาน** สถานวัดกว้าง*
ได้เอาเงินออกรอมท่านสร้าง
ร้อยรูเพียบ่ละ
สร้างแท่นฐาน ธัมมาสนะ
ผันใคร่ได้เมืองบน
บวชเณรที่นั้น ๓๗ ตน
เพ็ก ๒ องค์เป็นภิกขุด้วย
คันเสร็จการเมี้ยนทานบ้านห้วย
ฝูงคนทวยละลุ้ม”

คำว่า “เพ็ก” ภาษาล้านนาอ่านออกเสียงว่า “เป๊ก” หมายถึง “บวช”

วัดป่างิ้ว ในวันเดียวกันนั้น ครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปถึงวัดป่างิ้ว ได้มีการบวชกุลบุตรเป็นสามเณร ๔๔ รูป พระภิกษุ ๕ รูป ดังปรากฏหลักฐานในคร่าวซอว่า

“เถิงบนวิหาร สักการพระเจ้า
*สัมพันธ์เรา **ป่างิ้ว***
เข้ามาทาน บ่ใช้ขี้ลิ้ว
อเหนกแหน้นนันเนือง
บวชเณรเถรพระ นุ่งผ้าผืนเหลือง
๔๔ เณร เป็นทุพอ ๕”

คำว่า “ทุ” หรือ “ตุ๊” มาจากคำว่า “สวาธุ”

วัดป่าเป้า ในเส้นทางเดียวกัน เมื่อขบวนของครูบาเจ้าศรีวิชัยเดินทางไปถึงวัดป่าเป้า (ปัจจุบันเรียกวัดป่าม่วง) อยู่ที่อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ท่านได้บรรพชาสามเณร ๒๖ รูป และอุปสมบทพระภิกษุ ๖ รูป

“ตราบต่อเท้า ท่านมาเถิงถอง
*ตามทางคอง ขึ้น**วัดป่าเป้า***
คนญิงชาย หลวงหลายหนุ่มเถ้า
เขามาทานมากนัก
๔ คืนนอน ท่านหยุดยั้งพัก
รับเครื่องหย้องของทาน
เอาเงินมอบพระ รอมสร้างวิหาร
เป็นส่วนบุญทาน แห่งพระที่ไหว้
ร้อย ๕๐ รูเพียนับได้
บ่คลาไคลคลาดแคล้ว
บวชเณรแถม ๒๖ รูปแล้ว
เพ็กนาคขึ้น ๖ องค์”

วัดป่าผาง (มะฝาง) ต่อมาเมื่อเดินทางมาถึงอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ที่วัดป่าเปา บรรพชาสามเณร ๑๘ รูป อุปสมบทพระภิกษุ ๒ รูป ไม่ปรากฏในคร่าวของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจ แต่ปรากฏในตำนานวัดพระเจ้าตนหลวง

วัดป่าเปา ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นวัดพื้นเมือง ได้มีผู้นำกุลบุตรมาบรรพชาเป็นสามเณร ๓๑ รูป และอุปสมบทพระ ๒ รูป ดังคำคร่าวที่ว่า

***“ป่าเพาชื่อวัด** บ่พอกวงไกล*
เขามานิมนต์ เอาตนท่านเจ้า
ไปพักนอน ๒ คืนล่วงเข้า
เขามาทานที่นั้น
บวช ๓๑ หมายหมั้นแน่ชั้น
เพ็กนาคขึ้น ๒ องค์”

วัดป่าปง (ป่าบงหลวง) ต่อมาที่วัดป่าปงใจกลางอำเภอพาน ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บรรพชาเณรอีก ๓๙ รูป

*"บ้าน**ป่าบง** ลงเถิงรอดแล้ว...*
บวชเณรที่นั้น มากปวงหลวงหลาย
***๓๙ ชาย** จดหมายไว้หมั้น"*

วัดสันกอง อำเภอพาน เช่นกัน ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บรรพชาสามเณร ๗ รูป อุปสมบทพระภิกษุ ๒ รูป ดังคำคร่าวนี้

*"อธิการ **สันกอง**ทุเจ้า*
นิมนต์เอาท่านไธ้
ไปรับของทาน ที่ห้างดางไว้
รับเครื่องไว้ของทาน
ท่านหยุดพัก สำนักวิหาร
*ได้ ๒ คืนวาร **เพ็ก ๒ รูป**เบ้า*
***บวชเณร ๗** ลวดรอมทุเจ้า*
การบุญทานบ่น้อย"

บ้านแม่พึม (แม่ปืม ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดพะเยา) ทำการบรรพชาสามเณร ๑ รูป

".....
*เถิง**บ้านแม่พึม** เขาเกิ้ดอยู่ถ้า*
ท่านขุนพึม สัทธาแก่กล้า
ปีติยายิ่งล้ำ
จัดแจงแปลง แต่งตั้งร้านน้ำ
ของเครื่องตั้งครัวทาน
นิมนต์ท่านพระ รับเครื่องสักการ
เขาทำทาน มีหลายเยื่องถ้วน
ดอยเข้าเปลือกสาร ๒ กองใหญ่อ้วน
***บวชเณรทวยนึ่ง**ค้อ*

สรุปเส้นทางจากลำพูน-พะเยา ภายในระยะเวลาไม่กี่สัปดาห์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้บรรพชาสามเณรจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๓ รูป และอุปสมบทพระภิกษุทั้งสิ้น ๑๙ รูป (ตัวเลขนี้นับเฉพาะจากเนื้อความที่ปรากฏในคร่าวของพระภิกษุท้าวสุนทรพจนกิจเท่านั้น)

อันที่จริงยังมีศิษยานุศิษย์ทั้งพระภิกษุและสามเณรอีกจำนวนมากไม่ต่ำกว่าสองพันรูปที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ แต่ก็ยากเกินกว่าจะติดตามค้นหาให้ครบได้ทั้งหมด เนื่องจากเมื่อเกิดคดีต้องอธิกรณ์หลายครั้ง ทำให้ลูกศิษย์หลายคนต้องหลบซ่อนพรางตัว ไม่อาจเปิดเผยตน ใบสุทธิที่ออกโดยครูบาเจ้าศรีวิชัยถูกเผาทำลาย ไม่มีหลักฐานยืนยันโดยมากมักลาสิกขาบทไป มีจำนวนไม่มากนักที่หวนกลับมาบวชใหม่อีกรอบ ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้จึงขอนำเสนอเท่าที่ค้นหามาได้พอเป็นปฐมบท ◉

ลูกศิษย์ที่มาขอปวารณาฝากตัวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

ลูกศิษย์ที่มาขอปวารณาฝากตัวกับครูบาเจ้าศรีวิชัย

ศิษยานุศิษย์อีกกลุ่มหนึ่งที่ร่วมสืบสานปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัย แม้ไม่ได้เป็นพระภิกษุสามเณรที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยบรรพชาอุปสมบทให้โดยตรง แต่ภายหลังจากที่ได้บวชเรียนกับอุปัชฌาย์ของตนแล้วก็มาฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย บางรูปมีความใกล้ชิดสนิทสนมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนได้รับความไว้วางใจจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมากเป็นพิเศษ หลายรูปอยู่ปรนนิบัติรับใช้คอยอุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงบั้นปลายชีวิตขณะที่อาพาธ ณ วัดจามเทวีและวัดบ้านปาง ศิษยานุศิษย์กลุ่มนี้กระจายตัวอยู่ทั่วทุกจังหวัดเช่นเดียวกับสองกลุ่มแรก รายชื่อเท่าที่ประมวลมาได้บางส่วนมีดังนี้

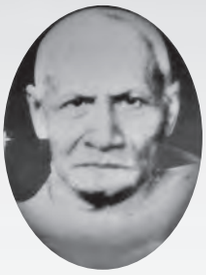

พระครูศีลาภรณ์พิมล อดีตเจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่ง
ภาพขวา ถ่ายที่หน้าวิหารวัดบ้านโฮ่งหลวงหลังเก่า

พระครูศีลาภรณ์พิมล (ครูบามหาวงค์ หรือ **ครูบาบุญมา สีลาภิรโต)** วัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน นามเดิม บุญมา มณีทอง เกิดวันพุธที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๔๓๗ ณ บ้านโฮ่งหลวง เป็นบุตรของนายตา นางสุณา บรรพชา พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่ออายุ ๑๕ ปี โดยมีครูบาสมณะเป็นพระอุปัชฌาย์ อุปสมบทเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๔๕๗ ณ พัทธสีมาอุโบสถบ้านหม้อ มีเจ้าอธิการวัดบ้านล้องเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาไชยาเป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาอินตา วัดบ้านล้องเป็นพระอนุสาวนาจารย์ รูปที่ ๑ ครูบาคันธรส วัดทุ่งม่าน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ รูปที่ ๒ ได้นามฉายาว่า “สีลาภิรโต” หรืออีกนามหนึ่งว่า “มหาวงค์ภิกขุ”

เมื่ออายุ ๒๔ ปี ได้ไปศึกษาและปฏิบัติกัมมัฏฐานในสำนักวัดบ้านปาง ฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวงว่างลง นายดวง หรือขุนโฮ่งหาญผจญได้นำศรัทธาญาติโยมชาวบ้านโฮ่งไปนิมนต์ครูบามหาวงค์จากวัดบ้านปางมาเป็นเจ้าอาวาส

จากนั้นมาท่านได้ทำการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดวาอารามและถาวรวัตถุหลายสิ่ง จนมีผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่เจ้าคณะผู้ปกครอง จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะตำบลบ้านโฮ่ง-ป่าพลู อำเภอปากบ่อง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ และในปีเดียวกันนั้นเองก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นเจ้าคณะกิ่งอำเภอบ้านโฮ่ง เป็นปีเดียวกันกับการที่ท่านได้มีบทบาทในการนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบรรจุที่สถูปวัดบ้านโฮ่งหลวง ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่ง ในราชทินนามที่ พระครูศีลาภรณ์พิมล

ครูบามหาวงค์ได้ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางครูบาเจ้าศรีวิชัย ในด้านศีลธรรมกัมมัฏฐานจนมีสานุศิษย์เป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือ พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ หรือครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ซึ่งท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเป็นครั้งที่ ๒

ครูบามหาวงค์ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๗ สิริรวมอายุได้ ๘๐ ปี ๖๐ พรรษา ต่อมาวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ อัฐิของท่านได้รับการบรรจุในกู่อนุสาวรีย์ ณ วัดบ้านโฮ่งหลวง ตั้งวางเคียงคู่กับกู่อัฐิของครูบาสมณะ ครูบาเจ้าศรีวิชัย และพระภิกษุรูปอื่นๆ ในสายวัดบ้านโฮ่งหลวง

ภาพซ้าย ครูบาติ๊บ อุบาลี นั่งอยู่ในภาพด้านขวาหน้า คู่กับครูบาอภิชัยขาวปีที่อยู่ด้านซ้าย ถ่ายที่วัดพระสิงห์
ภาพขวา สารูปพระครูสมานจันทคุณ (ครูบาหล้าจนฺโท) หรือหลวงปู่หล้าตาทิพย์วัดป่าตึง แม่ออนใต้

ครูบาติ๊บ อุบาลี วัดผาปังหลวง ตำบลผาปัง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง นามเดิม **ติ๊บ มณีอุต** เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่บ้านผาปังหลวง เป็นบุตรของนายปั๋น และนางหน่อแก้ว มณีอุต มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ๕ คน เด็กชายติ๊บกำพร้าบิดามารดาตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ กระทั่งเมื่ออายุ ๑๔ ปี พี่สาวได้พาไปฝากตัวเป็นศิษย์วัดผาปังหลวง จนบรรพชาเป็นสามเณร โดยมีครูบาคำมูลเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่ออายุ ๒๑ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดอุมลอง มีครูบาท่อนเป็นพระอุปัชฌาย์ จำพรรษาที่วัดอุมลองระยะหนึ่ง จากนั้นเดินทางไปเรียนวิชามูลกัจจายน์ และสมัญญาภิธาน กับครูบาหมี วัดเหมืองหม้อ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ อยู่หลายพรรษา จนมีความแตกฉานในภาษาบาลีและชำนาญในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน

กลับมาจากเมืองแพร่ ครูบาติ๊บได้เดินทางมาจำพรรษาที่วัดพระนอนม่อนช้าง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นระยะเวลา ๕ ปี อันเป็นช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย กำลังบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะในเขตอำเภอป่าซางอยู่พอดี อาทิ วัดพระพุทธบาทตากผ้า และวัดพระนอนม่อนช้าง ครูบาติ๊บจึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย และได้ติดตามท่านไปจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ต่อจากนั้น

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ครูบาติ๊บกลับไปวัดผาปังอีกครั้ง เป็นปีที่เกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหมากแพงและนาแล้ง ชาวผาปังจำนวนประมาณ ๒๐ ครอบครัวจึงได้อพยพไปหาที่ทำกินตั้งถิ่นฐานในที่แห่งใหม่ เลือกทำเล ณ บ้านหัวฝาย อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย โดยครูบาติ๊บร่วมเดินทางไปด้วย และช่วยสร้างวัดหัวฝายให้แก่ชุมชน พร้อมจำพรรษาที่นั่นได้ระยะหนึ่ง จากนั้นก็จาริกธุดงค์ไปหาที่สงบวิเวกปฏิบัติธรรมตามป่าเขาต่างๆ เช่น ถ้ำกาสา และถ้ำแม่จะเรา อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก ถ้ำห้วยขี้นก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ครูบาติ๊บถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๕ สิริรวมอายุได้ ๗๕ ปี พรรษา ๕๕

พระครูสมานจันทคุณ (ครูบาหล้า จนฺโท หรือ หลวงปู่หล้าตาทิพย์) นามเดิมชื่อ หล้า บุญมาคำ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๔๑ ที่บ้านปง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ บิดามารดาชื่อ พ่อเงิน และแม่แก้ว บุญมาคำ มีพี่ ๔ คน เป็นคนสุดท้องจึงชื่อว่า “หล้า” (ตรงกับคำสะกดภาคกลางว่า “ล่า” หมายถึงคน “ล่าสุด”) เด็กชายหล้ากำพร้าบิดาตั้งแต่อายุ ๑ ขวบ

เมื่ออายุ ๘ ขวบ โยมแม่แก้วได้พาไปฝากตัวกับครูบาปินตา วัดป่าตึง จนอายุครบ ๑๑ ขวบ ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดป่าตึง โดยมีครูบาปินตาเป็นพระอุปัชฌาย์ ในระหว่างนั้นสามเณรหล้า ต้องเดินทางไปเรียนภาษาไทยกลางกับพระอุ่นที่วัดอู่ทรายคำ เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้เรียนวิชานักธรรมที่วัดเชตุพน

เมื่ออายุ ๒๐ ปี สามเณรหล้า ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่พัทธสีมากลางน้ำ วัดป่าตึง (ปัจจุบัน

โบสถ์กลางน้ำถูกถมรื้อใหม่แล้ว) โดยมีครูบาปินตาเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาอิ่นเป็นพระกรรมวาจารย์ และครูบาญาณวิชัย เจ้าคณะตำบลออนใต้ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ฉายานามว่า “จนฺโท”

เมื่อมีอายุ ๒๓ ปี (พ.ศ. ๒๔๖๔) ครูบาหล้า จนฺโท ได้ติดตามครูบาญาณวิชัย ไปนมัสการครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยเดินเท้าจากท่าเดื่อ ท่าตุ้ม เข้าบ้านโฮ่ง สู่บ้านปาง ใช้เวลาเดินทางถึง ๒ วัน ๒ คืน แต่ช่วงนั้นสวนทางกับครูบาเจ้าศรีวิชัยซึ่งไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุดอยเกิ้ง ครูบาหล้าและครูบาญาณวิชัย จำวัดรออยู่ที่วัดบ้านปาง ๒ คืน จนครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมา ในระหว่างนั้น ครูบาหล้าได้ฝากตัวเป็นศิษย์และขอฝึกกัมมัฏฐานกับครูบาเจ้าศรีวิชัย จากนั้นจึงเดินเท้ากลับวัดป่าตึง ที่บ้านปง แม่ออนใต้ และช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ ครูบาหล้าก็ได้เดินทางมากราบนมัสการอยู่เนืองๆ หลายครั้ง

ครูบาหล้าเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานกับครูบาสุริยะ สุริโย วัดดอยจอมแจ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เป็นลูกศิษย์ที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอุปสมบทให้ ช่วงนั้นครูบาสุริยะไปจำพรรษาที่วัดเชียงแสน ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ใกล้กับวัดป่าตึงของครูบาคำหล้า

พ.ศ. ๒๔๖๗ ครูบาคำหล้าได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตึง พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นเจ้าคณะตำบลออนใต้

พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น **พระครูสมานจันทคุณ** ส่วนที่มาของฉายาที่ต่อท้ายว่า “ตาทิพย์” นั้น มาจากเหตุการณ์ตอนที่ วันหนึ่งฝนกำลังตั้งเค้าว่าจะตกหนัก ครูบาหล้าบอกให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปรีบลงจากกุฏิเพราะกุฏิจะถล่มล้มพังด้วยถูกต้นลานหล่นทับ พระลูกวัดรีบปฏิบัติตาม ยังไม่ทันขาดคำกิ่งต้นลานก็หักโค่นลงทับกุฏิจนพังทลายลง ในขณะที่ทุกคนปลอดภัย **หลังจากนั้นมาชาวบ้านก็โจษขานกันว่าท่านเป็นมี “ตาทิพย์” เพราะล่วงรู้เหตุการณ์ในอนาคต**

ครูบาหล้า จนฺโท มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๓๖ สิริรวมอายุ ๙๕ ปี พรรษา ๗๕

ภาพซ้าย ครูบาชุ่ม โพธิโก วัดชัยมงคล กับพัดขนหางนกยูงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบให้ *ภาพขวา* ครูบาชุ่มถ่ายกับสานุศิษย์ที่วัดเดื่องก

ครูบาชุ่ม โพธิโก วัดวังมุย (วัดชัยมงคล) ตำบลประตูป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นามเดิม ชื่อ ชุ่ม ปลาวิน เกิดวันอังคารที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๔๒ บ้านวังมุย บิดา-มารดาชื่อ นายมูล นางลุน ปลาวิน เป็นบุตรลำดับที่ ๓ ในบรรดา ๖ คน เมื่ออายุ ๑๒ ปี บรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุกับครูบาอินตา (ครูบาปัญโญ) เจ้าอาวาสวัดธาตุขาว (ปัจจุบันเรียกวัดเจดีย์ขาว หรือกู่ขาว ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน)

สามเณรชุ่มเป็นผู้ที่เรียนหนังสือเก่งมาก จนพระครูญาณมงคล (ฟู ญาณวิชโย) วัดมหาวัน เจ้าคณะจังหวัดลำพูน เมื่อทราบกิตติศัพท์ดังกล่าวก็มีความประสงค์จะส่งสามเณรชุ่มให้ไปเรียนต่อด้านปริยัติธรรมที่กรุงเทพฯ แต่ท่านไม่ประสงค์จะไป ครูบาอินตาจึงพาไปฝากตัวเป็นศิษย์ครูบาศรีวิชัยน้อย (สหธรรมิกตุ๊ปี้ของครูบาเจ้าศรีวิชัย) วัดร้องแหย่ง ตำบลหนองแก๋ว อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยสามเณรชุ่มได้เรียนด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานกับด้านอาคมไสยเวทย์ที่นั่น

สามเณรชุ่มได้พบครูบาเจ้าศรีวิชัยในช่วงที่ท่านมาเยี่ยมเยียน “ตุ๊ปี้” (ครูบาศรีวิชัยน้อย) สามเณรชุ่มจึงฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย และมีปณิธานว่าจะดำเนินรอยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยทุกประการ อาทิ ไม่ฉันเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต และคอยช่วยเหลือครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะตามวัดต่างๆ อาทิ พระธาตุศรีวิชัยที่วัดป่าจี้ อำเภอแม่แตง ที่วัดพระธาตุสบฝาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ มีผลงานของครูบาชุ่มในการปั้นรูปเสือ ฯลฯ

ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยใกล้มรณภาพ ครูบาชุ่มได้รับมอบไม้เท้า และพัดขนหางนกยูงของครูบาเจ้าศรีวิชัย โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยกล่าวแก่ครูบาชุ่มว่า *"เอาไว้เดินทางเทศนา"* ครูบาชุ่ม โพธิโก มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ สิริรวมอายุได้ ๗๕ ปี ๕๕ พรรษา

ครูบาแก้ว คณาวโส ชาวห้วยกาน ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง พะเยา

ครูบาแก้ว คนฺธวโส นามเดิม **เขื่อนแก้ว วรรณภีระ** (เอกสารบางเล่มเขียน วรรณพีระ) เกิดเมื่อวันพุธที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๔๔ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ เป็นบุตรนายยอด นางแผ่น วรรณภีระ มีพี่น้องรวม ๕ คน เป็นชาวบ้านห้วยกาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน

บิดามารดาพาเด็กชายเขื่อนแก้วไปฝากตัวเรียนหนังสือพื้นเมืองกับสามเณรทูล แสงแปง จนอายุได้ ๑๑ ปี บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดห้วยกาน กับครูบายศ ธนญฺชโย ต่อมาถูกส่งไปเรียนหนังสือภาษาไทยที่สำนักวัดป่าพูล พอมีความรู้อ่านออกเขียนได้ อายุ ๑๘ ปี จึงย้ายไปเรียนที่วัดสะดือเมือง (ปัจจุบันคือคณะสะดือเมือง วัดพระธาตุหริภุญชัย ที่ตั้งสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดลำพูน)

อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๙ เมษายน ๒๔๖๓ เดือน ๘ เหนือ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีกดสัน จุลศักราช ๑๒๘๒ เวลา ๐๖.๒๕ น. ประชุมสงฆ์ ๑๔ รูป ณ พัทธสีมาวัดป่าป๋วย ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้างโฮ่ง จังหวัดลำพูน มีพระครูศีลาภรณ์พิมล อาจารย์ผู้ให้ศีล ครูบาคำแสน สุมโณ วัดบ้านล้อง เจ้าอธิการหัวหมวดโบสถ เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาไชยา วัดห้วยน้ำดิบ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาแก้ว คุณากโร วัดบ้านล้อง เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้ว จำพรรษาอยู่วัดห้วยกาน ๒ ปี ขุนโฮ่งหาญผจญ และนายโต๊ะ ปลัดอำเภอ มาติดต่อขอครูบาแก้วไปเป็นเสมียนมหาดไทย เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ดีมาก แต่ท่านไม่ยินยอมรับหน้าที่นั้น เพราะยังปรารถนาจะครองสมณะเพศอยู่ และรักในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลังจากนั้นขุนโฮ่งและปลัดโต๊ะ ขอให้ท่านรับภาระสอนหนังสือไทยโดยเปิดโรงเรียนขึ้นที่วัดห้วยกาน ครูบาแก้วรับสอนหนังสือเป็นเวลา ๑ ปี ต่อมาลาออกจากการเป็นครูสอน แล้วไปอยู่ปฏิบัติอุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดเชียงยืน หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับมาจากการต้องอธิกรณ์ครั้ง ๕ เมื่อปี ๒๔๖๓

ณ วัดเชียงยืน ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังบูรณะเสนาสนะหลายหลังของวัดพระธาตุหริภุญชัย ครูบาแก้วได้ฝึกฝนฝีมือทางด้านช่างก่อสร้างจนเป็นที่ไว้ใจของครูบาเจ้าศรีวิชัยให้ควบคุมงานสำคัญๆ ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงติดสอยห้อยตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปเป็นแม่งานหลักหรือ "หัวหน้าสล่า" บูรณะวัดพระเจ้าตนหลวง (ศรีโคมคำ) หลังจากนั้น ยังช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยบูรณะวัดในเขตพะเยา แม่ใจ งาว ฯลฯ อีกไม่น้อยกว่า ๔๐ แห่ง ที่สำคัญคือ วัดลี วัดพระธาตุภูขวาง พระธาตุศรีโป่งแก้ว ฯลฯ ครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบหมายให้ครูบาแก้วอยู่ดูแลวัดพระเจ้าตนหลวงนานหลายปี

ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๑ ช่วง ๓ ปี สุดท้ายที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาเฉพาะในจังหวัดลำพูน ครูบาแก้วเดินทางไปๆ มาๆ ระหว่างพะเยา-ลำพูน ได้กลับไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อสร้างและบูรณะวัดหลายแห่งในเขตอำเภอบ้านโฮ่ง และลี้ เช่น วัดดอยก้อม วัดห้วยกาน ฯลฯ จนกระทั่งครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ในปี ๒๔๘๑ (นับแบบปฏิทินปัจจุบันคือ ๒๔๘๒) ครูบาแก้วมีบทบาทในการนำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาไว้ที่วัดพระเจ้าตนหลวง พะเยา และกลับมาจำพรรษาที่วัดพระเจ้าตนหลวงตลอดบั้นปลายชีวิต จนได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ปกครองพระภิกษุสามเณร ต่อจากครูบาปัญญา ปณฺโญ ซึ่งชราภาพลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ - ๒๕๐๙ ในตำแหน่งเจ้าอาวาส

วัดพระเจ้าตนหลวง ครูบาแก้วมรณภาพเมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๐๙ เวลาประมาณ ๐๓.๒๐ น. ตรงกับเดือน ๔ เหนือ แรม ๙ ค่ำ สิริรวมอายุ ๖๕ ปี ๔๕ พรรษา

พระครูสิงหวิชัย (ครูบาสิงห์ สิริวิชโย) วัดฟ้าฮ่าม ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม สิงห์ จันทมณี เกิดวันอังคารที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๔๔ ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๓ เหนือ ปีฉลู ที่บ้านหนองเส้ง ตำบลฟ้าฮ่าม เป็นบุตรของ พ่อทองสุข และแม่คำปัน จันทมณี ลำดับที่ ๔ จากพี่น้องทั้งหมด ๖ คน เมื่อแรกเกิดสุขภาพไม่ค่อยดี ป่วยกระเสาะกระแสะ ต้องรักษาด้วยหมอสมุนไพรพื้นเมือง

เมื่ออายุได้ ๑๐ ปี บิดาได้นำตัวไปฝากเรียนหนังสือกับครูบาหลวงโหล้ (พระอธิการสุยะ) วัดฟ้าฮ่าม จากนั้นได้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๔๕๘ เมื่ออายุ ๑๔ ปี โดยครูบาหลวงโหล้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในยุคนั้นสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงที่สุดคือวัดสันป่าข่อย สอนโดยครูบาแปง พลประอินทร์ ส่วนที่วัดเกตการาม ก็เพิ่งเปิดสอนได้ไม่นาน สามเณรรูปอื่นๆ ต้องเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนที่วัดสองแห่งนี้ แต่เนื่องจากสามเณรสิงห์มีสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงนัก จึงต้องจำพรรษาที่วัดฟ้าฮ่ามคอยอุปัฏฐากดูแลครูบาหลวงโหล้

วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๖๔ สามเณรสิงห์ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดเชตุพน ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระโพธิรังสี มารชี ศาสนธิการ (ครูบาคันธา) เจ้าคณะเมืองนครเชียงใหม่ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการอินต๊ะ ศรีมูล วัดกู่คำ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอธิการทนันชัย วัดลังกา เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “สิริวิชโย”

หลังจากอุปสมบทได้ระยะหนึ่งแล้ว ได้เดินทางมาฝากตัวเป็นศิษย์และขอเรียนวิปัสสนากัมมัฏฐานกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ เช่นเดียวกับศิษยานุศิษย์รูปอื่นๆ ครูบาสิงห์ได้ช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อสร้างทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ และร่วมเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะตามวัดต่างๆ

กลุ่มสหธรรมิกของครูบาสิงห์ ที่ร่วมเดินธุดงค์ไปปฏิบัติธรรมตามรอยตะเข็บชายแดนพม่า ถึงอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในช่วงเวลาหนึ่ง มีหลายรูปด้วยกัน ได้แก่ ครูบาหล้า ตาทิพย์ วัดป่าตึง (สันกำแพง) ครูบาหน้อย วัดบ้านปง (แม่แตง) และครูบาอิน วัดฟ้าหลั่ง (จอมทอง) เป็นต้น

พระครูสิงหวิชัย (ครูบาสิงห์ สิริวิชโย) วัดฟ้าฮ่าม

ต่อมาครูบาสิงห์ สิริวิชโย ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดฟ้าฮ่าม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูสิงหวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ ครูบาสิงห์ถึงแก่มรณภาพ วันพฤหัสบดีที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค สิริรวมอายุได้ ๙๓ ปี ๘ เดือน ๒๑ วัน

ครูบาอิ่นแก้ว อนิญชโน วัดวาลุการาม (วัดป่าแงะ) ตำบลตลาดขวัญ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม อิ่นแก้ว คิดการงาน เกิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๕ มีนาคม ๒๔๔๗ ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ ปีมะโรง บิดา-มารดาชื่อ นายอุปคำ และนาง บุญปั๋น คิดการงาน ที่ตำบลตลาดขวัญ มีพี่น้องทั้งหมด ๕ คน โดยเด็กชายอิ่นแก้วเป็นคนสุดท้อง อายุเพียง ๒ ขวบ บิดาได้เสียชีวิต และมารดาได้ถึงแก่กรรมตามมาอีกเมื่อเด็กชายอิ่นแก้วอายุ ๖ ขวบ เด็กชายอิ่นแก้วจึงอยู่ในอุปการะของพี่ชายคนโตคือ พระไจยา ผู้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าแงะ จึงได้พาน้องชายคนเล็กมาอยู่ด้วยกันที่วัด

ภาพซ้าย ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน วัดป่าแงะวาลุการาม
ภาพขวา พระมงคลวิสุต (ครูบาดวงดี สุภทฺโท) วัดท่าจำปี

เด็กชายอิ่นแก้ว เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดยางทอง ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จนจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ เมื่ออายุ ๑๓ ปี หลังจากนั้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๔๖๒ (อายุ ๑๖ ปี) ได้บรรพชาเป็นสามเณร ที่วัดป่าแงะ โดยมีพระครูรัตนปัญญาญาณ เจ้าอาวาสวัดรัตนปัญญารังสิตย์ (วันสันต้นดู่) ตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด เป็นพระอุปัชฌาย์

สามเณรอิ่นแก้ว สอบนักธรรมตรีได้ ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ จากนั้นเข้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๖๙ ที่วัดสันต้นดู่ โดยมีพระครูรัตนปัญญาญาณเป็นพระอุปัชฌาย์ได้รับฉายาว่าอนิญฺชโน และได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดวาลุการามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

ระหว่างที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์คอยรับใช้อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นระยะเวลานานถึง ๘ ปี (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๘) จนครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ถูกนิมนต์ไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ และกลับมาจำพรรษาที่วัดจามเทวีใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ครูบาอิ่นแก้ว ได้ตามไปช่วยบูรณปฏิสังขรณ์วัดจามเทวีและวัดอื่นๆ ในเขตจังหวัดลำพูนอีกด้วยในช่วง ๓ ปีสุดท้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ครูบาอิ่นแก้ว ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๑ สิริรวมอายุ ๙๔ ปี เก็บศพไว้นานถึง ๑๐ ปี จึงได้ทำการพระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๑

พระมงคลวิสุต (ครูบาดวงดี สุภทฺโท น.ธ.เอก)

วัดท่าจำปี ตำบลทุ่งสะโตก อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิมชื่อ ดวงดี สุทธิเลิศ เกิดวันอังคารที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๔๙ ปีมะเมีย บิดา-มารดาชื่อ นายอูบ และนางจันทร์ (หรือจั๋นติ๊บ) สุทธิเลิศ

ปี ๒๔๕๕ เมื่ออายุได้ ๖ ขวบ ได้ติดตามพ่อแม่ไปทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่ครูบาเจ้าศรีวิชัย ซึ่งขณะนั้นต้องอธิกรณ์ครั้งที่ ๓ ถูกกักกันบริเวณที่วัดอัฏฐารส จังหวัดลำพูน เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยได้เห็นเด็กชายดวงดี ได้เรียกเข้ามาหาสอบถามชื่อ พร้อมกับบอกพ่อแม่ของเด็กชายดวงดีว่า *“ชื่อดีนี่ กลับไปให้เอาไปเข้าวัดเข้าวา ภายหน้าจะได้พึ่งพาไหว้สา”*

จากนั้นบิดาจึงพาเด็กชายดวงดีไปฝากตัวเป็นขะโยมที่วัดท่าจำปี กับครูบาโปธิมา (ครูบาพรหม โพธิมา) ต่อมาครูบาโปธิมาย้ายไปจำพรรษาที่วัดศรีบุญเรือง เด็กชายดวงดีได้บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีครูบาโสภา วัดทุ่งเกี๋ยง เจ้าคณะตำบลทุ่งสะโตก เป็นพระอุปัชฌาย์

ปี ๒๔๖๖ ครูบาเจ้าศรีวิชัยเริ่มมาจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ครูบาโสภาได้พาสามเณรดวงดีในวัย ๑๗ ปีไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ ครูบาเจ้าศรีวิชัยบอกแก่ครูบาโสภาว่า *“ถ้าเณรดวงดีบวชเป็นพระแล้ว ก็หื้อขึ้นมาจำพรรษาอยู่วัดพระสิงห์นี่แหละ จะได้เป็นเพื่อนกับเณรสิงห์คำ”* (หมายถึงพ่ออุ๊ยสิงห์คำ อิ่นมา หลานชายแท้ๆ ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ผู้มีหน้าที่ปลงเกศาให้กับครูบาเจ้าศรีวิชัย)

ต่อมาวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๔๗๐ สามเณรดวงดีอุปสมบทเป็นพระภิกษุโดยมีครูบาโสภา เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาธัมมเสน วัดดอนปิน (ต้นปิน) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และครูบาปัญญา วัดมะกับตองหลวง เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ณ พระอุโบสถวัดสารภี ตำบลทุ่งรวงทอง กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้นามฉายาว่า “สุภทฺโท” หลังจากอุปสมบทแล้ว ครูบาดวงดีเดินทางกลับไปจำพรรษาที่วัดพระสิงห์คอยอุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยเช่นเดิม

ในปี ๒๔๗๘ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัย ต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้ายถูกส่งตัวไปตัดสินความที่กรุงเทพฯ ครูบาดวงดีอายุได้ ๒๘ ปี ได้เล่าถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า คณะสงฆ์ในเขตปกครองแขวงบ้านแม (ต่อมาคืออำเภอสันป่าตอง) ขอลาออกจากการปกครองของคณะสงฆ์เชียงใหม่จำนวนมาก ครูบาโสภา วัดท่าจำปี และครูบาปัญญา วัดกิ่วแลหลวง ถูกไต่สวนจนต้องนำคณะศิษย์หนีไปแสวงบุญก่อสร้างวิหารพระพุทธบาทฮังฮุ้ง (เมืองหาง) ในเขตประเทศพม่า จนไม่ยอมกลับมาอีกเลย

หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพไปแล้ว ครูบาดวงดีได้ติดตามครูบาอภิชัยขาวปีไปบูรณะก่อสร้างวัดวาอารามตามที่ต่าง ๆ อาทิ สร้างอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดสวนดอกและวัดหมื่นสาร สร้างวัดปางมะกล้วย (ป่าเหมี้ยง) อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอารามอยู่ในป่าดง เหมาะที่จะปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ครูบาดวงดีได้จำพรรษาที่วัดนี้นานถึง ๗ ปี จากนั้นครูบาอภิชัยขาวปีได้รับนิมนต์จากครูบาโสภาให้มาสร้างวิหารวัดท่าจำปี พร้อมด้วยครูบาก้อน อุตฺตโม ครูบาดวงดีจึงติดตามครูบาอภิชัยขาวปีกลับมาฟื้นฟูวัดบ้านเกิด เนื่องจากวัดท่าจำปีมีศรัทธาญาติโยมน้อยเพียง ๒๐ หลังคาเรือนเท่านั้น ต่อมาครูบาดวงดีได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดท่าจำปี

พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นเจ้าคณะตำบลทุ่งสะโตก พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูสุภัทรสีลคุณ และ พ.ศ. ๒๕๕๐ เลื่อนเป็น พระมงคลวิสุต มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๓ สิริรวมอายุ ๑๐๔ ปี ๘๓ พรรษา

ครูบาศรีนวล ญาณสิริ วัดเจริญเมือง

ครูบาศรีนวล ญาณสิริ วัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ชื่อเดิม “ศรีนวล มากุลต๊ะ” เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๗ กรกฎาคม ๒๔๔๙ แรม ๒ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ (เดือน ๘ กลาง) ปีมะเมีย ณ ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ อายุได้ ๑๕ ปี บิดาพาไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ที่วัดพระเจ้าตนหลวง เมืองพะเยา เด็กชายศรีนวลเริ่มฝึกการทำวัตรสวดมนต์แบบพื้นเมือง ศึกษาการทำบุญตักบาตรตามแบบอย่างครูบาเจ้าศรีวิชัย เรียนคาถาพระเจ้า ๕ พระองค์ คาถาบารมี ๙ ชั้น และคาถาบารมี ๓๐ ทัศ

ขะโยมศรีนวลบรรพชาก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ไม่นาน อุปสมบทเมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๔๗๖ ณ วัดศรีโคมคำ มีพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาเป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาเถิง วัดหลวงใน (วัดหลวงราชสัณฐาน) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาอ้าย วัดปูปอ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “ญาณสิริ” สนใจศึกษาการเจริญสมาธิภาวนากัมมัฏฐานตลอดจนหลักธรรมต่าง ๆ

เมื่อครูบาศรีนวลบรรพชาได้ ๑ พรรษา ทราบข่าวว่าครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างถนนขึ้นพระธาตุดอยสุเทพ ท่านได้รวบรวมชาวบ้านรีบเดินทางไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยทันทีในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๔๗๗

เป็นเวลาเกือบ ๒ เดือน ผลงานที่ครูบาศรีนวลติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบากัญจนะไปก่อสร้างและปฏิบัติศาสนกิจหลายแห่งในภาคเหนือ ประกอบด้วย พระธาตุเจดีย์วัดป่าขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุมหิยังคะ กับพระธาตุปูคำน้อย (วัดศรีดอนมูล) ที่ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน กุฏิวัดพระธาตุจอมแจ้ง วิหารวัดทรายมูล วิหารและเจดีย์วัดป่าก่อ วัดดอยเต่า อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยกล่าวว่าวัดดอยเต่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ท่านจึงเปลี่ยนชื่อเป็นวัดเจริญเมือง

ครูบาศรีนวลฉันอาหารประเภทมังสวิรัติเพียงมื้อเดียว ตั้งแต่เริ่มบรรพชา บั้นปลายชีวิตท่านมีอาการอาพาธหนักเกี่ยวกับดวงตา แพทย์ลงความเห็นให้ท่านฉันอาคารคาวหวานโดยทั่วไป มิเช่นนั้นดวงตาต้องพิการ ท่านจึงจำใจเลิกฉันอาหารมังสวิรัติ และเมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๓๓ ครูบาศรีนวลได้อาพาธหนัก ศรัทธาญาติโยมได้นำส่งโรงพยาบาลอำเภอพาน แพทย์ผู้รักษาเห็นว่าอาการหนักมากจึงแนะนำให้ส่งไปรักษาที่โรงพยาบาลเชียงรายประชานุเคราะห์ แต่อาการยังไม่ดีขึ้น กระทั่งวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๓ เวลา ๒๐.๑๕ น. ครูบาศรีนวลถึงแก่มรณภาพลงด้วยอาการสงบ ได้รับพระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๔ สิริรวมอายุ ๘๔ พรรษา ๕๗

พระครูมงคลคุณาทร (ครูบาคำปัน นนฺทิโย)

วัดหม้อคำตวง ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม คำปัน เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๓ ปี วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๖๓ ที่วัดวิจิตรวารี (วัดน้ำต้น) ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเจ้าอธิการมุ้ง ปณฺณาวโร (ครูบาปัญญา) วัดพรหมประดิษฐ์ หรือวัดต้นผึ้ง เป็นพระอุปัชฌาย์

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ สามเณรคำปัน เข้ารับการอุปสมบทที่วัดควรค่าม้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระอธิการหน้อย ชยวุฑฺฒิ วัดเชียงมั่น เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาปัญญา ปัณฺณาธโร วัดควรค่าม้า เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และครูบาอินถา

พระครูมงคลคุณาทร (ครูบาคำปัน นนฺทิโย) วัดหม้อคำควง

อินฺทจกฺโก วัดหม้อคำตวง เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “นนฺทิโย”

ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยจำพรรษาที่วัดพระสิงห์ ครูบาคำปัน ได้มาฝากตัวขอเป็นลูกศิษย์ตั้งแต่ยังเป็นสามเณร ได้ติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะตามวัดต่าง ๆ หลายแห่ง

ครูบาบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ วัดร้องขุ้ม ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม บุญปั๋น ปัญญานุสงส์ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๔ มิถุนายน ๒๔๕๑ ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๙ เหนือ ปีวอก ที่บ้านแม อำเภอสันป่าตอง บิดา-มารดา ชื่อ นายจันทร์แก้ว และนางสมนา ปัญญานุสงส์ มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกันทั้งหมด ๗ คน โดยเด็กชายบุญปั๋นเป็นคนสุดท้อง ส่วนพี่ชายคนโตก็บวชเป็นพระเช่นกัน ชื่อ ครูบาอ้าย ชยวุฑฺโฒ

บิดามารดาได้พาเด็กชายบุญปั๋นไปฝากตัวเล่าเรียนหนังสือที่วัดธรรมชัย บ้านแม จนอายุได้ ๑๓ ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันอังคารที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๔ มีครูบาสุริยะ สุริโย เจ้าอาวาสวัดร้องขุ้ม เป็นพระอุปัชฌาย์ จนอายุได้ ๑๙ ปี สามเณรบุญปั๋นได้ลาสิกขาบทเนื่องมาจากโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อสึกออกมาแล้ว สามเณรบุญปั๋นเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อฤาษีตนหนึ่ง ที่เป็นหมอรักษาโรคด้วยสมุนไพรกับการใช้ไม้

ภาพซ้าย ครูบาบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ วัดร้องขุ้ม สันป่าตอง เชียงใหม่
ภาพขวา ครูบาบุญปั๋น ยืนด้านหน้าซ้ายสุด ถ่ายกับพระเถรานุเถระ

เท้าจี้จุด เป็นฤาษีที่เดินธุดงค์มาแถวบ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่ออายุ ๒๔ ย่าง ๒๕ ปี น้อยบุญปั๋นได้นุ่งขาวห่มขาวฝากตัวเป็นศิษย์และติดตามฤาษีตนนั้นเป็นเวลา ๑ ปี จนกระทั่งโรคร้ายหายไป สุขภาพแข็งแรงเป็นปกติ จึงขอกลับมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกในวัย ๒๖ ปี

ผ้าขาวบุญปั๋น อุปสมบทที่วัดร้องขุ้ม เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๗ โดยมี เจ้าอธิการอุ่นใจ๋ ญาโณ (ครูบาญาณะ) เจ้าอาวาสวัดท่าโป่ง เจ้าคณะตำบลบ้านแม เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูบุญมา เมโธ (ครูบาเมธา) อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดวนารามน้ำบ่อหลวง เป็นพระกรรมวาจารย์ และพระอธิการเตชา เตชกโร (ครูบาหนิ้ว) เจ้าอาวาสวัดจอมแจ้ง เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า ธมฺมปญฺโญ เมื่อบวชเรียนแล้ว พระบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ ได้ศึกษาเรียนรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติจากครูบาอาจารย์หลายรูป หนึ่งในนั้นมี ครูบาอินทจักรรักษา แห่งสำนักปฏิบัติธรรมวัดน้ำบ่อหลวงที่มีชื่อเสียง

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ที่บวชนั้นเอง ครูบาคำอ้าย ชยวุฑฺโฒ พระพี่ชายของครูบาบุญปั๋น ได้ชักชวนชาวบ้านและคณะสงฆ์จากบ้านแมไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยสร้างทางขึ้นดอยสุเทพเป็นจำนวนมาก ในระหว่างนั้น ครูบาบุญปั๋น ได้ฝากตัวเป็นศิษย์ขอรับการศึกษาอบรมจากครูบาเจ้าศรีวิชัย มีบันทึกบทสนทนาระหว่างครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาบุญปั๋น ในหนังสือพระราชทานเพลิงศพครูบาบุญปั๋น โดยครูบาเจ้าศรีวิชัยได้ถามครูบาบุญปั๋นว่า *"สวดอิติปิโสได้ไหม?"* เมื่อครูบาบุญปั๋นตอบว่าได้ ครูบาเจ้าศรีวิชัยกล่าวต่อไปอีกว่า

"อิติปิโสนั้นเป็นบทพุทธคุณ ให้ระลึกนึกถึงเหมือนพุทธานุสติ ภาวนาเอาว่า พุทโธ พุทโธ ไปไจ้ๆ (ไปเรื่อยๆ) เอาจิตกำหนดไว้ที่ลมหายใจเข้าออก"

ก่อนครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาบุญปั๋นได้เดินทางมาเฝ้าดูอาการอาพาธที่วัดจามเทวีด้วย ครูบาบุญปั๋นได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดร้องขุ้มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ และถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๔๕ สิริรวมอายุ ๙๕ ปี พรรษา ๖๘

ครูบาคำหล้า เตชปญฺโญ วัดป่าลาน ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เดิมชื่อคำหล้า เมธา เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๔๕๒ ณ ตำบลสันทรายหลวง เป็นบุตรของพ่อคำแม่นวล เมธา มีพี่น้องทั้งสิ้น ๕ คน เมื่ออายุ ๑๔ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดป่าลาน ในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๖๖ โดยมีครูบาคันธา วัดต้นจันทน์ ตำบลหนองจ๊อม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๔๗๔ เมื่ออายุ ๒๒ ปี ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดป่าลาน มีครูบาคันธา เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาญาณวิชัย วัดหนองไคร้หลวง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และครูบาโสภา วัดแม่แก้ดหลวง เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายา "เตชปญฺโญ"

ภาพซ้าย พระครูวิเศษสารคุณ (ครูบาคำอ้าย อินฺทวโส) วัดบุญเรือง
ภาพขวา พระครูถาวรศีลคุณ (ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโท) วัดวังทอง

ครูบาคำหล้า เตชปญฺโญ มีความเลื่อมใสในศีลาจารวัตรของครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นอย่างมาก จึงได้ฝากตัวเป็นศิษย์ จนกระทั่งระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๗๙ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ครั้งสุดท้าย ได้มีประกาศสั่งให้สึกครูบาอินตา เจ้าอาวาสวัดป่าลาน รูปก่อนต้องหนีไปเชียงตุง ประเทศพม่า ทำให้ครูบาคำหล้า ซึ่งเป็นพระลูกวัดป่าลานต้องคอยหลบๆ ซ่อนๆ ด้วยเช่นกัน กระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๒ หลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยถึงแก่มรณภาพแล้ว ครูบาคำหล้าจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าลาน

พระครูวิเศษสารคุณ (ครูบาคำอ้าย อินฺทวโส)

วัดบุญเรือง ตำบลศรีดอนชุม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา นามเดิมอ้าย สะเภาคำ เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๗ เมษายน ๒๔๕๒ ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ เหนือ ปีระกา ที่บ้านสันป่างิ้ว (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านดอกพร้าว และบ้านบุญเรืองในปัจจุบัน) ตำบลสันช้างหิน อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เป็นบุตรคนเดียวของนายทิพย์ และนางคำป้อ

เด็กชายอ้ายบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดบุญเรืองกับครูบาปัญญา เมื่ออายุ ๑๔ ปี ต่อมาเมื่ออายุ ๒๓ ปี ได้อุปสมบทที่วัดพระเจ้าตนหลวง เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๗๓ โดยมีพระครูศรีวิราชวชิรปัญญาเป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูบาลีเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูบาจุ้มเป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “อินฺทวโส”

ต่อมาพระคำอ้าย อินทวโส ได้ติดตามครูบาเขื่อนแก้ว คนฺธวโส ก่อสร้างวัดต่างๆ ในเขตพะเยาที่ได้รับมอบหมายจากครูบาเจ้าศรีวิชัย เช่น วัดลี จากนั้นติดตามครูบาแก้วไปช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยฟื้นฟูเสนาสนะวัดสวนดอก สร้างวิหารวัดศรีโสดา และสร้างถนนขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ

หลังจากครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ ครูบาคำอ้ายได้กลับมาจำพรรษาที่วัดพระเจ้าตนหลวงอีก ๕ เดือน จากนั้นย้ายมาวัดบุญเรือง (บ้านดอกพร้าว) ๑ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ คณะศรัทธาวัดแม่อิง บ้านสันป่างิ้ว มาขอนิมนต์ไปเป็นเจ้าอาวาส จำพรรษาที่นั่น ๔ ปี ก็ได้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สำนักเจ้าคณะตำบลดงเจน และตำบลห้วยลาน จากนั้นพระครูพินิจธรรมประพาส เจ้าคณะอำเภอดอกคำใต้ แต่งตั้งให้ครูบาคำอ้าย อินทวโส ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบุญเรือง (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๔๓) สมณศักดิ์สุดท้ายคือ พระครูวิเศษสารคุณ มรณภาพปี ๒๕๔๓ สิริรวมอายุได้ ๙๑ ปี ๗๐ พรรษา

พระครูถาวรศีลคุณ (ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโท)

วัดวังทอง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน นามเดิม อินตา ธนาขันธรรม เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๕๓ ณ บ้านเหมืองง่า เป็นบุตรของพ่อตา แม่บัวแก้ว ธนาขันธรรม มีพี่น้องทั้งหมด ๕ คน โดยท่านเป็นน้องสุดท้อง

เด็กชายอินตาบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๖๗ ณ วัดเหมืองง่า โดยมีพระญาณมงคล (คำปวน อภิชโย) เจ้าคณะจังหวัดลำพูน ซึ่งมีศักดิ์เป็นลุงแท้ๆ ของท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ต่อมาได้อุปสมบท เมื่อวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๗๔ ณ วัดเดิม และพระอุปัชฌาย์รูปเดิม ได้รับฉายาว่า ธนกฺขนฺโท พระอินตา ธนกฺขนฺโท เล่าเรียนพระปริยัติธรรมจนสำเร็จนักธรรมเอก จากสำนักวัดพระธาตุหริภุญชัย

หลังจากอุปสมบทได้ ๒ พรรษา ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโท ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์และคอยติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๐ กระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ครูบาอินตาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดวังทอง นอกจากนี้

ยังคอยทำหน้าที่เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดลำพูน (พระญาณมงคล) แห่งวัดเหมืองง่า ฝ่ายศาสนศึกษา และสาธารณูปการ จนได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูถาวรศีลคุณ

ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโธ ถึงแก่มรณภาพในปี ๒๕๕๔ สิริรวมอายุได้ ๑๐๑ ปี พรรษา ๗๙

ครูบาสม โอภาโส วัดศาลาโป่งกวาว (ภาษาล้านนาออกเสียง "ป่งกว๋าว") บ้านโป่งกวาว ตำบลสะเมิงเหนือ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียวใหม่ นามเดิม "อินสม ดูมวัน" เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๕๕ ที่ตำบลป่าม่วง (เป็นชื่อเรียกในยุคนั้น ปัจจุบันคือตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่) บิดาชื่อนายจอม มารดาชื่อนางชุ่ม ดูมวัน อินสมเป็นบุตรชายคนโต มีน้องสาวเพียงคนเดียว ต่อมาเสียชีวิตตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ หลังจากนั้นมารดาก็เสียชีวิตเมื่ออินสมมีอายุ ๑๐ ขวบ

พ่อจอมผู้เป็นบิดาจึงพาเด็กชายอินสมเดินทางออกจากบ้านฝ่ายแม่ชุ่ม ซึ่งอยู่อำเภอแม่ริม ไปอยู่บ้านเดิมของตนที่อำเภอสะเมิง เมื่ออายุ ๑๒ ปี พาเด็กชายอินสมฝากตัวเป็นศิษย์และบรรพชาเป็นสามเณรกับครูบาพรหมเสน พระอุปัชฌาย์ ณ วัดทุ่งล้อม ตำบลสะเมิงเหนือ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับฉายาว่า พฺรหฺมรังสี (พรหมรังษี) จำพรรษาอยู่วัดทุ่งล้อม ๓ ปี ครูบาพรหมเสนได้ส่งสามเณรพรหมรังษีมาศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดสำเภา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่หลายพรรษา

พ.ศ. ๒๔๗๗ เมื่ออายุ ๒๒ ปี สามเณรพรหมรังษีได้เดินทางกลับไปอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดแม่ริม ตำบลริมใต้ โดยมีพระกัน คนฺธวโส (พระครูคันธวงษ์) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการแก้ว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระคำอ้าย เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาใหม่ว่า "โอภาโส"

หลังจากอุปสมบทแล้วได้เดินทางไปจำพรรษาที่วัดป่าม่วง อำเภอแม่ริม ในถิ่นกำเนิด ขณะนั้นมีพระไสวเป็นเจ้าอาวาสวัด หลังออกพรรษาในปีนั้นแล้ว ได้เดินทางไปกราบนมัสการและฝากตัวขอเป็นศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย ขณะที่กำลังสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ

ภาพซ้าย ครูบาสม โอภาโส วัดศาลาโป่งกวาว
ภาพขวา หนาน (ผ้าขาว) ดวงตา ปัญญาเจริญ

จากนั้นติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยไปก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานหลายแห่งในเขตอำเภอแม่ริมและอำเภอสะเมิง อาทิ วิหารครอบพระพุทธบาทสี่รอย ที่อำเภอแม่ริม พระธาตุม่อนเปี๊ยะ ที่อำเภอสะเมิง เป็นต้น รวมทั้งขอฝึกวิชาวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัย

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ขณะที่ครูบาสม โอภาโส จำพรรษาอยู่วัดสวนดอก พ่อหนานหลวงแก้ว ผู้นำคณะศรัทธาบ้านโป่งกวาว ได้มาขอนิมนต์ท่านไปเป็นประธานในการพัฒนาฟื้นฟูวัดศาลาโป่งกวาว ที่อำเภอสะเมิง เมื่อบูรณะแล้วเสร็จท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดนี้เรื่อยมา

จากนั้นครูบาสมก็ดำเนินตามรอยปฏิปทาของครูบาเจ้าศรีวิชัย ด้วยการเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ในเขตอำเภอสะเมิง และอำเภอแม่ริม ดังนี้ สร้างวัดแม่เลย สร้างพระเจ้าตนหลวง สร้างสำนักสงฆ์พระบาทตีนดอย พร้อมทั้งอุปถัมภ์ด้านการเรียนการสอนวิปัสสนาแก่ศิษยานุศิษย์ ได้แก่ อุปถัมภ์วัดแม่แพะ วัดต้นผึ้ง วัดรุ่งอรุณ วัดต้นตัน วัดอัมพวันป่าม่วง วัดน้ำตกแม่สา วัดหนองบัว วัดป่ากล้วย

ผลงานชิ้นสำคัญคือ พ.ศ. ๒๕๐๖ ครูบาสม โอภาโส ได้ร่วมกับครูบาอินถา สุขวฒฺนโก จากวัดสันคอกช้าง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อสร้างพระเจดีย์วัดพระพุทธบาทสี่รอย (องค์ที่ต่อมาครูบา

ภาพซ้าย **ผ้าขาวดวงตา กับครูบาจันทร์แก้ว ครูบาคำหมื่น สามพี่น้องที่บวชพร้อมกันและฝากตัวเป็นศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย**
ภาพขวา **ภาพปกหนังสือเล่มหนึ่งที่วัดบ้านปาง จัดทำโดยพระภิกษุสามพี่น้อง**

อานันท์ พุทฺธธมฺโม ได้นำอัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยมาบรรจุไว้ที่ส่วนฐาน) และเป็นประธานสร้างโรงเรียนวัดโป่งกว๋าว

ครูบาสมดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลสะเมิงเหนือ ๑๖ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๙๘ และถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๓๖ สิริรวมอายุ ๘๑ ปี พรรษา ๕๙

ผ้าขาวดวงตา (พ่อหนานดวงตา ปัญญาเจริญ)

วัดดอยน้อย ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน

เกิดเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๔๖๑ บิดาชื่อถา มารดาชื่อฟอง ครูบาอูปแก้ว เจ้าคณะตำบลบ้านธิ ผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูล เล่าว่าถิ่นกำเนิดของพ่อหนานดวงตานั้น ไม่ทราบแน่ชัดนักว่าเกิดที่ใด กล่าวกันว่าเป็นชาวบ้านเชตวันหนองหมู ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดเชตวันหนองหมู มีความศรัทธาเลื่อมใสในครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาอภิชัยขาวปีเป็นอย่างสูง จึงมาขอฝากตัวเป็นศิษย์และคอยติดสอยห้อยตามครูบาทั้งสองไปช่วยงานบูรณปฏิสังขรณ์ตามสถานที่ต่าง ๆ

ผ้าขาวดวงตามีพี่น้อง ๘ คน ได้แก่ พ่อน้อยอินตา แม่บัวเทพ แม่เกี๋ยงคำ พ่อน้อยตื้อ พ่อหนานจันทร์แก้ว ผ้าขาวดวงตา พ่อหนานหมื่น และพ่อคำปัน น้องชายคนสุดท้อง ในบรรดาพี่น้องทั้งหมดพ่อหนานจันทร์แก้ว พ่อหนานดวงตา และพ่อหนานหมื่น ได้ไปบวชเรียนและฝากตัวเป็นศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาทั้งสามได้ลาสิกขา พ่อหนานหมื่นลาสิกขาไปอยู่บ้านธิ แต่งงานกับแม่สายบัว

ผ้าขาวดวงตาอุปสมบทเมื่ออายุ ๒๐ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นว่าพระดวงตาสามารถช่วยเป็นหูเป็นตาทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบบ้านธิแทนท่านได้ จึงมอบเครื่องอัฐบริขารจำนวนหนึ่งของท่านให้แก่พระดวงตา ประกอบด้วย บาตร ตาลปัตร (วี) และไม้เท้า จำนวน ๑ ชุด พร้อมกำชับว่า

"ขอให้เจริญรอยตามความตั้งใจที่ข้าได้กระทำมาแล้ว ดั่งที่เจ้าได้เรียนรู้มาโดยตลอด ด้วยการดูแลศาสนา สาธุชนให้อยู่อย่างเป็นสุข"

หลังจากที่พระดวงตาได้รับเครื่องอัฐบริขารจากครูบาเจ้าศรีวิชัยแล้ว ทำให้ถูกทางการเพ่งเล็งและจับตามอง มีการอ้างข้อหาว่าพระดวงตาหนีการคัดเลือกทหาร หรือเป็นพระที่ไม่สนใจศึกษาเรื่องคันถธุระเท่าใดนัก สนใจแต่วิปัสสนากัมมัฏฐาน

ครูบาอูปแก้ว เล่าว่าสมัยที่ท่านอายุได้เพียง ๕-๖ ขวบ มีคนร่ำลือกันว่ามี "พระป่า" (หมายถึงผ้าขาวดวงตา) เดินธุดงค์มาอยู่วัดดอยน้อย ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ ผ้าขาวดวงตาสร้างวิหารหลังเล็กๆ คล้ายศาลามุงหญ้าคาบนดอย ต่อมาไฟไหม้ฝาวิหาร

ผ้าขาวดวงตาถูกครูบาขันแก้ว อุตฺตโม (พระครูอุดมขันติธรรม) วัดป่ายาง หรือวัดสันพระเจ้าแดง เจ้าคณะตำบลบ้านธิ กำชับว่าอย่าไปเป็นพระอุปัชฌาย์ทำการบวชให้ใครเด็ดขาด เพราะจะผิดบัญญัติคณะสงฆ์ แต่กลับมีผู้มาขอบวชกับผ้าขาวดวงตาจำนวนมาก เพราะทราบว่าท่านเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาขันแก้วจึงไปร้องเรียนกับเจ้าคณะอำเภอเมือง (สมัยก่อนบ้านธิยังมีสถานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมือง) และเจ้าคณะจังหวัดลำพูน ที่วัดพระยืน จนผ้าขาวดวงตาต้องลาสิกขามานุ่งห่มผ้าขาวตั้งแต่อายุได้ ๓๕ ปี ต่อมามีครอบครัวแต่งงานกับแม่สายบัว ปักหลักใช้ชีวิต ณ บ้านห้วยไซใต้ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ มีบุตรธิดา ๖ คน ธิดาคนโตชื่อ นางสายตา ปาลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลประวัติ

แม้จะเป็นฆราวาสนุ่งขาวห่มขาว ผู้คนยังขอบารมีจากท่านให้เป็นประธานในการพัฒนาวัดวาอาราม ผลงานของท่านได้แก่ การสร้างทางขึ้นวัดพระธาตุดอยสะเก็ด การทำบันไดลงสู่ถ้ำเมืองออน บูรณะบ่อน้ำทิพย์ที่ดอยขะม้อ การสร้างถนนจากบ้านสันทราย (อำเภอบ้านธิ) ไปสู่บ้านหนองหมู (ตำบลอุโมงค์ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลงานชิ้นสำคัญที่สุดคือการเป็นประธานก่อสร้างกู่อัฐิครูบาเจ้าศรีวิชัยบนดอยง้ม

บั้นปลายชีวิต ผู้คนให้ความเคารพนับถือท่านมากจนขนานนามว่า “เจ้าหนานดวงตา” กระทั่งเสียชีวิตที่โรงพยาบาลมหาราชอย่างสงบ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ สิริรวมอายุ ๙๒ ปี

พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์ (ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา) วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา เดิมชื่อเด็กชาย “วงค์” (ภาษาล้านนานิยมสะกดด้วย “วงค์” มากกว่า “วงศ์”) หรือ **“ชัยวงศ์ ต๊ะแหงม”** เกิดเมื่อวันอังคาร เดือน ๗ เหนือ แรม ๒ ค่ำ ปีฉลู ตรงกับวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๕๖ ณ บ้านก้อ หนองศรีล้อม หมู่ ๒ ตำบลก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน บิดาชื่อ น้อยจันต๊ะ (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๔๔ ปี) มารดาชื่อ บ่อแก้ว (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๗๘ ปี)

พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่ออายุ ๑๒ ปี บิดามารดาพาไปฝากให้เรียนหนังสือกับ “ครูบาพุทธิมา” ผู้เป็นตุ๊น้าของเด็กชายชัยวงศ์ (ได้กล่าวถึงครูบาพุทธิมาแล้วในบทที่ว่าด้วยสหธรรมิก) ต่อมาได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย มีพระอุปัชฌาย์คือ ครูบาชัยยะลังกา สามเณรวงค์ได้รับฉายาว่า “ชัยลังกา” ขณะนั้นเป็นห้วงเวลาที่ครูบาชัยยะลังกานิมนต์ให้ครูบาเจ้าศรีวิชัยมาเป็นประธานนั่งหนักในพิธียกยอดฉัตรองค์พระเจดีย์ สามเณรชัยลังกาได้ฝากตัวเป็นศิษย์คอยปรนนิบัติรับใช้ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่แก่งสร้อยเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์เต็ม

สามเณรชัยลังกาได้ติดตามครูบาชัยยะลังกาออกธุดงค์จาริกไปปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พร้อมทั้งอบรมสั่งสอนชาวบ้านและชาวเขา (โดยเฉพาะชาว

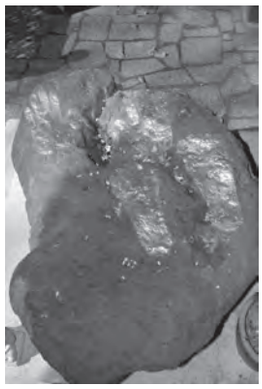

ภาพซ้าย ฮอยปะต๊ะบนก้อนหินของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ที่วัดบ้านปาง *ภาพขวา* พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย ที่อำเภอลี้ ผลงานชิ้นสุดท้ายของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม อีกภาพ ถ่ายแบบตัดต่อซ้อนตัวท่านเองสองด้าน พร้อมลายมือที่ท่านเขียนด้วยอักษรธัมม์ล้านนา

โลงแก้วบรรจุสรีระทิพย์ของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ในวิหารพระเมืองแก้ว วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม

กะเหรี่ยง) แถบอำเภออมก๋อย และแม่ระมาด ฯลฯ พื้นที่ภูเขารอยต่อระหว่างเชียงใหม่-ตาก และประเทศพม่า ซึ่งต่อมาคนกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาให้กับครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

พ.ศ. ๒๔๗๕ เมื่ออายุย่าง ๒๐ปี ครูบาชัยยะลังกาถึงแก่มรณภาพ สามเณรชัยลังกาได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่อีกฟากหนึ่งของวัดจอมหมอก อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นพื้นที่รอยต่อชุมชนชาวกะเหรี่ยงเขตแดนพม่า ที่วัดป่าแม่กระแตกระตอ (วัดป่าน้ำ) บ้านตลิโพกุย ในเขตบังคับอังกฤษ โดยพระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก) ซึ่งเดินธุดงค์มาจากวัดป่าเหียง (ก่อนจะย้ายไปจำพรรษาถาวรที่วัดพระพุทธบาทตากผ้า) เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ ได้รับฉายาว่า “ชัยยะวงศาภิกขุ” (ชยวโส) อันเป็นชื่อที่ผู้คนนิยมเรียกขานมาจวบปัจจุบันนี้ แม้ภายหลังจะได้รับสมณศักดิ์อย่างเป็นทางการว่า “พระครูพัฒนกิจจานุรักษ์” ก็ตาม

ต่อมาพระชัยยะวงศาได้ออกแสวงหาสัจธรรมทางหลุดพ้นจากวัฏสังสารเพียงลำพัง พร้อมกับเผยแผ่พระธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แก่ชุนชนบนดอยในหลายพื้นที่

พ.ศ. ๒๔๗๘ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นประธานฝ่ายสงฆ์สร้างถนนขึ้นสู่ดอยสุเทพ ครั้งนั้นพระชัยยะวงศามีอายุ ๒๒ ปี ได้พาชาวกะเหรี่ยงที่เป็นลูกศิษย์ติดตามมาด้วยจำนวนมาก ครูบาเจ้าศรีวิชัยมอบหมายให้พระชัยยะวงศาเป็นผู้ช่วยครูบาอภิชัยขาวปีทำหน้าที่ควบคุมดูแลการก่อสร้างในฝ่ายการระเบิดก้อนหินใหญ่

ในช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธจำพรรษาอยู่ ณ วัดจามเทวี สลับกับวัดบ้านปาง ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้อุปัฏฐากดูแลครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างใกล้ชิด และหันมาสนใจวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของครูบาเจ้าศรีวิชัยมากยิ่งขึ้น หลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพได้ไม่นาน ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๓ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาถูกคณะสงฆ์บังคับจับสึกให้นุ่งห่มผ้าขาว เอกสารส่วนมากไม่ระบุถึงรายละเอียดของมูลเหตุ แต่เขียนโดยสรุปว่าข้อหานั้นเกิดจากการถูกกลั่นแกล้งในฐานะที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนามีความใกล้ชิดสนิทสนมกับครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาอภิชัยขาวปี ขณะนั้นจำพรรษาอยู่ที่วัดห้วยเปียง ปัจจุบันคือบ้านห้วยโป่ง หมู่ ๑๐ ตำบลแม่ตื่น อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

เมื่อเหตุการณ์สงบลง ครูบาชัยยะวงศาพัฒนากลับมาอุปสมบทใหม่อีกครั้ง ในปี ๒๔๘๔ มีพระครูศีลาภรณ์พิมล (ครูบามหาวงค์ หรือพระบุญมา สีลาภิรโต) วัดบ้านโฮ่งหลวง เป็นพระอุปัชฌาย์ให้ และเปลี่ยนฉายาใหม่เป็น “จนฺทวโส” โดยท่านต้องรับอาณัติว่าจะอยู่จำพรรษาที่วัดป่าพลูเป็นเวลา ๕ พรรษา ถ้าออกจากสังกัดไปหากมีปัญหากับฝ่ายบ้านเมืองหรือแข็งขืนกับฝ่ายสงฆ์ก็อาจไม่ได้ห่มผ้าเหลืองอีก ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาตกลง จึงได้รับการอุปสมบทใหม่ระหว่างที่อยู่ในอาณัติสงฆ์ท่านได้ไปสร้างวัดห้วยหละกับบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะวัดพระพุทธบาทสามยอดและวัดป่าพลู ซึ่งสองวัดนี้ครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาอภิชัยขาวปีเคยมาวางรากฐานก่อสร้างไว้ก่อนแล้ว

ครูบาชัยยะวงศาพัฒนามีปณิธานแรงกล้าที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยได้วางไว้ อาทิ มีความเชื่อในเรื่องพระศรีอาริยเมตไตรย์ การตั้งจิตปรารถนาพุทธภูมิ การสร้างบารมีด้วยการทุ่มเทแรงกายก่อสร้างเสนาสนะ การจารพระธรรมคัมภีร์บนใบลาน และข้อสำคัญคือการเปิดโอกาสให้ชาวเขาชาวดอยได้บวชเป็นพระภิกษุสามเณร ท่านได้เปลี่ยนความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง จากการที่เคยกราบไหว้บูชาเซ่นสรวงดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษด้วยการบูชายัญชีวิตสัตว์ ยอมละทิ้งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม อำลาถิ่นฐานบ้านเกิด ติดตามครูบาชัยยะวงศาพัฒนามาอยู่ที่ลี้ ปวารณาตัวเป็นพุทธมามกะผู้เคร่งครัด ทุกครอบครัวถือศีลกินเจ ตั้งสัจวาจาว่าจะงดเว้นอาหารประเภทเนื้อสัตว์ตลอดชีพ

การก่อสร้างเสนาสนะของครูบาเจ้าศรีวิชัยและครูบาอภิชัยขาวปีที่ได้เคยสร้างไว้ในระยะหนึ่งเกิดชำรุดทรุดโทรมผุพังตามกาลเวลา ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาถือเป็นภารกิจที่จะต้องบูรณะซ่อมเสริม อาทิ วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย วัดพระธาตุดวงเดียว วัดพระธาตุห้าดวง วัดหัวขัว วัดจามเทวี วัดบ้านปาง

วัดพระพุทธบาทผาหนาม วัดพระพุทธบาทตะเมาะ ฯลฯ ถือเป็นการบูชาคุณของปูชนียาจารย์

ภายหลังจากที่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนาได้สร้างเสนาสนะในบริเวณวัดพระพุทธบาทห้วยต้มแล้ว ท่านดำริโครงการก่อสร้างเจติยสถานชิ้นสำคัญคือ **"พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย"** ตั้งอยู่บริเวณหนองวัวเฒ่าด้านหลังไกลออกไปนอกเขตวัดพระพุทธบาทห้วยต้มเล็กน้อย ซึ่งครูบาชัยยะวงศาพัฒนาระบุว่าเป็นดินแดนศักดิ์สิทธิ์ เมื่อครั้งอดีตเคยรองรับชาติกาลหนึ่งของพระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโคอุศุภราช

ครูบาชัยยะวงศาได้รับโล่รางวัลต่าง ๆ มากมายจากภาครัฐ อาทิ รางวัลเสมาธรรมจักร รางวัลศิลปินดีเด่นประจำจังหวัดลำพูน เป็นต้น

พ.ศ. ๒๕๔๓ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา ได้ละสังขารไปด้วยวัย ๘๘ ปี ๒๐ วัน คณะศิษยานุศิษย์มีมติเก็บรักษาสรีระทิพย์ของท่านไว้ในโลงแก้ว ณ วิหารพระเมืองแก้ว วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ตามรอยครูบาอภิชัยขาวปี มีประเพณีเปลี่ยนผ้าจีวรห่อสรีระทิพย์ของครูบาชัยยะวงศาพัฒนาเป็นประจำทุก ๆ ปีในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม อันตรงกับวันมรณภาพของท่าน

พระครูสังวรญาณ (ครูบาสังวร อุปาลี น.ธ.เอก)

วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน นามเดิม บุญยืน หลวงมูล เกิดวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ ปีขาล เป็นบุตรของนายดวงและนางเตียมต๋ำ (เทียมตา) ที่บ้านป่าป๋วย มีครูบาคำแสน สุมโน วัดบ้านล้องเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ทั้งตอนบรรพชาเป็นสามเณรเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๖๗ และตอนอุปสมบทเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๔๗๗ ณ พัทธสีมามหาสังฆารามบ้านโฮ่งหลวง ได้นามฉายาว่า "อุปาลี"

หลังจากอุปสมบทแล้ว ครูบาสังวรได้ไปศึกษากัมมัฏฐานที่สำนักวัดบ้านปางกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ได้รับมอบหมายให้อุปัฏฐากดูแลรับใช้ติดตามไปสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ ในช่วงบั้นปลายชีวิตของครูบาเจ้าศรีวิชัย เนื่องจากครูบาสังวรเป็นคนมีนิสัยละเอียดรอบคอบ ครูบาเจ้าศรีวิชัยจึงมอบหน้าที่ให้เป็นเหรัญญิก หรือฝ่ายการเงิน จดทำบัญชี รายรับรายจ่าย

ภาพซ้าย พระครูสังวรญาณ อดีตเจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่ง
ภาพขวา ศูนย์ศึกษาประวัติพระครูสังวรญาณ วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน

เงินทุกบาททุกสตางค์ที่มีผู้บริจาค เพื่อความโปร่งใส

ต่อมาได้ลาครูบาเจ้าศรีวิชัยกลับสู่สำนักวัดบ้านโฮ่งหลวงเพื่อช่วยงานคณะสงฆ์อำเภอ ได้ศึกษาวิชากัมมัฏฐานเพิ่มเติมจากครูบาคำแสน วัดบ้านล้อง ครูบามหาวงค์ วัดบ้านโฮ่งหลวง ครูบาพรหมา วัดพระพุทธบาทตากผ้า และท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม

ครูบาสังวรได้ก่อสร้างสำนักปฏิบัติธรรมสอนภาวนาหลายแห่ง เป็นผู้มีความรู้แตกฉานและเคร่งครัดในพระธรรมวินัยอย่างยอดยิ่ง ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเจ้าสะเลียมหวาน เป็นพระธรรมทูต เป็นกรรมการสงฆ์อำเภอฝ่ายเผยแพร่ เป็นพระอุปัชฌาย์ และเป็นเจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่งสืบต่อจากพระครูศีลาภรณ์พิมล เป็นผู้เอาใจใส่ในกิจการงานคณะสงฆ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีล้านนา อนุรักษ์กลองหลวง กลองปูจา ภาษาล้านนา บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน บูรณะซ่อมแซมพระเจ้าไม้สะเลียมหวาน สร้างสำนักปฏิบัติธรรมสังวราราม เป็นผู้แทนคณะสงฆ์ไทยไปรับหน่อพระศรีมหาโพธิ์จากรัฐบาลอินเดียมาปลูก ณ สำนักปฏิบัติธรรมสังวราราม พร้อมจำลองสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลมาสร้างไว้ที่แห่งนั้นด้วย การอุทิศกำลังกายและกำลังสติปัญญาของท่าน ส่งผลให้ได้รับรางวัลพระราชทานเสมาธรรมจักรทองคำ ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา รางวัลครูบาเจ้าศรีวิชัย รางวัลคนดีศรีลำพูน

ภาพซ้าย **ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย วัดทุ่งหลวง**
ภาพขวา **พระครูศรีรัตโนทัย (ครูบาศรี ธมฺมชโย) วัดป่ากว๋าว**

ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ ท่านถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๔๕ สิริรวมอายุได้ ๘๙ ปี ๖๙ พรรษา วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๔๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงศพ อัฐิของท่านได้นำมาบรรจุไว้ในสถูปวัดบ้านโฮ่งหลวง ตั้งวางเรียงกับกู่สถูปของครูบาสมณะครูบาเจ้าศรีวิชัย และครูบามหาวงค์ ฯลฯ

ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย วัดทุ่งหลวง มีนามเดิมว่า **หมวก เรืองศักดิ์** เกิดเมื่อวันเสาร์ที่ ๖ มิถุนายน ๒๔๕๗ ตรงกับเดือน ๙ เหนือ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีขาล ที่หมู่ ๖ บ้านสันป่าสัก ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นบุตรของนายสุจา หรือหนานพรหมเสน กับนางคำป้อ ในตระกูลช่างไม้และหมอยาสมุนไพร เมื่อเรียนจบชั้นประถม ๓ อายุได้ ๑๔ ปี ครูบาธรรมชัย ได้เข้าอบรมเป็นศิษย์วัดสันป่าสักอยู่ ๓ เดือนครึ่ง โดยมีสามเณรปินตาเป็นผู้ดูแล แล้วบรรพชาเป็นสามเณรในวันศุกร์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๗๑ มีครูบาคำมูล ธมฺมว์โส วัดแม่สารบ้านตอง (ปัจจุบันเรียกวัดบ้านตอง) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายานามว่า “สามเณรกองแก้ว” หลังบรรพชาได้ไม่นาน โยมบิดาได้เสียชีวิต สามเณรกองแก้วได้ออกเดินธุดงค์วิปัสสนาตามถ้ำในป่าเขาเพียงลำพัง ณ ป่าห้วยน้ำดิบ

เมื่ออายุ ๑๙ ปี ได้ศึกษานักธรรมตรีกับพระแดงที่วัดพระยืน และศึกษานักธรรมโท กับครูบากองแก้ววัดมหาวัน จนอายุ ๒๐ ปี สามารถสอบนักธรรมตรีได้ต่อมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้นามฉายาว่า “ธมฺมชโย” ณ พัทธสีมา วัดหนองหล่ม ตำบลทุ่งยาว (ปัจจุบันอยู่ตำบลศรีบัวบาน) อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เมื่อวันศุกร์ที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๗๖ โดยมีครูบาคำมูล ธมฺมว์โส เป็นพระอุปัชฌาย์ ครูบาชัยยะเสนา วัดบ้านหลุก เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ครูบาคำปัน คมฺภิรว์โส วัดทุ่งยาว เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่ออุปสมบทแล้วได้จำพรรษาอยู่ที่วัดสันป่าสักที่บ้านเกิด ช่วงนั้นมีพระอินหวันเป็นเจ้าอาวาส พระกองแก้ว ธมฺมชโย หรือครูบาธรรมชัย ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส ต่อมาได้เป็นครูสอนนักธรรมที่สำนักวัดสันป่าสักและวัดน้ำพุ ซึ่งตั้งอยู่ตำบลป่าสัก และสอนเด็กนักเรียนที่โรงเรียนประชาบาลด้วย เป็นเวลา ๓ ปี

ครูบาธรรมชัยเดินทางไปนมัสการและฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยเฉพาะช่วงบั้นปลายชีวิต ๓ ปีสุดท้าย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๑ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยกำลังก่อสร้างวิหารวัดจามเทวี และอาพาธหนัก ครูบาธรรมชัยเป็นหนึ่งในลูกศิษย์ที่คอยอุปัฏฐากดูแลอาการอาพาธของครูบาเจ้าศรีวิชัยอย่างใกล้ชิด อีกทั้งช่วยสร้างสะพานศรีวิชัยที่เชื่อมระหว่างอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน และอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ต่อมาศรัทธาบ้านอินทขีล อำเภอสันป่าตอง ได้อพยพโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่อำเภอแม่แตง มานิมนต์ให้ครูบาธรรมชัยไปพัฒนาอารามครูบาธรรมชัยจึงได้สร้างวัดอินทขีล ที่อำเภอแม่แตง และจำพรรษาที่นั่น ๙ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๙๐ หลังจากนั้นท่านได้เดินธุดงค์ไปปฏิบัติธรรมตามถ้ำป่าเขาและวัดร้างต่าง ๆ ในเขตอำเภอเชียงดาว อำเภอฝาง โดยเฉพาะที่ถ้ำตับเตา อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๙๗ ชาวบ้านทุ่งหลวง อำเภอแม่แตง ได้มานิมนต์ให้ท่านไปสร้างวัดทุ่งหลวง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บนพื้นที่ ๒๐ ไร่ ท่านสร้างเสนาสนะขึ้นมากมายในวัดแห่งนี้ จนกลายเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๓๑ และได้รับรางวัลวัดพัฒนาดีเด่น พ.ศ. ๒๕๔๐ ครูบาธรรมชัยได้ตามรอยครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยการเป็นประธานการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ

ทั่วภาคเหนือประมาณ ๖๐ กว่าวัด ครูบาธรรมชัย ถึงแก่มรณภาพ ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ เวลา ๒๐.๓๐ น. สิริรวมอายุ ๗๓ ปี ๖ เดือน

พระครูศรีรัตโนทัย (ครูบาศรีธมฺมชโย) วัดป่ากว๋าว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย กำเนิดเมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๔๕๙ เป็นชาวบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน บรรพชาอุปสมบทโดยมีครูบาคำแสน สุมโณ วัดบ้านล้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ สมัยจำพรรษาที่วัดบ้านโฮ่งหลวง ได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ขอเรียนกัมมัฏฐานกับครูบาเจ้าศรีวิชัย ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดปวงคำ เจ้าคณะอำเภอลี้ ระหว่าง พ.ศ.๒๔๙๔-๒๕๐๑ และบั้นปลายชีวิตมีผู้นิมนต์ให้ไปจำพรรษาที่วัดป่ากว๋าว อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย จนมรณภาพที่นั่น

พระครูวุฒิธรรมคุณ (ครูบาธรรมธิ ธมฺมธโร) นามเดิม อินตา ทิพจร วัดสันป่าตึง ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ บรรพชาและอุปสมบทโดยพระอุปัชฌาย์ ครูบาดวงทิพย์ นนฺโท แห่งวัดสันป่ายาง ผู้เป็นสหธรรมิก ตุ๊น้องของครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาธรรมธิได้มาช่วยสนองงานบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานตอนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยรับเป็นเจ้าภาพบูรณะพระธาตุคีรีบรรพต วัดดอนเจียง อำเภอแม่แตง วัดพระธาตุเมืองแปง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดพระธาตุสบฝาง ที่อำเภอฝาง (ปัจจุบันอยู่อำเภอแม่อาย) และวัดพระพุทธบาทสี่รอย อำเภอแม่ริม เป็นต้น ครูบาธรรมธิรูปนี้เคยมีส่วนช่วย “หลวงปู่ชอบ” วัดป่าโคกมน อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย (ผู้เป็นสหธรรมิกกับครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกรูป) ช่วงถูกสอบสวนเรื่องใบสุทธิเถื่อนในขณะนั้น ครูบาธรรมธิช่วยรับรองให้ท่าน ทำให้พระเถระผู้ใหญ่หลายรูปในยุคนั้นพลอยขุ่นเคืองครูบาธรรมธิตามไปด้วย

ครูบาจีนา หรือ **เจ้าอธิการจั๋นตา (จันทา) จนฺทปฺปโม** วัดท่าข้ามใต้ (วัดชัยชนะ) อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ไม่ทราบประวัติความเป็นมามากนัก ทราบแต่พอคร่าว ๆ ว่าบรรพชาอุปสมบทกับพระอุปัชฌาย์รูปอื่นมาก่อนแล้ว ที่อำเภอจอมทอง เข้าร่วมงานติดตามครูบาเจ้าศรีวิชัยด้วยการทำหน้าที่ผายเบี้ยเสี่ยงทาย ดูฤกษ์ยาม ก่อนที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยตัดสินใจจะเดินทางไปบูรณปฏิสังขรณ์วัดร้างใด ๆ ก็ตาม

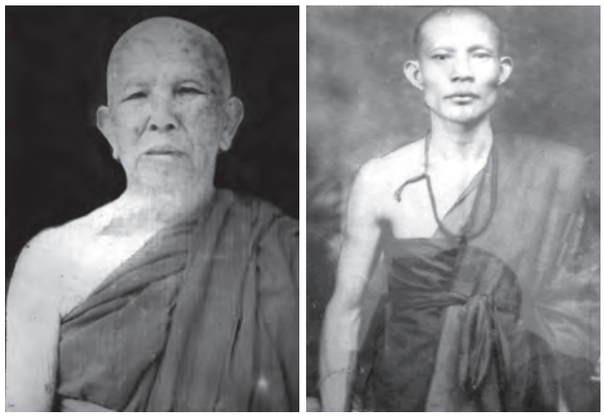

ภาพซ้าย ครูบาธรรมธิ ธมฺมธโร วัดสันป่าตึง
ภาพขวา ครูบาจีนา วัดท่าข้ามใต้

พระครูนิวิฐศีลคุณ (ครูบาบุญมี คนฺธิโย) วัดนาเบี้ย ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง นามเดิม บุญมี ติ๊ตาวงศ์ เกิดที่บ้านนาเบี้ย อำเภอเถิน เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๖๑ ตรงกับวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๙ เป็นบุตรของนายมูล – นางสา ติ๊ตาวงศ์ มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ๘ คน

พ.ศ. ๒๔๗๔ บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๔ ปี ที่วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ โดยครูบาอ้าย อินฺโท วัดปากกอง ลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ บรรพชาพร้อมกับเพื่อนสามเณรอีกหนึ่งรูป (ต่อมาสามเณรรูปนั้นสึก กลายเป็นพ่อหลวงติ๊บ) ในช่วงนั้นจึงได้ฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัย สามเณรบุญมี และสามเณรติ๊บ ช่วยครูบาเจ้าศรีวิชัยก่อสร้างเสนาสังฆิกะหลายแห่ง อาทิ สร้างทางขึ้นดอยสุเทพ บูรณะพระธาตุวัดสวนดอก สร้างพระวิหารในวัดพระธาตุหริภุญชัย สร้างวิหารที่วัดถ้ำเชียงดาว สร้างเสนาสนะที่วัดพระธาตุม่อนงัวนอน (วัดดอยป่าตาล) และอีกหลายแห่งในลำปาง

ต่อมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๘๑ ที่วัดผาปัง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง โดยมีครูบาอ้าย อินฺโท เป็นพระอุปัชฌาย์

ภาพซ้าย **พระครูนิวิฐศีลคุณ (ครูบาบุญมี คนฺธิโย) วัดนาเบี้ย**
ภาพขวา **พระครูมงคลพิบูล (ครูบาบุดดา อินฺทวณฺโณ) วัดหนองบัวคำ**

ครูบาสุข วัดปากกอง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และครูบาตา วัดนาโป่งเหนือ อำเภอเถิน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ศึกษาปริยัติธรรมจนสำเร็จนักธรรมโท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ณ สำนักเรียนวัดนาโป่งเหนือ ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดนาเบี้ย และเป็นเจ้าคณะตำบลนาโป่ง เขต ๑ พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูนิวิฐศีลคุณ

พระครูมงคลพิบูล (ครูบาบุดดา อินฺทวณฺโณ)

วัดหนองบัวคำ ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน นามเดิม ดา ธาธิมงคล เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๖๐ ที่ตำบลท่าเดื่อ อำเภอฮอด (ปัจจุบันแยกเป็นอำเภอดอยเต่า) จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของพ่อหนานบุญทา และแม่ติ๊บ ธาธิมงคล มีพี่น้องสองคน เกิดมาเพียง ๔๕ วันก็ต้องกำพร้ามารดา

เมื่ออายุ ๗ ขวบ บิดานำไปฝากตัวกับครูบาหวัน ยะหย้อง เจ้าอาวาสวัดหนองบัวคำ ตำบลท่าเดื่อ จากนั้นบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๒ ปี ณ วัดแห่งนี้ ต่อมาครูบาหวันได้พาไปฝากตัวกับครูบาคำตั๋นแห่งสำนักวัดดอนจั่น ครูบาคำตั๋นได้พาสามเณรดาหรือบุดดาไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์

มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นสามเณรบุดดา ท่านได้ทำนายว่าคงต้องสึกเสียก่อนจะอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แต่วันหน้าจะได้กลับมาบวชใหม่ เพราะครูบาเจ้าศรีวิชัยเห็นว่า สามเณรบุดดายังมีหลายสิ่งในทางโลกที่จะต้องกระทำให้ลุล่วงไปก่อน แต่ท้ายที่สุดแล้วน้อยบุดดาก็ได้กลับมาอุปสมบทในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่ออายุ ๖๐ ปีหลังจากใช้ชีวิตทางโลกไปแล้ว

ช่วงมีการสร้างเขื่อนภูมิพลที่อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ทำให้น้ำไหลท่วมบริเวณหลังเขื่อนคืออำเภอดอยเต่า และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนชาวดอยเต่าวัดหนองบัวคำ ได้อพยพโยกย้ายไปสร้างวัดหนองบัวคำแห่งใหม่ที่ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน โดยใช้ชื่อวัดหนองบัวคำตามเดิม

ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ครูบาบุดดาได้ย้ายตามชุมชนไปจำพรรษาที่วัดหนองบัวคำ อำเภอลี้ ท่านเป็นพระที่มีชื่อเสียงในด้านเป็นหมอยารักษาคนป่วย ครูบาบุดดาถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๕๕ สิริรวมอายุได้ ๙๖ พรรษา ๓๕ พระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๖

พระครูอดุลปุญญาภิรม (ครูบาผัด ปุญฺญกาโม)

วัดหัวฝาย ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย ครูบาผัดเกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๖๔ ที่บ้านดงฤาษี ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน ต่อมาปี ๒๔๗๓ ครอบครัวได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านผาปังหลวง อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง และปี ๒๔๘๐ ได้อพยพลงมาอยู่ที่บ้านหัวฝาย ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย พร้อมกับคณะของครูบาติ๊บ อุบาลี

ปี ๒๔๗๗ ครูบาผัดบรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ ๑๓ ปี โดยมีครูบาติ๊บ อุบาลี เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้ติดตามครูบาติ๊บไปกราบฝากตัวเป็นศิษย์และขอกัมมัฏฐานกับครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์ ในช่วงที่กำลังสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ

ปี ๒๔๘๔ เมื่ออายุครบบวช ครูบาผัดได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดบ้านเกิดของท่าน คือวัดดงฤาษี มีพระครูปลัดปัน โพธิโก เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสังวรญาณ เจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่ง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระมหานิรันดร์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

จากนั้นเดินทางไปจำพรรษาที่วัดพระพุทธบาทตากผ้า เพื่อฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานกับพระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พฺรหฺมจกฺโก) ได้ติดตามครูบา

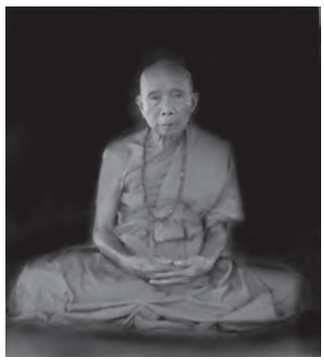

ภาพซ้าย **พระครูอดุลปุญญาภิรม (ครูบาผัด ปุญญกาโม) วัดหัวฝาย**
ภาพขวา **พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) วัดพระธาตุศรีจอมทอง**

พรหมาออกธุดงค์ไปปฏิบัติธรรมตามถ้ำป่าเขาต่าง ๆ หลายครั้งจนถึงปี ๒๕๐๗ โยมบิดาซึ่งอพยพมาอยู่ที่บ้านหัวฝาย ทุ่งเสลี่ยม สุโขทัย ป่วยหนัก ครูบาผัดจึงกราบลาครูบาพรหมากลับไปเยี่ยมบิดาที่วัดหัวฝาย ปรากฏว่าวัดหัวฝายไม่มีเจ้าอาวาส เนื่องจากครูบาติ๊บ อุบาลี ได้ออกธุดงค์จาริกไปหาสถานที่ปฏิบัติธรรมตามถ้ำต่าง ๆ จนกระทั่งมรณภาพ ครูบาผัดจึงรับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดหัวฝายแทนครูบาติ๊บ

ครูบาผัดได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูอดุลปุญญาภิรม เจ้าคณะตำบลกลางดง เมื่อปี ๒๕๒๗ และถึงแก่มรณภาพเมื่อวันพุธที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๕๔ สิริรวมอายุได้ ๙๐ ปี พรรษา ๗๐

พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ นามเดิม ทอง พรหมเสน เกิดวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๖๖ ที่ตำบลบ้านแอ่น อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ บรรพชาเป็นสามเณรโดยมีพระอุปัชฌาย์ชื่อครูบาอิ่นแก้ว ชยวโส วัดบ้านแอ่น

ต่อมาสามเณรทองได้ร่วมสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ ได้อยู่อุปัฏฐากครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดพระสิงห์

ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ช่วงที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยอาพาธ สามเณรทองได้ไปอุปัฏฐากคอยรับใช้ช่วงวาระสุดท้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดบ้านปางด้วย และหลังจากที่ครูบาเจ้าศรีวิชัยมรณภาพ สามเณรทองได้ติดตามครูบาเผือก เจ้าอาวาสวัดบ้านแพะกลับสู่อำเภอฮอด

ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ สามเณรทองได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุกับพระอุปัชฌาย์ คือครูบาอินตา พุรหฺมปญฺโญ (พระครูคัมภีรธรรม) เจ้าคณะอำเภอฮอด เจ้าอาวาสวัดชัยพระเกียรติ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากบวชเรียนแล้ว พระทองหรือที่ผู้คนนิยมเรียกว่า “หลวงปู่ทอง” มีความสนใจในด้านวิปัสสนากัมมัฏฐานในสายของครูบาพรหมา พุรหฺมจกฺโก จึงไปฝากตัวเป็นศิษย์ และกลับมาจำพรรษาที่วัดร่ำเปิง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนจะย้ายมาจำพรรษาที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง จวบปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๕๕๙ หลวงปู่ทองมีอายุ ๙๓ ปี ถือได้ว่าท่านเป็นลูกศิษย์ของครูบาเจ้าศรีวิชัยเพียงไม่กี่รูปเท่านั้นที่ยังมีชีวิตอยู่ หลวงปู่ทองได้สร้างกุฏิอุทิศถวายแด่ครูบาเจ้าศรีวิชัยที่วัดเมืองมาง เวลามีงานทำบุญท่านจะอัญเชิญสารูปครูบาเจ้าศรีวิชัยตั้งในปะรำประหนึ่งนิมนต์ให้เป็นประธานในพิธีทุกครั้ง

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๙ หลวงปู่ทอง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์จากพระธรรมมังคลาจารย์ วิ. ขึ้นเป็นพระพรหมมงคล วิ. (คำว่า วิ. หมายถึงสายวิปัสสนากัมมัฏฐาน)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีรายชื่อของศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยอีกจำนวนมากนับพันรูป ที่มิอาจนำเสนอประวัติของแต่ละรูปได้หมด จึงขอนำลงแต่เพียงตัวอย่างบางรายชื่อเพิ่มเติม ดังนี้

จังหวัดลำพูน :

◉ **อำเภอเมือง :** ครูบามณี วัดจามเทวี, ครูบากองแก้ว นาถกโร วัดมหาวัน

◉ **อำเภอแม่ทา :** ครูบายวง วัดทาดอยครั่ง

◉ **อำเภอป่าซาง :** พระครูศิรินันทคุณ (ครูบาศรีนวล อินฺทนนฺโท) วัดช้างค้ำ, ครูบาคำมูล มงฺคลิโก วัดกอค่าหนองบัว

◉ **อำเภอลี้ :** ครูบาอินทร์ วัดสันโป่ง, ครูบาโล และครูบามอญ วัดแม่ป้อก

◉ **อำเภอบ้านโฮ่ง :** พระครูวิมลศีลาภรณ์ (ครูบาสุรินทร์ สุรินฺโท) วัดศรีเตี้ย, ครูบาอานนท์ (มูล ฐานวโร) วัดห้วยกาน

◉ **อำเภอบ้านธิ :** พระครูถาวรวัยวุฒิ (ครูบาอินตา อินฺทปญฺโญ) วัดห้วยไซ

ภาพซ้าย **พระครูวิมลศีลาภรณ์ (ครูบาสุรินทร์ สุรินฺโท) วัดศรีเตี้ย**
ภาพขวา **พระครูถาวรวัยวุฒิ (อินตา อินฺทปญฺโญ) วัดห้วยไซ**

ภาพซ้าย **พระครูชินานุวัตร (ครูบาคำมูล ชินวโส) วัดต้นผึ้ง**
ภาพขวา **ครูบาคำมูล มงฺคลิโก วัดกอคำหนองบัว**

◉ **อำเภอเวียงหนองล่อง :** พระครูชินานุวัตร (ครูบามูล ชินวโส) วัดต้นผึ้ง

◉ **อำเภอทุ่งหัวช้าง :** ครูบาจู ครูบาด้วง และครูบาบุญโยง อินฺทนนฺโท วัดทุ่งหัวช้าง

เป็นต้น

จังหวัดเชียงใหม่ :

◉ **อำเภอเมือง :** พระครูสุคันธศีล (ครูบาคำแสน อินฺทจกฺโก) วัดสวนดอก, ครูบาสิทธิ สุคนฺโธ และ พระครูวิมลวรเวทย์ (ครูบาบุญมี ชยวุฑฺโฒ) วัดท่าสะต่อย, ครูบาเสาร์ นารโท วัดศรีโสดา, ครูบาหมวก สุภาโร วัดเชียงหมั้น

◉ **อำเภอสันทราย :** พระปลัดบุญปั๋น สุวณฺโณ และพระครูสันติยานุสาสน์ (ครูบาอิ่นคำ อินฺทนนฺโท) วัดข้าวแท่นหลวง, พระอธิการสิงห์คำ ปญฺโญ (ครูบาสิงห์คำ เคหัง) ครูบาอ้าย ครูบาสุดใจ สุวรรณ์ วัดข้าวแท่นน้อย, ครูบาคำตัน ติกฺขปญฺโญ วัดสันทรายหลวง, ครูบาสิงห์แก้ว โสภโณ วัดแม่แก้ดหลวง

◉ **อำเภอสันป่าตอง :** ครูบาบุญศรี วัดทุ่งตูม, ครูบาพรหมา ครูบาคำ คมฺภีโร และ ครูบาปัญญาปัญญามูล (พระมูล) วัดพระบาทยั้งหวีด

◉ **อำเภอแม่วาง :** ครูบาอุ่นเรือน สุภทฺโท และสามเณรสุใจ๋ (ปู่กะเหรี่ยง) วัดหลวงขุนวิน

◉ **อำเภอสารภี :** พระครูสิริธรรมโฆษิต (ครูบาสิงห์แก้ว ญาณวโร ฉายา “ครูบาผีคร้าม”) วัดปากกอง , ครูบากองแก้ว ญาณวิชโย วัดต้นยางหลวง

◉ **อำเภอแม่แตง :** ครูบาปัญญา ปญฺญาวโร วัดสบเปิง, ครูบาหน้อย ชยวโส วัดบ้านปง

◉ **อำเภอสะเมิง :** ครูบาเสาร์ วัดยั้งเมิน

◉ **อำเภอพร้าว :** ครูบากุณมา ครูบาเมืองใจ และครูบาอินทร์ตา วัดพระธาตุกลางใจเมืองพร้าว

◉ **อำเภอจอมทอง :** ครูบาคำปัน มหายศ และครูบาศรีวิชัย ปะตนะ วัดสบสอย

◉ **อำเภอแม่อาย :** ครูบาบุญเป็ง ญาณธมฺโม และครูบาบุญปั๋น ธีรธมฺโม วัดท่าตอน

◉ **อำเภอดอยหล่อ :** ครูบาตั๋น ปญฺโญ วัดม่อนปู่อิ่น

◉ **อำเภอดอยสะเก็ด :** ครูบาอินสม คนฺธรโส วัดดอกแดง

◉ **อำเภอหางดง :** ครูบาต๋าคำ วัดเวียงด้ง

เป็นต้น

จังหวัดลำปาง :

◉ **อำเภอเถิน :** ครูบาเป็ง วัดห้วยริน, ครูบาคำ ห้อชัยวงค์ และครูบาแสงคำ จันทราช วัดดอยป่าตาล, ครูบาสีมา พรหฺมจกฺโก วัดนาโป่งใต้

◉ **อำเภอแจ้ห่ม :** ครูบาคำแก้ว อภิวโส วัดบ้านใหม่ผ้าขาว

◉ **อำเภอเกาะคา :** ครูบาสิงห์แก้ว ญาณรังษี วัดพระธาตุดอยน้อย

◉ **อำเภองาว :** ครูบาวงศ์ (เฒ่า) และครูบาอภิวงศ์ อภิวโส วัดโป่งงาว

เป็นต้น

ภาพซ้าย **พระครูสันติยานุสาสน์ (ครูบาอิ่นคำ อินฺทนนฺโท) วัดสันทราย**
ภาพขวา **พระครูสุคันธศีล (ครูบาคำแสน อินฺทจกฺโก) วัดสวนดอก**

ภาพซ้าย **พระครูวิมลวรเวทย์ (ครูบาบุญมี ชยวุฑฺโฒ) วัดท่าสะต่อย**
ภาพขวา **ครูบาตั๋น ปณฺโณ วัดม่อนปู่อิ่น**

จังหวัดเชียงราย :

- **อำเภอเวียงป่าเป้า :** ครูบาคำอ้าย วัดโป่งเหนือ
- **อำเภอแม่จัน :** สามเณรยาวิไชย วัดแม่คำ

เป็นต้น

จังหวัดพะเยา :

- **อำเภอดอกคำใต้ :** พระครูบุญญาลังการ (ครูบาคำมา) วัดดอนเหล็ก, พระมงคลวัฒน์ (ครูบาก๋ำ) วัดบุญเกิด, พระครูอนุรักษ์จารุธรรม (ครูบาบุญผาย จิตฺตธมฺโม) วัดสันช้างหิน

เป็นต้น

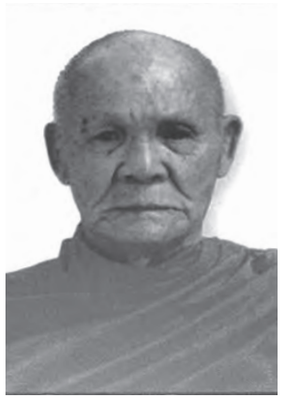

ภาพซ้าย **ครูบากองแก้ว ญาณวิชโย วัดต้นยางหลวง**
ภาพขวา **พระครูอนุรักษ์จารุธรรม (ครูบาบุญผาย จิตฺตธมฺโม) วัดสันช้างหิน**

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ วิมลเกษม, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. *"ศักราช ศก ปี วัน เดือน ฤกษ์ และยามในจารึกล้านนา,"* วารสารดำรงวิชาการ เล่มที่ ๑ ปีที่ ๑, ๒๕๔๕.

กรองแก้ว ลังการ์พินธุ์. **หริภุญไชย สกุลลังกาพินธุ์และเครือญาติ.** เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๖.

กระจ่าง นันทโพธิ. **มหานิกาย–ธรรมยุติ ความขัดแย้งภายในของคณะสงฆ์ไทยกับการส้องเสพอำนาจปกครองระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนาจักร.** นนทบุรี : สันติธรรม, ๒๕๒๘.

กองทุนมูลนิธิครูบาจ๋อน จนฺทรสี. **วัดป่าตาล เลขที่ ๑๗ หมู่ที่ ๕ ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน.** ลำพูน : ณัฐพล การพิมพ์, ๒๕๔๑.

กองพุทธศาสนา กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๘.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

กีรติ กมลประเทืองกร. **คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย : กรณีศึกษา พุทธศาสนิกชน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ขวัญชีวัน บัวแดง และพิสิษฏ์ นาสี. *"งานพิธีเปลี่ยนผ้าครูบาขาวปี : การสร้างและสานต่อเครือข่ายลูกศิษย์และผู้เชื่อถือศรัทธา"* ใน **ครูบา มลายู มุสลิม ข้าวโพด ไฟป่าและหมอกควัน.** วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒/๒๕๕๘ (กรกฎาคม-ธันวาคม).

ข่าวหนังสือพิมพ์ **"บางกอกไทม์"** วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๖๓.

ข่าวหนังสือพิมพ์ **"สยามราษฎร์"** วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๑.

ไข่มุก อุทยาวลี. **การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในเมืองเชียงใหม่ ในระยะครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๕.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๗.

คณะกรรมการโครงการสารานุกรมไทยฯ. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๓๒.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิ่ชชิ่ง, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการจัดนิทรรศการเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. **นิทรรศการเชิดชูเกียรติ ๑๐๐ ปี ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี.** ณ โรงหล่อกองหัตถศิลป กรมศิลปากร ๑๕ กันยายน – ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ, ๒๕๓๕.

คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี.** เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๘.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปัมภ์. **พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒.** (พิมพ์ครั้งที่ ๑๖). กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

คณะผู้จัดทำหนังสืออนุสรณ์ในงานบำเพ็ญกุศล ๑๐๐ วัน ของพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์. **พระชัยวงศานุสสติ.** กรุงเทพฯ : ป. สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๔๓.

คณะศิษยานุศิษย์วัดดอนมูล. **อนุสรณ์ถวายแด่หลวงปู่คำแสน คุณาลงฺกาโร** (๗ เมษายน ๒๕๒๔). เชียงใหม่ : ทิพยเนตร การพิมพ์, ๒๕๒๔.

คณะศิษยานุศิษย์วัดพระพุทธบาทผาหนาม. **อภิชัยขาวปี** (ที่ระลึกในงานครบรอบวันมรณภาพ ๒๗ ปี). ลำพูน : วัดพระพุทธบาทผาหนาม, ๒๕๔๗.

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน. **คำแถลงการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน เรื่อง หนังสือองค์ศาสนาสองห้อง.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พุทธนิคม, ๒๔๙๔.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วรรณคดีบาลี.** กรุงเทพฯ : กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ครูบายาสลี ธรรมสร. **ตำนานพระมหาชินธาตุเจ้ายือเต่า.** เขียนเป็นอักขระพื้นเมืองล้านนา, คัดลอกและปริวรรตโดย พระครูศีลสารวิสิฐ (วิสุทธิ์วิสุทฺสีโล) เจ้าอาวาสวัดทุ่งคาเจ้าคณะตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. มปป. เอกสารถ่ายสำเนา.

งานพระราชทานเพลิงศพหลวงพ่อพระครูโสภิตสารญาณ (ครูบาใจมา ญาณสาโร). วัดทุ่งจำลอง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, ๑-๖ มีนาคม ๒๕๕๔.

จ ค นะ ลำพูน ตัวตายดีกว่าชื่อยัง. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีเจ้าจักรคำขจรสักดิ เจ้าผู้ครองนครลำพูน ณ เมรุสุสาน บ้านหลวย ๒๔ ธันวาคม ๒๔๘๖.

จดหมายเหตุเรื่องทัพเชียงตุง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๕๙.

จรัส โฆษณานันท์. **พระครูบาเจ้าศรีวิชัย อริยสงฆ์แห่งล้านนา.** กรุงเทพฯ : มีเดีย เพรส, ๒๕๓๗.

จรินทร์ อินศวร, พระ. **การสร้างสรรค์วรรณกรรม บทซอประวัติพระสงฆ์ในล้านนา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวาทย์. รวบรวม. **คำสอนของหลวงปู่หล้าวัดป่าตึง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่.** เชียงใหม่ : ไทยนิวส์การพิมพ์, มปท.

จันทสมานคุณอนุสรณ์. เนื่องในงานทำบุญครบ ๑๐๐ วัน หลวงปู่หล้า (พระครูจันสมานคุณ) วัดป่าตึง ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๖.

จิรชาติ สันต๊ะยศ. *"ครูบาศรีวิชัยกับคตินิยมแบบครูบา (ใหม่) ช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ – ๒๕๕๐,"* **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ มกราคม ๒๕๕๓.

จิรวัฒน์ อุตตมะกุล. **พระภรรยาและสมเด็จเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ ๕.** (พิมพ์ครั้งที่ ๕) กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๒.

จิราวรรณ กาวิละ โอกาโมะโต. **วัดหมื่นสาร บ้านวัวลาย สายธารวัฒนธรรมชุมชน.** เชียงใหม่ : ทรีโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดีย จำกัด, ๒๕๕๓.

ชมรมพุทธศาสน์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. **พระครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย.** กรุงเทพฯ : คลังวิชา, ๒๕๔๒.

ชัชวาล บุญธรรมสามิสร. **ชีวประวัติ "ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญล้านนา".** เชียงใหม่ : ดีไวน์ มาสเตอร์พริ้นท์, ๒๕๓๘.

ชัยวุฒิ ไชยชนะ. ปริวรรต. **เอกสารคัมภีร์ใบลานอักษรธัมม์ล้านนา ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย วัดบ้านปาง จารโดยสามเณรอินทา วัดป่าตึงหลวง จุลศักราช ๑๒๙๑.** ๒๕๕๙ (ยังไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่)

ชัยวุฒิ ไชยชนะ. ปริวรรต. **เอกสารคัมภีร์ใบลานอักษรธัมม์ล้านนา ประวัติครูบาเกสรปัญโญ วัดไหล่หิน.** ๒๕๕๙ (ยังไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่)

ชัปนะ ปิ่นเงิน. *"ครูบาศรีวิชัย,"* **ตนบุญแห่งล้านนา ฤๅใครว่าเป็นขบถ.** เอกสารประกอบการเสวนา งาน ๑๑ รอบครูบาฯ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๓ ไหว้สาปารมี ๑๓๒ ปี ครูบาเจ้าศรีวิชัย. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน, ๒๕๕๓.

ชัปนะ ปิ่นเงิน. ปริวรรต. **ประวัติพระครูบาสีวิราชวชิรปัญญาไปนิมนต์ครูบาศรีวิชัยมาเป็นประธานสร้างวิหารหลวงวัดศรีโคมคำพะเยา.** เอกสารถ่ายสำเนาเย็บเล่ม, มปป.

ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ. **การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการครูบาศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๘๑.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๐.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **ประวัติการเมืองไทย.** กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, ๒๕๓๘.

ชาญวิทย์เกษตรศิริ.**๒๔๗๕:การปฏิวัติสยาม.**พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,๒๕๓๕.

ชาติ ฐานวีโร, พระ. **ประวัติวัดดอยกู่ ตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย.** เอกสารโรเนียว, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ชีวประวัติพระครูนิวิฐศีลคุณ ครูบาบุญมี คนฺธิโย. อดีตเจ้าคณะตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง, มปป.

ชีวประวัติพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร ๒๔๔๙-๒๕๐๔) วัดอโศการาม อำเภอเมืองจังหวัดสมุทรปราการ. ธรรมบรรณาการเนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางเนื่อง ทองธำรง ณ เมรุวัดตรีทศเทพ วันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๒๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๐.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. **วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย พ.ศ. ๒๓๙๔ – ๒๔๗๕.** วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓.

เชี่ยวชาญ สุวิชฺชาโน, พระปลัด. **๔๒ พรรษา ใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ครูบาเจ้าศรีวิชัย.** เชียงใหม่ : วิทอินดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๗.

โชติ กัลยาณมิตร, ศาสตราจารย์. **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปเกี่ยวเนื่อง.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.

โชติ ทองประยูร. รวบรวม. **กฎหมายคณะสงฆ์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๖.

ณัฐกิต มหิสฺสโร, พระ. *"การศึกษาเปรียบเทียบการอธิบายคำสอนเรื่องธุดงค์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค,"* วารสารสันติศึกษา ปริทรรศน์ มจร. ปีที่ ๕ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสประชุมวิชาการนานาชาติ สมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ ๓, พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ดวงดี อินฺทสโม, พระ. **ประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย ฉบับวัดวาลุการาม.** เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๒๗.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา.**อธิบายระยะทางล่องลำน้ำพิงค์.**พระนคร:โสภณพิพรรฒนากร,๒๔๗๔.

ดิเรก มณีรัตน์. **ชีวประวัติพระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์ (พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร) วัดอโศการาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ**. กรุงเทพฯ : ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๔๘.

ดิเรก อินจันทร์. *"บทบาทและความสำคัญของครูบากัญจนอรัญวาสีและคัมภีร์พระไตรปิฎกวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่,"* เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ โครงการโหมโรงไทศึกษาครั้งที่ ๑๓ **"เหลียวหลังแลหน้า ล้านนาวันนี้"** ณ ห้องประชุม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

เตช บุนนาค. **การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๘**. ภรณี กาญจนิษฐติ แปล, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ภาคพิเศษ (ทำเนียบคณะวัดธรรมยุติกนิกาย) พ.ศ. ๒๔๗๘. พระนคร : โรงพิมพ์ทรงธรรม, ๒๔๗๘.

แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่มที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๖๓. พระนคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมล์, ๒๔๖๓.

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. **เรื่องเล่าเจ้าคุณโพธิ์**. กรุงเทพฯ : พิฆเณศพริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๒.

ทศ คณนาพร (นามแฝง). **สิงห์ล้านนา**. กรุงเทพฯ : บุ๊คเวิร์ม, ๒๕๕๑.

ทำเนียบสมณศักดิ์ พระสังฆาธิการ (มหานิกาย) จังหวัดเชียงใหม่ ภาค ๗. อนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลฉลองชนมายุครบ ๖ รอบ และสมโภชสมณศักดิ์ พระเทพวิสุทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๘. กรุงเทพฯ : ยงกิจการพิมพ์, ๒๕๑๘.

เทศบาลตำบลเวียงยอง. **ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูสุนันท์รัตนคุณ (ครูบาจันทร์แก้ว สุนนฺโท)**. วัดศรีบุญชู-วังไฮ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วันอาทิตย์ที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ธ.ธรรมรักษ์ (นามแฝง). **ตามรอยธรรม นำทางบุญ ครูบาศรีวิชัย นักบุญผู้ยิ่งใหญ่แห่งแผ่นดิน**. เชียงใหม่ : แฮปปี้บุ๊ค, ๒๕๕๒.

ธ.ธรรมรักษ์ (นามแฝง). **ตามฮีต ตวยฮอย ครูบาศรีวิชัย**. เชียงใหม่ : กองทุนครูบาศรีวิชัย วัดหมื่นสาร และบุ๊คเวิร์ม พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๙.

ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์.บรรณาธิการ. **สมุดภาพกรมหมื่นพิทยลาภฯตอนตรวจราชการกระทรวงธรรมการ**.กรุงเทพฯ:พิมพ์ดี,๒๕๕๗.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. **ระบบเงินตราและผ้าไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๓.

ธเนศวร์ เจริญเมือง, รองศาสตราจารย์ ดร. *"ครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. ๒๔๒๑ – ๒๔๘๑)"* ใน **คนเมือง ประวัติศาสตร์ล้านนาสมัยใหม่ (พ.ศ. ๒๓๑๗ - ๒๕๕๓)**. ปรับปรุงพิมพ์ครั้งที่ ๒ โดยสถาบันพัฒนาเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ธรรมกิตติวงศ์, พระ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด**. กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ๒๕๔๘.

ธรรมปัญญานุสรณ์. เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลพระราชทานเพลิงศพ ครูบาบุญปั๋น ธมฺมปญฺโญ เป็นกรณีพิเศษ. วัดร้องขุ้ม ตำบลบ้านแม อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๑๖ - ๒๒ มกราคม ๒๕๔๘.

ธรรมปิฎก, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๔๖.

ธีระยุทธ ไชยวงศ์. **ไหว้สาครูบาฟ้าหลั่ง มหาเถระแห่งนพบุรีศรีนครพิงค์ พระครูวรวุฒิคุณ (หลวงปู่ครูบาอิน อินโท)** วัดคันธาวาส (ทุ่งปุย) ตำบลสันติสุข อำเภอกิ่งเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่. จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทานโดย ครูบาเพชร วชิรมโน สำนักปฏิบัติอรัญญาวิโมกข์โพธิรังษี. เชียงใหม่ : มปท., ๒๕๕๕.

ธีระพงษ์ มีไธสง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. *"พระสงฆ์กับอำนาจรัฐไทย : บทเรียนจากอดีต-พระธรรมยุตสายอีสาน"* **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

นคร ปรังฤทธิ์, พระ (ปญฺญาวชิโร), บรรณาธิการ. โครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาประเทศเพื่อนบ้าน **"เถราภิเษก พิธียกยอพระสงฆ์ในล้านนา"** งานประชุมสัมมนาทางวิชาการ จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ วัดสวนดอก.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.๒๔๗๕**. โครงการ ๖๐ ปีประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๕.

นพคุณ ตันติกุล. **ชีวิตและการต่อสู้ของพระอริยเจ้า ครูบาศรีวิชัย**. เชียงใหม่ : เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๔๗.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **สาส์นสมเด็จ เล่มที่ ๑๖**. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.

นรีภพ (นามแฝง). *"ฟื้นประเพณีดำหัวกู่ครูบาเจ้าพระศรีวิชัยเมืองหละปูน,"* **ข้าวงอกดอกไม้บาน**.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ปิรามิด,๒๕๔๕.

นเรนทร์ ปัญญาภู. **หมายเหตุครูบาศรีวิชัย**. เชียงใหม่ : สันติภาพแพ็คพริ้น, ๒๕๕๖.

นวรัตน์ เลขะกุล. **เบี้ย บาท กษาปณ์ แบงก์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี, ๒๕๔๓.

นิกรกิตติการ, พระยา (กั๊ก ศรีเพ็ญ). **ยอดพระไตรปิฎก**. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยานิกรกิตติการ (กั๊ก ศรีเพ็ญ) ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๑.

นิกร ชยฺยะเสโน, พระป่า. **เมืองโบราณถิ่นเล่าขาน สานตำนานพระธาตุเมืองสร้อยลุ่มน้ำปิง**. ที่ระลึกในงานป่าเวณีขึ้นไหว้สาสรงน้ำ พระบรมธาตุ-รอยพระพุทธบาท และรูปเหมือนพระมหาบูรพาจารย์ ณ วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในวันที่ ๗ - ๙ เมษายน ๒๕๔๙.

นิกร ชยฺยะเสโน, พระป่า. **เมืองโบราณประตูสู่ล้านนา**. ที่ระลึกงานปอยหลวง ฉลองบันไดนาค วัดพระบรมธาตุแก่งสร้อย ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ในวันที่ ๗ - ๙ ธันวาคม ๒๕๕๐.

เนื้ออ่อน ขรัวทองเขียว และ จุพิศพงศ์ จุฬารัตน์. *"รัฐสยามกับล้านนา พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๗๖,"* วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๗.

เนื้ออ่อน ขรัวทองเขียว, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. **เปิดแผนยึดล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มติชน, ๒๕๖๐.

บรรจบ บรรณรุจิ. *"บวช : ที่มา ความหมาย และอิทธิพล,"* วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๔๗.

บัญญัติ ยะวัน. **วัดผาลาด ๒๔๓ บ้านฮ่องฮี หมู่ ๖ ตำบลเสริมกลาง อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง**. ลำปาง : เอกสารแผ่นพับของวัด, ๒๕๕๘.

บุญญาภินันท์, พระครู (บุญชู จนฺทสิริ). **ประวัติครูบาศรีวิชัย**. วัดกำแพงงาม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐.

บุญเตือน ศรีวรพจน์. **ตาลปัตร ฝีพระหัตถ์สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์**. กรมศิลปากร และมูลนิธินริศรานุวัดติวงศ์ จัดพิมพ์. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

บุญนพภัทรอนันตนพ.**ประวัติและงานของพระครูมหาญาณสิทธิ์(ครูบาคันธาคนฺธนโส)**.แพร่:แพร่ไทยอุตสาหกรรมการพิมพ์,๒๕๓๖.

บุรี รัตนา. **ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย**. กรุงเทพฯ : ผ่านฟ้าพาณิชย์, ๒๕๓๖.

ปกรณ์ จัดไธสง, พระมหา. **การศึกษาราชทินนามของพระราชาคณะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑.

ปฏิพัทธ์ สนฺจิตฺโต, พระอธิการ. **นนฺทมหาเภร อุปชฺฌาย อนุสรณ์**. อนุสรณ์งานทำบุญทักษิณาทาน อุทิศแด่บูรพาจารย์ ครูบาเจ้านันตา นนฺโท อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งม่านใต้-บ่อหิน วันอังคารที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๗. ลำปาง : นาก่วมการพิมพ์, ๒๕๕๗.

ปฐม นิคมานนท์. **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ประวัติ ข้อวัตรและปฏิทา**. กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลิฟวิ่ง, ๒๕๔๘.

ประจักษ์พัฒนคุณ,พระครู.**ประวัติวัดแสนฝางเชียงใหม่**.ที่ระลึกเชียงใหม่๗๐๐ปีฉลองถาวรวัตถุวัดแสนฝาง๙-๑๓มกราคม๒๔๓๗.

ประชา ชูดี, พระมหา. **มหาเถรประวัติของพระครูสิงหวิชัย (หลวงปู่ครูบาสิงห์)**. วัดฟ้าฮ่าม ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

ประวัติครูบาศรีนวล ญาณสิริ. ข้อมูลจากป้ายคำบรรยายประวัติวัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย.

ประวัติพระครูวรเวทย์วิสิฐ (ครูบาธรรมชัย ธมฺมชโย). วัดทุ่งหลวง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ประวัติพระครูอดุลปุญญาภิรม (ผัด ปุณฺญกาโม). วัดหัวฝาย ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย, ๒๕๕๔.

ประวัติวัดข้าวแท่นน้อย และประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย. เชียงใหม่ : หจก.ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๕๒.

ประวัติหลวงปู่พระครูคำหล้า เตชปญฺโญ. วัดป่าลาน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่.

ประเวช เขียวธง. **สมเด็จเชษฐวชิรปัญญามหาเถระ**. วัดสันต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. ลำพูน : สุริย์พรรณ อ๊อฟเซ็ท, ๒๕๓๗.

ประเวศ เชมนะสิริ. เรียบเรียงตามคำบอกเล่าของหลวงศรีประกาศ. *"ประวัติครูบาศรีวิชัย,"* จากหนังสือ **ยุวพุทธิกานุสรณ์** ปีที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๘๙.

ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง, *"เมื่อเงี้ยวเข้ามามีบทบาทในภาคพายัพของไทย",* **แผ่นดินไทย**. วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๑.

ปริญญา กายสิทธิ์. **ประวัติพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๑๒ ถึง พ.ศ. ๒๑๐๑**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘.

ปลายอ้อ ชนะนันท์. **นายทุนพ่อค้ากับการก่อตั้งและขยายตัวของระบอบทุนนิยมในภาคเหนือของไทย พ.ศ. ๒๔๖๔ – ๒๕๒๓**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๓๐.

ปวงคำ ตุ้ยเขียว. **ตำราเรียนตัวเมืองของครูบาศรีวิชัย ชุมนุมพระคาถาวิเศษ**. เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๓๑.

ปวงคำ ตุ้ยเขียว. ปริวรรต. **ธรรมอานิสงส์ศีล ครูบาเจ้าศรีวิชัย**. จากภาษาไทยวน อักษรธัมม์ล้านนา ซึ่งตีพิมพ์แจกเนื่องในการที่ได้ปฏิสังขรณ์วัดสวนดอกไม้ เชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔. เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๘.

ปวงคำ ตุ้ยเขียว. **ประวัติตระกูลแสนไชยวงศ์**. เชียงใหม่ : มปท., ๒๕๑๗.

ปวงคำ ตุ้ยเขียว. **มูลกัมมัฏฐานรอม ฉบับครูบามหากัญจนเถร วัดสูงเหม้น เมืองแพร่**. เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๓๐.

ผาสาทล้านนา. อนุสรณ์พิธีพระราชทานเพลิงศพ เป็นกรณีพิเศษ พระครูแก้ว สมฺมาจาโร (แก้ว ทนานชัย) น.ธ. เอก อายุ ๘๕ พรรษา ๖๔ อดีตเจ้าอาวาสวัดสันหลวง อดีตเจ้าอาวาสวัดสันนาเม็ง วันเสาร์ที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.๒๕๕๔. เชียงใหม่ : มปท, ๒๕๕๔.

ผาสุข อินทราวุธ. **พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน**. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๔๓.

พรหมา กาศมณี. **ประวัติวัดสูงเม่น**. แพร่ : วัดสูงเม่น, ๒๕๓๐.

พรชัย เสถียรปัญญากุล. **อนุสรณ์ ๑๐๕ ปี พระครูพฤฒาจารย์ (หลวงปู่ครูบาคำตั๋น ติกฺขปญฺโญ)**. เชียงใหม่ : มปท., ๒๕๕๕.

พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล และอัจฉราพร กมุทพิศมัย. บรรณาธิการ. **ความเชื่อพระศรีอาริย์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๒๗.

พรรณีบัวเล็ก. **สยามในกระแสธารแห่งการเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๑.

พรหมคุณาภรณ์, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จักตุกกนิปาต เล่มที่ ๒๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพฯ : วัดญาณเวสกวัน, ๒๕๕๙.

พรหมคุณาภรณ์, พระ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (ชำระเพิ่มเติมช่วงที่ ๑)**. กรุงเทพฯ : วัดญาณเวสกวัน, ๒๕๕๑.

พระครูปลัดบุญทึม พุรหฺมเสโน. หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน, ๒๕๑๘.

พระครูมงคลพิบูล (ครูบาบุดดา อินฺทวณฺโณ). หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดหนองบัวคำ ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, ๒๕๕๖.

พระครูมงคลคุณาทร (ครูบาคำปัน นนฺทิโย). หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดหม้อคำตวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

พระครูวิเศษสารคุณ (ครูบาคำอ้าย อินฺทวโส). วัดบุญเรือง ตำบลศรีดอนชุม อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา, แผ่นพับ, มปป.

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๒ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๒๔ ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๑. (http://www.๘๔๐๐๐. org/tipitaka/attha/s.php?B=๓๒&A=๐&Z=๐๑๔๖)

พิเชษฐ์ ตันตินามชัย และภูเดช แสนสา. **เจ้าหลวงลำพูน**. เชียงใหม่ : วิทอินดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๘.

พิพิธพัฒนาภิรัต, พระครู. **ตำนานพระบรมธาตุดอนเต้า วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม จังหวัดลำปาง**. ลำปาง : สามพงศ์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, ดร. บรรณาธิการ. **การถ่ายทอดศิลปะและวัฒนธรรมภูมิปัญญาล้านนาสู่สังคม โดยผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น**. เชียงใหม่ : นพบุรี, ๒๕๕๖.

พิสิษฏ์ นาสี. *"ศึกษาครูบา : ครูบาศึกษา ข้อถกเถียงว่าด้วยเรื่องความเชื่อ แนวทาง และการปฏิบัติของครูบาในพุทธศาสนาแบบล้านนา,"* **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘.

พีระพงศ์ เพชรทา. **ครูบาเจ้าศรีวิไชย วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน นักบุญอมตะแห่งล้านนา**. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์, ๒๕๕๒.

พุทธโฆสาจารย์, พระ (แต่ง), สิริ เพ็ชรไชย (แปล). **พระวิสุทธิมัคคปกรณ์ เล่ม ๑ – ๓**. กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, ๒๕๕๑.

พุทธิธรรมโสภิต, พระครู. **ประวัติวัดพระบาทและประวัติพระครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย**. พิมพ์ถวายในงานฉลองสัญญาบัตร-พัดยศ พระครูพิพิธบุญโญปถัมภ์ และทำบุญฉลองมณฑป รูปหล่อครูบาเจ้าเกษม เขมโก อาคารอเนกประสงค์ วัดพระบาท ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วันที่ ๒๘ - ๒๙ ธันวาคม ๒๕๓๙.

พูนพร พูลทาจักร. **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ.๒๔๖๔-๒๔๘๔**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐.

เพชร จนฺทวณฺโณ, พระ. **ประวัติอัฐิธาตุส่วนหน้าผากและเกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย**. แผ่นพับวัดแม่พริก (มิ่งเมือง) อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๙.

เพ็ญสุภา สุขคตะ, ดร. **ครูบาผาผ่า พระเภสัชคุรุ ตุ๊ปี้-ตุ๊น้อง กัยครูบาเจ้าศรีวิชัย**. จัดพิมพ์โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดแม่ฮ่องสอน มกราคม ๒๕๕๕.

เพ็ญสุภา สุขคตะ, ดร. **ครูบาเจ้าศรีวิชัย ชีวิต ศรัทธา สถาปัตย์**. เอกสารประกอบการเสวนาเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี ๒๕๕๐ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย จังหวัดลำพูน วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๐.

เพ็ญสุภา สุขคตะ, ดร. **ตามรอย ๓ ครูบา นักบุญแห่งเวียงลี้ (ครูบาศรีวิชัย ครูบาอภิชัยขาวปี้ ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา)**. เอกสารประกอบการทัศนศึกษาของศูนย์สร้างสรรค์เมืองเชียงใหม่ ณ อำเภอเมือง อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่ง และอำเภอลี้ วันเสาร์ที่ ๖ – วันอาทิตย์ที่ ๗ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. ปริวรรต. **คร่าวประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัยวัดบ้านปาง**. เอกสารพับสาลายมือเขียนของ แสง แก้วเรือน เก็บรักษาที่วัดบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, ปริวรรตวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. **จินตกวีนิพนธ์ ไหว้สาครูบาศรีวิชัย**. เอกสารโรเนียว, ๒๕๕๗.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. ปริวรรต. **คัมภีร์กัมมัฏฐานวินิจฉัยกถา (โอวาทกัมมัฏฐาน)**. แต่งโดย พระธัมมวุฒิภิกขุ วัดแม่ตั๋ง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง จุลศักราช ๑๒๘๔, ปริวรรตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. ปริวรรต. **พุทธจารีต**. ต้นฉบับใบลานจากวัดศรีดอนไชย ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. เอกสารถ่ายจากไมโครฟิล์มโครงการศึกษาวิจัยคัมภีร์ใบลานภาคเหนือ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หมายเลขเอกสาร ๘๓ ๑๒๑ ๐๑ N ๐๐๙-๐๐๙ จำนวน ๔๐ หน้า, ปริวรรตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘.

ไพบูลย์ คันธชมภู. *"ชีวประวัติย่อพระอาจารย์ติ๊บ อุบาลี พระผู้มีแต่ความเมตตาต่อสรรพสัตว์และผู้สร้างปูชนียสถาน,"* จุลสาร**ศนผาปัง**, เอกสารโรเนียว. มปป.

เฟสบุ๊ก ครูบาชุ่ม โพธิโก https://th-th.facebook.com/ครูบาเจ้าชุ่ม-โพธิโก-๓๒๕๐๔๙๔๖๐๘๔๑๔๖๑/

ภัทรกิจไพศาล, พระครู. เรียบเรียง. **วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา**, แผ่นพับ.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **ตำนานคร่าวเชียงแสนของท่านครูบาศรีวิไชย วัดบ้านปาง**. ต้นฉบับใบลานจากวัดดอนมูล ตำบลนาทะนุง อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน, ๖ กันยายน ๒๕๕๗.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **แผ่นจารึกไม้วัดเขาแก้วปินหวาน ตำบลเถินบุรี อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง พ.ศ. ๒๔๖๙**. ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๘.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **แผ่นจารึกไม้วัดแม่ตืน ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พ.ศ. ๒๔๖๐**. ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **แผ่นจารึกปูนบูรณะพระธาตุวัดป่าสักเหนือ ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พ.ศ. ๒๔๗๔**. ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, สิงหาคม ๒๕๕๗.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **แผ่นจารึกปูนวัดร้างพระธาตุปูคำน้อย ตำบลทุ่งผึ้ง อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง พ.ศ. ๒๔๗๑**. ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ภูเดช แสนสา. ปริวรรต. **พับสาคำไหว้พุทโธมังคละและคาถา ๔ วัคค์ วัดแม่สุก ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง**. ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๐.

มงคลศีลวงศ์, พระครู และปวงคำ ตุ้ยเขียว. **ประวัติบุคคลสำคัญที่ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติคุณ วันครบรอบ ๕๐ ปี สร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ**. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมประจำวัดบุพพาราม, ๒๕๒๙.

มณี พยอมยงค์, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

มณี พยอมยงค์, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ. **พิธีกรรมล้านนา**. เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์, ๒๕๓๒.

มนตรี ธมฺมเมธี, พระครูใบฎีกา. **ค่าวตำนานปางเดิม ครูบาศรีวิชัยบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุช่อแฮ เมืองแพร่ พ.ศ. ๒๔๖๗**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๓.

มหาเถระประวัติของพระครูสิงหวิชัย (หลวงปู่ครูบาสิงห์). วัดฟ้าฮ่าม ตำบลฟ้าฮ่าม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

เมธาวี อาภสฺสโร, พระ (ฉัตรวิไล). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ธุดงควัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

เมธี บุญทศ. **ประวัติพระอภัยสารทะ สังฆปาโมกข์ ปฐมสังฆราชาแห่งล้านนาไทย**. เชียงใหม่ : ธรรมสถาน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

ไมตรี ภาวัง และณัฐวุฒิ สารีอินทร์. **เล่าขานตำนานธรรม ฉบับครูบาเจ้าอภิชัยขาวปี**. เนื่องในวาระครบรอบ ๓๒ ปี ครูบาเจ้าอภิชัยขาวปี. มปท., ๒๕๕๒.

ยุพิน เข็มมุกด์. **ประวัติศาสตร์บอกเล่าปูมหลังครูบาศรีวิชัย-ตนบุญแห่งล้านนา**. เอกสารประกอบการเสวนาเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย. ลำพูน : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, ๒๕๕๐.

ยุพิน เข็มมุกด์. **สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. ๑๙๕๔-๒๑๐๑**. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

รังสรรค์ ธีรวฑฺฒโน, พระมหา. **อนุสรณ์ที่ระลึกเนื่องในงานฌาปนกิจศพ พ่อน้อยปอน ชัยสมภาร** ณ เมรุวัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน, วันอาทิตย์ที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๕๒.

รัชนี ทรัพย์วิจิตร. **ทำเนียบราชทินนาม และดรรชนีขุนนางไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๙.

รัตนาพร เศรษฐกุล, รองศาตราจารย์ ดร. *"ศึกเชียงตุง : การเปิดแนวรบเหนือสุดแดนสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,"* เอกสารประกอบการบรรยาย, มปป.

ราชกิจจานุเบกษา. **บันทึกรายงานการประชุมรัฐสภา ข้อความตอบโต้ระหว่าง พระศรีวรานุรักษ์ (ศรี บุญเฉลียว) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ เขต ๑ กับหลวงโกวิทอภัยวงศ์ เรื่องการขอแพทย์มารักษาอาการอาพาธโรคริดสีดวงทวารและโรคปอดอักเสบให้ครูบาเจ้าศรีวิชัย**, วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๑.

ราชกิจจานุเบกษา. **ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องพระราชทานสัญญาบัตร แต่งตั้งสมณศักดิ์ พระสงฆ์ล้านนา**. ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๕ – ๒๔๙๔.

ราชกิจจานุเบกษา. **ประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า**. เล่มที่ ๓๘ หน้า ๑๐-๑๒, ๑๒ เมษายน ๒๔๖๔.

ราชกิจจานุเบกษา. **พระราชบัญญัติ ปีประดิทิน พุทธศักราช ๒๔๘๓**. เล่มที่ ๕๗ ตอนที่ ๓๒ หน้า ๔๑๙ - ๔๒๑ (๑๗ กันยายน ๒๔๘๓)

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๙.

ราชเลขาธิการ, กรม. คณะรัฐมนตรี. **พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุนนาค) รายงานการตรวจราชการมณฑลพายัพต่อพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรี** เอกสารเลขที่ สร. ๐๒๐๒.๘/๒๐, วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน. **ครูบาศรีวิชัย พระอริยสงฆ์แห่งความสำเร็จ**. กรุงเทพฯ : เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๘.

วชิรญาณวโรรส.สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา.**พระประวัติตรัสเล่า**.พิมพ์ครั้งที่๒.กรุงเทพฯ:มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๔๔.

วชิรญาณวโรรส. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. **หัวใจสมถกรรมฐาน**. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, ๒๔๖๕.

วรรธนะ มูลขำ. **ร่องรอยและอิทธิพลของคติพุทธศาสนามหายานที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้าน ในจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

วัดตรีวิสุทธิธรรม. **ความรู้เรื่องคาถา-บทสวดจากพระเกจิอาจารย์-ในตำนาน**. www.visudhidham.com/ สืบค้น ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗.

วัดบวรนิเวศวิหาร. **พระประวัติสมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๑๙ พระองค์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุดมศึกษา, ๒๕๕๒.

วัดพระพุทธบาทผาหนาม. **ประเพณีรำลึก ๓๐ ปี ครูบาเจ้าอภิชัยขาวปี**. มปท., ๒๕๔๙.

วันชัย ปักษีเลิศ. **การปรับตัวของสถาบันสงฆ์ไทย พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๕๔๔**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖.

วิชัยบุญมาวงศ์.**ประวัติย่อครูบาก้อนอุตฺตโม**.เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์พระครูวิธานพัฒนาภรณ์และนายทาคำภิระเตรียมวงศ์, เอกสารแผ่นพับ, มปป.

วิทิตศาสนาทร, พระ (ดร.) และหล้า อมรเมโธ, พระครูใบฎีกา. **วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร**. เชียงใหม่ : วิทอินดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๑.

วิมลญาณมุนี, พระ. **ประวัติพระศรีวิชัย**. พิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพ. พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๘๒.

วิมลโมลี, พระธรรม. **เมืองพะเยา สำรวจอดีตเมื่อร้อยปีก่อน**. พะเยา : นครนิวส์การพิมพ์, ๒๕๔๙.

วิมาน คมฺภีรปญฺโญ, พระ (ตรีกมล). **ศึกษาอิทธิพลของตันตระที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิโรจน์ อินทนนท์. **บทสวดและวิธีปฏิบัติกรรมฐานล้านนา**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. **ตนบุญล้านนา ประวัติครูบาฉบับอ่านม่วน**. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๔๕.

วิสุทธ์ บุษยกุล. *"ปฏิทินและศักราชที่ใช้ในประเทศไทย,"* วารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๗.

วิสุทธิธรรมโฆสิต, พระครู. **ความเป็นครูบา : กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เว็บไซต์ ครูบาขาวคำปัน ธมฺมเสโน www.dannipparn.com/

เว็บไซต์ ครูบาธรรมธิ วัดสันป่าตึง จังหวัดเชียงใหม่ รุ่นแรก จ่าจีระสิทธิ์ เรียบเรียง พระ.คอม http://www.web-pra.com/Shop/jeerasit/Show/๑๐๐๒๖๒๒

เว็บไซต์พ่ออุ๊ยหน้อยเณรศิษย์รูปสุดท้ายของครูบาเจ้าศรีวิชัยที่ยังมีชีวิตhttp://www.cmprice.com/forum/?content=detail&wb_type_id=๑&topic_id=๑๙๑๖๙๐
เว็บไซต์ ลูกศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย www.songsakarn.com/
เว็บไซต์ วัดพระธาตุแสงแก้วโพธิญาณ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย www.watsangkaew.com/
เว็บไซต์ วัดลี www.watleephayao.com/
เว็บไซต์ ศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย พระล้านนา.คอม www.pralanna.com/
เว็บศูนย์ใบลานศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. **คัมภีร์ใบลานครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน, ๒๕๕๘.**
ศรันย์ ทองปาน. *"ครูบาศรีวิชัย : ศรัทธา อภินิหาร การเมือง,"* **สารคดี** ฉบับที่ ๓๖๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ หน้า ๔-๑๐๒.
ศรีประกาศ, หลวง. *"ประวัติถนนขึ้นดอยสุเทพ,"* **ยุวพุทธิกานุสรณ์** ปีที่ ๖, ๒๔๘๙.
ศรีเลา เกษพรหม. **ประเพณีชีวิตคนเมือง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : นพบุรี, ๒๕๔๔.
ศรีเลา เกษพรหม. ปริวรรต. **ใบลานโอวาทานุสาสนี วรคำสอนราชครูวัดสวนดอก.** เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
ศรีวิชัยยาภิกขุ, พระ. รวบรวม. **คำไหว้ปารมี ๓๐ ทัศ.** เชียงใหม่ : คนเมืองการพิมพ์, ๒๕๐๘.
ศรีวิชัยยาชะนะภิกขุ, พระ. รวบรวม. **หนังสือกัมมัฏฐานรอม.** เชียงใหม่ : มปท., ๒๔๗๕.
ศรีวิสุทธิวงศ์, พระ. **พระพุทธศาสนาห้าพันปี.** พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยลัย, ๒๔๙๙.
ศรีหริภุญไชย (นามแฝง). *"คร่าวร่ำ ปางเมื่อนิมนต์ศพครูบาเจ้าศรีวิชัยเข้าสู่เวียงหละพูน,"* **วารสารพื้นบ้านล้านนา** ชมรมพื้นบ้านล้านนา สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๒, ๒๕๕๖.
ศิรพงศ์ ศักดิ์สิทธิ์. **คติการสร้างพระพุทธรูปไม้ในล้านนา.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
ศิลปากร, กรม. **โครงการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีในพื้นที่ดอยสุเทพ.** สำนักศิลปากรที่ ๘. เชียงใหม่, ๒๕๕๓.
ศิลปากร, กรม. **เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ, กรมศิลปากร. ๒๕๔๕.
ศิวะ รณชิต (นามแฝง). **พระของประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ศึกษาสัมพันธ์, ๒๕๒๑.
ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมการศาสนา. **วัดทั่วราชอาณาจักร ตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์.** กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.
ศุภชัย ชยสุโภ, พระ. ปริวรรต, ดร.พรศิลป์ รัตนชูเดช ตรวจสอบ. **แผ่นจารึกไม้เหนือกรอบประตูอุโบสถด้านในวัดพระธาตุดอยผาตั้ง ตำบลออนกลาง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่.** ถอดความอักขระพื้นเมืองอักษรธัมม์ล้านนา, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗.
ศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขา วัดศรีโสดา. **ประวัติและผลงานของครูบาศรีวิชัย ประวัติวัดศรีโสดา.** เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๓๓.
ส. กวีวัฒน์ (นามแฝง). **หนึ่งศตวรรษพระชันษา สมเด็จพระสังฆราชาล้านนาจารึกคุณูปการ.** เชียงใหม่ : นันทพันธ์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.
ส. สุภาภา (นามแฝง). **ชีวิตและผลงานของครูบาศรีวิชัย.** กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๔๙๙.
ส. สุภาภา (นามแฝง). **ประวัติครูบาศรีวิชัยร่วมกับหลวงศรีประกาศ ตอนสร้างทางขึ้นดอยสุเทพ.** กรุงเทพฯ : ดารารัตน์การพิมพ์, ๒๕๑๘.
สงวน โชติสุขรัตน์. *"ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย"* **คนดีเมืองเหนือ.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี : ศรีปัญญา, ๒๕๕๒.
สงวน โชติสุขรัตน์. **ประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย.** เชียงใหม่ : สงวนการพิมพ์, ๒๕๐๖.
สง่า วชิรญาโณ, พระอธิการ (คำฟู). **ศึกษาบทบาทครูบาเจ้าศรีวิชัยในกระบวนการสร้างและบูรณะสังฆิกเสนาสนะของวัดในจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. **พจนานุกรมภาษาถิ่นภาคเหนือ.** เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๙.
สนั่น หมื่นแก้ว. **ลำพูนที่น่ารู้ คนดีที่โลกมิลืม.** ลำพูน : มปท., ๒๕๓๗.
สมชาย ณ นครพนม. บรรณาธิการ. **คุณธรรม จริยธรรม ตามรอยพระโพธิสัตว์ เฉลิมพระเกียรติพระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย.** ประกอบนิทรรศการพิเศษเนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย ๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๐.
สมมตอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. **เรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

สมมตอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ และคณะ. **ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ ระเบียบศพ และคำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก**. พระนคร : สำนักพระราชวัง, ๒๔๑๔.

สมหมาย เปรมจิตต์, รองศาสตราจารย์. บรรณาธิการและปริวรรต. **ตำนานครูบาศรีวิชัยแบบพิสดารและตำนานวัดสวนดอก**. (รวมเรื่อง **คร่าวซอเรื่องตำนานแลสร้างวัดสวนดอก นครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๗๔** ในเล่มเดียวกัน) เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๓๗.

สมหมาย เปรมจิตต์, รองศาสตราจารย์.ปริวรรต. **ราชวงสาพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๖.

สมหมาย เปรมจิตต์, รองศาสตราจารย์. **ประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๓.

สมโชติ อ๋องสกุล, รองศาสตราจารย์. **ประวัติหลวงปู่หล้า งานทำบุญอายุครบ ๙๓ ปี**. เอกสารเย็บเล่ม, ๒๕๓๓.

สรัสวดี อ๋องสกุล, ศาสตราจารย์. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๕๒.

สรัสวดี ประยูรเสถียร. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๓๖– ๒๔๗๖**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓.

สังคีต จันทนะโพธิ. *"ครูบาศรีวิชัย,"* **อดีตกรุล้านนา เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : สยามบันทึก, ๒๕๕๓.

สังวรานุสรณ์ ประวัติและผลงานครูบาคำหล้า สัวโร. วัดห้วยขุนสวด บ้านแวนโค้ง ตำบลฝายกวาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา, ๒๘ มีนาคม ๒๕๓๕.

สันติ อติชาคโร, พระอธิการ. **ประวัติวัดพระธาตุจอมคีรี ตำบลปงตำ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, มปป.

สามารถ จันทร์แจ่ม. *"สัจจวาจาของครูบาศีลธรรม"* **ศิลปวัฒนธรรม** ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๓๙ กรุงเทพฯ : งานดี, ๒๕๓๙.

สายชล สัตยานุรักษ์, ศาสตราจารย์. **ประวัติศาสตร์สังคมไทย**. โครงการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มกราคม ๒๕๕๘.

สายธาร ศรัทธาธรรม. **ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย ผู้ใจเด็ด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : บ้านลานธรรม, ๒๕๕๐.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม ๓๒ เรื่องที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ สำนักงานกลาง หอรัษฎากรพิพัฒน์ ในพระบรมมหาราชวัง, ๒๕๕๓.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน. **ประเพณีวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน**. มปท., มปป.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ.**การจัดงานวางศิลาฤกษ์ฐานอนุสาวรีย์และฉลองสมโภชอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัยจังหวัดเชียงใหม่**. เลขที่ ชม ๒๕/๒๑/๑, ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๖ - ๘ มิถุนายน ๒๕๐๘.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **การจัดสร้างอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เพื่อนำไปประดิษฐาน ณ บริเวณเส้นทางขึ้นสู่ดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่**. เลขที่ (๔) ศธ. ๒.๒.๓.๑/๑๑, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ – ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๖.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **เจ้าคณะมณฑลพายัพ รายงานการก่อสร้างถาวรวัตถุของครูบาเจ้าศรีวิชัยในมณฑลพายัพ ต่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ,** พ.ศ. ๒๔๗๓ – ๒๔๗๕.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ.**นายรวม ยอดท้าย สายลับสืบข่าวทั่วราชอาณาจักรและต่างประเทศที่มีไปถึงกรรมการคณะราษฎร**. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี สร. ๐๒๐๑. ๒๕/๒๑๗, ๘ กรกฎาคม ๒๔๗๕.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ประกาศเปลี่ยนรัตนโกสินทร์ศก ใช้พุทธศักราช**. ร.๖ รล. ๒/๘, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๕.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **พระยาสำราญนฤปกิจกับพวกขอพระบรมราชานุญาตให้พระภิกษุศรีวิชัยจัดการปฏิสังขรณ์พระวิหาร และทำหลังคาคลุมพระพุทธปฏิมากร พระมงคลบพิตร จังหวัดอยุธยา พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๗๗**. สำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เลขที่ สร.๐๒๐๑.๑๐/๒๘

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **พระศรีวิชัยไม่ปรองดองกับคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๗๙**. สำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เลขที่ สร.๐๒๐๑.๑๐/๖๑

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **พระองค์เจ้าธานีนิวัติ กราบบังคมทูลรายงานที่ได้เสด็จตรวจราชการในมณฑลพายัพ.** เลขที่ ๕/๑๕๔๒๓, ๒๕ มีนาคม ๒๔๗๒.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ.**รายงานกรมหมื่นพิชิตปรีชากรเรื่องราชการเชียงใหม่,ลำพูน,ลำปาง**.เอกสารรัชกาลที่๕ม.๕๘๔/๘๘, พฤษภาคม ร.ศ. ๑๐๓.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ.**รายงานสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธกรมหลวงนครราชสีมาเสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพ**. เอกสารรัชกาลที่ ๖ ภสม. ๔๖/๒๑ หจช ๕๑๓-๑ ๗๖๔๙, ธันวาคม ๒๔๖๓.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **หนังสือกราบบังคมทูลมหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาวงศานุประพันธ์.** เอกสารรัชกาลที่ ๖ ก.๑/๑๗, ๑๘ มกราคม ๒๔๕๘.

สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ. **หมายกำหนดการพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญและฉลอง.** แผนกพิธีและพระราชพิธี หมวดงานฉลองรัฐธรรมนูญ, ๗ ธันวาคม ๒๔๗๕ - ๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๖.

สำนักราชเลขานุการในพระองค์.**ขอพระราชทานหีบเพลิงให้แก่ศพพระศรีวิชัยเป็นพิเศษ.**เลขที่ร.๘.๘.๓/๑๐,๑๑-๑๖มีนาคม๒๔๘๙.

สำนักราชเลขานุการในพระองค์. **พระศรีวิชัยถวายพระราชกุศล.** ร.๘ ๒๖/๒๑ แผนกที่ ๒๒/๒, ๘ - ๑๖ ตุลาคม ๒๔๗๘

สิงฆะ วรรณสัย. **อุสสาบารส วรรณกรรมลานนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา.** เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๙.

สิงฆะ วรรณสัย. **สารประวัติครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย.** (รวมเรื่อง **ซอคร่าวเชียงแสน เป็นตำนานเรื่องพระสีวิไชยวัดบ้านพาง** ของพระสุนทรพจนกิจ พ.ศ. ๒๔๖๖ ในเล่มเดียวกัน). เชียงใหม่ : ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, ๒๕๒๐.

สิริวรรณวิวัฒน์, พระครู. **ประวัติการพระราชทานสถาปนาเลื่อนและตั้งสมณศักดิ์ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๕๓๔.** กรุงเทพฯ : เลี่ยงเชียงจงเจริญ, ๒๕๔๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุธานี จันทร์รัตนสิริ. **ชีวประวัติครูบาเจ้าอภิชัย (ขาวปี).** (พิมพ์ครั้งที่ ๕) ลำพูน : ณัฐพลการพิมพ์, ๒๕๕๒.

สุทธิโรจน์ ติฐาปนโชติวัฒนะ. **ดวงดี ๒ อริยสงฆ์.** เชียงใหม่ : พีวายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.

สุพรรณโชติ สนฺตโน, พระอธิการ และพ่อหนานตา สุนันต๊ะพันธ์. **ประวัติวัดข้าวแท่นน้อยและประวัติครูบาเจ้าศรีวิชัย.** เชียงใหม่ : ดาราวรรณการพิมพ์, ๒๕๕๒.

สุรชัย จงจิตงาม. *"รอยพระพุทธบาทในดินแดนไทย,"* **เมืองโบราณ** ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๐๗-๑๑๔.

สุรสวัสดิ์ศุขสวัสดิ์, รองศาสตราจารย์หม่อมหลวง. *"ศิลปกรรมปูนปั้นล้านนาแหล่งใหม่วัดบ้านถวายอำเภอหางดงจังหวัดเชียงใหม่."* **วิจิตรศิลป์** (Journal of Fine Arts). คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ เมษายน - กันยายน ๒๕๕๑.

สุวิทย์ ปณฺฑาวุโธ, พระครูวินัยธร. **ครูบากัญจนอรัญญวาสีมหาเถร วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่.** แพร่ : โรงพิมพ์ธุรกิจแพร่, ๒๕๕๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พระไตรปิฎกวิเคราะห์.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ช่อมะไฟ, ๒๕๓๐.

เสถียร พันธรังสี และอัมพร ทีขะระ. **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง.** เรียบเรียงจาก Temples and Elephants ของ Carl Bock. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๐.

เสมอชัย พูนสุวรรณ. **รัฐฉาน (เมืองไต) : พลวัตของชาติพันธุ์ในบริบทประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร, ๒๕๕๒.

โสภาชานะมูล.**ครูบาศรีวิชัยตนบุญแห่งล้านนา(พ.ศ.๒๔๒๑-๒๔๘๑).**วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.

โสภณกวีวัฒน์, พระครู. **วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร.** เชียงใหม่ : วิทอินดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๗.

โสภณกวีวัฒน์, พระครู. **สหายธรรม ๓ พระฤาษี.** เชียงใหม่ : กลางเวียง, ๒๕๔๗.

๕๕ ปี ถนนศรีวิชัยช่วงสุดท้าย (ประวัติขุนกันชนะนนถี). เชียงใหม่ : มปท., ๑๗ เมษายน ๒๕๓๒.

ห้องโหรศรีมหาโพธิ์. ตรวจชำระ. **ปฏิทิน ๑๒๐ ปี พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๕๖๔ ฉบับมาตรฐานปรับปรุงเพิ่มเติมใหม่.** กรุงเทพฯ : เลี่ยงเชียงจงเจริญ, มปป.

หิรัญ สุภาสนาภิวัฒน์. **ประวัติครูบาศรีวิชัย.** เชียงใหม่ : กลางเวียง, ๒๕๓๓.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. *"ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ : มุมมองนักวิชาการ,"* วารสารราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๕.

อดุลธรรมคณี, พระครู และปริยัติรังสรรค์, พระครู เรียบเรียง. **พระครูศีลาภรณ์พิมล (ครูบาบุญมา สีลาภิรโต) วัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน.** แผ่นพับและป้ายไวนิล, มปป.

อดุลธรรมคณี, พระครู และปริยัติรังสรรค์, พระครู เรียบเรียง. **พระครูสังวรญาณ (ครูบาสังวร อุปาลี น.ธ.เอก) วัดพระเจ้าสะเลียมหวาน อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน.** แผ่นพับและป้ายไวนิล, มปป.

อดุลสีลกิตติ์, พระครู. **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา.** เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๔๙.

อนุ เนินหาด, พันตำรวจโท. **ตระกูลนักบุญของเมืองเชียงใหม่ สมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๖.** หนังสือชุดสังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม ๑๖. เชียงใหม่ : วนิดาเพรส, ๒๕๕๐.

อนุ เนินหาด, พันตำรวจโท. **วัดแสนฝาง.** เชียงใหม่ : พลอยการพิมพ์, ๒๕๕๔.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ครูบาอิ่นแก้ว อนิญฺชโน. วัดวาลุการาม ตำบลตลาดขวัญ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ วันอาทิตย์ที่ ๔ มีนาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๕.๐๐ น.

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูคำมูล มงฺคลิโก. วัดกอค่าหนองบัว ตำบลท่าตุ้ม อำเภอป่าซาง จังหวัดเชียงใหม่, ๑๘ มีนาคม ๒๕๔๓.

อนุสรณ์ถวายหลวงปู่คำแสน คุณาลังกาโร. เชียงใหม่ : ทิพยเนตรการพิมพ์, ๒๕๒๔.

อภัยสารทะ, พระ. **ทำเนียบสมณศักดิ์ การศึกษาพระปริยัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับแจกแก่เจ้าคณะและครูสอนพระปริยัติธรรม.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์อเมริกัน, ๒๔๗๕.

อภิชัยขาวปี, พระ. **ตำนานมูลศาสนา.** เชียงใหม่ : ธาราทองการพิมพ์, มปท.

อภิชัยขาวปี, พระ. **ตำนานโยนกโลก.** อัดสำเนา, มปป.

อภิชิต ศิริชัย. **ผมเป็นคนบ้านหก.** เชียงราย : สำนักพิมพ์ล้อล้านนา, ๒๕๕๘.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รองศาสตราจารย์. **ครูบาเจ้าศรีวิชัย : ครบรอบ ๗๙ ปี ถนนขึ้นดอยสุเทพ.** เอกสารประกอบการเสวนาเนื่องในงานตามรอยจอบแรกครูบาเจ้าศรีวิชัยครั้งที่ ๖ ณ ศาลาอ่างแก้ว มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ จัดโดยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเทศบาลตำบลสุเทพ.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รองศาสตราจารย์. **โบราณวัตถุ - โบราณสถานในวัดล้านนา.** สถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สิ่งพิมพ์ลำดับที่ ๑/๒๕๔๙.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รองศาสตราจารย์. **พระพุทธรูปในล้านนา.** เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ตะวันเหนือ, ๒๕๕๔.

อรุณรัตน์วิเชียรเขียว, รองศาสตราจารย์. **สังคมและวัฒนธรรมล้านนาจากคำบอกเล่า.** พิมพ์ครั้งที่๒. เชียงใหม่ : นครพิงค์การพิมพ์, ๒๕๕๗.

อานันท์ พุทฺธธมฺโม, พระ. **บทสวดกรรมฐานและรวมคำไหว้ของครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนาไทย และของหลวงพ่อพุทธทาส อินทปัญโญ.** เชียงใหม่ : นันทพันธ์, ๒๕๓๖.

อานันท์ พุทฺธธมฺโม, พระ. **ประวัติพระครูบาเจ้าศรีวิชัย สิริวิชโย นักบุญแห่งลานนาไทย.** พิมพ์เนื่องในที่ระลึกงานพิธีน้อมรำลึกครบรอบวันเกิด ๑๒๕ ปี ๗ – ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๖, ๒๕๔๖.

อานันท์ พุทฺธธมฺโม, พระ. **มหัศจรรย์พระครูบาเจ้าศรีวิชัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. เชียงใหม่ : นันทพันธ์, ๒๕๕๔.

อานันท์ พุทฺธธมฺโม, พระ. **ครูบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญแห่งลานนา ศรีหริภุญชัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๙ โดยสมาคมชาวลำพูน กรุงเทพฯ. เชียงใหม่ : นันทพันธ์, ๒๕๕๘.

อินตามหาเถรานุสรณ์. ที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูถาวรศีลคุณ (ครูบาอินตา ธนกฺขนฺโธ) วัดวังทอง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พ.ศ. ๒๔๕๕.

อินทร สิงหนาท. ปริวรรต. **ค่าวฮ่ำจะเอาศพครูบาสีวิไชยมาเวียงลำพูน.** ต้นฉบับเดิมเป็นอักษรพื้นเมืองล้านนา ประพันธ์โดยพ่อน้อยจี๋ บ้านประตูแสนปรุงชั้นนอก. ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดบ้านโฮ่งหลวง. เอกสารพิมพ์ดีด ๙ เมษายน ๒๕๓๗.

อุดม รุ่งเรืองศรี, ศาสตราจารย์ ดร. บรรณาธิการ. **ประวัติท่านพระสีวิไชย วัดบ้านพาง.** โครงการจัดทำเอกสารข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์ต้นฉบับและเป็นฐานในการสร้างนักวิชาการด้านล้านนารุ่นใหม่, ๒๕๕๐.

อุดม รุ่งเรืองศรี, ศาสตราจารย์ ดร. *"ศรีวิชัย, ครูบา,"* **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ.** กรุงเทพฯ : สยามเพรส, ๒๕๔๒.

อุเทน หมื่นหารวงศ์, ร้อยโท. ผู้รวบรวม. **ประวัติ พระอธิการอ้าย อินฺโท อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านสันป่าหนาด หมู่ ๕ ตำบลนาโป่ง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง.** สิงหาคม ๒๕๖๐.

อุบาลีคุณูปมาจารย์, พระ (ปวง ธมฺมปญฺญมหาเถระ) รวบรวม. **บันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา (เจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา ๒๔๐๔-๒๔๘๗).**

โอซามุ อิซุมิ และ ปรารถนาแสนฤทธิ์ อิซุมิ. *"ความหมายของตำนานทางพุทธศาสนากับมหาศรัทธาแห่งล้านนาครูบาศรีวิชัย,"* **สี่ทศวรรษประวัติศาสตร์ล้านนา** ฉบับเชิดชูเกียรติ จัดพิมพ์ในงานแสดงมุทิตาจิตแด่ศาสตราจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ในโอกาสที่ได้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ล้านนา, วารสารศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๙.

ข้อมูลภาคสนาม
สัมภาษณ์เพศบรรพชิต

พระพรหมมงคล วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๗ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ และ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘)

ดร. พระครูสิริสุตาภิมณฑ์ (พระมหาศุภชัย สุทฺธิญาโณ ป.ธ. ๕ น.ธ.เอก) เจ้าอาวาสวัดห้วยห้าง เจ้าคณะอำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๙ และ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๐)

ดร. พระพุทธิวงศ์วิวัฒน์ (บุญมา มานิโต) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยตุง และเจ้าคณะอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๗)

พระครูธรรมาภิรม (อินถา วรธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดน้ำบ่อหลวง ตำบลสันกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒ สิงหาคม ๒๕๖๐)

พระครูนิวิฐธรรมโชติ (ประดิษฐ์ ปภสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดจามเทวี เจ้าคณะตำบลในเมือง เขต ๑ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๙)

พระครูบรรพตธรรมโสภิต (กมล สิริธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดดอยกู่ ตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

พระครูบรรพตพัฒนกิตติ์ (สมชาย กิตฺติวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดดอยติ ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๘ และ สิงหาคม ๒๕๕๙)

พระครูบรรพตพัฒนชัย (เอกชัย เอกวฑฺโฒ) เจ้าอาวาสวัดทาดอยแช่ ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘)

พระครูบรรพตวรานุศาสน์ (ชรัด อริโย) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยน้อย ตำบลท่าผา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๗ และ ๒ มกราคม ๒๕๕๘)

พระครูบวรจักรวิมล (ณรงค์เดช จกฺกวโร) เจ้าอาวาสวัดพระบาท ตำบลพระบาท อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๒๙ เมษายน ๒๕๕๘)

พระครูปริยัติรังสรรค์ (พระมหารังสรรค์ ธีรวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ่งหลวง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘ และตลอดปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐)

พระครูพิศาลธรรมรักขิต (จำรัส ธมฺมรกฺขิโต) เจ้าอาวาสวัดใหม่หลวง ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

พระครูพุฒิธรรมสุนทร (โสดา ติกฺขวีโร) เจ้าอาวาสวัดแม่ตืน และรองเจ้าคณะอำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (ตุลาคม ๒๕๕๘ และ มิถุนายน ๒๕๕๙)

พระครูพุทธบาทเจติยารักษ์ (ครูบาพรชัย ปิยวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดพระพุทธบาทสี่รอย ตำบลสะลวง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘)

พระครูไพบูลย์พัฒนาภิรักษ์ (ถวัลย์ ปรกฺกโม) เจ้าอาวาสวัดแม่เจดีย์ ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๒๓ สิงหาคม และ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

พระครูภัทรกิจไพศาล (ไพศาล ภทฺทิโย) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม และเจ้าคณะตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ ๘ กันยายน ๒๕๕๗)

พระครูรัตนวรรณสาทร (ครูบาไกรราช รตฺนวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดดอนตอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

พระครูวรธรรมธีรพงศ์ (ธีรพงศ์ ธมฺมธโร) เจ้าอาวาสวัดท่าจำปี และเลขานุการเจ้าคณะตำบลทุ่งสะโตก เขต ๑ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

พระครูวรธรรมาภิรม (ครูบาเมืองอินทร์ วรธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองยู้ เจ้าคณะตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระครูวิธานนิมมานกิจ (วิศาล ผลดี หรือครูบาบุญช่วย) เจ้าอาวาสวัดศรีเมืองมูล และเจ้าคณะตำบลป่าซาง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

พระครูวิธานพัฒนาภรณ์ (ประหยัด อคฺคเตโช) เจ้าอาวาสวัดแม่พริกบน เจ้าคณะตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗, ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๘ และสิงหาคม ๒๕๕๙)

พระครูวินิตวรการ (บุญธรรม จิตฺตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดดงนั่งคีรีชัย และเจ้าคณะอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

พระครูวิบูลพัฒนานุยุต เจ้าอาวาสวัดถ้ำเมืองออน เจ้าคณะตำบลออนเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระครูวิวิธธรรมธาดา (ครูบาบุญปั๋น ธมฺมธโร) เจ้าอาวาสวัดทุ่งม่าน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๘)

พระครูศีลสารวิสิฐ (วิสุทธิ์ วิสุทฺธสีโล) เจ้าอาวาสวัดทุ่งคา เจ้าคณะตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

พระครูสิริรัตนโสภิต (พระมหาศรีวรรณ ป.ธ. ๕) รองเจ้าอาวาสวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง และสามเณรผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ของวัด (สัมภาษณ์ ๒ มกราคม ๒๕๕๘)

พระครูสิริศีลสังวร (ครูบาน้อยเตชปญฺโญ) เจ้าอาวาสวัดศรีดอนมูล ตำบลชมพู อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๖ มีนาคม ๒๕๖๐)

พระครูสังฆรักษ์ (สุรพล จนฺทโสภโณ) เจ้าอาวาสวัดเด่น ตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘ และ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๐)

พระครูสังฆรักษ์ (อุเทนะ อุเทโน) เจ้าอาวาสวัดพระนอนแม่ปูคา ตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๙ ตุลาคม ๒๕๕๗, ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘ และ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

พระครูสันติธรรมวัฒน์ (วสันต์ วสนฺตธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดเชียงมั่น ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๘ สิงหาคม, ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๗ และ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)

พระครูสุจินต์รัตนญาณ (พรหมา เป็งใจ) เจ้าอาวาสวัดสบสอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๘)

พระครูสุทธิจิตตาภิรัต (อเนก สุทอง) เจ้าอาวาสวัดหมื่นสาร ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗)

พระครูสุวรรณปริยัติโกวิท (พระมหาทองสุข สิริวิชโย) เจ้าอาวาสวัดบวกครกน้อย ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มรณภาพ พ.ศ. ๒๕๕๘ (สัมภาษณ์ ๑๗ สิงหาคม, ๒๔ กันยายน, ๒ ตุลาคม, ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ และ ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๘)

พระครูโสภณรัตนสาร (ครูบาอูปแก้ว ฐิตสาโร) เจ้าอาวาสวัดป่าลาน และเจ้าคณะอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๘)

พระครูอินทสารพิพัฒน์ รองเจ้าอาวาสวัดทุ่งหัวช้าง ตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘)

พระสมุห์นิยม เตชธมฺโม เจ้าอาวาสวัดเขาแก้วปินหวาน ตำบลเถินบุรี อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

พระใบฎีกาถาวรถาวโร เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสบฝาง ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๓ กันยายน ๒๕๕๘)

พระใบฎีกาอานนท์ ปญฺญาปโชโต เจ้าอาวาสวัดจอมแจ้ง ตำบลน้ำบ่อหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๔ สิงหาคม ๒๕๕๘)

พระปลัดจรินทร์ ธมฺมวโร เจ้าอาวาสวัดศรีดอนไชย ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๘ และตลอดปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐)

พระปลัดสุพรรณโชติ สนฺตมโน เจ้าอาวาสวัดข้าวแท่นน้อย ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗)

พระปลัดอภิวัฒน์อินฺทวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดทุ่งโป่ง ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (สัมภาษณ์ ๗-๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

พระอธิการเจษฎา ปภสฺสโร รองเจ้าอาวาสวัดทาดอยคำ ตำบลทากาศ อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระอธิการถาวร ธมฺมวโร เจ้าอาวาสวัดต้นโชค ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ และ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๙)

พระอธิการนพรัตน์ อินฺทปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดเจริญเมือง ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗ และ พฤษภาคม ๒๕๕๙)

พระอธิการปฏิพัทธ์ สนฺตจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดทุ่งม่านใต้ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๘

พระอธิการไพฑูรย์ ฐิตฺโสภโณ เจ้าอาวาสวัดทาดอยครั่ง ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน(สัมภาษณ์ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระอธิการภานุวัฒน์มหาธีโรเจ้าอาวาสวัดหนองป่าตึงตำบลทุ่งหัวช้างอำเภอทุ่งหัวช้างจังหวัดลำพูน(สัมภาษณ์๔มกราคม๒๕๕๙)

พระอธิการสุชาติ อานนฺโท เจ้าอาวาสวัดแม่เทย ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘)

พระอธิการสุทัศน์ กุลวฒฺฑโณ เจ้าอาวาสวัดหนองป่าครั่ง ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘)

พระอธิการสุพรรณ์ ธีรวโร เจ้าอาวาสวัดป่าสักเหนือ ตำบลแม่เย็น อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๗)

พระอธิการแสงสุริ พุทฺธิญาโณ เจ้าอาวาสวัดวาลุการาม ตำบลตลาดขวัญ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘)

พระอธิการอมร จนฺทรปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดน้ำฮู ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน (สัมภาษณ์ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗)

พระชาญวุฒิ วุฑฺฒิญาโณ รักษาการเจ้าอาวาสวัดม่อนจำศีล ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย (สัมภาษณ์ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระประกอบบุญ สิริญาโณ วัดมหาวัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ระหว่างสิงหาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙ และกุมภาพันธ์ ๒๕๖๐)

พระประสงค์ อภิญฺจโน เจ้าอาวาสวัดจอมคีรีไชยปราการ ตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ และ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

พระนิกร ชยฺยเสโน เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์พระบรมธาตุแก่งสร้อย ตำบลบ้านนา อำเภอสามเงา จังหวัดตาก (สัมภาษณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๗ และ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐)

พระพิณ สุจินฺโน รักษาการ เจ้าอาวาสวัดทองศิริ (แม่ขนิลเหนือ) ตำบลทุ่งโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๘ และ ๖ มกราคม ๒๕๕๙)

พระเพชร จนฺทวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดแม่พริก (มิ่งเมือง) ตำบลแม่พริก อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๘)

พระวิชยุทธ อินฺทปญฺโญ วัดทาดอนชัย ตำบลทาสบเส้า อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๘, ๑๐ กรกฎาคม, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๙ และ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๐)

พระวีธรา รกฺปิตสีโล ผู้ดูแลสำนักสงฆ์จอมคีรีศรีวิชัย ตำบลดงดำ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระศรีทน จิรธมฺโม วัดพระธาตุสบฝาง ตำบลแม่นาวาง อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๑ กันยายน ๒๕๕๗)

พระศิริชัย ปภสฺสโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยกู่ครูบาศรีวิชัย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๙ และ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระสกล ฐานวโร รักษาการเจ้าอาวาสวัดบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗, ๑๔ สิงหาคม และ ๒๙ กันยายน ๒๕๕๙)

พระส่งเสริม อาภากโร ผู้ช่วยอดีตเจ้าอาวาส ปัจจุบันรักษาการเจ้าอาวาส วัดพระธาตุกลางใจเมือง ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

พระเสรี นนฺโท พระรูปหนึ่งวัดพระธาตุกลางใจเมือง ตำบลสันทราย อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๕ ตุลาคม ๒๕๕๗)

พระอานันท์ พุทฺธธมฺโม วัดพระธาตุแสงแก้วมงคล ตำบลสันโค้ง อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ตลอดปี ๒๕๕๗, ๒๕๕๘ และ ๒๕๕๙)

พระอานนท์ พุรหฺมวโส วัดจามเทวี ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗, ๓ และ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๖๐)

พระเอกชัย ปสาโท หัวหน้าที่พักสงฆ์ สำนักสงฆ์โมลีศรีวิชัย ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗)

สามเณรวรัญญู ศรีวิชัย วัดข้าวแท่นน้อย ตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๗ ธันวาคม ๒๕๕๗)

สามเณรอรรถเดช จันทรเวคิน วัดทุ่งม่านใต้ ตำบลบ้านเป้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง อายุ ๑๙ ปี นักศึกษามหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ สาขาพุทธศิลปะ (สัมภาษณ์ ๑๓พรศิลป์ กรกฎาคม ๒๕๕๘)

แม่ชีเทียมตา ไชยกันต์ อยู่ที่บ้านช่อแล ตำบลช่อแล อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

สัมภาษณ์มราวาส

ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช อาจารย์พิเศษมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑ และ ๔ ตุลาคม, ๓ และ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๗, ๓๐กรกฎาคม, ๔ สิงหาคม และ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๘)

ศาสตราจารย์ ดร.แคทเทอรีน บาววี (Professor Dr. Catherine Baowie) จากภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประเทศสหรัฐอเมริกา (สัมภาษณ์ระหว่าง เมษายน ๒๕๕๙ – กรกฎาคม ๒๕๖๐)

นางแก้ว ใจบุญ อายุ ๙๑ ปี และนางกองคำ ใจบุญ อายุ ๕๗ ปี ชาวบ้านอยู่หลังวัดยั้งเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๕ กันยายน ๒๕๕๗)

นางขวัญใจ ใจสักเจริญ และนายไมตรี ใจสักเจริญ ศรัทธาวัดม่อนจำศีล หมู่ที่ ๓ ตำบลกลางดง อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย (สัมภาษณ์ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๗)

นางติ๊บ ใจวุฒิ เลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ บ้านป่าซางอินทขีล ตำบลป่าซาง จังหวัดลำพูน อายุ ๙๙ ปี (สัมภาษณ์ตุลาคม ๒๕๕๙)

นางใบ แก้วยองผาง เลขที่ ๒๔๔ หมู่ ๒ บ้านห้วยปันจ๊อย ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน อายุ ๘๑ ปี (สัมภาษณ์ ตุลาคม ๒๕๕๙)

นางน้อย วิโรรส ชาวบ้านหมู่ ๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อายุ ๙๑ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๖๘ (สัมภาษณ์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

นางยุพา กาญจนวงค์ ศรัทธาวัดพระพุทธบาทผาหนาม ตำบลป่าไผ่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๗)

นางวันดี ลงกานี และเครือญาติสกุลวงศ์ “ลงกานี และโกสลาภิรมย์” ทายาทนายห้างโมตีราม โกรานำ บ้านพักที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

นางสม ยองจา เลขที่ ๑๖๒ หมู่ ๒ บ้านห้วยปันจ๊อย ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน อายุ ๘๕ ปี (สัมภาษณ์ ตุลาคม ๒๕๕๙)

นางสายตา ปาลี อดีตครูโรงเรียนพุทธิโศภณ จังหวัดเชียงใหม่ ธิดาของพ่อหนานดวงตา ปัญญาเจริญ บ้านเลขที่ ๓๒๑ หมู่ ๘ ตำบลห้วยยาบ อำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน อายุ ๖๒ ปี (สัมภาษณ์ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘ และ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๙)

นางสาวชวนคิด ณ ลำพูน ที่ปรึกษาโครงการวิจัยหนังสือครูบาเจ้าศรีวิชัย (สัมภาษณ์ตลอดระยะเวลา ระหว่างปี ๒๕๕๗-๒๕๖๐)

นายก่องคำ พรหมพิงค์ ชาวบ้านเกาะ ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อายุ ๘๗ (สัมภาษณ์ปี ๒๕๕๗)

นายจอมจันทร์ ชายน้อย (พ่อน้อย เมืองน้อย) เลขที่ ๘๗ หมู่ ๑๗ บ้านน้ำดิบ ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน อายุ ๙๑ ปี (สัมภาษณ์ตุลาคม ๒๕๕๙)

นายเกริก อัครชิโนเรศ อาคารเรือนเดิม คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๗ และ ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑)

นายคำ คำอ้าย ชาวบ้านหมู่ ๑๓ ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อายุ ๗๕ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๘๔ (สัมภาษณ์ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

นายคำอ้าย ชัยสิทธิ์ ชาวบ้านหมู่ ๓ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน อายุ ๘๓ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๗๕ (สัมภาษณ์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

นายจักรพงษ์ ปงกันคำ ศรัทธาวัดป่าบงหลวง ตำบลจันจว้าใต้ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ระหว่างพฤษภาคม ๒๕๕๘ -ธันวาคม ๒๕๕๙)

นายจิรกาล สุพรรณรัตน์ ผู้รวบรวมหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ และหนังสืองานศพของพระเถรานุเถระ และร่วมเก็บข้อมูลภาคสนาม (สัมภาษณ์ ระหว่างกรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙)

นายเจริญ มาลาโรจน์ ศิลปินแห่งชาติด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา (สัมภาษณ์ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๙)

นายใจ๋ชัยวุฒิ บ้านมะขามหลวง ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๙๔ ปี (สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

นายเชาวลิต กันตีมูล สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลออนกลาง และนายอินคำ มหาวัน ชาวบ้านในตำบลออนกลาง (สัมภาษณ์ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๗)

นายชัยวุฒิ ไชยชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและจารึกล้านนา นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (สัมภาษณ์ตลอดช่วง พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๕๙)

นายดี ตุ่นตุ้ย บ้านขุนคง ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๙๔ ปี เสียชีวิตเมื่อ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๕๙ (สัมภาษณ์ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙)

นายเทอดศักดิ์ จันเสวีครูชำนาญการโรงเรียนวัดยั้งเมินอำเภอสะเมิงจังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์๔สิงหาคม๒๕๕๘และสิงหาคม๒๕๕๙)

นายถวิล สุทธาชัย บ้านหนองผักบุ้ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๗๕ ปี (สัมภาษณ์ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๘)
นายนพรัตน์ ฟังเสียง ทายาทครูบากัญจนะ วัดเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ธันวาคม ๒๕๕๘)
นายนริศ จรัสจรรยาวงศ์ นักวิชาการด้านศาสนา บางแค กรุงเทพมหานคร (สัมภาษณ์ ระหว่างกุมภาพันธ์ - ตุลาคม ๒๕๕๙)
นายนเรนทร์ปัญญาภูคณะนักวิจัยหนังสือ "ครูบาเจ้าศรีวิชัย" นักจดหมายเหตุอิสระเมืองลำพูน (สัมภาษณ์ตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐)
นายนัฐกรณ์ ไชยชนะ ชาวตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ ๑๖-๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๐)
นายนิรันดร ยศศิลป์ ผู้ดูแลลานอนุสาวรีย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย เชิงสะพานศรีวิชัยอนุสรณ์ ตำบลริมปิง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๖๐)
นายบัญญัติ ยะวัน ครูสอนประวัติศาสตร์โรงเรียนแห่งหนึ่งที่อำเภอฝาง เป็นชาวอำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับครูบาตา คนฺธวโส (สัมภาษณ์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๕๘ และ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐)
นายประกอบ มงคลการ ข้าราชการที่อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพับสาวัดแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง (สัมภาษณ์ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๐)
นายประดิษฐ์ ชมพู ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๘ บ้านกิ่วแกว ตำบลห้วยข้าวก่ำ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)
นายประสงค์ ปัญญาเพชร อดีตครูศิลปะโรงเรียนคำเที่ยงอนุสสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๗, ๒๐ กุมภาพันธ์ และ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๘)
นายประสงค์ และนายถนอม ศรัทธาวัดห้วยกาน บ้านห้วยกาน ตำบลบ้านโฮ่ง อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘)
นายผัด เมายานะ อายุ ๗๔ ปี มัคคนายกวัด หมู่ ๒ หนองป่าตึง บ้านทุ่งหัวช้าง ตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘)
นายพิษณุ เหมะสิขัณฑกะ ชาวบ้านก้อ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ผู้ให้ข้อมูลประวัติครูบาพุทธิมาและครูบาสิระสา (สัมภาษณ์ ระหว่างมิถุนายน – กันยายน ๒๕๕๙)
นายบัญญัติ ยะวัน นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเสริม (สัมภาษณ์ ๘ กรกฎาคม, ๑๑ และ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๘)
นายภูเดช แสนสา คณะนักวิจัยหนังสือ "ครูบาเจ้าศรีวิชัย" อาจารย์ประจำสาขาวัฒนธร (สัมภาษณ์ตลอดปี พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙)
นายยงยุทธ เกษมส่งสุข รองประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านโฮ่ง (สัมภาษณ์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ และ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๙)
นายยุทธภูมิ มั่นตรง นักศึกษามหาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ชุมชนละแวกวัดพระแก้วดอนเต้า (สัมภาษณ์ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๘)
นายเยี่ยม กาวิละเวส มัคนายกวัดสวนดอก ทายาทเจ้านายฝ่ายเหนือ (สัมภาษณ์ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๗)
นายเรวัฒน์ เตชะภิรมย์พร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๘ บ้านศรีค้ำ (สัมภาษณ์ ๕ ตุลาคม และ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)
นายวรชาติ มีชูบท ข้าราชการบำนาญ อดีตนักจดหมายเหตุและนักประวัติศาสตร์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานิกายธรรมยุตและประวัติของพระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร (สัมภาษณ์ ตลอด พ.ศ. ๒๕๕๙)
นายวรวุฒิ หมวกเครือ (หนานโท) พ่อหลวงบ้านแม่เทย หมู่ ๖ และนายถนอม จั๋นตา อายุ ๖๖ อดีตผู้ใหญ่บ้าน และเป็นอดีตเจ้าอาวาส (ถนอม จิตฺตธมฺโม) วัดแม่เทยลำดับที่ ๔ (สัมภาษณ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘)
นายวอน โปตา อายุ ๕๓ บ้านเลขที่ ๔๓/๑ หมู่ ๒ บ้านหนองป่าตึง (สัมภาษณ์ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๘)
นายวาริต แจ่มใส ช่างภาพ และนักวิชาการอิสระด้านศาสนา จังหวัดเพชรบุรี (สัมภาษณ์ ระหว่างกุมภาพันธ์ - ตุลาคม ๒๕๕๙)
นายวิลักษณ์ ศรีป่าซาง อาจารย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพิมพ์เกศาครูบาเจ้าศรีวิชัย (สัมภาษณ์ ๓ สิงหาคม ๒๔๖๐)
นายสงวน พงษ์มณี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูน พรรคเพื่อไทย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิษยานุศิษย์ครูบาเจ้าศรีวิชัย (สัมภาษณ์ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘)
นายสนั่น ธรรมธิ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา สำนักส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๙)
นายสมหวัง ฤทธิ์เดช ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดเกตการาม ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๗)
นายสิงห์คำ ชัยบุญเรือง ชาวบ้านบ้านวัวลาย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ อายุ ๘๙ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๗๐ (สัมภาษณ์ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗)

นายสี แสนอุ่น ชาวบ้านหมู่ ๑ ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อายุ ๙๘ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๖๐ เสียชีวิต ๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ (สัมภาษณ์ ๓๐ กันยายน, ๒ ตุลาคม และ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)

นายสุชาติ ธรรมป๊อก ชาวบ้านหมู่ ๑ ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน อายุ ๙๖ ปี เกิด พ.ศ. ๒๔๖๓ (สัมภาษณ์ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๗)

นายเสถียร วงค์รัตน์ ศิลปินล้านนาจากชุมชนฟ้าฮ่าม ให้ข้อมูลเรื่องครูบาสิงหวิชัย (สัมภาษณ์ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๗)

นายอนันตชัย นิมมานเหมินท์ ทายาทหลวงอนุสารสุนทร บ้านตึก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ ๔ กันยายน ๒๕๕๙ และ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๐)

นายอุดมชัย สากอน เลขานุการวัดบ้านปาง ตำบลศรีวิชัย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน (สัมภาษณ์ ๗ ตุลาคม ๒๕๕๗

นายหน้อย อุปนันท์ เลขที่ ๖๔ หมู่๖ บ้านเวียงหนองล่อง ตำบลวังผาง อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน อายุ ๘๕ ปี เสียชีวิต ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๐ (สัมภาษณ์ตุลาคม ๒๕๕๙)

นาวาตรี เหมันต สีหศักกพงศ์ สุนทร นักวิชาการด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรม กองทัพเรือ (สัมภาษณ์ตลอด พ.ศ. ๒๕๕๙)

พันตรี พุทธินาถ พหลพลพยุหเสนา อาศัยที่จังหวัดปทุมธานี อายุ ๗๘ ปี เป็นบุตรลำดับที่ ๔ ของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (สัมภาษณ์ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๙)

ร้อยตำรวจเอก คำตัน ข่ายสุวรรณ และ นายกวี จันธิติปกรณ์ คณะกรรมการวัดศาลาเชิงดอย อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย (สัมภาษณ์ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗)